Jos. Schneider

PRAELECTIONES THEOLOGICAE

QUAS IN COLLEGIO ROM. SOC. JESU

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU

IN EODEM COLL. THEOL. PROFESSOR.

EDITIO POST SECUNDAM ROMANAM DILIGENTIUS EMENDATA

ET NOVIS ACCESSIONIBUS AB IPSO AUCTORE LOCUPLETATA.

VOLUMEN VI.

CONTINET TRACTATUM DE INCARNATIONE.

VIENNAE

TYPIS ET SUMPTIBUS CONGREGATIONIS MECHITARISTICAE.

MDCCCXLIII.

TRACTATUS

DE INCARNATIONE.

TRACTATUS

DE INCARNATIONE.

PROOEMIUM.

1. *Manifeste magnum est pietatis sacramentum*, inquit Apostolus, *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu; apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria* 1). Ast ipsa magnitudine sua mysterium hoc imbecilliorum oculos perstrinxit, qui Dei opera ex proprio sensu dimetiri solent. Quare quovis tempore acerrimi dominicæ Incarnationis hostes prodierunt. In duas classes dispertiuntur, alii enim ipsam penitus rejiciunt, alii germanam dominicæ Incarnationis fidem labefactare adnituntur. In primo censu veniunt Hebræi et increduli, et qui his fere annis iis suppetias tulerunt rationalistæ; in altero vero hæretici diversæ denominationis.

2. Cum nobis negotium sit adversus utrumque hominum genus, ideo majoris perspicuitatis gratia tractationem nostram in duas præcipuas partes dividimus; in quarum priori ea omnia complectimur, quæ ad Messiam referuntur; in posteriori, quæ ad Christum ipsum seu incarnatum Dei Verbum ac totius mysterii œconomiam spectant.

3. Si qua porro est theologiæ portio, quæ curas nostras, studium ac sedulitatem postulet, primas profecto hæc sibi vindicat, sive adversariorum numerum, impetus atque constantiam spectes, sive rei ipsius, de qua agitur, gravitatem atque difficultatem. Deo propterea auspice, magna animorum alacritate et contentione ad propositum nobis fidei certamen descendendum est ab eo auspicantibus quod primo loco proposuimus.

PARS PRIMA.

DE MESSIA ADVERSUS HEBRAEOS.

4. Quæ ad Messiæ doctrinam referuntur, revocari possunt ad ipsius promissionem et expectationem, ad ejusdem adventus epocham, munia et officia, ad personam denique in qua hæc omnia effectum sortita esse conspiciuntur. De singulis propterea totidem capitibus ex ordine agemus.

1) I. Tim. III. 16.

CAPUT I.

DE MESSIAE PROMISSIONE ET EXPECTATIONE.

5. Duplex distinguitur error circa ejusmodi articulum; quorum alter eorum est, qui negant unquam fuisse a Deo Messiam promissum atque ab Hebræis expectatum; alter vero est eorum, qui, utroque dato, tum scilicet Messiæ promissione tum expectatione, sub Messiæ tamen nomine non peculiarem ac determinatam personam, sed quemlibet temporalem liberatorem designari autumant. Primum adstruunt illi omnes ex Germania præsertim [1]), qui nuspiam in Sacris Literis, multo vero minus in Pentateucho ejusmodi promissionem reperiri affirmant, Messiæ autem expectationem non esse nisi consolatoriam quandam spem postremis judaicæ reipublicæ temporibus invectam ex perperam intellectis obscurioribus quibusdam prophetarum locis. Ex hoc principio alter prodiit error, quem non ita pridem adstruxit Salvador, qui contendit nullum peculiarem ac determinatum Messiam in lege promitti, sed in genere quemcumque temporalem salvatorem, qui populum israëliticum a servitutis et oppressionis statu in libertatem vindicaverit atque tutaverit. Ex quo infert tot jam advenisse Messias, quot populo suppetias tulerunt, eumque liberarunt, non solum ex Hebræorum gente, verum etiam ex exteris gentibus licet idololatris, cujusmodi inter cæteros fuit Cyrus, qui in Scripturis *Christi* seu Messiæ nomine donatur. Quo sensu vere dici posset, tum Messiam advenisse, tum adhuc esse venturum [2]).

1) Jam sub finem sæculi elapsi, quo longe lateque cuncta innovandi cupido et receptæ fidei fundamenta evertendi furor in Germania animos Protestantium invaserat, ac diffundi cœperat, hoc commentum ortum habuit, opinionem scilicet de venturo Messia non incidisse Hebræis ante Davidem; tum vero sub hoc bellicosissimo rege, cum eorum nomen et potentia valde excrevisset, in spem eos venisse fore ut totius terrarum orbis potirentur imperio; atque hunc regem suum, sub quo istud futurum esset, suum sibi constituisse Messiam solo imaginationis æstu ductos. Scripsit integrum librum de hoc argumento Henricus Stephanus, qui editus est Norimbergæ an. 1787.

Imo eo res progressa est, ut Harlemi in Hollandia societas theologorum an. 1792 præmium proposuerit ei, qui melius solvisset problema: Extentne prophetiæ in V. T. ipsum Christum proprie concernentes. Scriptum porro super hoc argumento societati obtulit Joan. Konynemburg, quo negavit ejusmodi existere prophetias, ac præmium tulit. Hæc autem lucubratio postea typis edita est; cumque eam recensuisset Eichhorn *Biblioth. suæ*, tom. VII, pag. 334, præmissa ejusdem historia et occasione, addit, rem hanc, de qua in Hollandia ejusmodi dubium viguerat, nullam in Germania excitaturam fuisse quæstionem: de qua nihil novi jam posset dici; quæ plene discussa summa cum libertate jam a quinquennio hic defensa esset. Cf. Joan. Nep. Alber e Sch. Piis *Institut. hermeneut. Scripturæ Sacræ*. Pestini 1817. tom. I, Prolegomena pag. 40 et seqq. Idem paradoxum de consolatrice spe concepta a Judæis de Messia subsequentibus temporibus jam pridem Voltaire effutierat in op. *Fragmens sur divers sujets par ordre alphabétique*, art. *Messie* opp. edit. Genev. 1777, tom. XXVIII.

2) *Hist. des institutions de Moïse et*

6. Ab his parum abludunt Sansimoniani, qui fabulantur per Messiam non significari nisi quemlibet politicæ libertatis assertorem ac propagatorem, vel etiam humanæ naturæ moralem restauratorem, qui multiplex pariter esse potest, quandoque etiam fœmina [1]).

7. Hos quidem omnes possemus jure contemnere, nisi iis arma suppeditassent rationalistæ, qui fucatæ cujusdam eruditionis apparatu totam *Messianismi* ut vocant, aut *Christologiæ Judæorum* doctrinam labefactant. In istorum enim hypothesi non esset Messias nisi fundator aut conditor cujusdam idealis regni felicissimi, quasi aureæ ætatis a prophetis varie descriptæ et genti judaicæ promissæ, tum maxime illius verorum Dei cultorum societatis ad honeste beateque vivendum in terrarum orbe instituendæ, et in vita futura continuandæ novaque felicitate ornandæ; cujus spei semina in V. T. libris sparsa reperiuntur [2]).

8. Ut igitur ejusmodi commentis obviam eamus, et fundamentum præjaciamus eorum, quæ in priori hujus tractatus parte disceptanda erunt, duo a nobis constituenda sunt: *primo* quidem ostendendum est, aliquem Messiam fuisse a Deo promissum et quovis tempore ab Hebræis expectatum; *secundo* promissum hunc Messiam peculiarem, unicum ac determinatum esse. Postremus enim error, qui versatur circa Messiæ qualitatem commodius disjicietur, cum recurret sermo de ejusdem muniis et officiis.

PROPOSITIO I.

Aliquis Messias fuit a Deo in lege promissus et quovis tempore ab Hebræis expectatus.

9. Aliquis enim Messias fuit a Deo in lege [3]) promissus atque ab Hebræis quovis tempore expectatus, si 1° id perspicua

du peuple hébreu, par J. Salvador. Paris 1828. tom. III, sec. part. liv. 4, *Des prophéties politiques de Moïse et des Messies.*

1) Recolantur quæ scripsimus vol. 4, *Tract. de Deo,* n. 237, not. 1. Cf. Rosmini *op. cit. Frammenti di una storia dell' empietà,* Mil. 1834, pag. 165, „Una nuova forma, *inquit,* di questa antica deificazione della carne, parmi quella che usano i Sansimoniani, quando dicono di andar cercando non pur la femmina libera, ma la femmina *Messia.* Il loro capo nell' udienza de' 28. Agosto 1832, dove fu condannato egli e la sua setta come rei di publica oltraggiata morale, non dubitò di dire: che egli credeva essere il precursore di questa femmina *Messia,* come S. Giovanni è stato per Gesù!!"

2) Ita passim rationalistæ et biblici neoterici. Cf. Wegscheider *Inst. theol. christ. dogm.* §. 120, not. 1; qui tamen perperam pro hac sententia citat Schoettgenium, qui e diametro ipsi adversatur, ut postea videbimus. B. Koppe in *Novo Test. græco perpetua annotatione illustrato,* Gotting. 1791, vol. 6, excursu 1, ad Epp. ad Thessal. *De regno Christi in N. T. formulis βασιλείας Θεοῦ* etc. non aliam Hebræis *regni Messiæ* ideam inhæsisse, quam regni temporalis theocratici modis omnibus evincere nititur, et quod magis mireris pag. 108, hanc eandem opinionem *Jesum ipsum* concepisse!

3) Sub generali *Legis* nomine, ut notum est, veniunt quinque Moysis libri, atque hoc sensu adstruitur propositio.

ostendant Scripturarum, præsertim vero Pentateuchi oracula; si 2° idipsum confirmetur ex perpetua ac numquam interrupta Hebræorum tum antiquorum tum recentiorum traditione, nec non traditione omnium ferme populorum.

10. Jam vero ad Scripturarum oracula quod attinet, nota sunt, quæ Gen. III, 15, Deus serpenti, seu potius dæmoni sub serpentis larva latenti comminatus est illis verbis: *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.* Quæ verba merito passim πρωτευαγγέλιον vocantur, illis siquidem primo Deus spopondit per semen mulieris caput deceptoris, dæmonis nempe, aliquando contritum iri, hominem autem in libertatem asserendum ab illa servitute, in quam misere per peccatum se conjecerat, prout oraculum istud universa intellexit antiquitas. Etenim Sap. II, 24, legitur, quod *invidia diaboli* mors intraverit in orbem terrarum; Christus pariter Joan. VIII, 44, diabolo protoparentum lapsum adscribit; clarissime vero Apoc. XII, 9: *Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus et satanas qui seducit universum orbem* 1). Hinc passim a Judæis malorum dæmonum princeps *serpens vetus* vocatur 2). Documenta, quæ evincunt eandem traditionem viguisse apud antiquos Asiæ populos, suo loco dedimus 3). Nullum itaque dubium esse potest quin cit. loco agatur de lapsu, ad quem protoparentes a dæmone inducti sunt, ac propterea de eorumdem, imo totius humani generis a peccati ac dæmonis servitute futura liberatione per promissum Salvatorem seu Messiam 4).

11. Nec destitit Deus sequentibus temporibus ab hujus promissionis fide identidem in hominum mentibus insculpenda, ut viva semper servaretur, imo quo propius accedebat implendæ hujus promissionis tempus, eo clariora et illustriora edebat oracula, ut hac spe homines recrearet ac solaretur. Etenim Genes. XII, 3; XVIII, 18; XXII, 18, promisit Deus Abraham in ejus semine omnes gentes benedicendas fore, quas promis-

1) *Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην.*

2) הַנָּחָשׁ הַקַּדְמֹנִי loca e scriptis Judæorum collegit Eisenmenger in op. inscripto: *Das entdeckte Judenthum* seu „Judaismus detectus." vol. I, pag. 822.

3) Tom. V, n. 380, in not.

4) Eruditam dissertationem de hoc argumento dedit Cornel. de Hase inscriptam *De protevangelio paradisiaco Diatribe*, in novem capita distributam, et hoc, ut vocat, *oraculum oraculorum* omni ex parte versat ac tuetur. Prostat in *Thesauro theologico-philologico sive Sylloge dissertationum* etc. Amstelod. 1701, vol. I, fol. pag. 67 et seqq. Cf. etiam Sherlock *L'usage et les fins de la prophétie*, trad. de l'angl. Paris 1754, tom. I, discours III, pag. 100. *Du fameux oracle de la Genèse* III. 15; qui pariter copiose de hoc argumento disserit. Vid. Nicolai S. J. Sul Genesi lez. XXVII, XXVIII. Perperam Ammon *Bibl. Theol.* II, 49 et seqq. hoc vaticinium *protevangelii* nomine insignitum de universo hominum et serpentum genere rectius quam de uno ex mulieris posteritate intelligendum contendit. Quod commentum jamdiu everterat Petrus Cunæus diss. III, *De Republ. Hebræor.* in *Thesauro* Ugolini tom. III, pag. 819, et pag. 829 et seqq.

siones Genes. item XXVI, 4 et XXVIII, 14, Isaac et Jacob renovavit. Agi autem in adductis locis de benedictione per promissum Salvatorem obtinenda patet ex constanti Hebræorum sensu ac traditione, juxta quam Apostolus Gal. III, 8, eam de Messia exponit dicens: *Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ: quia benedicentur in te omnes gentes* [1]). Ex quibus verbis exploditur neotericorum expositio de cognitione Dei per Abrahæ posteros inter gentes disseminanda. Idipsum aperte confirmatur ex celeberrimo jacobæo oraculo, nec non ex cæteris prophetarum vaticiniis, in quibus tempus, locus promissi Messiæ, nec non ejusdem Messiæ proprietates, munia et officia distincte prænunciantur, quæ inferius singillatim expendemus.

12. Atque hinc factum est, ut omnes Judæorum sectæ Pharisæorum nempe, Sadducæorum, Esseniorum, Herodianorum ex antiquis, atque ex recentioribus Karaitarum, qui traditiones respuunt [2]) et Rabbanitarum qui eas una cum Scriptura recipiunt, unanimis et concors sententia fuerit circa Messiæ articulum. Hinc factum pariter est, ut Samaritani, etsi longe ante captivitatem babylonicam a judaica tribu fuerint separati, nec alios libros præter Pentateuchum, ut plerisque saltem eruditis placet [3]), tanquam sacros admiserint, attamen et ipsi fide in Messiam promissum nutriebantur, ut patet ex Joan. IV, 25-29 et 42. Hinc demum factum est, ut neque Christus, neque Apostoli disputare circa ejusmodi promissionem aut expectationem aliquando debuerint, cum omnibus ea ætate persuasum fuerit tum promissum a Deo Messiam fuisse, tum ejusmodi promissionem omnium votorum objectum fuisse, ut ex levi Novi Testamenti inspectione compertum fit.

13. Adeo vero pervulgata erat hæc Judæorum persuasio ut percrebuerit per omnes regiones orientales, ut testantur Suetonius et Tacitus. Prior enim scribit: *Percrebuerat oriente toto* vetus *et* constans *opinio, esse in fatis, ut eo tempore*

1) *Προϊδοῦσα δὲ γραφὴ ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἐθνῆ ὁ Θεὸς προευαγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ· ὅτι εὐλογηθήσονται ἐν σοι πάντα τὰ ἐθνῆ.*

2) De antiquis Judæorum sectis scribit Josephus Flavius *Antiquit.* lib. 18, cap. 2. De recentioribus inter cæteros agit Joan. Bened. Carpzovius in *Introductione in theologiam judaicam*, quam præfecit novæ a se adornatæ edit. *Pugionis fidei* Raym. Martini. Lips. 1687, capp. 3, 4, 5, in quibus ostendit sectam *Rabbanitarum* Pharisæorum esse propaginem, *Karaitarum* seu *Karæorum* surculum esse Sadducæorum. Per Europam longe lateque diffusi sunt Rabbanitæ, qui præter Mosis et prophetarum scripta, traditiones orales in opere thalmudico comprehensas amplectuntur, quas velut fidei et vitæ regulam pari pietatis affectu cum lege scripta suscipiendas atque observandas credunt. Karæi vero in Orientis potissimum regionibus cogniti sunt: et legem oralem et traditiones thalmudicas omnes rejiciunt, nec aliud fidei fundamentum recipiunt quam Scripturam Mosis et Prophetarum. De Karæis cf. diss. Jac. Triglandii, et Diss. Levini Warneri in *Thesauro* Ugolini tom. XXII.

3) Cf. Joan. Morinum *Exercitation. Ecclesiast. in utrumque Samaritanorum Pentateuchum.* Paris 1631. Exercitat. 1, §. 8. Jahn. *Archæologia biblica,* Viennæ 1814. §. 326.

Judæa profecti rerum potirentur [1]. Alter vero: ***Pluribus persuasio inerat***, inquit, ***antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Judæa rerum potirentur*** [2]. Quare receptum erat ex antiqua traditione illud gentium omnium orientalium theologiæ principium de mediatoris alicujus expectatione ad perturbatum ordinem inter Deum et genus humanum restituendum. ***Quapropter***, inquit Plutarchus, ***et antiquissima hæc descendit ex theologis et legislatoribus tum ad poëtas, tum ad philosophos opinio, quæ a nullo certo auctore habet principium; persuasionem autem firmam et indelebilem, neque in sermonibus tantum, neque in traditionibus, sed in mysteriis et in sacrificiis et apud barbaros et apud Græcos multis in locis pervulgatam etc.*** [3], nempe de ***Mediatore*** inter duo principia, quem Persæ ***Mithram*** vocant. Cujus traditionis documenta apud Ægyptios, Chaldæos, Zabianos seu Sabæos, Græcos, Romanos, imo et inter Indos, Sinenses, Japones, Americanos ipsos aliosque populos extantia viri docti exhibent [4], adeo ut vere scribere potuerit doctus Prideaux, quod expectatio, sive necessitas cujusdam mediatoris inter Deum et homines fuerat usque ab initio, opinio prævalens *penes omnes populos* [5].

14. Quibus delibatis, sic instituimus argumentum: Hic agitur de quæstione facti; num scilicet Deus promiserit nec ne, in Lege præsertim, aliquem Salvatorem seu Messiam, et utrum Hebræi quovis tempore eundem expectaverint. Jam vero ex allatis documentis utrumque certissime constat; constat igitur quod ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

15. I. ***Obj.*** 1° Expectatio et fides in Messiam non fuit nisi consolatrix quædam spes seriori tantum ætate in vulgus Hebræ-

1) Sueton. in *Vespas.* cap. 4. edit. Taur. 1824. opp. tom II.

2) *Hist.* lib. 5, cap. 13.

3) *Διὸ καὶ παμπάλαιος αὕτη κάτεισιν ἐκ θεολόγων καὶ νομοθέτων εἴς τε ποιητὰς καὶ φιλοσόφους δόξα, τὴν ἀρχὴν ἀδέσποτον ἔχουσα, τὴν δὲ πίστιν ἰσχυρὰν, καὶ δυσεξάλειπτον, οὐκ ἐν λόγοις μόνον, οὐδὲ ἐν φήμαις, ἀλλὰ ἔν τε τελεταῖς ἔν τε θυσίαις. καὶ βαρβάροις καὶ Ἕλλησι πολλαχοῦ περιφερομένην κ. τ. λ.* De Iside et Osiride opp. edit. fol. Paris 1624. tom. II, pag. 369. Deinde refert doctrinam de duobus principiis sibi invicem adversantibus ac de *mediatore* inter utrumque, quam adaptavit Zoroaster, et ex eo Persæ, aliique orientales et occidentales populi.

4) Cf. *Mémoires de l' Académ. des Inscript.* tom. XXXI, par Mr. l'Abbé. Mignot, pag. 81 et suiv. et pag. 207 et suiv. *Bibliothèque univers.* Genève 1822, tom. XX, littérature art. *Religion. Tableau de l' état actuel du Christianisme sur le globe,* esquissé par Henri Zschokke. Quatr. extrait, *Amérique*, pag. 12. Hic tamen auctor utpote fanaticus protestans, totus in eo est, ut protestantismum super catholicismum extollat. Hinc nullis mendaciis, calumniis et falsitatibus parcit ad finem sibi propositum obtinendum. Maurice 's *Hist. of Hindostan*, vol. 2, Book IV, omnium hanc fuisse Indorum persuasionem evidenter ostendit. Eandem obtinuisse apud Sinenses evincit auctor vitæ Confucii ex Siam-Kiao, et P. Intorcetta S. J. in vita Confucii, eadem est theologia Japonum, Mexicanorum etc. Cf. etiam Ramsay, *Discours sur la mytholog.* Paris 1728, pag. 9. suiv.

5) *Hist. des Juifs*, I. part. liv. 3, tom. I, pag. 393, Paris 1726.

orum sparsa, atque 2° ex lectione prophetarum divinando temere derivata, de qua nihil habetur in Decalogo, nihil in Levitico, cæterisque Libris Mosaicis, in quibus omnia hebraicæ religionis summa capita continentur; 3° nuspiam dicitur: ***Credite in Messiam.*** Ita quidem Voltairius 1) et ante ipsum Orobius 2); quare 4° dicendum est, subdit Salvador 3), Salvatorum sive Messiarum ideam ortam esse ex divinis minis atque promissis; 5° quæ cum non contineatur conceptis verbis in quinque libris fundamentalibus, nullo modo constituit fidei articulum respectu Hebræorum, quidquid contra contendat Maimonides, qui vel eo minime vapulat a Rabbi Josepho Albo, quod nimis amplificaverit numerum articulorum fundamentalium legis mosaicæ, inter quos retulit expectationem Messiæ. 6° Albo præivit Hillel ante Hierosolymorum excidium Synedrii præses, qui contendit, Israëlem nullum habere, quem expectet Messiam. Ergo.

16. ***Resp. Ad*** 1m, ***Neg.*** cum ejusmodi assertio sit contra factum. Alioquin nulla jam ratio dari posset unanimis illius sectarum omnium conspirationis atque consensus in hoc fidei articulo admittendo, et quod caput est, Samaritanorum, qui quatuor circiter sæculis ante captivitatis babylonicæ tempora a Judæ tribu schisma fecerunt, quique ex verisimiliori sententia non alios libros ut sacros admittebant præter Pentateuchum. Eidem non accessisset totius fere orbis consensio, Indorum præsertim atque Sinensium, qui vel a primis imperii sui temporibus eam repetunt traditionem.

17. Atque hinc falsum esse eruitur quod, 2° de spe adjiciebatur comparata ex lectione prophetarum, tum quia ejusmodi assertio gratuita est sine tabulis ac sine testibus prolata, tum quia quæ ex Pentateucho monumenta protulimus, et quæ mox iterum subjiciemus eam prorsus convellunt; tum denique quia universæ israëliticæ gentis persuasioni ac traditioni aperte adversatur.

18. Mirum autem esse non debet quod nulla occurrat Messiæ mentio in Decalogo, cum in eo agendorum potius regula tradatur, quam credendorum; quæ animadversio æque Levitico quadrat; hic enim liber totus in eo est, ut sacerdotes et levitas instituat circa exteriorem mosaicæ religionis cultum ac cæremonias.

19. Falsum denique est, in reliquis Moysis libris Messiæ pro-

1) Loco jam citato.

2) Apud Philippum a Limborch *De Ver. t. relig. christ. amica collatio.* Goudæ 1637. In primo enim scripto dato ad Limborchium Orobius statim incipit: „Cum fides in Messiam redemptorem futurum non minus necessaria fuerit a mundi exordio, quam in Deum creatorem; imo magis, quia non potest esse fides in Messiam, quin supponatur Deus; maxime in Deum absque Messia: quæritur quare Deus fidem in seipsum sæpissime et clarissime Israëli commendaverit in universo V. T. et fidem in Messiam numquam commendaverit in qua consistebat tota salus? Quod si fecit, petitur, ut assignetur locus aliquis, in quo Deus mandaverit, aut dixerit expresse, quod fides in Messiam est absolute necessaria ad salutem generis humani, adeo ut, qui non crediderit, damnandus esset" etc.

3) Loco cit.

missionem minime reperiri. Etenim præter palmaria loca, quæ adduximus ex Gen. III et XLIX, luculenta sunt Moysis verba Deut. XVIII, 15: ***Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus; ipsum audies;*** tum verba Dei ipsius ibid. 18: ***Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi; qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*** Quæ quidem verba de Messia, non de prophetarum successione, ut ait Salvador post Orobium, esse intelligenda non modo veteris synagogæ Rabbini [1]), sed et universa judaica natio ostendunt; ex hujus enim persuasione factum est ut Petrus et Stephanus, ille Act. III, 22, iste cap. VII, 37, palam ac publice pro concione de Messia illa exposuerint nullis repugnantibus Judæis, quos alloquebantur. Nec vero alius, excepto Messia, propheta surrexit post Moysem in Israël, qui sive potestate, sive prophetandi vi vel Dei familiaritate similis Moysi dici potuerit, prout Deut. ult. ver. 10, adnotatum est [2]). Unde colligitur Moysem de Messia fuisse locutum; quod Christus ipse testatus est Joan. V, 46, Judæis dicens: ***Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.***

20. ***Ad*** 3^m^, ***Dist.*** Conceptis verbis, ***conc.*** æquivalentibus, ***neg.*** ut patet ex modo dictis. Addo obligationem credendi in Messiam oriri ex ipsa manifestatione seu revelatione promissi Messiæ, quemadmodum oritur obligatio credendi in Deum ex ipsa ejus manifestatione, etsi nullibi scriptum in lege sit: ***Credite in Deum,*** ut adversus Orobium animadvertit Limborchius [3]).

21. ***Ad*** 4^m^, ***Neg.*** Orta siquidem est Messiæ idea, seu cognitio et expectatio ex promissione protoparentibus facta Gen. III, ac sæpius iterata Abrahæ, Isaac, Jacob, Judæ etc. juxta ea quæ in probationibus adducta sunt; divinæ porro comminationes atque pollicitationes ad summum eam jamdiu animis præconceptam aluerunt atque foverunt. Prophetæ nunquam destiterunt ab eodem Messia prænunciando, ut ex dicendis luculentius con-

1) Cf. Raym. Martini O. P. ***Pugio fidei cum observat. Jos. du Voisin,*** edit. Carpzovii pag. 161, 474, præsertim vero pag. 886, §. 9 et seqq. Hac autem editione deinceps utar.

2) Cf. Eusebium ***Demonst. Evang.*** lib. 3, cap. 2, ubi multis prosequitur similitudinem quæ inter Mosem et Christum intercessit, ac præcipue potestatem, ac munus legislatoris, et redemptoris.

In Catechismo judaico quem ex editione Synagogæ Amstelodamensis hebraice ad verbum recensitum edidit Carpzovius in ***Introduct. ad Theologiam judaic.*** cap. 9; et inscribitur ספר לקח מוב ***Liber doctrinæ bonæ;*** art. 7, proponuntur quatuor res, quibus Moyses inter prophetas cæteros excelluisse dicitur, quas quilibet illic recolere poterit pag. 48 et seqq. Id ipsum præstat eleganter Rab. Abarbanel apud Joan. Meyerum ***Tract. de temporibus sacris,*** etc. in ***Thesauro*** Ugolini tom. I, pag. 533. Cf. M. G. Frid. Meinhart sub Frischmutho ***Dissertat. de Propheta Mosi pari,*** Deut. XVIII, 15, quæ extat in ***Thesauro theologico - philolog. sive Sylloge dissertationum ad selectiora et illustriora V. et N. T. loca,*** Amstelodami 1701, vol. I, pag. 384 et seqq.

3) Op. cit. Resp. ad primum quæsitum.

stabit. Talia sunt fundamenta ejusmodi expectationis, quæ tam altas radices in universa Hebræorum gente fixerat, ut numquam divelli potuerit. Hæc præterea exceptio falso principio laborat, nempe Messiæ missionem non habuisse ex Judæorum opinione nisi solum objectum temporale, cum tamen de contrario omnino constet [1]).

22. *Ad* 5m, *Neg.* Expectatio siquidem Messiæ ceu totius mosaicæ religionis caput ab omnibus tum antiquioribus tum recentioribus Judæis spectata fuit, nec nisi serius ab incredulis nonnullis in dubium ea revocata est, ut, quemadmodum animadvertimus, numquam Christus aut Apostoli disceptare debuerint de ejusmodi articulo, sed eo extra omnem dubitationis aleam ab omnibus prorsus tanquam principii loco constituto, controversia agitabatur de sola Messiæ persona. Quare non temere ac perperam, sed totius synagogæ sensum expressit Maimonides dum art. XIII, statuit ab omnibus et singulis Judæis firma fide credi oportere *in adventum Messiæ* בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, et in ipsorum libris symbolicis declaratur [2]), ac demum in Thalmude Tract. ***Sanhedrin*** cap. ***Chelek***, diserte legitur: ***Omnes prophetæ non vaticinati sunt, nisi de diebus Messiæ*** [3]), ut cætera jam commemorata prætercam. Hinc etiam colligitur immerito ac per summam injuriam a Josepho Albo Maimonidem reprehendi.

23. *Ad* 6m, *Dist.* Contendit Hillel nullum jam habere Israëlem quem expectet Messiam, postquam is advenerat, *conc.* antequam advenisset, *neg.* Porro Hillel ex eorum numero erat, qui noluerunt Messiam in Christo Jesu agnoscere, in quem, ut infra ostendemus, omnes epochæ a prophetis assignatæ pro Messiæ adventu conspirabant. His vero elapsis, de ulteriore Messiæ adventu desperans jure inferebat nullum jam habere Israëlem quem expectet Messiam [4]). Inde autem novum potius exur-

1) Hoc magis ex dicendis in decursu tractatus constabit. Interea cf. Luc. III, 15; Joan. I, 19 et seqq. IV, 25-29, 42; VI, 14 et alibi; ex quibus luculentissime patet Judæos et Samaritanos tempore Christi nondum exuisse ideam Messiæ spiritualis, thaumaturgi, prophetæ etc. etsi utramque ideam spiritualis et temporalis regni conjungerent. Cf. etiam Raym. Martini part. 3, cap. 4, §. 4 et alib. Verum de hoc postea.

2) Cf. *Catechismum judaicum* cit. ubi inter articulos fundamentales fidei ponitur *articulus duodecimus*: „Deum missurum esse Messiam, qui Redemptor futurus sit populi sui, et quem, etiamsi retardet adventum, expectare teneamur. Qui quidem Messias e semine David surculus Isai Bethlehemitæ erit, idemque judicio stabiliet terram, et judicabit gentes multas" etc. Hinc R. Moyses filius Maimon in suis *Hilcot*, id est *sententiis* in *sophetim* sive *judicibus*, tract. *de Regibus* cap. II, aperte pronunciat: „Quicumque non credit in Regem Messiam, vel qui non expectat adventum ejus, non solum est incredulus prophetis, sed etiam legi et Mosi doctori nostro." Integrum textum exhibet Martini op. cit. part. 3, cap. 9, §. 3, pag. 766.

3) כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח: Alios textus cf. apud Martin. pag. 347 et 674.

4) En verba ipsius Hillelis ex Thalmude Tract. *Sanhedrin* seu de Synedriis, prout prostat cap. II, edit. Cocceji excerpt. 31, pag. 351, et excerpt. 36, pag. 359: כלו כל הקצין: אין משיח לישראל seu „Expirarunt omnes termini: jam nullus Messias pro Israële." Et hic de-

git argumentum ad evincendum per id temporis omnes fuisse in expectatione Messiæ.

24. II. *Obj.* 1° Opinio illa de Messia, id est regni felicis conditore, quem hoc nomine in libris V. T. nondum appellatum invenimus, diviso demum in duo regna imperio israëlitico e spe meliorum temporum (Joël III, 2) et sæculi quasi aurei animis informata esse videtur, quanquam notiones et spes messianæ improprie sic dictæ, hoc est futuram quandam gentis israëliticæ conditionem felicissimam præsagientes, patriarcharum ævo jam adscriptæ reperiuntur (Gen. XII, 3; XVIII, 18; XXVI, 4; XXVIII, 14; coll. Eccl. XLIV, 22 et 23). 2° Primus enim Davides populum dissidiis et factionibus perturbatum consociarat, et ad potentiam opulentiamque egregie evexerat. Sed aureum illud sæculum facta imperii in duo regna divisione evanuit. Non igitur mirum erat, redintegrandi ejus spem in regia Davidis domo poni sensimque aliquem ex ejus posteris felicis theocratiæ instauratorem futurum *divinari* 1). 3° Quo proclivius deinde successu temporis summa respublica ad exitium ruere videbatur, eo propiorem spei hujus implendæ conditionem fingebant 2), et pro illa, quæ Hebræorum mentibus insederat, theocratiæ notione, novum imperium, non civili solum et publico jure, sed morum quoque innocentia et religionis sanctitate fundatum iri existimabant ... Apud prophetas, qui vel proxime ante exilium babylonicum extiterunt, vel ei fuerunt æquales, vel post reditum ex eo vixerunt, itemque in libris apocryphis illam feliciorum temporum spem universe adumbratam videmus 3), 4° at in Danielis vaticiniis pressius definitam novisque augmentis cumulatam. In his enim imperium aliquod describitur *ideale theocraticum*, quo *symbolice* adumbratur ficta *filii hominis* (בַּר אֱנָשׁ) persona, Judæis destinatum 4) ut quinta orbis terrarum monarchia 5), post multas calamitates eventura, eaque æterna et immutabilis et cum mortuorum resurrectione et judicio extremo conjuncta 6). Iste vero filius hominis, qui in nubibus apparens fingitur 7), pro symbolo totius monarchiæ quintæ, non pro Messia habendus est. Ita rationalistæ 8); ergo Messiæ promissio et expectatio non

prehenditur mala fides Salvador, qui tamen magni facit auctoritatem Thalmudis. De Thalmude inter cæteros legi potest De Voisin in *Præf. ad procemium Pugionis fidei.*

1) Mich. v, 1 et seqq.; Is. IX, 5, 6; VI, XI, coll. IV, 2; Ezech. XXXIV, 23 et seqq.; XXXVII, 21 et seqq.; Jerem. XXIII, 5; XXX, 9; XXXIII, 15; Ose. III, 5; Zach. III, 8; VI, 12; ubi nomen צֶמַח de Messia dictum.

2) Agg. II, 6-9; 21-23: Zach. II, 9-17; III, 8-10; VI, 12-13; Mal. II, 17; III, 6, 13-18.

3) Sophon. III, 9-20; Is. LX, LXVI; Agg. II, 6-9; Zach. XII-XIV; Mal. III, 1-6, 19-24; I Mach. II, 57; Bar. IV, 21 et seqq. V; Eccl. XXXII, 18, 19, 33; XXXVI, 12-17; XLIV, 13; XLVII, 11; Tob. XIII, 7-18; XIV, 4-7; II Mach. II, 18. Quinque hi postremi libri ii sunt quos adversarius nomine apocryphorum commemorat.

4) Dan. II, 44 et 45; VII, 27 et seqq.

5) Ib. II, 44; VII, 26.

6) Ib. XII, 2.

7) VII, 13, 14.

8) Cf. Wegsch. §. 120, not. *b*.

est nisi vana spes idealis orta ex melioris conditionis desiderio, ac prophetarum poëticis fictionibus fota [1]).

25. ***Resp. Neg. antec.*** Quod consutum non est nisi ex ludicro imaginationis æstu absque ullo documento, cui facta luculentissima adversantur, quodque Sacræ Scripturæ evertunt, traditiones judaicæ gentis et traditiones omnium populorum explodunt, ut partim ex allatis documentis constat, partim vero ex dicendis apertius adhuc constabit

26. ***Ad*** 1m, ***Neg.*** suppositum gratis ab adversariis confictum quodque se ipsum destruit, opinionem scilicet de Messia informatam esse e spe meliorum temporum; ea enim informata est ex Dei revelatione, quæ Gen. III, homini lapso promisit reparatorem non temporalem, seu felicis regni et aurei sæculi fundatorem in sensu adversariorum, sed spiritualem, qui nempe dæmonis destrueret imperium, et veram religionem instauraret et redintegraret; prout ejusmodi oraculum, uti jam diximus, et universa intellexit antiquitas, et traditioni commissum est. Nec aliam Messiæ notionem ingerunt pollicitationes Abrahæ cæterisque patriarchis factæ in locis Genes. citatis: ***In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ***, ut exponit Apostolus Gal. III, 8; per fidem in Messiam; quem rationalistæ bono animo ferent, ut ipsis præferamus in Sacrarum Literarum expositione.

27. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** iterum tum quia expectatio Messiæ longe Davide anterior est, tum quia Davides ipse sæpissime in Psalmis de Messia, rebusque ab eo gerendis loquitur, Christo ipso testante (Math. XXII, 42 et seqq. Luc. XXIV, 27, 44); testantibus insuper Evangelistis, et Apostolis passim, quos rursum præferimus bona ipsorum pace, omnibus rationalistis; fatentibus ipsis Judæis, qui plures Psalmos de Messia semper intellexerunt [2]). Si igitur ante Davidem Scriptura loquitur de promissione et expectatione Messiæ, si Davides ipse sæpe de eodem Messia loquitur, evidens est non ex divisione israëlitici imperii spem ortam de aliquo Messia ex Davidis posteris nascituro, vel sensim cœpisse Hebræos ***divinare***, ut profani homines loquuntur, felicis theocratiæ futurum instauratorem, multo minus ipsum Davidem in vitam restitutum iri juxta parsismi doctrinam [3]).

1) Ib. §. 50, not. *c*.

2) Cf. Raym. Martini opp. cit. part. 2, dist. I, cap. 7, §. 14 et seqq.; part. 3, dist. 3, cap. 15, §. 1, et alibi passim.

3) Sic enim Rosenmüller in Scholiis in V. T. part. 4, vol. 2, Lips. 1810, ad Ezech. XXXIV, 23, indicatis ejusd. Ezech. XXXVII, 24, et Jerem. XXX, 9; Ose. III, 5, locis in quibus Messias *Davides* appellatur, scribit: „Atque locis hisce significari illum ipsum *veterem Davidem*, quem sperarent futuro aliquo tempore regnum priscum, sed multo amplius atque augustius restauraturum, minime improbabile fuerit. Alere enim poterat ejusmodi spem opinio illa veteribus communis fere de rerum omnium ἀποκαταστάσει, revolventibus sese et redituris ætatibus. Certe huic opinioni consentanea erat veterum Persarum expectatio de redituro ultima mundi ætate rege vetere Paschutan, Gustaspi filio, quo Gu-

28. *Ad* 3m, *Neg.* ex causa, quam adversarii autumant, factum esse ut Judæi *fingerent* propiorem spei hujus implendæ conditionem, sed eo ferventiori desiderio præstolabantur Messiæ adventum, quo ad exitum suum properare videbant terminos epochæ ipsius adventus; alioquin multo magis debuissent Messiam expetere sub finem regni israëlitici, aut regni Juda, adeo debilitati ab Assyriis et Chaldæis, potissimum vero sub Antiocho Epiphane, attamen nemo per id temporis vel suspicatus est de Messiæ adventu. Contra vero sub Herode omnes tenebantur hac expectatione, ut suo loco ostendemus. Diversæ autem hujus agendi rationis quænam causa esse potuit in adversariorum hypothesi? Series igitur factorum stultum systema rationalistarum eliminat ac plane subruit.

29. Hoc autem amoto fundamento, ruunt quæ vere *finxerunt* adversarii de notione theocratiæ, de novo ac felicissimo imperio, de feliciori temporum spe a prophetis et libris *apocryphis* (deuterocanonicis) adumbrata. Hæc enim omnia, supposita Messiæ promissione atque expectatione tanquam basi et fundamento, riteque intellecta, ut postea exponemus, bene cohærent; promissione et expectatione sublatis, nulla amplius ratione subsistunt. Aliud quippe est rei veritate posita eam diversimode exponere et amplificare, vel etiam prout est perperam intelligere, quod plerisque carnalibus Judæis contigit sub finem præsertim ipsorum reipublicæ, ut enucleatius declarabimus, aliud vero est rem totam de suo, ac solo imaginationis ferventioris æstu sibi confingere. Hoc enim postremum nonnisi paucorum est, nec nisi ad tempus contingere potest, ac facile evanescit. Expectatio autem Hebræorum perpetua fuit ac totius nationis, nulla secta excepta, ita ut adhuc perseveret 1).

30. *Ad* 4m, *Neg.* Nec enim in cit. Danielis locis sermo est de imperio aliquo *ideali theocratico*, sed de *reali* regno Messiæ

staspo regnante atque favente suam doctrinam promulgaverat Zoroaster. Illum igitur Paschutan, qui et ipse olim doctrinæ zoroastrianæ in provincia Vardjemguerdiana ministrum se præbuerat, credebant Persæ extremis temporibus veterem ac puram religionis doctrinam, priscumque persicum regnum ita esse restituturum, ut omnium abundantia et prosperitas, atque pax universa terrarum orbem sint beaturæ." Vid. *Memoires sur diverses antiquites de la Perse* par Silvestre de Sacy. Paris 1793, in 4°, pag. 94 et seqq. Verum enim vero quis ignorat, Zoroastrum plura transtulisse in libros suos ex libris Judæorum? Doctrinam vero *palingenesis* et *apocatastasis* non esse nisi corruptionem doctrinæ jamdiu apud Hebræos receptæ de futura corporum resurrectione, ut suo loco ex Job. XIX, 25 et seqq. liquet. Sane Ezechiel, Jeremias, multo magis Oseas ipsum Zoroastrum præcesserunt juxta saniores criticos. Cf. Feller. *Dict. Hist.* art. *Zoroastre.* Porro cit. loca intellecta semper fuisse a Judæis de Messia *filio* David, non autem de ipsa Davidis veteris persona, ut inflati ac vani ejusmodi homines autumant, ostendit Mart. op. cit. part. 3, dist. 3, cap. 3, §. 15 et seqq. Cf. item Sanctium S. J. *in Ezech.* in hunc loc.

1) Hic animadvertendum est fictiones poëticas vatum græcorum et latinorum numquam integras nationes pervasisse, multo minus perpetuo et constanter perdurasse, secus ac in casu nostro accciderit. Dummodo tamen proprio systemati inserviant, absurda quæque devorant rationalistæ cæteros incredulos imitati.

quod in æternum, ut ibidem dicitur, perstare debebit, consumptis monarchiis illis pristinis, quæ viam quodammodo juxta divinæ providentiæ ordinem ipsi paraverant, ut ex historia compertum est. Quod si quasi *Filio hominis* qui cum nubibus veniebat, ut legitur Dan. VII, 13 et seqq. et usque ad thronum Altissimi pervenit, data sunt potestas et honor *et regnum*, et omnes populi, tribus et linguæ ipsi servire perhibentur; si potestas, quæ ei confertur, est potestas æterna, quæ non aufferetur et *regnum ejus* non corrumpetur, patet plane distingui *Filium hominis* a monarchia, quæ eidem traditur. Nec obstat quod in visionis istius expositione dicitur v. 18: *Suscipient autem regnum Sancti Dei altissimi; et obtinebunt regnum usque in sæculum, et sæculum sæculorum.* His enim verbis significantur omnes illi populi, tribus et linguæ, qui ex v. 14 servient Filio hominis, id est Messiæ, quique ejus regnum seu Ecclesiam constituent, prout contextus exigit; alioquin hic absurdus sensus exurgeret, monarchia serviet monarchiæ [1]). Hinc de peculiari persona, non autem de symbolico emblemate, ut adversarii existimant, tota antiquitas, quæ dicuntur de *Filio hominis* ac præcise de Christo, exposuit et explicavit [2]).

31. Quæ autem ib. cap. XII, 2, de mortuorum resurrectione et judicio extremo dicuntur, ac de Filio hominis, qui cap. VII, cum nubibus cœli apparens describitur (non vero *fingitur*, ut adversarii mentiuntur), Christo ipso interprete, de secundo ac glorioso ipsius adventu intelligi debent, ut suo loco exposuimus [3]). Quem quidem adventum multæ calamitates, eodem Christo testante Matth. XXIV, prævenient. Hæc autem omnia rationalistæ permiscent atque confundunt contra apertam Christi et Apostolorum doctrinam, ut sua systemata vere fictitia nobis obtrudant et christianam religionem e fundamentis subruant.

PROPOSITIO II.

Messias a Deo promissus atque ab Hebræis expectatus singularis et unicus est.

32. Etenim Messias a Deo promissus atque a Judæis expectatus singularis atque unicus est, si talem postulent tum Scri-

1) Cf. Sanctium in hunc loc. Martini part. 2, cap. 7, §. 7 et seqq. et cap. 13. Ex quibus constat quænam fuerit constans Judæorum hujus loci Dan. expositio.

2) Ibid cf. præterea Schoettgenium *Horæ hebraicæ*, Dresdæ 1742, tom. II, lib. 2, pag. 263, ubi ex *Sohar* Gen. fol. 85, col. 338, refert in hunc loc. Dan. „Hic est Rex Messias de quo scriptum est" etc. Tum id ipsum ostendit ex confessione Raschi, R. Aben Ezræ, R. Saadiæ Gaon, R. Bechai, ex *Sanhedrin* etc. Vid. etiam Jo. Ben. Carpzovii, *Diss. de Filio hominis ad Antiquum dierum delato*, ad cap. 7, 13 et 14 Dan. in *Thesauro theologico-philolog.* Amstelod. 1701, vol. I, pag. 887 et seqq.

3) Tract. *De Deo creat.* part. 3, n. 903 et seqq.

pturæ, tum universalis et constans sensus traditionalis ipsorum Judæorum, tum denique peculiares notæ et characteres, quibus idem Messias instructus perhibetur; atqui.

33. Jam vero etsi Scripturæ interdum Christi seu Messiæ nomen aliis etiam hominibus attribuant, sacerdotibus præsertim ac regibus, cum tamen hic non de nomine sed de re quæramus, perpetuo loquuntur de peculiari aliquo promisso reparatore quem κατ᾽ ἐξοχὴν, seu per antonomasiam Christum seu Messiam appellant. Sic Gen. III, ille promittitur, qui conterat serpentis caput; Genes. item XII, XVIII, XXII, ille, in quo benedicendæ sunt omnes gentes; Genes. demum XLIX, sermo fit de eo, qui prænunciatur ut ille qui mittendus est, atque erit expectatio populorum, seu ut in hebr. legitur, ille, cui obedientia erit populorum. E Davidis familia origo trahenda ab eodem, ubique prædicitur, atque hinc factum est, ut Messias filius David passim in Sacris Literis vocetur. Huc spectant epochæ quibus determinatur futurus ejusdem Messiæ promissi adventus, cum nempe ablatum fuerit sceptrum a Juda, ut dicitur Gen. XLIX, vel cum ad finem vergerent LXX hebdomades Dan. IX, et ante destructionem templi zorobabelici Agg. II et Malach. III; quæ quidem aliaque ejusmodi nequeunt nisi de singulari Messia intelligi.

34. Huc accedit perpetua et constans Judæorum traditio de expectatione unius singularis Messiæ (de qua in prop. superiori), qua factum est, ut neque Judicum ac Samuelis ætate, neque Davidis aut Salomonis, aliorumve sive Judæ sive Israël florentissimorum regum ac principum, neque demum Machabæorum temporibus quisquam Messiam apparuisse diceret, licet plures ex ipsis judaicam gentem ab immanissimo jugo liberaverint; contra vero Judæorum fatiscente republica omnes ex Scripturarum oraculis atque avita traditione edocti, Messiam præstolabantur; etenim Luc. III, 15, de Joan. Baptista legitur: ***Existimante autem populo et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, num forte ipse esset Christus*** [1]). Eadem habentur Joan. I, 19 et seqq. ubi agitur de solemni sacerdotum ac levitarum legatione ad eumdem missa ut eum interrogarent, num ipse esset Christus: ac rursum ib. IV, 25, mulier samaritana tanquam de re omnibus comperta inquit: ***Scio quia Messias venit***; demum Matth. II, 2. Magi ex gentilitate orti pro certo id sumentes fidenter interrogant: ***Ubi est, qui natus est rex Judæorum*** [2])? Nec quisquam extitit inter principes sacerdotum et scribas populi a quibus sciscitatus Herodes est, ubi Christus seu Messias nasceretur, qui hæsita-

1) *Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός.*

2) *Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;*

ret, sed exponentes de eo Michææ vaticinium, in Bethlehem Judæ Messiam oriturum pronunciant [1]). Id ipsum habetur ex Josepho Flavio *De bello judaico*, lib. IV, cap. V, et alibi [2]).

35. Peculiares demum characteres et notæ, quibus prophetæ Messiam venturum instructum iri denunciant, munia item ac officia ab ipso obeunda, de quibus postea agemus, luce meridiana clarius ostendunt in tota Scriptura non agi nisi de determinato ac singulari Messia. Isaias enim passim describit mites Messiæ mores, comitatem, justitiam, præsertim vero cap. XI, 1 et seqq.; XLII, 3; LXI, 1. Sic tam ipse, quam prophetæ reliqui eum exhibent vocaturum et docturum gentes aliaque ejusmodi perfecturum, ut ex dicendis enucleatius patebit.

36. Sive igitur Scripturas consulamus, sive perpetuam gentis judaicæ traditionem, sive characteres et notas Messiæ proprias, constat Messiam a Deo promissum atque a Judæis expectatum, unicum prorsus ac singularem esse, prout ostendere instituimus [3]).

DIFFICULTATES.

37. *Obj.* 1° Hebræi facile in animum induxerunt suum ex proprio cœtu quempiam surrecturum fore de illorum virorum genere, quos Isaias describit sapientia præditos atque intelligentia, spiritu boni consilii et fortitudinis, 2° idoneos ipsorum prophetarum exemplo ad evertendas oppressorum machinationes; ad excutiendos animos, atque ad omnia adversa superanda, ut hac ratione populus subito quodam transitu ex malo ad bonum, ex servitute ad libertatem, ex abjectione ad honorem adduceretur. 3° Quare Messias seu liberator naturæ limites non prætergreditur juxta hebraicam doctrinam. 4° Quid sane portendit Balaami vaticinium nisi stellam, quæ orietur ex Jacob, ac radicem quæ surget ex Israël, ad populum firmandum ut fortiter agat? 5° Post Josue unaquæque oppressionis periodus suum peperit liberatorem, sive Messiam. Cyrus licet idololatra, in Scriptura vocatur *Salvator* et *Christus* ob id tantum, quod finem posuerit captivitati babylonicæ ac media suppeditaverit ad rempublicam restituendam (Num. XXIV, 17 et 18; Jud. II, III, VI, XI, etc. Is. XLV). 6° Quoties demum

1) Post adeo disertum S. Matthæi testimonium, et auctoritatem Luc. II, 4 et seqq. quis unquam suspicatus esset quempiam in dubium revocaturum, utrum Christus Jesus natus sit in Bethlehem? Attamen ex biblicis rationalistis Kaifer, *Bibl. Theol.* pag. 230 et seqq. serio se demonstrasse confidit, Jesum in oppido Nazareth natum fuisse, atque ut addit Wegscheider, *argumentis quidem haud spernendis.* Scilicet perquam opportune in istorum manus Scripturæ venerunt.

2) *Archæol.* lib. 20, cap. 5, §. 1.

3) Quænam fuerit antiquis Judæis in Messiam fides, diligenter excussit et expendit Petrus Cunæus *De republ. Hebræor.* lib. 3, cap. 9; quem cf. in *Thesauro* Ugolini tom. III, pag. 910 et seqq. cum not. Joan. Nicolai; nec non Heideggerus, *Hist. patriarch.* exercitat. CXI, pag. 96 et seqq. Major in *Theol. Judaic.* loc. VIII, *De Messia.*

post *magnam dispersionem* ementiti Messiæ Hebræorum imaginationem excitarunt, toties id consecuti sunt per sacras voces *legis* ac *libertatis*. Talis fuit impavidus Barcochebas, quem ceu legitimum Messiam recepissent, si quod aggressus est facinus feliciter explevisset; talis sæc. XVII turbidus ac debilis Sabathai Sevi [1]). Si quis igitur quærat num Messias advenerit, num vero adhuc venturus sit, responsio in promptu est, tum jamdiu eum advenisse, tum superventurum adhuc esse. Ergo.

38. ***Resp.*** ***Ad*** **1m**, ***Neg.*** quod assumitur, Hebræos scilicet non nisi sequiori ævo ideam seu notionem Messiæ ex legis comminationibus et promissis sibi cudisse; certo enim certius est ejusmodi ideam, seu potius promissionem Messiæ ipsi mundo coævam fuisse et lege mosaica anteriorem, ut ex dictis apertum est; Moyses locis cit. eam supponit; Job. XIX, 25, professus est suum se expectare ***Redemptorem***, nempe Messiam, et quidem spiritualem atque divinum. Profecto gentes omnes longe inter se dissitæ, quibus nulla fuit cum Hebræorum gente communicatio, in lege mosaica Messiæ notionem reperire non potuerunt. Repugnat propterea Scripturis ac factis ipsis nova theoria ab adversario excogitata.

39. ***Ad*** **2m**, ***Neg.*** tum ob rationum momenta quæ adducta sunt, tum ob falsam adversarii assertionem, quod prophetæ scilicet everterint oppressorum machinationes, animos excusserint juxta auctoris sensum; fabulæ enim ejusmodi assertiones sunt ab ipso confictæ. Illud quippe prophetarum fuit munus, populi præsertim judaici vitia reprehendere, validos animos ad omnem virtutem excitare, ac Messiæ adventum prænunciare, non quidem ut temporalis liberatoris, quemadmodum adversarius autumat, sed spiritualis, qui nempe peccata auferret, justitiam adduceret, gentes ad verum Dei cultum revocaret, aliaque præstaret ejusmodi, quæ in liberatorem ab adversario confictum cadere nequaquam possunt [2]).

40. Haud inficiamur tamen serioribus temporibus Judæorum animos generatim occupasse ideam etiam de liberatore temporali, quod ex Luc. XXIV, 21; Act. I, 6, aliisque locis N. T. constat. Verum ne ullus errori detur locus, duo quæ nequeunt commisceri secernamus oportet, nempe ideam primogeniam et originariam ab idea adscititia, et superinducta. Idea enim primogenia et originaria, quam exhibent Sacræ Literæ, est prorsus de Messia spirituali, ut ex citatis locis apparet; postea

1) Ita Salvador op. cit. tom. III, liv. 4, pag. 365. De quo Sabathai Sevi scribit in nota: „Il était né en Syrie, et il produisit une vive sensation chez les juifs de Constantinople et de tout l'Orient, même chez les occidentaux. Le sultan le fit jeter en prison et lui offrit le turban ou d'être empalé; il n'hésita point, mais, malgré son zèle à paraître bon musulman, on lui donna bientôt la mort."

2) Cf. Sherlock *L'usage et les fins de la prophétie*, en six discours; vid. præsertim Discours III.

autem sensim, ut ita dicam, ac sine sensu adjecta alia est de liberatore temporali, non ita tamen, ut prior excluderetur, sed utraque Messiæ spiritualis et temporalis conjuncta idea erat. Sane Messiæ spiritualis, legislatoris, prophetæ, thaumaturgi ideam semper obtinuisse penes judaicam gentem, abunde constat ex Luc. III, 15; Joan. I, 19; IV, 25; VI, 14; VII, 31, aliisque locis passim. Quod si in plerisque, subsequentibus præsertim temporibus, invaluit notio Messiæ tanquam temporalis liberatoris, ideo id factum est, quod Judæi vaticinia, quæ secundum Messiæ adventum respiciunt, cum vaticiniis de primo ejusdem adventu confuderint, vel etiam quia carnali ac materiali sensu ea intellexerint, quæ de spirituali ipsius Messiæ gloria ejusque regno sive Ecclesia sub materialibus ac symbolicis imaginibus adumbrata, prænunciata erant [1]).

41. *Ad* 3^m^, *Dist.* Juxta doctrinam hebraicam seriorum temporum, *trans.* antiquitus receptam, *neg.* Veteres enim Hebræi non diversam sibi Messiæ efformarunt notionem ab ea, quam Scripturæ et traditio ipsis patefecerunt. Porro ejusmodi fontes constanter ingerunt ideam Messiæ, qui naturæ limites prætergrederetur; ut Ps. II, 7; Is. VII, 14; IX, 6 et seqq.; XI, 1 et seqq. et alibi passim [2]). Imo certo certius est, ut produ-

1) Antiquiores Hebræos puriorem ideam habuisse de Messiæ persona ac munere evidenter constat ex iis, quæ erudite scribit Schoettgenius in *Horis hebraicis et talmudicis* tom. II, lib. I, capp. I et 2. de nominibus Messiæ; tum toto libro 3, qui est de persona Messiæ, innumeris prope eorum testimoniis in medium productis; nec non tom. I, diss. 1, *De regno cælorum*, in qua §§. 6 et 7. ostendit nomine *Regni cælorum* præter cultum Ecclesiæ V. T. significari *Regnum Messiæ*, et *tempora Messiæ* et œconomiam illorum una cum aliis circumstantiis eo pertinentibus, adducto testimonio ex Targum Michææ IV, 7: „Et revelabitur ipsis regnum cœlorum in monte Zion a nunc et usque in sæculum;" et confirmat tom. II, lib. 1, cap. 2, §. 3, ex *Pesiktà* in *Jalkut Simeoni* II, fol. 178, 1, et *Scir Ascirim rabbà* fol. 15, 2. „Quando tempus accedet, *Regnum cælorum* revelabitur הגיע זמנה של מלכות שמים שתגלה tunc implebitur illud Zachar. XIV, 9: Illo tempore Deus erit Rex in universam terram," aliisque multis, quæ locis cit. recoli possunt. Quibus addi potest hunc usum loquendi communem fuisse Christi ætate, alioquin Joan. Bapt. Christus, Pharisæi et auditores ipsorum formulam hanc neque protulissent neque intellexissent, attamen passim usurparunt, ut patet ex Matth. III, 2; X, 7; Luc. XVII, 20 et alibi passim, adeo ut illi, qui ex Judæis, signis temporum probe expensis, adventum Messiæ proximum cum gaudio excipiebant, dicantur *προσδέχεσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ expectare regnum Dei* seu *Regnum cælorum*, Luc. XXIII, 51; cui phrasi similis est illa *προσδέχεσθαι παράκλησιν* et *λύτρωσιν expectare consolationem et redemptionem*, Luc. II, 25, 38. Orta autem videtur hæc formula, quæ antiquioribus Judæis et sanioribus post captivitatem in deliciis erat, ex Dan. VII, 13, 14.

Hæc volui aliquanto fusius disputare, primo, ut pateat, luculenter insedisse veteribus Hebræis sententiam de Messia ejusque regno spirituali et divino; secundo, ut malamfidem detegerem recentiorum biblicorum rationalistarum præsertim Koppe, *Nov. Test.* vol. 6, ad Epp. ad Thess. excursion. I, de Regno Christi asserentium formulam מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם *Regni cælorum* neque in Targum, neque omnino apud Rabbinos de regno Messiæ accipi, sed de peculiari Numinis supremi regimine, singularique Jehovæ, qua sua gauderet civitas, tutela, cujus quasi ministri reges in civilibus, in sacris vero rebus sacerdotes essent.

2) Cf. W. Hengstenberg *Christologie des alten Testamentes* etc. *Christologia Veteris Testamenti*, etc. Berolini 1829,

ctis monumentis ostenderunt eruditi viri, in antiquiorum Hebræorum mentibus firmam semper inhæsisse persuasionem, unicum mediatorem inter Deum et homines, auctorem revelationis omnis, cui nomen *Metatron* apposuerunt, nempe Messiam, identificari cum Deo ipso, ac proinde Deum esse, et supra naturæ nostræ conditionem positum [1]). Hujus doctrinæ ac traditionis vestigium apparet Joan. VII, 27: ***Hunc scimus unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit, unde***

part. I, sect. I, cap. 3, de Divinitate Messiæ in V. T. pag. 215 et seqq. ubi colligit textus, ex quibus constat Messiam futurum prædicari ut Deum et Filium Dei; nos saltem eos hic summatim indicabimus: Ps. II, 7, Messias vocatur *Filius Dei* sensu proprio et non figurato; et v. 12, judicium de inimicis suis ipsi tribuitur, et rebelles ad ipsum confugere monentur; Ps. XLIV, 7 et 8, Messias vocatur *Deus*; Ps. CIX, 1, David ipsum vocat *Dominum suum*; v. 6, accipit a Deo proprium nomen אֲדֹנָי et judicium super hostes suos ipsi adscribitur; Is. IV, 2. Messias vocatur צֶמַח יְהוָה *germen Dei* scilicet, Filius Jehovah. Atque hæc quidem de divina ejus natura dicta sunt; juxta humanam vero ex antithesi vocatur פְּרִי הָאָרֶץ *fructus terræ* natus ex Judæa, vel oriundus ex domo Juda. Is. VII, 14, indicatur juxta humanam naturam per illud *nasci ex Virgine*; juxta divinam per nomen *Immanuel, nobiscum Deus.* Item Is. IX, 6, denotationes seu characteres divinæ naturæ cumulantur. Prius nomen פֶּלֶא *mirabile*, ut indicetur tum in suo *esse* tum in suis actionibus supra conditionem seu naturæ cursum elevatum esse; deinde nomen אֵל גִּבּוֹר *Deus fortis* adjicitur; in anthithesi denotatur ipsius humana natura et origo per verba *filius natus est nobis.* — Ib. XI, 10, paganæ gentes modo religioso Messiam quærere dicuntur. — Mich. V, 1, in antithesi ad temporalem Messiæ ortum ex Bethlehem et ad nativitatem ex muliere; (v. 2) annuntiatur ejus æterna præexistentia „Ex te mihi egredietur... et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis;" et (v. 4) ipsi tribuitur fortitudo et majestas Jehovæ. — Os. III, 5: „Filii Israël... quærent Dominum Deum suum et David regem suum," id est Messiam. Ubi verbum בִּקֵּשׁ studium sese Deo reconciliandi et ejus gratiam acquirendi significat. — Sed insigne præterea est ad rem nostram quod legitur Mal. III, 1 et seqq. *Jehovah* ibi dicit, se legatum missurum, qui viam ante *se* sternat, et statim subditur, postquam hoc factum fuerit, Messiam appariturum. Igitur apparitio Jehovah et apparitio Messiæ identificantur. Messias accipit nomen הָאָדוֹן quod cum art. præfixo nullibi nisi de uno Deo invenitur. Huic summo Deo duci theocratiæ, regi Israëlitarum templum ut sua proprietas semper adscribitur. At juxta Malach. templum est proprietas Messiæ. Istum igitur Deum esse, et cum Jehovah per unitatem naturæ identificari aperte eruitur. Insuper v. 2 et seqq. officium divinum, alioquin soli Jehovah adscriptum, nempe judicium de improbis, ipsi Messiæ tribuitur. — Cf. etiam Dan. VII, 13 et 14; Zach. XII, 10, XIII, 7. Præcipua ex his vaticiniis suo loco expendemus.

1) Ibid. loc. cit. pag. 238 et seqq. quibus patet ex antiquiorum Judæorum doctrina eaque communi hunc Metatron non raro identificari cum Schechina, habitatione nempe Dei in mundo, identificari cum Deo ipso, a quo tamen distinguitur, persona scilicet; non esse Metatron creatum, sed emanatum; vocatur Metatron emanationis et creationis, qui apparuit Moysi in rubo; cum summo Deo unitate essentiæ conjunctus perhibetur ut Dominus ipse et legatus Dei, princeps mundi et visibilis manifestator Dei; aliaque ejusmodi ex Thalmude, ex lib. Sohar et Rabbinorum innumeris testimoniis ostendit. Hæc ipsa documenta præter Summerum, Glæsenerum, Raym. Martini exhibet Schoettgenius op. cit. tom. II. *De Messia*, lib. 3, thesi II et seqq. adeo ut mirum sit, incredulum Judæum Salvador potuisse firmiter adeo asserere, ex Judæorum doctrina non debuisse Messiam naturæ limites prætergredi. Hoc est aperte se vel ignorantem vel mendacem prodere.

sit [1]. Imponit igitur Salvador lectoribus suis dum adstruit juxta doctrinam Hebræorum Messiam minime prætergredi naturæ limites.

42. *Ad* 4m, *Neg.* Sed ex unanimi veterum imo et recentiorum etiam Judæorum sententia, Balaami vaticinium supremum illum regem venturum, Messiam nempe, pro objecto habet, cujus adventus fama jam inde a remotissimis sæculis Orientem totum pervaserat, qui populos sit debellaturus, et, quo regnante, maximæ rerum conversiones essent eventuræ [2]. Ex genere porro armorum ejus deprehenditur, qua ratione *omnes filios Seth*, seu ut habet Onkelos, *omnes homines* sit Messias vastaturus: ***Percutiet terram**, inquit **Isaias**, virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium* [3].

43. *Ad* 5m, *Dist.* Unaquæque oppressionis periodus suum peperit liberatorem sive Messiam, improprie dictum seu late sumptum, *conc.* proprie dictum de quo loquimur, *neg.* Id ipsum dicatur de Cyro, aliisque omnibus, quibus communis fuit hæc denominatio, regibus ac sacerdotibus, qui analogice *Christi* vocabantur seu Messiæ ac Salvatores; alioquin cum judices interdum *Dii* in Scripturis vocentur, sequeretur vel nullum Deum esse proprie dictum, vel illos homines totidem Deos esse.

44. *Ad* 6m, *Dist.* Spiritu vertiginis atque anticipatis judiciis abrepti, *conc.* juxta germanum Scripturæ sensum per traditionem antiquissimam expositum, *neg.* Verum de hoc postea.

45. Ex his responsio fluit ad conclusionem ex falsis principiis, seu potius ex gratuito ac singulari systemate adversarii deductam. Si enim nonnisi unus ac determinatus Messias a Deo in Scripturis promittitur; si nonnisi unus ac determinatus ab universa Judæorum gente expectatus est; si nonnisi de unico, singulari ac determinato mediatore, seu Messia omnium antiquarum gentium traditiones loquuntur, patet eo denique controversiam adduci, ut quæramus, utrum venerit nec ne. Istud vero in sequenti capite excutere aggredimur.

1) *Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ χριςὸς ὅταν ἔρχεται, οὐδεὶς γίνωσκει πόθεν ἐςίν.*

2) Cf. De hoc vatic. præter proœmium De-Voisin in *Pug fid.* ed. cit. pag. 81; *Dissert.* Willemeri *De stella ex Jacob oriunda* in Num. XXIV, 17, quæ reperitur, in *Thesauro theol. philolog.* cit. Perperam De Wette *Kritik der Israël. Gesch.* seu *Critica historiæ israëliticæ*, pag. 363 et seqq. illud confictum in gratiam Hebræorum autumat, et Bleck in *Dem. bibl. exeget. repertor.* seu in *Repertorio biblico exegetico*, post debellatos a Saulo Ammonitas, Zabæos et Philisthæos assutum censet. Nec Rosenmülleri conatus efficient totum hoc oraculum Bileami imposturam et fictionem esse. Cf. Bartoloccii *Bibliothecam magnam rabbinicam*, Romæ 1675, part. 1, pag. 655 et seqq. Cf. etiam Joan, Frid. Miegii Dissert. *De stella et sceptro Bileamico*, in *Novo thesauro dissert.* Lugduni Batav. 1732. fol. tom. I, pag. 423 et seqq.

3) Is. XI, 4.

CAPUT II.

DE EPOCHA ET OFFICIIS PROMISSI MESSIAE.

46. Nonnulli Judæi, diuturni quo detinentur exilii atque dilati Messiæ adventus pertæsi, in desperationem acti, contendunt, nullam a prophetis futuri Messiæ peculiarem epocham statutam ac determinatam fuisse. Alii vero etsi fateantur ejusmodi adventus epocham reipsa determinatam esse, attamen dilatum esse contendunt Messiæ adventum ob demerita ac peccata quibus Hebræi se commacularunt, aut in dies coinquinantur. Alii demum censent quidem epocham adventus Messiæ esse determinatam non solum conditionate, sed absolute; contendunt tamen nondum completam ejusmodi epocham esse. Nostrum igitur erit, duce præsertim Cl. Joan. Bernardo Derossi [1]), sequentibus propositionibus hæc omnia effugia præcludere, ac simul ostendere ex officiis seu muniis a Messia juxta prophetas obeundis eum jamdiu advenisse, ut non sit in aliud tempus expectandus.

PROPOSITIO I.

Epocha adventus promissi Messiæ ex Sacris Literis certa ac determinata est.

47. Est adversus chaldæum Paraphrasten, R. Joseph aben-Jachia, Maimonidem aliosque paucos contendentes nihil certi circa tempus futuri Messiæ adventus constitui posse, imo neque posse in hanc epocham inquiri absque erroris periculo, nec quidpiam uspiam de ejusmodi epocha revelatum a Deo esse [2]).

48. A vero autem prorsus abludere ejusmodi assertionem constat 1° ex jacobæo vaticinio, quo venturus prædicitur Messias, cum ablatum fuerit sceptrum a Juda; ex prophetia Danielis, qua sub finem septuagesimæ hebdomadis ab edicto reædificationis Urbis occisum iri Messias prænunciatur; necnon ex Aggæi et Malachiæ oraculis, quibus significatur, stantibus adhuc Urbe ac templo Messiam venturum esse. Constat 2° ex antiqua Judæorum traditione et agendi ratione. Etenim juxta Elianam scholam an. ab orbe condito quatermillesimo Messias adventurus erat, prout refertur in Thalmude in quo *dies regis Messiæ* ad hunc annum assignantur. Sane Messiam per id temporis magna animorum contentione exoptatum fuisse atque expectatum, adventus Magorum in Solymorum urbem, civitatis totius commotio, infantium cædes, occisio eorum qui essent de fami-

1) *Della vana aspettazione degli Ebrei* ecc. Parma 1773.

2) Apud. eund. cap. 1, §. 2.

lia David ex parte Romanorum, ne Judæi Messiæ prætextu novi aliquid machinarentur [1]), desperatio Hillelis, tumultus hac de causa excitati [2]), plures veteratores, qui sibi eadem ætate Messiæ nomen ac dignitatem vindicarunt, facinus ipsum Barcochebæ, fama in omnem partem vulgata de egressuro tunc temporis e Judæa qui rerum potiretur, applicatio vaticiniorum a Josepho per assentationem Vespasiano facta [3]), hæc aliaque non pauca facta publica ac testatissima totidem sunt argumenta ineluctabilia, quæ invictissime ostendunt certam ac determinatam epocham Judæos ex traditione habuisse. Constat 3° ex ingenua præcipuorum Rabbinorum confessione, qui tum ex Scripturis tum ex traditione edocti, id demum ultro dederunt [4]). Constat 4° ex ipsa rei de qua agitur natura. Si enim Messias, ut ex dictis patet, fuit in lege mosaica promissus; si Messias objectum fuit desideriorum patriarcharum et prophetarum; si prophetæ, prout ostendemus, futuri Messiæ locum nativitatis, originem, facta omnia vaticinati sunt, qui fieri potuit, ut sola epocha ipsius adventus reticeretur, qua Judæi excitari ac permoveri debebant ad ipsum excipiendum?

49. Sive igitur Sacras Literas consulamus, sive perpetuam et constantem Judæorum traditionem, sive Rabbinorum confessionem et agendi rationem, sive denique rei ipsius inspiciamus naturam, certam omnino ac determinatam esse epocham adventus Messiæ apertissime evincitur.

DIFFICULTATES.

50. I. *Obj.* 1° Haud pauci ex doctioribus Rabbinis inter septem eas res, quas hominibus prorsus ignotas recensent, tempus etiam includunt restitutionis regni Davidici seu Messiæ. 2° Quod non absque fundamento ab ipsis fieri, argumento est Angeli Danielem alloquentis XII, 9, responsio; cum enim Daniel

1) Cf. Euseb. *Hist. eccles.* lib. 3, cap. 12, et cap. 19, ed. Vales.

2) Joseph. *Arch.* lib. 20, cap. 8, §. 6; *De bello jud.* lib. 2, cap. 13, §. 4 et 5; ibid. lib. 6, cap. 5, §. 3, ed. Haverc.

3) *De bello jud.* lib. 3, cap. 8, §. 9; et lib. 4, cap. 10, §. 7.

4) Cf. Th. Goodwini Diss. quam inscripsit: *Moses et Aaron*, cum not. Hottingeri §. 22, in *Thes.* Ugolini tom. 3, pag. 35. Cf. Derossi op. cit. cap. 1, §. 6. Sane in Thalm. in tract. *Sanhedrin*, fol. 97, vetustissima traditio legitur his verbis: „Traditio domus Eliæ: sex mille annis durat mundus. Bis mille annis inanitas et vastitas. Bis item mille annis lex. Denique bis mille annis dies Messiæ.” Hinc alii cum viderint elapsas omnes epochas sive biblicas sive traditionales adventus Messiæ, animum desponderunt negantes Messiam esse promissum, ut R. Albo in Lib. *Ikkarim*; alii ejus adventum in sæculum et mundum futurum rejecerunt, ut R. Manasses ben-Israël lib. 2, cap. 3, *De resurr. mortuor.*; alii diris et execrationibus devoverunt illos, qui tempora adventus Messiæ supputarent, et terminos ejus inquirerent dicentes: תבח רוחך של מחשבי קצין „Rumpatur spiritus eorum, qui tempora (adventus Messiæ) supputant.” Alii alias nugas commenti sunt quæ videri possunt apud J. Buxtorfium *De synagoga judaica*, cap. 50. Basil. 1661; extat etiam in *Thesauro* Ugolini tom. 4, pag. 1153 et seqq. tum apud Schickardum *Jus regium Judæorum*, ibid. tom. 24, pag. 793 et seqq.

ab Angelo sciscitatus esset tempus, quo Messias esset venturus, respondit Angelus: ***Clausi sunt, signatique sermones usque ad præfinitum tempus.*** Quibus verbis non obscure insinuavit dies Messiæ absconditos hominibus esse. Ergo.

51. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Post Christi adventum, seu ut ipsi loquuntur, post magnam dispersionem, ***trans.*** Ante id temporis, ***neg.*** Nil mirum, si recentiores nonnulli Rabbini anticipatis judiciis ducti, incertum esse contenderint tempus promissi Messiæ, cum Messiam agnoscere noluerint epocha a Scriptura ac traditione præfinita. Sic enim arbitrati sunt se posse utcumque argumentorum vim omnem declinare, quibus a Christianis premebantur. At paucorum certe ea opinio, seu potius effugium est, si cum universali judaicæ gentis sensu ac traditione, ac præcipuorum Rabbinorum sententia comparetur. Ut aliquid pauci isti, quos impugnamus, proficerent, deberent ostendere talem pariter Judæorum animis insedisse sententiam ante Christi adventum; quod profecto numquam præstabunt, cum omnia illius ætatis documenta contrarium prorsus evincant.

52. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** Danielem sciscitatum esse ab Angelo tempus futuri Messiæ, cum istud ei jam revelatum fuerit cap. IX; nec propterea Angeli responsio ad ejusmodi tempus refertur. Citatis proinde verbis significatur obscura esse debere quæ in eodem capite continentur, donec compleantur, quæ ibidem prædicta sunt. Dissentiunt porro interpretes de quanam re hic præcise agatur, et alii in alias abeunt sententias [1]). Ex ignota proinde re nihil extundi potest, quod infirmare vel minimum possit, quæ aperta Scripturarum testimonia de hac ipsa epocha produnt.

PROPOSITIO II.

Epocha adventus Messiæ in Scripturis determinata retardari nequit.

53. Eos hæc thesis perstringit, qui Scripturarum ac traditionis auctoritate pressi, admittunt quidem determinatam a Deo ac patefactam promissi Messiæ epocham esse; contendunt tamen, ut monuimus, ob judaici populi scelera dilatam, atque in dies differri divinam promissionem. Desipere autem hujus sententiæ patronos quisque intelliget, qui vel leviter perpendat:

54. 1° Messiæ promissionem constanter in Scripturis absolute proponi, numquam vero conditionate, adeo ut nuspiam vel leve ejusmodi conditionis vestigium appareat.

55. 2° Messiam non ad solos Hebræos, sed ad omnes prorsus populos, seu homines mitti; nemo propterea sanus sibi persua-

1) Cf. Sanctium, Cornel. a Lapide in hunc locum, Critic. sacros, Rosenmüller, etc.

serit ob peculiaris judaici populi scelera retardari, quod ad commune omnium bonum promissum est.

56. 3° Ejusmodi conditionem aperte omnino a Deo excludi quoties ipse profitetur tempus adventus promissi Messiæ *decisum* ac *determinatum* esse, ut Dan. IX [1]; quoties gratuitam affirmat esse Messiæ promissionem, seu cum *propter se* et *propter gloriam nominis sui* se populum suum redempturum promittit, ut Is. LII, 3 et seqq. Ezech. XXXVI, 22, et alibi passim; item quoties declarat se missurum Messiam ad tollenda hominum peccata, delendam iniquitatem etc. ut Is. LIII et Dan. IX, ut alia quamplurima prætercam, quæ evidentissime quamcumque meritorum aut demeritorum nostrorum conditionem excludunt.

57. 4° Posita semel hac conditione, jam sequi nihil certi circa tempus Messiæ adventus superesse, perperam proinde in Scripturis frequenter adeo tempus istud significatum fuisse; numquam enim exitum suum divinæ pollicitationes habituræ essent, cum neque in judaica natione, nec in alia qualibet scelerum futurus sit finis, spectata hominum infirmitate ac malitia.

58. 5° Novam atque ab antiquæ synagogæ sensu prorsus alienam esse sententiam hanc, quæ nonnisi ad eludenda Christianorum objecta excogitata fuit post Hierosolymorum ac templi eversionem, quæque a doctioribus ipsis Rabbinis acerrime impugnatur [2]. Profecto si Messiæ adventus ab hominum meritis penderet, tot sanctissimorum patriarcharum, prophetarum, aliorumque piorum hebraicæ gentis hominum, qui in veteri synagoga floruerunt, merita plus apud Deum valere debuissent, ut promissiones solveret suas, quam recentiorum Judæorum flagitia valeant ad illas retardandas. Præterea cum judaica gens ideo dire affligatur gravissimasque ac diuturnas vexationes patiatur propter Messiæ spem, pro cujus adventu enixas adeo ad Deum preces perpetuo fundit, concipi nequit, quomodo Deus his non flectatur, et hæc omnia conferre nihil valeant ad Messiæ promissi adventum accelerandum. Quanquam nec illud omittendum est, diuturnam adeo dilationem haud parum conferre ad animum despondendum, atque in desperationem conjiciendum [3].

1) Talem esse vim hebraicæ vocis נֶחְתַּךְ *nechtach.* Daniel. IX, 24, *definita, decisa, decreta,* etc. omnes admittunt, ut ex dicendis luculentius patebit.

2) Cf. Derossi op. cit. cap. 2, §. 4 et seqq. ubi plura documenta invenies tum ex Thalmude, tum ex celebrioribus Rabbinis antiquis et recentioribus, ex quibus patet receptum apud Hebræos esse, Messiæ adventum retardari non posse, atque ab hominum meritis vel demeritis nulla ratione pendere. Et sane absurdum est hominum peccata præpedire Messiæ adventum, qui peccatis hominum tollendis venturus erat, ut rursum Hebræi fatentur. Cf. *Diss. philolog. de Ara exteriori* J. Jacobi Crameri, in *Thesauro* Ugolini tom. 10, pag. 340 et seqq.

3) Cf. Derossi loc. cit. Schickardum *Jus regium*, theorema XX in *Thes.* Ugol. tom. 24. pag. 800 et seqq. cum not. 55. Carpzovii ib. pag. 820. Lightfoot *in Evang. Matth. Horæ hebrai. et*

59. His igitur perpensis concludi omnino debet ita præfinitam adventus Messiæ epocham a Deo esse ut retardari ob Judæorum peccata non possit.

DIFFICULTATES.

60. *Obj.* 1° Scriptura universa referta est vaticiniis conditionatis, quæ etsi absolute enuncientur, eventus tamen patefecit implicitam illa conditionem continere; quidni igitur idem dicamus de vaticiniis, quæ Messiam spectant? 2° Quid? Quod non desint prophetiæ, quæ conditionem ejusmodi exprimant? Etenim Deut. XXX, 10, redemptio Israël promittitur: *Si tamen* (ut ibidem dicitur) *audieris vocem Domini Dei tui ... et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo et in tota anima tua.* 3° Quod jam pridem advertit Pesichtà in hæc verba, et post ipsam Thalmudistæ in Ghemarà babylonica, qui unanimiter affirmant ex pœnitentiæ defectu, atque ob multa Hebræorum scelera transactos jamdiu esse terminos adventui Messiæ constitutos a celebri traditione scholæ Elianæ, quos secuti sunt plures ex recentioribus Rabbinis. Ergo.

61. *Resp. Ad* 1m, *Dist.* Quæ tamen vel ex substrata materia, vel ex adjunctis, aut conditione alibi expressa deprehenduntur esse conditionata, *conc.* secus, *neg.* Haud inficiamur ejusmodi vaticinia conditionata, quæ tamen absolute enuncientur, in Scripturis reperiri, talia sunt ut plurimum quæ *comminatoria* dicuntur, quandoque vero etiam promissoria, quæ tamen alicubi conditionem adnexam habent. Verum plura pariter sunt absoluta, quod nemo in dubium vocabit; ad horum porro classem spectare vaticinia, quæ Messiæ adventum respiciunt omnia argumenta quæ adducta sunt, luculenter ostendunt.

62. *Ad* 2m, *Neg. Ad probat.* autem ex Deut. allatam, *dist.* Et eo loco sermo est de felicitate vel punitione Israëlitarum pro diversa ipsorum agendi ratione in legis observantia et quidem temporali, *conc.* sermo est de Messia vel Messiæ adventu, *neg.* Ipsa ejusdem capitis integra series id abunde ostendit. Resipiscentibus siquidem Judæis pollicetur Deus se eos reducturum ab extremis mundi partibus, ac de cunctis gentibus inter quas ejecti fuerint, in terram patrum suorum, se soluturum ipsorum captivitatem, ac conversurum in hostium capita calamitates, quibus afflicti fuerint, si tamen sincera erit ipsorum pœnitentia; prout reipsa toties factum esse Scripturæ ipsæ testantur [1]).

63. *Ad* 3m, *Dist.* At sero nimis, seu post elapsos terminos a prophetis significatos pro Messiæ adventu, *conc.* vetus sinago-

thalmud. in cap. 2, v. 1, ubi plurium Ghemaristarum verba profert, qui fatentur jamdiu natum esse Messiam juxta statutam in Scripturis epocham. Opp. edit. Ultraj. 1699. fol. vol. 2, pag. 257 et seq.

1) Satis est vel leviter percurrere libros Judicum, Regum etc. imo universam historiam hebraicæ gentis, ut oculis veluti ipsis peculiaris hæc divina providentia conspiciatur.

ga et ante elapsam ejusmodi epocham, *neg.* Huc denuo recurrunt quæ superius animadvertimus de veteris sinagogæ sensu ac traditione [1]).

PROPOSITIO III.

Advenisse Messiam a Deo promissum atque a Judæis expectatum jamdiu elapsæ epochæ a prophetarum oraculis determinatæ luculentissime ostendunt.

64. Hujus propositionis veritatem evincunt epochæ omnes jamdiu completæ quæ Messiam respiciunt. Ut suis tamen finibus contineatur propositio nec justo longior evadat, potiora vaticinia expendenda seligemus, in quibus præfatæ epochæ apertissime constituuntur. Talia sunt oraculum jacobæum, vaticinium Danielis, nec non prophetiæ Aggæi ac Malachiæ, quæ si seorsim sumpta rem conficiunt, simul proposita eam omnino demonstrant. Quin propterea ejusmodi vaticinia ab invicem separemus, singillatim ad omnem confusionem vitandam atque ad consulendum perspicuitati ea distinctis paragraphis perpendemus.

§. I.

Jacobæum vaticinium expenditur.

65. Splendidissimum Jacobi vaticinium exhibetur Gen. XLIX, 8 et seqq. Cum enim Jacob jam jam moriturus ad se vocasset filios suos benediceretque singulis benedictionibus propriis, atque annuntiaret quæ ipsis obventura essent in diebus novissimis, cum pervenisset ad Judam, sic ei fausta ominatus est: ***Juda te laudabunt fratres tui . . . adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium,*** seu ut hebraice legitur: ***Non recedet sceptrum a Juda, et legislator de inter pedes ejus, donec veniat Sciloh et ei obedientia populorum*** [2]).

66. Tria hic a nobis præstanda sunt, ut propositum adversus Judæos teneamus. Ostendendum est 1° celebre hoc oraculum

1) Nec omittendum in eadem Ghemarà babylonica aliam traditionem referri, quæ omnino contradicit illi, quæ nobis objicitur; etenim cap. XI, legitur: „Scriptum est: *Propter nomen meum faciam*: dicit Rabbi Alexander: R. Jose ben Levi objecit: scriptum est: *In tempore suo*, et scriptum est: *accelerabo*: si meriti fuerint, *accelerabo;* si non meriti fuerint, *in tempore suo.*" (Cf. apud Ugolini tom. 25, pag. 966.)

2) לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃

ad Messiam pertinere; 2° epocham ejus adventus determinare; 3° jamdiu fuisse completum.

67. Ad primum vero quod attinet, facile res conficitur tum ex vi ipsa vocis *Sciloh* tum ex iis, quæ huic *Sciloh* tribuuntur. Quæcumque tandem sit hujusce vocis radix, de qua valde inter se philologi disputant, certum est ea non alium significari præter Messiam. Etenim si ea est a שָׁלָה (scialà) *tranquillus* aut *quietus fuit*, ut aliqui contendunt, Messias sic denominatus fuit, eo quod ipse esset orbi tranquillitatem ac pacem conciliaturus, omnemque felicitatem allaturus; quare inter cætera nomina quibus Is. IX, 6, Messias insignitur, et istud recensetur: *princeps pacis*. Huic interpretationi consentit codex samaritanus in quo legitur: ***Donec veniat Pacificus*** [1]). Si vero, ut aliis placet, vocem hanc derivemus a radice שִׁיל vel שָׁלַל (*scil* vel *scialal*), tunc perinde est *Sciloh* ac *filius ejus* id est ille, qui κατ' ἐξοχὴν seu antonomastice filius Judæ dici potest, nempe Messias. Si demum magis cum aliis placet legere שֶׁלֹּה (*Scelloh*), pro שֶׁלּוֹ, tantumdem valeret ejusmodi vox ac *quod ei*, seu *cujus est*, subintellige regnum aut sceptrum illud de quo hic loquitur Jacob, juxta id quod legitur Ezech. XXI, 32: ***Donec veniat is cui judicium*** [2]), seu summa judicandi et imperandi potestas. Quo sensu accepisse videntur hanc vocem veteres plerique interpretes; LXX enim habent: ***Donec veniat quæ ipsi reposita sunt*** [3]), vel ut alii legunt: ***Cui repositum est*** [4]), quæ tamen potius Aquilæ et Symmachi est interpretatio. Istorum interpretum sensus hic est: ***Donec veniat regnum quod repositum est ei***, scilicet Messiæ. Hunc sensum clarius expressit Onkelos scribens: ***Donec veniat Messias cujus est regnum;*** idem fere habet Thargum hierosolymitanum. Interpres syrus vertit: ***Is cujus illud est***, et Saadias interpres arabs: ***Is cui est.*** Quidquid porro sit de verisimiliori etymologia hujus vocis, compertum est omnes interpretes *raro consensu*, ut fatetur ipsemet Rosenmüller, in eo convenire, ut per vocem *Sciloh* vel ipsemet designetur Messias vel aliqua ipsius proprietas. Hæc vero omnia confirmantur ex vetustiorum Hebræorum confessione. Veteres enim Hebræi hoc nomen *Sciloh* inter nomina Messiæ retulerunt, ut in Thalmude in ***Sanhedrin, Perek Chelek***, in ***Berescit rabbà*** et alibi [5]). Certe in Thalmude babylonico cit. tract. *Sanhedrin* sive ***De judiciis***, cap. XI, hæc leguntur: ***R. Jochanan dicit pro Messia: Quale est nomen ejus? Discipuli R. Sila dixerunt: Siloh est nomen***

1) Cf. *Biblia Polyg. Waltoniana*, tom. I, pag. 221.

2) עַד־בֹּא אֲשֶׁר לוֹ הַמִּשְׁפָּט

3) Ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ.

4) Ὧι ἀπόκειται.

5) Apud Raym. Mart. op. cit. part. 2, cap. 4.

ejus; dictum est enim Gen. XLIX, 10: ***Donec veniat Siloh*** [1]).

68. Id ipsum præterea evincitur ex iis, quæ huic ***Sciloh*** tribuuntur; subditur enim ibid: ***Et ipse erit expectatio gentium***, seu: ***Et ei obedientia populorum;*** quæ verba Onkelos ita reddit: ***Et ei obtemperabunt populi;*** Jarchi autem vertit: ***Et ei congregatio populorum***, ad eum nempe multi populi confluent ut dicitur Is. II, 2. Uterque arabs: ***Et ad eum congregabunt se gentes;*** LXX habent: ***Ipse expectatio gentium*** [2]), quos et S. Hieronymus secutus est: ***Et ipse erit expectatio gentium;*** quibus consonat syrus: ***Et eum expectabunt populi*** ex radice קָוָה ***(kavàh)*** deducentes יִקְהַת ***(ikkeath)*** cui in conjugat., pihel *expectandi* est notio. Ecquis porro præter Messiam dici potest expectatio gentium, vel ille, cui gentes omnes obtemperare, atque obedire debebunt, ad quem populi confluent? Eo vel magis quod hic Jacob indicare quodammodo videatur promissionem tum Abrahæ tum Isaac tum sibi denique a Deo factam quod in eorum semine ac suo benedicendæ essent omnes gentes? Quod et prophetæ postea declararunt, Isaias præsertim loco cit. et XI, 10; XLIX, 6 et seqq.; LI, 5 et seqq.; LXV, 1; LXVI, 19; et Hebræi ipsi profitentur, imo contendunt [3]). Sive igitur vim ipsius nominis spectemus sive ea quæ personæ tali nomine designatæ tribuuntur, patet hoc oraculum non posse nisi de Messia exponi.

69. Alterum vero quod attinet, nempe per ejusmodi oraculum epocham seu terminum Messiæ adventus significari seu exprimi, constat 1° ex ipsis vocibus עַד־כִּי quæ semper vertuntur ***donec, usque, usque dum***, etc. ut lexicographi omnes tradunt [4]) et sensus ipse et contextus exigit; sed præterea ex omnibus versionibus, antiquis ipsis Judæorum Paraphrastis evincitur [5]); 2° ex scopo Jacobi prænunciantis numquam e Judæ pedibus seu e medio ejus supremam potestatem ablatum iri donec ille veniat ad quem tandem sit devolvenda, Messiam nempe, ut ostendimus; quibus verbis voluit Judæ cæterisque fratribus signum dare, ex quo illum, qui mittendus erat, cognoscerent; alioquin si nullum terminum præstituisset, nullum ejusmodi si-

1) Cf. apud Ugolini tom. cit. p. 970.

2) *Αὐτὸς προσδοκία τῶν ἐθνῶν*. Cf. Rosenmüller ad hunc loc. edit. 3. Lips. 1821.

3) Ita tamen ut tanquam rex temporalis ipsis imperet: si quidem nunc Judæi nihil nisi carnale de Messia sapiunt. Cf. Orobium in *Tertio ad Limborchium Scripto*, n. 4 et 5. Hæc persuasio Judæorum maximum ipsis obstaculum est ne Messiæ dignitatem in Christo Jesu agnoscant.

4) Cf. inter cæteros Winer ad vocem עַד ubi non solum cum cæteris vertit *usque dum*; sed præterea confutat Glassium et De Wettium contendentes עַת et עַד־אֲשֶׁר (quod a fortiori valet de עַד־כִּי) ubi de futura re agatur, ita collocatum esse, ut non certum temporis terminum, sed tempus etiam, quod excurrat, significari.

5) Cf. *Bibl. Polyglotta Waltoniana.*

gnum dedisset. 3° Ex communi omnium antiquorum sensu et interpretatione [1]), qui omnes viderunt hic significari terminum imperii, seu potestatis populi judaici per transitionem ad regnum messianum.

70. Tertium denique quod ostendendum assumpsimus, jamdiu scilicet hoc vaticinium esse completum ita conficimus; Jacobus prædicit non esse auferendum a Juda sceptrum, seu non recessuram esse ab ejus tribu supremam potestatem, summum principatum, ac legislatorem donec veniat Messias: atqui jamdiu e Juda defecit hæc suprema potestas seu dominium ac principatus; ergo jamdiu vaticinium istud completum est, seu quod idem est, jamdiu venit Messias.

71. In primis vero nomine *sceptri* שֵׁבֶט *(sceveth)* designari *supremam potestatem*, *imperium*, *imperatoriam dignitatem* patet 1° ex Num. XXIV, 17; Is. XIV, 5; Zachar. X, 11. Ubi sedulo notandum eandem plane phrasin occurrere: *Et sceptrum Ægypti recedet* [2]); 2° patet id ipsum ex antiquis versionibus; a LXX enim et Theodotione vertitur illa vox *sceveth princeps* *ἄρχων* (archon), a Symmacho *potestas ἐξουσία (exousia)*; 3° ex Paraphrastis chaldæis e quibus Onkelos posuit: *exercens dominium* [3]), reliqui duo, Jonathan nempe et Jerusalmi, *reges* [4]); 4° ex altero hemistichio, seu membro, ubi *sceveth* respondet מְחֹקֵק *(mechokek)* quod proprie eum, *qui aliquid statuit, decernit*, *νομοθέτην (nomotheten)* legislatorem denotat, quemadmodum de Moyse Num. XXI, 19, dicitur, et in universum de *primoribus*, *præfectis* populi exercitusve usurpatur, ut Judic. V, 14, et Ps. LIX, 9, Judas vocatur *princeps*, *antesignanus* מְחֹקֵק *(mechokek)*.

72. Jam vero supremam hanc potestatem de Juda, ac de tota Hebræorum gente jampridem ablatam esse ac penitus defecisse, publica facti res est in orbis luce posita, et omnium oculis usurpata. Ex quo enim tempore Hierosolymorum civitas eversa est sub Vespasiano ac Tito, suis pulsi sedibus Judæi extorres a Palæstinæ solo facti sunt ac per varias gentes toto orbe disjecti aliorum imperio ubique parent ac serviunt, omni sceptri jure, ditione, imperio, potestate ubique destituti.

73. Cum igitur ex dictis jacobæum vaticinium de Messia sit; cum præterea epocha per ipsum figatur ac determinetur illius adventus, quando scilicet ablatum fuerit sceptrum a Juda; cum

1) Cf. Mazzocchi *Spicilegium biblicum*. Neapoli 1762, tom. 1, diss. 8, part. 1, sect. 3.

2) וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר

3) עָבִיד שׁוּלְטָן

4) מַלְכַיָּא

denique sceptrum istud jamdiu a Juda ablatum fuerit, jure concludimus ex eodem vaticinio jamdiu Messiam advenisse.

DIFFICULTATES.

74. I. *Obj.* 1° Incertum in primis est, num vaticinium Jacobi ad Messiam referatur, sive potius ad Moysem, aut Davidem, vel Jeroboamum, qui per Ahiam Silonitem renunciatus fuit rex Israël; aut ad Nabuchodonosor, a quo ablatum est sceptrum de Juda cuique omnes gentes paruerunt, de quo dicitur Ezech. XXI, 27: ***Donec veniat is cui judicium;*** quare illi a propheta non obscure jacobæum vaticinium applicatur. 2° Potest præterea vox ***Sciloh*** significare *quietem*, ita ut oraculi verba sic reddi debeant: ***Usque dum venerit Siluntem***, juxta expositionem R. Lipmani [1]), quam argumentis grammaticis, historicis et dogmaticis confirmare conatus est G. A. Teller in notis criticis et exegeticis in hoc caput [2]) et sane phrasis וַיָּבֹא שִׁלֹה *et venit sciloh*, occurrit I Reg. IV, 12. Quare juxta Teller his verbis respexit Jacob tempus illud, quo populus peregrinaturus erat per deserta Arabiæ, in quo itinere Judas in castris primum locum semper occupaturus esset (Num. II, 3 - 9), et præiturus antesignanus reliquis tribubus (Num. X, 14), donec Siluntem perventum esset, ubi quum cæteræ tribus a Juda discesserint, vel statim ac Rubenitæ et Gaditæ occuparint terræ portionem suam, vel paulo post, adeo ut Judas principatum suum relicturus esset. Hanc opinionem sequitur Zirkel [3]) ex eadem significatione vocis *sciloh*, nempe *quietis*, quam illi Israëlitæ, devictis hostibus, assecuti sunt. Placet hæc eadem expositio Justio, citata verba declaranti: ***Usque dum veniat quies, et populi ei obediant. Judas enim***, ut ipse loquitur, ***ut victor repræsentatur, qui arma ac potestatis insigne*** (baston del comando) ***non prius deponet, quam omnes hostes sibi***

1) In libro *Nitzachon* ab Hackspanio edito, pag. 27.

2) Pag. 130, 1766; quem secuti sunt Mendelsohn, Eichhorn, Ammon, Rosenmüller in duabus primis edition. Kelle, *Die heil. Schriften* etc. seu *Script. sacræ*, præter Zirkel, Justi, etc. de quibus in textu.

3) In Dissert. *Super benedictione Judæ*, Gen. XLIX, 8-12. Wirceburg. 1786. Juxta hunc auctorem hic erit sensus verborum Jacob: Dux sit Judas usque ad plenam Palæstinæ possessionem, usque dum devictis hostibus *Siluntem*, id est, *ad quietem* venire licet. „Pater, inquit, duce Juda posteros suos reduci ad loca sibi suisque familiaria, Bethel, Sichem, cætera, vehementer desiderat, ut, quibus in locis Palæstinæ possidendæ promissionem acceperant, in iis quoque ejus possessionem auspicarentur, Silunte quasi termino belli et laborum et symbolo quietis constituta, et gaudium ac tranquillitatem exhibente, quam ipso nomine promittit, est enim שִׁילֹה a verbo שָׁלָה *cessavit, quievit.*"

subjecerit, et rebelles ad quietem compulerit [1]). Hanc denique explicationem probavit Gesenius [2]), ita ut communis jam dici possit. Jam vero, hac semel expositione constituta, patet, ne verbum quidem haberi in vaticinio jacobæo, quod Messiam respiciat. Ergo.

75. ***Resp. Ad*** 1m, ***Neg.*** sive verba Jacobi in seipsis spectemus, sive ex traditionis sensu expendamus. Attributa enim, quibus insignitur *Sciloh*, de quo loquitur Jacob talia sunt, ut nemini aptari possint, præter summam violentiam et contra omnes exegeseos leges nisi soli Messiæ; quod ex probationibus adductis constat. Traditio porro quamcumque dubitationem tollit circa germanum sensum hujus oraculi. Nemo enim ex antiquis dubitavit unquam Jacobum de Messia locutum esse, ut ex versionibus, paraphrasibus, testimoniis singularibus, expectatione universali sub finem judaicæ reipublicæ abunde evincitur. Nemo præterea est ex tota antiquitate, qui vel ad Moysem, vel Saulem, Davidem, Salomonem, Jeroboam, aut Nubuchodonosor vaticinium istud retulerit; imo numquam vividior fuit expectatio Messiæ quam post solutam captivitatem. Prophetæ vero, qui post memoratos principes floruere, multo clarius, quam ii omnes qui præcesserunt, Messiæ proximum adventum vaticinati sunt. Nemo denique est ex illis regibus, cui adjuncta ejusdem vaticinii conveniant, cum nemo istorum dici possit *expectatio gentium*, aut quod eis fuerit præstita *obedientia populorum* in sensu oraculi, seu relate ad promissiones factas Abraham, Isaac et Jacob de benedictione, quam omnes gentes consecuturæ erant in horum patriarcharum semine; ut prætere am longe post prædictorum regum obitum perseverasse sceptrum in tribu Juda. Hinc solutio patet ad id, quod objiciebatur ex Ezechiele, qui loc. cit. non loquitur nisi de vindicta quam sumpturus erat Nabuchodonosor de impio Sedecia, ac Solymorum civitate, ut ostendit contextus ac substrata materia, nec minimam propterea relationem habent Ezechielis verba ad vaticinium Jacobi.

76. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** verba Jacobi admittere posse R. Lipmani, Telleri, Zirckelii, Justi aliorumve interpretationem, cum Jacob ut ex serie orationis patet, non de urbe, sed de persona seu individuo loquatur, et ei tribuat quæ ad urbem referri nullatenus possunt Obstat præterea, quod semper præ oculis habendum est, sensus traditionalis antiquæ synagogæ, quæ *frigidam* illam interpretationem, ut eam merito vocat Rosenmüller, nunquam agnovit. Violentæ ejusmodi interpretationes quas argumentis grammaticis, historicis et dogmaticis perperam obtrudunt ut plurimum exegetæ Protestantes, ostendunt aleæ plenam rem esse discedere velle a sensu traditionali antiquita-

1) Apud Hengstenberg *Christologia V. T.* Berol. 1829. part. 1, sect. 1, pag. 76.

2) In novissima edit. *Parvi vocabul.* part. 2.

tis, qui firmam basin veræ ac germanæ exegeseos constituere debet; alioquin quisque pro lubito ac ingenio posset nova excogitare, eaque arripere ac probare, non quæ solida ac vera sint, sed quæ nova ac ingeniosa magis, etsi a veritate prorsus abhorreant. Adde demum longe vero similius urbem Sciloh Jacobi tempore nondum extitisse [1]).

77. II. *Obj.* Dato etiam quod Jacob loquutus sit de Messia, nihil tamen inde extundi potest pro re christiana, quum Jacob nullam epocham specialem ipsius adventus determinaverit. 1° Etenim, ut animadvertit R. Aben-Ezra [2]): ***Non est sensus verborum*** עַד־כִּי ***(ad-ki) seu*** donec, usque etc. ***sceptrum esse recessurum cum venerit*** Sciloh; ***sed hæc locutio similis est illi: Non deerit huic panis, donec veniat tempus, quo ei erunt agri vineæque multæ,*** (id est, quando veniet tempus ejusmodi, multo minus ei panis deerit); item Gen. XXVIII, 15: ***Non deseram te, usque dum fecero, quod locutus sum tibi,*** quod nempe velim te reducere in hanc terram, id est, multo minus te reductum in terram deseram; similiter igitur dicitur: ***Non recedet sceptrum a Jehudah, donec veniat*** Sciloh, ***id est, numquam auferetur,*** ***seu nunquam recedet sceptrum a Jehudah, multo minus, quum venerit*** Sciloh. Huic consentit R. Bechai, juxta cujus interpretationem hic exurgeret sensus: ***Non auferetur sceptrum... in æternum, postquam venerit*** Sciloh. Quæ quidem expositio arridet Christianis ipsis: siquidem Basnagius [3]) observat עַד non solum significare ***donec, usque,*** sed etiam ***perpetuo,*** ut apud Moysem: ***Dominus regnabit in sæculum*** וָעֶד ***(vead) et perpe-***

1) Etenim in Pentateucho nullibi occurrit; primo legitur Jos. XVIII, 1, ubi Josue populum a castris Galgalæ conducit in Sciloh et erigit tabernaculum. Verisimiliter hic locus non erat, perinde ac Galgala, nisi locus castrorum, qui processu temporis coalescente multitudine hominum in oppidum sive urbem excrevit. Hoc jam indicat nomen *quies;* postquam relata est populi collectio in Sciloh, expresse additur „et fuit eis terra subjecta" et cap. XXI, 42, coll. XXII, 4, dicitur, Dominum dedisse pacem et quietem a vicinis; cf. Bachiene, *Palæstina* II, 3, p. 409. Insuper, data etiam ejus existentia tempore Jacobi, attamen mentio loci hujus ignoti adeo subitanea omnino videtur aliena.

Accedit etiam illud, quod in tali expositione tota Jacob benedictio constitisset in eo, quod Judas futurus esset in capite turbæ. Jam vero ad ducatum proprie dictum Moses ex alia tribu a Deo solemniter vocatus est. Nec Josue ex tribu Judæ erat. Profecto promissio facta tribui Judæ per solam præcedentiam in itinere non completur, nec cum eo quid commune habet. Ut prætercam in tali expositione in ultimo membro gratuito suppleri adverbium loci *illic, ibi,* etc. Cf. Hengstenberg op. et loc. cit.

2) Cf. *Pentaphyllum rabbinicum in Gen.* XLIX, stud. Loscani, pag. 22.

3) *Annal. politico-ecclesiast.* Roterod. 1706, tom. 1, ad an. 40, ante Dominum n. 18 et seqq. Neque ab hac interpretatione valde abludit Hengstenberg. loc. cit. pag. 71, juxta quem hic sensus esset verborum Jacob: Juda, prout tribus est, non peribit, et ejus phylarchia non cessabit, donec ipsa per magnum restauratorem, cui non soli Judæi, sed omnes terræ populi obedient, ad majorem honorem et gloriam evecta fuerit. Incommoda hujus expositionis ex mox dicendis patefient.

tuo; et apud Isaiam עדי עד *perpetuo*, ex quibus concludit: ***Sic igitur vertenda sunt verba morientis prophetæ: Sceptrum legislatorve de Judæ sanguine cretus ab eo non recedet in perpetuum*, *quia veniet*** Sciloh. 2° Verum et hoc prætermisso, quis ignorat, vocem *sceveth* interdum virgam afflictionis ac tribulationis significare, juxta illud Ps. II, 9: ***Reges eos in virga ferrea***; et Is. X, 5. Talis propterea est sensus Jacobi: ***Non recedet virga afflictionis a Juda, donec veniat*** Sciloh [1]. Constat igitur nullum determinatum terminum pro adventu Messiæ a Jacob præstitutum esse.

78. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m, ***prob. Neg.*** 1° Quia et hæc expositio nova est et sensui traditionali contraria ac versionibus omnibus antiquis; 2° quia adversatur scopo morientis Jacob, dandi scilicet signum, ex quo dignoscere Hebræi possent adventum Messiæ; alioquin nullum omnino dedisset; 3° quia exploditur a facto ipso, jamdiu enim cessasset regnum Judæ, quin venerit Messias; ideoque falsitatis argueretur vaticinium Jacobi; 4° quia particula עד (*ad*) non solitarie ponitur, sed jungitur cum alia כִּי (*ki*); porro nec unum exemplum suppetit, in tota Scriptura ejusmodi præpositionem ita conjunctam significare in *æternum*, *perpetuo*, prout supponi debet in data interpretatione; contra vero plura suppetunt, in quibus ea præpositione terminus significatur [2].

79. Ex his concidunt pariter expositiones R. Bechai, et Basnagii, quæ iisdem premuntur difficultatibus, et ex regula ipsa accentuum exploduntur [3].

1) Hunc eundem sensum tenuit auctor anonymus veteris *Nitzachon*, quem post alium ab Hackspanio vulgatum, cujus auctor extitit Lipmanus, edidit ex ms. Bibliothecæ Argentoratensis, Wagenseilius in illa collectione, quam inscripsit: *Tela ignea satanæ*, Altdorfii Noric. 1681. Itaque sic iste pag. 29, exponit sensum vaticinii jacobæi „Non cessabunt exilium tribus Judæ et errores Jesu, donec veniat Sciloh, hoc est Messias, et ei erit obedientia populorum." Adversus ejusmodi vocis *sceveth* interpretationem scripsit integram dissertationem doctus P. Michaël Angelus Carmeli e Min. Obs. quæ legitur in calce tomi 2. inscripti: *Storia di varj costumi sacri e profani dagli antichi fino a noi pervenuti*; pag. 225 et seqq.

2) Sic Genes. XXVI, 13. „Eundo et crescendo, usque dum עַד־כִּי *ad ki* crevit magnopere"; et cap. XLI, 49: „Et congregavit Joseph frumentum ... multum valde donec עַד כִּי cessavit numerare."

3) Nemo qui plane hospes ac peregrinus in hebraica lingua non sit, ignorat, accentum *atnach*, qui hoc in loco voces עַד כִּי præcedit, hemistichium prius a posteriore omnino sejungere quoad sensum. Itaque contra accentuum canones Basnagius discerpit עַד a כִּי ut suam novam obtrudat interpretationem. Præterea in locis Gen. indicatis eædem particulæ occurrunt atque II Reg. XXIII, 10, et II Paral. XXVI, 15, at nullibi præterea. Idem porro in omnibus locis sensus est.

Expositio autem Hengstenbergii pariter in eo peccat, 1° quod pro certo sumat per עַד־כִּי simul juncta continuationem, non autem terminum significari, quod ex dictis falsum est; 2° quod omnis epochæ determinatio pro Messiæ adventu tollatur; omnem enim vim adversus Hebræos oraculum amittit ad eos perstringendos, ut patet ex interpretatione R. Aben-Esra, quam ipse laudat et approbat; 3° neque spernenda

80. *Ad* 2^{m}, *Dist.* Vox *sceveth* interdum virgam afflictionis significare potest cum epitheto afflictionem significante, *conc.* per se in usu biblico, aut saltem in casu nostro, *neg.* Hanc enim hujus vocis significationem alterum jacobæi vaticinii hemistichium excludit, in quo voci *sceveth* sive *sceptro* opponitur vox *legislator*, sive *dux*, prout jam animadvertimus; eam excludunt præterea cætera vaticinii adjuncta, quibus deprehenditur, omnia fausta Jacob ominari Judæ; explodit denique historia, ex qua constat per decem saltem sæcula florentissimam stetisse judaicam rempublicam, nec quempiam suspicatum quidem esse jugo afflictionis Judæos premi, prout contingere debuisset juxta novum istud Rabbinorum effugium.

81. III. *Obj.* Esto, jacobæum vaticinium tum pertinere ad Messiam, tum definiri per illud epocham ipsius adventus; at nondum completum esse, plura sunt, quæ suadeant. Ac 1° nondum ablatum est sceptrum a Juda, siquidem florentissima adhuc vigent Judæorum regna in America, Asia, Æthiopia, aliisque orientalibus plagis; sane R. Benjamin Tudelensis in historia seu relatione itineris sui, sæc. XII conscripta, plura retulit de quodam Æchmalotarcha, seu captivitatis principe, e tribu Juda oriundo, in Asia imperante; apud quem infinitas esse Judæorum copias affirmat, suis legibus utentes, rerum omnium ubertate affluentes, et beatissima loca longe lateque occupantes [1]). 2° Verum etsi ablatum reipsa esset sceptrum a Juda, nihil exinde ad rem suam constabiliendam adversarii proficerent, nisi simul ostenderent Judæos jus ad amissum sceptrum non amplius retinere, quod Romani per summam injuriam iis abstulerunt, quemadmodum jus istud in ipsis perseveravit, quamvis in captivitatem babylonicam abducti fuissent. Quare vel jus istud sufficit ad hoc, ut dici possit sceptrum conservari; et in hac hypothesi apud Judæos adhuc sceptrum conservatur; vel non sufficit, et in hac altera hypothesi sceptrum defecisset a Juda quinque et amplius sæculis ante eversionem hebraicæ reipublicæ, quod nemo dicet. 3° Hinc, ut scite observat Salvador [2]), antiqua Hebræorum respublica juxta prædictiones Levit. XXVI, 40 et 41, ac Deut. XXX; tum XXXII, 43. in pristinum statum restitui debet; sub respectu vero politico ac

est animadversio Deylingii quam sibi Hengstenberg opponit ex *Obs. sacr.* II, pag. 83: „Patriarcha loquitur de sceptro temporali; Messiæ autem sceptrum et regnum, quod in terrarum orbe constitutum habet, spirituale est et mysticum; igitur Messiæ regnum spectari nequit ut continuatio regni et sceptri Judæ;" vel si placet, ut inferius declarabimus, spectari debet cessatio sceptri temporalis Judæ respectu sceptri et regni messiani, ut cessatio in ordine ad alterius regni substitutionem. Illud interea statui necessario debet, signum aliquod exhiberi jacobæo vaticinio, ex quo dignosci posset, epocham a moriente Jacobo designatam pro Messiæ adventu transactam esse. Hoc autem signum non haberetur, si עַד־כִּי continuationem significaret.

1) Apud Derossi op. cit. cap. 3, §. 2.

2) Op. cit. tom. 3, liv. 4, pag. 362.

naturali, status Orientis adhuc provisorius est; omnia portendunt proximam Judæorum regenerationem, quæ fructus erit magnæ populorum confœderationis, qua pax et felicitas Hebræorum in dies augebitur, mediante aliorum felicitate et pace, ac filii Israël denuo tunc poterunt fecundam terram patrum suorum incolere, quæ sterilis effecta est sub passibus Islamitarum, poterunt excitare templum Jehovah, legisque palatium restituere. Ergo.

82. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m ***prob. Dist.*** Plura adhuc vigent florentissima Judæorum regna in fecundissima Rabbinorum imaginatione, *conc.* in hujus terræ regionibus, *neg.* Mirum profecto est ejusmodi fabulas adhuc venditare Rabbinos in tanta geographiæ luce, qua fit, ut vix aliquis sit terræ angulus, qui probe non cognoscatur. Mittimus pariter, quæ de flumine Sabbatico mira ipsi fabulantur 1), ne tempus in ejusmodi commentis serio refellendis projicere videamur.

83. In eundem censum referri pariter debent, quæ ex eadem officina protulit Benjamin Tudelensis ad suos ludificandos. Illud addimus ad tollendas omnes ejusmodi tricas, fœdus a Deo cum hebraica natione initum, ac promissiones divinas ipsi factas alligatas esse Palæstinæ solo, quod ex Pentateucho constat, in eoque proinde compleri debere.

84. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** Nec enim *de jure* quæstio est, sed *de facto* de quo solum loquitur Jacob; alioquin inutile prorsus fuisset ipsius vaticinium, cum nullum exinde signum Judæi habuissent quo epocham promissi et expectati Messiæ cognoscere possent. Hinc vetus synagoga non de jure sed de facto seu possessione sceptri ejusmodi oraculum semper intellexit.

85. Ex his porro responsio patet ad propositum dilemma; nempe non sufficere jus, ut nondum adimpletum censeri possit jacobæum oraculum, sed præterea requiri actualem sceptri possessionem. Nihil vero officit veritati vaticinii intervallum captivitatis babylonicæ, tum quia breve omnino illud fuit, ratione habita tot sæculorum, quot sive ante sive post captivitatem illam effluxerunt, triginta scilicet plus minus annorum, ut ostendit Tirinus 2); tum quia a prophetis jamdiu certiores facti

1) Cf. Quæ de hoc fabuloso flumine refert ex auctoribus hebræis, præsertim vero ex prolixa epistola quam scripsit Eldad Haddani an. Dom. 1283 ad Hebræos in Hispaniis, Cl. Bartolocci Ord. Cist. in *Biblioth. rabbinica,* tom. I, pag. 100 et seqq. Josephus lib. 7, *De bello jud.*; cap. 5. ed. Haverc. portentosa pariter de hoc flumine narrat, quodque visum a Tito fabulatur iter faciente a Beryto in Syriæ urbes.

2) Cf. *Chronicum sacrum,* cap. 35, conclus. III, quæ ita se habet: „Verisimilius videtur ab an. 11° Sedeciæ, quo excisum est templum et urbs Jerosolymitana, usque ad annum 1m monarchiæ Cyri, non fluxisse 70 vel 60 vel 52 annos . . . . sed solum 30 annos;" quam deinde conclusionem plurimis argumentis confirmat. In hac sententia exordium 70 ann. servitutis a Jeremia prænunciatæ sumi deberet ab an. 13° regni Josiæ. Nam ab anno 1° Cyri quo soluta est captivitas retrogrediendo ad annum excidii templi et urbis non recensentur nisi an. 30, ab excidio urbis ad an. 13m Josiæ habentur an. 40, qui una cum illis efficiunt an. 70. Sed consulatur idem

fuerant Judæi de proxima ejusdem solutione ac reditu, ab Isaia præsertim ac Jeremia [1]), atque ex iteratis promissionibus in ipsa captivitate a Daniele et Ezechiele prolatis [2]). Et hæc quidem in hypothesi, quod nomine *sceptri* significetur regalis successio; cæterum inferius ostendemus longe verisimilius per sceptrum non designari nisi supremam potestatem ac totius judaicæ gentis collectionem, quo sensu nec captivitatis babylonicæ periodo omnino cessasse potestatem istam compertum fiet.

86. *Ad* 3m, *Neg.* Cum enim, juxta dicta, de facto agatur, et vere constet Palæstinam jam a XVIII ferme sæculis vacuam Judæis esse, quidquid sit de præsenti ejusdem statu, atque de spe futuræ Judæorum regenerationis, de proxima vel remota populorum confœderatione, de ejusdem fructu aliisque ejusmodi, quæ sibi adversarius læta ac ridenti phantasia cum suis omnibus fingit; illud semper verum erit, tum ablatum sceptrum a Juda esse, tum proinde adimpletum Jacobi vaticinium, et, quod consequens est, Messiam jamdiu advenisse. Quo vero sensu accipi debeant objecta Scripturarum loca ex Levitico et Deuteronomio, idoneo loco dicemus.

§. II.

Expenditur vaticinium Danielis.

87. Daniel, in captivitate positus, affligebat se coram Domino, peccatorum populi sui veniam impetraturus et liberationem ab eadem captivitate, Urbis templique restitutionem. Adhuc autem oranti adstitit Gabriel angelus, qui et veniam promittit per adventurum Messiam, et Urbis ac templi reædificationem, populi reditum ad terram patrum suorum, ubi pro septuaginta annorum exilio septuplo diutius usurus esset adepta libertate. Sic enim Danielem Angelus affatur cap. IX, 24 et seqq. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum et super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio et finem accipiat peccatum, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo et animadverte: ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt; et rursus ædificabitur platea et muri in angustia temporum, et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus et non erit ejus populus, qui eum negaturus est, et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas et post finem*

auctor loc. cit. *Comment. sui in Vet. et Nov. Test.* tom. 1.

1) Cf. Is. XIV, 1; XL, 1; XXLVIII, 20; Jerem. II, 15; XVI, 15; XXIV, 5; XXV, 12; XXIX, 10; XXX; XXXI, 9; XXXII, 37; XXXVI, 27.

2) Ezech. XI, 17; Dan. IX, 2, 25.

belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio [1]).

88. Animadvertendum porro est, hebraicum textum in nonnullis discrepare a vulgata nostra lectione, istæ autem sunt præcipuæ varietates vers. 24, pro: *septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt*, legitur *resectæ sunt*, seu *decisæ* sunt, vel ut alii vertunt, *decretæ* aut *statutæ* sunt [2]); sic eod. vers. quod nos legimus *Sanctus Sanctorum* est in hebr. *Sanctum Sanctorum* sive *Sanctissimum* [3]); vers. autem 26, verba illa: *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus et non erit ejus populus, qui eum negaturus est*; ita in hebr. leguntur: *Et post 62 hebd. extirpabitur* aut *excidetur Unctus* (seu Christus) *et non ei* [4]); subsequentia vero: *Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas et post finem belli statuta desolatio* ita jacent: *et Urbem et sanctuarium destruet populus principis venturi et finietur in inundatione et usque ad finem est bellum, decretum ruinarum* [5]); vers. 27: *Et erit in templo abominatio*

1) שִׁבְעִים שִׁבְעִים נֶחְתַּךְ עַל־עַמְּךָ וְעַל־עִיר קָדְשֶׁךָ לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְהָתֵם חַטָּאוֹת וּלְכַפֵּר עָוֹן וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַיִם עַד־מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ וּבְצוֹק הָעִתִּים׃ וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַשֶּׁטֶף וְעַד קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת׃ וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד־כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל־שׁוֹמֵם׃

2) Alexandrini habent συνετμήθησαν *breviatæ sunt*; alii apud Origen. in Hexaplis vertunt ἐκρίθησαν *decretæ sunt*; alii, ut Hengstenberg, contendunt significationem חָתַךְ proprie esse *resecare* ex chaldaico et rabbinico חֲתַךְ. Verum in idem fere ejusmodi significationes recidunt, et utramque exprimit vulgata per *abbreviatæ sunt*. Scopus enim Angeli est, temporis terminum exacte limitare. Cf. Hengstenb. op. cit. tom. 2, part. 1 et 2. pag. 413 et seqq. Berolini 1832.

3) Vel, ut aliis placet, *Sanctitas Sanctitatum* קֹדֶשׁ קָדָשִׁים.

4) נִכְרַת *excisus fuit* absque additamento indicat sine ulla exceptione mortis violentæ genus ut Zach. XIII, 8, ubi opponitur τῷ נֶגַע; prius per gladium, posterius per famem et pestem inferri perniciem denotat. Cf. III Reg. IX, 6. De impiis Ps. XXXVI, 9; Prov. II, 22.

5) Cf. Hengstenberg loc. cit. 473 et seqq. Sed verius ad literam est: *decretum vastatæ*, id est *res vastatæ*, sive *ruinæ*; exhibet propheta hoc loco eandem syntaxin ac superius; *hebdomades septuaginta decisum est*, seu *decisæ sunt*; hinc sensus est: *decretæ ruinæ*.

desolationis, *et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio* hebr. *Et super extremitatem* (culmen) *abominationum vastator*, *et quidem usque completum et resectum stillabit* seu *fundetur super vastatum* 1). In aliis minor adhuc est discrepantia: ex his vero patet quoad sensum utramque lectionem convenire, imo majorem lucem adhuc præbere vaticinio hebraicum textum.

89. His præmissis tria hic pariter ostendere debemus, tum vaticinium Danielis ad Messiam pertinere; tum epocham ipsius adventus determinatam in eo esse; tum denique jamdiu elapsam ejusmodi epocham.

90. Primum vero evincimus ex ipsis oraculi verbis et adjunctis ejus omnibus, atque ex antiquiorum Rabbinorum ac veteris synagogæ sensu. Jam vero ad Danielis verba quod attinet ac vaticinii ejus adjuncta, ille promittitur venturus, qui prævaricationem consumet, finem peccato imponat, deleat iniquitatem, atque adducat justitiam sempiternam. Atqui hæc munera propria esse venturi Messiæ, seu plenissime hæc per Messiam præstanda esse prophetæ omnes unanimiter tradunt, Isaias præsertim LXI, 1; Zacharias III, 8; Malachias capp. III et IV. ita ut S. Petrus Act. X, 43, de Christo dicere non dubitaverit: *Huic* OMNES *prophetæ testimonium perhibent*, *remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes*, *qui credunt in eum* 2). Rursum ille promittitur venturus, qui vocatur *Sanctus Sanctorum*, vel si placet *Sanctum Sanctorum*, *Sanctitas Sanctitatum* sive *Sanctissimum*, et in quo visio sive prophetia implenda prænunciatur. Porro si per *Sanctum Sanctorum* intelligitur persona, prout non solum latina vulgata versio, sed versio præterea alexandr. sive LXX, et Theodotionis indicant 3), hoc sensu nullum dubium superesse potest, desi-

1) Ibidem.

2) *Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὰ πιστεύοντα εἰς αὐτόν.*

3) LXX vertunt: *καὶ τοῦ χρῖσαι ἅγιον ἁγίων* ex communi interpretatione *et ungatur Sanctus Sanctorum*; in græco enim est in accus.; eadem ratione vertit Theodotion, ut patet ex *Hexapl.* Origenis tom. 2, pag. 336. Hinc evidens est, hos interpretes *Sanctum Sanctorum* de persona intellexisse. Sed non soli interpretes christiani, et antiquiores Hebræi modo recensiti, sed ipsi Hebræi sequiores hæc verba non modo personam aliquam, sed ipsissimum Messiam significare fassi sunt, prout fuse ostendit Raym. Martini part. 2, cap. 3, §. 16, adductis testimoniis ex *Berescit rabbà* Rab. Mose Haddarschan; ex lib. *Sanhedrin* in distinct. *Chelek*, R. Alexandri, R. Mose Nachmanidis Gerundensis aliorumque. Nos brevitatis gratia unius Mosis filii Nachman auctoritatem proferemus, qui hæc verba explanans ait: „Sanctuarium sanctuariorum (vel Sanctus Sanctorum) est Messias sanctificatus de filiis David.” Alia præterea testimonia ex Judæorum libris refert Schoettgenius, *Horæ heb.* tom. 2, pag. 263 et seqq.

Attamen non desunt, qui contendant, non posse verba קֹדֶשׁ קָדָשִׁים sumi de persona, nisi in sensu translato. Ac primo quidem non posse intelligi de persona, ex eo sese arbitrantur colligere, quod voces illæ numquam de personis in Scripturis usurpentur, etsi 43 vicibus occurrant; debere autem intelligi in sensu figurato, duplici ratione ostendere nituntur. 1° Quia omnia loca, in quibus sermo est de unctione materiali

gnari Messiam, qui solus per excellentiam Sanctus dici potest et revera dicitur Ps. XV, 10; et Is. XII, 6. Quod si, ut aliis magis arridet, ***Sanctum Sanctorum*** in neutro genere sumitur, ita ut non personam sed rem denotet, sententia in idem recidit; hoc enim sensu templum mysticum significatur, quod spiritualiter inungi debebit, et templo materiali opponitur, quod juxta prophetam destruetur, ac propterea significatur Messias, qui juxta prophetas sedes Dei esse debebat, ut Zach. VI, 12; Ps. XIV, 1, Ps. XXI, 4, imo et Emmanuel, sive ***nobiscum Deus***, Is. VII, 14. In ipso vero completæ, seu sigillatæ sunt visio et prophetia, utpote qui solus prophetiarum terminus et finis est. Ille demum promittitur qui appellatur ***Messias*** et ***princeps*** sive ***Dux*** 1), qui præterea pactum Dei cum homini-

et externa, evincunt ejusmodi unctionem externam non esse nisi symbolum interioris sanctitatis, ut Exod. xxx, 22 et seqq.; xl, 9 et seqq. coll. Zach. iv, ubi oleum est symbolum Spiritus Dei. 2° Quia plura loca occurrunt, in quibus unctio mere metaphorice sumitur, ut Ps. xliv, 8, 9; Is. lxi, 1; iii Reg. xix, 15 et seqq. in N. T. dona Spiritus S. vocantur *χρίσματα* i Jo. ii, 20, 27. Cf. Act. iv, 27; x, 38; ii Cor. i, 21. Ex quo concludunt קדש קדשים idem valere ac *Novum templum Dei; Ecclesiam N. T.* ac propterea ejus caput et institutorem, nempe Messiam. Quapropter Messiæ unctio nihil significat aliud quam effusionem donorum Spiritus S. ipsi collatam ut suo munere fungeretur, prout legitur Is. xi, 1, et in baptismo, saltem quoad externam missionem, locum habuit. Cf. Hengstenberg loc. cit. pag. 444 et seqq. Cf. etiam Scholl in *Comment. de* lxx *hebd. Danielis*, Francof. ad Menum 1831.

1) Perperam Berthold. in *Dan.* cum reliquis non-messianis interpretibus conatur evincere per משיח נגיד quod est *Messias Princeps*, Principem extraneum designari. Etenim 1° Bona (v. 24) prædicta ubique in prophetis de tempore messiano dicuntur; si igitur ibi sermo est de rege qui circa exitum 69 hebd. venturus erat, patet eum paulo ante effusionem bonorum illorum venire debuisse, nec proinde his verbis quidquam significari præter illorum auctorem. 2° Nexus causalis inter personam et distributionem bonorum indicatur per vocabulum משיח relate ad לשמה et קדש קדשים. Porro per *Sanctissimum* Messiam ipsum significari pluribus ostendimus. 3° Quemadmodum נגיד non excludit relationem ad Messiam, cum de illo pariter dicatur Is. lv, 4, sicut שר Is. ix, 6; משל Mich. v, 1; נשיא Ezech. xxxiv, 24, ita nec משיח, quod se habet ad נגיד sicut speciale ad generale, et aperte Messiam respicit. Inservit namque ad hoc, ut per נגיד designatur princeps theocraticus; cf. i Reg. x, 1. Nunquam paganus rex ita vocatus qua talis. De Cyro solum Is. xlv, 1, משיח legitur tum ob specialissimas relationes ejus ad theocratiam, tum ob dona a Deo ipsi collata ad Judæorum salutem, tum ob initia cognitionis veri Dei ex suo decreto (cf. ii Paralip. cap. ult; Esdr. I, 2), tum ob typicam relationem ad Christum Messiam. Imo ut rex theocraticus considerari potest, et pro tali sumitur Is. xlv, 1. 4° Ex contextu in quo opponitur משיח נגיד τῷ נגיד הבא: נגיד utrique commune, ast משיח *theocraticus* הבא *extraneus*. Atqui a tempore Danielis nemo rex theocraticus juxta Ezech. xxi, 32; ergo unus Messias designatur. 5° Tandem *terminus ad quem* hujus vaticinii estne Christi nativitas, an ejus publica manifestatio? Hoc posterius communius. Cf. Petav. *Doctr. temp.* lib. 12, cap. 33, tom 2, pag. 264. Jam vero hebdomades lxix, ut inferius ostendemus, desinunt in Christum. Post lxx hebd. opus salutis debet esse completum; usque ad Messiam hebd. lxix, qui media lxx hebdomada extirpabitur. Ergo remanent anni tres cum dimidio. Hinc illud עד־משיח tantundem valet ac: *Usque ad publicam manifestationem Messiæ.* Sane vel ipse Berthold pag. 563, hæc verba ad Christum proxime referri fatetur, scribens: „Si non necessarium absolute, attamen valde naturale est, ad hæc verba משיח נגיד cogitare de Messia Jesu et de ipsius morte in cruce." Cf. Hengstenb. loc. cit. pag. 460 et seqq.

bus confirmare debeat. Jam vero etsi in Scripturis interdum aliis etiam *Christi* ac *Ducis* nomen tribuatur, attamen nemo est præter Messiam, qui per excellentiam *Christus* et *Dux* nuncupetur, solus Messias est, qui sæpissime ab Isaia dicitur datus *in fœdus populi*, præsertim vero XLII, 6, et XLIX, 8, quem propterea Malachias III, 1: *Angelum testamenti* seu *fœderis* appellavit. Tam igitur Danielis verba, quam adjuncta omnia ipsius oraculi talia sunt, ut sive seorsim spectata sive simul sumpta nonnisi ad Messiam referri possint.

91. Id ipsum mirifice constat ex veteris synagogæ et antiquiorum Rabbinorum sensu et sententia. De synagogæ sententia præter Rabbi Manassem, qui fassus est contribules suos Danielis oraculum ad Messiam referre, et affirmavit præterea ejusdem sententiæ fuisse Judæos omnes, qui sub Tito et Vespasiano arma in Romanos sumpserunt, testis est ipse Josephus, qui huc refert Danielis vaticinium ex recepta sua ætate sententia [1]). Hinc non alia de causa juxta Rabbinos prohibitus fuit Jonathan ben Uziel vulgare suam paraphrasim in *Cheduvim* sive Hagiographos, inter quos accensetur Daniel, quam propter perspicuam determinationem epochæ Messiæ, prout perpendit Rasci [2]). Rursum Messias juxta eosdem in *Berescit rabbà* in cap. XIV, Genes. pag. 264, debet adducere *justitiam sæculorum*, quinimo ipsemet Messias est justitia sempiterna, et Sanctus Sanctorum, ut fatetur Nachmanides, Moses Geronensis, ac Moses Haddarschan [3]), imo R. Mordachai in suo *Scemen Amischà Aftarà* I, fol. 12, fatetur Messiam illum esse, ad cujus adventum perducunt LXX Danielis hebdomadæ [4]). Sive igitur veteris synagogæ sensum, sive præcipuorum antiquorum Rabbinorum confessionem spectemus constat Danielis prophetiam ad Messiam spectare.

1) *Arch.* lib. 10, cap. 11, §. 7. scribit: *Δανιῆλος καὶ περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀνέγραψε, καὶ ὅτι ὑπ᾽ αὐτῶν ἐρημωθήσεται.*„ Daniel et de Romanorum imperio scripsit, et magnam ab illis vastitatem illatum iri" nempe rebus nostris. Sed clarius adhuc *De bello jud.* lib. 4, cap. 6, §. 2, ubi de Zelotis ait: *Τὴν κατὰ τῆς πατρίδος προφητείαν τέλους ἠξίωσαν· ἦν γὰρ δή τις παλαιὸς λόγος ἀνδρῶν ἔνθα τότε τὴν πόλιν ἁλώσεσθαι, καὶ καταφλεγήσεσθαι τὰ ἅγια νόμῳ πολέμου, στάσις ἐὰν κατασκήψῃ, καὶ χεῖρες οἰκεῖαι προμιάνωσι τὸ τοῦ Θεοῦ τέμενος· οἷς οὐκ ἀπιστήσαντες οἱ ζηλωταὶ διακόνους ἑαυτοὺς ἐπέδοσαν.* „Effecerunt, ut prophetia, quæ adversus patriam fuerat concepta, exitum (*suum*) sortiretur. Vetus enim virorum sermo quidam erat, tum urbem captum iri, et (*loca*) sancta conflagratura jure belli, ubi seditio invaserit, et indigenarum manus polluerint sacratum Deo locum. Quibus licet fidem non detraherent Zelotæ, ipsi tamen se earum rerum ministros præbuerunt." Ad quem locum Hudsonus, consentiente Relando, fatetur *παλαιὸν* illum *λόγον ἀνδρῶν* esse traditionalem quandam expositionem vaticinii Danielis IX, 26.

2) *Seder holam* in *Jalckut Simeoni* II, fol. 79, 4. „R. Jose dixit: Septuaginta hebdomades post devastationem templi primi intercedunt usque ad devastationem templi secundi." *Meghillah*, fol. 3, 1. „Quare prohibitum fuit Jonathæ filio Uziel edere Thargum in Hagiographa?" Resp. „Quia in eo continetur terminus adventus Messiæ." Rasci ibi: „Terminus Messiæ habetur in libro Danielis". Reliqua testimonia cf. apud Schoettgenium op. et loc. cit. pag. 264 et seqq.

3) Ibidem.

4) Apud Derossi op. cit. pag. 98, ubi cf. textum R. Manasses ex lib. *De termino vitæ*, pag. 175.

92. Quod autem secundo loco posuimus, in eo scilicet vaticinio determinatam esse Messiæ epocham, evincitur 1° ex relatione harum LXX hebdomadarum cum LXX annis, quibus Jeremias captivitatem babylonicam prænunciavit ut constat ex ipso contextu (Dan. IX, 2). Jam vero nemo dicet Jeremiam posuisse annos LXX pro tempore indeterminato; eadem igitur ratione patet, Danielem non potuisse LXX annorum hebdomadas ponere pro tempore indeterminato. 2° Ex characteribus intrinsecis ipsius prophetiæ, quæ præ se fert chronologicam determinationem. Quorsum enim tempus, quod LXX hebdom. periodo concluditur, in septem hebdomadas, sexaginta duas et unam dividitur eamque rursum bifidam, nisi de tempore determinato vates ageret? 3° Ex eo quod duo termini aperte significentur, *terminus* nempe, *a quo* illarum decursus incipere debet, *exitus sermonis* seu *verbi* aut *decreti* reædificationis urbis, et *terminus*, ad *quem*, seu in quem eædem hebdomadæ desinunt, scilicet ante Urbis ac templi excidium. 4° Ex analogia cum cæteris ejusdem prophetæ vaticiniis, etenim cætera tempora pro futuris eventibus a Daniele determinantur, ut cap. IV et XII. 5° Demum ex veterum Judæorum consensu, ut ex modo dictis patet. Ergo.

93. Restat igitur, ut ostendamus vaticinium istud jamdiu esse completum, quod ex præjactis fundamentis facile adstruitur. Ex Danielis prophetia ab exitu sermonis reædificationis Urbis usque ad ejus destructionem hebdomades LXX annorum effluere debebant, id est, anni 490; atque intra idem spatium tum adventurus erat Messias, tum inungi ac morti tradi debebat, abolenda item erant V. L. sacrificia, complenda visio, delenda iniquitas, et justitia sempiterna adducenda. Atqui ab octodecim sæculis tam Urbs quam templum eversa sunt, et abolita sacrificia judaica, seu transactus est *terminus*, *ad quem* protendebatur epocha a Daniele determinata, ergo et ea completa sunt, quæ intra illud temporis spatium eventura erant; nempe tum venit, tum inunctus est Messias, morti traditus est, completa est visio et prophetia, deleta est iniquitas et adducta justitia sempiterna; seu, quod idem est, ex Danielis vaticinio constat, jamdiu elapsam esse epocham futuri Messiæ, ideoque Messiam jamdiu advenisse.

DIFFICULTATES.

94. I. *Obj.* Falsum, aut saltem incertum est, num in hoc Danielis vaticinio sermo sit de Messia. Etenim 1° incertum est, num Daniel de uno eodemque Christo, an de duplici loquatur [1]); 2° incertum, num loquatur de Cyro vel de Antiocho Epiphane,

1) Ita censent interpretes non messiani, qui huc referuntur, Winer in *Parvo Dict.* ex tripode pronunciat: „מָשִׁיחַ de *Messia nusquam* legitur in *V. T.*"

ut contendit Marshamus, vel de Alexandro M., ut cum Bertholdt vult Rosenmüller, aut de Seleuco IV, Philopatore fratre et immediato antecessore Antiochi Epiphanis, qui veneno sublatus est: aut etiam de Seleuco II. 3° Marshami porro expositionem, in quam quoad rei substantiam cæterorum recentiorum expositiones conveniunt, plura sunt, quæ probabilem efficiant imo veriorem. Scopus prophetæ, qui solum anxius erat de futura populi sui, nec non Urbis et templi conditione ac sorte; calculus chronologicus, qui nos ad ea tempora perducit; inauguratio Sancti Sanctorum, seu templi, quæ sub Juda Machabæo contigit; templi desolatio, quæ perduravit usque ad finem belli; confirmatio pacti cum multis hebdomada una, quæ facta est tum per constantiam fidelium Judæorum, tum per adhæsionem ad Judam Machabæum; defectio hostiæ, sive victimæ et farti in medio postremæ hebdomadis, quæ per id temporis adamussim locum habuit; demum deletio peccati et iniquitatis, seu cessatio pœnæ peccatis Judæorum debitæ, quæ quidem pœna passim in Scripturis *peccatum* dicitur [1]); nec non adductio justitiæ sempiternæ nempe legalis, quatenus Judæi nunquam posthac idololatriæ crimine se commacularunt, vel adductio felicitatis, qua fruituri deinceps erant Judæi excusso servitutis jugo. 4° Cum igitur tum chronologia tum adjuncta omnia in tempora Machabæorum mirifice conspirent, mirum esse non debet, si vel ipsi catholici interpretes Harduinus et Calmet in eamdem expositionem, ad rei summam quod attinet, ultro concesserint [2]). 5° Quin potius non immerito Bertholdt ac Rosenmüller aliique cum ipsis ex hac conspiratione intulerunt Pseudo-Danielem quempiam, cum vidisset elapsum jam tempus a Jeremia præfixum, quin prophetia de promisso feliciori rerum statu adimpleta fuerit, sibi proposuisse veteris prophetæ honori ita consulere, ut septuaginta illos annos non simpliciter tales, sed totidem annorum hebdomadas intelligendas esse doceret, et omnia vaticinii hujus dicta eventis præteritis accommodaret [3]), ut poëtæ facere solent. Ergo.

95. ***Resp. Neg. antec. Ad*** 1m, ***prob. Neg.*** Etsi enim Christus seu Messias hic apposite non determinetur, ex contextu tamen et ex oppositione ad extraneum regem, de quonam sermo sit, facile patet. Etenim ad finem LXII hebdomadis venturus (nempe, ut declaravimus, quoad publicam sui manifestationem) dicitur ***Messias dux*** seu ***princeps*** (מָשִׁיחַ נָגִיד). Quis ergo alius Messias nisi jam commemoratus excidetur post septem et sexa-

1) Cf. Calmet in diss. *De septuaginta septimanis Danielis*, quam præmisit suo commentario in hunc prophetam. Is porro existimat per illa verba: *Finem accipiet peccatum*, etc. alludi ad Jerem. L, 18 et seq., ubi sermo est de solutione captivitatis.

2) Harduinus in *Chronologia V. T.* Paris 1709. Calmet, diss. cit.

3) Ita Rosenmüller in *Daniel*, cap. 9 pag. 322, Lips. 1832.

ginta duas hebdomadas? Insuper: mors Messiæ ponitur in nexu causali cum excidio Urbis et templi, prout ejus adventus (v. 25) nectitur cum collatione bonorum (v. 24). Quis porro non videat benedictionem et maledictionem, quum in idem spatium temporis incidant, ab eodem auctore repetendam esse? Eo magis quod mors violenta Messiæ tum Ps. XXI, 17, tum Is. LIII, 5, et Zach. XII, 10, etc. prænuncietur. Falsum igitur est, incertum esse, num de uno an de duplici Christo in Danielis prophetia sit sermo [1]).

96. *Ad* 2[m], *Neg.* Si enim ex modo dictis de uno eodemque Messia loquitur Angelus in hoc vaticinio, qui perhibetur venturus et occidendus, cum nemo ex his morte violenta occubuerit, et quidem illata a populo suo, hoc ipso constat nec de Cyro, nec de Antiocho Epiphane, aut Alexandro M. intelligi vaticinium posse. Multo minus in quemlibet istorum quadrant reliqua vaticinii adjuncta superius commemorata, aut chronologia, ut ex dicendis patebit. Id ipsum dicatur de Seleuco II ac Seleuco IV, quæ omnia ex arbitrio, seu gratuito et absque fundamento non dicam solido, sed vel levissimo constituuntur.

97. *Ad* 3[m], *Neg.* Etenim 1° ipsi non favet scopus prophetæ, quia etsi Daniel ad orandum se contulerit ex lectione prophetiarum Jeremiæ, nuspiam tamen legitur illum orasse ad restitutionem obtinendam eo præcise anno, quem Jeremias præsignaverat. Oratio ejus versatur circa populi, Urbis et templi restitutionem quin temporis alicubi meminerit. Igitur falsum est quæstionem versari solummodo circa exteriorem restitutionem, ac responsionem esse solummodo de Messia. Oratio præcipue versatur circa remissionem peccatorum obtinendam (v. 19 et seqq.). Quum vero hæc plenissime juxta omnes prophetas per Messiam præstanda esset, in illa igitur prece jam includebatur oratio pro adventu Messiæ, ejusque regni. Responsio autem insuper agit de populo, Urbe ac templo, quæ connexa erant cum ipso Messia ejusque fatis, de quibus Angelus postea disserit. Responsum igitur divinum optime congruit sensui et orationi Danielis [2]).

1) Cf. Hengstenberg op. cit. pag. 472 et seqq.

2) Jahn, *Appendix hermeneuticæ*, fasc. I, Viennæ 1813, pag. 125 et seqq. contendit, post Dathe minime legendum esse שָׁבֻעִים שִׁבְעִים *septuaginta hebdomades* sed שִׁבְעִים שִׁבְעִים *septuaginta septuaginta* anni etc. ac si Angelus vehementiori asseveratione cohærenter ad fervidas Danielis preces ei dixerit: *septuaginta, ita prorsus, septuaginta anni decurrunt*, seu *deproperant*, id est vergunt ad finem etc. ellipsin *anni* שָׁנִים ex versu secundo supplendo. Verum plura sunt, quæ arbitrariam hanc Jahnii lectionem evertunt. 1° Quia omnes codices, nullo excepto, legunt שָׁבֻעִיך *hebdomades*, imo Kennicotius tresdecim recenset, qui plane habent שָׁבוּעִים, Derossi quinque alios addidit, qui integram lectionem retinent. Cf. De Rossi *Variæ lectiones V. T.* Parmæ 1788, vol. 4, pag. 145. 2° Quia veteres omnes versiones in eadem lectione consentiunt; cf. *Bibl. Waltoniana*, in hunc locum 3° Quia seriores Hebræi æque ac recentiores eandem lectionem tenent.

98. Non 2° calculus chronologicus eidem favet. Nam si terminus, *a quo* fluere incipiunt LXX Danielis hebdomades, sumi debet a decreto reædificationis Urbis, ut patet ex Angeli verbis, hic incidit in annum XX regni Artaxerxis Longimani (Nehem. II, 1 et seqq.). Porro ab an. XX Artaxerxis numerando an. 483, incidimus in an. 782 Urbis conditæ, sive XV Tiberii Cæsaris, id est, ad publicam Christi apparitionem (Luc. III, 1 et seqq.), ideoque longe excedimus regnum Antiochi Epiphanis et alterius cujuscumque ex iis, qui ab adversariis assignantur, principibus [1]), velut terminus *in quem* desinit vaticinium.

99. Nec favet 3° inauguratio Templi; 1° quia non agitur in vaticinio, ut sumunt adversarii, de *inauguratione* sed de *unctione*; porro certum est ex constanti Judæorum traditione numquam templum secundum inunctum fuisse, prout legitur de tabernaculo Ex. XXX, 22 et seqq. neque sub Zorobabel, neque sub Juda Machabæo [2]); 2° quia, ut animadvertimus, hic non agitur de templo materiali, sed de persona, ut evincunt veteres versiones et Rabbinorum antiquiorum expositio et contextus; 3° quia in adversariorum hypothesi ex vaticinio hæc unctio contigisset post an. 490; at v. 27 hoc tempore prædicitur *destruendum* non autem inaugurandum esse templum; 4° quia non congruit chronologia, ut ex dictis patet.

100. Non suffragatur 4° templi desolatio qualem adversarii autumant; etenim 1° sub Syris nulla contigit templi Urbisque vastatio, sed templi *profanatio* tantum facta est; Daniel autem loquitur de *vastatione* proprie dicta (*inundatio* בַשֶׁטֶף *in inundatione*, imagine deducta ab expeditione bellica terram inundante); 2° loquitur præterea de vastatione de qua sub finem v.

1) Cf. Petavium, *De doctrina temp.* lib. 12, cap. 32, ed. Antwerp. 1703, vol. 2, pag. 262 et seqq.

2) Qui ea, quæ enumerantur v. 24, referunt ad tempus, quod immediate subsecutum est captivitatis babylonicæ solutionem, ut Michaëlis et Jahn, hæc verba transferunt ad inaugurationem templi reædificati a Zorobabel et Josua; qui vero referunt ad tempus post oppressionem per Antiochum Epiphanem, hæc dicta transferunt ad novam inaugurationem templi a Syris profanati. Utrique debent sumere τὸ מָשִׁיחַ in sensu improprio *inaugurari*, cum in neutro casu templum inunctum fuerit, et ex concordi Judæorum traditione secundo templo defuerit sacrum oleum. Sed obstat ejusmodi expositionibus 1° quod קֹדֶשׁ קָדָשִׁים numquam de templo materiali dicatur (hoc enim semper cum articulo קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים effertur, II Paralip. III, 8; Ex. XXVI, 33; III Reg. VI, 16), sed de aliis rebus sacratissimis, uti altari, sacrificiis, suppellectili etc. vid. *Concordant. Buxtorfii*, et cf. Ez. XLI, 4, cum XLIII, 12, XLIV, 13 (I Paral. XXIII, 13, debet explicari cum Clerico: „Quidquid sacrosanctum erat”). 2° Externa inauguratio templi materialis non quadrat contextui in quo promittuntur dona Dei spiritualia, quæ referuntur ad extirpationem peccatorum et messianum characterem habent; hinc debet in propheta finem religiosæ oppressionis et initium regni messiani connectente aliquid sublimius perspicere. 3° Si de nova inauguratione sermo esset, non intelligitur quæ sit causa cur verba quæ non totum templum sed solum *Sancta Sanctorum* exprimant propheta usurpaverit. Hoc persensit Bertholdt, pag. 651, atque ut ab ea difficultate sese expediret, in exemplum adduxit quod legitur II Mach. V, 15, sed perperam; quia etsi קֹדֶשׁ קָדָשִׁים per se sit relativum, de templo tamen usurpatum, solum indicat *Sancta Sanctorum*: cf. Hengstenberg *Christol.* loc. cit. pag. 439 et seqq.

25, dicitur quod futura sit decreta et irrevocabilis; hinc sicut per Dei decretum irrevocabile Urbs ac templum ruinis sepulta fore prædicuntur v. 26, sic hic v. 27 prænunciatur per decretum æque irrevocabile perpetuis ruinis utraque fore sepelienda; 3° quia ex dictis falso ac gratis assumunt adversarii templi desolationem usque ad finem belli tantum, seu septuagesimæ hebdomadis fore duraturam, cum agatur de vastatione perpetua [1]).

101. Neque cohæret, quod 5° subditur de pacto cum Deo inito vel per constantiam fidelium Judæorum, vel per adhæsionem Judæ Machabæo; ex articulo enim præfixo voci *multis*, indicatur illos *multos*, de quibus agitur, determinatos esse ex genere aliquo, scilicet illi sunt, qui erant objectum divinarum promissionum, fideles nempe ex Judæis, ut patet ex occasione hujus visionis [2]); agitur propterea de fœdere ineundo per Messiam ibi promissum cum populo fideli [3]).

102. Sed non magis proficiunt adversarii ex eo, quod 6° addunt de hostiæ seu victimæ ac sacrificiorum defectione; siquidem tempore Antiochi non contigit hæc defectio nisi partialis, in vaticinio autem agitur de defectione totali ac perpetua, quæ connectitur cum templi ac Urbis vastatione [4]), et connectitur præterea cum morte Messiæ, cujus quidem mortis consectarium ponitur sacrificiorum defectio.

103. Demum causam adversariorum non sustentat quod postremo loco ponitur de peccatorum pœna, justitia legali, aut felicitate seu libertate obtinenda; agitur enim de peccatis ipsis ac de justitia proprie dicta tanquam munere seu dono afferendo ab ipso Messia, qui est totius vaticinii primarium objectum, a quo peccata vere erant delenda, et inducenda justitia, quæ sequitur peccatorum remissionem juxta illud Is. LIII, 10 et 11. Pec-

1) In illo *stillabit* seu *fundetur, pluet*, v. 27, habetur pro typo fundamentali destructio Sodomæ et Gomorrhæ. נתך usurpatur de pluvia naturali II Reg. XXI, 10; Ex. IX, 33; de supernaturali Gen. XIX, 24; hinc ad impios transfertur imago hæc Ps. X, 6; Ez. XXXVIII, 22; II Paral. XXXIV, 21; Jerem. VII, 20, etc. Hæc expressio semper totalem ruinam indicat; hinc impossibile est, eam aptari tempori Machabæorum. Cf. Jahn. in *Append.* fasc. I, pag. 164; Hengstenb. pag. 153 et seqq.

2) Cf. Compeg. Vitringa, *Observationum sacrarum* lib. 3. Franequeræ 1691, tom. 2, pag. 257 et seqq.

3) Nempe cum illis, qui sunt objectum divinarum promissionum.

4) Cf. superius dicta. Hic præterea animadvertendum ejusmodi sacrificiorum ablationem sub duplici respectu spectari posse, prout scilicet est beneficium, ac prout pœna est. Quatenus est beneficium, cessavit cultus leviticus utpote figura, quæ locum cederet figurato. Quatenus pœna spectatur, est punitio partis infidelis populi, qui mortem intulit Messiæ. Mæssiæ porro mortem ablationis sacrificii causam esse ex contextu patet, perinde ac destructionis templi. Quod si ablatio sacrificiorum sive cultus levitici est effectus mortis Messiæ plane consequitur non agi *de nudo facto*, sed *de abrogatione legitima*. Jam fœdus antiquum per mortem filii Dei abrogatum est, ergo et cultus sacrificii ejusdem fœderis Jehovah quoad *suum esse;* parum interest quamdiu adhuc perduraverit quoad actionem externam. Idem dic de externa eversione Urbis et templi; ex repudio enim et morte Messiæ neque Urbs amplius sancta, neque templum amplius domus Dei sed abominatio evaserat. Cf. Zach. XI; vid. Hengstenb. op. cit. pag. 492 et seqq.

cata præterea conferuntur cum *iniquitate* et cum *culpa* כַּפֵּר quæ est significatio fundamentalis hujus vocis; contextus præterea aperte est de peccatorum seu culparum venia; ideo enim tot hic accumulantur vocabula, ut tota peccatorum humani generis colluvies comprehenderetur, ut a nonnullis adnotatum est [1]); justitia pariter adferenda dicitur *æterna*, id est perennis, perpetua; itaque exploditur violenta interpretatio sive de pœna peccatorum, sive de justitia legali, aut de libertate antiqua recuperanda, cum potius ex vaticinio denuncientur infidelis populi extrema desolatio ac punitio, et abrogatio totius legalis justitiæ [2]).

104. *Ad* 4m, *Neg.* consequentiam ex falsis præmissis deductam; quod si Harduinus et Calmet, quin excluderent tamen relationem vaticinii ad Messiam, ex parte concesserunt in expositionem Marshami, imprudenter ac levibus momentis inducti ita se gesserunt, ac iisdem argumentis refelluntur quibus Marshami aliorumque anti-messianorum expositio excluditur.

105. *Ad* 5m, *Resp.* Imo pessime; 1° quia non verentur, etsi Christianos se profiteantur, mendacii arguere Christum ipsum, qui Matth. XXIV, 15, non solum Danieli adscribit vaticinium

1) Sane quæ annuntiantur in tribus prioribus membris, accurate referuntur ad peccatorum confessionem a Daniele factam v. 5. hujus capitis, in qua non agitur de peccatorum pœna, aut tantum de peccatis typicis, sed agitur de peccatis proprie dictis; inquit enim: „Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus et declinavimus a mandatis tuis et judiciis." Ergo nisi dicere velimus, Angelum v. 22. Danieli enunciasse aliquid ipsius petitioni contrarium, fatendum est non de peccatorum pœna, sed de peccatis ipsis hic agi; ac propterea hoc salutis nuntio mitigatur horror de futuro Urbis et templi excidio.

2) Ideo hæc justitia *æterna* vocatur, quia ex æterno Dei decreto originem habet, et quia durationem æternam habere debet per oppositionem ad transitoria dona justitiæ et gratiæ fœderis antiqui et ad omnes res creatas et mutationi obnoxias. Hæc expositio fundatur in vetustis translatoribus, LXX, Theod. Vulg., Syr. et antiquioribus interpretibus, si quosdam excipias, ut R. Barachiam in *Berescit rabbà* ad v. 14. dicentem: „Iste est Rex Messias, de quo scriptum est Dan. IX, et ad adducendam justitiam sæculorum vel sempiternam", apud Raym. Martini, pag. 285, ed. cit. Verum horum expositio facile cum priori componitur, cum agatur de æterno ipsius auctore.

J. D. Michaëlis et post eum recentiores aliqui exponunt hæc vaticinii verba hac ratione: „Ad reddendam innocentiam pristinorum temporum:" at frustra, 1° quia sermo non est de justitia *subjectiva*, seu subjectiva probitate, sed de justitia *objectiva*, quatenus donum Dei est perinde ac ablatio et venia peccatorum, de qua superioribus verbis agitur, quæ pariter *objectiva* est; cf. Ps. CXXXI, 9. Quia 2° extollitur a Daniele (II, 44; VII, 18, 27,) æternitas messiani regni ejusque donorum; 3° quia falsum est עוֹלָם originarie longiorem duntaxat indeterminatam durationem, non vero *æternitatem* denotare, ut pluribus ostendit Hengstenberg, loc cit. pag. 427 et seqq. Atque ex his corruunt aliæ interpretationes eorum qui per justitiam æternam contendunt significari *antiquam;* tum eorum qui subjectivum atque hyperbolicum sensum his verbis inesse autumant, cum nulla causa ipsius afferri possit; tum denique eorum qui cum Bertholdt volunt exprimi antiquam *libertatem* a jugo politico et religioso. Omnes enim ejusmodi recentiorum interpretationes distortæ sunt atque ex erronea hypothesi ortæ circa relationem totius hujus versus. Naturalis et obvius sensus neque Michaëlisio, neque Jahnio arridet, qui versum istum referunt ad tempus immediate exilium babylonicum subsequens; neque Bertholdto, qui refert ad epocham post oppressionem Antiochi Epiphanis. Apte huic versui respondet Ps. LXVIII, 28.

de futura templi desolatione, sed præterea illud adducit tanquam veraciter reale, et quoad illa, quæ Urbem et templum spectant, adhuc implendum dicens: *Cum videritis abominationem desolationis*, *quæ dicta est a Daniele propheta* (non a pseudo-Daniele) *stantem in loco sancto*, *qui legit*, *intelligat.* Eadem leguntur Marc. XIII, 14; Luc. XXI, 20. 2° Quia supposititius hic Auctor, in adversariorum hypothesi, falsitatis pariter arguisset Jeremiam, eique aperte illusisset. 3° Quia nemini fucum facere potuisset, cum universa gens oraculum Jeremiæ semper intellexerit de septuaginta captivitatis annis [1]). 4° Quia est contra factum; Auctor enim noster tam cap. I, 21, quam IX, 2, supponit prædictionem 70 annorum, ac se præbet ejusdem redemptionis temporis spectatorem, utpote qui affirmet se primo Cyri anno vixisse. 5° Quia induxisset Danielem in historia, et chronologia imperitissimum et sibi repugnantem [2]). 6° Intelligi nequit quomodo hic fictitius Daniel potius posuerit ut terminum sui vaticinii perpetuam desolationem, quam adeptam libertatem per Machabæos, cum supponatur hic auctor scripsisse post ejusmodi epocham. 7° Ut alia prætercam, evertitur absurda istorum hypothesis ex concordi traditionis hebraicæ testimonio. Cf. lib. I Mach. VIII et XI, Josephum Flav. *De bello judaico*, lib. VI, cap. V, IX. His adde expectationem generalem Messiæ tempore Christi, tum ex hoc vaticinio, tum ex cap. II. de quarto regno, provenientem. Hinc neque posteriores expositores judæi ausi unquam sunt huic testimonio sibi adeo infausto, in disputationibus cum Christianis, renuntiare, vel ejus relationem ad Messiam et judaici populi per Romanos eversionem denegare [3]). Concludendum proinde restat, ejusmodi rationalistarum ac biblicorum hypothesin monumentum ineluctabile esse incredulitatis et impietatis, in quam ipsi ex principio protestantico prolapsi sunt.

106. II. *Obj.* Supposita etiam authentia illorum vaticiniorum, tamen illa loca minime liceret ita sumere, quasi certa et accurata in illis temporis determinatio seu definitio circa initium et complementum regni messiani assignaretur. Nam 1° si Redemptor Angelis ipsis in cœlo, imo sibimet talem futuri cognitionem quoad tempus et horam denegat Matth. XXIV, 36; Marc. XIII, 22, et etiam post suam resurrectionem Act. 1, 6 et 7, mi-

1) Cf. II Paralip. XXXVI, 21.

2) Etenim tempus a Cyro ad mortem Antiochi Epiphanis tunc esset ann. 441 (LXIII hebd. ann.), quum tamen fluxerint anni 372; quare haberetur error calculi circiter 69 ann. Augetur adhuc hic error ex assertione illorum interpretum ex. gr. Bertholdt pag. 716, quod scilicet auctor noverit post Cyrum tantum quatuor reges Persarum, et Cyrum ab Alexandro victum esse asserat. Persica igitur periodus 147 annis brevior esset, et isti 147 una cum illis 69 annis adjici deberent æræ Seleucidarum. Hæc proinde constaret ann. 380, inter octo reges una cum ipso Antiocho Epiphane distribuendis. Hic porro error talis est, ut ignorantiam supinam prorsus supponat, cum tamen Daniel peritissimum se ostendat in historia et chronologia.

3) Cf. Schoettgen. *De Messia*, lib. 2, pag. 264.

nime supponere possumus hanc concessam fuisse alii prophetæ, sibique valde anteriori, ita ut potuerit innotescere populo suo illud tempus juxta chronologiam exactum, sive in usitata, sive in quavis mystica temporis mensura; quatenus scilicet ista spectatur prout determinata [1]). Sane 2° incredibile est Deum voluisse, ut a chronologia fides penderet [2]); concludendum igitur nullatenus determinatam esse ac definitam in Danielis vaticinio epocham adventus futuri Messiæ.

107. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Denegat Redemptor Angelis ipsis cognitionem gloriosæ suæ manifestationis in die judicii, seu secundi ipsius adventus, *conc.* cognitionem denegat primi sui in terram adventus, *neg.* Porro in citatis locis unice de secundo adventu Christi in terras glorioso sermo est ac de extremo judicii die, qui utique etiamnum Angelos latet et homines, cum Deus nemini revelare voluerit. At ex hoc minime sequitur Deum non revelasse tempus primi Messiæ adventus, contrarium enim constat ex facto, non solum enim Daniel, sed et Jacob, ac prophetæ alii promissi Messiæ adventus epocham prænuntiarunt. Ita autem prorsus fieri debuisse ratio ipsa suadet; cum enim humilis et privatus esse deberet ejusmodi adventus, de eo præmonendi erant homines, ne deciperentur: quæ ratio profecto non militat pro gloriosa ejusdem manifestatione quæ in omnium oculos incurret.

108. Quod vero adjiciunt, Redemptorem sibimet denegasse futuri cognitionem, alias disjecimus, animadvertentes Christum non potuisse hunc diem ignorare, cum omnia signa indicaverit quæ ipsum præcedent; eo magis quod ipse, ut ostendemus, Deus sit: hinc necessario inferendum est ipsum locutum esse de illius diei manifestatione, cum dixit: *Nemo scit neque Filius* [3]).

109. *Ad* 2m, *Neg.* Alioquin jam nulla prophetia esset quæ chronologiam seu tempus futuri alicujus eventus determinaret, quod falsum esse patet tum ex omnibus illis vaticiniis in quibus tempus summa præcisione determinatur ac definitur tam in Veteri quam in Novo Testamento [4]); tum ex omnibus prophetiis in quibus accidentales ac contingentes circumstantiæ adducuntur. In quo enim differunt a cæteris accidentalibus ac contingentibus adjunctis chronologicæ notæ? Vel igitur omnia ejusmodi vaticinia rejicienda erunt, vel admittendum nihil obesse, quominus Deus, in cujus potestate sunt tempora et momenta, efficere possit, ut fides nostra a temporis non minus quam a reliquis eventuum notis pendeat.

1) Ita Bleck in *Die theol. Zeitschr.* seu *Ephemerid. theol.* III, pag. 234.

2) Sic Coccejus apud Hengstenb. loc. cit. pag. 522.

3) Cf. tract. *De Trinit.* n. 196. Sed de hoc inferius iterum.

4) Cf. Gen. XV, 13; Is. VII, 8; XVI, 14; XXI, 16; XXIII, 15, etc. Jerem. XXV, 11; XXVIII, 16, etc. ut alia innumera prope loca omittam in quibus tempus præfixum vaticiniorum determinatur.

110. III. *Obj.* Dato etiam quod Daniel tum de Messia vaticinetur, tum epocham ejusmodi adventus determinatam assignet, nondum tamen liquido constat an ejusmodi epocha elapsa sit. Ecquis enim 1° certo constituat Danielem de annorum hebdomadis potius quam de hebdomadis aut dierum aut septenniorum aut jubilæorum, cum nihil ipse posuerit ex quo certo constituere possimus, de una potius quam de alia hebdomadum specie eum fuisse locutum? Nihil præterea vetat 2° quominus LXX illas hebd. ita accipiamus, ut tres periodos a se invicem distinctas et diruptas efficiant, quæ sibi minime immediate succedant; sane septem priores hebdomadas a LX duabus aliis dividi ostendit accentus *Athnach* interpositus [1]; postremam pariter a reliquis sexaginta novem divulsam esse tum ex se patet, cum nulla alioquin ratio foret peculiaris ipsius distinctionis, tum ex non paucis illis interpretibus qui harum hebdomadum adimplementum referunt ad finem judaicæ reipublicæ. His præmissis, cum incertum sit an longius vel brevius sit intervallum, quod intra quamlibet istarum periodorum intercedit, evidens est nihil certi statui posse circa elapsam vel non elapsam epocham a Daniele prænuntiatam. Hinc 3° nec desunt Ecclesiæ Patres, qui ejusmodi epochæ adimplementum referant ad mundi finem. Ergo.

111. ***Resp. Neg.*** *ant.* ***Ad*** 1^m^, ***prob.*** dicimus naturam harum hebdomadarum multiplici ratione certo definiri posse: ac 1° non intelligendas esse de hebdomadis dierum substrata ipsa materia admonet, sexdecim enim mensium spatium rerum illarum amplitudini quæ tum v. 24, tum seqq. prænunciantur, haudquaquam sufficerent; volens præterea Daniel cap. X, 2 et 3, hebdomadas dierum exprimere, vocem ***dierum*** semel iterumque adjecit, quo non obscure indicat hoc loco alias hebdomadas intelligendas esse. 2° Sic neque intelligi posse de hebdomadis septenniorum, vel jubilæorum hoc vaticinium, ejusdem rerum gerendarum argumentum suadet, protraherentur enim res prænunciatæ ad 3430 annorum spatium si de hebdomadibus septenniorum, et ad annos 24,500, si de hebdomadibus jubilæorum sermo esset, cum tamen Urbis ac templi excidium subsecuturum LXX hebdomadibus prænuncientur, quod jamdiu adimpletum oculis nostris cernimus. 3° Restat igitur ut de solis hebdomadis annorum Danielem locutum esse necessario statuamus, quarum septuaginta efficiunt annos quadringentos et nonaginta. Ejusmodi hebdomadum usus in Scripturis non infrequens est, commemorantur enim Levit. XXV, 8; Genes. XXIX, 27 et 28, et alibi passim [2]; sed ne-

1) Ita Rosenmüller in cap. IX. Dan. pag. 315 et seq. et ante ipsum Marshamus.

2) Cf. Levit. XXVI, 34, 35, 43, et II Paralip. XXXVI, 21, ubi septimus annus magnum Sabbatum, vel Sabbatum simpliciter vocatur. Quum igitur, ut innuimus, causa præcipua cur Angelus septuaginta hebdomadas, seu Sabbata memoret sit relatio ad ann. 70 Jeremiæ,

que ignotæ antiquis populis hebdomades annorum fuerunt, si quidem Marcus Varro, auctore A. Gellio, ***Noct. Atticar.*** lib. III, cap. X, in primo librorum, qui inscribuntur ***Hebdomades***, scribit; ***se jam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, et ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse.*** Motivum præcipuum cur Daniel usurpaverit LXX annorum hebdomadas, desumitur ex relatione ad LXX annos Jeremiæ, ita ut singulis eversionis annis responderent totidem annorum hebdomades usque ad novum ac postremum Urbis excidium quod post expletionem LXX hebdomadum reipsa contigit.

112. *Ad* 2[m], *Neg.* Responsum enim divinum, ut ex dictis constat, spatium integrum LXX annorum hebdomadum complexum est, seu ann. 490, intra quod omnia complenda essent quæ summatim in v. 24 recensuit; distinctio propterea trium periodorum refertur ad eventuum prædictorum diversitatem significandam, non autem ad jam præfinitum tempus protrahendum.

113. Neque obest accentus *Athnach* interpositus inter septem priores hebdomadas et reliquas LXII, cui adeo insistit Marshamus et quem reliqui interpretes non-messiani, præcipue vero Bertholdt et Rosenmüller, secuti sunt. Hi enim pro certo sumunt Athnachum ibi tantum usurpari, ubi nos majorem interpunctionem adhibemus, quod tamen falsum est. Non raro enim quando sedes maximæ interpunctionis per se patet, etiam in incisis adhibetur athnach, ubi nos minore interpunctione utimur, ut impediatur quominus, quod separandum est, uniatur et conjungatur [1]); jam vero hoc in loco maximi momenti

prænunciavit septuagies septies ann. reversos Judæos ab exilio babylonico amplius commoraturos in terra patrum suorum, quam in exilio defluxerint. Nullum profecto solatium Angelus Danieli attulisset si pro 70 annis eversionis alios 70 usque ad novum excidium decurrendos prædixissel. Addatur, 70 ductos per 7 constituisse sacrum numerum. Septem præterea hebdomadas annorum durabat cyclus, sub cujus finem civilis restitutio in integrum fiebat; postrema propterea LXX hebdomadum annorum spectari debet ut summum omnium sabbatorum, et tempus integræ restitutionis spiritualis ad quam lex referebatur et prædicitur a Daniele futura v 24. Atque hinc ratio redditur quare potius Angelus septuaginta hebdomadas, quam ann. 490 nominaverit. Cf. Hengstenb. loc. cit. pag. 408 et seqq.

Animadvertendum præterea est adversus nonnullos veteres, Julium Africanum, Theodoretum, et recentiores Huetium, Pererium etc. hic non agi de annis lunaribus 354 dierum, sed de solaribus, dierum nempe 365. Etenim præterquamquod propheta, quum non monuerit se de annis lunaribus loqui, obscuritatem ingessisset, ostendit præterea Prideaux *Hist. des Juifs*, part. I, lib. 5, tempore Danielis nullibi annos lunares in usu fuisse. Sane cum idem Dan. XII, 7, prædixisset afflictionem populi duraturam per *tempus* et *tempus* et *dimidium temporis*, id est, per tres annos et dimidium, deinde v. 11, idem spatium alia computatione per dies 1290 numerat. In quo numero, licet 12 dies prædictorum annorum solarium quantitatem superent, tamen exigua hæc discrepantia conferri nequit cum defectu dierum 51, in hypothesi ann. lunarium. Cf. Nicolai *Diss. XVI, in Daniel.*

1) Cf. בספרים v. 2, ubi deberet Athnach reperiri sub השנים; Ps. XXXVI, 8, sub אלהים pro אדם; Ps. LXXXIV, 3; Prov. VI, 26.

erat duo temporum spatia rite separare, ne arbitraria videretur distinctio.

114. Eadem responsio aptari debet postremæ hebdomadi, etsi accentus ille hic non occurrat. Porro interpretes illi, qui contendunt hanc unam hebdomadam connecti ac conjungi minime debere cum reliquis LXIX, perinde ac illi qui vellent dimidiam hebdomadem a cyclo LXX hebdomadum divellendam, decepti sunt ex opinione quod eversio hierosolymitana per Romanos inducenda, necessario intra has chronologicas determinationes hujus nostræ prophetiæ includi debeat: quæ opinio jam Scaligerum ad maximas angustias redegit [1]; hoc tamen in vaticinio non dicitur, imo eversio post completum LXX hebd. cyclum eventura aperte prænunciatur; et articulus הַשָּׁבוּעַ perspicue ostendit, cujus hebdomadis illa media pars sit.

115. *Ad* 3m, *Dist.* Nonnulli Patres referunt complementum vaticinii Danielis ad finem mundi in sensu, ut præfertur, inclusivo communis expositionis, *conc.* in sensu exclusivo, *neg.* Nempe isti Patres cum spectaverint Solymorum eversionem velut figuram extremæ mundi cladis, hinc vaticinium Danielis ad illam etiam retulerunt, quin excluderent objectum præcipuum et immediatum, Messiam nempe, ac punitionem infidelium Judæorum ob necem eidem illatam [2].

§. III.

Expenduntur vaticinia Aggæi et Malachiæ.

116. Hæc duo vaticinia conjungimus, tum quia lucem sibi invicem afferunt, tum quia de eodem argumento sunt. Cum igitur summa affecti essent mœstitia Judæi seniores ex captivitate babylonica reduces quibus templi salomonici magnificentia probe erat perspecta, nec possent fletum cohibere zorobabelicum intuentes, Deus per Aggæum eos solatur pollicendo longe majorem futuram hujus secundi templi gloriam ex præsentia futuri Messiæ quam prioris gloria fuisset.

117. Sic autem Judæos ex Dei nomine Aggæus affatur cap. II, 4 et seqq.: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? Et quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? . . . Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et ter-*

1) Cf. Vitringa *Hypothesis hist. et chronol.* I. pag. 104.

2) Cf. S. Iren. lib. 5. *Cont. hæres.* cap. 25, §. 4 et seqq. ed. Massueti. Origen. *Comment. in Matth.* tom. 3, pag. 858 et seq. opp. ed. Maur.

Vid. de hoc argumento præter auctores cit. Jacobus Ayrolus S. J. *Liber 70 hebdomad. resignatus seu vaticinium Danielis illustratum.* Romæ 1714. Huetius *Demonst. evang.* propos. XI, cap. 8; Tournemine *Dissert. chronolog.* XVI, ad calcem comment. Menochii etc.

ram, et mare, et aridam: et movebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus; et implebo domum istam gloria, dicit Dominus... Meum est argentum, et meum est aurum... Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit Dominus exercituum... et in loco isto dabo pacem.

118. Per Malachiam vero cap. III, 1 et seqq. ita Deus querulos Judæos de divina providentia, ut inferius enucleatius exponemus, alloquitur: *Ecce ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum.*

119. Ex collectione vero horum vaticiniorum eidem methodo insistendo, quam in reliquis enucleandis sectati sumus, operosum non erit ostendere, tum ad Messiam ea spectare, tum epocham in iisdem determinari adventus ejusdem Messiæ, tum denique hanc ipsam epocham jamdiu elapsam esse.

120. Primum autem sic conficimus: ex productis vaticiniis major futura erat gloria domus, sive templi posterioris quam prioris, quia ad ipsum venturus erat Desideratus cunctis gentibus, Dominator quem Judæi expectabant, quique Angelus Testamenti seu Fœderis dicitur, ac venturus erat ad templum *suum*, et ad cujus adventum commovendi erant cœli ac terra, mare et arida, ac brevi quidem venturus erat. Jam vero hic non est nec esse potest nisi Messias cui soli expositi characteres competere possunt, ut per se patet, atque ex confessione celebriorum ipsorum Rabbinorum; ex antiquioribus eminet R. Sira, qui floruit ante secundi templi eversionem, in *Thalmude*, tract. *Sanhedrin* cap. XI; ex recentioribus autem non pauci in *Devarim rabbà*, sect. I, fol. 250, tum Rasci in cit. *Sanhedr.* fol. 95, Akibà et R. Manasses in *Conciliatore*, part. III, pag. 184 [1]).

121. Alterum constat ex termino, qui saltem negative præfigitur ejusmodi adventus, nempe, stante adhuc secundo templo, ad quod præsentia sua cohonestandum venturus erat promissus Messias ex utriusque prophetæ vaticinio, ita ut non prius destruendum esset, quam ad ipsum venisset Desideratus cunctis gentibus.

122. Cum vero ab octodecim sæculis flammis consumptum sit zorobabelicum templum, pronum est colligere jamdiu transactam epocham esse ab Aggæo et Malachia prædictam, ac propterea, quod consequens est, jamdiu advenisse Messiam.

1) Cf. Derossi op. cit. cap. 3, §. 12 et seqq. Raym. Martini pag. 376 et seqq. et 380 et seqq. ed. cit.

DIFFICULTATES.

123. I. *Obj.* Vaticinium Aggæi nulla ratione ad Messiam referri potest. Repetit enim propheta secundi templi gloriam non ex Messiæ præsentia sed ex divitiarum affluentia. Hac enim de causa flebant seniores Juda, quod nimis distare cernerent templum a Zorobabele excitatum a magnificentia et divitiis templi salomonici; quod magis perspicue eruitur ex verbis sequentibus: ***Meum est aurum et meum est argentum***, ac si diceret: ***Mihi est argentum***, ***et mihi est aurum***, ***inquit Jehova***, ***argento et auro, quo instructissimum fuit prius templum***, ***possum et hoc ornare***, ***et ornabo suo tempore***, ***nam mei juris sunt hæc omnia. Quare non est***, ***cur de ornando templo nunc extructo sitis solliciti.*** Nec alium sensum patiuntur reliqua vaticinii adjuncta, etenim verba illa *adhuc modicum*, seu, ut hebraice dicitur: *adhuc una (scilicet vice) et ego commovebo cœlum* etc. sic explanari debent: per ingentem universitatis rerum mutationem efficiam, ut commotis illis moveantur omnes gentes, et venient *desiderium*, id est, desideria (חֶמְדָּה collectivum singulare), seu res desideratissimæ atque pretiosissimæ omnium gentium. Prædicit igitur Aggæus futurum esse ut donis pretiosissimis ab omnibus gentibus Hierosolymas comportandis templum Jehovæ nudum adhuc atque inornatum plus nanciscatur magnificentiæ et ornamenti et splendoris, quam olim habuerit, et templum hoc secundum *replebo gloria*, ornatissimum et splendidissimum illud reddam [1]). Sive igitur scopum prophetæ, sive nativum verborum sensum, et adjuncta omnia spectemus, patet etc.

124. ***Resp. Neg. ant. Ad prob.*** negamus pariter quod adversarii assumunt ex sola divitiarum affluentia, non autem ex Messiæ præsentia repetere prophetam majorem secundi templi gloriam; 1° quia hæc expositio non-messiana exploditur a veteris synagogæ sensu, ut ex adductis constat; 2° quia falsum foret vaticinium; tametsi enim valde contulerint ad ornandum templum reges persæ, præsertim vero Herodes [2]), in immensum tamen semper secundi templi gloria, spectata divitiarum copia, a templo salomonico distitit [3]); 3° quia fatentibus Hebræis quinque illa decora secundo templo abfuerunt quibus primum instructum fuit, Urim scilicet et Thumim, seu rationale judicii, arca, ignis et præsentia Dei in propitiatorio, et Spiritus

1) Ita Rosenmüller *Schol. in V. T.* in hunc locum.

2) Cf. Jos. Flav. *Archæol.* lib. 15, cap. 9, pag. 777, ed. Haverc.

3) Cf. I Paralip. cap. XXII, 14; XXIX, 3 et seqq. II Par. III, IV; cf. etiam Jo. Frischmuthi *De gloria templi secundi*, ad cap. II, 7-10 Hagg. tom. 1. *Thesauri theologico-philologici* cit. pag. 994 et seqq.

Sanctus [1]); 4° quia absurdum est fingere tam magnifico apparatu voluisse Deum herodianam molitionem prænuntiare nullo habito respectu ad gloriam quam eidem allatura olim erat Messiæ præsentia, cum tamen Apostolus ad Hebr. XII, 26, ad Christum referat hoc vaticinium juxta sensum traditionalem synagogæ. 5° Denique ex ipsa adversariorum agendi ratione. Etenim ipse Rosenmüller quem impugnamus, non diffitetur Aggæum, seu ut ipse loquitur *vatem, quæ hic prædicit temporibus messianis eventura sperasse:* et in cap. III, v. 1. Malach. immemor eorum quæ scripserat in scholiis ad Aggæum, inquit: *Veniet ad templum suum, nempe secundum, quod per Messiæ adventum gloriosius primo templo futurum esse* PRÆDIXERAT ETIAM AGGÆUS. Tanta veritatis vis est, ut vel ab invitis testimonium extorqueat!

125. Ex his facile corruunt cætera quæ ad elevandam hujus vaticinii vim congesta sunt, tum scilicet Rosenmülleri paraphrasis, tum expositio R. Kimchi, dum autumat ita reddendum prophetici hujus loci sensum: *Omnes populi quos commovebo, e terris suis advenient cum desiderio (nam subaudit præfixum* בְּ) *omnium gentium, id est, adferent res omnes desideratas et pretiosas, quæ in terris ipsorum reperiuntur, velut vasa aurea et argentea, vestimenta et gemmas;* in quem sensum Isaias LX, 6, florentem populi hebraici statum sæculo aureo describens, inter alia hæc dicit: *Convertetur ad te copia maris, opes gentium ad te venient; te camelorum agmina obruent, dromades Madianitici, et Ephani, omnes ex Sabæa venient, aurum et thus afferentes et Jovæ laudes prædicabunt.* Siquidem vaticinio facta minime respondissent. Reliquum proinde est ut per hoc desiderium gentium Messiam ipsum cum vetustioribus Hebræis intelligamus. Quin vero obstet huic expositioni vaticinii scopus, eidem maxime cohæret. Contextus enim ostendit prophetam solari voluisse Judæos ob defectum auri et argenti quem ipsi in secundo templo deprehendebant, quasi diceret: quid solliciti estis de auro et argento, meum est aurum et argentum, quæ mihi præsto sunt, quoties mihi libuerit, sed gloria secundæ hujus domus non ex magnificentia auri et argenti, sed ex eo quod in eam venturus sit Desideratus cunctis gentibus, est repetenda, atque

1) Cf. Raym. Martini op. cit. pag. 381. ubi inter cætera refert testimonium ex Thalmud in lib. *Joma*, dist. *Schibbat:* „Dixit R. Acha: quid est quod scriptum est Agg. I, vers. 8: *et complacebo in ea*, ואכבד, et honorabo eam? Quid sibi vult, quod deinde deest litera ה *he?* Hæ sunt quinque res, quæ fuerunt inter primum sanctuarium et ultimum *(secundum)*, sunt autem hæ; Arca cum propitiatorio, et Cherub, et ignis et divinitas, et Spiritus Sanctus, et Urim et Thumim." Reliqua in eandem rem testimonia ibi recole.

ex hac parte longe priori domui præstabit [1]). Quod clarius adhuc significatur per Malachiæ vaticinium.

126. II. *Obj.* Quominus Malachiæ vaticinium de Messia intelligamus, vetat contextus; subdit enim immediate post adducta verba: ***Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum: et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum***, etc.; hæc autem componi nequeunt cum miti Messiæ indole, qualem describit Isaias XLII, 1 et seqq. Ergo.

127. ***Resp. Neg.*** Evanescit enim hæc difficultas si ratio habeatur contextus et scopi prophetiæ. Etenim sub finem cap. præced. inducuntur Judæi querimonias de divina providentia jactantes: ***Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, et dixistis: in quo eum fecimus laborare? In eo quod dicitis: omnis, qui facit malum bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent: aut certe ubi est Deus judicii?*** Hinc cap. III, incipit Dominus: ***Ecce ego*** etc. ac prosequitur: ***et quis stabit*** etc. vaticinans nullum querulorum hujus generis, qui Messiam victorem gentium desiderabant, substiturum,

1) Quum adversarii potissimum vim faciant in verbis illis v. 8: וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם „et venient desiderium cunctarum gentium", placet hic adducere solutionem viri minime suspecti. Dr. Scheibel in *Observat. crit. et exeget. ad vaticinia Haggæi*, Wratislaviæ 1822, pag. 27, hæc habet: „בָּאוּ חֶמְדַּת *venient desideria.* Ita verterunt interpretes antiquiores; recentiores *venient pretiosa*, scil. vasa, et laudant loca II Chron. XXXII, 27; Jerem. XXV, 34; Hos. XIII, 15; Nah. II, 10; Chron. XXXVI, 10. Sed in locis Chronicorum (Paralipom.), Jeremiæ, Hoseæ, Nahumi, legimus, כְּלִי חֶמְדָּה, non solum חֶמְדָּה, et ejusmodi diversa dicendi ratio, quæ quibusdam interpretibus V. T. levioris momenti videtur, in omnibus cæteris linguis et auctoribus accurate distinguitur. Contra חֶמְדָּה sine singulari additamento nil aliud significare, quam *desiderium*, discas e Ps. CVI, (in vulg. CV) 24; Jerem. III, 19; Dan. XI, 37; Jerem. XII, 10; I Sam. (I Reg.) IX, 20; VIII, 10. Aliam vero causam interpretationis de pretiosis vasis volunt reperire in verbis versus sequentis לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב, Propheta autem post verba בָּאוּ חֶמְדַּת non statim adjungit לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב, sed antea (v. 7) וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד; quod ad adventum Messiæ, ed ad divitias illo tempore in templo coacervandas simul pertinere videtur. Messiam autem apud poëtas (scil. prophetas) Hebræorum futurum esse *solatium, desiderium, lætitiam totius terræ*, ideoque paganorum, ex locis Is. XLIX, 10; XI, 4; XLII, 3; XLI, 17; LXI, 1; constat. Pluralis vero בָּאוּ cum singulari connexus constructio est non infrequens." Cf. Glassium lib. 3, tract. 3, can. 54. Huic addimus Grotium, qui in hunc. loc.: „Magna, *inquit*, erit secundi templi gloria, quod in ea conspiciatur rex ille piorum omnium, et in ipso templo miracula edet. Vide Matth. XXI, 12. Messiam appariturum in templo secundo credidere Judæi omnes, qui ante excidium vixere. Ex eo tempore comminiscuntur interpretationes novas, violentas, varias ad hæc loca clarissima."

Cf. etiam Sanctium in *Prophet. Min.*; Ackermann, *Prophetæ Minores perpet. annot. illustr.* Viennæ 1830.

cum advenerit; huic enim interrogationi negativa subest sententia. Deinde subjicit causam, exhibens scilicet Judæos et in primis sacerdotes et levitas participes ejusdem blasphemæ querelæ, ut massam auri et argenti multa scoria mixtam, et ut pannos vel vestes sordibus infectas, quæ purgandæ sunt. Porro quemadmodum conflatores vehementissimo igne scoriam ab auro et argento, et fullones herba *salsuginosa* sordes a vestibus separant, ita Messias venturus acerbis suppliciis et calamitatibus immissis, improbos hujusmodi querulos et blasphemos Messiam victorem desiderantes a probis separabit et delebit [1]). Hæc vero non erant præstanda ab ipso Messia sed a Romanorum armis et exercitibus, seu ut loquitur Daniel, a populo ducis venturi. Ita quæcumque sive Malachias, sive alii prophetæ de ultione ab infidelibus Judæis repetenda dixere, optime componuntur cum miti Messiæ charactere, nempe personali, qualis ab Isaia describitur [2]).

PROPOSITIO IV.

Officia ac munia a promisso Messia juxta prophetas obeunda, eundem advenisse luculenter ostendunt.

128. Ejusmodi munia ac officia a promisso Messia juxta prophetas obeunda præcipua sunt; abrogatio veteris cultus et sacerdotii ac novi substitutio; gentium ad veri Dei cognitionem et amorem vocatio, ac judaici populi rejectio atque dispersio. Si igitur ostenderimus tum duo hæc munia juxta prophetas a futuro Messia adimplenda, tum jamdiu adimpleta fuisse propositum obtinebimus: porro utrumque certissime constat.

129. Ac *primo* quidem veterem cultum et proinde sacerdotium, adveniente Messia, fore abrogandum novumque eidem sufficiendum apertum est ex Malach. I, 10 et seqq. dicente: ***Non est enim mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus.*** Qui-

1) Cf. Jahn. *Append. Hermeneut.* fascic. I, pag. 57 et seqq. Explicatio Malach. II, 3, etc.

2) „Vaticinii, *inquit Jahn. loc. cit. pag.* 65, sensus est: Ille, quem desideratis, Messias omnino venturus est, sed non erit, quem exoptatis, bellator, qui ethnicorum imperium evertat, et gentes vobis subjiciat, sed judex divina dignitate indutus, qui improbos Judæos et in primis duces cæterorum, posteros Levi, atrocissimis pœnis perdet, nihilominus non penitus exterminabimini. Præcedet autem legatus seu propheta, austeritate vitæ et severitate reprehensionum Eliæ similis, ut animos Judæorum disponat, seu eum sensum ipsis inspiret, quo majores eorum Abraham, Isaac, Jacob, etc. animati erant, quo conatu irrito, regio prorsus vastabitur."

Cf. etiam Sanctium in hunc locum Ackermann, Hengstenberg, op. cit. Veteres Judæos utrumque vaticinium Aggæi nempe et Malachiæ de Messia interpretatos esse, ostendit adductis ipsorum testimoniis Schoettgenius op. cit. pag. 217, 224 et seqq.

bus verbis Deus denuntiat abrogationem veterum sacrificiorum quæ ex legis præscripto in templo offerebantur in ordine ad suffectionem alterius sacrificii; ideoque 1° loquitur de sacrificio externo et proprie dicto sive abrogando sive sufficiendo; 2° loquitur de subrogatione novi istius externi sacrificii offerendi in omni loco, ad discrimen veterum sacrificiorum quæ uni loco, seu templo affixa erant; 3° loquitur de sacrificio tanquam præcipuo religionis charactere, quo non minus dignoscetur a gentibus se coli in universo terrarum orbe ac olim dignoscebatur per sacrificiorum exteriorum immolationem, a Judæis in hierosolymitano templo coli; 4° de ejus generis sacrificio substituendo loquitur, quod non jam in cruenta hostiarum immolatione consisteret, sed in oblatione munda, seu (ut postulat usus hebraicæ vocis מִנְחָה *(minchah)* ex Levit. II, 1 et seqq.) *ferto* sive *dono* quod frumenti farina conficitur, et quidem טְהוֹרָה *(thehorah)* *puro* seu *mundo*, ac propterea independente ab offerentium pravitate propter quam rejecturum se profitetur legalia sacrificia [1]. Cum vero sacrificia partem essentialem exterioris cultus seu publicæ religionis constituant, consequitur non posse sacrificia immutari quin immutetur cultus ipse. Insuper immutato sacrificio, immutetur necesse est et sacerdotium ob intimam utriusque relationem. Ergo per prophetam Malachiam cultus mosaicus et mosaicum sacerdotium abroganda erant, ut novo cultui universali ac novo sacerdotio locum darent. Id autem adveniente Messia, imo per Messiam ipsum perficiendum fore, habemus ex Danielis vaticinio paulo ante exposito in quo prædicitur sacrificiorum cessatio in medio hebdomadis septuagesimæ, imo et templi ipsius destructio, populi judaici dispersio in pœnam rejecti Messiæ ac necis ipsi illatæ; cum igitur ab octodecim sæculis sacrificia legalia cessaverint una cum mosaico sacerdotio; ac nova religio, novus cultus, novum sacrificium per universum orbem obtineant, manifestum est Messiam jamdiu advenisse ac per ipsum tum veterem cultum abrogatum, tum novum suffectum esse [2].

1) Cf. *Bible de Vence*, cinq. edit. Paris 1832, tom. 17, préface sur Malach. pag. 469 et seqq. Hengstenberg, ex anticipatis judiciis suæ sectæ in *Christologia V. T. et commentar. in messiana vaticinia*, part. 3. Berolin. 1835, pag. 414, scribit: „In מִנְחָה est allusio ad opus operatum multo remotior; et quod est in ea externum, facilius tanquam mera forma, vel tanquam cortex ideæ concipitur." Cæterum hic auctor valde moderatum se præbet, et si huc illuc nonnulla excipias in quibus, ut suis morem gerat, catholica principia carpit; ejus opus valde bonum est et causam christianam adversus rationalistas et Socinianos optime tuetur.

2) Legem, seu vetus testamentum abrogari debuisse juxta antiquam Judæorum fidem, ac propterea cultum leviticum cum omnibus suis sacrificiis ac sacerdotium, pluribus evincit Schoettgenius lib. 7. *De Messia* §. 9, 10 et seqq. Cf. etiam Raym. Martini pag. 778 et seqq. ed. Carpz. Vid. Blas. Ugolini diss. *Altare exterius*, quæ extat tom. 10, ejus *Thesauri antiq.* cf. pag. 685 et seqq.

130. *Secundo.* Gentes pariter ad veri Dei cognitionem per Messiam adducendas esse ubique Sacræ Literæ enuntiant. Huc enim referuntur quæ factæ sunt veteribus patriarchis Abraham, Isaac et Jacob promissiones, quod in eorum semine benedicendæ forent gentes omnes; huc spectant quæ de Messia vaticinatus est Jacob, dum dixit: ***Et ipse erit expectatio gentium***, seu: ***Et ei obedientia populorum***, aut ***aggregatio populorum***, vel etiam ut exponit paraphrastes chaldæus Onkelos: ***Et ei obedient populi***, ac Jonathas Ben-Uziel alter chaldæus interpres: ***Et propter eum diffluent populi***, seu denique, ut vertit Thargum hierosolymit.: ***Et ei subjicietur omne regnum terræ*** [1]). Hinc Ps. II, Messiæ pollicetur Deus: ***Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ;*** sed luculentissime et graphice gentium reminiscentia et ad Deum verum conversio prænunciatur, Ps. XXI, 28 et seq. ***Reminiscentur*** [2]) ***et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium. Quoniam Domini est regnum et ipse dominabitur gentium.*** Hæc ipsa repetit Isaias cap. II, 2 et seq. ***Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum gentes, et ibunt populi multi et dicent: venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas et ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem***; et rursum cap. LV, non minus illustre edidit vaticinium de gentibus per Messiam ad veri Dei cultum vocandis: ***Ecce testem populis dedi eum, ducem et præceptorem gentibus. Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis, et gentes, quæ te non cognoverunt, ad te current.*** Et hæc ex multis, quæ in hanc rem congeri possent, sufficient, cum agatur de re exploratissima.

131. Porro sicut extra omnem dubitationis aleam gentium vocatio ad veri Numinis cultum per futurum Messiam constituta est, ita nec minus clara vaticinia sunt, quæ populi judaici

1) Cf. De Voisin in *proœmium Pug. fid.* pag. 162 et seqq. ed. cit. aliis enim omissis in *Berescit rabbà* sect. 88. legitur: „Dicitur, Amos IX, 11: *Illo die reædificabo tabernaculum David,* etc. ita ut universus mundus fiat una collectio;" in lib. *Sohar Exod.* 71, col. 281: „Quando rex Messias revelabitur, tunc omnes gentes ad illum congregabuntur, ut confirmetur id quod scriptum est Is. XI, 10, *radicem* Isai gentes quærent" etc. Alia testimonia tibi exhibebit Schoettgen. op. cit. lib. 7, cap. 1, §. 26 et seqq. ex quibus luculenter patet veteribus Judæis hanc inhæsisse communem fidem de vocatione gentium ad veri Dei cognitionem per Messiam. Cf. etiam Petav. lib. 16, *De Incarnat.* cap. 8, §. 3.

2) Vid. in hanc vocem pulchras observationes P. Berthier S. J. *Explication des Psaumes.* Frigide prorsus Rosenmüller *Schol. in Ps.* XXII. (in vulg. XXI.) v. 28. scribit: „יִזְכְּרוּ *Memores erunt* eorum, quæ fando de Jova acceperunt, ad ipsum se convertent, ipsumque venient adoratum." Nec mirum; judaizans enim hic interpres contra sensum totius antiquitatis, contra apertam N. T. auctoritatem negat in hoc Psalmo agi de Christo.

ac synagogæ rejectionem et dispersionem portendunt, et quidem in pœnam repudiati Messiæ. Danielis enim IX, 26, prædicitur: ***Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus qui eum negaturus est*** [1]; atque ante ipsum Isaias VIII, 14, loquens de Messia: ***Et erit***, inquit, ***vobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israël; in laqueum et in ruinam habitantium Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et conterentur, et irretientur, et capientur*** [2]. Osee autem III, 4, diu duraturam hanc populi judaici reprobationem, significat illis verbis: ***Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim. Et post hæc revertentur filii Israël, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum; et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum***; quibus verbis aperte propheta diuturnam populi israëlitici conditionem designat in qua, etsi deos alienos non colat, tamen Deum non experietur sibi faventem atque propitium donec aliquando Messiam quærat et agnoscat; ***Davidis*** enim nomine Osee, perinde ac cæteros prophetas Jerem. XXX, 9; Ezech. XXXIV, 23; XXXVII, 24, Messiam significare, explorata res est et recepta sententia apud Rabbinos omnes; quare chal-

1) In hebraico textu וְאֵין לוֹ *et non ei* ellipsim supplendam esse omnes veteres interpretes viderunt. Porro ellipses locum non habent nisi in notionibus et dictionibus frequentiori usu tritis, quas lector ex usu loquendi familiares habet et facile supplere potest. Hic autem alia esse non potest nisi *populus*, juxta usitatissimam phrasin in Scriptura receptam: *Eritis mihi populus*, vel *in populum*; non erit mihi *populus*, non erit ei vel *ejus populus*, Deut. IV, 20; VII, 6; XIV, 2; XXIX, 13; XXVI, 18; XXVIII, 9; Ex. VI, 7. Lev. XXVI, 12; I Reg. XII, 22; II Reg. VII, 23; IV Reg. XI, 17. etc. Igitur post *Non erit ei*, vel *illius*, supplendum est *populus*, ut olim jam vulgatus vertit: *Et non erit ejus populus*, ita ut sensus sit: jam populus non erit sacer ei, qui Urbem et templum evertet; cum ex nece illata Messiæ cesset Israël constituere ejus hæreditatem, huic autem cessationi dominii ejus super populum fœderis, nectitur optime destructio Urbis et sanctuarii per populum principis venientis. Ex quo refellitur Rosenmüller, qui hæc verba *et non ei* exponit: *Et non erit sibi*, id est *inter viventes*, ut pariter exposuit Michaëlis; etenim אֵין numquam includit in se personam *ipse non est*, sed *non est*, tantummodo. Reliquæ expositiones nempe Gousset, L'Empereur, Sack etc. magis adhuc absurdæ sunt et gratis confictæ. Cf. Hengstenberg. tom. 2, pag. 474, vid. etiam Jahn. loc. cit. pag. 149, et seq.

2) Hunc locum de Messia, qui vindictam esset sumpturus de populo israëlitico veteres quoque Hebræi intellexerunt. Sic enim apud Martini pag. 343, ed. cit. in lib. *Sanhedrin* cap. *Echad*, legitur: „Dixerunt (RR. Jehudah et Ezechiaz filii R. Chia); Non veniet filius David donec deleantur duæ domus patrum Israël; et istæ sunt caput captivitatis Babylonis: et princeps, qui est in terra Israël, sicut dictum est Is. VIII; *Et erit ad sanctificationem et ad lapidem offensionis, et ad petram* vel rupem *ruinæ duabus domibus Israël*, etc. Glossa R. Salomonis: „Et erit Salvator Israël ad præparationem et ad lapidem offensionis: offendent enim pedes statuæ, ferrum scilicet et testam et ad rupem ruinæ domibus duabus Israël. Dixit (Rabbinus scilicet, qui fecerat vinum dari pueris, ut secreta patris sui, atque mysteria revelarent): filioli spinæ mihi estis in oculis meis, seu: spinas in oculos meos injicitis."

dæus interpres postrema prophetæ verba ita exponit: *Quærent cultum Domini Dei sui, atque obedient* MESSIÆ *filio Davidis regi suo* [1]). Eadem habet Amos IX, 9 et seqq. et alii prophetæ passim [2]).

132. Jam vero ab octodecim sæculis tum gentes fere omnes relictis idolis, Deum unum colere, atque in dies ad cognitionem et cultum veri Dei perduci, judaicam gentem item e sua ejectam patria, inter gentes omnes dispersam esse, nullumque apud eam illius specialis providentiæ et prædilectionis vestigium conspici, quibus per tot sæcula Deus eam prosecutus fuerat, facta sunt certissima, quorum nos spectatores sumus, quæque ob oculos nostros obversantur. Quæ quidem argumento sunt fœdus illud omnino esse abolitum, quod olim Deus cum judaico populo feriit de possessione Palæstinæ ac bonorum omnium in ea affluentia, si ipse legem sibi traditam custodivisset, vel de paterna correptione, quoties ab ejusdem legis observantia descivisset, dum promisit se eum in eandem revocaturum, quoties ipsum suæ transgressionis pœnituisset, prout tam in Exodo quam in Deuteronomio passim legitur.

133. Hinc merito Hieronymus Ep. CXXIX, Ad *Dardanum* n. 7, sic Judæos perstringit: *Multa, Judæe, scelera commisisti, cunctis circa te servisti nationibus. Ob quod facinus? Utique propter idololatriam. Quumque servisses crebro, misertus tui est Deus, et misit judices et salvatores, qui te . . . liberarunt. Novissime sub regibus offendisti Deum et omnis tua provincia, gente babylonica vastante, deleta est. Per septuaginta annos templi solitudo permansit. . . ad extremum sub Vespasiano et Tito Urbs capta, templumque subversum est. Deinde civitatis usque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos mansere reliquiæ. Post eversionem templi paulo minus per quadringentos annos et Urbis et templi ruinæ permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola, sed etiam serviens Persis atque Romanis, et captivitatis pressus jugo, ignoras alienos deos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui numquam tui oblitus est, nunc per tanta spatia temporum miseriis tuis non adducitur, ut solvat captivitatem?... Ob quod, inquam, facinus et tam execrabile scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum: Sanguis ejus super nos et super filios nostros; et: Non habemus regem nisi Cæsarem. Habes quod elegisti; usque ad finem mundi serviturus es Cæsari, donec gentium introeat plenitudo, et sic omnis Israël salvus fiat* [3]) Quod

1) Alia testimonia in hanc rem cf. apud Rosenmüller in loc. cit. Ezech.

2) Cf. in hunc loc. Sanctium, nec non Ackermann op. cit. plura præterea in hanc sententiam ex doctrina et sensu veterum Judæorum vid. apud Martini, 2. part. cap. 5, §. 2 et seqq. et apud Schoettgen. *De Messia*, pag. 545, et seqq.

3) Edit. Vallars opp. tom. I. Hoc idem argumentum egregie tractavit inter ve-

quidem argumentum, cui novum in dies robur accedit et quod ineluctabile plane est, ex recentioribus luculenter evolvit Grotius lib. V. *De veritate religionis Christi.* §. 16, ubi nihil omisit ex iis, quæ eidem vim addere posse viderentur.

DIFFICULTATES.

134. I. *Obj.* Nullum in primis est argumentum quod ex Malachiæ vaticinio deducitur, 1° siquidem nulla alia ratione Deus *magnum nomen suum in gentibus* esse dicit, quam quod gentes omnes præter deos suos supremum Deum colant, qui est Israëlitarum Deus, prout exponunt R. Salomon Jarchi ac David Kimchi; vel etiam eo quod, ut existimat Aben Ezra, si Deus gentes jussisset offerre sibi munus aut sacrificium, illud purum et exquisitum offerrent, minime vero hostias mutilas ac languidas, quales Judæi offerebant; vel denique quia jucundissimæ Deo sunt preces, et laudes, quibus Judæi inter gentes commorantes ipsum venerantur. 2° Sane, inquiunt, quomodo abroganda esse mosaica sacrificia, ac proinde legem et sacerdotium affirmare potuisset propheta; qui cap. III, 4, de Levitis inquit; *Et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda et Jerusalem, sicut dies sæculi, et sicut anni antiqui;* ac demum cap. IV, 4, Judæos alloquens: *Mementote*, ait, *legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël, præcepta et judicia. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis.* Ergo.

135. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob.* seu Rabbinorum expositiones dicimus eas prorsus excludi ab antithesi a propheta inducta inter sacrificia mosaica, et sacrificium illud quod divino Numini offerendum prædicitur inter gentes, ut ex probationibus constat. Dixi *prædicitur;* notum enim est, non esse locutum prophetam in præsenti tempore, quo universæ gentes utpote idololatriæ addictæ non immolabant victimas suas nisi idolis, seu *dæmoniis* ut ipsa Scriptura alibi testatur; ac propterea de futuro tempore necessario vaticinium accipiendum est.

136. Ex qua generali animadversione patet absurdam esse primam expositionem, ideo nempe magnum esse Dei nomen in gentibus, quod ipsæ una cum idolis ac falsis diis supremum Deum colant, cum Deus sæpe adeo se zelotem professus fuerit, ac passim decem tribus impietatis arguerit quod utrumque cultum conjungerent [1]) Falsa præterea est ejusmodi commentatio, cum causam Deus ipsi aperiat quare magnum sit nomen suum in gentibus, quia scilicet a solis ortu

teres S. Jo. Chrysost. in quinque orationibus advers. Judæos, ac præsertim orat. V. tom. 1, pag. 587. edit. Maur.

1) Cf. lib. III. Reg. cap. 16 et seqq., tum lib. IV. Reg. cap. 16 et seqq.

usque ad occasum offertur *nomini suo oblatio munda*, *seu fertum purum* 1).

137. Nec minus absona est altera interpretatio, quæ sumitur ab hypothesi, qua Deus gentibus sacrificium sibi offerendum præciperet. Hæc enim hypothetica locutio nuspiam apparet, sed Dei verba absoluta sunt, et factum enunciant.

138. Quominus vero Dei verba accipiamus de precibus, quæ est tertia expositio, vetat ipse contextus, qui est de oblatione proprie dicta, non a Judæis, sed a gentibus offerenda, de quibus dicitur Is. LXVI, 21: *Assumam ex eis in sacerdotes et levitas.*

139. *Ad* 2m, *Dist.* Levitæ seu sacerdotes ex gentibus assumpti juxta adducta Isaiæ verba, *conc.* levitæ seu sacerdotes mosaici, *neg.* Jam enim eodem cap. Malachias loquens de levitis ac sacerdotibus judaicis prædixerat a Messia mox futuro puniendos seu extremo supplicio tollendos; non potuit igitur de iisdem sacerdotibus leviticis sermonem instituere, quasi Deo essent oblaturi sacrificia in justitia; locutus proinde est de novis sacerdotibus a Messia instituendis, qui grata Deo sacrificia oblaturi essent; usus est autem similitudine et imagine sacrificii Juda et Jerusalem, ut rem hanc Judæi aliqua ratione perciperent 2).

140. Monitum autem Malach. IV, 4, nullam creat difficultatem; nam lex mosaica tam civilis quam cæremonialis, erat o-

1) Cf. Sanctium in hunc loc. Non posse hoc vaticinium nisi de nova lege, et Ecclesiæ tempore intelligi, omnes sane exegeseos regulæ prorsus clamant. Debet enim conferri cum aliis locis, in quibus prædicitur veteris fœderis, ac veteris sacerdotii levitici abolitio una cum levitico cultu; cum locis novum sacerdotium ac proinde novum sacrificium promittentibus; ac demum cum ipso eventu, qui omnem, siqua esset, ambiguitatem in verbis prophetæ sustulit. Cum enim vetus sacerdotium plane cessaverit una cum omni sacrificiorum leviticorum apparatu, cum Christus Eucharisticum Sacrificium instituerit offerendum ubique terrarum a sacerdotibus, seu ministris ad hoc in perpetuum institutis; cum factum id evincat, quid amplius quæras? Num infirmum ejusmodi argumentum evadet eo, quod demum post XVI sæcula infelices nonnulli hæretici, qui se Protestantes vocarunt, veritatem hanc repudiarint, quam universa christiana Ecclesia tam longa sæculorum serie professa est? Patres omnes hoc urgebant argumentum plane ineluctabile adversus Judæos, ut Irenæus, *Adv. hæres.* lib. 4, cap. 17, n. 5, ed. Maur., Justinus M. in *Dial. cum Tryph.* n. 41, ed. Maran. Cyprianus *Adv. Jud.* lib. 1, cap. 16, ed. Maur.; ut alios præteream. Placet S. Irenæi verba adducere, ut pateat, quænam fuerit ante an. 202, seu initio sæc. III. Ecclesiæ fides: „Sed et suis discipulis, *inquit loc. cit.*, dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum, qui ex creatura panis est, accepit et gratias egit, dicens: Hoc est meum corpus. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et N. T. novam docuit oblationem; quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo, ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in N. T., de quo in duodecim prophetis Malachias sic præsignificavit: *Non est mihi voluntas in vobis*, etc. Manifestissime significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo, omni autem loco offertur ei, et hoc purum; nomen autem ejus glorificatur in gentibus." Cf. Massuetum Diss. III, art. 7, §. 80, tum Fr. L. Grafen zu Stolberg *Geschichte der Religion Jesu*, seu *Historia Relig. Jesu*, a Comite Stolberg edita, part. 4, pag. 166 et seqq. ed. Hamb.; necnon Petr. De Figueiro et Christ. Castrum in hunc loc. Malach.

2) Cf. Ackermann, *Proph. min.* pag. 772 et seqq.

mnino observanda quamdiu Hebræorum respublica et synagoga persistebant. Cum vero ex eodem propheta et ex Dan. IX, 27, utraque esset abolenda *jure* per mortem Messiæ, *facto* per Jerosolymorum et templi eversionem, hoc ipso innuit, quid posthac de ipsa lege esset futurum. Sic neque ullam facessit difficultatem quod de Eliæ missione ante futuram Judææ vastationem vaticinatur Malachias, cum ipsemet cap. IV, 5, hunc ipsum fore Messiæ præcursorem aperte significaverit ad præparandam viam, seu populum disponendum ad ejusdem adventum, ut patet ex v. seq, ubi addit: ***Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam et percutiam terram*** (hebr. terram hanc seu hanc regionem אֶת־הָאָרֶץ) *anathemate.* Quod reipsa factum esse, historia, ex qua lux vaticinio effulget, ostendit.

141. II. *Obj.* 1° Quæ de vocatione gentium prænunciarunt prophetæ, intelligi debent de cognitione veri Dei, quam gentes adepturæ erant per Judæorum in universum orbem dispersionem, a quibus ethnicorum mentibus erat veri Dei notitia ingerenda. 2° Id plane tum perficietur, cum gentes omnes Judæorum ditioni subjicientur duce Messia, a quo bellum imprimis erit ipsis inferendum; 3° bellum hoc deinceps perpetua atque universalis pax excipiet, in qua 4° Judæi ingenti gloria aucti bonorum omnium copia et affluentia fruentur, juxta prophetarum vaticinia. Non solum igitur ex gentium vocatione Christiani nihil proficiunt, verum etiam talia in ea occurrunt, quæ aperte evincunt, plura adhuc esse adimplenda. 5° Nondum enim subacti sunt Gog et Magog a Messia debellandi, Ezech. XXXVIII, nondum instauratum templum cum urbe hierosolymitana, ibid. XL et seqq. 6° Nondum propterea completa sunt, quæ a Messia præstanda vaticinati sunt prophetæ, quique ab Isaia II, 2, venturus tantum prædicitur *novissimis diebus*, cum nempe, ut ibid. dicitur: ***Mons Domini exaltabitur super omnes colles***, aliaque ejusmodi non pauca prædicuntur, quæ adhuc præstolari debemus. Ergo.

142. ***Resp. Ad*** 1m, ***neg.*** Etenim ut ex ipsis, quæ adduximus, prophetarum verbis constat; agitur de illa gentium vocatione, qua ipsæ in Messiam crediturae erant ac per ipsum ad veri Dei cognitionem erant adducendæ per ingentem idololatriæ cladem, atque de substitutione gentium in locum rejecti populi judaici, juxta illud Ps. XLVI: ***Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham*** 1). Etsi vero Judæi ante Hierosolymorum excidium per universas fere terras dispersi essent Assyriorum, Persarum ac Romanorum; gentem tamen nullam ad Dei co-

1) Plura in hanc rem testimonia congessit Euseb. *Demonst. evangel.* lib. 10.

gnitionem adduxerunt, multo minus populis, inter quos inhabitabant, suaserunt, ut idololatriæ nuncium remitterent.

143. *Ad* 2m, *Neg. suppositum* ab ipsis assumptum de gentibus ditioni Judæorum subigendis. A falsa hac persuasione Deus non uno in loco Judæorum animos abducere, ac retrahere per prophetas suos nunquam destiterat. Admonuit enim Israëlitas reduces a captivitate, quem ipsi præstolabantur Messiam venturum minime esse, prout falso animis suis conceperant, nempe ad subigendas gentes, sed ad Judæos querulos et blasphemantes puniendos (Malach. III, 1 et seqq.). Dispersum iri judaicum populum (Dan. IX, 26 et seqq.) prædicit. Contra vero gentibus propitium Messiam fore sæpe prænunciavit, sic Zach. IX, 10, de eo dicitur: ***Loquetur pacem gentibus;*** Isai. XLII, 6, de eodem ait Dominus: ***Dedi te in fœdus populi, et in lucem gentium***, et cap. XI, 10: ***Radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*** Perpetuo exhibetur Messias ut ***expectatio gentium*** (Gen. XLIX, 10), ut ***Desideratus cunctis gentibus*** (Agg. II, 8); quanam igitur ratione bellum illaturus erit gentibus? Idololatriæ nempe destructione. Sane si de belli genere ex genere armorum judicium ferendum est, cum hæc exhibeantur spiritualia, spirituale erit profecto bellum, quod Messias aget. Hinc Isai. XI, 4: ***Percutiet***, inquit, ***terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium; et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus.*** Nec alius apparatus bellicus esse poterat regis pauperis et humilis (Zach. IX, 10), despecti et occidendi (Is. LIII).

144. *Ad* 3m, ***Dist.*** Spiritualis in interna scilicet conscientiæ tranquillitate posita, ***conc.*** temporalis, ***neg.*** Etenim si pax belli est fructus, bellum autem ex dictis est spirituale; spiritualem et pacem fore necesse est.

145. *Ad* 4m, ***Dist.*** Si Messiam accepissent, vel cum eum recipient et agnoscent, ***trans.*** hoc neglecto ac rejecto, ***neg.*** Nisi potius præstet hæc de regno Messiæ spirituali intelligere, seu de ejus Ecclesia, quam sub sensibilibus symbolis prophetæ ac vivacissimis imaginibus depingunt [1]). Quod si placet hæc literaliter accipere, non abnuimus in hypothesi quod Judæi verum Messiam agnovissent, vel quando, ut nonnulli sentiunt, in fine sæculorum ad ipsum convertentur. Apposite Grotius: ***Multa***, inquit, ***Hebræis promisit Deus, si Messiam promissum reciperent, eique parerent; quæ si non eveniunt, ha-***

1) Recentiores biblici protestantes contendunt illis vaticiniis describi sæculum aureum regni messiani. Verum hæc expositionis ratio carnalis ac judaica est, neque componi potest cum cæteris, quæ de Messia ejusque regno, nempe Ecclesia, prophetæ vaticinantur. Eventus sane ostendit, non alium sensum præter spiritualem vaticinia illa admittere posse, alioquin minime fuissent completa. Cæterum etiam exterior Ecclesiæ majestas et amplitudo talis est, ut eidem aptari possint figuræ illæ, quibus eam prophetæ adumbrarunt.

bent ipsi, quod sibi imputent. Quædam vero etiam definite et sine conditione promissa, si impleta nondum sunt, adhuc possunt expectari. Constat enim, etiam apud Judæos, tempus, sive regnum Messiæ, durare ad finem sæculorum [1]).

146. *Ad* 5^m^, *Trans.* Nondum enim exploratum est, quid per cladem Gog et Magog Ezechiel intenderit. Tot pene circa ejusmodi vaticinium numerantur sententiæ, quot interpretes, non solum apud Christianos, verum etiam apud Hebræos. Alii de Scythis, alii de Persis, alii de Syris, etc. illud explicant; alii ad Antiochum Epiphanem referunt, ut Grotius; alii ad Cambysem, ut Calmet: alii symbolice volunt accipiendum de victoria justorum super impios [2]). Cum igitur omnia sint incerta, quæ ad ejusmodi vaticinium spectant; si quis deserat clara et determinata vaticinia, ut sibi ex incertis difficultatem creet, is perinde facit, ac qui oculos a luce avertit, et tenebras umbrasque consectatur.

147. Eadem viget discrepantia sententiarum circa hanc de templo Ezechielis visionem, idem propterea de ea ferendum est judicium [3]).

148. *Ad* 6^m^, *Dist.* Perperam intellecta, *conc.* in sano sensu et cum cæteris vaticiniis collata, *neg. Multa in Sacris Literis,* ut rursum Grotius ait, *non ex proprietate verborum, sed figura quadam esse intelligenda, ne ipsi quidem Judæi ignorant; ut cum Deus descendisse dicitur, cum ei os, aures, oculi, nares tribuuntur. Quidni ergo hunc in modum explicemus et pleraque de Messiæ temporibus dicta? Qualia sunt, lupum cum agno, pardum cum hædo, leonem cum*

1) *De verit. religionis,* loc. cit.

2) Longa nimis res esset, velle omnes tum Hebræorum tum Christianorum interpretum sententias percensere, atque nullius frugis. Dissensio enim est circa nomina, gentes, fata, quæ eisdem adscribuntur. Recentiores videntur acquiescere Michaëlisio, qui censet designari Scythas. Cæterum S. Joan. Apocal. xx, quæ Ezechiel de Gogi moliminibus et clade prædixerat, ulterius ad extremam mundi ætatem distulit. Hinc non pauci autumant, hic agi de personis *mysticis* seu symbolicis, ita ut cap. 38 et 39, polliceatur Deus, se pios suos cultores ab hostium potentissimorum ac ferocissimorum impetu sartos tectos servaturum, eosque suo præsidio custodiaque protecturum. Eam vero promissionem ad Christianos pertinere eatenus, quatenus ipsi sunt veri Dei cultores. Cf. Rosenmüller *Schol. in V. T.* ad Ezech. cap. 38.

3) Diversas has sententias veterum ac recentiorum collegit cum suis auctoribus Rosenmüller in prodromo ad cap. x Ezech. Alii contendunt describi templum salomonicum, alii zorobabelicum, alii ideale, alii symbolicum ac mysticum; alii in sensu literali intelligendum prophetam volunt, alii tantum in sensu spirituali, alii denique partim literali partim spirituali. Quidquid sit, nihil certi affirmari potest. Strenuam operam navavit in templi Ezechielis forma et amplitudine describenda cum suis partibus etc. Joan. Bapt. Villalpandus in op. *De postrema Ezechielis prophetæ visione Jo. Bapt. Villalpandi, Cordubensis e Soc. Jesu, tomi secundi explanationum pars secunda, in qua templi, ejusque vasorum forma tum commentariis, tum æneis quamplurimis descriptionibus exprimitur,* pag. 655. form. max. accessit: *Tomi III apparatus Urbis ac templi hierosolymitani, pars 1 et 2; Joan. Bapt. Villalpandi Cordub. e Soc. Jesu collato studio cum H. Prado ex eadem Soc.* Romæ 1604. pag. 547. De eodem argumento scripserunt Ludov. Compiegne De Vejel ex Judæo Christianus, Matthias Hanferefferus Tubingensis, Campegius Vitringa, Coccejus, Sturmius, Meyerus, Blasche, etc.

ove stabulaturum; lusurum cum anguibus infantem, montem Dei resurrecturum supra montes alios, in montem Sion venturos alienigenas, ut sacra faciant [1]?

149. Per *novissimos* autem *dies* tum ab Isaia tum a cæteris prophetis significari ultimam ætatem, seu ævum Messiæ, seu in genere *dies Messiæ*, unanimiter tradunt Judæi, quocumque demum tempore hi dies venerint [2].

150. III. *Obj.* Perperam Christiani judaicam gentem aliquando a Deo rejiciendam fuisse existimant, aut abolendum fœdus, quod Deus per Moysem cum populo feriit. 1° Etenim Abrahæ posteri populus Dei peculiaris dicuntur, ipsi unitus fœdere sempiterno [3]. Passim lex mosaica perpetuo duratura exhibetur [4]. 2° Quod si Hebræi illam transgressi fuerint paterna quidem correptione minime vero fœderis rescissione aut abolitione puniendi dicuntur, quin potius si resipuerint expresse iterato promittitur ab extremis terræ ac de cunctis populis in quos fuerint dispersi congregandos fore (Deut. XXX, 2 et seqq.) ac revocandos. 3° Præsens propterea captivitas in pœnam utique peccatorum Israëlitici populi contigit: 4° sed hoc ipso ostendit Deus peculiarem providentiam, qua eum servat, et amorem, quo populum prosequitur, quos enim Deus diligit, arguit et castigat. 5° Alias Judæi deterioris conditionis forent, quam ejusmodi impii homines, qui in hac et in altera vita pœnas luunt. 6° Cum igitur satis a Deo puniti fuerint, soluta captivitate, ad patrium solum Judæi revocabuntur juxta divinas pollicitationes. Ergo.

151. ***Resp.*** ***Neg.*** *ant.* ***Ad*** 1m, *prob. Dist.* Id est usque ad Messiæ adventum, quem lex præfigurabat et ad quem velut pædagogus ducebat, *conc.* absolute, *neg.* Hinc sæpius Deus admonet, veteri rescisso, novum ac æternum fœdus priori illo ac temporaneo longe præstantius feriendum esse cum Israële fideli, ita Jerem. XXXI, 31: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israël et domui Juda fœdus novum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum... pactum, quod irritum fecerunt*, etc.; tum Is. LV, 3: *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias Da-*

1) Non esse immutandum naturæ ordinem adveniente Messia antiquiores Judæi pro certo habebant, et sæpe occurrit in ipsorum libris præsertim in tract. *Sanhedrin*, apud Ugolini tom. 25, sed præterea in lib. *Sohar. Exod.* fol. 93, col. 378, quæ hic leguntur, Is. II, 2 exponit sensu spirituali. Cf. Schoettgen. *De Messia*, pag. 109. Idem traditur in *Pesiktà rabbathi*, fol. 62, 1 et seqq.; ib. pag. 128; et alibi sæpe totum exponunt de Messia. Quare non est hæc arbitraria Christianorum interpretatio. Cf. ib. pagg. 241, 503, 599, 600, 626. etc. et Jo. Frischmuthi dissertat. *De Evangelio in Sione egressuro ad Is. II, 1 et seqq.* in *Thesauro theol. philol.* tom. 1, pag. 685 et seqq.

2) Observat Kimchi ad hunc loc. formulam אַחֲרִית הַיָּמִים *dies postremos* seu *novissimos*, ubicumque ea occurrerit, indicare *tempora Messiæ*. Cf. Jerem. XXIII, 20; Joël. III, 1 et seqq. etc.

3) Gen. XVII, 7, et alibi.

4) Ex. XII, 14, et alibi passim.

vid fideles. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus, etc.; ubi apertum est, sermonem esse de Messia, ipsis fatentibus Judæis [1]), ac de gentibus in idem pactum adsciscendis.

152. Ex his responsio patet ad ea, quæ subnectuntur de lege mosaica, quæ hoc sensu potest dici æterna, quatenus suum adimplementum et perfectionem in futuro Messia ejusque regno adeptura erat [2]).

153. *Ad* 2m, *Neg.* Imo prorsus contrarium constat ex prophetarum effatis, quæ adduximus; quibus addi debet ex Osea cap. I, 9; III, 4, ubi sub symbolo filii, cui jubetur nomen indere *Non populus meus*, et sub symbolo mulieris fornicariæ diu expectantis, exhibetur populus Israël absque Deo suo. Quæ autem allata sunt, ostendunt, non fore perpetuam rejectionem filiorum Israël, ac futurum aliquando tempus, quo ad Deum ac missum ab eo Messiam ipsi convertantur; quod libenter damus imo et profitemur [3]). Tunc suum complementum habebunt crebra illa vaticinia de filiis Israël et Juda sub uno David rege suo pace fruituris [4]), ac cæteris, quæ ipsis promittuntur, bonis.

154. *Ad* 3m, *Dist.* Et præterea rejecti Messiæ, ut inferius mox ostendemus, *conc.* quorumcumque peccatorum, *neg.* Nec enim levioribus olim peccatis Judæi se commaculaverant, ut ex prophetis constat, qui eis perpetuo exprobrant adulteria, furta, homicidia aliaque infanda facinora, præsertim vero scelus adeo frequens atque commune idololatriæ, de quibus in præsentiarum vix accusantur; attamen Deus nunquam destitit ab eis speciali quadam providentia prosequendis, imo minas et promissa, pœnas ac præmia adhibens, ostendit se peculiarem de iis curam gerere. Neque ultra LXX annos illos in captivitate detinuit, ac interim certiores sæpe eos fecit de reditu, misit ad illos prophetas, qui eos solarentur, fidem miraculis excitavit ac vaticiniis. Ex quo vero iterum templum cum urbe

1) Cf. Raym. Martini, pag. 782 et seqq. ed. Carpz., nec non pag. 883 et seqq., toto cap. 20. IIIae part. dist. 3, cum observat. De Voisin.

2) Cf. Grot. op. cit. lib. 5.

3) Cf. Ose. III, 5, ubi Deus comminationum acerbitatem temperat meliorum temporum promissione. Quare ib. promittitur, quod post multos illos dies revertentur Judæi ad Dei cultum desertis superstitiosis religionibus ac ritibus, et quidem submisso animo gratiam quærent, serioque ac sincero studio Deum colent. Nullum vero dubium esse potest, aliquando Judæos conversum iri ad religionem christianam, juxta Apostoli prædictionem, Rom. XI, 11 et seqq.

4) Quum defectio Israëlitarum a vero ac sincero cultu Dei conjuncta olim fuerit cum defectione a Davide, rege divinitus instituto, ejusque familia (III Reg. XII, 6), ad emendationem illam, quæ cit. loc. describitur, omnino pertinebat, ut hac etiam ex parte ad officium redirent; hinc additur: וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם, *Et ad David regem suum.* Qua formula innuitur, Israëlitas conjunctos fore sub uno rege ex Davidis prosapia oriundo; quo *Messiam* spectari nulla est dubitatio, ut pariter legitur Ezech. XXXIV, 23; XXXVII, 24; Jerem. XXX, 9; hinc chaldæus paraphrastes hæc verba cum iis, quæ proxime præcedunt, ita reddidit; „Quærent cultum Domini Dei sui, atque obedient Messiæ filio David, regi suo.” Ac talis est unanimis Judæorum omnium sententia. Cf. Rosenmüller in loc. cit. Oseæ, et Ezech.

Hierosolymorum eversum est, etsi sæpe jejuniis se macerent, preces enixas ad Deum fundant, peccata confiteantur, etc, non secus ac si Deo essent destituti, nullo solatio, nulla spe, nullo subsidio foventur. Restat propterea invictum argumentum de scelere quo universa gens detinetur, graviori ipsa idololatria, ob quod antiquum fœdus vere abolitum est atque discissum [1]).

155. *Ad* 4^m, *Dist.* Si ageretur de singulis individuis ac pœna amore mixta, *conc.* si de tota multitudine, seu massa, ut dicitur, *neg.* Aliud nempe ferendum est judicium de pœna, quæ singula individua afficit, aliud de ea, quæ totam afficit multitudinem ac integram populi massam. Etsi enim verum est interdum populum integrum puniri ob privatorum peccata, præsertim si ista frequentia ac publica sint, neque expiata, attamen ejusmodi pœnæ ut plurimum non sunt nisi partiales ac temporariæ, imo et extraordinariæ, cum juxta providentiæ ordinariæ ordinem in illos cadat pœna, qui delinquunt. Contra vero si punitio afficiat totam multitudinem et jugiter perseveret, ut ordinaria censeri possit, dicendum, totam multitudinem aliquo crimine teneri, quod omnibus commune sit, sive quod delictum sit multitudinis. Talis autem est punitio, quæ totam judaicam gentem afficit, spectata præsertim publica et ordinaria providentia, quam Deus erga hunc populum, licet gravissimis ac publicis criminibus, idololatriæ imprimis obstrictum, per tot sæcula ostendit. Hinc in tota illa temporis periodo, quæ a Moyse usque ad extremam Solymorum cladem intercessit, licet spectare correptionem patris animadvertentis in filios, cum toto illo tempore amor et gratia jugiter mitigaverint severitatem; ast in alia periodo, quæ deinceps subsecuta est, omnia spectare licet signa Dei punientis reos ut judicis, quidquid de privata ac secreta ejus agendi ratione sit cum ejusdem gentis individuis [2]).

156. *Ad* 5^m, *Dist.* Quatenus populus, *conc.* quatenus individua, *neg.* Nam homines singillatim sumpti rationem reddent de peccatis propriis, ac propterea juxta diversam uniuscujusque mensuram quilibet a Deo pœnam, quam fuerit promeritus, accipiet, ac pro majori vel minori malitia, qua divinæ gratiæ restiterit.

157. *Ad* 6^m, *Dist.* Cum se converterint verum Messiam agnoscendo, *trans.* antequam convertantur, *neg.* Transmisimus primum distinctionis membrum, cum nihil adhuc exploratum sit circa sensum, quo accipi debeant divinæ illæ pollicitationes, quæ statum Israëlitarum spectant post ipsorum conversionem [3]). Alterum vero jure negavimus, cum divina ora-

1) Cf. Derossi op. cit. cap. 2, §. 25 et seqq. pag. 61 et seqq.

2) Cf. Limborch. in *Amica collat.* cap. 6, in resp. ad tertium Scriptum Orobii, pag. 251 et seqq.

3) Huc spectant judaizantium hypotheses de regno millenario, quas denuo præter nonnullos Catholicos excitarunt Protestantes non pauci. Cf. de hoc argumento Muzzarelli, *Diss. select.* Romæ

cula durationem dispersionis judaicæ aperte protrahant usque ad generalem illorum conversionem. Quid postea de integra natione ad fidem conversa futurum sit, Deus novit. Interim ex ipsius jugi conservatione non pauca emolumenta in christianam religionem proveniunt. Inde enim habemus testes de Scripturarum V. F. ac præsertim vaticiniorum, quæ Messiam spectant authenticitate [1]); vivum inde ac juge documentum habemus divinæ in nos misericordiæ ac severitatis et divinæ justitiæ in Judæos [2]); ineluctabile demum inde habemus testimonium divinitatis religionis christianæ, ac divinæ revelationis ex jugi vaticiniorum adimplemento, quod nulli cavillationi ac subtilitati subest incredulorum hominum.

CAPUT III.

DE JESU NAZARENO VERO MESSIA.

158. Si Messias jamdiu venit, quod hucusque disputata invictissime ostendunt, reliquum est, ut inquiramus, *quinam sit*. Hic autem alius esse nequit nisi ille unus, in quem tum epochæ promissi Messiæ a prophetis definitæ, tum ejusdem characteres et notæ apprime conveniunt, tum denique qui officia ac munia Messiæ propria obivit. Hunc porro alium non esse, nec esse posse nisi Jesum Nazarenum, ostendere aggredimur. Cum vero Orobius et cum ipso Salvador contendant, jure Christum Jesum et ex legis præscripto fuisse ultimo supplicio affectum, cogimur propterea Christi causæ vindicias sumere, ac simul ostendere necem Christo illatam novum esse argumentum, quo Messiæ nomen ac dignitatem eidem maxime competere evincitur.

1807. Dissert. tertia, *De regno millenario Christi visibiliter conversantis in terra;* necnon P. Mamachii, *De animabus justorum*, Romæ 1766. tom. 1, pag. 26 et seqq.

1) Quod sæpe animadvertit S. Augustinus, præsertim *Enarr. in Ps.* LVI, n. 9, ubi inter cætera hæc scribit: „ Dispersi sunt per omnes gentes, nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Judæi sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganis istas literas. Et ne forte dicant dari ad fidem, quia nos illas Christiani composuimus, ut cum Evangelio, quod prædicamus, finxerimus prophetas, per quos prædictum videretur, quod prædicamus, hinc eos convincimus, quia omnes ipsæ literæ, quibus Christus prophetatus est, apud Judæos sunt, omnes ipsas literas habent Judæi. Proferimus codices ab inimicis, ut confundamus alios inimicos ... Codicem portat Judæus, unde credat Christianus. Librarii nostri facti sunt, quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, isti legendo proficiant...Sic enim apparent Judæi de Scriptura Sancta, quam portant, quomodo apparet facies cæci de speculo; ab aliis videtur, ab ipso non videtur." Et alibi passim eadem repetit.

2) Rom. XI, 22.

PROPOSITIO I.

Jesus Nazarenus verus Messias est, in Scripturis promissus, atque a Judæis expectatus.

159. In Jesu Nazareno tria illa plenissime adimpleta sunt, quæ nuper recensuimus: epochæ, notæ et munia promissi atque expectati Messiæ. Ergo Jesus Nazarenus est verus Messias in Scripturis promissus atque a Judæis expectatus.

160. Ac primo quidem ad epochas quod attinet, ex dictis istæ omnes desinunt in Urbis templique vastationem, ac cætera, quæ eam subsequi debebant, sacrificiorum nempe, ac sacerdotii cessationem, antequam plane tolleretur civilis potestas e populo Judæo. Jam vero Christus Jesus sub ejusmodi tempus in mundum venit, fatiscente atque ad finem properante Judæorum republica sub Herode patre idumæo ac matre ascalonitide. Venit circa exitum LXX hebdomadum Danielis, ita ut in fine hebdomadæ LXIX et initio hebd. LXX publicam sui fecerit manifestationem, ac in medio hujus postremæ hebdomadis occisus sit [1]); venit ante Urbis ac templi direptionem, ac sacerdotii Aaronici et legalium sacrificiorum cessationem, quæ omnia paulo post ipsius mortem subsecuta sunt. Venit nempe ea ætate, qua constans apud Hebræos et vicinos fuit opinio, illis temporibus expectandum esse Messiam [2]). Ergo epochæ promissi Messiæ in Jesum aperte conspirant.

161. Verum conspirant præterea in ipsum characteres et notæ messianæ. Jesus enim ex tribu Juda ac familia David originem traxit; a Virgine matre ortus, juxta Isaiam VII, 4, [3]) atque in civitate Bethlehem, prout prædixerat Michæas V, 2; pauperem et humilem vitam vixit, juxta Zachar. IX, 9; magnus extitit thaumaturgus, quod rursum Isaias XXV, 6 et seqq.

1) Hoc tum ex dictis, cum ageretur de vaticinio Danielis, patet, tum clarius adhuc patebit ex inferius dicendis.

2) Cf. Jahn. in cit. *Appendice hermeneuticæ*, fasc. 1, pag. 4, ubi recte observat spem venturi Messiæ ætate Christi fuisse vulgarem, prout evincunt omnia illa N. F. loca, in quibus refertur Joan. Baptistam, Jesum, et ejus discipulos annunciantes adpropinquare regnum cœli, seu Dei, mox ab omnibus fuisse intellectos, quin ulla quæstio moveretur, quidnam istud sibi vellet. Nec solum generatim aliquando, sed etiam illa præcise ætate venturus expectabatur promissus olim Messias, prout clare elucet ex Evangelistis narrantibus, quod modo Joannes, modo Jesus a plerisque creditus fuerit Elias præcursor, quin etiam ipse Messias Matth. XVI, 14, 17; XI, 14; Marc. VI, 15; VIII, 28; IX, 11, 12; Luc. IX, 8. Non erat hæc vaga plebis dumtaxat opinio, sed ipsum quoque supremum nationis tribunal, Synedrium dictum, legatione missa ad Joan. Baptistam eandem sententiam prodit Joan. I, 19, 28; cf. Joan. X, 24; Matth. XXVI, 63; Marc. XIV, 61. Insuper Simeon ille senex, eruditus et Rabbi celeberrimus fortasse idem, qui in Thalmude *Justus*, et pater Gamalielis salutatur, et a Flav. Josepho *Archæol.* lib. XIV, cap. IX, n. 4; et lib. XV, cap. 1, n. 10, sub nomine Sameas, ab acceptis divinis revelationibus laudatur, Luc. II, 25-32, divinitus edoctus fuisse refertur, se adhuc vivente Messiam nasciturum. Ut reliqua documenta alias allata prætercam.

3) De hoc pariter vaticinio ex professo agemus in altera tractatus parte.

et alibi passim, prænunciaverat; quæ quidem omnia vaticinia ad Messiam pertinere, unanimi consensione Judæi ipsi fatentur [1]). Neci præterea ipse a Judæis traditus est, et eo quidem supplicii genere, quo ipsum occisum iri prænunciaverat David Ps. XXI, præsertim vero Isaias LIII; ut alia prætereeam vaticinia de ipsius resurrectione et gloria, quæ post Raymundum Martini fuse prosequitur Huetius, in *Demonst. evangelica*, prop. IX [2]).

162. Post Jesu repudium non solum desolata est civitas templumque subversum, sed ubique victimæ cessarunt, cessavit et sacerdotium, novumque sacrificii genus a Christo Jesu institutum, oblatum statim est ubique terrarum per sacerdotes e gentibus conversis delectos, quæ pariter omnia a Daniele, Malachia aliisque prophetis prænunciata de futuro Messia fuisse ostendimus. Gentes autem omnes per Apostolos ad ipsas a Jesu Nazareno missos, ejuratis superstitionibus ac idololatrico cultu, non coluerunt deinceps nisi Deum Abraham, Isaac et Jacob, atque ita Dei populus factæ sunt, quæ ante non erant; atque ita impletum est, quod per Jacob Gen. XLIX, prædictum fuerat, aliosque prophetas locis commemoratis.

163. Hæc autem omnia publicis factis ac documentis innituntur, quæ nulla cavillatione eludi possunt. Cum igitur adamussim omnia quæ de promisso Messia prædicta esse vidimus, in Jesu Nazareno completa sint, præstat, hanc propositionem concludere argumentatione ipsa, qua R. Nachmanides adversus Christianos usus est, in disputatione cum Paulo Burgensi [3]): ***Ego ostendam clarissime, neutiquam Messiam venisse. Non enim quispiam fuit***, ajebat Nachmanides, ***qui (aliqua similitudine et specie veri) aut se ipsum Messiam profiteretur, aut Messias ab aliis fuerit appellatus præter Jesum Nazarenum. Atqui Messiæ nomen ac dignitas in Jesum Nazarenum conferri nequit: Messias igitur nondum venit.*** Sic ille; nos vero cum cl. Derossi, paucis mutatis, sic eandem argumentationem in rem nostram convertimus et in Judæos intorquemus: Messias jamdiu certissime venit; atqui nemo se ipsum dixit, aut cum aliqua similitudine et specie veri Messias ab aliis appellatus et creditus est præter Jesum Nazarenum; unus est igitur Jesus Nazarenus, cui Messiæ nomen ac dignitas tribui jure optimo possit [4]).

DIFFICULTATES.

164. I. *Obj.* Perperam Christiani ex recensitis vaticiniis Jesum verum Messiam esse concludunt. 1° In primis enim nec

1) Cf. Schoettgenium op. cit. *De Messia*, ad ejusmodi loca.
2) Cf. etiam Euseb. in *Demonstrat. evang.* libb. 9 et 10.
3) Cf. *Disputat. R. Nachmanidis cum fratre Paulo*, apud Wagenseilium *Tela ignea satanæ*, tom. 2, pag. 40.
4) Op. cit. cap. 7, pag. 164.

ipsi christiani doctores inter se consentiunt circa Jacobi vaticinium, quod alii contendunt de regia dignitate permansura in tribu Juda usque ad Messiæ tempora; alii de suprema quadam potestate; alii de potestate legislativa, quæ in Synedrio resedit, esse intelligendum; alii autumant respicere illud oraculum solam tribum Juda, alii ad universam israëliticam gentem extendunt [1]. Sed præterea animadvertere juverit, vel longe ante Jesum, vel longe post ipsum sceptrum a Juda ablatum esse. Etenim e Juda sceptrum recessit sub Nabuchodonosor, neque unquam illud Judæ tribus recuperavit. 2° Nam Judæi soluta captivitate servierunt regibus Persarum, quibus tributa solvebant ex terræ frugibus aliisque proventibus, ut ex II Esd. IX, 37, constat; servierunt deinceps Græcis; excusso demum Græcorum jugo, sub potestate fuerunt Assamonæorum, qui erant ex tribu Levi, usque ad Herodem, sub quo Jesus natus est. 3° Quod si contendunt Christiani, sceptrum etiam post captivitatem in tribu Juda perseverasse, tunc nihil pariter ipsi evincent ex Jacobi vaticinio, cum exploratum sit, longe post Jesum sceptrum Judæos retinuisse. Certum enim est, Herodem non alienigenam sed judæum tum religione tum origine fuisse, prout testatur Josephus *Archæol.* lib. XX, cap. VI, ubi eum aperte dicit *Judæorum genere prognatum* [2]. Quare Scaliger, ut observat etiam Valesius [3], abunde docuit in notis ad Eusebii Chronicon, Herodem non fuisse alienigenam. Nihil igitur pro Christianorum causa ex Jacobi vaticinio extundi potest.

165. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m, *prob. Dist.* Christiani doctores inter se non consentiunt circa modum seu rationem exponendi jacobæum vaticinium in nonnullis accidentalibus, *conc.* circa rei ipsius substantiam, *neg.* Omnes enim in eo conveniunt interpretes christiani (si nonnullos judaizantes Protestantes seu rationalistas excipias, quibus *quidlibet audendi semper fuit æqua potestas*), ut tum jacobæum oraculum ad Messiam referant, tum in Christo Jesu adimpletum esse contendant. Multiplex igitur christianorum doctorum hujus vaticinii expositio non aliud evincit, nisi plures adesse vias ad Judæos refellendos; cum vero aliæ aliis probabiliores sint suisque probentur auctoribus, non est cur de una potius quam de altera solliciti simus. Nobis tamen vehementer probatur illa, quam doctissimus Petavius sequitur. Censet autem sceptri nomine supremam potestatem a Jacob significari, quæ in tribu Juda jugiter permansura erat usque ad Christi adventum. Etenim hæc tribus ad cæterarum discrimen numquam dissoluta fuit,

1) Cf. Alfonso Nicolai, S. J. *Lez. CII. sul Genesi*, ubi mira brevitate et eruditione, diversas recenset et expendit Christianorum expositiones de vaticinio jacobæo.

2) *Τὸ γένος Ἰουδαῖον.*

3) Valesius in not. ad cap. 6, libri 1. *Hist. Eccl.* Eusebii.

sed unum semper, ut ita dicam, corpus constituit, licet diversas vices, ac regiminis diversas formas subierit, diversosque duces ac principes nacta sit [1]). Hæc porro expositio magis conformis videtur contextui et rerum eventibus, commodior præterea est ad Judæorum tricas dissolvendas.

166. Hac enim posita jam ruit sponte sua, quod ex captivitate babylonica, atque ex regno Persarum atque Græcorum, multo vero magis ex Assamonæorum regimine secundo loco objiciebatur. In unum enim corpus semper coaluit tribus Juda ac propriis legibus institutisque usa est, ut jure inde inferamus supremam potestatem apud tribum Juda stetisse secus ac reliquis tribubus hac illac dispersis contigerit. Prædictiones autem Jacobi respiciebant fata domestica ac propterea ralativa erant, seu per comparationem dicta ad cæterarum tribuum eventa [2]).

167. *Ad* 3m, *Dist.* Id est ad Christi adventum non omnino desiit, *trans.* non ita imminutum fuit, ut ad interitum festino gradu non properaret, donec paulo post omnino desierit, *neg.* Ut enim animadvertit Petavius, cum agitur de imperiorum regnorumque eversionibus, non uno temporis momento eas perfici necesse est, neque ita intelligenda esse vaticinia, quæ eas prænunciant, sed morali quadam latitudine ac per quædam intervalla et per gradus, prout in casu nostro accidit. Ablatio enim illa aliquanto ante Christi ortum inchoata tempore est, ac deinde progressa, tandem in templi et Urbis excidio, Vespasiano Imperatore, perfectum habuit exitum [3]).

168. In data expositione patet, parum referre ad jacobæi vaticinii veritatem criticam disquisitionem: utrum Herodes inquilinus fuerit an alienigena. Exploratum tamen est apud eruditos, Herodem origine idumæum fuisse, neque ulla jam contentio est. Verba citata non sunt historici Josephi, sed Judæorum

1) Lib. 16. *De Incarnat.* cap. 8. Cf. etiam Tourneminii egregiam dissertationem de jacobæo vaticinio ex Trevoltiensibus ephemeridibus, mens. Mart. an. 1705, art. 45, quam latinam reddidit atque vulgavit Zacharias in append. ad lib. 16, Petavii, de Incarnatione.

2) Cf. Petav. *Rationarium temp.* part. 2, lib. 3, cap. 16.

3) Cf. loc. cit. *De Incarn.* cap. 6, §. 5 et seq., ubi inter cætera illud recte animadvertit Cl. vir „non esse patriarchici illius oraculi mentem, ut tempus præcise designet, quo Messias affuturus est, ut eodem momento, quo illud evenerit, quidquid tandem est, quod futurum ante prædicit, Messias accedat. Hoc enim in nulla prorsus vaticinii illius interpretatione constat. Verum ita intelligendum hoc est, ut cum illa, quocumque tandem interpretere modo, præcurrentis signa extare videris, tum scias, Messiam jam in mundum venisse: ut a posteriori sumptum indicium antecedentis rei faciat fidem. Prius enim Messias venturus dicitur, quam ab Juda sceptrum recedat. Simul illud repetendum est, quod alibi monui: prophetiarum eventa non una aliqua temporis particula circumscribi, sed paulatim evoluta compleri. Sic istud ipsum, quod Jacob edidit, de auferendo sceptro, pedetentim est impletum. Ac quemadmodum homo, quamdiu spirat, et cum morte luctans sensim deficientem trahit animam, vel mori vel vivere dicitur: sic ablatio sceptri, et judaicæ communitatis, ac πολιτείας extinctio paulatim est expleta."

cum Syris altercantium, uter populus prior et potior haberetur in civitate Cæsareæ. Josephus enim iterum iterumque affirmat, Herodem idumæum esse, imo confutat Nicolaum Damascenum, ex assentatione Judæorum genere satum Herodem asserentem [1].

169. II. *Obj.* Omnia incerta sunt in vaticinio Danielis. 1° Christiani ipsi mirifice inter se disceptant circa initium perinde ac circa exitum harum hebdomadum. 2° Quis propterea sibi persuadeat Jesum Nazarenum in medio septuagesimæ postremæ hebdomadis mortem obiisse, prout contingere debuisset juxta Danielis vaticinium? 3° Sed neque adimpleta sunt, quæ in eodem oraculo de Messia prænunciantur; 4° nam neque in dimidio hebdomadis defecit hostia et sacrificium; neque sub ipso deletum peccatum est, et sublata iniquitas, vel adducta justitia sempiterna, cum tam late hodie pateat iniquitas ac ante Jesu adventum. 5° Nuspiam præterea legitur, Jesum aliquando inunctum fuisse. Cum igitur ab exitu hebdomadarum nihil colligi possit, adjuncta vero vaticinii minime adimpleta esse constet, jure infertur Danielis vaticinium in Jesu Nazareno haud esse completum.

170. ***Resp. Neg. ant. Ad 1ᵐ, prob. Dist.*** Ita tamen ut omnes consentiant, duos terminos *a quo* et *ad quem* intra utriusque templi destructionem in vaticinio contineri atque concludi, perinde ac Judæi ipsi fatentur [2], *conc.* in supputationibus chronologicis, *trans.* Circa duos recensitos terminos vix ulla est controversia. Tota propterea disceptatio versatur circa determinationem horum terminorum prout subjiciuntur supputationibus chronologicis. Jam vero communi calculo nunc probatur, *terminum a quo* prophetiæ Danielis initium capere ab edicto, quod Artaxerxes dedit an. XX regni sui de reædificanda Urbe (Nehem. II, 8, 18, collat. Dan. IX, 25); nam usque ad id temporis murus Jerusalem dissipatus erat et portæ ejus igni combustæ (Nehem. I, 3). Præterea omnes chronologi concordes in eo sunt, quod Xerxes Artaxerxis pater regnare cœ-

1) Sic enim ex propria sententia de Herodis origine scribit Josephus, *Archæol.* lib. 14, pag. 683, cap. 1, „Idumæus Antipater, quamvis Nicolaus Damascenus hujus genus deducat a primariis Judæorum, qui a Babylonia in Judæam reversi sunt. Sed hoc dicit gratificans Herodi ejus filio, quem fortuna ad Judæorum regnum evexit" *Ἰδουμαῖος Ἀντίπατρος. . . Νικόλαος μέντοι φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς, τοῦτον εἶναι γένος ἐκ τῶν πρώτων Ἰουδαίων, τοῦ ἐκ Βαβύλωνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικομένων ταῦτα δὲ λέγει χαριζόμενος Ἡρώδῃ τῷ παιδὶ αὐτοῦ βασιλεῖ τῶν Ἰουδαίων ἐκ τύχης τινός γενομένῳ.* Recte propterea Eusebius lib. 1, *Hist. eccl.* cap. 6, affirmat, idque auctore Josepho, Herodem fuisse *gentis* judaicæ alienigenam *τὸ γένος ἀλλόφυλον.* Plura vid. in *Chronico et Demonstr. evang.* lib. 8, cap. 1. Cf. Christ. Noldii, ***Historia Idumæa, seu de vita et gestis Herodum diatribe,*** ad calcem II volum. opp. Josephi pag. 333, ed. Havercamp. Adversus Scaligerum et Valesium vid. Petav. in *Rationar. temp.* part. I. pag. 193; nec non Nic. Serarium S. J. adv. Scaliger in diss. *Herodes* in *Thes.* Ugolini tom. 24, pag. 898. et seqq.

2) Cf. Raym. Martini pag. 282 et seqq. Derossi op. cit. cap. 3. Recolantur superius dicta.

perit an. 485; ante Christum, Artaxerxes vero mortuus sit an. ante Christum 423; igitur ab initio regni Xerxis ad mortem Artaxerxis fluxerunt an. 62; si ab his annis demas an. 11, quibus regnavit Xerxes, patet, regnum Artaxerxis durasse an. 51, et hunc regnare cœpisse an. ante Christum 474. Datum est autem edictum ab Artaxerxe an. 20 regni sui. Ergo hebdomades Danielis decurrere cœperunt an. 455, ante Christum. Porro hic annus incidit in an. 299 Urbis Conditæ. Hinc si ineamus calculum LXX hebdom. ab an. 20 Artaxerxis, et Urbis Cond. 299, habebimus finem hebdomadis LXIX; nempe an. 483, et initium hebd. septuagesimæ an. Urbis Cond. 782, qui est Tiberii Imp. an. 15; sed hic annus ex Luc. III, 1, est annus publicæ manifestationis Christi, ac propterea, quod consequens est, anno tertio cum dimidio seu in medio septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus, defecit hostia et sacrificium, deletum est peccatum, et adducta justitia sempiterna per ejus mortem 1).

171. *Ad* 2m, ***Resp.*** Imo facile hoc est, ostendere ex modo dictis, etenim si ab an. 20 Artaxerxis, in quo constituimus terminum *a quo* ad publicam Christi apparitionem, quæ ex Luc. III, 1, incidit in annum 15 Tiberii seu an. ab Urbe Condita 782, numeremus an. 483, patet, hanc apparitionem dissitam esse ab an. 20 Artaxerxis spatio LXIX hebdomadum. Porro Christus, ut colligitur ex Joanne, qui quatuor a Christo

1) In hac supputatione assumitur Artaxerxem regnare cœpisse an. ante Christum 474, et Xerxem ejus patrem regnasse an. 11. Plura autem sunt argumenta tum directa, tum indirecta, quæ id suadent, quæque nos vix innuimus, ne prolixiores simus.

Directa sunt: 1° Ab an. 11. regni Xerxis nihil habetur in Scripturis et historicis de ipso. Ctesias cap. 28, refert exiguum aliquod factum, quod accidit paulo post bellum græcum. 2° Duplex habemus testimonium, quo reditus ejus ex Græcia et mors arctissime conjunguntur. Ælianus, *Var. Hist.* lib. XIII, cap 3. et Justinus lib. III. cap. 1-3. Cum 11 annis regni Xerxis convenit ætas Artaxerxis, quam ei assignat Justinus loco cit., nempe 68 an., cum mortuus est. Juxta plura et gravia testimonia pax problematica cimonica post prælium ad Eurymedonem 470 an. ante Christum inita est. Ast hæc pax inita est cum Artaxerxe, ergo initium ejus regni ante 470 ponendum est.

Argumenta indirecta: 1° Initium regni Artaxerxis juxta Thucididem incidit in tempus brevi præcedens fugam Themistoclis in Asiam, Cf. *Hist.* cap. 137, et Caron e Lampsaco apud Plutarchum in vita Themist. cap. 27. Annum vero fugæ Themistoclis dat nobis Cicero, *Læl.* cap. XII, scribens: „Themistocles fecit idem quod 20 annis ante apud nos fecerat Coriolanus„; atqui Coriolanus fugit ad Volscos an. 263 U. C. nempe an. 492, ante Christum, ergo fuga Themistoclis an. 472 contigit; Themistocles autem venit ad Artaxerxem. Ergo. 2° Diodorus Siculus, lib. XI. cap. 55. fugam Themistoclis ponit in Olymp. 77, 2, scil. 471, ante Christum; Eusebius eam ponit ad Olymp. 77, 1; ergo fere coincidunt. 3° Tota series rerum a Thucydide relata nos cogit, ut ejus fugæ tempus statuamus non infra an. 473, etc. Hæc aliaque argumenta non pauca quisque recolere poterit apud Hengstenberg. op. cit. tom. II. part. I et II. pag. 541 et seqq.

Petavius tamen lib. X. *De doct. temp.* cap. 26 et seqq. aliam inivit viam ad conciliandos historicos contendens annis 10 Artaxerxem regnasse cum Xerxe ejus patre. In hac vero hypothesi eumdem finem obtinemus. Cf. ibid. et lib. XII, cap. 32 et seqq.

Cf. etiam *Hist. de l'Acad. des Inscriptions*, tom. XXXI. ***Eclaircissemens sur les règnes de quelques rois de Babylone et de Perse*** par M. Gibert p. 29 et suiv. tum p. 51, *Nouvelles observations sur l' année des anciens Perses*, ejusdem auctoris, qui in eo convenit cum Petavio, ut tribuat Xerxi regnum 20 vel 21 annorum.

celebrata paschata commemorat [1]), Evangelium suum prædicavit per an. tres cum dimidio, donec scilicet in dimidio septuagesimæ hebdomadis neci traditus est. Hac autem hebdomada septuagesima confirmatum est pactis multis, tum Christi Jesu prædicatione et morte, tum prædicatione Apostolorum in tota Judæa; ac propterea omnia adamussim completa cernuntur, quæ de Messia prædixerat Daniel.

172. *Ad* 3^m^, *Dist.* Facto, *conc.* jure, *neg.* Cum enim leviticus cultus non esset nisi figura cultus inducendi per Messiam, et sacrificia levitica non essent nisi adumbratio sacrificii a Messia per mortem suam offerendi ac consummandi, apertum est quod veniente *figurato*, sive *re*, figuræ et umbræ cessare debuerint. Cum vero mors Christi, ut ex dictis patet, in medio septuagesimæ hebdomadis contigerit, hoc ipso fœdus antiquum per mortem filii Dei abrogatum est, et cessavit sacrificii levitici cultus quoad suum *esse intrinsecum*, in dimidio ipsius hebdomadis: parum vero interest, quamdiu adhuc duraverit quoad actionem externam, quæ tamen paulo post et ipsa omnino desiit. Hæc abrogatio legitima per veli scissuram manifestata satis fuit.

173. *Ad* 4^m^, *Neg.* Si Daniel loqueretur de ablatione peccati subjectiva, *trans.* vel *conc.* si de objectiva, *neg.* Porro hic Daniel loquitur de remissione peccatorum omnimoda concedenda per Dei misericordiam, tanquam de dono Dei ob mortem Christi, cum qua ejusmodi remissio connectitur, perinde ac justitia sempiterna adducenda velut fructus ejusdem mortis. Nempe causa patefit tum remissionis seu veniæ peccatorum humani generis, tum sanctitatis adipiscendæ ab ipsis hominibus per Christi mortem eodem sensu, quo Is. LIII, prænunciata fuerant. Quanam autem ratione homines singuli subjective bona hæc consequi debeant hic non exponitur, sed aliunde peti debet. Nec enim, adveniente Messia, aut tollenda ratio meriti in bonis operibus, aut peccandi potentia erant, quod nullibi legitur, quin potius contrarium supponitur Is. LXV, 20, et alibi passim, quod nec ipsi Judæi diffitentur [2]).

1) Primum quidem cap. II. 13, fere statim ac Christus Dominus in publicum prodiit; alterum cap. V, 1, ubi probaticæ piscinæ meminit: sub nomine quidem *festi diei* tantum illud designat: verum *festus dies* Matth. XXVI, 5; Marc. XV, 6; Luc. XXIII, 17, per antonomasiam pascha nuncupatur: præterea cum Galilæam petens, Samariam venisset, quatuor mensium intervallo messes aberant, Jo. IV. 35. Profectus inde in Galilæam, Hierosolymam ad festum reversus est: nullum hoc temporis intervallo præter pascha festum occurrit: quare Irenæus de paschate sermonem esse docet, lib. II, cap. 22, n. 3, edit. Massueti. Tertium pascha cap. VI, 4, non multo post celebratum a Christo est, quo ingentem multitudinem paucis, qui præsto erant, panibus ac piscibus multiplicatis aluerat. Ultimum cap. XIII, 1; pridie mortis suæ.

2) Cf. Schoettgenium, *De Messia*, lib. 7, cap. II, §. 15 et seqq. unum vel alterum speciminis gratia testimonium afferamus: *Thargum Is.* LIII, 4, 5, 6, ubi vi verborum cap. LII, 13, expresse de servo Dei Messia sermo est: „Pro peccatis nostris ille deprecabitur, et delicta nostra in ipsum immissa sunt . . . et

174. *Ad* 5m, *Dist.* Unctione materiali, *conc.* spirituali et mystica, *neg.* De spirituali autem Messiæ unctione, quæ consistat in effusione donorum Spiritus Sancti ipsi facta, ut suum munus impleret, loqui Danielem, planum fit ex Ps. XLIV, 8; *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ*; et Is. LXI, 1, *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me*, etc. Quæ cum de Messia exponant ipsi Judæi, patet, qua ratione accipi debeat Messiæ unctio, et in quo præcise consistat. Cf. etiam Is. XI, 1 et seqq. Hæc autem unctio in Jesu contigit in ipsa Incarnatione, per assumptionem humanitatis in consortium divinæ personæ, ut suo loco exponemus, ac denuo manifestata est publice in ipsius baptismo.

175. III. *Obj.* Saltem Aggæi et Malachiæ oracula in Christo Jesu adimpleta non sunt. 1° Uterque enim propheta loquitur de adventu Messiæ ad secundum templum, nempe zorobabelicum; Christus vero non venit nisi ad tertium ab Herode exstructum, quodque propterea Herodianum dictum fuit. Herodes siquidem illud e fundamentis erexit, sublatis prioris templi fundamentis, prout refert Josephus lib. XV, *Antiquit.* cap. XI, n. 1, ubi scribit: *Tunc igitur decimo octavo anno regni Herodis post ea facta, quæ superius dicta sunt arduum opus aggressus est, ut Dei templum sua opera ædificatum iret, eique ampliorem ambitum daret, et in altitudinem nagnificentissimam erigeret. Itaque biennio postquam materiam præparasset* (prosequitur n. 3), *sublatis veteribus fundamentis, et jactis aliis super eis templum erexit* 1). 2° Deinde juxta eosdem prophetas Messias venturus in secundum templum, *Desideratus* dicitur *cunctis gentibus*; at vero omnes gentes insurrexerunt adversus Jesum.

ille vulneratus est pro peccatis nostris, traditus pro iniquitatibus nostris: et per castigationem ejus pax multa erit super nos, *et, si audiamus verbum ejus peccata nostra* nobis remittuntur . . . et coram Deo beneplacitum est, ut remittat peccata propter eum." In *Jalkut Rubeni*, fol. 30, 4; et *Alschech*, ad Is. LII, 13, משיח סובל עונות ישראל „Messias portat peccata Israëlitarum". *Schemoth rabbà*, fol. 112, 3, „Dixit Deus, sit benedictus, ad Israëlitas: vos fecistis mihi כפורת operculum אני מכפר לכם עונותיכם. Ego expiabo peccata vestra„ nempe tempore Messiæ etc. Non omnes autem fruituros esse hac peccatorum expiatione, sed eos solum qui Messiæ adhærebunt, ei obediendo, liquet ex *Sanhedrin*, fol. 38, 2, ubi legitur: " Si sic est, colito illum, seu, ne rebelles ei, vel etiam, ne rebelles mihi in eo, אמ כך לא ישא לפשעכם *Si enim sic est, non auferet peccatum vestrum.* Respondit Rabbinus: Fides est in manibus, sed tamen eum tanquam legatum suscipere noluimus ". Cf. etiam Raym. Martini in *Pugione fid.* part. III, dist. I, cap. 3, §. 5.

Ex his porro aliisque prope innumeris Judæorum testimoniis, quæ afferri possent, patet non alio sensu a Messia peccata fuisse delenda, et adducendam justitiam, quam quod per mortem ac merita sua obtinere debuerit hominibus eorum remissionem, tum quoad culpam, tum quoad pœnam, ea tamen lege, ut per fidem et bona opera eadem merita sibi applicent, quod suo loco ostendunt theologi.

1) *Τότε γοῦν ἑπτωκαιδεκάτου τοῦ Ἡρώ-*

3° Denique intra *modicum* tempus, ac *statim* venturus, promittitur; quingentorum porro annorum spatium fluxit a zorobabelici templi constructione ad Christum Jesum; nemo autem talem annorum seriem dicet *modicum* aut imminentem eventum. 4° Adde nullam, adveniente Jesu, cœli terræque commotionem contigisse, qualis ab Aggæo prænunciatur. Ergo.

176. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m ***prob. neg.*** Etsi enim daremus, quod tamen non pauci eruditi negant 1), Herodianum ædificium novam fuisse templi molitionem, attamen neque spectata rei natura, neque in sensu religioso ac populari *tertium* templum vocari potest, quod ab Herode excitatum est. Ac primo quidem spectata rei natura; etenim Herodes nonnisi destructo per partes veteri ædificio novum molitus est, ideoque juge semper perseveravit sacrificium. Ipsa Herodis intentio postulavit identitatem templi sui cum Zorobabelico, hinc per partes singulares diruebat et ædificabat 2). 2° Ex consuetudine loquendi historica, omninoque populari templum illud *secundum* et fuit et recte appellatum est, ac propterea ab ipso Josepho sæpe sæpius Herodianum opus, *instauratio* templi nuncupatur. 3° Templi *novi* nomen in sensu religioso (non architectonico) tale templum requirit, cujus ædificatio incidat in novam periodum historiæ theocraticæ, ita ut hæc nova periodus per novum templum exterius repræsentetur; quare receptum est apud Hebræos, ut templum secundum vocetur totum illud ævum quod a Zorobabele ad Vespasianum protenditur. Hinc pariter Rabbini, templum a Messia juxta ipsos excitandum sub mundi finem, *tertium* appellant, et secundum templum decennio diutius Salomonico stetisse contendunt 3). Demum exploratum est, illis temporibus omnes in expectatione Messiæ fuisse. Quacumque ex parte propterea res ista spectetur patet in Christo Jesu hæc vaticinia fuisse completa 4).

δου βασιλείας γεγονότος ἐνιαυτοῦ, μετὰ τὰς προειρημένας πράξεις ἔργον οὐ τὸ τυχὸν ἐπεβάλετο, τὸν νεὼν του Θεοῦ δι' αὐτοῦ κατασκευάσασθαι, μείζω τε τὸν περίβολον, καὶ πρὸς ὕψος ἀξιοπρεπέστατον ἐγείρειν .... ἀνελὼν τοῦς ἀρχαίους θεμελίους, καταβαλόμενος ἑτέρους, ἐπ' αὐτῶν τὸν ναὸν ἤρειρε. Pag. 777, ed. Haverc.

1) Cf. Salianum S. J. *Annales ecclesiastici V. T.* tom. VI, fol. ad an. 4035, n. 5 et seqq. necnon Harduinum, *De nummis Herodiadum*, in notis ad an. U. C. 734. Inter *Opera selecta*, Amstelod. 1709.

2) Cf. I. A. Ernesti in *Progr. de templo Herodis M. ad Agg. II. 10. et Josephi Antiqq. judd.* lib. XV. cap. IX. *in Opuscul. philologg. critt.*, pag. 347 et seqq. edit. sec. Lugd. Batav. 1776, qui etsi contendat Herodem, destructo per partes veteri templo, illud ex integro ab ipsis fundamentis reædificasse, is tamen, ut componat vaticinium Aggæi cum Messiæ adventu ad templum herodianum, animadvertit, in consuetudine loquendi historica ac populari templum ab Herode per partes destructum restitutumque, a priori non distingui, quod Judæi a Chaldæa reduces extruxerant, sed nomine atque appellatione cum eo confundi. Cf. etiam Hengstenberg, *Christologia V. T.* etc. part. III. Berol. 1835. pag. 367 et seqq.

3) Cf. Th. Goodwini, *Moses et Aaron, cum notis Hottingeri*, in *Thesauro* Ugolini tom. III, pag. 168. not. 19.

4) Cf. Raym. Martini part. II, cap. IX, §. 12 et seqq.

177. *Ad* 2m, *Dist.* Quamdiu ipsas latuit, quinam fuerit, *conc.* cum ipsis innotuit, *neg.* Nam ut primum Christus Jesus prædicari cœptus est, non modo innumeri prope homines in ipsum crediderunt, quod ex celerrima Evangelii propagatione constat, per universum terrarum orbem, verum etiam eo amore erga ipsum exarsere, ut non dubitaverint pro eodem sanguinem ac vitam profundere, ut suo loco ostendimus [1]).

178. *Ad* 3m, *Dist.* In se, *trans.* relative, seu respectu totius præteriti temporis, quo expectatus est Messias, *neg.* Sæpissime autem prophetæ de brevi temporis spatio usque ad adventum Messiæ loquuntur, ut Is. X, 25; XL et seqq.; Jerem. XXX, 3; quo sensu pariter Malachias usurpavit illud *statim* hebr. פתאם, quod vatum hebraicorum non nostro more, sed prophetico, dictum fuisse, ex Dan. VII; Ezech. IV, 3; LXXXIX, 4, patet [2]).

179. *Ad* 4m, *Dist.* Qualem sibi Judæi fingunt, *conc.* in sensu prophetæ, *neg.* Sensus enim verborum Aggæi non aliud præ se fert nisi ingentem universitatis rerum mutationem seu immutationem totius naturæ, quæ in adventu Christi reipsa contigit per tot miracula in Christi nativitate, ac vitæ ipsius serie et morte, in descensu Spiritus Sancti sub visibili symbolo, tum in religionis christianæ promulgatione patrata, per reipublicæ judaicæ interitum, cæterasque innovationes ex religione christiana in mundum inductas [3]); quo sensu Deus Is. LXV, 17, et LXVI, 22, dicit, *Se novam terram producturum.*

1) *Tract. De vera relig.* part. I, n. 369 et seqq.

2) Cf. Scheibel in *Observatt. critt. et exegett. ad vaticinia Haggæi et Malach.* pag. 36.

3) Dan. Tobenz, opp. omn. tom. 8, in nota ad locum ad Hebr. XII, 26. „Verba ista, inquit, leguntur Agg. II, 7 (Hebr. 6). Ast hæc citatio est secundum LXX. In hebraico habetur: *Adhuc unum modicum et ego commovebo,* etc. Sed hebr. potest quoque sic verti: *Adhuc semel (sed modicum durabit) et ego commovebo.* Per commotionem cœli et terræ hic innui videntur regnorum subversiones, quæ inter hanc prophetiam Aggæi et adventum Messiæ evenerunt: videlicet imperii persici destructio per Græcos, regni Græcorum per Romanos, reipublicæ romanæ per Augustum. Ast scopus Pauli manifeste exigit, per hanc commotionem cœli et terræ intelligi naturæ totius immutationem, hoc est, miracula in promulgatione religionis christianæ facta, idololatriæ eversionem, status judaici interitum, Christianorum persecutiones, eorumque constantiam, cæterasque innovationes per religionem christianam mundo inductas. Facit enim oppositionem dicens: in promulgatione V. L. tantum terram, hoc est, montem Sina, motam fuisse; in promulgatione vero Novæ non terram tantum, sed cœlum quoque concutiendum, hoc est, majorem rerum conversionem inducendam esse, ac tunc fuerit. Unum igitur de tribus dicendum, *vel,* quod iste solus sit verus horum verborum sensus, adeoque per hanc commotionem non intelligantur regnorum subversiones Messiæ adventum præcedentes; *vel* quod utrumque iis designetur . . . *vel* quod textum Aggæi Paulus scopo suo accomodarit." Hoc postremum membrum systemati protestantico *accommodationis* relinquendum est. Eodem enim sensu, quo Paulus exponit Aggæi vaticinium illum accepisse veteres Hebræos ostendit De Voisin in *Observ. in proœmium Pug. fidei,* pag. 166. quem cf. Sic pariter falsitatis arguit Rosenmülleri interpretationem R. Abarbanel *Comment. in Hagg.* quæst. IV, cujus integer textus prostat loc. cit. Th. Goodwini, seu potius Hottingeri.

180. IV. *Obj.* 1° Intelligi nequit, qui factum fuerit, ut in tanta vaticiniorum luce, qualem Christiani comminiscuntur, Judæorum primores atque doctores, synedrium universum atque pontifices messianam dignitatem in Jesu minime agnoverint, sed ipsum repudiaverint ac morte multaverint. Magnum sane præjudicium hoc esse contra Christi causam, nemo est qui non agnoscat. 2° Quod si illi quos vehemens incendebat Messiæ desiderium eumque summopere exoptabant, quibus longe melius perspectus erat divinorum oraculorum sensus, ante quorum oculos omnia illius ætatis adjuncta et Christi facta obversabantur diversum adeo judicium tulerunt, concludamus necesse est in Christo Jesu messiana vaticinia nullo modo esse adimpleta. Quod vel ipsa sua agendi ratione Christiani patefaciunt. 3° Etenim ut Messiæ dignitatem in Jesum conferant, quæcumque in antiquis oraculis de humillima et afflicta futuri Messiæ conditione dici videntur, literali sensu accipienda esse contendunt. In universum vero, quæ de Messiæ gloria ac triumphis in iisdem exhibentur in sensu mystico, ut ajunt, et spirituali seu improprie et allegorice exponere coguntur [1]; 4° porro contraria omnino ratione rem se habere vel levis oraculorum Messianorum inspectio et veteris synagogæ sensus traditionalis cuilibet suadebunt. 5° Ubicumque enim vel in Psalmis, vel in prophetarum libris de Messia agitur, semper nobis proponitur imago potentissimi regis, felicissimi herois, gloriosissimi reipublicæ restitutoris, coloribus ab imperii davidici aut salomonici flore, regumque orientalium pompa sumptis depicta, varieque et mirifice ornata. Si jampridem de Messia passuro et morituro constiterat inter prophetas, qui tandem factum est, prout scite advertit Rosenmüller aliique cum ipso [2], ut omnes altum de eo silentium servarent, et quum toties ejus gloriam cecinissent, vix obscure in uno vel altero loco prioris humilitatis ejus ac miseriæ mentionem facerent? 6° Ponamus autem, apparere in quibusdam

1) Ita fere Orobius in II. et III. *ad Limborchium Scripto* §. 4 et seqq.

2) In *Prænotat. ad cap.* 52, *Is.* part. 3, vol. 3, ed. sec. pag. 329 et seqq. et cum ipso De Wettius in *Comment. De morte Christi* 4 pag. 29 et seqq. Berol. 1813. Eckermann in *den theologischen Beiträgen,* seu in *Collationibus theolog.* vol. 1. fasc. 1, pag. 192 et seqq. Dr. Georg Paulus, seu Paulusius in *Memorabil.* III. pag. 175-192, et in sua *Clavi in Isaiam,* ad hunc loc. Dœderlein in *præf. et not.* ad edit. III, vers. Isaiæ; Schuster, *Comment. in Is.* LII, 7; LIII, 12; Bertholdt in *Christolog.* Gesenius aliique rationalistæ passim. Qui tamen diversas vias inierunt; alii siquidem existimant in utroque capite agi de universo populo judaico tanquam persona morali; alii de meliori tantum et proba populi parte pejoribus et improbis opposita; alii censent quidem singularem personam esse sermonis objectum, sed hanc vel Mosem esse, vel regem Oziam, vel Josiam aut prophetam ipsum Isaiam aut Jeremiam. In hisce interpretationibus plures jam præiverant Judæi interpretes ex iis qui post Solymorum excidium scripserunt, quorum antiquissimus occurrit apud Origenem, lib. 1, *Cont. Cels.* n. 55, ed. Maur. opp. tom. 1, pag. 370, Cf. Danz *de Lytro redempt. human.* §. 4. in Meuscheni *N. T. in Thalmude illustr.* pag. 838.

oraculis antiquis Messiam patientem et moriturum clare et perspicue, tum vero haud intelligitur, cur ætate Christi Judæi et Apostoli ejus rei tam parum meminissent, ut apud eos spei Messiæ cum gloria et potentia regnantis unice deditos ejus humilitas et miseria haberet maximam offensionem. 7° Post ejus mortem demum Evangelistæ et Apostoli nonnulla ejusmodi vaticiniorum dicta ad Jesu fata retulerunt, 8° quæ tamen proprie non spectant nisi ad integrum populum judaicum, quem passim prophetæ per prosopopejam velut personam moralem exhibent patientem, afflictam, morti traditam, ut Is. LIII et seq. Ergo.

181. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Nisi perspecta esset illius populi indoles ac perpetua agendi ratio cum viris sanctis atque prophetis suis, *conc.* hac supposita, *neg.* Jam vero tempus deficeret volentem cuncta recensere, quæ de rebelli et contumaci illius populi indole et agendi ratione cum Deo, ejusque ministris refert historia, eique exprobrant prophetæ. Non solum enim vocatur populus incircumcisus auribus et corde, Deum exteriori rituum apparatu colens, dum corde ab eo alienissimus est; sed præterea constat in Mosem liberatorem et thaumaturgum sæpius eum insurrexisse et adversus Davidem mitissimum regem facta rebellione arma sumpsisse; vexationibus, injuriis, contumeliis prophetas passim lacessisse notissimum est. Quare Jeremias II, 30: ***Devoravit***, inquit, ***gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator;*** qui præterea conqueritur XI, 19, quod se ipsum ejusmodi populus, quasi agnum mansuetum, ad victimam duceret; innocentem se acerbissima quæque ab eo pati profitetur XV, 10, 21; judicio iniquo plus semel condemnatum fuisse XVIII, 18 et XXXVII, 15 et seqq.; XXXIII. A Manasse eo numero interfecti prophetæ exhibentur, ut eorum sanguine publica civitatis loca redundarent, IV Reg. XXI, 16. Nehemias inter peccata, ob quæ Judæi e terra sua ejecti essent, IX, 26, et illud numerat, quod vates a Deo missos, a quibus, ut resipiscerent, admonebantur, interfecissent. Quid mirum igitur, si populus iste, si ipsius pontifices, qui Jeremiæ falso crimine mortem machinati sunt, si Synedrium, quod præsertim Christi ætate ex hominibus constabat, nutu potentium delectis et cooptatis; quid mirum, inquam, si homines ejusmodi arrogantia tumidi, ambitione et avaritia insatiabiles, in furorem acti fuerint conspecto homine, qui sanctissima præcepta adferens vitam ipsis suam sola diversa vivendi ratione exprobrabat, et, majorum suorum exempla sectati, ipsorum mensuram impleverint? Hinc patet non majus præjudicium causæ Christi inferri ex Judæorum ipsorumque pontificum repudio, quam tot sanctissimis viris attulerint machinationes et neces ipsis ab illorum majoribus illatæ [1]).

1) Cf. Grot. *De verit. relig. christ.* lib. 5. Hoc item argumentum plene evolvit De Rossi op. cit. cap. 8, §. 28 et seqq. atque in clarissimo lumine collocat causas omnes,

182. *Ad* 2m, *Dist.* Si anticipata judicia non obstitissent, *conc.* si hæc et pessimi eorum mores aliud ferrent, *neg.* Tenebat profecto omnes Judæos ætate Christi Jesu vehemens desiderium et expectatio adventus Messiæ, ut omnia illius ætatis documenta ostendunt, at in Messia ex adventitiis ac superinductis opinionibus temporalem liberatorem præstolabantur, qui ipsos e gravi Romanorum jugo eriperet, nec nisi carnalia, ac mundanam gloriam sibi ex ejus adventu promittebant; humilis propterea Jesu conditio eos graviter offendit, nec induci poterant ad agnoscendam in ipso Messiæ dignitatem adeo contrariam præconceptis opinionibus. Accedebat etiam, quod in Christi Jesu vita et doctrina reprehensionem vitiorum suorum habebant molestissimam; quod tum ille, tum ejus discipuli a Galilæa erant; Galilæi enim penes Judæos in summo contemptu habebantur. Corruptissimos Judæorum ipsorumque procerum mores illius ætatis Josephus testatur, qui propterea censet Hierosolymam aut terræ hiatu aut igne fuisse absumendam, nisi eam Romani evertissent 1). Hinc Deus ipse per prophetas suos prædixerat, fore ut Messias ipsis cederet in ruinam et scandalum, reprobandus et occidendus; adeo ut rejectio Christi Jesu novum suppeditet ipsius dignitatis messianæ argumentum, ut mox evincemus.

183. *Ad* 3m, *Dist.* Ita exposcente oraculorum ipsa natura et factorum serie, *conc.* pro libito, *neg.* Certum est, messiana vaticinia ad speciem contraria de futuro Messia enunciare: alia scilicet, quæ ipsum pauperem, despectum, novissimum virorum, doloribus ac infirmitatibus obnoxium, ignominiæ, contemptui, ac morti denique ipsi violentæ objiciendum fore prænunciant 2); alia vero quæ eundem gloria ac triumphis

quæ influere debuerunt ex rerum adjunctis ad repudiandum Christum Jesum. Qualia sunt expectatio potentissimi regis, qui eos e Romanorum jugo eriperet; odium doctorum in homines vulgares et illiteratos; contemptus, quem in Galilæos illius ætatis homines profitebantur; libertas, qua Christus Jesus vitia et mores Pharisæorum et sacerdotum insectabatur, etc.

1) Integri septem libri *De Bello judaico* legendi essent, ex quibus luculenter patet, quibus moribus, qua feritate non solum *sicarii, zelotæ, latrones* præditi essent, sed ipsi sacerdotes ac summi pontifices, qui fuerunt causa potior extremæ cladis Solymorum ac templi. Sane concludit Josephus lib. 6, cap. 8, n. 5, ed. Haverc.: „Ardentibus autem Hierosolymis illuxit dies gorpiæi mensis octavus, ubi (quidem) tot calamitates, cum obsideretur, expertæ, quot bonis, si floruisset, ex quo fuerat condita, plane invidenda ipsa esset; non tamen alias tantis infelicitatibus digna, quam quod talem progeniem edidit, a qua subversa est". Sic in Thalmude Tract. *Sanhedrin*, *ketuboth* et *Sota* R. Scelomoh ad cit. tit. *Sanhedrin*, cap. *Halec*; in Thalmud rursum tit. *De ponderibus*, ubi traditio R. Jehuda in masoreta ad eundem tit. *Sanhedrin*, cap. *Halec*, refertur: „Quo tempore adveniet filius David, domus institutionis divinæ fiet lupanar;" aliaque ejusmodi traduntur, quæ perhibent mores illius ætatis corruptissimos, hominesque impudentia canina, asinaria contumacia, ferina crudelitate donatos. Cf. hos tract. in *Thesauro* Ugolini vid. tom. 25, pag. 956 et seqq.

2) Ps. XXI; LXVIII; Is. LIII; Dan. IX; Zach. XII, 10, etc. Sed quod caput est, neque Judæi antiquiores dubitarunt de Messia exponere Scripturarum oracula, in quibus sermo fit de ipsius doloribus, afflictionibus, morte denique violenta juxta expositionem Christianorum. Brevitatis gratia nos unum vel alterum locum adducemus; in Tr. *Sanhedrin* fol. 98, 2, legitur: „Ula dixit: veniet Mes-

clarum, gentium dominatorem prædicant. Via ad hæc conciliandа profecto subesse debet. Omnia porro in Christo Jesu sub duplici ejusdem vitæ periodo, ante et post obitum, ac regno ab ipso instituto apprime conveniunt. Facta ipsa patefaciunt rationem ejusmodi conciliationis, imo eam necessario exposcunt; alioquin transactæ omnes fuissent epochæ a prophetis determinatæ pro Messiæ adventu, quas vidimus omnes omnino desinere in Urbis ac templi eversionem; quin adimpleta essent, quæ de ipso Messia prænunciata fuerant. Hoc ipsum viderunt veteres Hebræi, qui utrumque vaticiniorum genus, quæ sive humilitatem sive gloriam futuri Messiæ prænunciant, de Messia exposuerunt [1]), tum Hebræorum quidam posteriores, dum duos Messias commenti sunt, quorum alterum vocant Josephi filium, qui mala multa ac mortem cruentam pateretur, alterum Davidis filium cui cuncta prospere succederent [2]); cum tamen Sacræ Literæ ac universa judæi populi traditio nonnisi de uno eodemque Messia loquuntur, qui per adversa et mortem ad regnum esset perventurus, ut in Ps. CIX, 7, et Is. LIII, 10, 11 expresse dicitur.

184. *Ad* 4m, *Neg.* juxta modo dicta. Præconceptæ enim huic opinioni neque Scriptura, neque sensus traditionalis ullo modo favent, imo adversantur; nec nisi serioribus judaicæ reipublicæ temporibus superinducta est ex perperam intellectis vatum oraculis. Quare Christus Jesus omni ratione eam destruere aggressus est, et ad saniora principia Judæorum mentes imo et ipsorum Apostolorum, qui ea pariter imbuti erant, revocare curavit [3]).

185. *Ad* 5m, *Neg.* Hæc enim non sunt nisi biblicorum ac judaizantium Protestantium recentiorum commenta, qui cum omnem impenderint operam, ut in alium detorquerent sensum oracula illa, quæ apertis verbis et crebro futuram Christi passionem prænunciant, et contra ipsius Christi Domini effata ac

sias, sed nolo ipsum videre. Et sic quoque dixit Rabba. Abai dixit Rabba: quænam est causa? Ille respondit: *propter dolores Messiæ*" et postea: „R. Iochanan dixit: veniet Messias, sed nolo ipsum videre. Risch Lakisch causam quæsivit, cui ille respondit: propterea quia scriptum est, Amos v, 19: Quemadmodum si fugiat homo a facie leonis, etc." Simeon Jochaida in *Sohar Exod.* fol. 3, col. 11: „R. Simeon sustulit manus, flevitque et dixit: Væ illi, qui ad hoc ipsum tempus (Messiæ) destinatus est, etc." *Dolorum Messiæ* חבלי של משיח crebra in scriptis Judæorum est mentio. In *Mechilta* in *Jalkut Rubeni*, II, fol. 90, 1, 2 legitur: „R. Hunne dixit nomine R. Acha: in tres partes divisæ sunt omnes castigationes et pœnæ, יסורין, unam sustinuerunt David et patriarchæ; alteram generatio nostra, tertiam Rex Messias, quod dicitur Is. LIII, 5: *Et ipse vulneratus*, etc." In *Sohar Genes.* fol. 29, col. 113: „Supremus inter illos, qui in hoc mundo castigationes et dolores sustinuerunt, est Messias," etc. Qui plura cupit, consulat Schoettgenium op. cit. lib. 6, cap. 3, Raym. Martini *Pug. fid.* part. 3, dist. 3, cap. 16.

1) Cf. ib. Schoettg. cap. 5, Martini cap. 18, cum observ. De Voisin.

2) Cf. Petri Cunæi, *De republ. Hebræor.* lib. 1, cap. 17, cum not. Joh. Nicolai, in *Thes.* Ugolini tom. 3, pag. 639, n. 2; Raym. Martini part. 2, cap. 11, §. 10 et seqq.

3) Cf. Jahn, loc. cit. pag. 7 et seqq.

testimonia Matth. XXVI, 24, 54; Marc. XIV, 21, 49; Luc. XXIV, 25 et seqq. 46, et alibi passim, non verentur affirmare, altum esse in Scripturis silentium de Messia passuro et morituro! Oportet profecto eos omnem exuisse pudorem ad talia effutienda pro Judæorum causa adversus Christum Jesum. Quod si interdum, sive in Psalmis sive in prophetarum libris Messias proponitur sub imagine potentissimi regis aut alia hujusmodi de ipso prædicantur, non aliud evincitur nisi orientalium more per ejusmodi emblemata ac symbola, quæ in sensus incurrunt et indoli illius populi maxime erant accommodata, spiritualem Messiæ gloriam ejusque regni obumbrasse veteres vates. Hunc vero sensum facta ipsa postulant, prout animadvertimus; et adversarii biblici admittere debent, nisi forte volunt christianismo nuncium remittere, cum non alia ratione antiqua illa oracula adimpleta sint [1]).

186. *Ad* 6^m^, ***Resp.*** 1° contra facta nullam prorsus vim conjecturas nostras aut ignorantiam habere. ***Resp.*** 2° ex nativa hominum indole facile intelligi, quomodo in præposteram ejusmodi sententiam Judæi prolabi potuerint. Oraculorum cortici hærere pronum erat populo carnali, qui nonnisi temporalibus commodis et gloriæ inhiabat, et oculos avertere ab iis, quæ iisdem adversantur, prout et nos nobismetipsis sæpe blandimur, cum gravibus præsertim ac præsentibus malis urgemur. Exemplum hujus agendi rationis in seipsis Apostoli exhibuere, qui quoties Jesum Christum de regno suo disserentem audiebant, patulas toties aures præbebant, at cum ipsis loqueretur de adversitatibus aut de sua passione, nihil horum intelligebant, et absconditum erat ab eis hoc verbum [2]).

187. *Ad* 7^m^, ***Dist.*** Juxta nativum ipsorum dictorum sensum, quem a Christo et Spiritu Sancto edocti acceperant, ***conc.*** per accommodationem, ut contendunt neoterici biblici, ***neg.*** Apostolis enim Christus ***aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas***, ut legitur Luc. XXIV, 45, et Spiritum S. contulit, qui doceret eos omnem veritatem. Si vero cum Judæis res sit, reponimus, et ipsorum majores de Messia prophetarum oracula intellexisse, quæ ipsius passionem et mortem prænunciabant, ut ex dictis patet.

188. *Ad* 8^m^, ***Neg.*** Etenim messianæ hujus loci expositioni favet 1° traditio vetustiorum Judæorum [3]), cujus quidem tra-

1) Talis sane est Ecclesiæ Christi triumphus, dilatatio et gloria, ut societas nulla ei comparari possit, quæ per universum terrarum orbem excrevit, ac potentissimos principes ac florentissimos populos in sinum suum collegit, et fructus sanctitatis uberrimos quovis tempore protulit ac profert. Recolantur quæ scripsimus tract. *de Vera relig.* part. 1. n. 369 et seqq.

2) Matth. XVI, 22; XVII, 22; Luc. XVIII, 34, etc.

3) Auctores qui vetustiorum testimonia in hanc rem collegerunt, superius jam citavimus, quibus addi possunt I. H. Michaëlis, Hulsius. *Theol. Jud.*, Grabe, *Notæ ad Spicileg. Patrum*, tom. 1, pag. 362; Hulsius, *Nucleus prophetiæ*,

ditionis auctoritas eo pluris facienda est, quod messiana explicatio opponeretur populi conceptui, ex quo facile explicatur ortus tardioris non messianæ expositionis. 2° Citatio hujus prophetiæ in N. T., quæ non solum confirmat messianam hujus loci expositionem tunc temporis viguisse, sed præterea certo eam unam ostendit esse rectam; hæc enim fulcitur ex Luc. XXII, 37, ubi Christus dicit vaticinia, quæ seipsum respicerent, complenda, ad finem properare [1]), adeoque et adimplendum illud: ***Inter iniquos deputatus est*** [2]); Christus igitur hoc vaticinium iis adnumerat, quæ de sua passione agebant, ideoque tam certe hoc est messianum, quam certum est, quod Dominus noster veritatem scire potuit ac dicere voluit. Nec improbabiliter asseritur, Christum dicentem ***secundum Scripturas*** se pati ac mori debere, præsertim hunc locum innuere. Nam et adversarii concedunt, de patiente ac pœnas luente Messia doctrinam, si quo in loco V. T. haberetur, hoc in loco contineri. 3° Philippus Act. VIII, 33-35, ad interrogationem Eunuchi, de quo agat hæc prophetia, de Christo explicat ac totam instructionem suam super illam extruit. 4° Apostolus Petrus verbatim loca præcipua hujus vaticinii de morte expiatoria Christi affert [3]); quod et alii Scriptores N. T. passim præstant [4]); inserviebat enim hic textus themati apostolicæ relationis de morte Christi [5]). 5° Id postulant characteres subjecti ejusdem vaticinii, qui nemini nisi Messiæ personæ convenire possunt, cujusmodi ex. gr. est expiatoria ipsius mors et redemptio, quam propheta ponit in nexu causali cum passione Messiæ et quidem phrasibus desumptis ex sacrificiis [6]). Subjectum vice nostra passiones suas perhibetur suscepisse ***libere*** (v. 10); aliena peccata ***innocens*** pertulisse

Lugd. 1683, pag. 668 et seqq.; Danz in Meuschenii *N. T. ex Thalmud. illust.* pag. 836; Eisenmenger, *Judaismus detectus,* part. 2, pag. 758; Calovius, *Bibl. Illust.* part. 2, pag. 249 et seqq.; Hornbek. *Cont. Jud.*, pag. 249, 536; Raym. Mart. *Pugio fid.* part. 2, cap. 9, 11 et 12, etc. Cf. etiam diss. ejusdem cit. Danzii: *Judæi proprio gladio jugulati*, in *Thesaur. Dissert. theologico-philolog.* Amst. 1701, tom. 1, pag. 779; tum Pauli Slevogti *De morbis et doloribus Messiæ*, ad cap. LIII. Is. ib. pag. 774.

1) *Καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει* „Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent" et attulerat illud Is. LIII, 11: „Et cum iniquis deputatus est".

2) Ut autem pateat, quo devenerint biblici rationalistæ circa Scriptorum sacrorum inspirationem, juvat animadvertere, quod Gesenius opponat, Marcum hæc verba prophetæ tanquam de Christo dicta, non ponere in ore Christi, sed afferre quasi *ex se* in alia occasione XV, 28. Quasi nempe Marcus non potuerit etiam ex se illa afferre, quæ prius Christus ipse attulit.

3) Cf. I Pet. II, 21-25, et I Pet. I, 19.

4) Cf. Marc. IX, 11; Rom. IV, 23; I Cor. XV, 3; II Cor. V, 21; I Joan. III, 5; in quibus omnibus locis aperta fit allusio ad cap. LIII Is. Adeo enim hoc ipsis et lectoribus suis notum erat, ut vel innuisse ipsis satis fuerit.

5) Quod tandem Gesenius ipse non sibi constans alibi fatetur, scribens: „Plurimi hebræi lectores, ideis de sacrificiis et substitutionibus assueti, necessario ita hunc locum (cap. LIII, Is.) intelligebant, nec dubium est, apostolicum conceptum de morte expiatoria Christi præsertim huic loco inniti".

6) Sic cap. LII, 15, adhibet vocem יַזֶּה *asperget*, et LIII, 10, אָשָׁם *delictum*, seu victimam expiationis pro delicto. Cf. C. B. Winer, *Lexicon Hebr.* Lips. 1828, ad voces נָזָה et אָשָׁם.

(v. 4-6, 9); exhibent passiones *ejus* velut *efficientem* seu *meritoriam causam* justitiæ populi (v. 11) *tacitum* item ac *patientem* ejusmodi passiones tolerantem, quin in amaritudinem contra auctores passionum suarum exurgat (v. 7). Quæ quidem notæ tales sunt, ut neque cœtui prophetarum multo minus judaicæ integræ nationi, prout adversarii autumant, ullo modo convenire possint, ut omittam violentum omnino esse, continuam allegoriam adeo protrahi, quin lectores admoneantur, et cujus nullum exemplum suppeditat hebraica literatura; quaeque potius excluditur ex eo, quod huic subjecto tribuantur omnia, quæ singulari individuo competunt, vocatur enim *vir*, eidemque adscribitur *anima*, et mors ac sepulchrum [1]).

PROPOSITIO II.

Judicium in causa Christi Jesu a Judæis latum, fuit iniquum in se, illegale in formis judiciariis, sævum in executione, novumque suppeditat divinæ Christi missionis ac messianæ ejus dignitatis argumentum.

189. Hæc propositio est adversus Salvador, qui, ut præmonuimus, ex Orobio præcipua sua argumenta deprompsit ad Judæorum causam propugnandam, in judicio adversus Christum lato, nec de suo adjecit nisi fucata aliquot argumenta ad hujusmodi paradoxum incautis facilius persuadendum. Tria igitur statuit, ac *primo:* judicium istud æquissimum in se fuisse, eo quod judices Jesu applicaverint codicis articulos Deut. IV, 15, et XVIII, 20, quibus morti addicitur quicumque ausus fuerit vel annunciare deos alienos, vel loqui ex nomine deorum alienorum; *rursum* latam in Jesum sententiam esse contendit juxta formas judiciarias tunc vigentes; *tertio* demum Judæos ab omni sævitiæ et crudelitatis nota purgare satagit, eam in milites refundendo, qui ex arbitrio ac præter judicum mentem in sententiæ executione modum excesserunt [2]). Tria pariter sunt propterea a nobis constituenda ac 1° citatos articulos ex Deut. Jesum non afficere; 2° non solum neglectas sed proculcatas prorsus fuisse formas judiciarias, quæ tunc obtinebant, in Christi causa; 3° demum Judæorum proceres ac judices causam præcipuam extitisse crudelitatis, quam Christus sustinuit. Sic enim non modo adversarium pessimæ causæ patrocinatorem fuisse ostendemus, sed novum præterea argumentum inde eruemus ad vindicandam Jesu Nazareno Messiæ dignitatem.

1) De toto hoc vaticinio cf. Hengstenberg *Christologia*, *V. T.* part. 1, sect. 2, pag. 364 et seqq. Berol. 1829, ubi ipsum egregie defendit adversus omnes anti-messianos interpretes recentiores. Vid. etiam Jahn, *Appendix hermeneut.* fasc. II, pag. 40 et seqq.

2) Cf. Orobium in *Amica collat. ad Limb.* cit. in *Tertio Scripto*, n. 7 et seqq., et Salvador *Hist. des Institut. de Moïse*, tom. 2, liv. 4, chap. 3, *Jugement et condamnation de Jésus.*

190. Judicium itaque istud in primis in se spectatum fuisse penitus iniquum eo ipso evincitur, quod legis articuli ex Deuteronomio adducti casum nostrum minime spectent, nec nisi injuste pœnæ in eis statutæ Christo Jesu applicatæ fuerint. Quod ut probe intelligatur, juverit eos, prout jacent, integros præmittere, quales ab ipso adversario proferuntur. Sic igitur legitur Deut. IV, 15: *Custodite sollicite animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis.* Ac rursum ib. XIII, 1 et seqq.: *Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi: eamus et sequamur deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis: non audies verba prophetæ illius aut somniatoris; quia tentat vos Dominus Deus vester... propheta autem ille aut fictor somniorum interficietur, quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro;* tum demum ib. XVIII, 20: *Propheta, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur.* Ex his liquet duo interdici, idololatriam in primo textu, polytheismum in duobus reliquis, mortique addicendum eum, qui judæum populum ad utrumque, vel alterutrum saltem crimen pellicere ausus fuerit, et a monotheismo abducere.

191. Jam vero qua fronte quave conscientia Orobius aut Salvador affirmare audebunt, Christum Jesum ad ejusmodi crimina Judæos propulisse, ut jure merito ei pœnæ decretæ in citatis articulis infligi potuerint? Etenim Christus Jesus monotheismum totius doctrinæ suæ basin et fundamentum constituit, nec alium Deum constanter prædicavit, quam Deum Abraham, Deum Isaac et Deum Jacob; ab hoc Deo se missum constanter professus est, ad ejus sincerum cultum et amorem homines perpetuo excitavit, quem eis exhibuit ut amantissimum patrem: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum*, Joan. XVII, 3: *Nemo bonus nisi unus Deus*, Marc. X, 18. *Unus est Pater vester, qui in cœlis est*, Matth. XXIII, 9. *Spiritus est Deus; et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare*, Joan IV, 24; aliaque ejusmodi sexcenta Christi oracula, quibus referta est evangelica historia aperte evincunt, tam longe eum fuisse ab idololatriæ aut polytheismi insinuando perverso dogmate, ut nemo unquam puriorem et augustiorem de summo Numine doctrinam exhibuerit.

192. Equidem non inficior, Christum Jesum semetipsum verum Dei filium prædicasse, id est, naturalem ac proprium, ejusdemque cum Patre substantiæ, non autem latiori aliquo sensu; mysterium præterea Trinitatis modo obscurius modo apertius, prout ferebat auditorum indoles, proposuisse; atta-

men non propterea Deum carneum prædicabat, ut perperam supponit Salvador [1]); multo minus inducebat aut pluralitatem deorum, aut Deum diversum ab eo, quem Judæi colebant; cum ex Christi doctrina quam semper Ecclesia Catholica ab eo edocta, professa est, pluralitas personarum nulla ratione unitati divinæ naturæ officiat, aut summæ ipsius simplicitati. Quo spectant illa Christi ipsius verba: ***Ego et Pater unum sumus***, Joan. X, 30: ***Pater in me est et Ego in Patre***, ib. 38, aliaque ejusmodi, quæ arcanam quidem doctrinam ipsius fuisse ostendunt; at institutioni mosaicæ ac monotheismo minime adversantem. Imo nec nova Judæis ejus doctrina videri poterat, cum in mosaicis libris et scriptis propheticis, nec pauca neque obscura occurrant pluralitatis personarum in Deo vestigia [2]), præsertim vero de identitate naturæ futuri Messiæ cum Deo, prout constat ex omnibus illis V. T. locis, in quibus Messiæ nomina divina, prædicata et officia proponuntur [3]). Accedit doctrina traditionalis antiquissima Hebræorum de Metatron et Schechina, manifestatore Dei, et mediatore inter ipsum et mundum qui cum Deo, a quo emanant, ita identificantur, ut a se invicem tamen distinguantur [4]). De quibus fuse in libro ***Sohar*** [5]), aliisque vetustissimis Hebræorum libris; nunc vero apud eruditos hoc exploratum est adeo, ut in dubium revoca-

1) Mais Jésus, inquit loc. cit. pag. 82, en présentant des idées nouvelles, en donnant de nouvelles formes à des idées déjà répandues, parle de lui-même comme d'un Dieu; ses disciples le répètent, et la suite des évènements prouve *avec la dernière évidence*, qu'ils l'entendaient ainsi (audiant Sociniani et rationalistæ); c'était un horrible blasphème aux yeux des citoyens; la loi commande de ne s'attacher qu'à Jéhovah, l'unique; de ne croire jamais à *des dieux de chair et d'os*, ayant ressemblance d'homme ou de femme" etc.

2) Gen. I, 26; III, 22; XI, 7; Ps. II. 7; XLIV, 8, 12; Ps. CIX, 1; Is. VII, 14; IX, 6; XI, 2 et seqq. etc.

3) Cf. locc. citt. tum Mich. v, 2; Dan. VII, 14, 27; Malach. III, 1.

4) Nonnulla testimonia hujus judaicæ traditionis jam superius, cap. 1, indicavimus, quibus placet ad majorem hujus oppido gravissimæ quæstionis confirmationem, unum vel alterum adjicere documentum; sic in lib. *Tikkune Sohar*, apud Glaesener *Theol. Soharica*, pag. 87, legitur: „Metatron est ipsissima Schechina, et Schechina Metatron Jehovæ vocatur, quia corona est decem Sephirarum." Paria occurrunt apud And. Danzium in *Menschen. N. T. ex Thalmud illustr.* pag. 733, Edzardi tract. *Berachot*, pag. 232. Attamen alia loca ostendunt, quod Metatron et Schechina sub alia relatione distinguebantur, et quod Metatron eatenus cum Schechina identificabatur, quatenus hæc in illo se recepit, et personaliter repræsentabat. Ita in lib. *Eschel Abraham*, apud Danzium op. cit. pag. 735: „Columna medietatis est Metatron, in quo apparet Sanctus ille in Schechina sua;" et alibi apud Sommer pag. 36: „Deus Opt. Max. ejusque Schechina sunt intra Metatronem, quippe qui vocatur Schaddai," ib. pag. 37, R. Moses Corduero ait: שכינה התומה בתוך מטטרון „Schechina est inclusa in Metatron." Cf. Knorr a Rosenroth in *Kabbala denudata*, Sulzbaci 1677. part. 1, pag. 578, ad vocem מטטרון. Cf. etiam Schoettgen. *De Messia*, lib. 3, thes. 3 et seqq., ubi luculentissima ex theologia veterum Judæorum testimonia proferuntur, quibus constat juxta receptam traditionem antiquissimam Judæos non omnino tum latuisse, Messiæ personam Deum esse, a Patre ab æterno genitam, tum duplici constare debuisse natura in una persona, cæteraque omnia, quæ de Christo Jesu docent Christiani; verum levissimus auctor, quem impugnamus, longe probabilius ejusmodi libros penitus ignorat.

5) De hoc libro *Sohar* vid. cit. *Kabbala denudata*, lib. IV, vol. 4.

ri nequeat [1]). Hinc est quod Evangelium passim exhibeat loquentes et audientes Judæos modo de una, modo de altera Trinitatis persona tanquam de re cognita, ut Matth. I, 18, 20; Luc. I, 32, 35, et alibi passim. Nihil igitur aliud præstitit Christus, quam clarius evolvere, quod in libris legis et prophetarum velut in semine includebatur, et Judæorum traditio antiquissima ac receptissima tenebat. Hanc suam doctrinam ingentibus, frequentissimis, quibusque obviis miraculis confirmavit, quæ nec ab infensissimis hostibus suis negabantur [2]). Cum igitur citati articuli Deuter. non decernant pœnam nisi in idololatriæ ac polytheismi satores, Christus vero purum monotheismum, eumque simplicissimum prædicaverit, imo tum idololatriæ, tum polytheismo bellum per se suosque discipulos indixerit evidens est, eos articulos Christum nulla ratione afficere, nec propterea eidem applicari potuisse pœnas in monotheismi violatores latas. Hinc, quod consequens est, patet, iniquum prorsus fuisse judicium huic falsæ suppositioni innixum, juxta adversarios nostros, latum in causa Christi Jesu.

193. Verum et illegale præterea fuit ejusmodi judicium in formis judiciariis. Has recenset ipsemet Salvador, easque et nos ex ipso exponemus. 1° Itaque tria exigebantur tribunalia, quæ in negotium aliquod ac præsertim in reum præsumptum inquirerent. 2° Accusatus detinebatur usque ad horam discussionis, nulli interea occultæ aut subdolæ interrogationi subjici poterat, ne innocens in mentis consternatione arma adversus se subministraret; inquisitiones circa probitatem testium illico institui debebant. 3° Accusato facultas erat concedenda se ab impacta criminatione defendendi; 4° differri seu protrahi debebat sententiæ executio in sequentem diem, imo usque in diem tertiam; 5° suffragiorum pluralitas requirebatur ad rei condemnationem; 6° duorum magistratuum comitatus ad supplicii locum, ut reo faverent, si quid forte vel in ipsa via offerretur, quo reus absolvi posset, prout contigit in facto Susannæ. 7° Omnibus demum exhaustis, quæ reo quoquomodo suppetias ferre possent, præsides reum exhortabantur ad proprii criminis confessionem, post quam sic eum magistratus alloquebatur: ***Quid turbasti nos? Turbabit te Dominus in hac die, hac die turbaberis, non in futuro sæculo.*** Hæc quidem Salvador, ut summam extollat judaicarum pœnalium institutionum lenitatem ac moderationem in sontem [3]).

1) Præter auctores cit. cf. Hengstenberg, *Christologia V. V.* in diss. *De Divinitate Messiæ in V. T.* part. 1, cap. 3, pag. 215 et seqq. Cl. Drach *Deuxième lettre d'un Rabbin converti*, Paris 1827; Grotium, *De verit. relig. christ.* lib. 5.

2) Cf. inter cæteros impurissimum auctorem lib. *Toledoth Jesciu*, seu *Generationum Jesu*, apud Wagenseilium: *Tela ignea satanæ.*

3) Op. cit. liv. 4, chap. 2, *Administration de la justice.*

194. Inquirendum jam superest, num ejusmodi lenitas ac moderatio in Christi judicio locum habuerint, seu num servatæ fuerint judiciariæ formæ modo recensitæ. Porro ex evangelica historia, ex qua profitetur adversarius noster promere probationes suas, nec unam servatam fuisse constat, sed ad unam omnes prorsus proculcatas, et omnia contra ejusmodi formas gesta esse. Etenim patet ex ea 1° neque religionis causa, nec societatis bono permotos fuisse Pharisæos ac sacerdotes ad Christum accusandum, sed ex solo livore et invidia, adeo ut vel ipsi præsidi hoc innotuerit, Matth. XXVII, 18, et alibi passim. 2° Longe antequam in Christum manus injicerent, eosdem ipsius mortem ac perditionem machinatos esse, Matth. XII, 14; Marc. III, 6; Luc. VI, 11; Joan. VII, 25, et quidem *dolo*, Matth. XXVI, 4. 3° Plures eidem struxisse insidias ad eum capiendum in sermone, et accusandum, Matth. XXII, 15, 23, 34; Marc. XII, 13, et alibi. 4° In conciliabulis ad hoc institutis, communi consilio ipsius mortem decrevisse, Matth. XXVI, 3 et 4; Jo. XI, 47 et seqq. 5° Corrupisse pecunia ipsius discipulum, ut eum proderet, Matth. XXVI, 15, et alibi. 6° Vix capto Jesu, inter se consuluisse seniores circa modum, quo possent eum morti addicere, Matth. XXVII, 1. 7° Ipsius judices fuisse ejusdem acerrimos hostes et accusatores, Joan. XVIII, 13 et seqq. 8° Omnia tumultuarie gesta esse intra paucarum horarum spatium, id est, intra mediam circiter noctem et mane subsequens, ibid.; religionem non fuisse nisi prætextum seu pallium, quo se tegerent, cæterum eos Christum apud præsidem accusasse tanquam malefactorem, ibid. 30, postea vero de crimine religionis, Joan. XIX, 7, ac demum de crimine politico, ibid. 12, at absque testibus. 9° Vim minis et clamoribus præsidi intulisse, ut ab ipso quoquomodo extorquerent mortis sententiam, ibid. Jam vero nunc sciscitamur ab adversario, an in his omnibus vestigium reperiat illarum judicialium formarum, quas ipse tam ambitioso apparatu ac verborum lenocinio recensuit et exposuit, et an non potius contrariam deprehendat plane iniisse viam Pharisæos aliosque Judæorum primores in Christi causa, omnesque juris formas posthabuisse et conculcasse? Patet igitur, non solum in se iniquum, sed illegale præterea in formis judiciariis, ab adversario ipso expositis fuisse judicium, in causa Christi institutum.

195. Reliquum est, ut crudele demum in executione ejusmodi judicium fuisse evincamus, quod præstare operosum profecto non est, si attendamus ad singula Christi passionis adjuncta. Ex his enim deprehendimus, non solum milites et carnifices ex arbitrio sese gessisse in illusionibus et cruciatibus, quos ipsi Christo intulerunt, sed insuper ipsos Pharisæos et sacerdotes immanem, qua agebantur, rabiem exeruisse. Nam 1° ipsis nulla cura fuit de alapa Christo contra omne fas ac

jus a ministro impacta, Joan. XVIII, 21 et seqq. 2° Totam noctem Jesum dimiserunt ministrorum insolentiæ ac voluntati, qui, ut heris suis gratificarentur, indigna quæque in Christum excogitarunt ac moliti sunt, secus ac leges postularent, Luc. XXII, 63 et seqq. 3° Iidem pontifices supplicium crucis adversus Jesum a Pilato petierunt, Joan. XIX, 6, 15. 4° Principes sacerdotum cum scribis et senioribus Jesu jam supplicio affecto insultabant ac illudebant, eumque amarissime deridebant, Matth. XXVII, 41; Luc. XXIII, 35; quæ omnia si sævam crudelitatem non sapiunt, quid tandem immanitatem sapiat, me plane ignorare profiteor. Etenim æmulo morienti, et animam inter acerbissimos cruciatus agenti, dicteriis, ironiis, subsannationibus insultare, extremum crudelitatis argumentum apud gentes omnes non modo cultiores, verum etiam barbaras, semper habitum est. Concludendum propterea, judicium in causa Christi Jesu et iniquum in se, et illegale in suis formis ac crudele in executione fuisse, prout probandum assumpsimus.

196. Novum vero jam inde exurgere argumentum pro divina Christi missione, ac messiana ipsius dignitate, constat ex eo, quod impleta fuerint vaticinia, quibus antiqui vates ejusmodi necem Messiæ inferendam prædixerant. Ps. XXI, 17; LXVIII; Dan. IX, 26; Zachar. XII, 10; prout pariter adimpletæ sunt prædictiones sæpius iteratæ Christi ipsius, qui distincte adjuncta singula ejusdem passionis jampridem patefecerat, Matth. XVI, 21 et seqq.; XVII, 21, 22; XX, 18; Marc. IX, 30; X, 33; Luc. IX, 44; XVIII, 31. Hinc, quod consequens est, Judæorum reprobatio ac per orbem dispersio in pœnam reprobati Messiæ, Luc. XXI, 24, spectari unice debent. Cujus quidem miserandæ captivitatis per XVIII sæcula perdurantis, testes nos ipsi sumus, ac ita sanguis interfecti Servatoris in eorum, qui illum interfecerunt, caput recidit, quod sibi ipsi, Matth. XXVII, 25, fuerant imprecati.

DIFFICULTATES.

197. I. *Obj.* 1° Quamdiu Jesus intra præstitutos sibi limites se continuit publici depravatorum morum censoris, a nemine molestiam sustinuit; cum vero hos prætergressus est tum quoad religionem tum quoad quietem publicam, legum severitatem experiri debuit. 2° Etenim ipse cœpit de se tanquam de Deo loqui; ejus discipuli eadem repetunt, ac rerum exitus evidenter ostendit sic eos sensisse. Jamvero Judæorum lex morti addicebat eum, qui novitatem in hoc articulo machinatus esset. Sane cum quadam die dixisset Jesus: *Ego de cœlo descendi;* murmurabant Judæi de illo, et dicebant: ***Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo ergo di-***

cit hic: *quia de cœlo descendi* 1)? Cum iterum de se loquens dixisset: ***Ego et Pater unum sumus***, sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum, addentes: ***De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum*** 2), atque hoc quidem ex legis præscripto; 3° si enim se prophetam tantum aut inspiratum exhibuisset, omnes eum suspexissent, prout jus publicum ferebat 3). Ergo.

198. ***Resp. Ad*** 1m, ***Neg.*** Imo hæc princeps causa extitit, ob quam in ipsum scribæ ac Pharisæi commoti sunt ac pessime ab ipsis Jesus exceptus est. Invidia enim ac superbia tumidi, statim ab ejus prædicationis initio cœperunt in singula ejus dicta et facta inquirere, ut, si possent, eum perderent, atque in hoc iniquo consilio eo magis confirmabantur, quo Christi fama in dies augebatur, eorumque vitia liberius increpabat. Cf. Matth. IX, 11, 34; XII, 2, 10; XXI, 46; Marc. III, 6; XII, 12, et alibi passim, quod tamen adversarius dissimulat, atque alto silentio premit.

199. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Id est, cœpit de se tanquam de Dei filio loqui, *conc.* de se tanquam de Deo diverso ab eo, a quo missus fuerat, *neg.* Nam Christus, ita exposcente ipsa rei natura et ordine, cœpit miraculis divinam suam missionem ostendere, deinde suam a Patre originem declarare, et communem cum Patre, a quo missus erat, naturam. Quin vero ejusmodi doctrinam illico, ut impiam ac mosaicis institutionibus contrariam, Judæi respuerent, debuissent expendere motiva, quibus Jesus suam divinam missionem confirmabat; deinde prona aure debuissent doctrinam ejus excipere eamque cum iis conferre, quæ de proprietatibus ac natura futuri Messiæ non obscure tum Moyses tum prophetæ in suis scriptis tradiderant, ac Judæorum recepta traditio ferebat, animo anticipatis judiciis vacuo. Hoc sane non pauci neque obscuri nominis homines præstiterunt, Jairus, Nicodemus, Zachæus, Lazarus, Joseph Arimathensis, multi ex principibus viris ac sacerdotali ordine, Joan. XII, 42; Act. VI, 7.

200. Atque hinc responsio patet ad ea, quæ adjecit de lege mosaica morti addicente eum, qui novitatem circa hunc articulum machinatus esset; ex dictis enim constat, Christum monotheismum constanter prædicasse, damnasse præterea polytheismum atque idololatriam, prout Ecclesia Catholica juxta Christi doctrinam monotheismum prædicat ac respuit polytheismum et idololatriam, etsi dogmata Trinitatis et Incarnationis profiteatur; ex quo patet, ejusmodi articulos apte simul consistere posse, nec unum alteri adversari. Quod si Judæi ad

1) Joan. VI, 41.
2) Ib. X, 30, 33.
3) Op. et loc. cit chap. 4, pag. 83 et seqq.

hæc non attendentes præcipiti judicio in Christum talia docentem exarserunt, ipsi viderint; ipsi soli extiterunt causa patrati deicidii, cujus adhuc pœnas luunt. Debuissent enim omnia accurate perpendere atque examinare, quæ supra rationis captum credenda ipsis proponebantur; debuissent saltem suspicari, arcanum aliquod sub tali doctrina latere.

201. ***Ad*** 3m, ***Resp.*** 1° ***Trans.*** Compertum siquidem est, ac suo loco ostendimus, ex Judæorum historia vix aliquem inter ipsos extitisse prophetam, quem persecuti non fuerint nec morti tradiderint; atque eadem ratione statim excepisse Christum ipso suæ prædicationis exordio, nuper vidimus. Nec aliter scribæ, Pharisæi ac sacerdotes exceperunt Joannem Baptistam, etsi ut prophetam tantum ac præcursorem Christi se patefecerit, Matth. XI, 18; XXI, 25 et seqq.; Luc. VII, 30, 33.

202. ***Resp.*** 2° ***Dist.*** Si talis fuisset ipsius missio, ***trans.*** si longe sublimior, ***neg.*** Tenebatur enim Jesus ea patefacere, ad quæ missus erat, ad complendam nempe legem mosaicam in iis, quæ portendebat de futuro Messia, ad ingerendam augustiorem de Deo ideam, ad ferventiorem in eum excitandum amorem, ad præbenda validissima motiva detestationis peccatorum, cujusmodi habentur in mysteriis Trinitatis, Incarnationis ac Redemptionis, ad extendendum et amplificandum Dei cultum penes universas gentes, aliaque ejusmodi, quæ expendere adversarius neglexit.

203. II. ***Obj.*** Saltem ut in perturbatorem quietis publicæ in Jesum animadvertere jure Judæi eorumque magistratus potuerunt. 1° Ipse enim dissensiones in populo serebat, Joan. VII, 43; Luc. XXIII, 5. 2° Plures homines perditæ vitæ eum sequebantur, Matth. IX, 10; Marc. II, 15; Luc. XV, 1, quos ipse quidem ad bonam frugem adducere contendebat, attamen timores ingerebant concilio nationali. 3° Concionibus suis eo magis Jesus ejusmodi homines fovebat, quod anathemata in divites injiceret, Matth. XXIII, 13 et seqq. 4° In ejusmodi porro rerum statu concilium deliberat; nonnulli censent ipsum ceu insanum spectandum, Joan. X, 20; alii dicunt eum turbas seducere, Joan. VII, 12; Caiphas summus sacerdos, ad quem ex officio spectabat legis literam tueri, animadvertit, ejusmodi dissidia motivum Romanis præbitura Judæam opprimendi, ac totius gentis bonum unius hominis bono esse præferendum, quare se ipsum ejus accusatorem constituit, Joan. XI, 47, 50. 5° Huic tamen *judicio comprehensionis* aliud præcesserat *admonitionis*, Luc. XX, 1 et seqq.; Joan. VII, 38; Matth. XXI, 21, cum sibi arrogasset auctoritatem juri communi contrariam. Duplicis propterea criminis incusatus est, religiosi ac politici, atque ob utrumque damnatus [1]). Ergo.

1) Ibid. pag. 84 et seqq.

204. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m, ***prob. Neg.*** Sed cum ageretur de homine extraordinario cujus fama longe lateque diffundebatur ob tot præsertim prodigia quæ patrabat, in ejusmodi casu, ut fit, de eo diversa ratione opinabantur Judæi ac disserebant, ob contemptum potissime et odium quod adversus Jesum ostendebant sacerdotum principes et Pharisæi quorum hypocrisis detegebatur. Ejusmodi autem dissensiones nullo modo afficiebant publicam quietem, ut ex loco citato S. Joannis evidens est.

205. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** ejusmodi homines qui Christum interdum sequebantur timorem injecisse concilio nationali, ut mentitur adversarius; siquidem hujus concepti timoris nullum extat in historia evangelica vestigium. Sed cum repellerentur a tumidis Pharisæis, qui in se confidebant tanquam justi, ac despectui haberentur, benigne excipiebantur a Christo Jesu, qui in eis totidem infirmos spectabat qui sanatione indigebant, totidem oves deperditas quas ad ovile reducebat, totidem filios quos ut pater amantissimus solabatur; prout parabolæ ipsæ declarant ab Jesu prolatæ ex occasione querelarum quas superbi Pharisæi movebant, benignam ac mitem ejus agendi rationem carpentes. Sane non magistratus, sed Pharisæi querebantur de Christo quod virtutem amabilem præ se ferret, non autem rudem, qualem ipsi ostentabant [1]). Cæterum Christus constanter obedientiam legitimæ auctoritati ipsis inculcabat, Matth. XXIII, 2, ac humilitatem, patientiam, cæterasque virtutes quæ non minus verum Dei cultorem, quam optimum civem constituunt [2]).

206. ***Ad*** 3m, ***Neg.*** Sed anathemata ad quæ adversarius provocat, Matth. XXIII, 13, non in divites, sed in scribas et Pharisæos protulit, qui abutentes favore quo apud plebem fruebantur, fucata exterioris austeritatis specie, eamdem ad extremam perniciem ducebant. Quod si alicubi in divites aliquot avaros invehitur, cum aliis comiter agit eorumque fidem extollit atque commendat [3]). Propterea non *conditionem*, sed *mores* carpit, uti longe acrius præstiterunt antiqui prophetæ [4]).

207. ***Ad*** 4m, ***Neg.*** Nam non his de causis concilium deliberat, sed eo quod Christus Lazarum e mortuis excitaverit, multique propterea in eum crederent. Vix enim ad Pharisæorum et pontificum notitiam pervenit ejusmodi prodigium, ut confestim concilio coacto dixerint: ***Quid facimus, quia hic homo***

1) Cf. Matth. XVIII, 12 et seqq.; Luc. XV; XVIII, 9 et seqq.

2) Matth. XI, 29; V; VI; VII; etc. Cf. Bossuet. *Politique tirée des propres paroles de l'Ecriture S.* liv. 1, art. 6, *De l'amour de la patrie*, II. propos. „J. C. établit par sa doctrine et par ses exemples l'amour que les citoyens doivent avoir pour leur patrie," *Oeuvres*, etc. ed. de Liege 1797, tom. 8, pag. 346 et suiv.

3) Matth. VIII, 5-13; Luc. VII, 1 et seqq.; XIX, 2-10; Joan. III, 1-21; IV, 46 et seqq. et alib.

4) Is. V, 8; XXXII, 9; Jerem. XV, 13; Amos VI, 1; VIII, 4; Hab. II, 5; etc.

multa signa facit? Joan. XI, 47. En veram causam propter quam Pharisæi decreverunt ejus mortem. Falsa igitur est adversarii assertio, sed falsa præterea sunt, quæ huic intexuit; nempe in concilio, ut ipse insinuat, aliquos Jesum ut insanum traduxisse aliosque dixisse quod turbas seduceret. Hæc enim nonnulli tantum de turba in diversis plane rerum adjunctis protulerunt, Joan. X, 20; VII, 12.

208. Sed falsum insuper est Caipham ab ejusmodi dissidiis adductum fuisse, ut se Jesu accusatorem constitueret. Etenim loco citato nec verbum de dissensionibus est aut de periculo ab iis instante toti genti Judæorum, sed cum Pharisæi ac sacerdotes dixissent: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient Romani et tollent nostrum locum et gentem* [1]; Chaiphas in horum dictorum confirmationem addidit: *Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat* [2]; quibus verbis, quin ipse sciret aut suspicaretur, Caiphas prophetiam edidit, sed contrario omnino sensu ab eo quo ipse verba protulerat, ut patefecit eventus. Quare non se Christi accusatorem constituit, ut autumat Salvador, sed auctorem præcipuum se constituit interfectionis Christi. Etenim: *Ab illo die*, ut addit S. Joannes, *cogitaverunt ut interficerent eum* [3]). Itaque adversarii nostri assertio mendaciorum est ac falsitatum congeries, quæ malæ causæ patrocinatorem pessimum patefacit.

209. *Ad* 5m. *Neg.* Neutrum enim judicium institutum fuit, *capturæ* scilicet et *admonitionis*. Non primum, quia ut patet ex dictis, non actum est in illo concilio de quopiam judicio, sed de conspiratione in Christum Jesum ob tot signa quæ patrabat, in qua sacerdotes illi malignitati, invidiæ et odio inveterato, quo adversus Jesum exæstuabant, culmen posuerunt [4]; eo magis quod *consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent* [5]. Improba plane malitia et nequitia, qua sibi non minus quam universæ genti extremam perniciem consciverunt! Sed neque judicium *admonitionis* præcessit, nam Luc. XX, 1, perhibentur principes sacerdotum et scribæ cum senioribus a Jesu sciscitantes unde acceperit potestatem docendi et ea patrandi quæ faciebat, seu argumenta suæ missionis, quos Christus ad silentium adegit, proposita quæstione de Joannis Baptistæ missione; verum neque ibi, neque alibi uspiam ullius admonitionis occurrit mentio. In aliis vero locis ab adversario adductis, agitur de potestate miraculorum edendorum quam sibi Christus attribuit,

1) Ibid. 48.
2) Ib. 49 e 50.
3) Ib. 53.
4) Joan. XII, 10, 19.
5) Matth. XXVI, 24; Marc. XIV, 1.

ac in se credentibus promittit in aliis prorsus temporis, loci ac personarum adjunctis; hæc cum judicio, quod vocatur *admonitionis*, quid tandem commune habeant, plane non video.

210. ***Ad*** 6m, ***Dist.*** Accusatus absque tabulis ac testibus, ***conc.*** damnatus, ***neg.*** Utroque hoc crimine tanquam prætextu ac pallio usi sunt Pharisæi ac sacerdotes ad juridice cohonestandum finem quem sibi proposuerant, ut patet ex toto processu. Attamen non sibi constiterunt; nam prius accusarunt Jesum de crimine politico; quam quidem deinceps accusationem deserentes intentarunt accusationem de crimine religioso; verum et hanc pariter dimittentes iterum se receperunt ad crimen politicum, Joan. XVIII, XIX. Princeps autem sacerdotum in privato conventu non criminis politici, sed criminis tantum religiosi reum esse Jesum declaravit, Matth. XXVI, 65. Ob neutrum tamen crimen damnatus est; non quidem ob crimen religionis quod parvi pendit Pilatus; non ob crimen politicum in quo innocens iterum iterumque declaratus est ab eo, ad quem spectabat de tali crimine cognoscere, nempe a provinciæ præside, qui nonnisi clamoribus, minis, tumultu Judæorum perterritus eorum cessit voluntati, sic Deo providente, ut Christi accusatorum et hostium livor, malitia et hypocrisis in propatulo ponerentur [1].

211. III. ***Obj.*** 1° Sacerdotes et seniores se ad supplicii locum contulerunt; quoniam vero sententia huic facto innitebatur, quod nempe Jesus illegaliter sibi titulum filii Dei, imo et Dei ipsius arrogasset, sic ipsum interpellabant: ***Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere: si Rex Israël est descendat nunc de cruce, et credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc si vult eum: dixit enim: quia filius Dei sum***, Matth. XXVII, 42. Juxta Evangelistam ejusmodi verba præ se ferebant illusionem et contemptum; ast personarum, quæ illa proferebant, natura, dignitas, ætas, ordo, quem in Christi judicio secuti fuerant, evincunt bonam ipsorum fidem. 2° Miraculum ea ipsa hora nonne decisivum fuisset [2]? 3° Quanquam: non proprie Judæi, sed vaticinia Christum interfecerunt; Jesus sæpe prædixerat mortem suam; hinc sive Judæi eum interfecissent, sive non, semper deicidæ fuissent. Etenim eum occidendo fuissent deicidæ, ut patet; non inter-

1) Cf. Jahn. *Archæol. biblica*, §. 246; ubi et ipse ostendit quæ Thalmudici in Sanhedrin IV statuunt circa judiciorum tempus, formam, etc. omnia in tumultuario de Jesu judicio neglecta fuisse. Sed præstat percurrere conditiones et formas judiciales (*proceduram* nunc vulgo nominant), quas circa testes et rationem judicandi in foro judaico exhibet Sanhedrin tam in judiciis pecuniariis quam in judiciis capitalibus, cap. 4 et 5. easque comparare cum historia evangelica, ut evidenter omnibus constet eas in judicio Jesu non solum neglectas, sed plane conculcatas fuisse. Extat porro tractatus de Synedriis in *Thesauro* Ugolini tom. 25, capp. citt. pag. 98 et seqq.

2) Salvador. ib. pag. 87 et seqq.

ficiendo tanto magis deicidæ fuissent, falsitatis arguendo ipsius vaticinia [1]). Ergo.

212. *Resp. Ad* 1m, *Neg.* Christi damnationem huic facto inniti; vidimus enim Pilatum nullam rationem hujus impacti criminis habuisse, sacerdotes vero et Pharisæi longe ante Christi confessionem de filiatione sua divina decreverant ipsius mortem; ergo Christi declaratio quod esset filius Dei, non fuit nisi prætextus, ut sæpe monuimus, quo ipsi usi sunt ad Christum sub specie legali condemnandum. Ex his recte colligitur in verbis relatis veram subsannationem, irrisionem, ironiam denique amarulentam contineri, quam et factis ostenderunt, *moventes capita sua*, et *dicentes ad alterutrum, cum scribis: Alios salvos fecit*, etc. in quo concordes sunt tres Evangelistæ qui sacerdotum verba referunt [2]), quos propterea si adversarius adducit pro se, debet pariter recipere testantes contra se. Adde et in hac agendi et loquendi ratione, quin adverterent, ad verbum omnino eos adimplevisse prophetiam quam longe ante protulerat David Ps. XXI, 8 et 9. Quid propterea contra facta possunt conjecturæ ex dignitate, gradu, etc. deductæ, cum cupiditate obcæcati hi Christi hostes omnes fines transilierint, ut patet ex tota serie rerum gestarum?

213. *Ad* 2m, *Resp.* 1° *trans.* Quos enim cætera miracula non moverunt, neque aliud mortis tempore patratum pervicaces atque in sententia sua obfirmatos profecto movisset. *Resp.* 2° nec defuisse ejusmodi miracula, quæ Christi mortem aut comitata sunt aut subsecuta, solis videlicet obtenebrationem, terræ concussionem, veli discissionem [3]); denique quod caput est, gloriosam ipsius a mortuis resurrectionem post triduum, de qua suo loco egimus [4]).

214. *Ad* 3m, *Resp.* Dedecere ejusmodi argutiam in re tanti momenti, eamque non prodere nisi stultitiam eorum incredulorum qui se philosophos jactant. Vaticinia enim logice, ut ajunt, sive ordine vel ratione subsequuntur liberam hominum deliberationem, ut suo loco monuimus [5]), quæ ordine ac ratione anterior est ipsa prævisione cujus objectum est, ac proinde prædictione. Adeo miseri sunt increduli dum adversus religionem christianam pugnant! Ut enim ex hucusque disputatis compertum fit, eo adiguntur, ut vel aperte mentiantur, vel veris falsa commisceant, vel denique ad scurrilia descendant [6]).

1) Ib. pag. 85. *note.*

2) Matth. XXVII, 39-41; Marc. XV, 29-31, Luc. XXIII, 35.

3) Matth. XXVII, 45, 51 et seqq.; Marc. XV, 33, 38; Luc. XXIII, 44 et 45.

4) Tract. *De vera relig.* part. 1. n. 243 et seqq.

5) Tract. *De Deo*, n. 395 et 399.

6) Cf. Opuscul. cui tit. *Jésus devant Caïphe et Pilate*, *Réfutation du chapitre de M. Salvador intitulé: Jugement et condamnation de Jésus*, par M. Dupin Aîné. Paris 1828.

CONCLUSIO.

215. Quæ cum ita se habeant, juverit paucis perstringere, quæ fusiori calamo tum adversus Judæos, tum adversus biblicos et incredulos prosecuti sumus, ut argumentorum nexus appareat ex quo exurgit instituta demonstratio de adventu ac persona Messiæ.

216. Ex dictis igitur certum est, 1° Messiam aliquem vel ab ipso mundi exordio humano generi a Deo fuisse promissum; Dei promissiones successu temporis ita fuisse sæpius iteratas, ut, quo magis promissionum implendarum tempus instabat, eo illustriores fuerint; fidem in venturum hunc Liberatorem quavis ætate plus minus viguisse penes omnes gentes, præsertim vero penes israëliticum populum, quem Deus constituit harum promissionum depositarium atque custodem. 2° Promissi hujus Messiæ determinata in Scripturis munia et characteres, atque adeo epocham ipsam adventus ejus quin retardari posset. 3° Messiam propterea hunc peculiare esse determinatumque individuum. 4° Elapsas esse epochas promissi Messiæ, completaque omnia, quæ ab eodem gerenda erant, neque hæc suo tempore præstitisse nisi unum Jesum Nazarenum in quem omnia quadrant prophetarum vaticinia, epochæ, characteres et cætera, quæ aut præcedere aut comitari aut subsequi adventum Messiæ debebant, et in eo complenda erant; ideoque, 5° Messiam advenisse neque hunc alium esse aut esse posse nisi Jesum, prout nobis demonstrandum proposuimus.

217. Ex his autem non modo adversus Hebræos colligitur inani ipsos ac fallaci prorsus spe duci, dum adhuc præstolantur venturum eum qui jamdiu venit, verum etiam eo adductos esse, ut absoluta impotentia detineantur ostendendi alium quempiam præter Jesum esse Messiam. Ejus enim naturæ sunt pleraque vaticinia quæ Messiam prænunciant, ut nonnisi semel compleri potuerint. Talem in censum veniunt quæ epocham determinant sub finem judaicæ reipublicæ, stantibus adhuc et paulo post evertendis Urbe ac templo, quæ dispersionem Judæorum et vocationem gentium, mosaici pacti abolitionem novique fœderis pangendi ac novi cultus suffectionem portendunt. Alia præterea vaticinia reperiuntur quæ, si simul sumas, ita tali individuo adnexa sunt, ut alii convenire nequeant, cujusmodi sunt characteres quos vocant personales circa originem, nativitatem, vitæ rationem, passionem, violentam necem sustinendam, gloriam inde subsecuturam una cum consectariis quæ ab iis dependent. Alia denique habentur vaticinia, quæ, spectatis politicis rerum eventibus, impossibile efficitur Judæis ostendere in alio quopiam ea jam adimpleta esse, seu unquam adimplenda. Nam ex omnium

veterum consensu juxta prophetias ex tribu Juda ac præcise ex familia David descendere debet seu nasci promissus Messias; jam vero ita omnem censum tribuum et familiarum post universalem dispersionem Judæi amiserunt, atque ita tribus omnes ac familiæ permixtæ sunt, ut nequeant omnino determinare ad quamnam tribum, multo minus ad quam familiam quispiam pertineat. Posteri autem David a Romanis ita omnes sunt deleti, ut nemo superstes evaserit [1]). Patet proinde non solum nullam superesse posse Judæis spem futuri Messiæ; sed omnem iis ademptam, ac præclusam viam esse ad alium præter Jesum Nazarenum agnoscendum.

218. Atque hinc novum exurgit pro veritate religionis christianæ ejusque divina origine argumentum. Si quis enim secum animo reputet admirabilem plane divinæ providentiæ dispositionem erga singularem hunc populum, factorum seriem ac vicissitudines, quas eadem gens subiit sive ante sive post Christi adventum, easque comparet cum vaticiniis in quibus hæc omnia prænunciata sunt non poterit quin agnoscat ac deprehendat tum vim divinæ præscientiæ tum cæteros characteres divinæ ac supernaturalis revelationis.

1) Cf. W. Schikardi *Jus regium Judæor.* problema xx, apud Ugolini in *Thes.* pag. 794.

TRACTATUS

DE INCARNATIONE.

PARS POSTERIOR.

ADVERSUS HAERETICOS.

219. Christologia Christianorum, ut vocant, complectitur germanam Dominicæ Incarnationis mysterii doctrinam, quam veteres passim *οἰκονομίαν œconomiam* aut *dispensationem* nominant. Definiri autem solet Incarnatio: assumptio naturæ humanæ a Verbo divino facta in unitate personæ ad humanum genus redimendum. Christus vero est ipsum Dei Verbum homo factum.

220. Ex qua definitione deprehendimus ad adstruendam plenam Dominicæ Incarnationis doctrinam a nobis exigi ut vindicemus 1° in Christo naturam divinam; 2° naturam humanam; 3° unitionem, seu unionem ambarum naturarum in una Divini Verbi persona; 4° integritatem utriusque naturæ post unionem; 5° utriusque pariter naturæ operationem et voluntatem; 6° idiomatum, ut vocant, communionem, theandricas actiones ex hypostatica conjunctione provenientes, et adorationem Christo debitam; 7° Christi titulos, munia et excellentiam; 8° meritum Christi actionum; 9° exhibitam ab eo satisfactionem pro peccatis nostris et redemptionem.

221. In his igitur singillatim enucleandis catholicæ doctrinæ capitibus cum consectariis ab iisdem dependentibus atque adnexis operam nostram impendemus, recensentes hæreticos tum antiquos tum recentiores, qui catholicam doctrinam subruere aut quoquo modo labefactare adnisi sunt, aut eos etiam qui a recto tramite deflexerunt.

CAPUT I.

DE DIVINA CHRISTI NATURA.

222. Directe impetunt divinam Christi naturam Sociniani, hæresim renovantes jamdiu protritam Photinianorum, Pauli Samosateni aliorumque obscuriorum sectariorum [1]). Socinianos cum suis surculis plerique Protestantes recentiores sequuntur, ex quibus orti sunt rationalistæ qui impietate omnes prædecessores hæreticos facile superant ita ut cum ipsis vix comparari

1) Cf. Petav. *De Incarn.* cap. 2 et 3. Ex censu tamen hæreticorum, qui inficiati sunt divini Verbi Incarnationem uxta Petavium, subducendi sunt Nazaræi, prout ostendimus in Tract. *De SS. Trinit.* n. 218 et seqq.

possint. Ex istorum sensu et sententia Christus conferri debet cum Pythagora, Socrate, Platone, Zenone, Seneca, Marco Aurelio, aliisque antiquitatis philosophis græcis atque latinis, aut etiam cum orientalibus, Zoroastro, Confucio atque Mahomete, quos, ut ipsi autumant, Deus excitavit ut dictis factisque populares suos edocerent, vel etiam institutis politicis et religiosis ad posteros transmissis a vitiis pravisque moribus arcerent [1]). Nervos proinde omnes in hoc præcipuo christianæ seu catholicæ religionis dogmate adstruendo intendere debemus.

223. Quum vero satis prolixe egerimus de divinitate Verbi in tract. ***De SS. Trinitate*** adversus Arianos, hoc ipso ostendimus, saltem indirecte, divinitatem Christi quæ ab illa pendet. Ut igitur omnes probationes illuc productas cum ex Scriptura, tum ex constanti Ecclesiæ sensu, traditione et doctrina ad rem præsentem transferamus, satis nobis, hic erit evincere Verbum illud ipsum, quod Deum Deique filium, seu secundam Sanctissimæ Trinitatis personam, consubstantialem Patri esse demonstravimus, idem esse ac Christum, seu Verbum humana carne indutum, id est, humanæ naturæ hypostatice conjunctum. Hoc autem tum ex Sacris Literis, tum ex perpetua traditione, et Ecclesiæ doctrina adstruemus, alias præterea adjicientes probationes ad divinitatem Christi directe magis magisque confirmandam; quæ omnia generali sequenti propositione complectimur.

PROPOSITIO.

Vera et proprie dicta divinitas seu natura divina in Christo Jesu agnoscenda est et profitenda.

224. De fide est, prout constat ex perpetua Ecclesiæ doctrina et professione in symbolis expressa. Addidimus autem ***veram et proprie dictam divinitatem***, seu naturam divinam in Christo esse agnoscendam ad omne effugium præcludendum adversariis nostris, qui divinitatem lato sensu acceptam in Christo ultro admittunt et agnoscunt.

225. Ita vero ex præmissis enunciatam veritatem ostendimus: Verbum, de quo loquitur Joannes initio Evangelii sui, verus Deus est, omniumque rerum conditor ac Patri coæternus: atqui hoc Evangelii Joannis initium: ***In principio erat Verbum***, etc. ne-

1) Ita aperte Wegscheider §. 120. *a.* Nec aliter sentit Baur, ut patet ex ejus systemate, de quo diximus in tract. *De Deo creat.* part. 3, n. 491, not. 2. Sic pariter Richter, *Das Christenthum v. d. ältesten Religionen des Orients,* seu: *Christianismus ex antiquissimis religionibus Orientis.* Lips. 1819, et Carol. Hase profess. Jenens. qui in op. *Das Leben Jesu,* etc. seu *Vita Jesu,* Lips. 1829. scribit: „Jesus homo Dei, non per mirabilem divinæ in humanam naturam ingressum, sed per perfectam humanæ naturæ eruditionem, quippe quæ hominem divinum reddidit. Jesus itaque, Dei Filius per apotheosim, non per Incarnationem." Deinde subdit nullam Christum duxisse uxorem, quod nullam invenerit dignam se. Ita progrediuntur Protestantes.

quit ad alium quam ad Christum referri; ergo ex Joanne vera et proprie dicta divinitas, seu natura divina in Christo est agnoscenda. Jam vero minor propositi syllogismi neque ab adversariis ipsis in dubium vocatur, cum de hoc ipso Verbo scribat Joannes v. 14: ***Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*** [1]. Ideo vero magnificum illud procemium præmisit Joannes ut ex eo lucem suam mutuarentur, quæ in toto Evangelii decursu de Christo erat relaturus, quod scilicet e cœlo venerit, Filius Dei sit, antequam mundus fieret apud Patrem extiterit, quod e Patre et ex Deo processerit, esset in cœlo dum loqueretur in terra, aliaque ejusmodi, quæ facile omnia intelliguntur illo procemio præmisso; illo sublato, totidem ænigmata inexplicabilia penitus evadunt [2].

226. Præterea non aliud de Christo credere aut sentire possumus quam quod 1° Christus de se ipso prædicavit Judæis; 2° commisit discipulis suis; 3° nec alio sensu ab eo quo ipsum tum Evangelistæ, tum Judæi sumpserunt; 4° denique ab eo quem Scriptores reliqui de eo docuerunt. Porro singula hæc capita percurrentes non possumus veram ac proprie dictam divinitatem in Christo non agnoscere. Etenim

227. 1° Christus non solum se Dei filium esse clare et aperte docuit, sed ita docuit, ut posuerit fundamentum præcipuum religionis suæ et spem omnem salutis in hac divinitatis suæ fide. Etenim Joan. III, 16: ***Sic Deus***, inquit, ***dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam... qui non credit jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei*** [3]; 2° cum dixisset Judæis, Joan. VIII, 32: ***Veritas liberabit vos***, responderunt superbe Judæi: ***Nos nemini servivimus unquam;*** tum Christus rursum: ***Amen, amen dico vobis: quia omnis qui facit peccatum servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis***, v. 34. Quibus verbis Christus sibi potestatem tribuit Patris, et Filii naturalis, qui quos vult adsciscit in domum Patris sui, et eos ex servitute in libertatem vindicat. 3° Christus velut filius in domo *sua*, Joan. II, 16, templi profanatores ejicit dicens: ***Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis***, vel ut Matth. XXI, 13, loquitur: ***Domus*** mea ***domus orationis vocabitur.*** 4° Docet tanquam auctoritatem habens, id est, potestate legislativa suprema ex nomine suo: ***Scriptum est***, vel ***dictum est antiquis ...; ego***

1) *Καὶ ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.*

2) Cf. Tract. *De SS. Trin.* n. 163.

3) *Οὕτω ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον . . . ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.*

autem dico vobis, Matth. VII, 21: *Non omnis qui dicit mihi Domine Domine*... XXIV, 35: *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* [1]). Et Joan. VIII, 51: *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum.* 5° Docebat ut Sapientia ante sæcula ab æterno genita, et hanc Sapientiam se esse declarat; nam pro eo quod Matth. XXIII, 34, dicitur: *Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes*, Luca inquit: *Propterea et sapientia Dei dixit: mittam ad vos*, etc. ... *justificata est sapientia ab omnibus filiis suis*, XI, 49. 6° Christus insuper omnes alienos sensus a vera ac naturali filiatione divina removet, dum Joan. XV, 18, Deum vocat patrem *proprium* ἴδιον [2]); imo vel sub ipsa parabolarum caligine idipsum docebat; sic Marc. XII, 6: *Adhuc unum habens filium carissimum et illum misit ad eos novissimum dicens*: *quia verebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem, hic est hæres, venite*, etc. ubi instituit clarissimam antithesim inter servos quos antea Deus miserat et filium suum. 7° Docet Christus ante Abraham se esse; pluribus in locis se e cœlo descendisse declarat, Joan. VIII, 58: *Amen, amen dico vobis: antequam Abraham fieret ego sum,* quibus suam patefacit æternitatem, dicens *sum*; docet se esse in cœlo dum est in terra: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo.* Joan. III, 13; rursum: *Descendi de cœlo ... hic est panis de cœlo descendens ... ego sum panis vivus qui de cœlo descendi ... si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius? ... scio unde veni et quo vado. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum* [3]). Hæc omnia, supposita æterni Verbi Incarnatione, plana sunt, nullum vero sensum habent si illa tollatur. 8° Sed neque his contentus clarius adhuc sibi tribuit naturalem Filii Dei notionem. Postulat enim hæc, ut cum Deus Filium generando totam ei substantiam tradiderit, Filius in Patre sit, et Pater in Filio, et uterque unum sint. Hæc autem de se Christus prædicavit dicens: *Pater in me est et ego in Patre*: *Ego et Pater unum sumus*, Joan. X, 38 et 30. Hinc cum neuter ab ulla creata re comprehendi possit, Pater comprehendit Filium, Filius vero comprehendit Patrem: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius* [4]). 9° Nihil denique de

1) *Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε Κύριε*... XXIV, 35. *Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μοῦ οὐ μὴ παρέλθωσι.*

Porro hoc ipsum vidit subtilis judæus Orobius, qui in tertio Scripto III quæsito. n. 7. concludit: „Igitur qui propheta venerit et dicat in nomine suo hæc facienda, vel credenda, homines in nomine suo salvandos, miracula in nomine suo facienda, in seipsum fidem exegerit ad salutem æternam, in nomine suo, et a se peccata hominibus condonanda: iste non est Dei minister, non est propheta, *sed Deus ipse*". Cf. *Amic. collat.* pag. 108.

2) In vulgat. ed. *suum.*

3) Cf. Joan. VI, 38, 41, 50, 63; VII, 14, 23, etc.

4) Matth. XI, 27. *Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ. οὐδὲ τὸν πατέρα τὶς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός.*

divina majestate cogitare possumus quod sibi Christus non attribuerit. *Dominum* siquidem se perpetuo prædicat eo prorsus sensu, quo Judæi hunc titulum Deo tribuebant, ut cæteris omissis constat ex iis, quæ affert Luc. VI, 46: *Quid autem vocatis me Domine Domine, et non facitis quæ dico?* quæ simillima sunt iis, quæ apud Malach. I, 6, leguntur: *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus? Deum* se etiam declarat sibi applicans Isaiæ vaticinium XXXV, 4: *Deus vester ultionem adducet retributionis: Deus ipse veniet et salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum* [1]; et Matth. XI, 4: *Euntes renuntiate ... Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*, ad se referens oraculum Malachiæ: *Ecce ego mitto Angelum meum et præparabit viam ante faciem meam* [2]. *Omnipotentem* se exhibet in corporibus animisque curandis, imo et mortuis ad vitam excitandis: siquidem non alieno nomine, ut Petrus Act. III, 6, sed proprio edebat miracula: ac potestate sibi insita; leproso enim dicenti sibi: *Domine si vis potes me mundare*, respondit Christus: *Volo* [3]; laudat centurionis fidem, qui ex suo in milites imperio summum Christi in res creatas omnes dominium et potestatem spectabat [4]; declarat se miracula operari, et mortuos a se vivificari, ut vivificantur a Patre [5]. Eandem ostendit potentiam in animis curandis dum se auctorem gratiæ perhibet: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis* [6]: hinc mulier peccatrix ab eo animi salutem postulat eadem fiducia ac alii salutem corporis, eique Christus eam impertitur; quinimo utitur exemplo creditoris a quo debitum omne gratuito dimittitur duobus debitoribus, et hunc se esse creditorem ostendit ac declarat dicens: *Vides hanc mulierem*, etc. [7]? Utramque potestatem in corpus et animam egregie demonstravit cum sanum fecit paralyticum; etenim cum dixisset ei: *Confide, fili, dimittuntur tibi peccata tua*, murmurabant Pharisæi intra se dicentes: *Hic blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Assentitur Christus peccata a solo Deo dimitti, sed hac ipsa de causa hanc potestatem sibi vindicat; nam ut probet se tali pollere potestate ideoque et Deum esse, *ait paralytico: Tibi dico, surge* [8]. *Supremum* se exhibet *judicem* qui vel præmia vel pœnas decernat; præmium quidem cum de ovibus suis: *Et ego*, inquit, *vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum et non rapiet eas quis-*

1) Matth. XI, 5.
2) Cf. quæ de hoc oraculo scripsimus part. 1, n. 41, not. 2.
3) Matth. VIII, 3.
4) Ibid. 9 et seqq.
5) Joan. V, 17.
6) Joan. VI, 27, Ἐργαζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει.
7) Luc. VII, 44 et seqq.
8) Matth. IX, 2 et seqq.

quam de manu mea [1]); supplicia vero, dum ait: ***Mittet filius hominis Angelos suos . . . et mittent eos in caminum ignis*** [2]). Demum Christus in sermonibus suis quos coram Judæis habuit non semel testatus est debitum sibi esse triplex officium quo erga Deum obstricti sumus fidei, spei et charitatis; fidei quidem illis verbis: ***Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Qui credit in me habet vitam æternam*** [3]); spei: ***Si ergo filius vos liberaverit vere liberi eritis*** [4]), alioquin nulla inde evadendi ratio et spes suppetit; charitatis: ***Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum***, Luc. VII, 47. Et hæc Christus de se, quibus sibi proprie dictam divinitatem, Dei scilicet nomen, nativitatem, naturam, potestatem, professionem [5]) cæteraque omnia vindicavit, quæ nonnisi in eum, qui natura Deus sit, cadere possunt.

228. 2° Neque aliter se patefecit discipulis : etenim sibi semper constans dicebat cæco nato quem sanaverat: ***Tu credis in Filium Dei?...et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est. At ille ait: Credo Domine, et procidens adoravit eum***, Joan. IX, 35 et seqq. Item Marthæ : ***Ego sum***, inquit, ***resurrectio et vita***; ***qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit vivet***, ***et omnis qui credit in me non morietur in æternum: credis hoc?*** Respondit autem ei Martha cohærenter ad Christi expostulationem: ***Utique Domine***, ***ego credidi***, ***quia tu es Christus Filius Dei vivi***, ***qui in hunc mundum venisti***, Joan. XI, 25-27. Apostolis vero ante passionem suam: ***Creditis in Deum et in me credite,*** Joan. XIV, 1, nec qualemcumque fidem exigit, sed eam, quæ per charitatem operatur; postulat enim ut eum super omnia diligamus, et ejus mandata custodiamus: ***Qui amat patrem aut matrem plus quam me***, ***non est me dignus***, Matth. X, 37; et rursum: ***Qui habet mandata mea et servat ea***, ***ille est***, ***qui diligit me***, Joan. XIV, 21; ***Si quis diligit me***, ***sermonem meum servabit*** ibid. 23. Discipulorum mentem ad divinitatis suæ fidem erigit; dat enim eis ***potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici***, Luc. X, 19; promittit eis *os et sapientiam*, *cui non poterunt resistere o-*

1) Jo. x, 28, *Κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον, δίδωμι αὐτοῖς· καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει τὶς αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου.*

2) Matth. xiii, 41. *Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ . . . καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν χάμινον τοῦ πυρός.*

3) Joan. vi, 29. *Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος . . . 47. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον.*

4) Joan. viii, 36. *Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.*

5) Ad hæc præcipua capita S. Hilarius revocavit argumenta omnia, quibus veram et proprie dictam Jesu Christi divinitatem adversus Arianos aliosque illius ætatis hæreticos vindicavit. Sic enim disserit S. Doctor lib. 7. *de Trin.* n. 9. "Deum igitur Dominum nostrum Jesum Christum his modis novimus, *nomine*, *nativitate*, *natura*, *potestate*, *professione*." Hæc vero singillatim toto libro fuse prosequitur.

omnes adversarii ejus, Luc. XXI, 15; *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo hoc faciam*, Joan. XIV, 13; promittit *se* missurum spiritum veritatis: *Et ego mittam eum ad vos*, Joan. XV, 26; neque ut Moyses aut prophetæ mandata annuntiat, sed ea in cordibus nostris insculpit et dat virtutem ea executioni mandandi: *Ego sum vitis vera, vos palmites, manete in me*, ibid. 5 et seqq.; suam pariter omnipotentiam et immensitatem luculenter commendat dum Matth. XVIII, 20, eisdem pollicetur: *Ubi enim sunt duo aut tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum*; et cap. XXVIII, 20, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi;* et alibi: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*, Joan. XIV, 23.

229. 3° Videndum superest quonam sensu verba Christi intellexerint Judæi et Christi discipuli. Porro Judæi illa sensu obvio acceperunt, et Christus hunc ipsum sensum confirmavit. Primum autem evincunt Judæorum querelæ Joan. VI, 42: *Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de cœlo descendi?* Non igitur ut Sociniani de dono cœlesti Christi verba intellexerunt, quod evincit ipsorum furor, Joan. V. Cum enim pro certo haberent Christum vocasse Deum patrem *proprium . . . propterea magis quærebant eum interficere*; ipsum accusarunt blasphemiæ, volebantque lapidare, *quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum*, Joan. X, 33. Si igitur Christus non fuisset vere Deus ac proprius et naturalis Dei Filius, debuisset omni modo vel ipsam hujus rei suspicionem e Judæorum animis evellere, sive ut eorum furorem compesceret, sive ut scandalum amoveret, prout ipsius veracitas et charitas exposcebant; porro Jesus non solum ea verba non emollivit ac temperavit quibus de sua divinitate opinionem ingesserat Judæis, sed constanter eamdem sibi vindicavit et eo magis perstitit in ea asserenda, quo magis illi exardescebant. Nam Joan. VIII, 26: *Qui me misit*, inquit, *verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo*... v. 38: *Ego quæ vidi apud Patrem meum loquor*. Utitur quadruplici argumentorum genere 1° Joannis Baptistæ testimonio, qui eum Filium Dei et e cœlo venisse testatus fuerat, Joan. III, 31; 2° ipsius etiam Patris testimonio, cujus hæc vox audita est: *Hic est Filius meus dilectus*, Matth. III, 17; 3° ipsa etiam miraculorum voce ad frangendam Judæorum improbitatem aptissima, Joan. X, 25; 4° Scripturarum auctoritate. Quæ quidem argumenta collecta exhibet Joan. V, 33 et seqq., dicens: *Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati...ego autem habeo testimonium majus Joanne. O-*

pera enim, quæ dedit mihi Pater ut faciam ea, ipsa opera, quæ ego facio testimonium perhibent de me, quia Pater misit me... et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me... scrutamini Scripturas...et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me; hoc autem dixit cum ipsum vellent Judæi interficere eo quod *proprium* patrem diceret Deum, et traducerent blasphemiæ reum eo quod æqualem se faceret Deo. Christus demum hoc ipsum jurejurando et sanguine confirmavit; interrogatus enim: *Tu es filius Dei?* Respondit: *Ego sum*, Marc. XIV, 62, quod dictum ut blasphemiam Judæi acceperunt: *Quid adhuc egemus testibus*, inquiunt, *vos audistis blasphemiam; omnes clamarunt: reus est mortis* [1]); ac coram Pilato hoc crimen ipsi intulerunt: *Nos legem habemus et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*, Joan. XIX, 7; ea ratione propter quam paulo ante voluerunt eum lapidare eo quod dixerat: *Filius Dei sum.* Ergo patet non solum Christum suam divinitatem proprie dictam prædicasse, sed Judæos ita eum intellexisse, et Christum eam confirmasse omni argumentorum genere. Quod nisi admittatur, concludi deberet totam controversiam ob quam Christum Judæi voluerunt lapidare, interficere, et propter quam accusarunt blasphemiæ, et reum ex lege declararunt et morti addixerunt, in eo fuisse, quod se hominem præstantissimum diceret et Judæi noluerint credere. Consequeretur præterea rem totam stetisse in verborum logomachia, quam cum Christus dirimere paucis voculis potuisset totamque solvere, voluerit potius in falsa hac opinione obstinate eos relinquere. Quis ejusmodi absurda in animum inducat suum?

230. Sed de divinitate proprie dicta verba Christi intellexerunt insuper discipuli ejus, quod triplici ex capite eruitur: 1° ex eo quod numquam lenierint aliqua interpretatione quæ Christus tam magnifice de sua divinitate protulit; 2° ex eo quod ejus effata mirifice confirmaverint; 3° ex eorum proposito in scribenda magistri vita. Ad primum enim quod attinet, nonnulla obscure dicta summa semper diligentia explanant ex. gr. cum dixit: *Solvite templum hoc; Unde ememus panes; Lazarus amicus noster dormit*, aliaque ejusmodi; jam vero, admissa contorta Unitariorum explicatione, longe obscurius Christus locutus fuisset cum de præstantia sua sermonem instituit, quam in adductis locis, quæ ab Evangelistis explanata sunt; attamen nunquam exponunt, quin potius arguunt interdum Judæos, quod non intellexerint verba Christi cum de sua loqueretur divinitate. Nam cum Joan. VIII, 25, interrogassent Judæi Christum: *Tu quis es?* ac respondisset Christus: *Principium, qui et loquor vobis*, addit: *Non co-*

1) Matth. XXVI, 65 et 66; Luc. XXII, 70 et 71.

gnoverunt, *quia patrem ejus dicebat Deum* [1]), ex Joanne igitur non errabant Judæi dum Christi effata accipiebant de eo, quod sibi tribueret Deum patrem suum naturalem; verum idem adnotat eos potius errasse cum Christum non intellexerunt dicentem patrem suum esse Deum.

231. Hinc est quod Evangelistæ singuli exordiantur Evangelium ab aliquo præclaro Jesu Christi divinitatis testimonio. Matthæus enim referens Christi conceptionem ei applicat verba Isaiæ VII, 14: ***Ecce virgo concipiet . . . et vocabitur nomen ejus Emmanuel**, quod est interpretatum **nobiscum Deus*** [2]); Marcus vero incipit: ***Initium Evangelii J. C. Filii Dei**; **sicut scriptum est in Isaia** propheta: **ecce ego mitto angelum meum**,* etc. [3]); sic Lucas inducit Angelum dicentem Zachariæ: ***Multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum et ipse præcedet ante illum (Dominum Deum) in spiritu et virtute Eliæ*** [4]). Sed præ cæteris S. Joannes de quo supra dictum est.

232. 4° Sed non minus splendide certatim Scriptores reliqui sacri divinitatem Christi prædicant, ex quibus nova lux accedit iis, quæ in Evangeliis habentur. Paulus enim in Epist. ad Hebr. III, 5 et 6, eum vocat Dominum domus suæ ad discrimen Moysis, qui fidelis famulus tantum in eadem domo fuit; cap. I, ***Filius Dei*** ab eo dicitur, splendor gloriæ et figura substantiæ Patris; eum exhibet Deum creatorem omnium tum ibi tum cap. III, 4: ***Qui autem creavit omnia Deus est***; æternitatem, immutabilitatem, omnipotentiam ei tribuit: ***Jesus Christus heri et hodie: ipse et in sæcula***, Hebr. XIII, 8: ***Tu in principio Domine terram fundasti**, et **opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt**, tu autem **permanebis*** [5]). Rom. VIII, 32, eum vocat Filium Dei ***proprium;*** Coloss. I. 16: ***Omnia***, inquit, ***per ipsum**, et **in ipso creata sunt; et ipse est ante omnes**, et **omnia in ipso constant;*** I Tim. III, 16, vocatur ***Deus manifestatus in carne;*** et Rom. IX, 5: ***Deus benedictus in sæcula;*** ad Tit. II, 13, eum dicit ***magnum Deum***; ad Philipp. II, 6: ***Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.*** Sic etiam Apostolus Petrus diserte declarat Christum esse cum Patre summum illum Deum, qui ***Jehovah*** in Scripturis vocatur; ad illum enim refert illud Ps. XXXIII, ***Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (hebr. יְהוָֹה)*** inquiens: ***Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus,***

1) Vers. 27. *Οὐκ ἔγνωσαν ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς* (in var. *αὐτοῦ λέγει τὸν Θεὸν*) *ἔλεγεν.*

2) Matth. I. 23.

3) Marc. I, 1.

4) Luc. I. 16 et 17.

5) Ib I, 10. *Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σοῦ εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις κ. τ. λ.*

ad quem accedentes lapidem vivum, etc. [1]); sic quod legitur Is. VIII, 13: *Dominum exercituum ipsum sanctificate*, ad Christum refert, scribens: *Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris* [2]). S. Judas egregiis coloribus pingit hæreticos *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et D. N. J. C. negantes* [3]); et v. 5. inducit Christum Jesum præexistentem et supremam exercentem potestatem: *Quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos; qui non crediderunt perdidit. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.* S. Joannes passim id ipsum inculcat, vocans J. C. *vitam æternam; quæ erat apud Patrem et apparuit nobis*, *verbum vitæ, verum Deum* [4]); in Apocalypsi eum dicit *Alpha et Omega, principium et finem*, *Dominum dominantium*, *Verbum Dei* [5]). Apostolus item Incarnationem vocat *magnum mysterium*, *mysterium absconditum a sæculis in Deo*, etc. [6]).

233. Quibus præmissis istud jam exurgit ineluctabile argumentum a quo numquam se poterunt Sociniani, Unitarii, ac rationalistæ subducere: Christus se ipsum Filium Dei proprium multiplici ratione dixit et declaravit, ad hanc inculcandam veritatem direxit miracula sua, eandem sanguine ac morte obsignavit. Hanc inculcavit Judæis et discipulis suis; de vera ac proprie dicta divinitate Christi verba intellexerunt Judæi et discipuli, hanc ei vindicarunt Evangelistæ, et Scriptores omnes inspirati, qui hujus articuli professionem veluti præcipuum fundamentum constituunt fidei a se prædicatæ. Ergo vel in Christo Jesu vera ac proprie dicta divinitas agnoscenda est, vel nuncius remittendus toti christianismo, qui totus illi articulo innititur.

234. Dixi: *Vel nuncius remittendus toti christianismo;* quia tota, qua late patet christiana religio hunc articulum supponit ac necessario postulat; postulat reconciliatio Dei cum genere humano lapso ac redintegrato; postulat officium mediationis et satisfactionis a Christo præstitæ; postulat œconomia gratiæ, et sacramentorum, præsertim Eucharistiæ; postulat ipsa futura e mortuis excitatio [7]). Sane dogmata ista omnia Sociniani et rationalistæ omnino e medio sustulerunt. Omnis spes nostra

1) I Pet. II, 3. *Εἴπερ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Πρὸς ὃν προσερχόμενοι, λίθον ζῶντα, κ. τ. λ.*

2) Ibid. III, 15. *Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.* Ubi animadvertendum conceptis verbis Christum vocari *Dominum Deum* juxta text. gr.

3) Vers. 4. *Τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι.* Hic rursum patet Christum vocari pariter Deum in gr. text. *Dominum Deum.*

4) I Ep. I, 2, v. 20.

5) I, 8; XIX, 16, 13.

6) Coloss. I, 26, al.

7) Cf. quæ diximus in tract. *De Deo creatore*, n. 870 et seqq.

corruit; corruunt præcipua incitamenta ad Deum colendum ac diligendum. Hinc non immerito Ariani, Sociniani ac rationalistæ passim deistæ aut semideistæ audiunt, cum vix umbram christianismi reliquerint [1]).

235. Urgenda hic esset perpetua Ecclesiæ traditio unanimis et constans circa hunc ipsum articulum; verum cum præcipua capita fuse jam prosecuti simus in tract. *De SS. Trin.* [2]); ubi ex publica fidei professione, institutione catechumenorum, fidei nostræ symbolis, ex confessionibus Martyrum, ex consensu ipso ac testimonio omnium hæreticorum, Judæorum atque ethnicorum luculentissima documenta in medium protulimus; ad eum locum nostros auditores remittimus, ne eadem rursus repetamus; cum præsertim hæc propositio aliquanto longius excurrerit, quam instituti nostri ratio postulabat [3]).

DIFFICULTATES.

236. I. *Obj.* Christus in terris legati Dei munus sustinuit, ac Dei personam proinde retulit; nomine Dei propterea loquebatur, sibi Dei nomen ac dignitatem vindicavit ac Dei proprietates, atque in se officia omnia fidei, spei et charitatis exegit, adorari voluit tanquam Deus longe potiori jure quam Angeli, qui apparebant in V. T. quum multo illustrius ac dignius illis Dei personam repræsentaverit. Hoc vero canone semel constituto, jam sponte sua concidunt quæ a Catholicis ad adstruendam Christi divinitatem congeruntur. 2° Etenim si Angelus in rubo dicere potuit: *Ego sum qui sum*, si potuit affirmare: ***Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob***, si cultum supremum sibi deferri jussit, si Dei proprietates sibi vindicare potuit, quin Deus reipsa esset aut duplex in ipso natura fingenda sit, multo magis Christus utpote Dei vicarius et legatus hæc potuit de se prædicare, Judæis et discipulis credenda proponere, et Scriptores sacri literis commendare quin ipse revera Deus esset. Ergo.

237. ***Resp. Neg. ant.*** Etenim 1° numquam Christus se ut merum Dei legatum aut Dei personam referentem perhibet, sed constanter ut Dei Filium unigenitum ac proprium se exhibet *a Patre* in hunc mundum missum ad eum illuminandum

1) In istorum systemate christiana religio non evasit nisi religio naturalis mythis ac formis biblicis involuta, prout polytheismus atque idololatria ipsa juxta eosdem non fuerunt aut sunt nisi religio naturalis mythis poëticis vestita. Totum propterea discrimen inter religionem christianam et polytheismum atque idololatriam unice pendet a diversitate mythorum atque formarum sive symbolorum quibus ejusmodi religiones obvolutæ sunt.

2) Num. 203 et seqq.

3) Cf. Prud. Maran, *Divinitas D. N. J. C. manifesta in Scripturis et traditione*, Paris 1746, lib. 1, part. 2, cap. 1 et seqq., in quibus collegit et illustravit omnia N. T. testimonia quibus Christi Domini divinitas adstruitur. Tum. lib. 2, 3 et 4, in quibus late id ipsum præstat quoad universam traditionem.

ac salvandum, nec aliter de ipso Scriptores sacri loquuntur; 2° numquam Scripturæ Christum ut Deum *ingenitum* describunt, sed semper ut Filium Dei et Deum de Deo; 3° tribuunt ei immensitatem, omnipotentiam, æternitatem ac reliquas divinitatis notas, sed ut a Patre omnia accipientem; 4° dicunt eum ubique esse, sed cum Patre venientem ad eos, qui ipsum diligunt; 5° cœlum et terram creasse referunt, sed ut Verbum per quod creata sunt: ante mundi constitutionem fuisse, sed apud Patrem. Jam vero, si Dei nomen et proprietates sibi tribuisset Christus ea tantum de causa, quod Dei legatus esset et personam sustineret, absolute debuisset hæc sibi vindicare et nunquam se a Deo, seu Patre distinguere. Hæc sola animadversio totum labefactat systema Socinianorum et rationalistarum. Sed addendum præterea talia in Scripturis de Christo affirmari, quæ nonnisi summa impietate de Patre, quem solum Deum summum adversarii autumant, dici possent, et tamen divinitatem Christi mirifice confirmant. Sic ex. gr. cum tradunt eum descendisse de cœlo et ascendisse in cœlum; *per eum* omnia creata esse, et cum in forma Dei esset et æqualis Deo, formam servi assumpsisse, et habitu inventum ut hominem. Sed neque in Patrem conveniunt Christi dicta: ***Ego in Patre et Pater in me est***; ***Ego et Pater unum sumus: Exivi a Patre et veni in mundum; iterum relinquo mundum et vado ad Patrem; Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me***, ***Patris***, aliaque ejusmodi. Non igitur ut Angelus personam Dei repræsentans, ejusque nomine cum hominibus disserens ita Christus loqui censendus est, sed ut æqualis Deo ingenito, et ab eo genitus [1]).

238. *Ad* 2m, seu *ad conf.* Dato etiam, quod adversarii pro certo sumunt, quod alii vehementer negant, numquam Filium sed semper Angelum Patribus in V. T. apparuisse ac visum fuisse, non tamen inde sequitur, quod ipsi volunt [2]). Ex dictis

1) Cf. Maran, op. cit. loc. cit. cap. 20, §. 2.

2) Cf. Hengstenberg, *Christologia V. T.* part. 1. sect. 1, cap. 3, pag. 219 et seqq.; etsi non omnes opiniones Auctoris admittamus; siquidem ipse, utpote protestans, ex generali thesi, quod per *Angelum Jehova*, aut *fœderis* semper secunda Trinitatis persona significetur, vult inferre Catholicis deesse fundamentum biblicum ad cultum Angelorum adstruendum. Porro hanc sententiam expendemus in tract. *De cultu Sanctorum*.

Cæterum Verbum ipsum Patris apparuisse passim in V. T. patriarchis communis fuit veterum sententia, ut constat ex Synodo I Antioch. in epist. ad Paulum Samosaten. apud Coleti, S. J. *Conc. collect.* Venet. vol. 1, pag. 866-70. Justin. M. in *Dial. cum Tryph.* n. 126. ed. Mar. tum in *Apol.* I, n. 63. Auct. *Constit. Apostolic.* lib. 5, cap. 20, apud Coteler. tom. 1, pag. 325 et seq. Irenæus *Cont. hæres.* lib. 4, cap. 7, §. 4, edit. Mass. Theophilus lib. 2, n. 22; *Bibl. Patrum*, ed. Ven. tom. 2. Clem. Alex. *Pædag.* lib. 1, cap. 7, ed. Potteri, tom. 1, pag. 131 et seqq. Tertullian. *Cont. Prax.* cap. 16, ed. Rig. Cyprianus *Cont. Judæos*, lib. 2, capp. 5 et 6. Hilarius *De Trin.* lib. 4, §. 31 et seqq. ed. Maur. Euseb. *Demonst. Evang.* lib. 5, cap. 10. Cyrill. Jerosolym. *Catech.* XII, n. 13, ed. Toutt. Cyrill. Alex. in *Exod.* lib. 1, opp. edit. Auberti, tom. 1, pag. 262. Joan. Chrysost. *Hom.* LVIII. *in Genes.* n. 3. Ambros. *De fide ad Grat.* opp. ed. Maur. tom. 2, pag. 460. Theodoretus in *Exod.* inter-

enim ingens patet discrimen inter Angelum Dei legatum et Christum, et quidem multiplex. Nusquam enim in his Angelorum ministeriis ulla unio exhibetur angelicæ naturæ cum divina, nec Angelo proprietates divinæ tribuuntur, nec Deo angelicæ. Etsi Angelus, cum Dei personam repræsentat, creatorem se dicat cœli et terræ, nusquam cœlum et terra a Deo per Angelum creata dicuntur; nuspiam duæ naturæ in una persona de Angelo prædicantur, prout prædicantur de Christo, quem Scripturæ Deum manifestatum in carne, Verbum carnem factum et habitans in nobis, Deum qui sanguine suo Ecclesiam acquisivit, aliaque non pauca annunciant, quæ in magno Incarnationis mysterio occurrunt. Quaquaversum igitur spectetur Socinianorum commentum, patet absurdum esse, neque cum biblicis fundamentis, multo minus cum traditionalibus componi posse [1]).

239. II. ***Obj.*** Causam ob quam Filii Dei nomen assecutus est Christus, non ab ejusdem naturæ divinæ identitate cum Patris natura assignant Scripturæ, sed vel ab admirabili ipsius e virgine conceptione, vel ab ejus resurrectione et gloria repetunt. 1° Etenim Luc. I, 35, alloquens Angelus Mariam ait: ***Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi:*** IDEOQUE ***et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*** Prima ergo causa, inquit Crellius, cur Jesus Dei Filius extiterit ea est, quod non ex viro, sed ex Deo, virtute atque efficacia ipsius interveniente, conceptus ac generatus fuit, et sic nullum alium, præter Deum, habuit Patrem [2]); eo nempe sensu, subdit Kuinoelius, quo Adamus quoque, Luc. III, 38, ***Filius Dei*** dicitur [3]). 2° Alteram causam appellationis Filii Dei Christo attributæ aperit Apostolus, tum Act. XIII, 32, ubi resurrectionem prædictam his verbis fuisse declarat: ***Filius meus es tu; ego hodie genui te;*** tum initio Epist. ad Rom. I, 3 et 4, scribens: ***De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem: qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum J. C. D. N.*** 3° Tertiam etiam causam hujus denominationis attulit Christus ipse Joan. X missionem scilicet suam a Patre ac sanctificationem: cum enim Judæi, pergit Crellius, blasphemiæ crimen ipsi objecissent, quod homo cum esset, Deum se ipsum faceret, ita eis respondit: ***Nonne scriptum est in lege vestra: quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis: quia blasphemas: quia dixi, Filius Dei sum?***

rog. v, opp. ed. Sirmondi. tom. 1, pag. 78, aliique passim usque ad S. Augustinum. Hinc sublatum est præcipuum Socinianorum fundamentum.

1) Cf. Maran, loc. cit.

2) Lib. 1. *De uno Deo Patre,* cap. 31. in *Biblioth. Fratrum Polonor.* Irenopoli 1656, tom. 4.

3) *Comment. in lib. hist. N. T.* tom. 2, in hunc loc.

Ubi apparet hanc Christum afferre rationem, ob quam longe majori jure Filium Dei sese appellaverit, quam judices illi olim *Dii* fuerint appellati, quod a Patre sanctificatus et in mundum missus fuerit. Profecto, si Christus summus ille Deus fuisset, si fuisset ex essentia Patris ab æterno genitus, et eam ob causam Dei Filius, qui fieri potuisset, ut id hoc loco reticeret? Nam si ullus erat locus, ubi id esset exprimendum, hic profecto erat [1]). Ergo.

240. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1^m, ***prob. Dist.*** Si particula ***ideoque*** usurpata ab Angelo esset ad significandam causam denominationis ***Filii Dei***, ***conc.*** si usurpata fuit ad significandam causam qua sic decebat Filium Dei concipi ac nasci, ***neg.*** Dato enim quod hic particula ***ideoque*** sit causalis [2]), expendendum superest cujusnam rei causam exprimat. Jam vero cum Angelus jam dixerit Mariæ: ***Ecce concipies in utero et paries Filium et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur*** (id est, ***erit*** [3])): ***et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus; et regnabit in domo Jacob in æternum et regni ejus non erit finis***, Luc. I, 31 et seqq.; patet Angelum denunciasse B. V. tempus advenisse implendorum vaticiniorum Isaiæ VII et IX, quibus prædicebatur nasciturum ex Virgine ***Emmanuelem***, qui vocandus erat ***Admirabilis***, ***Deus***, ***Fortis***, etc. seu Messiam Filium Dei, qui propterea ex Virgine nasci debebat. Cum utrumque pro certo teneret Beatissima Virgo Maria, tum se Filium Dei parituram, tum virginem permansuram, sciscitatur ab Angelo modum quo hæc perficerentur. De hoc modo eam Angelus instruit per obumbrationem scilicet Spiritus Sancti id perficiendum declarans, deinde redit ad illud quod de hoc filio nascituro præmiserat concludens: ideoque ***quod nascetur ex te Sanctum***, ***vocabitur*** (seu, ***erit***) ***Filius Dei***, ac si diceret: talis est ortus, qui juxta vaticinia decet Filium Dei. Alioquin si post magnificum illud exordium deduxisset Angelus totam rationem et causam filiationis divinæ ad modum seu rationem qua perficienda erat conceptio filii nascituri, Mariam a præclara illa notione quam ei injecerat ad exilem plane ac jejunam revocasset [4]).

241. Hinc exploditur quoque Kuinoelii commentum quo contendit eodem sensu hic vocari Christum Filium Dei, quo Filius Dei dicitur Adam, Luc. III, 38, utpote immediato Dei interventu

1) Crell. loc. cit.

2) Nam plerique interpretes jure negant hic particulam *ideoque* esse causalem, sed asserunt esse explicativam, prout contextus exigit, quod neque inficiatur Crellius loc. cit. qui ultro dat posse verti græcam vocem *διὸ etiam*.

3) Est enim hebraismus: *vocabitur* pro *erit*, ut pluribus exemplis ostendit Maldonatus ad hunc loc. cujus tamen auctoritate abutitur Crellius.

4) Cf. quæ superius diximus de traditione et sensu Judæorum ex illis oraculis circa divinitatem futuri Messiæ. Certe Patres, ut adnotavimus in tract. *De SS. Trin.* ex hac conceptione colligebant adversus Arianos divinitatem Christi. Cf. Maran, loc. cit. pag. 184 et seqq.

procreatus. Diversa enim substrata materia diversum sensum postulat; nec ea militant pro Adamo argumenta, quæ pro natura Christi divina faciunt, ut ex dictis constat; perperam igitur verba Lucæ III, huc adducuntur, cum nulla intercedat inter utrumque locum necessitudo atque relatio.

242. *Ad* 2^m^, *Neg.* Etenim ut duobus prioribus textibus insistamus, non ex resurrectione aut sacerdotio colligit Apostolus Christum esse Filium Dei et a Deo Patre genitum, neque in hoc sensu applicat ipsi verba Ps. II: ***Filius meus es tu**, **ego hodie genui te;*** sed contra potius ex eo quod Christus sit Filius Dei, colligit debita ei fuisse resurrectionem et sacerdotium. Sane Apostolus Hebr. I, 5, independenter tum a resurrectione tum a sacerdotio, absolute interrogat: ***Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu**, **ego hodie genui te?*** Non igitur ad resurrectionem aut sacerdotium, tanquam causam refert Apostolus denominationem Filii Dei, sed ad æternam generationem; alioquin minime ostendisset quod sibi proposuit, nempe Christi excellentiam super Angelos. Absurdum enim esset asserere Christum Angelis præstare eo quod ille excitatus sit a mortuis, Angeli vero non item.

243. Quare in utroque textu disjungi debent priora illa verba: ***Filius meus es tu*** a posterioribus ***ego hodie genui te***, ita ut sensus sit: ideo quia filius meus es tu æterna generatione, constitui te Sacerdotem, et postea excitavi te, seu ***genui te***, quia resurrectio veluti nova generatio spectari debet ex ipso usu loquendi Sacrarum Scripturarum [1]).

244. Verba autem ejusdem Apostoli ad Rom. I, duplicem sensum admittunt. Referuntur primo ad declarationem sive manifestationem divinæ Christi naturæ juxta græcam lectionem [2]), ut postulare etiam videntur quæ sequuntur, in quibus sermo est de natura Christi divina; hoc autem sensu Apostolus significat adductis verbis, ex divina Dei omnipotentia, quæ emicuit per effusionem Spiritus Sancti quæ est fructus resurrectionis, declaratam esse divinam Christi naturam. Juxta vero latinam Vulgatam referuntur verba Apostoli ad Christi humanitatem ac sensus iste tunc exurgeret: Christi humanitas fuit prædestinata, seu decreta fuit a Deo Incarnatio, ut adoptionem filiorum reciperemus, juxta illud quod idem Apostolus scribit, Gal. IV, 4, ubi hoc ipsum dogma traditur, nempe Filium Dei natum esse ex muliere, ut Spiritum Sanctum in corda nostra diffunderet, ac in loc. cit. Ep. ad Rom. ubi edocemur Christi humanitatem

1) Cf. Matth. XIX, 28, ubi resurrectio vocatur *regeneratio;* Christus vero ab Apostolo Coloss. I, 18, dicitur *primogenitus ex mortuis*, et Apoc. I, 5, *primogenitus mortuorum*. Cf. Maran, part. 1, cap. 5, §. 3.

2) Etenim *Τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ* apte reddi possunt: *Qui declaratus est, et demonstratus Dei filius.* Cf. Tirinum in hunc. loc.

prædestinatam a Deo esse, ut conjungeretur hypostatice cum Verbo *in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum J. C. D. N.*, id est, ad effundendum Spiritum Sanctum quem ex Jesu Christi resurrectione accepimus [1]). Neuter autem sensus officit catholicæ veritati.

245. *Ad* 3m, *Neg.* Siquidem Christus missionem ac sanctificationem, id est, destinationem ad munus suum messianum implendum attulit tantum, ut a se amoveret blasphemiæ crimen sibi a Judæis impactum eo quod se Filium Dei appellasset, argumentum instituendo a minori ad majus. Cæterum non solum denominationem Filii Dei, sed rem ipsam sibi vindicat, et aperte declarat ita se esse natura Deum, ut ipse *in Patre et Pater in se sit;* nec dubium esse potest, quin Dei verus et æternus sit Filius, qui in Patre, et in quo Pater est. Idem perinde sonant verba illa. *Ego in Patre et Pater in me est*, ac *Filius Dei sum.* Ut hoc vero probet, provocat Judæos ad miracula sua: *Si non facio*, inquit, *opera Patris mei, nolite credere mihi; et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in Patre.* Quod cum probe intellexissent Judæi, ideo voluerunt ipsum lapidare. Falsum igitur est quod assumit Crellius Christum hic minime declarasse se esse summum illum Deum, atque ex Patris essentia genitum [2]).

246. I. *Inst.* Apostolus I Cor. XV, 24, ea habet, quæ cum natura divina in Christo componi nullatenus possunt; ait enim: *Deinde finis; cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus... Cum autem dicat: omnia subjecta sunt ei; sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Ex quibus patet Christum non esse summum Deum, 1° quidem quia regnum suum Patri tradet, quo pacto, inquit Crellius, potestatem suam dux a rege bello alicui gerendo præfectus, bello confecto regi tradet; 2° quia ipse Dei Filius subjicietur aliquando ei, qui subjecerat sibi omnia, nempe Patri. Ergo.

247. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *illationem neg.* juxta Apostolum traditurum esse Christum potestatem suam Patri ut ducem, qui bello confecto, regi, a quo præfectus bello est, imperium resignat. Christus enim tradet regnum ut Filius Patri quocum et cum Spiritu Sancto unum prorsus habet imperium. In sensu enim Crellii, finem haberet regnum Christi; at Angelus alloquens B. Virginem testatur illud fore perpetuum: *Et regni ejus non erit finis.* Quare Apostoli verba: *Donec ponat inimicos*, etc. confirmant et asseverant, quod nonnullis fortasse dubium vi-

1) Cf. Maran, op. cit. lib. 1, part. 2, cap. 21, §. 7.

2) Cf. Maran, loc. cit. §. 6.

deri potuisset, Christum nempe regnaturum in medio inimicorum, ac potestates omnes et principatus subacturum. At necesse non fuit asseverare eum post debellatos hostes regnaturum, cum manifestum sit multo majorem tunc regni ejus splendorem fore.

248. *Ad* 2m, *Dist.* Filius subjicietur Patri ut caput Ecclesiæ cum integro corpore mystico, completo scilicet electorum numero, *conc.* in sua persona, *neg.* Ex futura enim illa subjectione Filii sequitur eum nondum esse subjectum Patri, ex modo autem, quo nunc dicitur non esse subjectus, colligimus, quonam modo aliquando subjiciendus sit. Jam vero non aliam ob causam Filius nondum subjectus est Patri, quam ex eo quod nondum omnia illius membra subjecta sunt. Adhuc enim illud corpus *crescit in augmentum Dei*, Coloss. II, 19; adhuc opus est pastoribus et doctoribus; *ad consummationem sanctorum … in ædificationem corporis Christi*, Ephes. IV, 12.

249. II. *Inst.* Atqui ex Apostolo Hebr. I, 4 et seqq. quidquid de Christo prædicatur ei essentiale non est, sed communicatum a Deo summo. Etenim cum docuisset Christum, purgatione peccatorum nostrorum per semetipsum facta, consedisse ad dexteram Dei in excelsis, addit: *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius* (hoc est præstantius seu excellentius) *præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium?* Jam vero 1° quod hæreditate obtinetur a generatione proprie dicta seu divina repeti nequit; quod confirmatur ex verbis sequentibus: *Ego ero illi in Patrem*, etc. quæ verba cum in futuro proferantur, evincunt non agi de re ejusmodi, quæ Dei summi sit propria, eo magis quod verba illa in primo seu literali sensu de Salomone Christi typo prolata fuerint, ut ex II Reg. VII, 14, aliisque locis constat; Salomon autem nequit typus esse Christi quoad æternam generationem 1). 2° Nec obest ibidem dici: *Per quem fecit et sæcula;* ut enim Grotius animadvertit, illud *per quem* tantundem valet ac *propter quem*, et exprimit causam finalem: recepta enim erat apud veteres Rabbinos sententia, Deum mundum condidisse propter Messiam 2). 3° Hinc ibid. Apostolus vocat Christum *splendorem gloriæ et figuram* (seu, *characterem*) *substantiæ Dei*, ut alibi vocavit *imaginem Dei invisibilis;* porro splendor, seu ille in quo refulget Dei gloria, et imago Dei ejusdem numero substantiæ cum Deo esse non possunt, alioquin sui ipsius splendor et imago foret 3). Ergo.

250. *Resp. Dist. ant.* In natura humana, *conc.* in natura divina, *neg.*

1) Ita Crellius, op. cit. cap. 30, pag. 58.

2) Cf. in *Crit. sacr.* tom. 8, in hunc loc.

3) Crell. op. cit. arg. xxx, pag. 51.

251. *Ad* 1m, *prob. Dist.* Sub uno eodemque respectu seu in natura divina, *conc.* in natura humana, *neg.* Ideo autem hæreditavit Christus in natura humana, quia ab æterno genitus est in natura divina. Duplici propterea titulo eidem talis hæreditas seu exaltatio competit, tum nempe ob filiationem ejus naturalem, tum ob ea, quæ in natura assumpta passus est. Hac ratione omnia optime cohærent, quæ de utraque natura hic Paulus disserit, et componuntur præterea cum doctrina catholica sive adducta testimonia, sive quæ de Salomone tanquam Christi typo proferuntur.

252. *Ad* 2m, *Neg.* Falsam autem esse Grotii interpretationem, ostendunt 1° omnes interpretationis regulæ quas ipse pessumdat, dum contendit *per quem δι' οὗ* idem valere ac *δι' ὃν propter quem*, quum tot locis Scriptura testetur omnia per Christum creata [1]), seu per Verbum [2]). 2° Idem ostendit contextus; scribit enim Apostolus ib. de Christo, quod initio terram fundavit, et opera manuum ejus sunt cœli; deinde quomodo portare potuisset omnia verbo virtutis suæ, qui non omnia creavit? 3° quia ipsimet biblici rationalistæ ejusmodi commentum rejiciunt [3]).

253. *Ad* 3m, *Neg.* Sed vocat splendorem gloriæ, et figuram substantiæ *Patris*, non *Dei.* Ejusmodi autem voces nihil aliud exprimunt, quam nominis *filii* explicationem. Necesse est enim ut Filius coæternus sit et consubstantialis Patri. Utrumque autem his verbis mirifice adstruitur. Nam splendor ejusdem naturæ et gloriæ est, et æque æternus ac lumen a quo emanat; *figura* vero, seu ut græce dicitur, *character substantiæ* Filium ipsum designat, in quo tanquam in sigillo tota Patris impressa est substantia, ita ut sit perfectissima imago Patris. Hæc autem ut necessaria sunt ad veri filii notionem, ita omnino abhorrent a rei creatæ natura et conditione [4]).

254. Quod si Coloss. I, 15, Paulus Christum dicit *imaginem Dei invisibilis*, vocat etiam *primogenitum omnis creaturæ*, quatenus nempe, ut subdit v. 16 et seqq. *In ipso condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia ... omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.* Quibus verbis evidenter adstruit eandem in filio naturam ac in Deo summo, ac propterea patet nomen Dei usurpari hic ab Apostolo in sensu quo illud tribuit *Patri* a quo Filius sola generatione distinguitur. Ruit propterea Crellii cavillatio [5]).

1) Coloss. I, 16; Apoc. IV, 11.
2) Joan. I, 3.
3) Cf. Rosenmüller in hunc loc.
4) Cf. Maran, loc. cit. cap. 10, §. 2.
5) Reliquas difficultates saltem præcipuas cf. in tract. *De SS. Trinit.* n. 43 et seqq. tum n. 166 et seqq., ubi de Trinitate Personarum, ac de Verbi divinitate egimus. Cf. etiam Petav. *De Incarnat.* lib. 16, cap. 1-5, necnon *De Trinit.* toto libro 3, adversus Crellium.

CAPUT II.

DE NATURA CHRISTI HUMANA.

255. Qui humanam Christi naturam impugnarunt anteriores iis sunt, qui ejusdem divinitatem sunt inficiati 1), indignum Deo esse autumantes eum adeo sese demittere, ut infirmam et imbecillem naturam nostram sibi copulaverit. Non una tamen eademque ratione veteres illi hæretici in hoc articulo a veritatis tramite deflexerunt. Alii siquidem circa Christi carnem, alii circa animam aut circa utriusque originem et proprietates gravissimos errores sectati sunt.

256. Qui adversus Christi carnem ejusque originem insurrexerunt communi *Docetarum* 2) nomine sunt nuncupati. Ex his Docetis alii veritatem ipsam carnis impugnarunt *phantasma* veræ carni substituentes, alii *qualitates* carnis *proprias* tantum ei detraxerunt 3). *Docetismus* communis fuit omnibus Gnosticorum familiis, qui pariter errarunt tum circa carnis Christi naturam aut qualitatem, tum circa ejus originem; nam Christo hi tribuebant carnem, seu corpus æthereum e sideribus et superioribus mundi substantiis desumptum quod transiit per Mariam ut aqua per fistulam aut tubum. Itaque solam corporis aut carnis speciem Christo tribuerunt *Phantasiadocetæ*, *Phantasiastæ*, *Manichæi*, *Priscillianistæ;* corpus cœleste per Mariam editum commenti sunt Bardesanes, Basilides, Apelles, Pauliciani 4). Recentiori ætate Anabaptistæ, Quakeri, Borignonia, Poiretus aliique fere cum Gnosticis insanierunt nescio quid cœleste Christi corpori tribuentes 5).

257. Alii vero hæretici contrarium iter arripientes Christo vel solam carnem sine anima dederunt, ut Arianorum plerique; alii animam sed ratione seu mente carentem Verbum assumpsisse autumarunt ut Apollinaris ejusque asseclæ, de quibus merito scribebat S. Augustinus: *Videte absurditatem et insaniam non ferendam. Animam irrationalem eum habere voluerunt, rationalem negaverunt; dederunt ei animam pecoris, subtraxerunt hominis* 6). Huic alios errores postea Apollinaristæ adtexuerunt 7).

1) S. Joannes Evangelista hos refellendos præcipue sibi assumpsit in duabus prioribus suis Epistolis. S. Irenæus ejusmodi hæresin repetit a Simone mago. Cf. librum 1, *Contra hæreses*, cap. 12 et seqq. ed. Mass. Cf. etiam lib. 5, cap. 18.

2) Sic dicti a δοκέω *videor*, *speciem præfero*.

3) Quod jam adnotaverat Tertull. *De Resurr. carn.* cap. 2: „In ipsa prius carne ejus (Christi) erraverunt; aut *nullius veritatis* contendentes eam, secundum Marcionem et Basilidem; aut *propriæ qualitatis*, secundum hæreses Valentini, et Apellem."

4) Cf. Petav. *De Incarn.* lib. 1, cap. 4, ubi omnium istorum hæreses describit.

5) De quibus Cotta ad Gerhardum *Loc. theol.* tom. 3, pag. 406, Diss. 1, pag. 13 et seqq. IV, 17 et seqq.

6) *Tract.* XLVII, *in Joan.* n. 8. De Apollinaristarum hæresi agit S. Epiph. *Hær.* LXXVII. ed Pet. ubi refert §. 23, ipsos dedisse quidem Christo ψυχήν, nempe *animam*, non autem νοῦν, id est *mentem*.

7) Ex Epiphanio autem et ex Theodoreto aliisque veteribus Petavius lib. 1,

158. Rursum circa humanam Christi naturam, seu potius ejus originem a vero descivere hæretici illi qui Jesum ex Josepho prognatum fuisse contenderunt, adeoque cæterorum hominum more ex Maria progressum. Sic Cerinthus, Carpocrates, Ebionitæ eorumque surculi. Hoc commentum e suis cineribus excusserunt ac denuo instaurarunt rationalistæ, qui juxta proprium eorum systema Christi nativitatem ex Virgine pro mytho sacro habent ex Judæorum opinionibus quibusdam et prophetarum oraculis ævo sequiore demum composito, aut ex eventis quibusdam miraculorum speciem præ se ferentibus exorto [1]).

259. Cum vero permolestum sit singillatim recensitas hæreses ac magna ex parte prorsus obsoletas refellere, duo nobis præstituimus generatim vindicanda. Alterum est integritas humanæ naturæ in Christo, ex quo tanquam generali principio velut totidem corollaria deducemus veritates singulas adversus singulares errores illius integritatem quoquomodo labefactantes; alterum vero est supernaturalis Christi conceptio, ex qua intemerata B. Mariæ Virginitas salva consistit. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Verbum Divinum naturam humanam nobis consubstantialem assumpsit integram atque perfectam.

260. De fide est, ut constat ex Concilio Chalcedon. definiente Christum *perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum, eumdem ex anima rationali et corpore, consubstantialem nobis eumdem secundum humanitatem per omnia similem nobis absque peccato* [2]); tum etiam ex Symbolo Athanas. in quo Christus dicitur: ***Perfectus Deus***, *perfectus homo ex anima rationali, et humana carne subsistens.* Quem quidem fidei articulum ita evincimus.

cap. 6, Apollinaristarum errores prosequitur. Attamen Nat. Alex. *Hist. eccl.* sæc. 4, cap. 3 art. 14. si demas præcipuum errorem, quo Verbum in Christo vices animæ supplevisse effutiebat Apollinaris, reliquos errores non tam ipsius Apollinaris, quam ejus discipulorum fuisse contendit.

1) Ita Wegsch. §. 123. Sic pariter De Wette *De Relig. et Theolog.* pag. 186, qui quod dicitur de Christo concepto de Spiritu S. et nato ex Virgine Maria, exponit velut formulam symbolicam qua significetur religionem ex Deo esse, atque ut symbolum characteris divini Christi Jesu; cum ratio refugiat ab admittendo omnium hominum perfectissimo, nempe Jesu, realiter producto ope supernaturalis conceptionis diversæ a communi cæterorum hominum, Georg Paulus, *Comment. in IV Evang.* non aliud est, Christum ex Maria matre Virgine conceptum atque natum virtute Spiritus S., quam quod hæc, nempe Maria, se ad notitiam præbuerit juveni, qui se mentitus sit esse Angelum, promissione accepta, futurum, ut pariat Messiam. Sic cæteri passim rationalistæ protestantes in Germania. Cf. Alber. op. cit. tom. 1, prol. §. 14.

2) Actione V in *Collect. Conc. Hard.* tom. 2, coll. 455.

261. Divinæ Literæ non modo sæpissime Christum *hominem* et *filium hominis* appellant, verum etiam ea perpetuo ac constantissime eidem tribuunt, quæ veritatem humanæ naturæ procul dubio demonstrant. Etenim de illius conceptione loquuntur, nativitate, genealogia, deque ejus universa mortalis vitæ ratione, morte, sepultura atque resurrectione. Quæ omnia profecto veri hominis sunt. Neque alia est sanctorum Patrum sententia, qui non solum veritatem catholicam confirmant adversus quoslibet ejusdem impugnatores, sed præterea argumenta congerunt ad eam constabiliendam; ac 1° quidem ex eo probant, quod si alterutra pars humanitatis in Christo deesset, non esset verus homo; 2° ex fine Incarnationis Deique consilio, qui voluit ut homo per hominem redimeretur; 3° ex eo quod mediator esse Christus debuit; adeoque verus homo verusque Deus, et utrique consubstantialis; 4° denique ex eo quod totum et integrum hominem liberari oportuit, unde et assumi. Horum testimonia copiose profert et evolvit Petavius [1]). Huc accedunt symbola, fidei professiones et Conciliorum definitiones, quas vel exhibuimus, vel commemorabimus, cum adversus Nestorianos atque Eutychianos unam Christi personam in duplici natura ostendemus. In eo igitur Sacræ Literæ cum divina traditione consentiunt, quod Verbum Divinum humanam naturam assumpserit nobis consubstantialem, integram atque perfectam.

Ex his vero ita generatim constitutis sequitur:

COROLLARIUM I.

Christi caro est vera, solida et expressa, non autem ficta neque umbratilis neque apparens atque phantastica.

262. Nisi enim ejusmodi carnem Verbum assumpsisset, Christus nullo modo vel esse vel dici posset consubstantialis nobis. Sane carnis suæ veritatem luculentissima plane ratione comprobavit ipse Christus, cum Luc. XXIV, 39, discipulis suis inquiebat: *Videte manus meas et pedes*, *quia ego ipse sum*: *palpate et videte*, *quia spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere;* jam vero ut recte argumentabatur S. Augustinus: *Si phantasma fuit corpus Christi*, *fefellit Christus: et si fefellit*, *veritas non est. Est autem veritas Christus. Non igitur phantasma fuit corpus ejus* [2]). Eidem jam præiverant in hoc argumento Iræneus, *Contra hæreses,* lib. III, cap. XVIII et XX; Tertullianus, lib. *De carne Christi* cap. V; Epiphanius, *Hæres.* LXXVII, n. 25. et alibi, aliique Patres.

1) *De Incarn.* lib. 5, cap. 11, §. 7 et seqq.

2) Lib. 83. *Quæstion.* Quæst. 14.

DIFFICULTATES.

263. *Obj.* Scripturæ excludunt veritatem carnis Christi: etenim 1° affirmant non habuisse Christum nisi hominis et carnis similitudinem, aiente Apostolo Philipp. II, 7: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus*, *et habitu inventus ut homo*, ac Rom. VIII, 3, *Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati.* Quod 2° congruit cum iis, quæ idem Apostolus scribit, I Cor. XV, 50: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*, ideoque neque Christi caro: 3° quare sibi semper constans II Cor. V, 16, scribit: *Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus;* resipiscens scilicet ab absurdo illo errore in quem rudis adhuc in apostolatu inciderat veram credendo Christi carnem. 4° Sane Verbum, licet in V. T. vere apparuerit carne indutum, veram tamen carnem minime præ se ferebat, quod de Angelis potiori jure affirmandum est, etsi omnia officia præstiterint hominis propria; 5° demum ratio ipsa clamat minime decere carnem immundam, corruptibilem, mortalem, plurimisque imperfectionibus scatentem divinæ naturæ consociari. Ergo.

264. *Resp. Neg. ant. Ad.* 1m, *prob. Dist.* Affirmant Christum non habuisse nisi hominis et carnis similitudinem *speciei*, *conc. naturæ*, *neg.* Apostolus igitur in priori textu nil aliud significat, nisi Christum speciem præ se tulisse cæterorum hominum, neque in aliqua re quoad naturam a cæteris differe, prout contextus postulat, alioquin nec Deus fuisset. In altero textu similitudo refertur ad *carnem peccati*, non autem ad carnem absolute, adeo ut juxta Apostolum Christus habuerit quidem carnem corruptibilem et passibilem, cujusmodi nostra est, immaculatam tamen et a quavis peccati labe immunem.

265. *Ad* 2m, *Dist.* Prout caro et sanguis spiritui seu sanctitati opponuntur, *conc.* prout in se, seu natura sua sunt, *neg.* Quod contextus pariter ostendit.

266. *Ad* 3m, *Dist.* Id est affectu carnali ratione ejusdem communis originis ex Abraham, *conc.* secus, *neg.* Alioquin non solum Christum sed omnes homines vera carne destituti essent [1]).

267. *Ad* 4m, *Dist.* Per apparitionem symbolicam, *conc.* realem quoad externam speciem, *neg.* Nondum enim Verbum carnem nostram induerat. Atque hoc in hypothesi quod Verbum reipsa semper apparuerit.

1) Cf. Estium in hunc loc.

268. Eadem ratione intelligenda sunt quæ de apparitionibus Angelorum sub humana specie in Scripturis referuntur, quod Scripturæ ipsæ identidem monent, ut Tob. XII, 18. De Christo vero non solum nullibi hoc declaratur, sed contrarium prorsus ubique Scripturæ testantur.

269. *Ad* 5m, *Neg.* Nihil enim Deo immundum est in creaturis suis, atque indecens pro effusa sua in homines charitate [1]).

COROLLARIUM II.

Christi corpus non e cælo delapsum est, neque ex cælesti substantia consistens, sed est humanum atque ex Virgine matre susceptum.

270. Etenim veteribus patriarchis promissus est Messias, nempe Jesus, nasciturus ex eorum semine, Abraham scilicet, Isaac et Jacob, postea vero David, ut suo loco ostendimus. Divinas porro has promissiones omnino fuisse completas evangelica testatur historia, Lucæ siquidem I, 31, dixit Angelus Mariæ: ***Ecce concipies in utero et paries filium;*** Mathæus vero I, 1 et seqq. cum texuisset Christi genealogiam ab Abraham usque ad Joseph et Mariam addidit v. 25: ***Peperit*** (Maria) ***Filium suum primogenitum.*** Quare Apostolus Rom. I, 3, de Christo loquens ait: ***Qui factus est ei ex semine David secundum carnem***, atque ad Gal. IV. 4: ***Misit Deus Filium suum factum ex muliere.*** Neque enim ex muliere *factus* dici potuisset nisi corpus ex ea suscepisset, prout Patres omnes adversus Valentinianos disputabant [2]).

271. Atque hinc refelluntur pariter Anabaptistæ illi cæterique protestantes superius recensiti affirmantes vel Christi corpus cæleste quid præ se tulisse, vel cæleste saltem quidpiam eidem adjectum. Certe neque Divinæ Literæ, neque Patres cæleste hujusmodi corpus commemorant, imo vero rejiciunt: neque ad Incarnationis sive mysterium sive œconomiam cælesti eo corpore opus erat, ut liberiores ejusmodi homines evulgarunt, nova semper paradoxa ex sectæ suæ principio sibi cudentes.

DIFFICULTATES.

272. *Obj.* Quanam carne aut corpore Christus præditus esset ipsemet non semel declarat; ac 1°, dum Joan. III, 6, affirmat: ***Quod natum est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu spiritus est:*** repugnat porro dicere Christum carnem fuisse; 2° dum præterea clarius subdit ib. 13: ***Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui***

1) Cf. Tertull. et S. Epiph. locis citatis.

2) Cf. apud Petav. *De Incarn.* lib. 5, cap. 11.

est in cœlo. Jam vero ipse non descendit de cœlo in natura divina, quæ ubique est; ergo in natura assumpta, quæ pariter in cœlum conscendit, de cœlo igitur ipsam detulit. Hinc Joan. VI. 41, loquens de corpore seu carne sua sub panis metaphora inquit: ***Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.*** 3° Accurate propterea Angelus apud Matth. I, 20, loquens de B. V. non dixit: quod ***ex ea natum est***, sed ***quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est;*** quia Verbum non ex B. Virginis carne sibi carnem adscivit, sed secum e cœlo detulit. 4° Nusquam propterea Christus B. Virginem matrem compellat, sed ***mulierem*** costanter vocat: 5° imo se prorsus nullam terrenam matrem agnoscere velle professus est, Matth. XII, 47, ubi cum quidam ei dixisset: ***Ecce mater tua, et fratres tui***, respondit illico Christus v. 48: ***Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?*** 6° Ex his mutuatus est Apostolus doctrinam suam, dum I Cor XV, 47, diserte scribit de Christo quem cum Adam confert: ***Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis.*** Ergo.

273. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Id est generatione carnali per oppositionem ad generationem spiritualem, quæ confertur per baptisma, de quo hic loquitur Christus, ***conc.*** de carne per oppositionem ad spiritum seu substantiam spiritualem, ***neg.*** [1]).

274. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Ratione personæ divinæ et quidem ***effectu***, ***conc.*** ratione naturæ assumptæ ac motu locali, ***neg.*** Eodem sensu accipienda sunt quæ sub panis metaphora de se protulit Christus [2]).

275. ***Ad*** 3m, ***Dist. In ea*** et ***ex ea*** ut aperte dicitur Luc. I, 35: ***Quod nascetur ex te Sanctum***, et Galat IV, 4: ***Factum ex muliere***, ***conc.; in ea*** in sensu adversariorum, ***neg.***

276. ***Ad*** 4m, ***Dist.*** Prudenti œconomia, cui suppleverunt Evangelistæ sexcentis in locis ***matrem Jesu*** B. Virginem appellantes, ***conc.*** ad insinuandum vere matrem suam non esse, ***neg.*** Sic: vocat ***mulierem*** in sensu exclusivio ***matris***, ***neg.*** in sensu inclusivo, ***conc.*** Sane cæteris omissis Joan. XIX, 26, legitur: ***Cum vidisset Jesus matrem . . . dicit matri suæ: mulier, ecce filius tuus.***

277. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** Præferendo spiritualem cognationem cognationi carnali, ***conc.*** Excludendo carnalem, ***neg.*** Patet ex contextu.

278. ***Ad*** 6m, ***Dist. Cœlestis*** ratione personæ divinæ, vel admirabilis ipsius conceptionis, vel cœlestis plane vitæ, quam Christus duxit, ***conc.*** ratione materiæ seu substantiæ qua coagmentatum fuit ipsius corpus, ***neg.*** Apostolus porro ibid. opponit hominem cœlestem terreno seu terrena cupienti atque sapienti; fideles propterea hortatur, ut quoniam portaverunt imaginem terreni, cœlestis jam exinde imaginem portare studeant, spiritualia nempe et cœlestia cogitantes et consectantes [3]).

1) Cf. Maldonat. hic.
2) Ibid.
3) Cf. Bernard. a Piconio in hunc loc.

COROLLARIUM III.

Animam eamque rationis participem Verbum divinum assumpsit.

279. Profecto, si anima ad humanæ naturæ essentiam spectat, eam Verbum divinum assumpsisse necesse est. Etenim: *Non est homo perfectus*, ut arguebat S. Augustinus, *si vel anima carni, vel animæ ipsi mens humana defuerit* [1]). Propterea juxta veteres Patres 1° Verbum corpus mediante anima assumpsit 2° id omne assumpsit quod reparavit ac sanavit, sanavit autem animam præcipue. Accedit, certissimum in Sacris Literis, Patribus ac fidei symbolis catholicum dogma esse, Christum post mortem ad inferos descendisse; jam vero nec corpore descendit quod in sepulchro depositum est, neque divinitate quæ utpote immensa ubique est; neque figurate de Christo id dictum esse admitti potest, cum ex communi Patrum et Ecclesiæ sententia de vero et proprie dicto descensu ad inferos Symbolum Apostolicum loquatur: restat igitur, ut anima Christum ad inferos descendisse credamus post mortem suam, quæ quidem mors sine anima nec est, nec intelligi potest [2]).

280. Verum non minus evidens argumentum Sacræ Literæ suppeditant ad animam et quidem rationalem in Christo adstruendam in attributis seu proprietatibus et affectionibus, quas eidem adscribunt. Etenim Christi humanam voluntatem et operationem commemorant, ut inferius ostendemus, animæ tristitiam, pavorem, metum atque doloris sensum, quæ sane omnia evidenter ostendunt Dei Verbum præter humanum corpus, humanam sibi animam eamque rationis participem copulasse.

DIFFICULTATES.

281. *Obj.* Tum Scriptura tum recta ratio animam, eamque rationis participem Christum minime habuisse suadent. 1° Aperte enim Joan. I. 14. dicitur: *Et Verbum caro factum est.* Solam igitur carnem Verbum assumpsit: 2° idque merito; divinitas enim tum animæ tum mentis vices gerere poterat; 3° eo vel maxime quod *duo perfecta*, ut aiebat Apollinaris, *non capiebat Christus*, id est, duas naturas perfectas in una persona, 4° alioquin quaternitas in Deo pro Trinitate consti-

1) Ep. CLXXXVII. *ad Dard.* n. 4, ed. Maur.

2) Protestantes passim, quos secuti sunt Jansenistæ, articulum de Christi descensu ad inferos, quoad animam scilicet, expungunt, et contra sensum totius antiquitatis et Ecclesiæ universæ de corporis Christi sepultura articulum illum intelligunt, etsi huic violentæ expositioni obstet quod legitur I Petr. III, 19 et 20. Cf. Petav. lib. 13, cap. 15 et seqq.

tueretur. His accedit necessario in mente humana carnales esse cogitationes, carnisque prudentiam quam reprobat Apostolus Rom. VIII. 6. Ergo.

282. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Id est homo, *conc.* caro ad animæ exclusionem, *neg.* prout Patres unanimiter juxta perpetuum Ecclesiæ sensum citata verba exposuerunt, qui plures præterea ejusmodi locutionis rationes afferunt [1]). Sane voces *carnis* et *animæ* passim in Scripturis occurrunt ad totum hominem significandum ex. gr. Gen. VI, 12: *Omnis caro corruperat viam suam.*

283. *Ad.* 2m, *Dist.* Ad vivendum et intelligendum, *trans.* ad perfectum seu verum hominem constituendum, *neg.*

284. *Ad* 3m, *Dist.* Perfecta sub ratione personæ, *conc.* naturarum, *neg.* ut inferius ostendemus.

285, *Ad* 4m, *Neg.* Neque enim humana natura peculiarem quandam constituit personam sed eam Verbum adscivit in unitate personæ divinæ, ut idoneo loco exponemus et vindicabimus. Sic negamus necessario inesse in humana mente carnales cogitationes ut patet ex statu Adæ innocentis, in Christo vero mens regebatur a Verbi persona [2]); id ipsum dicatur de prudentia carnali, ne diutius in ejusmodi nugis refellendis immoremur.

COROLLARIUM IV.

Christus humanis affectibus, doloribus et corruptioni obnoxius fuit ex naturæ suæ conditione.

286. Prior pars ad fidem spectat; altera vero, qua nempe dicitur *ex naturæ suæ conditione*, est tantum fidei proxima, ut ex dicendis patebit. Ad priorem itaque partem quod attinet, de ejus veritate omnia fidei nostræ symbola nos dubitare non sinunt, quæ nobis exhibent Christum passum ac mortuum, ideoque ante suam resurrectionem passibilem ac corruptibilem. Sane hujus rei non obscura argumenta Sacræ Literæ suppeditant, quæ Christum testantur identidem esurientem, sitientem, flentem, ex itinere fatigatum et præ doloris acerbitate clamantem. Quare Is. LIII, idem Christus appellatur *vir dolorum et sciens infirmitatem*, *vulneratus*, *attritus*, atque hæc quoad corpus. Quoad animam vero idipsum Christus expressit, cum Luc. XXII, 42, ait: *Pater si vis, transfer a me calicem istum;* ubi idem Evangelista subdit v. 43: *Apparuit illi Angelus de cælo confortans eum, et factus in agonia prolixius orabat;* quæ locum non haberent, nisi doloris magnitudinem atque acerbitatem persensisset; quod etiam ostenditur ex

1) Cf. Petav. lib. 4, cap. 2.   2) Vid. Petav. lib. 5, cap. 13, §. 6.

Matth. XXVI, 38, cum Christus discipulos suos alloquens dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; hinc reipsa *cœpit pavere et tædere*, ut legitur Marc. XIV, 33.

287. De hoc fidei articulo nemo unquam Catholicorum dubitavit; ast vero num ejusmodi affectiones Christus ex naturæ conditione seu insita naturæ humanæ infirmitate passus fuerit, num vero naturaliter sed extraordinaria quadam lege, ac velut per miraculum eas sit expertus magna olim extitit contentio inter Philippum Abbatem Bonæ Spei et Joannem quendam monachum ac præpositum, ætate S. Bernardi. Partem negantem suscepit Philippus, qui acrius contendit, Christi carnem, quia sine peccato concepta fuerat, nullis pœnis obstrictam et obligatam fuisse, adeoque nihil naturaliter pati potuisse. Contra vero Joannes præpositus Christum asserebat necessitate naturali sed sponte tamen adscita et voluntaria omnia pertulisse. Hæc posterior sententia communis evasit, cui adstipulantur satis aperte Scripturæ atque Ecclesiæ Patres. Apostolus enim Hebr. II, 17, affirmat Christum debuisse *per omnia fratribus similari*, *ut misericors fieret*, *et fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus*, *potens est et eis*, *qui tentantur*, *auxiliari*; tum cap. IV, 15: *Non enim*, inquit, *habemus Pontificem*, *qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.* Quæ inepte ad solatium nostrum dicta viderentur, si quæ Christus passus est, non humano more modoque suscepisset: quod magis confirmatur ex argumento quod idem Apostolus instituit ib. V, 2 et seqq. Patres vero in eo pariter omnes consentiunt [1]), etsi fateantur, quod et a nobis constitutum est, hæc omnia in Christi humanitate ad nutum divinitatis tanquam moderatricis administrata esse, ac propterea non invite, sed libere nostri causa Christum passiones pertulisse [2]).

1) Cf. apud Petav. lib. 10, cap. 4, §. 5 et seqq.

2) Coronidis gratia hic juvat accuratam animadversionem afferre quam Boëtius circa finem libri, *De duabus naturis et una persona Christi*, instituit, quæque non modice confert tum ad Eutychianorum commenta diluenda, tum ad hanc quæstionem quam excutimus explanandam. Etenim si dicatur Christus carnem habuisse qualem Adam habuit post peccatum, inferebant Eutychiani peccato eam obnoxiam fuisse; sin autem ejusmodi carnem suscepit qualis ante lapsum illius extitit, concludebant neque pati neque mori potuisse.

Boëtius igitur tres status distinguit in Adam, duos extremos et alterum inter illos medium. Primus status est „ante delictum, in quo tametsi ab eo mors aberat, nec adhuc ullo se delicto polluerat, poterat tamen in eo voluntas esse peccandi." Secundus status est „in quem mutari potuisset, si firmiter in Dei præceptis manere voluisset. Tunc enim id addendum foret, ut non modo non peccaret, aut peccare vellet, sed ne posset quidem aut peccare aut velle delinquere. Tertius status est post delictum, in quo mors illum necessario subsecuta est, et peccatum ipsum, voluntasque peccati." Horum statuum extremi duo sunt secundus et tertius; etenim in secundo, qui tantum fuit possibilis, adfuisset *impeccantia*; in tertio peccatum, et peccandi voluntas. Primus autem est medius inter

DIFFICULTATES.

288. I. *Obj.* Patres passim docent Christum nullo unquam dolore atque tristitia affectum fuisse; 1° tum quia passiones affectionesque ejusmodi Deo indignas censebant, tum quia imperfectionem redolere atque arguere arbitrabantur. 2° Insignis inter cætera est locus Hilarii Pictaviensis lib. X, *De SS. Trinit.* n. 23, ubi aperte negat quidpiam pœnæ aut doloris Christi corpus pertulisse, scribens: *In quo* (Christo) *quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aëra vulnerans ... passus quidem est Dominus Jesus Christus, dum cæditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus Domini irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exeruit: dum et pœnali ministerio illa desævit, et virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit.* Qui præterea addit nullum metum aut mortis dolorem sensisse; in quo conveniunt etiam aliqui Patres, qui negant Christum de impendente morte contristatum fuisse, aut perturbatum. Ergo.

289. *Resp. Ad* 1m, *Dist.* In natura divina, *conc.* in humana, *subd.* passiones quæ ex humanæ naturæ vitio, vel ex prava hominis voluntate procedunt, *conc.* quæ sunt innoxiæ congenitæque ipsi naturæ, *neg.* Illas porro a Christo Patres excludunt, non istas, quæ Deo indignæ censeri amplius non debent, ex quo humanam naturam induere Deus dignatus est, nullamque arguunt imperfectionem 1).

hos extremos, in quo adfuit possibilitas peccandi et moriendi. Ex iis igitur statibus singulis proprium quiddam Christum assumpsisse Boëtius observat. „Nam quod mortale corpus assumpsit, ut mortem a genere humano fugaret, in eo statu ponendum est, qui post Adæ prævaricationem pœnaliter inflictus est (ac tertius est ex recensitis). Quod vero non fuit in eo voluntas ulla peccati, ex eo sumptum est statu, qui esse potuisset, nisi voluntatem insidiantis fraudibus applicasset (qui secundus est status)." Restat igitur medius status, qui primus est positus „ille scilicet, qui eo tempore fuit, cum nec mors aderat, et adesse poterat delinquendi voluntas. In hoc igitur Adam talis fuit, ut manducaret, ac biberet, ut accepta digereret, ut laberetur in somnum, et alia, quæ ei non defecerunt (al. *defuerunt*). Humana quidem, sed concessa, et quæ nullam pœnam mortis inferrent; quæ omnia habuisse Christum, dubium non est. Nam et manducavit, et bibit, et humani corporis officio functus est. Neque enim tanta indigentia in Adam fuisse credenda est, ut, nisi manducasset, vivere non potuisset. Sed si ex omni quidem ligno escam sumeret, semper vivere potuisset, hisque (forte *sicque*) non mori. Idcirco paradisi fructibus indigentiam explebat. Quam indigentiam fuisse in Christo, nullus ignorat; sed potestate, non necessitate."

1) Humanarum enim passionum duæ sunt species: quædam naturales sunt, et vitii expertes; ut sunt fames, sitis, lassitudo, ac cæteræ ejusmodi. Aliæ macula quadam turpitudinis infectæ, ut est concupiscentiæ morbus, et quæ proprie *passionum* vocabulo censentur. His caruit Christus; ast priores, quamdiu vixit, habuit; ut Patres omnes græci atque latini unanimiter tradunt. Cf. Petav. lib. 8 et 9.

290. *Ad* 2m, *Dist.* Et S. Hilarius, prout patet ex ipsius scopo, loquitur de divina Christi natura, *conc.* de humana, *subd.* quasi vere ab ea omnem dolorem et infirmitatem abigat, *neg.* ut ostendat Christi passiones et infirmitates voluntarias esse ejusque imperio dominioque subjectas ac temperatas, *conc.* Etenim ipse lib. I, *De SS. Trin.* n. 32, declarat se librum decimum instituisse adversus hæreticos, *qui, divinæ professionis naturæque immemores, ad impietatis suæ argumentum dispensationis gesta dictaque tenuerunt;* seu, ut planius loquitur lib. XI, n. 5, qui, *quæ ab eo* (Christo) *secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiuntur.* Hos igitur refellit ostendens passiones non ad divinam sed ad humanam Christi naturam esse referendas. Ostendit præterea S. Hilarius, Christi infirmitates a nostris quadruplici ratione differre. Nostræ enim sunt coactæ, promeritæ, in nos dominantur, nec quidquam in nobis est quod non eis subjaceat; contra vero ex S. Hilario infirmitates in Christo fuerunt voluntariæ, propter nos susceptæ, ad nutum voluntatis illius temperatæ, nec naturam divinam, sed solum humanam attingentes [1]).

291. Eodem sensu tum ipse tum reliqui Patres negant, aut ullum metum aut mortis dolorem Christum sensisse aut de morte contristatum; de metu enim, dolore aut perturbatione loquuntur, quæ in Christum dominarentur, aut invitum nolentemque possent commovere [2]).

292. II. *Obj.* Saltem intelligi nequit quomodo ejusmodi affectiones tristitiæ et tædii quoad animam, doloris quoad corpus, naturales potuerint in Christo esse, cujus anima visione beatifica ob unionem hypostaticam fruebatur, ex qua profluebat gaudium quo vel ipsius corpus perfundebatur. Tristitia enim aut dolor cum gaudio beatifico simul naturali ratione componi nequeunt, ut ex comprehensoribus patet, qui miseri esse non possunt. Si igitur Christus tum in anima, tum in corpore passus est, non conditione naturæ, sed præter naturam seu per miraculum talia ipsum fuisse perpessum dicendum est. Ergo.

293. *Resp.* Cum Verbum humanam naturam una cum insita naturali infirmitate in eum finem assumpserit, ut pateretur ac moreretur, ita attemperavit gaudium quod ex visione beatifica profluebat, ut non impedierit affectiones proprias humanæ naturæ. Utrumque enim certum est, tum Christi animam visione beatifica ab ejus creatione donatam esse, tum humanis affectionibus metus, tristitiæ ac tædii obnoxiam fuisse, ut et Christi corpus doloribus affectum ex naturali infirmitate et conditione;

1) Cf. P. Coustant, in præf. ad novam a se curatam ejusdem S. Patris editionem an. 1693, ad n. 160, seu tot. § 3, ubi nihil desiderandum reliquit circa germanam S. Hilarii mentem.

2) Cf. Petav. lib. 10, cap. 5, §. 9 et seqq.

reliquum proinde est ut hæc componantur per divinam dispensationem juxta exposita [1]). Nec omittendum, gaudium et tristitiam, cum ex diverso objecto et motivo oriuntur, prout in Christo oriebantur, optime inter se consistere posse in uno eodemque individuo [2]). Neque propterea obstat exemplum comprehensorum; etenim ipsis in termino constitutis nulla subesse potest tristitiæ aut doloris affectio, Christus autem simul fuit viator. Sed de his consulantur scholastici [3]).

PROPOSITIO II.

Christus Dominus de Spiritu Sancto conceptus est atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natus.

294. Est de fide, ut omnia fidei nostræ symbola expresse tradunt; sic in Symbolo Apostolico de Christo dicitur: *Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine.* Eadem habent Symbola Nicænum et Constantinopolitanum.

295. Cum vero admirabilem ac supernaturalem hanc Christi Jesu conceptionem ac nativitatem duæ hostium classes adoriantur, Judæi scilicet et hæretici, et ex recentioribus rationalistæ nonnullique biblici Protestantes, ut præmisimus, ad eos propterea refellendos ejus generis argumentis uti debemus quibus omnes æque perstringamus. Ex utroque propterea Fœdere atque ex constanti antiquorum Judæorum et Christianorum traditione, tum ex critica et exegesi argumenta promere cogimur ad rem nostram conficiendam.

296. Celebre est vaticinium quod Isaias VII, 14, edidit cum Achaz rex Juda propositum sibi a propheta signum rejecit de imminente liberatione Jerusalem a Rasin rege Syriæ, et Phacee rege Israël, eam obsidentibus, dicens: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Ejusmodi autem oraculum de Virgine concipiente et pariente, Spiritus Sancti operante virtute, interpretatus est S. Matthæus I, 22 et seqq. ubi, cum retulisset supernaturalem B. Virginis conceptionem, addidit: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium: et vocabunt nomen ejus*

1) Cf. Estium in III, *Sent.* Dist. XV, §. 4; S. Augustinus lib. 2, *De peccat. merit.* cap. 24, n. 48: „Quia in eo (Christo), inquit, erat similitudo carnis peccati, mutationes ætatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, ut ad mortem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse, nisi juvenis fuisset occisus. Quæ tamen mors in carne peccati inobedientiæ debita redditur, in similitudine autem carnis peccati obedientiæ voluntate suscepta est." Cf. etiam *Catech. rom.* part. 1, art. 4, n. 2.

2) Cf. Suarez in 3 part. S. Th. disp. 38, sect. 2.

3) Cf. Platelium S. J. *Synopsis totius cursus theolog.* part. 24, n. 88 et seqq.

Emmanuel: quod est interpretatum Nobiscum Deus. Ad hoc ipsum oraculum manifeste alludit Angelus B. Virginem alloquens Luc. I, 31, iisdem enim pene verbis utitur quibus Isaias. Exploratum igitur est apud Christianos tum vaticinium Isaiæ ad Christi conceptionem ac nativitatem pertinere, tum de virgine matre esse intelligendum.

297. Sed præterea adversus Judæos et rationalistas, Matthæum ac Lucam secutos esse vero Isaiæ sensum ac receptam veteris synagogæ interpretationem, patet 1° ex eo quod messiana explicatio jam coævis prophetæ ipsius fuerit communis: etenim Michææ V, 2, 3, tum illud ***parturiens pariet*** tum ***egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*** supponunt jam Messiæ nativitatem absque viri opera. Michæas enim ostendit divinam Messiæ originem, Isaias vero mirum ejus nativitatis modum. 2° Ex ipso Isaiæ proposito, vocibus et contextu; propositum enim Isaiæ erat dare, seu exhibere signum certum et extraordinarium promissæ liberationis; exhibet autem ejusmodi signum in extraordinaria Messiæ nativitate ex virgine, quæ hoc ipso quod futura esset ex progenie David, ostendebat eam non fore per illam obsidionem extirpandam. Utitur autem voce הָעַלְמָה cum articulo, indicans se loqui de re jam cognita dicens: ***Ecce virgo*** ILLA ***concipiet et pariet;*** promittit vocandum hujus virginis filium nomine symbolico ***Nobiscum Deus;*** capite vero seq. nempe VIII, 8, exhibet propheta hunc Emmanuelem Dominum totius Judææ; nam loquens de Assyriorum rege inquit: ***Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel.*** Demum cap. IX, 6 et seq. de hoc ipso virginis parvulo agens, Deum simul et hominem eum exhibet, ejus regni naturam ac perpetuitatem magnifice describit, prout rursum idipsum præstat, cap. XI, 1 et seqq. 3° Patet ex consensu veteris synagogæ et antiquiorum Rabbinorum penes quos viguit antiqua traditio de supernaturali Messiæ conceptione ac nativitate ex virgine [1]), cujus vestigium occurrit, Joan. VII, 27; et sane nulla erat ratio Evangelistis referendi Jesu Christi nativitatem ex virgine nisi receptum apud omnes tunc temporis fuisset talem fore ortum promissi Messiæ. 4° Demum constat ex hujus traditionis propagatione apud omnes gentes penes quas pervulgatum erat præter naturæ legem e virgine matre nasciturum qui salutem, justitiam, sapientiam laturus esset in terras, hanc opinionem accommodantes suis heroibus ac magistris; ut apud Græcos qui Minervam de capite Jovis, Plutonem e phantasmate Apollinis oppressa matre finxerunt atque e partu virginis editum; apud

1) Cf. De Voisin *Obss. in proœm. Pugion. fid.* pag. 154, ed. Carpz. item Raym. Martini, 3 part. dist. 3, cap. 7. Cl. Drach, *Troisième lettre.* Première partie. *Prophétie d' Is.* VII, 14, Rome 1833, ch. 1 et 2.

Romanos, qui auctores urbis et gentis suæ Ilia virgine et Marte genitos arbitrati sunt [1]); apud Indos, qui Budham principem dogmatis eorum e latere virginis procreatum esse censuerunt [2]), quæ opinio adhuc apud ipsos perseverat [3]); apud Sinenses, qui id ipsum tradunt de Fochi seu Xaca [4]). Verum huc proprius attingunt quæ poëtæ de virgine Justitia, seu Astræa cecinerunt [5]), quo spectant quæ de reversura aurea ætate Virgilius, *Ecloga* IV, v. 4 et seqq. scribit, ubi plura cum Isaiæ vaticinio,

1) Apud S. Hieronym. *Adv. Jovinian.* lib. 1, n. 42, ed. Vallars. opp. tom. 2.

2) Ibid.

3) Quæ S. Hieronim. de Indorum Budha scribit, confirmantur a recentioribus qui regiones illas perlustrando nuper inviserunt. Ita Paulinus a S. Bartholom. Malabariæ missionarius in *Systemate brahmanico liturgico, mythologico, civili,* etc. Romæ 1791. Brahmanorum doctrinam de Budha ponens, pag. 158, hæc habet: „Natus est ex *Maya*, quæ imaginationis dea est, ex mente, ex voluntate *Virgine*, et sine complexu carnali, quemadmodum filii Pandavarum apud Brahmanes per auriculam ex sole, ope orationis magicæ, et sine complexu virili nati fuisse scribuntur in libro Sambhavam et yndhishtria." Cf. etiam Klaproth. *Asiat. Magaz.* seu *Repertorium Asiaticum,* Veimar 1802, part 3: „*Von der Incarnation des Vischnou,*" nempe *De Incarnatione Vischnou;* de Zoroastre refert Tavernier *Voyage en Perse*, tom. 1, pag. 480: „Que sa mère eut une vision par un ange, et que s'étant éveillée elle connut, qu'elle était grosse." De Simone Mago in *Hist. apostolica,* lib. 1, de Petro, cap. 1, apud Fabric. *Cod. apocryph. N. T.* tom. 2, pag. 416, legitur eum dixisse: „Ego (Simon) sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Ingressus autem sum in uterum Rachel (matris meæ), natus sum ex ea ut homo, ut ab hominibus videri possim." Huc spectant quæ de *υἱοῖς Θεῶν, de filiis deorum παρθενογένεσι* seu *Virgine procreatis* referuntur apud Græcos antiquiores de quibus Wetstein N. T. tom. 1, pag. 236, et Godl. Paulusius *Commentar üb. d. N. T.* seu *Commentarius in N. T.* tom. 1, pag. 136, egerunt. Quæ de Ægyptiis referuntur, qui teste Pomponio Mela *De situ orbis,* lib. 1, cap. 9, §. 7, autumarunt Apim divinitus et cœlesti igne conceptum, cf. Tzschucke, *Comment. exeget.* vol. 3, part. 1, pag. 300, qui ex Herodoto III, 28, et Æliano *Hist. anim.* lib. XI, 10, affert: *γένεται ἐκ βοὸς, εἰς ἣν οὐράνιον σέλας ἐμπεσὸν σπορᾶς αἴτιόν ἐστι.* „Nascitur autem (Apis) ex vacca, in quam incidens cœlestis fulgor conceptionis causa fit prædicto (Apidi)". Addantur Ovid. *Met.* lib. 15, v. 760 et seqq. et Varro apud S. Augustinum *De civ. Dei,* lib. 3, cap. 4, dicens: „Utile est civitatibus, ut viri fortes se ex diis genitos esse credant, ut animus humanus divinæ stirpis fiduciam gerens res magnas adgrediendas præsumat audacius." Ægyptii statuebant, ut refert Plutarchus in Numa cap. 4, *ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον, πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ, καί τινας ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως.* „Nihil prohibere, quin halitus (seu spiritus) Dei appulsus mulieri principia infundat generationis."

Hæc quidem aliaque ejusmodi ostendunt pervulgatam ex primigenia traditione persuasionem de supernaturali quadam ex Virgine conceptione et nativitate apud ipsos ethnicos, qui tamen ea abusi sunt, dum eam transtulerunt ad deos atque heroas suos, ut in plerisque aliis. Hoc interim lucri habemus 1° has easdem mythologicas ethnicorum narrationes testes esse antiquioris veritatis originariæ: 2° neque incredibilem, neque absurdum ejusmodi conceptum paganos ipsos existimasse, ut adversus eos arguebant jam antiquissimi Patres, cf. Origen. *Adv. Celsum* lib. 1, n. 37; Clem. Alex. lib. 1, *Strom.* pag. 321, 24, ed. Syloburgii; Justin. in *Dial. cum Tryph.* n. 67, etc. 3° Colligitur perperam rationalistas, ut Wegscheider, Bauer, præsertim vero Ammon in *Comment. de primordiorum J. C. fontibus, incrementis et nexu cum religione christiana,* in opp. noviss. Gotting. 1803, undique corradere ex profana antiquitate ejusmodi dicta aut facta, ut inferant conceptionem ex Virgine referendam esse ad mythos paganorum. Neque omittendum non pauca ex ejusmodi quæ circumferuntur factis, si ad amussim revocarentur longe diversum sensum præ se ferre ab eo, quem eisdem rationalistæ affingunt.

4) Cf. Langlet, not. ad version. gallicam *Thunbergiani itinerarii*, tom. 2, pag. 162.

5) Vid. *Arati Phænom.* vers. 96 et seqq. Manilius *Astronomic.* vers. 545 et seqq.

quæ de nascituro puero in suo carmine exornat, plane congruunt [1]).

298. Cum igitur vaticinii Isaiæ natura et adjuncta omnia postulent ibi de Messia e virgine matre nascituro prædictionem contineri; cum huic congruant prophetæ cæteri qui id tanquam notum assumunt, sensus ac traditio veteris synagogæ, traditio penes omnes fere populos vulgata ac indidem orta; cum Evangelistæ juxta receptum hunc sensum oraculum exponant et adimpletum in Christo Jesu ejusque Virgine matre perhibeant; cum denique universa christiana Ecclesia id constanter tenuerit ac professa sit, sequitur tum argumenta interna, tum argumenta externa adversus Judæos ac rationalistas evincere, quod proposuimus, nempe Christum Dominum de Spiritu Sancto fuisse conceptum, atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natum esse.

DIFFICULTATES.

299. I. *Obj.* 1° Etymologia ipsa vocis עַלְמָה quæ est a עלם *(alam)*, *latitavit*, *absconditum* aut *occultum fuit*, ostendit, ejusdem conceptum neque fixum esse pro virginitate, neque pro matrimonio inito vel non inito, sed conditionem indicare ætatis. 2° Quare Judæi virginem illibatam indicant per בְּתוּלָה *(bethulàh)*, inverisimile porro est duo omnino synonyma illos habuisse. Imo בְּתוּלָה *(bethulàh)*, Joël. I, 8, significat virginem juvenem. 3° Præterea usus loquendi excludit sensum virginis illibatæ a voce עַלְמָה *alma*. Nam etsi necessario hic sensus non excludatur, Ps. LXVII, 26, et Cant. VI, 7, excluditur tamen Prov. XXX, 19. 4° Hinc etiam veteres interpretes vocem עַלְמָה pro juvene seu puella verterunt, ut Aquila, Theodotion, Symmachus, qui habent νεᾶνις *(neanis)* *juvenis*. Ergo.

300. *Resp. ad* 1m, Esto, etymologiam per se non postulare conceptum *virginis*, cum non denotet nisi *puellam nubilem*, attamen, ut usuvenit, conceptus *τοῦ virgo illibata* et *τοῦ puella nondum nupta* apud Hebræos confundebantur et promiscue usurpabantur; hinc optime S. Hieronymus adnotat cohærenter ad usum simul et etymologiam, עַלְמָה *alma* non *virginem* generatim significare, sed *virginem in primis juventutis annis* [2]).

1) Analogiam inter Isaiæ vaticinium et Virgilianum carmen ostendit Rosenmüller, in hunc locum, ad finem tamen suum, de quo postea.

2) *Alma*, scribit in hunc locum, *non solum* PUELLA vel VIRGO sed cum *ἐπιτάσει* VIRGO ABSCONDITA *dicitur et secreta, quæ numquam virorum patuerit aspecti-*

301. *Ad* 2m, *Dist.* Virginem illibatam tum juvenem tum provectam, *conc.* juvenem tantum seu *non nuptam*, *neg.* Hinc negamus voces istas synonymas esse. Incertum porro est utrum Joël loc. cit. loquatur de juvene nupta, quæ mortem mariti, num vero de virgine sponsa, quæ amissum sponsum deploret [1]; quod verisimilius ex contextu videtur.

302. *Ad* 3m, *neg.* Etenim in universa Sacra Scriptura עלמה *(alma)* non occurrit nisi sexies, Gen. XXIV, 43; Exod. II, 8; Ps. LXVII, 26; Cant. I, 3; VI, 17; Prov. XXX, 19, et numquam de nupta, sed ubique de innupta fœmina sumitur. In quinque autem primis locis citatis certissime sumi de *virgine* tori nescia, illa inspicienti patebit. Quod vero attinet ad illum Prov. XXX, 19, si quis eum attente perpendat, deprehendet profecto ibi vocem illam usurpari ad denotandam virginem, quæ talis saltem est ex communi fama, judicio, et opinione aliorum [2]; quod satis est ad concludendum usum loquendi apud Judæos receptum invicte ostendere עַלְמָה *(alma)* de *puella innupta* seu *virgine nubili* usurpari. Hinc in arabico et syriaco numquam citata loca de nupta accipiuntur. Denique advertit S. Hieronymus: *Lingua quoque punica proprie virgo* עַלְמָה *(alma) appellatur* [3].

303. *Ad* 4m, *Dist.* Judaizantes et ad eripiendum Christianis hoc vaticinium, *conc.* vetustiores, *neg.* Etenim LXX interpretes verterunt *πάρθενος (parthenos) virgo.*

304. II. *Obj.* Natura et adjuncta Isaiæ vaticinii excludunt messianam interpretationem. 1° Scopus enim erat præbere incredulo Achaz signum aliquod, quod cito adimpleretur, et quasi ob oculos poneretur. Ast promissio mirabilis Messiæ nativitatis, multa post sæcula subsecuturæ, talis esse non poterat. Nam quomodo potuisset Achaz promissionem multo serius adimplendam pro vadimonio aut pignore antecedentis eventus accipere? Nec refert Messiæ promissionem consolatoriam esse potuisse universo populo, seu saltem hominibus piis, qui certi sic reddebantur, nec domum Achaz, nec rempublicam destructum iri; 2° etenim in oratione prophetæ agitur de signo dando, non au-

bus; sed magna parentum diligentia custodita sit. Melius comparatur arab. *alima (adolescere)*; hinc *olamon* et fœm. *olamaton (adolescens)*; perinde ac syr. *etalam (adolescere)*, hinc *alimto (Virgo)*.

1) Cf. Hengstenberg, *Christologia V. T.* part. I, sect. 2, *De vaticiniis messianis Isaïæ*, pag. 70 et seqq.

2) „Locus agit, scribit Rosenmüller, de furtivis et clandestinis amoribus, et congressu, quem vir cum *puella innupta* exercet, nemine præter amantes conscio, dum interea illa pro virgine habetur, et quid vitii sibi hæreat, ita dissimulat, ut ab aliis id frustra pervestigetur." Hinc patet hanc adolescentem ab auctore Prov. distingui a *fœmina adultera* אִשָּׁה מְנָאָפֶת, de qua versu proximo loquitur, secus ac contendunt Hebræi.

3) Loc. cit.

tem de promissione in memoriam revocanda; 3° hinc si de Messia ibi sermo esset, domui David nihil novi dictum fuisset, adeoque neque prophetia neque signum haberetur, sed merum motivum oratorium; 4° præterea motivum ejusmodi consolatorium in omnes æque circumstantias quadrat et nimis generale est. Messias nasci poterat ex familia Achaz quin respublica in suo præsenti statu conservaretur et Achaz in throno permaneret. Sane babylonicum exilium contigit, attamen Messias natus est. Isaias igitur in tali hypothesi falsa ac sophistica argumentandi ratione usus esset. Ergo.

305. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Confirmando majoris et illustrioris beneficii promissione levioris beneficii promissum, *conc.* exhibendo novum signum quod præcedat promissi beneficii adimplementum, *neg.* Conjuratis enim Syriæ atque Israëlis regibus, genti Davidicæ regiæ totique regno judaico interitus tum imminere videbatur, hinc anxios demissosque animos vates erigit spe nascituri divini illius magnoque desiderio expectati Principis, quem virgo modo prodigioso esset paritura [1]). Ejusmodi porro nativitatem omnium ore pervulgatam, ut ostendimus, exhibet propheta ut *argumentum*, *pignus* et *arrhabonem* certitudinis promissæ imminentis liberationis, non vero tanquam *portentum* mox subsecuturum ac præcedens ipsam liberationem, quod nuspiam ex contextu apparet. Hinc nihil refert, sive citius sive serius prodigiosa Messiæ nativitas eventura

1) Hic autem approbare nequeo quod Rosenmüller autumat, Isaiam censuisse hunc partum imminere; nam nihil est, quod talem mentem prophetæ fuisse innuat, neque id supponi posse evidens est. Fatente enim Rosenmüllero hoc vaticinium ad Messiam refertur; jam vero non poterat Isaiam latere vaticinium Jacobi, quo Messiæ adventus futurus prædicitur, cum Judæorum respublica jamjam ad interitum vergeret; ut omittam cum divina inspiratione prophetæ hanc hypothesim componi non posse.

Porro animadvertendum est, hunc Auctorem ubique se rationalistam imo et judaizantem exhibere, etiam in iis in quibus videtur veram sententiam tueri, prout accidit in argumento quod versamus. Etenim non solum detrahit prophetæ inspirationi, ut diximus, sed præterea suæ insistens præconceptæ sententiæ de Messia Rege potentissimo, pro Judæorum more Messiæ adventu nihil aliud intelligit, quam regnum florentissimum ætatem auream præ se ferens a poëtis græcis et latinis passim celebratam.

Neque senior factus sententiam mutavit, sed quasi ipsum pœnituerit eorum, quæ hoc loc. scripserat de Isaiæ vaticinio, in novissima quam dedit scholiorum suorum editione an. 1835, in medium profert, quin ea improbet, verba Luzzati profess. in Collegio Rabbinico Patavino, quæ ita se habent: „Quant au mot עלמה, je le prend comme dans la cantique 7, 8, une maîtresse, une favorite du Roi, qui n'était pas sa femme légitime. Je ne sais pas quels caractères distinguaient une עלמה d'une פילגש (*a pellice*). Cependant ce texte de la cantique suppose sans doute, que ce fussent deux conditions différentes" (Rosenmüller *Schol. in V. T.* tom. 2, part. 8). Debuisset saltem perpendere ea, quæ de hac voce egregie adnotaverat in illustrationem nostri vaticinii Isaiæ Cl. Drach in cit. epist. ad suos contribules data an. 1833.

Hæc admonere voluimus, quia hic Auctor eo periculosior est, quo ad incautos fallendos huc illuc boni aliquid interseruerit, ut sic facilius venenum propinet. Cæterum nec latum unguem a rationalistarum placitis discessit, ut ex iis, quæ suis locis refutavimus, planum fit.

esset; satis enim erat ad Isaiæ scopum non interituram nec subversum penitus iri Judaicam rempublicam ante ejusmodi eventum, quo propheta Judæorum animos afflictos mœrentesque recrearet.

306. *Ad* 2m, *Neg.* Etenim, ut modo dictum est, agebatur de signo rememorativo, ut vocant, expectationis quæ secum ferebat promissam liberationem, quodque tum in memoriam revocabatur, tum nova promissione confirmabatur.

307. *Ad* 3m, *Trans.* et *Neg.* sequelam; etenim etsi nihil novi intulerit Isaias nihilo secius in ejus oraculo tum prophetia tum signum continebatur. Vaticinium est quælibet divinitus communicata notitia de rebus futuris, nec interest utrum hæ jam notæ fuerint nec ne, alioquin concideret magna vaticiniorum præsertim messianorum pars; signum vero est quidquid inservit ad hoc, ut fides de futuri eventu firmetur. Utroque hoc modo inserviebat promissio Messiæ non tantum in memoriam revocata, sed denuo divina confirmata auctoritate saltem quoad illam populi partem, quæ prophetam ut divinum legatum habebat, ad quam præcipue hic sermo dirigitur.

308. *Ad* 4m, *Dist.* Ita tamen ut idoneum esset ad populi animum erigendum a proxima quam metuebat internecione, *conc.* secus, *neg.* Utique hoc motivum generale esse debuit; et sicut propheta versiculis præcedentibus priusquam annuntiaret liberationem a præsenti discrimine, occurrit timori de totali excidio, secum ducens filium suum Jasub, quin tamen excluderet temporariam incolarum abductionem, ita et animos parat ad nuntium (v. 15 et 16) de proxima ex instanti periculo liberatione, ostendendo inanem esse de pleno interitu timorem; populus namque, cui quamvis remote futurus liberator divinus est mittendus, etiam in præsentiarum singulari Dei providentia perfruitur [1].

309. III. *Obj.* Conceptus biblicus *signi* אוֹת *(oth)* alias usitatus in messiana ejusmodi explicatione omnino negligitur; 1° nam juxta eam אוֹת *signum* referretur ad eventum futurum; at ex usu loquendi אוֹת *signum* est eventus prædictus, qui cum adimpletus jam fuerit, certitudinem præbet de adimplendo futuro eventu posteriori. 2° Insuper splendido adeo nuntio minime conveniunt descriptiones infortunii, quas subdit ibidem Isaias, v. 17 et seqq. 3° Præterea narratio cap. VIII, adeo similis est ei quæ exhibetur cap. VII, 14 et seqq. ut vix credas hic messianam explicationem convenire posse, si illic locum non habeat (non haberi autem cap. VIII, omnes fatentur); nomen enim et nativitas pueri in utroque capite pro signo exhibentur liberationis a dominio Syrorum; porro si cap. VIII, sermo est (sub illa matre pueri) de uxore prophetæ et de ejus filio, eadem

1) Cf. Hengstenberg, loc. cit. pag. 79.

profecto in cap. VII, adhibenda est explicatio. 4° Et sane de filio prophetæ VII, 14 et seqq. sermonem esse declarat aperte ipse Isaias VIII, 17, dicens: *Ecce ego et* PUERI MEI *quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israël.* 5° Concludendum est igitur *signum* de quo Isaias VII, 14, esse filium nasciturum ex uxore, quam ipse propheta virginem post priorem jam defunctam duxerat [1]); vel si magis placet cum antiquis Hebræis, esse filium Achaz, nempe Ezechiam; vel denique dicendum, loqui Isaiam de ideali, aut possibili aliqua virgine, quæ concepto semine paritura esset filium, qui lacte et melle esset nutriendus, cum campi inculti jacerent. Non alia propterea ratione ad Christum referri potest ejusmodi oraculum, nisi quatenus instans eventus quem proxime propheta respexit, fuit signum et figura Christi nascituri; quapropter, Deo dirigente, iis utitur phrasibus, loquens de puero mox nascituro; quæ multo rectius Christo conveniunt, quam puero illi in quem nonnisi sensu valde improprio quadrabant [2]). Ergo.

310. ***Resp.*** ***Neg.*** ***ant.*** ***Ad*** 1m, ***prob.*** ***Neg.*** ut patet ex Exod. III, 12, et Is. XXXVII, 30, ubi missio Moysis divina, et excidium regno judaico frustra ab Assyriis intentatum, ut signa adstruuntur, quæ utrumque eventum subsequentur. Huc accedit, quod eventus futurus, cui innititur certitudo eventus imminentis, hoc in loco, apud populum omnino firmissimus esset (quod tamen non accidit Exod. III, 2; Is. XXXVII, 30), ita ut æque valeret pro testimonio appellatio ad illum futurum eventum, ac ad signum coram patratum [3]).

311. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Nisi ita ferret consueta prophetarum agendi ratio, ***trans.*** secus, ***neg.*** Cf. porro capp. Is. IV, IX, XI, tum Mich. capp. II, V, etc., ubi inveniuntur hujusmodi abruptæ transitiones.

312. ***Ad*** 3m, ***Neg.*** Imo contrarium potius evincit hæc ipsa prophetæ agendi ratio; inverisimile enim est, prophetam dedisse duobus filiis suis nomina symbolica, quæ ad idem prorsus objectum referrentur. Ast in expositione de Messia recte res procedit, si signo invisibili et in promissis tantum posito visibile aliquod ac præsens adjungeretur. Item narratio ipsa discrimen ostendit quod intercedit inter ea, quæ in utroque capite proponuntur; etenim cap. VII, mater pueri vocatur עַלְמָה

1) Nempe Gesenius hic supponit, priorem prophetæ uxorem mortuam esse, aliamque virginem ipsi fuisse desponsatam.

2) Hæc posterior expositio jamdiu excogitata fuerat ab anonymo, de quo S. Hieronymus scribit: „Quidam de nostris Isaiam prophetam duos filios habuisse contendit, Jasub et Emmanuel: et Emmanuel de prophetissa uxore ejus esse generatum, in typum Domini Salvatoris." *Comment. in Is.* lib. III, ed. Vall. part. III. Eandem postea adoptarunt Grotius, Richardus Simon, Clericus aliique.

3) Ut observat ipse Rosenmüller in hunc loc. sæpe majoris et illustrioris beneficii promissione confirmatur levioris beneficii promissum, et tunc *signum* idem valet ac *argumentum*; ut patet ex citatis exemplis.

(alma), quo nomine puella innupta seu virgo tantum designari potest ex dictis; cap. vero VIII, vocatur נְבִיאָה *(neviah) prophetissa* seu ***uxor*** prophetæ; cap. VII nuncium tantum pueri nascituri habetur, ast cap. VIII fusior narratio cum apparatu testium, instrumenti, etc.; cap. VII mater nomen dat filio [1]), cap. autem VIII, 3, nomen imponit pater. Constat igitur in cap. VIII, confirmari promissum factum capite præcedenti novo signo a priori omnino diverso [2]).

313. ***Ad*** 4[m], ***Neg.*** Alioquin filius prophetæ, nempe Emmanuel dominus Judææ foret (VIII, 8), quod falsum esse nemo non videt. Itaque filii Isaiæ dati in signum, sunt ***Schear-Jaschub***, vatis filius natu major VII, 3, et natu minor, ***Maher-schalal-Chaschbaz***, VIII, 3, ob ipsorum symbolica nomina; nomen enim prioris filii convertendas esse denotat populi reliquias; posterioris filii vero nomine brevi liberandam esse Judæam a duobus regibus hostilibus indicatur [3]).

314. ***Ad*** 5[m], ***Neg.*** Nam ut ex tota orationis serie patet, præsertim vero v. 11, agitur in nostro vaticinio de signo ex quo manifeste cognosci possit, adesse Dei numen seu protectionem, ratumque haberi vatis effatum, ut infra XXXVIII, 7; Exod. III, 12; I Reg. II, 34; IV Reg. XIX, 29, ideoque exhiberi rem inauditam, mirandam, insolitam, uti vis latinæ vocis *signi* postulat, quæ de ***portento***, ***prodigio*** intelligi debet [4]). Jam vero quodnam ***signum***, ***portentum***, ***prodigium*** esset in eo quod virgo suscepto semine aliarum more conciperet et pareret [5])? Adda-

1) Etenim in hebr. textu legitur וְקָרָאת שְׁמוֹ *et vocabit* (virgo) *nomen ejus*, etc.; nomina revera filiis imponere solebant matres, veluti Eva, Genes. IV, 1, 25, filiæ Loth, Genes. xix, 37 et seqq. Lia, Genes. xxix, 32; xxx, 18 et seqq. Rachel, cap. cit. 24.

2) Cf. Rosenmüller ad cap. 8, v. 1.

3) Hinc S. Hieronymus in *Comm.* ita sensum prophetæ enarrat: „Expectabo Dominum meum, et non solum ego, sed et pueri, quos mihi dedit Dominus, alii videlicet prophetæ, et filii prophetarum, qui non ex voluntate carnis et sanguinis, sed ex Deo nati sunt. De quibus et Apostolus (Galat. iv, 19) loquebatur: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Isti autem pueri, id est prophetæ, in signa dati sunt et in portenta Israëli, juxta illud, quod in Ezechiele (xxiv, 24) legimus: *et erit Ezechiel vobis in signum.* In Zacharia quoque (iii, 8) sancti viri, prophetarumque discipuli *τερατοσκόποι*, id est, portentorum signorumque spectatores appellantur, eo quod semper prophetæ in signum præcesserint futurorum." pag. 125, ed. Vall.

4) Dixerat enim Isaias regi Achaz v. 11: *Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra*, seu ut exponit S. Hier. „Vis, inquit *(propheta)*, ut scindatur terra, et grandi hiatu inferi pateant, qui in corde terræ esse dicuntur, an ut aperiantur cœli?" loc. cit. pag. 106. Cf. Drach. *Epist.* cit. pag. 84 et seqq.

5) „Nisi enim partum miraculosum intelligas, *apposite scribit Rosenmüller*, quem Deus ipse signum non interituræ domus Davidicæ constituat, nemo dixerit, quid illud sit in hac prophetia, quod sustineat locum et vicem *signi*. Par est credere, prophetam hac voce eodem sensu uti, quo eam usurpaverat v. 11, ubi manifeste sumitur de signo aliquo *prodigiali*, non memoriali, sive verbali, vel qualicumque alio. Quis vero *signi prodigialis* aut miraculi loco habeat, si ex congressu viri evadit gravida, quæ virgo esse desiit?" Hoc ipsum argumentum jam urgebant Patres antiquissimi adversus Hebræos, ut Tertullianus, *Adv. Judæos*, cap. 9: „Signum autem a Deo,

tur, hebraicam lectionem ejusmodi expositionem excludere, cum habeat: ***Ecce virgo illa concipiens et pariens*** 1), quæ indicant virginem illibata virginitate *concipientem* et *parientem*; gratuitam præterea esse adversariorum suppositionem de nova uxore a propheta ducta vel ducenda, nec filium prophetæ exhibere posse ut dominum regionis Palæstinæ, cujusmodi esse perhibetur Emmanuel ex superius dictis, nec alii cuipiam posse aptari quæ de eodem puero prædicantur cap. IX, 5 et 6: XI, 1 et seqq. ipsa rei natura clamat.

315. Ex his præterea plane concidunt omnes illæ violentæ et gratuitæ expositiones, quibus interpretes anti-messiani mire se torquent ad inveniendum istud signum, seu prodigium sive in uxore prophetæ, sive in uxore Achaz, sive in virgine ideali et possibili; ut omittam uxorem Achaz virginem non fuisse; et Ezechiam novem annos natum fuisse, cum hoc vaticinium editum est 2). Alia vero ejusmodi quæ liberiores hi homines commenti sunt, quæ nec referre vacat, omnino ab ipsis vaticinii verbis excluduntur.

316. Concidit pariter aliorum expositio de sensu figurato, seu duplici sensu proximo et remoto; hæc enim expositio ferme nata est ex apparentibus difficultatibus messianæ explicationi inhærentibus, et ex impotentia eas solvendi, atque ex desiderio simul Matthæi auctoritatem tuendi. Porro si vere et proprie adimpletum est Isaiæ oraculum tempore Achaz, nulla jam ratio habetur supponendi in textu illo sublimiorem relationem ad Messiam, imo omnis similitudo penitus evanescit. Nam verba in utraque explicatione diverso omnino sensu sumuntur. In expositione enim messiana עַלְמָה est virgo, quæ post conceptum talis permanet; in non-messiana vero aliqua est, quæ virgo quondam fuit, sed talis postea esse desiit: in priori, Emmanuel est ***Nobiscum Deus;*** in posteriori est ***divinum auxilium.*** Si ergo hanc adversariorum expositionis partem tenemus, nullam amplius habemus ad tempus Messiæ applicationem, sensus verborum est prorsus exhaustus, nec nota remanet aliqua, quæ ad Messiam quoquomodo alludat 3).

nisi novitas aliqua monstrosa fuisset, signum non videretur ... Nihil signi videri possit res quotidiana, juvenculæ scilicet prægnatus et partus." Cf. Irenæum, *Contra Hæres.* lib. III, cap. 21, n. 6; Justinum in *Dial. cum Tryph.* n. 84; Theodoretum *Comment.* in hunc loc.; Hieronymum loc. cit. Quare interpretes non-messiani, qui עַלְמָה de *nupta fæmina* exponunt, hic hærent, nec, quomodo sese expediant, facile inveniunt.

1) Nam in hebr. textu duobus participiis dicitur הָרָה וְיוֹלֶדֶת *concipiens et pariens*, seu ut exponit R. David Kimchi: „Ipsa *(virgo)* est actualiter concipiens et actualiter pariens;" vel etiam ut addit R. Salomon Jarchi: „Participium præsens הָרָה habet significationem futuram: Ipsa erit actu concipiens." Cf. Drach. pag. 89 et seqq.

2) Cf. Rosenmüller loc. cit.

3) Cf. Hengstenberg loc. cit. pag. 90 et seqq., ubi refellit etiam Isenbiehl, qui quamvis catholicus, Gesenium secutus,

317. IV. *Obj.* Non defuerunt, recentiore potissimum ætate, qui conceptionem illam miraculosam testimoniis satis idoneis confirmari negarent, rationibus usi criticis, exegeticis et historicis. Monuerunt 1° critici homines, priora duo capita Evangelii secundum Matthæum in archetypo hujus Evangelii aramæo, Epiphanio teste [1], sicut in Tatiani Evangelio nondum adfuisse; itemque Marcionis Evangelium, quod, si non e Lucæ Evangelio decerptum, tamen ejusdem simillimum fuisse videtur, nec initium nec finem hujus habuisse [2]. 2° Verum gravioribus premuntur difficultatibus *exegeticis*, oriundis præcipue ex dissensu manifesto ipsius argumenti, maximeque duplicis genealogiæ Josephi, qui tamen pater Jesu fuisse negatur, a Matthæo I, 1 et seqq. et Luca III, 23 et seqq. exhibitæ. 3° *Accedit*, quod neque Jesus unquam, neque Joannes, qui quidem certissimam hujus rei notitiam afferre poterat (Joan. XIX, 27); neque alius Apostolus ad originem illam miraculosam provocavit. 4° Imo Maria Josephum patrem Jesu appellavit (Luc. II, 48), quod Jesus quoque data opportunitate minime denegavit (Joan. VII, 27), et Paulus ipsum ἐκ σπέρματος Δαυὶδ *(ex semine David)* genitum esse diserte affirmat Rom. I, 3; II Tim. II, 8, collat. Rom. IX, 5; Gal. IV, 4, 29. *Adde* 5°, quod fratres ejus ipsi fidem non habuerunt (Joan. VII, 3 et seqq.), et comite ipsa matre, Jesum aliquando, tanquam mentis non compotem, prehendendum curarunt (Marc. III, 21, 31). *Deinde* 6° effatis Angeli, ad vulgarem Judæorum opinionem accommodatis, de Jesu thronum Davidis occupaturo (Luc. I, 32), neque Jesu ipsius consilium (Luc. XVII, 20, 21; Joan. XVIII, 36), neque eventus unquam respondit. 7° Quod si vero *historiæ* luce narrationes istæ collustratæ fuerint, dubitare non licet, quin jam prioribus sæculis plures extiterint, qui præeuntibus Cerintho, Carpocrate, Ebionitis aliisque, Jesum Josephi filium fuisse contenderent, et quin apud omnes fere populos incultiores (quippe qui humana miscendo divinis, primordia civitatum vel religionum augustiora facere, ideoque fata resque gestas virorum insignium ad numinis auxilium referre conati sint), similia de incarnationibus deorum et de hominibus a natura quadam cœlesti progenitis reperiantur commenta. Ita Wegscheider [3], qui inde concludit, tum Christi primordia inter mythos esse referenda, tum universalem illam sententiam, quæ apud omnes fere populos viguit, qualis et in Christo Jesu reperitur, eminentiori quodam sensu esse accipiendam, de eo quod Deo probatum eoque dignum est, ab eoque repetimus auctore ac moderatore sapientissimo.

318. *Resp. Dist. ant.* Non defuerunt recentiore ætate, qui protestantismi progressus sequuti eo impietatis delapsi sunt, ut

veritus non est vaticinium exponere de Filio prophetæ, ac propterea in carcerem conjectus est.

1) *Hæres.* XXX.
2) Iren. *Adv. Hæres.* lib. 1, cap. 29.
3) §. 123.

omnem respuentes divinarum Scripturarum inspirationem et veritatem, quique omnibus reclamantibus hermeneuticæ, exegeseos et historiæ principiis, pro lubito religionem omnem sus deque vertant, *conc.* qui omnem adhuc pudorem non amiserint, et in rationalismum nondum deflexerint; *neg.* Hæc enim pessima rationalismi labes protestantismi principio accepta referri debet, cui reservatum erat christianam religionem e fundamentis convellere, si tamen fieri potest, causam suam protegente Deo.

319. ***Ad*** 1m, ***Dist.*** Monuerunt pseudo-critici ex systemate arbitrario imo et falso, *conc.* veri nominis critici et aliquo fundamento ducti, *neg.* Nam 1° arbitrarium est systema de quodam communi archetypo Evangelio aramæo, seu syro-chaldaico ex quo suas narrationes hauserint tres Evangelistæ Matthæus, Marcus et Lucas, a nonnullis divinando excogitatum sine ullo vel levi fundamento, atque ab ipsis non paucis recentioribus biblicis repudiatum [1]). 2° S. Epiphanius loquitur loc. cit. de Evangelio hebraico S. Matthæi, quo utebantur Ebionitæ, ab ipsis conciso et depravato [2]); sane n. 14, refert ibid. S. Epiphanius a Cerinthianis integrum hoc ipsum Evangelium cum duobus prioribus capitibus ac propterea cum genealogia fuisse retentum; in hypothesi propterea adversarii de archetypo aramæo, mendacii ipse convincitur, dum asserit, Epiphanio teste, his capitibus archetypum destitutum fuisse [3]); idipsum dicatur de Nazareis qui Ebionitis aut anteriores fuerunt aut coævi, quique, ipso Epiphanio testante, ***Hæresi*** XXIX, n. 9, eodem Evangelio integro utebantur [4]). Sic mentitus pariter est Weg-

1) Hoc systema de communi Evangelistarum fonte in archetypo aramæo, sive syro-chaldaico primus insinuavit Clericus, *Hist. eccl. duor. prim. sæcul.* Amstel. 1716; confirmavit Semlerus ad *Towson Abhandlungen über die vier Evangelien*, seu, *Tractatus in quatuor Evangelia*, part. 1, pag. 221-290; Lessingius, *Theolog. Nachlass*, pag. 45 et seqq.; Niemeverus *Conjecturæ ad illustrandum plurimorum N. T. scriptorum silentium de primordiis vitæ J. C.* Halæ 1790; Godl. Paulusius *Introductio in N. T. capita selectiora*, Jenæ 1799. Illud demum vario modo exornarunt Eichhorn in *Allgem. Biblioth. der bibl. Literat.* seu, *Bibliotheca universalis literaturæ biblicæ*; Marsh, *Anmerk. und Zusätze*, etc. seu, *Notæ et appendices*; Gratz, *Neuer Versuch*, etc. id est, *Novum tentamen*, etc.; Bertholdt *Th. Einleit.* seu, *Introductio theologica* ; postremo vero Kuinoel in *Proleg. ad comm. in libros hist. N. T.* pag. 16 et seqq. secutus Marshium et Eichhornium. Verum nondum convenit inter ipsos, quid sit ejusmodi archetypon, num unum idemque cum Evangelio quod inscriptum erat *secundum Hebræos*, an diversum, etc. Hanc opinionem evertit Rosenmüller senior, *Schol. in N. T.* argumentis internis et externis; et ejusmodi archetypum merito vocat *fictitium*, quod nemo veterum novit et vidit. Cf. tom. 1, ed. sexta, pag. 5 et seqq.

2) N. 13.

3) Scribit enim: *Ὁ μὲν γαρ Κήρινθος καὶ Καρποκρᾶς τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ᾽ αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, διὰ τῆς γενεαλογίας βούλονται παριστᾶν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας εἶναι τὸν Χριστόν.* „Cerinthus enim et Carpocrates eodem Matthæi, ut quidam volunt, Evangelio freti, ex ejus initio Christique genealogia probare nituntur, Christum e Josephi et Maria semine esse procreatum."

4) *Ἔχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον πληρέστατον Ἑβραϊστὶ. Παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ σαφῶς τοῦτο, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἔτι σώζεται.* „Est vero penes illos (*Nazaræos*) Evan-

scheider, dum scribit, a Tatiani Evangelio duo priora Matthæi capita abfuisse. Etenim ut ex Theodoreto discimus, *Hæret. fabul.* lib. I, cap. XX, non amputaverat ille nisi genealogias et alia omnia, *quæ Dominum ex semine David secundum carnem natum ostendunt* [1]). Reliqua retinuit, ita ut non advertentes fraudem plures Catholici decepti fuerint, eodem auctore teste [2]). Si quid igitur evincit illa amputatio Tatiani, probat præcise quod nollet adversarius, nempe Jesum non esse ex Joseph progenitum. Et sic rursum mentita est iniquitas sibi.

320. Marcion utique S. Lucæ Evangelium *decurtatum* exhibet, ut veteres loquuntur Irenæus *Adv. hæres.* lib. III, cap. XIV, n. 4; Tertullianus, *Contra Marcionem*, tum lib. I, cap. II, tum lib. IV, cap. VI; Epiphanius *Hær. XLII*, n. 11; at sero nimis prodiit sacrilegus hic Evangeliorum mutilator; jam enim apud omnes Ecclesias integrum Evangelium extabat, iisdem testibus, cum Marcion sacrilegum facinus aggressus est; hinc Tertullianus Marcionem provocat ad codices, qui apud Ecclesias Marcione vetustiores asservabantur, imo ad communem consensum, et publicum testimonium [3]). Quid igitur evincit hæc Marcionis Evangeliorum corrasio? Lex critices est, cum aliqua clausula vel redundat vel desideratur in eorum codicibus, quorum partibus aut favet aut adversatur, ab iis eam additam vel detractam censeri, qui tempore sunt posteriores, auctoritate minores, et quorum causa iis additionibus vel detractionibus juvatur. Judicet nunc Wegscheider, quid de suis criticis censendum sit, ac de eorum monito.

321. *Ad* 2m, *Neg.* Graviores enim dici nequeunt difficultates exegeticæ, si *criticæ*, ut vidimus, *nullæ* sunt. Nego præterea ejusmodi exegeticas difficultates oriundas esse *ex manifesto dissensu ipsius argumenti.* Quare saltem ipse non innuit, in quo iste manifestus dissensus positus sit? Uterque Evangelista Christum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine conceptum et natum docet, uterque vel expresse vel tacite provocat ad Isaiæ vaticinium, uterque eum natum in Bethlehem refert. In quo igitur est *manifestus dissensus argumenti?*

322. Sed neque obstant binæ genealogiæ, quas ambas Josephi esse pro certo sumit adversarius, nec pauci tamen nec infimi subsellii interpretes negant [4]). Verum et hoc transmisso,

gelium secundum Matthæum, hebraice scriptum, et quidem absolutissimum. Hoc enim certissime, prout hebraicis literis *initio scriptum est*, in hodiernum tempus usque conservant."

1) *Καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα γεγενημένον τὸν Κύριον δεικνῦσιν.*

2) Ibid.

3) Cf. lib. 4, *Cont. Marc.* cap. 5, et in lib. *De præscript.* cap. 36. Cf. I. D. Michaëlis *Introduction au nouveau Testament*, trad. part. J. J. Chenevière, Genève 1822, tom. 1, chap. 2, sect. 7, circa finem, ubi ostendit ejusmodi hæreticorum interpolationes novum argumentum præbere de *authentia* librorum N. T.

4) Non pauci ex recentioribus, præsertim interpretibus sive catholicis sive potissimum protestantibus longe probabilius esse censent Matthæum texuisse genealogiam Josephi, Lucam vero ge-

prorsus inficior quod ipse deducere inde contendit; dissensus enim genealogiarum, in hypothesi quod daretur, non evincit, Christum esse filium naturalem Josephi. Hoc autem ut pateat, satis est, in medium afferre ejus argumentum: genealogiæ Josephi dissentiunt inter se: ergo Jesus est filius naturalis Josephi. Præclara dialectica! Præterea juxta adversarium in archetypo aramæo, in *Evangelio* seu *Diatesseron Tatiani*, et in *Evangelio Marcionis* utraque hæc genealogia desiderabatur, dein vero addita est; nullam igitur earum dissensus ad probandum vim habet. Nempe, mendacem oportet esse memorem. Qua vero ratione bene inter se componantur hæ genealogiæ, docent interpretes [1]).

323. *Ad* 3m, *Dist.* Quia Joannis consilium id non ferebat, *conc.* quia aliter ipse sensit, *neg.* Joannis consilium, ut alias animadvertimus, potissimum fuit, supplere cæteris Evangelistis, et ea fusius prosequi, quæ spectant ad Christi divinitatem adstruendam. Hinc cum Matthæus ac Lucas abunde, quæ ad prodigiosam Christi humanitatis conceptionem spectant, retulerint, hac prætermissa, Joannes solam æternam ejusdem generationem exponit. Adde Joannem, ut communi consensu veteres tradunt, Clemens Alex. [2]), Eusebius [3]), Hieronymus [4]), Epiphanius [5]), tria priora Evangelia, quæ in omnium jam erant notitia, legisse et probasse, et veritatem scriptorum suo testimonio confirmasse, antequam manum appulisset ad suum Evangelium exarandum. Quid si Joannes, imo et Christus ipse aperte idipsum tradidissent, numquid iis fidem adhiberent rationalistæ? Nihil minus, prout vidimus, eos se se gessisse, cum ageretur de divinitate Verbi a Joanne prædicata, de Jesu ac futura corporum resurrectione, de extremo judicio, toties a Christo inculcatis, et non solum a reliquis tribus Evangelistis, sed et a Joanne, a Paulo, ac reliquis Apostolis omnibus prædicatis [6]).

nealogiam B. Virginis. Longum esset nimis velle istorum omnium catalogum exhibere. Satis itaque sit auctorem adversariis non suspectum adducere, nempe Georg. Rosenmüllerum. Hic igitur, *Schol. in Matth.* cap. 1, v. 17, scribit: „Difficultates non quidem plane tolluntur, minuuntur tamen, si, quod verisimile est, statuamus, eam, quam Matthæus habet genealogiam, esse *Josephi*, quam Lucas, *Mariæ*. A Matthæo recenseri genealogiam Josephi a Salomone ducentis genus, patet ex comm. 16, coll. 6, 7, Mariam vero genus duxisse ab alio filio Davidis, Nathano, discimus ex Luc. III, 31;" qui præterea citat pro hac sententia Vethusenium, et Paulusium, quibus addi potest Kuinoel *Proleg.* §. 4, qui plures alios recenset, siquidem est hæc sententia apud ipsos communis. Plura tamen vetant quominus hanc sententiam admittamus, atque probemus.

1) Cf. Maldonatum, *Com. in S. Matth.* cap. 1, v. 16, ubi fuse de hoc argumento disserit; vid. etiam dissertationes duas de *genealogia Jesu Christi*, Joan. Jac. Hottingeri in *Novo thesauro theol.-philologic.* sive *Sylloge dissertt.* Lugd. Batav 1732, tom. 2, pag. 73 et seqq. in quibus confirmatur sententia de duplici genealogia Josephi et Mariæ.

2) Apud Euseb. lib. 6, cap. 14.

3) Lib. 3, cap. 24.

4) *De viris illustrib.* cap. 9.

5) *Hæres.* LI. n. 19.

6) Cf. Tract. *De Deo creat.* n. 851 et seqq.

324. *Ad* 4m, *Dist.* Id est, prout vulgo putabatur, *conc.* reipsa, *neg.* Nondum enim divina Christi missione comprobata, imprudenter omnino ejusmodi mysterium patefactum fuisset, cui nemo fidem adhibuisset. Adeo stolidi sunt rationalistæ, dum hæc effutiunt! Sic præpostera fuisset, neque opportuna hujus rei manifestatio Joan. VII, 27; non obscure tamen veritatem hanc innuit, dum v. 28 et seqq. divinam suam originem Judæis Christus inculcavit, ostendendo reipsa eos nescivisse *unde esset*, ut illi fidenter asserebant. Dum vero Paulus *ex semine David secundum carnem*, Christum natum affirmat, perinde est ac si diceret *ex stirpe David*, et hoc necesse erat juxta promissa a Deo patriarchis et Davidi facta, quod ex eorum semine Messias nasceretur. Aliud porro est dicere de semine David, aliud vero de semine Josephi. Beata enim Virgo ex semine David orta est, cum vero ex ejus sanguine Spiritus Sancti virtute Christi corpus efformatum sit, hinc Christus filius David est, non autem Josephi: quod perpetuo innuit Apostolus toties repetens Christum *factum ex muliere.*

325. *Ad* 5m, *Dist.* Id est, *cognati* seu propinqui, *conc.* fratres uterini, *neg.* Hujus rei vadem habemus totam antiquitatem [1]); quod et usus loquendi biblicus ostendit [2]). Mendacem porro jam tertio se prodit adversarius noster, dum addit *comite ipsa matre* Christi propinquos eum ut insanum prehendere voluisse. Nam in primo loco, nempe Marci III, 21, de matre ne verbum quidem, sed erant fratres illi de quibus refert Joannes loc. cit. quod in Jesum non crederent; v. autem 31: *Et veniunt*, inquit, *mater ejus et fratres; et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum.* Quod quidem est factum a primo omnino diversum [3]).

326. *Ad* 6m, *Dist.* Sensu materiali, *conc.* spirituali, *neg.* Nam Angelus non opinionibus vulgi, sed spiritui seu vero sensui Scripturarum effata sua accommodavit, qui sub verborum cortice latebat, prout Christus patefecit, et eventus ostendit, ac nos suo loco probavimus. Quid autem hoc commune habeat cum consilio adversarii, scilicet ostendendi Jesum Christum filium Josephi esse, non video; nisi fortasse ut proderet, se non meliorem *exegetam* esse quam *criticum.*

327. *Ad* 7m, *Neg.* historiæ luce illas narrationes collustratas quidpiam efficere pro adversarii thesi. Quid enim si Cerinthus,

1) Cf. Maldon: in cap. 12. Evang. S. Matth v. 46.

2) Ibidem, innumeris prope allatis exemplis ostendit idem Auctor talem esse receptum in Scripturis loquendi usum.

3) Imo nec desunt qui contendant illud quod refert S. Marcus III, 21, „et cum audissent *sui* (gr. *οἱ παρ' αὐτοῦ*, id est, *ii qui ab ipso erant* seu *qui ad eum pertinebant*) exierunt tenere eum: dicebant enim: quoniam in furorem versus est," non de propinquis Christi esse intelligendum, sed accipiendum impersonaliter: *fama erat, dicebant homines*, etc. Alii illud *dicebant* referunt ad Pharisæos. Cf. Rosenmüller ad hunc locum.

Carpocrates, Ebionitæ aliæque obscuræ, contemptæ et profligatæ ejusmodi pestes hæreticorum, quos Joannes Evangelista perstringit [1]), Christum filium Joseph autumarunt? Vere testes dignos se adversarius appellat. Non magis illorum perditorum hominum impietas officit veritati, ac officiant rationalistæ, dum falsitatis arguunt Evangelistas, Apostolos et Christum.

328. Tantum denique abest, ut vulgata opinio apud gentes de hominibus cœlesti natura progenitis causæ obsit quam tuemur, ut rem nostram mirifice confirmet, quod ex dictis apertissime constat. Omnium enim hujusmodi opinionum originaria seu primigenia idea in vera religione reperitur, quam postea suis commentis gentes plus minus depravarunt, ut in aliis similibus casibus factum esse animadvertimus [2]). Ex his patet quid sentiendum de conclusione istius rationalistæ, qui nempe se pessimum criticum, exegetam et historicum præbet Sacramque Scripturam ut mythographiam traducit; nec operæ pretium est diutius in hisce commentis refellendis immorari.

329. *Inst.* 1° Repugnat tamen Mariæ virginitati, quod legitur Luc. II, 22: ***Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus... sicut scriptum est in lege Domini*** : ***quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur.*** Quare 2° Apostolus Gal. IV, 4, dicit Christum *factum ex muliere.* Ergo.

330. ***Resp. Ad*** 1m, ***Neg.*** Sola enim prudenti œconomia B. Virgo se purificationis legi ultro subjecit, quemadmodum et Christus subjecerat se legi circumcisionis, cum neuter ejusmodi legibus teneretur, quod ex admirabili conceptionis modo, hucusque vindicato, abunde constat. Recitans autem Evangelista verba legis, non insinuat Christum nativitate sua vere matris vulvam adaperuisse, sed solum fecunditatem Beatæ Virginis ortu suo ostendisse, prout phrasis illa *primogeniti* ei accommodata ex usu biblico accipitur, ac veteres exposuerunt [3]).

331. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Dicit Apostolus Christum factum ex muliere denotando sexum, *conc.* conditionem, *neg.* Nempe docet ibi Filium Dei qui est ab æterno, factum esse ex substantia mulieris ab eaque natum secundum humanitatem in tempore; propterea hoc ipso ostendit mulierem illam, ex cujus substantia factus est Christus secundum carnem, virginem fuisse, alioquin dixisset factum ex virili semine [4]).

1) Cf. S. Hieronym. loc. cit.

2) Tract. *De Deo creat.* n. 318 et seqq. et alibi.

Hæc scilicet fraus est rationalistarum, quod biblicas narrationes ad paganam mythologiam referant, ut ex hac illas exponant, cum e converso paganam mythologiam ad Scripturam quæ illis anterior est, exigere deberent, ut constanter apologetæ religionis christianæ, adversus philosophos disputantes, se se gesserunt, eos adigentes, ut faterentur nullum mythum esse in pagana religione, qui originem non habuerit ex Sacris Literis atque ex primæva traditione, neque aliud esse eorum mythos nisi corruptionem veritatis.

3) Cf. Maldon. *Comment. in Luc.* II, 22 et seqq.

4) Cf. Bernard. a Piconio, *Tripl. expos.* in hunc loc.

332. Reliquas difficultates, quæ peti solent vel ex voce *primogeniti*, vel ex Matth. I, 25, utpote ad præsentem thesim non spectantes, missas facimus.

CAPUT III.

DE UTRIUSQUE CHRISTI NATURÆ HYPOSTATICA CONJUNCTIONE.

333. Christum verum Deum ac verum hominem esse, seu in Christo tum divinam tum humanam naturam integram atque perfectam inesse ostendimus. Qua autem ratione ambæ naturæ simul consistant atque conjunctæ sint, inquirendum superest ad catholicæ veritatis normam.

334. Qui alterutram in Christo negant naturam, hoc ipso omnem prorsus proprie dictam conjunctionem ejusmodi naturarum eliminant ac funditus mysterium Incarnationis evertunt. Verum non minus idem mysterium labefactant, qui, utraque in Christo admissa natura, nonnisi accidentalem aut moralem inter utramque naturam unionem intercessisse contendunt. Doctrina igitur Ecclesiæ catholicæ est, hypostaticam seu personalem et substantialem in Christo intercedere utriusque naturæ conjunctionem, in qua sola integrum Incarnationis mysterium consistere potest, et in hoc conjunctionis modo nucleus, ut ita dicam, seu ratio formalis ejusdem mysterii continetur.

335. Quandoquidem vero ex germana unionis hypostaticæ notione maxime pendet dicendorum intelligentia, juverit ejusdem præmittere definitionem eamque per partes, majori qua fieri poterit perspicuitate, explanare et præcipua consectaria deducere.

336. Est igitur unio sive unitio hypostatica conjunctio illa, qua duæ naturæ, divina et humana, integræ, inconfusæ, impermixtæ ac suis proprietatibus et operationibus præditæ in se permanentes, subsistunt in una divini Verbi persona.

337. Ex hac porro definitione 1° patet ejusmodi conjunctionem duarum naturarum factam esse, saltem immediate, *in persona*, qua fit ut una eademque sit ambarum naturarum subsistentia et personalitas sive ratio suppositi, ac propterea *hypostaticæ* seu *personalis* unionis nomen sortita sit [1]. 2° Cum hypostasis seu persona divini Verbi jam extiterit ante unionem seu assumptionem humanæ naturæ, patet humanam naturam non concurrere tanquam partem ad constituendam personam, prout personæ nomen *formaliter*, ut ajunt, accipitur (quæ simplicissima est), sed eatenus, peracta Incarnatione, *composita* persona dicitur, quatenus totum suppositum,

1) Cf. Petav. *De Incarn.* lib. III, cap. 4, §. 2 et seqq.

quod est Christus, ex utraque natura coalescit [1]), atque idcirco prout *materialiter* persona sumitur. 3° Cum nonnisi ratione ejusdem subsistentiæ divina et humana natura unum sint, patet, subsistentiam sive personam Verbi non esse respectu humanitatis instar *subjecti* quod humanitatem sustentet velut accidens, sed instar *termini*, quatenus ejusmodi conjunctio in unam subsistentiam ac personam desiit [2]). 4° Cum subsistentia humanæ Christi naturæ eadem sit ac subsistentia Verbi, constat ejusmodi humanam naturam factam esse *propriam* personæ Verbi, quæ, peracta Incarnatione, cœpit operari per hanc humanitatem et in assumpta humanitate eadem ratione ac ante Incarnationem, vel etiam ea peracta, distincte operata est vel operatur, prout est *principium quod*, ut loquuntur scholæ, in divina natura; utraque porro natura in persona Verbi subsistens operatur seu exerit proprios actus realiter distinctos ut principium *quo*, ut vocant. Peracta enim Incarnatione, realiter semper inter se ab invicem distinctæ sunt ejusmodi naturæ. 5° Cum igitur inter subsistentiam et naturam in concreto tam arcta conjunctio intercedat, ut nonnisi *ratione* seu *cogitatione* altera ab altera distinguatur, inde fit ut natura in sua existentia pendeat a subsistentia a qua terminatur, ac regitur. Hinc nec ante nec post Incarnationem vel uno temporis instanti supponi aut concipi potest humanitas Christi existens nisi in persona Verbi. Si enim seorsim hæc humanitas ab ejusmodi subsistentia aut persona spectetur, jam non esset amplius humanitas Christi, id est, Verbi incarnati, sed mera abstractio, seu ens rationis [3]). 6° Cum hæc conjunctio facta sit immediate in persona, ut diximus, non autem in naturis, sequitur has naturas realiter inter se distingui, quarum unaquæque naturales suas proprietates retinet ac proprias operationes et actus uniuscujusque proprios; cum tamen ex dictis, natura nonnisi ratione ac virtualiter distinguatur a persona, sequitur *mediate* factam esse conjunctionem inter naturas. Hinc hæc unio sub hoc respectu *physica* et substantialis pariter appellatur [4]).

338. Atque hæc de unionis hypostaticæ notione innuisse ad rem nostram sufficiat. Reliqua pro opportunitate attingemus. Interea ex dictis inferimus, unicam in Christo esse personam eamque divinam; hanc personam subsistentem in duabus naturis, seu Christum Deum-hominem esse Filium Dei naturalem; post duarum naturarum unitionem duas integras, perfectas, atque impermixtas permansisse naturas inter se realiter distinctas; unamquamque propterea naturam suas conservare proprietates naturales suasque operationes. Singulis his veritatibus fidei nostræ vindicandis opera in hoc capite impendenda

1) Ib. cap. 12, §. 4 et seq.
2) Ib. cap. 3, §. 16.
3) Ib. lib. XII, cap. 4, §. 6.
4) Ib. lib. III, cap. 4, §. 17.

nobis erit. Quod ut facilius assequamur rem totam in suos articulos dispertiemur, in quibus singulorum hæreticorum commenta veritati hactenus expositæ adversantia refellemus.

ARTICULUS I.

De unica Christi persona.

339. Nestorius, Germaniciæ Syriæ oppidulo ortus, prius monachus antiochenus et presbyter, Theodori autem Mopsuesteni discipulus an. 428 Episcopus Constantinopolitanus renunciatus, vix in ea sede confirmatus est, ut haustam a Theodoro hæresin disseminare cœperit. Auspicatus vero est a voce *Θεοτόκος* sive ***Deipara*** insectanda tum per alios a se submissos [1]), tum aperte per se ipsum, Beatam Virginem *Χριστοτόκον* sive ***Christiparam*** vocandam esse contendens, quippe quæ non Deum sed hominem peperisset. Ipse quippe contendebat inter divinam humanamque naturam in Christo non intercessisse nisi ***moralem*** seu habitudinis (*σχετικήν*) et externam conjunctionem. Hinc duas personas in Christo profitebatur. Incarnationem non aliud esse affirmabat nisi *ἐνοίκησιν* (enœcesin) ***habitationem*** Dei in homine velut in domicilio suo, vel in templo, quemadmodum in Moyse ac prophetis reliquis habitasse dicitur. Hinc Christum *Θεοφόρον* (*theophoron*) seu ***Deiferum*** appellabat et possessorem divinitatis, non vere Deum, nec sustinebat dici ***Deum bimestrem aut trimestrem.*** Ex ejus enim sententia non antea Deus conjunctus est cum Christo, quam cum demum is formatus fuerit in utero virginis homo integer atque perfectus, atque ex ista conjunctione, quam *συνάφειαν* (***synaphian***), seu ***connexionem*** vocat, Christus homo nominari Deus cœpit, quemadmodum et Moyses Deus appellatus est.

340. Hoc latiori sensu non dubitavit Nestorius interdum Christum Deum appellare, ac B. Virginem Deiparam, et hac ratione, ut moris hæreticorum est, sub larva catholica hæreticam impietatem tegere satagebat. Verum ei larvam detraxit S. Cyrillus Episcopus Alexandrinus qui erroribus Nestorii duodecim opposuit capitula, quæ vocavit anathematismos, quos ei subscribendos dedit, si catholicus esse ac dici vellet. Tantum vero abfuit, ut hæresiarcha eis subscriberet, ut totidem anathematismos ad Cyrillum miserit, in quibus impium totius hæreseos suæ systema majori in lumine collocavit [2]). Quare in Concilio œcumenico Ephesino an. 431 Nestorius depositus est

1) Ib. lib. 1, cap. 7, §. 4 et seqq.

2) Vid. *Epistola synod. S. Cyrilli ad Nestorium* cum XII anathematismis in *Actis Concil.* Harduini, tom. 1, col. 1283 et seqq. et ibid. col. 1298 et seqq. Anathematismi Nestorii oppositi anathematismis S. Cyrilli. Vid. etiam Petav. *De Incarn.* lib. VI, cap. 17.

ab episcopali sede et una cum hæresi sua damnatus [1]); a Theodosio autem imperatore Antiochiam primum, deinde quadriennio post Oasim relegatus est, ubi ærumnis calamitatibusque confectus, vermibus exesa ejus lingua, supremum diem obiit [2]).

341. Ex hac porro catholica ad speciem loquendi ratione, qua Nestorius usus identidem est sive ad invidiam innovationis declinandam, sive ad propria sensa magis tegenda factum est, ut audaciores nonnulli critici inter Protestantes, totam illam nestorianam controversiam traduxerint ut puram logomachiam [3]). Ast perperam. Si enim recte atque orthodoxe Nestorius sentiebat, nec nisi in verbis erat discrepantia inter ipsum et Cyrillum et Catholicos reliquos, quare exortis tot commotionibus sententiam suam catholicam apertis verbis numquam ipse patefecit? Si Nestorius unam personam reipsa fatebatur in Christo, eumque Deum simul et hominem admittebat, ac Beatam Virginem vere Deiparam esse censebat, quare ejus discipuli Nestoriani utrumque inficiati sunt atque adhuc inficiantur? Itaque mala prorsus fide egit Nestorius, ac merito anathemate percussus et depositus est. Hæ solæ observationes, quæ æque quadrant in eos omnes, quos iidem imprudentes critici, ut videbimus, ab hæresis aut erroneæ doctrinæ crimine vindicare satagunt, ut invidiam in Ecclesiam catholicam ejusque doctores conflent, abunde sufficiunt ad S. Cyrillum et Ecclesiam vindicandam, quin opus sit in cæteris persequendis immorari.

342. Interim ex iis quæ de hæresis nestorianæ indole ac natura exposuimus, colligitur, duo a nobis esse præstanda, tum unicam scilicet vindicare esse in Christo personam eamque divinam, tum ostendere Beatam Virginem ex qua hæc unica divina persona secundum carnem in tempore edita est, vere vocandam et esse Deiparam; in his enim cæteræ veritates, quæ ad hoc argumentum spectant, includuntur atque ex iis pendent. Huc pariter referimus quæ adversus Felicianos disputari solent de Christi *filiatione*, ut vocant, naturali, non autem adoptiva quam isti in Christo commenti sunt. Hic enim error tantam habet cum nestoriana hæresi necessitudinem, ut ab ea dispesci nequeat, quod ex dicendis constabit. Sit igitur

1) Cf. *Acta Concil.* cit. col. 1422.

2) Cf. Joan. Garnerii, *Dissert. de hæresi et libris Nestorii.* Cf. præterea de Nestorio ejusque hæresi scriptores quos recenset Fabricius, *Bibliothecæ græc.* tom. IX, pag. 286 et seqq. et, qui post eum scripsit, Joseph. Simonium Assemanum, tom. III. *Bibl. orientalis* part. II. Hic enim præ cæteris uberius et accuratius hæc est persecutus.

3) Inter cæteros David Derodon calvinista in lib. *De supposito;* Elias Saurin, pariter calv. in *Apologia contra Jurieum;* Albertinus in *Tract. de Eucharistia;* Christ. Aug. Salig. in *Eutychianismo ante Eutychen;* Mathurinus Veysserius la Croze in *Hist. Christianismi Indorum;* Paul. Ern. Jablonski, in *Exercit. histor. eccles.;* Sam. Basnagius in *Annal. politico - eccles.* ad an. Chr. 430 et seq.; Bayle in *Dict. hist. crit.* art. *Nestorius;* a quibus non abhorruit Elias-Dupin celebris jansenista, *Nouvelle Bibliotèque des auteurs ecclesiastiques* tom. 3, part. II.

PROPOSITIO I.

Unica in Christo admittenda est eaque divina persona.

343. Est de fide, quam tradit Symbolum Athanasianum dicens: ***Non duo tamen, sed unus est Christus.*** Qui quidem Christus, ut definitur in Concilio œcumenico Constantinopolitano II, can. VII et VIII, est ***Ex duabus naturis in una subsistentia, et in una Verbi persona*** [1]).

344. Sic vero ejusdem veritatem adstruimus; ibi unica eaque divina persona agnosci debet, ubi uni eidemque divino supposito attribuuntur, quæ in duabus naturis gesta sunt, ac de uno eodemque individuo eoque divino subsistente in duabus naturis constanter prædicantur: atqui talia tribuuntur Christo, et ita prædicantur de Christo.

345. Enim vero Apostolus Philipp. II, 6 et seqq. ita de Christo scribit: ***Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.*** Quibus verbis ille idem dicitur accepisse formam servi, qui erat in forma Dei, atque idem prædicatur æqualis Patri propter formam Dei, qui minor est Patre propter formam servi, ille idem, qui cum esset in forma Dei formam servi accepit, dicitur exinanitus: atqui hæc omnia de Christo prædicare ea ratione non potuisset Apostolus, si duplex in Christo esset porsona, sive suppositum, ac Verbum nonnisi moraliter et externe se se humanæ Christi personæ ac jam in se subsistenti junxisset, Paulus igitur unam dumtaxat eamque divinam personam in Christo prædicavit.

346. Id ipsum prædicavit Joannes iis verbis: ***Verbum caro factum est;*** neque enim Verbum factum est caro conversione divinitatis in carnem, quod repugnat, atque ex dicendis patebit; neque unione tantum morali et externa, quam licet in Sanctis suis operetur Deus, attamen dici nequit Deum factum esse aliquem Sanctum; ergo Verbum caro factum est unione naturali, substantiali, intima, hypostatica; ideoque una est in Christo persona eaque divina.

347. Prædicant denique Divinæ Literæ; ubicumque unum eundemque declarant esse Filium Dei et Filium hominis, velut cum Dominum gloriæ crucifixum memorant (I Cor. II, 8), Auctorem vitæ interfectum (Act. III, 15), Deum Ecclesiam proprio sanguine sibi acquisivisse (ib. XX, 28), Filium hominis existentem antequam Abraham esset (Jo. VIII, 58), Filium Dei factum ex muliere (Gal. IV, 4), atque item Filium hominis

1) Collat. VIII, cf. *Acta conc.* Hard. tom. III, col. 198. vid. etiam id. col. 195, can. 5.

existentem in cœlo dum loqueretur in terris (Joan. III, 13). Ibi enim unica adstruitur persona, ubi unum idemque individuum Deus et homo dicitur, et ubi uni eidemque tribuuntur ea quæ sunt Dei et hominis, quemadmodum in allatis aliisque divinarum Scripturarum oraculis tributa esse luce clarius apparet. Ergo.

348. Huc accedunt fidei nostræ Symbola, Apostolicum nempe, Nicænum, et Constantinopolitanum, in quibus constanter unus idemque exhibetur Christus, qui Filius Patris, Deus de Deo, descendisse de cœlo, incarnatus et homo factus dicitur in utero B. Virginis, passus et crucifixus. Unus autem idemque non est ratione naturæ, ut ostendemus; ergo unus idemque est ratione suppositi, subsistentiæ et personæ.

349. Neque alia unquam fuit doctrina Patrum sive græcorum sive latinorum, quorum longam seriem profert Petavius [1]); nos unum aut alterum proferemus. S. Ignatius, ***Epist. ad Ephes.***: ***Unus***, inquit, ***medicus est***, ***carnalis et spiritualis***, ***genitus et ingenitus***, ***(seu factus et non factus,) in carne genitus Deus .... et ex Maria et ex Deo***, ***primo passibilis et tunc impassibilis Jesus Christus Dominus noster*** [2]); et postea: ***In uno Jesu Christo secundum carnem ex genere David***, ***Filio hominis et Filio Dei*** [3]). Ergo ex Ignatio unus idemque est Jesus Christus non factus secundum naturam divinam, factus secundum carnem seu naturam humanam, unus idemque pro diversa natura passibilis atque impassibilis, Filius Dei et Filius hominis, ex Deo et Maria genitus. Nec minus luculenta sunt quæ pro catholico dogmate scripsit S. Augustinus in ***Enchiridio***, cap. XXXV; ante exortam Nestorianam hæresim [4]): ***Christus Jesus Dei Filius est et Deus et homo. Deus ante omnia sæcula***, ***homo in nostro sæculo. Deus***, ***quia Dei Verbum***, ***Deus enim erat Verbum: homo autem***, ***quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro.*** Et iterum ibid. concludit: ***Unus Dei Filius***, ***idemque hominis Filius***, ***unus hominis Filius***, ***idemque Dei Filius: non duo Filii Dei***, ***Deus et homo***, ***sed unus Dei Filius: Deus sine initio***, ***homo a certo initio***, ***Dominus noster Jesus Christus.***

350. Ratio demum theologica id ipsum evincit. Posita enim quacumque morali unione etsi in summo gradu, jam non unus sed duplex Christus esset, a quo abhorrent aures christianæ cum totum labefactaretur Incarnationis mysterium, ac everteretur redemptionis œconomia, neque amplius de uno eodemque prædicari possent actiones, quæ ad duo distincta suppo-

1) Lib. III, cap. 11.

2) Cap. 7: *Εἷς ἰατρός ἐστιν σαρκικός τε καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ ἀγένητος ἐν σαρκὶ γενόμενος Θεός ... καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ, πρῶτον παθητὸς καὶ τότε ἀπαθής, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν.* Apud Galland. *Bibl. PP. min.* tom. I, p. 266.

3) *Ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβὶδ, τῷ υἱῷ ἀνθρώπου, καὶ υἱῷ Θεοῦ.* Ib. cap. 20, pag. 270.

4) Nam hic liber an. 421 aut paulo post conscriptus est, hæresis autem nestoriana exorta est an. 430.

sita spectarent in hypothesi nestoriana, prout in universa Scriptura et traditione fit; actum præterea esset de Christi divinitate 1).

DIFFICULTATES.

351. I. *Obj.* 1° Quoties Scripturæ generationem Christi ex B. V. vel Christi mortem commemorant, nusquam Deum appellant, sed aut *Christum* nominant aut *Jesum* aut *Dominum*. Ergo eadem non est persona Christi hominis et Verbi Dei. 2° Joannes præterea I, 14, tradit Christum *habitasse* in carne, et II, 19, Christum ipsum 3° corpus suum seu humanitatem vocasse *templum;* item Apostolus, Hebr. VIII, 2, et IX, 11, eandem Christi humanitatem dicit *tabernaculum;* Philipp. vero II, 7, *habitum;* jam vero nulla personalis et intima unio intercedit inter templum, tabernaculum et habitantem in eis, inter habitum seu vestimentum et eum, qui eo induitur. Moralis igitur et externa est unio, quæ inter Deum et hominem in Christo intercessit, quæ in *voluntatum* consensione et gratia consistit, 4° prout declarat ipsemet Christus Joan. VIII, 29, dicens: *Qui me misit mecum est, et non reliquit me solum, quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.* 5° Quare Christus in Sacris Literis modo hominis, modo Dei Filius dicitur. Non ergo unus filius neque una persona.

352. *Resp. Ad* 1m, *Neg.* Paulus enim Gal. IV, 4, de Christi humana generatione loquens, ait: *Misit Deus Filium* SUUM *factum ex muliere*, ac rursum Philipp. II, Christum dicit in *forma Dei* fuisse et *æqualem Deo*, et Act. XX, 28, affirmat, *Deum acquisivisse Ecclesiam sanguine suo* 2).

353. *Ad* 2m, *Neg.* Sed verbum carnem factum, *in nobis*, id est, inter homines habitasse affirmat, quo solo nestoriana evertitur impietas.

354. *Ad* 3m, *Dist.* Christi humanitas, seu potius Christi corpus vocatum fuit templum, tabernaculum, habitus improprie, seu sensu figurato, *conc.* proprie, *neg.* Alioquin cum et corpus nostrum ab Apostolo Paulo II Cor. V, I et seqq. *domus*, *habitatio et tabernaculum* vocetur, prout etiam vocatur ab Apostolo Petro, II Epist. I, 13, sequeretur inter animam et corpus nostrum non intercedere nisi moralem conjunctionem: eo magis quod ita fuerit nuncupatum Christi corpus relate ad animam, non autem ad ejus divinitatem uti ex contextu apparet. Apostolus autem Philipp. II, tantum significat Christum externa specie purum hominem apparuisse, et si Deus pariter esset, et hinc rursum labefactatur nestorianus error.

355. *Ad* 4m, *Neg.* Nec enim particula *quia* hic causalis est, sed *signum* exprimit et effectum missionis suæ, ac

1) Cf. S. Thom. *Cont. gent.* lib. IV, cap. 34. 2) Cf. etiam Rom. I, 3; Joan. III, 16.

si diceret: ex hoc poteritis cognoscere divinam missionem meam, quia Ego quæ placita sunt ei facio semper, prout clarius vers. 42, exponit, dicens: ***Ego ex Deo processi et veni*** 1).

356. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** Tamquam unum idemque suppositum, *conc.* diversum, *neg.*

357. II. ***Obj.*** Sancti Ecclesiæ Patres eadem qua Nestorius ratione de Christo et Incarnatione locuti sunt. Nam 1° quidam Deum assumpsisse *hominem* affirmant, ut S. Ambrosius 2) et S. Augustinus 3) qui præterea, ***Enchir.*** cap. XXXV, dicit Christum *esse* ALIUD *propter Verbum*, *et* ALIUD *propter hominem;* 2° nonnulli Christum dixere hominem ***Deiferum***, ut S. Basilius passim 4); alii vocarunt hominem ***dominicum***, ut S. Athanasius 5), S. Epiphanius 6), S. Augustinus 7); 3° alii denique Christi humanitatem aut ***organum***, aut ***instrumentum***, ***templum***, aut ***vestem*** divinitatis dixerunt, imo et ***sponsam*** 8). 4° Sed inter cæteros eminet S. Joan. Chrysostomus, qui ***Homil. III, in cap. I Epist. ad Hebr.*** n. 1, exponens verba Psalmi XLIV, relata ab Apostolo: ***Propterea unxit te Deus, Deus tuus***, scribit: ***Hic (Apostolus) et Judæos, et Pauli Samosateni asseclas, et Arianos, Marcellumque, et Sabellium feriit et Marcionem. Quomodo? Judæis quidem ostendens*** UNUM ESSE DUO 9) ***et*** DEUM ET HOMINEM ... ***adversus Marcellum et alios*** QUOD SINT DUÆ PERSONÆ ***divisæ*** PER HYPOSTASIN. ***Adversus Marcionitas autem, quod divinitas non ungatur, sed humanitas*** 10). Ergo tum Patres reliqui, tum præsertim Chrysostomus duas agnoverunt in Christo personas.

358. ***Resp. Dist. ant.*** At sensu longe diverso, *conc.* eodem quo Nestorius, *neg.* Nondum enim exorta nestoriana hæresi,

1) Cf. Maldonatum in hunc locum.

2) Lib. v, ***De Fide,*** cap. 8, n. 108, ed. Maur. tom. 2.

3) Lib. XI, ***De civ. Dei***, cap. 2.

4) Lib. ***De Spiritu Sancto,*** cap. 5, et in Ps. LXI, n. 4; in Ps. XLV, in Ps. LIX, Hom. XXV, ***De Nativ.*** etc. Quare Theodoretus Cyrillum incusat, quod anathemate feriendos existimaverit dicentes Christum *θεοφόρον ἄνθρωπον*, quum tamen a plurimis Patribus, maxime vero a M. Basilio eam vocem usurpatam noverimus. (Apud Cyrill. tom VI, pag. 220, in ***Defens. anath.*** V.)

5) Tom. 1, pag. 394. D.

6) In ***Ancorato***, §. 95.

7) Lib. LXXXIII, Quæs. q. 36.

8) Ita S. Athanas. lib. ***De Incarnat.*** pag. 70, ***C.*** et alibi; Euseb. Cæsar. lib. IV, ***Demonst. Evang.*** cap. 13, pag. 107; Epiphan. ***Hær.*** LIX, §. 11, pag. 763; Cyrillus Alex. ***Dial. de Incarnat.*** tom. V, pag. 692; ***C.*** al. ***Vestem*** vocarunt S. Cyrill. ***Epist. II, ad Success.*** pag. 142, ***A;*** Fulgentius vocavit humanam naturam *trabeam*, *Serm. de S. Stephano; sponsam* vocavit S. Augustinus, *Tract.* VIII, *in Joan.* Horum omnium aliorumque SS. Patrum in hanc rem testimonia exhibet Petavius ***De Incarn.*** lib. VII, capp. 10, 11, 12, 13.

9) Hæc verba; *δύο τὸν αὐτον δεικνύς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον* a Mutiano scholastico interprete sic vertuntur: „Duas personas et unum Deum."

10) *Ἐν ταῦτα καὶ Ἰουδαίους, καὶ τοὺς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ Ἀρειανοὺς καὶ Μάρκελλον καὶ Σαβέλλιον ἔβαλλε καὶ Μαρκίωνα. Πῶς; Ἰουδαίους μὲν, δύο τὸν αὐτὸν δεικνὺς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον ... πρὸς δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ἐστὶ ταῦτα πρόσωπα διῃρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Πρὸς δὲ Μαρκιωνιστὰς ἡ θεότης οὐ χρίεται ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης.* Opp. ed. Maur. tom. XII, pag. 26.

liberius quandoque Patres loquebantur, præsertim cum de œconomia potius mysterii, quam de mysterii theologia agebatur. Verumtamen errore detecto cautiores fuerunt in delectu verborum, ut in Epistola ad Valerianum scribebat S. Cyrillus. Cæterum ab illis Patribus diverso plane sensu usurpata interdum vocabula fuisse ab eo, quem postea Nestorius protulit, diversa in utrisque adjuncta, contextus ac fidei professio omnino declarant.

359. Sic igitur distinguendum: 1° Asserunt Deum assumpsisse *hominem*, id est, humanitatem, *conc.* personam seu individuum humanum, *neg.* Qua significatione tum Ecclesiæ Patres ac primi de schola theologi Anselmus et Hugo Victorinus, tum Ecclesia ipsa in suis precibus, illa loquendi ratione usi sunt absque ulla labis nestorianæ suspicione, concretum pro abstracto usurpantes [1]). Dum vero S. Augustinus asserit Christum esse *aliud* propter Verbum, *aliud* propter hominem, de *natura* id affirmat, non de *persona;* alioquin dixisset *alium* et *alium*, atque in eodem capite conceptis verbis unam Filii Dei et Filii hominis personam, et unum Filium esse non affirmasset [2]).

360. 2° Alii Christum dixerunt hominem *Deiferum*, *dominicum* aut etiam *deificatum* ratione hypostatici nexus inter utramque naturam, *conc.* ratione moralis unionis inter utramque personam, *neg.* Sic enim explicant has voces S. Maximus martyr et Theodoretus ipse [3]); minus tamen castigatæ ejusmodi locutiones sunt, cum Christus non præcise ***Deifer*** sed ***Deus***, neque ***Dominicus*** sed ***Dominus*** sit, quod ipse advertit S. Augustinus se corrigens [4]).

1) Cf. Petav. lib. IV, cap. 12, §. 6, 7.

2) Quo spectat illud monitum Vincentii Lirinensis: „Quomodo in Trinitate *alius* atque *alius,* non *aliud* atque *aliud?* Quia scilicet alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti: sed tamen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti non alia, et alia, sed una eademque natura. Quomodo in Salvatore *aliud* atque *aliud,* non *alius* atque *alius?* quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis; sed tamen Deitas et humanitas non alter, atque alter, sed unus idemque Christus, unus idemque Filius Dei, et unius ejusdemque Christi et Filii Dei una eademque persona" (*Common.* cap. 13.)

3) Eo tantum sensu de Christo ejusmodi *Deiferi* vox usurpari potest, quatenus caro Christi, seu potius humanitas, Deum ut suum habet ac proprium, hoc est intime ac substantive conjunctum, et unum eundemque secum factum. Cf. Maximum M. in *Schol. ad cap. 7, Dionysii De cœlesti hierar.*; Theodoret. in *Confut. Anath.* 5. Neque omittendum, S. Basilium in lib. *De Spiritu Sancto* loc. cit. n. 12, et *in Ps.* I, minime vocasse Christum *θεοφόρον ἄνθρωπον, hominem Deiferum*; sed solum ab ipso Christi caro vocata fuit tum locis citatis tum *Hom. in Ps.* XXXIX et *Comment. in cap. 2, Isai. θεοφόρος σάρξ caro Deifera.* Hinc merito doctus P. Fronto Ducæus observat, Theodoretum graviter hallucinatum fuisse in reprehensione anathematismi quinti, ubi ait a Basilio Christum vocatum esse *θεοφόρον ἄνθρωπον.* Non enim parum interest inter hominem deiferum et carnem deiferam.

4) En ipsius verba ex lib. I, *Retract.* cap. 19, n. 8: „Sed non video utrum recte dicatur *homo Dominicus,* qui est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, cum sit utique Dominus: Dominicus autem homo quis in ejus sancta familia non potest dici? et hoc quidem ut dicerem, apud quosdam legi tractatores catholicos divinorum eloquiorum. Sed ubique hoc dixi, dixisse me nollem; postea quippe vidi non esse dicendum, quamvis nonnulla possit ratione defendi."

361. 3° Alii Christi humanitatem *organum*, *instrumentum*, *templum* dixerunt divinitatis cum Verbo iis utente et in iis habitante atque hypostatice conjuncto, *conc.* secus, *neg.* Nempe eo sensu quo manus et brachium dicitur hominis organum et instrumentum, corpus vero animi tabernaculum. Hinc neque Cyrillus ipse *instrumenti* vocabulum repudiabat [1]). *Vestis* autem et *indumenti*, imo et *sponsæ* voces adhibitæ sunt ad significandam utriusque naturæ distinctionem et proprietates [2]).

362. 4° Nec magis nestorianæ hæresi favet S. Joan. Chrysostomus; sive dum asserit *unum esse duo*, quod de duplici Christi natura apertissime usurpat dicens et *Deum et hominem:* sive dum ait, quod sint *duæ personæ divisæ per hypostasin.* Loquitur enim hic de duabus personis divinis, Patre nempe et Filio, qui distinguuntur per hypostasin, seu personalitatem uniuscujusque propriam, prout ejus scopus exigit. Sibi enim in animo proposuerat evincere, Sabellianos illis verbis refelli qui distinctionem personarum in Deo auferebant. Hunc autem finem haud profecto assecutus esset, si de distinctione inter personam Christi divinam et humanam ejusmodi dictum usurpasset. Atque hinc factum est ut neque Nestorius neque Nestorianus aliquis unquam ad Chrysostomi patrocinium confugerit, imo et a Cyrillo et a Cœlestino Papa agentibus adversus Nestorianos Chrysostomi orthodoxia summopere commendetur [3]).

363. III. *Obj.* 1° Naturam inter atque personam vel nulla prorsus vel metaphorica tantum distinctio intercedit; quæ ex diversis atque in infinitum variantibus philosophorum notionibus pendet. Quis autem notionibus tam ambiguis, tam variis, tam inter se oppositis innixum dogma constituat? 2° Eo vel magis quod nullum ex creatis rebus desumi possit exemplum, quo Catholicorum doctrina explicetur. 3° Certe si, amotis philosophorum subtilitatibus, rem discutiamus, perspicuum esse videtur ad hominis constituendam personam hoc unum requiri, ut mens et corpus una jungantur, 4° alioquin dubitare semper liceret utrum nobis insit persona hominis, etsi animo præditi simus et corpore [4]). 5° Quod

1) Loc. cit.

2) Cf. Pet. lib. VII, cap. 13, §. 5 et seqq.

3) S. Cyrillus in *Ep. ad Clerum constantinopolitanum:* „Numquid, *inquit*, qui illum (Nestorium) antecesserunt, doctrinæ fidei operam non dederunt? Numquid eloquentior est Joanne?" etc. opp. ed. Paris 1638. tom. V, part. II, pag. 35. S. Cœlestinus *Epist.* XIV, pariter *Ad Clerum et populum constantinopolitanum:* „Ut a recentioribus, *scribit*, inchoëmus, quid non animis vestris eruditio sanctæ memoriæ Episcopi Joannis infudit, cujus sermo adstruens catholicam fidem toto orbe diffusus est?" Apud Coustant, *Epist. RR. Pontificum* tom. I, pag. 1134. Sed neque necesse est ut cum nonnullis suspicemur textum hunc S. Joan. Chrysost. fuisse corruptum. De hoc S. Joan. Chrysostomi textu duæ prostant dissertationes in *Thesauro theolog.* Zachariæ tom. IX, quarum altera ita inscribitur: *P. Gabrielis Danielis S. J. dissertatio de judiciis criticorum et nuperi interpretis gallici super loco S. Chrysostomi ex hom. III, in Epist. ad Hebr., ubi nonnullis Nestoriano more loqui visus est;* altera vero: *De sententia B. Joan. Chrisost. quoad duas in Christo personas dissertatio Ignatii Tentscher e Soc. Jesu.*

4) Ita quidem Bayle, *Dict.* art. *Pyrrhon.* Rem. B.

si divina virtute fieri potuit, ut in Christo esset natura humana sine persona, atque in divini Verbi persona subsisteret, cur divinæ ejusdem omnipotentiæ virtute fieri non potuit, ut in Christo persona humana cum divini Verbi persona substantialiter conjungeretur? Utrumque sane miraculum est, sed hoc posterius valde convenientius, tum quia tunc revera Christus esset perfectus Deus et homo perfectus; 6° tum quia mysterium rectissime explicaretur, simulque absurda omnia vitarentur, quibus Catholicorum sententia urgetur, atque illud in primis, quod de una eademque persona enuncientur ea, quæ invicem contraria sunt. 7° Quis demum neget personalitatem ad naturæ nostræ dignitatem ac perfectionem spectare? Si eadem caruisset Christus, dignitate ac perfectione humanæ naturæ propria caruisset, quod nefas est dicere. Ergo.

364. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Et ejusmodi notiones dogmati declarando quod in divina revelatione continetur atque fundatur accommodatæ sunt, *conc.* his notionibus philosophicis dogma catholicum innititur, *neg.* Hallucinatur itaque Bayle dum pro certo assumit, dogma catholicum ab ejusmodi philosophicis notionibus pendere, cum contra certum sit nonnisi serius dogmati a Deo revelato ejusmodi notiones accommodatas esse. Quemadmodum enim ex revelatione scimus Deum unum ac simplicissimum esse, ac simul in Deo esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, ita ex eadem revelatione novimus, unum eundemque esse Christum qui est Deus et homo. Hæc semper professa est Ecclesia Catholica a Deo edocta. Insurgentibus vero hæreticis sabellianis, qui realem Patris et Filii et Spiritus Sancti distinctionem negarunt, cœpit Patrem, Filium et Spiritum Sanctum vocare hypostases seu *personas;* quod vero iisdem commune est, seu quod unum de Deo prædicatur, vocavit *naturam*, analogia ducta ex iis quæ de natura et personis philosophi, de rebus naturalibus præsertim humanis disserentes, tradebant. Sic cum novatores alii, quæ in revelatione de uno eodemque Christo diversa prædicantur, dispescerent, ut Nestoriani; vel quæ eidem tribuuntur, confunderent, ut Eutychiani, Ecclesia ipsis se opponens, quod unum de Christo dicitur, vocavit *hypostasin*, *personam*, aut *suppositum*, quæ distincte de eo enunciantur, vocavit *naturas*. Metaphysici postea in ejusmodi voces et notiones subtilius et accuratius inquirentes theorias suas de natura, substantia, subsistentia, persona et supposito tradiderunt juxta id, quod christiana religio ex revelatione divina de SS. Trinitate et Incarnatione jam docebat. Quare non religio christiana a philosophia, sed a religione accuratiores suas theorias mutuata est philosophia 1).

1) Ex his patet, tantum abesse ut religio scientiis noceat, ut potius eas perficiat; certe veteres philosophi nec suspicati quidem sunt distinctionem inter subsistentiam et naturam.

365. *Ad* 2m, Esto: frustra enim exemplum quæritur ex iis quæ in creatarum rerum ambitu continentur, cum agitur de eo quod creata omnia transcendit. Apposite huc quadrant, quæ scripsit S. Augustinus, ***Epist. CXXXVII**, ad **Volusianum***, n. 8: ***Si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare; demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis.***

366. *Ad* 3m, *Neg.* Ut enim suo loco exposuimus, ad personam constituendam requiritur præterea, ut sui juris natura sit, in se subsistat, neque cum alio veluti persona sive supposito conjungatur a qua regatur, seu requiritur ut habeat propriam subsistentiam, scilicet proprium existendi modum.

367. *Ad* 4m, *Neg.* sequelam, nempe nos inde incertos esse an propriam, an vero alterius cujuspiam personam geramus; intimo enim sensu intelligimus nos in nobis subsistere, neque cum alia natura conjungi, quæ rationem personæ vindicet sibi ac nobis eripiat. Qua in re si falleremur, error certe refunderetur in Deum, qui non solum nos perpetuo decipi pateretur, sed invincibiliter nos in errorem impelleret, quod alienum maxime est a sapientia et bonitate divina.

368. *Ad* 5m, ***Resp.*** 1° Fides ab auctoritate pendet; hinc non quod nobis magis minusve consonum videtur, sed quod a Deo revelatum esse constat tenendum est. 2° In adversariorum hypothesi tum Incarnationis mysterium tum Redemptionis œconomia destrueretur, prout supra animadvertimus. 3° Demum implicat ejusmodi hypothesis. Si quidem, ea constituta, idem simul esset et non esset. ***Persona*** enim dicit naturam in se subsistentem suique juris. Ergo qui affirmat duas personas esse inter se hypostatico nexu conjunctas, idem asserit duas naturas esse ab invicem independentes suique juris, et simul dependentes et alieni juris, quod manifeste contradictionem involvit. Tantum igitur abest ut in adversariorum systemate Deus perfectus et homo perfectus habeatur, aut mysterium rectius explicetur, ut utrumque potius penitus subruatur [1]).

369. *Ad* 6m, *Neg.* suppositum de absurdis quæ in doctrina catholica de Incarnatione adversarii inesse comminiscuntur; apprime enim semper omnia conciliata sunt. Profecto si pro diversis substantiis quibus homo constat recte de eo pronunciatur, quod sit spiritualis et immortalis secundum animam, materialis et mortalis secundum corpus, quæ sibi contradicentia dici nequeunt; quia licet de eodem, sub diverso tamen respectu enunciantur; sic recte de Christo dicitur, quod sit æternus, impassibilis, immensus secundum divinitatem; creatus, passibilis, limitibus circumscriptus secundum humanitatem; mediator et redemptor secundum utramque.

1) Cf. Petav. lib. v, cap. 9, præsertim §. 4.

370. *Ad* 7[m], *Dist.* Cæteris paribus, *conc.* si a longe superiore ac perfectiore suppleatur, ut in casu nostro, *neg.* Subsistentia enim in suo conceptu nil aliud dicit nisi existendi modum alicujus substantiæ. Etsi vero substantia fingi non possit in concreto, seu in rerum natura absque *aliquo* modo existendi, cum tamen hic modus varius ac multiplex esse possit, patet, nullum peculiarem ac determinatum ei essentialem esse [1]); potest propterea esse hic vel ille, proprius vel alienus, seu ei esse ab intrinseco, aut supervenire ab extrinseco. Porro quamvis naturalis existendi modus sit naturæ perfectio, longe nobilior hæc eadem evadet, si divina virtute existat natura, modo naturæ excellentioris proprio, ab eaque compleatur. Jam vero in mysterio Incarnationis divina omnipotentia factum est, ut humanæ naturæ in ipso ejus creationis instanti communicaretur modus existendi divinæ Verbi personæ proprius, ita ut cœperit illa existere in Verbo, ab eo compleri ac regi. Hinc ex illo instanti persona Verbi, quæ a tota æternitate subsistebat in sola natura divina, eam sub suo peculiari respectu complebat atque regebat, cœpit in tempore complere, regere ac moderari etiam naturam humanam, quæ facta est ei propria, utpote quæ in ea et per eam subsistat. Quis autem non videat longe perfectius esse, naturam humanam subsistere modo divinæ personæ proprio quam suo, regi a persona Verbi quam a sua, ab eaque dirigi et compleri? Quot inde decora ac perfectiones, quantam sublimitatem consecuta est? Hæc admirari quidem, at assequi mente non possumus. Ergo Christus non solum perfectus homo est ratione integræ naturæ humanæ, sed perfectissimus plane ratione personalitatis, seu subsistentiæ divinæ qua existit, completur et regitur.

371. IV. *Obj.* 1° Quanquam negari nequeat Scripturarum effatis ad literam intellectis semina quædam doctrinæ ecclesiasticæ (nempe *catholicæ*) vere inesse, et unione naturarum in Christo posita, facillime communicationem etiam idiomatum inde deduci potuisse; attamen universa hæc doctrina qualis a theologis per tot discrimina rerum sensim stabilita est, nullius est frugis ad veram virtutem consequendam; 2° imo exempli Jesu Christi ad imitandum nobis propositi vim quam maxime debilitat; 3° præterea repugnat et sanæ rationi, et aliis quibusdam Scripturæ Sacræ effatis certissimis, quibus monotheismus commendatur; 4° quam ob rem integræ Christianorum familiæ et singuli multi, recentioribus præsertim temporibus, ab ea deflexerunt. 5° Subsistamus igitur in simpliciore illo doctrinæ typo, qui in ipsa Scriptura Sacra nobis exhibitus est; atque hoc potissimum agamus, ut Jesum Christum pia mente cola-

1) Nempe *in creatis.* In Deo enim proprietates personales determinatæ omnino ac essentiales sunt, ideoque necessariæ.

mus tanquam legatum vere divinum (Joan. XXII, 3), per quem tot ac tanta beneficia in genus humanum collata sunt, qui vere divinæ voluntatis interpres regnique divini conditor est et ipse plenus numine (τῷ θείῳ), non sine Deo talis tantusque nobis propositus [1]).

372. ***Resp.*** *Ad* 1m, Id est, quanquam doctrina catholica in Scripturis contineatur (cum enim fatentur rationalistæ ejusmodi doctrinæ *semina vere inesse*, argumento est indubio reipsa in Scripturis eam reperiri), juxta adversarios rejici tamen debet ut inutilis, perniciosa, ac rectæ rationi contraria. Talis est idea quam de Sacris Scripturis ingerunt novi ejusmodi increduli biblico velamine obducti. Ast falsum est doctrinam catholicam de Incarnatione nullius frugis esse ad consequendam virtutem. Validiores enim stimuli addi non possunt ad virtutem consequendam, iis quos dogma catholicum suppeditat, quo docemur peccata nostra Dei hominis facti sanguine esse expiata, ac Deum ipsum humana carne indutum nobis magistrum ac morum institutorem extitisse, prout colligit Apostolus Hebr. X, 29, et XII, 2, 3.

373. *Ad* 2m, *Neg.* Quin potius vehementer exempli Jesu Christi vim promovet catholicum dogma juxta quod, cum Christus *esset Filius Dei*, *didicit ex iis*, *quæ passus est*, *obedientiam: et consummatus*, *factus est obtemperantibus sibi causa salutis æternæ ... qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem*, *confusione contempta.* Hebr. V, 8, 9, et XII, 2. Cum scilicet esset Deus et Filius Dei ultro ac sponte sibi vitam pauperem, ærumnis, contemptui doloribusque obnoxiam atque refertam eligere dignatus est mortemque denique atrocissimam obire, ut nobis in se exemplar virtutum omnium absolutissimum præberet, quod imitaremur; ut prætereani gratias ubertosissimas quas nobis passione ac morte sua promeruit ad id efficiendum. Profecto omnes Scriptores sacri, ut vidimus suo loco, atque in primis Joannes (fatentibus adversariis) Christi divinitatem unanimiter prædicarunt, attamen ad unum omnes Christi exemplum sequendum proponunt. Argumento igitur est dogma catholicum, quin vim exempli Christi nobis propositi imminuat ipsum, potius commendare, atque ad ipsum imitandum vehementius accendere.

374. *Ad* 3m, *Neg.* Nam satis non est affirmare, sed præterea ostendere adversarii deberent doctrinam catholicam rectæ rationi adversari, quod profecto numquam efficere poterunt. Recolantur modo dicta in ***Resp.*** *ad* 7m. Scripturarum insuper effatis, quibus monotheismus adstruitur, non adversari neque SS. Trinitatis neque Incarnationis dogmata ex iis, quæ suo loco disseruimus, abunde constat [2]).

1) Ita Wegscheider, §. 128,

2) Tract. *De SS. Trinit.* n. 131 et seqq.

375. *Ad* 4^m^, *Dist.* Id est Sociniani, deistæ ac rationalistæ, *conc.* qui adhuc revelationi credunt, *neg.*

376. *Ad* 5^m^, *Neg.* suppositum de hoc simpliciore doctrinæ typo, qui non in Scripturis sed in sola rationalistarum seu incredulorum mente residet; quo semel constituto Christus non extitisset nisi vaferrimus veterator, qui non solum nulla bona in genus humanum contulisset, sed innumera mala, deceptionem, idololatriam, superstitionem abjectissimam invexisset. Nec aliam sane Salvatoris nostri, sub verborum lenocinio, ejusmodi Scriptores ideam seu conceptum ingerunt: en pauca Auctoris quem impugnamus verba: ***Quum adstantibus vere expirasse*** (in cruce) ***visus, paucis horis post, e cruce sublatus et sedulæ amicorum curæ traditus in novo sepulcro repositus esset: tamen, Deo providente, tertio die in vitam rediit, et postquam discipulos aliquoties convenerat, eosque de consilio suo, novum religionis institutum condendi atque propagandi denuo certiores fecerat, ab iis secessit, nec unquam postea ab illis conspectus est*** [1]). Ex ungue leonem.

PROPOSITIO II.

Beata Virgo vere et proprie Deipara vocatur et est.

377. Est de fide; ex Concilio œcumenico Constantinopolitano II, coll. VIII, anathemathismo VI, definiente quod B. Virgo ***proprie et veraciter Dei genitrix est*** [2]). Sic vero ejus veritatem propugnamus: illa vere et proprie mater Dei vocatur et est, quæ licet divinitatem minime genuerit, illum tamen concepit et peperit qui ex Sacris Literis Deus et Filius Dei vocatur et est: atqui talis est, quem genuit B. Virgo. Etenim Luc. I, 35, dicitur: ***Quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei;*** Apostolus item Rom. IX, 5: ***Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula***, tum Gal. IV, 4: ***Misit Deus Filium suum factum ex muliere.*** Huc pariter referuntur omnia illa Scripturarum loca in quibus Christus Deus et Filius Dei dicitur, quæ innumera prope sunt [3]).

378. Atque hinc factum est ut a remotissima antiquitate, seu ab apostolica traditione denominatio ista B. Virgini tributa fuerit, cujus rei testes locupletissimos habemus duos Nestorii fautores. Joannes enim Antiochenus in Epistola ad Nestorium data,

1) §. 121, ubi et illud addit: „Jesum, nonnullis V. T. effatis potissimum adductum, *firmissime sibi persuasisse*, sibi concessam messianam dignitatem, ac munus doctoris divini a Deo fuisse demandatum, et quidem ad sensum æqualium suorum accommodate;" seu paucis: eum traducit uti vaferrimum seductorem. Profecto est nova ars, uti Scripturis ad christianam religionem destruendam.

2) Ubi illud subdit Conc. „Si quis abusive sed non vere Dei genitricem dicit sanctam gloriosam semper Virginem Mariam .... anath. sit." In *Act. Conc.* Harduini tom. III, col. 195.

3) Cf. Petav. lib. V, cap. 17.

qua eum hortatur, ut, posita contentione, nomen illud impugnare desinat. *Quod a permultis Patribus compositum, scriptum et pronunciatum est* [1]), subdit: *Hoc enim nomen* NEMO *doctorum ecclesiasticorum repudiavit. Nam et plures eo usi sunt, iique celebres: et qui usi non sunt, utentes non reprehenderunt* [2]). Theodoretus item (in Hæresi nestoriana) testatur: *Antiquissimos catholicæ fidei præcones*, EX APOSTOLICA TRADITIONE, *docuisse, matrem Domini memorandam, colendamque esse ut Dei genitricem* [3]). Sane alii nominatim B. Virginem *Θεοτόκον* appellant, ut Origenes, Dionysius Alex., Alexander item Alexandrinus, Athanasius, Basilius, Gregorius Nazianzenus apud Petavium [4]); alii æquivalentibus verbis id ipsum tradiderunt docentes Filium Dei semel ex Patre genitum rursus ex Maria Virgine altera generatione prodiisse; quos iterum longo agmine recenset laudatus Auctor, aliique post ipsum non solum inter Catholicos, verum etiam inter Protestantes [5]). Sed quod communem et translatitiam apud Christianos vocem illam extitisse maxime ostendit, est amara irrisio qua impius apostata Julianus Christianos exagitabat, quod Christi matrem passim Dei genitricem nominarent: *Atqui vos*, inquit, *Mariam non cessatis vocare Θεοτόκον, id est Dei genitricem* [6]). Constat igitur tum receptam, tum universalem hanc vocem fuisse, et cum vocabulo fidem per ipsum significatam de vera ac proprie dicta divina B. Virginis maternitate, antequam Nestorius novam doctrinam inveheret.

379. His accedit ratio theologica et quidem multiplex, qua idem dogma adstruitur. Terminus generationis est persona, seu totum et integrum suppositum: hæc autem, ex demonstratis, in Christo, quem genuit B. Virgo, unica est eaque divina, regens utramque naturam; ergo B. Virgo, quæ genuit personam divinam, seu Deum in assumpta carne, Dei genitrix vere et proprie est, ac talis est nuncupanda. Rursum: Dei et hominis Filius unus idemque est Christus; hunc autem, fatente Nestorio, Beata Virgo genuit; ergo hoc ipso quod Virgo Christum genuerit, vere Filium Dei genuit, adeoque Dei genitrix jure meritoque nuncupatur et est. Alioquin in duos filios secare Christum deberemus, quod absurdum est, et ex dictis constanti Ecclesiæ Catholicæ fidei repugnat, et Scripturarum

1) *Ὄνομα πολλοῖς τῶν πατέρων καὶ συντεθὲν, καὶ γραφὲν, καὶ ῥηθέν.*

2) *Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα οὐδεὶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκαλῶν παρῄτηται· οἵ τε γὰρ χρησάμενοι αὐτῷ πολλοὶ καὶ ἐπίσημοι· οἵ τε μὴ χρησάμενοι οὐκ ἐπελάβοντο τῶν χρησαμένων.* In *Act. Concil.* Hard. tom. I, col. 1329.

3) Lib. IV, *De Hær.* cap. 12, tom. IV, pag. 245: *Τῶν πάλαι καὶ πρόπαλαι τῆς ὀρθοδόξου πίστεος κηρύκων, κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, θεοτόκον διδαξάντων ὀνομάζειν, καὶ πιστεύειν τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα.*

4) Lib. V, cap. 15.

5) Inter cæteros eminet Svicerus in *Thesauro*, verbo *Θεοτόκος*, Pearsonius in *Expositione Symboli Apostolici*, et Joan. Ernestus Grabius tom. ult. edit. LXX interpretum.

6) Cyril. opp. tom. VI, pag. 262: *θεοτόκον δὲ ὑμεῖς οὐ παύεσθε Μαρίαν καλοῦντες.*

effatis. Nec dissimilis est ratio hujus appellationis quæ petitur ex eo quod in utero Virginis Verbum carnem sibi assumpserit, feceritque sibi propriam, ex quo Deus homo esse cœpit; quas quidem rationes Patres attulerunt et illustrarunt [1]).

380. Dogmate porro vindicato, ad præcavendas difficultates quibus illud tum Nestoriani, tum increduli impetere solent, animadvertendum est, quod alicujus pater aut mater naturalis esse quis potest duplici ex capite; vel *generatione* quæ definiri solet: *Origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturæ:* vel *unione hypostatica* duplicis substantiæ, uti esset anima et corpus, cum sermo est de homine, aut etiam naturæ divinæ et humanæ, cum sermo est de Christo. Jam vero ratione *generationis* prima divinarum personarum est Pater Verbi quod communicatione propriæ substantiæ ab æterno gignit, et B. Virgo est mater Christi, cui propriam substantiam communicavit prout homo est; ratione vero *suppositi* seu *unionis hypostaticæ* eadem prima Trinitatis persona est Pater Christi, etiam prout homo est, et B. Virgo est mater Christi prout ipse Deus est. Quare Christus, qui est Verbum caro factum, consubstantialis est Patri secundum divinitatem, consubstantialis est matri secundum humanitatem, ratione duplicis generationis et originis, æternæ scilicet ac temporalis; cum vero utraque natura propria sit ejusdem personæ divinæ seu suppositi, ratione ejusdem personæ est filius utriusque [2]).

1) Cf. Petav. lib. v, cap. 17.

2) Cf. Pet. lib. vii, cap. 5, §. 5, ubi proposito sibi dubio: „Non videtur Filius esse naturalis Dei Patris homo Christus, quoniam non de illius substantia, quatenus est homo, genitus est," respondet, quidpiam nobis per Incarnationis mysterium innotescere, quod humana numquam consequi sapientia, ac ne suspicari quidem potuisset. Atque illud primo constituit in *filii* notione duo quædam contineri, sine quibus intelligi non potest: alterum, ut sit aliqua communicatio substantiæ, naturæve, vera generatione facta; alterum est, proprietas ipsa, sive forma relativa termini producti, quæ originis principium respicit. Quo posito, pergit eximius theologus, duplicem ex Incarnationis mysterio didicimus esse viam, ac rationem, qua utrumque, hoc est et communicatio naturæ, et forma, sive proprietas relativa, quam *filietatem* vocant, obtinetur. Primus modus est cum terminus ipse, qui Filius dicitur, vera et proprie dicta generatione communicatam sibi naturam illam accipit, a qua denominatur; ita ut *physice*, ut in scholis loquuntur, et *formaliter* gigni, vel ut sit habere dicatur. Sic in Trinitate Verbum vera generatione communicatam accipit essentiam a Patre, qua est hic Deus; ac *formaliter* generatur; ideoque proprie dictus est Filius, quod in omnibus etiam creatis filiis universe reperitur. Posterior modus, cujus nobis Incarnationis fides notitiam attulit, per substantivam unitionem et applicationem fit ad prioris generis terminum: cum peregrina alioqui natura, nec vera generatione transfusa, eo ipso filii proprietatem excipit, quod cum vero et naturali filio, hoc est, cum divina natura divinæ itidem *filietatis* modificata proprietate, naturaliter, et substantive conjungitur in unam personam, et unum adeo eundemque filium. Sic humana natura, non illa quidem generatione procedit, vel communicatur a Patre: neque Christus qua homo est, gignitur a Deo: neque Dei similitudinem naturalem, aut imaginem habet: quod filii conditio postulat. Verum naturali copulatione cum Verbo conjuncta, eadem unitione communicatam sibi divinitatem obtinet, ac divinitatis modum, sive proprietatem qua Verbum constat: quæ *filietas* dicitur. Ideo proprie dictus et naturalis est Dei Filius, non generatione, sed unitione, quatenus ut est homo spectatur.

381. Exinde colligimus 1° latius patere terminum *filiationis* quam *generationis*, quia *filiatio*, ut cum schola loquamur, se porrigit etiam ad eum, cui quis non dedit originem ex eadem substantia, *generatio* vero non item. Colligimus 2° quo sensu B. Virgo sit et dicatur Deipara, nempe ratione hypostaticæ unionis Verbi cum humanitate, cui humanitati ipsa originem dedit, quemadmodum et Deus Pater, Christi pater est prout nempe humanitas ejus a Verbo in unitate personæ assumpta est. Quæ si probe teneantur nullo negotio retundentur, quæ adversus propositam thesim tela conjiciunt Deiparæ osores.

DIFFICULTATES.

382. I. *Obj.* 1° B. Virgo divinitatem non genuit, nec divinitati originem dedit, quod tamen ad matrem constituendam requiritur. Ergo Dei genitrix seu mater B. Virgo nec est, nec dici potest. 2° Ejusmodi præterea denominatio Eunomianorum et Apollinaristarum errori favet, qui naturas in Christo miscebant, et libenter divinæ Christi naturæ adscribebant quæ abjecta quodammodo et vilia de eodem Christo in Scripturis recensentur. 3° Cæterum cum homo per se proprieque dumtaxat genitus sit, non autem Deus qua Deus est; non proprie ***Dei genitrix*** est Maria vocanda, quæ eatenus solum Deum genuit, quatenus homo ille qui ex ea natus est, cum Deo conjunctus erat, ac Deus per uterum Virginis solum ***transiisse*** (*παρελθεῖν*) dicendus [1]; 4° eo vel maxime quod implicet duas substantias ex una substantia generari. 5° Hinc qui Mariam vere ac proprie Dei genitricem vocandam esse contendunt, divinitatem ei adscribant ac Deam faciant necesse est, cum mater debeat esse consubstantialis ei quem gignit, quo nihil absurdius excogitari potest, atque ethnicis passim a Christianis exprobratum invenimus, quod Cybelem aliasque matres deorum facerent. 6° Quare ne Scriptura nos in ejusmodi superstitionem conjiceret nusquam hanc vocem usurpat; 7° nec satis unquam commendari nicænorum Patrum prudentia potest; qui Dominum Jesum Christum quidem ex Maria genitum dixerunt non autem ***Deum***, nec Virginem ***Theotocon*** compellare sustinuerunt. Ergo.

383. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Et hac de causa B. Virginem Dei genitricem esse, aut appellandam Catholici contendunt, ***neg.*** et eo nomine honorandam esse B. Virginem docent, quod eum genuerit qui per hypostaticam unionem subsistit in Verbo, ***conc.*** Hinc negamus quod Nestoriani assumunt, ad matrem nempe constituendam requiri ut originem det substantiæ, quæ ex ea nascitur. Matres enim nostræ tales reipsa vocantur et sunt, etsi animæ originem minime tribuant, attamen tales censentur, quia

1) Ita Nestorius apud Cyrillum lib. I, cont. ipsum, tom IV, pag. 10.

terminus generationis est natura subsistens, seu totum suppositum aut persona; cum vero talis persona humana sit, id est homo, hinc ejus mater vocatur mater hominis; si autem hæc persona divina, scilicet Deus sit, cujusmodi in Christo esse ostendimus, ejus mater vocanda est mater Dei [1]). Verum recolantur quæ in hanc rem adnotavimus.

384. *Ad* 2m. *Neg.* Hæc enim putida calumnia est a qua catholicæ fidei professio est prorsus aliena, quæ semper agnovit utriusque naturæ cum suis proprietatibus et operationibus distinctionem in Christo, et nos paulo post ostendemus. Falsum præterea est sive Arianos, sive Apollinaristas et hæreticos cæteros vocem *Theotocon* vero ac legitimo sensu arripuisse [2]).

385. *Ad* 3m, *Dist.* Homo subsistens nempe in persona Verbi, *conc.* homo vel in abstracto, aut subsistens personalitate propria, *neg.* Hæc enim hujus erroris princeps causa extitit, quod Nestorius homini Christo jam constituto atque perfecto subsistentia propria Deum accessisse, eique se copulasse conjunctione morali autumaverit, quare Deum *transiisse* per Mariæ uterum, *non* autem *genitum*, modo seu ratione exposita, ab ea esse dictitabat, cum tamen non cœperit existere Christi humanitas nisi in Verbo, quod eam efformando, ac si de anima sermo sit, creando assumpsit, suamque effecit.

386. *Ad* 4m, *Dist.* Separatas seu disjunctas, *conc.* hypostatico nexu consociatas ratione subsistentiæ divinæ, *neg.* Responsio patet ex dictis [3]).

387. *Ad* 5m, *Neg.* Ex præmissa enim animadversione, ut quæpiam mater sit, satis est ut originem dederit naturæ, quæ subsistat in tali supposito seu persona, quæ ex ea nascitur. Hinc B. Virgo consubstantialis est Christo in natura humana, quæ subsistit in persona divina. Atque inde cætera corruunt, quæ

1) Cf. Petav. loc. cit. cap. 19, §. 1 et seqq.

2) Apollinaristæ et Eutychiani autumantes naturam Christi humanam, seu potius ejus carnem e cœlo delapsam, non autem ex B. V. substantia assumptam, non alio sensu eidem B. Virgini titulum *Θεοτόκου* tribuebant, quam quod ipsa pepererit Christum. Hinc non sensu catholico, a quo illi abhorrebant, nempe *gignendi*, sed tantum *pariendi* eidem Virgini nomen *Theotocon* accommodabant. Cæterum græca vox *τίκτειν* non tantum *parere*, sed etiam *gignere* significat, ut notum est. Cf. Svicerum in *Thesauro eccles.* ad voc. *Θεοτόκος*.

3) Præclare Ferrandus diaconus, cum sibi illud opposuisset ex hæreticis: „Ex una substantia generari nullatenus potuisse substantias duas," ita respondit: „Veraciter dicit, si separatim generatas audierit. Nunc vero in magno illo et mirabili sacramento, quod manifestatum est in carne, divina substantia secundum humanam substantiam proprie nata est; quia non separatim nata est; nec humanitatem proprie natam sibi divinitas adunavit: sed adunando eam sibi proprie nata est .... Proprie est nata de Patre divinitas pura, proprie est nata de matre eadem incarnata divinitas. Et hoc distat inter unius Filii Dei duas generationes, quod in divina generatione nulla fuit humanitas, in humana generatione adunata fuit humanitati proprie nascenti divinitas. Si enim dixero, vel dicere voluero: Maria semper Virgo proprie genuit humanitatem, non proprie genuit divinitatem: videbitur sub aliquo modo hominem purum genuisse, quem nullo modo ita genuit, quia Verbum caro factum proprie genuit." *Epist. ad Anat.* §. 17, in *Biblioth. Patrum*, ed. Ven. tom. XI, pag. 353.

superextruuntur de matribus deorum, quæ in systemate ethnicorum censebantur vere dedisse originem ipsi naturæ divinæ, a quo erroris portento longe absunt Catholici.

388. ***Ad*** **6m**, ***Dist.*** Quoad sonum materialem, *conc.* quoad rem ipsam per vocem expressam, sive æquivalenter, *neg.* ut ex dictis constat [1]).

389. ***Ad*** **7m**, ***Dist.*** Nulla urgente causa, seu nemine suspicionem in eam vocem ingerente, *conc.* rem ipsam non tradiderunt, *neg.* Hoc ipso enim quod nicæni Patres unum Christum, seu unam Christi personam professi sunt, eumque dixerunt Deum de Deo, Deum verum de Deo vero, conceptum de Spiritu Sancto et natum ex Maria Virgine, hanc vere Dei genitricem esse declararunt. Quod si vocem ipsam non protulerunt, Ecclesiæ morem secuti sunt, quæ nunquam consuevit ea definire, quæ in controversiam non vocantur.

390. II. ***Obj.*** 1° Etsi anima intimo quoque nexu corpori uniatur, inepte tamen mulier vocaretur animæ mater, sed hominis mater dici debet; ergo etsi natura divina hypostatico nexu cum humana jungatur, attamen B. Virgo non Dei sed Christi mater est appellanda. 2° Rursus si illa Dei mater vocanda est, quia ex illa natus est Dei filius, cur Deipater non vocetur Spiritus Sanctus de quo eundem conceptum fuisse in symbolo profitemur? 3° Verum his omissis, nec vere nec proprie, si strictius loqui velimus, Dei matris nomen B. Virgini competit, neque expedit tali titulo eam salutare. Nec *vere* nec *proprie*, quia, ut ratiocinatur Bayle, nunquam fœmina vocaretur mater Angeli quæ corpus humanum gigneret, cui ipso conceptionis instanti Angeli persona conjuncta esset unione hypostatica. Deiparæ igitur appellatio ex hypostatica unione necessario minime sequitur [2]). Quin potius, Deiparæ appellatione semel admissa, Dei quoque avum et aviam, aliosque vario conjunctionis vinculo cum Deo conjunctos agnoscamus necesse est, quod quidem quam absurdum sit nemo non videt; sane Romæ proscriptus est liber Joannis Thomæ a S. Cyrillo de laudibus B. Annæ, in quo Auctor docuerat Annam Verbi incarnati esse aviam. Sed neque *expedit* B. Virginem Deiparam compellare, cum hoc nomen erroris causam afferre possit, maxime vero imperitis, qui existimare facile possunt Dei matrem divinitatem ipsam genuisse. Ergo.

391. ***Resp. ad*** **1m**, ***Dist.*** Si generatio ad hanc vel illam seorsim geniti partem referretur, *conc.* si ad suppositum ipsum, ut sæpius diximus, *neg.* Jam vero una est in Christo persona,

1) Sane S. Elisabeth, Luc. I, 43, vix non conceptis verbis B. Virginem Dei matrem nuncupavit, dicens: „Et unde hoc mihi, ut veniat *mater Domini mei* ad me?" Quo autem sensu hic *Domini* nomen acceperit patet ex vers. 45: „Beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi *a Domino*;" ubi *Domini* nomen pro *Dei* nomine eam usurpasse nullum dubium esse potest. Quare eodem sensu B. Virgo erupit in illa verba: „Magnificat anima mea *Dominum.*"

2) *Dict. hist.* art. *Nestorius*, Rem. *A.*

quam genuit Maria cum humana natura conjunctam, jure igitur Dei matris nomen et rem sibi vindicat ut cæteræ matres hominis matres dicuntur etsi animam non procreent.

392. *Ad* 2[m], *Resp.* Spiritui Sancto denominationem Deipatris minime competere, quia nihil de suo contulit ad Christi conceptionem, si excipias tantum fecunditatem, quam virtute et efficacia sua Mariæ tribuit [1]).

393. *Ad* 3[m], *Neg.* quoad utrumque membrum. Ac primo quidem, si severius loqui velimus, B. Virgini potius competit titulus Deiparæ quam cæteris mulieribus titulus matris cujusdam hominis, quia in cæterorum hominum conceptu, ex communi sententia prius est corpus quam anima, quæ corpori non accedit nisi organis vitæ jam instructo; contra vero nec ullo temporis puncto Christi corpus sine anima in Virginis utero extitit ac propterea quin subsisteret integra ejus humanitas hypostatico nexu conjuncta cum Divini Verbi persona; secundo maxime expedit B. Virginem Deiparæ titulo honestare, quia in hac una vocula plena catholicæ fidei professio continetur adversus impietatem Nestorianorum, Photinianorum, Arianorum, Sabellianorum, ac novissime Socinianorum, rationalistarum, eorumque omnium, qui eandem fidem labefactare quoquomodo ausi sunt, quibus propterea odiosus nimis et ingratus ejusmodi titulus effectus est.

394. Neque obstat 1° quod de Angeli matre a Bayle opponitur; nihil enim vetat quominus in tali hypothesi vere Angeli mater illa diceretur, cum eadem rationum momenta vigeant.

395. Non obsat 2° quod additur de Dei avo et avia dummodo addatur ***secundum carnem;*** cujus assertionis argumento sunt Christi Domini fratres et sorores, qui in Scripturis commemorantur, in quibus pariter Christus dicitur filius Abrahæ ac filius David; quin et David ipse ***Deipater*** a veteribus interdum appellatus est [2]). Quid igitur erit absurde si dicamus Deum in assumpta carne habuisse avum et aviam, et proavos, et cognatos?

396. Quod si Romæ proscriptus fuit liber Thomæ a S. Cyrillo, non præcise ejusmodi liber proscriptus est, quod Annam Dei aviam dixerit, sed propter consectaria, quæ inde deducebat, Annam videlicet esse socrum Spiritus Sancti, Angelorum dominam, cognationem habere divinam, atque in ipsa hypostatica unione partem aliquam habuisse. Quæ partim insolentia sunt et nimis dura, partim a veritate remota [3]).

1) Cf. de hoc argumento Petav. lib. VII, cap. 5, §. 1-5. De obscuro S. Hilarii loco ex lib. X. *De Trin.* §. 16, ubi negare videtur B. Virginem corpori Christi originem dedisse, quo tantopere abusus est Erasmus, cf. P. Coustant tum in nota in hunc loc. tum in *Præfat. gener.* quam præmisit novæ a se adornatæ editioni n. 41 et seqq.

2) Cf. Svicerum in *Thesauro ecclesiast.* ad vocem *Θεοπάτωρ*, et ad voc. *Δαυίδ* n. 2, ubi plures recenset Patres græcos, qui hoc nomine Davidem compellarunt.

3) Sane, ut patet ex Indice librorum prohibitorum, non absolute hujusmodi liber damnatus est, sed cum clausula *donec corrigatur.*

397. Non obstat denique quod opponunt de erroris causa, quam afferre posset ejusmodi nomen, dummodo fideles catechismum edoceantur ipsisque ejus vocis vis et sensus exponatur. Si tamen adeo bardus existat, qui in animum inducat suum, B. Virginem originem divinitati dedisse; prout nemo est qui censeat animam a matribus procreari, etsi illæ homines gignere dicantur.

398. Dices: saltem negari nequit hunc titulum tributum B. Virgini principium dedisse superstitioni, quæ in Ecclesia Catholica ex eo tempore inolevit, et eo progressa est, ut in turpem sit idololatriam delapsa. 2° Hinc melius meritus de Ecclesia Nestorius fuisset si prævalere potuisset, quam Cyrillus, qui contra jus et regulas omnes vi et machinis adversarium suum oppressit 1).

399. ***Resp. Ad*** 1m, ***Neg.*** 1° Quia cultus erga B. Virginem anterior est hæresi nestoriana, ac propterea Concilio Ephesino, ut suo loco ostendemus; 2° quia ex allatis documentis constat titulum ***Theotocou*** delatum fuisse B. Virgini a primis Ecclesiæ Patribus, quin superstitioni locum dederit. 3° Ex confessione ipsiusmet Bayle, qui aperte fatetur easdem consecutiones ex titulo ***Matris Christi*** proficisci, ac ex titulo ***Matris Dei*** 2). Quod vero additur de supposita idololatria in Ecclesia Romana pariter idoneo loco diluemus 3).

400. *Ad* 2m, *Neg.* Nestorii enim triumphus fuisset christianæ religionis subversio, cum everteret hæresi sua totum Incarnationis mysterium. S. Cyrillus, ut ex certissimis ac luculentis documentis constat, omnes tentavit vias ad abducendum Nestorium ab errore suo. Sed nec ipse, nec S. Cœlestinus, nec ipsius Nestorii amici unquam ejus pervicaciam vincere potuerunt. Quare nonnisi perditæ conscientiæ ac nullius fidei homines ejus patrocinium suscepere 4).

1) Ita Bayle art. *Nestorius, Junon* etc. et cum ipso Protestantes passim.

2) En verba ipsius art. cit. *Nest.* Rem. *A*: „Il me semble au reste, que les abus par rapport au culte de la Sainte Vierge étaient à craindre également, soit qu'on l'appelât mère de Jésus-Christ, soit qu'on l'appelât la mère de Dieu. Car jamais sans doute les dévots les plus outrés n'ont cru que le Verbe, en tant que tel, ait reçu de la Sainte Vierge sa vie, et sa substance, comme les enfants la reçoivent de leurs mères. Et il est sûr, qu'en pressant les conséquences du titre de mère de J. C., comme on a pressé les conséquences du titre de mère de Dieu, on aurait pu parvenir au culte de la Sainte Vierge aussi promptement, que l'on a fait . . . Ceci réfute ceux, qui trouvent dans la conduite de Nestorius quelque chose, qui était capable de prévenir l'idolatrie." Quomodo autem hic Auctor sibi cohæreat, ipse viderit.

3) In tract. *De cultu Sanctorum.*

4) Satis est oculos conjicere in *Acta Conciliorum,* part. I, act. Concilii Ephesini, ut pateat ex documentis, quæ ibidem afferuntur ante Concilii celebrationem, quot vias pertentaverit S. Cyrillus privatis admonitionibus, deinde publicis, ut Nestorium ab impia doctrina quam præconceperat revocaret. Ibi pariter occurrunt epist. S. Cœlestini Papæ, Joannis Antiocheni, aliorumque ad eundem Nestorium datæ. Verum adversus anonymum impugnatorem Cyrilli cf. Petavium lib. VI, *De Incarn.* cap. 3 et seqq. Cf. etiam, *Histoire du Nestorianisme* par le P. Lovis Doucin, S. J. qui

ARTICULUS II.

De Adoptianismo.

401. Nestorianismi propago est *adoptianismus*, quem sæc. VIII labente, Felix Episcopus Urgellitanus et Elipandus Archiepiscopus Toletanus in Hispaniam primum intulerunt, ac dispertitis inter se provinciis longe lateque propagare irrito conatu sategerunt. Docti et eruditi viri in Galliis, Italia ac Germania obstiterunt istorum conatibus, ac plura celebrata Concilia per eam ætatem fuerunt in diversis locis, a quibus unanimiter ejusmodi error proscriptus est [1]).

402. In eo autem adoptianismi perversitas sita erat, ut pro numero naturarum in Christo totidem filios respectu Dei Patris distinguerent, alterum scilicet *naturalem* secundum naturam divinam, alterum *adoptivum*, secundum naturam humanam. Cum vero terminus *filiationis*, ut vocant, sit persona, duas propterea personas in Christo cum Nestorio ab Adoptianis seu Felicianis, ita dictis a præcipuo hæresis auctore, admitti debuisse consequens erat [2]). Quare Christum prout homo est, *gratia* et *adoptione* filium Dei esse autumabant, et *servum* dicebant.

403. Ut omnis ambiguitas tollatur, juverit in primis secernere, quæ in hac controversia fidei dogma attingunt, ab iis quæ, salva fide, a nonnullis disceptata sunt. Est fidei dogma, Christum agnoscendum esse ut unicum Filium naturalem Dei existentem in duabus naturis, divina nempe et humana, quæ simul hypostatice junctæ, non sunt nisi unus Christus. Idcirco Christus, prout *hic homo* est in concreto, est Filius naturalis Dei, quia ob unionem hypostaticam ejus humanitas subsistit in persona Verbi divini. Quatenus vero natura humana *in abstracto* seu per mentis operationem, concipitur distincte a Divini Verbi persona, in qua subsistit, utrum possit dici *adoptata* nec ne, hæc quæstio fidem ipsam non afficit. Sane partem affirmantem Scotus, Durandus nonnullique alii scholastici tenuerunt. Ipsi viderint. Nobis plane otiosa et aleæ plena videtur

egregie defendit S. Cyrillum et Concilium Ephesinum, ac refert præterea Dupinium, qui iniquior fuit in S. Cyrillum in nova sua Bibliotheca loc. superius cit. de pristina sententia discessisse. Pro eodem Sancto scripserunt Thomassinus, Leo Allatius in *Vindiciis Synodi Ephesinæ*, et Cotelerius tom. 1, *Monum. eccles. græcæ*.

1) Cf. eruditissimi Joan. Francisci Madrisii *De Felicis et Elipandi hæresi historico-chronologicam dissertationem*, in calce opp. S. Paulini Aquilej. Ven. 1737.

2) Notandum tamen est, Adoptianos non docuisse duas in Christo admittendas esse personas, nimis enim aperte fidem in œcumenicis Conciliis anterioribus sæpius definitam impugnassent, atque hoc ipso se hæreticos esse nestorianos professi essent, quod ipsi maxime cavebant; attamen hic error ex eorum principiis profluebat; hinc videmus ab illius ævi scriptoribus hunc errorem Adoptianis perpetuo objici, atque adscribi. Cf. Joan. Wesselium in *Nestorianismo* et *adoptianismo redivivo*, cap. 3, tum Madrisium diss. cit. pag. 207 et seqq.

ejusmodi sententia, ut cuilibet rem bene perpendenti patebit [1]). Verum ex his colligimus minus accurate a nonnullis auctoribus propositionem catholicam his verbis enunciari: *Christus qua homo, non fuit Filius Dei adoptivus sed naturalis*; cum dici debuisset: *Christus qua hic homo, non est Filius Dei adoptivus sed naturalis;* alioquin permiscetur dogma fidei cum quæstione mere scholastica.

404. Arrepta occasione duplicis recensitæ controversiæ, dogmaticæ scilicet atque scholasticæ, nonnulli tum inter Catholicos, tum potissimum inter Protestantes contenderunt Felicem et Elipandum cum suis asseclis non de natura Christi humana in concreto, sed solum in abstracto spectata, docuisse Christum qua homo est, esse Filium Dei adoptivum ac servum [2]). In hac hypothesi tota illa discrepatio, qua conturbata Ecclesia est, non fuisset nisi pura logomachia seu verborum pugna. Veneratio autem quam erga Ecclesiam profitemur, et novatorum vafrities eorumque aperta confessio vetant, quominus in ejusmodi sententiam concedamus. Adde nobiscum sentire testes coævos, qui ab ipsorum Adoptianorum ore verum illorum sensum acceperunt; recolantur quæ diximus de Nestorio, quæ huc pariter collimant. Rejecta igitur istorum temeritate, atque in pleno lumine controversiæ nostræ statu collocato, sit

PROPOSITIO.

Jesus Christus est Filius Dei naturalis non autem adoptivus.

405. Est de fide, prout definitum est in Concilio Francofordiensi in epistola synodica approbata a Romanis Pontificibus,

1) Etenim ut superius animadvertimus, humana Christi natura in abstracto et per mentis operationem distincta seu separata a divinitate spectari nequit; nam non esset amplius subsistens, siquidem tota subsistentia hujus humanitatis est persona divini Verbi, hac porro subsistentia sublata, neque existeret in rerum natura ejusmodi humanitas. Nihil enim existit in concreto nisi per subsistentiam. Præterea humanitas Christi separata a divinitate non esset amplius humanitas Christi, sed alterius cujuscumque, qui non esset Christus; *Christi* enim notio necessario involvit notionem Verbi incarnati. Ex utroque propterea capite liquet non solum otiosam, sed periculi plenam recensitam quæstionem esse.

2) Ita Vasquez in III. part. S. Th. disp. LXXXIX, cap. 1 et seqq. et post ipsum Juvenin *Diss. VI. de Incarn.* q. 6, aliique pauci. Cum his vero catholicis auctoribus confundi non debet Walchius, qui in sua *Adoptianorum historia*, Gotting. 1755, contendit immerito S. Paulinum Aquilejensem, Alcuinum, PP. Francofordienses, Hadrianum Papam nestorianos errores Felici et Elipando affinxisse cum eorum mentem assecuti non fuerint. Idem dicatur de Basnagio, qui tom. II. *Thesauri monum. eccles.* n. V, aperte pronunciat: „Nos ingenue fatemur meram fuisse logomachiam, quæ sæpius occurrit apud theologos.” Quem passim Protestantes secuti sunt, ut Dorscheus, Georg. Callixtus, Spanhemius, Moshemius, Iablonski, etc. ut traducerent Concilia et Rom. Pontifices tanquam imperitos, atque fanaticos. Cf. Madrisium *De Felicis et Elipandi hæresi dogmaticam dissertat.* 3, loc. cit.

præsertim vero ab Hadriano I. atque ab universa Ecclesia, ubi Christus in utraque subsistens natura declaratur *Filius Dei proprius et naturalis, nequaquam adoptivus* [1]).

406. Jam vero in Sacris Literis verus, proprius atque unigenitus Dei Filius vocatur ille, in quo Pater sibi complacuit (Luc. III, 22); quem dedit pro mundi salute, atque pro nobis omnibus tradidit (Joan. III, 16; Rom. VIII, 32); atqui Pater complacuit sibi in Christo homine recens baptizato, eundem vero dedit et tradidit, ut ad redimendos homines crucifigeretur, non fuit autem crucifixus nisi ut homo; ergo Christus etiam ut hic homo est, verus, proprius, unigenitus Filius Dei est, adeoque non adoptione seu gratia, sed natura est Dei Filius. Rursus: quem Petrus Filium Dei confessus est (Matth. XVI, 16), quem tanquam Dei Filium cæcus natus adoravit (Joan. IX, 38); quem tanquam affectatæ divinitatis reum Caiphas traduxit, est Christus homo; ergo Christus homo est et naturalis Filius Dei.

407. Patres unanimes sunt in hac veritate adstruenda, ut patet 1° ex illis omnibus testimoniis, quibus Christi divinitatem adstruunt, quæque suo loco retulimus [2]); 2° ex illis omnibus quibus tum ante tum post exortam Nestorii hæresin unam eandemque Christi personam prædicant, unum eundemque Dei et hominis Filium Jesum Christum esse docent, quæ pariter jam retulimus, quibus addere placet verba Concilii œcumenici Chalcedonensis, in cujus fidei professione Patres ajunt: *Sequentes igitur sanctos Patres unum et eundem confiteri Filium et Dominum Nostrum Jesum Christum communi omnes consensu docemus* [3]). 3° Huc accedunt fidei symbola in quibus Christus perhibetur ut Filius Dei, qui natus est ex Maria Virgine. Jure propterea Synodus Francofordiensis auctorem hæresis adoptianæ ita compellat: *Tu vero quisquis es, qui Christum prædicas adoptivum, unde tibi iste sensus venisset, voluissem scire: ubi hoc nomen didicisses, ostende. Patriarchæ nescierunt, Prophetæ non dixerunt, Apostoli non prædicaverunt, sancti tractatores hoc nomen tacuerunt, doctores fidei nostræ non docuerunt* [4]).

408. Ratio demum theologica ineluctabilis adversus Adoptianos ex ipsa adoptionis natura desumitur: adoptio enim est assumptio personæ extraneæ in propriam hæreditatem [5]): atqui Christus qua hic homo est, dici nequit persona Deo extranea, nisi duas in ipso personas Dei et hominis esse velimus. Cum igitur Christi Dei et hominis una sit persona, Filius Dei proprius et naturalis, necessario consequitur Christum et qua

1) Cf. *Acta Conc.* Harduini, tom. IV, col, 886.

2) Tract. *De SS. Trin.* n. 203 et seqq.

3) Cf. *Acta Conc. Chalced.* act. V, in *Coll.* Hard. tom. II, coll. 455.

4) In cit. *Epist. synod.* loc. cit. col. 982.

5) Cf. Petav. lib. VII, cap. 1, §§. 3 et 4, in quibus dilucide adoptionis naturam et conditiones evolvit.

Deum, et qua hominem, sensu exposito, naturalem esse Dei Filium, neque enim filii ratio ad naturam, sed ad personam refertur [1].

409. Et hic ad præoccupandas difficultates quæ moveri possunt adversus thesin a nobis propugnatam, revocari in mentem debent, quæ adnotavimus in causa nestorianismi, præcipue vero discrimen quod intercedit inter *filiationem* et *generationem*; quod ista scilicet communicationem ejusdem substantiæ exposcat, illa vero non item, sed solam hypostaticam unionem.

DIFFICULTATES.

410. I. *Obj.* Apostolus de Christo homine loquens ejusdem ac nos conditionis eum esse affirmat; 1° etenim Rom. VIII, 17, de hominibus justis, *qui sunt filii Dei*, ait: *Si autem filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi;* 2° et v. 29, Christus vocatur ab eodem Apostolo *primogenitus in multis fratribus.* Si igitur hominis Christi *cohæredes* sunt justi, si ipse qua homo primogenitus in multis fratribus est, gratia et adoptione Christus homo filius Dei perinde ac justi dicendus est, non natura; 3° quod clarius adhuc apparet ex iis, quæ cap. I, 4, ejusdem epistolæ scribit de Christo B. Apostolus: *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis;* quæ profecto prædestinatio non est nisi adoptio in filium: non autem adoptatus est Christus in filium secundum naturam divinam, ergo secundum naturam humanam qua sola Christus vere est Filius Dei adoptivus. 4° Hæc vero omnia Patrum auctoritate confirmantur, qui passim Christo secundum naturam humanam tribuunt adoptionem in Filium Dei, præsertim vero S. Hilarius, qui lib. II. *De Trin.* aperte scribit: *Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur.* Ergo.

411. *Resp. Neg. ant. Ad* 1^m^, *prob. Dist.* Cohæredes Christi, id est, participes effecti illius hæreditatis, quæ Christo competit ut naturali Filio Dei, *conc.* id est, participes communis illius hæreditatis, quæ Christo provenit titulo adoptionis, *neg.* Non solum hoc nusquam tradidit Apostolus, sed oppositum plane docuit Hebr. III, 5 et 6.

412. *Ad* 2^m^, *Dist.* Primogenitus quatenus Christus frater noster fieri dignatus est per *gratiam unionis*, ut loquitur S. Thomas, sibi copulans nostram naturam, *conc.* per *gratiam adoptionis* cujus est incapax, *neg.* Alioquin idem Apostolus ib. v. 32, minime vocasset Christum *Filium Dei proprium et*

1) Cætera argumenta in unum collecta quibus usi sunt adoptianismi impugnatores vide apud Petav. loc. cit. cap. 3.

suum, nec S. Joannes I, 14, Christum pariter *unigenitum a Patre* appellasset.

413. *Ad* 3m, *Dist.* Prædestinatus est ad gratiam unionis, *conc.* adoptionis, *neg.* Ita hunc locum post S. Augustinum exponit S. Thomas part. III, q. 24, art. 1, qui adnotat, æternam prædestinationem J. Christi in Filium Dei respicere seu habere pro objecto gratiam unionis duarum naturarum, quæ fieri debebat in tempore, et per quam Deus factus est homo, et homo Deus; unio quippe duarum naturarum in persona Christi cadit sub æterna prædestinatione, et ratione hujus Christus dicitur prædestinatus Filius Dei 1).

414. *Ad* 4m, *Neg.* Multiplici porro ratione et catholico sensu Patres interdum adoptionem Christo tribuunt secundum humanam naturam; ac 1° improprie dictam, quatenus significant humanam Christi naturam *susceptam* atque *assumptam* fuisse a Verbo in suæ personæ unitatem. Latinis quippe scriptoribus idem sæpe est adoptare ac *eligere*, *adsciscere*, *suscipere* atque *assumere*, quidquid tamen illud sit quod adsciscitur sive filius, sive quidvis aliud. Unde Cicero in Verrem: *Quem sibi illa defensorem sui juris... adoptavit*, hoc est assumpsit, destinavit, elegit; sic cæteris omissis, Ovidius: *Fac ramum ramus adoptet*, id est, cum ramo jungatur; 2° Si vero de adoptione proprie dicta loquentes humanæ Christi naturæ eam vocem Patres accommodarunt, ut S. Augustinus et Facundus Hermianensis, qui *gratia* hominem in Christo Filium Dei factum asseruerunt 2), de causa seu ratione remota naturalis filiationis Christi hoc dixisse intelligendi sunt; quia gratia provecta est ad hoc humana natura, ut in personæ cum Verbo consortium adhiberetur 3). Alterutra igitur admissa expositione hujus vocis, apte omnia Patrum dicta, quæ difficultatem primo intuitu facessere videntur, explicantur, quin necesse sit singillatim ea ad trutinam revocare, cum de germana eorum sententia aliunde constet. Juxta priorem autem expositionem quam dedimus, accipiendum esse S. Hilarii effatum ipsa ejus oratio postulat; quare opus non est ut cum Ger-

1) Præstat apponere ipsius S. Doctoris verba: „Prædestinatio proprie accepta, *inquit*, est quædam divina præordinatio ab æterno de his, quæ per gratiam Dei sunt fienda in tempore. Est autem hoc in tempore factum per gratiam unionis a Deo, ut homo esset Deus, et Deus esset homo. Nec potest dici, quod Deus ab æterno non præordinaverit hoc se facturum in tempore: quia sequeretur quod divinæ menti aliquid de novo accideret. Et ideo oportet dicere, quod ipsa unio naturarum in persona Christi cadat sub æterna Dei prædestinatione: et ratione hujus, Christus dicitur esse prædestinatus." Cf. etiam Petav. loc. cit. cap. 4, §§. 5 et 6.

2) S. Aug. lib. *De prædest. sanct.* cap. 15. n. 31, ubi inter cætera scribit: „Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus."

Facundus Herm. lib. IX, cap. 5, ed. Sirmondi, pag. 144, ait: „Sacramentum adoptionis suscipere dignatus est Christus, etc." aliaque non pauca ib. in eundem sensum congessit.

3) Cf. Petav. lib. VII, cap. 4, §§. 6 et 7.

monio illud corruptum asseramus, ac legamus *adoratur* pro *adoptatur* 1).

415. II. *Obj.* 1° Filius Dei naturalis a Patre procedit per æternam generationem atque est ejusdem cum Patre substantiæ. Atqui Christus ut homo non procedit per æternam generationem nec est ejusdem cum Patre substantiæ: 2° hinc recepta est in catechismis ea dicendi ratio: Christum ut Deum habere Patrem sine matre, ut hominem habere matrem sine patre. Quod si Christus ut homo non habet Deum tanquam patrem naturalem, ejus certe filius naturalis esse non potest. 3° Quare in Christo fuit gratia habitualis, quæ quidem efficit homines justos et filios Dei adoptivos, seu membra adoptiva ejusdem corporis quod est Ecclesia: 4° necesse porro est ut membra adoptiva caput adoptivum habeant, quod est Christus homo. 5° In hac doctrina illud effugitur inconveniens quod in sententia opposita sequeretur, posse nempe unum eundemque hominem duos habere patres naturales, esset enim homo Christus naturalis filius David et naturalis Filius Dei. 6° Quod si denique nos possumus affirmare Christum hominem natum, passum, mortuum; imo 7° et servum possumus illum cum Scripturis vocare, quare non etiam adoptivum, 8° cum æque relativa sint nomina *servi* et *filii?* Ergo.

416. *Resp. Ad* 1m, *Dist.* Si generatio et ejusdem substantiæ communicatio unica ratio esset filiationis naturalis, *trans.* si alia præterea sit nempe unio hypostatica, prout exposuimus, *neg.* Transmisimus primum distinctionis membrum quia non desunt, qui contendant Christum etiam secundum naturam humanam generatione quoque esse Filium Dei naturalem: non quod humana ejus natura gignatur a Patre, sed quia una cum divinitate sempiterna quoque illi generatio communicatur quæ propria Verbi est et qua a cæteris personis distinguitur. Cum vero Verbum cum sua proprietate personali et quatenus a Patre et Spiritu Sancto distinguitur assumpserit sibi per hypostaticam unionem humanam naturam, huic communicavit personalem hanc proprietatem generationis qua filius est. Quare Petavius affirmat de Christo homine vere dici posse Christum qua hic homo est, esse Filium Dei, et a Patre gigni, atque procedere 2).

1) Germ. *De veteribus hæreticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*, pag. 478, et ante ipsum Vasquez in III part. S. Th. Disp. LXXXIX, cap. 15, contendunt tum ex auctoritate Hincmari, tum ex argumentis intrinsecis legendum esse *adoratur* potius quam *adoptatur*. Refragatur autem huic lectioni Petavius loc. cit. §. 2, et hanc lectionem prætulit D. Coustant nixus codicibus ante exortam Felicis et Elipandi hæresim exaratis, in quibus legitur *adoptatur,* quæ vox idem sonat in sensu Hilarii ac *assumitur,* qui quidem sensus contextui et ejus scopo congruit. Sed cf. not. 1, ejusdem eruditi editoris, pag. 43, tom. II, Veronæ 1730.

2) Lib. VII, cap. 5, §§. 5 et 6. Juverit integra ejus verba afferre, quæ lucem affundunt iis quæ diximus: sic loquitur §. 6: „Cum autem persona divina Verbi, ut et alia quælibet, non sit relativa

417. *Ad* 2m, *Dist.* Ita ut Christus qua Deus divinum Patrem habeat absque matre divina, contra vero qua homo habeat matrem humanam absque humano patre, *conc.* ita ut non habeat Patrem divinum naturalem prout hic homo est, et matrem humanam naturalem prout hic Deus est, *neg.* Unus enim idemque est Christus, ut iidem catechismi docent, Filius Dei et hominis ratione ejusdem suppositi, ut toties declaravimus [1]).

418. *Ad* 3m, *Dist.* Quæ tamen ex unione hypostatica proveniret, *conc.* quæ esset causa ipsius adoptionis, *neg.* Et sic refellitur quod opponebatur de effectu gratiæ habitualis evehendi scilicet ad filios Dei adoptivos eos qui tali gratia præditi fuerint; ejusmodi certe est gratiæ habitualis effectus quoad eos, qui adoptionis sunt capaces. Cum vero Christo jam Filio naturali Dei per hypostaticam unionem constituto gratia habitualis, logice saltem, supervenerit, ejusmodi adoptionis idoneum subjectum esse amplius non poterat [2]).

419. *Ad* 4m, *Dist.* Si quæ sunt in membris, non adessent in capite *excellentiori modo* sive, ut ajunt, *eminenter*, *conc.* secus, *neg.* Alioquin cum nos redempti ac liberati simus a peccatis, Christus pariter caput nostrum redemptus ac liberatus a peccatis absurde dicendus esset.

420. *Ad* 5m, vel *Neg.* vel *Dist.* Sub eodem respectu eademque ratione, *conc.* sub diverso respectu ac diversa ratione, *neg.* Porro Christus pro diversitate naturarum Filius naturalis Dei est ac naturalis filius David, nempe generatione quoad naturam divinam, et unione hypostatica quoad naturam humanam respectu Dei, et e converso respectu David [3]).

421. *Ad* 6m, *Dist.* Ratione humanæ naturæ atque in humana natura, seu secundum carnem dicere possumus Christum natum et passum, *conc.* alias, *neg.* Nasci enim, pati ac mori per se et primario spectant ad naturam, nec prædicantur de

sola proprietas: sed maxime, ac præcipue natura ipsa, quæ relativa ista forma determinatur, ac modificatur: necesse est, ut humanitati Christi etiam divinitas communicetur: et quidem generatione, adeoque generatio ipsa. Est enim sempiterna et numquam interrupta Verbi generatio. Sed non eodem modo, quo Verbum, per generationem formaliter, ut sic dicam, divinam illam naturam accepit, sed per unitionem cum eodem Verbo, hoc est cum natura ejus et proprietate personali, et ipsa quoque divina Verbi generatione. Nam et ista cum tota Verbi persona communicatur. Hinc de Christo homine usurpari potest; Hic homo Deus est, et Dei Filius, ac Verbum, et a Patre procedit, ac gignitur. Quod postremum dici non posset, nisi et generationis, uti proprietatum cæterarum, fieret communio." Hactenus summus theologus, qui deinde §. 7 et seqq. pergit refellere Vasquezium et Suarezium, qui hac exclusa naturali proprietate Filii Dei, quam Christus, ut est hic homo, vel in humana natura subsistens habet, aliam quandam introducunt ex gratia et sanctitate petitam.

1) Eadem ratione explicandum est Apostoli testimonium Hebr. VII, 3: *Sine patre, sine matre, sine genealogia*, quo abutitur Walchius. Apostolus enim Christum carere patre humano tantum significat, non autem divino; ibidem *Filium Dei* Christum appellans cum subdit; *Assimilatus autem* (Melchisedech) *Filio Dei, manet sacerdos in æternum.*

2) Cf. quæ præclare et accurate scribit de hoc argumento Petavius lib. VII, cap. 4, §. 6.

3) Cf. Petav. ib. §. 9.

persona divina nisi indirecte et propter communionem idiomatum, mirum proinde non est, si Christus ratione humanæ naturæ dicatur passus et mortuus; at ratio Filii est proprietas personæ ipsam directe et primario afficiens, ac propterea Christo etiam ut homini in concreto ea tantum ratio Filii potest attribui, quæ personæ Verbi propria est. Atqui sola ratio filii naturalis est propria personæ Verbi, minime vero ratio filii adoptivi: ergo ratio seu denominatio filii adoptivi tribui nequit Christo etiam ut homini subsistenti in eadem Verbi persona.

422. *Ad* 7m, *Dist.* Latissimo sensu, spectato nempe debito humanæ naturæ in se ipsa, atque ratione voluntariæ Christi subjectionis, *trans.* vel *conc.* rigoroso sensu et absolute, *neg.* Nam neque legali conditione Christus servus est, neque naturali dependentia quæ in eo consistit, quod quælibet creata natura, ob id ipsum, quod ex nihilo facta est, Deo tanquam supremo opifici ac Domino subjicitur. Etsi enim humana Christi natura, utpote creata res, secundum se naturali subjecta esset servituti, attamen cum ipsa ne uno quidem momento sibi relicta fuerit, sed in Verbo semper substiterit, omnem propterea servitutis rationem ita amisit, ut Domini potius quam servi natura sit appellanda, prout Dominus, Deus ac Dei Filius Christus ut homo in N. F. constanter appellatur et in fidei nostræ symbolis 1). Ubicumque igitur aut divini nonnulli Scriptores aut Patres de Christo loquentes formam servi commemorant, aut servum simpliciter appellant, facile intelligitur eos vel naturam Christi humanam in se ipsa seu secundum essentiam considerasse, quæ debitum involvit naturalis servitutis, et natura servi esse poterat; vel considerasse voluntariam Christi subjectionem et obedientiam, ejusque exinanitionem, humilemque statum, atque servilem mortem, quam pro nobis ipse volens suscepit atque sustinuit 2).

423. *Ad* 8m, *Dist.* Sed diversa plane ratione, *conc.* eadem ratione, *neg.* Etenim nomen servi potest congruere Christo duplici illo sensu nuper exposito, nempe vel ratione humanæ naturæ in se spectatæ, seu secundum essentiam prout mentis operatione concipitur distincta a persona Verbi atque in *actu primo*, ut loquuntur scholæ; vel ratione voluntariæ subjectionis. Contra vero nomen filii tale est relativum, ut nonnisi personam afficiat, quæ est terminus generationis, et filiationis subjectum. Cæterum in concreto Christo Deo-homini neque adoptivi filii, neque servi appellatio ullo modo competere potest,

1) Cf. Petav. ib. cap. 8 et 9.

2) Cf. Petav. ib. cap. 9, §. 12, tum §. 17, ubi concludit: „Si proprie loqui volumus, neque Christus, neque homo subsistens in Deo, servus nominari debet; quoniam *servi* vocabulum ex usu, et proprietate nominis ad personam refertur, et ad *actum* velut *secundum*; quem in Christo removet, excluditque persona Verbi in creatæ ac revera servæ vicem, locumque succedens."

quia tam adoptio, quam status ille servilis cum filii proprietate ac naturali conditione pugnant, nec in eandem personam cadunt.

ARTICULUS III.

De distinctione duarum naturarum in Christo post unionem hypostaticam.

424. Odio, ut dicitur, nestorianæ hæreseos cui extinguendæ optimam navaverat operam, Eutyches presbyter et Archimandrita Constantinopolitanus in oppositum errorem dilapsus est. Occasionem nactus ex perperam intellecta Cyrilli sententia, de qua postea docere cœpit ex duabus ante Incarnationem naturis post Incarnationem in Christo unam esse effectam. Siquidem accitus ad Synodum Constantinopolitanam an. 448 a Flaviano præside, et adactus ad mentem suam aperiendam circa accusationem in eum illatam ab Eusebio Dorylæi civitatis Episcopo, in eam vocem erupit: ***Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante unitionem: post unitionem vero unam naturam confiteor.*** Cum adigi non potuerit ad stolidam et impiam ejusmodi hæresin ejurandam, sententia depositionis in eum lata est a qua frustra ad Leonem M. Romanum Pontificem appellavit. Hic enim certior factus a Flaviano de tota rerum serie per acta synodalia ad ipsum transmissa, sententiam Synodi ratam habuit et confirmavit. Attamen agente Dioscoro in latrocinio Ephesino an. 449 absolutus est Eutyches, et damnatus Flavianus atque in exilium pulsus; verum hic a Dioscoro factionis coryphæo adeo graviter percussus est eo quod ab iniqua sententia Romam appellasset, ut triduo post in insula Delo morte præventus animam Deo reddiderit. Interea, Chalcedone an. 451, coacta œcumenica Synodo, asserta est catholica fides. Eutyches iterum depositus est una cum Dioscoro Episcopo Alexandrino, qui paulo post in exilium, jubente Marciano Imperatore piissimo, deportati sunt [1]).

425. Ex Eutychis confessione patet totius eutychianæ perfidiæ caput et quidem præcipuum ac veluti *characteristicum* hæresis illius fuisse, quod unam tantum agnosceret in Christo naturam post unionem. Errores reliqui istius factionis primum illum vel supponunt, vel sequuntur, ex. gr. duas ante unitionem naturas Christi fuisse, quo Eutyches in nestorianismum

1) Eos qui de Eutyche ejusque sectatoribus scripserunt, refert Fabricius *Biblioth. græcæ*, tom. IX, pag. 310 et seqq. quibus adde eruditum P. Cacciari Ord. Carmel. *De eutychiana hæresi et historia liber primus et secundus*, qui inveniuntur in op. quod inscripsit, *Exercitationes in universa S. Leonis M. opera*, fol. Romæ 1751, pag. 310 et seqq. Præcipue vero cf. Joan. Sim. Assemanum, *Bibliotheca orientalis*, tom. II, dissert. *De Monophysitis*.

quem oppugnabat, stultorum more relapsus est [1]); tum Christi carnem ex Virgine minime esse sumptam, ac propterea Christum secundum carnem consubstantialem matri minime fuisse, nec B. Virginem esse ***Theotocon***, quo iterum in Nestorii impietatem, quam detestabatur, Eutychen proruisse constat.

426. In præcipuo tamen illo quod diximus eutychianæ hæreseos capite exponendo neque erroris architectus neque ejus asseclæ consentiunt. Ex duabus enim naturis unam factam esse alii contendunt per quandam utriusque naturæ inter se ***commixtionem***; alii per alterutrius consumptionem, et in alteram ***mutationem;*** alii per duarum naturarum extinctionem et in tertiam ***conversionem;*** alii demum per duarum naturarum in unam coalitionem seu ***compositionem*** id contigisse affirmant [2]). Nec magis cohærent Eutychiani circa tempus quo hæc naturæ unitas contigerit; siquidem nonnulli in ipso conceptu id accidisse autumant; nonnulli vero post resurrectionem factum istud prorogant, imo et post ascensionem protrahunt, dum ceræ instar ab igne naturam humanam a divina consumptam autumant. Nempe eadem semper hæreticorum est indoles, ut non minus discordes inter se sint, quam cum veritate pugnantes.

427. Quidquid porro sit de varia ratione qua Eutychiani ex duabus naturis unam evasisse exponunt, illud certum est, una semel in Christo natura constituta, totam subverti Incarnationis veritatem et Redemptionis œconomiam, prout et nestoriana hypothesi utrumque labefactari animadvertimus. Ex catholicæ igitur fidei regula, quæ media inter utramque hæresin via incedit [3]), uti unicam in Christo personam adstruimus, sic duplicem in eodem Christo vindicare tenemur naturam eamque integram atque perfectam Incarnatione peracta.

PROPOSITIO.

Duæ sunt in Christo naturæ integræ, distinctæ, inconfusæ atque impermixtæ.

428. Est de fide, ut constat ex definitione Concilii Chalcedonensis, statuentis ***Christum, Filium, Dominum, unigenitum***

1) Quod insolens in hæreticis non est, iisque omnibus, qui semel a fidei ac veritatis tramite deflexerunt; sic nostra ætate in janseniana synodo Pistoriensi variæ recensentur propositiones, quæ tanquam pelagianæ ac semipelagianæ a Pio VI, Const. *Auctorem fidei*, proscriptæ sunt, etsi Jansenistæ dictitarent se ad pelagianismum ac semipelagianismum oppugnandum insurrexisse. Id ipsum jam contigerat Bajo, ac postea Quesnello.

2) Cf. Petav. lib. 1, cap. 14.

3) Duabus hisce hæresibus aptari optime possunt, quæ de sabelliana et cerinthiana impietate non minus vere quam eleganter scripsit Novatianus vetus auctor in *Lib. de Trinitate*, cap. 30: „Revera quasi inter duos latrones crucifigitur Dominus, quomodo fixus aliquando est, et ita excipiat hæreticorum istorum ex utroque latere sacrilega convicia": in calce opp. Tertull. ed. Pamelii pag. 1052, *E.*

in duabus naturis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum; nusquam sublata differentia naturarum post unitionem, magisque salva proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque subsistentem concurrente [1]).

429. Cujus quidem definitionis veritatem illa omnia Scripturarum testimonia invicte ostendunt, quibus singillatim Christum verum Deum et Filium Dei vindicavimus, et eundem verum hominem et filium hominis esse ostendimus, ac rursum eundem Filium Dei et hominis esse adstruimus adversus Socinianos, Phantasiastas ac Nestorianos, quæ non sine fastidio huc denuo congereremus. Brevitatis causa duo hic tantum urgemus; alterum ex S. Joanne collato cum Evangelistis reliquis; alterum ex Apostolo Paulo. Joannes loquens de Verbo quod erat apud Patrem et Deus erat, I, 14, ait: ***Verbum caro factum est et habitavit in nobis***; hujus autem Verbi incarnati genealogiam texuerunt S. Matthæus et S. Lucas, ut ostenderent ex semine Abraham et David progenitum esse; atqui Verbum genitum non est ex Abraham et David secundum naturam divinam, ergo genitum est secundum naturam humanam. Ergo Verbum caro factum utramque habet naturam, divinam secundum æternam generationem ex Patre, humanam secundum temporalem generationem ex matre. Quare idem Joannes Christum verum hominem esse ostendit his verbis ab ipso prolatis: ***Quæritis me interficere***, HOMINEM, ***qui veritatem vobis locutus sum***, VIII, 40, et verum Deum prædicat dicens: ***Hic est verus Deus et vita æterna;*** I Epist. V, 20. Et hæc quidem Joannes de Christo affirmat post unitionem duarum naturarum: ergo si Christus post unitionem verus Deus et verus homo prædicatur, utramque naturam post unitionem integram, distinctam, inconfusam atque impermixtam habuit; alioquin neque vere Deus et vere homo fuisset et esset. Non minus luculenta sunt quæ in hanc rem scribit Apostolus Paulus Rom. I, 4: ***De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem;*** ergo Christus et Deus est utpote Filius Dei proprius, et homo est utpote ex semine David procreatus, idemque recurrit argumentum modo institutum.

430. Eandem veritatem Concilia œcumenica ante Chalcedonense celebrata professa sunt in Fidei symbolis. Nicæna enim Synodus postquam definivit Filium unius substantiæ esse cum Patre, mox de humana natura hæc subjicit: ***Qui propter nos***

1) Actione v, in *Collect. Hard.* tom. II, col. 455. Animadvertendum tamen est in gr. textu Hard. legi *ἐκ δύο φύσεων ex duabus naturis*, in latino autem *in duabus naturis*, prout pariter legitur in collect. Labbeana; in posteriori autem edit. Binii habetur *ἐν δύο φύσεσι*. Petavius contendit veram lectionem esse *ἐν δύο φύσεσι in duabus naturis*. Ipsum cf. lib. III, cap. 5, §§. 11 et 12.

homines et propter nostram salutem descendit de cœlo, et incarnatus est...et homo factus est: passus, etc. Duplicem igitur in Christo agnovit Synodus post unitionem naturam. Hoc vero symbolum tum Constantinopolitana Synodus tum Ephesina ad verbum recitarunt, et amplexæ sunt, ut de subsequentibus taceam.

431. Tot vero Patres ejusdem veritatis assertores et testes habemus quot vel adversus Cerinthianos, Ebionitas, Samosatenos, Paulicianos, Photinianos, Arianos Christi divinitatem, vel adversus Docetas, Valentinianos, Gnosticos omnes Christi humanitatem propugnarunt. Tot insuper habemus quot adversus Apollinaristas utriusque naturæ integritatem et distinctionem vindicarunt. Tot denique quot naturas duas in Christo unitas expresse post Incarnationem asseruerunt, qui innumeri prorsus sunt, quorum loca singillatim si quis percensere vellet, vix integro volumine complecteretur [1]).

432. Reliquum est, ut argumentis theologicis rem totam absolvamus: Si ex duabus naturis ante unitionem, ut Monophysitæ contendunt, una post unitionem natura effecta est, id vel *commixtione*, seu *mutatione*, vel *conversione*, vel *compositione* contigisset. Totidem enim modos diversos factionis eutychianæ fautores ad commentum de unica Christi natura exponendum recensuisse vidimus. Atqui nullo eorum contingere id potuit.

433. Non *commixtione*, quæ in elementis apparet, ex quibus mixtorum corporum substantia conflatur. Nam præterquam quod a sano sensu abhorret, excogitare divinam substantiam cum alia qualibet commisceri, ita ut amittat proprietates suas, sic commixta nova substantia nec divina nec humana foret; Christus propterea nec Deus nec homo esset, sed nova natura novo nomine appellanda. Longe aliter profecto SS. Literæ et antiquitas exposcunt, quæ Christum Deum et hominem prædicant consubstantialem Patri secundum divinitatem, consubstantialem vero matri secundum humanitatem.

434. Non *conversione*, per alterutrius nempe naturæ extinctionem, ut aqua in vinum conversa est in nuptiis Canæ, vel ut exemplo utar Eutychianorum, perinde ac gutta mellis in oceanum projecta omnem naturalem suam amittit proprietatem et in aquam vertitur. Etenim vel divina natura conversa esset in humanam, ut stolide nonnulli illius factionis homines commenti sunt, vel humana natura, quod plerique illorum dicunt, conversa esset in divinam, aut ab ea saltem fuisset absorpta et extincta. Porro primum repugnat divinæ naturæ immutabilitati; alterum repugnat finitæ naturæ conditioni; tertium denique si admitteretur, unica permanente divina natura in Christo,

1) Cf. Pelav. lib. III, cap. 6 et 7.

jam actum esset de unitione naturarum, ac de Incarnationis mysterio, et divina natura passa et mortua esset; quæ omnia et a fide et a ratione repudiantur.

435. Non denique *compositione*, cujusmodi reperitur in humana natura quæ ex substantia spirituali et corporea coalescit, prout jam fert communis Eutychianorum sententia; sane ideo duæ substantiæ concurrunt ad unam hominis naturam constituendam, quia neutra in se perfecta est in ratione naturæ, sed sunt sibi invicem coordinatæ ad integram naturam efformandam. Hinc anima non est homo, neque homo seu natura humana est corpus, et una pars altera indiget ad totum illud perfectum unumque constituendum quod humana natura est. Contra vero utraque natura in Christo integra est, perfecta atque in ratione naturæ completa, nec altera natura naturam alteram ut partem postulat ut talis sit. Siquidem natura divina tota in se perfecta est, neque est ordinata ad aliam substantiam, ut naturam constituat; sic etiam natura humana in se perfecta est, nec alia substantia indiget ut naturam pariter efficiat. Hinc anima et corpus inter se coire debent ad naturam, quæ humana dicitur et sub hoc respectu simplex et individua est, constituendam; divinitas vero et humanitas utpote perfectæ et in ratione naturæ completæ nequeunt tanquam partes inter se componi ad unam naturam efficiendam, quæ in absurda Acephalorum hypothesi nec divina nec humana foret, ac propterea Christus nec Deus nec homo esset [1]).

436. Sive igitur Sacras Scripturas, sive universam traditionem, sive demum theologica principia consulamus, constat, quod ab initio proposuimus duas esse in Christo naturas integras, distinctas, inconfusas atque impermixtas.

DIFFICULTATES.

437. I. *Obj.* Totam Incarnationis œconomiam complexus est Joannes I, 14, scribens 1° *Verbum caro factum est*, 2° eodem scilicet sensu quo cap. II, 9, refert: *Aquam vinum factum;* porro aqua vinum facta est per veram conversionem; 3° quod pariter Apostolus Philipp. II, 7, declarat scribens: *Qui cum in forma Dei esset... semetipsum exinanivit formam servi accipiens;* nulla autem intercessit Verbi exinanitio nisi aliqua supponatur facta conversio. Ergo.

438. *Resp. Ad* 1m, *Dist.* Per assumptionem humanitatis in Deum, *conc.* per conversionem divinitatis in carnem, *neg.* ut patet ex verbis immediate sequentibus: *et habitavit in nobis*, *Hoc est*, ut ait S. Ambrosius, *illud Verbum, quod carnem su-*

1) Cf. Pelav. lib. III, capp. 8, 9 et 10; nec non S. Th. *Cont. gent.* lib. IV, cap. 35; et III part. q. 2, art. 1.

scepit, hoc habitavit in nobis, hoc est, in carne habitavit humana, et ideo Emmanuel dictus est, nobiscum Deus [1]); sic etiam S. Joan. Chrysostomus: *Subdit enim: Et habitavit in nobis, ac si diceret: nihil absurdum suspiceris ex hoc dicto, factum est. Non enim immutabilis naturæ mutationem, sed habitationem dixi. Habitans autem non idipsum est quod habitaculum; sed aliud. Aliud enim in alio habitat, alias non esset habitatio . . . Aliud vero dixi secundum substantiam. Nam unitate et conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt; sine ulla confusione, vel substantiarum ablatione; sed per unionem ineffabilem, inexplicabilemque* [2]). Adde ex Monophysitarum expositione illud absurdum sequi incommutabilem divinitatem in carnem esse mutatam atque conversam. Adeo stupidi sunt hæretici in suis erroribus propugnandis!

439. *Ad* 2m, *Neg. paritatem* ex diversa substrata materia; alioquin si semper in Scripturis vox ἐγένετο *factum est* conversionem proprie dictam significaret, sequeretur Christum conversum esse in *maledictum* (Gal. III, 13); in *peccatum* (II Cor. V, 21), ut recte Patres adversus Apollinaristas colligebant [3]). Quod impium pariter ac insanum esset.

440. *Ad* 3m, *Dist. Assumendo mutabilitatem nostram*, ut loquitur S. Augustinus, *conc. mutando divinitatem suam* [4]), *neg.* Exinanivit itaque Verbum quodammodo semetipsum assumendo naturam abjectam et humilem infinitoque intervallo a divina distantem, seseque objiciens in hac assumpta natura paupertati, ludibriis ac morti denique ipsi, ut sequentibus verbis exponit idem Apostolus.

441. II. *Obj.* Ex sanctis Patribus: 1° alii affirmant convenisse divinitatem et humanitatem in Christo ea ratione, qua in humana natura constituenda conveniunt anima et corpus ex quibus nonnisi una exurgit natura, ita præ cæteris S. Leo M., S. Cyrillus aliique passim [5]); 2° alii comparant Incarnationem cum Eucharistia, in qua panis per veram transmutationem fit corpus Christi, ita S. Justinus *Apol. I*, n. 66; 3° alii expresse docent: *Ex duabus naturis unionem esse factam; post unio-*

1) Lib. *De Dom. Incarn. sacramento*, cap. 6, n. 59, ed. Maur.

2) *Hom.* XI, al. X, *in Joan.* n. 2: *Ἐπήγαγε γὰρ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· μόνον οὐχὶ λέγων, μηδὲν ἄτοπον ὑποπτεύσῃς ἀπὸ τοῦ, ἐγένετο. Οὐ γὰρ τροπὴν εἶπον τῆς ἀτρέπτου φύσεως ἐκείνης, ἀλλὰ σκήνωσιν καὶ κατοίκησιν· τὸ δὲ σκηνοῦν, οὐ ταὐτὸν ἂν εἴη τῇ σκηνῇ, ἀλλ᾽ ἕτερον· ἕτερον γὰρ ἐν ἑτέρῳ σκηνοῖ, ἐπεὶ οὐδ᾽ εἴη σκήνωσις . . . ἕτερον δὲ εἶπον κατὰ τὴν οὐσίαν· τῇ γὰρ ἑνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ, ἕν ἐστιν ὁ Θεὸς λόγος καὶ ἡ σάρξ· οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν· ἀλλ᾽ ἑνώσεως ἀῤῥήτου τίνος καὶ ἀφράστου·* ed. Maur. tom. 8. Sed legi meretur integra homilia, quæ tota est de hoc argumento, in qua visus est S. Doctor impugnasse Eutychianos etiam antequam orti essent.

3) Inter cæteros S. Joan. Chrysost. in modo cit. homil. eodem loco.

4) Lib. VII, *De Trin.* cap. 3, n. 5.

5) Apud Petav. lib. IV, cap. 3, §. 14 et seqq.; tum cap. 6, §. 1 et seqq.

nem vero unam esse naturam Verbi incarnatam in Christo [1]), ita S. Cyrillus; et ante ipsum S. Athanasius imo et Julius Romanus Pontifex [2]). 4° Sunt præterea ex veteribus, qui admittunt naturarum ***immeationem*** et ***circuminsessionem*** quam Græci *περιχώρησιν* ***(perichoresin)*** vocant; 5° sunt qui divinitatis cum humanitate conjunctionem appellant ***mixtionem***, ***mixturam***, ***conversionem***, quibus sane similibusque nominibus [3]) satis aperte innuunt unam ex duabus Christi naturis compositam et commixtam esse. 6° Sic inter cæteros S. Gregorius Nyssenus ***Orat. IV contra Eunomium*** et in ***Epist. ad Theophilum***, qui talem in Christo utriusque naturæ mixtionem adstruit, ut affirmet: *a*) humanum corpus cum a Verbo assumptum est, id factum esse, quod est ipsa natura divina assumens, atque naturam humanam in id quod divinum est, esse mutatam; *b*) carnem divinitati commixtam non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, sed hac mixtione divinitatis participasse virtutem eo fere modo, inquit, quo si aceti gutta in oceanum projiciatur ipsa per hanc mixtionem fit mare, suamque amittit qualitatem naturalem [4]). Ergo.

442. ***Resp. Ad*** 1^m^, ***Dist.*** Ad personæ seu suppositi unitatem significandam, ***conc.*** unitatem naturæ, ***neg.*** prout luculenter exponit Auctor Symboli Athanasiani dicens: ***Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.*** Frequenter enim hac similitudine utuntur Patres adversus Nestorianos; ex adversariorum proinde indole quos impugnabant, determinatur similitudinis scopus et sensus.

443. ***Ad*** 2^m^, ***Dist.*** Quoad præsentiam, ***conc.*** quoad conversionem, ***neg.*** Quemadmodum scilicet in Eucharistia est vera caro, et verus Christi sanguis, ita in Incarnationis mysterio vera est natura divina et humana in unitate personæ. Id patet ex integro Justini contextu; alioquin non affirmasset ibidem n. 63, de Christo: ***Qui cum Verbum sit primogenitum Dei, Deus etiam est.*** Sed præstat ipsum objectum locum in medium adducere: ***Quemadmodum per Verbum Dei***, ait, ***caro factus Jesus Christus ... et carnem et sanguinem habuit nostræ salutis causa***; ***sic etiam*** (in alimonia Eucharistiæ)...***incarnati illius Jesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus*** [5]).

1) *Ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι λέγοντες μετὰ μέντοι τὴν ἕνωσιν... μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην.* S. Cyr. *Ep. 1. ad Succes.* opp. ed. Paris 1638, tom. 5, part. II, pag. 137.

2) Apud Petav. lib. IV, cap. 6, §. 5 et seqq.

3) Patres duarum naturarum unionem passim vocarunt *coagmentationem*, *concretionem*, *confibulationem*, *insertionem*, *temperationem*, *coaptationem*, *connexionem*, *copulationem*, *adhæsionem*, *cohæsionem*, etc.

4) Opp. ed. Paris 1615, tom. II, pag. 144 et seqq. et pag. 697.

5) Loc. cit. *Ὃν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς... καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν; ... ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι.* Cf. eruditam P. Maran. *Præfat. edit. opp. S. Justini*, part. II, cap. 9, §. 3 et seqq.

444. *Ad* 3^m, *Dist.* Ac propterea hoc ipso docent duas esse in Christo naturas divinam et humanam subsistentes in una divini Verbi persona, *conc.* unam naturam tantum, *neg.* Talem reipsa sensum hujus dicti, quod omnium primus S. Cyrillus usurpavit, exponit et declarat ipsemet S. Pater. Cum enim eam ob causam in suspicionem hæreseos Apollinaris apud nonnullos venisset, quasi non aliam in Christo naturam præter divinam agnosceret, ab hac suspicione strenue semetipsum liberat in *Epist. II ad Successum*, quæ tota est de hoc argumento. Etenim n. 1° ostendit, Christum, seu potius Verbum passum esse in assumpta natura, non in divina, ut ipsi objiciebatur consequi ex sua formula; n. 2° demonstrat, duarum naturarum unitionem factam esse in eadem persona Verbi citra permixtionem, confusionem, conversionem atque imminutionem humanæ naturæ; n. 3° declarat, Christum post unitionem et perfectum Deum et perfectum hominem existere, consubstantialem Patri secundum divinitatem, secundum humanitatem vero consubstantialem nobis. Propius deinde accedens ad formulam a se adhibitam addit: *Nam si dicentes unam Verbi naturam, tacuissemus ac minime adjunxissemus*, INCARNATAM ... *esset illorum fortasse oratio non inepta ... sed quia et illa in humanitate perfectio, et essentiæ nostræ declaratio illata est dum dicimus* INCARNATAM, *desinant baculo inniti arundineo ... si in eo quod illum incarnatum esse dicimus, perspicua et certa confessio continetur, qua etiam hominem esse factum profitemur, nihil jam intelligere prohibet, Christum, cum sit unus ac solus filius, eundem Deum esse et hominem, ut in deitate, ita etiam in humanitate perfectum* [1]).

445. Quæ quidem Cyrilli verba adeo perspicua sunt, ut ex iis obscuriora alia quævis explicari jure optimo possint. Quamobrem etsi Cyrillus affirmare quandoque videatur humanitatem et divinitatem sic in Christo unitas esse, ut sola mentis cogitatione secernantur; etsi non divisionem tantum, sed veram etiam et realem distinctionem naturarum videatur inficiari; etsi denique post unitionem nonnisi unam in Christo naturam videatur adstruere [2]): attamen longe alia est Cyrilli, et Eutychis causa. Ille enim ut vidimus, constanter professus est duas in Christo naturas inconfusas et impermixtas, quod Eutyches pertinacis-

1) *Εἰ μὲν γὰρ μίαν εἰπόντες τὴν φύσιν τοῦ λόγου σεσιγήκαμεν, οὐκ ἐπενεγκόντες τὸ σεσαρκωμένην . . . ἦν αὐτοῖς τάχα που καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος . . . ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἡ δήλωσις, εἰσκεκόμισται διὰ τοῦ λέγειν σεσαρκωμένην, παυσάσθωσαν καλαμίνην ῥάβδον ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες· . . . . εἰ δὲ ὡς ἔφην, ἐν τῷ σεσαρκῶσθαι λέγειν αὐτὸν, σαφής τε καὶ ἀναμφίβολος ἡ ὁμολογία τοῦ, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲν ἔτι κωλύει νοεῖν, ὡς εἷς ὑπάρχων καὶ μόνος υἱὸς ὁ Χριστός, αὐτὸς Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος, ὥσπερ ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι.* loc. cit. pag. 143 et seq.

2) Nec illud absque animadversione est dimittendum, nuspiam S. Cyrillum dixisse ex duabus naturis *ante unitionem* unam esse effectam, quod tamen usurpavit Eutyches cum suis asseclis.

sime negavit. Cum igitur affirmat Cyrillus duas in Christo naturas sola mentis cogitatione distingui, earumque distinctionem videtur inficiari, non de naturis ipsis in se, sed de admirabili illo nexu ac indissolubili loquitur, vi cujus utraque natura in personæ unitate copulatur. Quam ob causam unam adstruit post unionem Filii Dei naturam, verumtamen *incarnatam*. Itaque etsi unam nomine, re tamen ipsa duplicem in Christo naturam agnoscit [1]).

446. Athanasii et Julii, quæ proferuntur scripta, nec non et Gregorii Thaumaturgi fidei expositionem ex qua nonnulla, quæ eutychianæ impietati favere videntur, opponunt adversarii, spuria omnino esse ac supposititia jam compertum penes criticos est; vel saltem loca in quibus S. Cyrillus Athanasio adscribit formulam de una natura incarnata, a Dioscoro fuisse corrupta [2]).

447. ***Ad*** 4ᵐ, ***Dist.*** Ad significandum arctissimum utriusque naturæ nexum, et sine confusione et mutatione distinctionem, *conc.* ad inducendam confusionem et mutationem, *neg.* Etenim *immeatio* esse nequit nisi duorum, nec naturæ in se invicem immeare possunt, nisi arctissime constringantur et consocientur. Atqui tota ratio Incarnationis duplici hac notione continetur *unitionis* et *distinctionis*; aptissime igitur Patres iis vocibus utebantur ad Incarnationem exponendam, ejusque rationem compendio colligendam, præsertim cum hujusmodi *perichoresi* sive mutua immeatione naturarum illi uterentur, ut maximum illum excellentiæ ac dignitatis splendorem explicarent, qui ex divina in humanam Christi naturam promanabat.

448. ***Ad*** 5ᵐ, ***Dist.*** Salvis et integris manentibus utriusque naturæ proprietatibus, *conc.* per harum destructionem, *neg.* Nempe mixtionem dicebant duarum naturarum unionem, qualis decet substantias incorporeas Verbi scilicet et animæ humanæ; qua mediante juxta doctrinam apud Patres veteres receptissimam, Verbum suscepit corpus [3]); minime vero eo sensu unio-

1) Cf. Petav. lib. IV, cap. 6 et 7. in quibus accurate tum genuinum sensum Cyrilliani dicti exponit, illudque a prava interpretatione vindicat.

2) Cf. Petav. ib. cap. 6, §. 7. Mirum autem est, nonnullos Protestantes, qui critici audire maxime contendunt, inter opera genuina accensuisse Epistolam sub Julii nomine exaratam qua abusi sunt Eutychiani. Cum enim ejusmodi epistolam edidisset Muratorius in *Anecdotis græcis* pag. 342. addita disquisitione, qua νοθείας illam multis nominibus arguit Augustus Salig, centuriatorum stultitiam æmulatus spuriam hanc epistolam vindicare, et Julio Pontifici adserere contra animadversiones Muratorii tentavit. Cf. *Acta erudit. Lipsien.* an. 1724, pag. 420. Germanas Julii Pontificis epistolas exhibet P. Coustant, tom. I, *Epist. Roman. Pontif.* pag. 350 et seqq.

3) De trito hoc Patrum axiomate, Verbum nempe, *mediante anima*, carnem assumpsisse, cf. Petav. lib. IV, cap. 13, ubi ostendit mentem revera fuisse Patrum, animam interponi debuisse, tanquam medium, quo extrema duo, Verbum nimirum et carnem, nimium alioquin abhorrentia conciliari et uniri inter se necesse fuerit. Hoc enim argumento seu principio Patres utebantur disputantes adversus Arianos illos, qui Christo homini veram animam denegabant, et adversus ethnicos, qui putabant non decere majestatem divinam contagione carnis ac sordibus inficì, quibus respondebant, quod inter-

nem illam *mixtionem* vocabant, quæ juxta eutychianum errorem novam aliquam naturam constitueret, ut in corporum mixtione contingit. Eadem vocabula a Catholicis et ab hæreticis usurpata sunt, at mente longe diversa. Illi ut adstruerent summam naturarum unitionem in divini Verbi persona atque hac ratione se se opponerent nestoriano dogmati: isti ut inducerent confusionem et imminutionem naturarum; hæ voces enim utrumque sensum præ se ferre possunt. Hinc notiones a dictionibus separemus oportet, apum imitatione, ut quidam præclare dixit, quæ ad flores advolantes inde favos colligunt, et folia relinquunt [1]).

449. ***Ad*** 6m, ***Dist.*** Salva natura humana, ut ipsemet declarat, et per conversionem improprie dictam, *conc.* absorpta humana natura per conversionem proprie dictam, *neg.* Id patet ex scopo quem sibi proposuit S. Gregorius Nyssenus. Ipse enim ostendere voluit humanæ naturæ præstantiam et splendorem quem obtinuit ex tam arcto cum divinitate consortio, quo vel ante mortalitatem, patiendique depositam et exutam conditionem, tota in potioris, nempe divinæ naturæ censum translata sit, iis dumtaxat reservatis, quæ humanitatis propria sunt, eique congruenter annexa; qui status maxime post Christi resurrectionem obtigit [2]). Ad hunc porro infinitum excellentiæ ac dignitatis splendorem, qui ex divina natura tam arcte cum humana constricta, in viliorem hanc inferioremque redundat aliqua ratione adumbrandum diversis similitudinibus Patres usi sunt. Alii enim ferri igniti, alii aëris luce perfusi, alii superexcedentis luminis quo lumen minus evanescere videtur similitudinem protulerunt [3]). S. Gregorius Nyssenus vero usus est ad eundem finem similitudine aceti guttulæ in mare projectæ, qua adeo Eutychiani abusi sunt. Cæterum apposite Anastasius Sinaita in ***Odego***, cap. XIII, in hanc rem scribit: ***Divinus Gregorius***

ventu spiritus, hoc est animæ, vel mentis, cum carne copulatus sit Deus. Imo interdum animæ ipsi, mediante mente, Verbum divinum se conjunxisse docebant, ut sic ex propriis principiis refellerent Apollinaristas, qui, duce Platone, inter animam et mentem distinctionem interponentes, autumabant Verbum animam assumpsisse sed ratione seu mente carentem. Itaque non eo tantum sensu dixerunt Patres Verbum mediante anima carnem seu corpus sibi conjunxisse, quod anima ipsa causa sit, seu finis aliquo modo carnis cum Dei Filio copulandæ, ut passim cum S. Thoma p. III, q. 6, art. I, et q. 50, art. 2. ad 2m. in scholis traditur. Hinc immerito hac de causa vapulat Feller a Card. Gerdilio in *Animadversionibus in notas Fellerianas,* de quibus postea. Adversus tamen eundem Feller notandum est divinitatem non minus immediate corpori quam animæ esse conjunctam, et quod dicitur, *mediante anima, vel mente* animam aut corpus Verbum suscepisse, id non *tempore*, sed *ordine* esse intelligendum; nam Verbum uno eodemque temporis instanti totam humanitatem sibi conjunxit.

1) Auctor homil. XVIII. tom. V, opp. S. Joan. Chrysost. pag. 106.

2) Quo spectant, quæ ex ejusdem S. Patris *Antirrhetico*, a Laur. Alex. Zacagnio vulgato in *Collectaneis monumentorum veterum Ecclesiæ græcæ*, tom. I, Romæ 1698, duriuscula objici solent, de quibus cf. eundem Zacagnium in præfat. n. 21 et seqq.

3) De quibus cf. Petav. lib. IV, cap. 14, §. 5 et seqq.

mentionem fecit aceti et pelagi non ut res ipsas confunderet, sed ut exemplo aliquo tenuitatem et parvitatem nostræ naturæ cum infinito et incomprehenso illo divinitatis pelago comparatæ, demonstraret [1]. Dum propterea Christi carnem asserit Gregorius non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, non de proprietatibus essentialibus, sed de accidentalibus, ut vocant, locutus est, sine quibus salva et integra consistere potest humana natura. Sed præstat ex hac ipsa *Oratione IV contra Eunomium* verum S. Gregorii sensum promere. Vix enim dixit quod humana natura *cum divinitate temperata non amplius in suis terminis et proprietatibus manet* ut seipsum explicans immediate subdiderit: *Carnis tamen et divinitatis proprietatum inconfusa permanet contemplatio* [2] quod deinceps fuse prosequitur [3].

ARTICULUS IV.

De duplici in Christo voluntate et operatione.

450. Ex hominibus eutychiana lue infectis prodiit Monothelitarum hæresis, eorum scilicet qui unicam in Christo voluntatem et operationem professi sunt. Hujus erroris semina jecit an. 630 et Heraclii imperii XX, Jacobitarum Patriarcha Athanasius qui suis artibus Imperatorem in fraudem induxit. Agentibus deinde Sergio occulto et ipso hæretico jacobita Patriarcha Constantinopolitano et Cyro, Phasidis primum Episcopo ac postea Alexandrino Patriarcha, majus robur ac firmitatem nova hæresis nacta est. Interea Sophronius doctus et sanctus monachus qui paulo post ad Jerosolymitanam cathedram evectus est, Cyro, qui omnium primus publice dogma de unica in Christo voluntate proposuerat, fortiter restitit, ac celebrata synodo scripsit ad Sergium prius, deinde per Stephanum Dorensem Episcopum literas misit ad Honorium Romanum Pontificem, quibus de nova Monothelitarum hæresi certiorem illum reddidit. Verum eodem anno, quo Sophronius, scripsit pariter

1) Ὁ θεῖος Γρηγόριος τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ὄξους, καὶ τῆς θαλάττης ἐχρήσατο· τὸ εὐτελὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως, πρὸς τὸ ἄπειρον μέγεθος τοῦ ἀκαταλήπτου πελάγους τῆς θεότητος ἐνδεικνύμενος. edit. Gretseri S. J. Ingolstad. 1606, pag. 240.

2) Διαμένει δὲ ἀσύγχυτος τῶν τε τῆς σαρκὸς καὶ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων ἡ θεωρία, ἕως ἂν ἐφ' ἑαυτῶν θεωρεῖται ταὐτῶν ἑκάτερον.

3) Cf. de hoc argumento præter sæpe citt. Auctores P. Michaëlis Le Quien *Dissertat.* II. *Damascenicam, De quibusdam auctoritatibus, quibus Eutyches aliique unius in Christo naturæ adsertores, hæresim suam tuebantur.* Thomassinum, *De Incarnat. Verbi*, lib. III, cap. 3 et seqq. Galanum *Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana*, Romæ 1658, tom. I, part. II, pag. 175 et seqq. Consuli etiam possunt Theoriani *Disputatio cum Syris jacobitis* quam ex vaticano codice edidit et vers. latinam adjecit Cl. Majus in Scriptorum veterum nova collectione, Romæ 1832, tom VI, pag. 314 et seqq. et Nat. Alex. *Diss.* XXIV, *in sæc.* 5.

Sergius ad Honorium, et ea quæ a Cyro et Sophronio gesta erant, exposuit, ita tamen, ut eos qui duas in Christo voluntates adstruebant, suspectos redderet, quasi duas in Christum contrarias pugnantesque invicem voluntates inducerent. Quare consultius videri sibi dicebat, ut nec una, nec duæ in Christo nominarentur voluntates, sed unus dumtaxat operans. Ad hæc respondens Honorius illud Sergii consilium approbat retinendæ concordiæ gratia, unamque profitetur in Christo voluntatem, ut sic intercluderet voluntatum conflictationem inter se pugnantium, prout Sergius, ab asserentibus duas voluntates induci, affirmabat.

451. Oeconomicum silentium probavit pariter Heraclius eadem Sergii fraude deceptus, in ***Ecthesi*** seu fidei professione quam circa hæc tempora edidit, nomine quidem suo, a Sergio tamen conscriptam, ut Imperator declaravit, cum cognovit a Severino aliisque Romanis Pontificibus eam rejici ac damnari. Suasione Pyrrhi Constantinopolitani Patriarchæ hæretici pariter monothelitæ, Constans, tertius ab Heraclio in imperio successor, aliud promulgavit edictum quod ***Typum*** vocavit, quo silentium indicebatur tum unam tum duas voluntates in Christo asserentibus; quod pariter Romæ proscriptum est Sic prava hæresis dilatata est donec sub Constantino Pogonato, Imperatore catholico, et Agathone Rom. Pontifice an. 680 Constantinopoli Concilium œcumenicum VI et Constantinopolitanum III celebratum est, in quo asserta est catholica veritas, ac proscripta hæresis cum suis auctoribus et fautoribus [1]).

452. Quod in aliis hæreticis factum constanter est ut non solum a veritate sed a se invicem in errore profitendo dissentirent, in Monothelitis etiam contigit. Valde tamen interest illud in quo præcise illorum hæresis constiterit nosse, quia ex hoc quæstionis status pendet qui nos inter et Monothelitas intercedit.

453. In eo igitur omnes conveniebant Monothelitæ, ut unam in Christo assererent voluntatem, atque ex hoc præcipuo ipsorum dogmate nomen sortiti sunt.

454. Verum cum *voluntatis* voce tum possit significari *naturalis* volendi *facultas* (*energiam* Græci appellant), tum ipse voluntatis *actus* (*θέλημα thelema* ab iisdem vocatur); et hic rursum bifariam dividatur, in actum scilicet *physicum* et *necessarium*, et in actum *deliberatum* ex judicio, quod vocant practicum, proficiscentem (Græci priorem dicunt *θέλημα φυσικὸν* posteriorem *θέλημα γνωμικὸν*); hinc videndum superest in quo error Monothelitarum versaretur, seu quamnam voluntatem ex recensitis in Christo Monothelitæ negarent.

1) Cf. Petav. lib. I, cap. 19 et seqq. Alios antiquos et recentiores, qui scripserunt de Monothelitarum hæresi, vide apud Fabricium *Bibl. græc.* tom. x, pag. 204 et seqq. quibus addi potest *Apologia pro Honorio I. Rom. Pontif.* Joan. Bapt. Bartholi Feltriensis Episcopi. vol. I, in 4. *Ausburgii* 1750. a cap. 1. ad 9

455. Porro ipsi pervicaciter inficiabantur in Christo inesse voluntatem humanam naturalem sive prout *facultatem* significat, sive prout significat *actionem*, ne si naturalis esset ut ipsi autumabant, esset item necessaria. Hinc nonnisi voluntatem electivam in Christo admittebant, quam et *personalem* esse dicebant. Ex quo in ipsorum hypothesi consequens erat, unam voluntatem naturalem in Christo extitisse, quia si duæ forent, jam essent juxta ipsos mutuo sibi contrariæ, adeoque altera bona, altera mala, prout deliberationis conditio exposcit.

456. Hinc licet Monothelitæ voluntatem, seu facultatem volendi humanam, et actionem naturalem sive humanam operationem reipsa rejicerent in Christo, attamen nonnisi timide et quasi cunctanter id profitebantur, ne invidiam in se perversi dogmatis concitarent. Cum enim facultas et naturalis operatio propria naturæ sive substantiæ sit, perinde erat unicam adstruere in Christo naturalem operationem sive voluntatem naturalem, ac unicam in ipso prædicare naturam: id vero cum esset aperte hæreticum et a Concilio Chalcedonensi damnatum, ab hac loquendi ratione summopere cavebant. Silentium potius commendabant circa unam vel duplicem operationem, imo ut silentium circa hunc articulum ab omnibus servaretur per Imperatorum edicta, ut vidimus, satagebant. Contenti propterea erant unicam voluntatem palam in Christo profiteri, rati ita plausibilius dogma suum fore. Cum enim hæc vox ambigua sit, et tum voluntatem, prout naturalis facultas est, tum actionem deliberatam ac liberam æque significet, sive ex judicio practico prodeuntem, dum unam adstruebant voluntatem, putabant non aliter accipi quam si unam dicerent consentientem et concordem utriusque naturæ voluntatem, nec humanam a divina dissentientem; Catholicos vero duarum voluntatum assertores traducebant tamquam defensores pugnæ ac dissidii voluntatum in Christo. Hac ratione fucum imperitis faciebant. Accedit quod cum deliberata voluntas hypostasis sive personæ sit (quippe velle simpliciter naturæ proprietas est; *hoc autem vel illo modo* velle personæ, uti S. Maximus M. docet), cum una sit hypostasis in Christo eo magis concludebant unicam esse in eo voluntatem.

457. Cæterum hanc unicam quam Monothelitæ in Christo admittebant voluntatem cum Dionysio vulgo Areopagita, vocabant *theandricam*, seu *deivirilem*, ex divina scilicet et humana voluntate coalescentem, ita tamen ut divina active, humana vero omnino passive se haberet. Hinc vocabant humanam naturam proindeque voluntatem, instrumentum divinitatis; quemadmodum vero instrumentum nihil per se agit, et operatur, sed omnem actionem suam ab externo impulsu et principio mutuatur, atque uti corpus nostrum instrumentum est animæ nostræ, nec ex se agit, sed agitur ac movetur ab anima, ita illi huma-

nam Christi naturam omni carentem actione ac voluntate constituebant, rationali præsertim et intelligentis propria. Quare in istorum systemate stirps et vitalis facultas et potentia in divinitate inerat, a qua deinceps in humanitatem manabat et profluebat, citra principalem vim et causæ agentis efficientiam [1]).

458. Ex his intelligitur nostri muneris esse adstruere in Christo voluntatem naturalem duplicem, divinam et humanam, non solum quatenus voluntas humana pro facultate accipitur, sed etiam quatenus actionem et operationem hæc vox denotat; tum ostendere ejusmodi actionem et operationem humanæ naturæ activam esse, seu ex proprio motu profluere. Quod ut obtineamus, sit

PROPOSITIO.

Duæ naturales operationes et voluntates indivisæ et inconfusæ in Christo sunt confitendæ.

459. De fide est, totidem enim verbis hæc veritas definita fuit in Conc. œcumenico VI, seu Constantinopolitano III. Etenim: ***Et duas naturales voluntates in eo*** (Christo), ajunt hujus Concilii Patres, ***et duas naturales operationes***, ***indivise***, ***inconvertibiliter***, ***inseparabiliter***, ***inconfuse***, ***secundum sanctorum Patrum doctrinam adæque prædicamus*** [2]).

460. Jam vero Scripturarum auctoritate in primis ejusmodi doctrinam fulciri, duas nempe naturales operationes in Christo inesse, tot testimoniis evincitur, quot divinas et humanas Scripturæ distincte Christo tribuunt actiones et operationes, quæ innumera prorsus sunt; divinas quidem, cujusmodi sunt vaticinia et miracula, quæ nonnisi divina virtute effici possunt, et tamen a Christo patrata Scripturæ exhibent, ut iis sibi propriam divinitatem asserenti fidem conciliaret. Humanas vero cujusmodi eæ sunt, quas idem Christus consulto in eum finem exercuit, ut homo crederetur, ut sunt ambulare, loqui, cibo ac potu refici, esurire, sitire, lassari, exultare gaudio, mœstitia angi, lacrymari, pati, vulnerari, ac per summos denique cruciatus animam profundere, quæ nec divinitas operari, ac suscipere sola in se potest: has tamen singulis fere paginis Sacræ Scripturæ præsertim Novi Testamenti recensent. Cum igitur absurdum omnino sit, quæ sunt propria humanæ naturæ, divinæ adscribere, aut quæ divinæ naturæ et virtutis sunt, humanæ tribuere naturæ, consequens est pro utraque, qua præditus fuit Christus, distincta natura divina

1) Cf. Petav. loc. cit. tum lib. VIII, cap. 1 et seqq. Exinde patet, graviter illos scriptores hallucinari, qui censent hæresim monotheliticam constitisse in sola negatione actionis in voluntate humana.

2) In *Collect. Conc.* tom. III, col. 1400, C

et humana, distincte diversas actiones et operationes eum posuisse.

461. Quod attinet ad voluntates, prout hæ facultates naturales et naturales operationes, sive naturæ motiones sunt, duas pariter in Christo eas extitisse ex modo dictis jam colligitur; hoc enim ipso quod facultates et operationes sint, cum ostenderimus ex Sacris Literis duplicis generis operationes distincte et inconfuse in Christo inesse scilicet divinas et humanas, constat utramque pariter voluntatem et operationem naturalem distincte et inconfuse in eodem reperiri.

462. Jam præstat idipsum ostendere quoad has voluntates, prout actus elicitos sive *volitiones*, ut vocant, significant, divinam et humanam in Christo fuisse, quod proterve negabant Monothelitæ. Quod spectat ad divinam, non est cur de hac adstruenda soliciti simus, cum eam illi hæretici ultro in Christo esse concederent, imo solam esse contenderent. Reliquum igitur est ut ex Sacris Literis evincamus Christum habuisse voluntatem humanam, liberam et juris et potestatis suæ. Porro ejusmodi testimonia totidem habentur quot illa sunt in quibus voluntas Christo tribuitur distincta a voluntate Patris. Celebre est illud quod legitur Matth. XXVI, 39, et Marc. XIV, 36: ***Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu;*** vel ut legitur Luc. XXII, 42: ***Non mea voluntas, sed tua fiat.*** Ibi Christus perspicue ostendit aliam sibi inesse voluntatem distinctam a voluntate Patris, atqui hæc divina esse non potuit quæ una est in ambobus, ut nemo prorsus dubitat; ergo est humana. Rursum idem Christus, Joan. VI, 38, inquit: ***Descendi de cœlo, non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me***, ubi idem recurrit argumentum. Hinc Apostolus Philipp II, 8, de Christo ait: ***Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem;*** et ad Hebr. X, 7, de Christo exponit verba Psalmi XXXIX, 8: ***In capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam, Deus mëus volui.*** Christus igitur Deo ac Patri suo obedivit, et obedientiæ suæ merito liberavit ac redemit genus humanum: atqui neque obedivit ac meruit voluntate divina, ergo obedivit ac meruit voluntate humana. Huc accedunt illa Scripturarum effata, quæ de Christo referunt quæ hominis sunt et humanæ naturæ consentanea ex. gr. ut legitur apud Marcum, quod Christus accedens ad Apostolos ***volebat præterire illos*** [1]); ***et ingressus in domum neminem voluit scire et non potuit latere*** [2]); sic cum ***dederunt ei vinum cum felle mixtum; gustans noluit bibere*** [3]), aliaque ejusmodi sexcenta occurrunt, quæ aperte ostendunt Christum actus elicuisse humanæ voluntatis proprios.

1) Marc. VI, 48.
2) Ibid. VII, 24.
3) Matth. XXVII, 34.

hitur in ipsum cultum, et in cultores Cordis Jesu. Hæc autem doctrina non ita pridem a schismatico Episcopo janseniano revocata est, qui inter sectarios recenset illos Christi fideles, qui divino cultu Cor Jesu prosequuntur [1]).

521. Ut germanam propterea Ecclesiæ doctrinam circa debitam Christo adorationem tueamur, duo præstabimus. Primo ostendemus adversus recensitos hæreticos uno eodemque supremo latriæ cultu humanam Christi naturam cum Verbo divino esse adorandam. Deinde adversus Pistorienses ac Jansenistas reliquos, Sedis Apostolicæ, quæ cultum Cordis Jesu probavit, vindicias sumemus, ostendentes ejusmodi cultum omni superstitionis labe esse prorsus immunem.

PROPOSITIO I.

Uno eodemque supremo latriæ cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino cum quo est hypostatice conjuncta.

522. Est de fide; contradictoria enim propositio proscripta est in Concilio generali V. can. IX, his verbis concepto juxta versionem Lateranensis Synodi: *Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo duas adorationes introducunt, semotim Deo Verbo, et semotim homini: aut si quis ad peremptionem carnis, aut ad confusionem deitatis et humanitatis, unam naturam sive essentiam convenientium portentose dicens, sic adorat Christum, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne adorat, juxta quod sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est: talis anathema sit* [2]).

523. Priusquam vero hujus veritatis argumenta proferantur, nonnulla quæ lucem affundant, præmittenda sunt ad omnem ambiguitatem tollendam.

524. Ac I quidem animadvertendum est, aliud esse *objectum* cultus nostri in materia de qua est sermo, aliud *motivum*. Objectum est ipsa caro, seu potius humanitas Christi prout subsistit in Verbo seu *in concreto*, quæ adoratur directe, imme-

1) Grégoire, ancien évêque de Blois, *Histoire des sectes religieuses*. Paris 1828. liv. III, ch. 20, *Cordicoles, ou Histoire critique des dévotions nouvelles au sacré Cœur de Jésus et au cœur de Marie*. In quo capite ut in pluribus aliis certare inter se videntur falsitates, calumniæ, mendacia, quæ Auctor licet centies protrita, ac si primum a se proferantur, in medium adducit.

2) Cf. *Acta Conc.* Hard. tom. III, col. 198, tum Concil. Lateran. sub Martino I, act. seu secretario 4, ib. in *Collect.* Hard. col. 839. Quibus addi possent epist. synodica Conc. Alex. ad Nestorium a Cyrillo data, et Concil. Chalcedonense, act. V.

diate, et in se [1]); motivum est unio hypostatica, qua factum est ut caro illa sit *propria Verbi* seu *caro Dei*, ut Patres loquuntur [2]. Hinc etsi caro Christi adoretur *in se*, non adoratur tamen *propter se*, quod proprium est solius divinitatis, quæ est simul objectum et motivum supremi latriæ cultus, ac propterea sola adoratur *in se* et *propter se*.

525. II. Cum igitur fundamentum seu motivum istius supremi cultus quo Christi humanitatem prosequimur, sit unio hypostatica, plane consequitur adorationem ejusmodi non terminari aut sistere in ipsa Christi humanitate, sed in Verbo, quod ei factum est subsistentia, ut loquitur S. Joan. Damascenus [3]).

526. III. Demum notandum est perinde esse adorare Christi humanitatem seu carnem ac adorare Christum ipsum, qui Deus homo est, neque unquam adorari posse ejusmodi cultu humanitatem Christi in abstracto, sed semper coli debere in concreto, seu totum et integrum Christum, qui profecto in partes discerpi nequit [4]).

1) Permisceri nequeunt perinde ac synonyma essent adverbia *directe*, *separatim*, *primario*; etenim tum ex lexicis tum ex communi loquendi usu constat has voces aliud omnino, non vero idem significare. Hinc fieri potest, ut adoratio *directe* tribuatur humanitati Christi, quin ei tribuatur *separatim* et *primario*, in eaque terminetur. Qui propterea generatim et universe statuit humanitatem Christi non posse *directe* adorari adoratione latriæ, hoc ipso generatim et universe excludit omnem modum, quo talis adoratio dirigi potest ad humanitatem Christi, etiam cum ad eam dirigitur non propter se, nec separatim a divinitate, sed ita, ut non in ea terminetur, sed in Verbo in quo humanitas Christi subsistit. Sublata proinde quacumque *directa* adoratione latriæ erga humanitatem Christi hoc ipso tollitur omnis eidem exhibenda adoratio latriæ, cum intelligi nequeat exhiberi posse cultum, quin illud objectum respiciat cui tribuitur. Merito propterea ut erronea notata fuit propositio synodi Pistoriensis. Cf. Gerdil. in *Animadv. in notas Feller.* §. 2, not. 1, opp. Auct. ed. Rom. tom. XIV.

2) Cf. apud eundem §. I.

3) *De fide orthod.* lib. III, cap. 8. Ejus verba inferius dabimus.

4) Ex his patet immerito Feller (qui tamen aliunde optime de christiana et catholica fide meritus est tot præclaris operibus quibus eam egregie defendit et illustravit) in notulis quas apposuit Constitutioni *Auctorem fidei* inter cætera scripsisse: „Unde merito, si accuratio theologica spectetur, culpatur illa separatio in oratione *Sacrosanctæ et individuæ Trinitati*, crucifixi D. N. J. C. humanitati", etc. Hoc enim ipso quod vocatur *humanitas Christi*, evidens est spectari Christi humanitatem in Verbo subsistentem et in concreto, nec ullam induci divisionem ac separationem, alioquin pari jure culpanda esset oratio quam Ecclesia in sacræ liturgiæ Secretis per annum recitare consuevit: *Unigeniti tui, Domine, nobis succurrat humanitas;* culpanda item invocatio cum latriæ cultu conjuncta, quæ fit a sacerdote sacram hostiam sive sumente, sive porrigente: *Corpus D. N. J. C. custodiat animam meam*, vel *tuam*, *in vitam æternam*. Quis enim unquam dixerit in ejusmodi invocationibus injici suspicionem aut periculum separationis? Cæterum distincta mentio quæ in objecta ratione fit Trinitatis et humanitatis Christi crucifixi, eo spectat, ut distincte recolantur; ac velut in recitantium officium mente defixa teneantur duo præcipua fidei nostræ distincta mysteria; sacrosanctæ nimirum Trinitatis; et Incarnationis Christi Domini; beatæque passionis quam pro generis humani salute in sua humanitate sustinuit. Cf. Gerdil. loc. cit.

Ast longe pejus a veritate discessere Jansenistæ, qui præfatam orationem, quam plures a S. Bonaventura confectam tradunt, quamque Leo X et Urbanus VIII commendarunt et indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus ditarunt, quam denique universa usurpat Ecclesia, velut ineptam et erroribus scatentem traducere non dubitarunt, ut D. Pannalini Episcopus Clusensis et

527. His ita compositis, ut cœptum insistamus iter, sic veritatem thesis nostræ adstruimus tum ex Sacris Literis, tum ex perpetua et constanti Patrum traditione et Ecclesiæ sensu, tum denique ex ratione ipsa theologica.

528. Scripturæ passim supremo latriæ cultu Christum, nempe Deum hominem adoratum, atque adorandum exhibent. Sane Apostolus Hebr. I, 6, scribit: ***Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: et adorent eum omnes Angeli Dei***; et rursum in Epist. ad Philipp. II, 10: ***In nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum.*** Quapropter Magi divino impellente Spiritu, Christum Jesum ***procidentes adoraverunt*** 1), et cæcus natus interrogatus a Christo: ***Tu credis in Filium Dei?*** Respondit: ***Credo, Domine, et procidens adoravit eum*** 2). Hanc eandem adorationem exhibent Apostoli eidem Christo a mortuis excitato: ***Videntes eum adoraverunt***, Matth. XXVIII, 17. In his porro similibusque testimoniis agi de adoratione latriæ delata toti Christo, nempe homini Deo constat tum ex verbis ipsis, tum ex toto contextu atque ex sensu Ecclesiæ ac totius antiquitatis 3).

529. Hinc Patres perpetuo insectati sunt eos, qui vel ejusmodi cultum Christo denegabant, ut plures Ariani, vel qui Christi humanitatis adorationem inficiabantur, ut Apollinaristæ, qui Catholicos convicii causa vocabant *ἀνθρωπολάτρας*, seu ***hominicolas*** 4), et unanimiter docuerunt Christi carnem Verbo

Pientinus, qui eam vocavit *Formola di pregare indigesta* et extensor demum kalendarii ejusdem diœcesis, qui scribere non erubuit: *Pluribus scatet erroribus*; ast apposite Cl. Auctor *Dictionarii Ricciani et anti-Ricciani*, can. Guasco de ejusmodi kalendariographo scribit: *Multa ipse scatet ignorantia.* Cf. *Dict. Ricc.* art. 115, ac supplementum *Al giorn. eccles. di Roma*, 1789, quint. IV, pag. 233 et seq.

1) Matth. II, 11: *Πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ.* Religiosam ac latreuticam fuisse hanc Magorum adorationem, secus ac cum Richardo Simonio nonnulli audaciores critici autumant, omnia hujus facti adjuncta suadent. Quare cum Richardus in multorum incidisset reprehensionem ob ejusmodi sententiam, quam in versione gallica N. T. emiserat, eam postea emollivit in sua *Historia critica N. T.* Notandum porro est vocem *πεσόντες* perinde valere ac *cadentes, prostrati*, etc. Cf. Lib. Fassonii *Diss. de cultu Jesu Christo a Magis exhibito*, adv. Richard. Simonium et Sam. Basnagium in *Thes. theol.* Zachariæ, tom. IX, pag. 739.

2) Joan. IX, 38: *Πιστεύω, Κύριε, καὶ* (in var. *πεσὼν*) *προσεκύνησεν αὐτῷ.*

3) Cf. Maldonatum in *Comment. in* IV *Evang.* ad cit. loc.

4) Nempe Apollinaristæ unica Christum adoratione venerandum esse docuerunt; sed aliter ac catholica fides habet, communem cum ea sententiam interpretati sunt. Cum enim unionem duarum naturarum inficiarentur hæretici illi; docebant Christum non esse hominem perfectum ac nostri similem; sed solam carnem a Verbo esse susceptam, eamque e cœlo delapsam, et Patri *ὁμοούσιον,* hoc est *ejusdem substantiæ* cum Deo statuerunt, ut latissime tradit S. Athanasius in lib. *De Incarnatione*, qui illos propterea arguebat, quod Incarnationem revera e medio tollerent, hoc est, humanæ carnis assumptionem, nec aliud præterquam solam carnis speciem ac larvam admitterent, quemadmodum Marcionitæ et Manichæi. Hac propterea perversa imbuti sententia, unicam Christo docebant adorationem esse tribuendam. Cæterum hæc animadversio confert tum ad intelligentiam canonis IX, quem attulimus, Conc. V gener. tum ad intelligentiam nonnullorum Patrum testimoniorum, qui præfatos hæreticos impugnarunt. Catholici autem et ipsi docent unica adoratione in utraque na-

conjunctam supremo latriæ cultu esse adorandam; ita Athanasius, Epiphanius, Gregorius Naz. atque Nyssenus, Ambrosius, Augustinus, Joannes Damascenus aliique apud Petavium [1]. Ne longiores simus quam par est, nos unius Augustini verba proferemus ex Patribus latinis, et Joan. Damasceni ex Patribus græcis. Sic igitur loquitur S. Augustinus enarrans verba Ps. XCVIII. *Adorate scabellum pedum ejus: Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quæro hic; et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando* [2]. S. autem Joan. Damascenus rationem præterea theologicam includit, scribens: *Neque enim adorandam esse carnem ejus negamus: quippe quæ adoratur in una Verbi persona, quæ quidem ipsi persona et hypostasis facta est. Qua in re non creaturæ servimus; non enim illam ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam, et quia duæ ipsius naturæ ad unam Dei Verbi personam reducuntur unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob ignem cum ligno conjunctum vereor. Ambas Christi naturas ob unitam carni divinitatem adoro* [3].

530. Ex his patet hujus veritatis rationem theologicam esse hypostaticam unionem Verbi cum humanitate. Cultus enim et adoratio toti rei subsistenti tribuitur, atque ad personam proprie refertur: atqui natura divina et humana simul conjunctæ in unitate personæ divini Verbi totum ac unum Christum constituunt. Igitur natura ipsa humana uno eodemque supremo latriæ cultu cum Verbo divino est adoranda, non quidem propter se, ut superius adnotavimus, sed propter Verbum.

tura Christum esse prosequendum, sed ob unitatem personæ.

1) Lib. XV, cap. 3, §. 7 et seqq.

2) *Enarr. in Psalm.* XCVIII, n. 9, ed. Maur. tom. IV. Adnotant vero Maurini editores opp. S. Ambrosii in nota ad n. 79, libri III, *De Spiritu Sancto*, quod S. Augustinus fidelissimus S. Ambrosii discipulus exponens supra citatum ab Ambrosio psalmi XCVIII versum: *Adorate scabellum pedum ejus*, ut eum Sacramento altaris accommodaret, non solum Ambrosianas sententias, sed et verba ipsa mutuatus sit. Cf. S. Ambros. loc. cit. tom. II, opp. pag. 681, cum nota apposita. Ineluctabile enim in utriusque S. Patris verbis argumentum habetur, quod obiter dico, de credita reali Christi præsentia in Eucharistia, ac supremo latriæ cultu eidem exhibito.

3) Lib. III. *De fide orthodoxa*, cap. 8. *Οὐκ ἀπροσκύνητον τὴν σάρκα λέγοντες· προσκυνεῖται γὰρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ λόγου ὑποστάσει, ἥτις αὐτῇ ὑπόστασις γέγονεν· οὐ γὰρ ὡς ψιλὴν σάρκα προσκυνοῦμεν, ἀλλ᾽ ὡς ἡνωμένην θεότητι, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ λόγου, τῶν δύο αὐτοῦ αναγομένων φύσεων· δέδοκα τοῦ ἄνθρακος αψασθαι διὰ τὸι τῷ ξύλῳ συνημμένον πῦρ· προσκυνῶ τοῦ Χριστοῦ τὸ συναμφότερον, διὰ τὴν τῇ σαρκὶ ἡνωμένην θεότητα.* Ed. Le Quien, cujus eruditi editoris cf. notam ad hunc loc. opp. tom. I, pag. 216.

531. Et hæc quoad fidei dogma. Disceptari solet insuper a scholasticis num præter illum latriæ cultum quo Christi humanitatem prout Verbo conjuncta est, adoramus, possit deferri cultus latriæ inferior, quem vocamus *hyperduliæ*, huic ipsi humanitati quatenus mentis præcisione distincta apprehenditur a divinitate. Et alii in aliam atque aliam sententiam abierunt, aut affirmando scilicet aut negando [1]). Nobis vero supervacanea hæc quæstio videtur, imo et periculi plena. Cæteris enim omissis, cum ex superius dictis constet totam rationem existentiæ hujus humanitatis esse subsistentiam Verbi, sine qua humanitas Christi in concreto nec est nec concipi potest, velle eam mentis præcisione separare ad ei cultum tribuendum distinctum inferioris ordinis, perinde esse videtur ac ipsam destruere ad eam honorandam. Demum, ut verbis utar Thomassini, quid attinet novos excogitare et congerere illi carni honores? An ei abunde non sufficiunt divini? An ei non sufficiunt, qui Deo sufficiunt? An illi parum est, quod Deo satis est [2])?

DIFFICULTATES.

532. *Obj.* 1° Non adoratur supremo latriæ cultu nisi Deus. Jam vero caro Christi non est Deus. 2° Hinc S. Augustinus: ***Honoratur**, inquit, **homo Christus, sed non sicut Pater Deus. Quare? Quia secundum hoc dixit: Pater major me est*** [3]). 3° Et S. Cyrillus Anathematismo VIII contra Nestorium, asserit ***nefas esse hominem assumptum coadorare cum Deo Verbo.*** 4° Nec prodest unio substantialis humanitatis cum *Verbo*, siquidem ex ea non exurgeret nisi adoratio relativa, non autem absoluta, qualis ad latriæ cultum requiritur; 5° aut saltem dicendum cum Durando humanitatem Christi adorandam tantum esse *per accidens*, quod tamen theologi unanimi consensu improbant. Ergo.

533. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Ratione sui et propter se, *conc.* ratione hypostaticæ unionis et propter Verbum, prout exposuimus, *neg.*

534. *Ad* 2m, *Dist.* Spectata humanitate in se ipsa, *conc.* subsistente in Verbo, *neg.* Ibi enim S. Doctor loquitur de huma-

1) Diversas ac discrepantes scholasticorum sententias recenset Vasquez in III part. S. Thomæ, disp. XCVI, cap. I et seqq. Ipse vero sententiam negantem difuse tanquam unice veram tuetur, utpote consentaneam doctrinæ Patrum et Conciliorum: affirmantem autem sententiam omni argumentorum genere confutat, ostenditque perperam in subsidium hujus doctrinæ adduci auctoritatem S. Thomæ præsertim a Cajetano, Suarezio aliisque ejusdem sententiæ patronis. Non aliud enim docet S. Th. part. III, q. 25, art. 1 et 2. quam adorationem Christo delatam duplici titulo ipsi deferri, tum ratione gratiæ habitualis et donorum, tum ratione deitatis præcipue. Quia utramque apprehendimus et ratione utriusque adoratione dignus est, non autem quod una adoratio possit ab alia separari, aut uni seorsim naturæ unam adorationem, seorsim alteri aliam exhiberi. Cf. Vasquez loc. cit. cap. 5, n. 34.

2) *De Incarn.* lib. XI, cap. 3, §. 13, ubi tredecim argumenta urget ad excludendam duplicem ejusmodi adorationem, quæ gravissima profecto videntur.

3) *Tract.* XXIII. *in Joan.* n. 13, ed. Maur.

nitate Christi abstracte spectata, non autem in concreto prout in Verbo subsistit, de qua nos disserimus, cui S. Pater tum in hoc ipso tractatu [1]), tum loco in probationibus adducto luculenter divinos vindicat honores.

535. *Ad* 3m, *Dist.* In sensu Nestorii dividentis personas, *conc.* in sensu catholico, *neg.* Una enim adoratio Christi ut jam animadvertimus, et ab Apollinari, et a Nestorio, et ab Ecclesia Catholica verbis iisdem, sensu longe dissimili prædicatur. Unitas enim adorationis ab Apollinari propugnabatur, ut naturas confunderet, a Nestorio, ut personas divideret, ab Ecclesia, ut geminas inconfusasque naturas in una persona profiteatur. Quare Nestorius dicere solebat, referente eodem S. Cyrillo: *Propter gestantem gestatum veneror: propter latentem adoro spectabilem* [2]). Cui quidem impietati opponit Cyrillus Anathematismum VIII cit. qui ita integer se habet: *Si quis audet dicere hominem assumptum coadorari cum Deo Verbo oportere, et connuncupari Deum tanquam alterum cum altero; adjectio enim συν (cum) syllabæ hoc cogit intelligi; et non magis una reverentia veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod Verbum caro factum est; anathema sit* [3]).

536. *Ad* 4m, *Neg. conseq.* Etenim per unionem hypostaticam facta est illa caro, caro Dei, Deumque propterea cum carne sua adoramus.

537. *Ad* 5m, *Dist.* Per accidens, id est, non propter se et ex consequenti, *conc.* per accidentalem unionem, quam Nestorius invexit, *neg.* Nec alius est sensus Durandi, qui solum contendit humanitatem illam non esse adorandam propter se, sed propter Verbum cui copulata est [4]).

PROPOSITIO II.

Cultus sacratissimi Cordis Jesu, prout ab Apostolica Sede probatus est, atque in Ecclesia Catholica frequentari consuevit, pius est, et omni superstitionis labe immunis.

538. Est *certa;* ut patet tum ex censura lata a Pio VI, in Constitut. *Auctorem fidei* ad propos. LXII, synodi Pistorien-

1) Tract. cit. n. 6.

2) Lib. II, *Adv. Nest.* opp. tom. VI, pag. 56: *Διὰ τὸν φοροῦντά φησι, τὸν φορούμενον σέβω· διὰ τὸν κεκρυμμένον, προσκυνέω τὸν φαινόμενον.*

3) Ex vers. Dionysii Exigui apud Harduin. tom. I, *Act. Concil.* col. 1194: *Εἴ τις τολμήσει λέγειν, τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ συνδοξάζεσθαι, καὶ συγχρηματίζειν Θεὸν, ὡς ἕτερον ἐν ἑτέρῳ· τὸ γὰρ Σὺν ἀεὶ προστιθέμενον, τοῦτο νοεῖν ἀναγκάζει, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει τιμᾷ τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμπει, καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος· ἀνάθεμα ἔστω.* Hinc Cyrillus lib. cit. contra eundem Nestorium, ipsum arguit idololatriæ eo quod non admissa hypostatica ac substantiali unione Christi tamen carnem dixerit eodem cultu esse adorandam ac ejus divinitatem.

4) Cf. de hoc ipso argumento S. Th. loc. cit.

sis, his verbis concepta: *Doctrina, quæ devotionem erga sacratissimum Cor Jesu rejicit inter devotiones, quas notat* (synodus) *velut novas, erroneas, aut saltem periculosas, intellecta de hac devotione, qualis est ab Apostolica Sede probata, falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa.* Tum ex censura qua perstringitur prop. LXIII: *Item in eo quod cultores Cordis Jesu hoc etiam nomine arguit* (synodus), *quod non advertant sanctissimam carnem Christi, aut ejus partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione, aut præcisione a divinitate adorari non posse cultu latriæ. Quasi fideles Cor Jesu adorarent cum separatione vel præcisione a divinitate, dum illud adorant, ut est Cor Jesu, Cor nempe personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exsangue Corpus Christi in triduo mortis sine separatione, aut præcisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro, captiosa, in fideles Cordis Christi cultores injuriosa.*

539. Ex his vero censuris deprehendimus 1° objectum cultus de quo disserimus esse *ipsum Cor Jesu*, id est, Cor personæ Verbi incarnati, 2° cultum qui specialiter Cordi Jesu defertur, esse supremum, seu latriæ, quo nempe personam Verbi incarnati adoramus a qua nullatenus Cor separatur aut separari potest; 3° cultum istum qualis ab Apostolica Sede probatus est, omni prorsus esse superstitione immunem.

540. Cum ejusmodi *objecto* confundi aut permisceri nequit *motivum* ejusdem cultus. Quod quidem motivum multiplex est, ac 1° quidem quia istud sanctissimum Cor exhibitum est a Christo ipso tanquam piarum suarum affectionum sedes, quas nos ab ipso mutuari vult, dicens: *Discite a me quia mitis sum et humilis Corde.* 2° Quia cor ex communi hominum sensu, et recepto ac universali loquendi usu a Scriptura ipsa consecrato est symbolum amoris, ac propterea Cor Jesu est symbolum immensæ illius charitatis et amoris, quo tot ac tanta Christus pro nobis fecit ac perpessus est ad nos redimendum, ac illud potissimum, quod pro nobis instituit SS. Sacramentum Corporis et Sanguinis sui quo pascimur ac potamur. 3° Quia per hoc sanctissimi Cordis symbolum vehementer fideles incalescunt tum ad recolendam Christi morientis passionem, tum ad rependendum eidem Christo amorem et grati animi sensum pro tot beneficiis quibus ab eo affecti et cumulati sunt. Atque hæc sunt, quæ substantiam, ut ita dicam, ac spiritum seu animam ejusmodi devotionis seu cultus constituunt, prout toties Romani Pontifices declararunt.

541. Nunquam propterea in hoc cultu objectum a motivo separari aut dispesci debet ut plenus ille habeatur. Exurgit enim hic cultus ex utroque objecto *materiali*, ut vocant, et *formali*

simul sumptis, seu colitur Cor Jesu *in se*, ac prout est *amoris symbolum*. Cor enim verum et reale seu physicum est subjectum ejusdem symboli, quod quidem symbolum sine ipso vero corde concipi nequit. Objectum autem formale, seu motivum rationem suppeditat quare cor potius, quam aliud corporis Christi membrum a fidelibus colatur et adoretur, seu cur fideles dirigant speciali modo cultum suum ad cor, quatenus in ejusdem Christi corpore reperitur seu in *totalitate* cum cæteris partibus coexistit, et in persona Verbi subsistit.

542. Quibus ad tollendam omnem æquivocationem et præoccupandas difficultates enucleatis, reliquum est, ut veritatem enunciatæ propositionis vindicemus. Ad hoc porro conficiendum tria ostendamus oportet: *primo* Cor Jesu in se, seu prout corporea pars est carnis Christi (quod vidimus ab Apostolica Sede probatum ex censura prop. XLIII, syn. Pistoriensis constituere objectum materiale hujus cultus) esse supremo latriæ cultu adorandum; *deinde* objectum formale, seu motivum ejusdem cultus certum suppeditare fundamentum, quo speciali ratione dirigatur adoratio ad Cor Jesu prout symbolum est ejus in nos immensæ charitatis; *tertio* demum hunc specialem cultum, qui Cordi Jesu defertur, tum ratione sui, tum ratione symboli pium esse atque omni prorsus superstitionis labe immunem. Quæ quidem singillatim breviter ac perspicue ostendemus.

543. Ad primum autem quod attinet facile evincitur: de fide enim est, ut ex demonstratis constat, unionem hypostaticam immediate cum tota Christi humanitate, ac singulis ejusdem humanitatis partibus factam esse, imo hypostaticam unionem Verbi cum humanitate esse rationem formalem qua humanitas ipsa ac singulæ ejus partes subsistant ac existant in rerum natura, seu in concreto. Ergo tum humanitas, tum singulæ ejusdem humanitatis partes colendæ sunt cultu latriæ ob divini Verbi personam, cujus propriæ factæ sunt. Sane triduo mortis Christi tam ejus anima, quam ejus corpus et sanguis etsi ab invicem separata essent, colenda erant cultu latriæ ob unionem, quæ semper extitit cum ipsa divina persona in qua subsistebant. Hoc adeo evidens est ex fidei principiis, ut vel ipsi acerrimi impugnatores devotionis Cordis Jesu id fateri ultro debuerint [1]), atque ante ipsos hanc catholicam veritatem enunciaverat præstantissimus theologus Sylvius dum affirmavit *carnem, et animam Christi, et membra corporis ejus adoranda esse adoratione latriæ* [2]). Ergo.

544. Ad *alterum* vero quod spectat, eadem facilitate adstruitur: Etenim illud suppeditare certum fundamentum specialis

1) Sic enim Blasius in opusc. quod *De festo Cordis Jesu, dissertatio commonitoria*, an. 1771, inscribit. cap. 12: „Cor Jesu, *inquit*, proprie et per se sumptum ob hypostaticam unionem capax est adorationis latriæ."

2) In III part. q. 6, apud. Gerd. op. cit. pag. 340.

cultus erga aliquam determinatam partem cujusdam objecti censendum est, quod ita hanc partem a reliquis distinguit, ut pro ea talia militent rationum momenta, quæ æque pro reliquis non valent, neque iis communia sunt. Sane hoc principio ducta Ecclesia probavit cultum *Quinque Plagarum* Redemptoris solemni Officio ac Missa peculiari, in cujus Orat. Comm. et Postcomm. sic orat Sacerdos: *Ut qui vulnera D. N. J. C. hodie devote colimus.* Nil aliud autem est vulnus lateris, ut in eo hæreamus, quod propius cor attingit, nisi latus ipsum vulneratum; et ideo hunc cultum probavit Ecclesia, quia etsi includantur hæ partes vulneratæ in toto objecto, quod est corpus Jesu, tamen habent specialem mysticam significationem, et militant pro iis specialia rationum momenta, seu motiva, quæ æque in reliquis non inveniuntur. Tale porro esse motivum, quo speciali ratione Cor Jesu præ reliquis corporis ipsius membris determinate sit colendum, patet tum ex eo quod Christus ipse, ut vidimus, Cor suum velut piarum suarum affectionum sedem exhibuerit, tum proinde ex eo quod cor aptissimum symbolum sit immensæ illius charitatis, qua Christus dilexit nos, et seipsum tradidit pro nobis, quæ quidem charitas a fidelibus sub hoc symbolo speciali ratione recolitur. Ad hanc porro memoriam excitandam potissimum intenderunt Summi Pontifices in hujus cultus approbatione, prout probarunt festum *Quinque Plagarum*, aliaque festa, quæ ad specialem quandam Christi corporis partem referuntur ob mysticam illam significationem quam præ se ferunt, quæque peculiarem exhibent in speciali eo cultu defixam recordationem mysterii cujuspiam, insignisve cujusdam redemptionis beneficii.

545. *Postremum*, ex iis quæ nobis probanda proposuimus, scilicet ejusmodi cultum pium esse, atque ab omni superstitione immunem, non est nisi corollarium, quod necessario consequitur ex præmissis. Nam si Cor Jesu, nempe Cor personæ Verbi incarnati adorari debet cultu latriæ, si ob mysticam significationem sedis amoris et charitatis, cujus cor symbolum est, licet in ipsum determinate specialem cultum dirigere, prout determinate in quandam corporis partem dirigitur in cultu *Quinque Vulnerum;* omnino sequitur cultum sacratissimi Cordis Jesu qualis ab Apostolica Sede probatus est et in Ecclesia receptus, pium esse atque ab omni superstitione immunem.

546. Notandum denique est cum Cl. Gerdilio, quod singularis pars, in quam adoratio dirigitur, non adoretur, nisi propter unionem hypostaticam cum persona Verbi, profecto intelligitur in adoratione quæ huic parti exhibetur, adorari ipsam Verbi personam, atque adeo Christum totum, cujus persona alia non est nisi persona Verbi. Quo fit, ut cum Christus totus in ea sui corporis parte adoratur, nullo pacto ab ejus partis adoratione amota et exclusa intelligi debeat humanitatis totius adoratio. Et

revera, nemo unquam reperietur pius Cordis Jesu cultor, qui dum Cor Jesu adorat, utpote est Cor Jesu, in eo adorationis cultu non intendat personam ipsam Christi, atque adeo divinitatem ejus, totamque sacrosanctam humanitatem comprehendere. Ob speciale tamen motivum, ut sæpius diximus, quod militat pro Corde Jesu, tum ratione sui, tum ratione symboli, determinate dirigitur cultus ad ipsum cor, quin reliquæ partes, quæ toti insunt, excludantur. Hinc patet nullam oriri posse suspicionem aut divisionis, aut exclusionis in ejusmodi cultu, prout sibi adversarii fingunt [1]).

547. Quibus si accedat non posse quempiam verum catholicum superstitionis damnare cultum in universa Ecclesia receptum et innumeris prope spiritualibus privilegiis et indulgentiis auctum et cumulatum a Summis Pontificibus ab iisque summopere commendatum, cujusmodi esse constat cultum Cordis Jesu, aperte colligitur et plane patet propositum nostrum ac veritas assertæ propositionis [2]).

DIFFICULTATES.

548. I. *Obj.* 1° Cultus Cordis Jesu prout a S. Sede probatus est, non habet pro objecto nisi solam Christi charitatem sub sensibili cordis symbolo exhibitam; perperam igitur et contra ejusdem S. Sedis apertam declarationem cor ipsum reale, materiale, seu physicum Christi Jesu adstruitur tanquam ejusdem cultus objectum. 2° Sane in hujus festi decreto sacra rituum Congregatio declarat per ejusmodi cultum *symbolice renovari memoriam illius divini amoris, quo Unigenitus Dei Filius humanam suscepit naturam* [3]). 3° Quod clarius adhuc in Lectionibus hujus festi inculcatur illis verbis: *Quam charitatem... ut fideles sub sanctissimi Cordis symbolo devotius ac ferventius recolant; ejusdemque fructus uberius percipiant Clemens XIII P. M. ejusdem sanctissimi Cordis festum quibusdam petentibus Ecclesiis celebrare permisit* [4]). 4° Quare de solo cultu symbolico exponit Card. Gerdilius sensum quo sacra rituum Congregatio et Rom. Pontifex approbarunt ejusmodi devotionem [5]). Ergo.

1) Cf. Gerd. op. cit. pag. 348, ubi genuinum sensum aperuit verborum Pii VI, quibus nonnulli prave usi sunt, quæ continentur in Rescripto dato ad Pistoriensem Episcopum Ricci.

2) Cf. Gerd. op. cit. pag. 372 et seqq. Cf. etiam Faure, *Saggi teologici per formare un errata-corrige.* Saggio II, Lugano 1773; necnon Emm. Marques, *Defensio SS. Cordis Jesu*, Venet. 1781; Joan. Fel. Henr. Fumel in op. *Il culto dell' amor divino, ossia la divozione al SS. Cuore di Gesù. Trad. dal franc. corredata di annotazioni da Luigi Mozzi*, Bologna 1782. His omnibus præiverat P. Joseph de Gallifet S. J. *De cultu sacrosancti Cordis Dei ac D. N. J. C. in variis Christiani orbis provinciis propagato.* Romæ. 1726.

3) Decret. S. Rit. Congreg. 6. Febr. 1765.

4) Lect. III secundi Nocturni.

5) Grégoire *Hist. des sectes réligieuses*, loc. cit.

549. ***Resp. ad*** 1^m ***Neg.*** Illum enim cultum probavit S. Sedes, quem probandum simpliciter petierunt Episcopi regni Poloniæ, et Archiconfraternitas sub hoc titulo Cordis Jesu in Urbe erecta. Jam vero, fatentibus ipsis adversariis, Episcopi Poloniæ et Archiconfraternitas in Urbe non petierunt approbationem cultus symbolici, sed cultus veri et physici Cordis Jesu seu *proprie sumpti* [1]); respondit enim S. rituum Congregatio: ***Annuendum precibus censuit.*** Rursum ille cultus a S. Sede probatur, quem alias probare recusaverat, dicendo: ***Prævio recessu a decisis;*** atqui cultus quem probare recusaverat, iisdem adversariis fatentibus, non est cultus symbolicus, sed cultus cordis proprie sumpti [2]). 3° Suo decreto non aliud intendit S. Congregatio quam *ampliare* cultum jam longe lateque in Ecclesia receptum. En rursum decreti verba: ***Simulque intelligens*** (S. Congreg.) ***hujus Officii et Missæ celebratione non aliud agi, quam ampliari cultum jam institutum;*** jam vero, iisdem adversariis fatentibus cultus ***receptus*** non erat symbolicus, sed veri et carnei Cordis Jesu [3]). 4° Siqua adhuc superfuisset dubitatio circa sensum S. Sedis, sublata est ex censura, quam retulimus prop. LXIII synodi Pistoriensis. 5° Demum evincitur ex ipsa agendi ratione adversariorum, qui non alia de causa profitentur se impugnare ejusmodi cultum, quam quod per ipsum introducatur divisio in Christi humanitate, ut ex dicendis magis patebit. Falsam igitur est quod adversarii assumunt.

550. ***Ad*** 2^m, sive. ***Ad*** 1^m, ***prob. Dist. Symbolice*** nempe per ***Cor Jesu*** quod est amoris symbolum, ***conc.*** independenter ab ipso corde proprie dicto, ***neg.*** Vidimus enim adorari Cor Jesu prout symbolum est charitatis, ideoque tum ***ratione sui*** tanquam objectum materiale, tum ***ratione symboli*** tanquam objectum formale, seu motivum. Non alium porro esse sensum citati decreti patet per se, et ex toto contextu [4]).

1) En verba Blasii ex ejus *Diss. commonit.* Prolus pag. 15 et 16: „Petitum fuit Officium et Missa pro cultu *Cordis proprie sumpti.*"

2) Audiatur iterum Blasius: „S. Congregatio an. 1697, 1727 et 1729 abstinendum censuit a concessione Officii et Missæ pro cultu cordis proprie sumpti." ibid.

3) Ita Blasius: „Porro, *inquit,* cultus Cordis carnalis Jesu non nudius tertius, sed sæculo superiore vertente duxit exordium a revelatione, quæ facta perhibetur in Galliis S. Margaritæ Alacoque. Revelationem ex ore ejusdem excepit P. La Colombière Soc. Jesu." De institutione hujus festi non multo post agi cœptum est, ib. Prolus, pag. 12.

4) Ejusmodi enim tenoris est rescriptum S. Cong. datum die 26 Jan. 1765. Instantia positionis: *Polona,* Concessionis Officii et Missæ propriæ in honorem SS. Cordis Jesu," respondet Congregatio; *Pro gratia,* pro Episcopis regni Poloniæ, qui specialiter supplicarunt, nec non pro Archiconfraternitate sub tit. SS. Cordis Jesu." Die vero 6. Febr. ejusd. anni relatum rescriptum excepit decretum ejusd. Sac. Congregat. typis vulgatum his verbis: „Instantibus pro concessione Officii et Missæ SS. Cordis Jesu plerisque reverendissimis Episcopis regni Poloniæ, nec non Confraternitate Urbis hoc sub titulo erecta, Congregatio S. Rituum habita 26 Januarii hujus anni (1765), probe noscens cultum Cordis Jesu jam hodie esse per omnes fere catholici orbis partes, foventibus earum Episcopis, propagatum, sæpe etiam a Sede Apostolica decoratum

551. *Ad* 3m, seu *Ad* 2m, *prob. Neg.* Etenim ex adductis verbis, sanctissimum Cor Jesu est symbolum sub quo fideles devotius ac ferventius recolunt Christi Jesu charitatem; jam vero symbolum est realiter distinctum a re quæ per symbolum refertur, cum nihil possit esse symbolum sui ipsius; ergo dum conceditur festum Cordis Jesu, conceditur festum cordis ejus realis et proprie dicti ut symboli amoris et charitatis. Talem autem et non alium sensum esse ejusmodi verborum magis patet ex eo quod ibi dicatur: *Quibusdam petentibus Ecclesiis;* porro nulla Ecclesia petierat festum cordis symbolici, sed omnes, ut ostendimus, petierant festum veri ac realis Cordis Christi. Denique id ipsum manifestum fit tum ex ipsa Lectione S. Bernardi, quæ in tali festo recitatur, in qua sermo est de Corde Christi *vulnerato*, tum ex ejusdem Officii hymnis [1]).

552. *Ad* 4m, *Neg.* Adversarius, qui id asserere non erubescit, aut nunquam legit opusculum Gerdilii in quo Cl. Auctor propugnat censuram Pii VI adversus notas Felleri, aut aperte mentitur.

553. II. *Obj.* Nisi dicatur probatus a S. Sede cultus cordis symbolici, plura sequerentur absurda, ac 1° introduceretur cultus materialis ac directus ad unam determinatam partem adorabilis Christi corporis; 2° induceretur nestorianismus per divisionem adorationis uniuscujusque naturæ, ac propterea tribueretur altera adoratio Deo et altera homini, quum Ecclesia definierit unicam adorationem Verbi incarnati esse admittendam; 3° Dei cultus foret secundarius et concomitans cultum novæ hujusce devotionis [2]). Ergo.

millenis indulgentiarum Brevibus datis ad innumeras propemodum Confraternitates sub titulo Cordis Jesu canonice erectas, simulque intelligens hujus Officii et Missæ celebratione non aliud agi quam ampliari cultum jam institutum, et symbolice renovari memoriam illius divini amoris, quo Unigenitus Dei Filius humanam suscepit naturam, et factus obediens usque ad mortem, præbere se dixit exemplum hominibus quod esset mitis et humilis corde: his de causis referente Eminentiss. et Reverendiss. D. Card. Episc. Sabinensi, audito R. P. D. Cajetano Forti, promotore fidei, prævio recessu a decisis sub die 30. Julii 1729, annuendum precibus censuit Episcoporum regni Poloniæ et dictæ Archiconfraternitatis Urbis, deliberatura deinde de Officio, et Missa rite approbandis. Quod quidem Congregationis votum per me Secretarium relatum SS. D. N. Clem. P. XIII, Sanctitas sua, hujus etiam decreti tenore perlecto, in omnibus approbavit, hac die 6 Febr. 1765."

1) Sic enim S. Bernardus, seu potius ignotus auctor *Vitis mysticæ*, seu *Tractatus de passione Domini*, cujus verba proferuntur in Lect. III secundi nocturni festi SS. Cordis Jesu quæ ita se habent „Ad hoc enim perforatum est latus tuum..., ad hoc vulneratum est cor tuum... et propterea vulneratum est, ut per vulnus visibile vulnus amoris invisibile videamus." Inter opp. S. Bernard. edit. Mabillon. vol. II, col. 447. In hymn. vero ad Vesperas:

Percussum ad hoc est lancea,
Passumque ad hoc est vulnera,
Ut nos lavaret sordibus,
Unda fluente et sanguine.

Et in hymno ad Laudes:

Te vulneratum caritas
Ictu patenti voluit
Amoris invisibilis,
Ut veneremur vulnera.

Quæri hic potest ab osoribus Cordis Jesu, an aqua et sanguis fluxerint ex corde symbolico, et num cor symbolicum fuerit lancea percussum et vulneratum?

2) Grégoire loc. cit.

554 *Resp. Neg. ant.* Ejusmodi enim absurda commentitia sunt, quæque ab adversario finguntur. Etenim

555. Non sequitur 1m absurdum de cultu, ut vocat, *materiali*, alioquin *materialis* quoque vocandus esset cultus qui sacrosanctæ Christi Domini humanitati defertur, quod a fide catholica abhorret. Si igitur materialis dici nequit cultus istius humanitatis, quare materialis censenda erit adoratio, qua ejusdem humanitatis partes coluntur, cum fundamentum seu ratio formalis talis adorationis sit unio hypostatica, quæ immediate facta est cum toto corpore et singulis partibus ejus 1)? Adoratur enim *Cor Dei* seu personæ Verbi. Adde hanc propositionem utpote *injuriosam* cultoribus Cordis Jesu fuisse proscriptam in Const. *Auctorem fidei;* hinc a nullo sincero catholico teneri potest.

556. Non sequitur 2m, induci nempe nestorianismum per duplicem adorationem Dei et hominis. Hæc enim non est nisi calumnia toties repulsa, ac demum damnata pariter inter errores synodi Pistoriensis, quæque a nobis præoccupata est cum statum quæstionis aperiremus. Siquidem una eademque adoratione colitur cor divini Verbi incarnati, seu potius persona Christi in Corde suo.

557. Non denique sequitur 3m. Si enim una eademque adoratione colitur Deus-homo in Corde suo, ea ratione qua diximus, et ostendimus adorandam cultu latriæ Christi humanitatem *in se* licet non *propter se*, sed propter Verbum per quod et in quo eadem humanitas subsistit, et ita subsistit, ut sine tali subsistentia nec concipi possit in rerum natura ejusmodi humanitas, jam patet quam stultum sit asserere ex cultu Cordis Jesu consequi cultum Dei fore secundarium 2).

558. III. *Obj.* Saltem purgari nequit hic cultus a superstitione. Nam non intelligitur; 1° quomodo adoranda sit pars, quæ jam adoratur in toto, nempe in Christi corpore; 2° quomodo dirigatur cultus ad cor quin introducatur divisio, ac quædam laniatio et discerptio in ejusdem Christi corpus; 3° quare potius cor coli debeat, quam oculi, pedes, manus, etc. ut arguebat sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. 4° Sed falsum præterea est, quod assumitur ab hujus cultus patronis, cor esse affectionum sedem; exploratum siquidem apud recentiores physiologos est, in systemate nerveo residere principium sensationum et motuum qui a voluntate pendent. Voluntas enim

1) Audiatur iterum Sylvius in III part. q. XXV, art. 2: „Quare simpliciter, *inquit*, dicendum est carnem et animam Christi, sicut et membra corporis ejus, adoranda esse adoratione latriæ, quæ quidem eis debetur ratione hypostasis Verbi Dei, a qua et in qua sustentantur."

2) Qui hoc objiciunt, non advertunt se pariter impetere cultum, qui tribuitur Christi corpori et sanguini in Eucharistia. Cum enim una eademque adoratione Christi humanitas adoretur cum divinitate, non potest distingui objectum primarium et secundarium ejusmodi cultus. Sed recolantur superius dicta in propositione antecedenti.

in nervos agit ac per eos anima sentit; nervi autem, ut plerique contendunt, originem ducunt a medulla spinali, ut vocant, seu ut aliis placet, a cerebro, juxta alios a diaphragmate repeti debent, nullatenus vero a corde. Etenim cor non est nisi musculus qui systemati sanguineo inservit. Ex ejusmodi vero opinionum diversitate non inepte quispiam quærit num non expediat festum instituere sacræ *glandulæ*, sacri *cerebri*, etc. ex quo eorum cultores *cerebellistæ*, aut *pinealistæ*, etc. nuncuparentur. 5° Si his addatur ejusmodi Cordis Jesu cultum incognitum plane fuisse toti antiquitati; 6° ejus introductionem turbas ubique excitasse; 7° ter a sacra rituum Congregatione rejectum, demum nonnisi machinationibus factiosorum cessisse, ut eum permitteret; 8° patebit jure merito inter superstitiosas devotiones hunc cultum esse recensendum, ejusque patronos *cordicolas*, seu *cardialatras*, *sectarios* dictos esse [1]). Ergo.

559. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m ***prob.*** Dicimus eadem ratione coli cor Jesu, qua speciali cultu donantur *sacra Vulnera*, nempe ob mysticam significationem immensæ charitatis Christi, ac cætera motiva, quæ superius recensuimus [2]).

560. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** Sed, ut pariter exposuimus, una eademque indivisibili ac individua adoratione adoratur Christus, seu Verbi persona incarnata in corde suo, quin vel cætera membra corporis Christi excludantur. Nam adoratur cor in humanitate quæ subsistit in divina Verbi persona [3]).

561. ***Ad*** 3m, ***Resp.*** Quia pro pedibus, manibus, etc. illud non militat peculiare motivum mysticæ significationis aut charitatis symboli, quod militat pro corde. Falsum porro est quod dicitur de Bened. XIV; cum debuisset dici Prosper Lambertinius, qui hæc objiciebat cum promotoris fidei officio fungeretur, ac propterea ex proprio munere contrarias partes sustinens, ut in ejusmodi causis fit [4]). Cæterum Benedictus XIV, nempe Summus Pontifex pluribus indulgentiis ditavit cultores Cordis Jesu, et ejusmodi cultum semper fovit atque promovit [5]).

1) Ita Grégoire pag. 248 et seqq.

2) Cf. Card. Gerdil. op. cit. pag. 374 et seqq. nota 1, ubi ostendit nullum posse ab adversariis discrimen afferri inter cultum a S. Sede jam antea probatum *Quinque Vulnerum*, et cultum Cordis Jesu; prout spectatur ut pars humanitatis Christi, seu organum peculiare; summaque sedulitate disjicit, quæ ab iisdem discrimina excogitata sunt, ut hujus argumenti vim eluderent. Id ipsum dici potest de cultu pretiosissimi Christi Sanguinis, aliisque ejusmodi festis, quæ Officio ac Missa propria celebrantur.

3) Cf. Muzzarelli ***Dissertaz.*** *intorno alle regole da osservarsi per parlare e scrivere con esattezza e con proprietà sulla divozione e sul culto dovuto al SS. Cuore di G. C.* Roma 1806, in qua Cl. Auctor hoc argumentum plene evolvit.

4) Totam actorum seriem ipsemet refert in eximio opere ***De Beatif. et Canonizat. Sanctorum*** lib. IV, part. II, cap. 31, n. 19 et seqq.

5) Cujus rei fidem faciunt tum Archiconfraternitas SS. Cordis Jesu in Urbe instituta a B. Leonardo a Portu Mauritio, atque ab eodem Pontifice approbata, cui præterea nomen dedit, tum literæ quas in forma ***Brevis*** dedit Galliarum Reginæ an. 1748, tum plures indulgentiæ ab eo concessæ cultoribus Cordis Jesu. Hinc patet fraus qua primum usus est Episc. Ricci dum scripsit: „Che il gran Pontefice Benedetto XIV ci assicura, che la Chiesa ricusò

562. *Ad* 4m, *Neg. suppositum;* siquidem veram rationem attulimus ex mystica significatione, seu amoris et charitatis symbolo quod præ se fert cor, et quia Christus ipse *velut* piarum affectionum suarum sedem cor suum proposuit. Itaque non dicitur *absolute* cor esse affectionum sedem, sed quod tanquam affectionum sedes exhibeatur a Christo. Non est propterea cur salebrosam physiologicam quæstionem attingamus, utrum cor reipsa sedes affectionum sit ac *sensitivitatis*, ut vocant, nec ne, cum nihil referat ejusmodi quæstio ad institutum nostrum, quod ab illa est omnino independens. Hinc cætera ruunt quæ adversarius congerit ex nuperioribus physiologis circa diversas sententias in quas ipsi distrahuntur circa originem nervorum et sensitivitatis sedem; nec nisi falsa suppositione innixus potuit ore profano asserere, quod non inepte quispiam quærat, an non melius foret festum instituere *sacræ glandulæ*, etc. [1]).

563. Ast neque istud concedendum est quod Auctor is pro certo sumit physiologiam nobis adversari. Rata enim apud recentiores physiologos hæc sunt. 1° Cor omnium musculorum corporis nostri nobilissimum esse; cum organum præcipuum sit, imo centrum systematis vascularis, seu sanguinei, atque ut modo loqui amant, *irrigatorii*, quod una cum systemate nerveo præest vitæ corporis animalis [2]). 2° Juxta certissimas anatomicas observationes ac repetita experimenta, cor magna nervorum copia instructum esse [3]). 3° Omnes nervei systematis partes suam habere efficaciam, existere per se; neque a cerebro, aut spinali medulla omnimodo pendere [4]), ac propterea, quod consequens est, cordis actionem neque a cerebro, neque a medulla spinali dimanare: excitari tamen, si stimuli hisce partibus applicentur, cum omnes partes ejusdem systematis amice inter se conspirent, et aliæ aliis partem suæ efficientiæ communicent, omnesque ad totius systematis actionem aliquid

per tre volte di prestarsi ai fautori e promotori di questa divozione, non avendo mai permesso, che s'introducesse la festa;" postea vero alii eum imitati sunt.

1) Sane nunquam Deus præcepit hominibus, ut eum diligerent ex *toto cerebro*, ex *toto diaphragmate*, etc. sed præcepit, ut diligant eum *ex toto corde*.

2) Cf. Cl. Laurent. Martini *Lezioni di fisiologia*, Torino 1827, lez. XLIII, *Sistema sanguigno*, tom. IV.

3) Nonnulli physiologi dubitarunt utrum cor nervis esset instructum, Beherendsius ulterius progressus prorsus nervos cordi negavit; at Cl. Scarpa magnam nervorum cardiacorum copiam ita demonstravit, ut jam nemo inveniatur, qui de hac re quæstionem moveat, aut dubium. Cf. ib. et lez. XLII, *Sistema nervoso*.

4) Cf. eundem ib. lez. XLVII, *Muscoli*, tum in op. *Elementa physiologiæ*, Taurini 1835, lib. I, pag. 25-31, ubi affert experimenta Wilsonii ex quibus constat, cordis actionem neque a cerebro, neque a medulla spinali dimanare. Plures enim nervi e gangliis prodeunt; sic plerique nervi cardiaci ex ganglio sub corde posito originem habent. Ex his patet quibus melius competat *cerebellistæ*, aut *pinealistæ* denominatio, an nobis scilicet, qui plerosque nervos cardiacos ex gangliis repetimus cardiacis et respectivo plexu, an vero Grégoire, qui omnes nervos repetit cum suis a cerebro, aut encephalo, et medulla spinali, in quo non meliorem physiologum, quam theologum se præbet.

conferant [1]). 4° Exploratum præterea apud eosdem est cor præ cæteris musculis incitabilitate, ut loquuntur, contractilitate, irritabilitate atque exquisitiori quadam sensitivitate donari ob nervos, quos vocant sympathicos, quibus abundat. Hinc 5° motus cardiacos animi affectionibus ac passionibus, præsertim si vividiores eæ sint, ita subesse, ut subito cor vel subsiliat lætitia, vel angatur mœrore; ac propterea ejusmodi motus cardiacos sola pathematum animi vi et efficacia perverti, totumque irrigatorium systema perturbari [2]); quod si pathema vehemens et constans fuerit, morbosam affectionem et organicum interdum vitium in corde ingenerari, quandoque vero et mortem ipsam, ut suo loco pathologi docent [3]). Hæc autem aliaque non pauca consulto a nobis prætermissa, ne in alienam provinciam excurrere videamur ad theologum non pertinentem, et a qua, ut diximus, cultus iste nullo modo pendet, satis evincunt, cor animi affectionibus maxime affici eo ipso quod in nerveo systemate sensitivitatis et affectionum sedes collocatur, ac sub hoc respectu vere cor dici et esse affectuum organum et instrumentum præcipuum, imo et sedem [4]).

564. *Ad* 5^{m}, *Dist.* Quoad festi celebrationem, *conc.* quoad rem ipsam, *neg.* Alioquin innumeræ prope ejusmodi devotiones hoc prætextu excludi ac respui deberent, quæ cum primum peculiari festo et Officio cohonestabantur, novæ erant [5]). Adde hanc difficultatem æque premere cultum cordis symbolici, quem tamen adversarius cum suis commendat.

1) Ibid. tum pag. 23 et seqq. ubi Bichati, Richerandi aliorumque hypotheses falsitate laborare ostendit, qui nervei systematis sensiferi centrum in encephalo collocant.

2) Ibid. pag. 31. Cf. Præterea *Dictionnaire abrégé des sciences médicinales*, Milan. 1825, art. *Passion* pag. 357 et seqq.; nec non *Physiologie des passions*, par J. L. Alibert, Paris 1825, duobus vol. in 8°. Ex ejusmodi perturbatione quam systema irrigatorium ab animi affectionibus patitur, explicatur sudor sanguineus Christi Domini in horto, de quo S. Luc. XXII, 44; nam systole et diastole, quæ duos præcipuos constituunt cordis motus qui sanguinis circuitioni inserviunt, perturbatæ sunt in functionibus suis, et anormales effectæ phænomenon illud produxerunt. Haud me latet Hilarium Pictav. lib. x. *De Trinitate* n. 41, prodigiis accensere ejusmodi sudorem sanguineum, dum scribit: *Contra naturam est sudare sanguinem.* Verum non modo Aristoteles in *Hist. anim.* lib. III, cap. 19, et *De animal. partibus* lib. III, cap. 5; Galenus, seu quisquis auctor est libri *De utilitate respirationis;* Theophrastus Eresius in tract. *De sudoribus*, sed etiam post restauratas literas in Italia Collius *De sanguine Christi*, Greg. Leti, in *Vita Sixti V*, lib. VI; Saporitius in *Ephemeridibus germanicis* an. 1712; in Gallia Maldonatus, in Matth. XXVI, 37; Fagonius facultatis Parisiensis medicus in thesi an. 1665: Marvillius *Miscellanearum*, tom. III; Thuanus, *Historiarum*, lib. II; in Germania Schenckius, *Observat.* 138, lib. VI; in Helvetia Conradus Lycostenes in *Prodigiorum ac ostentorum chronico*, aliique viri docti non pauci suis temporibus mares ac fœminas vel morbo solicitatos, vel animi mœrore confectos sanguine sudasse, sive quod ipsi viderint, sive diligenter explorata veritate testantur. Cf. Calmetum, *Dissert. de sanguineo Christi sudore.* Quæ ideo attulimus, quia mirifice rem nostram confirmant.

3) Cf. inter alios cit. *Dictionarium*, loc. cit. pag. 354, et Allan Burns *Osservazioni sopra più frequenti malattie del cuore*, trad. dall' inglese. Milano 1816.

4) Non quatenus cor centrum est systematis irrigatorii, sed, ut diximus, ob quantitatem et qualitatem nervorum quibus instructum est.

5) Cf. Marques. cit. part. I. consect. propos. IX, art. 1.

565. *Ad* 6m, *Dist.* Ex parte Jansenistarum eorumque gregalium, *conc.* ex parte piorum Catholicorum, saltem postquam ab Apostolica Sede hic cultus probatus est, *neg.* Quot oppositiones non sustinuit festum Conceptionis B. Virginis [1])? Quot festum Corporis Christi? Sane de posteriori hoc festo apud Bollandianos legitur: ***Festivitatem illam positam fuisse in ruinam et resurrectionem multorum*, *et in signum cui contradiceretur; innumerabiles habuisse contradictores et atrocissimos impugnatores*** [2]). Quid inde? Festum Corporis Domini a S. Sede probatum perseverat, et nomina impugnatorum, utpote in pulvere exarata, levioris auræ impetu perierunt, idem contigit et continget de festo SS. Cordis Jesu deque ejus impugnatoribus [3]).

566. *Ad* 7m, *Dist.* Et hæc agendi ratio ineluctabile est documentum summæ prudentiæ, cautelæ ac maturitatis quibus commendatur S. rituum Congregatio, *conc.* aliquid officit ipsius causæ merito, quando approbata est, *neg.* Et sic cætera concidunt, quæ de machinationibus postulatorum adjecta sunt, inter quos Auctor quem impugnamus, ipsum involvit piissimum Rom. Pontificem Clementem XIII [4]).

567. *Ad* 8m, *Dist.* Eadem ratione qua Catholicos lacessebant Apollinaristæ, dum eos vocabant ***Anthropolatras*** seu ***hominicolas***, *conc.* jure merito, *neg.* Mirum est non animadvertisse ejusmodi homines partium studio abreptos, se per hanc appellationem causam communem agere cum Apollinaristis, qui præterea eadem ferme argumenta urgebant adversus Catholicos Christi humanitatem, prout subsistit in divina Verbi persona adorantes, quæ factiosi isti impugnatores urgent adversus cultum Cordis Jesu [5]).

CAPUT V.

DE CHRISTI TITULIS ATQUE MUNERIBUS.

568. Ex unione hypostatica fluunt tituli illi quibus Christum in Sacris Literis insignitum novimus, et officia seu munia ad quæ obeunda Dei Filius humanam naturam sibi copulavit.

1) Cf. P. Victor a Cabal. Ord. Min. Ref. in opere: *De superstitiosa timiditate vitanda.*

2) In *Vita B. Julianæ Leodiensis*, ad diem 5 April. lib. II, cap. 3, edit. Antverp. pag. 461. Integrum caput illud legi meretur. Egregiam navarunt operam in promovendo ac tuendo hoc festo Patres inclyti Ord. Præd. qui propterea plurimorum invidiam subierunt.

3) Loquor autem de iis qui Sedi Apostolicæ decretis restiterunt.

4) „Dans le temps, *inquit*, qu'on poursuivait cette affaire, on se demandait à Rome, quels sont les solliciteurs? et tout bas, on se disait: c' est le Pape." Ita hic inverecundus Jansenista et Episcopus *conventionalis*, de cujus notitiis biographicis, obstinata pervicacia in schismate usque ad mortem, ob quam ei denegata sunt sacramenta, de ejusdem præterea funere et scandalis, quæ inde orta sunt; cf. *L' Ami de la rêligion*, an. 1831, vol. LXVIII in respectivis articulis.

5) Cf. Petav. lib. XV, cap. 3 et seqq., et Gerdil. op. cit.

569. Præcipui tituli ac munia quæ Christo tribuuntur, sunt Capitis hominum et Angelorum, Prophetæ, Regis, Judicis, Sacerdotis, Dei hominumque Mediatoris. De quatuor primis nulla viget controversia; ast non levis quæstio agitatur inter Catholicos et Socinianos circa sensum, in quo postremi duo tituli Christo competant. Quare priores illos vix exponemus; posteriores appositis propositionibus juxta catholicam doctrinam vindicabimus.

570. I. Igitur Christus dicitur et est caput hominum et Angelorum. ***Hominum*** quidem ratione animarum in quas influit per gratiam suam sive actualem, sive sanctificantem; ratione corporum, quæ ipse aliquando a mortuis excitabit; ratione finis seu beatitudinis ad quem homines ejus munere ordinati sunt, quæ duo postrema suo loco jam vindicavimus, primum autem postea ostendemus. Exponit autem S. Thomas qua ratione omnes homines ad Christum tanquam caput pertineant, scribens: ***Christus est caput omnium hominum; sed secundum diversos gradus. Primo est caput eorum, qui actu uniuntur sibi per gloriam: secundo eorum, qui actu uniuntur sibi per charitatem: tertio eorum, qui actu uniuntur sibi per fidem: quarto eorum, qui sibi uniuntur solum in potentia nondum reducta ad actum, quæ tamen est ad actum reducenda secundum divinam prædestinationem: quinto eorum, qui in potentia sunt sibi uniti, quæ nunquam reducetur ad actum: sicut homines in hoc mundo viventes, qui non sunt prædestinati, qui tamen ex hoc sæculo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi*** 1). Sed et ***Angelorum*** Christus caput est, ut declarat Apostolus Coloss. II, 10, dicens: ***Qui est caput omnis principatus et potestatis***, et rursum Ephes. I, 18 et seqq.; nam et Angelis dignitate præstat et potestate, et sunt præterea Angeli ***administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis***, ut idem Apostolus loquitur Hebr. I, 14. Quod si Christus hominum et Angelorum caput est, hoc ipso patet eum esse caput Ecclesiæ juxta triplicem suum statum, triumphantem scilicet, purgantem et militantem.

571. II. Est præterea Christus Jesus propheta ac magister qui e cœlo venit ad homines cœlesti plane ac divina doctrina imbuendos, ut ex dictis suo loco constat, et ex Veteri ac Novo Fœdere, in quibus ejusmodi tituli passim ei tribuuntur.

572. III. Christo utpote Deo-homini regiam dignitatem tribuendam esse ostendunt inter cætera tum quæ Angelus Luc. I, 33, B. Virgini testatus est dicens: ***Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis;*** tum quæ Christus ipse aperte Pilato sciscitanti, num rex esset, respondit: ***Tu dicis;***

1) Part. III, q. 8, art. 3.

quia rex sum ego, Joan. XVIII, 37. Hoc autem ejus regnum in terris inchoatur et in cœlis perficitur [1]). Sic judiciariam potestatem sibi vindicat Christus, dum ait: ***Pater .... omne judicium dedit Filio***, Joan. V, 22, et Apostolus Petrus de eodem Christo testatur dicens: ***Ipse est constitutus a Deo judex vivorum et mortuorum*** [2]). Alia addere, esset tempus inutiliter terere.

573. His propterea sic leviter delibatis, jam accedimus ad vindicandam adversus Socinianos doctrinam catholicam de Christi sacerdotio, ejusque mediatione.

574. Contendunt itaque Sociniani 1° Christum in terris degentem proprie Sacerdotem minime fuisse, nec proinde verum obtulisse sacrificium, sed nonnisi post suam in cœlum ascensionem munia sacerdotalia, quæ præcipue in sacrificii oblatione et in intercessione consistunt obire cœpisse. Ex quo inferunt ejus mortem in cruce non fuisse nisi quandam præparationem illius sacrificii, quod solum in cœlis reipsa obtulit ac quotidie offert [3]).

575. Contendunt 2° Christum non eo sensu mediatorem esse atque appellari, quod velut sponsor parti læsæ pro altera, quæ offendit, plene solvat ac satisfaciat, quo sensu vere et proprie Christum mediatorem esse Catholici affirmant, sed improprie, quatenus ipse velut internuncius ac interpres utriusque partis, Dei scilicet et hominis, fuerit, vel ut arbiter electus ad componendam litem, vel denique tanquam intercessor et advocatus; adversus quos errores sit

PROPOSITIO I.

Christus verum ac proprie dictum habuit sacerdotium, ejusque munia in mortali etiam vita complevit.

576. Utraque propositionis pars ad fidem pertinet, doctrinamque catholicam continet, quam Trident. Concilium asseruit Sess. XXII, cap. I et seqq.

577. Christum igitur vere ac proprie Sacerdotem fuisse non ex ordine levitico, sed ex illo de quo David cecinit Ps. CIX, 4: ***Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech***, aperte declarat Apostolus in Epist. ad Hebræos cap. V et seqq.; qui præterea ibidem duo efficit, ac *primo* ostendit quibus potissimum rebus Melchisedech Christi sacerdotium adumbraverit, nomine scilicet, persona, et oblatione; ***secundo***

1) *De Christi regno ejusque natura*, cf. Suarez tom. 1, in III part. S. Thomæ, disp. XLVII, sect. I et II, nec non Petav. lib. XII, cap. 15.

2) Act. X, 42. *Αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν*. Qui plura cupit conf. Suarezium loc. cit. tom. II, disp. LII et seqq.

3) Cf. Faure, S. J. in *Dissert. de socinianismo*, §. 12, quæ extat ad calcem Manualis controvers. Becani edit. Colon. 1750.

præeminentiam hujusce Christi sacerdotii super sacerdotium Aaronicum fuse prosequitur [1]). Hoc principio constituto, videndum superest, num Christus reipsa sacerdotalia munia in mortali etiam vita sua obierit.

578. Jam vero Apostolus ad duo præcipua capita revocat sacerdotis officia, ad sacrificii nempe oblationem, atque ad intercessionem, scribens cap. V, 1: ***Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.*** Utrumque autem Christum in mortali adhuc vita degentem præstitisse luculentissime non solum affirmat, sed instar certi principii ponit.

579. Atque ut incipiamus ab eo quod præcipuum est, oblatione scilicet, seu sacrificio, id inter cætera evincunt, quæ scribit ibid. cap. IX, 11: ***Christus***, inquit, ***assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum... neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi*** [2])? Quibus verbis Apo-

1) Ac 1° quidem quia sacerdotium Christo cum jurejurando impositum est, Aaronicum vero non item, Hebr. VII, 20, 21, ex quo colligit Apostolus sacerdotii Christi præstantiam. Neque enim minoris, sed majoris momenti rebus confirmandis juramenta solent adhiberi. Insuper autem cum res jurejurando firmata nec rescindi possit, nec immutari, ideo jurejurando confirmatum est Christi sacerdotium, utpote futurum æternum. Sacerdotium autem Aaronicum, cum esset aliquando abrogandum, non debuit juramento confirmari.

2° Hæreditarium Aaronicum sacerdotium a parentibus in filios fuit. Christus autem nec successit alteri, nec successorem habet, siquidem eo quod manet in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Ibid. VII, 24.

3° In sacerdotio Aaronico distinguebatur hostia a sacerdote: in sacerdotio Christi, idem est hostia ac sacerdos. Etenim Christus non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, ut ibid. ait Apost. cap. IX, 11 et seqq. et X, 5, 6.

4° Efficacia: nam *Impossibile est, ut idem loquitur* X, 4, *sanguine hircorum et taurorum auferri peccata.* Christus autem se ipsum obtulit hostiam pro peccatis omnibus, atque *una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, ibid. 12-14.

5° Denique; aliis prætermissis, sacerdotium Aaronicum in terris peractum est: sacerdotium autem Christi in terris quidem inchoatum est, sed est consummatum in cœlis. Ib. VII, 26. Unde ab Apostolo Christus vocatur *Pontifex magnus, qui penetravit cælos,* IV, 14.

De Melchisedecho et Christi sacerdotio secundum ejus ordinem cf. Petav. lib. XII, cap. 11 et seqq.; Pererium *In Genes.* XIX, n. 80 et seqq.; Lorinum *In Ps.* CIX; Justinianum *In Septimum epistolæ ad Hebr. caput*, et P. Curti in Diss. Romæ edita an. 1751, inscripta *Christus Sacerdos.*

2) *Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου ... Οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. Πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος* (in var. *ἁγίου*) *αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν*

stolus Pontificem veteris legis cum novæ legis Pontifice, Christo, ita comparat, ut quemadmodum ille priusquam ingrederetur in Sancta Sanctorum, sacrificium offerebat per effusionem sanguinis hircorum et vitulorum, sic etiam Christus sacrificium in cruce obtulerit per sui sanguinis effusionem priusquam intraret in Sancta non manufacta, scilicet in cœlum. Christus igitur sacerdotium suum adeptus est, ejusque partes implevit antequam ingrederetur in cœlum, sicut sacerdos legalis sacerdotalem dignitatem obtinebat, et munus sacerdotis obibat priusquam intraret in Sancta.

580. Pergit præterea ibidem Apostolus v. 24, in hunc modum: ***Non enim in manufacta sancta Jesus introivit... sed in ipsum cœlum... neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium, sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.*** Jam vero quatuor hic ponit Apostolus, quæ necessario postulant Christum in mortali adhuc vita veri nominis habuisse sacerdotium ac verum et proprie dictum obtulisse sacrificium in morte sua.

581. Etenim primo pro certo sumit Apostolus oblationem Christi nonnisi semel factam esse. Ergo loquitur de oblatione quæ in cruce facta est, non autem in cœlo, ubi quotidie interpellat pro nobis. 2° Ideo vero constituit Apostolus Christum nonnisi semel obtulisse semetipsum, quia alioquin ipse debuisset frequenter pati. Ergo loquitur de oblatione, quæ per passionem facta est; porro non in cœlo sed in terris ac in cruce præcipue passus est Christus. 3° Tunc Christus ex Apostolo semetipsum obtulit ad peccatum tollendum, cum apparuit et manifestus factus est. At cum in cœlum est ingressus non solum nobis non apparuit, sed potius sublatus est ab oculis nostris, ergo in terra suimetipsius oblationem fecit, seu tradidit se in sacrificium; 4° demum tunc Christus oblatus censendus est, cum abstulit peccata, obtulit enim semetipsum ***ad multorum exhaurienda peccata;*** sed ex Apostolo Petro, istud Christus præstitit in cruce moriendo [1]). Quaquaversum igitur spectetur Apostoli oratio, constat instar certi principii habendum esse, tum Christum vere Sacerdotem fuisse, dum in terris degeret, tum semetipsum in sacrificium obtulisse in morte sua. Et hæc de priori sacerdotii munere.

582. Altero autem sacerdotii officio, quod diximus in intercessione consistere, in mortali adhuc vita Christum perfunctum

ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι.

1) 1 Pet. II, 24.

esse, argumentum ineluctabile inter cætera exhibet S. Joannes cap. XVII, in admirabili illa oratione quam post cœnam Christus fudit pro omnibus tum præsentibus tum futuris hominibus, ut suo loco ostendimus [1]).

583. Utrumque vero sacerdotale munus quod in his terris Christus inchoavit, in cœlis perfecit tum continua ac jugi sacrificii semel oblati applicatione, tum perpetua illa intercessione qua interpellat pro nobis.

584. Quæri autem solet in quo hæc Christi apud Patrem in cœlis intercessio posita sit. Non desunt Patres, iique non pauci qui existiment Christum etiam in cœlo orare et precando interpellare pro nobis [2]). Hinc illud Augustini dictum: ***Christus orat pro nobis, ut Sacerdos noster, orat in nobis ut Caput nostrum, oratur a nobis ut Deus noster*** [3]). Communior tamen ac recepta sententia est, non aliud præ se ferre ejusmodi intercessionem, quam apparitionem ac præsentiam Jesu Christi coram Patre et continuam applicationem remissionis ad salutem quam ipse oblatione sanguinis sui nobis comparaverat; quæ apparitio cum habeat aliquam cum humana intercessione similitudinem, ideo figurata loquendi ratione, intercessio vocatur [4]).

585. Cum vero per ipsam Incarnationem factus sit Christus Pontifex seu Sacerdos, ut *Christi* nomen ipsum indicat, quod inde Jesus consecutus est [5]), patet ipsum esse Sacerdotem, neque præcise qua Deum, ut contendebant Ariani, neque præcise qua hominem, uti autumabant Nestoriani, juxta uniuscujusque sectæ principia [6]), sed ut Deum-hominem, qualem et esse mediatorem mox dicemus. Humana enim natura spectari debet, ut *principium quo* (qui scholarum est sermo), operationibus sacerdotalibus Christus perfunctus est, et perfungitur; Verbum autem divinum, ut *principium quod* sacerdotales ope-

1) Tom. II, *Tract. de Deo*, n. 475 et seqq.

2) Cf. Petav. lib. XII, cap. 8, §. 10 et seqq.

3) *Enarrat. in Ps.* LXXXV, n. 1.

4) Cf. tamen Petavium loc. cit.

5) Est enim *Christi* appellatio non vox naturæ, sed personæ utraque natura constantis; cum hac autem appellatione connexa est pontificia dignitas, cujus symbolum est unctio, quam nomen illud præ se fert. Quare Pontifex et Sacerdos in ipsa carnis susceptione factus est Dei Filius, quando divinitate est inuncta hominis assumpta natura. „Unctus est enim ille, *ut ait S. Augustinus*, ut rex et Sacerdos. Cf. *Enarr.* II, *in Ps.* XXVI, n. 2.

6) Cf. Petav. lib. XII, cap. 11, §. 1 et seqq. Ariani enim, qui naturam Filii Dei, seu Verbi diversam a paterna, et ea longe inferiorem existimabant, eandemque cum carne conjunctam loco animæ esse credebant, quidquid in Christo inerat, vel ab eo gestum humile, Deoque minime dignum, utpote ex imbecillioris naturæ conditione, totum hoc divinitati illius adscribebant, velut dolorem, famem, sitim, aliaque ejusmodi, adeoque precandi et invocandi creaturæ consentaneos affectus. Christum propterea, qua Deus est, ut Patre minorem, sic ejus Sacerdotem et mediatorem inter illum et humanum genus esse statuebant. Nestoriani autem, qui hominem a Deo esse reipsa divisum autumabant, statuebant Christum Sacerdotem esse præcise qua hominem, nec patiebantur dici Filium Dei, vel Deum esse Sacerdotem, etsi adderetur *secundum carnem* vel *ut homo est*. Vid. S. Cyrill. lib. III, *Adv. Nestorium*, opp. ed. Paris. 1638, tom. VI, pag. 64.

rationes seu officia exerit, iisque infinitum pretium et infinitam dignitatem tribuit. Recte Vigilius seu quisquis est auctor quinque librorum contra Eutychem, lib. V: *Quia reconciliationis sacramentum*, inquit, *immaculatum flagitabat sacrificium, talis hostia requirenda fuerat, quæ ita media esset inter Deum et homines, ut et morti succumberet, per illud, quod hominis habebat, et mortem revinceret per id, quod in se divinitatis tenebat* [1].

DIFFICULTATES.

586. I. *Obj.* Christus in terris degens proprie non fuit Sacerdos, nec proinde verum obtulit sacrificium, sed solum post suum in cœlum ascensum, ubi quotidie se offert et interpellat pro nobis. Etenim 1° Apostolus Hebr. X, 5 et 9, de illa oblatione loquitur, quæ facta est in ingressu ejus quando sacrificia legalia abrogata sunt: at ingressus ille in cœlum factus est non autem in terras; neque enim statim ac in terras ingressus est Christus legalia sacrificia sustulit aut abrogavit. 2° Christus sacerdotium suum non obivit antequam ei dictum fuerit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* id autem factum fuisse cum Deus eum a mortuis excitatum, Dominum et Christum constituit, testatur S. Paulus Act. XIII, 33, et Rom. I, 4, collat. Hebr. V, 5. Idem Apostolus 3° aperte testatur Hebr. VIII, 4, dicens: *Si* (Christus) *esset super terram, nec esset Sacerdos: cum essent, qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium.* Ergo Christus proprie Sacerdos non fuit, nec sacrificium prius obtulit, quam in cœlis fuerit. 4° Hebr. VII, 26, Christus *Pontifex debuit sublimior cœlis fieri:* Ergo in cœlis prius esse debuit, quam sacrificium offerret. 5° Ibid. v. 24, probat idem Apostolus, Christum sempiternum esse Sacerdotem, quia semper in cœlis pro nobis interpellat; jam vero si in ligno crucis sacrificium semel obtulisset, quid necesse foret eum continue pro nobis interpellare? 6° Neque demum prætereundum est, Jesum ipsum nunquam dignitatem istam sacerdotalem sibi attribuisse, eamque in sola ad Hebræos Epistola, argutiarum judaicarum plenissima, in ipsum conferri [2]. Ergo.

587. *Resp. Neg. ant. Ad* 1^{m}, *prob. Neg. min.* Diserte enim Apostolus X, 5, ejusdem Epist. scribit: *Ideo ingrediens in mundum dixit: hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* Ingressus vero iste in mundum non coarctatur ad illud instans quo Christus vel conceptus vel natus est,

1) Vid. *Biblioth. Patr. De la Bigne*, tom. v, col. 589, inscript. Vigilio Tridentino. Cf. tamen Papebrochium, tom. v, Junii, pag. 164, n. 8 et seqq.

2) Ita quidem Wegscheider, §. 134, et cum eo Ziegler, *Einleitung in den Brief an die Hebräer*, Gott. 1791, seu: *Introductio in epist. ad Hebr.;* Ammon, *Bibl. theol.* III. 17 et seqq.

sed totum illud tempus complectitur quo Christus in his terris vixit. Hoc porro intervallo ac præcise in morte ipsius, ut superius diximus [1]), profecto sacrificia legalia sin minus *facto*, *jure* saltem abrogata sunt.

588. *Ad* 2m, ***Dist.*** Factus est Sacerdos *ab eo* qui dixit ei: ***Filius meus es tu***, ***conc.*** *quando* hæc dicta sunt ei, ***neg.*** Primum solum affirmat Apostolus cit. loc.; alterum de suo adjiciunt Sociniani. Addo, non solum in resurrectione sed ante id temporis declarationem ejusmodi a Deo Patre factam esse, tum in baptismate, tum in transfiguratione. Meminit autem Apostolus solius resurrectionis, quia per ipsam maxime patuit divina Christi filiatio, quæ est fundamentum et causa sacerdotii Christi ejusque resurrectionis.

589. *Ad* 3m, ***Dist.*** Si ejusdem ordinis fuisset sacerdotium Christi ac sacerdotium leviticum ejusdemque præstantiæ, ***conc.*** si diversi ordinis et diversæ præstantiæ, ***neg.*** Contendit enim ibid. Apostolus longe excellentius esse sacerdotium Christi, quam fuerit sacerdotium leviticum ob plures causas quas ibi prosequitur, inter quas urget objectum et efficaciam; *objectum* quidem, quia sacerdotium leviticum erat ordinatum ad solam emundationem carnis, sacerdotium Christi ad emundationem spiritus seu conscientiæ; *efficaciam*, quia illud utpote imperfectum sua sacrificia semper iterare debebat, sacerdotium Christi utpote perfectissimum et ratione sui et ratione sacrificii, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos, quin illud repetere necesse fuerit. Hinc concludit quod si paria fuissent ejusmodi sacerdotia et sacrificia alterutra inutilia forent [2]).

590. *Ad* 4m, ***Dist.*** Expleto ejus munere in terris, ***conc.*** hoc non expleto, ***neg.*** Primum tantum affirmat Apostolus ut ostenderet Christum, cum in cœlum ascendit, quod in terris perfecerat, per applicationem complere.

591. *Ad* 5m, ***Dist.*** Per continuationem muneris sacerdotalis in jugi applicatione meritorum suorum, ***conc.*** secus, ***neg.*** Diximus porro in probationibus, interpellationem Christi in cœlis in applicatione fructus sacrificii in cruce oblati ad expiationem peccatorum nostrorum consistere.

592. *Ad* 6m, ***Resp.*** 1° Dato etiam quod rationalistæ assumunt, solum nempe Auctorem Epistolæ ad Hebræos, ut ipsi loquuntur, attribuisse Christo sacerdotalem dignitatem, satis nobis esset ad arguendam impietatem Socinianorum, cum ex perpetua Ecclesiæ traditione divinæ auctoritatis sit ejusmodi Epistola. ***Resp.*** 2° Falsam esse illorum assertionem. Cum enim Christus Matth. XXII, 44 et seqq.; Marc. XII, 36; Luc. XX, 42, sibi ap-

1) Hujus tractatus part. I, n. 172.

2) Tourneli, *De Incarnat.* quæst. IV, art. 2, argum. IV, respons. secundæ Socinian. refutatio. Petav. lib. XII, cap. 11 et seqq. Bernard. a Piconio *Tripl. expos.* in hunc loc.

plicet Psalmum CIX, in quo expresse Christi sacerdotium prædicatur, hoc ipso sibimetipsi sacerdotalem dignitatem attribuit.

593. II *Obj.* Duo sunt, quæ prohibent quominus in morte Christi veri nominis sacrificium agnoscamus; ac primum quidem, quod contra omnium sacrificiorum naturam idem Christus fuisset simul hostia et Sacerdos; secundum, quod illius sacrificii hostia non ab ipso sacerdote mactata fuisset; Christus enim a tortoribus morti traditus est. Nec juvat reponere ideo Christum Sacerdotem fuisse atque ejus mortem sacrificium, quia illatam mortem patienter sustinuit, siquidem et martyres omnes voluntarie pro Christo mortem fortissime tolerarunt, quin propterea veri nominis sacrificium illorum mors dici possit. Ergo.

594. ***Resp. Neg.*** *ant.* Nam non prohibet *primum* tum quia hæc est prærogativa peculiaris sacrificii Christi quam Scripturæ, Patres, liturgiæ, cæteraque omnia ejusdem generis documenta eidem vindicant, tum quia in cœlis ipsis, ubi, Socinianis fatentibus, sacrificium Christus offert, idem est Sacerdos et victima. Hoc autem maxime commendat sacrificium Christi, ut expresse declarat Apostolus Hebr. IX, 11, 12, cujus verba superius descripsimus.

595. Non prohibet *alterum*, quia tortores non tanquam sacrificatores mortem Christo intulerunt, sed tanquam instrumenta, quibus Christus usus est ad se immolandum pro vehementissima, qua erga nos flagrabat, charitate; *oblatus enim est, quia ipse voluit.* Hæc autem Christi morientis charitas infinite major fuit quam crucifigentium iniquitas.

596. ***Ad conf. Neg. paritatem.*** Nec enim martyres instituti sunt sacerdotes ad offerendum semetipsos in veri nominis sacrificium, qualem Christum institutum fuisse declarat Apostolus Hebr. X, 5, verbis superius recitatis, ut hucusque probavimus.

PROPOSITIO I.

Christus Jesus veri nominis Mediator fuit.

597. Hæc pariter propositio ad fidem spectat, ut ex constanti et perpetua Ecclesiæ Catholicæ doctrina constat in Sacris Literis et traditione fundata.

598. Etenim Apostolus conceptis verbis I Timoth. II, 5, 6, inquit: ***Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*** Ideo autem ab Apostolo Christus mediator dicitur, quia ***dedit redemptionem semetipsum pro omnibus;*** ergo non improprie, ut sequester, arbiter et advocatus mediatores dicuntur, Christus mediator tantum extitit; sed veri nominis mediator præterea agnoscendus est tanquam sponsor qui soluto

pretio pro peccatis nostris satisfecit ac nos Deo reconciliavit, ut capite sequenti fusius ostendemus.

599. Fuit autem et est veri nominis mediator Christus, prout Deus et homo est. Dicitur enim in Scripturis *Deum* acquisivisse Ecclesiam sanguine suo, tum *Dominum gloriæ* crucifixum esse; aliaque ejusmodi de Christo prædicantur, quæ utriusque naturæ concursum supponunt in humani generis redemptione ac propterea in *mediatione* qua Christus perfunctus est. Quare S. Augustinus *Mediator*, inquit, *inter Deum et homines oportebat, ut haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus; ne in utroque hominibus similis longe esset a Deo, aut in utroque Deo similis longe esset ab hominibus, atque ita mediator non esset* 1). In eundem sensum cæteri Patres tum græci tum latini loquuntur 2).

600. Diversa tamen ratione unaquæque natura ad ejus mediationem concurrit. Natura enim humana materiam, seu opus mediationis subministravit, Verbi vero hypostasis valorem et dignitatem in opus contulit. Ex hac autem animadversione erroris convincuntur sive ii qui Christum mediatorem ut Deum tantum cum veteribus Arianis asserunt, sive qui eum talem ut hominem tantum extitisse autumant cum Francisco Stancharo ac Socinianis. Hi enim rati sunt non potuisse Christum esse mediatorem ut Deum, ne in absurdum illud incidamus, ut eum fuisse mediatorem suimetipsius affirmemus. Reponimus enim non eo modo, quo unus est de SS. Trinitate, mediatorem esse Christum; quippe persona eadem Verbi, qua Deus est, citra carnis communionem, sive cogitatione ab hac abstracta, in Trinitate secunda numeratur; quatenus vero hic homo est, et humanam naturam quodammodo informat, ac terminat, mediatoris partes ac munus implet 3).

601. Si præterea Christus veri nominis mediator fuit, quatenus tanquam sponsor pro nobis satisfecit, colligimus Christum ante Incarnationem improprie tantum potuisse dici mediatorem, prout a SS. Patribus præsertim antiquioribus prædicatur, quatenus nempe spectabatur ut internuncius ac interpres divinæ voluntatis apud homines in frequentibus illis apparitionibus in quibus sub adspectabili specie videndum se præbuit; vel etiam quatenus Deus intuitu futuræ ejus mediationis et meritorum peccata condonavit, et vitam æternam illis impertitus est, qui in eundem Christum venturum rite credidissent 4).

1) Lib. x, *Confess.* cap. 42.

2) Cf. apud Petav. lib. xii, cap. 4 et seqq.

Ut magis accurata habeatur notio mediationis, distingui debet *persona* mediatoris a mediationis *opere* seu munere. Ad verum et proprie dictum mediatorem constituendum in subjecta materia de qua agimus, requiritur concursus utriusque naturæ. Opus autem mediationis *posuit* sola humana natura in Verbo subsistens, hæc enim sola potuit pati, mori, pretium solvere, etc. natura vero seu persona divina non contulit nisi dignitatem et valorem ejusmodi operi. Cf. Petav. loc. cit.

3) Cf. Petav. loc. cit. cap. 4, §. 6.

4) Cf. Petav. loc. cit. cap. 3.

602. Cum præcipua controversia, quæ circa Christum mediatorem inter Catholicos et Socinianos agitatur, afficiat ipsam satisfactionem, ideo difficultates, quæ adversus propositionem quam adstruximus, moveri solent, commodius refellemus in sequenti capite.

CAPUT VI.

DE CHRISTI SATISFACTIONE ET MERITO.

603. Satisfactio, ut loquitur Catechismus rom. [1]), est rei debitæ integra solutio. Nam quod satis est, ei videtur nihil deesse. Res autem debita aut personalis est aut realis. Debitum *personale*, ut vocant, illud est quod oritur ex injuria alteri illata; *reale* est illud, quod exurgit ex re aliqua, ex. gr. pecunia, qua erga alterum obstringimur. In priori significatione hic satisfactionem accipimus, quatenus nempe *personalis* est; quo sensu idem satisfacere significat, quod alteri tantum præstare, quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit; atque ita satisfactio nihil aliud est, quam injuriæ alteri illatæ compensatio.

604. Rursum satisfactio hæc personalis bifariam sumitur, proprie scilicet aut improprie. *Proprie* ille satisfacere censetur qui ad justitiæ rigorem injuriam alteri illatam per compensationem reparat; *improprie* autem ille satisfacere dicitur, qui non tam ex justitiæ æqualitate, quam ex benignitate partis læsæ gratis injuriam condonantis veniam obtinet.

605. His præmissis, status quæstionis jam exponendus est quæ viget Catholicos inter et Socinianos eorumque surculos, Quakeros, Methodistas, atque rationalistas. Sociniani cum reliquis enumeratis contendunt Christum Jesum nonnisi improprie pro nobis satisfecisse, asserentes, 1° ipsum partibus sibi a Deo impositis ad salutem nostram procurandam expletis, gratis ab ipso obtinuisse peccatorum nostrorum relaxationem; 2° præterea, Christum esse hominum Salvatorem præconio dumtaxat, consilio et exemplo dum viam salutis nobis annunciavit atque ad eam nos cohortatus est et exemplo præluxit; non autem opere, merito, et efficacia humanum genus reparando; 3° demum statuentes, Christum mortuum esse bono, et commodo seu utilitati nostræ, non autem hominum loco ac vice per veram ejus in nostri locum substitutionem. Quæ quidem necessario profluunt ex fundamentali ipsorum de Christo doctrina. Cum enim recensiti hæretici, seu potius increduli principii loco habeant Christum nomine tantum et appellatione Deum esse, natura vero, origine ac potestate purum hominem, sequitur omnem veram

1) Part. II, cap. 5, §. 62.

satisfactionem Christi subverti: neque enim humanæ actiones tantæ virtutis esse possunt, ut illatam Deo injuriam vere et proprie compensare valeant ad justitiæ æqualitatem.

606. Contra vero Catholici ex verissimo illo principio quo constituunt, Christum esse naturalem Dei Filium, atque adeo natura et origine Deum, verissime etiam colligunt Christum vere et proprie divinæ justitiæ satisfecisse. 1° Quia ipse salutis nostræ pretium cumulatissimum, idque ex justitiæ legibus Deo persolvit; 2° quia ipse utpote verus ac proprie dictus Salvator noster reipsa opere et merito nos redemit, et in salutem asseruit; 3° denique quia mortuus est pro nobis quatenus scilicet mortem pro nobis ac vice nostrum obierit, seque moriens in locum nostrum suffecerit.

607. Quæ ut clarius intelligantur, animadvertendum est, peccatum pro quo satisfactio exhibetur, triplicem habere respectum; est enim 1° *debitum*, quo divinæ justitiæ obligamur; 2° *injuria*, quæ inimicitiam inducit Deum inter et homines; 3° *crimen*, quo rei evadimus mortis et æternæ maledictionis. Peccatores enim in Sacris Literis passim dicuntur 1° *debitores* 1); 2° *inimici* 2), 3° *rei* 3). Quare Deus se habet 1° ut *creditor*, cui debetur; 2° ut *pars offensa*, quæ placanda est; 3° ut *judex*, qui pœnam repetit. Hinc ad veram et proprie dictam satisfactionem tria requirebantur 1° ut esset debiti solutio; 2° ut esset iræ divinæ placatio; 3° ut esset reatus expiatio. Nobis igitur opus erat tum sponsore ac vade, qui pro nobis debitum solveret; tum reparatore, qui nos cum Deo reconciliaret; tum denique Sacerdote et victima, qui se nostri loco ad pœnas substitueret ac peccata nostra expiaret.

608. Hæc autem præstare Christus non potuit, quin ejus actiones supponantur meritoriæ. Hinc est quod utraque, nempe satisfactio et meritum semper una jungantur. Est autem meritum *nexus operationis liberæ ad retributionem*. Nomine *retributionis* venit tum pœna, tum præmium, tum merces; siquidem operis liberi ab aliquo patrati connexio esse potest apud alium vel ad pœnam, vel ad præmium, vel ad mercedem. *Nexus* liberæ operationis ad retributionem exsurgere potest vel ex decentia, vel ex pacto, vel ex manifesto impleti operis jure apud retributorem, ita ut nisi retributio fiat, lædatur jus istud aut justitia in observantia juris posita. Ubi nexus ex decentia tantum adest, quæ potius sumitur ex liberalitate retributoris, quam ex vi operis, illud oritur meritum, quod dicitur *de congruo;* ubi vero ejusmodi nexus habetur, qui exurgat ex pacto aut vi operis liberi positi seu ex justitia, tunc meritum illud oritur quod *de condigno* nuncupatur ac proprie meritum dicitur.

1) Matth. VI, 12; Coloss. II, 14.
2) Rom. V, 10; Coloss. I, 21.
3) Marci III, 29; Jacobi II, 10.

609. Meritum rursus vel naturale est, vel supernaturale. Primum occurrit, si nexus liberi operi ad retributionem proveniat ex naturæ viribus; ut hominis opus, ac pactum apud hominem, civis apud principem, etc. Contra vero, si nexus proveniat ex opere auxiliis gratiæ facto, vel ab auctore ipso cœlestium horum auxiliorum, qui majus profecto quidpiam est, quam peculiaria distinctim auxilia, tunc erit *supernaturale*.

610. Cum igitur nullæ conditiones Christo defuerint, quæ ad meritum proprie dictum seu *de condigno* requiruntur, sanctitas videlicet in operante, libertas in opere, et promissio in retribuente, vere et proprie meruisse ipse dicendus est. De sanctitate nemo dubitat; de libertate suo loco diximus; promissio autem patet ex Is. LIII, 10: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum* [1]).

611. Ex quibus Isaiæ verbis constat non tantum Christum sibi meruisse [2]), sed nobis etiam, ponendo nempe pro peccatis nostris animam suam, seu satisfaciendo pro nobis. Hinc a Concilio Trid. Christus dicitur *nostræ satisfactionis causa meritoria* [3]).

612. Ad hanc igitur satisfactionem adstruendam jam progredimur, prætermissis minus necessariis concertationibus quæ in scholis agitari solent circa ejusdem satisfactionis proprietates et conditiones, de quibus scholastici ipsi consuli possunt [4]). Sit igitur

PROPOSITIO.

Christus vere et proprie pro nobis divinæ justitiæ satisfecit.

613. Ad catholicam fidem ejusmodi propositio pertinet in omnibus fidei symbolis tradita, estque totius christianæ spei fundamentum; ejus autem veritatem sic ostendimus.

1) Id ipsum declarat Apostolus Philipp. II, 8, 9, scribens de Christo: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem; mortem autem crucis.* PROPTER QUOD *et Deus exaltavit illum*, etc. Quibus in locis, ut animadvertit Petavius, velut stipulatio quædam, pactumque Dei cum homine Christo continetur hujusmodi, ut si redimendis hominibus mortem suam vellet impendere, tum in gratiam, et spem recuperandæ salutis admitterentur illi; tum ipsi sibi gloriam ac decus immortale compararet. Cf. lib. XII, cap. 9, §. 2. De iis quæ spectant ad Christi meritum, copiose disputat Vasquezius tom. I, in tertiam part. S. Thomæ, disput. LXXIV et seqq.

2) Christus sibi ipsi præsertim promeruit gloriosam a mortuis resurrectionem, ac nominis sui exaltationem.

3) Sess. VI, cap. 7.

4) Quæstiones scholasticorum non attingunt satisfactionis Christi veritatem aut ejus sufficientiam ad omnium peccata redimenda; de his enim nemo unus unquam dubitavit. Versantur igitur eorum disceptationes in exponendo qua in ratione satisfactio Christi sufficiens et condigna fuerit. Nam alii contendunt, eam *ex se* condignam et perfectam non fuisse, sed ex sola Dei acceptantis liberalitate; alii censent, eam non fuisse ex virtute, seu *titulo justitiæ veræ ac rigorosæ* factam; alii vero licet fateantur, eam titulo veræ justitiæ factam, nolunt tamen ad omnes rigorosos juris apices exactam illam fuisse, ex quo inferunt Christi satisfactionem fuisse quidem *sufficientem*, non autem *superabundantem*. Qui ejusmodi quæstiones penitius cognoscere cupit, poterit inter cæteros consulere Vasquezium loc. cit. disp. 7 et seqq. ubi de his fuse disputat. Opp. edit. Ingolstad. 1610, tom. v.

614. Ille vere et proprie pro nobis satisfecisse divinæ justitiæ dicendus est, qui 1° semetipsum Deo in sacrificium obtulit et tanquam piacularem hostiam ut sacerdos immolavit; 2° qui peccata nostra, pœnasque illis debitas ut sponsor in se suscepit ac luit; 3° qui nos suo sanguine redemit; 4° qui denique nos ut mediator cum Deo reconciliavit eumque placavit; atqui hæc omnia præstitit Christus. Ergo.

615. Ac primo quidem Christum tanquam piacularem hostiam semetipsum in sacrificium Deo obtulisse ea omnia ostendunt, quæ paulo ante de Christi sacerdotio ejusque sacrificio in cruce oblato disputavimus.

616. Alteram vero assumptionis partem luculenter evincunt Veteris ac Novi Fœderis simul collata in hanc rem testimonia; Isaias enim cap. LIII, testatur Messiam dolores ac peccata nostra portasse, ob hæc vulneratum, attritum, et ad mortem traditum esse, et quidem ad eum finem ut nos ob dolores a se toleratos sani, id est, liberi ab iis efficeremur; ergo non ob suas iniquitates ac peccata, quæ nulla unquam habuit aut habere potuit, Christus pœnas ac mortem tulit, sed ob peccata nostra, quatenus ea in se luenda susceperat. Talem porro esse sensum vaticinii Isaiæ non solum Verborum nativa vis, orationis series, et constans Judæorum traditio ut suo loco ostendimus 1), sed etiam gravissima Apostoli Petri auctoritas patefacit, qui paucis germanam prophetæ sententiam his verbis complexus est: *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, cujus livore sanati estis.* I Petr. II, 24. Quod enim de languoribus Isaias dixerat, apertius Petrus de peccatis exponit; quod propheta de peccatis nostris addiderat a Deo in Christum conjectis, id Apostolus ad crucis supplicium aut potius sacrificium refert; *peccatis nostris* pœnas debitas Christum in se denique suscepisse et in crucem sursum luendas tulisse declarat Petrus græca voce ἀνήνεγκε *sursum tulit* nempe *in corpore suo super lignum.* In eandem sententiam dictum est ab Apostolo Paulo: *Eum qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*, II Cor. V, 21; et alibi: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: maledictus omnis qui pendet in ligno.* Gal. III, 13. Atqui non alio sensu Christus factus *peccatum* aut *maledictum* dici potuit pro nobis, nisi quatenus subrogatus est in locum nostrum, quibus ob peccata ac legis transgressionem pœnæ ac maledictio debebantur, quas ipse in se luendas suscepit. Ergo.

617. Christum pariter, quod tertio loco probandum assumpsimus, suo nos sanguine redemisse, apertissima Scripturarum testimonia evincunt. Apostolus enim I Tim. II, 6, scribit: *Qui*

1) Num. 188.

dedit semetipsum redemptionem (gr. *pretium redemptionis*) *pro omnibus* [1]; et I Cor. VI, 20: *Empti estis pretio magno;* Ephes. 1, 7: *In quo* (Christo) *habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum;* ad Tit. II, 14. *Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate;* sic luculentius adhuc Apostolus Petrus: *Scientes,* inquit, *quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi.* I Petr. I, 18. Unde sic: ille vere ac proprie sanguine suo nos redemit a peccatis nostris qui illum dedit tanquam pretium redemptionis nostræ, sicut aurum et argentum datur pro pretio rei temporalis ac venalis; atqui ita ex allatis testimoniis Christus sanguinem suum dedit. Ergo.

618. Atque ex his jam sequitur quod quarto loco proposuimus, scilicet Christum tanquam mediatorem Deum placasse eumque nobis reconciliasse. Etenim causa sive ratio ob quam Deus nobis iratus erat et pœnas a nobis exposcebat, fuerunt profecto peccata nostra. Si igitur Christus ex dictis, ad hæc expianda seipsum ut victimam in sacrificium obtulit, si seipsum in locum nostrum suffecit ad ea expianda atque luenda, si denique sanguine suo eadem eluit ac sustulit, nulla amplius iræ ac inimicitiæ ratio in Deo adversus nos subsistere potuit, et quare nobiscum placatus non sit. Talem profecto passionis Christi fructum Scripturæ ubique commemorant. *Cum inimici essemus,* inquit Apostolus, *reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus,* Rom. V, 10; et alibi: *In ipso* (Christo), inquit, *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt,* Coloss. 1, 19; ut alia ejusmodi testimonia, ne longior sim præteream, quæ innumera prope sunt.

619. Cum igitur Christus ex allatis Scripturarum testimoniis quatuor illa præstiterit, quæ ad veram et proprie dictam satisfactionem requiruntur, jam patet propositum adversus Socinianos.

620. Patres, Socinianis ultro fatentibus, in catholico satisfactionis dogmate prædicando unanimes plane sunt [2]. Quamvis

1) *Ὁ ἐδοὺς αυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.*

2) Hæc Patrum testimonia collegerunt Petavius lib. XII, cap. 9 et Grotius in *Defensione fidei catholicæ de satisfactione Christi adv. Socinum,* Lugd. Batav. 1617, adversus quam præter Ravenspergerum in op. *Judicium de libro Grotii de satisfactione Christi,* Groningæ 1617, scripsit Joan. Crellius in op. *Responsio ad librum Hugonis Grotii pro catholica fide de satisfactione J. C.* Siluit Grotius, vel quod ad Socini partes transiisset, ut Patinus, Osiander, et cumprimis Bossuetus existimant; vel quod in dogmate quidem de Christi divinitate ac satisfactione a Socinianis dissentire pergens, existimaret non esse cur ob hanc quæstionem diuturnius bellum committi debuerit. Certe ad Grellium scribebat ipse Grotius: „Pacis consilia et amavi semper et amo nunc

autem Patrum auctoritatem ipsi rejiciant, juverit tamen paucis illorum colligere doctrinæ capita seu principia ex quibus non modica assertæ veritati lux affulget. Mira igitur consensione statuunt Patres 1° nullam creatam rem parem ac idoneam esse tum pro peccato originali tum pro peccatis reliquis ad exacte Deo satisfaciendum, ideoque non alium, quam qui Deus esset, intervenire debuisse [1]); 2° Christum Jesum mediatorem nostrum non solum plene, sed cumulate Patri satisfecisse pro omnibus omnium delictis, ac propterea non modo infinitam, sed, si ita loqui fas est, infinita uberiorem fuisse meritorum Christi amplitudinem; 3° infinitam ejusmodi meritorum Christi æstimationem derivasse ex eo quod operationes ejus propriæ essent personæ Verbi incarnati; 4° secundam potius SS. Trinitatis personam decuisse hominem fieri præ personis reliquis ad hominem liberandum, quia, ut ait Apostolus: ***Decebat eum propter quem omnia et per quem omnia*** nempe creata productaque fuerant, salutis illorum auctorem fieri. Quod brevi sententia conclusit S. Ambrosius dicens: ***Decuit enim ut ille nos redimeret, qui creavit*** [2]). Docent propterea iidem Patres non minorem ad redimendum hominem potentiam requiri quam ad condendum, imo et majorem quodammodo [3]). Porro ad creandum vis et potentia infinita requiritur, ut S. Thomas ostendit [4]); igitur et ad redimendum, sive ad promerendam redemptionem, infinita virtus necessaria fuit [5]).

621. Demum Scripturis et totius antiquitatis consensui adjicimus ad assertæ veritatis confirmationem rationum momenta deducta ex absurdis quæ in Socinianorum hypothesi consequerentur. Etenim si Christus nonnisi ad confirmandam doctrinam suam mortuus esset, atque ut nobis esset exemplo, ***primo*** non magis, saltem quoad rei substantiam, profuisset quam martyres tum V. tum N. T., qui mortem obierunt ad doctrinæ divinitus traditæ confirmationem, nobisque exemplo fuerunt. ***Secundo***, æque redemptio reliquis Christi operibus, miraculis, præsertim resurrectioni et ascensioni ejus in cœlum ac ipsius morti esset tribuenda. ***Tertio***, sacri Scriptores, qui redemptionem, seu liberationem a culpis ac pœnis iis debitis, et reconciliationem humani generis cum Deo constanter tribuunt morti Christi, et ipsius sanguinis pretio, nos decepissent, ac reipsa

quoque, eoque doleo, cum video tam pertinacibus iris committi inter se eos, qui Christi se esse dicunt, si recte rem putamus, *quantillis de causis?*" Difficile est, Grotium a socinianismo defendere, cujus principiis suos in Sacram Scripturam commentarios adspersit. Deinde hoc ipso, quod Grotius parvi momenti quæstiones fecerit de Christi divinitate et satisfactione, ostendit se protestantismi impetu abreptum fuisse et in socinianismum declinasse.

1) Cf. Petav. loc. cit. §. 6.

2) Lib. III, *De fide*, cap. 2, n. 8, ed. Maur.

3) Cf. Petav. ib. n. 7.

4) Part. I, q. 45, art. 5.

5) Inter utrumque tamen infinitatis genus illud interest, quod alterum *naturale* est, nempe creationis; alterum, scilicet meriti, *morale*.

tota antiquitas seu universa Ecclesia usque ad Socinum decepta esset, ac inanis omnis fuisset in Christi mortem Christianorum spes. Hanc postremam consecutionem viderunt rationalistæ, eamque ultro admiserunt. Ipsi enim demum fassi sunt in Scripturis luculenter hunc articulum contineri, ast simul contendunt Scriptores sacros in ejusmodi doctrina tradenda indulsisse anticipatis coævorum judiciis, atque prospexisse honori magistri sui ob latam ab eo ex infami supplicio ignominiam [1]). Monent christianos doctores ut sedulo caveant, ne quasi veternum obducant conscientiæ improborum, præsertim morti propinquorum, ***nimium jactando vim sanguinis Christi expiatoriam***, quo Deus Molochi instar innocentis sanguinem sitientis placatus sistatur [2]).

622. Ex quo deprehendere licet impietatis progressus, imo et eversionem principii fundamentalis protestantismi. Primi Protestantes docuerunt soli Scripturæ in rebus fidei standum esse; Scripturarum, ut ipsi autumabant, auctoritate freti rejecerunt necessitatem bonorum operum, pœnitentiæ et satisfactio-

1) En verba Wegscheider, qui §. 136, scribit: „Quod si tum fontem dogmatis illius (*expiationis et satisfactionis*), qui est in notionibus de sacrificiis, quas, ut alii populi incultiores, sic etiam Hebræi habebant... tum dicta Scriptorum sacrorum, quæ ad dogma illud probandum allata sunt, accuratius examinaveris: haud dubitabis, quin illa de symbolica quadam ac vicaria expiandi peccata ratione notio Israëlitis mature jam fuerit cognita (Lev. IV, 3 et seqq.; V, 11; XVI, 21; XVII, 11. Cf. III Reg. XXI, 29; IV Reg. XXIV, 1-4).... Quo facto ab omnibus fere Scriptoribus sacris, qui odium et ignominiam supplicii Jesu Christo illati removerent, maxime a Paulo, ita exposita est, ut mortem Jesu Christi ostenderent tanquam expiatoriam eandemque vicariam, velut pœnam peccatorum omnium (I Joan. II, 1 et 2) ab ipso susceptam (Matth. XX, 28; XXVI, 28; Joan. I, 29; Rom. V, 6-9; II Cor. V, 21; Gal. III, 13; I Petr. II, 24; I Tim. II, 6; Hebr. IX, 28), et Jesum ipsum tanquam agnum purum atque immaculatum (I Petr. I. 18 et seqq.; II, 24. coll. Is. LIII. 7) a Patre ipso morti quasi victimam piacularem traditum, sanguine suo peccata mundi abluentem (I Joan. I, 7; II, 1 et seqq.). Obedientiæ igitur ipsi sive virtuti Jesu vim quandam vicariam videntur tribuisse (Rom. V. 18 et 19; I Petr. I, 19; III. 18; I Joan. II, 1; Hebr. IX, 14). etc. *Ac rursum* §. 137: E locis jam commemoratis facile intelligitur, doctrinæ ecclesiasticæ (*catholicæ*) fundamenta et ipsa momenta potiora in Librorum Sacrorum effatis nonnullis *vere* contineri.” Demum concludit §. 142: „Ex argumentis supra propositis (*quæ inferius nos afferemus et diluemus*) hoc quidem apparet: *primum* doctrinam Scriptorum sacrorum de morte Jesu Christi peccata hominum expiante *opinionibus æqualium* (Hebr. IX, 22) multis de causis accomodatam fuisse et ad commendandum novæ religionis institutum illo tempore aptissimam, unde hanc ipsam doctrinæ formam, *providentia divina sapienter id permittente*, ab Evangelii doctoribus exhibitam esse, facile tibi persuaseris.”

Ex his colligimus, 1° Dogma catholicum reipsa in Sacris Scripturis contineri, ac frustra propterea Socinianos elaborasse dum innumeris prope cavillationibus id inficiari conati sunt; conscientia demum vicit. 2° Juxta rationalistas sacros Scriptores in hoc dogmate tradendo turpiter errasse, id *sapienter permittente providentia divina*, adeoque universam Ecclesiam usque ad ipsos deceptam fuisse et in errorem inductam a sacris Scriptoribus juxta divinæ providentiæ ordinem. 3° Nullam propterea fidem sacris Scriptoribus adhibendam esse, dum in re adeo gravi et decepti sunt et mundum universum deceperunt, et quod consequens est, Sacras Scripturas noxias potius, quam utiles esse. Huc devenerunt, qui se adhuc Christianos profitentur ex principio semel constituto independentiæ rationis ab auctoritate in negotio religionis, quod basim et essentiam constituit protestantismi.

2) Ibid. §. cit. 142.

nis, ne injuria irrogaretur sanguini Christi. Sociniani eidem principio innixi intulerunt omnem abjiciendam esse satisfactionis propriæ dictæ doctrinam, quæ in Scripturis non reperitur, nec nisi ex præpostera majorum nostrorum interpretatione Scripturarum illam ortam esse. Rationalistæ meliori fide agentes, fatentur doctrinam de morte Christi *vicaria* et *expiatoria* aperte in Scripturis tradi, ast contendunt sacros Scriptores tum deceptos tum deceptores extitisse, ideoque non in Christi morte ejusque sanguinis pretio pro nobis oblato Christianos spem suam reponere debere, sed unice in *bonis operibus*, seu in *recte* et *honeste factis*, ne injuria inferatur sanguini Christi, qui in hypothesi de vi expiatoria, nobis nocuisset efficiendo nos desides atque in vitiis obfirmatos [1]. Et en eos in deismum ac naturalismum delapsos.

623. Sive igitur Scripturarum oracula consulamus, sive perpetuam totius antiquitatis doctrinam, sive nefarias contrariæ doctrinæ consecutiones, patet, quin velimus christiano nomini nuncium remittere, Christum, prout nobis ostendendum proposuimus, vere ac proprie Deo pro hominibus satisfecisse.

DIFFICULTATES.

624. I. *Obj.* 1° Non alio sensu Christus peccata nostra portasse in Sacris Literis perhibetur quam eo, quo passim de Deo legitur ipsum portare peccata nostra ex. gr. Exod. XXXIV, 7, et Num. XIV, 18. Jam vero Deus non fert peccata nostra, ea in se transferendo sed condonando, aut patienter nobiscum agendo. Hunc sensum nobis patefacit S. Matthæus VIII, 16 et 17; cum enim ibi retulisset plures Christum sanasse ex infirmitatibus, subdit id factum esse, *ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras portavit*, non eas in se suscipiendo, sed alios sanando. Quod confirmatur ex typo hirci emissarii, qui dicebatur portare peccata populi. 2° *Redemptionis* pariter vocem metaphorice passim sumi in Scripturis res nota est, hoc autem sensu de Christo prædicari suadent redemptiones typicæ populi israëlitici ex Ægypti et Babylonis captivitate; suadet ratio qua venditi sumus diabolo, nempe gratis; gratis igitur redimendi eramus, cum emptio et redemptio relativæ sint; alioquin si verum pretium pro redemptione nostra datum esset, fuisset illud persolutum diabolo, qui testante Apostolo, II Timoth. II, 26, homines captivos detinebat, quo nihil absurdius dici potest. 3° Quod si Christus affirmat dedisse semetipsum redemptionem *pro* omnibus, aliaque ejusmodi de eo leguntur, nemo est qui nesciat particulam *pro* minime ve-

1) Ib. §. 142, circa finem.

ram *substitutionem* importare, sed solam utilitatem, ut cum jubentur fideles, I Joan. III, 16, *pro* fratribus animas suas ponere, et cum Apostolus, Coloss. I, ait se adimplere quæ desunt passionum Christi *pro* Ecclesia; nec alia vis est græcæ particulæ ὑπὲρ, quæ respondet latinæ *pro*. 4° Nihil denique efficiunt Catholici ex eo quod dicatur Christus nos Deo reconciliasse, cum Apostolus, II Cor. V, 19, aperte dicat: ***Posuit in nobis verbum reconciliationis*** [1]), quin inferri possit Apostolos nos vere Deo per satisfactionem reconciliasse. Ergo.

625. ***Resp. Ad*** 1m, ***Neg.*** Diverso porro sensu prædicari in Scripturis de Christo, quod portaverit peccata nostra ab eo, quo hæc ipsa prædicantur de Deo in locis cit., evincitur ex substrata materia, quæ diversa omnino est. Nec enim potuit Deus aut pati aut mori pro peccatis, potuit id autem Christus in natura humana; nunquam præterea de Deo dicitur, prout dicitur de Christo, quod positæ fuerint in eo iniquitates omnium nostrum, ac propter eas fuerit *vulneratus* et *attritus*, aliaque ejusmodi quæ in probationibus attulimus. Quare cum fateatur ipse Socinus *peccata portare* idem esse, ac *peccatorum pœnas dare* [2]), et hunc sensum necessario postulent quæ de Christo Scripturæ prædicant, plane concidunt quæ ad infirmandas probationes nostras ab adversariis proferuntur.

626. Ex his responsio patet ad duas confirmationes, alteram desumptam ex Matth. VIII, alteram ex hirco emissario. Evangelista enim retulit ad Christum morbos corporeos sanantem Isaiæ vaticinium ad figuram sanationis a morbis spiritualibus, ut exponit ipse Grotius [3]); vel, ut explicat S. Joan. Chrysostomus, eatenus S. Matthæus in Christo morbos depellente adimpletum dicit Isaiæ vaticinium, quod proprie est de peccatorum pœnis, quatenus morbi corporis ut plurimum sunt pœnæ peccatorum [4]), quas quidem pœnas cum in se luendas susceperit Christus, ideo etiam cum ægrotos sanavit, recte de eo dicitur, quod ægrotationes nostras acceperit. Hircus autem emissarius non alio sensu dicitur portasse peccata populi, quam quod sym-

1) *Θέμενος ἐν ἡμῖν τόν λόγον τῆς καταλλαγῆς.*

2) Fatemur, *inquit*, in *Prælect. theolog.* cap 21, locutionem hanc *portare*, seu *ferre peccatum* sive iniquitatem, idem significare solere, quod *peccati pœnas dare*, sive ut verbum verbo reddamus, *peccati pœnam ferre*. In ***Bibl. Fratrum Polonor.*** tom. I, pag. 580. Animadvertendum præterea est antiquas versiones omnes hunc legitimum seu germanum sensum confirmare. Etenim omissa vulgata, græca Is. verba vertit: ***Et** ipse peccata nostra fert, et pro nobis affligitur*; Syr.: *Vere passiones nostras ipse pertulit et dolores nostros ipse passus est*; Arab. *Ipse portat peccata nostra, et pro nobis dolore afficitur.* Cf. ***Bibl. Polyglotta Walton.***

3) In *Crit. sacr.* ad cap. VIII Matth. v. 17.

4) ***Hom.*** XXVII, al. XXVIII, *in Matth.* n. 1 et 2. Atque hic censura notandus Erasmus, qui in adnot. ad cit. loc. scribit: „Adduxit hoc testimonium Matthæus ex Is. LIII, nonnihil ad suum deflectens negotium. Etenim quod illic dictum est de passione Christi, et sublatis hominum peccatis, hic accommodat ad ægrotos sanatos: quanquam hæc sanatio illius typum habebat. *Ad hunc modum excusat evangelistam Chrysostomus hom.* 28." At de ejusmodi *typo* et *excusatione* nec verbum quidem habet S. Doctor!

bolum et figura fuerit gerendorum per Christum; hinc de figura ac symbolo, ut rei natura exigit, *improprie;* de figurato, ut præfertur, *proprie* locutio illa accipi debet.

627. *Ad* 2m, *Dist.* Interdum, *conc.* in casu nostro, *neg.* Quominus autem improprie de redemptione a Christo peracta hanc vocem intelligamus vetant argumenta quæ in probationibus protulimus. Neque ejusmodi improprium sensum in casu nostro in primis suadent typicæ redemptiones populi israëlitici in quas non concurrunt adjuncta illa quæ militant pro redemptione Christi. In hac enim omnia quæ ad veram redemptionem constituendam necessaria sunt reperiuntur; nimirum in vera redemptione opus est captivo et captivum detinente, tum redemptore et redemptionis pretio. Porro revelatio docet universum genus humanum captivum fuisse æternisque pœnis damnatum, homines autem captivos detinebant et Deus tanquam supremus judex, et diabolus tanquam lictor apparitorque Dei, et peccata tanquam laquei, mors tanquam pœna, et infernus tanquam carcer; fuit autem redemptor Christus Dominus; ac denique redemptionis pretium non fuit aliquid corruptibile, cujusmodi sunt aurum et argentum, sed pretiosus sanguis Agni immaculati Christi, ut loquitur B. Petrus Ep. I, cap. I, 19.

628. Nec suadet ratio, qua venditi sumus. Gratis enim excidere possumus et in diaboli potestatem culpa et inobedientia nostra venire; ast redimere nos non possumus, nisi per condignam satisfactionem. Quispiam potest se in puteum dejicere, sed sine aliorum subsidio exinde emergere nequit.

629. Neque pariter illud sequitur; quod adversarii fingunt, in Catholicorum nempe sententia redemptionis nostræ pretium persolutum fuisse diabolo. Illi enim persolvitur pretium qui jure suo captivos detinet, qui creditor est, persona læsa ac supremus judex, cujusmodi in casu nostro est solus Deus qui potestatem habet mittere in gehennam, ut inquit Christus Luc. XII, 5, non autem ei, qui jure alieno detinet captivum tanquam carceris custos, judicis minister atque executor prout diabolus est. Soli ergo Deo persolvendum erat nostræ redemptionis pretium [1]).

630. *Ad* 3m, *Dist.* Non semper particula *pro* seu ὑπὲρ veram importat substitutionem, *conc.* nunquam, ac præsertim in casu nostro, *neg.* Inani prorsus labore corrogant Sociniani

1) Atque hic notanda est impudentia rationalistarum, Wegsch. §. 138, Gruner, *Dogm.* pag. 253 et seqq. 262 et seq.; Beck, *Comment.* tom. I, pag. 585 et seq.; Wiggers, *Pragmat. Darstell. d. August.* etc. seu *Expositio pragmatica augustinianismi et pelagianismi,* Berol. 1821, pag. 354 et seqq. qui non veriti sunt affirmare, haud paucos Patres, quippe qui dæmonologiæ studiosissimi essent, in eo convenisse, ut Jesu θεανθρώπου *(Dei-hominis)* mortem, velut debitum aliquod redemptionis pretium diabolo persolutum existimaverint, qua homines ab ejus imperio et potestate itemque a morte æterna liberaret. Lacessimus enim rationalistas omnes, ut vel unum Patrem proferant, qui asseruerit pretium redemptionis a Christo fuisse diabolo persolutum.

tum ex Scriptoribus sacris, tum ex auctoribus profanis exempla quibus ostendant interdum particulam *pro* aut *ὑπὲρ* non significare substitutionem sed solam utilitatem, cum nemo id inficietur. Ast nihil proficiunt nisi simul ostendant hanc ejusdem particulæ unicam et constantem esse significationem et vim, quod nunquam efficient, cum innumera prorsus suppetant exempla, ubi de personis agitur, ex iisdem fontibus, in quibus eidem particulæ vis ac significatio subest substitutionis [1]). Igitur de hujus particulæ significatione dijudicandum est ex subjecta materia, scopo, contextu et cæteris adjunctis. Porro in casu nostro non solum dicitur de Christo, quod pro nobis mortuus sit, sed præterea asseritur, quod pro peccatis nostris animam suam posuerit; semetipsum dederit in victimam et oblationem et propitiationem; dederit se ipsum redemptionis pretium, nosque redemerit non auro et argento, sed sanguine suo pretioso. Quæ omnia profecto, ut veram solutionem pro nobis, ita veram substitutionem aperte significant. Cum vero hæc eadem non militent pro exemplis allatis, patet extra rem ea omnino proferri. Denique compertum philologis est non aliam esse proprietatem particulæ *ἀντι* ubi veniat in compositione vocis *λύτρον*, quam significationis de vicaria substitutione, pretii nempe in locum rei emptæ seu redemptæ, hinc *ἀντίλυτρον* idem valet ac ***vicissim datum redemptionis pretium*** [2]); jam vero Apostolus, I Tim. II, 6, scribit de Christo: ***Qui dedit redemptionem*** (*ἀντίλυτρον*) ***semetipsum pro nobis omnibus*** [3]). Rationalistæ talem fuisse sacrorum Scriptorum sensum dum de Christi morte loquuntur modo nobis concedunt [4]). Non est igitur quod ulterius quæramus.

631. ***Ad* 4m, *Dist. Reconciliationis*** voce solitarie spectata, ***trans.*** prout in Sacris Literis de Christo illa usurpatur, ***neg.*** Ideo enim nos Scripturæ per Christum Deo reconciliatos exhibent, quia ipse pro nobis dedit pretium sanguinis sui, Deum placavit, sustulit in se peccata nostra, ***delens quod adversus nos***

1) Cf. Luc. xi, 11; Matth. ii, 22; xvii, 26; I Cor. i, 13, etc.

2) Cf. Svicerum in *Thes. eccles.* ad voc. *Ἀντίλυτρον* ubi confirmat auctoritate Hesychii nativam hanc esse hujus vocis significationem. Quare audiendus non est Scapula dum frigide scribit: „*ἀντίλυτρον simpliciter* accipitur pro *λύτρον*, i Tim. cap. 2."

3) *Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.*

4) Kaiser, *Bibl. theol.* 263, De Wette, *Bibl. dogm.* tom. i, pag. 95 et seqq. aliique passim in eo conveniunt, ut asserant discipulos Jesu ignominiam supplicii a Christo subeundi deleturos, post fata demum, ut ipsi loquuntur, doctoris divini vel nonnulla ipsius allegorice dicta de morte sibi instante convertisse in hanc sententiam de morte expiatoria, vel ex opinionibus de *λόγω*, sacerdotis instar et intercessoris, homines cum Deo reconciliante V. T. loca eidem accomodasse. Affirmant Evang. Joannem alio omnino sensu ab eo quo protulerat. Joan. Bapt. dictum accepisse, quod Joan. i, 29, extat, ex præconcepta sententia sua de morte Christi expiatoria; imo et Jesum ipsum, quippe qui sacrificia quævis piacularia in regno cœlesti a se condendo abrogare vellet, mortem sibi instantem tanquam symbolum in locum illorum substituendam *ad opiniones æqualium accommodate* nonnunquam proposuisse, quo citius ista sacrificia ad illud usque tempus usitata antiquaret.

erat chirographum decreti, ut inquit Apostolus, *quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci* [1]). Quare Christus nos reconciliavit cum Deo tanquam causa princeps et meritoria per veram satisfactionem; Apostoli autem ut causa ministerialis, ut dicitur, atque instrumentalis per verbi prædicationem et dispensationem mysteriorum Dei, seu sacramentorum. Longe propterea dispar istorum ratio reconciliationis est [2]).

632. II. *Obj.* Satisfactionis doctrina, prout a Catholicis admittitur, ex triplici capite repugnat, videlicet tum ex parte Dei; tum ex parte Christi; tum denique ex parte hominis. Ac primo quidem ex parte Dei: etenim 1° Deus in Scripturis exhibetur gratis peccata condonans, ex. gr. Matth. XVIII, 27; Rom. III, 24; Ephes. II, 1 et seqq.; Coloss. II, 13. Ergo nulla ei debetur satisfactio, invicem enim pugnant gratuita condonatio, quæ fit ex misericordia, et proprie dicta satisfactio, quæ exigitur ex justitia. 2° Parum autem refert quod ejusmodi satisfactio non a nobis sed a Christo exhibita fuerit, nam qui a sponsore pretium repetit non potest dici gratis illud condonare. 3° Accedit Deum ipsum dedisse nobis Filium suum, qui pro nobis offeretur; jam vero ubi creditor præbet debitori unde solvat, remissionem dare potius censetur quam satisfactionem exigere. 4° Quibus si addas Deum non potuisse ejusmodi satisfactionem postulare absque suæ misericordiæ aut potentiæ læsione, res plane conficitur; porro asserere Deum illam postulasse quia aliter noluit peccata dimittere, est ejus lædere misericordiam; dicere eam Deum exegisse quia aliter non potuit peccata condonare, est detrahere ejus potentiæ. Ergo.

633. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m, ***Dist.*** Respectu hominis cui Deus gratis peccata condonat, *conc.* respectu Christi, qui ea ut sponsor in se suscepit ac luit, *neg.* Ambo hæc, gratuitam nempe peccatorum remissionem relate ad nos, ac redemptionis pretium relate ad Christum luculenter conjunxit Apostolus dum ait: ***Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ***, Rom. III, 24. Pugnant autem secum invicem gratuita condonatio et satisfactio proprie dicta cum ad eandem personam referuntur, non autem ut in casu nostro accidit, cum alia est persona, quæ satisfacit, alia vero est, cui gratuita fit remissio.

634. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Ubi intervenit debitum reale, *conc.* ubi intervenit debitum personale, *neg.* In debito enim reali in quo non exigitur nisi æqualitas rei ad rem, perinde est a quocumque demum solvatur; at in debito personali quod exurgit ex

1) Coloss. II, 14.

2) Cf. Witasse, *De Incarn.* loc. cit. q. 10, art. 1, sect. 1.

injuria alteri illata, persona læsa quamcumque posset respuere satisfactionem ab altero oblatam, ac ipsum lædentem adigere ad satisfaciendum. Cum vero nos tali debito solvendo impares essemus, acceptum referre debemus divinæ bonitati, quod ejusmodi debitum in Christum sponsorem transtulerit, ac ejus meritorum intuitu nos a solutione liberaverit, gratuito nobis condonando noxas omnes quibus eramus adstricti.

635. *Ad* 3^m^, ***Dist. Remissionem*** dare censetur ei cui creditor (personalis) præbet unde solvat seu satisfaciat, ***conc.*** ei quem creditor dat ut solvat seu satisfaciat, ***neg.*** Responsio patet ex modo dictis in *resp. ad* 1^m^.

636. *Ad* 4^m^, ***Neg.*** Potuit enim Deus absolute absque ulla satisfactione omnia delicta nobis condonare, sed ei placuit misericordiam cum justitia temperare, misericordiam respectu nostri, justitiam respectu Christi, ut sic omnia ejus attributa in redemptionis œconomia maxime elucerent.

637. I. ***Inst.*** Atqui non minus repugnat satisfactio ex parte Christi. Nam 1° injustum est insontem pro reo plecti; 2° innocentem vero suffici in locum rei ad pœnas dandas pro patratis sceleribus vetat recta ratio, vetat divina lex, vetant omnium plane politiorum gentium jura. Nemo enim qui sobrius sit inficiabitur ferendum non esse, ut dimisso nocente, qui pestis reipublicæ est, sæviatur in innocentem, qui omnium bono et exemplo vivit. Quare Deus conceptis verbis, ne id unquam fiat, prohibet, Deut. XXIV, 16: ***Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur;*** imo et sibimetipsi Deus hanc legem posuit dicens Ezech. XVIII, 20. ***Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur... justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum;*** factum hinc est, ut tanquam injustam et noxiam ejusmodi substitutionem Athenienses repulerint [1]); Romani vero id capitis pœna vetuerint [2]); præsertim cum nemo vitæ suæ dominus sit, et juxta justitiæ leges pœna peccatum sequatur. 3° Absurdum est admittere in satisfactionis hypothesi Christum nobis simul et iratum et propitium; iratum, quia Deus est peccatis læsus, propitium quia pro iis satisfecit. Absurdum insuper est plus nos debere Filio, qui pro nobis satisfecit, quam Patri qui satisfactionem exegit. 4° Concludendum propterea est Christum mortuum pro nobis eo tantum sensu esse, quo declarat Apostolus Petrus, ut nobis relinqueret exemplum ut sequamur vestigia ejus [3]), non autem quasi loco ac vice nostra mortem subierit.

638. ***Resp. Neg. subs.*** *Ad* 1^m^, ***Dist.*** Qui non fuerit ejus sponsor, ***conc.*** qui ejusmodi sponsionem ultro ac libens in se susceperit, ut mox dicemus, ***neg.***

1) Plato, *De leg.* lib. IX.
2) Ex *Codice.*
3) I Pet. II, 21.

639. *Ad* 2m, *Dist.* Per se, ac nulla interveniente legitima causa, ac potestate, *conc.* intervenientibus libera electione, legitima potestate, bonis ingentibus, ac damni passi reparatione imo et fœnore, *neg.* Admissis igitur adversariorum principiis relate ad casus ordinarios ex defectu aut omnium, aut aliquot saltem adjunctorum, quæ enumeravimus, negamus illa applicari posse ad casum nostrum, unicum plane atque extraordinarium. Etenim 1° Christus libere se ad mortem loco nostro subeundam obtulit: *Oblatus est, quia ipse voluit.* 2° Legitima potestate fecit tum ex parte Patris qui ejusmodi subrogationem non solum probavit, sed ipsemet nobis eam contulit, nam *pro nobis omnibus tradidit illum* 1); tum ex parte sua, cum esset vitæ suæ Dominus, utpote Deus homo: ***Potestatem habeo ponendi eam*** (animam meam) 2). 3° Innumera bona inde consecuta sunt, siquidem ***una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*** 3). 4° Damni per mortem perpessi uberem consecutus est reparationem per excitationem a mortuis, per exaltationem ac nominis sui gloriam 4). Cum vero hæc, saltem simul sumpta, in nulla creatura locum habeant, patet extra rem prorsus a Socinianis argumenta urgeri sive ex ratione, sive ex legibus divinis et humanis, quæ non afficiunt nisi casus ordinarios. Hinc inutile ducimus exempla inquirere et congerere tum ex Sacris Literis, tum ex gentium historiis ad ostendendum ejusmodi substitutiones ubique fere receptas reperiri 5).

640. Cæterum Deus Deut. loc. cit. vetat quominus filii aut parentes innocui involvantur pœna a parentibus aut filiis no-

1) Rom. VIII, 32: *Ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν.*

2) Joan. X, 18: *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν.*

3) Hebr. X, 14: *Μιᾷ, προσφορᾷ, τετείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.*

4) Philipp. II, 9.

5) Ejusmodi sententiam penes omnes fere gentes obtinuisse, præsertim vero apud Hebræos, Sociniani prius inficiati sunt; nunc vero rationalistæ monumentorum pondere et perspicuitate pressi id nobis jam ultro concedunt. Hanc autem persuasionem ipsi repetunt ex imbecillitate antiquorum hominum, qui putarunt non esse divinæ justitiæ quemquam hominum sine culpa plectere, ac quodvis malum pro pœna habebant aut proprii aut alieni peccati, quod judex in alium detulerit luendum. Ex hac longe lateque recepta sententia, factum esse autumant, ut *auctor* cap. 53. Isaiæ (qua loquendi ratione innuunt profani homines auctorem cap. 53. alium ab Isaia esse), uti etiam reliqui prophetæ, *artis disciplinæque omnis ignarus* retinuerit et sui et aliorum populorum opinionem, qua Deus nihil non expiari cupiens, cujuscumque peccati pœnam necessariam et inevitabilem, ab insontibus adeo, dicitur repetere. Quin etiam eo progrediuntur, ut asserant hanc opinionem ab ipsis N. T. Scriptoribus, antiquatis jam sacrificiis, conservatam et in mortem Jesu translatam esse.

Cæterum quod spectat ad ethnicos, qui doctrinam adserunt de substitutione innocentis ad pœnam luendam reo debitam cf. Herod. *Hist.* lib. II, 39 et 46; Jul. Cæsar, *De bello gall.* VI, 16; Ovid. *Fast.* VI, v. 162: „Hanc animam vobis pro meliore damus," etc. Sic apud Hebræos eandem obtinuisse persuasionem patet ex Exod. XX, 6, ubi patrum delicta in liberis castigari perhibentur; II, Reg. 11-14, ubi pœna ante neglecta a posteris repetitur; ibid. XXIV, 10-25. Davidis noxa peste per tres dies grassante et LXXX hominum millibus interfectis expiatur. Ibid. XII, 15-18, ejusdem Davidis adulterii crimen infantis morte luitur, ut alia loca omittam, quæ magna sedulitate ipsi rationalistæ, etsi ad pessimum finem, collegerunt. Cf. Weg. §. 137, not. *b* et *c*.

centibus promerita. Apud Ezechielem vero sermo est de præmiis ac pœnis in altera vita, quæ profecto pro meritis aut demeritis uniuscujusque individui rependentur a Deo.

641. *Ad* 3m, *Dist.* Sub eodem respectu, *conc.* sub diverso, *neg.* Sed et illud inficiamur quod ab adversariis obtruditur de majori obligatione qua erga Filium ob præstitam ab ipso satisfactionem nos obstringi asserunt, quam erga Patrem, qui illam poposcit. Nam quod talem ac tantum Redemptorem nacti simus, totum acceptum referre debemus divinæ misericordiæ et charitati, quæ cum eadem in tribus divinis personis sit, est Patri ac Filio communis. Patri igitur obstricti esse debemus, qui sic dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; Filio autem, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

642. *Ad* 4m, *Neg.* ut ex dictis constat. Petrus autem non adæquatum sed partialem tantum finem passionis Christi cit. loco exponit. Multiplex fuit mortis et passionis Christi finis, primarius autem fuit ut pro nobis satisfaceret, prout Petrus alibi, ut vidimus, declarat et cum ipso sacri Scriptores reliqui; secundarius ut nobis exemplo esset, quem ad scopum suum hic Apostolus attingit, primarium supponendo.

643. II. *Inst.* Saltem satisfactio repugnat ex parte hominum. 1° Si enim Christus vere pro nobis satisfecisset, tot debuisset mortes oppetere quot homines super terra sunt, erunt ac fuerunt; debuisset præterea pœnis subjici temporali et æternæ, ambæ enim ejusmodi pœnæ nostris peccatis debentur. 2° Homines præterea liberi essent ab omni satisfactione præstanda, quod tamen Catholici negant; 3° liberi essent ab omnibus hujus vitæ calamitatibus, morbis, morte, etc. 4° Omnes denique homines salvi fierent, quod tamen nemo dicet. Ergo.

644. *Resp. Neg. iterum subs. Ad* 1m, *prob. Dist.* Si una Christi mors æquivalens non fuisset morti tum temporali tum æternæ, quas peccata omnium hominum promerentur, *conc.* si, spectata infinita ipsius divinæ personæ dignitate, non solum æquivalens illis fuit sed longe eas superavit, *neg.* Jam vero Apostolus passim docet Christum semel oblatum esse ad multorum exhaurienda peccata; una oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos; pro omnibus mortuum esse. Cum enim infinitum sit pretium pro peccatis nostris a Christo oblatum, hoc ipso quantum ex se erat, Christus omne debitum tam temporale quam æternum quo universum humanum genus erga Deum obstringebatur, plene imo cumulatissime solvit, quin alio opus sit.

645. *Ad* 2m, *Dist.* Proprie dicta ad promerendam reconciliationem, *conc.* improprie dicta, quæ consistat in applicatione satisfactionis et meritorum Christi, *neg.* Accurate enim distinguunt Catholici inter oblatam a Christo Deo Patri satisfactionem, et inter applicationem, ut ajunt, oblatæ satisfactionis.

Ut igitur peccata nostra deleantur, et innocentiam induamus atque justitiam, ejusmodi applicatione opus est, quæ in usu sacramentorum consistit, atque in operibus per gratiam rite factis. Neque enim Christus ita satisfecit pro nobis, ut nos otiosi et nihil agentes salutem æternam consequeremur, sed ut operibus et satisfactionibus nostris pretium et valorem acquireret. Sane in debito personali non sufficit, ut sponsor convenientem pro illata injuria satisfactionem exhibeat, sed præterea requiritur, ut offensor cum sponsore conveniat, injuriæ eum pœniteat, ac polliceatur velle se in gratiam redire cum persona læsa, atque ab injuria in posterum inferenda abstinere. Quæ si præstare detrectet offensor, licet ingens sit solutum pretium, gratiam et reconciliationem minime consequetur. Conditiones porro quas sponsor noster Christus servandas proposuit, ut fructum satisfactionis ejus nobis applicaremus, ejusmodi sunt, ut, si compatimur et conglorificemur, ut unusquisque tollat crucem suam eumque sequatur, atque Deum toto cordis affectu in posterum diligat et mandata ejus observet. Si quis ergo post adeptam reconciliationem iterum Deum offendat, pœna utique æterna dignus efficitur, eamque, nisi resipiscat, incurrit.

646. *Ad* 3m, *Dist.* In altera vita, *conc.* in præsenti vita, *neg.* Etsi enim plenam Christus nobis promeruerit a peccatis eorumque pœnis omnibus liberationem, attamen gratiam hanc pro sapientia sua dispensat et ordinat; partem in hac vita largitur, non omnem; ut quamdiu hic sumus eum patientem imitari possimus et virtutis exercitio ac meritis locus sit [1]). In altera autem vita plenam nobis largietur ab his omnibus liberationem.

647. *Ad* 4m, *Dist.* Si eas conditiones impleant quas sponsor proposuit juxta dicta, *conc.* si eas negligant, *neg.* Responsio patet ex iis quæ modo declaravimus in *resp. ad* 2m. Ex quibus etiam colligitur perperam Socinianos inferre juxta doctrinam catholicam Deum non amplius nobis irasci ob peccata nostra. Hæc enim aliaque ejusmodi, quæ magno apparatu nobis adversarii opponunt, ex præpostera doctrinæ catholicæ intelligentia atque expositione proficiscuntur.

648. III. *Obj. Doctrina de venia peccatorum, quam hominibus paraverit satisfactio vicaria per mortem Jesu Christi Deo præstita, in gravissimas recentiore potissimum ætate*

1) Cf. *Catech. Rom.* part. II, cap. 2, n. 48, qui docet duabus potissimum de causis factum esse, ut in hac mortali vita non careamus incommodis atque calamitatibus, quarum prima est, quod nobis Christi membris plus dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset: Christus autem Dominus humanæ naturæ fragilitatem quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta ad mortem pertulit. Altera vero causa illa est, ut scilicet tanquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriæ fructum, atque ampliora præmia consequeremur. Mors igitur, et hujus vitæ calamitates nos manent, non tanquam peccati pœnæ, sed tanquam exercitationes virtutum.

incurrit reprehensiones, partim ex origine dogmatis, partim ex idea numinis recte constituta, partim ex justis reatus et pœnæ notionibus atque ex ipsa experientia petitas. Primum *enim haud male monitum est, omnem hac de re sententiam comparatione niti mortis Jesu Christi cum sacrificiis piacularibus facta, quæ apud omnes fere gentes incultiores, imprimis apud Hebræos, usitata erant, et ipsi Jesu Christo jam improbata* (Matth. IX, 13; Joan. IV, 23, coll. Ps. LI, (in vulg. L.) 18 et 19; Mich. VI, 6-8): *unde hunc ipsum dogma illud tanquam summum fidei christianæ caput nondum tradidisse recte concluditur.* Deinde *non intelligitur, quomodo Pater cœlestis, voluntate justissima eademque benignissima ad pœnas infligendas ductus omnisque iræ atque offensionis expers, nisi sanguine et morte victimæ commoveri non potuerit, ut liberos suos, humanæ quidem imbecillitati obnoxios, at pia tamen mente ipsi fidentes, morte æterna, alioquin ipsis destinata, exsolveret; nec intelligitur, cur institutum ita necessarium tam longe moratus sit Deus benignissimus, qui jam nomadibus rudioribus in desertis acclamari jussit: Ego sum benignus!* (Exod. XXII, 27, coll. XXXIV, 6 et 7; Sap. XI, 24 et 25; XII, 15). *Neque magis liquet, quomodo homines, natura quippe* finita *præditi, peccando* infinitam *culpam in Deum contraxerint, quæ nisi piaculo infinito elui non potuerit. Præterea nulla apparet ratio, cur Deus ipse, secunda scilicet in Deo persona, innumerorum systematum solarium summus moderator, induto corpore humano, in hanc tellurem, tam exiguam mundi partem, descendere decreverit, ut cruci affixus ab Judæis, fatali quadam necessitate ductis, ipse sese sibi, tanquam piaculum* infinitum, *offerret; et cur Deus, quo tempore ipse sui expiationem parare cupiens, et pacis ac reconciliationis nuncios adversariis mittens censetur, non jam pro vere placato haberi possit.* Tum *per se patet reatus et pœnæ sicut meriti notiones necessario inhærere subjecto peccanti, sicut bene merenti: quamobrem nec alterius culpa in alterum quemquam præsertim innocentissimum, nec virtus et dignitas moralis, qua unus aliquis insignis fuerit, in reliquos peccatores transferri potest. Pœna enim est malum cum peccato conjunctum, quod ipsi homini peccanti infigitur; at malum, quod innocens sentit, perperam pœna dicitur.... Longa* denique *experientia ostendit, quantum fiducia in piaculis qualibuscumque collocata emendandi studio cujusque ac virtutis severitati veræque pietati nocuerit, quippe quæ hominem in suo ipsius pectore salutem suam quærere jubeat.* Ergo. Hucusque Wegscheider [1]).

1) §. 141.

649. *Resp. Dist. ant.* In gravissimas doctrina catholica incurrit reprehensiones apud eos, qui Scripturarum, sensus traditionalis totius antiquitatis et Ecclesiæ auctoritate posthabita, malunt sensus privati ambagibus se committere, *conc.* apud eos qui nondum christianæ religioni nuncium remiserunt, *neg.* Ejusmodi enim sunt fructus quos ultro protulit protestantismi radix, quod toties animadvertimus.

650. *Ad* 1m, *prob. Neg.* Perperam enim id monitum fuit; idea siquidem primigenia sacrificiorum piacularium apud Hebræos, quæ deinde ad alios populos propagata est, originem traxit ab ipsa natura veteris legis, quæ tota typica fuit, ut declarat Apostolus 1). Quare sacrificia cruenta instituta fuerunt ad significandam futuram Christi mortem piacularem, ex qua significatione et fide offerentium totam vim suam ad peccata expianda vetera sacrificia derivabant 2). Hinc propheta Isaias, ut jam notavimus, loquens cap. 53, de Christi morte usus est vocibus liturgicis quæ ejusmodi piacularem virtutem exprimerent. Ab Hebræis, seu potius ex primæva traditione sensim ad gentes cæteras hæc idea quoad sacrificia pervenit et eo progressa est ut ad expianda noxiorum crimina, interdum victimas humanas immolarent, virgines potissimum, utpote diis ex ipsorum mente hostias acceptissimas, ac maxime idoneas ad publica mala, seu promeritas pœnas et calamitates avertendas 3).

1) Cf. I Cor. x, 6-11; Coloss. II, 17; Hebr. x, 1 et seq. præsertim vero Rom. x, 4, ubi universim pronunciat: *Finis legis Christus ad justitiam omni credenti.*

2) Per se enim, ut rursum pluries significat Apostolus, non erant nisi egena elementa, munera et hostiæ, quæ non possunt perfectum facere servientem, quibus impossibile est auferri peccata, aliaque ejusmodi, de quibus tum in Epist. ad Galatas, ac data opera in Epist. ad Hebr. scribit.

3) Cf. Com. de Maistre, *Éclaircissement sur les sacrifices*, ubi cum mira eruditione ex omnium gentium documentis ostendisset receptam quovis tempore ejusmodi sententiam de sacrificiis expiatoriis, quæ magnum illud olim offerendum ab homine Deo portendebant pro totius humani generis expiatione ac salute, concludit: „Il n'y a rien qui démontre d'une manière plus digne de Dieu ce que le genre humain a toujours confessé, même avant qu'on le lui eût appris: sa dégradation radicale, la réversibilité des mérites de l'innocence payant pour le coupable et *le salut par le sang*."

Huc pariter referuntur quæ de sacrificiis, *tauroboliis* nuncupatis, in veteribus inscriptionibus sæpe adeo occurrunt. Ethnici enim perfusi sanguine tauri immolati, eo ritu, quem graphice describit Prudentius in *Hymno de S. Romano*, in æternum renasci se putabant. Moshemius, *Dissertat. ad hist. eccles. pertinentium*, vol. I, pag. 379, ed. Altonæ 1767, ostendit adversus Salmasium, Seldenum, Reinesium, Clericum ac Van-Dalium ejusmodi sacrificia minime adscivisse Romanos ex Christianorum vulgata doctrina de quadam expiatione, ac mystica liberatione et regeneratione per sanguinem Jesu Christi, ut illi autumabant, sed longe *christiana* religione ea antiquiora esse. Moshemius censet ex Phrygia Romanos hunc ritum derivasse; ast verisimilius videtur ejusmodi sacrificia ex cultu antiquissimo mithriaco, qui obtinebat apud Persas repetenda esse, atque ex Oriente in Occidentem pervenisse. Cf. *Mémoire sur le culte de Mithra*, par le ch. Jos. De Hammer publié par G. Spencer Smith, Paris 1833, in 8°.

Cæterum quoad auctores qui ex professo de *Tauroboliis, Crioboliis,* et *Ægoboliis* scripserunt, tum qui de *Ἀνθρωποθυσίας* seu de *sacrificiis humanis* ubique gentium receptis, ac in genere de sacrificiis *expiatoriis* egerunt, consulendus Alb. Fabricius in *Bibliographia antiquaria*, cap. 11, §. 3 et seqq., qui more suo longum catalogum eorum intexuit.

651. Sic prorsus negamus sive a Christo, sive a Prophetis improbata fuisse piacularia sacrificia in sensu adversariorum. Citata autem loca, si Joan. IV, 23, excipias, qui ad præsentem quæstionem non spectat, docent cordis dispositionem et misericordiæ opera præferenda esse materiali sacrificiorum oblationi absque pietatis ac fidei sensu factæ, ut ex eorum lectione aperte constat.

652. *Ad* 2m, *Resp.* Parum refert quod adversarii non intelligant quare Deus sanguine ac morte Filii sui placari *potuerit* (verius dixissent *voluerit)*; dummodo nobis constet de ipsius voluntate, satis esse debet, nec ulterius inquirere debemus; cum autem Christus, ut ostendimus, sæpius declaraverit se daturum sanguinem suum in *remissionem peccatorum*, in *redemptionem*, imo *in pretium* redemptionis pro multis; cum idipsum, fatentibus adversariis, constanter doceant Scriptores sacri, nullum dubium de hac Dei voluntate superesse nobis potest. Cæterum Apostolus Rom. III, 25, rationem assignat quare Deus ita voluerit, nempe: *Ad ostensionem justitiæ suæ.* In eo quod addunt se non intelligere cur Deus adeo distulerit institutum adeo necessarium, ostendunt se non cognoscere doctrinam catholicam, quæ profitetur cum S. Leone M. quod: *Gratia Dei, qua semper est universitas justificata Sanctorum, aucta est Christo nascente, non cœpta; et hoc magnum pietatis Sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint, qui illud credidere promissum, quam qui suscepere donatum* [1]. Quare benignitas Dei quovis tempore eluxit, dum omnibus hominibus medium præbuit ad salutem [2].

653. Idem dicendum circa difficultatem quam adversarius promovet desumptum ex *culpa infinita*, quæ contrahitur a natura *finita.* Hæc enim ex falsa notione doctrinæ catholicæ oritur. Neque enim Catholici docent culpam esse vere infinitam, sed solum, ut loquitur S. Thomas [3], dicunt habere *quandam infinitatem* ex infinitate divinæ majestatis; ideoque extrinsecam, in quo nihil est quod repugnet [4]. Dum autem theologi exinde inferunt necessitatem hypotheticam Incarnationis et satisfactionis, nonnisi conjecturale, ut dicitur, argumentum proferunt, quod ab aliis tamen impugnatur [5]. Vera ratio est Dei voluntas, de qua nobis ex divina revelatione constat.

1) *Serm.* XXIII. al. XXII. *in Nativ. Domin.* cap. 3, edit. Ballerin, opp. tom. I.

2) Rationes a Patribus assignatas quare distulerit Deus executionem Incarnationis et redemptionis cf. apud Petav. lib. II, cap. 17.

3) Part. III, q. 1, art. 2, ad 2m.

4) Cf. tamen Vasquez *In* III *part.*, disp. II, cap. 2 et seqq. ubi pluribus contendit, malitiam peccati seu rationem offensæ finitam esse non solum *subjective*, ut omnes fatentur, sed etiam *objective*, aut quocumque alio modo id dicatur. Consuli præterea poterit Petav. loc. cit. cap. 13 et 14, ubi agit de necessitate Incarnationis.

5) Cf. ibid.

654. Animadversio circa rationem qua Dei Filius humano corpore indutus in hanc tellurem descenderit, supponit quod adhuc incertum est, num scilicet existant *planeticolæ;* supponit præterea in hac hypothesi eodem providentiæ ordine illos regi ac nos; supponit denique eodem ac nos remedio illos indiguisse. Hæc autem omnia sunt totidem somnia ac nugæ; attamen ex his argumenta ducunt rationalistæ ad id negandum de quo nos revelatio divina certiores fecit. Hæc velle serio refellere jocum saperet.

655. Quod subditur de fatali necessitate qua ducti Judæi dicuntur ad cruci affigendum Christum, non est nisi blasphemia, quam superius repulimus [1]).

656. In eo quod Deus expiationem nobis paraverit, se benignum ac benevolum erga nos ostendit; in eo vero quod Christi morte placari voluerit se justum prodidit. Benevolentia autem et justitia optime inter se cohærere in eodem subjecto possunt.

657. *Ad* 3m, *Dist.* Reatus culpæ et ratio meriti stricte sumpti, *conc.* reatus pœnæ adeoque et satisfactionis, *subd.* cæteris paribus, *conc.* necessario, *neg.* Hoc enim e diametro adversatur non solum divinæ revelationi, ex qua novimus non semel alios pro aliis satisfecisse, verum etiam communi gentium omnium sensui [2]).

658. Sic *pœna*, prout dicit relationem ad *culpam*, est malum cum peccato conjunctum, *conc.* prout importat *satisfactionem*, *subd.* ut plurimum, *conc.* semper, *neg.* Et hoc posteriori tantum sensu malum, quod innocens sentit, *pœna* vocatur. Detectis igitur æquivocationibus, concidunt argumenta, quæ adeo magni fiunt.

659. *Ad* 4m, *Neg.* Quibus enim suadebunt rationalistæ purioribus ac sanctioribus moribus instructos evasisse suos discipulos per destructionem religionis christianæ ab imis fundamentis? Proferant suos sanctos et heroas, si quos habent; interea Catholici ipsis perpetuo objicient martyrologia, et collectionem Bollandistarum, acta sincera innumerorum plane Sanctorum, qui in avita fide enutriti omnigenis virtutibus floruerunt. Addo et hanc difficultatem ex præpostera notione doctrinæ catholicæ originem trahere, quam nos superius discussimus et falsam esse ostendimus.

660. Et hæc de magno hoc pietatis Sacramento adversus Judæos, incredulos, hæreticos ac rationalistas, qui machinationes admoverunt omnes ad illud evertendum. *Quid autem fuit*, ut tractatum absolvam verbis magni illius Dominicæ Incarnationis mysterii assertoris ac vindicis, Leonis, *quod et Judæis intellectum abstulit, et sapientium mundi corda turbavit, nisi*

1) Num. 214.

2) Cf. Gal. vi, 2; ii Cor. viii, 14, etc. Sed de hoc argumento ex professo suo loco agemus. Cf. interea *Catechism. Rom.* part. ii, cap. 5, §. 76.

crux Filii Dei, quæ et philosophicam evanescere prudentiam et israëliticam fecit caligare doctrinam? Omnem namque sensum humanæ mentis excessit divini altitudo consilii, cum placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes [1]), *ut mirabilior fieret constantia fidei ex difficultate credendi. Inconsequens enim et irrationabile videbatur, recipere animo, quod creatorem omnium naturarum in substantia veri hominis Virgo intemerata peperisset; quod æqualis Patri Filius Dei, qui impleret omnia et contineret universa, furentium manibus comprehendi, iniquorum judicio condemnari, et post dedecora illusionum, cruci se permisisset affigi. Sed in iis omnibus simul sunt et humilitas hominis et celsitudo deitatis; nec misericordiæ ratio majestatem miserentis obscurat, quia de ineffabili potentia factum est, ut dum homo verus est in Deo inviolabili, et Deus verus est in carne passibili, conferretur homini gloria per contumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. Nisi enim Verbum caro fieret, et tam solida consisteret unitas in utraque natura, ut a suscipiente susceptam, nec ipsum breve mortis tempus adjungeret, nunquam valeret ad æternitatem redire mortalitas. Sed adfuit nobis in Christo singulare præsidium, ut in natura passibili mortis conditio non maneret, quam impassibilis essentia recepisset, et per id quod non poterat mori, posset id quod erat mortuum suscitari* [2]).

1) I Corinth. I, 21.
2) *Serm.* LXX. al. LXVIII. *De Passione Domini* XIX, ed. Ballerin.

TRACTATUS
DE CULTU SANCTORUM.

PROOEMIUM.

1. Etsi passim tanquam appendix quædam tractatus de Incarnatione, quæ ad religiosum Sanctorum cultum et venerationem pertinent, haberi soleant, commodiorem tamen rem futuram censuimus, si ea dispesceremus in diversas tractationes, quo magis ordini et perspicuitati foret per nos consultum.

2. Quæ autem sub generico tractatus de cultu Sanctorum nomine complectimur, reducuntur ad eorum cultum, invocationem, ad eorum item reliquiarum honorem, ad usum denique ac venerationem imaginum. In totidem propterea capita lucubrationem hanc distribuimus. Quandoquidem autem ex germana cultus notione totus aut magna saltem ex parte pendet felix exitus disceptationis quam aggredimur, ex hac propterea auspicabimur quæ adversus Protestantes dicturi sumus.

CAPUT I.

DE VARIA CULTUS ACCEPTIONE ET DIVISIONE.

3. *Cultus* nomine venit honor ille qui Deo tribuitur, aut creaturis Dei intuitu ac respectu defertur. Variis porro vocabulis honor iste designatur, *adorationis* videlicet, *respectus*, *venerationis*, *reverentiæ*, *servitutis*, quæ quidem denominationes aut synonimæ sunt, aut saltem indiscriminatim in vulgari sermone usurpantur.

4. Licet vero promiscue voces istæ adhibeantur, non unus tamen idemque est cultus vel honor, qui Creatori ac creaturis defertur. Etenim cum honor juxta B. Thomam sit *Signum et testimonium quoddam illius excellentiæ quæ est in honorato* [1]), inde fit, ut pro diversitate ejusmodi excellentiæ diversus pariter sit honor vel cultus quem Deo vel creaturis tribuimus. Deo nempe utpote supremo rerum omnium Domino atque in infinitum creaturas omnes excedenti, cultum supremum, absolutum ac proprie dictum deferimus, creaturis vero nonnisi propter Deum seu in ordine ad Deum, relativum idcirco et improprie dictum honorem impendimus, quatenus scilicet ad Deum referuntur, ac de divinis bonis participant [2]).

1) Iª 2ª, q. 2, art. 2.

2) Apposite Petavius lib. xv, *De Incarn.* cap. 2: Cultus, *inquit*, seu adoratio proprie non convenit nisi uni Deo, quemadmodum uni Deo proprie competit notio *entis*, et ipse est fons, prin-

5. Duplex proinde in primis distinguitur cultus, *latriæ*, atque *duliæ*; quæ voces quamvis pariter *servitutem* significent, cum tamen earum prior referatur ad *subjectum* seu ad ipsos colentes, qui adoratione Deo propriam servitutem ac dependentiam profitentur; posterior vero ad *objectum* quod colitur, Sanctos scilicet, qui servi Dei sunt, rite ad utriusque cultus genus significandum usurpantur. Duliæ cultus bifariam rursum dividitur, in simplicem nempe duliæ cultum, et in cultum *hyperduliæ*, quo B. Virgo speciali ratione honoratur præ Sanctis cæteris, quos illa meritis ac dignitate longe antecellit.

6. Animadvertendum præterea est, hunc ipsum duliæ cultum, si spectetur quatenus ad Sanctos refertur et in ipsis sistit, sub hoc respectu dici posse absolutum. Etsi enim Sancti participatam, ut diximus, excellentiam habeant, reapse tamen in suo genere habent, honoris propterea ac religiosi cultus capaces sunt. E contra vero imagines et reliquiæ, quæ nullam ex sese excellentiam capiunt ob quam honorem ac cultum mereantur, improprie tantum coli et adorari dicuntur, eo quod veneratio nostra minime in iis sistat, sed per eas transeat ad prototypum, quare totus hic cultus relativus est.

7. Pro diversa ratione qua cultus seu adoratio tribui potest, fit ut cultus in *interiorem* et in *exteriorem* distinguatur, prout scilicet vel solo animo, vel corporis insuper significatione præbetur. Interior, qui in sola mente consistit, sensus complectitur existimationis, admirationis, grati animi et obsequii erga illum, quem talibus sensibus dignum ducimus; exterior vero qui corporis administratione perficitur, gestu ex. gr. capitis inclinatione, submissione poplitis, etc. signa exhibet interiorum animi nostri sensuum, seu interioris cultus nostri.

8. Porro ex signis exterioribus alia communia sunt Creatori ac creaturis, qualia ex. gr. sunt prostrationes, preces, etc. alia Deo soli reservata sunt, nec nisi ipsi soli deferri possunt, qualia sunt sacrificia, vota, jurejuranda, templorum inauguratio ac cætera ejusmodi.

9. Cum vero ex claris his notionibus solutio pendeat plurium difficultatum quas in nos Protestantes intorquent, juverit rem

cipium omnium bonorum ac perfectionum. Sequitur proinde nonnisi Deo proprie convenire cultum, honorem, adorationem. Quod si cæteris tribuitur, id fit tantum σχετικῶς, seu κατὰ σχέσιν, id est, secundum habitudinem, et ἀναλογῶς, seu per analogiam quandam. Quod explicat exemplo ducto a sanitate, quæ proprie nonnisi convenit animanti; quod si de cæteris usurpatur, ac tribuitur, id non fit nisi quatenus ea ad illud principale referuntur; et ut eædem res sunt sanitatis causæ efficientes ac conservantes: vel indicia tantum vel vestigia, vel quocumque alio modo ad illud pertinent. Sic herbæ dicuntur sanæ; sana item ambulatio, quia salubres sunt; id est sanitatem conciliant quam sibi inhærentem non habent: nonnulla item sana dicuntur, quia sanitatis dumtaxat indicium præbent. Sic, ait ipse, adoratio et cultus eo tantum sensu creaturis defertur, quatenus nempe ad Deum referuntur, cui soli proprie excellentia competit cujus cultus testificatio est, nempe κατὰ σχέσιν, et reliquiis vel imaginibus secundo loco et per analogiam κατ' ἀναλογίαν.

istam totam declarare exemplo petito ex cultu civili. In politica scilicet societate alium honorem deferimus regi, alium regni proceribus. Regi enim supremum honorem impendimus, absolutum ac propter se ipsum: en specimen cultus, ut ita loquar, *civilis latriæ;* proceres vero plus minusve honoramus juxta dignitatem, quam a principe obtinent, vel majorem aut minorem cum ipso propinquitatem, vel relationem habent, ideoque non per se, sed propter regem proprie eos colimus, et en cultum *duliæ civilis.* Rursum principis effigiem ac simulacrum, seu etiam legatos veneramur non propter se, sed propter principem quem referunt; en specimen cultus *civilis relativi.* Prosternimur, caput inclinamus vel genua flectimus tum coram rege, tum coram aulicis, quin parem iisdem honorem deferre intendamus, ex quo manifestum fit discrimen exterioris cultus totum pendere ex intentione illum deferentis. Patet igitur diversam istiusmodi cultuum distinctionem et enumerationem ex ipsa rerum natura profluere ac in ipsa fundari. Totum siquidem quod reperitur discrimen inter cultum civilem ac religiosum unice petitur ex diversitate objecti ac motivi.

10. Ex præjactis principiis colligimus I, unum idemque vocabulum diversam plane significationem præ se ferre posse, ideoque posse usurpari ad diversi generis cultum designandum. Sane in Scripturis legimus patriarchas, prophetas, aliosque religiosissimos viros *adorasse* Deum, Angelos, reges, principes, populum ipsum et coram ipsis se prostravisse, ut passim legitur de Abraham, Loth, Jacob, Josue, David, Nathan, etc. [1]), quin tamen vel levis suspicio oriri possit sanctissimos hos viros eundem honorem Deo ac creaturis detulisse, aut se turpissimo idololatriæ crimine commaculasse. Non igitur ex identitate vel vocis vel actus judicium ferri debet de identitate cultus, sed ex notione quæ voci subjicitur et ex intentione agentis diversitas cultus repetenda est [2]).

1) Cf. Genes. XVIII, 2; XIX, 1; XXIII, 7; XXIV, 26, 48, 52, etc.; Jos. v, 15; I Reg. XXIV, 9, etc.

2) Exinde liquet, perpetuo paralogismo uti Protestantes, dum urgent adversus Catholicos loca illa Scripturarum in quibus *adoratio* uni Deo tribuenda præcipitur. Ecquis enim Catholicorum ignorat unum Deum esse adorandum? Stupidos profecto se produnt aut malæ fidei dum hæc adversarii Catholicis ingerunt perinde ac si ipsi alios præter Deum adorarent, dum Sanctos honore prosequuntur. Imo ex statuto principio et illud infertur, nunquam Catholicos superstitionis in cultu, quem Sanctis tribuunt, argui posse. Si enim cultus pendet ab intentione colentis, et hæc a fide quam colens profitetur, nisi Catholicus contra fidem quam profitetur agere velit, impossibile ipsi est, ut idololatria se commaculet, cum juxta professionem suam unus Deus sit latria colendus, creaturas autem, quæcumque sint, nonnisi cultu inferioris ordinis atque ut servos Dei colere deceat, nempe cultu duliæ adorandæ sint.

Quoniam vero Protestantes suos libentius audiunt, præstat propterea eos domestica auctoritate convincere. Sic igitur scribit quidam ipsorum theologus: „Si Loth se prosterne devant les deux anges, qui le visitèrent, c'est une civilité, qu'il fait à des étrangers: si Jacob se prosterne devant Esaü, c'est la déférence qu'un cadet a pour son aîné; si Salomon se prosterne devant Batzabat, c'est un fils, qui honore sa

11. II. Colligimus, recte juxta diversam notionem ejusdem vocabuli posse istud vel recipi vel repudiari pro diverso sensu quo assumitur. Hinc videmus ab antiquis Patribus voces *adorationis*, *venerationis*, etc. rejectas esse cum applicarentur honori seu cultui, qui tribuebatur creaturis, Angelis ex. gr. vel Sanctis, etsi hos honore et cultu dignos haberent, ut inferius ostendemus; ideo autem illas voces repudiabant, quia ethnici cum quibus res ipsis erat, in sensu *adorationis latreuticæ* eas usurpabant, doctrinam tamen catholicam aliis vocibus exponebant.

12. III. Colligimus, recte ad omnem ambiguitatem tollendam adscitas a recentioribus esse voces *latriæ* et *duliæ* ad rite distinguendum cultum supremum ac soli Deo debitum ab inferiori quo Angeli vel Sancti honorantur. Fundamentum enim hujus distinctionis in ipsa rei natura habetur, ut ex dictis patet; atque in auctoritate S. Augustini qui et hanc distinctionem agnovit et iisdem vocabulis expressit dicens: *Non eo modo, quo jubemur per charitatem servire invicem, quod est δουλεύειν, sed eo modo, quo tantum Deo servitur, quod est græce λατρεύειν* 1) et alibi 2). Quod demum vel ipsi Protestantes agnoverunt, ex quibus Gerardus Vossius sic scribit: *Eos, qui distinctionem hanc* (inter latriam et duliam) *probant, minime improbamus*, partim *quia vitanda est viro prudenti omnis logomachia*, partim *quia nec inutile videtur, si cultibus toto genere differentibus, qualis est Dei et creaturæ ad* homonymiam *vitandam diversa imponantur nomina;* partim *quia neque ab ea abhorruit Augustinus* 3).

mère; si Nathan se prosterne devant David, c'est un sujet qui offre ses respects à son prince. Mais si un homme se prosterne, en priant Dieu, alors c'est la créature, qui adore son créateur: et quand on a traduit les termes, que l'on a rapportés, tantòt par *adorer*, tantôt par se prosterner, ce n'est pas la signification du mot, qui a déterminé les interprêtes, c'est la nature du sujet, qui les a conduits dans le choix de ces expressions. Je suppose qu'un Israélite se fût prosterné, en abordant son roi, personne ne l'auroit accusé d'idolâtrie. S'il en eût fait autant devant un idole, ce même acte corporel auroit passé pour un acte d'idolâtrie. Pourquoi? Parce qu'on auroit jugé, par son action, qu'il regardoit l'idole comme une vraie divinité; et qu'il avoit pour elle les sentimens, que suppose l'adoration, prise dans le sens restreint que ce terme a dans notre langue. Que faut-il donc penser de ce que font les catholiques, pour honorer les saints, les reliques, le bois de la croix? Ils ne nieront pas que ce culte extérieur ne ressemble en tout à ce qu'ils font pour honorer Dieu extérieurement. Mais ont-ils des saints et de la croix les mêmes idées, qu'ils ont de Dieu? Je ne crois pas qu'on puisse justement les en accuser. Par-là même il me semble qu'on ne doit pas les qualifier d'idolâtres ... Si l'on se bornoit à dire, qu'un culte rendu à des êtres qui vraisemblablement ignorent tout ce qu'on fait pour les honorer; que des prières adressées à des créatures qui ne sont pas en pouvoir de faire ce qu'on leur demande, est un culte déraisonnable, je n'hésiterois pas à y souscrire; mais je ne voudrois pas accuser les catholiques d'idolâtrie." *Encyclopédie* edit. d'Yverdun, tom. I, art. *Adorer*.

1) *De SS. Trin.* lib. I, cap. 6, al. 13.

2) *Cont. Faust.* lib. XX, cap. 15; *De vera relig.* cap. 55; *De Civit. Dei*, lib. VIII, cap. 25, et lib. X, cap. 7; *Confess.* lib. X, cap. 42; *Enarr. in Ps.* XCVI.

3) In *Append. ad disp. I de Incarn.* Cui inter alios potest addi Leibnitzius qui in *Systemate theologico*, pag. 188,

13. Hæc si probe teneantur operosum non erit plerasque disjicere difficultates, quas Protestantes magno molimine congesserunt adversus catholicam doctrinam. Fucum enim per eas faciunt imperitis; cum agatur de argumento populari, hoc maxime abusi sunt ad incautos decipiendos atque ad eos retinendos ne dicam in turpissima hæretica secta, sed verius in apostasia a religione christiana, cujusmodi protestantismus in sua essentia spectatus, reipsa est [1]).

CAPUT II.

DE RELIGIOSI SANCTORUM CULTUS HONESTATE AC PIETATE.

14. Protestantes cum Vigilantio et Fausto manichæo a sanctis Hieronymo et Augustino confutatis causam communem agentes in impugnando Sanctorum cultu ac rejiciendo tanquam idololatrico, impio, superstitioso modum omnem excesserunt. Præter sectas omnes, quæ ex protestantismo prodierunt, atque in rejiciendo Sanctorum cultu unanimes sunt; adversarios habemus incredulos, qui se philosophos nuncuparunt, inter quos eminent Beausobrius [2]), Middletonius [3]), Gibbonius [4]), diabolares denique scriptores reliqui, qui sordes omnes verrere, declamationes, probra, loca denique communia furiosorum hominum congerere nedum desinunt in tanta, qua gloriantur, politiorum literarum luce ac morum suavitate et comitate quam affectant [5]).

præclare scribit: „Itaque censent viri pii et prudentes dandam esse operam, ut omnibus modis discrimen infinitum atque immensum inter honorem, qui Deo debetur et qui Sanctis exhibetur, quorum illum latriam hunc duliam post Augustinum theologi vocant; non tantum inculcetur audientium ac discentium animis, sed etiam externis signis, quoa licet, ostendatur."

1) Dum protestantismi coriphæi sub palliato prætextu se minime commaculandi idololatriæ labe cum Ecclesia Romana, id est, Ecclesia Catholica, ab ea se separarunt, principium statuerunt fundamentale, quod necessario extremam debebat inferre perniciem ipsi religioni christianæ. Sensim ac sine sensu ejusmodi principium spiritus privati, seu independentiæ a quavis auctoritate evolutum fuit, ac suos fructus attulit. Peperit enim Anabaptistas, postea Socinianos, deinde Methodistas, Chrestianos, Antinomios, demum rationalistas quibus Scripturæ Sacræ non sunt nisi mythographia, Scriptores sacri totidem illusi, Christus ipse magnus deceptor et seductor. Sic enim Deus spiritu vertiginis superbos ejusmodi homines percussit, ut videntes non viderint, de abysso in abyssum misere proruentes.

2) Beausobre *Hist. de Manichée et du manichéisme*, tom. II, lib. IX, chap. 5, pag. 679 et suiv.

3) Middleton's *Letters from Rome*, etc. id est, *Middletoni epistolæ Romæ datæ ostendentes exactam conformitatem inter Papismum, et Paganismum, seu religionem Romæ præsentis a paganis suis antecessoribus derivatam.*

4) Gibbon. *Storia della decadenza dell' Imp. Rom.* trad. dall' ingl. cap. 15 et seqq.

5) Inter cæteros gregarios ejusmodi disputatores qui his annis maniacum furorem ostenderunt adversus Sanctorum cultum eminet Breckenridge Americanus in disputatione cum R. Hughes, cf. *Controversy between Rev. Messrs Hughes and Breckenridge*, etc. seu *Controversia inter DD. Hughes et Breckenridge circa quæstionem: Estne religio Protestantium vera Christi religio?* Philad. 1833. ed. stereotyp. controv. n. IV, pag. 35, et alibi.

Cum tamen nec unum argumentum novum protulerint, aut in medium proferant quod millies a Catholicis scriptoribus protritum jamdiu non fuerit, nobis non restat nisi ipsis denuo opponere quæ a tot doctissimis viris scripta sunt.

15. Cum vero ex bene constituto controversiæ statu felix disputationis progressus tantum haberi possit, ideo ex præmissis dicimus controversiam minime versari inter nos et adversarios nostros circa *modum*, quo Sancti colendi sunt, sed circa *rem ipsam;* num scilicet possimus honeste ac pie per aliquod signum religionis testari excellentiam quam in Sanctis deprehendimus ob virtutes, quas cum in vivis agerent, ipsi exercuerunt et amicitiam quam cum Deo fruuntur, nec ne. Catholici affirmant, adversarii negant. In hoc propterea sensu sequentem adstruimus propositionem.

PROPOSITIO.

Pius et omni idololatriæ labe immunis est religiosus Sanctorum cultus.

16. Omni prorsus idololatriæ culpa vacare, imo potius pium esse cultum quem Catholici Sanctis tribuunt constat ex Sacris Literis, quæ illum commendant, ex vetustissima Ecclesiæ traditione et consuetudine, nec non ex ipsa intima rei natura, atque adversariorum agendi ratione.

17. Imprimis enim Scripturæ patriarchas, judices, prophetas exhibent religioso cultu Angelos et sanctos viros prosequentes. Omissis enim, quæ de Abraham et Loth ac Jacob referuntur, factis, Balaam, Num. XXII, 31, ut *vidit Angelum stantem... adoravit eum pronus in terram.* Josue cum audivisset virum, quem viderat stantem evaginato gladio, esse principem exercitus Domini, *cecidit pronus in terram et adorans ait*, etc. (Jos. V, 15). Honorem seu cultum istum religiosum esse, seu in ordine ad Deum, minime vero solum *civilem* exinde constat, quod patriarchæ optime noverint, eos civiliter non conversari, sed Dei nuncios esse atque cum Deo amicitia conjungi [1]). Idem dicatur de adoratione illa quam Eliseo tribuit mulier Sunamitis, postquam propheta excitavit filium ejus a mortuis, IV Reg. IV, 37. Vix enim ut vidit Sunamitis ingens miraculum ab Eliseo patratum, corruit ad pedes ejus eumque adoravit; itaque non simplicem hominem, sed qualitatem *viri sancti* et thaumaturgi in illo mulier venerata est. Cum igitur objectum ac motivum istius adorationis religiosum fuerit, merito conclu-

1) Cf. in *Criticis sacris* quod Grotius scribit in cap. XIX, vol. X, Apocalyps. de Hebræorum more Angelos adorandi. Ex his patet non deesse nobis, ut supponere videtur Hengstenberg, fundamenta biblica de veneratione et cultu Angelorum.

dimus Sunamitidem, non civilem, ut Protestantes nonnulli autumant, sed religiosum prorsus cultum Eliseo præstitisse.

18. Numquid vero aliquando actus istos improbarunt Scripturæ? Haudquaquam sane: præterquam quod enim viros istos, (si Balaam excipias, qui tamen juxta receptam consuetudinem se gessit) pietate ac religione spectatissimos nobis semper exhibent, Deum ipsum ejusmodi cultum expresse aliquando præcipientem inducunt. Sic Exodi XXIII, 20, Deus alloquitur populum suum: *Ecce ego mittam Angelum meum qui præcedat te.....observa eum et audi vocem ejus nec contemnendum putes....et est nomen meum in illo;* sic Josue loc. cit. Princeps exercitus Domini, non solum approbavit sibi exhibitam adorationem, sed præterea Josue præcepit: *Solve calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est.* Eædem præterea Scripturæ Deum exhibent vindicem contumeliæ servis suis illatæ: etenim ad Eliæ nutum ignis e cœlo descendit ad binos illos principes quinquagenarios absumendos, qui ad prophetam non ea, qua par erat reverentia accesserunt, quare tertius quinquagenarius utpote timens Deum, *curvavit genua contra Eliam et precatus est eum* (IV Reg. I, 13). Ita et pueri Bethel Eliseum irridentes ab ursis lacerati sunt (ib. II, 23 et seqq.). Quibus aperte Deus ostendit qua ratione velit honore affici servos suos. Quin itaque dicamus viros pietate insignes idololatriæ labe se commaculasse dum cultum Angelis et Sanctis tribuerunt, aut Deum jussis ac prodigiis idololatriæ crimen honestare voluisse, fatendum est pium sanctumque esse cultum istum, atque ab omni prorsus superstitionis ac idololatriæ noxa immunem.

19. Sanctorum itidem cultum ab ipsis rei christianæ primordiis in Ecclesia obtinuisse non unus vel alter testis adest, sed facta ineluctabilia ac certissima documenta. Etenim istius cultus monumentum sunt: 1° festi dies in sanctorum Martyrum honorem ac memoriam instituti de quibus mentio fit lib. VIII, *Constitut. apostolicar.* cap. XXXIII, ubi recensentur dies quibus *feriandum erat famulis*, enumerantur autem inter cæteros dies festi Sanctorum: *In diebus vacent Apostolorum,* inquiunt;..*in die Stephani protomartyris ferientur atque in diebus cæterorum sanctorum Martyrum, qui Christum vitæ suæ anteposuerunt* 1). Istius pariter consuetudinis, nempe agendi festos dies sanctorum Martyrum meminit Ecclesia Smyrnensis apud Eusebium 2) scribens ad Ecclesias Ponti: *Quo etiam in*

1) *Τὰς ἡμέρας τῶν ἀποστόλων ἀργείτωσαν· . . . τὴν ἡμέραν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἀργείτωσαν, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν προτιμησάντων Χριστὸν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς.* Apud Coteler. tom. I, pag. 415. Porro Constitutiones apostolicæ prodierunt sæc. Ecclesiæ III, quas magni faciunt viri eruditi Albaspinæus, De Marca, Petavius, etc.

2) Lib. IV, *Hist. Ecc.* cap. 15, edit. Valesii, qui refert integram hanc epistolam a Jac. Usserio primum editam.

loco nobis convenientibus concedet Deus natalem ejus (Polycarpi) *martyrii diem cum hilaritate et gaudio celebrare* [1]); ejusdem festi mentio fit in actis S. Pionii [2]). 2° Cultus Sanctorum per universam Ecclesiam recepti a primis sæculis monumenta indubia sunt sacrificia, quæ in Martyrum solemniis in ipsorum honorem Deo offerebantur, de quibus præter S. Joan. Chrysostomum et Augustinum [3]) testes sunt locupletissimi Tertullianus et Cyprianus. Tertullianus enim lib. *De corona*, cap. III: *Oblationes*, inquit, *pro defunctis*, *pro natalitiis annua die facimus* [4]). S. vero Cyprianus: *Sacrificia*, scribit, *pro eis semper*, *ut meministis*, *offerimus quoties Martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus* [5]). 3° Ejusdem cultus documenta pariter suppeditant altaria ac templa seu sacella, quæ *confessiones* aut *martyria* nuncupabantur in sanctorum Martyrum honorem ac memoriam erecta [6]). 4° Documenta sunt publica et vulgatissima Sanctorum invocatio, et honor Sanctorum reliquiis exhibitus de quibus paulo infra ex instituto agemus. Non igitur singulares tantummodo testes in medium proferimus ad ostendendum ubique receptum fuisse tribus prioribus Ecclesiæ sæculis Sanctorum cultum, sed monumenta publica et vulgatissima quæ extenuari ab adversariis nulla solida ratione possunt. Si quem tamen desiderium tangit consulendi singulatim vetustiorum Patrum testimonia, eum

Cum vero S. Polycarpus martyrio functus sit sub Antonio Pio, hoc documentum spectat ad II Ecclesiæ sæculum, cum vix ab ejus morte conscripta sit. Cf. P. Haloixium S. J. *Illustrium Ecclesiæ orientalis scriptorum vitæ et documenta*, Duaci 1633, tom. I, not. ad vitam S. Polycarpi, cap. 13.

1) *Ἔνθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ, παρέξει ὁ Κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυριοῦ αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον.*

2) Apud Ruinartium, *Acta Martyr. sincera*, Veronæ 1731, pag. 118, ubi n. II. legitur: „Secundo itaque die sexti mensis, qui dies est IV idus Martias, die sabbati majore, *natale Polycarpi Martyris celebrantes genuinum*, Pionium... vis persecutionis invenit." Passus est autem S. Pionius an. Christi 250.

3) S. Joan. Chrysost. *Hom.* XXI. *in Act. Apost.* n. 4, opp. ed. Maur. tom. IX; S. August. *Serm.* CCLXXIII, cap. 12, opp. ed. Maur. tom. V, et alibi passim.

4) Cf. ib. adnot. Rigaltii, qui observat per natalitia intelligi a Tertull. solemnitates fieri solitas in honorem Martyrum, quo scilicet die mundo mortui, cœlo nati sunt. Cf. etiam La Cerda S. J. in nota ad hunc loc. in qua erudite germanum Tertulliani sensum defendit adversus Junium.

5) *Epist.* XXXIV, ed. Maur. vid. in hunc loc. adnot. 13, Pamelii. Illustre item monumentum suppeditat istius consuetudinis Synodus Laodicena, quæ can. LI: „Non oportet, *inquit*, in quadragesima Martyrum natalitia celebrari, sed eorum in sabbato et dominica tantum memoriam fieri;" in *Collect. Conc.* Labb. tom. I, coll. 1520. Cf. ibid. notas Binii. Aliud monumentum exhibet Concil. Gangrense can. XX. Trombellius can. reg. in op. *De cultu Sanctorum*, Bonon. 1740, vol. II, diss. VI, cap. 12 et seqq. pluribus ea prosequitur quæ in celebratione festorum SS. Martyrum fieri consueverant.

6) Cf. Eusebium *Hist. eccles.* lib. II, cap. 25, qui refert fragmentum Caji presbyteri ex libro quem is scripserat adversus Proculum patronum sectæ Cataphrygum, ubi sic hæreticum hominem perstringit: „Ego vero Apostolorum trophæa possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi trophæa eorum qui Ecclesiam illam fundaverunt." *Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανὸν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὠστίαν, εὑρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἱδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν.* Floruit autem Cajus tempore Zephyrini Papæ.

remittimus ad Bellarminum [1]) et Petavium [2]). Concludendum interea est, vel nullum omnino in Sanctorum cultu superstitionis atque idololatriæ vestigium reperiri, vel superstitionem et idololatriam in Ecclesia una cum Ecclesia ipsa cœpisse.

20. Verum ex ipsis Protestantium principiis ita rem nostram conficimus: admittunt ipsi cultum civilem ad civiles seu politicas ac naturales dotes et virtutes honorandas. Ergo, jure inferimus, admittendus pariter est cultus religiosus ad supernaturales virtutes ac dotes Sanctorum proprias honore debito prosequendas. Imo: quemadmodum honor ille, qui aulæ proceribus exhibetur quin principis honori ac reverentiæ ei debitæ quidpiam detrahat, illam potius statuit atque confirmat, sic, quin cultus quem Sanctis tribuimus quidpiam detrahat supremo honori et cultui qui Deo debetur, eum potius perficit ac mirifice confirmat; mancus enim quodammodo esset honor ille quo Deum prosequimur, si colere dedignaremur amicos ejus una cum ipso in cœlesti aula regnantes; eo vel magis, quod in Dominum ultimo redundet honor servorum, qui quidem honor ideo religiosus nuncupatur, quia Dei intuitu et causa Sanctis defertur.

21. Hæc demum viderunt cordatiores inter Protestantes ipsos. Cæteris enim omissis, in medium proferam verba Leibnitzii, qui scribere non dubitavit: *Generaliter tenendum ... neque cultum Sanctorum aut reliquiarum probari, nisi quatenus ad Deum refertur, nullumque religionis actum esse debere, qui in honorem unius omnipotentis Dei non resolvatur ac terminetur. Itaque cum Sancti honorantur, hoc ita intelligendum est, quemadmodum in Scriptura dicitur: Honorificati sunt amici tui Deus, et Laudate Dominum in Sanctis ejus* [3]): et iterum: *Certum est secundo christianæ Ecclesiæ sæculo jam natalitia Martyrum celebrata et apud monumenta eorum sacros conventus fuisse institutos* [4]); ex quibus recte infert: *Verendum autem est ne qui ita sentiunt* (idololatriam esse cultum Sanctorum) *viam aperiant ad omnem rem christianam convellendam: nam si jam ab illis temporibus horrendi errores in Ecclesia prævaluerunt, Arianorum et Samosatenorum causa mirifice juvatur, qui originem erroris ab illis ipsis temporibus computant, atque obscure defendunt Trinitatis mysterium et idololatriam simul invaluisse ... judicandum cuique relinquo quo res sit evasura: quinimo procedet ulterius suspicio audacium ingeniorum: mirabuntur enim Christum promissis tam largum erga suam Ecclesiam, tantum hosti generis humani indulsisse, ut, una*

1) Lib. I, *De beatif. et canon. SS.* cap. 13.
2) Lib. XIV, *De Incarn.* cap. 10 et seqq. Cf. etiam Trombellium diss. cit. cap. 1, et seqq.
3) *System. theol.* ab Emery edit. Paris 1819, pag. 160.
4) Ibid. pag. 170.

idololatria profligata, succederet alia et ex sexdecim sæculis vix unum aut duo sint in quibus vera fides utcumque inter Christianos sit conservata, cum judaicam ac mahumeticam religionem videamus tot sæculis satis puram secundum fundatorum instituta perstitisse. Quo igitur loco manebit consilium Gamalielis, qui de Christiana religione et providentiæ voluntate ex eventu judicandum dictitabat; aut quid de ipso christianismo judicabitur, si lapidem hunc lydium parum adeo sustineret [1])? Quibus verbis ingenuus hic Protestans non modo catholicam veritatem adstruxit, sed præcipua argumenta complexus est, quibus eadem fulcitur.

DIFFICULTATES.

22. I. *Obj.* 1° Cultus Sanctorum adversatur primo decalogi præcepto Deut. VI, 13: *Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies.* Quod Christus renovat Matth. IV, 10, illis verbis: *Dominum tuum adorabis, et illi soli servies.* 2° Hoc autem præcepto quicumque cultus et honor creaturis adimitur et uni Deo reservatur, ut illud exponit Apostolus, I Timoth. I, 17, dicens: *Soli Deo honor et gloria.* 3° Sane Deus profitetur apud Isaiam XLII, 8, nolle se gloriam suam alteri communicare illis verbis: *Gloriam meam alteri non dabo.* Ergo utpote superstitiosus et Verbo Dei contrarius quicumque Sanctorum cultus rejici debet.

23. *Resp. Neg. ant.* Ad duas vero priores probat. *Dist.* Et adductis verbis uni Deo reservatur cultus seu honor supremus, latriæ, et proprie dictus, *conc.* inferioris ordinis, duliæ ac improprie dictus, *neg.* Uti enim patet ex scopo et contextu, in objectis locis sermo est de solo supremo cultu, ac proprie dicta servitute, adjicitur siquidem loc. cit. Deut.: *Et per nomen illius jurabis.* Et clarius adhuc Deut. V, 7, ubi idem præceptum traditur: *Non habebis deos alienos in conspectu meo.* Cum vero cultus quem nos Sanctis tribuimus ejusmodi non sit, nec eis cultum deferamus nisi in ordine ad Deum, atque intuitu ipsius Dei, liquet nihil commune habere præceptum istud cum Sanctorum cultu. Ut aliquid proficerent adversarii, ostendere deberent, vel cultum quem Sanctis Catholici tribuunt esse supremum, vel supremo huic Dei cultui, cultu illo Sanctorum quidpiam detrahi, quod cum efficere nequeant, perperam Catholicos damnant velut idololatriæ reos, et primi decalogi præcepti infractores. Apposite Catechismus Rom.: *Quis adeo demens est*, inquit, *qui edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuo putet nolle regem suis ut magistratibus honos deferatur* [2])?

1) Ib. pag. 172 et seqq.

2) Part. III, cap. 2, n. 8.

24. *Ad* 2m, Idem responsum esto, si enim Apostolus quemcumque honorem creaturis adimere voluisset cit. loc., alibi non scripsisset: ***Honore invicem prævenientes*** [1]. ***Presbyteri duplici honore digni sunt*** [2], et alibi passim [3]. Vidimus præterea patriarchas aliosque viros in V. L. conspicuos prostravisse se coram Angelis, regibus, ac viris sanctis, quin propterea in reprehensionem incurrerint.

25. *Ad* 3m, *Dist.* Alteri, id est, *sculptilibus*, seu falsis diis, ut ibidem subditur, *conc.* indiscriminatim, *subd.* gloriam quæ solius Dei propria sit, *conc.* quæ convenire possit creaturis juxta dicta, *neg.*

26. *Inst.* Atqui: omnis reipsa et cujuscumque ordinis cultus, qui Angelis vel Sanctis tribuatur, a Scripturis prohibetur; etenim 1° Apostolus, Coloss. II, 18, scribit: ***Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione Angelorum, quæ non vidit ambulans.*** Vetuit igitur ne ulla ratione Angeli colerentur. 2° Quare cum Joannes Angelum sibi apparentem adorare vellet, talem honorem Angelus recusavit dicens: ***Vide ne feceris: conservus tuus sum ... Deum adora***, Apoc. XIX, 10. Eadem ratione se gessit Apostolus Petrus cum Centurione, Act. X, 25 et 26. Ergo.

27. ***Resp. Neg. min. Ad*** 1m, ***prob. Dist.*** Cultu falso et superstitioso, *trans.* rite intellecto, *neg.* Transmisimus primum distinctionis membrum, cum nondum inter expositores exploratum sit, quid illis verbis significare Apostolus intenderit. Nam alii contendunt iis perstringi superstitiosum Angelorum cultum tum bonorum tum malorum [4]. Alii volunt solum excludi cultum superstitiosum et idololatricum Angelorum bonorum, qui censebantur mediatores inter Deum et homines juxta placita Platonicorum, et quidem ad Christi exclusionem, quod indicare videntur verba immediate sequentia: ***Et non tenens caput*** [5]. Alii arbitrantur iis argui Christianos judaizantes, nimis scilicet mosaicæ legi addictos et legalibus observantiis sub prætextu quod lex per ministerium Angelorum data sit. Favere huic sententiæ videtur contextus, dixerat enim paulo ante Apostolus: ***Nemo vos judicet in cibo aut in potu***, etc. [6]. Alii demum existimant carpere Apostolum ***studium singularis sanctitatis, nempe pharisaicæ, quæ crebris jejuniis et exquisitis exercitationibus aliis cernebatur***, quæ est expositio ipsorum bi-

1) Rom. XII, 10: *Τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι·*

2) I Timoth. V, 17: *Πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν.*

3) Cf. Bernard. a Piconio, qui verba Apostoli de gratiarum actione exponit, ob misericordiam sibi exhibitam et aliis in se ostensam. Illud vero *soli* Deo exponit: qui unus et solus est. Ex quo patet nihil hæc verba commune habere cum scopo a Protestantibus intento de exclusione Sanctorum a gloria et honore.

4) Cf. Trombellium op. cit. diss. IV, cap. 8, ubi diversas interpretationes recenset et expendit.

5) v. 19: *Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν.*

6) v. 16: *Μὴ οὖν τίς ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει κ. τ. λ.*

blicorum Protestantium [1]). Quæcumque demum admittatur expositio, patet nil commune habere Paulinum textum cum legitimo Angelorum cultu, qualis ab Ecclesia Catholica admittitur.

28. *Ad* 2[m], *Dist.* Adoratione improprie dicta, quæ in humilis obsequii signo consisteret, *conc.* proprie dicta seu latriæ, *neg.* Alioquin damnare deberemus Joannem Apostolum et Evangelistam tanquam idololatriæ reum, qui non solum in loco objecto, sed iterum ibid. XXII, 9, cecidit ad Angeli pedes ut adoraret eum, et rursum prohibitus est. Itaque merito Grotius ad hunc loc.: ***Non dicit*** (Angelus) *προσκύνησιν* ***(adorationem) soli Deo licite exhiberi: repugnat enim tota vetus historia... Sed benigne agit, ut si quis collega collegæ dicat: serva hunc honorem regi*** [2]). Id ipsum dicatur de Petro recusante obsequium Cornelii centurionis, qua agendi ratione B. Petrus Cornelium monuit, ut gratiam omnem Deo acceptam referret ex quo omne bonum descendit, seque professus est non esse nisi Dei ministrum, qui eum ad salutem elegerat.

29. II. *Obj.* Ex traditione 1° Laodicena Synodus can. XXXV, districte prohibet ***Christianos***, ***relicta Dei Ecclesia***, ***abire et Angelos nominare***, ***vel congregationes facere; si quis ergo inventus fuerit huic occultæ idololatriæ vacare***, ***anath. sit.*** 2° Damnant eundem cultum Origenes [3]) et Theodoretus [4]) quibus assentiuntur Patres reliqui, dum 3° monent *diligi* quidem et ***honorari*** ab Ecclesia Sanctos, non autem ***coli***, ut patet ex Epist. Ecclesiæ Smyrnensis, ex Hieronymo [5]) et Augustino [6]). 4° Dum palam iterum profitentur a se Sanctos minime ***coli propter religionem*** sed tantum *amari* et ***honorari propter imitationem***, ut idem loquitur S. Augustinus [7]); 5° dum docent illud honoris genus ad Sanctos pertinere, quo viventes probitate spectatos amamus, ut rursum loquitur S. Augustinus [8]) et cum ipso Cyrillus Alex. [9]); 6° dum affirmant se nullum Sanctis deferre cultum, qui in iis sistat, sed in eis Deum tantummodo honorare [10]). 7° Nec aliter res esse poterat; di-

1) Ita quidem Carolus Rosenmüller qui in *Schol. in N. T.* in hunc loc. scribit: „*θρησκεία τῶν ἀγγέλων* est *studium singularis sanctitatis*; nam et alibi (Act. XXVIII, 5) Paulus *τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας* non cultum dicit, sed studium singularis sanctitatis pharisaicæ, quæ crebris jejuniis et exquisitis exercitationibus aliis cernebatur, et v. 23 hujus capitis Paulus pro *θρεσκεία τῶν ἀγγέλων* substituit *ἐθελοθρησκείαν*, quam dubitari non potest fuisse in fugiendis cibis, quos lex mosaica interdixisset, et similibus institutis." Quare rejicit, seu retractat suam interpretationem quæ magis olim ei placuerat de cultu Angelorum. (Cf. edit. 5, 1805). Ex his plane concidit præcipuum argumentum quo tantopere Protestantes usi sunt ad impugnandum cultum Angelorum et Sanctorum.

2) Cf. *Crit. sac.* Tom. IX.

3) Lib. V, *Cont. Celsum* n. 8 et seqq. et lib. VII, n. 62 et seqq. ed. Maur.

4) *Comment. in Epist. ad Coloss.*

5) *Epist.* CIX, al. LIII, n. 1; tum *Cont. Vigilant.* n. 5.

6) *Serm.* CCLXXIII, al. LI. necnon in lib. *De vera relig.* cap. 55, al. n. 108 et 110, tom. I, opp.

7) *De vera relig.* n. 108.

8) Lib. XX, *Cont. Faust.* cap. 21, tom. VIII.

9) Lib. VI, *Cont. Julian.* tom. X.

10) Theodoret. *Serm.* VIII, *De curandis græc. affect.* etc.

stinctionem enim inter cultum supremum, et inferiorem, seu *latriæ* et *duliæ* quem recentiores scholastici invexere, penitus veteres ignorarunt. Quin igitur Patres idololatriæ insimulemus, fatendum est nullum cultum proprie dictum Sanctis eos detulisse.

30. ***Resp. Ad*** 1^m^, ***Dist.*** Synodus Laodicena cultum immodicum et superstitiosum prohibuit, *conc.* cultum legitimum, *neg.* Talem porro fuisse scopum Concilii Laodiceni in cit. canone ostendunt argumenta tum interna tum externa. ***Interna*** quidem, cujusmodi sunt 1° quæ ex ipsis verbis canonis eruuntur, ex quibus patet perstringi eos, qui ***relicta Dei Ecclesia, congregationes facere, occultæ idololatriæ vacare***, seu in cœtibus clandestinis se colligere audebant, 2° quod ex can. LI ejusdem Synodi habetur, in quo hujus Conc. Patres admittunt legitimum cultum Martyrum, ac tempus determinant quo Martyrum festivitatibus vacare fideles possunt; ita enim se habet: ***Quod non oportet in quadragesima Martyrum natales peragere, sed sanctorum Martyrum facere commemorationes in sabbatis et dominicis*** [1]). Porro eadem est ratio cultus Angelorum et Sanctorum. Argumenta ***externa*** suppeditat historia ex qua novimus viguisse tunc temporis in illa provincia superstitiosam sectam, quæ juxta platonica principia Angelis uti divinitatis mediatoribus cultum tribuebat. Id testatur Theodoretus, qui in ***Commentariis in Epist. ad Coloss.*** explanans Apostoli verba: ***Nemo vos seducat***, etc. hæc scribit: ***Et in hodiernam usque diem licet videre apud illos et eorum finitimos oratoria S. Michaëlis. Illi ergo hoc consulebant, atque humilitate utentes, dicentes universorum Deum nec cerni nec comprehendi, nec ad eum posse perveniri: et oportere per Angelos divinam sibi benevolentiam conciliare*** [2]). Ex quibus tum germanus sensus objecti canonis Laodiceni liquet, tum mala eorum Protestantium fides, qui absolute ab ea Synodo damnatum Angelorum cultum esse affirmant [3]).

1) Cf. *Acta Concil.* Hard. tom. I, col. 789. tom. I, pag. 579.

2) *Καὶ μέχρι δὲ τοῦ νῦν εὐκτήρια τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ παρ' ἐκείνοις καὶ τοῖς ὁμόροις ἐκείνων ἐστὶν ἰδεῖν· τοῦτο τοίνυν συνεβούλευον ἐκεῖνοι, γίνεσθαι, ταπεινοφροσύνῃ δῆθεν κεχρημένοι, καὶ λέγοντες ὡς ἀόρατος ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ἀνεφικτός τε καὶ ἀκατάληπτος, καὶ προσήκει διὰ τῶν ἀγγέλων τὴν θείαν εὐμενείαν πραγματεύεσθαι.* Ad Coloss. II, 18, tom. III, opp. edit. Sirmondi, pag. 355.

3) Sic enim inter cæteros Wegscheider fidenter scribit §. 102, n. 1: „Postquam assentientibus pluribus Patribus a Synodo Laodicensi, an. 363 habita, adoratio Angelorum improbata erat, Ambrosius eam denuo commendasse videtur (opp. tom. I, pag. 146, *De viduis*): *Angeli sunt obsecrandi pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt. Τιμητικὴν προσκύνησιν honorificam* venerationem, non *λατρείαν* Conc. Nicæn. II, an. 787 habitum, Angelis præstandam esse decrevit; similiter Conc. Trid. sess. XXV; *Catech. Rom.* part. III, cap. 2, §. 9 et seqq. Petav. *Dogm. theol.* II, 69 et seqq." Duo hic habemus, 1° impudentiam scilicet hujus rationalistæ affirmantis a Laodicena Synodo improbatam esse Angelorum adorationem eo sensu quo eam denuo commendavit S. Ambrosius: 2° ejus confessionem, quod tam Synodus Nic. II, quam Conc. Trid., Catechismus Rom. ac Petavius nonnisi inferioris ordinis cultum ac venerationem Angelis tribuendam tradiderint.

31. *Ad* 2m, *Neg.* Etenim Origenes loc. cit. refellit Celsum calumniantem Christianos, ea ferme ratione qua nunc Protestantes Catholicos lacessunt, quasi ipsi Angelos uti deos haberent et colerent. En ipsius verba: ***Nusquam tamen ibi*** (in Scripturis) ***præceptum reperias, ut*** qui Deo debetur cultus, eodem prosequamur *eos* (Angelos), *quorum nobis ministrandi Deique dona afferendi negotium est* [1]. Cæterum Origenes ib. lib. VIII, n. 13, aperte rite intellectum Angelorum cultum admittit [2]. Quare Keilius et Origenem recenset inter Patres a suis Protestantibus accusatos hujus ***erroris***, admissi nempe cultus Angelorum, neque aliam evadendi viam invenit nisi tanquam spurium traducere locum qui ipsi adversatur. Quod quidem mirum est in tanta critices luce [3].

32. Sed neque Theodoretus adversatur cultui Angelorum, cum non perstringat nisi eos qui Angelos habebant velut præcipuos rerum nostrarum curatores, delatoresque nostrarum precum, quasi Deus vel ignoraret preces nostras, vel obsequia nostra ad se immediate deferri nollet, ut ex adductis ejus verbis manifestum fit. Id ipsum dicatur de Patribus reliquis, quorum testimonia expendit Petavius [4].

33. *Ad* 3m, *Dist.* Non autem ***coli*** in sensu ethnicorum adversus quos Patres agebant, ***conc.*** in sensu catholico, ***neg.*** Ut enim monuimus nondum determinata ***technologia*** seu vocabulorum vi, videntur interdum veteres omnem cultum Angelorum et Sanctorum rejicere, dum negant ***colendos*** eos esse, ***adorandos, venerandos***, etc. At his vocibus utebantur ad excludendos Angelos et Sanctos a supremo latriæ cultu, qui profecto uni Deo debetur. His enim vocibus utebantur ethnici, qui nullam inter cultum supremum et inferiorem distinctionem agnoscebant. Aliis autem verbis catholicam de Sanctorum cultu

1) Lib. v, *Cont. Cels.* n. 4: *Ἀλλ' οὐχ ὥστε προστάσσεσθαι ἡμῖν τοὺς διακονοῦντας, καὶ φέροντας ἡμῖν τὰ τοῦ θεοῦ σέβειν καὶ προσκυνεῖν ἀντὶ τοῦ θεοῦ.* edit. Maur.

2) En ejus verba quibus respondet propositæ sibi a Celso difficultati: „Ex eo, quod cum Deo Filium ejus colamus, consequens esse *(putat Celsus)*, ut non Deum solum, sed etiam ejus ministros colendos esse sentiamus: si intellexisset, *inquit*, quinam sint post Dei Unigenitum vere ministri Dei, ut Gabriel, Michaël, et alii Angeli atque Archangeli, et eos colendos esse dixisset; *fortasse, repurgatis cum significatione illius vocis colere, tum ejus qui colit officiis*, hoc loco pro rei momento attulissem ea, quæ de hoc argumento assequi intellectu potui." *Ἴσως ἂν τὸ περὶ τοῦ θεραπεύειν αὐτοῦ σημαινόμενον ἐκκαθήραντες, καὶ τῶν τοῦ θεραπεύοντος πράξεων, εἴπομεν ἂν εἰς τὸν τοπὸν, ὡς περὶ τηλικούτων διαλεγόμενοι, ἅπερ ἔχομεν περὶ αὐτῶν νοῆσαι.*

3) Car. Aug. Theoph. Keilii *Opuscula academica*, edita a Joan. David Goldhorn, Lips. 1821, sectione poster. cap. III, sect. 2, *De Angelis bonis eorumque cultu.* Cf. pag. 550 et seqq ; demum pag. 560, cum retulisset Origenis testimonium ex *Homil.* I, *in Ezech.*: *Veni Angele*, etc. quocumque se vertit ut ejus vim eludat, confugit et ipse ad rhetoricam apostrophen, postea vero concludit: „Ecquis tandem sibi persuadeat, hæc ab Origene scribi potuisse?" Tanta est vis anticipatorum judiciorum et spiritus sectæ!

4) Lib. II, *De Angelis*, cap. 9 et 10, ubi etiam egregie ostendit Theodoretum cum cæteris Patribus consentire circa Angelorum cultum et invocationem. Tum *De Incarn.* lib. XIV, cap. 14 et seqq.

doctrinam designabant, dum profitebantur eos *diligere*, *honorare*, *charitate* et *dilectione* cum iis conjungi, aliaque ejusmodi. Factis demum publicis, festorum scilicet celebratione in Martyrum honorem, monumentorum erectione, invocatione, aliisque superius commemoratis quid sentirent satis ostendebant. Hac igitur æquivocatione sublata, corruunt quæ magna diligentia et vano apparatu adversus nos collegerunt Protestantes, inter quos demum in scenam prodiit Keilius, qui non veretur tritissima testimonia congerere, ut serio ostendat *fuisse constantem Ecclesiæ antiquioris doctrinam, neminem præter unum Deum religioso cultu esse prosequendum* [1]).

34. *Ad* 4m, *Dist.* Id est non propter solam religionem, sed etiam, imo potissimum propter imitationem, *conc.* propter solam imitationem, *neg.* Constituto enim principio de honore Sanctis debito, ut a concionatoribus fit, inculcabant Patres potiorem obsequii nostri partem collocandam esse in imitatione virtutum quas Sancti exercuerunt, *ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat.* Quæ S. Augustini verba sunt, et cultum supponunt, non autem excludunt cum loquatur de *solemnitatibus* Martyrum.

35. *Ad* 5m, Concedimus Sanctos mortuos eodem cultus genere honorandos, quo Sanctos viventes colimus, *sed illos* (mortuos) *tanto devotius, quanto securius post certamina superata*, ut idem loquitur S. Augustinus [2]). Quod si diverso ritu et apparatu Sanctos viventes honoramus, ideo est, quia ita exposcit Sanctorum humilitas, et quia plerumque vera eorum sanctitas nos latet [3]).

36. *Ad* 6m, *Dist.* Profitentur se Deum in Sanctis colere et laudare utpote auctorem donorum omnium quibus Sancti ditati

1) Loc. cit. pag. 550, ubi plura testimonia congerit a Bellarmino, Petavio, Nat. Alex., Trombellio aliisque jamdiu disjecta; attamen perinde ac si ineluctabile argumentum adversus catholicam doctrinam opponeret, triumphum canit. Cæterum vix ullum ex tot quæ affert, testimoniis græcorum ac latinorum Patrum est, quod scopum attingat quem sibi Auctor proposuit. Non aliud siquidem omnia illa testimonia evincunt, nisi quod Catholici omnes ultro profitentur, nulli creaturæ deferendos esse honores divinos. Omitto malam ejusdem fidem in diversis auctoritatibus proferendis. Atque ita quidem Protestantes sæc. XIX, catholicam doctrinam impugnant!

2) Lib. XX, *Cont. Faust. man.* cap. 21, ed. Maur. Sed et hic præstat animadvertere S. Augustinum, quem contendunt adversarii detraxisse Sanctorum cultui eo quod passim scribat Sanctos nos tantum amare ac dilectione prosequi, aut non in alio quam in dilectione et amore consistere cultum quem eis deferimus, præstat, inquam, animadvertere eadem prorsus ratione eum esse locutum cum ageret de cultu ipsius Dei. „Quid autem, *ait*, est pietas, nisi Dei cultus? et unde ille colitur nisi *caritate?*" (*Epist.* CLXVII, n. 11) et alibi. „Porro, *inquit*, pietas cultus Dei est, nec colitur ille nisi amando" (*Epist.* CXL, n. 45). Quis autem propterea inde inferat cultum proprie dictum S. Doctorem Deo denegasse?

3) Iisdem interdum honoribus Sanctos viventes coli quibus veneramur Sanctos vita functos non uno exemplo ostendi posset. Satis sit illud adducere quod Theodoretus lib. V, *Hist. Eccl.* cap. 34, ed. Vales. refert de S. Joan. Chrysostomo ab exilio revocato cui *universi cereas faces præferentes* obviam venerunt, τὰς ἐκ κηροῦ λαμπάδας προϑάπτοντες.

sunt, *conc.* ad excludendum honorem Sanctis debitum, *neg.* Honorem servorum in Dominum demum terminare et nos profitemur; verum hoc non impedit quominus Sanctos in se colamus, quos ita Deus ipse honorificare dignatus est. Cum enim honor et cultus ex dictis sit testificatio illius excellentiæ, quam in aliquo deprehendimus, hoc ipso patet Sanctos dignos cultu esse, qui propria excellentia donantur.

37. *Ad* 7[m], *Dist.* Patres non usurparunt ante S. Augustinum voces *latriæ* et *duliæ* ad duplex cultus genus distinguendum, *trans.* vel *conc.* ignorarunt cultus ipsius distinctionem, *neg.* Etenim ex una parte certum est Patres Angelos et Sanctos coluisse, ut omnia documenta evincunt superius adducta, ex altera autem pariter est manifestum, Patres cultum supremum Angelis aut Sanctis minime detulisse, alioquin turpissimo idololatriæ crimine se commaculassent, quod vel suspicari de tot sanctissimis viris nefas est. Quare sequitur necessario Patres intrinsecam ejusmodi cultus distinctionem agnovisse, etsi aliis vocibus eam designaverint. Sane Origenes declarat, *repurgatis cum significatione illius vocis* colere, *tum ejus, qui colit, officiis*, posse Angelis cultum tribui [1]. Demum S. Augustinus, aliique catholicæ doctrinæ defensores, non solum discrimen attulerunt, ac certa discriminis argumenta inter utrumque cultum, sed voces ipsas *latriæ* ac *duliæ* usurparunt. Hac ratione retuderunt ethnicorum et Manichæorum accusationes quibus illi Catholicos impetebant, quod, rejectis numinibus, suos Martyres substituissent [2].

CAPUT III.

DE SANCTORUM INVOCATIONE.

38. Controversia quæ agitatur inter Catholicos et Protestantes circa Sanctorum invocationem non respicit hujus invocationis necessitatem; omnes enim Catholici fatentur ad salutem absolute necessariam non esse Sanctorum invocationem [3]. In eo igitur totus versatur controversiæ cardo, an Sanctorum invocatio

1) Recol. textus superius adductus.

2) Cf. S. Hieron. *Cont. Vigil.* n. 5, ubi stultum hunc Protestantium præformatorem interrogat: „Quis enim, o insanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum?” tum S. August. qui lib. VIII, *De Civ. Dei*, cap. 27, sic loquitur: Nec tamen nos ejusdem martyribus templa, sacerdotia, sacra et sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt . . . Quis autem audivit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad altare etiam super sanctum corpus Martyris ad Dei honorem cultumque constructum, dicere in precibus: Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane?” etc. Eadem fere repetit lib. XX, *Adv. Faustum* cap. 21 et *Epist.* XLIV.

3) In se scilicet spectata. Fieri enim potest, ut quis teneatur ex Ecclesiæ præcepto Sanctos invocare, ut ii qui sacra faciunt, et qui ad horas canonicas persolvendas adstricti sunt, etc.

licita ac *utilis* sit, uti declarat Concilium Tridentinum adversus heterodoxos, qui in Ecclesiam insurrexerunt, ac si ipsa rem superstitiosam, Deo et Christo injuriosam, imo et idololatricam permitteret et approbaret.

PROPOSITIO I.

Licita ac utilis est Sanctorum invocatio, quod ex Sacris Literis in primis evincitur.

39. Ad fidem catholicam spectat hæc veritas, quam Tridentina Synodus sess. XXV, declarat, dum præcipit Episcopis fideles docere, *Sanctos, una cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerre;* bonum *atque* utile *esse suppliciter eos invocare; et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere.* Ex quibus verbis discimus: 1° invocationem Sanctorum bonam ac utilem esse. 2° Opem et beneficia non a Sanctis, sed a Deo ad eorum intercessionem expectanda esse. 3° Orationes et intercessionem Sanctorum inniti meritis Christi Jesu, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ac propterea solus Mediator proprie dictus, qui talis nempe sit tum natura, tum officio ac nitatur propriis meritis. Sancti enim improprie tantum, ac secundarii, mediatores sunt, qui nihil nisi per Christi merita nobis comparare atque obtinere possunt. 4° Demum discimus invocationem Sanctorum habendam esse ad instar adminiculi cujusdam quo facilius impetremus ipsorum intercessione opem quam a Deo per Christi merita efflagitamus.

40. Hoc autem sensu licitam, bonam ac utilem esse Sanctorum invocationem Sacræ Literæ in primis ostendunt, quæ duplex nobis suppeditant argumentum ineluctabile ad causam catholicam tuendam, alterum in invocatione viventium, alterum in intercessione Angelorum et Sanctorum.

41. Passim enim legimus viventes se commendasse orationibus viventium; ergo possumus nos orationibus Sanctorum, qui cum Deo et Christo regnant, commendare, seu pia ac licita est Sanctorum invocatio. Antecedens vix probatione indiget; Apostolus enim in omnibus fere Epistolis fidelium precibus se commendat; Rom. XV, 30: *Obsecro*, scribit, *vos fratres per D. N. J. C. et per caritatem Sancti Spiritus*, *ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Ephes. VI, 18: *Vigilantes*, inquit, *in omni instantia*, *et obsecratione pro omnibus sanctis;* I Thes. V, 25: *Fratres orate pro nobis*, et alibi passim. Consequentia vero ex se profluit; nulla enim ratio

assignari potest, quare bonum, licitum, ac utile sit ad orationes viventium confugere; inutile vero, malum et illicitum sit censendum confugere ad orationes eorum qui in cœlis sunt; quare invocatio viventium non deroget divinæ benignitati, nec ulla per eam injuria afficiatur Christus Jesus mediator et Salvator noster, invocatio autem Sanctorum cum Deo regnantium deroget divinæ bonitati et Christo sit injuriosa. Quod si excipiant, Sanctos ignorare preces ac vota nostra, quæ quidem unica exceptio est quæ fieri posset, reponimus ex eadem divina revelatione nobis constare, saltem Deo manifestante, Angelis et Sanctis ea innotescere; alioquin quomodo Angeli super peccatore pœnitentiam agente gaudere possent, ut Christus (Luc. XV) testatur? Quomodo preces nostras Deo possent offerre (Tob. XII, 12; Apocal. VIII, 3), nisi viventium preces et cordis vota, Deo ipsis manifestante, cognoscerent? Quaquaversum igitur spectetur ejusmodi argumentum tanta ejus est vis, ut nunquam Protestantes se ab eo possint expedire [1]).

42. Alterum argumentum quod Sacræ Literæ pro Sanctorum invocatione præbent, in istorum intercessione consistit; intercessio enim et invocatio sunt relativæ, quarum priori posita, altera ponatur necesse est. Siquidem intelligi nequit, quomodo Sancti pro nobis intercedere possint, dona ac beneficia impetrare, nos autem nequeamus eorum intercessionem implorare et exposcere. Jam vero de Sanctorum intercessione passim Sacræ Literæ loquuntur. Nam Zachar. I, 12, ita Angelus pro populo israëlitico Deum deprecatur: ***Domine exercituum usquequo non misereberis Jerusalem et urbium Juda quibus iratus es?*** Eundem porro Angelum id impetrasse pro quo Deum exoraverat patet ex verbis proxime sequentibus: ***Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria;*** ac paulo post: ***Propterea hæc dicit Dominus: Revertar ad Jerusalem in misericordiis: domus mea ædificabitur in ea.*** Angelum quoque pro ejusdem populi reditu Deum orasse ex Daniele cap. X, discimus, illius partes adjuvante Michaële uno *ex principibus*, dum *princeps* Persarum utrique obsisteret, et quod optabat obtinuisse. Exinde patet quænam solicitudo Angelorum fuerit, ut pro suo quisque populo deprecaretur.

43. Non minus clara sunt quæ in Scripturis habentur circa Sanctorum vita functorum intercessionem; ex libro enim II Mach. XV, 12 et seqq. edocemur tum Oniam tum Jeremiam vita jam functos curasse Judæorum res, eos adjuvisse, et dato Judæ aureo gladio a Jeremia promissam fuisse victoriam; edocemur præterea utrumque orasse pro populo Judæorum, et hac de

1) Cf. Bellarmin. *De beat. et canon. Sanct.* lib. 1, cap. 19, qui recte admonet: „Et hoc argumentum adversarii nunquam solvere potuerunt." Vid. etiam P. Viti Erbermanni S. J. in hunc locum Bellarmini vindicias adversus Amensium.

causa Jeremiam ab Onia fratrum amatorem appellatum fuisse. Prælii autem faustissimus exitus illorum impetrationem comprobavit ac *dignum fide somnium*. Quare merito Grotius locum istum commentariis illustrans, scripsit: ***Erat hæc Judæorum, si non omnium, certe plerorumque opinio, animos exutos corporibus non omnem perdere eorum, quos hic reliquere memoriam curamque, quin et preces eos ad Deum fundere pro populo, et iis quos caros habuere*** [1]. In Novo autem Fœdere B. Petrus haud obscure pollicetur se post mortem intercessurum pro fidelibus apud Deum scribens: ***Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis;*** II Petr. I, 15, quæ quidem verba non secus ac illa, quæ in Apoc. V, 8, leguntur de viginti quatuor senioribus, ***qui procidebant coram Agno habentes singuli ... phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum***, de vera intercessione veteres plerique omnes interpretati sunt.

DIFFICULTATES.

44. I. ***Obj.*** 1° Ex Apostolo: ***Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus***, Timoth. II, 5. Ergo Christo unico mediatori nostro injuriam irrogat qui præter ipsum alium invocat. 2° Nec minor injuria Deo ipsi infertur ab eo qui ad Sanctorum patrocinium confugit; nam sicut in unum Deum credere, ita unum Deum invocare debemus dicente eodem Apostolo, Rom. X, 14: ***Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?*** 3° Sane Deum et quidem solum esse invocandum constanter Scripturæ inculcant; sic I Paral. XVI, 8, et Ps. CIV, 1, legitur: ***Confitemini Domino et invocate nomen ejus.*** Eadem igitur ratione invocandum est nomen Domini, qua confitenda ejus omnipotentia ac bonitas; quis porro neget has proprietates soli Deo competere? Ergo.

45. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Unus est mediator primarius, ***conc.*** secundarius, ***neg.*** Responsio patet ex iis quæ præmisimus circa naturam et officium mediationis Christi respectu mediationis Angelorum et Sanctorum, quæ in primaria illa fundatur. Alioquin non minor injuria irrogaretur Christo per invocationem viventium, quæ tamen toties in Scripturis commendatur, et ad quam confugit, ut vidimus, idem Apostolus, etsi unum prædicet Christum Jesum Dei et hominum mediatorem.

1) Tom. VI, *Crit. sacr.* in cujus rei confirmationem profert auctoritatem Josephi Flavii, a quo inducitur Abraham alloquens filium suum Isaacum jam jam immolandum: „Ubi autem Deus cum precibus et sacro dimissam animam tuam susceperit et apud se locaverit, tu mihi id eris cujus præcipue causa te educavi, adjutor et senectutis solatium, Deum mihi pro te exhibens." *Μετ᾽ εὐχῶν δὲ καὶ ἱερουργίας ἐκείνου* (*τοῦ Θεοῦ*, quod præcesserat) *τὴν ψυχὴν τὴν σὴν προσδεξομένου, καὶ παρ᾽ αὐτῷ καθέζοντος, ἔσῃ τέ μοι εἰς κηδεμόνα καὶ γηροκόμον, διὸ καὶ μάλιστα σε ἀνετρεφόμην, τὸν Θεὸν ἀντὶ σαυτοῦ παρεσχημένος.*

46. *Ad* 2m, *Neg. Ad prob. autem, Dist.* Sicut in unum Deum credere, ita unum Deum invocare debemus invocatione, quæ fidei professionem includat et supremum in res omnes dominium, *conc.* invocatione, quæ in sola intercessione consistat, *neg.* Ludunt propterea in ambiguo dum Protestantes hæc nobis opponunt ad excludendam Sanctorum invocationem. Duplex enim distinguitur invocationis genus, aliud proprium divinitatis, quo ipsam cognoscimus ut fontem bonorum omnium, aliud intercessionis qua auxilium tantum et præsidium quærimus ad facilius obtinendum quod a Deo poscimus et ab eo expectamus. Alia sane ratione beneficium et opem a principe efflagitamus, alia autem ab aulico, dum ejus patrocinium, et officium interponimus apud principem [1]).

47. *Ad* 3m, *Dist.* Sensu jam exposito, *conc.* alias, *neg.* Responsio patet ex modo dictis; in eandem enim incidunt adversarii vocis ambiguitatem.

48. II. *Obj.* Scripturæ nos docent omnem fiduciam in Deo ejusque Christo esse collocandam; ad Deum confugiendum nobis esse in necessitatibus nostris non autem ad Sanctos. Nam 1° Christus Apostolos, Matth. VI, 9; Luc. XI, 2, sic orare docet· ***Pater noster***, etc. et Joan. XVI, 23, ita rursum eos alloquitur: ***Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis***, et alibi sæpe; hinc Paulus Hebr. IV, 16: ***Adeamus***, inquit, ***cum fiducia ad thronum gratiæ; ut misericordiam consequamur.*** 2° Nullum propterea extat in Sacris Literis mandatum aut exemplum invocationis Sanctorum; 3° quin potius Jer. XVII, 5: ***Maledictus***, dicitur, ***homo***, ***qui confidit in homine.*** Ergo.

49. ***Resp. Dist.*** Quæ tamen optime consistit cum invocatione Sanctorum, *conc.* quæ cum ea consistere nequeat, *neg.* Etenim nisi hæc simul conciliari possent, sequeretur neque ad viventium preces nos confugere posse, quod tamen adversarii non contendunt. Tota igitur fiducia nostra in Deo collocanda est, ad ipsum est recurrendum in necessitatibus quibus urgemur. Nec alius unquam fuit Ecclesiæ Catholicæ sensus, quæ orationes suas ad Deum fundit, ut quod poscit ab eo obtineat tan-

1) Cf. S. Thom. 2a 2æ, quæst. 83, art. 4: „Oratio, *ait*, porrigitur alicui dupliciter. Uno modo quasi per ipsum implenda. Alio modo sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo, soli Deo orationem porrigimus: quia omnes orationes nostræ ordinari debent ad gratiam et gloriam consequendam, quæ solus Deus dat, secundum illud Ps. 83: *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* Sed secundario modo orationem porrigimus sanctis Angelis, et hominibus, non ut per eos Deus nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum precibus et meritis orationes nostræ sortiantur effectum... et hoc etiam patet ex ipso modo quo Ecclesia utitur in orando. Nam a Sancta Trinitate petimus ut nostri misereatur: ab aliis autem Sanctis quibuscumque petimus, ut orent pro nobis." Quam clara hæc sunt et rectæ rationi consentanea! Attamen Fell Episcopus Oxoniensis, ut mox videbimus absolute pronunciat: *Deos, qui rogat, ille facit.* Verum quæri posset a Fell, num in Britannia reus fieret læsæ majestatis, qui intercessionem alicujus ministri apud regem interponeret ad aliquod officium obtinendum?

quam bonorum omnium fonte ac largitore [1]). Nunquam Sanctos agnovit tanquam gratiarum et donorum dominos et arbitros, ut eam calumniantur hæretici, nec eos proinde Deos facit [2]). Quod si Sanctorum patrocinium implorat ac interponit apud Deum ad facilius obtinendum quod postulat, id absque detrimento illius fiduciæ quam in Deo collocat, facere consuevit. Cæterum ipsa didicit quandoque Deum ad Sanctorum intercessionem concedere, quæ ob demerita nostra nullo modo largiretur. Nonnisi ad Jobi intercessionem placari Deus voluit amicis ejus [3]). Ad preces Abraham sanitatem restituit Abimelech, uxori ejus et ancillis [4]); ad orationem Moysis victoriam populo israëlitico contulit pugnanti adversus Amalech, ut innumera alia exempla prætercam, quibus referta est Scriptura. Adde orationes quibus Sanctorum opem imploramus ad Deum demum referri, cum Sanctos non exoremus, nisi ut ipsi nobis per Christi merita a Deo impetrent quod ab ipso postulamus. Tali autem invocatione magis nostra in Deo fiducia firmatur [5]).

50. *Ad* 1[m], *prob. Dist.* Et hæc aliaque his similia evincunt nos posse ad Deum immediate recurrere, *conc.* excludunt Sanctorum invocationem, *neg.* Nempe tum hæc tum alia ejusmodi testimonia quæ congerere solent adversarii dum catholicam doctrinam impugnant ad rem præsentem minime spectant, cum nullo modo quæstionem hanc attingant. Neque enim Catholici negant posse quemlibet pro lubito Deum ipsum adire ac rogare; sed quæstio in eo versatur num licitum ac utile sit Sanctos præterea invocare, ut nos adjuvent orationibus suis apud Deum. Porro in adductis locis de hac quæstione ne verbum quidem, nec magis ea excludunt invocationem Sanctorum cum Christo regnantium, quam invocationem in terris degentium, admissam tamen ab adversariis. Ad orationem dominicam speciatim quod attinet, recte observat Bellarminus Christum cum docuit Apostolos orare, non *de eo*, qui orandus est, sed *de iis rebus, quæ petendæ sunt* admonere discipulos voluisse. Satis enim constabat Deum esse orandum, et solum etiam Deum, cum

1) Reipsa Ecclesia, ut patet ex publica liturgia, semper ad Deum dirigit orationes suas, etiam cum opem seu intercessionem alicujus Sancti efflagitat; ex. gr.: *Concede, quæsumus, omnipotens Deus*; *Præsta, quæsumus, ut intercedente*, etc. et quidem per merita Christi, semper concludens easdem orationes usitata formula *per D. N. J. C.*; vel: *per Christum D. N.* Huic praxi congruit decretum Concilii Trid. sess. xxv, quo constat ipsos Sanctos supplicare, et omnia impetrare: *Per Christum, qui solus noster Redemptor et Salvator est.*

Cf. Bossuet, *De professoribus confess. Augustanæ ad repetendam unitatem catholicam disponendis*, part. II, cap. 3, art. 1, et alibi.

2) Sic in *Apolog. confess. August.* art. 21, *De invocat. SS.* pag. 224 et seqq.: „Quidam plane tribuunt divinitatem Sanctis, videlicet quod tacitas cogitationes mentium in nobis cernant;" additur ibid. præterea: „Faciunt *(Catholici)* ex Sanctis mediatores redemptionis;" superius retulimus verba Felli. At hæc omnia totidem calumniæ sunt a quibus longe distat Catholicorum doctrina.

3) Job. cap. ult. 7 et seqq.

4) Genes. xx, 17.

5) Cf. Bellarm. op. cit. lib. I, cap. xx, n. 49.

Auctor donorum quæritur; sed *de modo orandi* seu *de petendis rebus* Apostoli ambigebant, cum dicerent apud Luc. loc. cit.: *Doce nos orare.*

51. *Ad* 2m, *Dist.* Nullum extat mandatum quia de re libera agitur, *conc.* nullum extat exemplum, *neg.* Plura enim exempla ex Scripturis adduximus.

52. *Ad* 3m, *Dist. Et a Domino recedit cor ejus*, ut ibid. subditur, *conc.* ut majori cum fiducia Deum adeat, ut in casu nostro, *neg.* Jeremias enim in adducto testimonio comminatur maledictionem in eum, qui Deum prorsus deserens in homine tantummodo fidit, ut ex recitatis ejus verbis liquet.

PROPOSITIO II.

Eadem veritas ex traditione et Ecclesiæ praxi ostenditur.

53. Angelos et Sanctos vita functos pro nobis intercedere adeoque piam utilemque esse illorum invocationem traditio antiquissima nos docet ac perpetuus Ecclesiæ usus. Ut enim omittamus Concilia œcumenica Chalcedonense, Constantinopolitanum III et Nicænum II, nec non Sacramentaria Leonianum, Gelasianum, Missalia Gothicum et Francicum, quæ sunt totidem certissima documenta praxis Ecclesiæ universalis sæc. V et VI circa Sanctorum invocationem, testes habemus antiquissimos istius pii catholici usus.

54. Ac primo quidem hujus fidei testem appellamus Origenem, qui lib. VIII, *Contra Celsum,* loquens de Angelis et animabus cum Deo regnantibus ait: *Adjuvant eos, qui summum Deum colere volunt, illum eis conciliant, suas illorum precibus adjungunt preces, simul cum eis postulant* 1). Sed non minus luculentum catholicæ doctrinæ circa invocationem Sanctorum documentum suppeditat idem Origenes in lib. *De oratione,* ubi scribit: *Obsecratio et postulatio et gratiarum actio non absurde potest et Sanctis offerri: harumque duæ, postulatio inquam et gratiarum actio non Sanctis modo, sed et hominibus: obsecratio vero Sanctis tantum, si quis Paulus aut Petrus inveniatur, ut adjuvent nos, dignosque efficiant, qui fruamur concessa ipsis remittendorum peccatorum potestate... Quod si hominibus sanctis illæ preces offerendæ sunt: quanto magis Christo*, etc. 2)? Sibi propterea constans sic

1) *Συμπράττουσι τοῖς βουλομένοις τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν θεραπεύειν, καὶ ἐξευμενίζονται, καὶ συνεύχονται, καὶ συναξιοῦσιν.* n. 64, tom. 1, opp. pag. 789, edit. De la Rue, Paris 1733.

2) Num. 14. *Δέησιν μὲν οὖν καὶ ἔντευξιν καὶ εὐχαριστίαν οὐκ ἄτοπον καὶ ἁγίοις ἀνθρώποις προσενεγκεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν δύο, λέγω δὲ ἔντευξιν καὶ εὐχαριστίαν, οὐ μόνον ἁγίοις, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀνθρώποις· τὴν δὲ δέησιν μόνον ἁγίοις, εἴτις εὑρεθείη Παῦλος ἢ Πέτρος ἵνα ὠφελήσωσιν ἡμᾶς, ἀξίους ποιοῦντες τοῦ τυχεῖν της δεδομένης αὐτοῖς ἐξουσίας πρὸς τὸ ἁμαρτήματα ἀφιέναι... Εἰ δὲ ἀνθρώποις ἁγίοις ταῦτα προσενεκτέον, πόσῳ πλεὸν τῷ Χριστῷ κ. τ. λ.* ed. cit.

Hom. I in Ezech. n. 7. Angelum suum invocat: *Veni Angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino* [1]): et hæc ex Origene sæculi III scriptore attulisse sufficiat [2]).

55. Verum non minus clara sunt, quæ in rem nostram eodem sæculo scribit S. Cyprianus ad Cornelium: *Memores nostri invicem simus... utrobique pro nobis semper oremus... et si quis istinc nostrum prior divinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio* [3]). Et ipse pariter in praxim hanc doctrinam deduxit virgines ac martyres invocando; ita enim concludit Cyprianus librum *De Habitu virginum: Tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari* [4]).

56. Duobus his tertii sæculi scriptoribus addendus Eusebius, qui quamvis sæculo quarto floruerit, loquitur tamen de Sanctorum invocatione tanquam de consuetudine in Ecclesia receptissima; disserens enim de Sanctorum sepulcris hæc habet: *Nam et eorum sepulcra celebrare et preces ibi, votaque nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus: idque a nobis merito fieri statuimus* [5]). Et reipsa indubia extant documenta, et facta certissima II et III sæculi, quæ Eusebii assertionem confirmant. In vetustissimis enim S. Ignatii Mart. actis legitur quod apparuerit per quietem Ignatius nuper martyrio

1) Hic est locus ad quem eludendum mire se torquet Keil et omnes vias frustra tentat evadendi; ac modo recurrit cum Dallæo ad apostrophen rhetoricam, modo ad contradictionem in quam Origenes incurreret si hæc ita se haberent, modo denique ad ejus loci obscuritatem, etc.

2) Cf. *Hom.* XXVI, *in Num.* n. 6, ubi scribit: *Quis enim dubitat* quod Sancti quique Patrum, et orationibus nos juvent? ed. cit. tom. III, pag. 373. Hæc omnia Keilius silentio præterit utpote nimis sibi molesta.

3) Epist. LVII. edit. Maur. Quem quidem locum sic exponit Fellus editor Oxoniensis: „Sensus videtur esse, alterutro ex nobis obeunte, sive ego, qui Carthagini præsum, sive tu qui Romæ præsides, superstes fuerit ejus, *cui in viris diutius esse contigerit*, pro utraque Ecclesia perseveret et supersit apud Deum oratio; *deinde pergit:* Interim minime dubitamus, animas cœlo receptas precibus Deum Opt. Max. sollicitare ut in terris agentium misereatur: sed non inde conficitur, preces ad Sanctos fundi debere. Deos, qui rogat, ille facit." Ast hoc est pervertere sensum Auctoris ad propriæ sectæ errores stabiliendos. Non enim commendat S. Cyprianus precandi munus *ei qui superstes fuerit*, seu, ut exponit Fellus, *ei cui in viris diutius esse contigerit;* sed *ei qui prior præcesserit* ex qua observatione corruit plane editoris hujus animadversio quam fallaci fundamento superstruxit. Cf. edit. Maurin. opp. ejusdem S. Cypr. in præfat. §. 15. De eo vero quod subdit: *Deos, qui rogat, ille facit,* superius diximus.

Adversus autem interpretationem Rigaltii in hunc ipsum locum cf. Petavium lib. XIV: *De Incarn.* cap. 10, §. 2 et seq.

4) Et hunc locum eludere conatur editor Oxon., quasi S. Martyr loquatur de virginitate, quæ incipiat honorari cum ad confessionis decus pervenerit; cum tamen manifestum sit S. Cyprianum non solas martyres alloqui, sed omnes generatim virgines, ac proinde non martyrii sed virginitatis coronam indicare. Quare nisi recepta esset in tota Ecclesia invocatio Sanctorum, ut eam viguisse certissima monumenta testantur, nunquam Cypriano in mentem venisset virgines et martyres in antecessum precari et invocare, prout scite animadvertit edit. Maurinus, loc. cit.

5) Lib. XIII: *De Præpar. evang.* cap. 11. *Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς ὡς εὐλόγως καὶ τούτων ὑφ᾽ ἡμῶν γιγνομένων.* edit. Vigeri, pag. 663.

functus *super orans nobis* [1]). Acta Martyrum Scillitanorum, qui an. 200 passi sunt, his verbis clauduntur: ***Consummati sunt Christi Martyres mense julio, die septimodecimo, et*** INTERCEDUNT PRO NOBIS ***ad Dominum Jesum Christum*** [2]). Eadem leguntur in actis S. Maximi, qui an. 230 martyrio coronatus est [3]), et in actis S. Theodoti, qui an. 303 martyrium subiit [4]). Pervulgata sunt ea quæ de B. Potamienæ intercessione refert Eusebius; promiserat enim B. Virgo se intercessuram apud Dominum pro Basilide ejus pudicitiæ defensore, exitus autem ostendit gratiam pro qua Deum rogaverat impetrasse [5]). Receptissima proinde dicenda est a priscis ipsis Ecclesiæ sæculis praxis Sanctos invocandi, siquidem, ut superius monuimus, intercessio ex parte Sanctorum et invocatio ex parte nostra relativæ sunt, et sane Justina Virgo sæc. III, Gregorio Nazianzeno teste, ut se a Cypriani adhuc pagani magicis artibus liberaret, ***Virginem Mariam supplex obsecravit, ut periclitanti virgini suppetias ferret*** [6]).

57. His accedit liturgiarum auctoritas, quæ etsi sæc. tantum IV conscriptæ sint, publicam tamen et receptam universalis Ecclesiæ praxim et fidem exhibent, quæ anterioribus sæculis in ea viguit [7]); in iis enim scripto consignata non sunt, nisi quæ de manu, ut ita dicam, ad manum non interrupta traditione ad sæculum IV pervenerunt. Inter cæteras eminet liturgia, quæ S. Jacobi nomine inscribitur; in ea porro legitur: ***Præcipue vero sanctæ et gloriosæ semper Virginis beatæ genitricis Dei memoriam agimus. Memento illius, Domine Deus, et per ejus orationes puras et sanctas parce et miserere nobis, et exaudi nos*** [8]). Eadem occurrunt in liturgiis a S. Petro, et S Marco nuncupatis [9]); eadem prorsus in liturgia S. Joan. Chrysostomi [10]). Quibus addi debent Ordo romanus, editus a Mabillonio in ***Museo italico***, Sacramentarium S. Gregorii M. ac Missalia superius recensita [11]).

1) Passus est S. Ignatius an. 112 æræ Christ. juxta Norisium; juxta Pagium vero, Pearsonium et Dodwellum an. 116. Cf. ejusdem S. Martyris acta apud Ruinart. op. cit.

2) In urbe Carthagin. martyrio perfuncti sunt; eorum acta juxta Ruinartium conscripta sunt ab auctore coævo ac teste oculato.

3) Qui sic allocutus est proconsulem Optimum: „Gratia Christi me salvum faciet in æternum, *omnium Sanctorum orationibus*, qui in hac colluctatione certantes vestras superaverunt insanias, nobisque virtutum exempla reliquerunt." Ibid.

4) Hic enim cum vidisset fratres suos flentes eos consolaturus: „Deinceps, *inquit*, in cœlis cum fiducia pro vobis Deum deprecabor."

5) Apud Euseb. *Hist. eccl.* lib. VI, cap. 5.

6) *Orat.* XVIII, n. 19. *Τὴν παρθένον Μαρίαν ἱκετεύουσα βοηθῆσαι παρθένῳ, κινδυνευούσῃ.* Opp. edit. Paris 1630, tom. I, pag. 279.

7) Cf. Euseb. Renaudotii *Liturgiarum orientalium collectio.* Paris. 1716, vol. I, dissert. *De Liturg. orient. orig. et antiquit.* cap. 2 et 3.

8) Cf. ibid. tom. II, pag. 33.

9) Cf. ibid. pag. 145 et seq. et pag. 176 et seqq.

10) Ibid. pag. 242.

11) Hæc inter cæteros exhibet Joseph. Aloys. Assemanus in op. *Codex Liturgicus Ecclesiæ universæ.* Romæ 1751, vol. IV, V, VI, sive tom. IV, part. 1, 2, 3. Nec non B. Jos. Mar. Card. Thomasii opp. edit. a Jos. Blanchinio tom. I, fol. Rom. 1741; et Lud. Muratorius, *Liturgia rom. vetus*, duob. vol. fol. Venet. 1748.

58. Sed non minus illustre est testimonium, quod habetur in *Catechesi mystagogica* V S. Cyrilli Jerosolym. qui liturgiam explanans, ait: ***Postea recordamur eorum, qui obdormierunt; sanctorum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat*** [1]. Porro liturgiæ exhibent fidem publicam et communem totius Ecclesiæ, publice enim recitabantur; idipsum dicatur de catechesibus mystagogicis, quibus publice fideles instituebantur: impossibile proinde erat per eas inducere innovationem contra fidem ab omnibus ad id temporis receptam. Multo vero minus possibilis censenda est talis innovatio, cum agatur de innovatione juxta adversarios summopere perniciosa, cujusmodi ea esset, quæ Ecclesiam in superstitionem atque publicam idololatriam conjecisset; atque id quidem nemine reclamante ex tot viris sanctitate et doctrina spectatissimis.

59. Atque hinc exurgit argumentum præscriptionis quod plane opprimit adversarios. Ipsis enim fatentibus, sæculo IV universam Ecclesiam jam invaserat hæc superstitio, id est sæculo IV receptus ab Ecclesia universa erat cultus et invocatio Sanctorum [2]; ergo, concludimus, jamdiu recepta erat sæc. III. Etenim si innovatio contigisset, hæc vel extemplo per totius christiani orbis conspirationem facta esset, vel sensim ac sine sensu. Prius vero asserere absurdum est ac omnem fidem superat; posterius vero impossibile omnino fuit. Nec enim clanculum introducta est, ut vidimus, sed in publicis Christianorum cœtibus obtinuit, ac publicis instructionibus. Plures sæculi IV persecutionibus Diocletiani, Maximiani, Maximini, Maxentii, Galerii et Licinii supervixerant, sub iisque passi erant, ac mutili interfuerunt Concilio Nicæno. Disciplina tunc temporis recepta postulabat: ***Secundum regulas Patrum bis in anno in unum convenire per singulas provincias Episcopos, ubi singula quæ emerserint, corrigantur***, ut statuit Conc. Chalcedonense can. XIX [3]. Rursum provinciales Synodi communicare debebant cum universi orbis Episcopis per epistolas encyclicas [4].

1) §. 9. *Εἶτα μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων, πρῶτον πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων· ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν.* ed. Toutt. Cf. ejusdem not. a.

2) Hoc quippe fatentur Centuriatores Magdeburg. centur. IV, cap. 4; Witacker, *Cont. Bellarm.*; Hospinianus part. I, *Hist. sacram.* lib. II, cap. 7, et alii Calvinistæ, clamantque, pro invocatione Sanctorum jam IV sæculo fere omnes Patres stare Athanasium, Basilium, Nazianz., Chrysost., Ambros., Hieronym., August., eosque in hoc cum papistis errasse. Quis vero pius et prudens, ut optime arguit Vitus Erbermannus in *Vindic. Bellarm.*, non malit cum quarti et quinti sæculi (in quibus IV Concilia œcumenica celebrata fuere) sanctissimis Patribus desipere, quam cum istis neo-evangelicis sapere? Et si idololatriæ immersa fuit Ecclesia quarti et quinti sæculi, consequenter adultera facta est, nec fidem meretur in decretis IV Concil. generalium. Cf. Card. Perronium in *Replicat. ad Jacobum* VI, *Britanniæ regem*, pag. 641 et seqq.

3) Cf. *Acta Conc.* Hard. tom. II, col. 609.

4) Cf. canon V, Conc. Nic. ibid. tom. I, col. 323 et seq. et can. XX, Concilii Antioch. an. 341, ibid. col. 601; vid. *Decret.*

Siqua igitur fuisset in cultu et invocatione Sanctorum innovatio, aliqui saltem ex tot sanctissimis ac doctissimis Episcopis, quibus ætas illa maxime floruit [1]), reclamassent. Ast tantum abest ut adversus eam Episcopi reclamaverint, ut potius Faustum et Vigilantium hujus invocationis impugnatores tanquam hæreticos et novatores unanimi consensione ab Ecclesia rejecerint, atque scriptis impugnaverint. Non igitur ex parte Ecclesiæ, ut Beausobrius, Dallæus, Gibbonius aliique contendunt, innovatio extitit, sed ex parte Fausti et Vigilantii, qui illam invocationem ubique receptam adorti sunt. Idem argumentum valet pro sæculo tertio et sæculo secundo, donec perveniamus ad ipsos Apostolos.

60. Sed jam præstat id ipsum conficere ex confessione ipsorum adversariorum. Centuriatores Magdeburgenses ingenue fatentur vestigia hujus *superstitionis* occurrere in testimoniis *priorum* Patrum, id est sæculi III [2]). Wegscheider fatetur eodem sæculo cœpisse Ecclesiam in paganismum declinare [3]), quod pariter sentiunt Sociniani passim. Atque hinc factum putamus ut cordatiores demum inter Protestantes suffragium tulerint pro doctrina Ecclesiæ Catholicæ circa Sanctorum invocationem. Inter hos eminent Leibnitzius [4]), Starckius [5]), nec non Horlty, Albertus Haller, Lavater, Plank, Schuhkraft, Brown, Augusti, quorum testimonia nuper collegit Esslinger [6]).

61. Veritati demum catholicæ suffragatur ratio ipsa quæ ex intima rei natura deducitur atque ex analogia eorum quæ in usu quotidiano apud nos sunt. Nemo siquidem eo usque insanit, ut reum habeat læsæ majestatis eum, qui aulicum suppliciter oraret, ut suam apud regem mediationem ac officium interponat ad aliquid facilius obtinendum; quare igitur dicendus reus erit læsæ majestatis divinæ, qui Sanctos utpote Dei amicos et in aula cœlesti degentes invocat, ut aliquid ab ipso per Christi merita facilius impetret? Quid dulcius ea cogitatione fingi animo potest, quæ ex doctrina de invocatione Sanctorum provenit? Hac enim profitemur, nos qui in exilio degimus in arcta communione esse cum mundo cœlesti ad quem destinati sumus; hac nos quodammodo persentimus, minime separatos omnino per mortem esse ab iis, qui cum viverent nobis carissimi erant;

Gratiani, dist. XVIII. S. Leo M. Epist. XVI, cap. 7, edit. Ballerin. ubi S. Pontifex hanc regulam inculcat *pro custodia concordissimæ unitatis.*

1) Nulla ætas tot doctissimos Patres tulit, quot eo tempore, sæc. nempe IV et V, floruerunt tum in Ecclesia orientali, tum in Ecclesia occidentali.

2) Loc. cit.

3) §. 92. „Formulam illius dogmatis (*Trinitatis*), *inquit*, publice receptam... neque Ecclesiæ doctores effinxerunt ante sæc. III exitum, quo quidem tempore ad *paganismi* errores suscipiendos procliviorem fuisse Ecclesiam constat."

4) *Systema theol.* ed. cit. pag. 161 et seqq.

5) *Entretiens philosophiques, ou le banquet de Théodule, trad. de l'allem.* Paris 1818, pag. 318 et suiv.

6) *Apologie de la religion cathol. par des auteurs protestans*, etc. Vid. *Annali di scienze religiose*, Roma 1836, vol. II, num. 6, pag. 372 et seqq.

hac demum nos mediatores et intercessores imo et amicos devinctissimos habere lætamur apud Deum eos ipsos, qui jam in Dei sinu ineffabili illa felicitate fruuntur, quæ nobis pariter servata est, quamque a longe expectantes salutamus. Quapropter in sola Ecclesia Catholica plena invenitur illa *Sanctorum communio*, quam in Symbolo Apostolico profitemur, quæ non tantum in bonorum operum communicatione, sed præterea in mutuo charitatis vinculo et intercessionis ac subsidii respective consistit.

DIFFICULTATES.

62. I. *Obj.* Patres, qui a Catholicis pro sua sententia afferri solent, testes idonei non sunt: 1° tum quia si unum vel alterum excipias, qui ad tertium sæculum spectant, reliqui omnes ea vixere ætate, qua omnium mentes impia superstitio pervaserat; 2° tum quia constat eosdem in erroribus sæpe sæpius fuisse versatos. 3° Accedit plerosque veteres invocationem uni Deo vindicasse ut Ignatius 1), Clemens Alex. 2), et Irenæus 3), aut etiam 4° alios quoslibet ab eadem exclusisse, ut Origenes 4) et Tertullianus 5), atque Athanasius 6). Ergo.

63. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m, *prob. Resp.* 1° *Neg.* unum tantum vel alterum Patrem a nobis in medium adduci. Etenim præter Patres plura indubia facta ex tribus prioribus Ecclesiæ sæculis in doctrinæ nostræ confirmationem protulimus. *Resp.* 2° Admissa Protestantium exceptione, negamus quidpiam ipsos exinde proficere adversus causam catholicam; quia etsi nonnisi paucos laudemus Patres trium priorum sæculorum pro illius ætatis monumentorum inopia, illi tamen rem nostram apprime conficiunt, quia nemine reclamante, de eo ritu tanquam de more penes omnes Ecclesias recepto loquuntur 7).

64. Quod vero attinet ad Patres illos, qui sæculis IV et V floruerunt, in memoriam revocanda sunt, quæ de præscriptione diximus, ac de illius ætatis disciplina et adjunctis, quæ nulla ratione introduci novitatem aliquam impune patiebantur. Addimus præterea Catholicos hac agendi ratione imitari œcumenica Concilia, quæ ad asserenda veræ fidei dogmata adversus novatores testimonia depromere consueverunt a citimis potius, ac recentis memoriæ doctoribus, quam a vetustioribus. Ita se gesserunt Synodi Ephesina et Chalcedonensis, nec non V et VI œcumenicæ 8). Quod pariter ex Patribus præstiterunt Augusti-

1) *Epist. ad Philad.* cap. 4.
2) Lib. VII, *Stromat.* cap. 7, pag. 851, edit. Potteri, Oxonii, 1715.
3) Lib. II, *Cont. hæres.*, cap. 32, edit. Maur. al. 57.
4) Lib. VIII, *Cont. Celsum,* n. 26.
5) Lib. *Apolog.* cap. 30.
6) *Cont. Arianos.*
7) Cf. Petav. *De Incarn.* lib. XIV, cap. 15.
8) In Ephesino Deum natum esse de Virgine, non simplicem hominem probatur ex Cypriano, Petro Alex., Athanasio, Julio Papa, Felice item Papa, Theophilo Alex., Ambrosio, Gregorio Naz.

nus, Theodoretus, Cyrillus aliique passim disputantes adversus hæreticos sua ætate exortos [1]). Nondum enim, ut apposite animadvertit Petavius, frigidum illud et insulsum audiri cœperat calumniæ genus, quod postremis hisce temporibus excogitatum est, ut ad primum ac secundum sæculum, aut vero tertium et quartum controversorum capitum disceptatio revocaretur [2]).

65. *Ad* 2m, *Dist.* Erroribus obnoxii fuerunt Patres seorsim sumpti et cum propria darent, seu ex privato suo sensu loquerentur, *trans.* simul sumpti et cum testes se exhibent fidei in Ecclesia receptæ ac suffragio præsertim Ecclesiæ potiuntur, *neg.* [3]).

66. *Ad* 3m, *Dist.* Ad exclusionem dæmonum, vel æonum, aut deorum ethnicorum juxta adversarios quos perstringebant, *conc.* ad exclusionem Sanctorum de quibus nec verbum habent, *neg.* Etenim S. Ignatius nunquam dixit in epistola, quæ objicitur ad Philadelphienses scripta *Virgines solum Christum in orationibus*, ut legebat Molinæus, *ante oculos habete*, etc.; hæc enim verba sunt pseudo-Ignatii [4]). Verus autem Ignatius indirecte saltem adstruit Sanctorum invocationem se fratrum orationibus commendans; scribit enim in eadem epist. cap. VIII. *Quibus justificari cupio per precationes vestras* [5]). Clemens Alex. in septimo *Stromatum* libro perstringit gentiles, qui inanes deos exorabant [6]); Irenæus denique *Contra hæreses*, lib. II, Valentinianos confutat, qui æonas suos et falsos angelos invocabant et operam dabant incantationibus [7]). Quid cum istis commune habet invocatio Sanctorum?

et Nyss., Basilio, Attico et Amphilochio, ut patet ex actione I ejusdem Synodi. Porro ex his vetustissimus est S. Cyprianus, qui non plenis ducentis annis antecessit Ephesinæ Synodi tempus, cæterorum erat memoria recentior. In Synodo Chalcedonensi appellantur ad fidem faciendam de distinctione naturarum adversus eutychianum errorem auctores vix toto sæculo anteriores: unus etiam proxime ante sex annos vita functus, nimirum S. Cyrillus Alex. Eandem agendi rationem tenuerunt quinta Synodus, necnon œcumenica sexta, quæ omnes juxta canonem adversariorum nostrorum rejiciendæ forent.

1) Cf. Petav. loc. cit.

2) Ibid. §. 5.

3) Cf. Petav. ibid §. 6.

4) Cf. Cotelerium, *Scripta Patrum apostolicorum*, vol. II, pag. 80.

5) *Ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιωθῆναι.*

6) Præstat integrum ejusdem textum exhibere quem detruncatum affert Molinæus cap. 7. „Extrema, *inquit*, est inscitia, ab iis, qui non sunt dii, tanquam a diis petere: vel ea petere, quæ non conducunt, dum per bonorum speciem, nobis mala postulamus. Unde merito, cum sit bonus Deus, ab ipso solo bonorum alia dari, alia conservari petimus tam nos, quam Angeli." *Ἐσχάτη δὲ ἀμαθία, παρὰ τῶν μὴ θεῶν ὡς θεῶν αἰτεῖσθαι· ἢ τὰ μὴ συμφέροντα αἰτεῖσθαι, φαντασίᾳ ἀγαθῶν κακὰ αἰτουμένους σφίσιν. Ὅθεν εἰκότως ἑνὸς ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ, παρ᾽ αὐτοῦ μόνου τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν δοθῆναι, τὰ δὲ παραμεῖναι εὐχόμεθα ἡμεῖς τε, καὶ οἱ ἄγγελοι.* Opp. edit. Potteri tom. II, pag. 853, Oxonii 1715. Addo in toto libro VII, pro certo sumere Clementem Angelos pro nobis et nobiscum orare.

7) Cf. quæ adversus Grabium scripsit in hunc. loc. Massuet not. *i.* Ostendit enim S. Martyrem tum hic, tum in capite præcedenti vera Ecclesiæ miracula hæreticorum præstigiis opponere: aliaque puris et mundis orationibus et invocatione D. N. J. C.; alia *fraude universa*, ut ipse Sanctus loquitur, et *adinspiratione apostatica* (malorum scilicet Angelorum, quos Angelos aposta-

67. *Ad* 4m, *Dist.* Alios quoslibet excludunt ab illa invocatione, quæ propria est solius Dei utpote bonorum omnium largitoris, *conc.* ab illa invocatione quæ in intercessione consistit, qualem Angelis et Sanctis Catholici tribuunt, *neg.* Enimvero Origenes lib. VIII, *Contra Celsum*, n. 37, de illa sola invocatione agit, quæ Deo vero proprie convenit, quamque ethnici diis suis velut bonorum auctoribus, etsi supremo inferioribus, deferre solebant. Tertullianus loc. cit. gentilium criminationibus occurrit, qui iniquo animo ferebant Christianos pro salute imperatorum diis non supplicare. Athanasius demum Arianos arguit, quod Christum creaturam esse putantes, hæreticorum more qui nunquam sibi constant, Deum tamen ipsum appellarent, eumque tanquam aliquid creatura præstantius adorarent [1]).

68. II. *Obj.* 1° Sancti etsi pro nobis intercedant, non possunt tamen a nobis invocari; 2° invocatio enim ad supremum illud cultus latreutici genus pertinet, quod solius Dei est proprium; 3° præterea Sancti vota nostra precesque non audiunt juxta illud Isaiæ LXIII, 16: *Abraham nescivit nos, et Israël ignoravit nos*, aut Eccl. IX, 5: *Mortui nihil noverunt amplius.* Ergo.

69. *Resp. Ad* 1m, *Neg.* Nulla enim ratio assignari potest quare Sancti invocandi non sint, si pro nobis intercedere possunt, ut post Calvinum, Kemnitium aliosque Protestantes concedit Molinæus. Ridiculum sane esset asserere aulicum quempiam posse nobis opem ferre per suam apud principem intercessionem, nec posse nos tamen ejus patrocinium efflagitare. Hinc Patres reipsa tum de invocatione, tum de intercessione promiscue loquuntur.

70. *Ad* 2m, In sensu Catholicorum superius exposito, *neg.* alioquin nec viventes invocare possemus.

71. *Ad* 3m, *Dist.* Sancti vota nostra precesque non audiunt virtute propria, *trans.* divina virtute aut ex ejus manifestatione, *neg.* Quomodo vero Sancti preces nostras cognoscant, an in Verbo, ut aliqui contendunt, an vero ex peculiari Dei manifestatione, ut plerique volunt, aut alia qualibet ratione, nostrum inquirere non est. Ad causam nostram sufficit, quod eas certo cognoscant, ut ex dictis constat. Merito Grotius, diversis perpensis modis seu rationibus a Patribus ac theologis indicatis ad

tas vocare solet) *et operatione dæmoniaca* et *phantasmate idololatriæ* fieri probat. Verba enim quæ objicit Molinæus apud S. Irenæum n. 5, ita se habent: „Nec invocationibus angelicis facit aliquid (*Ecclesia Catholica*) nec reliqua prava curiositate, sed munde, et pure, et manifeste orationes dirigens ad Dominum, qui omnia fecit, et nomen D. N. J. C. invocans." Cf. præterea ejusdem Massueti diss. III, art. 9, §. 109. Quis vero post hæc non miretur malam fidem Keilii, qui audet, iterum hoc Irenæi testimonium Catholicis objicere adversus Angelorum invocationem? Huc redit tota vis argumenti istorum hæreticorum hominum: S. Irenæus ostendit Ecclesiam Catholicam operam non dare incantationibus magicis per dæmonum invocationem; ergo Ecclesia catholica Angelos sanctos non invocabat. Optime!

1) Cf. Petav. loc. cit. cap. 16.

explicandam hanc Sanctorum notitiam, concludit: *Itaque inique faciunt Protestantes, qui idololatriæ damnant eos, qui multorum veterum sententiam secuti putant, nostrarum necessitatum et precum notitiam aliquam ad martyres pervenire* [1]. Adversus Burnetum autem et Gibbonium, qui existimant ideo Sanctos ignorare necessitates nostras, quia inertes ac somnolenti jacent nondum Dei aspectu fruentes, recolantur quæ suo loco adversus hunc errorem disputavimus [2].

72. Verba autem Isaiæ, Clerico ipso interprete, non aliud significant, quam *Deum multo potiore jure Patrem Hebræorum dici quam Abrahamum aut Jacobum* [3], cui adsentiuntur Protestantes alii non pauci [4].

73. Textus Ecclesiastis, ut ex serie orationis patet, hunc sensum præ se fert: viventes adhuc possunt resipiscere ac in melius mutari, quod mortui non possunt [5]. Quid autem hæc ad scopum Protestantium conferant non video.

74. III. *Obj.* Sanctorum invocatio inutilis est ac superstitiosa; 1° inutilis quidem ex parte Dei, qui cum paterno præ Sanctis omnibus nos prosequatur amore, satis per se prospicit necessitatibus nostris absque aliena intercessione; 2° superstitiosa est ex parte nostra, cum per illam diffidentiæ indicium præbeamus; sed 3° superstitiosa ex alio capite ejusmodi invocatio censenda est, cum sæpe sæpius contingat nos opem implorare, aut eorum qui nunquam fortasse extiterunt, aut eorum quorum saltem sanctitas dubia est; 4° ethnicam insuper superstitionem sapit Sanctos singulos pro singulis morbis aut beneficiis rogare; 5° eo vel magis quod Sancti nihil jam possint a Deo impetrare, cum nec mereri quidpiam valeant. Ergo.

75. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m, *prob. Dist.* Deus per se prospicit necessitatibus nostris, seu dona largitur absque aliorum intercessione, *ut plurimum*, *conc. semper*, *neg.* Sæpe enim legimus in Scripturis Deum ad aliorum intercessionem conces-

1) *Ad Consultat. Cassandri*, tom. IV, quibus consonant ea quæ scripsit Leibnitzius in cit. *Syst. theol.* pag. 194: „Cum igitur beatæ mentes multo magis nunc rebus nostris intersint, quam quando in terris vivebant, multoque omnia præsentius intueantur (nam homines pauca tantum, quæ in conspectu geruntur aut ab aliis nuntiantur cognoscunt), cum caritas earum aut voluntas juvandi longe sit ardentior, denique cum preces earum longe sint efficaciores, quam quas olim fundebant in hac vita, constet autem quantum Deus etiam viventium intercessionibus tribuerit, et quam utiliter nos fratrum preces nostris conjungi expectamus: non video quomodo crimini dari possit compellare felicem animam vel sanctum Angelum, ejusque intercessionem vel auxilium postulare.... præsertim si cultus ille consideretur tantum ut exigua accessio summi illius, qui in unum Deum recte dirigitur, etc." Demum Thom. Brown dum disserit de medici religione concludit in rem nostram: „Ad eum quod spectat, qui rejicit invocationem Sanctorum atque inficiatur ipsos res, quæ in terris geruntur, agnoscere, eum quæso, ut mihi explicare velit textum hunc Evangelii: *Gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.*"

2) Tract. *De Deo creat.* n. 631 et seqq.

3) In *Comment. philolog. et paraph. in Isaiam* hoc loco.

4) Grot., Vitringa, etc. apud Starckium loc. cit.

5) Cf. Calmet, Emm. Sà, Menochium, etc. tum Criticos sacros in hunc loc.

sisse, quod alioquin non fuisset concessurus. Hoc autem, productis in medium exemplis, superius ostendimus. Addo hoc argumentum pariter impetere intercessionem viventium.

76. *Ad* 2m, *Dist.* Diffidentiæ indicium præbemus quæ se teneat ex parte nostra *trans.* quæ se teneat ex parte Dei, *neg.* De paterno enim Dei in nos amore nulla nobis suboriri potest dubitatio, sed ad nos quod attinet, quos gravat sarcina peccatorum, quique nos Dei beneficiis sæpe indignos præbemus, utique opportunum ducimus Sanctorum suffragiis supplicationes nostras communire.

77. *Ad* 3m, *Dist.* Et dubium de existentia talium Sanctorum, aut sanctitatis afficit praxim, quæ accidentalis est ac res meræ disciplinæ, *conc.* afficit cultum ipsum, *neg.* Tot Sancti existunt de quorum existentia aut sanctitate nec ipsi Protestantes dubitant, hos propterea tuto invocare poterunt [1].

78. *Ad* 4m, *Dist.* Si exclusive singulis Sanctis aliquod tribueretur beneficium ipsorum intercessione obtinendum, *trans.* si pro divisione gratiarum, quas, ut loquitur Apostolus, Deus dividit prout vult, unus præ alio invocetur pro singulari dono, quo unusquisque a Deo præditus est, *neg.* Frustra propterea hic stylum oratorium exercent Protestantes, aut etiam increduli in recensendis Sanctis, qui vel ad peculiares morbos depellendos, vel ad peculiare beneficium impetrandum invocari solent [2].

79. *Ad* 5m, *Dist.* Sancti impetrare nihil possunt ex meritis præsentibus et propriis, *conc.* ex meritis Christi, vel meritis propriis antecedentibus; seu verius ratione amicitiæ et charitatis perfectæ, qua cum Deo copulantur, *neg.* Neque enim docent Catholici Sanctos gratias a Deo obtinere merito stricte sumpto, seu *de condigno*, ut vocant, sed solum docent eos impetrare precibus suis merito *de congruo*, quod fundatur in amicitia, qua feliciter cum Deo fruuntur; prout et Sancti viventes pariter impetrare possunt.

1) Atque hic sedulo animadvertendum est sæpe ab adversariis duo permisceri, quæ distingui omnino debent, *acta* nempe Sanctorum, et Sanctorum quorum acta proferuntur, existentiam. Fieri enim potest ut acta spuria sint, Sancti autem reipsa extiterint, : ex. gr. omnes fere critici recentiores tanquam supposititia habent acta S. Dionysii Areopagitæ, S. Mariæ Magdalenæ, S. Marthæ, etc. Numquid propterea ex eo quod ejusmodi acta ut spuria rejiciuntur, dubitare poterimus de existentia aut sanctitate Dionysii, Mariæ Magdalenæ, aut Marthæ? Porro quod his contigit, pluribus aliis Sanctis contingere potuit. Præterea distingui debent Sancti, qui invocantur aut coluntur ab universa Ecclesia ab iis qui cultum non obtinent nisi in Ecclesiis particularibus. De nonnullis istorum forsitan aliquando dubium suboriri posset, ast de primis non nisi summa temeritate dubitaretur.

2) Albert. Fabricius in *Bibliographia antiquaria*, cap. 8, §. 23 et seqq. plures insumit paginas in catalogo texendo Sanctorum tutelarium, et præfecturæ, ut ipse vocat, Sanctis in Ecclesia Romana tributæ. Ex eo proinde pronum fuit scriptoribus protestantibus, qui eum subsecuti sunt repertorium quærere ut illuderent Catholicis. Ast ejusmodi ars apud cordatos auctores adeo viluit, ut si excipias gregarios quosdam nullius nominis scriptores, vix jam reperiatur, qui ad eam confugiat.

80. Dices: Catholici a B. Virgine, quam interdum *deam* vocant, immediate dona et gratias poscunt; ex. gr. cum ei has preces dirigunt: ***Mala nostra pelle; Jesum nobis post hoc exilium ostende***, aliasque ejusmodi non paucas, ut cum eam vocant ***spem nostram***, etc. idipsum dicatur de Sanctis reliquis.

81. ***Resp.*** Nunquam ab Ecclesia B. Virginem *deam* esse nuncupatam, quod si nonnulli eam vocem usurparunt, ab Ecclesia improbati sunt [1]). Dum vero vel a B. Virgine vel a Sanctis dona aut gratias Catholici exposcere videntur, semper subintelligitur, mediante ipsorum intercessione [2]); idipsum dicatur de eo quod opponunt adversarii de *spe* aliisque ejusmodi, quæ nullum alium sensum patiuntur [3]).

CAPUT IV.

DE RELIQUIARUM CULTU.

82. Reliquiarum nomine, severiori sensu seu primario, Sanctorum exuvias, cineres, ossa, etc. sensu autem latiori seu secundario quidquid ex iis, quæ ad eos pertinuerunt, ac de se aptum est ad piam eorundem Sanctorum excitandam memoriam significare consuevimus. Magno istas in honore ac pretio Catholici habent, qui propterea insimulantur a Protestantibus velut superstitiosi. Germanum Ecclesiæ sensum circa sacrarum reliquiarum cultum adversus eosdem novatores Concilium Tridentinum adstruit his verbis: ***Sanctorum Martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva mem-***

1) Ita respondet auctor protestans art. cit. *Encyclopedie méthodique*, Eburoduni (Yverdun): „Il est pourtant vrai, que le titre de *déesse* est échappé à quelques uns d'entr' eux, en parlant de la Sainte Vierge: mais ce n'est pas l'Eglise qui a tenu ce langage, ce sont de simples particuliers," etc.

2) Juverit et hanc responsionem communire verbis alterius Protestantis, nempe Leibnitzii, qui in *Syst. theol.* pag. 160, ita scribit: „Cum invocantur Sancti, auxiliumque eorum expetitur, semper subintelligendum, consistere auxilium eorum in precibus quas pro nobis magna efficacia fundunt, quemadmodum et Bellarminus notavit: juva me, Petre aut Paule, nihil aliud significare debere, quam ora pro me, aut juva intercedendo pro me."

Cf. de hoc argumento Scheffmacher S. J. *Lettres d' un theologien de l' université catholique de Strasbourg sur les six principaux obstacles à la conversion des Protestans.* Strasbourg 1732. *Quatrième lettre, Sur l'invocation des Saints.*

3) Si quis cuperet monumenta antiquitatis consulere pro cultu, invocatione et intercessione Sanctorum ex re lapidaria, adeat I. B. Gener *Theol. scholast-dogm.* Romæ 1773, tom. IV, pag. 194 et seqq. Plura alia nuper effossa dabit Cl. Nic. Wiseman. *Lectures on the principal*, etc. seu: *Lectiones circa præcipuas doctrinas et usus Ecclesiæ Catholicæ.* Londini anglice 1836, Parisiis et Bruxellis gallice 1839, editæ; tum ejusdem: *Epistolæ ad Joan. Poynder*, circa ejus opus: *Papismus in concordia cum paganismo*, ibid. 1836, pag. 38 et seqq. Hic adnoto Middletonio, Poyndero in parallelismo, sive collatione instituenda inter ritus et usus Ecclesiæ Catholicæ cum ritibus et usibus ethnicismi præivisse Marangonum in op. *Delle cose gentilesche e profane trasportate ad uso ed ornamento delle Chiese*, in 4°, Roma 1744, licet mente longe diversa. Adeo verum est Catholicos nihil timere ex ejusmodi parallelismo!

bra fuerunt Christi, et templum Spiritus Sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda, et glorificanda, a fidelibus veneranda esse (Episcopi doceant); *per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur; ita ut affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem, atque honorem non deberi; vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari; atque eorum opis impetrandæ causa Sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia* [1]). Totum porro relativum esse ejusmodi sacrarum reliquiarum cultum jam admonuimus. Ad expositam igitur Ecclesiæ Catholicæ doctrinam vindicandam sic accedimus.

PROPOSITIO.

Sanctorum reliquiæ et monumenta utiliter ac pie a fidelibus honorantur.

83. Ad fidem catholicam pertinet, ut ex adducta Concilii Tridentini declaratione constat.

84. Religiosi autem hujus cultus et honoris vestigia in Scripturis passim reperiuntur; missa vero facientes quæ in V. T. occurrunt [2]), Matth. IX, sanata describitur mulier illa hæmorrhoissa, quæ solam Christi vestimenti fimbriam magna fide tetigit; Act. V, 15, infirmi in plateas ejiciebantur, *ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis* [3]), et cap. XIX, 12, legitur quod *super languidos deferrentur a corpore ejus* (Pauli) *sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur.*

85. Atque hinc factum est, ut ab ipsis Ecclesiæ primordiis maximo semper in pretio ac honore Sanctorum exuvias habuerint Christi fideles. Ne autem confusionem pariat congeries documentorum quæ pro sacrarum reliquiarum cultu exhibent tria priora Ecclesiæ sæcula, ea in peculiares classes distribuimus, quæ totidem invictissima argumenta suppeditant adversus Protestantes.

86. Prima itaque horum documentorum classis complectitur Christianorum sollicitudinem in Sanctorum reliquiis colligendis, cujus testis est Epistola Ecclesiæ Smyrnensis, quæ refert Christianos omnes sollicitos fuisse in colligendis S. Polycarpi reliquiis *ut communicarent sancto cadaveri* [4]); hoc est, ut eas

1) Sess. XXV, *De invocatione*, etc.

2) Exod. XIII, 19, coll Eccl. XLIX, 18; IV Reg. XIII, 21, coll. Eccl. XLVIII, 14; IV Reg. XXIII, 17, 18.

3) *Ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν.* Reliqua desunt in exemplaribus græcis.

4) *Κοινωνῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ* ut habetur apud Euseb. *Hist. eccles.* lib. IV, cap. 15. Quæ quidem phrasis desumpta

cultu religioso prosequerentur. Id ipsum legimus in actis S. Ignatii M., in quibus ejusdem reliquiæ ingenti cura nec sine vitæ discrimine a Christianis collectæ, vocantur *thesaurus inæstimabilis Ecclesiæ relictus* [1]); ut plurima alia ejus generis omittam. Testes insuper receptæ istius sollicitudinis sunt ipsi fidei Christianæ hostes, qui fassi sunt vereri se, ne Christiani, relicto Christo, Polycarpum deinceps adorare inciperent [2]); hinc martyrum cadavera ne a Christianis colerentur gladiatorum corporibus commiscebant, in amphitheatris feris, in aquis piscibus, ut vorarentur, exponebant; ac ne quidpiam eorum superesset, quod Christiani colere possent, eadem comburere et cineres in ventum dispergere consueverunt [3]).

87. Altera classis complectitur monumenta erecta super reliquiis Sanctorum, cujusmodi erant cubicula, martyria, memoriæ, altaria de quibus late scribit Baronius [4]). Inter hæc autem monumenta præcipuam venerationem ac celebritatem sem-

est ex Apostolo Rom. XII, 13, jubente Sanctorum necessitatibus communicare. Hic autem locus in primis notabilis est, ut observat Valesius, quippe qui vetustissimam Christianorum consuetudinem, ac præterea rationem ejus ostendit. Ideo enim reliquias martyrum aliquas habere tanto studio optabant, ut cum iisdem etiam mortuis communicarent. Nec contenti ea communione Sanctorum quam Catholica Ecclesia profitetur, per fidem scilicet, spem et charitatem; per sacras etiam eorum reliquias et pignora cum ipsis communicare cupiebant. Itaque eorum reliquias in cœmeteriis honorifice condebant; ibique quotannis convenientes, anniversarium martyrii diem celebrabant, hac ratione cum defuncto martyre perpetuo communicantes, ut testatur hæc ipsa epistola. Certe Optatus lib. II, *De Schismat. Donat.* pag. 48, ed. Albaspin. Paris 1631, illud Apostoli, prout olim legebatur Rom. XII, 13: *Memoriis Sanctorum communicantes*, ita interpretatur, ut idem significet quod offerre ad sepulcra Martyrum. Nec aliter sumit Hilarius in lib. *Contra Constantium*, sub finem. De hac communione loquitur Marcellinus presbyter in libello precum ad Valentin. Imperat. Et hæc quidem de cultu publico reliquiarum, quæ in cœmeteriis recondebantur. Fuit et alius mos subsequenti ætate, ut singuli fidelium reliquias Martyrum quascumque nancisci potuerint, domi honorifice servarent. Cf. Vales. loc. cit.

1) Apud Ruinart, *Acta Martyrum, sinc.* pag. 19, ed. Veron *θησαυρὸς ἀτίμητος τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καταλειφθέντα*. Ubi animadvertendum ex his ipsis actis constare tantum extitisse primis fidelibus martyrum reliquias colligendi studium, ut evidenti quandoque se mortis periculo exponerent. Legitur enim ib. n. 5, optasse S. Ignatium *ut nulli fratrum gravis fieret ob suarum reliquiarum collectionem.*

Prudentius describit imaginem a se Romæ visam in *catacumbis* martyrii S. Hippolyti, in qua plurimi cernebantur Christiani reliquias colligentes. In musæo christian. antiquit. ad Vatican. omnia asservantur instrumenta quibus pagani martyres excruciaverunt, atque laniarunt; plura item ex illis collecta invenire est in nostro musæo Kircheriano Collegii Romani; in omnibus fere antiquis hujus Urbis Ecclesiis nonnulla suis documentis munita instrumenta occurrunt. Argumento igitur est Christianos antiquiores permagni ea fecisse, imo et in veneratione habuisse, ut aperte liquet ex verbis S. Leonis M. in *Natal. S. Laur.*: „Nam quid non ad victoris gloriam ingenium tuum reperit, *quando in honorem transierunt triumphi etiam instrumenta supplicii?*"

2) Cf. cit. *Epist. Eccles. Smyrn.* apud Euseb. loc. cit.

3) Cf. Trombellium *De cultu Sanctorum*, diss. VII et VIII.

4) Ad an. 226, a num. 7 ad 12. Plura etiam in hanc rem scribit auctor minime suspectus Cl. D'Agincourt *Storia dell' arte coi monumenti*, Prato 1826, vol. II, circa cubicula, martyria, confessiones, quæ in subterraneis Rom. inveniuntur cum omnibus insignibus cultus catholici, quem Ecclesia hactenus oppressa tyrannorum impotenti dominatu tanquam suavitate verni temporis hilarata e situ ac latebris explicare cœpit, ac lacertos suos exerere, hoc est palam dogmata sua et instituta proferre.

per obtinuerunt, quæ Romæ erecta sunt in honorem Apostolorum Petri et Pauli super eorum cineribus. Hæc porro a Christianis jam tempore S. Zephirini ostendebantur ad confundendos hæreticos, ut testatur Eusebius [1]). Ossa S. Polycarpi *gemmis pretiosissimis cariora* (ut legitur in cit. Epist. Ecclesiæ Smyrnensis) *et quovis auro pretiosiora sepulta sunt ubi decebat.* Quo in loco convenientibus Christianis ejus martyrii diem celebrabant [2]).

88. Tertia classis exhibet studium primorum Christianorum atque Ecclesiæ universæ in secernendis martyrum cineribus a reliquorum fidelium exuviis. Ut enim distinguerentur martyrum corpora, solebant apponere super eorum sepulchris palmæ effigiem, interdum vero piscis aut columbæ una cum vasis vitreis seu ampullis plenis sanguine, ut apud Bosium [3]), Aringhium [4]) videre est, atque Boldettum, qui insuper eadem signa velut specificas martyrii notas adstruit ac tuetur adversus Mabillonium et Papebrochium [5]). His sæpe adjiciebant inscriptiones ac monogramata, de quibus pariter data opera scripsit citatus Boldetti.

89. Quarta demum classis comprehendit obsequia, quibus primi Christiani Sanctorum reliquias prosequebantur. Hæc autem erant sacrificia, quæ in ipsorum honorem Deo offerebantur super eorum sepulcris, ut ostendit laudatus Auctor [6]). Hujus consuetudinis monumenta indubia exhibent Acta S. Stephani Papæ [7]), et *Constitutiones apostolicæ* [8]). Inter hæc obsequia et actus summæ venerationis erga martyrum reliquias recenseri debet osculum, quod imprimebatur martyrum ossibus, quodque celebre evasit ex historia Donatistarum. Nam ob indiscretam Lucillæ factiosæ fœminæ devotionem, quæ os cujusdam martyris non vindicati ante sacram synaxim deosculabatur, originem habuit dirissimum illud schisma, quod per tria integra sæcula Ecclesiam Africanam afflixit [9]); idem dicatur de osculo, quod imprimebatur martyrum vinculis [10]). Porro osculum, ipso Beausobrio fatente [11]), nisi ratio habeatur intentionis illud impri-

1) *Hist. eccles.* lib. II, cap. 25.

2) Cf. Bened. XIV, *De Beat. et canoniz. Sanctorum.* lib. I, cap. 2.

3) *Roma sotterranea*, lib. I, cap. XX, et lib. III.

4) *Roma subterranea novissima*, tom. II, lib. IV, cap. 48.

5) *Osservazioni sopra i cimiteri de' santi Martiri*, lib. I, cap. 38 et seqq., præsertim vero cap. 45.

6) Ibid. cap. 10.

7) Apud Bolland. die 2 Augusti edit. Antverp. tom. I, mens. Aug. pag. 143.

8) Apud Coteler. op. cit. tom. I, lib. VI, cap. 30, ubi legitur: „Congregamini in cœmeteriis, lectionem sacrorum librorum facientes, atque psallentes pro defunctis martyribus .... eucharistiam offerte in Ecclesiis vestris et in cœmeteriis." Cf. ejusdem Cotelerii notas 72 et 73; etenim plura alia affert documenta hujus antiquæ consuetudinis, et exponit quo sensu diceretur olim psallere et offerre *pro martyribus*, ostenditque pluribus documentis id perinde esse ac psallere et offerre Deo in gratiarum actionem ob victoriam ipsis concessam, eis gratulari, etc.

9) Cf. Optatum Milev. *Hist. schism. Donat.* lib. I, pag. 40, ed. cit.

10) Cf. Mamachium *Origin. et antiquit. Christ.* tom. I, lib. I, §. 27; Ruinart. *Præf. gener. in Acta Martyrum sinc.*, §. 70.

11) *Hist. de Manich. et du manichéisme*, tom. II, pag. 661, ubi de osculo scribit: Le *baiser* fut chez les anciens idolâtres

mentis, summus erat ex natura sua venerationis et adorationis gradus. Concludendum igitur ex his omnibus, aliisque non paucis, quæ consulto ne longior sim silentio prætereo, colligi aut universam Ecclesiam ab ipso ævo apostolico ac proinde ab institutione sua, idololatram ac superstitiosam fuisse, quod nec adversarii admittunt, aut piam sanctamque esse sacrarum reliquiarum venerationem, quam ex apostolica traditione semper Ecclesia professa est.

90. Ad hæc accedit ratio ipsa, quæ ex intima rei natura, atque ex communi hominum sensu ac agendi ratione petitur. Impossibile enim est, ut quempiam ob dotes quibus fulget, aut gradum quem obtinet, aut præclaram virtutem qua excellit, amore atque existimatione prosequamur, quin simul in pretio habeamus, quæ ad eum spectant et ejus excitant recordationem. Quare vel ipsi Protestantes summo studio sibi comparant, quod noverint ad aliquem clarissimorum virorum qui magnam de se excitarunt admirationem pertinuisse, ac de illius possessione gloriantur [1]). Quidni igitur idem feramus judicium quoad illos, quos novimus omni virtute excelluisse, et amicos Dei fuisse, ac præterea cum Deo regnare credimus? Religio ea suppeditat incitamenta, ut in pretio habeamus Sanctorum exuvias, qualia profecto nulla alia aut moralis aut politica virtus suppeditare potest. Docet enim nos eas ad illos spectasse, qui viva jam fuerunt membra Christi Jesu ac templa Spiritus Sancti, eas olim fore excitandas, ut una cum animabus in cœlis gloria æterna coronentur. Promovet præterea reliquiarum sacrarum cultus in Christi fidelibus ardens studium Sanctos imitandi. Hinc Deus ipse ad hunc cultum magis ac magis honestandum innumera prope ac ingentia miracula patravit, quorum testes oculatos se exhibent Patres gravissimi atque sanctissimi Ambrosius, Augustinus, uterque Gregorius, Joannes Chrysostomus, Hilarius, Paulinus, Asterius, Theodoretus, Eulogius, aliique permulti, quos recenset ac expendit Petavius [2]); quique ea referunt ut facta vulgatissima et coram populi immensa multitudine quandoque patrata [3]).

une des cérémonies de l' adoration;" et pag. 663: „La cérémonie de baiser jusqu'au pavé des temples étoit le plus haut degré de l'adoration, et la plus profonde humiliation où une pure créature raisonnable pût descendre."

1) Profecto cum ipsi in Italiam veniunt, magna sedulitate inquirere solent aliquid ex iis, quæ olim ad aliquot præstantiorum virorum pertinuerunt, adeo ut secum deferant vel ipsorum libros, vel chartulas, aut instrumenta; imo etiam quidpiam parietis ex cubiculo quod illi incoluerunt, aut aliquid ejusmodi.

2) Lib. XIV, *De Incarn.* cap. 13 et seqq. Cf. etiam Ruinart. loc. cit. cap. 1, §. 71; Mabillon *Præf. in sæc.* II *Benedict.* n. 70 et seqq.

3) Hic porro animadvertendum est, argumentum, quod ex miraculis ducitur a Deo patratis per Sanctorum reliquias, huc demum referri, ut necesse sit aut nos fateri, reliquiarum venerationem omni superstitione vacare ac Deo acceptam esse, aut *ad unum* omnia quæ perhibentur miracula per Sanctorum exuvias patrata rejicere tanquam totidem fabulas. Posteriorem hanc dilemmatis partem amplexi sunt Dallæus, Middleton et Gibbon cum Beausobre.

91. Quod demum spectat ad validissimum præscriptionis argumentum, quod exurgit pro sacrarum reliquiarum veneratione ex usu seu praxi ubique recepta in universa Ecclesia sæculis IV et V, et confessione ipsorummet Protestantium, recolantur quæ Cap. I, Prop. II, adnotavimus, cum huc pariter referantur.

DIFFICULTATES.

92. I. *Obj.* 1° Deus Moysis corpus abscondit ne ab Hebræis coleretur, ergo facto ipso ostendit nullum cultum Sanctorum cineribus esse deferendum; 2° et revera Christus Pharisæis exprobrat erectionem monumentorum in honorem prophetarum illis verbis: *Væ vobis, scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta justorum.* Matth. XXIII, 29. Ergo.

93. *Resp. Ad* 1m, *Dist. ant.* Abscondit Deus corpus Moysis ne a Judæis cultu superstitioso coleretur, *trans.* ad damnandum reliquiarum cultum, *neg.* Transmisimus autem primum distinctionis membrum, cum non certo constet quo demum fine Deus voluerit latere Moysis sepulcrum, cum ipsemet seu per Angelos Moysis corpus sepeliverit ut ibid. legitur [1]). Verum et hoc dato, cum nimis populus ille propensus esset ad idololatriam, ideo recte Deus voluit quodcumque objectum scandali ab oculis ejus removere.

94. Cæterum accurate dogma a disciplina distinguendum est; illud nobiscum retinebant Hebræi, licet circa usum aut disciplinam, qua actu alicujus prophetæ aut sancti alterius viri reliquiæ honorantur, diversa ratione se gesserint ob motivum nuper allatum. Sanctorum porro reliquias honore dignas esse non semel Deus in V. T. factis ipsis significavit; ut cum ad contactum ossium Elisæi mortuum excitavit (IV Reg. XIII, 21) de quo Eccl. XLVIII, 14, dicitur: *Mortuum prophetavit corpus ejus;* aut cum per Eliæ pallium Jordanis fluenta divisit (IV Reg. II, 14). Quod cum optime intellexerit Josias, cum pervenisset ad sepulcrum prophetæ, qui altaris Bethel destructionem præ-

Ast præterquam quod hæc agendi ratio nos cogit admittere aut hebetudinem atque mentis stuporem qui vel puerum dedeceret, aut *fraudem* ac manifestam *sycophantiæ* notam in tot sanctissimis ac doctissimis viris Ambrosio scilicet, Augustino, Hilario, Paulino, Joan. Chrysostomo, Asterio, Theodoreto, Eulogio aliisque prope innumeris, qui omnes spectatissimi sunt antiquitate, integritate, eruditione ac doctrina; numquid omnia quæ referuntur miracula censeri debent impossibilia, inverisimilia et absque exemplo in Sacris Literis? Qui voluit honorem conciliare Petro et Paulo adhuc in *carcere mortis hujus* detentis, ita ut ingentia patrata fuerint prodigia ad umbram Petri (Act. v), et ad contactum semicinctiorum corporis Pauli (Act. xix), non potuit eadem operari per *vasa possessa in honorem* usque ad mortem ab his ipsis Sanctis, postquam eos in cœlis coronavit? Quid in hoc quod fidem superet aut risum moveat excogitari potest? Cf. tom. ii, *De Unitate Eccles.* lib. xii, cap. 29, Fratres De Walemburch. Colon. Agrip. 1671. Cf. etiam Petav. loc. cit.

1) Cf. Nat. Alex. *Diss.* xxv, *in sæc.* 5, quæst. 1, assert. 1.

dixerat, dum cæterorum cineres dispergeret, venerationis gratia erga virum sanctum intactum ipsum reliquit dicens: ***Dimittite eum, nemo commoveat ossa ejus*** (ib. XXIII, 18). Spectata tamen illius populi indole, temperamento quodam opus erat circa rationem ejusmodi honorem ac venerationem tribuendi [1]).

95. ***Ad*** 2^m^, ***Dist.*** Id est hypocrisim ac perversam eorum agendi rationem, ***conc.*** erectionem ipsam in se spectatam, ***neg.*** ut colligitur ex verbis Christi immediate sequentibus: ***Et dicitis: si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum ... et vos implete mensuram patrum vestrorum.*** Apposite propterea S. Joan. Chrysost. ita Christi Domini objecta verba exponit: ***Non quia ædificant, nec quia patres suos accusant, væ illis dixit: sed quia ita facientes et ita docentes patres suos condemnare audebant, cum ipsi pejora committerent*** [2]). Sane nunquam improbatus fuit Simon eo quod parenti suo Mathathiæ, ac fratribus suis magnificum extruxerit sepulcrum in Modin (I Mach. XIII, 27 et seqq.).

96. II. ***Obj.*** 1° Altum extat circa sacrarum reliquiarum venerationem silentium apud Patres trium priorum sæculorum, etsi dimicare deberent adversus Gnosticos martyriorum refragatores. 2° Nec nisi tardius inductus est ritus condendi reliquias martyrum sub altaribus, eas gestandi in publicis supplicationibus, aut in thecis collocandi, sed statim terræ mandabantur a vetustissimis Christianis martyrum corpora, ac diligentissime sepeliebantur. 3° Quinimo Patres ethnicis exprobrabant sepulcrorum et mortuorum religionem, altarium et templorum super sepulcris consecrationem, ut Clemens Alex. [3]), Tertullianus [4]), Minutius Felix [5]), aliique passim: ergo ex ethnicis superstitiosus hic cultus ad Ecclesiam pervenit.

97. ***Resp. Ad*** 1^m^, ***Dist.*** Quod tamen silentium abunde supplent facta publica ac testatissima quæ superius commemoravimus, ***conc.*** aliter, ***neg.*** Longe profecto validiora sunt ad aliquid probandum facta ipsa, quam singularia testimonia. Innumera porro facta, tribus prioribus Ecclesiæ sæculis, ac documenta occurrunt, quæ invicte Ecclesiæ fidem ac praxim per id temporis obtinentes circa sacrarum reliquiarum venerationem ostendunt, ut ex allatis probationibus evincitur. Nec aliter Patres sentire potuisse circa ejusmodi cultum vel ex eo probatur, quod inseparabilis sit sacrarum reliquiarum veneratio a veneratione quam hi ipsi Patres erga Sanctos profitebantur; altera enim ex altera profluit, ita rei ipsius natura exposcente.

1) Cf. Fratres De Walemburch. loc. cit §. 15 et seqq.

2) *Hom.* LXXIV, *in Matth.* al. LXXV, n. 1. *Οὐχ ὅτι οἰκοδομοῦσιν, οὐδ᾽ ὅτι ἐγκαλοῦσιν ἐκείνους, οὐαί φησιν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ δι᾽ ὧν λέγουσι καταγινώσκειν προσποιούμενοι τῶν πατέρων, χείρονα πράττουσιν.*

3) In *Protreptico adv. gent.*

4) Lib. *De Idol.* cap. 13.

5) In *Octav.*

98. Quod si hæreticis resurrectionem impugnantibus non opposuerunt Patres receptum reliquiarum cultum ideo est, quia ipsum urgere non poterant adversus illos, qui indirecte saltem rejiciebant pariter dogma istud, cujus velut fundamentum est futura corporum resurrectio. Idipsum dicatur de iis, qui adversus Gnosticos disputabant. Etenim si Gnostici martyriis refragabantur a fortiori oppugnare debebant Martyrum cultum, eorumque reliquiarum venerationem [1]).

99. *Ad* 2m, *Dist.* Ita exposcentibus rerum adjunctis, non omnes ritus qui postea obtinuerunt, adhibebantur in reliquiarum veneratione, *conc.* illi saltem ritus non viguerunt quos rerum adjuncta patiebantur, *neg.* Et hic pariter distingui debet dogma a disciplina. Idem tribus prioribus sæculis dogma viguisse post allata documenta in dubium revocari nequit. Disciplina autem ad quam ritus diversi referuntur varia esse potest prout postulant aut ferunt diversa temporum, locorum, aut personarum adjuncta. Jam vero quomodo potuissent primi Christi fideles, dirissima sæviente persecutione, in publicis supplicationibus deferre martyrum reliquias? Cavere præterea debebant a nonnullis ritibus usurpandis, ne ethnicis, inter quos agebant, ansam eos calumniandi præberent. Quæ tamen pro temporum angustiis præstare potuerunt ad propria sensa erga sacras reliquias patefacienda non omisere, ut superius dicta ostendunt. Data autem Ecclesiæ pace, illico publicas hujusmodi cultus testificationes varia ratione exhibuerunt, iis ipsis probantibus, qui ad tertium sæculum pertinuerunt [2]).

100. *Ad* 3m, *Dist.* Veteres Patres mortuorum ac sepulcrorum religionem ethnicis exprobrabant, utpote ex propriis eorum principiis superstitiosam, *conc.* in se, *neg.* Ethnici siquidem ideo illa omnia circa suorum mortuorum sepulcra præstabant, quod putárent illorum animas oberrare circa sepulcra, aut *dæmones sive genios ac deos esse* ut tradit S. Augustinus [3]); qui præterea refert paganos templa et aras mortuis exstruxisse et dicasse velut numinibus [4]) quæ profecto longe absunt a Catholicorum fide.

1) Cf. Muratorii *Dissert. de Sanctorum Martyrum natalibus*, Mediol. 1697, tom. I, *Anecdot.* pag. 195.

2) Innumera prope habentur documenta, quibus constat vix data per Constantinum Ecclesiæ pace illico summo honore ac publico cultu Sanctorum reliquias ubique prosecutos Christianos fuisse. Huc referuntur expostulationes Fausti ac Vigilantii, qui ægre ferentes Sanctorum exuvias tot honoris significationibus coli, criminati sunt Ecclesiam, quod verteret idola in martyres. Audiatur S. Hieronymus scribens *Adv. Vigil.* n. 5: „Dolet *(Vigilantius)* martyrum reliquias pretioso operiri velamine, et non vel pannis, vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinium... Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum basilicas ingredimur? sacrilegus fuit Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ et Timothei transtulit Constantinopolim? etc." Alia plura vid. apud Fratres De Walemburch. loc. cit.

3) Lib. IX, *De civit. Dei*, cap. 11.

4) Ibid. lib. ult. cap. 10.

101. Ad id vero quod addunt adversarii de ritibus quos Ecclesia ab ethnicis mutuata est, reponimus, quod etsi fateremur aliquot ex ritibus, quibus Sanctorum reliquias cultu prosequimur cum ethnicorum ritibus aliquando fuisse communes, vel ab ipsis ad Christianos pervenisse, nihil tamen proficere adversarios. Ritus enim, ut ita dicam, materiales seu per se indifferentes sunt, totamque moralitatem suam ab objecto, adjunctis, ac fine illos usurpantium desumunt. Cum igitur eorum objectum mutatum sit, cum diversa plane sit mens, diversus sit finis, quem sibi Christiani in iis ritibus proponunt, evidens est identitatem rituum, si quæ sit, nulla ratione Catholicorum cultui derogare. Sane Middletonius cum Spencero censet judaicos ritus longe ante ab Ægyptiis fuisse usurpatos, atque a Moyse, Deo jubente, adoptatos fuisse [1]). In hac hypothesi cultus prædilecti populi Dei juxta principia, quæ adversarii adversus Catholicos urgent, fuisset impurus, superstitiosus ac sacrilegus, quod tamen negant. Ex confessione præterea ipsius Gibbonii, satius fuisset indulgere victoribus christianis, ut per sacros ritus sufficienter purificatis profanorum templorum parietibus, cultus veri Dei expiaret vetus idololatriæ crimen, qua ratione servata fuissent insignia illa antiquitatis monumenta [2]), quod reipsa pluribus templis factum est [3]). Jam vero quod in templis, in multis pariter gentilium superstitionibus contigit, inquit Card. Baronius [4]), ut earum usus sacris ritibus expiatus et sacrosanctus redditus in Dei Ecclesiam laudabiliter introductus sit. *Deus enim*, apposite inquit S. Joan. Chrysostomus, *ob deceptorum salutem se coli passus est per ea, per quæ dæmones illi ante coluerant, aliquanto in melius inflectens*,

1) Joan. Spencerus, *De Legibus Hebræorum ritualibus*, edit. 3, Lips. 1705, libro III, quem dissertationibus octo satis prolixis absolvit ad evincendum ritus et mores gentium in Legem fuisse translatos, item sacrificia, purificationes, neomenias, arcam et cherubim, templum, urim et thummim, hircum demum emissarium. Hoc porro constituto, illud validissimum in rem nostram conficimus argumentum: vel Spencerus opere suo propositum quod sibi præstituit, assecutus est ostendendo rituum mosaicorum et ægyptiacorum identitatem, vel non. Si primum dicas, ergo infero identitas rituum paganorum cum ritibus a Deo probatis, imo et adscitis non officit religionis sanctitati, ita ut tanquam superstitiosa hæc haberi possit; sin alterum affirmes, ergo similitudo quæ intercedit inter ritus profanos et sacros tanta esse potest ut identici videantur, quin tamen inferri possit alios ab aliis depromptos fuisse aut derivatos; neque similitudo, aut etiam identitas materialis rituum ullam arguit inter ipsos necessitudinem, ut propterea ritus, quos usurpat Ecclesia Catholica in Sanctorum cultu, accusari queant superstitionis aut idololatriæ. Quocumque se vertant adversarii huc demum deveniendum est. Perperam igitur Beausobrius et Middletonius cum gregariis auctoribus qui eos secuti sunt, adlaborarunt in parallelismo instituendo inter ritus paganos et ritus catholicos, ut hos insimulent superstitionis et idololatriæ reos.

2) Op. cit.

3) Romæ reipsa potissimum servata sunt ethnicorum templa ea ratione expiata, inter quæ eminet Pantheon. Sed consulendus de hoc argumento Joan. Marangeni Op. cit. *Delle cose gentilesche*, etc. capp. 43, 44, 51, 52, 53, 54, 55, ubi innumera fere recenset. Cf. etiam D'Agincourt op. cit. Tom. II, pag. 53 et seqq.

4) In *Not. ad Martyrol. Rom.* die 2 febr. Cf. eundem in *Annal. ecclesiast.* ad an. 45, n. 23 et seqq.

ut eos paulatim a consuetudine reduceret, et ad altiorem philosophiam perduceret [1]). Quare Beausobrii, Middletonii, aliorumque qui eos exscripserunt, inopportuna eruditio est, siquidem invicta semper manet responsio Hieronymi ad eandem Fausti ac Vigilantii expostulationem, quam denuo in nos intorquet Gibbonius: *Vertitis idola in martyres. Quia quondam colebamus idola, nunc Deum colere non debemus, ne simili eum videamur cum idolis honore venerari? Illud fiebat idolis, et idcirco detestandum est; hoc fit martyribus, et idcirco recipiendum est* [2]).

102. III. *Obj.* Superstitiosum est mortuorum ossa et cineres venerari in quibus nulla est excellentia, etsi veræ omnes ac genuinæ Sanctorum, quæ circumferuntur, reliquiæ supponeren-

1) Cf. eruditam Dissert. P. Fassini, *De veterum quorumdam Christianorum nominibus*, Venet. 1772, vid. etiam Muratorii Dissert. XVIII. *De veterum Christianorum sepulcris*, tom. I, *Anecdot.* pag. 185 et seqq. et Saxium in *Diss. de SS. Gervasii et Protasii corporibus.*

2) *Lib. cont. Vigilant*, n. 8, opp. edit. Vallars. tom. II.

Hic porro notandum est SS. Patres dum adstruunt cultum Sanctorum eorumque reliquiarum, sollicite patefacere Christi fidelibus ingens discrimen, quod intercedit inter cultum quem Deo et cultum quem Sanctis deferebant. Inter cæteros S. Augustinus ut refelleret Faustum, qui immerito idololatriæ Catholicos insimulabat eo quod Sanctos eorumque exuvias magnifico rituum apparatu colerent, in medium affert argumentum ineluctabile petitum ex sacrificio, quod semper spectatum fuit universali omnium consensu tanquam nota specifica ad recognoscendam et colendam divinitatem. Affirmat propterea S. Doctor a Christianis sacrificium soli Deo offerri, nunquam autem Sanctis. Libro siquidem XX, *Cont. Faust.* cap. 21, fidenter interrogat: „Quis enim antistitum in locis Sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit: *offerimus tibi Petre aut Paule aut Cypriane?* Sed quod offertur, offertur *Deo*, qui martyres coronavit; ut ex ipsorum locorum admonitione major affectus exurgat ad acuendam charitatem et in illos quos imitari possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo in hac vita coluntur Sancti homines Dei.... sed illos tanto *devotius* quanto *securius* post superata certamina."

Cum Beausobrius hoc se argumento premi persentiret, nullam aliam evadendi viam invenit, quam inficiandi ætate S. Augustini panis et vini eucharistici oblationem velut sacrificium creditam fuisse. Ast in hac hypothesi S. Doctor responsum dedisset Fausto sensu communi destitutum. Cf. Murator. *De rebus liturgicis*, cap. 16 et seqq. ubi luculenter ostendit adversus Basnagium perpetuum utriusque Ecclesiæ orientalis et occidentalis consensum in profitendo dogmate de veritate sacrificii in Eucharistiæ oblatione. Extat hæc Dissertatio in op. cit. vol. I. Cf. etiam Dissertat. III Touttée *De doctrina S. Cyrilli Hierosolymit.* cap. 12.

Jam vero juxta Beausobrium „Les idées de S. Augustin sur le culte des martyres... sont assez pures (*Hist.* etc. tom. II, pag. 681), mais nous nous tromperions infiniment, si nous jugions par là des idées, et de la pratique des peuples. Il en étoit du christianisme de S. Augustin, comparé à celui des peuples, comme du paganisme des philosophes comparé de même à celui des peuples." Id est, nos falleremur, existimantes omnes Christianos IV et V sæculi fuisse totidem Augustinos in theologiæ doctrina et peritia, aut inter hæreticos vel etiam nonnullos inter Catholicos non extitisse, *qui luxuriosissime super mortuos biberent* (*Aug. de Mor. eccl.* cap. 39), verissimum est. Ast quod pastorum et populorum cœtus non haberet ideas satis puras circa cultum martyrum eorumque reliquiarum, hoc constanter negamus neque unquam aut Beausobrius aut Gibbonius contrarium evincent. S. Augustinus non de se solum, sed in genere dicit *quis antistitum*, etc. et alloquens gregem suum *quando audistis?... nunquam audistis, non fit, non licet* (*Serm.* CI. *de divers.* cap. 7). Quid porro commune habent pauci otiosi philosophi sine missione, sine auctoritate, sine populis sibi commissis, patria et ætate inter se remotissimi cum prodigioso doctorum et pastorum numero Ecclesiæ Catholicæ, ut conferri inter se possint?

tur; 2° sed quot supposititiæ? 3° Quotnam abusus in earum cultum irrepsere? Ergo.

103. *Resp. Ad* 1m, *Dist.* Non habent mortuorum ossa ac cineres excellentiam, ob quam per se et cultu absoluto colantur, *conc.* ob quam colantur cultu relativo, *neg.* Habent enim Sanctorum exuviæ excellentiam relativam, quia, ut superius innuimus, fuerunt corpora eorum, qui viva Christi membra extiterunt et Spiritus Sancti templa, quique nunc jam beata immortalitate potiti cum Christo regnant; propterea et ipsæ aliquando ad æternam vitam excitandæ sunt et glorificandæ. Hinc fit, ut quemadmodum absque stultitiæ labe uti cara pignora habemus res eorum, quos vel absentes vel extinctos adhuc diligimus, ita absque labe superstitionis honore prosequamur, seu cultu relativo veneremur eorum corpora, quorum præclara gesta suspicimus et quibus adeptam gloriam gratulamur.

104. *Ad* 2m, *Dist.* Aliquot Martyrum aut Sanctorum reliquiæ vel dubiæ, vel supposititiæ sunt, *trans.* omnes, aut quot saltem adversarii fingunt, *neg.* Hoc vero satis est. Hæc porro difficultas non attingit cultum ipsum, quem adstruimus, sed praxim. Ecclesia autem semper sollicita fuit in veris a dubiis ac falsis reliquiis secernendis. Tridentina Synodus decrevit non esse *novas reliquias recipiendas, nisi recognoscente et approbante Episcopo*, et quidem cum iis cautionibus quas sapienter præscribit [1]). Impossibile porro est omnes omnino fraudes, quæ irrepere possent, præcavere. Cæterum cum hic cultus totus relativus sit, ut sæpius monuimus, nullum detrimentum aut fidelium pietas aut religio capere possunt. Apposite Leibnitzius: *Quoniam*, inquit, *pii tantum affectus res est, nihil refert, etiamsi forte contingeret reliquias, quæ pro veris habentur, supposititias esse* [2]). Atque hoc quidem in hypothesi adversariorum; cæterum tot falsæ non habentur, quot ipsi comminiscuntur [3]).

105. *Ad* 3m, *Dist.* Abusus irrepserunt ex parte privatorum et ideo tollendi ac corrigendi sunt, *conc.* ex parte Ecclesiæ, *neg.* Religionis corruptelam quovis tempore Ecclesia detestata est et emendare curavit. Addo, nihil esse quo interdum homines abusi non sint aut saltem abuti nequeant. Stultum porro consilium esset velle rem ipsam tollere ad abusus omnes præcavendos, qui vel humana imbecillitate, vel ex destinata malitia oriri possent.

1) Sess. XXV.

2) *Syst. theol.* pag. 198. Et hinc ruunt omnes declamationes nonnullorum Protestantium, præsertim vero Breckenridge in cit. controversia.

3) Cf. in hanc rem *Dissertazioni del P. Anton Maria Lupi*, poste in luce da Franc. Antonio Zaccaria, Faenza 1785, tom. I, Diss. I, ubi §. 125 et seqq. præclare et erudite ostendit falsum esse quod a Burneto aliisque cum eo scriptum est in locis subterraneis (vulgo *catacombes*) sepultos fuisse paganos; neque confundi debere cœmeteria Christianorum cum *puticulis* ethnicorum Romanorum.

CAPUT V.

DE SACRARUM IMAGINUM USU AC VENERATIONE.

106. Ex præscripto Concilii Tridentini, imagines Christi, Deiparæ Virginis et aliorum Sanctorum in templis præsertim habendæ ac retinendæ sunt eisque debitus honor et veneratio impertienda: *Non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ: vel quod ab eis sit aliquid petendum; vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos qui eis exhibetur refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant; ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur* [1]). Quoniam vero ex sacrarum imaginum hostibus alii usum ipsum imaginum insectantes, eas destruebant, et *Iconoclastæ* propterea nuncupati sunt; alii vero illarum usum admittentes ad templorum ornatum et decorem vel historiam, cultum tantum ac venerationem impugnant, quique *Iconomachi* vocantur, cujusmodi sunt recentiores Protestantes, idcirco adversus utrosque doctrinæ catholicæ vindicias sumere debemus. Ne tamen dicendorum copia confusionem ingerat, in duas propositiones rem totam dispertiemur, in quarum altera ex Scriptura, in altera vero ex traditione probationes catholici dogmatis promemus.

PROPOSITIO I.

Sacrarum imaginum usum ac venerationem licitam ac piam esse Sacræ Literæ ostendunt.

107. Ac primo quidem ad sacrarum imaginum usum quod attinet, illum Dei ipsius mandato in V. T. obtinuisse constat ex iis, quæ Exod. XXV, 18 et 19 leguntur, cum scilicet Deus jussit duos extrui aureos cherubim ex utraque tabernaculi parte et super arcam testimonii dicens: *Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies ex utraque parte oraculi Cherubim unus sit in latere uno, et alter in altero.* Sic Num. XXI, 8, mandavit Dominus Moysi ut faceret serpentem æneum ac poneret *eum pro signo; qui percussus aspexerit eum, vivet*, ut ibidem legitur. At vero serpentem æneum Christi in crucem elati signum seu imaginem fuisse, declarat ipsemet Salvator noster, Joan. III, 14, dicens: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominis.*

1) Sess. XXV.

Porro si licitus ac salutaris fuit veteris figuræ usus, quæ futuram Christi passionem obumbrabat, cur noxius erit et illicitus usus imaginis Christi in cruce passi?

108. Non minus luculenter eædem Sacræ Literæ licitam ac piam evincunt earumdem imaginum venerationem. Arcam enim, quæ Dei præsentiæ symbolum præ se ferebat, maxima veneratione prosecutos esse veteres Hebræos inter cætera Josue exemplum ostendit, qui, ut legitur Jos. VII, 6: ***Scidit vestimenta sua, et pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse quam omnes senes Israël.*** Magno præterea apparatu ac religiosa pompa eandem arcam a Davide publica ac solemni supplicatione translatam primum e domo Abinadab, ac deinceps de domo Obededom in civitatem David exhibet liber II Reg. cap. 6. Quinimo ex Ps. XCVIII, 5, patet cultum istum erga arcam Domini ex Dei ipsius mandato quodammodo profluxisse iis verbis: ***Exaltate Dominum Deum nostrum et adorate scabellum pedum ejus; quoniam sanctum est.*** Scabelli autem nomine arcam significari constat ex I Paral. XXVIII, 2, ubi David de seipso dicebat: ***Cogitavi ut ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri.*** Vel itaque dicendum licitum ac pium, ideoque omni prorsus idololatria ac superstitione immunem imaginum usum ac venerationem, vel idololatriam ac superstitionem a Deo ipso præscriptam et commendatam fuisse, quod si postremum hoc absurdum ac impium cogitatu est, immerito ac per summam calumniam iconomachi Protestantes ineptis obtrectationibus quotidie Catholicis insultant, eosque traducunt tanquam totidem idololatras ac superstitiosos, eo quod imaginibus Christi, Deiparæ cæterorumque Sanctorum honorem illum deferunt, quem Deus ipse quoad arcam et propitiatorium et verbis et factis in Sacris Literis commendavit [1]). Constat igitur ex dictis sacrarum imaginum usum et venerationem licitam ac piam Sacras Literas perhibere; quod primum nobis ostendere propositum erat.

DIFFICULTATES.

109. *Obj.* 1° Deus Exod. XX, 4 et seqq. omnem imaginum usum et cultum aperte prohibuit dicens: ***Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper,***

1) Dolendum plane est ætate hac nostra, in tanta nempe bonarum artium, scientiarum, ac omnigenæ eruditionis copia, quam extollunt præsertim Protestantes, inveniri adhuc qui obsoletas nænias refricent de idololatria in cultu catholico, prout factum vidimus a ministris genevensibus in *Catéchisme sur les principales controverses que nous avons avec l'Eglise Romaine*, 1821. Multo vero magis mirum esse debet hæc obtrudi ab hominibus qui rejiciunt mysteria omnia Trinitatis, Incarnationis, divinitatis Christi Domini, peccati originalis, seu ab iis, qui purum deismum ac rationalismum profitentur.

et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles. Ergo tam usus, quam cultus sacrarum imaginum divinæ legi adversantur. 2° Sane si consuetudo est optima legum interpres, cum synagoga ac veteres Judæorum doctores vi istius præcepti omnem rejecerint cujuscumque imaginis usum ac venerationem, nulla superesse potest dubitatio de sensu hujus primi decalogi præcepti. 3° Ac reipsa hoc sensu mandatum istud Patres omnes priorum sæculorum interpretati sunt, ut Clemens Alex. 1), Tertullianus 2), Justinus 3), Origenes 4). 4° Præsertim cum imaginibus ac simulacris Christianorum ea omnia aptari possint, quæ paganorum idolis cum prophetis Patres citati exprobrabant, quod scilicet eadem materia constarent ac vascula communia; quod insensibilia ac irrationabilia essent; quod denique super illis mures, hirundines, araneæ jocarentur et nidificarent. Ergo.

110. ***Resp.*** 1° generaliter. Ergo Protestantes, qui saltem sacrarum imaginum ac simulacrorum usum admittunt infractores sunt primi decalogi præcepti; adductæ enim probationes non minus venerationem, quam usum ipsum imaginum impetunt. Viderint ipsi quomodo sibi cohæreant.

111. ***Resp.*** 2°. ***Ad*** 1m, ***Dist.*** Prohibuit Deus omnem similitudinem et sculptile falsorum deorum, vel earum rerum, quæ pro Deo haberi possent, *conc.* omnem omnino similitudinem ac effigiem absolute, *neg.* Etenim id patet 1° ex contextu qui ita se habet: ***Ego sum Dominus Deus tuus... Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem... Non adorabis ea neque coles: ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me.*** Evidens igitur est hic non agi nisi de imaginibus atque sculptilibus deos falsos, astra, aut animalia referentibus, quæ tunc temporis ubique gentium ac in Ægypto, et a Zabienis præsertim colebantur, ad quas idololatriæ species hic textus manifeste alludit 5). Ab his autem deterrere Deus populum

1) Lib. v, *Stromat.*
2) *Lib. de Spectac.* cap. 13, et *Lib. de Idololat.* cap. 3.
3) In *Dialog. cum Tryphone.*
4) Lib. iv, *Cont. Celsum.* Horum singulorum testimonia a Dallæo post alios plures objecta cf. apud Nat. Alex. *Diss.* v, *in sæc.* viii, tum apud Petav. lib. xv, *De Incarn.* cap. 6.
5) Si hanc expositionem confirmaremus auctoritate Catholicorum, utpote suspectam rejicerent adversarii. Placet itaque eam communire auctoritate Protestantium. Rosenmüller in *Scholiis V. T.* in hunc loc. sic scribit: „Hac lege ostendere voluit Deus Israëlitis, se variarum religionum mixturam et præter suum etiam aliorum deorum cultum nullo modo probare. Erat enim hæc vulgatissima illorum temporum superstitio, ut homines præter ejus terræ, quam habitabant, Deum, etiam aliarum Deos coli posse ac debere putarent;" et in v. 4, ad illa verba; *Non facies tibi sculptile*, etc. rursum scribit idem Auctor: „Facile intelligitur, non omnes vetari imagines, ut quidam interpretes voluerunt, sed tantum imagines tum ipsius Dei veri, tum aliorum deorum; erant enim in ipso templo imagines e. c. cherubinorum. Vid. Michaëlis *Jus mosaic.* P. V, §. 250; Josephus *Antiquit.* lib. iii, cap. 5,

suum volebat. Agitur propterea de cultu latriæ, et absoluto, qui nihil commune habet cum dogmate catholico de imaginibus Christi aut Sanctorum, quæ coli non debent nisi cultu relativo.

112. Patet 2°. Ex eo quod verba ista unum idemque mandatum constituant de uno Deo colendo, ad deorum, quicumque demum ii fuerint, eorumque simulacrorum exclusionem; alioquin non decem sed undecim essent decalogi præcepta [1]).

113. Patet 3°. Ex facto ipso; etenim si Deus quodcumque omnino sculptile, vel similitudinem aut imaginem fieri prohibuisset hoc præcepto, profecto neque arcam, neque cherubim aut æneum serpentem fabricari jussisset, multo minus permisisset populum suum prosternere se coram arca, eamque in publica supplicatione deferre.

114. *Ad* 2m, *Dist.* Si reipsa de hac consuetudine ac praxi non interrupta constaret, *trans.* vel *conc.* si non constet, imo si contrarium documenta ipsa evincant, *neg.* Porro certum est antiquiores Hebræos alio sensu verba decalogi, quæ objiciuntur intellexisse ac deduxisse in praxim. Si enim de usu imaginum sermo sit, luculentum exemplum occurrit III Reg. VI et VII in eo quod fecit Salomon in templo Domini in quo extruxit cherubim, leones ac boves, palmas aliaque ornamenta. Deus autem non solum non improbavit ejus agendi rationem, sed glo-

§. 5: *Ὁ δεύτερος (λόγος) κελεύει μηδενὸς εἰκόνα ζώου ποιήσαντας προσκυνεῖν, secundum præceptum docet nullius animalis simulacrum adorandum.* Et sane hoc versu præcipue innui videtur animalium cultus inter Ægyptios usitatissimus. Triplicem, ut ita dicam, Ægyptiorum idololatriam paucis verbis complexus est Philo in libro *de Decalogo*, etc. Demum in v. 5: *Non adorabis ea*, etc. hæc habet: „Id est, nullo cultu eos afficies, ne legi fraus fiat. Ut nullam omnino imaginem, quæ coleretur, statui voluit Deus, ita non modo inflexionem corporis, sed omnem illarum cultum vetuit אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא *ego sum Jova Deus tuus, Deus perfidiæ in ipsum commissæ impatiens.* Ut קַנָּא de marito dicitur, qui rivalem pati nequit; sic Deus socium in cultu, quem ab hominibus postulat, ferre non potest. Atque hoc significare vult Israëlitis; neque enim se coli tantum jubet, sed se solum, negatque se passurum sibi alienos deos conjungi, aut partem cultus sibi soli exhibendi *in ulla simulacra Deorum alienorum* transferri," vol. II, Lips. 1822. Cf. etiam Michaëlis *Jus mosaicum*, part. 1, §. 33.

1) Cf. Bellarm. lib. II, *De Beat. et canoniz. Sanct.* cap. 7, n. 3 et seqq. Petav. *De Incarnat.* lib. XV, cap. 6, §. 3 et seqq. ubi et illud probe notat non esse confundendam imaginem *Εἰκόνα* cum *εἰδώλῳ*, effigie rei non existentis. Cavendum propterea hic a Roberto Stephano, Scapula, aliisque lexicographis protestantibus. Cæterum, ut ad illud a quo discessimus redeamus, ipsi Protestantes, saltem Lutherani nobiscum consentiunt in partitione præceptorum, ac tria priora ad primam tabulam referunt, septem posteriora ad secundam tabulam; quare et ipsi verss. 3-5 pro uno eodemque præcepto habent.

Hinc ridendum se prodit procax Breckenridge dum in controversia quam habuit cum Hughes n. IV, pag. 35, et alias sæpe, insimulat auctores Catechismi Romani, quod suppresserint aliquot verba *secundi*, ut ipse cum suis *reformatis* vocat, præcepti quo prohibentur imagines earumque cultus. In omnibus editionibus, quas ipse consulere potui, integra reperi ejusmodi verba. Cæterum adeo puerilia hæc sunt, ut vix commemorari debeant. Effrons hic provocator sæculo ad minus toto se a præsentis polemicæ statu dissitum ac non minus catholicæ, quam protestanticæ doctrinæ ignarum ostendit.

ria ac majestate sua templum implevit [1]). Si autem de veneratione loquamur, vidimus qua ratione se gesserint Josue ac senes Israël, et David cum universo populo. Dixi *antiquiores* Hebræos; nam non abnuimus synagogam post reditum a captivitate babylonica severiorem hac in parte fuisse; verum id non tam ex vi legis repeti debet, quam ex peculiari sollicitudine quam habuit, ne populus in superstitionem delaberetur, qua factum est, ut tum circa hunc articulum, tum circa alios non paucos ad firmiorem legis custodiam constitutiones sanxerit, quas Rabbini vocant *sepem legis divinæ* [2]).

115. *Ad* 3m, *Dist.* Loquuntur citati Patres de ethnicorum idolis ac simulacris falsorum numinum, *conc.* absolute juxta sensum Catholicorum, *neg.* Ex toto enim contextu patet scriptores illos agere de idololatria quam impugnabant; ac proinde tum ex subjecta materia, tum ex adversariorum indole, quos perstringebant, aperte colligitur, ipsas nec verbum habere, quod feriat catholicam doctrinam, prout magis etiam constabit ex inferius dicendis. Quod si nonnulli inter ipsos visi sunt sensisse, per primum decalogi præceptum omnem reipsa prohibitum fuisse imaginum usum, præterquam quod non sibi constiterint [3]), reponimus de imaginibus Dei locutos esse, prout censet Natalis Alex., quod inverisimile non videtur pro illorum temporum peculiaribus adjunctis [4]). Etenim cum ethnici deorum suorum imaginibus fingendis assueti essent, Patres in alteram partem deflexerunt.

116. *Ad* 4m, *Neg.* Merito Patres hæc urgebant adversus ethnicos, qui vel idola totidem deos esse autumabant, vel saltem in illis divinam quandam putabant inesse virtutem. Hæc enim omnia a Catholicorum fide toto cœlo distant, qui nullam intrinsecam excellentiam aut virtutem in imaginibus agnoscunt; alioquin hæc ipsa urgeri potuissent adversus arcam, cherubim et æneum serpentem; siquidem super istis pariter mures et araneæ jocari poterant, et aves nidificare.

1) Cf. II Paralipom. VII, 1 et seqq. ex quo refellitur Josephus Flavius, qui lib. VIII, *Antiqq.* violatæ legis Salomonem accusat eo quod in templo palmas, leones et boves collocari curaverit.

2) Quo refertur jussio illa ex. gr. qua præscribebatur, ut in flagellatione triginta novem tantum ictus infligerentur. Cf. Petav. *De Incarn.* lib. XV, cap. 6, §. 6 et seqq. Non semper eadem Hebræis stetit sententia circa vim primi præcepti decalogi, et circa imaginum usum. Seldenus in op. *De Jure naturæ et gentium juxta leges Hebr.* lib. II, cap. 6, ostendit Hebræos a primæva severitate paululum recessisse.

3) Nam Tertullianus, qui in libro *De Idololatr.* cap. 3 et seq. autumaverat Deum in decalogo omnem prorsus imaginem, ac rei cujusque similitudinem fieri interdixisse in lib. II, *Cont. Marcionem,* cap. 22, ut se extricet a difficultate sibi proposita, quod neque Deus mandaverit, quod fieri interdixerat, respondet legem non in totum vetuisse fieri similitudinem aliquam, sed eam tantummodo, quæ ad hoc fieret, ut pro Deo coleretur. Idipsum dicatur de Clemente Alex. aliisque de quibus cf. Petav. loc. cit.

4) *Diss.* VI, *in sæc.* 8, §. 1, 7.

PROPOSITIO II.

Usus ac veneratio sacrarum imaginum ex traditione evincitur.

117. Ac primo, usum sacrarum imaginum tribus prioribus Ecclesiæ sæculis obtinuisse certa et antiquissima monumenta nullam jam dubitationem relinquunt. Post tot eruditorum labores, qui omnem impenderunt operam in christianis antiquitatibus inquirendis ac illustrandis, talem evidentiam historicam hoc argumentum adeptum est, ut contemni potius quam refelli mereatur qui adhuc in ejus negatione insistunt. Cum igitur vix non obruamur ejusmodi monumentorum copia, nobis satis erit hic ea indicare, ne longius quam par sit, in re non necessaria, excurramus.

118. I. Penes archæologos compertum est primos Christianos consuevisse symbolis exprimere mysteria religionis imaginum ope. Sane annulorum referentium imaginem piscis vel columbæ quibus Christiani viri utebantur, meminit Clemens Alex. 1). Plura ejus rei monumenta proferunt Aringhius 2) ac Buonarrotius 3), qui præterea reliqua veterum testimonia collegerunt.

119. II. Symbola ista in lapidibus, lucernis, gemmis, picturis, sarcophagis occurrunt, in quibus etiam potiora V. T. facta expressa reperiuntur, quorum præcipua post Bosium et Aringhium collegit Mamachius 4). Ad novi autem Testamenti symbola quod spectat, illustria sunt ea quæ sæpe sæpius in cœmeteriis reperiuntur. Talia sunt Christi imago in monte consistentis ex quo quatuor flumina originem habent, ejusdemque Salvatoris crucem aut virgam gestantis figuræ, quæ passim etiam in musivis operibus conspiciuntur, de quibus erudite scripsit Bottarius 5). Item imago Christi sub figura boni pastoris vel pascentis vel succollantis ovem in vitris, in lucernis, in sarcophagis, in parietibus, in gemmis, in calicibus passim reperitur; plura hujus symboli monumenta proferunt præter laudatos scriptores Boldettus, Casalius atque Ciampinius 6). Hujus præterea con-

1) Lib. III, *Pædag.* cap. 11, tom. I, pag. 289, edit. cit. De pisce hæc habet P. Halloixius in *Illustrium sæculi secundi script. vitis*, pag. 143: „Clemens agens de annulis Christianorum obsignatoriis, suadet inter alia, ut piscis figura in illis inculpatur, non alia, opinor, de causa, quam ut memores sint aquarum baptismi, in quibus tanquam pisciculi, vitam acceperint, in Christo Jesu post veterem hominem renati." Est etiam notissimum, *ἰχθύς* symbolum olim christiani nominis fuisse, quod istius literæ essent initiales *Ἰησοῦ Χριστοῦ Θεοῦ Υἱοῦ Σωτῆρος*. Cf. Tertull. *De Baptismo* cap. 1.

2) Op. cit. præsertim toto lib. III.

3) Filippo Buonarotti, *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro*, Firenze 1716.

4) *Origin. et antiqq. christ.* Romæ 1751, lib. III, cap. 1, §. 3 et seqq.

5) *Sculture e pitture sacre estratte dai cimiterj di Roma.* Roma 1737, trib. vol. in fol.

6) Boldetti oper. cit. lib. II, cap. 11 et seqq.; Casalius *de Veteribus Christian. ritibus.* Romæ 1647; Ciampini *Vetera monimenta.* Romæ 1690, part. 1, cap. 17 et seqq.

suetudinis meminit Tertullianus, qui in lib. *De Pudicitia* cap. VII, scribit: ***Procedant ipsæ picturæ calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius;*** et iterum ib. cap. X: ***Si forte patrocinabitur pastor, quem in calice depingis.***

120. III. Ad hæc accedunt vetusta monumenta de aliis symbolis, quibus Christum, resque ab eo gestas prisci Christi fideles expresserunt, ac B. Virginem, Angelos, Sanctos referunt, nec non figuras animalium, plantarum, domorum, navis, anchoræ, doliorum, aliarumque ejusmodi rerum, de quibus præter citatos Auctores fuse scripserunt Blanchinius 1), Fabrettus 2), Fogginius 3), Marangonus 4) aliique archæologi sacri 5), quibus se se adjecerunt qui non ita pridem de pingendi aut sculpendi arte juxta antiqua monumenta scripserunt 6). Exploratum est igitur, receptissimum penes Christianos fuisse imaginum usum tribus prioribus Ecclesiæ sæculis.

121. Ex hoc porro imaginum usu, quem obtinuisse ostendimus ab ipsis Ecclesiæ primordiis, facile colligimus earum pariter viguisse in Ecclesia venerationem. Etenim cum imaginum veneratio relativa sit ad venerationem prototyporum, eo ipso quod Christiani Christum ac sanctos venerarentur, ut ex demonstratis constat, in veneratione pariter habuerunt eorum imagines. Adeo enim hæc inter se connexa sunt, ut unum sine altero vix aut ne vix quidem subsistere possit; quod vel ex ipsa Protestantium agendi ratione patet, qui cum vellent imaginum venerationem tollere, cultum ipsum Sanctorum abstulerunt.

122. Sed non desunt documenta positiva, quæ ostendant tribus prioribus Ecclesiæ sæculis imaginum venerationem viguisse. Constat enim ethnicos passim accusasse Christianos quod cruces adorarent, quasi in illis (juxta ipsorum principia) divinitas quædam lateret. Sic enim loquitur Cæcilius ethnicus apud Minucium Felicem in ***Octavio: Et qui hominem summo supplicio pro facinore punitum, et crucis ligna feralia eorum cærimonias fabulantur, congruentia perditis sceleratisque tribuit***

1) Cf. ejus eruditas notas in ***Prolegomena ad Vitas Romanorum Pontificum*** Anastasii Bibliothecarii, 1723, tom. II, cap. 4, tum ibid. opusc. 16, et alibi passim; tum vol. III, *Proleg.* opusc. 2.

2) *Inscription. antiquar.* Romæ 1699, cap. 8, pag. 545 et seqq.

3) ***De Romano D. Petri itinere et apostolatu.*** Florent. 1741, exercitat. xx, pag. 453 et seqq.

4) ***Delle cose gentilesche,*** etc. cap. 72.

5) Hos congessit magno numero Mamachius op. cit. lib. III, §. 20 et seqq.

6) D'Agincourt op. cit. *Storia dell' arte,* vol. IV, pag. 69 et seqq. plures imagines commemorat a se repertas in subterraneis romanis, elaboratas jam a tempore primæ persecutionis. Ex harum imaginum stilo quem contulit cum imaginibus a se pariter repertis in sepulcro familiæ Nasoniorum, nempe Ovidii, extra portam Pinciam, collegit eas spectare ad sæc. II æræ christianæ. Ex quo inferimus duo, 1° usum imaginum jam a primo et secundo sæc. in Ecclesia viguisse, ideoque non a Basilidianis aut Gnosticis hunc usum Ecclesiam mutuatam esse, ut nonnulli recentiores Protestantes inscite autumarunt, sed cum ipsa cœpisse. 2° Cultum imaginum, ut animadvertit idem Auctor, ab interitu liberasse artes sculpturæ atque picturæ, quarum Protestantes nunc studiosissimi sunt. Sane Roma bonarum artium semper extitit domicilium. Sic etiam Winckelmann, de quo postea.

altaria, ut id colant quod merentur [1]); et iterum: ***Ecce vobis minæ, supplicia, tormenta, etiam non adorandæ, sed subeundæ cruces*** [2]). Id ipsum postea objecit Julianus apud S. Cyrillum, lib. VI, contra eundem, dicens: ***Crucis lignum adoratis ejusque signa in fronte formatis, et postibus ædium insculpitis*** [3]); item Celsus apud Origenem lib. II, n. 47, ex quo insuper patet ethnicos existimasse, omnes crucifixos a Christianis coli, ut adnotant Maurini editores in hunc locum. Evidens proinde est jam ab ipso Ecclesiæ initio coli a Christianis cruces consuevisse, quæ res cum in ethnicorum pervenisset notitiam, effecit, ut ii cruces in deorum numero a Christianis haberi contenderent.

123. Quod de cruce dictum est, de cæteris imaginibus dici debet, quas in veneratione veteres Christianos habuisse præter ea, quæ in medium allata sunt, satis aperte evincit usus eas servandi in Ecclesiis, seu cubiculis in cœmeteriis positis. In cœmeterio enim Prætextati adhuc vetus cubiculum ubi mysteria celebrabantur, visitur pictum in cujus fornice eminet imago Salvatoris [4]); eadem pariter occurrunt in cœmeteriis Callixti, S. Agnetis, Priscillæ, ac sanctorum Petri et Marcellini in via Lavicana [5]). Præterea id ipsum evincunt vitra, in quibus jam a sæc. III exhibetur B. Virgo cum puero Jesu *nimbis* seu aureolis et coronis redimita; his siquidem honor seu cultus significatur, quo B. Virginem in imaginibus ejus primi Christiani prosequebantur [6]). Ex his igitur aliisque non paucis ejusmodi monumentis, quæ afferri possent, luculentissime constat tum usum, tum venerationem seu cultum sacrarum imaginum antiquissimum esse, atque ab ipsis apostolicis temporibus ad Ecclesiam pervenisse.

124. Sed demum ipsa natura rei ad hanc admittendam sacrarum imaginum venerationem quodammodo nos ducit, imo et

1) §. 9. *Bibl. Patrum*, edit. Ven. tom. II, pag. 386.

2) Ibid. §. 12, pag. 387.

3) Τὸ τοῦ σταυροῦ προσκυνεῖτε ξύλον, εἰκόνας αὐτοῦ σκιαγραφοῦντες ἐν τῷ μετώπῳ, καὶ πρὸ τῶν οἰκημάτων ἐγγράφοντες. Opp. S. Cyrill. ed. Paris 1638, part. II, tom. VI, pag. 194.

4) Cf. Boldetti op. cit. lib. I, cap. 4.

5) Ibid.

6) Cf. Ant. Mariam Lupi S. J. op. cit. tom. I, Dissert. VIII, pag. 243 et seqq.; ubi describit vitrum repertum in cœmeterio Callixti sanguine adhuc adspersum, in quo exhibetur B. Virgo in throno sedens elevato, ac super genibus tenens infantulum Jesum. Infantulo Jesu adstat diaconus cum flabello. Porro tum infantis Jesu, tum B. Virginis caput nimbo, seu aureola circumdatum est, quo quidem signo usi primi Christiani sunt ad significandam venerationem peculiarem erga Christum Jesum ejusque Matrem. Nimbus enim usurpabatur ab ethnicis ad numina sua condecoranda: deinceps vero imperatorum imaginibus apponebatur post ipsorum apotheosim. De imaginibus, quæ capita radiatis orbiculis, lunulis, vel corollis prædita exhibent, præter Joan. Nicolai in *Diss. De nimbis*, fuse et erudite egerunt Buonarruoti, *Osserv. sopra i frammenti di vetri*, pag. 65 et seqq., et Ciampinius *Vetera monimenta*, cap. 14. Jam vero ostendit Lupius hoc vitrum referri non posse nisi ad epocham persecutionibus Diocletiani, imo et Decii ac Valeriani anteriorem. Plura alia vitra exhibentia imagines Salvatoris, et Sanctorum nimbis in capite ornatas cf. apud Boldetti lib. I, cap. 39.

impellit. Fieri enim nequit, pro diversa ratione qua erga aliquem affecti sumus, amore scilicet aut odio, existimatione aut contemptu, quin iisdem animi sensibus feramur erga imagines aut simulacra, quæ prototypum referunt. Hinc receptum est, ut cum nostrum erga quempiam amorem aut odium patefacere volumus, honoremus aut destruamus illius imagines ac simulacra, quod ex quotidiano experimento fieri comperimus. Quare, si ipsis fatentibus adversariis, principum aut doctorum virorum, et eorum qui bene de patria meriti sunt, ob civile, literarium, aut naturale ac morale aliquod motivum imagines ac simulacra civiliter honorare possumus, cur Christi et Sanctorum imagines ob motivum religiosum religiose venerari, et hanc venerationem externis signis ostendere non poterimus? Militat autem peculiaris ratio pro hac religiosa veneratione; siquidem nos, utpote sensibus præditi ita a natura comparati sumus, ut imaginibus, quæ sub sensus cadunt, magis permoveamur ad excitandos in nobis devotionis seu pietatis sensus eosque fovendos 1). Quemadmodum enim turpibus imaginibus mali in nobis affectus excitantur, sic ex conspectu imaginum Christi, Deiparæ aut Sanctorum magis incalescunt pii animi motus. Velle propterea omnes sacras imagines removere, aut iis debitam abolere venerationem, perinde esset ac igni sacro fomentum subducere et prorsus extinguere.

125. Ad præcavendas vero difficultates, præstat animadvertere cum Petavio 1° imagines ad religionis essentiam minime pertinere, sed ex eorum per se genere esse, quæ ad salutem absolute necessaria non sunt, ac propterea in potestate esse Ecclesiæ, ut ea vel adhibeat vel ableget, prout satius esse existimaverit, cujusmodi ea sunt quæ *positivi* vulgo *juris* dicuntur. Hinc pro locorum, temporum ac personarum adjunctis interdum adscitas, interdum vero ablegatas imagines ab antiquis videmus 2). 2° Quod diximus de imaginibus in se spectatis et earum veneratione, de ritu seu exterioribus hujus ve-

1) Hunc effectum se expertam in se esse, S. Theresia testatur in *Vita sua*, cap. 9; a conspecta enim imagine Salvatoris patientis repetit primordia sanctioris suæ vivendi rationis. Lubet ejus verba juxta ital. vers. describere, ut pateat discrimen ingens quod intercedit inter Sanctorum et hæreticorum sensa circa sacras imagines: „Mi occorse, *inquit*, che entrando un giorno nell' oratorio, vidi un' immagine... Era di Christo molto piagato e tanto devota, che in mirandola mi turbai tutta di vederlo tale; atteso che rappresentava ben al vivo quello, che patì per noi altri. Fù tanto il sentimento di dolore, che allora mi venne in considerare quanto malamente avevo aggrandito quelle piaghe, che pare mi si schiantasse il cuore, e gettandomi a' piedi suoi con grandissimo spargimento di lacrime lo supplicai, si dignasse ormai darmi una volta tanta fortezza, che non l'offendessi mai più... e per questo io era tanto amica d'immagini. Sventurati quelli eretici, che l'abborriscono, e perdono questo bene per propria lor colpa: ben si vede, che non amano il Signore, perchè se l'amassero, si rallegrerebbono di vedere il suo ritratto, nella guisa, che trà i mondani amanti dà anco contento il ritratto della persona che s'ama." Quanti vero fecerit Leibnitzius opera virginis Abulensis, quantique faciant Protestantes in Germania, qui vulgo *pietistæ* vocantur, notissimum est.

2) Lib. XV, *De Incarn.* cap. 13, §. 1.

nerationis significationibus pari ratione dicendum esse, cum hæ ad disciplinam spectent, ac subsint Ecclesiæ regimini, quæ eas moderari potest prout magis expedire judicaverit [1]). Sane comperimus aliis temporibus Ecclesiam aliquid indulsisse quod aliis vetuerat, cum res tamen in se salva semper consistat.

DIFFICULTATES.

126. I. *Obj.* 1° Veteres Patres ethnicis exprobrant simulacrorum cultum; ergo hæc non colebantur a Christianis, alioquin facile ethnicis fuisset hæc ipsa intorquere in Christianos. 2° Adde ethnicos crimini vertisse Christianis quod ipsi *nulla haberent nota simulacra* [2]); 3° neque id Christianos apologetas inficiatos esse, qui 4° profitebantur se nec crucem quidem colere, neque aliud quodcumque simulacrum; hinc est 5° quod quatuor prioribus sæculis in veterum Ecclesiarum instrumentis et sacræ supellectilis recensionibus nullæ prorsus imagines occurrant [3]). Ergo.

127. *Resp. Ad* 1m, *Dist. conseq.* Non colebantur a Christianis simulacra seu potius imagines [4]) eo cultus genere et ea ratione qua ab ethnicis colebantur, *conc.* nulla ratione colebantur, *subd.* in nonnullis provinciis, *trans.* nullibi, *neg.* Veneratio enim seu cultus sacrarum imaginum penes Christianos nul-

1) Quæ si attendisset Beausobre, minime ei excidissent quæ habet lib. II, *Hist.* cit. cap. 4, §. 6, ubi relatis verbis ex Concilio Nicæn. II: *Inducit* (Leucus Carinus) *Lycomedum coronantem imaginem Apostoli quemadmodum græci sua idola;* subdit: „Et, si cela est vrai, il faut que le Saint-Esprit ait abandonné dans cet endroit le sacré Concile à son esprit particulier; car, depuis ce temps-là rien n'a été plus catholique, que la coutume de couronner les images." Cf. quæ in hunc Concilii locum adnotat Christianus Lupus *Dissert. de septima Synodo*, Action. v, ubi inter cætera scribit: „Paganismi extinctio abstulit offensionem et scandalum, atque ita coronandi ritus ex impio et gentili factus est pius, religiosus, christianus." Opp. edit. Venet. 1724, fol. tom. III, pag. 243. Addo, hic non agi de definitione Concilii, sed de verbis prolatis a solo Joanne monacho. Ita Beausobre abutitur bona lectorum fide.

2) Apud Minucium in *Octavio;* eadem objiciebat Celsus apud Origenem lib. VIII, n. 17.

3) Ita Dallæus lib. *De Imagin.* Cf. apud Nat. Alex. *Dissert.* VI, *in sæc.* VIII.

4) Etsi ad rem ipsam quod attinet, perinde sit imagines ac simulacra habere et venerari, attamen permisceri inter se hæc nequeunt. Usus enim sacrarum imaginum receptissimus, ut vidimus, a primordiis religionis christianæ fuit, simulacrorum autem rarissimus exstitit, ita ut vix de iis documenta inveniamus. Meminit quidem Eusebius *Hist. Eccl.* lib. VII, cap. 18, statuæ quam Christo Domino apud Paneadem erexerat mulier illa quæ sanata est a sanguinis fluxu; attamen rarior fuit earum usus in Ecclesiis. Hinc Græci vix in suis templis statuas habent, contra vero imaginum usus et cultus perinde apud ipsos est ac apud Latinos. Quare mirum esse non debet, si videamus ab ethnicis exprobrari Christianis, quod non haberent *simulacra*, Christianos vero id non inficiari; ast de imaginibus nec verbum occurrit.

Cæterum Cl. Winckelmann *Storia dell' arte presso gli antichi*, Prato 1832, tom. III, cap. 2, §. 25, commendat statuam marmoream S. Hippolyti Mart. sedentis, quæ in Bibliotheca ad Vaticanum reperitur. Putat eam jam a tempore Alexandri Severi Imp. fuisse elaboratam. De hac loquitur pariter Vignoli, Blanchinius autem ejus effigiem exhibet in edit. Anastasii cit. tom. II, pag. 159 et seqq.

lus censeri potest, si conferatur cum eo cultu quo ethnici idola sua prosequebantur. Ethnici enim simulacra sua cultu absoluto ac supremo, et ingenti apparatu adorabant, Christiani autem, illa præsertim ætate, ne imitari viderentur gentiles, alieni omnino erant ab exteriori illa pompa ac ritu. Imagines enim non habebant nisi ut sibi referrent prototypa ad quæ cultum suum referebant, et quidem in ordine ad Deum. Constituto siquidem monotheismo tanquam basi totius religionis, reliqua non erant nisi adminicula, quibus nonnisi parce, spectatis rerum adjunctis, utebantur, quandoque etiam nullo modo, ne criminationibus locum darent, aut periculo objicerentur relabendi in superstitionem, a qua vix emerserant per ethnicismi abjurationem [1]). Quapropter ethnici in Christianos intorquere non poterant, quæ isti illis exprobrabant in simulacrorum cultu.

128. *Ad* 2m, *Dist.* Quæ scilicet ipsis innotescerent, *conc.* quasi nulla Christiani haberent, *neg.* Vidimus enim Christianos in cryptis, in cœmeteriis, in ædiculis imagines servasse, ac plurimum cavisse ne in ethnicorum notitiam venirent. Cæcilius propterea quærit ab Octavio, cur Christiani *occultare et abscondere quidquid illud colunt*, *magnopere nituntur; cum honesta semper publico gaudeant*, *scelera secreta sint?*

129. Addo non magis urgere ejusmodi expostulationem usum imaginum, quam altarium et templorum; etenim sic loquitur Cæcilius loc. cit.: *Cur nullas aras habent? Templa nulla? Nulla nota simulacra?* Quod tamen adversarii non contendunt.

130. *Ad* 3m, *Dist.* Eadem ratione qua inficiati haud sunt se non habere altaria et templa, *conc.* alia ratione aut sensu, *neg.* Certo enim certius est primos fideles et ædes sacras et altaria habuisse, ut innumera illius ætatis documenta testantur [2]);

1) Cf. Petav. loc. cit.

2) Cf. Ciampini *Vetera monimenta*, qui catalogum exhibet Ecclesiarum, quæ vigente adhuc persecutione erectæ sunt toto cap. 18. Fateor non omnia quæ hic auctor profert ad critices severioris amussim redacta esse; attamen nonnulla videntur satis firmata. Verum hoc elencho dimisso, utpote minus tuto, certo certius est primis sæculis ante ipsam persecutionem Diocletiani Christianos ubique terrarum sacras ædes, seu Ecclesias habuisse. Origenes *Tract.* XXVIII *in Matth.* n. 38, testatur ætate sua *Ecclesias incensas esse* a persecutoribus. Item *Hom.* x, n. 3, *in Jesu Nave* loquitur de *ornatu Ecclesiarum* et *altarium*. Ecclesiarum pariter meminit *Hom.* XI *in Numeros*, Arnobius lib. IV, *Adv. gentes* circa finem conqueritur *immaniter dirui* ab ethnicis *conventicula*, *in quibus summus oratur Deus*. Lactantius lib. V, n. 2, refert dirutum templum Dei, quod Nicomediæ erat; ibid. n. 11, loquitur de Ecclesia in urbe Phrygiæ ab ethnicis jussu præsidis combusta. Idem in libro *De mortibus persecutorum*, eversas in orbe christiano Ecclesias uberius commemorat. Eusebius item *Hist. Eccles.* lib. VIII, cap. 13, et Lactantius iterum lib. cit. *De mort. persec.* cap. 13, aperte tradunt in Galliis ante Diocletiani persecutionem Ecclesias extitisse. Optatus Milev. lib. II, pag. 42, *quadraginta basilicas* commemorat, quæ Romæ visebantur ante eandem persecutionem; meminit Ecclesiarum pariter, quæ per id temporis fuerunt in Africa. Vopiscus in *Vita Aureliani*, Epistolam hujus Imperatoris exhibet, in qua mentio fit Ecclesiæ Christianorum; et hæc satis sint, ne ea proferam, quæ ex Tertulliano produci possent *De Idol.* cap. 7, et *Adv. Valent.* cap. 2; et ex Cypriano, qui *Epist.* LV, al. LIX, *ad Cornel.* opponit Ecclesiam Capitolio, et altare Domini aris idolorum.

attamen cum ad mentem ethnicorum responderent apologetæ, nec vellent res christianas ipsis prodere, ideo non negabant quod ipsis ab ethnicis opponebatur. Porro quod dictum est de altaribus et ædibus sacris, idem dicendum de imaginibus, quandoquidem eadem ratione circa istas sese gesserunt, cum certum pariter sit ex adductis documentis eas Christianos habuisse, et quidem in ipsis locis sacris, uti ostendimus.

131. *Ad* 4m, *Dist.* Profitebantur se neque crucem, neque aliud quodcumque colere simulacrum in sensu adversariorum, *conc.* nulla ratione, *neg.* Liquet enim ex contextu, se eo tantum sensu affirmasse non colere cruces, quasi deos aut divinitatis partes eas esse existimarent. En verba Octavii apud Minucium Felicem: *Cruces*, inquit, *nec colimus nec optamus. Vos plane, qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum vestrorum partes forsitan adoratis* 1). Itaque hoc unum negat Octavius, coli nempe a Christianis cruces, qua ratione coli ab ethnicis idola solebant, alia non negat, sed silentio præterit Idipsum patet ex contextu *Apologetici* Tertulliani, ubi irridet gentiles, qui rudem palum informeque lignum Deam, scilicet Palladem Atticam aut Farream Cererem esse dicebant, Deique propterea loco habebant: *Nos*, ait ipse, *si forte*, *integrum et totum Deum colimus* 2); perinde ac si diceret: si crucem, ut vos asseritis, velut Deum coleremus, quod falsum est, non palum rudem (cujusmodi Pallas Attica erat aut Ceres Farrea), qui pars crucis sit, sed integram crucem, atque adeo integrum Deum adoraremus.

132. *Ad* 5m, *Dist.* In illis peculiaribus Ecclesiis quarum supellectilis recensio conservata est, *trans.* in nullis omnino, *neg.* Nam hæc assertio est contra factum luculentissime demonstratum. Fieri proinde potuit, ut in illis provinciis, in quibus Ecclesiæ illæ constitutæ erant, ita exposcentibus rerum adjunctis, nondum introductus esset usus collocandi imagines in templis, prout et in aliis provinciis contigisse videbimus. Recolantur quæ sub finem propositionis adnotavimus 3).

Cf. edit. Maur. Origenis in not. ad lib. VIII, *Cont. Celsum*, n. 17. Nardini *Roma ant.* lib. VII, cap. 11, reg. 14, pag. 415, præterea ostendit Christianos vel ante Alexandri Severi ætatem Ecclesias, sive publica templa Romæ habuisse.

1) §. 29. Cf. in hunc loc. adnotationem Gallandii. Vid. etiam *Diar. erudit. ital.* tom. XXVII, pag. 391 et seqq. Trombell. *De cultu Sanctor.* tom. II, part. III, pag. 373.

2) Cap. 16, vid. in hunc loc. La Cerda.

3) Attamen non pauca occurrunt monumenta, ex quibus certi efficimur, imagines per id temporis in Ecclesiis appendi consuevisse. Præter ea, quæ attulimus de ædiculis, Romæ in cœmeteriis erectis, in quibus semper occurrunt imagines vel Christi vel Apostolorum, aliorumque sanctorum Martyrum, notum est, quod scribit S. Basilius *Epist.* CCCLX, de imaginibus ad Julian. apostatam: „Unde et characteres imaginum eorum (Sanctorum) honoro et osculor eximie, cum hæ traditæ sint a sanctis Apostolis, nec sint prohibitæ, *imo in omnibus Ecclesiis* nostris depictæ sunt. Ὅθεν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνέω κατ' ἐξαίρετον τούτων παραδεδομένων ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων. opp. ed. Maur. tom. III, pag. 463.

133. *Obj.* 1° Patres hæreticis Gnosticis et Carpocratianis imaginum venerationem crimini verterunt, ut Irenæus [1]), Epiphanius [2]) et Augustinus [3]). 2° Quapropter Concilium Illiberitanum can. XXXVI, ita constituit: ***Placuit picturas in Ecclesiis esse non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur.*** 3° Eusebius pariter nefas esse judicavit Christi imaginem pingere [4]). 4° S. Epiphanius vero scidit in Anablatensi Ecclesia ***velum pendens a foribus Ecclesiæ et habens imaginem quasi Christi, vel Sancti cujusdam .... contra auctoritatem Scripturarum*** [5]). 5° Hinc licet Gregorius M. in Epistolis ad Serenum datis ipsum reprehenderit eo quod imagines fregerit, laudavit tamen ejus ***zelum, ne quid manufactum adorari possit*** [6]). Ergo.

134. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Patres hæreticis crimini verterunt imaginum usum ac venerationem superstitiosam et ab Ecclesiæ sensu abhorrentem, ***conc.*** in se spectatam, ***neg.*** Teste enim S. Epiphanio recensiti hæretici imagines sacrificiis colebant, quod sane idololatriæ scelus est; cum imaginibus præterea Christi et Apostolorum imagines Homeri, Pythagoræ cæterorumque profanorum conjungebant [7]). At ab his omnibus Catholici longe absunt.

135. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Vetuit Synodus Illiberitana picturas fieri in Ecclesiis pro temporum illorum ratione, ***trans.*** quasi picturas per se illicitas esse putaverit, ***neg.*** Transmisimus primum membrum eo quod nondum penes criticos exploratum sit quidnam præcise eo canone Synodus prohibuerit, et alii in alias abeant sententias [8]). Cæterum dirissima persecutione Hispanam

Cf. etiam *Hom. in Sanctos quadraginta Mart.* n. 2, ibid. tom. II, pag. 149. Hinc in septima Synodo, act. IV, Gregorius Pessinuntis Episc. laudat hæc verba Isidori Pelusiotæ: *Templi ratio nulla est quod non coronat imago.* Exempla plura dabit J. Grancolas in op. *Les anciennes liturgies*, tom. II, prem. part. pag. 62 et suiv.

1) Lib. I, cap. 25, n. 6, ed. Mass.

2) *Hæres.* XXVII.

3) *Lib. de hæres.* cap. 7.

4) *Epist. ad Constantiam August.*

5) *Epist. ad Joannem Episc. Hierosol.* opp. ed. Petav. tom. II, pag. 317.

6) *Epist.* CV, lib. IX, indict. II, ed. Maur.

7) *Hæres.* XXVII, n. 6, edit. Pet. En ejus verba: „Sed ejusmodi imagines *(Jesu Christi)* occultas habent, nec non et philosophorum quorumdam, ut Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, aliorumque, quibus eas quas dixi Christi effigies miscent, et erectas *simul omnes adorant, ad easque gentilium ritus instituunt . . . Quinam vero sunt gentiles ii ritus alii quam sacrificia, cæteraque generis ejusdem?*" *Προσκυνοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια ... Τίνα δὲ ἐστιν ἐθνῶν ἔθη, ἀλλ᾽ ἢ θυσίαι καὶ τὰ ἄλλα.* Patet igitur hic agi de formali, ut ajunt idololatria. Iisdem pene verbis utitur S. Irenæus loc. cit. in quem cf. annotat. Fevardentii, qui adversus Calvinum et Bezam germanam S. Irenæi mentem tuetur, ostenditque receptum usum et cultum sacrarum imaginum in Ecclesia tribus prioribus sæculis. Eadem quoque refert Theodoret. lib. VII, *Hæret. fabul.* qui præterea inter imagines quas adorabant Carpocratiani, recenset statuas Simonis magis in Jovis figuram et Helenæ in Minervæ speciem constructas. S. Augustinus adjicit imagines Pauli et Homeri.

8) Has recenset eruditus Card. De Aguirre in *Collectione maxima Conciliorum omnium Hispaniæ,* Romæ 1693, tom. I, pag. 562 et seqq. Ostendit porro luculentissime agi in hoc canone de imaginibus Dei, qui profecto prout in se est pingi nequit. Idipsum jam præstite-

Ecclesiam adhuc affligente censuerunt Patres illius Synodi ejusmodi adoptare temperamentum, quod tenera Christianorum conditio exposcere videbatur.

136. *Ad* 3m, *Neg.* Quæ enim sub Eusebii nomine circumfertur data ad Constantiam Epistola, genuinus Eusebii fœtus non est [1].

137. *Ad* 4m, *Dist.* Ut rudi Anablatensium ingenio consuleret, quibus fortasse periculo esse poterat illa effigies, quo sensu, saltem indirecte affirmavit imaginum usum esse contra Scripturarum auctoritatem, *trans.* per se ac directe, *neg.* Cum enim nos lateant omnia illius facti adjuncta difficile est rectum de eo ferre judicium. Nondum fortasse receptus erat apud Cyprios usus retinendi imagines in Ecclesiis, prout jam vigebat in Ecclesiis Ponti, Cappadociæ, Antiochiæ et Costantinopolis, ut testes sunt Gregorius Nyssenus [2], Basilius [3] et Joan. Chrysostomus [4], cum quibus S. Epiphanius erat communione conjunctus. Non desunt, qui factum istud S. Epiphanii nævis adscribant; si tamen verum est, quod plures negant [5]. Cæterum novatores ipsi, quos impugnamus, contra auctoritatem Scripturarum imagines in templis retinerent, quod profecto non admittunt.

138. *Ad* 5m, *Dist.* Cultu superstitioso et absoluto, *conc.* relativo prout in Ecclesia Catholica receptus est, *neg.* Ejus mens patet ex iis quæ scripsit ad Secundinum: ***Et nos quidem***, inquit, ***non quasi ante divinitatem, ante illam*** (Christi imaginem) ***prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur*** [6].

139. III. *Obj.* 1° Synodo Nicænæ II decernenti sacrarum imaginum cultum eruditus restitit ***Librorum Carolinorum*** Auctor, restitit præterea Concilium Francofordiense ex toto ferme oc-

rat doctus Albaspinæus in adnotatione ad hunc canonem in calce opp. S. Optati, pag. 208. Quod verba ipsa canonis ostendunt, dum Concilii Patres rationem reddunt, quare in parietibus imagines pingi non debeant: „*ne quod colitur et adoratur* in parietibus depingatur." Ubi apertum est agi de eo quod adoratur cultu latriæ, nempe Deo. Addo stupidos se se prodere hæreticos, qui tanta fiducia objiciunt hunc canonem, quin advertant, quod si ageretur de imaginibus Sanctorum, ut ipsi contendunt, haberi in eo apertissimum testimonium de recepto tunc temporis Sanctorum cultu, quod tamen ipsi omnino inficiantur. Quod si vetitas tantum Dei imagines eo canone velint, hoc ipso causa cadunt, cum pingi non posse Deum prout in se est; eum nempe qui est immensus, invisibilis, incircumscriptus, uno ore fateantur Catholici omnes. Sed cf. De Aguirre in hunc can. Attamen vix est inter Protestantes etiam recentiores, qui non jactet hunc canonem adversus doctrinam catholicam! De imaginibus Dei, aut Trinitatis symbolicis mox dicemus.

1) Cf. Petav. lib. XV, *De Incarn.* cap. 15, §. 9.

2) *Orat. de S. Theodoro*, opp. ed. Paris 1615, tom. II, pag. 1011; ubi agit de imaginibus Martyrum in templo positis.

3) Loc. cit. ex *Epist. ad Julian.* in qua profitetur præterea se venerari imagines, utpote ab Apostolis traditas.

4) *De laudibus Meletii* opp. ed. Maur. tom. II, pag. 519.

5) Cf. Bellarm. loc. cit.

6) Lib. IX, Epist. LII, indict. 2, ed. Maur.

cidente congregatum, restitit denique conventus Parisiensis. Nicænum ergo decretum occidentalis Ecclesia minime recepit. 2° Quod quidem merito factum est; Catholici enim imagines adorantes prosternunt se coram ligno ac tela, invocant creaturas, atque a servis, minime vero a Domino auxilium præstolantur [1]). Ergo.

140. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist*** Synodo Nicænæ restiterunt ***Librorum Carolinorum*** Auctor, Synodus Francofordiensis et Parisiensis conventus errore facti decepti, *conc.* debitum cultum denegantes, *neg.* Nempe tam Auctor ***Librorum Carolinorum***, quam utraque Synodus duplici errore facti decepti sunt; ac primo quidem in eo, quod falso putaverint Synodum Nicænum non fuisse ab Hadriano Pontifice approbatam; deinde vero in eo, quod perperam existimaverint, Synodum decrevisse eandem tribuendam esse sacris imaginibus *adorationem*, *quæ sit secundum latriam* et defertur SS. Trinitati, prout præ se ferebat antiqua barbara versio illius Concilii. Utroque postea errore patefacto Galli et Germani Nicænum decretum admiserunt [2]).

141. Quod speciatim attinet ad Auctorem ***Librorum Carolinorum*** atque ad conventum Parisiensem, nonnulli censent cum Petavio eos reipsa errasse circa cultum ipsum, mediamque tenuisse viam inter errorem Iconoclastarum et dogma Nicænum [3]). Alii autem cum Natali Alex. existimant Gallos veram fidem tenuisse circa venerationem imaginum, nec disceptasse nisi circa modum adorationis a Concilio Nicæno sancitum juxta dicta. Quod quidem nobis verisimilius videtur [4]).

142. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Catholici prosternunt se coram ligno ac tela; quatenus præ se ferunt imaginem prototypi, *conc.* coram ligno ac tela in se spectatis, *neg.* Alioquin cum Josue ac seniores prostraverunt se coram arca, se prostravissent coram ligno. Cum aliquis præ gaudio gestit et exilit coram matris aut sponsæ effigie, coram tela exiliret. Qui expuerat in simulacrum Theodosii expuisset in lapidem, et Antiochenses ac Thessalonicenses qui ejusdem statuas fregerunt, non nisi lapides pariter fregissent ac dejecissent.

143. IV. ***Obj.*** Quamvis relativus sit imaginum cultus, non ideo propterea superstitione vacat. 1° Ethnici enim relativo cultu imagines ac simulacra prosequebantur, uti ex ipsorum testimoniis patet apud S. Augustinum [5]), atque ex facto ipso, cum

1) Ita Cellerier in op. *Sermon sur l' excellence du culte réformé*, Genève 1819, ubi inter cætera scribit: „Dans le culte catholique les chrétiens se prosternent devant le bois et la toile; ils invoquent les créatures. C' est des serviteurs et non du maître, qu' ils attendent le secours." Porro non sine ingenti animi voluptate accepi, Cellerier, ejuratis sectæ erroribus, catholicam fidem ante mortem amplexum esse. Utinam ipsum imitaretur Breckenridge, qui eadem opponit!

2) Cf. Nat. Alexand. ***Dissert.*** cit. §§. 7, 8, 9 et 10.

3) Loc. cit. cap. 16, §. 11. Verum *De Libris Carolinis* cf. Trombel. Diss. x.

4) Loc. cit.

5) In Ps. CXIII.

idola multiplicarent quin deos multiplicatos arbitrarentur, nec adeo stolidi erant ut lignum et lapides deos esse existimarent. Patres nihilominus eosdem idololatriæ incusabant. 2° Quare Catholici pariter ejusdem criminis rei sunt censendi, quoniam et ipsi, quamvis imagines et simulacra minime deos esse putent, agnoscunt tamen excellentiam quandam in imaginibus, quo fit ut unam præ alia colant, longas peregrinationes arripiant ad singulares aliquas venerandas, cum tamen domi fortasse formosiores possideant; eas velis tegunt, miracula fingunt, aliaque ejusmodi peragere consueverunt, quæ abjectam superstitionem redolent. Ergo.

144. ***Resp.*** ***Neg.*** *ant.* *Ad* 1^m^, *prob.* *Dist.* Nonnulli, qui tamen essent ab idololatria immunes, *trans.* ethnici generatim sumpti, seu multitudo, *neg.* Etenim præter auctoritatem Scripturarum, innumera prope testimonia ac documenta ex antiquitate sacra et profana suppetunt, quæ luculenter ostendunt gentes omnes, quidquid de nonnullis singulatim individuis sit, in idolis aut totidem deos, aut saltem virtutem divinam iis insidentem agnovisse. Hinc quod consequens est, et ex iisdem pariter eruitur documentis, constat, gentiles cultu absoluto ac latreutico idola veneratos esse, ut suo loco ostendimus 1). Addo idololatriam necessario fluere ex polytheismo, ideoque intimam esse, cum tanquam totidem dii per eum colantur, qui vel nunquam extiterunt, cujusmodi sunt omnes divinitates abstractæ,

1) Cf. Tract. *De Deo*, n. 112 et seqq. Quoniam vero nonnulli Protestantes adhuc huic difficultati insistunt, afferam quæ in hanc rem scripsit Leibnitzius: „Verum enim vero, *inquit*, etsi usus loquendi effecerit, ut dicatur honor imagini adhibitus, reapse tamen non res inanima et incapax honoris, sed prototypon honoratur coram imagine aut per imaginem, quemadmodum Concilium *(Tridentinum)* honorem imaginibus habendum interpretatur; et hinc factum arbitror, quod scholastici disputaverint, imaginem Christi illo ipso summo latriæ cultu adorari, quo ipse Christus Deus. Actus enim, qui adoratio imaginis dicitur, revera est adoratio ipsius Christi, occasione, intuituque imaginis, et obverso ad eam corpore quasi ad ipsum Christum ut illius præsentia manifestius exhibeatur, magisque animus ad contemplandum Dominum elevetur: nemo enim sanus cogitabit: da mihi, o imago, quod peto, tibi o marmor aut lignum, gratias ago; sed, te Domine adoro, tibi laudes cano.... Posito igitur nullam aliam admitti venerationem imaginum, quam quæ sit veneratio prototypi, non magis in ea erit idololatria, quam in veneratione quæ Deo et Christo exhibetur, sanctissimo ejus nomine pronuntiato. Nam et nomina sunt notæ, et quidem imaginibus longe inferiores, rem enim multo minus repræsentant. Itaque cum dicitur imaginem honorari, non id aliter intelligi debet, quam quo modo dicitur, in nomine Jesu genua flecti, nomen Domini benedici, nomini ejus gloriam dari: et coram imagine externa adorare, non magis reprehendendum est, quam adorare coram imagine interna, quæ in phantasia nostra depicta est: nullus enim alius usus est externæ imaginis, quam ut interna expressior fiat. Sapienter vero monuit Concilium ut, ne credatur virtus aliqua sive divinitas ipsi imagini inesse, atque inhabitare; quemadmodum Trojani putabant, Palladio ablato, urbem casuram, et Romani deos ex templis hostium, conceptis quibusdam verbis evocabant et cum imagine ipsum Deum transferri credebant, aut quemadmodum sculptum signum alicujus Dei gestatum successus prosperos afferre quondam apud ethnicos persuasio erat, quas imaginum superstitiones Arabes in quibusdam figurationibus ac talismanibus, Judæi in nominibus scriptis aut pronuntiatis imitabantur, quæ utique est iconolatria aut onomatolatria." *Syst. theolog.* pag. 142 et seqq.

Febris ex. gr. Fortuna, Fatum, etc. vel qui fuerunt in censu creaturarum, ex. gr. Saturnus, Jupiter, etc. Nonnisi sero a nonnullis philosophis, ut cohonestarent polytheismum et idololatriam jamjam fatiscentem, atque ut se a Christianorum argumentis quibus premebantur subducerent, allegoricæ interpretationes diversorum numinum excogitatæ sunt.

145. Absque animadversione dimitti hic nequit mala adversariorum fides ac pessima agendi ratio, qui ut ethnicos ab idololatriæ crimine liberent, toti in eo sunt, ut ostendant illos non nisi cultu relativo simulacra veneratos esse; ut autem idololatriæ Catholicos insimulent, tradunt cultum relativum imaginum idololatrica superstitione nulla ratione vacare.

146. *Ad* 2m, *Dist.* Catholici unam imaginem præ alia colere seu venerari consueverunt propter causas aliquas extrinsecas, *conc.* propter virtutem eidem insitam seu propter se, *neg.* Nemo enim Catholicorum ignorat, imagines in se spectatas nihil habere, quare una præ alia coli mereatur. Extrinsecæ igitur sunt et accidentales causæ omnes, quibus aliquis permovetur ad unam potius quam ad aliam venerandam: nempe sive quod Deus dignatus fuerit per aliquam prodigia perpetrare et gratias elargiri; sive quod ad alicujus conspectum ferventiorem in se affectum excitari quispiam experiatur. Istæ enim atque his similes aliæ causæ non parum influunt ad peculiarem ejusmodi venerationem nonnullis imaginibus conciliandam.

147. Exinde ratio petitur illarum peregrinationum, quas interdum Catholici instituunt ad longinqua sanctuaria, ut vocant. Has quidem maligno dente carpunt Protestantes, ast perperam: siquidem eas a remotissimis temporibus usu receptas fuisse novimus [1]), et a sanctissimis viris institutas [2]); neque imagines venerandi causa tantum arripiebantur, aut ad recolenda augusta religionis nostræ monumenta, verum etiam ut hac viatores ratione se duris pœnitentiæ laboribus exercerent [3]).

1) Cf. Jac. Gretseri S. J. eruditum et copiosum opus *De sacris peregrinationibus*, in quatuor libros distributum cum appendicibus adversus Petrum Molinæum. opp. Auctoris edit. Ratisbon. 1734, tom. IV, part. post. vid. etiam *Encycl.* Bened. XIV, dat. 16 Jun. 1749.

2) Præter exempla quæ affert cit. Gretserus, lib. I et II, recentia habemus in S. Carolo Borromæo, qui petiit Varallum ad venerandum illud sanctuarium; in S. Francisco Salesio qui Augustam Taurinorum ad venerandum sacram Syndonem se contulit; in S. Joan. Cantio, qui tum Hierosolymam, tum Romam non semel peregrinatus est ad invisenda loca sacra, ac limina Apostolorum. Quare synodus Pistoriensis, quæ cum Protestantibus has peregrinationes improbat, se parvipendere *venerandam antiquitatem* et exempla Sanctorum ostendit.

3) Sic legitur in officio S. Joan. Cantii lect. II, Noct. eum quater Romam venisse „tum ut Sedem Apostolicam, cui maxime addictus fuit, honoraret, tum ut sui *(sic enim ajebat)* purgatorii pœnas, exposita illic quotidie peccatorum venia, redimeret."

Hæc omnia domestico ipsis Protestantibus testimonio libet adstruere, adversus autem synodum Pistoriensem eo melius adhuc ejusmodi testimonium urgemus, ut pateat non defuisse inter acatholicos, qui rectius de his senserit quam synodus ipsa. Sic igitur rursum scribit op. cit. pag. 148, Leibnitzius: „Censendum est equidem pietatis aliquando esse, loca quædam sacra præ aliis vel libere

148. Si superstitionem saperet pictas tabulas velo obducere, hujus superstitionis auctor Deus ipse esset, qui Exod. XL, 3, mandavit Moysi, ut demitteret velum ante arcam; superstitionis reus fuisset Salomon qui, ut legitur II Paral. III, velum demisit ante altare aureum. Notum est in antiquis Ecclesiis partem interiorem ab exteriori velis et tentoriis separatam fuisse 1); velis tecta erant martyrum sepulcra, quæ cum mutarentur, dono mittebantur ad peculiares personas pietate ac dignitate insignes 2). Mirum proinde est synodum Pistoriensem hunc usum carpsisse 3).

149. Miracula demum non fingunt Catholici, sed ea referunt, quæ publice, tota spectante interdum civitate patrata fuerunt et circa quæ processus a legitima auctoritate constructi sunt 4). Velle autem omnia miracula negare, eo quod nonnulli privata auctoritate, aut falso rumore decepti, aliquot falsa evulgaverint, perinde est ac velle omnes nummos suspectos habere, aut etiam rejicere, eo quod nonnulli falsarii nummos supposuerint aut adulteraverint.

vel ex voto visere, aliaque id genus obire, quoniam ipsum cæteræque circumstantiæ propositi singulares pars sunt honoris: et laudanda est præparatio animi sibi aliquam pœnam legemque certam dicentis, serii propositi ac zeli nostri peculiaris ostensio et cum publica concurrentium hominum pietatis significatione privata conspiratio ad Dei honorem; et locus ipse divinis beneficiis insignis recordatione illa et commemoratione fortius movet animum et sacro quodam horrore percellit: quod ne Protestantes quidem quibus sepulcrum Domini adire datum est, diffiteri memini."

1) Cf. Ant. Mariam Lupi op. cit. *Dissert. epistolare postuma intorno a battisteri antichi*, §. 81 et seqq.

2) Boldetti op. cit. lib. 1, cap. 9; sed data opera de velorum usu in templis egit Rosweidus S. J. pag. 849 et seqq. ad Paulinum.

3) Cf. Guasco *Dizion. Ricciano* etc. art. *Mantellini*.

Et hic juvat subjicere nonnullas propositiones ejusdem synodi cum censuris, quibus damnatæ sunt in Constit. *Auctorem fidei*, quæ huc referuntur.

LXIX. „Præscriptio, quæ generaliter, et indistincte inter imagines ab Ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem præbentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis propter sui generalitatem *temeraria, ac pio per Ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullæ extent imagines SS. Trinitatis communiter approbatæ, ac tuto permittendæ*.

LXX. Item doctrina, et præscriptio generatim reprobans omnem specialem cultum, quem alicui speciatim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere *temeraria, perniciosa, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiæ ordini injuriosa, quo ita Deus nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult* (ex August. epist. 78, clero, senioribus et universæ plebi Hipponens).

LXXI. Item, quæ vetat ne imagines, præsertim B. Virginis, ullis titulis distinguantur, præterquam denominationibus, quæ sint analogæ mysteriis, de quibus in Sacra Scriptura expressa fit mentio; quasi nec adscribi possent imaginibus piæ aliæ denominationes, quas vel ipsismet publicis precibus Ecclesia probat, et commendat *temeraria, piarum aurium offensiva venerationi B. præsertim Virgini debitæ injuriosa*.

LXXII. Item, quæ velut abusum exstirpari vult morem, quo velatæ asservantur certæ imagines *temeraria, frequentato in Ecclesia, et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria*."

4) Cf. Marchetti in op. *De' prodigj avvenuti in molte sacre immagini specialmente di Maria Santissima secondo gli autentici processi compilati in Roma*. Roma 1797. Vid. pariter, quæ de Anconitana imagine B. V. scripsit Eques Artaud, *Histoire du Pape Pie* VII, Paris 1836, tom. 1, chap. 2, pag. 29 et suiv.

150. *Dices*: Saltem nefas erit Dei aut SS. Trinitatis imagines pingere ac in templis fidelium venerationi exponere, ne deceptionis aut erroris periculo objiciantur.

151. ***Resp. Dist.*** Pingi nequeunt imagines Dei aut Trinitatis in se aut in sua natura, *conc.* sub formis symbolicis sub quibus interdum Deus, aut quælibet divina persona apparuit, atque prout pingi in Ecclesia ejusmodi imagines consueverunt, *neg.* Absonum profecto esset velle Deum aut Trinitatem pingere ad exprimendam ejus naturam; at nemo Catholicorum est, qui id intendat in his imaginibus. Cum autem Deus sive in Veteri sive in Novo Testamento corporea specie visus sit, nihil prohibet quominus sub ea forma in qua apparere dignatus est, pingi possit. Sane in vetustis musivis operibus, quæ reperiuntur in ædiculis Christianorum ac in cœmeteriis sæpe occurrunt ejusmodi imagines. S. Paulinus Nolanus describens imagines basilicæ S. Gelicis, inter cæteras et hanc recenset SS. Trinitatis.

Pleno coruscat Trinitas mysterio,
Stat Christus agno, vox Patris cœlo tonat,
Et per columbam Spiritus Sanctus fluit [1]).

152. Ad avertendum autem erroris cujuscumque periculum satis erit populum rite instituere [2]). Hinc inter cæteras propositiones damnatas ab Alex. VIII et hæc habetur: ***Dei Patris sedentis simulacrum nefas est Christiano in templo collocare*** [3]), Quare merito Pius VI eidem affinem propositionem synodi Pystoriensis iterum proscripsit.

CAPUT VI.

DE CRUCE.

153. Supervacaneum quodammodo videri poterit, peculiarem instituere quæstionem de Cruce post ea, quæ de reliquiarum ac imaginum cultu disputavimus. Vel enim agitur de vivifica Cruce ipsa, cui Christus affixus est, et in censum ea venit sacrarum reliquiarum, inter quas principem locum obtinet; vel agitur de Cruce, quæ ad illius conformationem configurata est, et hæc inter imagines sacras est computanda. Cum tamen Crux proprios adversarios nacta sit, ac mos jam obtinuerit de ea ex professo agere, ne videamur a majorum instituto discedere, breviter præcipua saltem attingemus, quæ ad hoc argumentum referuntur. Ea autem sunt, ut innuimus, tum Crux ipsa dominica, tum ejus imago, tum denique Crux quæ in signo transeunte consistit; quæ quidem omnia unica propositione complectimur, ne longius argumentum istud protrahamus.

1) *Epist.* XXXII, *ad Sever.*

2) Cf. Bellarm. lib. II, *De Imagin.* cap. 8.

3) Cf. Viva S. J. *Damnatarum thesium theologica trutina*, part. III, in prop. XXV ab Alex. VIII damn.

PROPOSITIO.

Omni superstitione vacat tum cultus quem Catholici Cruci dominicæ, ejusque imagini deferunt, tum usus Crucis signi quod passim ab ipsis usurpatur.

154. Ad fidem catholicam spectat hæc propositio, ut patet ex decretis superius allatis circa reliquias et imagines, et ex damnatione Stauromachorum, Claudii nempe Taurinensis, sæculo IX, aliorumque qui eum secuti sunt, ut Petrus de Bruis, Wicleffus, aliique obscuri nominis hæretici. Horum vafritiem adoptarunt Lutherus, Calvinus eorumque asseclæ [1]).

155. Sic vero assertam propositionem per partes evincimus, statim ac sæculo Ecclesiæ IV vivifica Christi Crux ab Helena reperta est, ut referunt gravissimi ejusdem ætatis scriptores [2]), coli cœpit, ab Helena primum, teste S. Ambrosio, qui ejusdem pietatem summopere commendat [3]), ac deinceps in universo christiano orbe. Cujus rei luculentissimum documentum ex eodem S. Doctore habemus scribente: *Sapiens Helena, quæ Crucem in capite regum locavit ut Crux Christi in regibus adoretur* [4]). Eadem habet S. Cyrillus Hierosolym. qui et illud addit: *Lignum illud sanctum Crucis testatur* (Deum esse Christum), *quod hodieque apud nos cernitur; et per eos, qui cum fide particulam ex illo capiunt, totum istinc orbem terrarum fere complevit* [5]); id ipsum testantur S. Joan. Chrysostomus [6]), Theodoretus [7]), S. Paulinus Nolanus [8]), adeo ut vere scripserit Rusticus Diaconus: *Clavos quibus confixus est* (Christus), *et lignum venerabilis Crucis, omnis per totum mundum Ecclesia absque ulla contradictione adorat* [9]), cui consonat S. Joan. Damascenus [10]).

1) Cf. Bellarm. lib. II, *De Imag.* cap. 26. Gretser. in erudito op. *De Cruce* tribus vol. fol. ed. cit.

2) S. Ambrosius in *Orat. funebri Theodosii Imp.*; S. Paulinus Nolan. *Epist.* XXXI, *Ad Sulpic. Severum* n. 5, ed. Murat. Veron. 1736; Sulpicius ipse lib. II, *Sac. Hist.* cap. 34; Socrates lib. 1, cap. 17; Theodoretus lib. 1, cap. 18; Sozomen. lib. II, cap. 1 et 2; ac citra Helenæ mentionem Eusebius lib, III, *Vitæ Constant.* cap. 30, (de quo cf. Bolland. tom. III, Augusti pag. 565, §. 8 et seqq. ed. Antverp. n. 75), et S. Cyrillus Hierosolym. in *Epist. ad Constantium* n. 3; hic porro fuit testis ocularis; Ruffinus *Hist. Eccl.* lib. I, cap. 7 et 8.

3) *Orat.* cit. *de obitu Theodosii*, n. 46, ed. Maur. ubi vid. not. edit.

4) Ibid. n. 48.

5) *Catech.* X, n. 19: *Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ λαμβανόντων ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρῶσαν.* Ac rursum *Catech.* IV, n. 10, et *Catech.* XIII, n. 4. Cf. not. Touttéi ad hunc loc. ubi vindicat miraculum a Cyrillo et Paulino commemoratum, quod Crux licet toties per frustula inde decerpta imminui deberet, tamen nullum detrimentum fuerit passa. Ex quo cadunt, quæ Salmasius et ex eo Breckenridge ore profano dixerunt, posse ex reliquiis Crucis, quæ circumferuntur, aut silvam cæduam exsurgere, aut navem extrui.

6) In lib. *Quod Christus sit Deus*, n. 9.

7) *Hist. eccles.* lib. I, cap. 18.

8) *Epist.* XXXI, *Ad Sulp. Ser.*

9) Tom. 4. *Bibl. Patrum* De la Bigne, col. 1154.

10) Lib. IV, *De Fide orth.* cap. 11.

De hoc peculiari argumento Cf. Zaccariam in *Symbolis Gorianis* Florentiæ editis vol. IX, pag. 67 et seqq. ubi pluribus veritatem hujus crucis inventionis vindicat.

156. Nec mirum est, lignum ipsum Crucis, in qua fixus est Redemptor hominum, et quam salutari rore sui sanguinis adspersit, quæque præcipuum promerendæ nostræ salutis instrumentum fuit, ut propterea σωτήριος, id est *salutaris* proprie nominetur, quod Theodoretus observat [1]), in tanta veneratione fuisse, cum videamus vel a primis sæculis in summo honore ac pretio ejus effigiem Christi fideles habuisse. Exinde enim conficta illa ab ethnicis in Christianos calumnia, cruces omnes ab illis adorari, de qua superius egimus. Non enim de nihilo, ut animadvertit Petavius, apud gentes rumor iste percrebuerat, cruces omnes, etiam noxiorum, a Christianis in honore cultuque haberi, neque hoc illis potuissent unquam objicere, nisi certas venerari ipsos vidissent [2]).

157. Deus ipse crebris miraculis hunc sibi cultum acceptum esse testatum voluit. Huc siquidem refertur celebris illa, quæ vigilanti Constantino Imperatori visio in cœlo facta est, quam refert Eusebius de *Crucis trophæo* cum inscriptione: ***Hoc vince*** [3]); tum jussum a Christo eidem per quietem apparente datum, ut ad signi illius similitudinem quod viderat, fabricandum curaret vexillum, quo tanquam præsidio certissimo uteretur in præliis contra impetus hostiles; prout reipsa Imperator effecit ac *Labarum* nuncupavit [4]), sibique salutare esse perpetuo expertus est [5]). Huc pariter spectant, quæ de prodigiosa Crucis effigie in Judæorum vestibus impressa referuntur, cum ipsi, jubente Juliano apostata templum hierosolymitanum instaurare aggressi sunt [6]).

158. Patres propterea effusi sunt in crucis cultu extollendo quorum testimonia vulgata sunt ac omnium manibus teruntur, quin necesse sit ea recensere [7]). Novimus insuper ex certissimis documentis, Crucis effigiem in altaribus antiquitus collocatam fuisse, ac proinde cultu veneratos eam fuisse primos Christi fideles [8]).

1) *Quæstio.* XXVI, *in Genes.*

2) Lib. XV, cap, 11, §. 4.

3) Lib. I, *De vita Constant.* cap. 28.

4) Euseb. ibid. cap. 29 - 32.

5) Cf. eund. Euseb. ib. lib. II, cap. 7 et seq.; Sozomen. lib. II, cap. 1. Adversus Jac. Oiselium, qui in *Thesauro antiquorum numismatum*, Jac. Tollium qui in notis ad Lactantii librum *De mortibus persecutorum*, et Joan. de Hoornebeck Leid. profess. qui in *Examine bullæ Urbani* VIII, *de cultu imaginum*, a pag. 101 fictum autumarunt a Constantino visæ crucis miraculum. Cf. Baluzium in adnotationibus ad eundem Lactantii librum, et Norisium Lect. VIII contra Albert. Fabricium, qui admissa veritate historica hujus facti, negat prodigiosam fuisse hanc crucem, ac literas *Τούτῳ νίκα* cruci circumpositas putat explicari facile posse per naturale phænomenon, scilicet per quatuor parelia sibi invicem opposita ac per halonem solarem. Vid. Trevoltienses ad an. 1724; Gusta in *Vita Constantini*, Jacuzzi *Syntagma quo apparentis magno Constantino crucis historia complexa est universa,* ac Joan. Bapt. Toderini, *Dissertat. de Constantiniana crucis apparitione*, in collect. dissert. Zaccariæ tom. XIII.

6) Cf. Socrat. lib. III, cap. 20; Sozom. lib. V, cap. 22; Theodoret. lib. III, cap. 20; Ruffin. lib. I, cap. 39.

7) Cf. Gretser. *De Cruce*, tom. I, tribus prioribus libris.

8) Cf Gretser. op. cit. lib. II, cap. 10, 13. In excavationibus Pompejanis intra cubiculum illius domus, quæ Pansam ha-

159. Restat ut aliqua demum adjiciamus circa illud, quod Tertullianus vocat *signaculum frontium*, seu quod Crucis signum transiens dicitur ac manus agitatione formatur, et rebus quandoque benedicendis adhibetur. Antiquissimum esse ejus usum in Ecclesia non negant Protestantes, dummodo tamen veluti nuda ceremonia et ad fidei professionem instituta spectetur. Atqui ad emerendam præterea utilitatem aliquam hæc ceremonia instituta est.

160. Etenim nec nudam nec otiosam, sed ad multas opportunitates efficacem, existimatam fuisse ab ipsis Ecclesiæ primordiis piam hanc ceremoniam evincunt trita illa Tertulliani verba, quæ afferri solent ad ostendendam signi istius antiquitatem: *Ad omnem progressum*, ait ipse, *atque promotum; ad omnem aditum et exitum; ad vestitum*, *calciatum*, *ad lavacra*, *ad mensas*, *ad lumina*, *ad cubilia*, *ad sedilia; quæcumque nos conversatio exercet*, *frontem Crucis signaculo terimus* 1). Quomodo autem ad omnes ejusmodi usus adhibitum fuisset signaculum istud, si ad solam fidei professionem, ut Casaubonus contendit, usurpabatur?

161. Hoc insuper signo fugari solitos dæmones, et admiranda quædam fuisse peracta, multis iterum Patrum tum testimoniis, tum exemplis intelligimus. Epiphanius enim, Gregorius Nazianz., atque Nyssenus, Athanasius, Cassianus, Joan. Chrysost., Prudentius aliique passim apud Gretserum 2) testantur ac plurima item prodigia per salutare hoc signum patrata fuisse, maleficas incantationes dissipatas, morbosque depulsos. Quinimo et aquam eodem crucis signo ac benedictione consecrare veteres consuevisse adversus dæmonum magorumque præstigias, eamque pietatem ingentibus interdum miraculis gratam sibi esse Deum ostendisse iidem antiqui Patres sæpissime produnt 3).

162. Ex his igitur patet dominicam Crucem omni esse veneratione dignam, omnique honore, non quidem propter se, verum propter piacularem hostiam, quæ ab ipsa pependit, ex qua ingens Deo gloria parta est, summa nobis utilitas, plenusque relatus est de morte ac inferno triumphus.

buit dominum, in pariete cui marmoratum est inductum, toreuma, Crucis effigiem exhibens repertum est. Paries, qui illi est e regione, exhibet imagines larium, quibus ethnici suas domos tuebantur. Ea urbs an. LXXIX a Christi nativitate fuit et combusta et obruta. Primis vero Ecclesiæ temporibus non raro evenisse credimus, ut in eodem tecto una atque eadem gens et Christianos et ethnicos numeraret inter suos. Vid. *A Letter addressed*, etc. seu *Epist. ad R. D. Burgess*... *data a R. D. Baggs* etc. Romæ 1836.

1) *Lib. de Corona milit.* cap. 3, ed. Rigalt. post quæ immediate subdit cap. 4: „Harum et aliarum disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætendetur auctrix, etc." Ex quibus patet, hunc usum ex traditione apostolica descendere. Cf. Grets. op. cit. lib. IV, cap. 7 et seqq.

2) Ibid. a cap. 20 ad 29.

3) Cf. Petav. *de Incarn.* lib. XV, cap. 10, Mabillon, *Præf. in sæc.* IV, *Bened.* §. 3.

INDEX.

TRACTATUS DE INCARNATIONE.

INDEX.

TRACTATUS DE CULTU SANCTORUM.

PRAELECTIONES
THEOLOGICAE

QUAS IN COLLEGIO ROM. SOC. JESU

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU

IN EODEM COLL. THEOL. PROFESSOR.

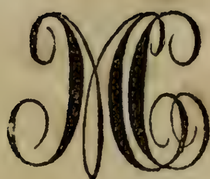
EDITIO POST SECUNDAM ROMANAM DILIGENTIUS EMENDATA

ET NOVIS ACCESSIONIBUS AB IPSO AUCTORE LOCUPLETATA.

VOLUMEN VII.

CONTINET TRACTATUS DE GRATIA CHRISTI ET DE SACRAMENTIS IN GENERE.

VIENNAE

TYPIS ET SUMPTIBUS CONGREGATIONIS MECHITARISTICAE.

MDCCCXLIV.

TRACTATUS

DE GRATIA CHRISTI.

TRACTATUS
DE GRATIA.

PROOEMIUM.

1. In eum præcipue finem Unigenitus Dei Filius nostram sibi sumpsit naturam, tum ut homines a labe et pœna eriperet, quam ipsi et primi parentis culpa contraxerant ac privata propria nequitia sibi quisque consciverat; tum etiam ut illos ad Dei consortium revocaret, atque ad æternam felicitatem eveheret. Deus enim proposuit, ut loquitur Apostolus, *in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt in ipso* 1). Hæc porro *instauratio* in impii justificatione potissime consistit, et in adjumentis, sive subsidiis, quibus homines adjuvantur ad eam sibi comparandam, atque in eadem jam adepta perseverandum, fructusque vitæ æternæ dignos eliciendos, donec ad Dei perveniant adspectum. Hæc autem sunt de quibus in præsentia agere instituimus, de gratia nempe, ut vocant, actuali, item de gratia sanctificante sive de justificatione, tum denique de merito, ex quibus profluit totius tractatus in tres partes distributio.

PARS PRIMA.

DE GRATIA ACTUALI.

2. Si magna illa *instauratio*, quam Christus perfecit per sacrificium mortis suæ, in eo potissime consistit, quod hominem lapsum reparat, atque in pristinum ex quo exciderat statum revocat, patet talem ac tantam inter statum hominis innocentis et lapsi, ac demum per Christum reparati intercedere necessitudinem ac dependentiam, ut alter ab altero divelli omnino non possit. Ex recta siquidem aut prava notione primævæ conditionis primorum parentum, aut ortho-

1) Ephes. 1, 9, 10.

doxa aut hæretica doctrina dimanat circa gratiam, atque ut deinceps videbimus, circa justificationem et meritum bonorum operum. Ex hoc enim primo veluti annulo tota contexitur series aut veritatum, quæ doctrinam catholicam constituunt, aut errorum sibi mutuo adversantium, quos pro diversa indole hæretici professi sunt ad illam quoquomodo labefactandam.

3. Ut igitur contrarius pateat aut veritatum aut errorum nexus, atque uno veluti intuitu dignoscatur primæ hujus tractatus partis conspectus, juverit hic subjicere diversa hæreticorum systemata, eaque conferre cum doctrina Ecclesiæ Catholicæ. Inde enim eruemus errorum seriem ex suo veluti principio, atque unitatem catholicæ doctrinæ ex suo pariter fonte profluentem. Magnam hinc præterea lucem mutuabimur ad intimius dignoscendam diversæ doctrinæ indolem, quam sive propugnare, sive convellere nobis proposuimus.

4. I. Itaque Pelagiani inficiantes primum parentem ad statum supernaturalem per gratiæ collationem fuisse evectum, ac dono integritatis a Deo cumulatum, confecerunt, nullam dari primigeniam labem quæ in posteros transmitteretur; nullum vulnus, nullam infirmitatem ex ea homines contrahere; homines sibi sufficere, neque eis opus esse alio subsidio seu gratia Salvatoris tum ad mandata servanda, tum ad acquirendum qualemcumque ut ut sublimem perfectionis gradum, ipsamque *ἀπαθείαν*, sive *imperturbabilitatem* assequendam. Ad hæc enim sibi comparanda in horum systemate habent homines dona Creatoris quibus instructi sunt; hinc omnem gratiæ interioris necessitatem rejecerunt.

5. II. Sociniani cum Pelagianis plane conveniunt. Rationalistæ eadem sectantes vestigia in eosdem errores lapsi sunt. In istorum enim systemate homo paradisiacus non fuit nisi typus primitivus idealis perfectionis ad quem in se referendum ejus posteri provocantur, cui additus est alius typus longe præstantior in Christo Jesu. Homo quippe ex principio naturali perfectibilitatis semper potest in perfectione adipiscenda ulterius progredi, ita ut non solum typum referre, sed etiam ipsum superare queat. Nullus datur status supernaturalis ex quo homo exciderit, aut ad quem revocari debeat, nulla præterea ipsi opus est gratia sive ad malum vitandum sive ad bonum prosequendum [1]).

6. III. Semipelagiani quamvis peccatum originale admiserint ejusque in posteros Adæ propagationem cum præcipuis saltem consectariis, quæ inde profluunt; non tamen omnia consectaria ejusmodi fassi sunt. Parum namque sibi constantes,

1) Cf. quæ de hoc argumento scripsimus tom. v, *De Deo Creat.* n. 491 et seqq. cum notis appositis.

dum plus quam par est liberi arbitrii viribus tribuerunt, initium salutis in homine collocarunt ac perseverantiam absque peculiaris gratiæ subsidio. Quare cum Pelagianis tum gratiæ necessitati quoad salutis initium et finem, tum ejus gratuitati detraxerunt, permiscentes statum integritatis cum statu elevationis ad ordinem supernaturalem per gratiam, qua primi parentes aucti a Deo sunt.

7. IV. Contra vero Novatores sæc. XVI, ex constituto semel principio, quod protoparentum integritas ac status supernaturalis partem essentialem constituerint humanæ naturæ, confecerunt, 1° per peccatum originale ita fœdatam in essentiali sua parte esse humanam naturam, ut nihil sani et integri ea retinuerit; 2° amisisse hominem liberum arbitrium, ita ut omni actu et potentia sive in intellectu sive in voluntate destitutus fuerit non solum ad pios motus, sed ad ipsa opera moraliter honesta elicienda [1]; 3° hæc opera sine gratia peracta totidem esse vitia et peccata; 4° gratiam hominem cogere ad agendum, seu gratiam humanæ voluntati ineluctabilem necessitatem inferre, aliaque ejusmodi, quæ ex eodem principio dimanant, quæque suo loco enucleatius exponemus. Interea ad scopum quem nobis hic præstituimus quod attinet, constat hominem in istorum systemate passive sub gratia se habere, nihilque agere eidem gratiæ assentiendo aut cooperando.

8. V. Bajus, et ex eo Jansenius ac Quesnellus Novatorum systema adoptantes quoad primam protoparentum conditionem, dum autumarunt justitiam originalem cum donis ac privilegiis conjunctis debitam eis fuisse ex ipsa creatione, in eosdem scopulos impegerunt, tum circa amissionem libertatis et opera infidelium et peccatorum, tum circa gratiæ naturam et efficaciam, tum denique circa prædestinationem absolutam. Quocirca si verba mutaveris, immo quandoque nec ipsa verba, recte vocaveris systema Jansenistarum systema Protestantium nova methodo propositum.

9. Ecclesia porro Catholica ex opposito principio de integritate primi hominis, deque ejus elevatione ad ordinem seu statum supernaturalem tanquam dono naturæ superaddito, accidentali ac plene gratuito, a quo ille per peccatum excidit, et cum eo universa ejus propago, oppositas recensitis erroribus et contradictorias consecutiones deduxit. Ac 1° quidem docet, tum integritate, tum elevatione ad statum supernaturalem hominem per peccatum destitutum esse, seu penitus amisisse justitiam originalem cum donis ipsi justitiæ conjunctis. 2° In ordine ad statum supernaturalem et gratiam sanctificantem docet, hominem lapsum secundum animam mortuum esse; in ordine

1) Cf. ibid. n. 484 et seqq. et in not.

autem ad integritatem ipsam secundum animam et corpus in deterius mutatum fuisse. 3° Relate pariter ad hanc integritatem liberum hominis arbitrium per peccatum viribus fuisse attenuatum et inclinatum. 4° Cum vero hæc omnia relativa sint ad privilegia et dona gratuita naturæ superaddita eique accidentalia, patet ex Ecclesiæ Catholicæ doctrina, hominem lapsum his privilegiis et donis gratuitis expoliatum in eum statum incidisse, in quo, dempta culpa, fuisset conditus, si Deus noluisset eum ad ordinem supernaturalem elevare ac integritate cæterisque donis cumulare; illi propterea imbecillitati obnoxium quam per se postulat naturæ humanæ conditio. 5° Hinc Ecclesia docet nulla ratione posse hominem quidpiam sua virtute aut desiderare, aut velle, aut operari in ordine ad statum supernaturalem, sed ad eum recuperandum omnino necessariam ei esse gratiam Salvatoris. 6° Quod consequens est, hanc gratiam esse prorsus gratuitam, atque ex mera Dei largitate, propter Christi merita homini concedi. 7° Cum tamen homo lapsus, ex dictis, liberum arbitrium, quale natura humana in se spectata exposcit, conservaverit, nec illud fuerit debilitatum, nisi relate ad eum statum integritatis ex quo excidit, hinc docet Ecclesia, hominem posse libere cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti per gratiam, atque etiam dissentire si velit [1]); respuit proinde doctrinam de gratia necessitatem inferente. 8° Ex eodem principio profluit ejusdem Ecclesiæ doctrina, juxta quam homo lapsus per liberum arbitrium, quo non fuit destitutus, potest aliquod morale bonum velle et efficere, ac opera moraliter honesta, seu sine gratia peracta, non esse totidem peccata [2]). 9° Docet tamen in arduis præceptis, et cum gravibus urgetur tentationibus, hominem lapsum gratia medicinali indigere, sive ad illa adimplenda, sive ad has superandas, prout auxilio aliquo, licet naturalis ordinis, pariter indiguisset, si Deus homini a se condito neque adjecisset donum integritatis, neque eum elevasset ad ordinem supernaturalem [3]). 10° Demum, cum Christus universum humanum genus instauraverit seu reparaverit, Deus vero etiam supposita originali noxa, omnes homines salvos fieri voluerit, fideles præsertim ac justificatos, docet Ecclesia, Deum pro opportunitate auxilia necessaria omnibus conferre, præsertim fidelibus ac justis ad ea præstanda, quæ propriis viribus præstare non possent [4]).

1) Huc referuntur can. 4 et 5, sess. VI, Concil. Trid. ac propositiones in Bajo et Quesnello proscriptæ, quas inferius dabimus. Cf. interea in Tract. cit. 484 et seqq.

2) Ex can. VII, sess. cit. Conc. Trid. et propp. damnatis in Bajo et Quesnello, quas suo loco adducemus.

3) Cf. Tract. cit. n. 338 et seqq.

4) Cf. quæ scripsimus tom. IV, Tract. *De Deo ejusque attributis*, n. 460 et seqq.

10. Et hæc satis in præsentia sint, quoad utriusque systematis hæretici ac doctrinæ catholicæ expositionem; cætera enim quæ ex oppositis utriusque adversæ doctrinæ principiis consequuntur sive sint errores sive veritates, pergemus explanare ubi erit locus, cum scilicet de justificatione ac merito agemus, deinde etiam cum de sacramentis.

11. Interea ex duplici conspectu, quem breviter ac summatim exposuimus, tum errorum, in quos hæretici prolapsi sunt, tum veritatum catholicarum, quas tenet Ecclesia, cum cujusque origine, nexu ac dependentia, patet quodnam munus nostrum sit in prima hac tractatus parte [1]). Agendum scilicet erit de gratiæ necessitate, de ejusdem gratuitate, ut vocant, natura ac distributione. In totidem propterea capita hanc tractatus partem dispertiemur, præmissa ejusdem actualis gratiæ multiplici acceptione ac divisione, ut methodo ac perspicuitati ita consulamus.

CAPUT I.

PRAELIMINARE.

DE GRATIAE ACTUALIS ACCEPTIONE ET DIVISIONE.

12. I. Gratia generatim sumpta quodvis donum aut beneficium significat, sive externum sive internum, ex mera liberalitate a Deo rationali creaturæ tributum. Quo sensu creatio, conservatio, aliaque his adnexa, multo magis lex, doctrina, exempla atque alia his similia gratiæ nomine donari possunt. Id ipsum dicatur de donis illis, quæ vulgo *gratiæ gratis datæ* nuncupari solent, cujusmodi ex. gr. essent potestas miracula edendi, vaticinia, etc. quæ in aliorum potius quam in illius qui ea recipit utilitatem cedunt.

13. II. Prout vero hic accipitur, gratiæ nomine intelligimus gratuitum illud internum auxilium, quod Deus per Christi merita homini lapso largitur, tum ut ejus infirmitati consulat, atque ita ipse valeat mala declinare ac bona præstare, tum ut eum erigat ad statum supernaturalem, atque idoneum faciat ad actus supernaturales eliciendos, ut justificationem possit adipisci, in eaque jam adepta perseverare, donec perveniat ad vitam æternam.

14. Ex hac porro gratiæ notione non modo patet agi hic de dono gratuito ac interno naturæ superaddito, cujus causa *efficiens* Deus sit, *meritoria* Christus, *finalis* vita æterna;

1) Hæc autem, quæ vix hic adumbravimus, latius explanabimus in hujus primæ partis decursu, cum nempe veritates catholicas constituemus adversus contrariam doctrinam singulorum adversariorum.

verum etiam de dono illo agi, cujus duplex est effectus, tum scilicet subveniendi naturæ infirmitati per peccatum contractæ, tum hominem lapsum restituendi in statum supernaturalem, ex quo homo ipse per Adæ culpam exciderat, ut sic idoneus efficiatur ad actus supernaturales eliciendos, qui impetratorii quidem esse possunt justificationis, non autem meritorii ipsius justificationis, aut vitæ æternæ. Hos enim, ut postea videbimus, non potest homo, nisi insuper gratia sanctificante sit instructus, elicere. Quatenus gratia hominem lapsum sanat ab infirmitate in quam per amissionem doni integritatis incurrit eique præbet vires ad bene agendum, ad superandas tentationes, atque ad malum declinandum, gratia *medicinalis* nuncupatur; quatenus autem hominem elevat ad statum supernaturalem, gratia *elevationis* vocari consuevit.

15. Quamvis passim utrumque officium simul gratia præstet, attamen duo hæc simul permisceri non debent, cum ex tali permixtione nec pauca nec levia incommoda oriantur. Fieri enim potest, ut gratia conferatur tantum ad robur addendum, ut homo ea præditus ardua perficere aut mala valeat declinare, uti in infidelibus contingit, quin propterea ipsorum opera dici possint supernaturalia; tum etiam fieri potest, ut detur gratia solum ad ponenda opera supernaturalia, aut etiam meritoria quin vires addantur, cum nempe agitur de re facili ad quam vires naturales pertingere possunt. Hinc est quod distinguere solent theologi inter *substantiam* operis, ac ejusdem, ut vocant *supernaturalitatem*. Ad substantiam operis sufficit gratia supernaturalis *entitativa*, ut scholæ loquuntur; ad ejus supernaturalitatem requiritur præterea *objectum formale*, seu *motivum* supernaturale. Quando vero duo hæc simul concurrunt, exurgit gratia illa, quæ proprie ac stricte sumpta supernaturalis est, et ita nuncupatur tum nempe ratione *sui*, tum ratione *modi*. Cæterum prius quod recensuimus gratiæ officium potissime afficit voluntatem, posterius afficit potissime intellectum.

16. Hæc enucleatius circa gratiæ notionem exponere voluimus ad omnia adversariorum diverticula præcavenda. Si quis porro cuperet accommodatiorem gratiæ actualis definitionem, eam dicimus: ***Donum Dei internum ac supernaturale creaturæ rationali per Christi merita concessum in ordine ad vitam æternam.***

17. III. Gratia sic exposita multifariam dividitur juxta varias ejus operationes aut etiam exitum. Nos potiores ac celebriores divisiones ad finem quem intendimus, subjiciemus.

18. Prima partitio est in gratiam *prævenientem* sive *excitantem*, quæ et *operans* interdum dicitur, et in gratiam *cooperantem* sive *concomitantem*. In hanc divisionem concedunt

veteres ac recentiores, ast non eadem fortasse veteribus ac recentioribus sub his denominationibus significatio est. Etenim S. Augustino gratia præveniens nihil aliud est nisi gratia, quæ nullum antecedens meritum supponit, sed omne meritum *prævenit* 1); a recentioribus autem gratiæ prævenientis nomine intelliguntur motus illi indeliberati, qui ad bonum alliciunt ac in nobis a Deo excitantur sine nobis, quatenus a nostra non pendent voluntate. Quod sedulo notandum est tum ad S. Doctoris intelligentiam, tum ad præcavendam confusionem 2). Gratia cooperans est concursus supernaturalis ad illud bonum volendum et eliciendum ad quod per gratiam prævenientem excitatur humana voluntas, quia Deus gratia sua simul cum humana libera voluntate ad bonum faciendum cooperatur. Hoc inter utramque gratiam intercedit discrimen, quod gratia præveniens immediate in intellectum, mediate autem agat in voluntatem; gratia vero cooperans afficiat directe ac immediate voluntatem. Si motus quos excitat gratia præveniens sunt ordinis supernaturalis, tunc actio quæ elicitur per gratiam cooperantem erit supernaturalis, secus consistent in ordine naturalis honestatis, ut in infidelibus contingere solet. Utrique autem gratiæ simul sumptæ prout supernaturalis est, convenit illa definitio S. Augustini, ut sit nempe gratia ***inspiratio dilectionis***, ***ut cognita sancto amore***

1) Nullus fortasse locus adduci potest ex S. Augustino, in quo ipse vocem *prævenire*, aut gratiæ qua nos Deus *prævenit*, aut gratiæ *prævenientis*, non usurpaverit eo sensu quem diximus. Satis hic sit decretorium ipsius testimonium afferre ex *Epist.* CCXVII, *ad Vital.* n. 28, edit. Maur. (quod in posterum semper subintelligendum est) ut pateat quænam sit ejus mens dum vocem *prævenire* adhibet; sic igitur loquitur S. Doctor: „Hæc et alia testimonia divina . . . ostendunt Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, et *prævenire* in hominibus bonarum merita voluntatum: ita ut voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur." Vid. etiam *Enchir.* 32, *De Natur. et Grat.* cap. 31, *Contra duas epist. Pelag.* lib. 2, cap. 9, n. 21. Item ib. cap. 8, n. 17, cap. 6, n. 11; lib. 4, cap. 6, n. 13; *De gestis Pelag.* cap. 14, n. 34; *Epist.* CCXIV, *ad Valent.* n. 4; *De Prædest.* cap. 3, n. 7, etc. Ac eodem sensu eandem vocem adhibet S. Prosper *Epist.* CCXXV, inter Augustinianas n. 3, 4, 5, 6. Præterea, quod animadvertendum est, ipsum Concilium Tridentinum sess. VI, can. III, ad S. Augustini mentem hanc vocem adhibuit ac in eadem significatione, quod pariter præstitit ib. cap. 5, ubi exposuit quo sensu declaraverit a Dei per Christum Jesum *præveniente* gratia exordium sumendum esse justificationis, dicens: „Hoc est ab ejus vocatione, qua *nullis eorum existentibus meritis* vocantur."

2) Nam quatenus gratia significat illustrationem, non potest nisi immediate afficere intellectum, qui solus capax est illustrationis, ac mediate afficit voluntatem, quatenus hæc motivis ab intellectu cognitis movetur ad aliquid optandum ac volendum. Sic etiam concupiscentia per motus suos indeliberatos nonnisi mediate et indirecte agit in voluntatem ipsam. Idque poscit natura ipsa creaturæ rationalis, quæ, nonnisi mediante intellectu, moveri potest ad aliquid volendum vel rejiciendum. Cum propterea affirmatur, gratiam *prævenientem* operari immediate in ipsam voluntatem, id intelligi debet quatenus ex dictis, in sensu veterum, gratia præveniens utramque gratiam complectitur *illustrationis*, et *inspirationis*, seu ut recentiores loquuntur, gratiam *prævenientem* et *cooperantem*. Cf. Zorzi *Prodromo della nuova enciclopedia italiana.* Siena 1799, Appendice *Grazia efficace*, n. 5 et seqq.

faciamus [1]), seu, ut alibi idem loquitur, quæ datur *non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus; nec solum ut diligenda credamus, verum etiam ut credita diligamus* [2]).

19. Partitio altera est in gratiam *sufficientem* et *efficacem*. Sufficiens gratia ea dicitur, quæ caret effectu, seu cui voluntas non assentitur; efficax contra ea est, quæ obtinet effectum ad quem datur, seu cui consentit voluntas. Num vero hic assensus vel dissensus voluntatis repeti debeat ex diversa gratiæ sufficientis et efficacis natura, aut a sola libera hominis voluntate, non consentiunt doctores in scholis catholicis, quod suo loco exponemus.

20. Gratia sufficiens subdividitur in *proxime* ac *remote* sufficientem; proxime sufficiens vocatur ea, quæ præbet immediate vires necessarias ad agendum; remote autem sufficiens ea dicitur, quæ nonnisi mediate ex. gr. per orationem ejusmodi vires suppeditat.

21. Cum interdum in hac ipsa prima tractatus parte necessario mentionem inducere debeamus de gratia sanctificante, seu habituali, ne penitus ignoretur quid sub hoc nomine veniat, ipsius subjicimus notionem ad dicendorum intelligentiam. Gratia itaque *sanctificans*, seu, ut præfertur, *habitualis* ea est, qua homo immediate conjungitur Deo, fit justus, ac vitæ æternæ hæres, estque in homine permanens et per modum habitus eidem inhærentis concipitur. Qui ea ornatus est dicitur esse in statu gratiæ. Verum de hac postea.

22. His, quatenus opus erat, circa variam gratiæ acceptionem et divisionem expositis, iter quod nobis constituimus jam aggredimur.

CAPUT II.

DE GRATIAE NECESSITATE.

23. Quadruplici ratione gratia actualis dici ac esse potest necessaria; vel scilicet ad opus ordinis naturalis, vel ad opus ordinis supernaturalis, vel ad opus meritorium, vel denique ad perseverandum in bono usque ad vitæ exitum. Varii porro nobis occurrunt adversarii pro diversis hujus necessitatis respectibus quos recensuimus. Pelagiani sub quovis respectu

1) *Lib.* 4, *ad Bonif.* seu *Cont. duas epist. Pelag.* cap. 5, n. 11.

2) *Lib.* 1, *De Grat. Christi*, cap. 12, n. 13. Hæc est gratiæ idea quam constanter prædicat S. Augustinus, qui lib. 2. *De peccat. meritis*, cap. 17, n. 26, munus gratiæ demonstrat in eo esse, „ut innotescat quod latebat, et suave fiat quod non delectabat;" et ib. cap. 19, n. 32, vocat gratiam *certam scientiam et victricem delectationem . . . lucem, qua illuminantur tenebræ, et suavitatem, qua dat fructum suum terra nostra.*

divini hujus auxilii necessitatem rejiciunt. Semipelagiani hanc necessitatem aggrediuntur tum quoad initium fidei, tum quoad perseverantiam. Novatores ac Jansenistæ ex adverso nimis urgent hanc ipsam necessitatem, dum contendunt sine gratia actuali, nullum opus moraliter bonum agere hominem posse, vel etiam non posse sine fide; imo neque præstare posse bonum opus qualecumque sine justificatione aut gratia sanctificante. Cum igitur ex contrario principio profluxerint ejusmodi errores, et alii per defectum, ut præfertur, alii vero per excessum æque impetant gratiæ necessitatem, ut perspicuitati consulamus, in quatuor distinctos articulos hoc totum argumentum partiemur, in quorum duobus prioribus adversus eos qui per defectum, in duobus posterioribus adversus eos qui per excessum pugnant, circa gratiæ necessitatem agemus. Sic enim, omnem evitantes confusionem, universam qua late patet doctrinam complectimur catholicam sub uno eodemque capite, ex quo deprehendemus quid homo possit aut non possit propriis viribus tum in ordine supernaturali, tum in ordine naturali, ac demum quousque sese extendat gratiæ necessitas ad opera sive supernaturalia, sive moralia elicienda.

ARTICULUS I.

De erroribus Pelagianorum circa gratiæ necessitatem.

24. Cum primus hominum parens in systemate Pelagianorum, ut innuimus, neque supra naturæ suæ conditionem a Deo evectus fuerit per gratiæ sanctificantis collationem, neque auctus dono integritatis, hinc Adam per peccatum nec excidit a tali statu, nec ullam infirmitatem contraxit; id est, neque expoliatus fuit supernaturalibus, neque fuit vulneratus in naturalibus. Quapropter ejus filii sine peccato nascuntur, ac in eodem statu nascuntur, in quo primus homo a Deo conditus fuit cum nativa illa imbecillitate quæ propria naturæ humanæ est, obnoxii ignorantiæ, concupiscentiæ colluctationi, ac demum morti. In hac hypothesi facile erat inferre neque Adam post peccatum, neque ejus posteros qualicumque indigere auxilio supernaturali, quo ad statum supernaturalem restituerentur, neque adjutorio quo aut eorum intellectus illustraretur, aut voluntas validior redderetur ac idonea ad bonum quodvis peragendum, aut ad superandos tentationum impetus. Quod si a Deo ejusmodi conceduntur subsidia, ea quidem faciliorem efficient hominis laborem tum ad veritatis inquisitionem, tum ad bonum præstandum: verumtamen ejusmodi præsidia aut forent externa, aut si interna, absolute ac per se minime essent necessaria.

25. Tale est Pelagianorum systema, quod totam evertit gratiæ necessitatem; illud tamen Pelagius aperte minime professus est, sed verbis est usus ad fallendum compositis, utpote qui et Catholicus videri et hæreticus esse vellet. Etenim 1° gratiam fassus est, sed gratiæ nomine dona naturalia Creatoris significabat; 2° gratiam aliam addidit præter naturam, nempe legem ac revelationem; 3° exempla Christi, ac peccatorum remissionem; 4° his juxta aliquos adjecit aliquam interiorem illustrationem, qua indirecte saltem excitaretur hominis voluntas ad *facilius* operandum. Quo referuntur S. Augustini verba lib. ***De gratia Christi***, ubi postquam Pelagii dictum commemorasset: ***Ut quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam;*** subdit: ***Tolle*** FACILIUS, ***et non solum plenus, verum etiam sanus est sensus*** [1]). Hic stetit Pelagius cum suis celebrioribus discipulis Cœlestio et Juliano. Siquidem nunquam admisit necessitatem gratiæ, qua immediate excitaretur atque adjuvaretur voluntas ad actus supernaturales eliciendos, tum nempe quoad ipsius actus substantiam, ut præfertur, tum quoad modum; nunquam scilicet admisit gratiam voluntatis, seu, ut ajunt, inspirationis. Quod vero spectat ad gratiam prævenientem, in sensu nempe, quo eam recentiores theologi exponunt, de motionibus indeliberatis, quibus per illustrationem excitamur ad bene agendum, eatenus eam admittere visus est, quatenus facilior nobis per ipsam redditur actuum salutarium ac mandatorum executio, minime vero quatenus ad actus singulos eliciendos sit absolute necessaria. Dixi in sensu, quo gratiam ***prævenientem*** exponunt recentiores theologi; siquidem prout hanc vocem veteres accipiebant de gratia interioris illustrationis et inspirationis, seu operante et cooperante, quæ omnem meritum nostrum præveniret, eam, ut videbimus cap. seq., nunquam admiserunt Pelagiani.

26. Ex his colligimus, 1° controversiam, quæ inter Pelagianos et S. Augustinum viguit circa gratiæ necessitatem, in postrema periodo tandem deductam esse ad necessitatem gratiæ, quæ immediate afficeret voluntatem eam præveniendo ac adjuvando; non autem, ut perperam contendit Jansenius, ad gratiam, quæ necessitatem inferret voluntati, quam a Pelagio admitti exigeret S. Augustinus [2]). 2° Hanc gratiæ necessita-

1) Cap. 29, n. 30. Nonnulli ex his Augustini verbis conjiciunt Pelagium tandem aliquando admisisse veram gratiam interiorem illustrationis et inspirationis; ast perperam, ut patet ex iis, quæ scribit ibid. S. Doctor cap. 26, n. 27: „Istam Dei gratiam in divinis eloquiis manifestam etiam Pelagius *manifeste fateatur*, seque tamdiu contra sensisse non operiat impudentissimo pudore, sed dolore saluberrimo aperiat . . . *Cognitionem et dilectionem*, sicut sunt discernenda, discernat."

2) Lib. 5, *De hæresi pelagiana*, cap. 11, pag. 110, edit. Rothomag. 1652, et sic in posterum, hac enim editione utor. Ibi igitur Jansenius totus in eo est, quod adstruat quartum statum contro-

tem, quatenus complectitur et prævenientem et cooperantem, ad actus singulos salutares absolutam esse, ut adstruebat S. Augustinus partes Ecclesiæ Catholicæ sustinens, secus ac vellet Pelagius ejusque discipuli [1]). Ambæ propterea hæ veritates catholicæ sequentibus propositionibus propugnandæ sunt ac vindicandæ adversus expositos Pelagianorum errores. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Ad omnes et singulos actus salutares necessaria est interior Spiritus Sancti gratia illustrationis et inspirationis.

27. Est de fide; duobus siquidem his canonibus eam confirmavit Concilium Trid. sess. VI, can. II: *Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit: quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægre tamen et difficulter possit; anath. sit.* Et can. III: *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet . . . anath. sit.* Præiverant Concilio Tridentino in hac ipsa doctrina catholica adstruenda plura Concilia in causa Pelagianorum celebrata, ut Diospolitanum an. 415, in quo fuit proscriptus septimus Pelagii articulus his verbis conceptus: *Gratiam Dei atque adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero ar-*

versiæ pelagianæ in eo stetisse, ut Pelagius contenderet gratiam nullam inferre necessitatem libero arbitrio, ita ut voluntas ei semper possit resistere aut obtemperare, contra vero S. Augustinus juxta Catholicæ Ecclesiæ fidem exigeret præterea, ut talem gratiam admitteret, quæ cogeret voluntatem ineluctabili necessitate ad agendum.

1) Circa historiam pelagianæ hæreseos cf. Petavium *De Pelagianorum et Semipelagianorum hæresi*, lib. un.; Card. Noris, *Histor. pelagianæ*, lib. primo, opp. edit. Veron. 1729, tom. I; Joan. Garnerium S. J. *Dissert. in historiam pelagianam*, quæ extant in appendice Augustiniana Joan. Clerici, pag. 40 et seqq.; nec non Marii Mercatoris opera studio Joan. Garnerii, Paris. 1673, præsertim appendicem posteriorem ad primam partem operum Marii Mercatoris complectentem dissertationes septem, in quibus integra continetur historia pelagiana pag. 125 et seqq. Tanti porro fecit Card. Norisius lucubrationes Joan. Garnerii, etsi in omnibus ei non assentiatur, ut scripserit ad Magliabecum: „Hoc tamen te monitum velim, ne feliciori aliis in scriptis Garnerii eruditioni quidpiam per me detractum putes; illum enim tanti facio, ut si ejusdem de rebus pelagianis commentaria, historiam, quam de eadem hæresi hoc anno patavinis typis excusam emisi, prævenissent, mea statim scripta (quod sincere affirmo ac sancte juro) in angulum omnino projecissem" (tom. III, opp. col. 1176). Cf. præterea Nat. Alexandrum *Histor. Eccles. sæc.* V, cap. 3, *De hæresibus, quibus infestata Ecclesia est sæc.* V, art. 2 et 3; nec non duas egregias P. Livini Meyer dissertationes, quarum altera perstat ad calcem vol. I, *Hist. de auxiliis*, edit. Antverp. 1705, pag. 734, sub hoc titulo: *Dissert. de genuinis Pelagii et Massiliensium erroribus;* altera ad calcem vol. II, *Hist. de auxiliis vindicatæ*, Bruxel. 1715, dissert. IV, cui titulum præfixit: *De Pelagianorum et Massiliensium contra fidem erroribus.*

bitrio esse vel in lege ac doctrina 1). Milevitanum secundum, seu potius Carthag. III, an. 416, in cujus cap. IV statuitur: *Quisquis dixerit, gratiam Dei per J. C. D. N. propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, quid vitare debeamus: non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anath. sit . . . . . Utrumque donum Dei est, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus* 2); pariter Arausicanum II, an. 529, can. VII: *Si quis per naturæ vigorem*, inquit, *bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere; sive salutari, id est, evangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti . . . hæretico fallitur spiritu* 3).

28. Hanc porro doctrinam Sacras Literas tradere sic luculenter evincimus: Juxta Scripturam omnes ac singuli actus salutares gratiæ adscribendi sunt, si ex eadem, nos sine gratia nec cogitare, nec velle, nec operari quidpiam possumus, quo ad salutem perveniamus; jam vero id constanter de nobis prædicat Scriptura. Etenim ad cogitationem quod attinet, sic loquitur Apostolus: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est;* II Cor. III, 5. Quoad voluntatem præterea et actionem idem Apostolus scribit: *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate;* Philipp. II, 13. Ac universim pronunciat: *Ipsius* (Christi) *factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus;* Ephes. II, 10. Ex quibus patet nos in ordine ad æternam salutem comparari rebus non existentibus, quæ scilicet ex nihilo educuntur, ut sint, subsistant et agant. Hæc autem cohærent Christi ipsius verbis Joan. VI, 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum;* et ib. XV, 4 et 5: *Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere.* Quare nisi jugiter Christus gratia sua præsto sit homini, nihil omnino ipse ex se potest aut cogitare, aut velle, aut operari, quod salutare sit. Optime propterea S. Augustinus hæc Christi verba commentans ait: *Sive parum, sive multum sine illo fieri non potest, sine*

1) Cf. *Acta Concil.* Hard. tom. I, col. 2011. De vafritie Pelagii ad Synodum Diospolitanam decipiendam cf. modo citt. Auctores.

2) Ibid. col. 1218.

3) Ibid. tom. II, col. 1099.

quo nihil fieri potest [1]). Hinc S. Jacobus: ***Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum;*** cap. I, 17.

29. Non alium porro fuisse Ecclesiæ sensum multiplici ratione patet, quin singillatim Patrum testimonia adducere debeamus: ac primo ex ipsa agendi ratione Pelagii, qui cum primum innovare quidpiam circa hunc articulum nisus est, catholicis formulis hæresim suam tegere contendit, nec nisi ambiguis verbis vafritiem suam propinare ausus est [2]). Argumentum igitur ineluctabile est, contrariam plane doctrinam in Ecclesia viguisse. Ex eo præterea constat, quod simul ac Episcopi suspicati sunt dogma catholicum de gratiæ necessitate a Pelagio appeti, illico undique in Concilia coëuntes in hæresiarchæ doctrinam inquisierint eamque proscripserint, nec aliter valuit Pelagius damnationis sententiam effugere, quam repudiando (quamvis subdole id fecerit) articulos novæ doctrinæ, qui ipsi adscribebantur. Tertio tandem liquet ex eo, quod detecta fraude et omni ambiguitate sublata, ab universa Ecclesia proscripta fuerit nova doctrina tanquam hæretica [3]). Sane tum S. Hieronymus, qui omnium primus in arenam descendit adversus Pelagianos, ac deinceps S. Augustinus, tanquam in novarum rerum auctores ac hæretica dogmata serentes, insurrexerunt. Præscribebat igitur Ecclesiæ Catholicæ doctrina hisce innovationibus.

30. Demum systema Pelagianum ratio theologica duplici ex capite evertit, ac primo ex falso principio unde profluit, hominem scilicet paradisiacum ad statum supernaturalem minime fuisse evectum, nec proinde per peccatum ab eo excidisse amittendo justitiam originalem, cui ejusmodi elevatio erat conjuncta. Porro nos contrarium suo loco ostendimus [4]). Secundo ex proportione, quæ intercedere debet inter finem ac media. Jam vero si finis, ad quem homo per Christum reparatus pervenire debet, est supernaturalis beatitudo, ut pariter alibi a nobis demonstratum est [5]), media item ad eum

1) *Tract.* LXXXI, *in Joan.* n. 3.

2) Hac ratione fefellit Synodum Palæstinam, dum aliud teneret, aliud profiteretur; quare absolutus dimissus est. Postea tamen, fraude detecta, et iterum et sæpius damnatus est. Hic observare juverit hæreticos ipsis suis innovationibus testimonium reddere avitæ fidei, quæ ante ipsos in Ecclesia obtinuit; dum enim numero pauci sunt, nonnisi timide atque cunctanter novitates suas incautis propinant verbis ambiguis atque ad fallendum compositis, ita ut ipsam catholicam doctrinam profiteri videantur. Quum numero validiores fiunt, larvam deponunt, ac palam hæresim detegunt, quam jamdiu in animo condiderant; ita sese gessit Arius, ita Nestorius, cæterique omnes, cum constans hæc sit eorum ars.

3) Id constat ex Concilio Ephesino œcumenico, quod can. IV damnavit sentientes cum Nestorio et Cælestio apud Hard. tom. I, col. 1623; et ex tot Synodorum particularium, ac Romanorum Pontificum decretis latis adversus eamdem Pelagianorum doctrinam, de quibus cf. citt. Auctores, qui scripserunt de pelagiana hæresi.

4) Cf. tom. V, n. 378 et seqq.

5) Ibid. n. 580 et seqq.

obtinendum supernaturalia esse necesse est. Quod si ejusmodi media, sive subsidia supernaturalia sunt, id est, super naturæ conditionem posita eamque excedentia, evidens est, ea a solo Deo posse præberi, ac nihil prorsus in tali rerum ordine hominem per se præstare posse, ac proinde summam et absolutam esse gratiæ necessitatem ad actus salutares tum internos tum externos eliciendos, prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

31. I. *Obj.* Inter actus salutares principem locum obtinent fides, spes, charitas, conversio; rursum bona voluntas, opera pia, ex. gr. eleemosynæ, orationes, jejunia, actus misericordiæ in pauperes, aliaque ejusmodi. Quis porro sanus sibi persuadeat ad ejusmodi præstanda jugiter opus esse superaddito gratiæ auxilio, cum homo per se ultro hæc perficere possit? Etenim credere vel non credere in hominis potestate est; illi propterea, cui aliquid credendum proponitur, motiva adduntur, quibus credibile fiat, ex. gr. miracula, vaticinia, aliaque ejusmodi; ex conformitate insuper, quam ratio deprehendit in articulis fidei cum principiis sibi ab auctore naturæ inditis, eos vel rejicit vel admittit, quin alio auxilio indigeat; id ipsum dicatur de spe, quæ concipitur ex Dei promissis et ex possibilitate assecutionis ejus, quod promittitur. Multo facilius poterit homo Deum diligere, quum ejus animadvertit amabilitatem; resipiscere poterit et converti, quum terrore percellitur judiciorum Dei, quæ ipsi per revelationem proponuntur; cætera denique propriis viribus hominem præstare posse, exempla tot honestorum ethnicorum, qui gratia destituti virtutibus excelluerunt, manifeste ostendunt. Nec aliter docent Sacræ Literæ: ***Prædicate***, inquit Christus, ***Evangelium omni creaturæ***, ***qui crediderit . . . salvus erit;*** quin aliam conditionem injiciat. Sic sexcenties sperare in Domino jubemur, quin ulla necessitatis ad id gratiæ mentio fiat; ad Deum amandum provocamur, ad nos convertendos, et ad alia his similia præstanda, quæ frustra a nobis exigerentur, nisi in nostra essent potestate posita. De voluntate demum aperte ac universim pronunciat Apostolus : *Velle adjacet mihi.* Rom. VII, 18. Ergo.

32. ***Resp. Dist. min.*** Prout hi actus in se spectantur, seu in sua, ut dicitur, *materialitate*, *trans.* de his enim inferius agemus; prout actus salutares sunt ac supernaturales, seu ratione *modi*, *neg.* Duo hæc inter se permisceri nequeunt. Fieri enim quandoque potest, quod postea enucleatius expendemus, ut nonnulli actus in se spectati faciles sint, ac præstari proinde sine peculiari gratiæ auxilio, infirmitatem per peccatum

contractam sanante, possint. At de his hic non agitur. Sed quæstio versatur circa actus salutares ac supernaturales, quibus homo aut disponitur, aut perducitur ad supernaturalem beatitudinem assequendam. Porro hoc ipso, quod hic ordo supra naturam hominis est, patet hominem, nisi gratia præveniatur, excitetur ac adjuvetur ad ejusmodi actus eliciendos, in absoluta impotentia versari relate ad eosdem. Hinc est, quod in fidei decretis, seu in sanctione catholicæ doctrinæ semper addatur: *sicut oportet*.

33. Hisce positis per se concidunt, quæ objecta sunt sive ex ratione, sive ex Sacris Literis. Atque ad argumenta primum quod attinet ex ratione petita, ex iis ad summum hoc unum colligitur, quod nunc in controversiam non venit, posse hominem, propriis viribus fidem naturalem habere, spem, amorem, posse item varia opera naturalis ordinis exhibere; minime vero sine gratia posse hominem hæc ipsa, prout supernaturalia sunt, velle aut perficere. Implicant enim ac se collidunt duæ hæ ideæ, nempe: hæc opera solis naturæ viribus eliciuntur, et hæc opera supernaturalia sunt; si enim sunt supernaturalia, ex naturæ viribus non proficiscuntur, et e converso.

34. Ad ea vero, quæ adjiciuntur ex Sacris Literis, juxta principia ibidem posita et ex toto systemate, patet eas semper ac necessario supponere gratiam. Etenim si homo in ordine ad statum supernaturalem *mortuus* in Scripturis perhibetur [1]), *cœcus* [2]), ineptus sine gratia præveniente et excitante ad quidpiam cogitandum, volendum et operandum [3]); si præterea, quoties agitur de fide supernaturali, trahi a Deo dicuntur, qui ad Christum veniunt, a Deo edocti [4]), ita ut Deus dicatur cor adaperire eorum, qui fidem excipiunt [5]), eos præordinare ad vitam æternam [6]); nulli dubium subesse potest, quin in objectis locis, in quibus sermo occurrit de fide aliisque operibus salutaribus, subintelligatur gratia præveniente ac opitulante ea esse præstanda, cohærenter ad ejusmodi principia, etsi nulla expressa de ea mentio occurrat, ut passim in aliis fit.

35. Quod demum ex Apostolo objicitur: *Velle adjacet mihi*, ad præsens argumentum non refertur. Nos enim agimus de necessitate gratiæ ad actus salutares, Apostolus autem ibi loquitur de insita infirmitate in lucta, quam homo experitur in superanda concupiscentia, de qua inferius pertractabimus.

1) Ephes. II, 1: *Cum essetis mortui delictis et peccatis vestris.* Cf. etiam I Cor. II, 14; Joan. VIII, 34.

2) Ibid. V, 8: *Eratis aliquando tenebræ.*

3) II Cor. III, 5; Philipp. I, 6; Rom. IX, 16.

4) Joan. VI, 44.

5) Act. XVI, 14.

6) Ibid. XIII, 48.

36. *Inst.* Homo a Deo fuit libero arbitrio instructus: quorsum vero hac libera facultate pollet, si ea uti nequeat ad finem, ad quem fuit a Deo conditus, ita ut homo semper ope gratiæ indigeat ad actus salutares eliciendos?

37. ***Resp.*** Ut libere gratiæ prævenienti et excitanti assentiatur, ac libere gratia cooperante adjutus bonum operetur, atque hac ratione homo aut se disponat, ad justificationem, aut, hac adepta, meritoria opera per gratiam efficiat; ut uberius suo loco ostendemus. Prout enim libertas naturalis facultas est, non ordinatur nisi ad opera naturalis ordinis, minime vero ad opera, quæ hunc ordinem excedunt ac superant, cujusmodi sunt opera salutaria, uti exposuimus et ostendimus. Ad hæc enim elicienda opus est, ut Deus gratia sua hominem interius præveniat, excitet, illuminet ac adjuvet.

38. II. ***Obj.*** Rationalistæ: 1° ***Operationes gratiæ immediatas et supernaturales**, jam olim nonnulli recte monuerunt nec diserte promissas esse in Libris Sacris, nec necessarias, quum, quæ ad animum emendandum valeant, omnia legibus naturæ a Deo optime efficiantur; nec denique ita conspicuas, ut cognosci certa ratione et intelligi possint.* 2° ***Accedit**, quod libertatem et studium hominum impediunt, Mysticorum somnia fovent, et Deum ipsum auctorem arguunt peccatorum ab hominibus non emendatis commissorum.* 3° ***Verum ipsi scriptores sacri multis in locis mediatos et naturales gratiæ divinæ effectus significant aut commemorant, sana tantummodo ratione et experientia confirmatos.*** 4° ***In ea igitur sententia quiescendum esse censemus, Deum non modo virium humanæ mentis et legis moralis, animo quasi inscriptæ*** (Rom. II, 15) ***in universum, et modi, quo quisque his facultatibus instructus est, auctorem esse atque conservatorem, sed etiam fontem illius efficaciæ, qua christiana religio bene intellecta ad recti bonique studium animos excitat, eosque spe ac solatio implet.*** 5° ***Denique ipsum Deum rerum physicarum æque ac moralium summum auctorem ac moderatorem, ad quem homo vera pietate imbutus supra causarum intermediarum nexum exurgens evehitur, largissime præbere opportunitates et immittere incitamenta, quibus singuli homines, salvis quidem legibus et physicis et moralibus a Deo ipso institutis, ad doctrinam illam cognoscendam ejusque beneficiorum fructum percipiendum adducuntur.*** 6° ***Omnis igitur de gratia divina disputatio rectius ad doctrinam de providentia Dei singulari et concursu refertur . . . Quem quicumque pie veneratur, is, omissis quæstionibus quibusvis argutis atque inexplicabilibus, præsentissimam quidem Dei vim et operam salutiferam in morali sicut in physico rerum ordine expectabit.*** 7° ***Neque tamen ideo fa-***

cultates et incitamenta ad animum emendandum ipsi suppeditata temere negliget, vel de iis optime ad usum translatis, tanquam de singulari suo merito gloriabitur [1]. Ergo.

39. ***Resp.*** *Ad* 1m, *Dist.* Perperam tamen hoc illi monuerunt et contra apertam Scripturarum auctoritatem, *conc.* recte, *neg.* Nam, ipsis Rationalistis fatentibus [2], scriptores saltem N. T. docent, homines christianos et Deo ipsi et Jesu Christo [3] ejusque Spiritui [4], et Spiritui Sancto (quem ipsi a Spiritu Christi distinguunt), varia in animos suos effecta salutaria immittentibus, tribuere debere: *primum* religionis christianæ cognitionem, eamque profitendi consilium [5]; *deinde* animi immutationem Evangelii præceptis convenientem [6]; *tum* perseverantiam in fide Evangelio præstanda, atque in virtute perficienda conspicuam [7]; singulas *denique* virtutes et motus pios [8], dotes etiam singulares quasdam cum baptismo interdum conjunctas [9], vel eum præcedentes [10]. Falsum igitur est et contra omnem veritatem, quod hi monitores adstruunt, operationes gratiæ *immediatas* et *supernaturales* nec promissas in Libris Sacris esse, nec necessarias. Quod si hæc referant adversarii ad voces *immediatas* ac *supernaturales*, certe has non habent Sacræ Literæ, prout non habent voces *mediatas* ac *naturales*, quas tamen ipsi usurpant. Quæstio porro est de *re*, non de *formulis*, quibus res significatur. Turpe autem est et contra dialecticæ leges a formulis ad rem transitum facere. Probationes, quas ex Scripturis adduximus ad dogma catholicum vindicandum, prorsus convellunt ea, quæ rursum pravi ejusmodi monitores obtrudunt *omnia per leges naturæ a Deo optime effici, nec ita conspicuas gratiæ operationes esse, ut cognosci certa ratione et intelligi possint.* Dogma enim luculentissime traditum est, quod in præsentia sufficit.

40. *Ad* 2m, *Neg.* Libertatem enim et hominum studium gratiæ operationes juxta doctrinam catholicam mirifice promovent, cum ea perficiant. Nam, si gratiæ operationes specten-

1) Ita Wegscheider §. 152.

2) Disserens enim cit. Auct. §. 148, de doctrina biblica circa gratiam divinam: „Ut homines, *inquit*, salute per Christum oblata, Deus ipse eos adjuvare decrevit: *id quod testantur Scriptores sacri*, ac singulari attribuunt favori et gratiæ."

3) II Thess. II. 15 et 16; III, 3—5.

4) Rom. VIII, 9; Gal. IV, 6; Phil. I, 19; II, 12, 13; I Cor. III, 16; Col. VI, 19; XII, 6; Rom. XII, 3 et seqq.

5) Joan. VI, 44; Act. XVI, 14; I Cor. I, 4—6; XII, 3; II Cor. IV, 6; Ephes. I, 17 et seqq.; Phil. I, 3—6.

6) Joan. III, 5; I Cor. VI, 11; Ephes. II, 5; Phil. II, 13; II Tim. II, 25; Tit. III, 4—6.

7) I Cor. I, 8; III, 6; VI, 19; II Cor. I, 21; Ephes. III, 16 et seqq.; Phil. I, 9, Col. I, 10; I Thess. V, 23; II Tim. I, 14; I Petr. V, 10.

8) Gal. V, 22 et seqq.; I Petr. I, 21; IV, 14; Rom. VIII, 26; Ephes. V, 18 et seqq.

9) Joan. III, 5; Act. XIX, 5 et 6; Ephes. V, 26; Tit. III, 5.

10) Act. X, 47.

tur prout naturales hominis facultates, elevant ad ordinem supernaturalem, ac idoneas reddunt ad actus supernaturales perficiendos, qui non humanis viribus, sed instinctu influxuque divino elici debent, ut per se patet, nihil eis detrahunt, sed ea tantum adjiciunt, quæ libertas et hominum studium per se nec habebant nec habere poterant. Quod si gratiæ operationes spectentur, prout medicinales sunt ac tollunt impedimenta, quæ ad bonum operandum opponunt infirmitas ac imbecillitas humanæ naturæ, tentationes et cupiditates, nemo est, qui non videat per eas libertatem et hominum studium maxime perfici, prout data opera inferius ostendemus. Ea vero, quæ adduntur de mysticorum somniis ac de Deo peccatorum auctore, relinquimus suis Lutheranis et Calvinistis, quibus talia accepta referenda sunt.

41. *Ad* 3m, *Neg.* Ut liquet ex iis, quæ nuper diximus, cum responderemus eidem difficultati a Pelagianis objectæ.

42. *Ad* 4m *et seqq.*, *Dist.* Spiritui privato obsequendo adversus divinam revelationem, *conc.* hanc adhuc retinendo, *neg.* Impossibile siquidem est systema rationalisticum cum divina revelatione componere, quæ eidem omnino adversatur. Hoc enim perinde est ac sibi ex arbitrio velle religionem exstruere. His vero principiis admissis, absonum est adhuc ingerere mentionem de *religione christiana ubi recte consideretur;* cum ex istorum mente, recta christianæ religionis intelligentia nil aliud sit, nisi ejusdem eversio. Hucusque nondum pertigerat Pelagius cum suis. Ridiculum porro est, quod quinto loco subdunt hi Rationalistæ *de vera pietate.* Quænam vera pietas fingi animo potest sine fide, sine gratia, sine revelatione? Quamnam pietatem præstolemur ab iis, qui *præsentissimam Dei vim et operationem salutiferam in morali ac physico ordine exspectant?* Ergone Christus ideo venit in mundum, ut in se typum moralem et physicum referret, ex quo Rationalistæ demum facultates et incitamenta ad animum emendandum suppeditata non negligerent? Hucusque deducta res est apud Protestantes.

PROPOSITIO II.

Necessaria est Dei gratia homini lapso, tum ad omnes veritates ordinis naturalis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas.

43. Ad fidem catholicam spectat quoad omnes suas partes hæc propositio, quam S. Augustinus adversus Pelagianos vindicavit. Pelagius enim, ut præmisimus, inficiatus est primum hominem integritate naturæ auctum a Deo esse, cumque

propterea nullam ipse admitteret ex peccato originali naturæ corruptionem, intulit non minus valere ejus posteros tum ad verum cognoscendum, tum ad bonum perficiendum, atque ad vincendas difficultates, quæ iisdem opponuntur, quam Adam ipse immediate a Deo conditus hæc præstare potuerit.

44. Porro ex doctrina catholica de peccato originali ejusque effectibus discimus, protoparentem illam integritatem naturæ a Deo accepisse cum justitia originali, eamque per peccatum amisisse; *totumque Adam*, ut loquitur Concilium Tridentinum, *per illam prævaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse* [1]). Hæc autem totius Adam in deterius commutatio potissimum complectitur ignorantiam ex parte intellectus, in malum pronitatem ex parte voluntatis, et concupiscentiam ex animæ et corporis conjunctione. Nisi igitur hæc vulnera homini per peccatum inflicta medicinalis Christi gratia curet, ineptus homo est ad tria illa præstanda, quæ enumeravimus.

45. Animadvertendum autem hic est majoris perspicuitatis causa: 1° agi in præsenti propositione de sola operis moralis *substantia*, ut in scholis loquendi mos obtinet, non autem de *modo* seu de *opere supernaturali* aut *salutari*, adeoque agi de necessitate gratiæ, quæ supernaturalis quidem sit *ratione sui*, non autem *ratione modi* seu *finis*. Utrumque enim concurrat necesse est ad gratiam absolute supernaturalem constituendam ac proprie talem. Hæc autem omnium prima vocatio est ad fidem una cum interiori illustratione et inspiratione, ut postea dicemus. 2° Notandum est, quod cum asserimus gratiam necessariam esse tum ad *omnes* veritates ordinis naturalis cognoscendas, etc., hoc non solum spectare nexum harum veritatum, aut divinorum præceptorum, verum etiam et abstrusiores veritates ac difficiliora præcepta tum absolute tum relative, ac præcipue præceptum diligendi Deum super omnia. 3° Impotentiam, in qua nunc homo lapsus versatur, respectu horum omnium, quæ recensuimus, *moralem* esse non *physicam* [2]); alioquin homo reus culpæ non esset,

1) Conc. Trid. sess. v, can. I.

2) *Physica* impotentia idem valet ac impotentia *absoluta*, quæ superari nullatenus potest, cujusmodi ex. gr. est in homine ad volandum, qui alis destitutus est. Impotentia *moralis* ea dicitur, quæ ægre quidem ac difficulter, attamen absolute vinci potest, qualis in ægroto concipitur ad pondus quoddam attollendum, quod ipsi molestiam afferret. Moralis porro hæc impotentia, seu verius difficultas, plures gradus admittit tum absolute, tum relative: *absolute*, cum hæc oritur ex ipsa rei arduitate; *relative*, cum non solum ex arduitate operis pendet, verum etiam ex ratione temporis, loci, individui, aliorumque adjunctorum, seu, ut vocant, circumstantiarum, quæ negotium illud, jam per se arduum, comitantur. Quandoque vero eo pervenit talis moralis impotentia aut difficultas, ut physicæ seu absolutæ æquivaleat, cujusmodi ex. gr. esset homini sanæ mentis nudum per vias incedere, se ex alta turri in terram dejicere, etc. Hæc autem sedulo animadvertenda erant, quia nonnulli inveniuntur scriptores, præsertim ex factione janseniana, qui ad invidiam declinandam quandoque moralem impo-

aut cum gravi tentationi cederet, aut cum arduum præceptum transgrederetur; nec viribus a natura esset comparatus, quæ proportionem servarent cum lege naturali seu moralis ordinis, ad quem suapte natura homo ordinatus est, nec vere libero arbitrio polleret. Moralis autem hæc impotentia plures gradus admittit tum in se, tum respectu particularis cujusquam individui, spectatis præsertim temporis, loci, aliisque individui ipsius adjunctis.

46. His ita compositis, sic per partes assertam propositionem evincimus. Ac primo quidem, non posse hominem absque gratiæ subsidio omnes ordinis naturalis cognoscere veritates, illa omnia evincunt, quibus ostendimus necessitatem supernaturalis revelationis adversus incredulos et Rationalistas argumento potissimum ducto ex omnium sæculorum experientia. Inde enim comperimus tot ac tantis ignorantiæ tenebris homines revelatione destitutos laborasse; ut nec populi rudes, neque populi philosophorum doctrina et scientia exculti ita potuerint se ab iis expedire, ut in plures eosque gravissimos errores adversus sanam ethicen non impegerint. Comperimus præterea philosophos ipsos, etsi omne studium in veritatis inquisitionem contulerint, in perniciosissimos tamen errores delapsos esse non secus ac recentiores incredulos, qui, seposita revelatione, conati sunt novam sibi ethicen cudere; siquidem in desperationem acti propriam impotentiam demum ultro fassi sunt [1]. Et hæc satis sint, quin plura congeramus ex vitæ brevitate, mentis angustia, multitudine officiorum, ex difficultate applicationis eorundem officiorum ad praxin, ex collisione præceptorum, aliisque prope innumeris, quæ urgeri possent.

47. Quod vero secundo loco positum est, non posse scilicet hominem lapsum absque Salvatoris gratia universam legem implere, aperte evincit ex altera parte summa difficultas, quæ inest quibusdam præceptis; ex altera autem insita homini imbecillitas. Injuriarum condonatio, inimici dilectio, continentia, aliaque ejusmodi quæ a lege præscribuntur non pauca; tantam præ se ferunt difficultatem, ut homo per se eam aut ægre omnino, aut nullatenus superare valeat. Atque ut in continentia sistamus, libri Sapientiæ auctor de se profitetur cap. VIII, 21: *Ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat Sapientiæ, scire cujus esset donum: adii Dominum et deprecatus sum illum.* Quo spectat et illud Apostoli dictum: *Velle adjacet*

tentiam nominant, at sub hoc vocabulo moralem summam, quæ physicæ et absolutæ æquipolleat, significant, et hac ratione fucum incautis faciunt.

1) Cf. vol. I, *De vera relig.* part. I, n. 54 et seqq.

mihi : perficere autem bonum, non invenio [1]); immo huc integrum refertur caput VII Epist. ad Rom., ubi graphice Apostolus describit hominis impotentiam ad legem sine Christi gratia servandam. Ex hac porro difficultate, quam in se homo experitur ad continendum se in officio, origo potissima habetur idololatriæ ac polytheismi, quibus ad turpissima quæque cohonestanda gentes usæ sunt, ut sic conscientiæ stimulos et angores aliqua ratione suffocarent. Quibus si addantur nonnulli casus nec infrequentes, in quibus homo inter legis violationem ac vitæ discrimen colluctatur, inter delictum, quod sibi innoxium fore pollicetur, et lucrum constitutus, ad longum tempus profecto non subsistit [2]). Quod autem de lege in universum dictum est, peculiari ratione affirmari debet de præcepto diligendi Deum super omnia, amore nempe *appretiativo*, qui observantiam totius legis includit, ut per se patet, quin pluribus ad id demonstrandum opus sit.

48. In immensum denique prope augetur hæc difficultas ex eo, quod tertio loco constituimus, cum graves nempe tentationes animum pulsant, quas sine gratia sanante vincere homo non potest. Ejusmodi autem tentationes aliæ inditæ homini sunt, quas scilicet ingenerant cupiditates; aliæ externæ, quæ vel ex dæmonis assultibus, vel ex mundi blandimentis ac illecebris oriuntur. Vehementes quandoque et acres adeo stimulos cupiditates excitant, ut nonnisi ægre ab iis homo abripiatur : *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Galat. V, 17), inquit Apostolus, qui præterea de se ex persona hominis sub lege constituti scribit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. VII, 23). Quod et viderunt ethnici ipsi juxta tritum illud poëtæ dictum:

. . . . *Aliud cupiditas, mens aliud suadet;*
Video meliora proboque, deteriora sequor.

Quo quidem vocem naturæ fœdatæ ac in malum pronæ poëta expressit. His incitamentum addunt dæmonis insectationes, ut passim Scripturæ testantur, atque mundi blandimenta, ut infelix nimis experientia ostendit. Non aliter proinde poterit homo se his subducere eaque superare quam per Dei gratiam, qua opitulante excitatur ad officia excolenda, eaque omnia præstanda, quæ muneris sui sunt, virtutemque sectandam. Quod declarat Apostolus loc. cit., ubi, postquam exclamasset : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore*

1) Rom. VII, 18.

2) Cf. Roberti S. J. *Della probità naturale.*

mortis hujus? statim subdit: ***Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*** (ibid. 24 et 25).

49. Constat igitur quod proposuimus, necessariam scilicet esse Dei gratiam homini lapso tum ad omnes veritates naturalis ordinis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas [1]).

DIFFICULTATES.

50. I. ***Obj.*** 1° Humana ratio iis omnibus a Deo instructa est facultatibus, quibus satis exculta ad veritates sui ordinis, ethices præsertim ac religionis pervenire possit. 2° Sane id quod sunt brutis animantibus sensus et instinctus, est homini ratio; ergo quemadmodum illa finem suum assequi possunt absque exteriori subsidio, ita et homo sola ratione potest ad finem suum pervenire per cognitionem veritatis, primæ præsertim quæ Deus est; dein etiam officiorum quibus adstringitur, erga Deum, erga se ac societatem. 3° Porro ratio ad instar seminis in homine latet, quod successu temporis evolvi debet ut crescat et perfectionem sibi propriam attingat. Institutione propterea indiget ratio et cultu, experientiâ, communicatione, cæterisque præsidiis ut perveniat ad veritatem; quæ si adsint, veritatem certe assequetur. Ergo.

51. ***Resp. Ad*** 1^m, ***Dist.*** Physice et absolute, ***conc.*** moraliter, ***neg.*** De hac vero morali potentia loquimur. Physica enim ad veritates cognoscendas, ad quas ordinatus est, potestate hominem lapsum adhuc pollere, non inficiamur; verum hæc non sufficit, cum expedita non sit ac multis difficultatibus sit circumsepta, quibus omnibus superandis, multo opus est tempore, labore, vigiliis, ut experientia ostendit; ex qua præterea discimus vel ipsos sapientes post plurium sæculorum conatus nunquam eo pervenisse, ut veritatem erroribus iisque gravissimis immunem cognoverint. Deinde semper deest ejusdem ad officia practica applicatio, quæ ut rite fiat, novis conatibus et eluctationibus opus est. Theoriæ, ut præfertur, ac mentis humanæ molitiones pulcherrimæ non raro sunt: brevi tamen experimentum eas evertit.

52. ***Ad*** 2^m, ***Neg. paritatem;*** cum bruta sensibus et instinctu necessario agantur; at homo per ipsam rationem liber fit, quæ utpote certis finibus conclusa non omnem veritatem agnoscit, unde et homo pravis cupiditatibus irretitus illa, heu! sæpius nimis prave utitur. Cupiditates enim, institutio, auctoritas cæterorum hominum, anticipata judicia eam sæpe ita labefactant, ut verum dignoscere non valeat. Subsidio proinde indiget homo

1) Cf. Bellarm. *De Grat. et lib. arbit.* lib. 5, a cap. 4 ad 9.

ut recte incedat, et ad finem suum certo perveniat. Nec ei satis est ut Deum cognoscat et officia generalia quibus adstringitur, sed necesse insuper est, ut hæc in particulari cognoscat ac rite applicet. Hoc porro opus, hic labor est.

53. *Ad 3m, Conc. ant. et Neg. cons.* Utique ratio ad instar seminis est, quod germinare debet ut maturitatem attingat, sed ut germinet requiritur gratiæ subsidium, quod nisi præsto sit, tenuia illa ipsa principia facile corruunt ac prave inflectuntur, et quin ad optatam perfectionem pertingant, extremam sibi perniciem consciscunt. Non aliter navis etsi optimis instrumentis instructa sit ad mare trajiciendum, nisi ab experto nauta dirigatur, aut in syrtes incidet, aut ad scopulos se illidet [1]).

54. II. *Obj.* Scriptura passim ut certum assumit posse hominem suis viribus totam legem implere. 1° Sic Deuter. XXX, 11, Moyses inquit: ***Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum;*** Eccl. pariter XV, 16, dicitur: ***Si volueris mandata servare, conservabunt te.*** 2° Quare Apostolus universim pronunciat: ***Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.*** Rom. II, 14. Possunt igitur ***naturaliter*** seu naturæ viribus, sine gratia, legis naturalis præcepta servari; prout 3° de semetipso testatur Apostolus, quod cum nondum sub gratia esset, sed solum sub lege constitutus, ***secundum justitiam quæ in lege est,*** sit ***conversatus sine querela;*** Philipp. III, 6. 4° Hinc S. Joan. Chrysost. scribit: ***Admiratione dignos esse*** (gentiles), ***quod nec lege ipsis opus fuerit, et tamen omnia, quæ legis erant, præstiterint*** [2]); 5° cui cohærens S. Hilarius duplicem librum distinguit ad illud Ps. LXVIII: ***Deleantur de libro viventium,*** alterum viventium, alterum justorum, affirmat vero: ***Eos in viventium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati omnia præscripta legis impleverint, de quibus secundum legem Apostolus Paulus ita docuit*** (Rom. X): ***Quia qui fecerit ea, vivet in illis*** [3]). 6° Sane lex naturalis intra naturæ limites continetur neque proinde naturalem hominis facultatem excedit. 7° Cavendum propterea est, prout scite concludunt Rationa-

1) Nonnulli auctores, ut se ab hac difficultate expediant, recurrere consueverunt ad humanæ naturæ infirmitatem, quæ ex lapsu primorum parentum provenit. Ast hi ipsi non advertunt eamdem imbecillitatem locum habituram fuisse in hypothesi, quod Deus hominem noluerit dono indebito integritatis adstruere, et tunc recurreret eadem difficultas solvenda. Si enim demas nonnulla accidentalia, eadem fuisset conditio hominis non elevati nec dono integritatis aucti, ac nunc est, postquam homo per peccatum dona illa amisit. Hoc solum intercedit discrimen, quod in tali hypothesi imbecillitas humanæ naturæ foret naturalis hominis conditio, nunc vero rationem habeat pœnæ ac infirmitatis. Cf. quæ diximus, tom. v, in tract. *De Deo Creat.* n. 338 et seqq.

2) *Hom.* v, *in Epist. ad Rom.* n. 5: *Διὰ τοῦτο γάρ, φησὶν, εἰσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν, καὶ τὰ τοῦ νόμου πάντα ἐπεδείξαντο.*

3) *Expos. in Ps.* LXVIII, n. 24, editio Coust.

listæ, ne, imbecillitatem istam naturæ humanæ nimium jactando, facilem peccantibus excusationem suppeditemus; in eo potius elaborare debent doctores publici, ut cujuslibet male facti pravitatem et turpitudinem vehementer prædicent, et facultatem homini benigne a Deo concessam, vitiositatem quamvis superandi et, Deo ipso juvante (juxta naturalem providentiæ ordinem), optima quæque efficiendi magis magisque explanent, ut eam homines diligentius excolant [1]). Ergo.

55. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m ***prob. Dist.*** Per auxilium divinæ gratiæ, ***conc.*** sine illo, ***neg.*** In his enim ac similibus testimoniis, in quibus sermo est de legis observantia; aut fit ad eam implendam exhortatio, semper subintelligitur gratiæ opitulatio cohærenter ad illa, quæ aut ibi, aut alibi dicuntur. Etenim ante adductum ex Deuter. vers. 6, testimonium jam dixerat Moyses: ***Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua.*** Quo pariter spectant illæ prophetarum preces, quibus a Deo petunt, ut aut sibi aut populo cor docile tribuat ad legis mandata custodienda; quæ innumeræ prope sunt [2]).

56. ***Ad*** 2m, ***Dist. Naturaliter*** gentes ea, quæ legis sunt, faciunt, per oppositionem ad legem scriptam, ***conc.*** per oppositionem ad gratiam, ***neg.*** Scopus enim Apostoli in adducto testimonio est ostendere, gentes etsi legem scriptam ut Judæi non habuerint, non fuisse tamen sine lege, cum eam in cordibus suis velut insculptam gesserint, ut ex ipsorum bene aut male factis ostendebant, testimonium ipsis perhibente conscientia. Quemadmodum vero Judæi non sine gratiæ auxilio legem servabant, ita nec sine eodem gentes legem naturalem implebant. Non igitur gratiam excludit Apostolus, sed eam potius includit ac supponit [3]).

57. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Secundum justitiam legalem externam, seu coram hominibus, ***conc.*** internam et proprie dictam coram Deo, ***neg.*** alibi enim contrarium profitetur [4]).

58. ***Ad*** 4m, ***Dist.*** In sensu Apostoli mox exposito, ***conc.*** in sensu adversariorum, ***neg.*** Expresse enim S. Doctor Hom. XIII, in eandem Epist. docet legem sine gratia minime sufficere; nec salutis spem ac tentationum victoriam sine speciali Dei auxilio haberi posse [5]).

59. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** In libro viventium in ordine ad vitam temporalem, ***conc.*** in ordine ad vitam æternam, ***neg.*** Alio-

1) Wegsch. §. 118.
2) III Reg. III, 9; toto Ps. CXVIII, etc.
3) Cf. Bernard. a Piconio, *Triplex expositio*, in hunc loc.
4) Cf. Epist. ad Titum III, 3 et seqq.; I Tim. I, 13, etc.
5) N. 3 et seqq. Immo in hac ipsa Hom. V, quæ objicitur ab adversariis, id aperte declarat S. Joan. Chrysostomus, n. 4 et 5.

quin nimis probaret, posse nempe quempiam per opera moraliter honesta pervenire ad salutem æternam [1]).

60. *Ad* 6m, *Dist.* Non excedit naturalem hominis facultatem physicam, *conc.* moralem, de qua loquimur, *neg.*

61. *Ad* 7m, *Dist.* Si physicam inesse homini impotentiam doceremus et omni gratia hominem destitutum, urgente præcepto, *conc.* si moralem tantum, nec sine gratia, urgente præcepto, hominem esse docemus, *neg.* Tunc enim solum peccanti facilis præberetur excusatio, si eum absolute impotentem ad legem servandam adstrueremus, ac sine omni gratiæ auxilio, cum grave aliquod præceptum urget, eum esse diceremus. Ast ab his sensibus abhorret doctrina catholica. Nemo quippe nisi volens ac libens peccato inquinatur. Quare adhortationes Rationalistarum optime quidem congruunt doctoribus protestantibus, qui docent hominem per Adæ peccatum omnem amisisse libertatem, ac necessitate ineluctabili ad peccatum impelli, non autem catholicis, qui etsi hominis lapsi imbecillitatem prædicent, nunquam tamen eum docent destitutum omni penitus gratiæ subsidio, cum præceptum instat ad quod servandum impar ille sit, ut inferius adstruemus.

62. III. *Obj.* 1° Si qua tentatio difficilis censeri debet, ejusmodi profecto est de morte imminente; jam vero hanc solis arbitrii viribus hominem superare posse innumera prope exempla ostendunt; ac primo Romanorum, qui non dubitarunt se passim morti devovere ex patriæ amore; secundo tot hæreticorum et schismaticorum, qui ad tuendas pravas suas opiniones gravissima interdum supplicia pertulerunt, nec tamen ad hæc sustinenda Christi gratia communiti erant. 2° Pariter gravis æstimari solet tentatio, quæ ex concupiscentiæ colluctatione oritur, de ea tamen Gen. IV, 7, dicitur: *Sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Potest igitur homo viribus suis concupiscentiam rationis imperio subjicere eique dominari. 3° Hinc optime S. Hieronymus: *Liberi arbitrii,* inquit, *nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est* [2]). 4° Huic adstipulatur S. Thomas, qui aperte docet motum voluntatis non ex necessitate sequi passionem, imo posse voluntatem *non velle concupiscere, aut concupiscentiæ non consentire;* et quidem viribus liberi arbitrii, quod ibi tuetur [3]). Ergo.

1) Id patet ex toto contextu, ubi duplicem distinguit librum, *viventium* nempe et *justorum.* Ad librum justorum asserit pertinuisse eos, quibus justitia Christus factus est; ad librum autem viventium eos pertinuisse affirmat, qui legem sine Christi cognitione observarunt. „A quo libro, *inquit,* cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est." Metuebat autem Moyses, ne morti daretur populus, prout Deus comminatus fuerat.

2) Lib. 2, *Adv. Jovinian.* n. 3, edit. Vallars.

3) 1a 2æ, q. 10, art. 3, ad 1m.

63. *Resp. ad* 1^m, *Dist. min.* Per vehementiorem validioremque cupiditatem, aliamque similem causam, *conc.* per motivum moraliter honestum, *Subd.* Accedente gratiæ auxilio, *conc.* sine ipso, *neg.* Non inficiamur interdum nonnullos homines vehementi aliquo aut gloriæ stimulo, aut cupiditate qualicumque, aut ferocia animi ex pertinacia inflammata ita abripi, ut quævis superent, mortemque contemnant. Quis tamen hanc veram fortitudinem aut virtutem appellet? Huc porro referuntur quam plurima facinora Romanorum, aut etiam hæreticorum schismaticorum, aliorumque ejusmodi. Quod si ex motivo vere honesto compulsi nonnulli ex iis fuere ad talia perferenda, ex. gr. ex laudabili patriæ amore, aut ad adstruendam aliquam veritatem, non sine gratiæ auxilio tam arduum ac difficile opus agressi sunt, ut docet S. Augustinus, qui lib. *De Patientia*, cap. XVIII, hoc gratiæ donum dicit esse *non filiorum et hæredum, sed exhæredatorum;* quod scilicet non ad hoc eis conceditur ut per ipsum ad regnum cœlorum promoveantur, sed ut mitius propter alia peccata puniantur. Comparans præterea ibid. S. Doctor, cap. XVII, patientiam ex concupiscentia cum patientia ex gratia parta hæc præclare scribit: *Concupiscentia quæ non est ex Patre, sed ex mundo, quanto fuerit in homine vehementior et ardentior, tanto fit quisque pro eo quod concupiscit, omnium molestiarum dolorumque patientior . . . . non est ista patientia desursum descendens . . . . illi falsæ patientiæ potest sine adjutorio Dei humana voluntas sufficere; tanto durior, quanto cupidior; et eo tolerabilius mala sustinens, quo ipsa fit pejor; huic autem, quæ vera patientia est, ideo voluntas humana, nisi desuper adjuta et inflammata, non sufficit, quia Spiritus Sanctus est ignis ejus.*

64. *Ad* 2^m, *Dist.* Potest homo rationis imperio subjicere concupiscentiam eique dominari, physice, sive absolute, *conc.* moraliter, *Subd.* Deo adjuvante, qui non permittit nos tentari supra id quod possumus, *conc.* non adjuvante, *neg.* In exposito porro sensu objectum Geneseos testimonium intelligi debet [1]).

65. *Ad* 3^m, Eadem esto distinctio. Tuetur enim S. Hieronymus liberum voluntatis arbitrium adversus Jovinianum; non posse autem hominem ex se omnem vincere tentationem non semel ipse profitetur [2]).

66. *Ad* 4^m, *Dist.* Docet S. Thomas motum voluntatis non subjici necessitati physicæ, *conc.* morali, *neg.* Patet ejus mens ex comparatione brutorum, qua hic utitur Angelicus Doctor. Contendit enim motum voluntatis liberæ activum ac sui juris

1) Cf. Bellarm. loc. cit. cap. 8. 2) Cf. Bellarm. ibid.

esse, nec subjici physicæ necessitati, quin neget subesse necessitati morali [1]).

ARTICULUS II.

De erroribus Semipelagianorum circa eamdem gratiæ necessitatem.

67. Semipelagiani ita appellati sunt, quod errores cum Pelagianis quodammodo dimidiarunt. Ipsi necessitatem gratiæ admittebant sive ad augmentum fidei, sive ad opera salutaria fidem subsequentia, atque in hoc differebant a Pelagianis. Ipsis tamen consentiebant in repudianda necessitate gratiæ ad initium fidei, et ad perseverandum in eadem fide usque ad finem. Hac ratione initium salutis atque in ea perseverantiam *a se ipsis* repetebant, non autem *a gratia Dei eorum voluntates præveniente* [2]).

68. Origo istius erroris, ut supra innuimus, ex eo peti debet, quod Semipelagiani, elevationem primi hominis ad statum supernaturalem permiscuerint cum ejus integritate, hinc ex eo quod non adeo depravatam existimarent per peccatum humanam naturam, ut non posset homo lapsus et ægrotus ex se saltem optare, velle ac petere sanitatem, inferebant posse hominem per se habere initium fidei, imo et fidem ipsam, seu credulitatis affectum [3]), atque in eadem perseverantiam usque in finem. Fide autem per proprias vires obtenta, docebant eadem instructos deinde petere ac obtinere a Deo tum fidei augmentum, tum opera salutaria. Ex hoc fundamentali errore cæteri profluebant, in quos Semipelagiani delabebantur: gratiam scilicet juxta merita dari; Deum velle omnes homines salvos fieri, ita tamen ut prius id ipsi velint solo voluntatis arbitrio; nullam dari prædestinationem ad gratiam; de quibus ex parte egimus, et ex parte postea agemus.

69. Ut interea consistamus in eo Semipelagianorum errore, qui attingit necessitatem gratiæ ad fidei initium et in ea perseverantiam, ad præcavendas Jansenistarum fraudes animad-

1) En ejus verba: „Immutatio hominis per passionem duobus modis contingit. Uno modo sic quod totaliter ratio ligatur . . . et de talibus eadem est ratio, sicut et de animalibus brutis, quæ ex necessitate sequuntur impetum passionis."

2) Cf. P. Carolum Joseph. Tricassinum Ord. Capp. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio.* Paris. 1673, part. I, sect. I, §. 3 et seqq. præsertim §§. 16 et 17. Hic autem revocandum in mentem est, quod adnotavimus circa notionem *gratiæ prævenientis* in sensu veterum, quæ nempe complecteretur tum gratiam, quam nos dicimus *illustrationis*, tum eam, quam vocamus *inspirationis.* Hæc enim animadversio hic nobis inservit.

3) Hoc enim sensu Semipelagiani contendebant fidem ex nobis esse; nam *fidem formalem*, ut mox dicemus, gratiæ adscribebant.

vertendum est, Semipelagianos non omnimode negasse necessitatem gratiæ circa utrumque articulum recensitum, sed solum necessitatem gratiæ quæ afficeret voluntatem, nam gratiam illustrationis sive intellectus necessariam esse ultro admittebant [1]). Quare S. Augustinus, qui adversus eos disputavit, perpetuo insistebat circa necessitatem gratiæ quæ ipsam voluntatem immediate attingeret. Ex hoc vero intulit Jansenius Semipelagianos admisisse gratiam ad initium fidei, et in eo fuisse hæreticos, quod contenderent gratiam istam talem esse cui voluntas posset resistere vel obtemperare. Quare hæc ejus propositio, quæ est n. IV: *Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare*, proscripta fuit ab Innocentio X, ut *falsa* et *hæretica; falsa* nimirum ex parte historica, *hæretica* ex parte theoretica [2]).

Adversus hunc Semipelagianorum errorem sequentem statuimus propositionem.

1) Nam Pelagiani ipsi admittebant necessitatem gratiæ, quæ dicitur illustrationis seu intellectus; sed nullam agnoscebant gratiam in voluntate necessariam, ut pluribus ostendit cit. Auctor in op. *De prædestinatione ad gloriam*, part. II, sect 3, §. 10, punct. II. Jam vero Semipelagiani circa fidei initium et in ea perseverantiam, ac propterea circa *gratuitatem* gratiæ plane consentiebant cum Pelagianis, ut passim S. Augustinus testatur, ac facile adductis ex S. Augustino testimoniis ostendi posset, nisi ipsemet Jansenius id fateretur lib. 8, *De hæresi Pelag. et Semipel.* cap. 1, §. quæ incipit: *Non enim*, ubi scribit: „Certissimis enim divi Augustini et Prosperi testimoniis constat doctrinam eorum *(Semipelagianorum)*, qua ab Ecclesia dissidebant, non alio nomine fuisse repudiatam, quam quod Pelagianam hæresim restaurarent." (pag. 162).

2) Post ejusmodi censuram mirum est, nonnullos theologos catholicos adhuc cum Jansenistis ausos esse adstruere, Semipelagianos agnovisse necessitatem gratiæ ad fidei initium. Hoc enim perinde est ac velle contradictoriam propositionem illi, quæ damnata est a Rom. Pontifice tanquam *falsa*, defendere ut *veram*.

Hic admonendum est, Jansenium ideo statuisse Pelagianos ac Semipelagianos admisisse gratiæ necessitatem ad fidei initium, ut deinde inferret, totam controversiam, quæ inter Augustinum et illos viguit, agitatam tantum esse circa vim et efficaciam gratiæ; ita ut Pelagiani ac Semipelagiani contenderent integram seu indifferentem permanere libertatem sub gratia; S. Augustinus autem adstrueret adversus eos juxta doctrinam catholicam, gratiam inferre necessitatem ineluctabilem voluntati. Dolendum propterea est eosdem catholicos theologos adstipulatos fuisse etiam ex hac parte Jansenio circa statum controversiæ inter Semipelagianos et S. Augustinum, saltem circa efficaciam gratiæ; secus ac veritas historiæ patiatur, et auctoritas Romanorum Pontificum declaraverit. Hoc enim est catholicam causam prodere, ad privata placita inconsulto statuenda. Cf. inter cæteros Nat. Alex. loc. cit. art. 2, *De Pelagianorum erroribus*, §. 3 et seqq. Interim si secernatur gratia *illustrationis* seu intellectus, quam tam Pelagiani, ut diximus, quam Semipelagiani admiserunt ad fidei initium, a gratia *inspirationis* seu *voluntatis*, cujus necessitatem utrique pertinaciter inficiati sunt; si præterea secernatur fidei initium a fide formali, quam Semipelagiani inter *opera* ipsa recensebant et quibus eliciendis gratiæ necessitatem agnoscebant, tollitur omnis amphibologia.

PROPOSITIO.

Sine Sancti Spiritus illuminatione et inspiratione, atque ejus adjutorio non potest homo habere salutare initium fidei et in fide perseverantiam usque in finem.

70. De fide est, ut constat ex definitione Concilii Trident. sess. VI, can. IV: *Si quis dixerit sine Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere posse... sicut oportet . . . ut ei justificationis gratia conferatur; anath. sit.* Tridentino præiverat Conc. Arausicanum II, can. V: *Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui justificat impium, et ad generationem sacri baptismatis pervenimus, non per gratiæ donum, id est, per inspirationem Spiritus Sancti . . . sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus adversarius approbatur;* et can. VII: *Si quis per naturæ vigorem . . . evangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti . . . hæretico fallitur spiritu* 1).

71 Ita vero catholicæ hujus fidei sanctiones ex Sacris Literis in primis vindicamus: Divina oracula non soli externæ fidei prædicationi et illustrationi tribuunt fidem et fidei initium, sed interiori Spiritus Sancti operationi illuminanti atque inspiranti, si docent, neminem nisi trahente Patre ad Christum pervenire posse; fidem donum Dei esse, quod nonnisi ex misericordia et gratia conceditur; et ita conceditur divina hæc misericordia, ut nemo gloriari possit in operibus suis, quasi illud non acceperit; si denique perhibeant eos, qui fidem susceperunt, id præstitisse, Deo cor adaperiente ac præordinante ad vitam æternam. At hæc omnia luculentissime Scripturæ tradunt. Christus enim Joan. VI, 44: *Nemo*, inquit, *potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Apostolus autem I Cor. VII, 25: *Misericordiam*, inquit, *consecutus a Domino, ut sim fidelis;* ad Philipp. item I, 29, scribit: *Vobis donatum est, pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini;* subdit vero Ephes. II, 8: *Gratia salvati estis per fidem et hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, ne quis glorietur.* Hinc I Cor. IV, 7, fidenter interrogat: *Quis enim te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Quo præcipue testimonio*, ait S. Augustinus, *etiam ipse convictus sum, cum similiter errarem,*

1) Cf. *Acta Conc.* Hard. tom. II, col. 1098.

putans fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis 1). Ac rursum Rom. XI, 35, interrogat Apostolus: *Quis enim prior dedit illi et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Quæ quidem falsa essent in Semipelagianorum systemate. Verum quæ demum illud evertunt, sunt facta ipsa in Libris Sacris relata. Etenim de Lyda purpuraria legitur Act. XVI, 14: *Dominus aperuit cor* (ejus) *intendere his, quæ dicebantur a Paulo,* et ibid. XIII, 48, generatim dicitur: *Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.*

72. Post hæc supervacaneum videretur Patrum testimonia congerere, cum unanimiter omnes in eundem sensum conveniant. Vix propterea, ex uno aut altero, ne longiores simus, testimonia promemus, etsi vulgatissima sint. S. Cyprianus ex Latinis: *In nullo gloriandum*, ait, *quando nostrum nihil sit* 2), et S. Ambrosius: *Non in potestate nostra est cor nostrum et nostræ cogitationes* 3). Ex Græcis S. Greg. Nazianzenus: *Qui dedit*, inquit, *quod primum est, dabit et quod secundum est* 4), id est, plenam et integram fidem 5).

73. Ad hæc accedit universalis Ecclesiæ sensus, quæ semper orare consuevit pro infidelibus, ut ad fidem a Deo perducantur, atque in ea semel accepta jugiter perseverent. Pro certo igitur habuit tam fidem, quam ejus initium atque in eadem perseverantiam, totidem Dei dona esse; neque enim, ut optime arguit S. Augustinus, ab alio poscimus quod in nostra est potestate: *Quando enim*, inquit, *non oratum est in Ecclesia pro infidelibus atque inimicis ejus ut crederent? . . . Nam si hæc ab ipso* (Deo) *quidem poscit Ecclesia, sed a se ipsa sibi dari putat, non veras, sed perfunctorias orationes habet; quod absit a nobis. Quis enim veraciter gemat, desiderans accipere quod orat a Domino, si hoc a se ipso se sumere existimat, non ab illo* 6)? Etenim: *Oratio*, ut idem S. Doctor loquitur, *clarissima est gratiæ testificatio* 7).

74. Denique per hoc Semipelagianorum commentum tota labefactatur gratiæ œconomia. Nam 1° non amplius gratuita gra-

1) Lib. *De Prædest. Sanct.* cap. 3, num. 7.

2) Lib. 3, *Testimon. ad Quirinum*, cap. 4. Hoc porro testimonium S. Cypriani laudat S. Augustinus loc. cit.

3) Lib. *De fuga sæculi*, cap. 1, n. 1.

4) *Orat.* XLIV, *in Pentec.* n. 11: *Δώσει εὖ οἶδα, ὁ τὸ πρῶτον δοὺς καὶ τὸ δεύτερον*, edit. Paris. 1630. pag. 710, tom. I.

5) Cum Janseniani Patres græcos semipelagianismi accusare non vereantur, ut pateat quam injuste hæc calumnia tot sanctissimis et doctissimis viris struatur, satis erit consulere egregium opus Isaaci Habert Episcopi Vabrensis, quod inscribitur *Theologiæ græcorum Patrum vindicatæ circa universam materiam Gratiæ.* vol. un. fol. Paris. 1646. Vide præsertim lib. I, cap. 8, cui tit.: *Gratiæ ad actum credendi et initium fidei summa necessitas ex mente perpetua græcorum Patrum;* ubi argumentum, de quo hic agimus, copiosissime evolvit, ac difficultates disjicit, quas ex istorum Patrum scriptis tum Jansenistæ, tum ipsorum antesignani Calvinistæ promovere solent.

6) Lib. *De dono perseverant.* cap. 23, num. 63.

7) *Epist.* CLXXVII, n. 4.

tia foret, secus ac exposcat ipsa gratiæ notio, ut inferius ostendemus. 2° Primas in salutis negotio partes sibi homo vindicaret, non Deus. 3° Homo per Adæ peccatum non excidisset omnino a statu supernaturali; nec opus Redemptor haberet ad eundem statum recuperandum. 4° Demum, cæteris omissis, in eo peccat adversariorum systema, quod assumat, posse hominem, utcumque viribus naturalibus instructum, vel etiam in integritate naturæ, actum supernaturalem elicere ac salutarem, quod tamen falsum est [1]). Hoc ipso enim, ut alias jam animadvertimus, quod *supernaturalis* est aliquis actus, excedit naturæ vires, nisi ab eo, qui supra naturam creatam omnem sit, dari potest, scilicet a Deo. Si autem a Deo datur fides, ab eo pariter debet conservari. Ergo tum ad fidei initium, tum ad fidem ipsam, atque ad perseverandum in ea, necessaria est Spiritus Sancti gratia, quæ et mentem interius illustret et moveat voluntatem, prout ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

75. I. *Obj.* Scriptura passim primas partes in salutis negotio ac propterea circa fidem ejusque initium homini tribuit. Sic Prov. XVI, 1, dicitur: ***Hominis est præparare animam, et Domini gubernare linguam***, et vers. 9: ***Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus.*** Zachar. I, 3: ***Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.*** Sed clarius adhuc in N. T. id ipsum traditur; nam Matth. XXV, 15, Christus perhibet, sub hominis parabola, Deum dedisse talenta ***unicuique secundum propriam virtutem;*** ac Luc. XI, 9: ***Petite***, ait Christus, ***et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis.*** Hinc Apostolos suos instruens, Matth. VII, 6: ***Nolite***, inquit, ***dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos;*** et ibid. X, 11: ***In quamcumque civitatem intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit, et ibi manete.*** Ergo.

76. ***Resp. Neg. ant. Ad prob. Dist.*** Divina gratia illustrati et adjuti homines animam præparant, disponunt viam suam, convertuntur ad Dominum, etc. *conc.* solis naturæ viribus, *neg.* Hæc enim aliaque ejusmodi Sacrarum Scripturarum eloquia

1) Quod animadvertendum est; siquidem fieri potuit ut Deus primos parentes instrueret dono integritatis, quin eos elevaret ad ordinem supernaturalem, et e converso. Unum enim ab altero dono distingui ac dispesci potest. Deus tamen utrumque donum conjungere voluit in Adam, ut ostenderet divitias bonitatis suæ. Hinc ad utrumque reparandum diversa gratia opus est; ad reparandam enim infirmitatem ex peccato contractam indiget homo gratia *medicinali,* ad recuperandum statum supernaturalem indiget gratia *elevationis;* quando vero agitur de opere difficili ac supernaturali utriusque gratiæ conjunctio et subventio necessaria est.

semper gratiam prævenientem supponunt, cohærenter ad alia loca in quibus hæ ipsæ præparationes, dispositiones, conversiones ipsi Deô tribuuntur, et cohærenter ad ea in quibus, ut vidimus, Deus dicitur operari in nobis velle et perficere; nihil sine eo nos efficere posse; non posse a nobis quasi ex nobis quidpiam salutare cogitare. Hinc non aliud significant prolati textus, nisi nos libere cooperari divinæ gratiæ, prout eos exponit Concilium Tridentinum illis verbis: ***Cum dicitur: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus: Converte nos, Domine, ad te, et convertemur; Dei nos gratia præveniri confitemur*** [1]).

77. Posito generali hoc principio, responsio patet ad ea quæ Semipelagiani subtexuerunt. Etenim *virtutem* illam, de qua Matth. XXV sermo fit, non ex natura sed ex prævia gratia illi sibi compararunt. Nam: ***Unicuique nostrum data est gratia***, ut loquitur Apostolus, ***secundum mensuram donationis Christi*** [2]).

78. Sic etiam, ut recte petamus et oremus, a Spiritu Sancto est, teste eodem Apostolo scribente: ***Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*** Rom. VIII, 26.

79. Dum Christus Matth. VII, Apostolos instituit, eos quidem monet, ne omnibus promiscue hominibus communicarent absque delectu doctrinam evangelicam, eamque irrisioni ac profanationi exponerent; at non asserit eos quibus debebant annunciare eandem doctrinam dignos fuisse factos virtute propria. Dei enim solius est ex indignis dignos facere. Ex quo pariter solvitur, quod postremo loco propositum est.

80. II. *Obj.* Plura suppetunt ex Scripturis exempla eorum, qui propriis viribus sese ad fidem disposuerunt atque eam promeruerunt. Illustria sunt exempla Zachæi, Boni Latronis, Centurionis, qui aut desiderio Christum videndi, aut sua confessione, suisve orationibus et eleemosynis fidem et conversionem promeriti sunt. His addi potest alter Centurio de quo Matth. VIII, 10, ait Christus: ***Non inveni tantam fidem in Israël:*** quod si hanc fidem ex Dei gratia consecutus esset Centurio, miratus eam non esset Christus, ac dicere potius debuisset: ***Non dedi tantam fidem in Israël.*** 2° Demum aliud hujus rei luculentissimum exemplum præbet David, qui ut legitur III Reg. VIII, 17: ***Voluit ædificare domum nomini Domini Dei***

1) Sess. VI, cap. 5.

2) Ephes. IV, 7: *Ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ.* Cf. in hunc Matth. loc. Corn. a Lapide, qui putat illud *propriam virtutem* aut ad emblema parabolæ pertinere, ideoque nullam intentam peculiarem significationem præ se ferre, aut spectare ad gratias gratis datas et status, ut magistratum, episcopatum, apostolatum, sacerdotium, etc. quos status Deus naturæ viribus attemperare solet.

Israël: et ait Dominus ad David . . . Quod cogitasti in corde tuo, ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans. Verumtamen tu non ædificabis mihi domum. Jam vero hæc cogitatio profecto bona fuit cum eam Deus commendaverit, nec tamen a Deo fuit, alioquin Deus non avertisset effectum [1]). Ergo.

81. ***Resp. Neg. ant. Ad*** **1**^m^ ***prob. neg.*** Hæc aut similia quæ afferri possent exempla eorum qui ad fidem conversi sunt, absque præveniente Dei gratia fuisse. Nam: ***Manifestissime credendum est***, inquit Concil. Araus., ***quod et illius latronis, quem Dominus ad paradisi patriam revocavit; et Cornelii Centurionis, ad quem Angelus Domini missus est; et Zachæi, qui ipsum Dominum accipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinæ gratiæ largitate donata*** [2]). Id ipsum dici debet de altero Centurione, cujus fidem si miratus est Christus eamque commendavit, non præcise ob fidem ut donum Dei, sed ob liberam ejus cooperationem id fecit, in qua utique Centurio præ tot aut incredulis aut oscitantibus Israëlitis commendabilem se exhibuit.

82. ***Ad*** **2**^m^ ***prob. Neg. min.*** eam videlicet bonam Davidis voluntatem a Deo non fuisse. Non autem obest, quod Deus ejus effectum seu executionem noluerit; simili enim ratione se gessit cum Abraham, cui etsi aperte immolationem Isaac imperasset, noluit tamen ut eam executioni mandaret, sola voluntate et obedientia contentus, ut cætera exempla silentio prætercam [3]).

83. III. ***Obj.*** Patres græci ac latini pene omnes ante S. Augustinum eandem doctrinam, quam postea Semipelagiani amplexi sunt, omnino tenuerunt. Omnium vetustissimus Hermas in ***Pastore:*** '***Quorum***, ait, ***viderat Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis præcordiis, illis tribuit pœnitentiam*** [4]). S. Justinus M. qui inter cætera scribit: ***Qui cum ratione vixere, christiani sunt, quamvis athei et nullius numinis cultores habiti sunt; quales inter Græcos fuere Socrates, Heraclitus atque iis similes*** [5])***;*** censuit igitur sine gratia potuisse homines recte honesteque vivere. Neque ab eo dissentit Clemens Alex. qui præterea docet veteres phi-

1) Hæc aliaque ejusmodi non pauca urget Cassianus, *Collat.* XIII, cap. 12, adversus quem scripsit S. Prosper, suppresso tamen suo nomine. Cf. edit. *Opp. Cassiani cum notis et commentariis D. Alardi Gazæi Ord. S. Benedict.* Paris. 1642.

2) Can. XXV, apud Hard. loc. citato col. 1102.

3) Cf. S. Prosperum pro Augustino contra Collatorem ad calcem opp. S. Augustini tom. X, edit. Maur. cap. 12, n. 33 et seqq. ubi hanc aliasque Cassiani objectiones disjicit.

4) Lib. 3, Simil. VIII, n. 6, apud Coteler. *Scripta Patrum apost.* tom. I,

5) Apolog. I, n. 46, edit. Prud. Maran.: *Οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες, Χριστιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν· οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς.*

losophos a philosophia justificatos fuisse [1]), atque illud memorandum subdit: *Præparat ergo Philosophia* (græca) *ei viam muniens*, *qui a Christo perficitur* [2]). Ex Latinis S. Ambrosius, cæteris omissis: *Ideo hanc gratiam*, inquit, *meruit* (Ecclesia) *a Christo*, *quia verbum Dei quæsivit*, *desideravit* [3]). S. Optatus Milevit. scribit: *Est enim christiani hominis*, *quod bonum est*, *velle*: *et in eo*, *quod bene voluerit*, *currere; sed homini non est datum perficere . . . quia nostrum est currere*, *Dei autem perficere* [4]). Demum S. Hieronymus apertissime docet: *Baptismum non servare justitiam*, *quæ labore et industria ac diligentia*, *et semper super omnia Dei clementia custoditur*, *ut nostrum sit rogare*, *illius tribuere quod rogatur*; *nostrum incipere*, *illius perficere; nostrum offerre quod possumus*, *illius implere quod non possumus* [5]). In quo porro differunt Semipelagianorum placita ab his Patrum dictis? Quid mirum proinde, si S. Prosper scripserit ad S. Augustinum, quod Semipelagiani *obstinationem suam vetustate defendunt*, *et ea*, *quæ de Epistola Apostoli Pauli*, *Romanis scribentis*, *ad manifestationem divinæ gratiæ prævenientis electorum merita proferuntur*, *a nullo unquam Ecclesiasticorum ita esse intellecta*, *ut nunc sentiuntur*, *affirmant* [6])? Ergo.

84. ***Resp. Neg. ant.*** Ac in primis eamdem doctrinam non tenuit Hermas, qui cit. loc. tantum asserit tribui a Deo pœnitentiam, seu peccatorum veniam bene dispositis, quin neget hanc dispositionem a Deo profluere [7]).

85. S. Justinus contendit novam non esse religionem christianam prout ethnici, quibus respondet, opponebant, cum a Divino Verbo, cui participarunt quotquot recta ratione

1) Lib. I, *Strom.* n. 20, edit. Potteri, Venet. 1757, tom. I, pag. 377.

2) Ibid. n. 5, pag. 331: *Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον.* Quod et sæpius ibid. repetit.

3) *Apol.* II, *David.* cap. 9, n. 47.

4) Lib. 2, *Hist. Donat.* edit. Albaspin. Paris. 1631, pag. 56.

5) Lib. 3, *Dial. cont. Pelag.* n. 1.

6) In *Epist. S. Prosp. ad August.* n. 3, quæ præmissa est libro ejusdem S. Doctoris, *De Prædest. Sanctorum.*

7) Apposite Cotelerius n. 79, ad hunc loc. adnotat: „Porro imprudenter existimatum fuit, in verbis Hermæ caveri debere pelagianismum. Neque illa dubitationem habere mihi videntur. Deus illis dedit pœnitentiam, a quibus vidit mentes puras gestum iri, nempe per gratiæ auxilium, per Spiritum divinitus concessum, ut loquitur Pastor." Quanquam et hæc emollienda sunt. Siquidem non ex præviso hominum consensu Deus largitur gratiam. Videtur mens Hermæ fuisse, Deum iis gratiam pœnitentiæ non concedere, quos prævidet ea abusuros, ac deteriores proinde evasuros. Quo spectant verba Augustini lib. *De dono perseverant.* cap. 10: „Quidam disputator catholicus non ignobilis, hunc Evangelii locum (Matth. XI) sic exposuit, ut diceret, præscisse Dominum Tyrios et Sidonios a fide fuisse postea recessuros, cum factis apud se miraculis credidissent; et misericordia potius non eum illic ista fecisse, quoniam graviori pœnæ obnoxii fierent, si fidem, quam tenuerant, reliquissent, quam si eam nullo tempore tenuissent." Verum et hoc pariter improbandum est, nisi eam adhibeas animadversionem, quam Petavius subjicit lib. 9, *De Deo,* cap. 4, n. 5 et 6, ubi eum cf.

bene usi sunt, dimanarit omne verum. Vocem igitur *Christiani* improprie ac larga significatione usurpavit S. Martyr [1]).

86. Clemens Alex. in adductis verbis nil aliud vult nisi indicare veterem philosophiam exordium ac veluti præambulum fuisse sanctioris religionis, nempe christianæ, cui philosophia quodammodo viam stravit duros et agrestes animos expoliendo, et hac ratione magis idoneos reddidit ad suscipiendam evangelicam prædicationem. Hæc autem nihil habent cum fide aut merito aut justificatione commune, cum non sint nisi dispositiones, ut vocant, negativæ [2]). Hinc videmus ut plurimum apostolicos homines prius in id incumbere debere, ut e sylvestribus efficiant homines, ut ita dicam, rationales, deinde vero efficiant christianos per evangelicam prædicationem.

87. S. Ambrosius loquitur de merito per gratiam comparato, et quidem improprie sumpto. Absurdum enim est existimare ethnicos præsertim, ex quibus pro majori numero coaluit Ecclesia, ex propria virtute quæsivisse ac desiderasse Verbum, quod ignorabant, ideoque meruisse Christum [3]).

88. S. Optatus non disserit de perfectione, ideoque nec de voluntate in sensu Semipelagianorum, sed de ea perfectione quæ nullum admittit peccatum, quam, excepto Christo, in terris nemo habuit, sed solum in cœlis reservata Beatis est. Cum ergo dixit, hominis christiani esse bonum velle et illud operari, non de nudo arbitrio, sed de christiano qui jam instructus fide sit et Christi donis, intellexit [4]).

1) Cf. Maren. *Præf. in opp. S. Just.* part. II, cap. 7, n. 5, ubi S. Martyrem pluribus egregie defendit a quavis suspicione.

2) Quo spectat sensus prioris loci, qui objectus est: „Quamquam per se quoque aliquando Græcos justificabat philosophia." Ad plenius tamen assequendum germanum sensum tum Justini tum Clementis, animadvertendum est, eos existimasse philosophiam apud gentes idem præstitisse, ac præstitit lex apud Hebræos, dum functæ sunt veluti munere pædagogi ad Christum ducentis. Hinc adstruunt utramque donum Dei fuisse, licet longe aliter Deus duxerit Hebræos ac gentiles. Sic enim rursum Clemens pag. 331, allatis verbis ex Prov. II, 3 et seqq.: *Deus enim dat sapientiam ex ore suo et sensum simul et prudentiam, et justis instar thesauri recondit auxilium*, subdit: „Iis enim qui a philosophia fuere justificati, auxilium reconditur ea quoque consensio, quæ ducit ad pietatem in Deum. Atque erat quidem ante Domini adventum philosophia Græcis necessaria ad justitiam: nunc autem est utilis ad pietatem, cui necessario præmittenda est ab iis, qui fidem ex demonstratione percipiunt... Omnium enim bonorum Deus est causa: sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Veteris et Novi; aliorum autem per consequentiam, sicut philosophiæ . . . Nam *ipsa quoque Græcos pædagogi* more ducebat, sicut *lex* Hebræos ad Christum." Neque ab hoc sensu abludit ipse Gerard. Joan. Vossius *Histor. de controversiis Pelag.* Lugd. Batav. 1618, lib. 3, part. III, thes. XI. Cæterum Clemens lib. 2, *Strom.* vocat fidem πρώτην σωτηρίας νεῦσιν *primam salutis inclinationem.*

3) Ibi S. Doctor, seu quivis sit Auctor hujus apologiæ, exponit sensu mystico et allegorico lapsum Davidis, atque Ecclesiæ accommodat, quod de Bethsabee legitur in Scriptura. Agnovisse autem Auctorem hunc, Ecclesiam non sine gratiæ præsidio Christum meruisse, latiori scilicet sensu, patet ex verbis n. 46, ubi scribit: „Obliviscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam."

4) Id patet ex contextu, sic enim insurgit in Donatistas: „Et jam vos ipsi, qui sancti et innocentes videri ab ho-

89. Verba S. Hieronymi si attentius introspiciantur nullam præ se ferunt difficultatem, cum ipse non excludat a labore, diligentia ac industria nostra gratiæ subsidium, sed aperte includat dicens: ***Semper super omnia Dei clementia aperte justitiam custodiri;*** et clarius adhuc ***Epist.*** CXXX, ***ad Demetriadem: Ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est.*** Commendat itaque liberum arbitrium adjutum ac præventum a divina gratia in facilioribus, ut deinde per orationem uberiorem gratiam ad difficiliora persequenda impetremus [1]).

90. Ex his patet longe Patres abfuisse a Semipelagianorum pravitate. Dum vero ipsi vetustate seu antiquorum Patrum auctoritate se tuebantur, decepti sunt ex nonnullis liberioribus formulis, quibus illi interdum usi erant, prout usuvenit, nondum excitata quæstione, ac proinde nondum technologia constituta. Accedit, Patres antiquiores dimicare debuisse adversus oppositum errorem pro libertate, quam impugnabant Marcionitæ, Manichæi, aliique ejus temporis hæretici; nil mirum propterea, si locutiones minus accuratas interdum usurparunt, quibus postea Semipelagiani abusi sunt. Hinc recte S. Augustinus ad expostulationem sibi a S. Prospero propositam respondit: ***Quid igitur opus est, ut eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quæstione versari? Quod procul dubio facerent, si respondere talibus cogerentur*** [2]). Sane ipsi cum universa Ecclesia orabant pro infidelium conversione, ac propterea hoc ipso fatebantur fidem ac fidei initium dona Dei esse. Atque hac ratione exponi debent nonnulla S. Joan. Chrysostomi effata aliorumque, quæ difficultatem facessere videntur [3]).

minibus vultis, dicite, unde est ista sanctitas, quam vobis licentius usurpatis? quam Joannes Apostolus profiteri non audet, qui ait: *Si dixerimus*, etc. Hoc qui dixit, sapienter se ad Dei gratiam reservavit." Deinde adjicit verba, quæ objiciuntur; tandem concludit: „Quia ipse solus (*Deus*) est perfectio, et perfectus solus Dei Filius Christus. Cæteri omnes semi-perfecti sumus." Hinc admirationis causa est quod Natalis Alex. scribere potuerit: „His verbis præformatus videtur Semipelagianorum error, vixque in bonum sensum flecti possunt" (in diss. *De necess. Grat.* art. 2, quæ est XXII, in sæc. V.) Idem fere judicium tulit Rem. Cellier *Hist. des auteurs eccles.* tom. VI, pag. 671, dum scripsit: „Il prétend contre la doctrine de saint Paul, que l'homme tombé non seulement peut vouloir le bien de lui-même, mais aussi s'avancer dans le bien." Ast talis non fuit mens S. Optati.

1) Cf. Vallars. in not. *b*) in hunc loc. ac rursum ib. n. 10, not. *a*). Adnotat porro hic editor fuisse tunc temporis quoddam veluti proverbium: *Velle nostrum est.* Nempe eadem ferme ratione ac adagium illud apud nos obtinet: *Dio dice: ajutati che io ti ajuto*, quin intendamus excludere divinum auxilium in partibus nostris implendis.

2) Lib. *De Prædest. Sanctor.* cap. 14, n. 27.

3) Cf. Isaacum Habert op. cit. lib. 1, cap. 2 et seqq. quoad Patres græcos; quoad S. Hilarium cujus duriuscula dicta objici solent, cf. D. Coustant. in præfat. ad opera hujus S. Patris §. 9, n. 259 et seqq.

91. Etenim S. Joan. Chrysostomus, de cujus mente ob viri auctoritatem præcipua quæstio agitatur, et quem nonnulli non modo inter hæreticos [1]), verum etiam inter Catholicos semipelagianismi labe adspersum autumant, ea scribit quæ omnem a se suspicionem repellunt. Sic enim loquitur: ***Nihil ex te habes, sed a Deo accepisti . . . Ergo cum acceperis, habes: non hoc vel illud, sed omnia quæ habes: non enim hæc tua recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt. Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit*** [2]). Ad hæc igitur hisque similia non pauca [3]) exigi debent, quæ duriuscula hinc illinc scripsit, ex. gr. cum de Abraham loquitur: ***Et vero***, ait, ***istud ipsum, quod Patriarcha, qui ante gratiæ tempus et ante legem fuit, a se ipso, et scientia, quæ naturæ insita est, in tantum pervenit virtutis fastigium, sufficit, ut omnes nostras excusationes refutet. At forte dicent aliqui: Vir ille multam a Deo gratiam consecutus est, et omnium Dominus ejus singularem habuit curam? Etiam id et ego fateor. Verum nisi primus et ipse, quod suum erat fecisset, non tanta a Domino obtinuisset . . . Vidistis, quomodo ab initio, quæ a se ipso erant, attulerit, et propterea divina quotidie ubertim susceperit? . . . Cum viderit*** (Deus) ***sanam mentem nostram, et nos conari et eniti ad virtutis certamina, statim nutu et subsidio suo nos adjuvat*** [4]). Sic illa quæ scribit in Epist. ad Hebr. ***Nostrum quidem est, præeligere et velle, Dei autem est perficere . . . quando nos elegerimus tum multum nobis affert auxilium*** [5]). Nec enim hæc, aliaque ejusmodi dicta sunt ad exclusionem gratiæ prævenientis et excitantis, cujus necessitatem prædicavit, sed comparate ad uberiora auxilia, quæ Deus nobis cooperantibus cum primis illis gratiis adjicit. Præclare enim animadvertit Petavius, quod hæc uberiora auxilia veteres illi gratiæ nomine, nempe completæ ac plenæ insignire consueverint. ***Non raro***, inquit, ***veteres***,

1) Calvinus lib. *Inst.* cap. 2. Eamdem calumniam, ut supra adnotavimus, ingeminat etiam Jansenius.

2) *Hom.* XII, *in* I *Epist. ad Cor.* n. 1, 2: *Οὐδὲν γὰρ οἴκοθεν ἔχεις, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβὼν . . . . οὐκοῦν λαβὼν ἔχεις, οὐχὶ τόδε, καὶ τόδε, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχεις. Οὐ γὰρ σὰ κατορθώματα πάντα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· κἂν τὴν πίστιν εἴπῃς, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε κ. τ. λ.*

3) Plura affert cit. Habert. loc. cit; inter cætera, nobis videntur plane palmaria, quæ scribit S. Pater *Hom.* IV, *in cap.* II, *ad Ephes.* in illud: *Gratia salvati estis per fidem*, ubi: „Nam, *inquit*, ne beneficiorum magnitudo te extollat, vide quomodo te coërcet et comprimit. *Gratia enim*, inquit, *estis salvati per fidem.* Deinde rursus ne liberum perimeretur arbitrium, posuit etiam quæ sunt nostra. Et rursus ipsum sustulit, et dicit: *et hoc non ex nobis.* Ne fides quidem, inquit, est ex nobis. Nam si non venisset, si non vocasset, quomodo potuissemus credere? . . . Quare nec fidei donum est nostrum, sed Dei, non ex operibus; non enim sufficisset, inquit, fides ad salutem . . . Hoc ipsum est Dei donum, *ne quis glorietur*, ut nos gratos efficiat circa gratiam." Alia recole loc. cit.

4) *Hom.* XLII, *in Genes.* n. 1.

5) *Hom.* XII, *in Epist. ad Hebr.* n. 3.

cum de gratia loquuntur, plenam et perfectam intelligunt; non inchoatam, ac rudem, quæ prima nominatur, cujus plerumque mentionem non habent ... ut Theodoretus, Photius, OEcumenius, Theophylactus, atque ipse quoque Chrysostomus ... Non enim primum voluntatis motum et rationis in gratia numerant, veluti pia desideria, quibus ad pleniorem quærendam (fidem), *ac Dei notitiam et amorem excitamur; quæ sunt excellentiora gratiæ munera, proindeque gratiæ nomen ac titulum præcipue merentur* [1]).

92. IV. *Obj.* 1° Deus hominem libero instruxit arbitrio, quod etsi per peccatum inclinatum sit ac debilitatum, non est tamen extinctum; quorsum vero libertate Deus hominem ditasset, si ista nequidem valeret ad sanitatem optandam, volendam, ac ad medicum et remedium efflagitandum? 2° Ergo medici quidem est infirmum sanare, sed ægri est velle sanari. 3° Hinc constanter hanc salutis œconomiæ ideam ingerunt Scripturæ, quod nempe Deus aliquid exigat a nobis, ut sua dona conferat: *Si credideris, salvus eris*; ex quo patet, alterum offerri a Deo, nempe æternam salutem, alterum exigi quod in nostra potestate sit, nempe fidem. 4° Profecto si ex eo, quod petimus, recte infertur, illud in nostra potestate non esse; pariter ex incitamentis, exhortationibus, quibus provocamur ad petendum, ad volendum, ad nos ipsos convertendum, colligitur in nostra potestate esse petere, velle et inchoare conversionem nostram, alioquin supervacaneæ forent omnes exhortationes. 5° In Semipelagianorum demum hypothesi omnia facile declinantur absurda, quæ ex dogmate catholico dimanant; quare nempe fides ejusque initium donum Dei sit, et non omnibus concedatur, cum Deus tamen velit omnes homines salvos fieri; quare excusabiles non sint qui in infidelitate permanent; quare denique Deus censeri nequeat personarum acceptor, dum aliis tribuit quod aliis denegat. Ergo.

93. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Deus hominem libero instruxit arbitrio ad ea, quæ ordinis sunt naturalis, et quidem intra quosdam limites, *conc.* ad ea quæ sunt ordinis supernaturalis, *subd.* ut libere gratiæ prævenienti consentiat, *conc.* ut præveniat gratiam, *neg.* Hoc enim absurdum est, cum natura terminos suos minime transgredi possit; transgrederetur autem, si homo per liberi arbitrii vires posset se elevare ad

1) Lib. 9, *De Deo*, cap. 4, n. 8. Operæ pretium est perlegere tanti Scriptoris capp. 4 et 5, in quibus præclare ostendit, græcos Patres, qui accusari solent pelagianismi aut semipelagianismi, immunes prorsus ab hac macula esse. Si ad ista principia attendisset Vasquez, non adeo facilem se præbuisset in reprobando, seu saltem deserendo S. Joan. Chrysostomo (Disp. XCI, in I part. S. Th. cap. 8). Nec obest, quod Cassianus magistrum habuerit S. Joan. Chrysostomum, potuit enim a magistri instituto desciscere, aut prave ejus mentem assequi, quod non infrequenter fit.

gratiam sibi comparandam, ad credendum, aliaque præstanda, quæ ad ordinem supernaturalem spectant. Porro quæcumque demum liberi arbitrii vires sint, ut jam animadvertimus, ad ejusmodi ordinem supra naturam constitutum assurgere non valent. Necesse proinde est, ut gratia hominis, sive in statu naturæ integræ sive in statu naturæ lapsæ, præveniat quemcumque conatum, desiderium, petitionem, ut illuc pertingere possit.

94. *Ad* 2m, *Dist.* In naturalibus, *trans.* in supernaturalibus, *neg.* Majus enim aut minus robur, quo pollet homo, respicit tantum *substantiam* operis, non autem *modum;* ideoque quæcumque proferantur, ejusmodi argumenta erunt semper extra rem. Addo et gratiæ munus esse, quod homo se ægrotum cognoscat et sentiat, ideoque et sanitatem optet ac velit, et medicum quærat, a quo sanetur.

95. *Ad* 3m, *Dist.* Exigit Deus consensum nostrum et cooperationem ad primum, ut ita dicam, gratiæ aditum per quem ad uberiora dona conferenda sibi viam parat, *conc.* quin ipse nos prius excitet ac præveniat, *neg.* Hinc illud: *Si credideris*, perinde valet ac si diceretur: si obtemperaveris et obsecutus fueris iis, quæ tibi indidi, fidei primordiis, ac deinceps si usque ad plenam et completam fidem perveneris, ac reliqua præstiteris, quæ fides ipsa exigit a cultoribus suis, salvus eris 1).

96. *Ad* 4m, *Dist.* In sensu modo exposito, *conc.* ad gratiæ prævenientis exclusionem, *neg.* Ingens porro intervenit discrimen in eo quod nos petimus, et in exhortationibus quibus provocamur ad petendum, ad nos convertendum, etc. Nam cum ex Scriptura, ut vidimus, nos nec cogitare, nec optare, nec velle, nec petere quidpiam ad salutem conferens absque gratiæ munere possimus; exhortationes quibus ad ea præstanda provocamur, supponunt solum has primas gratias gratis omnino nobis concedi, ut deinceps dependenter a cooperatione nostra reliquæ conferantur majori vel minori copia, pro majori aut minori fidelitate nostra ac sedulitate. Sane ipsi Semipelagiani has exhortationes supervacaneas minime esse putabant, quibus post acceptum fidei donum nos provocamur ad pia salutis opera perficienda, etsi tamen in ipsorum systemate ad hæc pia opera inchoanda ac perficienda, quæ fidem subsequuntur, necessariam gratiam esse ultro faterentur 2).

97. *Ad* 5m, *Negamus*, ex doctrina catholica ea profluere absurda, quæ adversarii sibi fingunt. Etenim non profluit *primum*, quia hoc ipso quod Deus velit omnes homines salvos

1) Cf. Petav. loc. cit. cap. 4, n. 9. *lapsi hominis arbitrio*, part. I, sect. 1,
2) Cf. Tricassinum, *De indifferenti* §. 3 et seqq.

fieri, omnibus prorsus hominibus, ut inferius ostendemus, subsidia necessaria largitur, quibus si bene homines utantur, poterunt ad fidem pervenire; si iisdem obluctentur ac obsistant, sibi tantum tribuere debent, non autem Deo, si ad eam non pertingant. Nempe eadem ratione ac sibi, non Deo, imputare fideles debent, si opera pia quæ fidem consequuntur, præstare negligunt, etsi ad hæc, fatentibus Semipelagianis, necessaria sit gratia quæ omnibus præsto est, urgente præsertim præcepto.

98. Non profluit *alterum* absurdum, quia, si ex dictis, Deus omnibus gratiam confert, qua rite homines utentes ad fidem pervenire possunt, jam abunde liquet inexcusabiles esse infideles, ut vocant, positivos, hoc ipso quod fidei gratiam immediate sibi oblatam repulerint; inexcusabiles etiam esse infideles negativos non ob fidei defectum, sed quia primis gratiis sibi collatis obstiterunt, quibus si cooperati fuissent, et ipsi ad fidem pervenissent. Infideles propterea negativi damnantur ob peccata actualia, quibus se commacularunt, aut saltem ab æterna salute excluduntur ob peccatum originale quod contraxerunt.

99. Non profluit denique *tertium* absurdum de personarum acceptione apud Deum, quia acceptio personarum aut supponit jus aliquod in eo, qui in collatione donorum negligitur, aut respectum personalem qui datorem moveat ad illud conferendum; neutrum vero in Deum cadere potest. Præterea, hoc ipso, quod Deus omnibus gratiam conferat, sequitur non ex Deo esse quominus ulteriora auxilia non accipiant, ac fidem propterea non consequantur 1).

ARTICULUS III.

De erroribus Novatorum et Jansenistarum circa Gratiæ necessitatem.

100. Novarum doctrinarum repertores sæc. XVI, seu, uti eos jam vocant, Protestantes *emendatores Sacrorum* ex

1) Præclare S. Joan. Chrysostomus *Hom.* I, *in Epist. ad Ephes.* explanans illa verba Apostoli: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum*, etc. hæc habet: „Non enim nostris ex laboribus, vel recte factis hoc suppetit, sed ex charitate; neque ex charitate solum, sed etiam ex virtute nostra. Nam si id e sola charitate penderet, salvari omnes oporteret. Sin autem sola ex virtute nostra, supervacaneus fuisset adventus illius, et quæcumque sunt ab eo administrata. Verum neque sola ex charitate, neque sola ex virtute nostra illud accidit, sed ex utroque." Hanc autem virtutem ex Dei munere et gratia esse juxta S. Doctorem patet ex iis, quæ paulo post ibid. subdit: „Etenim virtute esse præditos et fide, atque ad Deum accedere, fuit id quidem *vocantis ipsius beneficium;* sed nihilominus et nostri aliquid fuit." Ex quibus magis magisque apertum fit Chrysostomum illam ipsam affectionem animi nostri, causamque prædestinationis ad gratiam, in nobis ipsis non oriri sine Dei auxilio putasse.

contraria, quam sibi straverunt, via circa statum hominis primordialis, in errores prolapsi sunt plane contrarios iis, quos Pelagiani ac Semipelagiani sunt professi circa gratiæ necessitatem. Nam cum novatores isti autumaverint justitiam originalem cum donis seu privilegiis adnexis partem essentialem constituisse humanæ naturæ, eidemque connaturalem esse, collegerunt, hominem lapsum per peccatum amisisse *imaginem Dei* [1]; mortuum ad quodcumque bonum naturale seu morale esse, neque aliam retinuisse aptitudinem nisi ad peccandum [2]; hominem nondum *renatum* in omnibus operibus suis peccare, nihil ab eo prodire quod damnabile non sit, ideoque omnia infidelium opera totidem peccata esse, ac philosophorum virtutes totidem vitia [3].

101. Bajus et Jansenistæ cum Novatorum principium amplexi sint circa statum primi parentis, statuentes debitam homini esse justitiam originalem, ac partem saltem integralem constituisse illius naturæ, eo adducti sunt, ut eorumdem Novatorum errores debuerint profiteri circa statum hominis lapsi. Ac 1° pro certo habent hominem lapsum sine gratiæ subsidio nullum omnino morale bonum efficere posse, nullam vel levem tentationem superare. 2° Statuunt fidem formalem, ut vocant, primam gratiam esse, quam Deus homini conferat, nec ullam prorsus ante fidem a Deo homini tribui. 3° Ex quo inferunt omnia infidelium opera, quæ in hoc systemate sine gratia fiunt, totidem esse peccata ac vitia proprie dicta, quæ æternam damnationem merentur. 4° Constituunt fidem illam, quæ in ipsorum hypothesi prima gratia est, inseparabilem esse a charitate seu justificatione, ac propterea homines non justificatos peccare in omnibus operibus suis, ex quo concludunt desideria, conatus, orationes ipsas, quibus peccatores nituntur justificationem adipisci aut recuperare per sinceram conversionem, totidem lethalia peccata esse, et eo deteriores peccatores fieri, quo majores et frequentiores sunt ipsorum conatus ad Deum redeundi [4].

1) Sic enim legitur in *Solid. declar.* I, *De peccato origin.* §. 9, pag. 64: „Docetur quod peccatum originis sit horribilis *defectus* concreatæ in paradiso justitiæ originalis, et *amissio* seu *privatio* imaginis Dei."

2) Ibid. §. 31, pag. 616 et 617: „Repudiantur qui docent hominem ex prima sua origine adhuc aliquid boni, *quantulumcumque* etiam atque exiguum atque tenue id sit, reliquum habere: *capacitatem* videlicet et *aptitudinem* et vires aliquas in rebus spiritualibus." Reliqua documenta cf. apud Cl. Möhler, *La symbolique*, trad. de l'Allem. Besançon 1836, pag. 52 et seqq.

3) Sic Melanchthon *Loc. theol.* pag. 22: „Esto, fuerit quædam in Socrate constantia, in Xenocrate castitas, in Zenone temperantia . . . non debent pro veris virtutibus, sed pro vitiis haberi... Negant tamen *(Pelagiani, id est, Catholici)* eam esse vim peccati originalis, ut *omnia* hominum opera, *omnes* hominum *conatus* sint peccata."

Calvinus *Institut.* lib. 2, ita inscribit caput 3. „Ex corrupta hominis natura nihil nisi *damnabile* prodire." Cf. Möhler ib. pag. 73 et seqq.

4) Hæc constabunt ex iis quæ inferius proferemus.

102. Doctrina catholica, quæ inter duo hæc tum Pelagianorum et Semipelagianorum, tum Novatorum ac Jansenistarum extrema, medium iter tenet, ex principio de elevatione gratuita ac superaddita humanæ naturæ ad statum originalis justitiæ infert, post peccatum originale naturam humanam in suis essentialibus integram permansisse, detritam quidem fuisse imaginem Dei in homine per amissionem superadditi integritatis doni, non autem omnino deletam; sauciatam naturam, non autem extinctam in suis essentialibus facultatibus. Ex quo sequitur juxta doctrinam catholicam in ordine morali, 1° hominem lapsum posse sine gratia aliquas ordinis naturalis veritates cognoscere, et opera saltem faciliora naturalis honestatis peragere, levesque superare tentationes, ac propterea non omnia infidelium opera totidem esse peccata. 2° Ante collationem fidei concedi seu tribui a Deo gratias necessarias, quibus instructus homo lapsus possit difficiliora opera moralis ordinis efficere, et graves vincere tentationes. 3° Fidem posse subsistere sine charitate ac propterea peccatorem fidelem per gratias, quæ ipsi a Deo tribuuntur, posse se disponere ad justificationem recuperandam. 4° Quamvis autem opera, quæ fidem seu fidei vocationem præcedunt, sint tantum ordinis naturalis (etsi non absque aliquo gratiæ auxilio patrata), ideoque sterilia in ordine ad salutem, non tamen peccata esse. 5° Multo minus peccatis esse accensenda opera supernaturalia, id est, quæ fidem subsequuntur et gratiæ ope sunt parta a peccatore, quamvis nondum sint meritoria in ordine ad vitam æternam, utpote patrata ante justificationem.

103. Talia sunt catholicæ dotrinæ capita, quæ adversus Novatores et Jansenistas vindicanda a nobis sunt circa gratiæ necessitatem. Quod quidem præstare sequentibus propositionibus aggredimur.

PROPOSITIO I.

Potest homo lapsus absque speciali gratiæ auxilio nonnullas ordinis naturalis veritates cognoscere, tum faciliora ejusdem ordinis naturalis opera perficere, ac leves tentationes superare.

104. Spectat hæc propositio ad doctrinam catholicam, ut patet ex thesi in Bajo damnata n. XXVII: *Liberum arbitrium sine adjutorio Dei nonnisi ad peccandum valet;* cujus contradictoria est: *Liberum arbitrium sine adjutorio Dei ad aliquid præterquam ad peccandum valet;* id est, valet ad aliquod efficiendum opus quod peccatum non sit; jam vero non potest liberum arbitrium sine gratiæ adjutorio, prout ostendimus, difficiliora opera moralis ordinis efficere,

neque graves superare tentationes; ergo saltem ad faciliora molienda, levioresque repellendas tentationes homo lapsus libero voluntatis arbitrio absque speciali subsidio valeat necesse est. Huc pariter referuntur propositiones in Quesnello proscriptæ [1]). Opus autem bonum et honestum illud vocamus, quod tale est ex *officio* et *fine* saltem *proximo*.

105. His porro facilioribus operibus, quæ cum libero voluntatis arbitrio sine peculiari superveniente auxilio hominem lapsum patrare posse contendimus, accensemus etiam amorem Dei ut Auctoris naturæ, seu in ordine naturali, imperfectum et inchoatum; illum scilicet amorem quo homo nondum diligit Deum super omnia, non quasi ei aliquid positive præferat, in quo vitium intercederet, sed *negative*, quatenus ab omni comparatione præscindit.

106. Jam vero sic per partes assertæ propositionis veritatem ostendimus. Ac I. posse hominem lapsum veritates aliquas naturalis ordinis cognoscere, constat ex omnibus illis Scripturæ locis, in quibus cognitio Dei ac legis naturalis quoad generaliora principia homini tribuitur, ac ita tribuitur, ut eas cognitiones aut ex inspectione creaturarum hauriat, aut quodammodo in corde insculptas gerat. Ejusmodi porro sunt prope innumera; sic Sap. XIII, 5, dicitur: *A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri.* Rom. I, 18: ***Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles.*** De lege autem naturali loquens idem Apostolus ait ibid. II, 14: ***Ejusmodi legem*** (scriptam) ***non habentes ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.*** Nec Patres ab his dissentiunt; unus audiatur Augustinus, qui inter cætera hæc habet: ***Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi non vis fieri, ne feceris alteri. Hoc et antequam lex daretur, nemo ignorare per-***

1) XXXVIII: „Peccator non est liber, nisi ad malum, sine gratia Liberatoris." XXXIX: „Voluntas, quam gratia non prævenit, nihil habet luminis nisi ad aberrandum; ardoris, nisi ad se præcipitandum; virium, nisi ad se vulnerandum; est capax omnis mali, est incapax ad omne bonum." XL: „Sine gratia nihil amare possumus, nisi ad nostram condemnationem, etc." Quarum omnium propositionum unus est sensus, nempe sine gratia hominem nullum omnino bonum etiam ordinis naturalis efficere posse, ac propterea nihil sine gratia in homine esse, quod peccatum non sit. Hæ autem propositiones proscriptæ sunt a Clem. XI, an. 1713, in Constit. dogmatica *Unigenitus*. Cf. easdem propp. cum animadversionibus et adnotationibus P. Faure in *Appendice monumentorum ecclesiasticorum* ad *Manuale controv.* Becani Colon. 1750, pag. 69 et seqq.

missus est, ut esset unde judicarentur, et quibus lex non esset data [1]).

107. II. Posse item perficere hominem lapsum opera faciliora ex propriis viribus, pariter Scripturæ testantur. Etenim Apostolus arguit philosophos, qui cum cognovissent Deum, *non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt* [2]). Ergo supponit hos sapientes eadem ratione, qua naturali lumine Dei existentiam agnoverunt, potuisse illum naturalibus viribus ut auctorem naturæ glorificare, tribuere nempe eidem gloriam tanquam rerum omnium principio, eum saltem imperfecte amare ut auctorem omnium bonorum, cum amor præcipua ratio sit Deum glorificandi [3]). Rursum idem Apostolus de lege disserens naturali scripta in cordibus nostris ait: *Gentes quæ legem* (Mosaicam) *non habent . . . naturaliter ea quæ legis sunt faciunt;* etsi vero fateamur, ut superius animadvertimus, ibi vocem *naturaliter* non per oppositionem ad gratiam usurpari ab Apostolo, sed ad legem scriptam, attamen ubi non agitur de difficilioribus præceptis, aut gravi tentatione homo non urgetur, in quibus gratia necessaria est, patet hominem naturæ viribus eam servare posse, saltem ad breve tempus, et in peculiaribus nonnullis actionibus, ex ipso systemate adversariorum, qui negant Deum gratiam aliquam largiri homini lapso ante fidem supernaturalem et theologicam. Etenim ethnici illi, de quibus loquitur Apostolus, juxta adversarios nec fidem habuerunt nec gratiam; atqui tamen quæ legis sunt *naturaliter faciunt,* teste eodem Apostolo, ergo ethnici naturæ viribus legem servabant; non servabant autem quoad præcepta difficiliora absque gratia, ut ostendimus; ergo saltem faciliora legis præcepta absque gratia adimplebant. Placet id ipsum confirmare auctoritate S. Augustini, qui explanans hæc Apostoli verba: *Habentes opus legis scriptum in cordibus,* ait: *Id est, non omnimodo deletum est, quod ibi per imaginem Dei, cum crearentur impressum est . . . Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis sentit et facit* [4]).

1) *Enarrat. in* part. LVII, n. 1. Reliqua testimonia cf. apud Bellarm. 5, *De Grat. et lib. arbit.* cap. 9.

2) Rom. 1, 21.

3) Hinc S. Augustinus *Epist.* CLXVII: „Quid est pietas, nisi Dei cultus? et unde ille colitur nisi charitate?" Quare vel ipse Estius in II *Sent.* dist. XXVI, §. 28: „Apostolus, *inquit*, eo loco non negat illos, qui sic Deum cognoverunt, dilexisse Deum; sed negat sicut Deum glorificasse, et gratias egisse, sine quibus duobus stare potest aliqualis dilectio. Quod autem talis dilectio non sit ex gratia Dei per Christum, sic probatur; non enim habet ordinem ad beatitudinem supernaturalem; nec ad spem vitæ æternæ." Admitto quidem hujus theologi sententiam; ast mihi non probatur ratio quam adducit, ut ostendat philosophos illos sine gratia Dei per Christum potuisse habere Dei dilectionem. Quasi nempe in censu gratiarum referri non debeant auxilia illa medicinalia, quæ a Deo, et quidem per Christum, conferuntur ad sanandam infirmitatem naturæ. Hoc enim falsum est. Cf. tamen ejusdem *Comment. in Epist. ad Rom.* in hunc loc.

4) Lib. *De Spir. et lit.* cap. 28, n. 48.

108. III. Demum quod proposuimus de victoria levium tentationum in ordine ad bonum morale solis naturæ viribus, sequitur ex dictis. Nam si potest homo lapsus vi sua morales veritates aliquas cognoscere, si valet præterea faciliora legis implere, quidni poterit leves etiam tentationes propulsare ac vincere, quæ eidem bono honestoque adversantur? Huc spectat propositio XXIX Baji, quæ a Summis Pontificibus notata est: *Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum, viam et ostium veritatis et vitæ, negant; sed etiam quicumque aliunde quam per ipsum in viam justitiæ* (hoc est, aliquam justitiam) *conscendi posse docent*, AUT TENTATIONI ULLI, *sine gratiæ ipsius adjutorio, resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab ea non superetur* [1]).

109. Ratio vero qua triplex evertitur error, quem hic impugnavimus, petitur ex falsitate fundamenti, ex quo profluit adversariorum systema: ideo enim adversarii negant quidpiam veri aut boni in ordine naturali ac moralis honestatis posse cognosci ab homine lapso, aut perfici solis naturæ viribus, quia originalem justitiam, cum privilegiis quæ ipsam comitabantur, debitam fuisse humanæ naturæ, ac ejus partem constituisse autumant. Hac per peccatum amissa, consequens esse contendunt amissam pariter esse ac prorsus deletam imaginem Dei, nec propterea quidpiam aut cognoscere aut velle aut moliri hominem posse absque superveniente gratiæ subsidio etiam in ordine morali. Hoc autem principium falsum est, ut suo loco ostendimus [2]). Ergo falsæ etiam sunt doctrinæ, quæ illinc deducuntur. Hinc præclare S. Augustinus: *Quia*, inquit, *non usque adeo in anima humana*

1) Ex hujus propositionis censura colligitur, perperam Vasquezium docuisse in 1am 2æ S. Th., disp. cxc, hominem sine supernaturali gratiæ auxilio nullum posse morale opus perficere, nullamque vel levem superare tentationem. Vellet quidem ipse se a censura liberare in Baji propositionem prolata, tum quia, inquit, tam hæc quam multæ aliæ Baji propositiones ob acre judicium, quo Doctor ille aliorum propositiones criminabatur, damnatæ sunt; tum quia se alio sensu suam sententiam profitetur adstruere ab eo quem tenuit Bajus. Verum, ut animadvertit Suarez *Proleg.* VI, *De scriptis probatam de gratia doctrinam continentibus*, cap. 2, n. 12: „Pontifices aperte et sine ulla distinctione declarant illas sententias *in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento* tali censura dignas esse. Quæ verba, si attente spectentur, duo continent; unum est, assertiones illas in proprio verborum sensu esse tali censura dignas; aliud est, illum sensum fuisse ab assertoribus intentum . . . Quoniam alias unicuique liberum erit, proprium sensum, tanquam ab auctore intentum illis verbis affingere, et illi accommodare judicium Pontificis, ut propriam opinionem verbis magis consentaneam ab illa censura liberet: et declaratio illa Pontificis inutilis fiet, quia non ad certam doctrinam confirmandam, sed ad excitandas verborum contentiones deserviet." Sed cf. ipsum Suarezium tum hic, tum lib. 1, *De gratia*, cap. 6, cap. 23, et cap. 29. In quo postremo cap. etiam refellit Bellarmini sententiam, qui adstruit hominem non posse sine peculiari auxilio Deum diligere, nec perfecte neque imperfecte; nec ut Auctorem naturæ, neque ut Auctorem gratiæ.

2) Cf. Tract. *De Deo Creat.* n. 551 et seqq.

imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis vel sapere [1]. S. Augustino consentiens S. Thomas scribit: *Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, ut scilicet toto bono naturæ privetur, potest quidem etiam in statu naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare agere . . . non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quod in nullo deficiat; sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, non tamen perfecte potest moveri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ* [2].

DIFFICULTATES.

110. I. *Obj.* 1° Scripturæ, Patres, et Concilia omnia adversus Pelagianos ac Semipelagianos celebrata, omnia bona opera nostra divinæ gratiæ referunt accepta. 2° Sane opus moraliter honestum vel per legem fit, vel per gratiam; porro per legem fieri nequit, teste Apostolo Rom. IV, 15: *Lex enim*, ait ipse, *iram operatur;* et cap. V, 20: *Lex subintravit, ut abundaret delictum.* 3° Hinc optime S. Augustinus: *Agnoscamus*, inquit, *gratiam, quæ facit prodesse doctrinam: quæ gratia si desit, videmus etiam obesse doctrinam* [3]; quod quidem iterum atque iterum inculcat adversus Pelagianos. 4° Nisi propterea admittatur gratiæ necessitas ad quodvis opus honestum perficiendum, frustra S. Doctor pugnasset adversus eos hæreticos, frustra sæpe adeo clamasset in istorum hypothesi evacuatam esse crucem Christi, frustra Christum nobis gratiam promeruisse. 5° Cohærenter ad hæc inconcussa S. Augustini principia Concilium Araus. II: *Multa*, ait, *facit Deus in homine bona, quæ non facit homo;* NULLA *vero facit homo bona, quæ non Deus præstat, ut faciat homo* [4]; et clarius adhuc: *Nemo habet de suo, nisi mendacium et peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo; ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati non deficiamus in via* [5]. Ergo.

1) Lib. cit. *De spiritu et lit.* cap. 28, n. 48, ubi notandum est, quod adducat S. Doctor in confirmationem hujus doctrinæ verba Apostoli: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt.* Ex quo patet a S. Augustini doctrina recessisse Bajum, qui in prop. XXIII asserit: „Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Rom. I: *Gentes, quæ legem*, etc., intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus."

2) 1ª 2ᵉ, q. 109, art. 2.

3) *Epist.* CCXVII, *ad Vital.* cap. 4, n. 12.

4) Can. XX, loc. cit.

5) Can. XXII.

111. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Bona supernaturalia, *conc.* naturalia, *Subd.* Ardua ac difficilia aut gravi urgente tentatione, *conc.* omnia prorsus, *neg.* Sic innumeris prope testimoniis, quæ in medium ab adversariis adduci solent, occurrendum est, quin singula inutili labore discutiamus.

112. *Ad* 2m, *Dist.* Si sermo sit de difficiliori opere aut gravi pulsante tentatione, fit per gratiam, *conc.* si de faciliori, ac ubi nulla obsistat gravis tentatio, *neg.* *Ad prob.* vero sive ad objecta Apostoli testimonia, *Dist.* *Lex iram operatur*, aut *subintravit lex*, *ut abundaret delictum*, per accidens et ex causis extrinsecis, *conc.* per se, *neg.* Lex enim data est ad coërcendum delictum, sed inde homo occasionem nactus est gravius delinquendi ex malitia aut infirmitate legem transgrediendo sive cum gratia in difficilioribus præceptis, sive sine gratia in facilioribus, atque ita Dei in se iram provocavit. Si quid enim evincunt hæc aliaque his similia loca, ostendunt legem per se gratiam minime conferre, hominemque se reum constituisse in transgressione legis tam cum gratia quam sine gratia [1]).

113. *Ad* 3m, *Dist.* Ita ut ex mente S. Doctoris disputantis adversus Pelagianos homo sine gratia medicinali non possit universam legem implere, *conc.* ita ut faciliora saltem legis præcepta servare nequeat absque gratia Salvatoris, *neg.* Nec aliud demonstrant citata verba aliaque his affinia, quæ semper legem universam complectuntur, nec attingunt causam, quam tuemur [2]).

114. *Ad* 4m, *Neg.* Siquidem duo profitebatur Pelagius, quæ longe distant ab assertione nostra; tum scilicet hominem posse per solas naturæ vires universam legem implere, omnes superare tentationes, omniaque peccata vitare; tum hæc opera moraliter honesta meritoria esse gratiæ et vitæ æternæ [3]). In hac hæretica hypothesi utique Christi crux evacuaretur, ac frustra gratiam Christus nobis promeruisset.

115. *Ad* 5m, *Dist.* In ordine supernaturali, *conc.* in ordine moralis honestatis, et in iis, quæ faciliora sunt, *neg.* Non aliam mentem fuisse Concilii Arausicani constat ex ejus scopo, qui fuit damnare Semipelagianorum doctrinam, qui a propriis viribus repetebant fidei initium, ac propterea sibi arrogabant initium salutis.

116. II. *Obj.* 1° Sine gratia homo lapsus adeo infirmus est, ut nequeat concupiscentiæ, aut tentationi resistere, nullumque valeat declinare peccatum nisi per aliud peccatum. 2° Quod ex ipsa rei natura patet. Homo enim sine gratiæ auxilio non

1) Cf. Bellarm. lib. 5, *De grat. et lib. arb.* cap. 9 et seqq.; Suarez, lib. 1, *De grat.* cap. 19.

2) Cf. Auctores citt.

3) Cf. Suarez, *Proleg.* VI, cap. 7 et 8.

agit, nisi ex timore pœnæ et non ex amore justitiæ, ex cupiditate et non ex charitate; jam vero, qui sic agit, peccat, ut passim docet S. Augustinus: *Sub lege est*, inquit, *qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiæ, se sentit abstinere ab opere peccati, nondum liber, nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim mala voluntate reus est, qua mallet, si fieri posset, non esse quod timeat, ut libere faciat quod occulte desiderat* [1]; et alibi: *Regnat enim*, ait, *carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas* [2]. Qui præterea 3° nullam aliam agnoscit in homine bonam voluntatem nisi charitatem: *Quasi vero*, dicens, *aliud sit bona voluntas quam charitas, quam Scriptura nobis esse clamat ex Deo, et a Patre datam, ut filii ejus essemus* [3]. Ergo.

117. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Si vehementior sit concupiscentia aut tentatio, *conc.* si levior, *neg.* Sic etiam: peccatum declinare non valet homo infirmus, nisi per aliud peccatum, *Dist.* Ut plurimum, *trans.* semper, *neg.* Hoc enim absonum est. Adde non semper requiri, ut homo distinctum bonum opus agat ad declinandum peccatum, nec semper superandam ei esse concupiscentiam et tentationem ad quodvis opus bonum explendum, ut cum honorat parentes, et similia efficit.

118. *Ad* 2m, *Neg. Ad prob.* pariter, *Neg.* hominem non agere nisi ex timore pœnæ, aut ex cupiditate; cum enim ipse flectitur miseratione, et operit nudum, aut fovet ægrotum aliaque ejusmodi peragit, quinam timor, aut cupiditatis motus in his invenitur?

119. Ad primum autem Augustini textum, *Dist.* Et loquitur S. Doctor de timore, ut vocant, serviliter servili, *conc.* loquitur de timore simpliciter servili, *neg.* ut patet ex ipsis ejus verbis. Sed de hoc timore alibi erit sermo.

120. Ad alterum vero textum, *Dist.* Regnat carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas habitualis, quæ tamen non semper vim suam exerat in actus singulos, *conc.* quæ jugiter in actus singulos influat, *neg.* Sæpe enim, ut vidimus, homo non agit ex carnali cupiditate, etsi gratia non sit instructus. Quare opposita doctrina proscripta est in Bajo et Quesnello [4].

1) Lib. *De nat. et grat.* cap. 57, n. 67.
2) In *Enchir.* cap. 117.
3) *De grat. Christi*, cap. 21, n. 22.
4) Propositiones Baji, quæ huc referuntur, sunt: XXXVIII: „Omnis amor creaturæ rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur." XL: „In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati." Propositiones vero Quesnelli sunt: XLIV: „Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur: et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus." XLV: „Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat."

121. *Ad* 3m, *Dist.* Cum agit de bona voluntate, quæ requiritur ad opus supernaturale et meritorium adversus Pelagianos, *conc.* cum agit de bona voluntate, quæ requiritur ad bonum naturaliter honestum, *Subd.* Non aliam agnoscit bonam voluntatem, quam charitatem naturalem et improprie dictam, *conc.* charitatem theologicam et proprie dictam, *neg.* Etenim S. Augustinus duplicem agnovit et admisit charitatem *divinam* et *humanam*, seu theologicam et naturalem, et hanc declarat quandoque licitam, quandoque vero illicitam; illius autem textus inferius afferemus. Quo posito, cum in adducto testimonio bonam voluntatem vocat charitatem, loquitur, ut ex ejus verbis liquet, de charitate theologica adversus Pelagianos, quin aliam excludat [1]).

122. III. *Obj.* 1° Ex doctrina S. Augustini omnis amor rei creatæ vitiosus est, nisi amori Dei subordinetur. 2° Hinc cum omnes hominum actiones vel ex amore Dei prodeant vel ex amore mundi, cumque nulla ex amore Dei actio elici possit absque gratia, sequitur omnem actionem absque gratiæ subsidio elicitam, malam ac vitiosam esse. 3° Quod quidem ex alio S. Augustini principio confirmatur, quo adstruit absque gratia veram inesse in homine lapso necessitatem peccandi: ***Multum erras***, ut loquitur contra Julianum, ***qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est*** [2]), quod et sæpius repetit; sive cum 4° tradit nullam sine gratia esse in homine lapso libertatem ad bonum [3]); sive cum 5° docet adversus eundem Julianum, nullum opus bonum sterile esse, ut ille contendebat, sed quodlibet bonum opus promereri vitam æternam; ex quo manifestum fit, nullum opus bonum sine gratia juxta S. Augustinum fieri posse, alioquin per opus moraliter honestum homines promererentur vitam æternam, secus ac fides doceat. Ergo.

123. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Nisi amori Dei subordinetur vel naturali vel supernaturali, *conc.* supernaturali tantum, *neg.* Si autem actio bona sit ex officio, et fine proximo, ut jam diximus, hoc ipso subordinata est amori Dei naturali. Ad hoc autem, si sermo sit de opere facili, non requiritur speciale gratiæ auxilium.

1) Huc pariter spectant propositiones Baji et Quesnelli a Rom. Pontificibus proscriptæ; Baji quidem XXXIV: „Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut Auctor naturæ, et gratuiti, quo Deus amatur ut Beatificator, vana est et commentitia, et ad illudendum Sacris Literis et plurimis veterum testimoniis excogitata." Quesnelli XLI: „Omnis cognitio Dei etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis, non potest venire nisi a Deo, et sine gratia non producit nisi præsumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris."

2) Lib. 1, *Op. imperf.* cap. 105.

3) Præsertim lib. 1, *Ad Bonif.* cap. 3, n. 3, ubi sic loquitur: „Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adjuvetur ab eo, qui malum non potest velle, hoc est, gratia per J. C. D. N."

124. *Ad* 2m, Responsio patet ex modo dictis: elici enim potest actio moralis ex amore Dei naturali. Sed falsum præterea est, quod assumunt adversarii omnem actionem, quæ fiat ex amore mundi seu creaturæ, esse vitiosam; etenim tunc solum vitiosa esset, cum eliceretur ex amore creaturæ inordinato, quo sensu affirmat S. Augustinus vitiosam esse actionem ex amore mundi aut creaturæ profectam, qua ex. gr. ita homo in ipsa creatura hæreat atque consistat, ut in fine ultimo, aut creaturam præferat Creatori, etc., non autem si quis ex. gr. diligat parentes ex amore naturali ac ordinato.

125. *Ad* 3m, ***Dist.*** Adstruit S. Augustinus absque gratia esse in homine lapso necessitatem peccandi vagam, generalem, et respectu totius legis, et quidem moralem, ***conc.*** necessitatem proprie dictam in singulis actionibus, ***neg.*** Quod patet ex ejus scopo in controversia cum Pelagianis contendentibus, posse hominem in præsenti statu universam legem propriis viribus adimplere, ac omnia collective vitare peccata.

126. ***Ad*** 4m, ***Dist.*** Nullam esse absque gratia libertatem ad bonum supernaturale, ***conc.*** ad bonum naturale, ***Subd.*** Ad arduum ac difficile expeditam libertatem non habet, ***conc.*** ad facile, ***neg.*** Responsio patet ex dictis.

127. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** Contendit S. Doctor nullum esse opus moralis honestatis sterile in hypothesi pelagiana, quæ nullam agnoscebat distinctionem inter ordinem naturalem ac supernaturalem, ***conc.*** in sententia catholica, ***neg.*** Hinc arguebat S. Augustinus ex adversariorum principiis, qui cum nullam admitterent elevationem ad ordinem supernaturalem, contendebant tamen opus bonum intra limites moralis honestatis sterile esse posse ad vitam æternam [1]), quod profecto absurdum erat et contradictorium.

128. IV. ***Obj.*** Saltem nequit haberi absque Dei gratia aliquis Dei amor; 1° Scripturæ enim nullum alium amorem Dei agnoscunt præter supernaturalem, nempe charitatis, quæ I Joan. IV, 7, ***ex Deo*** esse dicitur; et per Spiritum Sanctum ***diffusa in cordibus nostris***, Rom. V, 5, atque inter fructus Spiritus numeratur, Gal. V, 22. Quare 2° S. Augustinus a nobis amorem Dei naturalem excludit in celebri illa sententia: ***Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus*** [2]); et Concilium Arausicanum : ***Prorsus donum Dei est***, inquit, ***diligere Deum*** [3]). Ergo si ***prorsus***, profecto

1) Tricassinus, qui alias strenue adversus Calvinum et Jansenium germanam tuetur S. Augustini doctrinam, in op. *De necessaria ad salutem gratia omnibus et singulis data*, contendit part. II, sect. 2, §. 5 et seqq., S. Augustinum nullas unquam agnovisse actiones ex omni parte bonas in infidelibus, qui saltem veri Dei cognitionem non habuerunt, quæ proinde actiones steriles essent in ordine ad vitam æternam. Quid de hac sententia censendum sit, paulo infra significabimus.

2) *Epist.* CXVII, *ad Vital.* cap. 4, n. 12.

3) Can. XXV; cf. Suarez, lib. 2, *De necess. grat.* cap. 29, n. 13 et seqq.

nullus amor ejusmodi est, qui non sit Dei donum. 3° Quod vel ex ipsa rei natura patet: nec enim duplex fides datur altera naturalis, supernaturalis altera, ergo nec duplex Dei amor; 4° si enim daretur amor Dei naturalis, reperiri posset in homine infideli et peccatore, quod fieri nequit, alioquin Dei amici essent. 5° Hinc vel ipse Bellarminus nullum agnoscit Dei amorem sive perfectum, sive imperfectum aut inchoatum, qui non sit ex gratia Dei. Ergo.

129. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m ***prob. Neg.*** Ex Apostolo enim vidimus supponi amorem Dei naturalem in illis, ***qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt;*** allati autem textus non loquuntur, nisi de charitate supernaturali, quæ utique ex gratia est.

130. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Ad diligendum Deum amore supernaturali, ***conc.*** naturali, ***Subd.*** Amore perfecto, seu super omnia, ***conc.*** imperfecto et inchoato, ***neg.*** Atque hac eadem ratione exponendus est sensus Concilii Arausicani, quod loquitur de amore supernaturali et salutari adversus Semipelagianos.

131. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Fides theologica et salutaris, ***conc.*** humana ac sterilis ad salutem, ***neg.*** Id ipsum dicatur de duplici Dei amore.

132. ***Ad*** 4m, ***Neg. sequel.*** cum ex imperfecto Dei amore ac naturali nemo possit constitui Dei amicus; vel ***Dist.*** Amici Dei essent respectu operis, quod Deo non displicet, ***conc.*** ratione sui, ***neg.***

133. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** Ita ut dissentiat potius in verbis quam in sententia a communi doctrina, ***conc.*** secus, ***neg.*** Nam Bellarminus ipse fatetur homini inesse quandam naturalem in Deum propensionem; opera moraliter bona, quæ faciliora sint, sine gratiæ speciali subsidio fieri posse, quæ tamen bona esse nequeunt sine virtuali saltem fine ad Deum. Cæterum argumenta, quæ ipse profert ad sententiam suam tuendam, ut animadvertit Suarez, non efficiunt nisi Dei amorem supernaturalem, in quovis gradu demum sit, ex gratiæ munere provenire [1]), et præterea scripsit ante exortam hæresim jansenianam.

134. V. ***Obj.*** 1° At omnis tentationum victoria a Scriptura, Conciliis et Patribus gratiæ tribuitur. 2° Nos indiscriminatim Deum oramus, ***ne nos inducat in tentationem.*** Ergo etiam ad leves superandas tentationes ope divinæ gratiæ indigemus; 3° alioquin gloriam victoriæ nobis adscribere possemus, quod nequit admitti. Ergo.

135. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Victoria salutaris, ***conc.*** naturalis, ***Subd.*** Si gravior sit tentatio, ***conc.*** si levior sit, ***neg.*** prout toties exposuimus.

1) Loc. cit. et cap. 33, n. 2 et seqq.

136. *Ad* 2[m], *Dist. cons.* Ope gratiæ indigemus ad quaslibet tentationes superandas victoria salutari, *conc.* victoria sterili quoad vitam æternam in levioribus, *neg.*

137. *Ad* 3[m], *Neg.* Siquidem omne bonum, quod in homine est, sive illud naturale sit, sive supernaturale a Deo est, aut ut Auctore naturæ, aut ut Auctore gratiæ [1]).

PROPOSITIO II.

Potest homo lapsus, antequam fidei gratiam assequatur, aliqua opera moraliter bona efficere, nec omnia propterea infidelium opera vitia sunt aut peccata.

138. Et hæc propositio spectat ad catholicam doctrinam; contradictoria enim propositio proscripta est in Bajo prop. XXV, in hæc verba: *Omnia infidelium opera peccata sunt, et philosophorum virtutes sunt vitia* [2]).

139. Notandum autem est: 1° hæc infidelium opera moraliter honesta fieri posse aut sine gratia, si de facilioribus sermo sit, aut cum auxilii superadditi ope, si agatur de operibus difficilioribus, juxta ea, quæ hactenus adstruximus. Hæc autem opera ante fidem peracta, quacumque tandem ratione peracta sint, seu cum gratiæ adjutorio seu sine illo, non prætergrediuntur limites operis naturaliter honesti, cum sine fide nullum detur opus supernaturale. Notandum præterea est 2° ejusmodi opera naturaliter honesta nihil conferre ad salutem. Notandum denique 3° hic agi de peccato aut vitio proprie dicto ad mentem adversariorum, qui contendunt nulla opera infidelium, utut bona ac honesta videantur, culpa vacare, ob quam infideles æternum puniri non debeant.

140. Hanc vero doctrinam Scripturæ, Patres, ratio denique ipsa plane evertunt. Sane Scripturæ nonnulla ethnicorum opera commendant, præmio aliquo digna exhibent, imo et consulunt. Obstetrices enim ægyptiacas, quæ *timuerunt Deum*, atque Pharaonis jussis non sunt obsecutæ servantes infantes masculos Hebræorum, laudat Scriptura, ac præmio a Deo donatas exhibet dicens: *Benefecit Deus obstetricibus, et quia timuerunt Deum, ædificavit eis domos* [3]). Quamvis vero postea mentitæ sint, hoc tamen subsequens ipsarum mendacium non coinquinavit opus bonum antea peractum. *Non est*

1) Cf. Suarez, lib. cit. cap. 23, n. 14 et seqq.

2) Huc pariter spectat propos. XLVIII Quesnelli: „Quid aliud esse possunt, nisi aberratio et nisi peccatum sine fidei lumine, sine Christo, sine charitate?" Hanc doctrinam Bajus, Jansenius et Quesnellus mutuati sunt a Novatoribus, ut ex documentis superius allatis aperte constat.

3) Exod. I, 20, 21.

in eis, apposite inquit S. Augustinus, *remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis* [1]). Sic etiam apud Ezechielem Deus testatur se dedisse regi Nabuchodonosor terram Ægypti, ad eum remunerandum ob bellum feliciter gestum adversus Tyrios, prout ei imperaverat. *Dedi ei terram Ægypti, pro eo, quod laboraverit mihi, ait Dominus Deus* [2]). In quæ verba S. Hieronymus scribit: *Ex eo, quod Nabuchodonosor mercedem accepit boni operis, intelligimus etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei judicio præteriri. Unde et per Jeremiam Nabuchodonosor columba Dei appellatur, eo quod adversum populum peccatorem Dei servierit voluntati* [3]). Denique eundem regem Daniel excitavit ad eleemosynas dicens: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum* [4]); atque ut cætera omittam, lib. I Machab. cap. VIII, celebrantur virtutes Romanorum. Jam vero si ethnicorum seu infidelium opera totidem peccata essent, Deus remuneratus esset peccata, Scriptura eorum peccata celebrasset, peccata consuluisset, quæ dictu impia sunt et blasphema. Fatendum igitur est, posse hominem lapsum, antequam assequatur fidei donum, opera naturaliter honesta perficere, nec omnia ipsius opera totidem esse peccata.

141. Doctrinam lutheranam et jansenianam Patres pariter evertunt, dum pro certo sumunt, ab infidelibus opera moraliter bona interdum fieri, dum eos ob hæc ipsa opera laudant, dumque ob hæc ipsa a Deo temporalibus præmiis eos affectos aperte docent. Hæc porro omnia de infidelium operibus tradit S. Augustinus, qui disputans adversus Julianum scribit: *Quanto ergo tolerabilius illas, quas dicis in impiis esse virtutes, divino muneri potius quam eorum tribueres tantummodo voluntati* [5])? Et postea: *Ex quo colligitur, etiam ipsa bona opera, quæ faciunt infideles, non ipsorum esse, sed illius, qui bene utitur malis* [6]). Pro certo igitur habet S. Doctor infideles aliqua bona opera peragere, quamvis Dei auxilio adjutos. Alibi vero duplicem distinguens charitatem, divinam et humanam, et hanc rursum in licitam et illicitam, sic exhortatur plebem sibi commissam: *Liceat vobis humana charitate diligere conjuges, diligere filios, diligere amicos vestros, diligere cives vestros. Omnia enim ista nomina necessitudinis habent vinculum, et gluten quoddam chari-*

1) Lib. *Cont. mendac.* cap. 15, n. 32.
2) Ezechiel. XXIX, 20. Quod luculentius etiam apparet ex verbis vers. 18: *Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum adversus Tyrum* . . . ET MERCES NON EST *reddita ei neque exercitui ejus, de Tyro, pro servitute, qua servivit mihi adversus eam.*
3) Lib. 9, *in Ezech.* in loc. cit.
4) Dan. IV, 24.
5) Lib. 4, *Cont. Julian.* cap. 3, 16.
6) Ibid. n. 32.

tatis. Sed videtis illam charitatem esse posse et impiorum, id est, paganorum, Judæorum, et hæreticorum [1]). Ergo censuit S. Augustinus, infideles posse habere charitatem licitam. Sed certum præterea est, ipsum docere, Deum Romanis terrenam excellentissimi imperii gloriam concessisse, *ut redderetur merces*, ut ipse loquitur, *bonis artibus eorum, id est, virtutibus, quibus ad tantam gloriam pervenire nitebantur* [2]): ac deinceps enumerat has ipsas virtutes dicens: *Privatas res suas pro re communi, hoc est, republica, et pro ejus ærario contempserunt, avaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio libero; neque delicto secundum suas leges, neque libidini obnoxii. His omnibus artibus tanquam vera via nisi sunt ad honores, imperium et gloriam* [3]). Neque aliter loquitur S. Hieronymus: *Ex quo perspicuum est*, inquit, *natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, et non habere semina in se sapientiæ et justitiæ, reliquarumque virtutum. Unde multi absque fide et Evangelio Christi, vel sapienter faciunt aliqua, vel sancte, ut parentibus obsequantur: ut inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant* [4]). Hinc S. Thomas ex eo, quod in infidelibus non omnino corruptum sit bonum

1) *Serm.* CCCXLIX, *de temp.* cap. 1 et 2.

2) Lib. 5, *De civ. Dei*, cap. 15.

3) Jansenius lib. 4, *De statu nat. laps.* cap. VI, totus in eo est, ut evincat S. Augustinum non de veris virtutibus hæc scripsisse, sed de virtutibus fucatis, quæ speciem quidem præ se ferrent virtutum, sed reipsa non essent nisi vitia, saltem ex fine perverso, quo infideles illas actiones præstiterunt. Ex quo concludit, Deum quidem præmio donasse infideles ob actiones ex officio bonas, sed eos punivisse ob finem malum. Verum in eo hic Auctor hallucinatur, quod existimet S. Doctorem nomine *veræ virtutis* significasse opus moraliter honestum atque steriliter bonum, cum tamen loquatur S. Augustinus de virtute illa, qua homines perducuntur ad æternam vitam, qualis certe non erat virtus infidelium. Cæterum S. Augustinum nonnullas saltem actiones agnovisse in infidelibus, quæ non fuerint ex omni parte malæ, constat etiam ex iis, quæ scripsit lib. *De spir. et lit.* cap. 27: „Impiorum, nec Deum verum veraciter justeque colentium, quædam facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quæ secundum justitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus; quanquam si discutiatur, *quo fine* fiant, *vix* inveniuntur, quæ justitiæ debitam laudem defensionemve mereantur;" et cap. 28: „Sicut enim non impediunt a vita æterna justum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur: sic ad salutem æternam nihil prosunt impio aliqua *bona opera*, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur." Ergo ex S. Doctore, etsi raro, tamen nonnulla dantur in infidelibus opera ex omni parte bona, id est, tum ratione officii, tum ratione finis saltem proximi et immediati. Perperam Jansenius declinare contendit vim hujus argumenti, asserendo S. Augustinum non ex propria sententia, sed ex suppositione, et in sensu Pelagianorum esse locutum; nam contextus contrarium plane evincit, ubi duas subjicit interpretationes textus Apostoli: *Gentes, quæ legem*, etc., alteram scilicet de gentibus ad fidem conversis, alteram de gentibus infidelibus; utramque porro dat ex proprio sensu. Addo, agi hic de *facto*, nec potuisse S. Doctorem affirmare, *nulla prorsus* infideles opera efficere potuisse, nisi ex perverso fine. Hoc enim constare non potest, nisi uni humanorum cordium scrutatori, qui Deus est.

4) *Comm. in cap.* I *Epist. ad Gal.* pag. 392, edit. Vall. Reliqua Patrum testimonia, quæ hanc veritatem adstruunt, vid. apud Bellarm. lib. 5 *De grat. et lib. arb.* cap. 9.

naturæ, concludit: *Manifestum est, quod infideles . . . opera bona, ad quæ sufficit donum naturæ, aliqualiter operari possunt. Unde non oportet, quod in omni suo opere peccent* 1).

142. Ratio ipsa abhorret ab hoc paradoxo, illudque penitus evertit. In hypothesi enim adversariorum infidelis, qui sibi vim inferret ad superandam vitiosæ naturæ inclinationem, qui commiseratione commotus stipem indigenti tribueret, qui proximum ab imminenti mortis periculo liberaret, qui obsequeretur parentibus, ipsorum necessitatibus subveniret, atque id genus alia perageret, deterior fieret coram Deo. Consulendus proinde esset, quum nullo præsertim impellitur præcepto, ut ab iis se retraheret, ne in peccatum incideret, ac pœnam inde promeritam incurreret; quæ quam absurda sint, societati perniciosa, atque a communi hominum sensu et æstimatione aliena, nemo est, qui non videat. Deinde quid vetat, quominus homo recta ratione utens actionem eliciat, quæ ex se, seu quoad suam substantiam, bona sit ac honesta, et ex honesto fine ipsi quodammodo insito, cujusmodi esset stipem erogare ad alienam sublevandam inopiam? Nonne in hoc aut alio simili casu actio honesta tum ex officio tum ex fine proximo haberetur? Porro finis, qui proxime bonus est, pondere, ut ita dicam, suo fertur in finem bonum ultimum, eumque saltem virtualiter, ut ajunt, includit. Sic præripitur adversariis præcipuum fundamentum, quo adducuntur ad asserendum nulla ab infideli opera elici posse, quæ non sint inquinata peccato. Constat igitur, sive Scripturarum, sive Patrum auctoritatem consulamus, sive rationem ipsam, posse hominem lapsum antequam fidei gratiam assequatur opera naturaliter honesta patrare, seu non omnia infidelium opera totidem esse peccata, prout ostendere nobis propositum erat 2).

DIFFICULTATES.

143. I. *Obj.* Neque sine gratia, neque cum gratia sine fide potest homo lapsus aliquod bonum moraliter honestum elicere. 1° Etenim Apostolus Rom. XIV, 23, inquit: *Quod non est ex fide, peccatum est;* 2° et Hebr. XI, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Cui principio insistens idem Apostolus

1) 2ª 2æ, q. 10, art. 4, qui totus est de hoc argumento; quærit enim S. Doctor: *Utrum omnis actio infidelis sit peccatum;* respondet autem *negative.*

2) Cf. S. Th. in II *Sent.* dist. XLI, q. 2, art. 2, ubi scribit: „Ratio naturalis, vel prudentia potest dirigere in aliquem finem proximum; et, quia ille finis proximus est *ordinabilis in finem ultimum*, etiamsi actu non ordinetur, ideo in infidelibus, quorum actus per rationis vim diriguntur, possunt aliqui actus esse boni, sed deficientes a perfecta bonitate."

3° de infideli ad Tit. I, 15, ait: *Coinquinatis et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum mens et conscientia.* 4° Eidem consentit Joannes, dum I Ep. II, 16, sic de mundo seu de infidelibus per oppositionem ad fideles pronunciat: *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ;* 5° imo et Christus ipse docens Matth. VI, 23: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quæ quidem omnia, aliaque his similia eo recidunt, ut affirment nihil absque fide in Christum homini inesse, quod malum, pollutum, inquinatum non sit, aut ob principium, ex quo profluit, aut ob finem, in quem tendit. Ergo.

144. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Quod non est ex fide, id est, juxta practicum conscientiæ dictamen, *conc.* id est, juxta fidem theologicam, *neg.* Jam nemo est, qui aliter exponat hoc Apostoli dictum, cum subjecta materia, quæ est de delectu ciborum, eam expositionem necessario postulet. Patres omnes græci ac latini ante S. Augustinum, et alii plures post ipsum, hunc ei sensum tribuerunt; imo Concilium ipsum œcumenicum Lateran. IV, cap. XLI, illud de conscientiæ dictamine exposuit dicens: *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica, quam civilis* [1]).

145. *Ad* 2m, *Dist.* Sine fide impossibile est placere Deo in ordine ad salutem, *conc.* in ordine ad moralem honestatem, *Subd.* Ratione operantis, *conc.* ratione operis, *neg.*

146. *Ad* 3m, *Dist.* Infideli, id est, judaizanti nullus cibus mundus est, ob erroneam qua laborat conscientiam, *conc.* infideli proprie dicto nulla actio munda est, seu honesta, *neg.* [2]).

1) *Acta Conc.* Hard. tom. VII, col. 50. Agitur vero in hac sanctione de præscriptione, quæ sine bona fide nec incipere, nec continuari potest. Quare concluditur: „Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat *conscientiam* alienæ." Cf. etiam Bernard. a Picon. in hunc Apostoli textum. Sed quod caput est, ipsemet S. Augustinus in hoc ipso lib. 4, *Cont. Julian.* n. 24, non abnuit Apostolum hic locutum esse de cibis.

2) Refutat hic S. Paulus errorem judaizantium, qui certos cibos ut immundos reputabant, quasi lex mosaica adhuc vigeret: contra quos Apostolus docet nullum cibum, aut natura sua, aut Dei præcepto Christianis immundum esse. Itaque *mundis*, id est, Christianis in Sanguine Christi mundatis, *omnia munda* sunt, seu nullus cibus ex se, vel ex lege, immundus est. *Coinquinatis autem et infidelibus*, id est, immundis et infidelibus, seu judaizantibus, nullus cibus est mundus, ob eorum scilicet infidelitatem et conscientiam erroneam. Putant, juxta legis mosaicæ præscriptum, sibi a carne suilla ex. gr. abstinendum: vel ergo abstinent ab illa, et sic contra fidei veritatem peccant superstitione: vel non abstinent, et sic peccant contra conscientiam dictantem sibi abstinendum esse. Hoc significant verba Apostoli: *Inquinatæ sunt eorum mens et conscientia*: *mens*, per errorem suum; *conscientia*, per peccatum, quod erroris sui fructus et effectus est. Ita Bernard. a Piconio in hunc loc.

147. *Ad* 4m, *Dist.* Omne, quod est in mundo, id est, mundi amatoribus, et operantibus juxta prava mundi dictamina, *conc.* non operantibus juxta illa, ut sæpe contingit, *neg.*

148. *Ad* 5m, *Dist.* Si quis operetur juxta perversam intentionem, quæ significatur per oculum nequam, *conc.* si præter hanc intentionem operetur, *neg.* [1]).

149. Ex his patet nihil inveniri in Sacris Literis, quod faveat conclusioni adversariorum; neque unum ex objectis testimoniis esse, quod ad rem præsentem faciat.

150. II. *Obj.* Omnia infidelium opera totidem esse peccata, doctrina germana est S. Augustini, qui ex professo hanc thesim tuetur adversus Julianum contendentem veras inesse gentilibus virtutes, seu opera moraliter bona, etsi fateretur eas steriles esse ad salutem. Hinc docet S. Augustinus: 1° Nullum opus vere bonum esse, nisi tale sit tum ratione officii, tum ratione finis; 2° Sine fide officia quidem posse interdum bona esse, nunquam vero finem, quia: *Quod non est ex fide, peccatum est*, et: *Sine fide impossibile est placere Deo;* 3° Nullum opus ex omni parte bonum *sterile* censeri posse in ordine ad vitam æternam, ac propterea rejicit distinctionem Juliani inter opus sterile et opus meritorium. 4° Urget S. Doctor Julianum ex eo capite, quod si infideles possent vel unum actum ex omni parte bonum, ex objecto nempe et fine, elicere, gratis Christus mortuus esset. 5° Concludit infideles ob ejusmodi opera, bona quidem ex objecto, sed vitiosa ex fine, fore puniendos in die judicii, licet *mitius*, qui opus bonum ex objecto patrarunt, at vitiatum ex fine, *gravius*, qui opus malum ex objecto et fine posuerunt, utpote pejores. NULLO MODO *igitur*, inquit, *homines sunt steriliter boni* (ut autumabat Julianus), *sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali* [2]). Ex qua postrema animadversione facile componuntur, quæ in systemate S. Augustini sibi adversari videntur, cum ex. gr. laudat et extollit virtutes Romanorum ac nonnullorum philosophorum, ac simul contendit eas virtutes vitia fuisse; cum adstruit bona illorum opera absque gratiæ subsidio facta non esse ac præmio donata, et simul docet ob hæc ipsa opera infideles mitius puniri; nempe celebrat infidelium opera ratione objecti, carpit ratione finis, seu intentionis operantis. Hoc ipsum systema S. Augustini refert S. Prosper, dum ex ejusdem S. Doctoris sententia scribit: OMNIS *infidelium vita peccatum est; et nihil est bonum sine summo bono: ubi enim deest agnitio æternæ et incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus* [3]); et alibi: *Manifestissime patet, in*

1) Cf. Maldon. in hunc loc.
2) Ita lib. 4, *Cont. Julian.* toto cap. 3.
3) In libro *Sentent. S. Augustini,* quæ est ordine CVI, et sic inscribitur: *Quod tota infidelium vita peccatum sit.*

impiorum (infidelium) *animis* NULLAM *habitare virtutem: sed* OMNIA *opera eorum immunda esse atque polluta* 1). Ergo vel deserenda doctrina S. Augustini, qui tamen eam adstruit tanquam fidei dogma 2), vel admittenda doctrina janseniana et quesnelliana.

151. ***Resp.*** ***Neg.*** *ant.* Id enim est pervertere sensum et doctrinam S. Augustini. Ut germanus ejus sensus habeatur, necesse est inquirere in doctrinam Juliani, quem S. Doctor impugnat. Julianus enim ex principio pelagiano fundamentali, quo asserebat primum hominem minime fuisse evectum ad statum et ordinem supernaturalem, ac propterea per ejus peccatum posteros nullam contrahere labem, sed nasci in eo statu naturalis justitiæ, in qua primus homo conditus est, hæc inferebat: 1° Posse hominem suis viribus totam legem servare; 2° per actus seu virtutes moraliter honestas (nullas quippe supernaturales admittebat) posse hominem promereri sibi gratias ad facilius etiam legem adimplendam; 3° per has actiones vitam æternam obtinere; actiones porro naturaliter honestas vocabat eas, quæ tales essent ex objecto, non autem ex fine, qui in ipsius hypothesi operi superveniebat et juxta quem homo actus moraliter ac intrinsece bonos dirigit aut ad temporalia aut ad æterna; si ad temporalia a voluntate dirigantur ejusmodi actus, docebat eos fieri steriles, si ad æterna, meritorios evadere contendebat 3). Adversus hanc theoriam S. Augustinus excipit: 1° nonnisi per gratiam medicinalem Salvatoris universam legem servari posse; 2° per virtutes morales neminem posse gratiam promereri, multo minus consequi vitam æternam; 3° demum, quod controversiæ caput erat, contendit S. Doctor actiones moraliter honestas atque ex omni parte bonas esse non posse ex solo objecto, sed præterea bonas intrinsece eas constitui ex fine, qui influit ad intimam actionis bonitatem constituendam, et non extrinsece solum, ut autumabat Julianus, quod pluribus ostendit. Ex quo principio respuit illam ejusdem Juliani distinctionem inter opera steriliter bona ac meritoria, quia si actus boni sunt ex solo objecto, nec ulli dantur in hypothesi pelagiana actus nisi morales, concludit inanem esse distinctionem provenientem ex fine extrinseco superveniente, seu a voluntate dirigente peculiares actus ex se bonos ad

1) In lib. *Cont. Collat.* cap. 13, n. 39.

2) Ita Tricass. exponit systema S. Augustini circa opera infidelium in op. cit. *De necessaria ad salutem gratia*, part. II, sect. 2, §. 5 et seqq.

3) Id patet ex verbis S. Augustini lib. 4, *Contr. Julian.* cap. 3, n. 21: „Noveris, *inquit, non officiis*, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes. Officium est autem, quod faciendum est; finis vero, propter quod faciendum est. Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Quæ tu non attendens, *fines ab officiis separasti*, et virtutes veras, officia sine finibus appellandas esse dixisti."

aliquem finem extrinsecum actibus ipsis [1]). Hinc cum finis, juxta S. Doctorem, influens in intimam actus naturam, eamque intrinsece bonam aut malam constituens, quo actus referatur ad æterna, haberi nequeat absque fide, deducit aut nullum in infidelibus esse posse actum moraliter honestum et ex omni parte bonum, ex defectu finis supernaturalis in *operante*, minime vero ex defectu finis operis; aut, si quis sit, esse meritorium, sed in hypothesi Juliani; quod si ejusmodi opus ex omni parte bonum in infideli daretur, non posset vocari sterile, sed in hypothesi Juliani; quod si daretur ejusmodi opus meritorium vitæ æternæ, Christus gratis mortuus esset, sed rursus in eadem hypothesi.

152. Ut autem magis evertat S. Augustinus Juliani theoriam, ostendit sine fide vix aut ne vix quidem in opere præsertim arduo dari actum, qui inquinatus non sit ex aliquo fine perverso, prout late disserit; quia aut inani gloria, aut avaritia, aliove pravo affectu ut plurimum infidelis ad operandum movetur, quod verissimum est. Deinde ostendit nullum dari posse actum moraliter honestum et meritorium vitæ æternæ sine fide, quia deest semper in quacumque infidelium actione finis, quo absente, quævis actio relate ad vitam æternam, vitiata est, et inquinata: quod si præterea ad hæc accedat perversio intentionis seu finis moralis, prout in plerisque operibus infidelium contingit, tunc fiunt proprie dicta peccata ob quæ puniri merentur qui sic operantur. Hac ratione intelligitur sensus verborum quæ profert S. Prosper.

153. Cæterum nisi hæc esset mens S. Augustini, plura sequerentur ex ejus doctrina absurda et contradictoria, ac 1° necessariam esse gratiam ad opus ponendum, quod semper ac natura sua esset vitiatum et peccato intrinsece infectum ex defectu finis, qui solum per fidem haberi posset [2]); 2° Deum ratum habere ac præmio ornare opus intrinseca peccati labe pollutum [3]); 3° excitari non posse homines ad opera moraliter

1) S. Doctorem agnovisse in aliis locis ac admisisse distinctionem inter opera moraliter honesta ac steriliter bona, et inter opera supernaturalia ac meritoria, evidenter patet ex iis quæ scribit lib. *De spir. et lit.* cap. 28, n. 48: „Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit et facit: sed pietas, quæ in aliam vitam transfert beatam et æternam, legem habet immaculatam, convertentem animas, ut ex illo lumine renoventur." Quo etiam referuntur, quæ paulo post ibidem subdit, et alias retulimus: „Sicut non impediunt a vita æterna, etc... Sic ad salutem nihil prosunt impio aliqua bona opera, etc."

2) Nam S. Augustinus passim docet, *voluntates bonas* infidelibus *a Deo esse inspiratas;* quas Deus in cordibus eorum *interna et occulta, mirabili ac ineffabili potestate operatur,* ut loquitur lib. I, *De gratia Christi*, cap. 24, n. 25. Et lib. 4, *Cont. Jul.* cap. 3, n. 16, fatetur in infidelibus esse virtutes, sed *divino muneri tribuendas; bona opera,* sed simul *dona Dei.*

3) *Epist.* CXLIV, n. 2, agnoscit in infidelibus *justitiam* et *actus strenuos,* quibus ipsi *a Deo temporale promereantur præmium,* ut alia prætereeam superius commemorata.

Ex his sequitur, aut S. Augustinum reipsa admisisse in infidelibus aliquot opera bona seu moraliter honesta; aut

honesta elicienda, quæ tamen ex mente ejusdem S. Doctoris, ut vidimus, ratione officii et finis saltem proximi bona sunt, et ab ipso commendantur. Hæc quidem aliaque ejusmodi evidenter ostendunt alium prorsus sensum fuisse S. Augustino disputanti adversus Julianum, quum adhibuit voces *peccati* et *operis naturaliter honesti*, ab eo, quo easdem voces usurpat in aliis libris suis. Scilicet in his agnoscit actus bonos morales, at intra limites moralis honestatis, seu ut nos dicimus, ordinis naturalis, qui nullam dicant relationem ad vitam æternam, aut ad gratiam. In libris vero contra Julianum ob rationem adductam nullos admittit actus bonos morales in infidelibus, sed cum eos vocat *actus morales*, loquitur in sensu Juliani, et designat reipsa actus supernaturales. Hac autem ambiguitate abutentes Janseniani contendunt nullum unquam agnovisse S. Augustinum in infidelibus actum moraliter honestum, et contendisse omnia opera infidelium totidem esse peccata proprie dicta et pœna digna [1]).

154. III. *Obj.* 1° Omnes, ac propterea etiam infideles tenentur cunctas actiones suas referre in Deum, ut bonæ esse possint juxta generale præceptum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Hoc autem præceptum exponens Apostolus scribit I Cor. X, 31: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite;* et Coloss. III, 17: *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum;* et I Cor. XVI, 14: *Omnia vestra in charitate fiant.* 2° Porro infideles, præsertim qui verum Deum non noverunt, neque ex charitate, neque propter Deum tanquam finem ultimum agunt, necesse propterea est, ut in omnibus operibus suis peccent. 3° Quare infidelibus recte Christi verba accommodari possunt: *Non potest arbor mala bonos fructus facere.* Ipsi enim hæc arbor mala sunt, 4° quorum opera a Deo esse non possunt, alioquin inutilia non forent, cum quod bonum est, inutile esse nequeat. Ergo.

155. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Tenentur etiam infideles omnes actiones suas referre in Deum tanquam in auctorem gratiæ, *neg.* tanquam in auctorem naturæ, *Subd.* Sive explicite sive

sanctissimo Doctori tribuendam esse doctrinam adeo execrabilem, qua statuatur *Deum interna et occulta, mirabili ac ineffabili potestate operari in cordibus hominum*, tanquam *sua dona*, et *cœlestia munera* approbare, ac remunerari præmio ea, quæ, juxta eundem Hipponensem Antistitem *solus impius neget esse peccatum.* Quasi nempe Deus, qui inspiravit opus bonum, et vires ad illud efficiendum præstitit, non potuerit inspirare bonum finem, saltem naturaliter honestum. Hæc absurda sunt.

1) Cf. Scipionis Maffei *Historiam Theolog.* Francofurti ad Mœnum 1756, lib. 15, cap. 1, n. 2 et seqq. Præsertim vero P. Fontaine S. J. *Constitutio* UNIGENITUS *theologice propugnata.* Romæ 1719, tom. II, part. II, in prop. XLIV, et in prop. XLVIII, cap. 4, ubi doctus et eruditus Auctor doctrinam S. Augustini præclarissime explanat.

implicite, *conc.* explicite ac semper, *neg.* Etenim absurdum in primis est contendere, omnes infideles teneri præcepto referendi omnes actiones suas in Deum tanquam in finem ultimum supernaturalem, cum hoc præceptum ignorent. Si itaque præcepto aliquo tenentur dirigendi actus suos in Deum, satis est ut eos referant in Deum tanquam Auctorem naturæ ut huic præcepto satisfaciant. Deinde ut infideles hoc præceptum adimpleant, necesse non est ut singulas actiones suas explicite, ut ajunt, in Deum referant; verum sufficit si implicite, seu virtualiter id præstent per opus bonum quod fiat propter bonum aliquem finem proximum; nam hoc ipso ejusmodi opus cedit in gloriam Dei tanquam auctoris omnis moralis honestatis [1]). Et hæc quidem in hypothesi, quod existat ejusmodi præceptum positivum semper referendi omnes actiones in Deum; plures enim, nec immerito contendunt, hoc præceptum esse potius negativum, ita ut per ejus vim nulla eliciatur actio, quæ in Deum referri non possit, quo sensu exponunt textus Apostoli qui nobis opponuntur [2]); imo nec desunt qui in citatis verbis nonnisi consilium insinuari contendant [3]).

1) Cf. Bellarm. loc. cit. cap. 11, n. 24. Jam supra retulimus verba S. Thomæ, quæ eundem sensum referunt.

2) Cf. Bernard. a Pic. in hunc loc. Epist. ad Coloss.

3) Animadvertendum vero hic est Jansenistas cum Novatoribus contendere, in citatis Apostoli verbis contineri præceptum positivum referendi actualiter omnes actiones in Deum tanquam in finem ultimum et quidem explicite, ita ut, si omittatur ejusmodi actualis intentio in Deum per se dilectum, actio evadat peccatum lethale ac pœnæ proinde æternæ digna.

Jam vero plures theologi catholici sentiunt in Apostoli verbis non haberi nisi præceptum *negativum*, ita ut nihil quispiam operari debeat, quod non sit honestum in se et ex fine proximo, ac proinde natura sua ferri non possit in Deum. Ita Bern. a Picon. loc. cit., nec non Gammachæus, Duvallius, Ysambertus Doctores Sorbonici in *Comment. in* I *part. S. Thom.* q. 109, art. 4; sic etiam Malderus Doctor Lovaniens. Sylvius Doctor Duacenus, Alfonsus Curellius et Montesinos Doctores Salmanticenses, Pesantius Doctor Romanus, Capreolus et Medina Ord. Præd., Puteanus Ord. S. Aug. Præterea Domin. Soto Ord. Præd. ac Theologus in Conc. Trid. asserit, omnes scholas impugnare contrariam sententiam Gregorii Ariminensis, qui id fatebatur. En verba Dom. Soto ex lib. *De nat. et grat.* cap. 20: „At vero non immerito scholæ omnes theologorum sibi (*Gregorio Arim.*) reclamant, ut ipse fatetur." Andreas Vega alter Theologus Conc. Trid. in *Opusc. de justif.* q. XII, contendit doctrinam peculiarem Gregorii Arim. similiter adversari tum rationi, tum Scripturarum auctoritati; et lib. 6, *De justif.* cap. 41, scribit: „Sed illius opinio summo quidem jure explosa est ab scholis." Alii censent non præ se ferre Pauli verba nisi piam admonitionem et consilium, ut Bellarminus loc. cit. Estius in *Comment. in* I *ad Cor.* X, 31, in verbis Apostoli agnoscit quidem præceptum positivum, sed ita tamen ut 1° ad ipsum adimplendum satis sit, si *virtute*, ut ipse loquitur, aut *habitu* ad Deum actiones referantur; 2° non respiciat illud præceptum *infideles* sed solos fideles.

S. Thomas 1° *Quæst. unic. de Char.* art. 11, ad 2, exponit istud præceptum *negative*, et subdit: „Hoc pertinere ad perfectionem charitatis, ad quam omnes tenentur, quod omnia *virtute* referantur in Deum."

2° *Lect.* VII, *in* I *ad Cor.* X, 31, exponit de relatione *implicita:* „Relatio hæc, *inquit,* intelligitur vel in actu, vel *in aptitudine* referendi; quæ non est solum in bonis, sed etiam in indifferentibus."

3° *Lect.* III, *in Epist. ad Coloss.* cap. 3, explicat de relatione *habituali,* quæ ex gratia sanctificante exurgit, quæque nequidem excluditur per peccatum veniale: „Quidam dicunt, *scribit,* quod

156. *Ad* 2ᵐ, *Dist.* Infideles non agunt ex charitate supernaturali, *conc.* naturali juxta exposita, *neg.* Ita pariter: non agunt infideles propter Deum ut auctorem ordinis supernaturalis, *conc.* non possunt saltem agere propter Deum ut auctorem naturæ, *neg.*

157. *Ad* 3ᵐ, *Dist.* Infideles arbor mala sunt cum agunt ex principio infidelitatis aut ex aliquo perverso fine, *conc.* cum agunt ut homines et ex recto fine proximo, *neg.*

158. *Ad* 4ᵐ, *Dist.* A Deo esse non possunt ut auctore ordinis supernaturalis, *conc.* ut auctore naturæ, *neg.* Actus autem naturaliter honestus utilis est tum ad satisfaciendum præcepto naturali, tum ad pœnam vitandam, tum denique ad præmium temporale promerendum.

hoc est consilium; sed non est verum. Sed dicendum est, quod *non est necessarium*, quod omnia in Deum referantur actu, *sed habitu* . . . Venialiter autem peccans non facit contra hoc præceptum simpliciter, quia licet non actualiter, tamen habitualiter omnia refert in Deum." Eadem repetit, quæst. VII, *De malo*, art. 1, ad 9ᵐ.

4° Statuit hoc præceptum utpote affirmativum non obligare *ad semper*, ita ut in concursu duorum præceptorum fieri possit, ut quispiam unum sine altero adimplere possit sine transgressione alterius; sic enim scribit 1ª 2ᵃᵉ, q. 100, art. 10, ad 2ᵐ: „Et cum ista *(præcepta referendi omnia in Deum, et honorandi parentes)* sint duo præcepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare. Et ita potest contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi charitatis."

Doctus Card. de Aguirre Ord. Ben. in *Theologia S. Anselmi*, disp. CXXX, sect. IV, fusius ostendit sententiam contrariam peculiari Gregorii Arim. doctrinæ, esse germanam sententiam SS. Thomæ et Bonaventuræ, quos omnes secuti sunt posteriores scholastici, ita ut vix quispiam reclamaverit adversus illam, si paucos hæreticos excipias. En ejus verba ex sect. III, n. 20: „Hanc sententiam luculenter tradere videntur duo sancti Ecclesiæ Doctores Thomas et Bonaventura . . . quos Scotus, Durandus, ac cæteri posteriores scholastici tum veteres, tum recentiores indubie sequuti sunt; nullo pene usque ad hanc diem contradicente, nisi paucis quibusdam hæreticis sæculi præcedentis." Demum concludit ibid. sect. XIV, n. 148: „Quis autem credat, Deum piissimum et amantissimum Ecclesiæ suæ, singulis hisce sæculis præditæ viris doctissimis ac sanctissimis, doctrinam adeo salutarem ipsi invidisse, aut noluisse manifestam facere, nisi hæresiarchis præcedentis sæculi, et postea Michaëli Bajo ac Jansenio, atque ex horum traditione paucis quibusdam?" Inter hos paucos recenset Contensonium *quem plurimum deditum doctrinæ recentiorum Lovaniensium* dicit.

Attamen Jansenistæ perfricta fronte, audent fidei dogmatibus accensere doctrinam de obligatione referendi singulas actiones explicite et in actu ad Deum propter se dilectum: „Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?"

Cf. citt. Estium loc. cit. Aguirre tota disp. CXXX, quæ complectitur XV prolixas sectiones; Fontaine op. cit. in prop. XLVI Quesnelli. cap. 2 et seqq. Ex his patet futilem esse distinctionem quam nonnulli introducunt inter opus et operantem, quasi opus infidelium bonum sit in se, sed malum semper ob finem operantis.

Nam præterquam quod hæc distinctio componi nequit cum censuris latis a Clem. XI, in Const. *Unigenitus* in prop. LXXXII: „Qui a malo non abstinet nisi timore pœnæ, illud committit in corde suo, et jam est reus coram Deo;" et ab Alex. VIII, in prop. XXXII: „Revera peccat qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, et disconvenientiam cum natura rationali sine ullo ad Deum respectu;" repugnat tum theoriæ S. Augustini, qui contendit, finem influere in intimam actionis naturam, tum doctrinæ S. Thomæ quem cf. 1ª 2ᵃᵉ, q. 18, art. 4, et 2ª 2ᵃᵉ, q. 10, art. 4, in quæ loca vide Cajetanum refellentem Gregorium Ariminensem.

PROPOSITIO III.

Potest homo actuali gratia adjutus, ante adeptam justificationem actus bonos ac supernaturales elicere, adeoque non omnia peccatorum opera totidem sunt peccata.

159. Est de fide adversus Wicleffitas et Hussitas, quorum articuli, qui huc referuntur, proscripti sunt in Conc. Constantiensi [1]; tum adversus Lutheranos et Calvinistas, quorum doctrina proscripta est in Conc. Trid. quod sess. VI, hunc ipsis canonem opposuit, qui est n. VII: *Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut, quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eo gravius peccare, anath. sit.* Cum vero horum novatorum errorem instauraverit Bajus prop. XXXV, his verbis concepta: *Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est;* Summi Pontifices Pius V, Greg. XIII et Urbanus VIII, iterum eum confixerunt. Eandem doctrinam denuo damnavit Clemens XI, in Const. *Unigenitus*, proscribens prop. XLV Quesnelli: *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo carnalis regnet cupiditas; omnesque actiones ejus corrumpat*, et prop. LIX: *Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos judicium.* Denique a Pio VI, in Const. *Auctorem fidei: Doctrina synodi* (Pistoriensis) *de duplici amore dominantis cupiditatis et charitatis dominantis, enuntians hominem sine gratia esse sub servitute peccati, ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere, et corrumpere; — quatenus insinuat in homine, dum est sub servitute, sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem hujus influxum omnes illius actiones in se inficiantur, et corrumpantur: aut opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione fiant, sint peccata. — quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati*, declaratur *falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino da-*

1) Art. 16: „Si homo est vitiosus et agit quidquam, tunc agit vitiose; et si est virtuosus et agit quidquam, tunc agit virtuose, quia sicut vitium, quod crimen dicitur, seu mortale peccatum, inficit universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi." Apud Hard. tom. VIII, col. 912, et ibid. col. 405. Alter artic. proscriptus hic est: „Ex principiis fidei est per se notum, quod quidquid homo in mortali peccato fecerit, peccat mortaliter."

mnatum ut hæreticum, iterum in Bajo damnatum, art. XL (prop. XXXIII) [1]).

160. Licet vero hic error communis sit, ad rei substantiam quod attinet, tum Lutheranis et Calvinistis, tum Jansenianis, non idem tamen est principium ex quo profluxit. Novatores enim ideo docuerunt omnia peccatorum opera vera esse peccata, quia ex ipsorum systemate de justitia *naturali* hominis primordialis seu paradisiaci amissa per peccatum originale, hoc peccatum juxta ipsos tanquam *positiva qualitas ipsius naturæ humanæ* semper influit in omnes hominis lapsi actiones tum bonas tum malas, ut enucleatius ubi erit locus exponemus, quæ propterea totidem peccata sunt, et quamvis justis non imputentur, imputantur tamen peccatoribus, qui nondum justificati sunt per externam imputationem justitiæ Christi. Quare ex istorum mente opera ac peccata hominis lapsi non sunt nisi *manifestationes* peccati originalis [2]). Jansenistæ contra ex principio affini de justitia originali debita primo homini tanquam sequela creationis, docent per peccatum, hominem adeo debilitatum fuisse, ut nihil boni efficere per se valeat, et agi necessario debere a cupiditate dominante per peccatum, quamdiu non agatur a dominante charitate per gratiam sanctificantem, quam per justificationem adipiscitur. Hæc porro cupiditas quamdiu in homine dominatur influit ex istorum systemate in omnes ejus actiones, easque maculat, ac vitiosas efficit utpote a vitioso principio exortas. Hoc igitur intervenit discrimen in utroque systemate, quod juxta theoriam Novatorum, actiones peccatorum totidem peccata sint ex principio intrinseco naturæ corruptæ et infectæ per concupiscentiam, in qua consistit qualitas positiva, et formalis ratio peccati originalis, quod se manifestat in singulis hominis lapsi actionibus; juxta theoriam vero Jansenistarum hoc provenit ex principio extrinseco et hominem excitante ad peccandum in singulis actionibus per cupiditatem dominantem. Hac de causa autumarunt Janseniani doctrinam suam minime fuisse per Tridentinum canonem in Novatores latum proscriptam. Sed frustra; cum enim conclusio eadem sit, parum interest, si principia ex quibus dimanat diversa sint, ut patet ex nota, quæ inusta fuit propositioni nuper relatæ synodi Pistoriensis.

1) Art. xl, Baji hic citatus ita se habet: „In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati."

2) Sic porro exponit Cl. Mœhler doctrinam Reformatorum circa hunc articulum: „Selon les symboles réformés, les fautes actuelles ne sont plus que les fruits du mal héréditaire, que sa manifestation successive dans des cas particuliers. Pour eux aussi, le péché d'Adam est le seul péché; c'est la source unique à laquelle puisent tous les mortels sans jamais l'épuiser; source infinie, toujours vivante, qui se nourrit de ses propres eaux; péché actif, sans cesse agissant, qui veut à jamais se reproduire à la lumière" *Symbolique*, tom. i, pag. 87, ed. cit.

161. His præmissis ad enunciatæ propositionis veritatem vindicandam descendimus. 1° Ex demonstratis in superiori propositione non omnia infidelium opera sunt peccata, ergo multo minus peccata censenda sunt omnia opera peccatorum. Præterea Scriptura tum dictis tum factis constanter supponit, opera bona et salutaria a peccatoribus ante conversionem elici; imo ad hæc præstanda eos hortatur, et laudat cum ea præstiterint. Sic Ezech. XVIII, 30, legitur: ***Ait Dominus Deus: Convertimini, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris;*** Luc. XVIII, 13, exhibetur Publicanus a longe consistens quin audeat in cœlum oculos attollere, ***sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.*** De Cornelio centurione legitur, Act. X, 1 et seq.: ***Vir erat... religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper.*** Porro in Novatorum ac Jansenistarum hypothesi Deus ipse adhortatus esset homines ad peccatum; Publicanus et Cornelius per illos humilitatis ac pœnitentiæ actus, per illas eleemosynas et orationes novis se peccatis commaculassent, ac Deum propterea ad iracundiam provocassent. At Deus passim arguit Israëlitas, eo quod noluerint se convertere; Christus exhibet Publicanum justificatum a Deo; Deus misit Angelum ad Centurionem. Adeo nempe Scripturæ divinæ sensus et doctrina abhorrent a sensibus et doctrina Novatorum et Jansenistarum!

162. Concilium Arausicanum II declarat can. XXV, manifestissime credendum esse, ut superius vidimus, nec pii latronis, nec Cornelii centurionis, nec Zachæi conversionem sine divinæ largitatis dono accidisse; ergo censuit illos actus, quibus isti ad conversionem accesserunt, bonos ac salutares fuisse nec sine fide elicitos, nec propterea totidem peccata fuisse, ut adversarii autumant.

163. Post hæc supervacaneum est confirmare hanc fidei veritatem auctoritate S. Augustini, qui ubique et constanter prædicat, peccatores esse inexcusabiles, si non convertantur, eo quod neglexerint opera misericordiæ præstare, noluerint pœnitere, et confiteri peccata sua; noluerint orare, cæteraque efficere, quibus veniam a Deo, ac justificationem impetrare potuissent. Ergo hoc ipso censuit S. Doctor non omnes peccatorum actiones totidem esse peccata. Hæc autem ejus testimonia inferius afferemus [1]).

164. Demum id ipsum efficitur ex eo, quod si omnes actiones ante justificationem elicitæ, vitiatæ et corruptæ essent, ac totidem peccata, præcluderetur omnis via peccatoribus sese convertendi, sese in Dei gratiam recipiendi, ac sese disponendi ad justificatio-

1) Cum scilicet agemus de gratiæ distributione. Interea cf. Tricass. *De gratia ad salutem necessaria*. part. I, sect. IV, §. 3 et seqq.

nem; quæ omnia absurda sunt ac universam justificationis œconomiam labefactant. Accedit quod falsa sunt principia, ex quibus profluit doctrina Novatorum et Jansenistarum; nempe aut peccata actualia non esse nisi manifestationes peccati originalis, quod perpetuo homini lapso inhæreat ut positiva qualitas, quæ inficiat omnes ejusdem hominis lapsi actiones, ut Novatores autumant; aut hominem peccatorem semper operari ex cupiditate dominante, quæ corrumpat omnes ejusdem actus, ut contendunt Jansenistæ, cum sæpe sæpius neque justi agant juxta sanctitatis normam, neque peccatores juxta cupiditatis influxum [1]).

DIFFICULTATES.

165. *Obj.* Opera peccatorum Deus in Scripturis indiscriminatim tanquam mala rejicit ac damnat. 1° Etenim Prov. XV, 8, dicitur: *Victimæ impiorum abominabiles Domino.* Isaiæ I, 13: *Incensum abominatio est mihi . . . Calendas vestras et solemnitates vestras odivit anima mea.* 2° Siquidem, ut dicitur Matth. VII, 18: *Non potest arbor mala bonos fructus facere;* 3° et *Deus peccatores non audit*, ut legitur Joan. IX, 31. Nec mirum, 4° siquidem peccator semper agit ex cupiditate, ergo semper peccat juxta illud Apostoli I Timoth. VI, 10: *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Ille enim agit ex cupiditate, qui non agit ex charitate; nam nullum est medium: atqui peccator non agit ex charitate, alioquin esset justus, ergo agit ex cupiditate. 5° Hinc S. Augustinus: *Ubi non est dilectio*, inquit, *nullum bonum opus imputatur*, *nec recte bonum opus vocatur* [2]). Ergo.

166. *Resp. Neg. antec. Ad* 1m *prob. Dist.* Victimas impiorum, ac incensum abominatur Dominus, si ex perverso fine ac perversa voluntate offerantur, *conc.* si ut decet, ad Deum honorandum ac placandum, *neg.* Putabant enim illi quos arguit Scriptura, satis sibi esse cautum, dummodo sacrificia offerrent, etsi gravissimis interim sceleribus se commacularent et affectum ad peccatum retinerent [3]).

167. *Ad* 2m, *Dist.* Quamdiu homo agit ut arbor mala, seu ex prava voluntate, *conc.* si non agat ut arbor mala, seu ex prava voluntate, *neg.* Arbor enim bona aut mala est bona aut mala voluntas, jam vero peccator non semper operatur ex perversa voluntate [4]).

1) Cf. P. Fontaine op. cit. in prop. XLV.
2) Lib. *De grat. Christi*, cap. 26.
3) Cf. Cornel. a Lap. in hunc loc. tum Bellarm. loc. cit. cap. 10, n. 1.
4) Cf. Maldon. qui existimat hanc Salvatoris sententiam esse accipiendam in sensu, ut ajunt, morali, nempe ex communiter contingentibus, adeo ut fieri non possit, quin falsi prophetæ, qui simulatione sanctitatis pravam doctrinam confirmare contendunt, diu se ita ovina pelle tegant, ut tandem aliquando, qui sub ea latet lupus, non appareat. Non enim potest diu simulatio veritatem imitari. Quod in omnibus hæreticis fieri videmus. Recenset præterea

168. *Ad* 3m, *Dist.* Ad alios seducendos per miracula, *conc.* ut peccator est, qui resipiscere velit, *neg.* Talem esse sensum horum verborum cæci nati patet ex contextu [1]).

169. *Ad* 4m, *Neg. Ad argum. Dist. maj.* Nullum datur medium inter cupiditatem et charitatem habitualem, seu inter statum justitiæ et peccati, *conc.* nullum datur medium inter cupiditatem et charitatem actualem theologicam et proprie dictam, *neg.* Datur enim charitas improprie dicta, seu voluntas recti et honesti, juxta quam homo etsi peccator sit, sæpe adjutus præsertim divina gratia, bonum vult et operatur. Apostolus autem loquitur de amore pecuniæ, seu de avaritia, quam vocat omnium malorum, temporalium scilicet et æternorum, fontem [2]).

170. *Ad* 5m, *Dist.* Ubi non est dilectio, id est, bona voluntas aut pia affectio, *conc.* id est, charitas theologica et proprie dicta, *neg.* Hoc porro sensu vocem dilectionis a S. Augustino passim usurpari, ad denotandam scilicet bonam voluntatem aut piam affectionem, constat inter cætera ex iis, quæ scribit in lib. *De grat.* et lib. *arbitr.* ubi: *Quod quidem* (liberum arbitrium), inquit, *sine suo fructu admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quæreret, unde quod jubebatur impleret* [3]); tum etiam patet ex iis omnibus locis, in quibus S. Doctor affirmat fidem, quæ est in peccatoribus informis, non esse sine dilectione.

ARTICULUS IV.

De erroribus circa gratiæ necessitatem post adeptam justificationem.

171. Ad absolvendam gravissimam hanc in qua versamur quæstionem, superest, ut, postquam expendimus quæ sit gratiæ necessitas ad opera salutaria incipienda ac perficienda adversus Pelagianos ac Semipelagianos, tum quousque sese extendat ejusdem necessitas quoad opera moraliter honesta adversus Novatores et Jansenistas, tum denique quid homo lapsus cum ea, aut sine ea possit ante fidem et justificationem; superest, inquam, ut inquiramus in ejusdem gratiæ necessitatem post adeptam justificationem.

quinque vel sex sibi adversantes errores hæreticorum, qui hoc Christi dicto abusi sunt, ut Manichæi, Donatistæ, Pelagiani, Calviniani, etc.

1) „Adhuc inunctus *(id est, catechumenus)* loquitur, *inquit S. Augustinus.* Nam et peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores Deus non audiret, frustra ille publicanus oculos in terram demittens, et pectus suum percutiens diceret: *Deus propitius esto mihi peccatori.*" *(Tract.* XLIV, *in Joan.* n. 13). Cf. Maldon. in hunc loc.

2) Cf. Bern. a Pic. et Corn. a Lap. in hunc. loc.

3) Cap. 18, n. 37.

172. Pelagiani ex præjacto principio de actuali hominis integritate, eo progressi sunt, ut assererent, posse hominem suis viribus ad omnimodam pertingere perfectionem, imo, ut diximus, ad ipsam *apathiam* seu imperturbabilitatem; postea vero se ipsos emendare volentes fassi sunt, ad hunc statum obtinendum ea gratia opus esse, quam ipsi admittebant [1]. Rationalistæ pariter qui perfectibilitatem, ut vocant, attributum proprium humanitatis esse autumant, existimant hominem posse pervenire ex viribus sibi insitis usque ad æmulandum non solum ideale prototypum hominis paradisiaci, sed ipsum reale quod in se exhibuit Christus Jesus [2].

173. Semipelagiani, qui ut initium fidei ac salutis ex nobis esse voluerunt, sic et progressum ac perseverantiam in nostra potestate absque peculiari gratiæ auxilio, indirecte saltem, pariter esse contenderunt; quatenus nempe, ut inferius dicemus, volebant hæc opera bona ac supernaturalia, et perseverantiam enasci a gratia parta viribus liberi arbitrii.

174. Contra vero fides catholica docet adversus Pelagianos ac Rationalistas, nec justos ipsos posse citra speciale privilegium in præsenti hominis infirmi statu, toto vitæ tempore, omnia vitare peccata venialia; adversus Semipelagianos autem docet, sicut fidei ac salutis initium, ita et perseverantiam usque in finem Dei munus esse. Hanc proinde doctrinam sequentibus propositionibus vindicandam suscipimus.

1) Cf. S. August. *De gestis Pelagii*, cap. 6, n. 20, 22. Subdole Pelagius gratiæ nomine vocabat *possibilitatem*, quam Dei dono homo accepit per liberum arbitrium, ideoque ipsam naturam significabat. Hic enim hæresiarcha tria distinguebat in homine, *possibilitatem*, *voluntatem* et *actionem*: „possibilitatem scilicet, qua potest homo esse justus; voluntatem, qua vult esse justus; actionem, qua justus est: horum trium primum, id est, possibilitatem, datam confitetur a Creatore naturæ, nec esse in nostra potestate... duo vero reliqua, id est, voluntatem et actionem, nostra esse asserit, atque ita nobis tribuit, ut nonnisi a nobis esse contendat.” Ita exponit versutiam Pelagii S. Augustinus lib. *De grat. Christ.* cap. 3, n. 4. Hinc refert, hac arte eum illusisse Episcopis Palestinæ, dum adstruebat posse hominem esse sine peccato cum Dei adjutorio.

2) Hic notandum est etiam, Novatores admisisse impeccabilitatem in homine justificato, sed alio prorsus sensu, atque ex alio omnino principio. Nempe ipsi docent eatenus hominem justum non amplius peccare posse, quatenus peccata ipsi non amplius a Deo imputantur, ob Christi justitiam quam homo per fidem apprehendit. Hinc in istorum sententia hanc rectius vocaveris *impunitatem*, quam *impeccabilitatem*, quia quod attinet ad culpam ultro fatentur, justos semper in quolibet opere peccare; sed hæ culpæ in illorum systemate justis ob Christi justitiam non imputantur ad pœnam. Sic docent Calvinistæ, justum non amplius excidere posse ab adepta justitia, quia fides qua apprehenditur justitia, propria tantum est electorum, nec amitti potest; Lutherani vero censent tamdiu amitti non posse justitiam, quamdiu justi fidem servant; nam juxta ipsos, fidei amissio est solum peccatum, quo justus a justitia excidere possit, et in istorum doctrina fides non est inamissibilis. Verum hæc satis hic sint ad dignoscendam diversam hæreticorum doctrinam; de his enim suo loco.

PROPOSITIO I.

Non potest homo justificatus in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali privilegio.

175. De fide est, totidem enim verbis hanc veritatem definivit Tridentina Synodus sess. VI, can. XXIII: *Si quis hominem semel justificatum dixerit . . . . posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia; anathema sit.*

176. Ad pleniorem propositionis explanationem præmittimus: 1° Eam comprehendere peccata venialia *omnia*, ideoque tam deliberata quam indeliberata, quæ nempe nostram plenam advertentiam præveniunt, ac oscitantibus nobis obrepunt. 2° Sese extendere *ad totam vitam*, ideoque non ad brevem tantum ejus periodum; hinc est quod theologi passim docent, non posse hominem etiam justum ad longum tempus se immunem ab his maculis servare. 3° Hanc omnimodam a quovis vel levi peccato puritatem, hominem justificatum non obtinere ordinariis gratiæ auxiliis, sed solum ex speciali privilegio. An vero præter B. Virginem, ut Ecclesia tenet, alii ejusmodi privilegium consecuti fuerint necne, nostrum inquirere non est, nec talis inquisitio attingit limites propositionis nostræ. 4° Animadvertendum est non agi hic de potentia, aut impotentia physica, sed solum de potentia, aut impotentia morali: alioquin si homo justus potentia physica ad vitanda levia hæc peccata destitutus esset, nec peccata essent, ideoque nec culpæ imputari possent. 5° Demum propositionem nostram spectare collectionem, ut loquuntur, horum peccatorum, minime vero peccata seorsim sumpta; sic enim, præsertim deliberata, singillatim justum ordinaria gratia adjutum præcavere posse, nemo est qui ambigat [1])

1) Quo melius intelligatur doctrina catholica circa peccata venialia, animadvertendum est hominem per gratiam sanctificantem consequi *veram* quidem justificationem, sed *non perfectam*: *veram*, quatenus homo justificatus est reipsa Deo charus et acceptus, sed *non perfectam*, quatenus justus quamdiu in hac vita est non reparatur quoad integritatem naturæ. Hinc et infirmus remanet, ignorantiæ et concupiscentiæ obnoxius. Ex hac porro concupiscentia fit, ut ipse jugem debeat experiri luctam inter carnem et spiritum, ac perpetuo vigilare, ne ulli tentationi cedat, orare ut obtineat auxilia, quibus omni suggestioni resistat eamque superet; ex insita autem sibi infirmitate fit, ut homo justus nec semper ea, qua par est, diligentia vigilet, omnes, quæ subrepunt, sensus illecebras evitet, nec semper advertat omnia, quæ interdum latent, pericula. Inde oriuntur illæ quotidianæ noxæ, quas ipse lacrymis suis abluit, et ob quas Deum rogat: *Dimitte nobis debita nostra;* confirmatur in humilitate, et optat dissolvi ex corpore mortis hujus, ut adipiscatur plenam liber-

177. Sensu propositionis ita constituto, ejus veritatem ita ostendimus: Sacræ Literæ etiam, cum de justis loquuntur, eos peccatis obnoxios et irretitos pronunciant; nam Prov. XXIV, 16, dicitur: *Septies enim cadit justus.* Eccles. VII, 21: *Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum et non peccet.* Et apertius etiam in Novo Fœdere; Jacobi enim III, 2, legitur: *In multis offendimus omnes*; et I Joan. I, 8: *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Non autem sunt mortalia peccata illa, in quæ passim justi labuntur, ergo venialia. Hinc est, quod Christus Matth. VI, omnes indiscriminatim, ac propterea etiam justos jussit sic orare: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;* ergo et justi, licet ordinariis gratiæ auxiliis suffulti sint, non omnia valent peccata venialia vitare.

178. Nec aliter sane hæc Scripturarum effata Patres intellexerunt. Ex pluribus tum græcis tum latinis, quæ adduci possent, unum aut alterum brevitatis gratia seligemus. S. Gregorius Nazianz.: *Illud cognoscamus*, inquit, *quod omni quidem vitio carere ejusmodi procul dubio est, ut humanum modum excedat, solique Deo conveniat* 1); et alibi: *Quandoquidem eum vitæ statum, qui omni prorsus peccato vacet, supra humanæ naturæ modum Deus constituit* 2). S. Hieronymus sic urgebat Pelagium: *Quamdiu ille finis adveniat, et corruptivum hoc atque mortale incorruptione ac immortalitate mutetur, necesse est, nos subjacere peccato, non naturæ et conditionis, ut tu calumniaris, vitio, sed fragilitate et commotione voluntatis humanæ, quæ per momenta variatur; quia Deus solus est immutabilis* 3). De mente S. Augustini nihil attinet dicere, cum passim ac valide id inculcaverit adversus Pelagianos.

179. Vix autem e latebris prodiit perniciosus hic error, statim Concilia per ea tempora adversus Pelagianos celebrata, eum proscripserunt. Concilium Carthag. an. 418, hos ca-

tatem filiorum Dei. Quo major est in justo sanctitatis progressio, quo ferventius est in ipso mortificationis exercitium, eo minus se ejusmodi maculis inquinat, ut ex Sanctorum exemplis compertum est. Non pauci inventi sunt, qui votum emiserunt nunquam deliberate peccandi venialiter, quotidieque in perfectione crescendi, seu faciendi quod melius esse cognoverint. Cf. S. Th. 1ª 2æ, q. 8, præsertim art. 3, ubi ostendit, hominem in statu innocentiæ, ac proinde integritatis, non potuisse peccare venialiter.

Ex his intelligitur, quo sensu speciale requiratur privilegium ad vitanda omnia peccata venialia præter ordinaria auxilia; nempe requiritur privilegium, quo infirmitas sanetur humanæ naturæ, quam profecto non *tollunt* ordinaria auxilia, sed tantum ei *auxiliantur*, ut nomen ipsum *auxilii* et *adjutorii* indicat.

1) *Orat.* XV, in *Plagam grandinis*, pag. 234, ed. Paris. 1630: *Γνῶμεν ὅτι τὸ μὲν μηδὲν ἁμαρτεῖν, ὄντως ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ μόνου Θεοῦ.*

2) *Orat.* IV, *in Julian.* pag. 128: *Ἐπειδὴ τὸ παντελῶς ἀναμάρτητον, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔταξεν ὁ Θεός.*

3) *Dialogo*, II, *cont. Pelag.* n. 30. ed. Vall.

nones edidit; VI: *Item placuit, quod ait S. Joannes Apostolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est; quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat, propter humilitatem oportere dici, nos habere peccatum, non quia vere ita est; anath. sit. Sequitur enim Apostolus et adjungit: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui remittat nobis peccata et mundet nos ab omni iniquitate. Ubi satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim Apostolus dicere: Si dixerimus; quia non habemus peccatum, nos ipsos extollimus, et humilitas in nobis non est*; *sed cum ait: Nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est; satis ostendit, eum, qui se dixerit non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum.* Can. VII: *Item placuit, ut quicumque dixerit, in oratione Dominica, ideo dicere Sanctos: Dimitte nobis debita nostra, ut non pro se hoc dicant, quia non est eis jam necessaria ista petitio, sed pro aliis, qui sunt in suo populo peccatores: et ideo non dicere unumquemque Sanctorum: Dimitte mihi debita mea, sed: Dimitte nobis debita nostra; ut hoc pro aliis potius, quam pro se justus petere intelligatur; anath. sit.* Can. VIII: *Item placuit, ut quicumque verba ipsa Dominicæ orationis, ubi dicimus*: *Dimitte nobis debita nostra, ita volunt a Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anath. sit. Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem; qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quæ sibi dimittantur, se debita non habere* [1])?

180. His congruit ratio, quam profert S. Thomas dum ait: *Non potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis, cujus motus singulos quidem ratio reprimere potest* (et ex hoc habent rationem peccati et voluntarii), *non autem omnes*; *quia, dum uni resistere nititur, fortassis alius insurgit*; *et etiam, quia ratio non potest esse semper pervigil ad hujusmodi motus vitandos* [2]).

DIFFICULTATES.

181. I. *Obj.* 1° Christus Matth. V, 48, ad omnimodam nos perfectionem provocat, dicens: *Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.* Quam quidem perfectionem homini justo possibilem esse Scriptura ubique supponit; etenim I Joan. V, 18, dicitur: *Omnis, qui natus est*

1) Apud Harduin. tom. I, sub tit. Concilii Milevit. col. 1218 et seq.

2) 1ª 2æ, q. 109, art. 8. Cf. etiam art. 9.

ex Deo, non peccat; et Ps. CXVIII, 1: *Beati immaculati in via*, tales autem censeri nequeunt, qui peccatis venialibus se commaculant. 3° Hinc nobis exhibet Luc. I, 6, Zachariam et Elisabeth *incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela.* 4° Ecclesia ipsa in festo S. Joan. Baptistæ canit, ipsum sub teneris annis antra deserti petiisse, *ne levi posset maculare vitam crimine linguæ*, seu, ut antea dicebatur, *ne levi saltem maculare vitam crimine posset.* 5° Quare S. Augustinus: *Si a me quæratur*, inquit, *utrum homo sine peccato esse possit in hac vita, confitebor posse per Dei gratiam et liberum ejus arbitrium* [1]). Ergo.

182. *Resp. ad* 1m, *Neg.* Verumtamen citatis verbis Christus nos provocat ad illam perfectionem, cujus capaces sumus spectata infirmitate nostra, ac præsertim ad imitandum Patrem cœlestem in condonandis injuriis nobis illatis, atque ad beneficientiæ opera exercenda etiam erga inimicos nostros, ut patet ex contextu [2]).

183. *Ad* 2m, *Neg.* juxta adversariorum mentem. Neque id evincit primum testimonium, ex quo solum eruitur, non peccare eum qui operatur ex principio nativitatis divinæ, nempe ex charitate; non autem dum agit ex alio principio, scilicet ex cupiditate [3]). Sic Ps. CXVIII, beati prædicantur, qui vitam transigunt absque gravi saltem legis transgressione. Hic enim aliique ejusmodi textus pro subjecta materia semper intelligi debent, atque ex communi acceptione de illa sanctitate et justitia, quæ passim in Sanctis obtinet, quæque nunquam absoluta esse solet juxta receptum effatum: *Ille maximus qui urgetur minimis.*

184. *Ad* 3m, *Dist.* Id est, ad legis præscriptum, ita ut in nullius reprehensionem incurrerent, *conc.* ita ut nullam vel levem maculam coram Deo contraherent, *neg.* communi enim loquendi usu scribit Evangelista, qui non alium sensum admittit præter expositum, prout etiam hunc locum interpretatur S. Augustinus [4]).

185. *Ad* 4m, *Dist.* Quin tamen affirmet Ecclesia S. Præcursorem hoc obtinuisse, *conc.* secus, *subd.* Ex privilegio speciali, *trans.* hoc secluso, *neg.*

1) Lib. 2. *De peccat. merit. et remiss.* cap. 6.

2) Cf. Maldon. in hunc loc.

3) S. August. lib. 2, *De peccat. merit. et remiss.* cap. 8, exponit hunc Joannis textum de perfecta renovatione, quam adipiscuntur justi in vita beata; sic etiam ibid. cap. 9.

4) Lib. *De grat. Christi* cap. 48: „Dictum enim est, *inquit*, quantum mihi videtur, secundum quandam inter homines conversationem probabilem atque laudabilem, quam nullus hominum juste posset in accusationis et criminationis querelam vocare . . . Non autem dictum est hoc secundum illam perfectionem justitiæ, in qua vere atque omni modo immaculati perfectique vivamus."

186. *Ad* 5m, *Dist.* Confitetur S. Augustinus id fieri posse physice et absolute, *conc.* moraliter et in praxi, *neg.* alioquin frustra inter præcipuos Pelagianorum errores hunc recensuisset, dicens: *Tria sunt, ut scitis, quæ maxime adversus eos* (Pelagianos) *Catholica defendit Ecclesia: quorum est unum, gratiam Dei non secundum merita nostra dari . . . alterum est, in quantacumque justitia sine quibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere: tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis* [1]. Perperam propterea ad hunc errorem convellendum tot libris desudasset.

187. II. *Obj.* 1° Justus potest per breve tempus omnia venialia vitare; ergo semper, 2° tum ob facilitatem habitus inde acquisiti, 3° tum ob majora gratiæ subsidia, quæ exinde promeretur. 4° Sane si potest singula vitare, quare non omnia poterit divina gratia adjutus, quæ semper præsto est? 5° Quod si reipsa omnia vitare non posset, jam necessario ea patraret, plecti propterea non posset. 6° Adde in tali hypothesi non posse justum efficax concipere propositum omnia peccata vitandi, nec pro tali fuga Deum rogare; quæ absurda sunt, et contraria Sanctorum praxi, qui interdum ad id voto se obstrinxerunt, imo et praxi Ecclesiæ, quæ orare consuevit *ut in nullum declinemus peccatum*, *et ab omni peccato Deus nos liberet.*

188. *Resp. ad* 1m, *Neg. cons.* Etenim optime ad hanc ipsam difficultatem respondit S. Hieronymus: *Nec, quia ad breve tempus possum, coges me, ut possim jugiter. Possum jejunare, vigilare, ambulare, legere, psallere, sedere, dormire. Numquid in perpetuum* [2]?

189. *Ad* 2m, *Dist.* Si non ageretur nisi de una eademque peccatorum specie, *trans.* si de diversis atque a se disjunctis, *neg.* Innumera propemodum sunt, quæ justis obrepere possunt, a quibus moraliter impossibile est, ut aliquando saltem leviter non abripiantur. Sed nec verum semper est, fre-

1) Lib. *De dono persev.* cap. 2, n. 4. Animadvertendum tamen est, S. Doctorem interdum docere absolute hominem posse divinæ gratiæ ope quævis vitare peccata; ast non determinat cujusmodi hæc gratia sit, ordinaria scilicet an extraordinaria. Porro ejus mens colligitur ex eo, quod sæpius repetat se arbitrari, præter Christum ac B. Virginem, neminem prorsus extitisse, qui omni prorsus peccato immunis fuerit; ex quo manifeste constat, gratiam illam, qua fieri posse asserit, ut quispiam inveniri possit sine ullo peccato, esse omnino extraordinariam, specialem, quamque nos privilegium nuncupamus. Itaque discrimen est in ratione loquendi, minime vero in re ipsa.

2) Lib. 3, *Cont. Pelag.* n. 12, qui præterea ib. n. 4, jam dixerat: „Hoc et nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea; quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara; quod si paululum se remiserit, quomodo qui adverso flumine lembum trahit, si remiserit manus, statim retrolabitur, et fluentibus aquis, quo non vult ducitur; sic humana conditio, si paululum se remiserit, discit fragilitatem suam, et multa se non posse cognoscit."

quentem victoriam facilitatem ac robur addere; quandoque enim fastidium et lassitudinem ingerit, præsertim infirmo homini.

190. *Ad* 3m, *Dist.* Si præcedentibus gratiis semper obsecutus sit, si fidelem se exhibeat præsentibus, si nullum obstaculum torpore aut desidia opponat subsequentibus, *conc.* secus, *neg.* Ast hoc opus, hic labor est.

191. *Ad* 4m, *Resp.* Quia in singulis non invenitur illa difficultas, quæ exurgit ex omnium collectione, ut constat ex iis, quæ hactenus disseruimus.

192. *Ad* 5m, *Dist.* Si deberet evitare omnia simul, *trans.* quia ad hoc præstandum non laboraret justus nisi impotentia morali, ut professi sumus. Si solum singillatim vitare debet, *neg.* Toties propterea reus efficitur ac pœna tenetur, quoties in ea labitur.

193. *Ad* 6m, *Dist.* Effective efficax ad longum tempus, *conc.* affective saltem efficax, *neg.* Omnes enim quoad fieri potest tenentur omnia vitare, ac proinde bonum voluntatis propositum semper commendatione dignum est, quamvis interdum deficiat [1]). Potest præterea etiam effectu non solum propositum, sed scopum obtineri quoad venialia deliberata, et circa hæc votum interdum emiserunt Sancti, in quo nihil est quod obsistat. Ecclesia etiam cupit ut omnia etiam levia peccata declinentur, ideo sic nos orare instituit, maxime quod semper incerti simus num brevior an longior vita nostra futura sit.

PROPOSITIO II.

Non potest justificatus sine speciali Dei auxilio in accepta justitia perseverare.

194. Est de fide juxta id, quod Tridentina Synodus sess. VI, can. XXII, sancivit: *Si quis dixerit justificatum vel sine speciali auxilio Dei in accepta justitia perseverare posse, vel cum eo non posse; anath. sit.*

195. Et hic juvat nonnulla ad majorem propositionis declarationem præmittere. Ac I quidem perseverantiæ nomen usurpari ad significandam tum majorem minoremve in bono jam adepto constantiam et continuationem, tum jugem in eodem consistentiam usque ad vitæ exitum in comperto penes omnes est. Si de prima sermo sit, dicitur imperfecta ac improprie talis; si de altera, ea vocatur perfecta et cui proprie perse-

1) Hoc declarari solet exemplo eorum, qui sagittas ad scopum emittunt, qui solent eas altius dirigere, ut optatum punctum attingant. Alioquin nisi sic eniteremur, longe plura venialia patraremus. Itaque magis proponimus, ut minus saltem efficiamus.

verantiæ denominatio competit; de hac autem potissimum quæstio hic agitatur.

196. II. Hæc perseverantia proprie dicta sub duplici iterum respectu spectari potest; quatenus scilicet fidelem denotat ad singulares gratias actuales cooperationem, et quatenus in hac ipsa actuali cooperatione homo ex hac vita decedit; prior dicitur perseverantia activa, posterior perseverantia passiva; utriusque conjunctio constituit speciale illud donum, quod ratione beneficii singularis nuncupatur perseverantia finalis.

197. III. Prout perseverantia passiva est, eam speciale Dei munus esse non diffitebantur Semipelagiani; id enim in omnium oculos incurrit, sive spectetur in infantibus recens baptizatis, sive spectetur in adultis, qui moriuntur statim post adeptam justificationem. Quod enim antea non fuerint ex hac vita educti, ac decesserint postquam cum Deo amicitia juncti sunt, ex sola divina misericordia ac speciali providentia pendet, juxta illud quod legitur Sapientiæ IV, 11: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius .... placita enim erat Deo anima illius.*

198. IV. Controversia igitur tota volvitur circa perseverantiam activam, quam cohærenter ad proprium systema in ordine ad gratiam actualem, Semipelagiani inficiabantur peculiare Dei munus esse. Siquidem cum gratia actualis eadem quoad substantiam sit ac illa, qua tum opus salutare inchoatur et perficitur, tum in cœpta semel justitia aliquis susceptum iter persequitur et finem attingit, applicabant Semipelagiani perseverantiæ activæ theoriam prius ab ipsis admissam in œconomia gratiæ actualis. Hinc, cum ex ipsorum principio homo possit propriis viribus obtinere initium fidei ac salutis, seu saltem primas partes habere in negotio salutis, inferebant has etiam partes habere liberum arbitrium ad perseverandum in eadem fide ac salute: per illud enim quidlibet absolvitur, per quod cœptum est [1]).

199. V. Priusquam veritatem catholicam vindicemus, illud demum animadvertimus, *magnum* istud *perseverantiæ donum,* ut Synodus Tridentina ipsum appellat, duo complecti, gratiam scilicet interiorem, de qua diximus, et exteriorem; interiorem quidem per quam homo justus vel a peccatis retra-

1) Cf. Tricassin. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio.* part. I, sect. 5, §. 21, ubi ostendit, Semipelagianos ideo sibi, seu proprii arbitrii viribus fidei initium, atque in ea perseverantiam vindicasse, quia putabant se sufficienter per istam fidem, propriis meritis sibi comparatam, evitare absolutam a Dei gratia dependentiam in salutis negotio; promerendo scilicet et impetrando per eam omnia quæ ad salutem necessaria sunt, ipsamque in bonis operibus usque in finem perseverantiam. Atque hoc pacto sibi videbantur aliqua ratione a se ipsis pendere, et non a gratia, cum etiam eam ipsam gratiam, quam admittebant ut necessariam ad opera salutaria, sibi ac suis meritis vindicarent contra Ecclesiæ doctrinam, quam propugnabat S. Augustinus.

hitur, vel ab iis certo resipiscit, ac tandem in accepta justitia perseverat; exteriorem vero per quam ab homine justo (Deo protegente) occasiones peccandi, tentationes aliaque salutis obstacula removentur, ac denique innumeris prope hujus vitæ periculis subductus justus ex hac vita rapitur, eo tempore, quo diffusam habet charitatem in corde suo.

200. Jam vero perseverantiam activam ex speciali Dei auxilio, non autem ex propriis viribus, ut autumabant Semipelagiani, repetendam esse sic cum B. Augustino ex Sacris Literis evincimus. Philipp. I, 29, dicitur: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.* Super quæ verba animadvertit S. Augustinus: *Horum unum pertinet ad initium, alterum ad finem: utrumque tamen donum Dei est.* Citat deinde S. Doctor verba Jeremiæ XXXII, 40: *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. Quod quid est aliud,* pergit S. Augustinus, *quam talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut mihi perseveranter adhæreant?* Addidit verba Ps. LXXIX, 18: *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi et non discedimus a te. Manus igitur Dei est ista,* inquit Augustinus, *non nostra, ut non discedamus a Deo.* Huc et illa spectant, quæ Philipp. I, 6, leguntur: *Qui cœpit in vobis bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu,* ac I Petri I, 5: *Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem.*

201. Eandem veritatem ostendit S. Doctor ex universa oratione Dominica, præsertim ex illis postremis verbis: *Et ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Sancti quid aliud,* inquit, *quam ut in sanctitate perseverent, precantur?* Probat insuper ex publicis Ecclesiæ precibus, quæ *orat,* ait ipse, *ut credentes perseverent. Deus ergo donat perseverantiam usque in finem* [1]).

202. Quapropter Concilium Arausic. II, can. IX: *Divini,* inquit, *est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros a falsitate et injustitia continemus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum, ut operemur, operatur;* et can. X.: *Adjutorium Dei etiam renatis ac Sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare* [2]).

203. Demum S. Cœlestinus Pontifex definit: *Neminem etiam baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad vincendas carnis concupiscentias,*

1) Cf. in lib. *De dono persev.* a cap. 2 ad 7.

2) In *Act. Conc.* apud Hard. loc. cit.

nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit [1]).

DIFFICULTATES.

204. *Obj.* 1° Nisi in homine justo constitutum esset perseverare, frustra ipse laboraret ad perseverandum. 2° Si enim perseverantia donum Dei est, supervacanea plane erit quævis hominis sollicitudo; nam si Deus illud largitur, justus profecto perseverat; quod si illud Deus non largiatur, quavis adhibita diligentia labitur ac ruinam sibi parat. 3° Hinc inutilis fit omnis adhortatio aut correptio quominus homo vel in præsumptionem vel in desperationem incidat, 4° maxime quod ejusmodi donum justus mereri non possit. 5° Præterea et illud intelligi nequit, quomodo justus, qui ad gloriam jus habet, non habeat pariter ad perseverantiam, eamque non teneat in sua potestate; 6° præsertim cum Apostolus Rom. V, aperte doceat, multo magis Christum nobis profuisse, quam nocuerit Adam, qui tamen, Augustino ipso teste, habuit in sua potestate *posse perseverare* absque speciali aliquo subsidio. 7° Quaquaversum igitur spectetur doctrina ista de gratuitâ perseverantia, patet ipsam consistere non posse cum spe christiana; ex illa profluere omnia consectaria, quæ urgentur adversus prædestinationem absolutam, eamque fatalismum inducere; quibus permoti Adrumetini monachi eam merito respuerunt. Ergo.

205. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Si propriis viribus adniteretur, *conc.* si cum Dei gratia, quæ nemini denegatur, *neg.* In hy-

1) In *Epist. ad Galliar. Episcopos*, cap 6, extat vero hæc epistola in *Appendicis primæ*, part. II, ad calcem opp. S. Augustini *Cont. Pelagian.* tom. X, ed. Maur.

Ex citatis verbis S. Cœlestini liquet gratiam, quæ post adeptam justificationem requiritur ad perseverandum, esse gratiam actualem, illam nempe ipsam, quæ necessaria est tum ad superandas tentationes, tum ad vincendas carnis concupiscentias, nihilque per se addere peculiare ad activam perseverantiam. Ex quibus intelligimus *primo* non alio sensu tum ab antiquis Patribus, qui pugnarunt adversus Semipelagianos, tum a Concilio Tridentino (quod receptum penes veteres loquendi usum usurpavit) gratiam ad perseverandum necessariam, vocari *speciale Dei auxilium*, quam ut significaretur auxilium *distinctum* a gratia justificante, seu, ut dicunt, habituali. Gratia enim sanctificans constituit quidem hominem justificatum, Deo acceptum et charum, ac reparat statum supernaturalem amissum per peccatum Adæ, sed non ordinatur ad reparandas vires amissas per idem peccatum; ad has enim reparandas requiritur auxilium actuale, et quidem juge, alioquin non potest homo consistere in adepta justificatione ob insitam sibi infirmitatem. Intelligimus *secundo* supervacaneam prorsus esse quæstionem, quæ passim a theologis instituitur, num præter gratiam sanctificantem ad bene operandum necessaria præterea sit gratia actualis; nam ex dictis, quæstio hæc non ad scholasticas quæstiones pertinet, sed est fidei dogma ab Ecclesia definitum. Et hæc ratio est, quare nos quæstionem hanc prætermisimus. Ex eo quod hæc de perseverantia controversia non satis fuit explanata, molestissima orta est in scientia theologica perturbatio. Cf. Vasq. in 1a 2æ, part. S. Th. tom. II, disp. 197, cap. 2, et disp. 217, cap. 5, n. 42.

pothesi Semipelagianorum, qui ab humana tantum industria repetebant perseverantiam in fide, procul dubio perperam elaboraret homo justus ad eam sibi comparandam; ast in doctrina catholica nullam amplius vim habet proposita difficultas. Ex hac enim doctrina nonnisi gratia instructus potest eam perseverantiam obtinere per attentam ac fidelem cooperationem gratiæ actuali, quæ pro tempore ac loco, ut inferius ostendemus, nemini deest, præsertim justo.

206. *Ad* 2m, *Dist.* Prout perseverantia passiva est, juxta dicta, *conc.* prout est activa, *neg.* Nam perseverantia, quatenus est activa, non differt a quavis gratia actuali, cui si justus assentiatur, illam comitatur, ac subsequitur perseverantia passiva. Quod si huic gratiæ justus resistat ac labatur, sibi soli imputare debebit ruinam, quæ inde proveniet; nunquam enim nisi culpabiliter perseverantia amittitur.

207. *Ad* 3m, *Neg.* Ut ex modo dictis constat. Homo enim sub gratia, ut inferius ostendemus, semper liber est. Quapropter cum ejus sit gratiæ resistere aut obtemperare, merito fiunt correptiones et adhortationes: *ne in vacuum gratiam Dei recipiat*, ut loquitur Apostolus [1]; et ut semper vigilet, ne alius accipiat coronam suam. Ideoque nullum instat periculum aut in præsumptionem aut in desperationem proruendi, sed cum timore ac tremore salutem suam quisque operari debet.

208. *Ad* 4m, *Dist.* Merito proprie dicto, seu ut vocant, *de condigno*, *conc.* merito improprie dicto, seu *de congruo*, *neg.* Eadem nempe ratione ac nemo potest mereri gratiam ulteriorem actualem efficacem *merito proprie dicto*, potest tamen per fidelitatem præstitam præcedentibus gratiis, et per orationem eam impetrare; hæc, siquidem *suppliciter emereri potest*, ut loquitur S. Augustinus [2].

209. *Ad* 5m, *Dist.* Si jus istud haberet etiam in futurum, *conc.* si habeat tantum actu atque de præsenti, *neg.* Utique quamdiu homo in statu gratiæ perseverat, jus habet ad gloriam; ast jus non habet ad gratias ulteriores efficaces, ex quibus pendet perseverantia, et propterea gloria. Etenim *qui perseveraverit usque in finem*, ait Christus, *hic salvus erit*, Matth. X, 22. Nemo insuper sibi polliceri potest fidelem cooperationem ad ejusmodi gratias.

210. *Ad* 6m, *Dist.* Obtinendo scilicet nobis uberiores gratias iis, quibus instructus fuit Adam, *conc.* aliter, *neg.* Non ex uno capite, sed ex pluribus Christus magis nobis profuit, quam Adam nocuerit; ac primo quia positive indignis gratias promeruit, quibus non ab uno tantum, sed ab innumeris prope peccatis liberaremur; 2° quia gratias longe uberiores nobis

1) II Cor. VI, 1. 2) Lib. *De don. Persev.* cap. 6, n. 10.

promeruit, quibus fit, ut non solum possimus perseverare, quod Adæ præstitum fuit, sed actu plures reipsa perseverent in accepta justitia; 3° quia præter gratiam illustrationis, qua sola, ex plurium sententia, ob naturæ integritatem indigebat Adam, obtinuit nobis gratiam inspirationis ac roboris, qua ea fulciretur infirmitas voluntatis humanæ, quam incurrimus ob originariam culpam, prout late prosequitur S. Augustinus [1]). Si una cum gratia sanctificante consequerentur homines ipsam actualem perseverantiam, jam nullus justus a semel accepta justitia excideret, cum tamen luctuosa experientia contrarium ostendat.

211. *Ad* 7m, *Neg.* omnes enumeratas sequelas, quæ solum oriuntur ex præpostera doni perseverantiæ notione, ut ex dictis facile colligi potest. Si enim perseverantia activa, de qua unice est controversia, non aliud denotat quam ulteriorem gratiæ actualis collationem, jam intelligitur, eas solas urgeri posse sequelas adversus perseverantiæ sic expositæ doctrinam, quæ adversus œconomiam gratiæ actualis ejusque necessitatem possent opponi. Hæc certe nihil commune habent aut cum prædestinatione absoluta, aut cum fatalismo, neque opponuntur spei christianæ, maxime quod Deus neminem gratia sua deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur; ut loquitur S. Augustinus [2]), cujus verba usurpavit Tridentinum [3]).

CAPUT III.

DE GRATUITATE GRATIAE.

212. A catholicæ veritatis via circa gratuitatem gratiæ digressi sunt Pelagiani ac Semipelagiani, at diversa ratione, pro diversis quibus movebantur causis. Quandoquidem vero ex accurata expositione utriusque illorum systematis pendet germana orthodoxæ doctrinæ notio, quæ eorumdem erroribus opponitur, juverit sedulo expendere, quid circa hunc articulum illi senserint, et quæ vera ac genuina fuerit ipsorum mens.

213. Pelagiani ex potissimo suæ doctrinæ capite, quod, spectata hominis naturali conditione, ei non sit absolute necessarium gratiæ auxilium ad bene ac salutariter operandum, sed solum ad operandum *facilius*, et quidem per solam gratiam illustrationis, intulerunt, posse hominem suis viribus divinam opem promereri. Quo posito docuerunt, Deum pro meritis gratias suas homini elargiri. Dumque ita videbantur gratiam adstruere, eam funditus diruebant [4]). Diversas tamen

1) Lib. *De corrept. et grat.* cap. 12.
2) Lib. *De natura et grat.* cap. 26, n. 29.
3) Sess. VI, cap. 11.
4) Cf. Tricassin. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. I, sect. 5, §. 1, ubi ostendit Pelagianos statuisse merita

immutationes hæc ipsorum doctrina subiit; Julianus enim eo devenit, ut, compulsus S. Augustini argumentis, admitteret, Deum expectare nostros tantum conatus, voluntatem nostram, desiderium salutis ac cæterorum operum, ad hoc ut tribueret gratiam suam, prout postea Semipelagiani, ut mox videbimus, professi sunt quoad initium salutis, quamvis cum aliquo temperamento [1]). Cæterum hic Pelagianorum error prodiit ex ipsorum systemate, juxta quod docebant primum hominem neque ornatum fuisse peculiari dono integritatis, nec elevatum ad statum supernaturalem, ac proinde viribus per se ac natura sua instructum esse ad sibi comparandam salutem idoneis.

214. Semipelagiani attenuatas quidem vires liberi arbitrii per peccatum admittebant, attamen nimium adhuc ipsi tribuerunt circa fidei initium et perseverantiam, ut vidimus, atque in hoc eorum plerique fere conveniebant cum Pelagianis; etsi in cæteris ab iis dissentirent, præsertim circa necessitatem gratiæ ad augmentum fidei, et ad opera fidem subsequentia.

215. Dixi *eorum plerique* fere conveniebant cum Pelagianis, siquidem nec omnes Semipelagiani eosdem errores admiserunt, nec eadem ratione progressi sunt. Quod ut planius fiat notandum est: I. Ex nonnullorum sententia fidei initium ita ex nobis procedere, ut tamen non putarent ne-

gratiam præcedentia, et gratiam Dei illis subsequentem fecisse, non vero prævenientem opera seu merita nostra. Sic enim apud S. Augustinum lib. *De gest. Pelag.* cap. 14, ait Cœlestius Pelagianus: „*Dei gratia secundum merita nostra datur;* quia si peccatoribus Deus illam dat, videtur esse iniquus." Ex quibus verbis Cœlestius sic infert, ut inquit S. Augustinus: „Propterea et ipsa gratia in mea voluntate posita est, sive dignus fierem, sive indignus." Quare Deus in istorum hypothesi voluntatem jam naturaliter bonam, et inchoantem negotium salutis, gratia sua superveniente tantum adjuvat, sive ad perficiendum illud initium salutis, sive ad perficienda opera cætera salutaria singula, quæ semper incipiunt ab homine, independenter a Dei gratia.

1) In hoc enim differt error Juliani Pelagiani a Semipelagianorum errore, quod ille tribuerit constanter primas partes libero hominis arbitrio in operibus omnibus salutaribus sive ante, sive post adeptam fidem, ita ut Deus gratia sua succurreret homini jam volenti, incipienti, inchoanti; Semipelagiani vero docuerint hominem prævenire tantummodo Dei gratiam ad initium fidei ac salutis, minime autem quoad opera fidei initium subsequentia ac salutaria, circa quæ conveniebant cum Catholicis docentes hæc præveniri a Dei gratia. Cf. Tricass. op. cit. §. 19. Ex permixtione errorum Pelagianorum cum erroribus Semipelagianorum factum est, ut Jansenistæ inferrent Semipelagianos etiam quoad opera quæ fidem subsequuntur idem sensisse cum Pelagianis; cum tamen constet ipsos admisisse necessitatem gratiæ prævenientis ad opera bona, ideoque concludunt, in hoc tantum fuisse hæreticos, quod nollent admittere cum Pelagianis gratiam, quæ necessitatem voluntati inferat. In quo tamen decepti sunt, cum, teste S. Augustino, Semipelagiani longe distarent ab erroribus Pelagianorum quoad opera fidei initium subsequentia. En ejus verba ex lib. *De prædest. Sanctor.* cap. 2: „Pervenerunt *(Massilienses)* etiam, ut *præveniri* voluntates hominum Dei gratia *fateantur*, atque *ad nullum opus bonum* vel *incipiendum* vel perficiendum sibi quemque sufficere posse consentiant." Ergo quoad ista opera non reprehenduntur Semipelagiani a S. Augustino, imo catholice sentire declarantur.

cessarium esse, ut istud *semper* præcederet divinam gratiam, sed quandoque etiam ipsam divinam gratiam tali initio priorem esse, ut patet ex Cassiano, qui docet quidem Zachæum prius pulsasse et postulasse, quam ei gratia daretur, ut pulsaret, et ita per suam sedulitatem Christum prævenisse; at docet simul Matthæum et Paulum aliosque Apostolos præventos fuisse a gratia Dei; et præterea scribit: ***Et ita semper gratia Dei nostro in bonam partem cooperatur arbitrio, atque illud in omnibus adjuvat, protegit ac defendit, ut*** NONNUNQUAM ETIAM ***ab eo quosdam conatus bonæ voluntatis vel exigat vel expectet*** [1]). Ergo non *semper*, sed *nonnunquam* gratia ex istorum sententia exigit et expectat quosdam bonæ voluntatis conatus [2]).

216. II. Alii fatebantur bona opera esse ex gratia; verum animadvertendum est, ipsos inter bona opera neque fidei initium, neque orationem, neque voluntatem, qua quis sanari desiderat, adnumerasse. Hinc ejusmodi *initio ex nobis*, orationi, etc., adjiciebant gratiam, seu docebant tribui a Deo gratiam, quam etiam necessariam admittebant ad initia operum fidem subsequentium, et non solum ad ea perficienda, verum etiam ad ea inchoanda, dummodo tamen voluntas nostra aut ratio præcesserit. Hi comparabant gratiam publico fonti, ex quo, qui vellet, posset aquam haurire; vel soli, qui omnes illuminat, dummodo ipsi oculos aperiant; vel medico liberalissimo, qui omnes prius volentes curare paratus est [3]).

217. III. Sedulo animadvertendum est, hos Semipelagianos nunquam dixisse istud initium, quod ex nobis est, et cui gratiam subnectebant, esse meritorium *de condigno*, ita ut illi merito proprie dicto gratia a Deo redderetur tanquam debita, quia sic destruxissent gratiæ notionem. Sed neque in eo errabant, quod dicerent gratiam Dei certissime nobis incipientibus esse promissam. In hoc enim nullus est error, quod enim ex gratuita promissione datur, gratuitum semper censendum est, cum promittatur et detur ex mera liberalitate. Error igitur illorum in eo consistebat, quod dicerent aliquid

1) Collat. XIII, cap. 13; tum ib. cap. 15.

2) Cf. Vasquez, in I part. S. Th. disp. LXXXIX, cap. 5, n. 28.

3) Cf. Vasquez, ib. n. 29 et 30. Sane S. Hilarius scribens ad S. Augustinum speciatim de his Semipelagianis, qui scilicet minus errabant, ita exponit istorum sententiam: „Cæterum ad nullum opus, vel incipiendum, nedum perficiendum, quemquam sibi sufficere posse consentiunt; neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita et supplici voluntate unumquemque ægrotum velle sanari. Quod enim dicitur: *Crede et salvus eris*, unum horum exigi asserunt, aliud offerri; ut propter id, quod exigitur, si redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. Unde consequens putant, exhibendam ab eo fidem, cujus naturæ id voluntate Conditoris concessum est; et nullam ita depravatam, vel extinctam putant, ut non debeat vel possit se velle sanari." (Inter opp. S. Augustini ante lib. *De prædest. Sanctor.*)

dari ratione meriti præcedentis, etsi exiguum illud sit, quia semper retribueretur [1]).

218. IV. Cum Semipelagiani nullum meritum proprie dictum agnoverint in illo initio bonæ voluntatis, in illis conatibus, desideriis, etc., sed solum improprie dictum, atque ut nos vocamus *de congruo*, censebant per istud non tolli notionem gratiæ gratuitæ. Hinc est, quod non dubitaverint appellare *gratis vocatos*, quos Deus gratia sua vocat, etiamsi illi sua industria initium præbuerint. Sic enim loquitur Cassianus: *Eam* (gratiam) *sub colore cujusdam desiderii ac laboris impartit* (Deus), *et nihilominus gratia Dei semper gratuita perseverat; dum exiguis quibusdam parvisque conatibus tantam immortalitatis gloriam, tanta perennis beatitudinis dona, inæstimabili tribuit largitate* [2]). Ubi patet gratiam vocari ab ipsis *gratuitam*, etsi intuitu atque occasione nostri laboris concedatur, eo quod labor minimus sit et non condignus.

219. Ex his intelligitur errorem fuisse communem Pelagianis ac Semipelagianis, gratiam juxta merita dari, quæ ex libero hominis arbitrio oriantur. Magnum tamen in hujus erroris professione patet inter utrosque discrimen intercessisse: quod scilicet Pelagiani contenderent, opera liberi arbitrii meritum constituere proprie dictum seu *de condigno;* Semipelagiani autem tantum *de congruo* merita illa esse autumarent: quod illi merita exigerent ad habendam gratiam, qua *facilius* ac *melius* operarentur homines ea instructi; isti admitterent gratiam ex meritis de congruo profluentem tanquam *necessariam* ad bene operandum. Quod juxta illos semper gratia secundum merita retribueretur; juxta istos non semper, sed in hypothesi quod adessent, Deus his moveretur ad gratiam conferendam: quod demum illi in quibusvis operibus sive ante, sive post adeptam fidem censuerint præcedere bonam hominis voluntatem, cui subsequeretur gratia; isti bonam voluntatem existimaverint solum præcedere initium fidei ac salutis. Ex his autem meritis gratiam præcedentibus tam Pelagiani quam Semipelagiani eruebant electionem et prædestinationem ad gratiam et ad gloriam non ex solo Dei beneplacito pendere, sed ex his ipsis meritis naturalibus aut existentibus, aut saltem prævisis, ac hominem propria industria ac labore se discernere a *perditionis massa* juxta Pelagianos, aut saltem

1) Cf. Vasq. ib. n. 32. Hinc Cassianus lib. 12, *De instit. cænobior.* cap. 14, scribit: „Dicimus enim secundum Salvatoris sententiam dari quidem petentibus, et aperiri pulsantibus, et a quærentibus inveniri; sed petitionem, et inquisitionem, et pulsationem nostram *non esse condignam*, nisi misericordia Dei id quod petimus dederit, vel aperuerit, quod pulsamus, vel illud quod quærimus, fecerit inveniri. Præsto est namque occasione sibi tantummodo a nobis bonæ voluntatis oblata, ad hæc omnia conferenda." Cf. in hunc locum not. Alardi Gazæi ed. cit.

2) Collat. XIII, cap. 13.

posse se discernere juxta Semipelagianos. Ad hos errores convellendos totus incubuit S. Augustinus adstruendo adversus utrosque gratuitam prædestinationem ad gratiam, ac propterea ad gloriam; cum juxta catholicam doctrinam nulla opera naturalia possint habere rationem meriti, quo Deus quacumque ratione permoveatur ad gratiam suam conferendam [1]).

220. Licet porro hæc catholica doctrina affinis omnino sit ei, quam capite præcedenti declaravimus de necessitate gratiæ ad quodvis opus supernaturale incipiendum ac perficiendum, cum eadem tamen permisceri non debet. Fieri enim absolute, seu in alia providentia posset, ut necessaria esset gratia ad opus salutare incipiendum ac perficiendum, nec tamen gratuita sit hæc ipsa gratia, qua opus supernaturale incipitur ac perficitur.

PROPOSITIO.

Gratia est omnino gratuita, seu nulla opera ordinis naturalis possunt mereri gratiam neque de condigno neque de congruo.

221. Spectat ad fidem, quæ declarata est in Synodo Diospolitana, in qua Pelagius compulsus est confiteri *gratiam Dei... non dari secundum merita nostra* [2]); et iterum in Synodo Araus. II, cap. VI, his verbis: *Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri divinitus; non autem ut credamus*, etc.... *et aut humilitati aut obedientiæ humanæ subjungit gratiæ adjutorium ... resistit Apostolo dicenti: Quid habes, quod non accepisti? et: Gratia Dei sum id, quod sum* [3]); et apertius etiam cap. XVIII: *Nullis meritis gratiam prævenientibus, debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant* [4]).

222. Diximus autem: 1° *opera ordinis naturalis;* hoc enim solum definitum est; opera siquidem ordinis supernaturalis, sive a justo sive a peccatore eliciantur, possunt de congruo gratiam actualem mereri vel ad obtinendam conversionem, vel ad perseverandam in bono. 2° Diximus *opera ordinis naturalis*

1) Ex his lux dimanat ad dignoscendam controversiam de prædestinatione, quæ viguit inter Pelagianos ac Semipelagianos, et S. Augustinum; nempe certum inde fit, actum esse de prædestinatione *adæquata*, ut vocant, ad gratiam scilicet et ad gloriam. Prædestinationem namque ad gratiam juxta doctrinam catholicam adstruxit S. Augustinus plane gratuitam, dum Pelagiani et Semipelagiani ex principio hæretico contendebant homines posse propriis meritis naturalibus eam sibi comparare, ac se a non prædestinatis discernere.

2) Cap. 7.

3) Cap. 6.

4) Apud Harduin. *Acta Concil.* loc. cit.

ralis, *seu* moralis honestatis, *neque de condigno*, *neque de congruo* posse gratiam mereri, ad excludendam quamlibet positivam dispositionem, quæ se teneat ex parte nostra, et vim habeat movendi Deum ad primam gratiam nobis conferendam; et ut præcludatur omnis aditus ad quemvis conatum, desiderium, etc., ita ut præveniatur Dei electio.

223. Porro sensu thesis constituto, ita ejusdem veritatem adstruimus : Si aliquod desiderium, aliquis conatus, aliqua actio naturalis ordinis vim meriti sive proprie, sive improprie dicti apud Deum præ se ferret, ita ut eum determinaret, aut positive moveret ad gratiam suam illorum intuitu conferendam hominibus; jam homines hoc ipso sibi primas vindicarent in negotio salutis, Deus eis gratiam concedendo retribueret, homines propriis viribus se discernerent, atque ab ipsis penderet propria electio ad fidei vocationem et ad gloriam, ac destrueretur ipsa gratiæ idea. Atqui hæc hypothesis aperte adversatur Scripturis ac sensui traditionali, imo prorsus destruit gratiæ ideam.

224. Sane Scripturæ docent Deum priorem esse ad nos diligendum, ut I Joan. IV, 19: ***Nos ergo diligamus Deum*, *quoniam Deus prior dilexit nos*** [1]; et Rom, XI, 35, Paulus absolute interrogat: ***Quis prior dedit illi*, *et retribueretur ei?*** Quin potius, Is. LXV, 1, dicitur: ***Inventus sum a non quærentibus me; palam apparui iis*, *qui me non interrogabant;*** tum I Cor. IV, 7: ***Quis te discernit?*** scribit Apostolus, ***quid autem habes*, *quod non accepisti? Si autem accepisti*, *quid gloriaris quasi non acceperis?*** et Rom. IX, 16, concludit: ***Igitur non volentis*, *neque currentis*, *sed miserentis est Dei.*** Dixi ***concludit***, siquidem gratuita vocatio ad gratiam est argumentum totius partis dogmaticæ epistolæ ad Romanos.

225. Nec alius unquam fuit Ecclesiæ sensus, ut patet ex ejus agendi ratione adversus novitates Pelagianorum ac Semipelagianorum; vix enim Ecclesia eas persensit, statim exhorruit atque damnavit in tot Conciliis, quæ per id tempus celebrata fuerunt, et quorum canones seu capitula paulo ante recensuimus. Quare S. Augustinus sic perstringebat gratiæ adversarios: ***Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non præcesserunt*, *sed beneficia Dei te prævenerunt. Illi ergo gloria*, *qui nos liberat*** [2]. Et alibi: ***Si propterea gratia est*, *quia gratis est: nihil tuum præcessit*, *ut acciperes. Nam*, *si aliqua bona opera tua præcesserunt*, *pretium accepisti*, *non gratis; pretium autem*, *quod nobis debetur*, *supplicium est. Quod ergo libe-***

1) *Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτὸν* (in variant. *οὖν ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν*), *ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.*

2) ***Enarr.*** II, ***in Ps.*** XXX, n. 6.

ramur, non nostris meritis, sed illius gratia est [1]). Et alibi passim, præsertim in lib. *De prædestinat. Sanctor.* et *De dono perseverantiæ*, in quibus ex professo hanc doctrinam de gratuita electione ac prædestinatione ad gratiam tuetur [2]).

226. Ex allatis autem S. Augustini verbis et illud constat, quod diximus, scilicet in adversariorum sententia destrui ipsam gratiæ ideam, quæ omnem respuit meriti cujuscumque præcedentis rationem, nec cum eo componi potest; si enim est gratia, non est ex merito, alioquin non gratia, sed merces esset, ut ipse Apostolus Rom. IV, adstruit. Addi præterea debet, principium meriti non posse cadere sub meritum, sed necessario ad illud prærequiri. Principium enim meriti est ipsa gratia actualis ad opus salutare efficiendum, ergo notio meriti jam gratiam prærequirit, ut patet ex iis, quæ de necessitate gratiæ ad actus salutares ostendimus. Denique absurdum est asserere opere ordinis naturalis, quempiam posse mereri id, quod est ordinis supernaturalis, cujusmodi est gratia [3]).

227. Sive igitur Scripturas, sive sensum Ecclesiæ traditionalem, sive denique ipsum gratiæ conceptum spectemus, patet sub nullo respectu opera naturalis ordinis posse mereri gratiam; sed eam esse omnino gratuitam, prout propositum nobis erat ostendere.

DIFFICULTATES.

228. I. *Obj.* 1° Gratiæ distributio non ex beneplacito, sed juxta sapientiæ leges fieri debet, quæ postulant, ut magis dispositis ea conferatur, alioquin arbitraria prorsus esset ac sine consilio, quod de Deo nemo suspicari potest. 2° Sane Angelis, docente S. Thoma [4]), major minorve gratia collata est pro majori minorive præstantia uniuscujusque naturæ. 3° Dato propterea quod electio a Deo pendeat, attamen inficiatur nemo electionem supponere majorem dignitatem in eo, qui eligitur. 4° Nec tamen inde fit, ut gratiæ idea destruatur; quamvis enim gratia ob merita solo arbitrio parta conferretur, cum hæc merita homo sibi comparare nequeat, nisi ex dono gratuito sibi in creatione concesso, patet gratiam semper gratuito dari; cum merita illa semper proveniant ex dono, quod ex mera liberalitate concessum est; prout non desinit gratia esse, quæ conceditur aut peccatori, aut justo, etsi hi operibus suis seu cooperatione ad anteriores gratias saltem de congruo sibi eam meruerint, juxta illud Augustini dictum: *Nec ipsa*

1) *Enarr.* II, *in Ps.* LXX, n. 1.
2) Cf. Tricassinum *De prædestinat. ad gloriam*, part. I, sect. 1 et seqq. et Vasquez. loc. cit. disput. LXXXIX, cap. 6 et seqq.
3) Cf. S. Th. 1ª 2ᵃᵉ, q. 109, art. 5.
4) Part. I, q. 62, art. 6.

remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat: neque enim nullum est fidei meritum [1]). Nec præterea obest, quod obtruditur de principio meriti, quod non cadit sub meritum, fieri enim potest, ut Deus ex prævisione boni usus ipsius gratiæ eam dare decernat tanquam præmium ejusmodi meriti prævisi. Ergo.

229. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Si gratiæ distributio ex debito aliquo fieret, *conc.* si ex nullo debito, *neg.* Negamus præterea, quod si ex divino beneplacito fiat gratiæ largitio, illam propterea non juxta sapientiæ leges fieri, aut sine consilio: etsi enim nobis perspecta non sint inscrutabilia Dei judicia, quibus uni gratias suas præ altero concedat, et ita etiam concedat, ut in altero effectum sortiantur, in altero non item, prout inferius videbimus; non inde tamen concludi debet, improvide Deum ita se gerere aut sine consilio, etiam si illud nos lateat. Difficultas præterea supponit id, quod in quæstione est positum, dum in ea *magis dispositis* gratia conferenda esse dicitur. Nam si opera moralis honestatis nullum prorsus meritum includunt, nullamque positivam dispositionem, hoc ipso patet, dari non posse ante omnem gratiam, comparativam dispositionem sensu exposito.

230. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Sed immediate a Deo ordinante ipsam Angelorum naturam ad gratiam, *conc.* per naturæ merita, quæ nulla esse poterant, *neg.* Talis porro est mens Angelici Doctoris.

231. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Electio supponit majorem dignitatem in electo, quando illa est remuneratoria, seu ad mercedem, *conc.* si sit gratuita ut in casu nostro, *neg.*

232. ***Ad*** 4m, ***Neg. Ad prob.*** vero ***Dist.*** Si opera, quæ ex vi naturæ, quam quilibet in creatione sit sortitus, eliciuntur, rationem meriti habere possent, *conc.* si habere nequeant, *neg.* Hic igitur rursum assumitur ab adversariis, quod falsum omnino est, opera scilicet naturalia posse meriti rationem præ se ferre; alioquin enim homo viribus naturæ mereri posset gratiam, per gratiam justificationem, per justificationem demum vitam æternam, ac propterea primus totius progressionis motus esset ab operibus naturalibus, quod admitti nequit juxta dicta in probationibus. Hoc etiam vel ex eo capite pugnat, quod opera pure naturalia possent mereri id, quod spectat ad ordinem supernaturalem, cujusmodi gratia est. Atque hinc etiam patet disparitas in adducta comparatione justi, aut etiam peccatoris, qui ideo possunt de congruo mereri gratias ulteriores, quia primam gratiam, quæ ejusdem ordinis est, gratuito consecuti sunt, ideoque progressio incipit ex gratia supernaturali omnino gratuita.

1) *Epist.* CXCIV, n. 9.

233. *Ad* 5m, *Neg. Ad prob. Dist.* Si ageretur de possibilitate absoluta, seu in alia providentia, *trans.* si agatur de præsenti rerum ordine, de quo nobis constat ex divina revelatione, *neg.* Scribit enim Apostolus, Deum nos elegisse, ***ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus***, Ephes. I, 4, non autem quia prævidit nos tales futuros.

234. II. *Obj.* Catholica doctrina de dispensatione gratiæ ex solo divino beneplacito, nulla habita ratione præcedentium operum nos deducit in absurda virtuti perniciosa. Etenim 1° perinde foret homini sive in omni vitiorum cœno volutaretur, sive integrum se ab omni inquinamento servaret; cum tamen experimento compertum sit, errantes procul a fide esse corruptissimos homines præ illis, qui honestam ac morigeratam vitam vivunt. 2° Nullum discrimen intercederet inter eos, qui ex destinata malitia delinquunt, et eos, qui ex ignorantia aut infirmitate peccant; cum tamen Apostolus de se profiteatur: ***Misericordiam Dei consecutus sum***, *quia ignorans feci in incredulitate* 1). 3° Atque hinc est, quod S. Thomas passim doceat, eum, qui in sylvis sit enutritus et omnia legis naturalis præcepta servet, Deum minime derelicturum, sed aut per Evangelicum operarium, aut per Angelum etiam, aut per internam revelationem edocturum esse necessaria ad credendum 2). 4° Demum receptum est celebre axioma in scholis catholicis per tercentum continenter annos: ***Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam.*** Quod quidem effatum cum potissimum infideles negativos respiciat, de eo necessario exponi debet, qui facit, quod in se est, ex naturæ viribus, seu etiam si lubet, ex viribus naturæ per gratiam medicinalem ad difficiliora et ardua præstanda adjutis, quæ quidem gratia, etsi per Christum detur, non elevat tamen actiones ad ordinem supernaturalem; nulla enim ante fidei vocationem datur gratia supernaturalis stricte sumpta, alioquin nullum unquam opus mere naturale saltem difficilius daretur, atque actiones infidelium supernaturales essent, quod nemo dicet. 5° Hoc reipsa sensu veteres fere omnes intellexerunt istud axioma; imo et ex recentioribus ii pariter idem axioma accipiunt, qui contra incredulorum criminationes adversus divinam providentiam erga infideles intentatas eandem defendunt. Aut igitur semipelagianismi incusandi sunt omnes

1) I Timoth. I, 13: *Ἠλεήθην, ὅτι* (in var. *διὰ τοῦτο ὑπὸ Θεοῦ*) *ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστία.*

2) Q. XIV, *De verit.* art. 11, ad 1m. En ejus verba: „Hoc ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus non impediatur. Si enim aliquis taliter *(in sylvis)* nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium.” Opp. tom. VIII, part. II, ed. Rom. 1570.

antiqui illi scholastici ac recentiores theologi, aut fatendum est ab omni erroris suspicione immunem esse ejusmodi interpretationem; ideoque posse hominem actibus moralis honestatis sibi Deum conciliare, ut gratiam naturalia opera præstanti largiatur. Ergo.

235. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Neg.* Quia etsi Deus gravi peccatorum sarcina onusto possit gratiam conferre, et quandoque etiam conferat ad divitias bonitatis suæ patefaciendas; juxta consuetum tamen suæ providentiæ ordinem iis ut plurimum confert, qui minora obstacula eidem gratiæ opponunt. Atque hinc ratio habetur, quare illi, qui ad honestatis normam mores suos componunt, minus alienos se exhibeant ab amplectenda evangelica doctrina. Qui vero cupiditatibus obsequuntur, maxime eandem doctrinam aversantur cum eis annunciatur, aut eam amittunt si jam receperunt, aut saltem ita languescit ejus vis in sceleratis quibusque hominibus, ut nulla pene in eis esse videatur, quod superiori sæculo ac ætate nostra in non paucis factum esse lugemus.

236. *Ad* 2m, *Neg.* pariter, ut ex modo dictis constat; qui enim ex infirmitate atque ex ignorantia delinquunt minora impedimenta divinæ gratiæ opponunt, quam ii, qui ex malitia in peccata proruunt; quo sensu ajebat Apostolus se misericordiam a Deo consecutum esse, minime vero se ob ignorantiam dignum exhibuisse ea misericordia, quam ei Deus ex sola liberalitate sua tribuit, quamque potuisset denegare.

237. *Ad* 3m, *Dist.* Quatenus hic *positivam* præ se ferat dispositionem, qua Deus moveatur ad ei per fidem succurrendum, *neg.* quatenus removet impedimentum per fidelitatem ad anteriores gratias, quas jam Deus ei contulerat, *conc.* Talem mentem esse S. Doctoris nullus dubitat, ut ex universa ejus theoria apertum fit. Ipse enim pro certo habet, Deum omnibus semper præsto esse auxilio suo tum ordinis naturalis, tum ordinis supernaturalis, utpote fontem totius bonitatis, qui copias suas in omnes effudit [1]). Quare si quis primis gratiis se fidelem exhibeat, *removens*, *prohibens*, ut ipse loquitur, seu tollens impedimentum ulteriorum subsidiorum, sponte sua Deus hæc ipsa concedit per media sive interna sive externa, quandoque etiam extraordinaria, ut eum lucrifaciat. Deus enim homines condidit ad salutem, non ut eos perdat, cum non lætetur in perditione vivorum [2]), ac vita sit in voluntate ejus [3]).

238. *Ad* 4m, *Conc.* axioma in sensu exponendo, et *neg. cons.* Aliud enim est dicere: Facienti quod in se est Deus *non denegat* gratiam, aliud vero: Facienti quod in se est Deus *dat* gratiam. Hæc duo permisceri nequeunt, cum valde inter

1) Hoc ostendemus, cum sermo erit de distributione gratiæ.

2) Sap. I, 13.

3) Ps. XXIX, 6.

se distent. Si enim opera naturalia cujuscumque meriti vim in se includerent, Deus gratiam omnino concederet, ac propterea aliter effatum illud enunciaretur, ita ut talis foret ejus vis ac significatio: ***Facienti quod in se est Deus*** dat *gratiam;* et sic sensum Semipelagianorum includere posset. Cum vero dicitur: Deus *non denegat* gratiam, hoc ipso innuitur, non ex debito aliquo, aut merito, quod supponatur in eo, qui facit quod in se est, aut ex aliqua positiva dispositione, Deum moveri ad conferendam gratiam, sed ex solo suo motu, ut ita dicam, ac liberali sua largitate, prout mentem exposuimus Angelici præceptoris. Neque id statim quidem, sed quandocumque ei visum fuerit, citius aut serius, aut etiam in extrema vitæ periodo, indefinite proinde dicitur *non denegat* 1); quovis id demum tempore contingat.

239. Ex qua hujus axiomatis explanatione etiam illud consequitur, scilicet parum referre sive de viribus naturæ, sive de viribus gratiæ intelligatur. Qui enim diversimode ipsum interpretantur, verbis potius quam re inter se dissidere videntur. Nam qui de viribus naturæ illud sumunt, non excludunt, ut vidimus, gratiam medicinalem ad ardua ac difficiliora præcepta servanda, aut ad graves subinde incurrentes tentationes superandas necessariam, quæ ex Christi meritis datur 2); eo autem sensu vocant vires naturæ, quatenus actio-

1) Cf. Suarez, in tract. *De divina grat.* part. II, lib. 4, cap. 15, ubi cum fuse perpenderit germanum hujus axiomatis sensum, demum n. 41, in compendium redigens ea, quæ late in toto capite exposuerat, concludit: „Ostendimus excitantem gratiam necessariam ad salutem generali lege omnibus esse per Christum oblatam et promissam, non absolute, sed sub aliqua conditione ab ipso homine pendente. Hæc autem conditio non est meritum aliquod, vel dispositio proportionata supernaturali gratiæ; ergo tantum esse potest conditio non ponendi obicem. Patet consequenter, quia nulla alia potest cogitari, quia licet interdum bona aliqua actio sit necessaria, cum illa per se nihil ad gratiam conducat, solum potest esse necessaria, ut obicem peccati impediat, vel potest esse utilis, ut pravas dispositiones et vitia, quæ hominem ad opera gratiæ ineptiorem reddunt, impediat. Confirmatur, quia si aliquis adultus omnino caret hac gratia excitante interna, id non est primario ex parte Dei, quia ipse maxime cupit illam omnibus conferre; ergo est ex parte hominis. Causa autem ex parte hominis esse non potest, quod illam non mereatur, vel ad illam se moraliter non præparet, cum id facere non possit ante primum auxilium; ergo solum esse potest causa, quia ponit aliquod impedimentum gratiæ Dei; ergo e contrario conditio in dicta lege inclusa solum est, ut homo non ponat obicem gratiæ Dei. Denique hæc conditio est justissima, et non repugnat dignitati vel liberalitati gratiæ Dei; ergo ita est intelligenda."

2) Certum est in præsenti rerum ordine quamlibet gratiam dari a Deo per Christi merita, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Attamen accuratiores theologi distinguentes gratiam proprie dictam, quæ incipit a vocatione ad fidem, ab illa, quæ tribuitur infidelibus negativis, et est improprie dicta, solent cum SS. Augustino et Prospero priorem gratiam vocare *gratiam Christi*, aut *gratiam per Christum*, aut etiam *gratiam Salvatoris;* posteriorem autem, quæ datur infidelibus negativis, et incipit ab imperfectissima Dei cognitione, vocare solent peculiari nomine *gratiam Dei.* Cf. doctum P. Steph. De Champs S. J. *De hæresi janseniana,* vol. un. fol. ed. P. Souciet, Paris 1728, lib. 3, disp. VIII, cap. 12, n. 3 et seqq. Hæc autem distinctio præ oculis habenda est, cum lucem afferat ad controversias sequentes dirimendas.

nes ejusmodi gratiæ adjumento factæ non prætergrediuntur terminos moralis honestatis, et sic effugiunt difficultates, quæ in aliorum expositione urgentur. Qui vero de viribus gratiæ istud effatum sumunt, gratiæ nomine significant illas, ut Augustinus vocat, fidei conceptiones, quæ in infidelibus ipsis quandoque reperiuntur, et largo quodam sensu ad actus supernaturales infidelem disponunt ob subsequentes gratias, quas accipit [1]).

240. *Ad* 5m, *Dist.* In sensu modo exposito, *conc.* in sensu semipelagiano, *neg.* Prolata enim hujus effati explanatio semipelagianum sensum excludit. Exinde etiam patet, nullam amplius adesse causam, cur inuratur hæc nota tot tantisque viris, qui per tot sæcula illud axioma de naturæ viribus exposuerunt [2]). Hanc in scholasticos calumniam primum Novatores sæc. XVI intentarunt, utpote nimis aperte ipsorum erroribus adversantes [3]), postea ingeminarunt Jansenistæ, eadem de causa, ac nimia forsan levitate nonnulli scriptores catholici adoptarunt, non advertentes, se hac ratione Ecclesiæ obtrectatoribus causam præbere eam objurgandi, quod passa sit impune in scholis ac publice tradi per tantum temporis spatium doctrinam hæreticam, quin sua sapientia et auctoritate, qua pollet, unquam in eam animadverterit ut decuisset; *obscuratas* proinde nonnullas in Ecclesia veritates esse, donec ejus vigilantiam hæretici excitaverint. Quæ omnia absurda sunt, atque a veritate et pio Catholicorum sensu aliena. Quod si nonnulli scholastici ulterius quam par erat progressi sunt, nec verba omnia ad amussim temperarunt, exigui numero hi sunt [4]), nec confundendi cum multitudine eorum, qui præfatum axioma in sensu exposito acceperunt, ac proinde nunquam docuerunt, homines per opera moralis honestatis Deum sibi conciliare ad gratiam

1) Hæc sunt S. Augustini verba ex lib. 1, *Ad Simplic.* quæst. 2, n. 2: „Fiunt ergo inchoationes quædam fidei, conceptionibus similes: non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam."

2) Cf. Lessium in op. *De gratia efficaci,* cap 10, atque in *Append. ad cap.* 10, ubi ostendit scholasticos communiter, si unum aut alterum excipias, præfatum axioma per tercentum et amplius annos intellexisse de faciente quod in se est ex viribus naturæ, nempe eo sensu, qui a nobis expositus est. Sed vid. præsertim Carol. Du Plessis d'Argenté op. cit. in opusculo *Observationes in testimonia Doctorum scholasticorum, qui a duodecimo sæculo ineunte ad hanc usque ætatem de gratia pro conditione corruptæ naturæ disputarunt*; art. 1, §. 15 et seqq., ubi accurate in mentem scholasticorum inquirit circa istud axioma, eosque vindicat a Novatorum calumnia de pelagianismo aut semipelagianismo.

3) Hos recensitos vide apud Vasquez, loc. cit. disp. xci, cap. 10.

4) Calvinus lib. 2, *Instit.* cap. 3, §. 10, scribit: „Qua gratia non quoslibet promiscue dignatur Dominus, quemadmodum vulgo jactatur illud, nisi fallor, Occamicum, eam nemini denegare facienti quod in se est." Et ibid. §. 13, indiscriminatim vocat Pelagianos catholicos omnes, qui suo dogmati repugnant. Wegscheider op. cit. §. 149: „Placita Semipelagianorum, *inquit*, qui initia emendationis e viribus animo humano insitis, progressum vero e gratiæ divinæ auxiliis repetere maluerunt, *haud paucis* per multa sæcula probata fuerunt." Sæpe præterea meminit semipelagianismi scholasticorum.

tribuendam intuitu alicujus meriti etiam de congruo, quod talibus operibus inesset, prout Semipelagiani docebant, ut constat ex dictis.

CAPUT IV.

DE NATURA AC DIVISIONE GRATIÆ ACTUALIS IN ORDINE AD COOPERATIONEM LIBERI ARBITRII.

241. In salebrosam hic incidimus quæstionem, quæ non solum Catholicos a Novatoribus ac Jansenistis dividit, sed magnam præterea in scholis excitavit et acerbam contentionem.

242. Duo sunt, quæ difficultatem ingerunt, infallibilis nempe vis et efficacia gratiæ, ac libertas sub ejusdem efficacis gratiæ motione. Ambo hi articuli, ut dicturi sumus, ad fidem spectant, conatus propterea theologorum eo tendunt, ut ambos adstruant ac simul amico fœdere componant. Dum in id incumbunt, alii videntur nimis solliciti de gratiæ virtute extollenda cum detrimento humanæ libertatis, alii vero dum volunt humanæ libertati prospicere, videntur id præstare cum gratiæ virtutis et efficaciæ jactura. Hinc diuturnæ querelæ, quibus altera schola alteram exagitabat. Nos in pacis viam, quam nobis constituimus insistentes, expositis ac profligatis Novatorum ac Jansenistarum erroribus, qui germanæ catholicæ doctrinæ adversantur, diversa scholarum placita, prout ab ipsorum patrocinatoribus propugnantur, aut invicem impugnantur, afferemus, uniuscujusque judicio relinquentes, ut illud quisque systema eligat, quod viderit melius scopum attingere, ac solvere difficultates, quæ ab ejusdem gratiæ adversariis proponi solent. Neque enim nunc tempus rixandi est, sed potius jungendi vires animosque ad teterrimos propulsandos impetus, quibus Dei et Ecclesiæ hostes religionem aggrediuntur, quo optimis quibuscumque nihil antiquius esse debet.

243. Ut igitur propositum assequamur, animadvertendum est: 1° præsentem controversiam de gratia præveniente agitari; 2° hanc gratiam spectari posse aut in genere aut in specie, seu vel in se et natura sua, vel in suis effectibus. Gratia præveniens in genere, prout modo in scholis accipitur, consistit, ut superius diximus, in illustratione mentis, ac in impulsu, seu motu voluntatis, ac demum in auxilio ac robore addito hominis infirmitati; quæ omnia sunt essentialiter supernaturalia. Omnis itaque gratia *illuminat*, *movet* et *auxiliatur;* itaque in his homo semper passive se habet.

244. In hoc propterea sensu omnis gratia est semper efficax *ab intrinseco*, ut præfertur; talis vero efficacia, quæ

præscindit a futuro hominis consensu, in scholis *efficacia virtutis* nuncupatur. Hac porro homo instructus potest vel bonum agere, vel a malo declinare; contra vero hac destitutus nulla ratione valet ad bonum salutare assurgere, neque si gravibus appetitur tentationibus, a malo abstinere, aut bonum naturalis ordinis præstare, si arduum ac difficile sit, prout ostendimus.

245. Sed præter hanc efficaciam virtutis alia efficacia admittitur, quæ *connexionis* dicta est, ac respicit futurum hominis consensum. Hinc, si adsit hæc efficacia connexionis gratia dicitur *efficax;* sin vero hæc efficacia connexionis desit, ita ut non habeatur consensus, gratia dicitur *sufficiens*. Atque exinde profluit celeberrima illa in scholis distinctio gratiæ in *efficacem* et *sufficientem*.

246. Si excipias Pelagianos, Socinianos ac Rationalistas, quos superius refutavimus, nemo est, qui non agnoscat hanc connexionis efficaciam, cujus indicia sunt bona hominum opera, ac nulla viget in hac parte controversia. Ast ejusmodi connexio inter gratiam et consensum in quonam consistit?

247. Juxta Lutheranos et Calvinistas sita est in physica quadam vi necessitatem inferente, cui humana voluntas refragari non possit.

248. Juxta Jansenianos in cœlesti quadam consistit delectatione voluntatem physice prædeterminante, ac necessario eam ad consensum trahente, utpote quæ sit intensior opposita concupiscentiæ delectatione, et illius relative per gradus victrix.

249. Juxta Thomistas repeti talis connexio debet ex physica prædeterminatione ad actum salutarem.

250. Juxta Augustinianenses, saltem in præsenti hominis lapsi statu, in delectatione cœlesti, quæ sit gradibus superior oppositæ effreni concupiscentiæ, reponenda est.

251. Hi omnes proinde efficaciam gratiæ repetunt ab ipsa natura et essentia gratiæ, quæ secum includit actum, ad quem movet, vocantque propterea gratiam efficacem *a se* et *ab intrinseco*, cum hoc tamen discrimine, quod Novatores ac Jansenistæ doceant gratiam actum includere, seu ad eum movere ac prædeterminare *necessario*, cæteri autem id *libere* gratiam efficere contendant.

252. Congruistæ respuentes essentialem hanc gratiæ connexionem cum actu, seu effectu, confugiunt ad præscientiam divinam atque ad efficaciam gratiæ, seu potius connexionem gratiæ ipsius cum hominis consensu repetunt tum ex vi gratiæ, tum ex præscientia Dei, qui cum certo cognoscat, quid futurum sit, si talis gratia daretur, et decreverit aliquem convertere, eam gratiam confert, cui prævidet certo hominem esse consensurum. Hanc idcirco gratiam vocant efficacem *ab extrinseco*, ex præviso nempe libero hominis consensu.

253. Quod vero spectat ad gratiam *sufficientem*, ea est cui homo resistit, seu cui non consentit; nonnulli eam vocant *inefficacem*, non *inefficacia virtutis*, sed respectu consensus, quem reipsa ab homine non obtinet.

254. Calvinus post Lutherum nullam gratiam mere sufficientem admisit.

255. Jansenius fidissimus eorum discipulus gratiam pariter vere ac mere sufficientem nunquam agnovit, nec nisi verbo tenus ab iis differt.

256. Ex scholasticis Thomistæ et Augustinianenses inefficaciam gratiæ sufficientis repetunt ab ipsa natura seu essentia gratiæ, quæ dat quidem *posse*, sed non dat *agere*, seu *possibilitatem* tantum confert, non autem *actum*.

257. In sententia Congruistarum ejusmodi inefficacia a solo pendet voluntatis arbitrio.

258. Nostri muneris proinde est, primo hominis libertatem sub gratiæ motione tueri adversus Novatores ac Jansenistas; deinde tentamina exponere, quibus theologi, juxta uniuscujusque scholæ placita, gratiæ efficaciam cum libertate conciliare adnisi sunt; tertio denique gratiæ sufficientis existentiam vindicare. Hæc autem tribus peculiaribus articulis præstabimus.

ARTICULUS I.

De gratia efficaci.

259. Novatorum doctrina circa naturam gratiæ, quæ hominem necessario impellat et adigat ad operandum, connectitur cum ipsorum theoria de primi parentis statu ac sequenti lapsu, quam supra exposuimus. Cum enim homo per peccatum in ipsorum hypothesi omnem actionem, seu ut vocant, *activitatem* voluntatis amiserit ac ipsam *potentiam* ad volendum in ordine potissimum ad justificationem, plane consequitur hominem ad instar machinæ aut lapidis permoveri a Deo debere. Hoc principium quod sub alio verborum apparatu sibi Jansenistæ usurparunt, eos pariter adduxit in eandem consecutionem. Inde enim Jansenius theoriam suam de systemate delectationis relative per gradus victricis, quo homo lapsus necessario ab alterutra delectatione cœlesti aut terrena ageretur, mutuatus est. Aut enim homo omni destitutus intrinseca ac propria voluntatis actione dominio subest victricis concupiscentiæ, et necessario in malum ac peccatum fertur; aut subest dominio victricis delectationis cœlestis, et necessario ad bonum adigitur ac physice prædeterminatur [1]);

1) Ita Jansenius lib. 8, *De gratia Salvatoris*, cap. 3, cujus verba inferius dabimus, ubi etiam hoc systema fusius enucleare contendemus.

quin tamen meriti, aut demeriti incapax sit [1]. Etsi vero, si rem spectemus, perniciosus hic error tum Novatoribus tum Jansenistis communis sit, atque ex eodem principio profluat, cum nihilominus diversa ratione Novatores ac Jansenistæ eundem tueantur, hinc distinctis propositionibus eum oppugnare cogimur.

PROPOSITIO I.

Gratiæ efficacia nullam infert homini necessitatem, seu homo liber est in actibus salutaribus.

260. Est de fide; definita enim est a Concilio Trid. adversus Novatores sess. VI, can. IV: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet; neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere, anath. sit.*

261. Sic autem ex Sacris Literis ejus veritatem ostendimus: Ubi voluntas se ipsam movet, flectit, atque ad agendum determinat; ubi agit et operatur; ubi demum sic agit et operatur, ut possit non agere et operari; ibi auxilium divinum seu gratia neque accedendo neque movendo ullam infert voluntati necessitatem: atqui ita se habere voluntatem in operibus piis ac salutaribus, ac propterea cum gratia efficaci peractis aut peragendis Sacræ Literæ luculentissime docent.

262. Ac primum quidem inter cætera testimonia, hæc aperte ostendunt; Zach. I, 3: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos;* Ps. CXVIII, 112: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas;* et Apostolus I Thimoth. IV, 7, sic Timotheum hortatur: *Exerce teipsum ad pietatem.*

263. Alterum vero constat ex eodem Apostolo, qui Philipp. II, 12: *Cum metu*, inquit, *et tremore salutem vestram operamini:* et I Cor. III, 8, scribit: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem: Dei enim sumus adjutores (*gr. *συνεργοί*, id est, *cooperatores)* [2]; qui præterea de se ipso testatur ib. XV, 10: *Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum* [3].

264. Tertium denique evincunt quæ leguntur Eccl. XXXI, 10: *Qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere*

1) Cf. Tract. *De Deo Creat.* n. 496 et seqq.

2) *Εκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί.* Hujus vocis occasione Novatores vocant Catholicos docentes liberam ad gratiam cooperationem, *Synergistas.*

3) *Ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ οὐ κενὴ ἐγύννηθε* (in var. *πτωχὴ οὐκ*), *ἀλλὰ περιαστότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα: οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ᾽ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σύν ἐμοί.*

mala et non fecit; ac I Cor. VII, 37: *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc quidem judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.*

265. Post adeo aperta Scripturarum oracula supervacaneum foret Patrum congerere sententias ad eandem adstruendam veritatem, cum Calvinus ipse unanimem ipsorum consensum contra se esse plane fateatur, sic enim scribit: *Voluntatem movet* (gratia), *non qualiter multis sæculis traditum est et creditum, ut nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter afficiendo* [1]). Quoniam vero in S. Augustino patrocinium se invenisse jactat, ideo illi unius S. Augustini auctoritatem opponimus, qui integrum librum, *De gratia et libero arbitrio*, ad refellendum exitiosum Calvini errorem scripsisse visus est. Sic porro scopum suum in hoc opere exarando ab ipso limine aperuit S. Doctor: *Quoniam sunt quidam*, inquit, *qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium; aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium: hinc aliquid scribere ... compellente mutua charitate curavi* [2]).

266. Absurda demum, quæ ex Novatorum hypothesi sequuntur in omnium oculos veniunt. Illa siquidem semel constituta, impune homines in quævis flagitia proruere possent sub prætextu quod ea gratia destituti sint, qua impellantur in bonum. Nulla jam aut virtuti laus aut meritum relinqueretur; nullum incitamentum homini superesset, quo ad bene ac pie agendum excitaretur, aliaque his similia, quæ longum esset enumerare. Verum his prætermissis sic pressius Novatores perstringimus: Falsa est ea doctrina quæ ex falso profluit principio; tale porro est principium Novatorum, amissum nempe et extinctum fuisse primi parentis peccato liberum voluntatis arbitrium, ut suo loco ostendimus [3]).

DIFFICULTATES.

267. I. *Obj.* Efficacia quam Scripturæ gratiæ tribuunt talis est, ut omnem indifferentiæ activam libertatem homini adimat. Etenim Ezech. XXXVI, 26, ex Dei nomine legitur: *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum . . . et faciam ut in præceptis meis ambuletis*: et Joan. VI, 44: *Nemo potest*, inquit Christus, *venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum:* et vers. 45: *Omnis,*

1) *Inst.* lib. 2, cap. 3, §. 10, edit. Amstelodam. 1667.
2) Cap. I.
3) Tract. *De Deo Creat.* loc. cit. Cf. etiam Bellarm. lib. 6, *De grat. et lib. arbit.* cap. 10 et seqq.

qui audivit a Patre et didicit, venit ad me. Apostolus denique Philipp. II, 13: ***Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate.*** Gratia igitur Christi nullam in homine actionem relinquit, qui passive omnino se habet sub ipsius potentia et actione.

268. ***Resp. Neg. ant. Ad*** adductas vero *probatt.* ***Resp.*** 1° generatim ***Dist.*** Et adducta testimonia, hisque similia infallibilem divinæ gratiæ efficaciam adstruunt, qua Deus ab humana voluntate obtinet quidquid vult, *conc.* adstruunt gratiæ efficaciam, quæ necessitatem inferat, *neg.* Contrarium enim ubique Scripturæ supponunt, ut probationes quas protulimus, imo et totius salutis œconomia juxta easdem Sacras Literas ostendunt. Quo autem pacto infallibilis gratiæ efficacia et illæsa humana libertas simul amice consistant, gordius nodus est, quem jampridem S. Augustinus agnovit et prædicavit illis verbis: ***Ista quæstio, ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri*** [1]. Ad ipsum enodandum scholarum systemata invecta sunt, de quibus postea. Interim utrumque tenendum, tum nempe infallibilis gratiæ effectus, tum libera hominis cooperatio, ut fides docet, etsi utriusque nexum intime pro imbecillitate rationis nostræ minime introspiciamus. Effata autem Scripturarum, quæ objiciuntur, hanc veritatem minime evertere vel ex eo constat, quod ipsa gratiæ effectum tantummodo patefaciant, quin modum attingant, quo hominis assensus obtineatur, quem plane liberum esse alibi aperte declarant. Hisce positis, ad singula descendimus.

269. Ezechielis verba gratiæ vim significant qua peccatorum corda flectuntur ad conversionem, *conc.* vim, quæ necessitatem inferat, *neg.* Alioquin Deus ea locutione usus non esset, ***ut faciam, ut in præceptis meis ambuletis***, id est, efficiam, ***ut in præceptis meis ambulent***, ut expresse dicitur in loco parallelo XI, 19, per novum Spiritum quem eis promittit. Nec obest metaphora ***cordis lapidei*** ad significandum cor pertinax et indocile, quod opponit ***cordi carneo***, apto scilicet recipiendæ disciplinæ [2]; attendendum siquidem est in troporum usu ad indolem hebraicæ linguæ [3].

270. Trahit Pater ad Filium modo liberæ humanæ voluntati consentaneo, *conc.* auferendo libertatem, *neg.* ***Videte***, inquit S. Augustinus, ***quando trahit Pater: docendo delectat, non necessitatem imponendo*** [4]. Sic etiam: omnis qui audivit

1) Lib. *De grat. Chris.* cap. 47.
2) Cf. Rosenmüll. in hæc loca.
3) Cf. Bellarm. lib. 6, *De grat. et lib. arb.* cap. 15, n. 3, 4, 5.
4) *Tract.* XXVI, in *Joan.* n. 7, cf. etiam ib. n. 4, 5, 6.

a Patre et didicit, venit ad Christum per liberam cum gratia cooperationem, *conc.* necessitate ductus, *neg.*

271. Deus denique operatur in nobis velle, nos excitando et adjuvando ut libere velimus, *conc.* ipsum velle in nobis ac sine nobis producendo, *neg.* *Non enim, quia dixit* (Apostolus): *Deus est enim qui operatur in nobis et vèlle et operari pro bona voluntate, ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est. Quod si ita esset, superius non dixisset: Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini.* Ut iterum hunc locum exponit S. Augustinus [1]).

272. *Inst.* Peccatores in Scripturis passim mortui ac sepulti dicuntur; nihil igitur operantur cum per Christi gratiam in vitam revocantur.

273. *Resp. Neg. cons.* Licet enim peccatores reipsa mortui sint in ordine ad vitam spiritualem, fruuntur tamen vita naturali, dum propterea per gratiam prævenientem excitantur, capaces fiunt ad assensum præstandum, si eidem gratiæ velint obtemperare [2]).

274. II. *Obj.* S. Augustinus totus est in ineluctabili gratiæ vi commendanda adversus Pelagianos ac Semipelagianos. Etenim 1° in lib. *De grat. Christi*: *Deus*, inquit, (per gratiam) *ita docet, ut quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat* [3]). 2° Et in lib. *De corrept. et grat.* scribit: *Subventum est infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter et insuperabiliter ageretur* [4]); 3° et iterum ibid.: *Non est dubitandum*, inquit, *voluntati Dei ... humanas voluntates non posse resistere* [5]). Et rationem reddit 4° adjiciens: *Sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandorum omnipotentissimam potestatem* [6]). Et hæc speciminis gratia: 5° Siquidem S. Doctor totus in eo est ut hanc veritatem inculcet et adstruat. Ergo.

275. *Resp. Neg. ant.* Tantum enim abest ut hanc ineluctabilem gratiæ vim statuat S. Augustinus adversus Pelagianos ac Semipelagianos, ut nulla usquam de hoc argumento inter sectarios illos et sanctum Doctorem intercesserit disceptatio. Quin potius cum ab ejus æmulis hæc impacta fuerit S. Augustino calumnia, hanc ipse totis viribus a se repulit ac propulsavit, ut tum ex dictis, tum ex dicendis planum fiet. Scopus igitur Augustini hic est, ut adstruat certitudinem infallibilem divinæ prædestinationis. Porro ut hoc sibi propositum obtineat ad duplex confugit adjumentum,

1) Lib. *De grat. et lib. arb.* cap. 9.
2) Cf. Bellarm. lib. 6, *De grat. et lib. arbit.* cap. 15, n. 23, 24.
3) Cap. 14.
4) Cap. 12, n. 38.
5) Cap. 14, n. 45.
6) Ibid.

nempe ad omnipotentiam Dei, et ad ejus scientiam. Ad omnipotentiam quidem, quatenus ipsa plures habet gratias in sua potestate, ita ut si homo uni resistat aliam ei tribuat; ad scientiam vero, quatenus eam tribuat cui prævidet hominem libere consensurum. Quare duo hæc semper S. Doctor conjungit: ex. gr. dum scribit ad Simplicianum: *Quoniam non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur si homo nolit*; *quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, ut et moverentur, et intelligerent et sequerentur* 1). Et paulo infra: *Nullius Deus frustra miseretur; cujus autem miseretur; sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat* 2). Nec unquam desistit S. Doctor ab horum attributorum conjunctione in gratiæ virtute exponenda, ita ut in postremo suorum operum adversus Julianum scribit: *Absit ut impediatur ab homine Omnipotentis et cuncta præscientis intentio* 3). Frustra autem confugisset ad Dei præscientiam, si Deus voluisset necessitatem inferre humanæ voluntati, ad hoc enim satis erat urgere solam omnipotentiam.

276. Deinde perperam permiscent adversarii *omnipotentiam* cum *gratia* Dei. Gratia enim utpote creata ac finita potest suo effectu frustrari, non autem Dei omnipotentia, cui nulla resistere profecto potest creata voluntas. Et hinc responsio patet ad singula objecta testimonia aliaque id genus, quæ afferri possent. Verumtamen ut illuc etiam admoveamus hæc principia, sic pergimus.

277. *Ad* 1m, *Dist.* Ita Deus docet, ut homo videat, appetat ac perficiat *libere*, *conc.* *necessario*, *neg.*

278. *Ad* 2m, *Dist. Ageretur*, id est, *corroboraretur* infirmitas humanæ voluntatis adversus concupiscentiam et hujus vitæ calamitates, *conc.* ageretur ad indeclinabiliter et *insuperabiliter* 4) operandum, *neg.* Hunc enim sensum postulat totus contextus. Hæ enim voces non in humanam voluntatem cadunt,

1) Lib. 1, q. 2, n. 13.

2) Ib. n. 13.

3) Lib. 1, *Oper. imperf. cont. Jul.* cap. 93.

4) Non levis exorta est controversia circa germanam hujus loci lectionem. Alii enim contendunt legendum esse *insuperabiliter*, alii vero *inseparabiliter*. Maurini editores legunt *insuperabiliter*, quin admoneant, ut alias facere solent, non paucos codices huic lectioni refragari. Ante ipsos eandem lectionem usurparunt editores Lovanienses, in edit. Antwerp. ex officina Platiniana 1576. Demum retinuit Joan. Clericus, in nova editione recensionis Benedictinorum, quam dedit sub ementito nomine loci an. 1700, siquidem typis prodiisse dicitur *Antwerpiæ sumptibus societatis*, cum exploratum sit hanc editionem infidelem factam fuisse ab hæreticis Amstelodami. Cf. *Acta Sanctor.* Bolland. ad diem 28 Augusti pag. 214, ubi fraus detegitur. Hæc editio ab ipsis sectariis improbatur; nam et interdum verba in ea mutata sunt, et integræ periodi sublatæ. Quod quidem monui, ne minus cauti decipiantur.

Cæterum plures Mss. codices utrique lectioni favent. Habent inter cæteros *insuperabiliter* cod. S. Marci 662, 1, XI; cod. 5 Medic. plut. 12, 5, 15; cod.

sed in concupiscentiam et adversitates hujus vitæ, a quibus voluntas, divina gratia instructa ac roborata, superari non possit, si gratiæ firmiter obtemperare statuerit. Subdit enim post citata verba: ***Et ideo quamvis infirma*** (voluntas), ***non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur*** [1]).

279. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Voluntati Dei resisti non potest, ***conc.*** Dei gratiæ juxta dicta, ***neg.***

280. ***Ad*** 4m, ***Dist.*** Cum vocat ut scit ei congruere, ut vocantem non respuat, ***conc.*** necessitatem inferendo, ***neg.***

281. ***Ad*** 5m, ***Nego*** talem unquam fuisse mentem S. Augustini, qui ex professo hunc errorem respuit ac toties refellit; ***Liberum ergo***, inquit, ***arbitrium evacuamus per gratiam? Absit, sed magis liberum arbitrium statuimus*** [2]).

PROPOSITIO II.

Gratia efficax non consistit in delectatione cœlesti indeliberata, superiori, et relative ad minorem oppositam concupiscentiam victrici, voluntatem ad assensum necessario impellente.

282. Est de fide adversus Jansenium, cujus quinque propositiones, quas referemus, tanquam *hæreticæ* damnatæ sunt a Romanis Pontificibus, quorum judicium excepit et probavit universa Ecclesia [3]). Id ipsum patet ex can. superius relato Concilii Tridentini in quo anathema iis dicitur, qui asserunt per gratiam tolli liberum arbitrium [4]).

8 et 21. Med. Fesul. sæc. XV. Habent *inseparabiliter* Ms. S. Marc. 642, 5, XIII; item 668, 5, X. Optimæ notæ Ms. S. Marci 661, an. 1429, legit *inseparabiliter adjuvetur*. Sed quæcumque lectio retineatur, perinde est; sensus enim catholicus quem exposuimus eodem recidit. Ex quo jam detegitur pessima agendi ratio Clerici in edit. citata, ubi ad hæc S. Augustini verba in margine posuit: „Gratia qua infirmæ voluntati subvenitur, *eam indeclinabiliter et insuperabiliter agit.*"

Cf. tamen March. Scipion. Maffejum in *Hist. theologica gratiæ*, lib. 12, cap. 7, §. 2, ed. cit. pag. 200.

1) Cf. Tricass. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. I, sect. 2, et part. III, sect. 3, §. 1, ubi egregie hoc versat argumentum.

2) Lib. *De spirit. et lit.* cap. 30. Cf. Tricass. op. cit. tota parte II, in qua octoginta argumentis ex S. Augustino depromptis luculenter ostendit, S. Doctorem constanter indifferentem voluntatis humanæ libertatem sub gratia prædicasse; tum parte tertia, in qua plenissime solvit difficultates Calvini et Jansenii. Vid. præterea Maffeji op. cit. lib. 14.

3) Cf. Tournelyum Tract. *De grat.* part. I, quæst. 3, *De Jansenio*, ubi late totam historiam jansenismi, ejusque damnationis prosequitur. Cf. etiam De Champs op. cit. *Præfat.*

4) Frustra Janseniani eo prætextu adnituntur se ab anathemate Tridentini Concilii subducere, quod Jansenius profiteatur se liberum arbitrium tueri sub gratia, quia ipsi non opponitur nisi coactio, non autem necessitas. Frustra, inquam, quia Calvinus ipse ultro fassus est, et quidem sæpissime, se non aliud admittere liberum arbitrium, quam quod immune est a coactione quæ sola veræ libertati opponitur. Plura possem ad hoc ostendendum ex Calvino testimonia promere, sed istud, ne nimius sim, sufficiat, quod extat *Inst.* lib. 2, cap. 3, §. 5: „Porro, *inquit*, quod libertate

283. Jansenius suam theoriam tum alibi, tum lib. VIII, ***De gratia Salvatoris***, præsertim vero cap. III, aperuit, quod sic inscripsit: ***Adjutorium Christi determinat ac prædeterminat etiam physice voluntatem ut velit, et ardentius velit, et ex quo capite istud accidat.*** Porro ibid. ostendere nititur id accidere ex delectatione: ***Quæ facit***, inquit, ***ut*** NECESSE SIT, ***animum istud sequi, et secundum istud operari,*** QUOD AMPLIUS DELECTAVERIT [1]). Totum vero suum systema deducit ex principio antea a se constituto de amissa per peccatum libertate indifferentiæ, ut constat ex iis quæ scripsit libb. III et IV, ***De statu naturæ lapsæ***, quo fit, ut voluntas moveri ac flecti non possit sive ad bonum sive ad malum, nisi necessitate antecedente ab alterutra delectatione terrena aut cœlesti producta agatur.

284. Jam vero gratiæ efficaciam ab hac physica prædeterminatione, necessario impellente humanam voluntatem per delectationem cœlestem, gradibus superiorem opposita delectatione seu concupiscentia, ac ideo necessario relative victricem, minime esse repetendam, sic in primis ostendimus. Gratia efficax non perimit liberum arbitrium, ut ex iis, quæ dis-

abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi, vel duci: mirum est si cui videatur aspera loquutio, quæ nec absonum habet quidpiam, nec a Sanctorum usu aliena est. Offendit autem eos, qui inter *necessitatem* et *coactionem* distinguere nesciunt. At si quis eos interroget: Annon Deus necessario bonus sit: Annon diabolus necessario malus? . . . Ergo si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quod necesse est illum bene agere: si diabolus, qui nonnisi male agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntarie peccare dicet, quod sit peccandi necessitati obnoxius?" Sed cohibere me nequeo ab alio ejusdem hæresiarchæ textu afferendo ex lib. 2, *De lib. arb. advers. Pighium*, edit. 3, Genev. pag. 153, ubi: „Si coactioni, *inquit*, opponitur libertas, liberum esse arbitrium et fateor et constanter assevero: ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror." Nec alia fuit sententia Lutheri, qui in libro *De servo arbitrio*, fol. 468, ita mentem suam aperit: „Sequitur nos necessario operari: *necessario* vero dico, *non coacte*: hoc est, homo cum vacat Spiritu Dei, non quidem violentia, velut captus obtorto collo, nolens facit malum: sed sponte, et libenti voluntate facit. Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, quod voluntas sese mutare et vertere alio non possit. Rursus ex altera parte, si Deus in nobis operatur, mutata et blande assibilata per Spiritum Dei voluntas iterum *mera lubentia et pronitate ac sponte sua vult et facit, non coacte* pro natura voluntatis, *quæ si cogeretur, voluntas non esset,* nam coactio potius est, ut sic dicam, noluntas." Alia plura cf. apud De Champs op. cit. lib. 1, dist. II, cap. 2, tum. lib. 2, dist. III, cap. 1 et seqq. Cum igitur hanc doctrinam utpote hæreticam anathemate perculerit Synodus Tridentina, patet hæreticam esse doctrinam Jansenii, ac merito proinde hanc notam ei inussisse Romanos Pontifices. Cæterum quamvis per ambages nisus sit Jansenius se a Calvino secernere, parum tamen his fidens, non obscure innuit Calvinum ab Augustini, quam ipse autumat, doctrina non recedere: sic enim scribit lib. 8, *De grat. Salvat.* cap. 21, pag. 570, col. 2: „Quod si qua in re Calvinus cum Augustino et antiquis Patribus senserit, non propter Calvinum Augustino indignandum est, sed propter Augustinum Calvino potius gratulandum:" et ibid. pag. 255. „Facessat, *inquit*, et ista hinc invidiosa querimonia, quod Augustini sententia Calvino aut Luthero favere videatur. Si enim Augustini est, illorum error esse non potest."

1) Ib. pag. 346.

seruimus in præcedenti propositione liquet; liberum autem arbitrium non consistit in sola immunitate a coactione, sed consistit præterea in immunitate a necessitate, seu in libertate indifferentiæ, ut constat tum ex iis, quæ de hoc argumento alias egimus [1]), tum ex prop. III Jansenii quæ ut *hæretica* proscripta est: *Ad merendum, vel demerendum*, etc. Ergo ab hac physica prædeterminatione, necessitatem inferente humanæ voluntati per delectationem gradibus relative victricem, repetenda non est gratiæ efficacia, quæ indifferentiæ libertatem destruit.

285. Insuper: In eo principio constitui nequit hæc efficacia, quod est falsum, hæreticum, ac pugnans cum reliqua ejusdem auctoris doctrina. Tale porro est principium Jansenii de relative victrici delectatione.

286. I. Falsum est. Non enim delectatio est unicum medium, quo homo, saltem proxime, e vitiorum cœno abducitur, atque ad conversionem ac salutem fertur, uti Jansenius constituit ac pro certo sumit; plura siquidem alia suppetunt media, quibus homo a vitiis retrahitur, atque ad bonum inflectitur, ut Sacræ Literæ docent. Nam Eccl. I, 27, dicitur: *Timor Domini expellit peccatum;* et Jerem. XXXII, 40: *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.* Demum Christus ipse Matth. X, 28, ait: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.*

287. Præclare diversas rationes, quibus per gratiam ad sanctitatem trahimur, post magistrum suum Augustinum S. Prosper recenset, dicens: *Trahit timor; principium enim sapientiæ timor Domini. Trahit lætitia; quoniam lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. Trahit desiderium; quoniam concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Trahunt delectationes: Quam dulcia enim faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo. Et quis perspicere aut enarrare possit, per quos affectus visitatio Dei animum ducat humanum, ut quæ fugiebat, sequatur; quæ oderat, diligat; quæ fastidiebat, esuriat; ac subito mutatione mirabili, quæ clausa ei fuerant, fiant aperta; quæ onerosa, sint levia; quæ amara, sint dulcia, quæ obscura, sint lucida? Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult* [2]).

1) Tract. *De Deo Creat.* loc. cit.

2) In lib. *Cont. Collat.* cap. 7, inter opp. S. August. tom. x. Plura alia cf. apud. Fontaine, op. cit. in Prop. XLIX Quesnelli, ubi adductis Scripturarum ac Patrum auctoritatibus ostendit, hominem moveri a pluribus aliis motivis ad bene agendum præter charitatem et delectationem; nec non in prop. XLIV.

288. Quoniam vero Jansenius S. Augustini potissimum auctoritate se fulcit, ineluctabilia proinde ejusdem S. Doctoris testimonia eidem opponimus. Etenim lib. II. *De peccator. merit. et remiss.: Etiam illa peccata juste imputari*, inquit, *quæ non delectationis illecebra committuntur, sed causa devitandæ molestiæ alicujus aut doloris, aut mortis* [1]). Sed præcipuæ illud urgemus, in quo ipse Sanctus de se ipso profitetur, non semper se operatum fuisse pro majori quæ eum præveniebat delectatione: *Non faciebam*, inquit, *quod et incomparabili affectu amplius mihi placebat* [2]). Ex his itaque patet, 1° falsum esse, delectationem tanquam unicam rationem haberi posse, qua Deus a peccato nos retrahit; 2° Falsum esse S. Augustinum per celebre illud effatum: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est*, intellexisse delectationem antecedentem ac indeliberatam. 3° Falsum propterea esse, prout ex Sacris Literis, et ex B. Augustino constat, principium totius janseniani systematis.

289. II. Sed hæreticum præterea est. Hæreticum enim illud principium censendum est, ex quo necessario ac evidenter profluunt hæreticæ consecutiones, quodque eas includit; tale autem est istud Jansenii principium. Posito siquidem Jansenii systemate de delectatione relative ac necessario victrice jam sequitur:

290. 1° *Aliqua præcepta hominibus justis volentibus et conantibus secundum præsentes quas habent vires sunt impossibilia, deest quoque illis gratia qua possibilia fiant.* Cum nempe in homine justo delectatio minor cœlestis, seu gratia parva, confligit cum delectatione terrena majori opposita, ille necessario trahitur ad peccatum. Hæc autem propositio damnata est ut *impia* et *hæretica.*

291. 2° *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.* Cœlestis enim delectatio juxta Jansenium semper producit effectum ad quem datur, sive superior gradibus sit, sive inferior opposita delectatione. Nam si superior sit, necessario vincit terrenam delectationem, si sit inferior, producit necessario illos indeliberatos motus, ad quos confertur. At hæc pariter II propositio declarata est *hæretica*, et ut talis damnata.

292. 3° Sequitur: *Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione;* quandoquidem homo meretur etiam in his, quæ necessario agit. Quare et hæc propositio *hæretica* fuit declarata et damnata.

1) Cap. 10, n. 15. 2) Lib. 8, *Confess.* cap. 8, n. 20.

293. 4° Ob eandem rationem sequitur IV propositio, quæ ut *falsa* et *hæretica* dijudicata est, quæ ita se habet: ***Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei: et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.***

294. 5° Demum profluit, quod in V propositione ut *hæretica* item proscripta, asserit Jansenius: ***Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse.*** Etenim pro iis tantum mortuus est Christus pro quibus gratias vere sufficientes obtinuit, tales vero non sunt in Jansenii systemate nisi victrices quas oppido plurimi non consequuntur [1]).

295. III. Denique pugnat absurdum hoc principium cum doctrina quam ipse Jansenius alibi profitetur. In eo enim gratiæ relative victrices non essent efficaces ab intrinseco; non darentur nisi habito respectu ad gradus oppositæ delectationis terrenæ seu concupiscentiæ cognitos per scientiam mediam; protoparentes peccare non potuissent in innocentia constituti; quæ tamen omnia adversantur doctrinæ, quam ipse alibi tenet, aberrant ab ejus scopo, quæque propterea ipse vehementer insectatur in Molinistis. Ergo [2]).

DIFFICULTATES.

296. I. *Obj.* 1° S. Augustinus velut axioma statuit in ***Comment. in Epist. ad Galat. Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est*** [3]). De indeliberata porro et antecedenti delectatione intelligendum esse celebre hoc effatum constat 2° ex iis, quæ scribit idem S. Doctor in lib. II, ***De peccat. merit. et remiss.*** ubi: ***Nolunt***, inquit, ***homines facere quod justum est, sive quia latet an justum sit, sive quia non delectat. Tanto enim quidque vehementius volumus, quanto certius quod bonum sit novimus, eoque delectamur ardentius*** [4]). 3° Quod vel ex ipsa gratiæ actualis definitione colligitur, quam S. Pater toties præbet, dum eam vocat ***inspirationem dilectionis, amoris, charitatis***, etc. aut ***victricem delectationem*** [5]). 4° Quæ quidem omnia de sola delectatione antecedenti ac indeliberata intelligi possunt; quid

1) Cf. Tournely op. cit. part. I, quæst. 3, *Systema doctrinæ Jansenii.*

2) Cf. ibid. part. II, quæst. 9, art. 2, unica *conclusio.* Cf. etiam De Champs, op. cit. lib. 3, dist. III, cap. 6, nec non Car. Du Plessis d'Argentré in op.: *Variæ quæstiones theologicæ.* Paris 1712, opusc. 1, *De voluntaria necessitate, et morali impotentia recte agendi*, etc. contra Nicolium accurata disputatio.

3) N. 49.

4) Cap. 18.

5) Ibid. *Lib.* 4, *ad Bonif.* cap. 5, n. 11; *De peccat. merit.* lib. 2, cap. 19, n. 32, 33, etc.

enim aliud ipsa delectationis vox denotat, nisi amorem indeliberatum et antecedentem? 5°. Amor siquidem deliberatus non est delectatio, sed fructus præviæ delectationis. Quoties propterea S. Augustinus majorem delectationem nominat, de prævia delectatione loquitur, atque de amore indeliberato. 6° Quamvis nec ratiocinationibus opus sit, cum satis aperte ipsemet mentem suam declaret scribens *Lib. de spir. et lit.*: ***Per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det quod jubet, atque inspirata gratiæ suavitate per Spiritum Sanctum faciat plus delectare quod præcipit, quam delectat quod impedit*** 1). 7° Vere igitur dixeris, systema delectationis relative per gradus necessario victricis germanum S. Augustini systema esse, quod ipse perpetuo inculcat, quodque ab eo Jansenius mutuatus est ac luculentius explanavit.

297. ***Resp. Ad*** 1m, ***Dist.*** Quod amplius nos delectat delectatione deliberata et electiva, seu consequenti, *conc.* delectatione indeliberata et voluntatis assensum præveniente, secundum id agamus necesse est, *neg.* Sensus itaque istius effati est: Secundum id operemur necesse est, quod magis diligimus, seu secundum id quod magis arridet, ita ut necessitas non sit nisi consequens. En quomodo mentem suam aperiat S. Doctor paulo post citata verba: ***Manifestum est***, inquit, ***certe secundum id nos vivere, quod sectati fuerimus; sectabimur autem quod dilexerimus. Itaque si ex adverso existant duo, præceptum justitiæ, et consuetudo carnalis, et utrumque diligitur, id sectabimur quod amplius dilexerimus .... sed pax Christi vincat in cordibus nostris*** 2).

298. Verum, ut omnis vocis ambiguitas removeatur, qua passim adversarii abutuntur in exponenda mente S. Augustini, animadvertendum est duplicem a S. Doctore distingui delectationem; alteram *objectivam* seu inhærentem objecto ipsi, quod vel pulchritudine sua, vel suavitate, aliisve illecebris necessario et antecedenter mentem aut sensus allicit, et hæc delectatio nec subest rationis imperio, nec ipsam invitam determinat ad agendum; alteram vero *subjectivam*, quæ ex arbitrii seu voluntatis determinatione pendet, ac libera propterea omnino est, et electiva dicitur et consequens. Delectatio objectiva tam competit gratiæ, quam concupiscentiæ, quibus anima antecedenter, indeliberate, imo necessario urgetur; nec enim anima potest non sentire quod sentit, neque potest non allici aut titillari ex inhærente ipsis objectis dulcedine ac suavitate. Delectatio autem subjectiva cum subsit mentis imperio, ex ea pendet, ita ut ex duabus objectivis, quæ sibi offeruntur, delectationibus, et a quibus ad opposita

1) Cap. 29, n. 51. 2) *Expos. epist. ad Gal.* 54.

urgetur, perpensis motivis aliisque præstitis quibus opus est, ad unam potius quam ad alteram se flectat, unam præ altera amplectatur et eligat, in una potius quam in altera delectetur [1]). Cum vero de utraque passim delectatione loquatur S. Augustinus; qui ejus auctoritate abutuntur, utramque miscent atque perturbant, ut videantur absurdam doctrinam ex Augustino haurire, eidemque S. Doctori eam adscribere non verentur. Cæterum quoties S. Doctor loquitur de gratia aut concupiscentia, toties eis adscribit delectationem objectivam; quoties vero de mentis assensu ac de effectibus gratiæ et concupiscentiæ, toties pariter loquitur de delectatione deliberata, consequenti, ac libera seu subjectiva. His declaratis, ita singillatim ad propositas difficultates respondemus.

299. *Ad* 2^m^, *Neg. Ad prob. Dist.* Loquitur S. Doctor cit. loc. de delectatione subjectiva et consequenti comparate ad delectationem objectivam et antecedentem, *conc.* loquitur de sola delectatione antecedenti, *neg.* Responsio patet ex dictis, et ex verbis ipsis.

300. *Ad* 3^m^, 4^m^, 5^m^ et 6^m^, Dist. Agens de delectatione objectiva in ordine ad subjectivam, *conc.* secus, *neg.* Eadem

1) Placet hæc omnia confirmare ex iis quæ habet S. Doctor, *Serm.* XVII, *de verbis Apostoli*, ubi latissime et ex professo hanc versat materiam, de qua sic incipit loqui cap. 2, dicens: „Inter omnia, quæ delectant, plus te delectet ipsa justitia *(en duplicem delectationem, objectivam, et subjectivam)*; non ut alia non delectent *(objective)*; sed *plus illa (justitia) delectet (delectatione subjectiva, quæ ab electione pendet)*. Delectant enim quædam naturaliter *(id est non libere, sed necessario)* infirmitatem nostram, ut cibus et potus delectant esurientes atque sitientes; ut nos delectat hæc lux, quæ de cœlo funditur . . . delectat canora vox et suavissima cantilena, delectat odor bonus; delectant etiam tactum nostrum quæcumque pertinent ad carnis aliquam voluptatem. Et hæc omnia, quæ nos delectant in sensibus corporis, aliqua licita sunt. Delectant enim, ut dixi, oculos spectacula ista magna naturæ: sed delectant oculos etiam spectacula theatrorum. Hæc licita, illa illicita. Psalmus sacer suaviter cantatus delectat auditum: sed delectant auditum etiam cantica histrionum. Hoc licite, illud illicite. Delectant olfactum flores et aromata, et hæc Dei creatura: delectant olfactum etiam thura in aris dæmoniorum. Hoc licite, illud illicite . . . Videtis ergo, carissimi, esse in istis corporis sensibus licitas et illicitas delectationes. *Justitia sic delectet, ut vincat etiam licitas delectationes; et ei delectationi qua licite delectaris, præpone justitiam.*" Ergo ex mente S. Doctoris ab electione nostra ac optione pendet, in uno potius objecto quam in altero delectari; quod falsum esset, si ipse loqueretur de delectatione antecedente ac trahente necessario assensum nostrum. Magis hoc patet ex pluribus exemplis, quæ ipsemet subjicit ibid. cap. 3, ad rem hanc declarandam, fidei nempe et carnis, servi deformis et fidelis, ac servi speciosi et infidelis, auri et justitiæ, etc. De hac porro delectatione subjectiva deliberata, consequenti, quæque ab electione pendeat, disserere S. Augustinum in celebri effato, quo tantopere abutitur Jansenius: „Quod amplius nos delectat, secundum hoc operemur necesse est." patet ex integro contextu, qui ita se habet: „Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est: ut v. g. occurrit forma speciosa fœminæ, et movet ad delectationem fornicationis: sed si plus delectat pulchritudo illa intima et sincera species castitatis, per gratiam, quæ est in fide Christi, secundum hanc *vivimus*, et secundum hanc *operamur*." Agit igitur de actione externa, docetque nos operari exterius secundum id, quod per electionem, et deliberatum voluntatis actum magis amamus.

enim est responsio. Nam detecta æquivocatione, seu potius adversariorum fraude, difficultates omnes ex se concidunt.

301. *Ad* 7^{m}, *Neg.* Tantum enim distat mens S. Augustini a mente et sensu Jansenii, quantum lux a tenebris, ac cœlum a terra, ut ex superius facta animadversione constat, et qua sola cætera omnia, quæ huc referuntur, quæque sive ex S. Augustino, sive ex ratione petita objici possent, facile disjiciuntur, quin tempus in iis enucleandis teramus [1]).

ARTICULUS II.

Theologorum systema circa gratiæ efficaciam.

302. In eo omnes catholici theologi conveniunt adversus Novatores et Jansenistas, hominem liberum esse sub gratiæ prævenientis motione, ac libere eidem cooperari prout definitum est in Concilio Tridentino.

303. Dissidium tantummodo inter ipsos exoritur, quum conciliare volunt infallibilem gratiæ efficaciam cum libera hac humanæ voluntatis cooperatione, ita ut homo, quem gratia prævenit, semper possit, si velit, ei resistere aut obtemperare. Varia porro ad hoc excogitata sunt ac circumferuntur in scholis catholicis systemata seu opiniones. Ad tria præcipua omnia commode revocari possunt; ad systema scilicet Thomistarum, Augustinianensium et Congruistarum. Majori, qua per nos licebit, perspicuitate eorum quodque cum suis fundamentis et exceptionibus, quibus urgetur, exponemus, ut inde quemadmodum præfati sumus, liceat cuique, quod sibi magis arriserit, meliusque propositum finem obtinere videbitur, adoptare, cum nullum Ecclesia judicium de iis tulerit.

§. I.

Systema Thomistarum.

304. Gratia efficax in sensu Thomistarum ea est, quæ adnexam habet prædeterminationem physicam, qua Deus antecedenter ad voluntatis electionem, sic eam determinat ad actum eliciendum, ut repugnet illud non velle, ad quod movetur, cum hæc prædeterminatio includat actum ipsum voli-

1) Cf. Tricassin. *De indifferenti lapsi hom. arbit.* part. II, sect. 51; tum De Champs: *De hæresi janseniana*, lib. 3, disp. III, cap. 6 et seq.; Dionys. Petavii, *De Tridentini Concilii interpretatione, et S. Augustini doctrina,* lib. un. Item, *De delectationibus cœlesti ac terrena ad graduum superioritatem trahentibus secum infallibiliter id, quod magis delectat,* duplex disputatio, altera polemica, altera scholastica, Auctore Jos. Carpani S. J., in *Thesauro theolog. Zachariæ*, tom. v.

tionis, eumque efficiat seu producat. Hac autem prædeterminatione instructus homo non modo semper ac infallibiliter agit, verum etiam repugnat eum non agere, prout repugnat ipsum agere et operari cum sola gratia sufficienti, quæ destituta est hac prædeterminatione, tanquam conditione essentiali ac necessaria ad agendum et operandum.

305. Ideo vero hic gratiæ motus *prædeterminatio* nuncupatur, quia antecedit consensum: ***Non prioritate durationis, sive temporis***, inquit Gonetus, ***sed dumtaxat naturæ, seu causalitatis et dependentiæ*** [1]. ***Physica*** autem dicitur, ***non quod forma naturalis sit***, prosequitur idem Auctor, ***seu per modum naturæ ad unum determinans*** (absit), ***sed quia ex propria essentia et ab intrinseco est efficax independenter a quocumque creato consensu, quod est esse physicam theologice, non philosophice*** [2].

306. Quare juxta hoc systema in omni opere salutari hic ordo, seu processus concipitur: 1° datur gratia sufficiens, quæ confert *posse* velle et agere; 2° gratia efficax, quæ voluntatem physice prædeterminat præbetque *velle* et *agere*, cum sit motus applicans ad actum potentiam illam, quam contulerat gratia sufficiens; 3° consensus et gratia concomitans.

307. Sed illico adversæ partis theologi insurgunt: Nonne per physicam hanc prædeterminationem funditus libertas evertitur? Nequaquam, reponunt Thomistæ, dummodo confugiatur ad sensum, ut ajunt, *compositum* et *divisum*. In sensu composito, id est, præsente gratia, seu supposita collatione hujus gratiæ, impossibile utique est hominem non agere, cum gratia efficax per physicam prædeterminationem includat ipsum actum; implicat autem idem simul esse et non esse; in sensu tamen diviso et absolute homo potest non agere, ut qui actu sedet, repugnat eum non sedere, potuit tamen non sedere [3].

308. In proprii systematis subsidium proferunt Thomistæ illa omnia Scripturarum oracula, in quibus gratiæ efficacia

1) In *Clypeo theologiæ thomisticæ*, ed. sexta, Lugd. 1681, tom. I, disp. IX, *De concordia libertatis cum decreto prædeterminante*, art. 5, §. 1, n. 66.

2) Ibid. n. 67.

3) Cf. Gonet. loc. cit. art. 4, §. 2 et seqq. Quidam recens Auctor scribit: „Hæc distinctio (de *sensu diviso* et *sensu composito*) aliquanto subtilior est, sed perspicua, ni fallor, reddetur, ubi fiat comparatio voluntatis determinatæ a Deo cum voluntate se ipsam determinante ad mentem adversariorum. Jam vero fingamus, voluntatem se ipsam propriis viribus efficaciter determinare ad amorem, certe in *sensu composito* fieri non potest, quin amet, alias esset efficaciter determinata ad amorem, ut supponitur, et non esset, quia illa determinatio, quæ non habet effectum, efficax dici non potest: libera nihilominus dicetur voluntas sic determinata, quia potest non amare in *sensu diviso* et *absolute*. Eodem plane modo cum efficaci gratia in *sensu composito* non potest esse actus contrarius; alias sequeretur, eamdem gratiam non esse efficacem: potest tamen esse in *sensu diviso* et *absolute*, quod ad libertatem sufficit."

commendatur, ex. gr. Ezech. XXXVI: *Dabo vobis cor carneum*, etc.; Philipp. II: *Deus est, qui operatur in nobis et velle*, etc.; aliaque ejusmodi superius commemorata.

309. Ex Patribus adducunt omnia illa testimonia, in quibus illi omne bonum nostrum Deo referunt acceptum. Communiunt præsertim suum systema auctoritate SS. Augustini et Thomæ. Ex S. Augustino quidem ea loca proferunt, in quibus S. Doctor gratiæ efficaciam extollit, quæque nos retulimus in obj. II superioris propositionis. Ex S. Thoma illud inter cætera adducunt, quod scripsit S. Doctor part. I, q. 111, art. 2 : *Solus Deus efficaciter potest movere voluntatem, Angelus autem et homo per modum suadentis*. Hæc porro doctrina, inquiunt, falsa esset in hypothesi de motione tantum morali, et non physica et propria, cum et Angelus et homo possint nos non solum exterius, sed etiam interius hortando, rogando, terrendo et persuadendo moraliter movere [1]). Quod demum omne dubium removet circa hujus systematis veritatem, ajunt, sunt ipsæ orationes, quibus Ecclesia Deum rogat, ut *nostras ad se rebelles compellat voluntates* [2]).

310. His positis, concludunt in hoc systemate primæ causæ, nempe Dei, influxum apprime patefieri ac supremum Creatoris dominium in suas creaturas, statui præterea et commendari humilitatem, quandoquidem homini nihil supersit in quo glorietur juxta Apostoli sententiam: *Quid habes quod non accepisti?* In hoc enim systemate et bona voluntas, et potentia, et actus, et consensus, et operatio a sola gratia repeti debent [3]).

311. II. Adversæ tamen partis theologi reponunt: 1° Nihil adjumenti ex ejusmodi systemate haberi ad optatam gratiæ et libertatis conciliationem; imo simplicem catholicæ fidei doctrinam, qualis in Synodo Tridentina declarata est [4]), longe majori claritate fulgere, dum ea in hoc systemate caligine potius involvitur. 2° Videri sibi hoc ipsum systema nimis accedere ad Novatorum placita [5]) ac Jansenistarum; quo factum est, ut Novatores et Jansenistæ sæpe sub hac veluti veste, licet per injuriam, se contexerint [6]). 3° Sane, subdunt, si subtilior hujus

1) Alia cf. apud. Did. Alvarez, in op. *De auxiliis divinæ gratiæ*, disp. xci, edit. Rom. pag. 608 et seqq.

2) In orat. secr. Dom. iv, post Pentecostes.

3) Cf. inter cæteros pro hac sententia pugnantes præter Gonetum loc. cit. Did. Alvarez, op. cit. disp. lxxxiii et seqq. præsertim xci; Th. de Lemos *Panoplia gratiæ*, tom. i, tract. iv, *De sensu composito et diviso*, tom. iii, part. i, tract. iv, *De concursu Dei prævie influente prout nomine physicæ prædeterminationis exprimitur*; tom. iv, tract. iv, *De auxilio divinæ gratiæ efficaci*. Hi enim uberrime de hoc argumento scripserunt. Cf. etiam *Hist. de auxiliis* P. Serry, vol. i, fol.

4) Sess. vi, cap. 6.

5) Ita Bellarminus, lib. 1, *De grat. et lib. arbit.* cap. 12, n. 8 et 9, ast immerito, ut inferius dicemus.

6) Ita Jansenius lib. 8, *De grat. Salvat.* cap. 1 et 2, aliique passim post ipsum. Cf. de hoc argumento P. Liv. Meyer, *Præfationem* in vol. i, *Hist. controv. de auxiliis*, art. 4, *De mutua Jansenistarum*

prædeterminationis physicæ disquisitio instituatur, planum fit, reipsa hominem sub tali prædeterminatione absolute non posse non velle, aut aliter agere ac operari, quam id ad quod determinatur, cum ipsa includat actum ipsumque efficiat, imo producat ac faciat voluntatis *flexum;* quemadmodum e contra ea destitutus impossibile intrinsece et essentialiter est, ut homo velit, agat et operetur, ea ratione qua sine alis fieri nequit, ut quispiam in altum se attolat ac volet. Hinc actum prorsus esse inferunt de gratia, quæ *vere* sit sufficiens; si enim nomen permutes, in quonam, essentia rei ac natura spectata, differt gratia sufficiens Thomistarum prædeterminatione physica destituta, ut postulat ejus conceptus, a gratia parva Jansenistarum? 4° Hinc patefaciunt ea omnia incommoda quæ ex eo profluunt; neminem scilicet operari posse aliter quam quomodo operatur; impossibilia esse Dei præcepta iis omnibus, qui ea non servant, quandoquidem ideo non servent quod physica prædeterminatione destituti sint; sicut enim impossibile est, imo implicat homines hac instructos præcepta non servare, ita implicat eadem servari ab eis, qui illa destituti sunt; quam insuper nec optare, nec velle, nec impetrare possunt, cum hi omnes actus conferantur ab ipsa prædeterminatione physica. Hæc aliaque ejusmodi non pauca incommoda enumerant; quæ quisque per se mente revolvere potest [1]).

312. Pergunt deinde ad eliminanda, quæ ad hoc systema sive cohonestandum, sive adstruendum afferuntur. Etenim, ajunt, nihil prorsus confert ad illius defensionem subtilis distinctio inter sensum compositum et sensum divisum. Quid enim sibi vult illud *in sensu composito* nisi præsente gratia non posse hominem agere nisi id ad quod prædeterminatur? Verum cum adstruitur libertas, adstruitur præcise sub gratiæ motione; quid refert si in *sensu diviso*, nempe absente gratia possit aliter agere [2])? Cum tamen Conc. Tridentinum cap. V, doceat hominem posse gratiam respuere: *Quippe qui,* inquit, *illam et abjicere potest.*

313. Perperam porro Scripturarum aut Patrum auctoritates adducuntur ad idem adstruendum systema quod ab utrisque

in prædictos Thomistas benevolentia, et art. 5, *Jansenistarum erga Thomistas amicitia simulata. Quos palam laudant, clam inter se rident atque contemnunt.* Ubi adductis documentis luculenter, quod sibi proposuit, ostendit. Qui præterea ibidem art. 2 et 7, productis pariter documentis ostendit Paschasium Quesnellum manum admovisse ad *Historiam de auxiliis* P. Serry emendandam et corrigendam, eodemque Serry probante, non pauca eaque falsa ex suo adjecisse.

1) Cf. Lessium, *De gratia effic.* cap. 2 et seqq. præsertim cap. 9; Suarez, *De divina grat.* part. II, lib. 5, a cap. 9 ad cap. 24; Tricass. op. cit. part. III, sect. 1 et 2, §. 1 et seqq.; Bastida apud Meyer, *Hist. controvers. de auxiliis*, lib. 6, cap. 15.

2) Cf. Liv. Meyer, diss. cit. *De mente Conc. Trid.* cap. 8, *De sensu composito et diviso Calvini et aliorum*, quæ exstat vol. II, *Hist. Contr. de auxiliis vindicata.* Cf. etiam Car. Du Plessis d'Argentré op. mox citando cap. 4, *De sensu composito et diviso*, tum cap. 5.

plane nimium differt. Scripturæ enim et Patres infallibilem quidem gratiæ efficaciam adstruunt, ast nusquam hanc efficaciæ infallibilitatem a physica prædeterminatione repetunt; imo eam prorsus eliminant in iis omnibus locis, in quibus peccatores arguunt, quod gratiæ Dei eos convertere adnitenti restiterint; ut omnia evincunt, quæ ad libertatem hominis sub gratia ac liberam voluntatis cooperationem adstruendam adversus hæreticos adduci solent.

314. S. Augustinus nominatim semper confugit ad Dei præscientiam ad hoc ut gratiæ efficaciam cum ejus infallibilitate componat; perperam igitur a nonnullis apologia doctrinæ S. Augustini prius intexitur, prout præstiterat Jansenius, pro certo sumentibus totum pro se Augustinum esse [1]).

315. S. Thomas tantum abest, ut huic systemati faveat, ut potius rejiciat veluti humanæ libertati adversans: sic enim loquitur S. Doctor in part. II, dist. 28, q. 1, art. 1: ***Non esset homo liberi arbitrii, nisi ad eum determinatio sui operis pertineret;*** et ibid. dist. 25, q. 1, art. 1, ad 3m, modum declarans, quo Deus cum causis liberis concurrit, scribit: ***In libero autem arbitrio hoc modo agit, ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso operante liberum arbitrium agat; sed tamen determinatio actionis et finis in potestate liberi arbitrii constituitur:*** et alibi passim [2]). Ad adductum vero textum, aliosque ejusmodi reponunt S. Thomam tantummodo loqui de virtute, quam Deus intellectuali naturæ tribuit se inclinandi, quam utique Angeli conferre non possunt; vel loqui de cooperatione divina, seu concursu simultaneo juxta veteris philosophiæ placita [3]), ut constat tum ex omnibus principiis simul collatis, tum ex omnium fermè antiquorum scholasticorum, præsertim vero Thomistarum interpretatione, usque ad Bannezium, prædeterminationum physicarum, ut præfertur, auctorem [4]); sic enim intellexerunt S. Thomam Cajetanus, Conradus, Capreolus, Soncinas, aliique passim [5]). Sane,

1) Cf. ejusdem Liv. Meyer dissert. *De mente S. Augustini circa gratiam physice prædeterminantem*, quæ est n. 3 ibid. Cf. item Tricassin. op. cit. *De indifferenti*, etc., tota part. II et part. III; De Champs lib. 3, part. II, disp. I, *De S. Augustini auctoritate*, cap. 1 et seqq.

2) Cf. Suarez, loc. cit. nec non *Commentarium historicum de prædestinat. ad gloriam* Caroli Du Plessis d'Argentré, socii Sorbonici et Doctoris, *De prædeterminat. physica*, cap. 2, *Vera sententia S. Thomæ de motione Dei ad operationem naturæ creatæ requisita*, et cap. 3, *Animadversiones in librum Antonini Massoulié de divina motione et libertate creata.*

3) Cf. Fortunat. a Brixia *Philosophia mentis*, tom. II, *Metaphys.* part. III, sect. 3, n. 60 et seqq. Hinc etiam Gonetus loc. cit. progreditur ex principiis philosophicis de natura libertatis humanæ, ut evincat libertatem bene consistere cum decreto determinante. Sic etiam Thomas de Lemos, aliique passim. Ex philosophia applicatum fuit hoc principium etiam efficaciæ gratiæ in theologia. Ex his liquet totam quæstionem hanc philosophicam potius quam theologicam esse, seu potius fuisse. Hæc enim vix a recentiori philosophia eliminata non sunt.

4) Cf. *Hist. Congr. de auxiliis*, P. Liv. Meyer, tom. I, lib. 2, cap. 1.

5) Cf. Lessium op. cit. cap. 5, n. 7 et seqq., et cap. 8, n. 16 et seqq.

cæteris omissis, Cajetanus in part. I, q. 19, art. 8, solvens primum argumentum Scoti scribit, hanc propositionem: *Causa secunda movet seu agit in quantum mota a prima*, non posse intelligi de motione prævia propriæ actioni causæ secundæ: *Non enim*, inquit, *causa secunda movet ob hoc præcise, quia movetur, sed etiam ex virtute propria.* Hinc est, quod nusquam S. Thomas nominet prædeterminationem; nec ullum de gratia peculiare systema confecerit [1]).

316. Dum vero Ecclesia a Deo postulat ut ipse rebelles ad se *compellat* voluntates, poscit, ut id efficiat per gratias quas ipse noverit liberum assensum a nobis obtenturas, cohærenter ad fidem quam ipsa profitetur de libera nostræ voluntatis cooperatione cum gratia sua, quacumque demum ratione propositum sibi effectum obtineat [2]).

317. Facillime denique sibi videntur expedire se posse ab argumentis prolatis, petitis nempe a dominio Dei super creaturas; quia si hæc ratio valeret, multo magis admittenda essent placita Calvinianorum et Jansenistarum, cum in istorum hypothesi magis eluceat ejusmodi dominium, et vel ipsa liberi arbitrii ac indifferentiæ nomina eliminentur; quod nemo tamen prudens admittet. Cæterum non minus solliciti esse debemus de extollendo Dei dominio, quam de sarta tectaque sub ipso tuenda hominis libertate, quam de fide est integram in homine sub gratia perseverare. Falsam præterea asserunt esse humilitatem, quæ non consistat in veritate: eo magis quod et Novatores hanc humilitatem prætexuerint ad suos errores circa gratiam propinandos. Verba demum S. Pauli: *Quid habes*, etc. in quocumque systemate catholico verissima sunt, cum omnes profiteantur cum Ecclesiæ doctrina, nullum opus salutare, neque operis salutaris initium haberi aut concipi posse absque subsidio gratiæ prævenientis et excitantis.

§. II.

Systema Augustinianensium.

318. Augustinianenses gratiæ efficaciam explicant per delectationem cœlestem, quæ si fulgens et ardens fuerit, *victrix*

1) Cf. Meyer op. cit. lib. 6, cap. 17.

2) Cf. De Champs, *De hæresi jansen.* lib. 3, cap. 7 et seqq., ubi hoc idem argumentum ab orationibus petitum et objectum a Calvino et Jansenio dissolvit. Cf. etiam Daniel, *Recueil de divers ouvrages philosophiques et théologiques*, Paris 1724, tom. II, *Traité théologique touchant l'efficacité de la grâce.* Præsertim vero seconde partie, *où l'on répond au livre du P. Serry intitulé: Schola thomistica vindicata.* Vid. etiam ibid. Lettre du P. Daniel au R. P. Antonin Cloche et *Réponse au R. P. Serry*, una cum tribus aliis epistolis ad eundem datis. Cf. etiam *Instruction pastorale de Monseign. l'Archevêque de Cambray* (Fénelon), Cambray 1714, seconde partie: *Qui explique les principaux ouvrages de S. Augustin sur la grâce, l'abus que les Jansénistes en font, et l'opposition de leur doctrine à celle des Thomistes*, lettre XII, *Sur la prémotion des Thomistes.*

seu *efficax* censetur; sin remissa, *sufficiens* tantum haberi debet. Sedulo autem adnotant se in eo differre a Jansenianis, quod isti velint victricem gratiam inducere *necessitatem*, contra vero ipsi *infallibilem* quidem, at *non necessarium* effectum gignere affirment.

319. Ast moraliterne an physice delectatio istiusmodi agit in hominem, ejusque obtinet consensum? Physice reponunt, saltem recentiores, si sermo sit de statu naturæ lapsæ, moraliter autem si de statu naturæ integræ, adeo ut in præsenti naturæ statu una cum Thomistis admittant necessitatem physicæ prædeterminationis, in statu autem naturæ integræ cum Congruistis illius necessitatem rejiciant.

320. Iisdem propterea argumentis pugnant, quibus pugnant Thomistæ ad physicam hanc prædeterminationem adstruendam in præsenti hominis conditione, et iisdem quibus Congruistæ ad eandem rejiciendam, cum quæstionem instituunt de statu naturæ innocentis. His adjiciunt illa omnia testimonia, quæ in causæ suæ subsidium adducit Jansenius, ut constituant relative victricem delectationem, qua gratia obtinet consensum; cum eo tamen temperamento, quod modo indicavimus. Quocirca iisdem rationum momentis impugnatur systema istud, quibus Thomistæ et Congruistæ se mutuo aggrediuntur, et quibus theologi omnes nituntur evertere fundamentum janseniani systematis. Supervacaneum proinde est in medium singillatim adducere argumenta adversæ partis theologorum [1]).

§. III.

Systema Congruistarum.

321. Isti, rejecta quavis physica prædeterminatione, nullam admittunt gratiam *a se efficacem*, quæ nempe natura sua includat actum, ad quem datur, ac efficiat ipsum voluntatis flexum; nullum idcirco agnoscunt essentiale discrimen, seu ut vocant, *entitatis* inter gratiam efficacem et sufficientem. Quare in horum systemate omnis gratia, quantum ex se est, et intrinseca ac propria virtute præbet in *actu primo*, ut ajunt, seu in potentia veram, proximam et expeditam, relate ad circumstantias in quibus homo versatur, agendi facultatem. Hac propterea homo gratia instructus, si per liberum arbitrium se determinet ad bonum volendum et amplectendum, hæc ipsa gratia fit efficax, cum per ipsum una cum auxilio cooperante

1) Cf. Card. Noris opp. edit. Veron. tom. I, *continens sacra*, et tom. II, dissert. V, *Janseniani erroris calumnia sublata*, etc.; Belelli, *Mens Augustini de modo reparationis humanæ naturæ post lapsum*. vol. II, in 4° Romæ 1737; Berti, *De theologicis disciplinis*, tom. III, *De gratia*, cap. 20 et seqq.

reducatur ad *actum secundum*, ut vocant, seu ad effectum; si vero eidem resistat ac reluctetur, ita ut culpa sua eam inefficacem reddat, sufficiens manet et absque effectu.

322. Licet porro in horum systemate actus essentialiter non includatur in gratia ipsa, sed eidem extrinsecus sit, utpote proprius voluntatis a gratia præventæ et adjutæ, non omnis tamen gratia æqualis est, sed alia est alia fortior, alia alia in se vividior. Quoties proinde Deus constituit quempiam absolute convertere, illam gratiam eidem impertitur, cui per præscientiam suam novit, eum infallibiliter et libere consensurum: *infallibiliter* quidem, alioquin Deus scientia sua falleretur; *libere*, quia cum hæc infallibilis cognitio actus futuri, consequens logice seu ordine sit ad liberam prævisam hominis electionem sub tali gratia, nulla exurgit ejusmodi assensus necessitas nisi hypothetica. Ex his constat, juxta hoc systema gratiæ efficaciam infallibilem a duobus exurgere, et a virtute nimirum *intrinseca* ipsius gratiæ tanquam a principio activo, et a scientia Dei tanquam a principio directivo.

323. Hac ratione, concludunt qui huic sententiæ adstipulantur, sarta tecta dogmata fidei catholicæ habentur de gratuitate et necessitate gratiæ adversus Pelagianos ac Semipelagianos, ac de libertate hominis sub gratiæ motione adversus Novatores et Jansenistas, mira denique elucet gratiæ efficacis et liberi hominis consensus concordia [1]).

324. Consonam vero esse hanc doctrinam Sacris Literis illa omnia testimonia evincunt, quæ liberam hominis cooperationem supponunt ac prædicant, ex. gr.: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* (II Cor. VII, 1): *Convertimini ad me* (Is. XLV, 22; Jerem. XXXV, 15; Zachar. I, 3): *Sic currite ut comprehendatis* (I Cor IX, 24): *Dei adjutores sumus* (ib. III, 9): *Cum timore et tremore salutem vestram operamini* (Philipp. II, 12); aliaque ejusmodi prope innumera. Item testimonia illa, in quibus aperte dicitur, non ex defectu gratiæ, sed ex sola hominum malitia inefficacia Dei auxilia extitisse, ex. gr. Is. V, 4: *Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ et non feci ei? An quod expectavi, ut faceret uvas et fecit labruscas?* Matth. XXII, 37: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* et similia. Jam vero quorsum hæc omnia, si ad agendum aliquid præterea requireretur, quod non esset in hominis potestate, cujusmodi est auxilium prædeterminans. Quid si Deus decrevisset illud non præbere, prout illis omnibus non præbuit? Sed potissimum urgent quod legitur Matth. XI, 21: *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia, si in Tyro et Sidone*

1) Cf. Bellarm. lib. 1, *De grat. et lib. arbit* cap. 12.

factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. Ex quibus verbis liquet eandem gratiam futuram fuisse efficacem apud Tyrios Sidoniosque, quæ inefficax fuit apud cives Corozain et Bethsaidæ, alioquin Christus frustra, imo injuste prorsus eos objurgasset, quia id non præstiterunt, quod in eorum potestate non erat, ut facerent.

325. Nec aliud, pergunt, docuit S. Augustinus, qui physicam prædeterminantem motionem repellit, ut vidimus, ac omnipotentiam et scientiam Dei semper conjungit, ut gratiæ efficaciam seu infallibilem ejus effectum amice cum libertate consociet in eo, quem decrevit Deus absolute convertere. Hinc usitata ejus loquendi ratio de *vocatione congrua*, dum de ejusmodi gratia disserit [1]), ac demum luculenter affirmat, cum eadem gratia alium converti, alium vero non item ex voluntatis defectu: *Noluit Esau*, inquit, *et non cucurrit; sed et si voluisset, cucurrisset, Dei adjutorio pervenisset, qui ei etiam currere et velle vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret* [2]). Id ipsum scribit de Tyriis et Sidoniis, qui *etiam credere potuerunt, si mira illa Christi signa vidissent* [3]).

326. Angelicus Doctor et ipse pro certo ac explorato assumit, ex hominum cooperatione fieri, ut eadem gratia præventi et adjuti alii aliis magis proficiant. Decretoria plane sunt ejus verba part. III, q. 69, art. 8, ad 2m: *Quia*, inquit, *etiamsi æqualem gratiam* (duo) *percipiant, non æqualiter ea utuntur; sed unus studiosius in ea proficit, alius per negligentiam gratiæ Dei deest.* Eadem alibi passim inculcat [4]).

327. Tandem ut hi theologi calumnias depellant, quibus potissimum Jansenistæ contendunt hanc doctrinam obscurare, animadvertunt, quod licet quandoque natura sua seu ratione *doni* una eademque sit gratia, qua alius convertitur, alius vero non convertitur; non una tamen eademque sit ratione *beneficii;* sive quia datur ut prævisa efficax uni potius, quam alteri; sive quia una est intensior ac vividior altera; sive quia confertur in iis circumstantiis, in quibus prævidetur certus et infallibilis futurus assensus. Hac ratione, inquiunt, in tuto est supremum Dei dominium in creaturas et gratuita ejus vocatio, dum ex beneplacito suo fortiter simul ac suaviter obtinet effectum, quem intendit, et in quo intendit, dumque integris libertatis juribus humanam voluntatem omnipotentissima virtute sua inflectit. Qui autem convertitur tali

1) Cf. Tricass. *De indifferenti*, etc. part., II, sect. 54.
2) Lib. 1, *Ad Simplic.* quæst. 2, n. 10.
3) Lib. *De dono persev.* cap. 14, n. 34.
4) Vid. Daniel, *Lettres au R. Père Alexandre* in op. cit. præsertim lettre X. Vid. pariter Franc. Xaver. Mannhart S. J. *De ingenua indole gratiæ efficacis*, Dissertatio, quæ extat in *Thesauro* Zachariæ, tom. V.

gratia adjutus quæ saltem ratione beneficii altera gratia potior est, nihil habet in quo gloriari possit; nunquam siquidem conversus fuisset, nisi gratia, et tali gratia esset a Deo præventus; nec propterea seipsum ab alio discernit virtute sua, quem idcirco jure compellare Apostolus potest: *Quid habes, quod non accepisti*, etc. Qui vero non convertitur, sed vocationi divinæ resistit: cum omnia per ejusmodi gratiam consecutus fuerit, quibus expedite ac proxime obsequi potuisset, sibi soli imputare debet, si eidem non obtemperavit. Ex quo id illud profluit, nonnisi summa injuria *versatilem* ejusmodi gratiam posse vocari; versatile enim illud censeri debet, quod in utramque partem flectitur, hoc autem in gratia contingere nequit; si enim homo eidem pareat, illa obtinet suum effectum; quod si ei resistat eamque respuat, caret effectu suo; neque enim ad peccandum gratia opus est. Alioquin, si versatilis nuncupanda esset gratia, cui homo reluctari potest et obsistere malitia sua, versatilis esset dicenda gratia, qualis a Tridentina Synodo asserta ac definita est adversus Novatores, cui scilicet homo semper resistere potest, quod tamen nemo Catholicus dicet; versatilem gratiam consecuti essent Judæi illi, quos S. Stephanus arguit, quod semper Spiritui Sancto restiterint. Adeo verum est, ajunt, in disputationis æstu minus considerate verba proferri! Quod demum ab ipsis Jansenistis adducitur ex Actis congregationis *De Auxiliis* de Constitutione jamjam imminenti, qua systema istud foret damnationi subjiciendum, ab ejusdem patrocinatoribus tanquam fabula respuitur, utpote erutum ex actis a Pegna, Coronello et Lemosio conscriptis, quibus nullam habendam fidem esse solemni Decreto Innocentius X, die 23 April. 1654 edixit [1]).

1) En verba Decreti: „Cæterum cum tam Romæ, quam alibi circumferantur quædam Acta manuscripta, et forsitan typis excusa, congregationum habitarum coram fel. rec. Clemente VIII, et Paulo V, super quæstione de *auxiliis divinæ gratiæ*, tam sub nomine Francisci Pegnæ, olim Rotæ Romanæ decani, quam F. Thomæ de Lemos Ord. Præd., aliorumque Prælatorum et Theologorum, qui, ut asseritur, prædictis interfuerunt congregationibus: nec non quoddam *Autographum, seu exemplar assertæ constitutionis* ejusdem Pauli V, super definitione prædictæ quæstionis de Auxiliis, ac *damnationis* sententiæ, seu sententiarum Ludovici Molinæ Soc. Jesu: eadem Sanctitas sua præsenti hoc suo decreto declarat ac decernit, prædictis assertis actis tam pro sententia FF. Ordinis S. Dominici, quam Ludovici Molinæ, aliorumque Soc. Jesu Religiosorum, et Autographo sive exemplari prædictæ assertæ constitutionis Pauli V, *nullam omnino esse fidem adhibendam*, neque ab alterutra parte, seu a quocumque alio allegari posse vel debere; sed super quæstione prædicta observanda esse decreta Pauli V et Urbani VIII suorum prædecessorum."

His non deterritus Jansenista Grégoire in *Histoire des sectes réligieuses*. Paris 1828, tom. II, chap. 21, pag. 304, scribere non erubuit: Sa condamnation *(doctrinæ Molinæ)* était sur le point d'être prononcée par Clément VIII, quand ce Pape mourut subitement. Sous Paul V son successeur, *la bulle de condemnation était rédigée*; mais les Jésuites lui avaient rendu un service important dans des circonstances épineuses, leur crédit en empêcha la publication."

Bene tamen Comes De Maistre in op. *De l'Église gallicane*, edit. de Lyon tom. I, liv. chap. 9, De Molina ejus-

328. Et hæc quidem in propriæ causæ patrocinium Congruistæ. Cæterum adversæ partis theologi non pauca excipiunt: ac potissimum; quod gratia versatilis foret in ejusmodi systemate; quod adversentur eidem quæ Scripturæ et Patres de gratiæ virtute ac efficacia prædicant; quod eadem oriantur ex eo incommoda quibus isti contrariam sententiam impetunt, quia si gratia quæ confertur illi qui convertitur, saltem ratione beneficii major aut uberior sit ea quæ tribuitur illi qui non convertitur nulla est causa quare iste objurgari possit, quod se non converterit; aliaque ejusmodi opponunt quæ longum esset recensere [1]).

329. Interim ex his nos concludimus, longe præstare quæstionem hanc satis obscuram, quæque suis difficultatibus in quovis systemate non caret, omnino deserere; cum impossibile videatur posse eidem quæstioni affundi uberiorem lucem post tot disceptationes, quæ tanta animorum contentione hinc inde agitatæ sunt. Juverit propterea, his dimissis, profiteri cum Ecclesia Catholica, gratiam efficacem libertati humanæ haudquaquam adversari, cum ei semper possit homo resistere, secus ac doceant Novatores et Jansenistæ ab Ecclesia idcirco proscripti: circa rationem autem, qua gratiæ efficacia et hominis libertas simul amice consistant, nostrum non est curiosius investigare, non absque gratiæ illius amittendæ periculo, pro qua contenditur. Cum vero hæc ipsa Ecclesia nihil circa hanc rationem definierit, poterit quisque ei sententiæ tuto adhærere, quam viderit melius prodesse ad Novatorum et Jansenistarum difficultates repellendas [2]). Ita fiet, ut Catholici omnes arctiori

que systemate hæc habet: „Un homme de génie; auteur d'un système à la fois philosophique et consolant, sur le dogme redoutable, qui a tant fatigué l'esprit humain, système, qui n'a jamais été condamné et qui ne le sera jamais: car tout système publiquement enseigné dans l'église catholique pendant trois siècles sans avoir été condamné, ne peut être supposé condamnable; système, qui présente après tout le plus heureux effort, qui ait été fait par la philosophie chrétienne pour accorder ensemble, suivant les forces de notre faible intelligence *res olim dissociabiles, libertatem et principatum.*" Atque in nota *c*) subdit: „On sait que l'esprit de parti, qui ne rougit de rien, est allé jusqu'à fabriquer une bulle, qui anathématise ce système. Observons que ces rebelles, qui bravent les décrets du saint Siége, les croient cependant d'un tel poids dans leurs consciences, qu'on les verra descendre jusqu'au rôle de faussaire pour se procurer cet avantage contre leurs adversaires. Ainsi bravant l'autorité, ils la confessent."

1) Videri possunt apud auctores citt. pro utraque sententia.

2) Hinc Albertini Ord. Præd. *De grat.* Acroasi XIV, n. 15 et 16. „Quamquam, *inquit*, infortunatus (fatendum tandem candide) congregationum *de auxiliis* exitus, satis rem conficit: nihil scilicet in acerrimis illis disputationibus *de fide*, totum *de Adiaphoris* . . . . Ita me sentire volunt et reverentia erga indemnatos theologos, et pietas adversus Ecclesiam, quæ singulos dicta sua propugnare libere sinit, et perspicuæ veritatis amor, qui theologo maxime cordi esse debet, et Jansenistarum potissimum mala mens, ut videant, nihil de veteri Ecclesiæ fide apud nos immutatum, nec Apostolicam Sedem semipelagianam hæresim fovere, sed scholasticas opiniones pati, quæ si rite expendantur, omnes ex æquo et gratiæ necessitatem ac vim, et arbitrii nostri jura (hoc Jansenianis maxime displicet) rite custodiunt, et feliciter explicant."

inter sese fœdere conjuncti unius labii ac cordis effecti, consociatis quodammodo viribus et animis, felicius præliari possint prælia Domini adversus tot fidei infensissimos hostes, qui in dies insurgunt ad evertendam, si fieri posset, Ecclesiam, quam *Deus acquisivit Sanguine suo.*

330. Sane tum Thomistæ longe absunt ab omni calvinianismi suspicione, tum Augustinianenses a jansenianismo, tum denique Congruistæ a semipelagianismo, alioquin si ejusmodi labe ipsorum systemata infecta essent, Ecclesia profecto non solum eos non commendaret, sed procul a se abjiceret. Porro Romani Pontifices non semel eos eorumque doctrinam ac labores laudibus extulerunt. Satis sit inter cætera documenta, quæ in hujus rei confirmationem adduci possent, afferre verba Constitutionis quam edidit Clemens XII, die 2 Oct. 1733, quibus hactenus dicta mirifice comprobantur. In ea igitur Constitutione quæ incipit: *Apostolicæ providentiæ*, præmissa mentione Constitutionis *Unigenitus*, ita pergit R. Pontifex: *Nos paterna quoque sollicitudine inhærentes magnopere dolemus, tenebras a dissensionis filiis effusas nondum ex quorumdam mentibus satis esse discussas, sed plerosque etiam intollerabili pertinacia contendere, censura laudatæ Constitutionis doctrinam SS. Augustini et Thomæ de divinæ gratiæ efficacia esse perstrictam. Ut igitur nullas charitatis partes ad revocandos errantes nobis reliquas faciamus, universis et singulis Christi fidelibus . . in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipimus, et sub canonicis pœnis mandamus, ne disputantes, aut docentes sive in scholis, sive in concionibus, sive scriptis editis, sive aliter propositiones defendant, aut enuncient, quæ antedictas Novatorum calumnias firmare, aut promovere possint. Mentem tamen eorumdem prædecessorum perspectam habentes, nolumus aut per nostras, aut per ipsorum laudes Thomisticæ scholæ delatas, quas iterato nostro judicio comprobamus et confirmamus, quidpiam detractum cæteris catholicis scholis diversa ab eadem in explicanda divinæ gratiæ efficacia sentientibus, quorum etiam erga hanc Sanctam Sedem præclara sunt merita, quominus sententias ea de re tueri pergant, quas hactenus palam et libere ubique etiam in hujus almæ Urbis luce docuerunt, et propugnarunt . . . . Pacem siquidem, quam cum veritate diligendam Dominus præcipit, inter Catholicæ Ecclesiæ filios fovere, et communire debemus et curamus, ut conjunctis diversarum licet scholarum studiis, firmius sit adversus erroris insidias præsidium.*

ARTICULUS III.

De gratia sufficienti.

331. Gratia sufficiens ex omnium Catholicorum sensu ea est, quæ homini vires præbet veras ac perfecte completas, et quidem relate ad præsentes ejus circumstantias ad opus bonum eliciendum. Dispesci solet in proxime ac remote sufficientem: prior est ea, quæ potentiam seu facultatem ad agendum immediate confert; posterior vero, quæ nonnisi mediante oratione, eleemosyna, etc. ejusmodi facultatem suppeditat, juxta notissima S. Augustini verba a Tridentino Concilio usurpata: ***Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis: et adjuvat ut possis*** [1]). Ideo autem sufficiens dicitur, quia ad discrimen efficacis effectum non sortitur, ad quem datur, ex humanæ voluntatis resistentia, seu ex hominis culpa. Præter Novatores nullam admittendam esse gratiam sufficientem Jansenistæ docent, ut superius diximus, etsi verbis ad fallendum compositis utantur. Dum enim gratiam *parvam* commendant, quam sufficientem etiam interdum vocant, non significant nisi gratiam sufficientem, quæ talis sit, ut loquuntur, ***absolute***, non autem ***relative*** ad subjecti circumstantias; ac propterea sufficientem nomine admittunt, reipsa tollunt [2]). Ad hunc propterea eliminandum errorem sit

1) Sess. VI, cap. 11.

2) Cf. De Champs, qui *Hæres. Jans.* lib. I, disp. VIII, *De gratia sufficienti*, cap. 1, ostendit Jansenium omnem gratiam sufficientem rejecisse. Sane Jansenius inscribit cap. 3, lib. 3, *De grat. Salvat. Quam monstrosa sit gratia sufficiens*, cap. 2, ostendit ibid. De Champs, hanc doctrinam Jansenium deprompsisse a recentioribus hæreticis. Cap. 3, evincit, argumenta, quibus Jansenius probare nititur nullam hoc in statu gratiam effectu suo carere, ex hæreticis descripta esse.

Interdum tamen tam Jansenius quam ejus asseclæ gratiam *parvam* ab ipsis admissam non dedignantur vocare *sufficientem*, non quatenus reipsa sufficiat *ad agendum*, sed tantum ad Jansenianos tuendos ab armis adversariorum, atque, ut nonnulli inter ipsos loquuntur, quamvis per summam injuriam, vocant gratiam *sufficientem in sensu Thomistico*. Quapropter quidam professores Duacenses scribebant ad Arnaldum: „Gratia sufficiens Thomistarum est veluti nebula in cujus sinu mysteria gratiæ obvolvuntur. Si illa non sufficit ad agendum, sufficit ad nos tuendos ab armis adversariorum." Et D. de Lygny *Epist.* V, Augusti scripta an. 1690: „Necesse est, *inquit*, uti voce gratiæ sufficientis in sensu thomistico, ad illius societatis effugiendum impetum quæ nescit parcere." En ipsius verba: „Je suis persuadé, que la grâce suffisante des Thomistes est une sottise: cependant il me semble, comme vous l'enseignez vous même (*scilicet Arnaldus ad quem scribit*), qu'il est nénécessaire de se servir de ce mot de grâce suffisante au sens des Thomistes, pour éviter la persécution de la Société vindicative." Cf. *Le veritable esprit des nouveaux disciples de S. Augustin.* Bruxelles 1706, tom. I, IX lettre pag. 228 et seqq. ubi plura alia documenta ejusmodi inveniuntur. Cf. etiam *Lettre* VIII, *du R. P. Daniel au R. P. Alexandre.*

PROPOSITIO.

Datur in præsenti statu gratia mere et vere sufficiens, quæ homini completam et relative ad præsentes ejus circumstantias expeditam ad actus bonos eliciendos facultatem tribuit, quæ inutilis redditur ex humanæ voluntatis resistentia.

332. Diximus in *præsenti statu*, nempe naturæ corruptæ, dari gratiam mere ac vere sufficientem; siquidem fatentur Jansenistæ tum Angelis tum homini innocenti ejusmodi gratiam collatam fuisse [1]. Dum vero de hac gratia loquimur, sub ejus nomine vel proxime vel remote sufficientem significamus. Quod etiam intelligi volumus de iis, de quibus postea disseremus.

333. Hæc autem propositio de fide est, prout constat ex contradictoriis propositionibus tanquam hæreticis in sensu Jansenii damnatis, quarum prior est: ***Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque illis gratia qua possibilia fiant.*** Sed gratia, qua possibilia fiunt divina mandata, nec tamen observantur a justis, est gratia mere et vere sufficiens, ergo de fide est dari in præsenti statu talem gratiam. Altera Jansenii propositio est: ***Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.*** De fide proinde est dari gratiam in præsenti statu cui resistitur; talis est autem gratia mere ac vere sufficiens. Ergo.

334. Jure porro meritoque ut hæreticas damnatas fuisse duas Jansenii propositiones, darique propterea in præsenti statu gratias mere ac vere sufficientes, sic in primis ex Scripturis ostendimus: Is. V, ita Deus loquitur: ***Judicate inter me et vineam meam: quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas?*** Christus Matth. XXIII, 37, ita Jerusalem increpabat: ***Jerusalem, Jerusalem . . . Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti.*** Stephanus demum Judæorum incredulitatem et duritiem arguens Act. VII, 51: ***Vos***, inquit, ***semper Spiritui Sancto resistitis.*** Unde sic: Ibi gratia vere et pure sufficiens adstruitur, ubi Deus profitetur se ea auxilia contulisse, quibus homines recte utentes poterant ac debebant bene ac salutariter agere ac operari, et effectu suo non caruerunt nisi ex sola culpa ac resistentia illorum qui ea receperunt, et hac ipsa de causa a Deo graviter arguuntur: atqui. Ergo.

1) Cf. Tricassin. *De indifferenti*, etc., part. II, sect. 53.

335. Scripturarum auctoritati S. Augustinum adjicimus, ex cujus prope innumeris testimoniis quæ adduci possent, unum aut alterum proferemus. Nam lib. LXXXIII *Quæstionum*, hæc habet: ***Ad illam cœnam, quam Dominus dicit in Evangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt venire voluerunt, neque illi, qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui venerunt; quia vocati venerunt: nec illi, qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi; quoniam ut venirent, vocati erant in libera voluntate . . . . Propterea etsi quisquam sibi tribuit, quod venit vocatus*** [1]***, non sibi potest tribuere, quod vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmii ut vocaretur, sic inchoat meritum supplicii, cum vocatus venire neglexerit*** [2]. Lib. ***De spir. et lit.*** loquens de infidelibus Evangelio non credentibus, ait: ***Experturi*** (sunt) ***in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt*** [3]. Præterea S. Doctor aperte negat, omnem gratiam efficacem esse, dicens: ***Sed si vocatio ista ita est effectrix bonæ voluntatis, ut omnis eam vocatus sequatur; quomodo verum erit: multi vocati, pauci electi*** [4]***?*** Et alibi passim constanter id ipsum docet [5].

336. Hanc doctrinam non minus aperte tradit Tridentina Synodus dicens: ***Nemo temeraria illa, et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti*** (debet)***: Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non jubet***, etc. [6]. Ergo ex Concilio omnes justi habent gratias relative necessarias ad divina mandata servanda; sed plures justi ea non servant et a justitia excidunt; ergo non efficaces sed vere solum et mere sufficientes gratias ad ea servanda, qui delinquunt, consequuntur. Id ipsum jam declaraverat Concilium Arausicanum II, can. XXI, cui consonat Synodus Tridentina. Demum huc spectant propositiones in Quesnello damnatæ, scilicet IX: ***Gratia Christi est gratia suprema, sine qua Christum confiteri nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus.*** X: ***Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare;*** aliæque ejusmodi, quæ eundem sensum præ se ferunt, etsi diversis verbis expressæ [7].

1) Et hic obiter notetur, S. Augustinum non refragari, quominus quispiam sibi tribuat consensum quem gratiæ præstitit, nec existimare Apostoli verba: *Quid habes quod non accepisti?* huic libero assensui contraria esse.

2) Quæst. LXVIII, n. 5.

3) Cap. 33, n. 58.

4) Lib. I, *Ad Simplic.* quæst. 2, n. 13.

5) Cf. Tricass. *De indifferenti*, etc., part. II, sect. 53, ubi innumeris prope adductis ex S. Doctore testimoniis evidenter ostendit, ipsum locutum esse de gratia interiori ac medicinali, cui sæpe resistitur. Id ipsum præstitit P. De Champs op. cit. lib. 3, disp. VIII, cap. 1 et seqq. ac omnia Jansenii diverticula luculenter non minus quam solide evertit.

6) Sess. VI, cap. 11.

7) Cf. in has propositiones P. Fontaine in cit. op. *SS. D. N. Clementis*

337. Ratio vero theologica ineluctabilis est. Etenim Deus, ut suo loco ostendimus [1]), etiam in præsenti statu vere ac sincere vult omnium hominum salutem ac præceptorum suorum observantiam; ergo omnibus suppeditat media ad utrumque finem assequendum necessaria. Sed iis non obstantibus multi quotidie peccant ac pereunt; ergo non efficacia sed solum sufficientia ejusmodi subsidia, seu gratiæ sæpe sunt [2]). Seu, quod in idem recidit, datur in præsenti statu gratia mere et vere sufficiens, etc. prout probandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

338. I. *Obj.* 1° Præterquam quod nuspiam in Scripturis gratia ista sufficiens commemoratur, 2° aperte ab iis excluditur in omnibus illis locis, quæ divinæ voluntatis ac omnipotentiæ Dei vim extollunt: *Verbum quod egredietur de ore meo*, ait Dominus apud Isai. LV, 11, *non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui.* Et Ps. CXIII, 3: *Deus noster in cœlo, omnia quæcumque voluit fecit;* Rom. IX, 19: *Voluntati ejus quis resistit?* inquit Apostolus, qui paulo ante (15 et 16), jam dixerat ex Dei nomine: *Miserebor, cujus misereor: et misericordiam præstabo, cujus miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Sane, inquit Christus Joan. VI, 45: *Omnis qui audivit a Patre meo et didicit, venit ad me.* Quæ verba expendens S. Augustinus: *Quid est*, interrogat, *Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me, nisi, nullus est qui audiat a Patre et discat, et non veniat ad me? Si enim omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit; profecto omnis, qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit; nam si audivisset et didicisset, veniret* [3]). Ergo nulla datur gratia mere sufficiens, cum nemo sit, qui veræ ac internæ vocationi resistat.

339. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Nomen seu vox *gratiæ sufficientis* nuspiam in Scripturis commemoratur, prout pariter non occurrit nomen *gratiæ efficacis*, *conc.* non commemoratur res per nomen significata, *neg.* Quæ attulimus ex Scripturis testimonia id abunde docent.

340. *Ad* 2m, *Neg.* Etenim superius jam animadvertimus duo ab adversariis permisceri, quæ sunt ab invicem distin-

Papæ XI: Constitutio UNIGENITUS *theologice propugnata*, tom. I, pag. 154 et seqq., ubi copiose eas refellit ostendendo hæreticas esse ac non minus Scripturis, quam Patrum, præsertim S. Augustini auctoritati ac Conciliorum definitionibus adversari.

1) Tract. *De Deo*, n. 460 et seqq.

2) Cf. Auctores citt., nec non P. Daniel: *Traité théologique touchant l'efficacité de la grâce*, qui invenitur in op.: *Recueil de divers ouvrages philosophiques, théologiques*, etc. par le R. P. Daniel de la Comp. de Jésus. Paris 1723, tom. second.

3) Lib. *De prædest. Sanct* cap. 8, n. 13.

guenda, *omnipotentiæ* scilicet *ac voluntatis* divinæ vim et efficaciam, ac vim et efficaciam gratiæ. Divinæ omnipotentiæ ac voluntati quidpiam absolute decernenti, nemo profecto est qui resistat aut resistere possit; tot enim ac tanta eidem suppetunt adjumenta ad finem obtinendum, quem absolute intendit, ut impossibile sit talem finem Deum non assequi. Ast non idem dici potest de gratia, quam homo semper respuere potest, seu ei potest assensum denegare. Ideo Deus, juxta S. Augustinum, cum quempiam vult absolute convertere, eam gratiam seligit ac confert, cui per scientiam suam prævidit libere quidem, verumtamen certe eum assensurum. Nempe illum vocat quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Nec aliud evincunt objecta testimonia Scripturarum, quæ semper loquuntur de omnipotentia ac voluntate Dei, non autem de adjumentis seu de gratiis quibus divina omnipotentia utitur, aut quod perinde est, divina voluntas ad conversionem, quam efficaciter vult, obtinendam. Ut igitur aliquid proficerent adversarii, deberent ostendere, Deum semper absolute velle aut conversionem, aut mandatorum observantiam. Ast quomodo id poterunt efficere, si in singulis fere Sacrarum Scripturarum paginis Deus conqueritur de hominum malitia, resistentia, duritie, ob quas ejus voluntati obsistunt, ita ut flagella ac punitionem æternam eis minitetur? Quæ quidem sunt totidem argumenta ineluctabilia ad evincendum, non semper Deum absolute quidpiam velle, ac propterea gratias hominibus conferre, quibus isti, si velint, obluctentur; alioquin aut Deus fingeret, nec serio hæc diceret, aut pœnas æternas intentaret hominibus, qui absque sua culpa deliquissent, quæ sunt absurda. Et hinc responsio patet ad singula adducta loca quibus responderi debet: *Dist.* Verbum Dei faciet quæcumque Deus vult, aut Dei voluntati nemo resistit, etc. cum Deus quidpiam absolute intendit aut decernit, et quidem per media idonea, *conc.* si ea ratione nec intendat nec velit, *neg.*

341. *Ad* 3m, *Dist.* Omnis venit qui audivit *et didicit*, id est, assensum præbuit, *conc.* qui solum audivit at non didicit seu assensum recusavit, *neg.* Plures enim sunt, qui audiunt, at non discunt, non ex defectu loquentis sed audientium, qui *nolunt intelligere ut bene agant* [1]). Quare Theophilactus illud *didicit* exponit, *credidit.* Eodem sensu loquitur S. Augustinus, nempe de gratia efficaci, seu reduplicative sumpta, qui scholarum est sermo. Hinc *negamus conseq.* si enim veræ ac internæ vocationi nemo resisteret, non dixisset Deus Prov. I, 24: *Vocavi et renuistis*, aut Is. LXV, 12:

1) Ps. xxxv, 4.

Pro eo quod vocavi et non respondistis: locutus sum et non audistis... et quæ nolui elegistis.

342. *Inst.* 1° S. Augustinus de gratia efficaci exponit verba Christi Joan. VI: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater... traxerit eum* [1]. Ergo cum sine gratia efficaci nemo possit venire, patet gratiam sufficientem nullam existere, quæ completam conferat agendi potentiam. 2° Etenim *si Deus miseretur, etiam volumus*, ut idem Sanctus testatur [2]. 3° Ideo autem Deus alicujus miseretur impertiendo ei gratiam, quia vult eum salvare, divinæ autem voluntati salvandi hominem, juxta eundem, nunquam resistitur, sic enim loquitur in lib. *De corrept. et grat.*: *Volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium* [3]. Ergo.

343. *Resp. ad* 1m, *Dist. cons.* Nemo potest efficaciter venire, nisi efficaciter trahatur, seu ex præviso hominis consensu, *conc.* Nemo potest absolute, seu simpliciter venire, nisi ita trahatur, *neg.* Ac propterea *nego sequelam.* Responsio patet ex superius dictis [4].

344. *Ad* 2m, *Dist.* Si Deus ita misereatur, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat, *conc.* secus, *neg.*

345. *Ad* 3m, *Dist.* Divinæ voluntati salvandi hominem *absolutæ* juxta dicta, *conc.* conditionatæ, *neg.* De hac enim conditionata voluntate sic loquitur idem Sanctus: *A quo interitu, hoc est, a pœnis sempiternis, Deus misericors volens homines liberare, si sibi ipsi non sint inimici, et non obsistant misericordiæ Creatoris sui* [5].

346. II. *Obj.* Hæc doctrina de gratia sufficienti pro præsenti hominis statu, adversatur universæ theoriæ S. Augustini, quam ipse tradidit præsertim in libro *De corrept. et grat.* Etenim S. Doctor in hoc libro 1° pro certo sumit, dari disparitatem inter gratiam status naturæ innocentis, et statum naturæ lapsæ; ita ut in statu naturæ innocentis Deus contulerit gratiam sufficientem, quam homo respuere posset, prout reipsa eam respuit; in statu autem naturæ lapsæ conferat gratiam efficacem, seu longe validiorem, quam homo respuere nulla ratione valeat. 2° Hinc propterea duplex illud celebre adjutorium distinguit, quod recte vocaveris clavem ad intelligen-

1) *Tract.* XXVI, *in Joan.* n. 2 et seqq.
2) Lib. 1, *Ad Simpl.* q. II, n. 12.
3) Cap. 14, n. 43.
4) Ut luculentius pateat mens S. Doctoris, satis est afferre ejus verba ex loco nobis objecto. Sic porro loquitur n. 4: „Noli te cogitare invitum trahi: trahitur animus et amore... Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui." Et paulo infra: „Da amantem, et sentit quod dico. Da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem æternæ patriæ suspirantem: da talem, et scit quid dicam. Si autem frigido loquor, nescit quod loquor." Demum n. 7 concludit: „Videte quomodo trahit Pater: docendo delectat, *non necessitatem imponendo.*"
5) Lib. *De catechiz. rudib.* cap. 25, num. 56.

tiam doctrinæ S. Augustini aptissimam, imo unicam: *Ipsa adjutoria*, inquit, *distinguenda sunt. Aliud est adjutorium*, SINE QUO *aliquid non fit, et aliud est adjutorium* QUO *aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere, nec tamen cum adfuerint alimenta, fit ut vivat, qui mori voluerit. Ergo adjutorium alimentorum est sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. At vera beatitudo, quam non habet homo, cum data fuerit, continuo fit beatus. Adjutorium est enim non solum, sine quo non fit, verum etiam quo fit, propter quod datur. Quapropter hoc adjutorium et quo fit est, et sine quo non fit... Primo itaque homini... datum est adjutorium perseverantiæ, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis non tale adjutorium perseverantiæ datur, sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur... Ut ergo non acciperet hoc donum Dei, id est, in bono perseverantiam primus homo, sed perseverare vel non perseverare in ejus relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quæ sine ullo fuerat constituta peccato, et nihil ex se ipso ab concupiscentiæ impetu resistebat... Nunc vero postea quam est illa magna peccati merito amissa libertas, etiam majoribus donis adjuvanda remansit infirmitas... Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, ut cum divina gratia indeclinabiliter et insuperabiliter ageretur* [1]. Ergo.

347. *Resp. Neg. ant.* Theoria enim S. Augustini est, gratia medicinali Salvatoris hominem lapsum et infirmum fuisse *sanatum* [2], *restitutum ad pristinum statum* ex quo ceciderat [3], *instauratam imaginem Dei* in qua conditi eramus [4], ut toties inculcat. Jam vero, adversariis fatentibus, primus homo seu homo innocens præditus erat libertate indifferentiæ, gratiis pollebat indifferentibus, ergo ex S. Augustini doctrina homo lapsus eadem libertate indifferentiæ iisdemque gratiis instructus sit necesse est.

348. Cum tamen homo innocens in absoluta naturæ integritate existeret, ac plena propterea libertate frueretur ad bonum agendum, ac perseverandum in eo statu, in quo constitutus a Deo fuerat; ideo ipsi opus non erat ad actus salutares eliciendos nisi gratia illustrationis, qua ad hos actus excitaretur. Contra vero homo lapsus, ob amissam per peccatum illam integritatem ac naturæ vigorem, infirmus effectus est, et gravibus

1) Cap. 12, n. 34, 37 et 38. Hic mire exultant Calvinus, Jansenius eorumque asseclæ.

2) Lib. 14, *De civ. Dei*, cap. 11, n. 2: „Ea, *inquit*, quæ vitiata ac depravata fuerat *(natura) sanata atque correcta*."

3) Lib. 1, *Retract.* cap. 9, n. 2.

4) Lib. *De spir. et lit.* cap. 27, n. 47. Alia vide apud Tricass. op. cit. part. II, sect. 21.

urgetur interioribus ac exterioribus tentationibus, quæ maxime sibi sunt impedimento ad bonum cognitum volendum et amplectendum; sola proinde gratia illustrationis non recuperaret amissam illam libertatis plenitudinem, quam habuit homo integer. Ad hanc igitur integritatem recuperandam, restituendam ac restaurandam, seu ad adipiscendam illam plenitudinem libertatis necessaria præterea eidem est gratia inspirationis seu fortitudinis, vigoris ac roboris, qua possit omnia interna ac externa impedimenta vincere ac superare. Hanc porro homini lapso promeritus est Christus, et hanc gratiam sanitatis seu voluntatis, ut vocant, quæ gratia illustrationis longe firmior ac fortior est, vindicat et adstruit S. Augustinus adversus Pelagianos in lib. cit. Imo ulterius progreditur; disputans enim adversus monachos Adrumetinos totus in eo est, ut gratiam hanc sanitatis, qua instruitur homo lapsus per Christi merita, efferat et commendet præ illustrationis gratia, qua præditus erat homo innocens. Inter cætera porro discrimina et hoc recenset, quod gratia illa dederit primo homini solam perseverantiæ possibilitatem seu potentiam, cum hæc conferat et ipsam perseverantiam, ut patet in prædestinatis, qui eam actu habuerunt, etsi magna intercedat disparitas inter conditionem hominis innócentis, et hominis lapsi relate ad facilitatem vel difficultatem perseverandi, ut ipse S. Doctor late prosequitur [1]). Perperam tamen quispiam inferret, non dari hominibus lapsis aliam gratiam præter efficacem, aut perseverantiam ipsam finalem, prout activa et passiva est. Nunquam talis mens fuit S. Augustini, ut constat ex omnibus locis quæ ex ipso adduximus, et longe pluribus quæ afferri possent. Si his addatur, quod alias non semel animadvertimus, hanc gratiæ efficaciam ex præscientia Dei quæ ipsius omnipotentiam comitetur, repeti a S. Doctore, patet totam male constructam corruere adversariorum machinam [2]). His præmissis ad intelligentiam S. Augustini respondemus ad singula:

1) Num. 38.

2) Cf. Tricass. op. cit. part. II, sect. 23, tum in op. cui titulus: *De prædestinatione ad gloriam*, pag. I, sect. 4, puncto 1, ubi plura profert S. Augustini testimonia ad hoc evincendum. Cf. etiam eundem Auctor. *De indifferenti*, etc. part. II, sect. 55, satis hic sit luculentissimum testimonium adducere ex S. Doctore, inter innumera quæ afferri possent, ut pateat ,ipsum plenam ac perfectam agnovisse hominis lapsi electionem sub gratia. Sic enim loquitur *Enarr. in Ps.* LI, exponens verba illa: *Dilexisti malitiam:* „Benignitas ante te: iniquitas ante te: *compara et elige.*" Et infra ibid. loquens de lingua: „Ante te, *inquit*, est æquitas, ante te est iniquitas, unam linguam habes, *quo vis* eam vertis: quare ergo *potius* ad iniquitatem, et non ad æquitatem? . . . Sicut eligis quo vescaris, sic *elige*, quid loquaris; præponis iniquitatem æquitati, et præponis malitiam benignitati, *tu quidem præponis.*" Et inferius: „Ecce quo *te teneas*, ad id quod manet in æternum. Nam ad fœnum et ad florem fœni *si te tenueris*, quoniam fœnum arescet et flos decidet, *destruet te Deus in finem*" (n. 10, 12). Ubi evidenter omnimodam liberam electionem boni aut mali S. Doctor commendat, et propriam hominis determinationem ad unum eorum per hæc verba: *tu præponis*, et *quo*

349. *Ad* 1m *prob. Dist.* Pro certo sumit S. Augustinus dari disparitatem inter gratiam hominis innocentis ac lapsi, quod nempe illa fuerit illustrationis et hæc præterea inspirationis, *conc.* quod illi resisti potuisset, isti vero non possit, *neg.*

350. *Ad* 2m, *Dist.* Ita ut per *adjutorium sine quo* significet S. Doctor gratiam illustrationis, et per *adjutorium quo* gratiam inspirationis, quæ prædestinatis tribuat ipsam actualem perseverantiam, *conc.* gratiam indifferentem, et gratiam solum efficacem pro status diversitate, *neg.* Responsio patet ex dictis [1]).

351. III. *Obj.* Pro quanam gratia pugnaverit S. Augustinus, melius cognosci nequit quam ex doctrina Pelagianorum ac Semipelagianorum, adversus quos agebat. Atqui certum est, totam controversiam, quæ inter hos et S. Augustinum agitata est, versatam fuisse in eo, quod isti sectarii contenderent, talem esse gratiam, quæ hominibus in præsenti conditione conceditur, cui humana voluntas resistere posset aut obtemperare; S. vero Augustinus hanc sententiam velut hæreticam insectaretur. 1° Etenim Pelagius admiserat gratiam *possibilitatis*, cum

te teneas. Et rursum in Ps. XCI, n. 3: „Satanas, *inquit*, astutiam suadendi habet. Sed si Satanas loqueretur, et taceret Deus *(scilicet non suadens contrarium per gratiam suam)*, haberes unde te excusares: modo aures tuæ positæ sunt inter monentem Deum et suggerentem serpentem. Quare huc flectuntur, et hinc avertuntur? Non cessat Satanas suadere malum: sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit invitum: *in tua potestate est* consentire aut non consentire," etc. Quid clarius pro libera electione sub gratia quæ respui possit?

1) De hoc celebri Augustini effato, quo tantopere gloriatur Jansenius, quasi primus illud vidisset, ac propterea illud passim appellat clavem, quæ aperit intelligentiam controversiæ inter Pelagianos et S. Augustinum, quæque patefacit discrimen inter gratiam sanitatis et medicinalem, etc. De celebri, inquam hoc effato, et Jansenii invento cf. P. De Champs, op., cit. *De hæresi janseniana*, lib. 1, qui est de *Jansenio hæreticorum plagiario*, disp. III, cap. 3, ubi ostendit totum hoc inventum surripuisse Jansenium a Calvino, qui plus quam vicies repetit hoc S. Augustini testimonium desumptum ex lib. *De corrept. et grat.* et inculcat plusquam tricies hoc discrimen inter gratiam naturæ innocentis et lapsæ. Nobis satis sit adducere quod hic hæresiarcha scribit in *Antidoto Conc. Trid.* ad sess. VI, cap. 4, edit. tert. pag. 278: „In eo, *inquit*, hallucinantur *(Tridentini Patres)*, quod motum nobis offerri somniantur, qui mediam electionem nobis relinquat. Denique in eo falluntur, quod nullum observant inter *regenerationis gratiam, quæ nunc miseriæ nostræ subvenit, et primam, quæ Adæ data fuerat*, discrimen. Quod diligenter Augustinus exponit: Istam, *inquit*, gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus: *Tale quippe erat adjutorium, quod desereret cum vellet, et in quo permaneret si vellet: non quo fieret ut vellet*, sed potentior est gratia in secundo Adam, qua fit etiam, ut velimus." Deinde profert Calvinus ibid. aliud argumentum Jansenio familiarissimum: „Dico, *inquit*, aperte pugnare, quod hic pronuntiant Tridentini Patres, cum illa Christi sententia: *Quisquis audivit a Patre meo, venit ad me.* Nam ut prudenter animadvertit Augustinus, inde sequitur, *nullum a Deo audire et discere, quin simul in Christum credat*: *motumque Spiritus Sancti sic esse efficacem, ut fidem semper gignat.* Constituunt autem hoc in hominis optione, ut Dei inspirationi, si velit, auscultet." Attamen hæc duo sunt præcipua Jansenii argumenta! Sed Calvinus nec ipse inventor est, fatetur enim ingenue se hæc hausisse a Luthero.

De sensu autem hujus duplicis adjutorii cf. eundem doctissimum Auctorem, lib. 3, disp. III, cap. 13 et seqq. Cf. præterea P. Franc. Ant. Zachariæ S. J. *De adjutorii* SINE QUO NON *et adjutorii* QUO *vera germanaque notione Diatribam*, in ejusdem *Thesauro theol.* tom. V.

qua scilicet homo possit bene agere; 2° hanc *possibilitatem* vocabat gratiam, ac 3° profitebatur eam a Deo gratuito tribui; 4° adjiciebat præterea per gratiam a Deo concessam hominem salutariter agere posse, dummodo velit eidem gratiæ assentiri. 5° Attamen S. Augustinus ejusmodi gratiam constanter rejecit, eo quod non fateretur Pelagius talem gratiam semper esse cum effectu conjunctam. Verum id luculentius patet ex systemate Semipelagianorum. 6° Isti enim agnoscebant necessitatem gratiæ interioris ad initium fidei et bonorum operum, cum tamen contenderent, huic gratiæ posse hominem libero voluntatis arbitrio resistere aut obtemperare, in eo fuerunt hæretici, eosque S. Augustinus ut tales insectatus est. 7° Nam ex eodem Sancto patet eos fassos fuisse: ***Ad nullum opus bonum vel incipiendum, vel perficiendum sibi quemque sufficere posse*** [1]. 8° Cum vero fides sit opus bonum, hoc ipso patet, Semipelagianos ad ejus pariter initium gratiæ necessitatem admisisse. 9° Sane Faustus et Vitalis, qui Semipelagiani erant, primas partes tribuebant gratiæ in negotio salutis [2]. 10° Gennadius et ipse Semipelagianus in ***Libro de ecclesiasticis dogmatibus***, aperte docet: ***Initium salutis nostræ Deo miserante nos habere.*** In quo igitur erravit? In eo quod subdit: ***Ut vero acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ est potestatis.*** Cum vero S. Augustinus hanc doctrinam ut hæreticam repudiaverit, patet quod propositum est, totam scilicet controversiam in eo stetisse, quod S. Augustinus nullam agnoverit gratiam in præsenti statu quæ non sit efficax, secus ac illi contenderent. Ergo.

352. ***Resp. Neg. min.*** Sed tota controversia in eo fuit, quod cum Pelagiani inficiarentur peccati originalis propagationem, nullam admitterent gratiæ medicinalis necessitatem, qua voluntas infirma sanaretur ad bonum agendum et ad superanda salutis impedimenta sive interna sive externa. Hinc prius solam admiserunt gratiam creationis, quam et *possibilitatis* vocarunt; deinde gratiam legis ac doctrinæ; tandem, ut nonnullis placet, etiam gratiam interioris illustrationis ad facilius operandum; at gratiam inspirationis seu medicinalem, quæ sanaret voluntatem eamque roboraret, nunquam admiserunt, et pro hujus necessitate pugnavit S. Augustinus. Semipelagiani hujus quidem necessitatem admiserunt ad opera bona, non tamen ad initium fidei ac perseverantiam, ut suo loco docuimus, quare primas partes in negotio salutis sibi tribuebant, et hunc errorem insectatus est S. Augustinus; de gratiæ autem efficacia nullam unquam cum illis controversiam habuit. Itaque

1) Lib. *De prædest. Sanctorum*, cap. 1, n. 2.

2) Apud Jans. *De hæresi Pelag.* lib. 7, capp. 3, 4 et 7.

353. *Ad* 1m *prob. Dist.* Pelagius admiserat gratiam *possibilitatis*, quæ nempe in solo consisteret libero arbitrio, *conc.* in gratia proprie dicta, *neg.* ut superius vidimus.

354. *Ad* 2m, *Dist.* Vocabat gratiam ad illudendum Catholicis, atque ad damnationem declinandam, *conc.* vere ac proprie, *neg.*

355. *Ad* 3m, *Dist.* Profitebatur gratiam gratis concedi a Deo ut auctore naturæ, *conc.* ut auctore gratiæ, *neg.*

356. *Ad* 4m, *Dist.* Adjecit gratiam *illustrationis*, *conc. inspirationis* sanantis voluntatem, *neg.*

357. *Ad* 5m, *Neg.* Hoc enim aperte falsum est, et a solis Calvinistis et Jansenianis excogitatum ad calumniam struendam adversus doctrinam catholicam [1]).

358. *Ad* 6m, *Neg.* Hæc siquidem est ipsa propositio Jansenii ut *falsa* et *hæretica* proscripta, prout paulo ante ostendimus.

359. *Ad* 7m, *Dist.* Dempta fide, quam meritis suis Semipelagiani adscribebant, aut saltem desideriis aut naturæ conatibus, *conc.* etiam ad initium fidei, *neg.*

360. *Ad* 8m, *Dist.* Ita tamen ut ejus initium Semipelagiani sibi tribuerent, *conc.* secus, *neg.* aliud enim est loqui de fide formali, aliud vero de vocatione ad hanc fidem circa quam errabant Semipelagiani, ut pariter suo loco ostendimus.

361. *Ad* 9m, *Dist.* Id est, Faustus, *trans.* Vitalis, *Subd.* Primas partes in negotio salutis tribuebat gratiæ illustrationis, ut Pelagiani, *conc.* inspirationis sanantis infirmitatem per peccatum in voluntate contractam, *neg.* Sic enim Semipelagianorum errorem refert S. Prosper scribens ad S. Augustinum [2]). Imo et Augustinus ipse eos impugnans ait: ***Hæc est illa Pelagianorum mala, meritoque reprobata . . . sententia, qua dicunt, gratiam Dei non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse vel in lege atque doctrina*** [3]).

362. *Ad* 10m, *Neg.* Gennadium inter Semipelagianos recensendum esse; quod si interdum ipsis plus quam par esset Gennadius indulsit, ab eorum sententia recessit, nihilque in opere citato occurrit quod semipelagianismum sapiat. Quare loco cit. catholicam doctrinam expressit [4]).

1) Cf. Tricassin. *De indifferenti*, etc. part. I, sect. 5, §. 1.

2) En ejus verba quibus de Semipelagianorum errore edocet S. Augustinum: „Propositum autem vocantis gratiæ *(quæ est ad primam fidem)*, in hoc omnino definiunt, quod Deus constituerit nullum in Regnum suum, nisi per Sacramentum regenerationis assumere, et ad hoc salutis donum *(nempe initium) omnes homines universaliter sive per naturalem, sive per scriptam legem, sive per evangelicam prædicationem* vocari *(scilicet per solam gratiam illustrationis et quidem extrinsecam, seu objectivam)*, ut et qui voluerint *(nempe per liberum arbitrium cum sola prædicta gratia illustrationis seu intellectus)* fiant filii Dei, et inexcusabiles sint, qui fideles esse noluerint," etc. Epist. præmissa, lib. S. Aug. *De prædest. Sanctor.* n. 4.

3) Cf. plur. testim. apud Tricass. op. cit. part. I, sect. 3 et seqq.

4) Cf. Maffei *Hist. Theol.* lib. 16, cap.

363. IV. *Obj.* Gratia sufficiens est inutilis, perniciosa, ideoque Deo indigna. Ac 1° quidem inutilis est cum ad operandum nihil inserviat, caret enim effectu. 2° Sed præterea est perniciosa, *qua nemo unquam, fatentibus etiam scholasticis, nisi majorem damnationem assecutus est* 1). 3° Sane nisi talis esset, posset peti a Deo, quod tamen nemo dicet; 4° Hinc Ecclesia semper petit gratiam efficacem. 5° Quorsum enim Deus eam daret, cum jam præviderit eam nonnisi in perniciem esse cessuram? Indigna proinde Deo est. Ergo.

364. *Resp. Dist. ant.* In sensu janseniano, *conc.* in sensu catholico, *neg.*

365. *Ad 1m prob. Dist.* Ad operandum nihil inservit et caret effectu ex culpa hominis, qui eam respuit, *conc.* ex defectu sui, *neg.* Omnes enim ejusmodi difficultates, et siquæ sunt aliæ, laborant, ut Logici loquuntur, falso supposito; ex eo enim oriuntur, quod ponatur intrinsecum discrimen inter gratiam efficacem et gratiam sufficientem, quod tamen Ecclesia

10, ubi Gennadium ostendit virum fuisse catholicum. Sane Gennadius scribit: „Manet itaque ad quærendum salutem arbitrii libertas, sed admonente *prius Deo* et invitante ad salutem. Nullum credimus ad salutem, nisi Deo invitante, venire." Inter op. August. tom. VIII, pag. 78, apud eundem Maff. loc. cit. Ipse Nat. Alex. diss. IV, in *Hist. eccl.* sæc. V. agens de libro Gennadii, ex quo objectum est testimonium, nempe *De Dogmat. ecclesiast.* dicit eum catholicum esse et dogma ab Arausicana Synodo traditum in eo contineri, et a Gennadio jam resipiscente fuisse editum et missum ad Pontificem Gelasium. Cf. Meyer, *Hist. de Aux.* vol. II, pag. 331. Circa Faustum Regiensem, de cujus orthodoxia a Norisio, Tillemontio, aliisque dubitatum est, cf. Stiltingum, tom. VII, mens. Septembris ad diem 28, ubi §. 8 et seqq. pag. 670 et seqq. prolixa dissertatione ipsum defendit ab omni erroris suspicione. Quoniam vero de Gennadio et Fausto agitur, placet afferre judicium, quod Gennadius tulit de libris Fausti; ut appareat utriusque orthodoxia: „Edidit quoque *(Faustus)*, *inquit*, opus egregium *De gratia Dei*, qua salvamur, *et libero humanæ mentis arbitrio*, in quo salvamur. In quo opere docet, *gratiam Dei semper et invitare et præcedere* et juvare voluntatem nostram: et quidquid ipsa libertas arbitrii pro labore piæ mercedis acquisierit, *non esse proprium meritum, sed gratiæ donum.*" Ita in *Catalogo illustrium viror.* Inter opp. S. Hieronym. ed. Rom. 1572, tom. IX, pag. 316. Hæc erant animadvertenda ad fraudem præcavendam Jansenii, qui ut facilius hæreticam doctrinam suam tanquam catholicam obtrudat, solet erroris postulare plures antiquos Scriptores catholicos ut evincat errorem Semipelagianorum in eo stetisse, quod vellent immunitatem a *necessitate consistere sub gratia.* Quidam minus cauti decepti sunt. Si Jansenistas audias, quotquot non admittunt sua paradoxa, totidem Pelagiani aut Semipelagiani sunt; hinc illæ querelæ quod nulla hæresis adeo diffusa sit, nec tamdiu perseveraverit. Ita Grégoir, *Hist. de Sectes*, tom. II, *Nouveaux Pélagiens*, pag. 295: „Le pélagianisme est l'erreur la plus répandue . . . l'erreur d'une foule de prétendus Chrétiens qui, sans le professer extérieurement, comptent sur leurs forces naturelles pour opérer le bien. À cette erreur se rattachent toutes les défections qui, dans le cours des siècles, ont affligé l'Église *(exceptis lutheranismo, calvinismo et jansenismo).*" Illum tamen recreat et consolatur, quod: „L'Italie eut toujours d'habiles défenseurs de la doctrine de saint Augustin sur les vérités de la grâce. Parmi les écrivains italiens qui, dans ces derniers temps, les ont soutenues, se distinguent *Tamburini*, *Natali*, *Palmieri*, . . . l'archiprêtre *Guadagnini.*"

1) Ita Jans. lib. 3, *De grat. Sal.* cap. 3, ubi inquit: „Jam vero quid monstrosius proferri potest, quam quoddam distinctum a cæteris adjutorii genus, quod nunquam ab initio lapsus humani generis usque ad judicii diem, ullum in humana voluntate effectum habuit, aut habiturum est?"

non docet. Si igitur gratia sufficiens nil aliud est nisi gratia rejecta, seu gratia, quæ ex sola hominis malitia effectu suo caret, patet nullam inde peti amplius posse difficultatem. Nihil enim ejusmodi gratiæ deest, quod requiratur ad effectum obtinendum; sola siquidem perversa hominis voluntas efficit, ut ea non producat effectum, ad quem expeditam ac plenam tribuit facultatem.

366. *Ad* 2m, *Neg.* Nemo enim Catholicorum docet, quod ipsis affingit Jansenius. Hinc jure Alexander VIII hanc Synnichii propositionem confixit: *Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere: A gratia sufficienti libera nos Domine* [1]).

367. *Ad* 3m, *Dist.* Possit peti a Deo prout simpliciter gratia est, *conc.* prout sufficiens est seu reduplicative sumpta, *neg.* Esset enim juxta dicta petere a Deo resistentiam gratiæ quam ipse confert.

368. *Ad* 4m, *Neg.* Sed Ecclesia petit ac efflagitat in genere Dei gratiam ad bene agendum.

369. *Ad* 5m, *Resp.* Eadem ratione Deum largiri gratiam quam prævidet in perniciem cessuram esse ei, qui pervicaciter ipsi resistit, qua tot bona etiam in ordine naturali misericorditer tot hominibus tribuit, etsi prævideat ea in *muscipulam fore pedibus insipientium.* Cum enim ipse ingenium, opes, valetudinem, aliaque ejusmodi hominibus tribuit, profecto patefacit bonitatem suam, etsi prævideat ex recipientium malitia vertenda ea esse in injuriam munifici largitoris et in ruinam atque extremam eorum perniciem, qui illis abusuri sunt. Resolvitur propterea hæc quæstio in alteram generalem de permissione mali moralis, de qua recolantur quæ suo loco disputavimus [2]).

CAPUT V.

DE GRATIÆ DISTRIBUTIONE.

370. Conjungunt sese invicem ea, quæ suo loco scripsimus de vera ac sincera voluntate Dei salvandi omnes et singulos homines, ac de morte Christi ex eodem affectu pro omnibus et

1) Cf. Viva *Damnat. Thes. theologica Trutina*, ad Prop. VI, inter damnatas ab Alex. VIII. Paria huic damnatæ propositioni protulit Gerberonius, qui scribere ausus est: „Si diabolus posset gratiam dare, non aliam daret, quam sufficientem: quia favet ipsius intentioni homines damnandi. Unde potest appellari gratia damnationis." De Gerberonio ejusque libris cf. *Le véritable esprit des nouveaux disciples de S. Augustin*, tom. III: *Lettre d'un Docteur de Sorbonne à un homme de qualité sur le procès, fait par Mr. l' Archevêque de Malines à Dom Gabriel Gerberon, moine Bénédictin de la Congrég. de S. Maure*, pag. 1214 et seqq.

2) *De Deo*, n. 137 et seqq.

singulis hominibus, et ea quæ nunc in quæstionem veniunt circa gratiæ divinæ distributionem; imo posterius hoc argumentum ab illo priori pendet. Nec enim Dei voluntas sterilis est, et si ipse ad hominum salutem, ipsam decrevit Christi mortem, dubiumne superesse potest, quin ob Christi merita velit omnibus ac singulis hominibus subsidia necessaria conferre, quibus isti salutem sibi comparare valeant? Hinc Jansenistæ qui cum Novatoribus contendunt, non omnibus gratiam a Deo conferri necessariam ad salutem, hoc ipso negarunt, Deum sincere velle omnes omnino homines salvos fieri, et Christum pro omnibus prorsus hominibus mortem obiisse aut Sanguinem suum fudisse; adeo arctus est nexus ac dependentia alterius articuli ab altero! Quare post ea quæ fusius in tractatu *De Deo* disputavimus [1]) supervacaneum videretur, hanc adnectere peculiarem disceptationem; cum tamen suis argumentis et adstruatur ac impugnetur quod de gratiæ distributione traditur, cogimur proinde de ea, data opera, disserere.

371. Ut autem ab ordine ac perspicuitate non digrediamur, dispescere debemus ea quæ de fide sunt ab iis, quæ eundem certitudinis gradum minime obtinent; ex his porro, quæ dogma non attingunt, alia sunt quæ communi fere suffragio catholicis theologis probantur, alia autem quæ privati doctores aut inficiantur aut saltem in dubium revocant secus ac ferat catholicæ doctrinæ pia sententia, quæ non patitur Deum exhiberi gratiarum suarum avarum, qui reipsa avarus non est, nisi animarum nostrarum [2]). Itaque Jansenistæ contendunt, vel ipsis justis volentibus ac conantibus interdum deesse Dei gratiam, qua valeant Dei præcepta adimplere; multo magis id affirmant de peccatoribus fidelibus; præsertim vero de impiis illis, qui vulgo *obcæcati* et *indurati* audiunt, ac de infidelibus. Nonnulli theologi cum iis consentiunt circa peccatores obduratos et obcæcatos, maxime vero quoad infideles; etsi cum cæteris teneant, non negari a Deo gratias peccatoribus communi-

1) Ibid. cf. n. 460 et seqq.

2) Ita passim S. Augustinus, qui Deum vocat *avarum salutis nostræ, et animarum nostrarum.* Jam vero Deus profecto non esset avarus animarum nostrarum, si earum aliquas relinqueret sine gratia sufficienti ad opera bona facienda, ad mala vitanda, et ad consequendam vitam æternam, ut per se patet; siquidem proprium avarorum est nihil prætermittere eorum, quæ necessaria sunt ad acquirendam pecuniam. Porro S. Augustinum ita Deum avarum exhibere constat ex *Serm.* XV apud Sirmondi; apud Maurinos vero *Serm.* CXXV, n. 8: „Parum est, *inquit*, Domino meo, avarus est, sed avaritia Dei salus nostra est. Avarus est, nummos suos quærit *(bona opera nostra)*, imaginem suam colligit *(scilicet animas nostras, quæ ad ejus imaginem factæ sunt)*. Dares, inquit, pecuniam nummulariis, et ego veniens cum usuris exigerem." Et *Serm.* XXXVII, inter Sirmondianos, apud Maur. CCCLIX, n. 2: „Consolatur te non avarus Frater tuus *(Christus)* . . . Dixi eum non avarum, et forte invenio avarum. *Avarus est: sed nos vult habere*, nos vult acquirere. Pro nobis tantum pretium dedit se ipsum: nihil ad hoc pretium addi potest;" *Enarr. in Ps.* XCIX, n. 10, scribit: „Avarus est Deus salutis nostræ."

bus. Nos igitur totidem propositionibus primo de justis, deinde de peccatoribus, postea de obcæcatis et obduratis, denique de infidelibus disceptabimus.

372. Præmittimus vero, 1° hic non agi de distributione gratiæ efficacis, cum nemo sit, qui contendat hanc omnibus dari, sed solum de distributione gratiæ proxime aut remote sufficientis; juxta notionem quam de ea præbuimus, quæ nempe veram, completam ac relate ad præsentes subjecti circumstantias bene operandi facultatem tribuat; 2° non agi de sola gratiæ *oblatione*, ut nonnulli minus accurate loquuntur, aut etiam subdole, ut fucum faciant imperitis; sed de reali gratiæ *collatione*. Ille enim qui esurienti panem offerret, quem tamen ipse attingere nequiret, ei illuderet, ita enim esuriens fame interiret. Sic etiam Deus si solum *offerret* gratiam quam tamen reipsa non *conferret*, homini illuderet, non autem ipsum adjuvaret, quod vel etiam cogitare absurdum est. His positis, sit

PROPOSITIO I.

Justis omnibus, præsertim vero volentibus et conantibus, urgente præcepto, datur a Deo gratia vere ac relative sufficiens ad servanda omnia præcepta.

373. De fide est adversus Jansenium, cujus propositio I: *Aliqua præcepta*, etc. damnata est ut *hæretica*.

374. Ita porro ex Scripturis catholicam veritatem evincimus: Apostolus I Cor. X, 13, de justis scribit: *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Atqui vera hæc minime essent, nisi Deus justis præsto esset gratia sua, urgente præcepto. Huc pariter referuntur verba Eccl. XV, 16: *Si volueris mandata servare, conservabunt te;* imo et Christi ipsius Matth. XI, 30, dum dixit: *Jugum meum suave est, et onus meum leve;* ac Joan. V, 3: *Mandata ejus gravia non sunt.* Hæc autem, quibus suavitas ac facilitas mandatorum divinorum commendatur, nisi saltem in justis vera essent, in nullo alio locum haberent. Jam vero juxta ipsos adversarios, gratia non opitulante, præcepta Dei non modo levia non essent, sed prorsus impossibilia evaderent, cum tamen contrarium de Dei præceptis in Scripturis prorsus prædicetur, argumento est ineluctabili saltem justis non deesse gratiam qua possibilia fiant ac levia.

375. Non minus facile hæc eadem veritas ex S. Augustino adstruitur, cujus verba hæc sunt: *Deus, cum per mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum, spiritualiter sanat ægrum, vel vivificat mortuum, id est, justificat im-*

pium, et cum ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur [1]). Et alibi fidenter interrogat: *Te jam justum ex fide viventem negliget, deseret, dimittet? Imo vero et hic fovet, et hic adjuvat, et hic necessaria subministrat, et noxia resecat . . . Dominus curam habet tui, securus esto . . . Nusquam tibi deest: tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse* [2]).

376. Quare Concilium Arausic II, can. XXV, sic loquitur: *Hoc secundum fidem catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere* [3]). Ergo fides catholica docet, omnes baptizatos, ac propterea multo magis justos, divina præcepta adimplere posse, quomodo vero nisi per gratiam? Clarius adhuc Tridentina Synodus catholicam hanc fidem adstruit sess. VI, can. XVIII: *Si quis dixerit, Dei præcepta homini etiam justificato et sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia; anath. sit.* Jure proinde Innocentius X, allatam superius Jansenii propositionem jam *anathemate damnatam* declaravit; quamvis Janseniani clamant, nihil commune esse inter errorem a Tridentino canone in Novatoribus proscriptum, et Jansenii propositionem [4]).

DIFFICULTATES.

377. I. *Obj.* S. Petrus, quamvis justus, caruit gratia, urgente præcepto; sancti enim Patres aperte id docent, ut Hilarius qui affirmat, ipsum *non potuisse vitare culpam* [5]); et

1) Lib. 1 *De nat. et grat.* cap. 26.

2) *Enarr. in Ps.* XXXIX, n. 27. Plura alia testimonia ejusdem S. Doctoris cf. apud De Champs, op. cit. lib. 3, disp. VIII, capp. 3, 4 et 5.

3) Apud Hard. *Acta. Conc.* tom. II, col. 1101.

4) Nempe Jansenius cum suis contendit lib. 3, *De grat. Christi*, cap. 19, Concilium Tridentinum in adductis locis non loqui de gratia actuali, sed de habituali tantum, idque unum sacram Synodum decernere: Deum nempe non ante a justis recedere per sanctificantis gratiæ subtractionem, quam ipsi per lethale peccatum (ad quod vitandum gratia necessaria actuali destituti sunt, ac propterea vitare non potuerunt) a Deo recesserint. Ideo vero juxta Jansenium usurpat Concilium Tridentinum illa verba: *Deus justificatos non deserit,* ut probet adversus Novatores, justos non desinere tales esse, quod persæpe in venialia peccata incurrant. Ast miserum hoc effugium evertunt verba ejusdem Concilii sess. XIII, cap. 13, ubi manifestum est Concilium locutum fuisse de auxilio actuali, quod nunquam justis deest, ait enim de justis: „Tametsi *in Dei auxilio* firmissimam spem collocare, et reponere omnes debent. Deus enim, nisi *ipsi illius gratiæ defuerint*, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet *operans* velle et perficere." Quis hæc verba ad gratiam habitualem detorqueat? Gratia illa, qua Deus, nisi illam abjiciamus, operatur velle et perficere, est gratia operans et cooperans, ideoque actualis et non habitualis. Cf. De Champs, op. cit. lib. 2, disp. VIII, cap 3.

5) Cap. XXXII, in Matth. n. 4.

S. Joan. Chrysost. qui scribit: *Negatio Petri non tam erat socordiæ et negligentiæ, quam ex eo quod Deus eum deseruerat* [1]). Sed præ cæteris S. Augustinus, cujus verba decretoria sunt: *Quid est homo,* inquit, *sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus, cum negaret Christum* [2])? Quod sæpe alias repetit. Ergo.

378. *Resp. Dist. ant.* Et Petrus erat ex justis humilibus volentibus et conantibus, ut supponitur in propositione Jansenii, *neg.* erat ex iis qui nimium propriis viribus, constantiæ ac firmitati suæ confidunt, *conc.* Talem autem Petrum fuisse tum ex Scriptura, tum ex adductis Patrum testimoniis abunde constat. Extra causam igitur S. Petri exemplum affertur. Apposite propterea ajebat de Petro S. Augustinus, cujus auctoritate adeo abutuntur Janseniani: *Quis enim dubitaverit, quod... Petrus si voluisset ter Dominum non negasset* [3])? Nam dum se perculsum sensit, deponere potuit mentis tumorem, et Deo cum propheta dicere: *Adjutor meus esto, ne derelinquas me* [4]). Ergo juxta S. Augustinum derelictus fuit Petrus ob mentis suæ tumorem, nec ita derelictus est, ut gratia orationis fuerit destitutus. Addo ex S. Augustino ab adversariis adductum testimonium, apocryphum esse [5]). S. Hilarius loquitur de potentia consequenti, ut ajunt, non autem de antecedenti et absoluta, ut patet ex contextu [6]). S. Joan. Chrysostomus ideo dicit Deum deseruisse S. Petrum, *quia elato erat animo* et de se præsumpserat [7]).

1) *Hom.* XXXI, *in Epist. ad Hebr.* n. 3.
2) *Serm.* CXXIV, *de Temp.* n. 1.
3) Lib. *De unit. Eccles.* cap. 9.
4) Passim S. Augustinus docet, Petrum de se præsumpsisse, cum profiteretur se paratum ad mortem pro Christo subeundam. Quoniam Jansenistæ toties obtrudunt exemplum Petri, ut evincant justo volenti et conanti gratiam interdum deesse, juverit nonnulla S. Augustini testimonia hic subjicere, ut pateat eos longe discedere ab Augustini mente, dum talia effutiunt. *Tract.* LXVI, *in Joan.* n. 1. Sic Christum Petrum alloquentem inducit: „Quid tantum præsumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis: Amen, amen dico tibi," etc. Ibid. n. 2: „Non tamen pro Domino, *ut temere præsumebat* præcessit." *Tract.* CXIII, n. 6: „Ecce, *inquit,* medici completa est prædictio: ægroti *convicta præsumptio.*" *Serm.* CCXCVII, n. 1: „*Præsumptionem* ferebat, timorem suum nesciebat." *Serm.* CCXCVI, n. 3: „Inventum est quomodo prædixerat medicus, non quomodo *præsumpserat ægrotus,*" et alibi passim.
5) Cf. in Append. tom. IV, *Serm.* LXXXIX, n. 1.
6) Totus hic est, ut excuset S. Petrum quoad potest, hinc ait: „Et vere *prope jam sine piaculo* hominem negabat, quem Dei Filium prius agnoverat: tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitisset, amarissime flevit, recolens trepidationis istius culpam se nec admonitum potuisse vitare." Hanc eandem interpretationem dederat S. Ambrosius lib. 10, in Luc. n. 82. Sed exploditur a SS. Hieronymo et Augustino. Cf. hic notam edit. Maur.
7) Subdit enim immediate post cit. verba: „Erudiens ut humanam sciret mensuram; et non repugnaret iis, quæ dicebantur a magistro, neque magis quam alii altum saperet . . . Nam quoniam erat verisimile eum sibi placere, et elato esse animo," etc. *Παιδεύοντος αὐτὸν εἰδέναι τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ μὴ ἀντιλέγειν τοῖς παρὰ τοῦ διδασκάλου λεγομένοις, μηδὲ μείζονα τῶν ἄλλων φρονεῖν. . . ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτὸν μέγα φρονεῖν κ.τ.λ.*

379. II. *Obj.* 1° S. Augustinus lib. *De nat. et grat.* ait: ***Fideles orantes dicunt: Et ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Si adest possibilitas ad quid orant*** 1)? Nec reponere juvat justis a Deo conferri saltem gratiam orationis, qua bene utentes possint mandata servare, hoc siquidem alienum est a S. Doctoris mente; in hac enim hypothesi ratio pateret, quare ex istis alii perseverent, alii tentationi cedant; quod alii nempe oraverint, alii vero orare neglexerint. 2° At S. Pater fatetur causam hujus discriminis se plane ignorare. ***Si***, inquit, ***ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur, ut persuadeatur, illi autem non ita; duo sola occurrunt interim, quæ respondere mihi placeat: O altitudo . . . et: Nunquid iniquitas apud Deum*** 2)? 3° Adde, juxta S. Doctorem justos interdum ipsa orationis gratia destitui. ***Nonne***, ait ipse, ***aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potius frigida et pene nulla, imo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus . . . Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi, quia et petere, et quærere, et pulsare ille concedit, qui ut hæc faciamus jubet*** 3)? Ergo.

380. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Si adest possibilitas per naturam in sensu pelagiano, *conc.* per gratiam, *neg.* Ad sensum itaque Pelagii ibi loquitur S. Augustinus, hinc ipsi objicienti: ***Non juberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri***, respondit: ***Ideo jubet*** (Deus) ***aliqua, quæ non possumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus.*** Supponit igitur omnes justos habere semper saltem gratiam orationis.

381. *Ad* 2m, ***Dist.*** Id est, fatetur S. Augustinus se ignorare, cur alteri detur gratia prævisa efficax tum orationis, tum alterius cujusque operis salutaris, *conc.* cur detur gratia sufficiens ad hæc præstanda, vel non detur, *neg.* Nunquam enim de hoc dubitavit aut hæsit S. Doctor, cum pro certo habuerit omnibus hanc gratiam præsto esse; quare semper in hominum culpam (non quidem originalem aut actuales præteritas, ut autumant Jansenistæ) refundit, quod non perseveraverint ob suam negligentiam, socordiam, superbiam, qua fit, ut cum ***deserunt deserantur*** 4).

382. *Ad* 3m, ***Dist.*** Et hic loquitur S. Doctor de effectu ipsius gratiæ, *conc.* de ipsa gratia seu potentia orandi, *neg.* Loquitur scilicet de ipsa actuali oratione, ***quam***, ut ait, ***aliquando ita negligimus, ut vel tepide, vel frigide, vel nullatenus oremus, et de eo non doleamus.*** Hi siquidem sunt omnes *effectus* po-

1) Cap. 53, n. 62.
2) Lib. *De spirit. et lit.* cap. 34.
3) Lib. 1, *Ad Simplic.* quæst. II, n. 2.
4) Cf. Tricassin. *De necessaria ad salutem gratia omnibus et singulis data*, sect. 4, §. 4.

tentiæ orandi et non orandi, de quibus solum disserit, non autem de potentia orandi, de qua sola hic agimus. Adde hic S. Augustinum minime loqui de eo casu, in quo instet præceptum aliquod adimplendum, quod ut possibile fiat, necessaria gratia est [1]).

383. III. *Obj.* 1° Si omnibus justis, saltem urgente præcepto, daretur gratia sufficiens, justi omnes, etiam non prædestinati perseverare possent. 2° Hoc porro adversatur doctrinæ S. Augustini, qui in lib. *De dono perseverantiæ*, cap. XXII, docet, a justo non prædestinato Deum subtrahere obediendi vires, ideoque et gratiam relative sufficientem; etenim prolata sententia monachorum Adrumetinorum: *Si qui obeditis, si prædestinati estis rejiciendi, subtrahentur obediendi vires, ut obedire cessetis;* eam ut veram agnoscit, ac solum quoad asperiorem loquendi modum temperat commutando secundam verbi personam in tertiam scribens: *Non dicatur: Si qui obeditis, si prædestinati estis rejiciendi: sed si qui obediunt, et cætera per verbi personam tertiam dicantur, non per secundam.* Ergo.

384. *Resp. ad* 1^{m}, *Conc.* juxta doctrinam Concilii Tridentini, dum ait: *Deus semel sua gratia justificatos non deserit, nisi ab iis prius deseratur* [2]); et juxta doctrinam S. Augustini dicentis: *Homo, in eo quod audieras, et tenueras, perseverares si velles* [3]).

385. *Ad* 2^{m}, *Neg.* Etenim S. Augustinus prædictam sententiam prout a monachis afferebatur rejecit ut *abominabilem* non solum quoad modum, verum etiam quoad rem ipsam. Quod enim *abominabile* est, semper tale est sive in secunda, sive in tertia persona proferatur. Dum vero eam emandavit, sustulit penitus illam *subtractionem virium*, in qua sita est vis difficultatis, sic enim eandem propositionem emendatam proponit: *Quid sententiæ deperit*, inquit, *si dicatur: si qui autem obediunt, sed in regnum ejus et gloriam prædestinati non sunt, temporales sunt, nec usque in finem in eadem obedientia permanebunt?* Tunc enim sensus hic redditur: Si qui obediunt, et non sunt prædestinati, culpa sua a perseverantia excident, atque ex prævisa hac culpa damnabuntur. Ita mentem S. Augustini exponit S. Prosper in responsione ad XII objectionem Gallorum dicens: *Vires itaque obedientiæ non ideo cuique subtraxit* (Deus), *quia eum non prædestinavit: sed ideo eum non prædestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse*

1) Cf. Tricass. ib. et §. 5. Certe S. Augustinum supponere, omnibus gratiam præsto esse ad mandata servanda, patet ex ejus effato lib. *De perf. justit.* cap. 105, ubi animæ quæ gravia seu difficilia ea sentiat, dicit: „Oret gemitu voluntatis, ut impetret donum facultatis"

2) Sess. VI, cap. 11.

3) *De corrept. et grat.* cap. 7, n. 11.

prævidit [1]). Quo in sensu propositio vera est, neque aliud ei *deperit* circa doctrinam de perseverantia in fide, quam S. Doctor propugnabat adversus Semipelagianos.

386. IV. ***Obj.*** 1° S. Augustinus passim docet justos interdum volentes et conantes servare præcepta non posse juxta præsentes quas habent vires, ut lib. ***De grat. et lib. arb.*** cap. XVII: ***Qui ergo vult facere Dei mandatum et non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam et invalidam: poterit autem cum magnam habuerit et robustam:*** Quod et sæpe repetit. 2° Adde, gratiam Deum nulli debere, justis propterea denegare posse. Ergo.

387. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Per gratiam proxime sufficientem, ***trans.*** vel ***conc.*** per gratiam remote sufficientem, ***neg.*** Et hac ratione tum allatum testimonium, tum reliqua his similia exponi debent.

388. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Seclusa gratuita Dei promissione, ***conc.*** hac supposita, ***neg. ant.*** et hinc ***neg. cons.*** quia etsi ex justitia Deus nemini teneatur gratiam conferre saltem efficacem, tenetur tamen ex fidelitate quam sibi debet, et ex quadam convenientia sapientiæ suæ ac bonitatis justis vires ad servanda præcepta concedere.

PROPOSITIO II.

Deus omnibus fidelibus peccatoribus non obduratis gratias sufficientes tribuit, quibus possint tum peccata præcavere, tum a peccatis resipiscere.

389. Spectat ad doctrinam catholicam assertam in Concilio Araus. II, can. XXV, superius laudato. Diximus porro in propositionis enunciatione, gratias a Deo tribui *ad præcavenda peccata*, ideoque sub hoc respectu toties dari quoties præceptum urget implendum; dum vero diximus tum ***ad resipiscendum a peccatis***, non ita accipienda propositio est, quasi Deus singulis quibusvis momentis gratias conferat, sed pro loco, tempore, cæterisve adjunctis, in quibus Deo illas concedere placuerit.

390. Prior autem propositionis pars iisdem adstruitur Scripturarum testimoniis, quibus ostendimus prop. præcedente, conferri a Deo justis gratias ad divina mandata servanda. Nam et quoad peccatores vera esse debent verba Christi, quibus affirmat: ***Jugum meum suave est et onus meum leve:*** tum Joannis effatum: ***Mandata ejus gravia non sunt.*** Jam vero nec suave reddi potest peccatoribus Christi jugum, nec onus

1) In Append. ad tom. x, opp. S. Augustin.

mandatorum ejus leve, nisi per gratiam. Ergo. Quod vero attinet ad alteram propositionis partem, evincitur ejus veritas ex illis Dei verbis apud Ezech. XXXIII, 11: *Vivo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis: et quare moriemini domus Israël?* Tum ex illa generali Christi invitatione Matth. XI, 28: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Unde sic argumentamur: Non potest peccator converti, neque ad Christi sinum iterum se recipere, nisi per gratiam; Deus tamen peccatores omnes, præsertim fideles, ad conversionem invitat; et Christus peccatores omnes ad se vocat; ergo peccatoribus omnibus, saltem fidelibus et non obduratis, Deus adest per gratiam suam.

391. Longum esset velle Patrum testimonia recensere, quibus eadem veritas quoad utramque partem ostenditur; unum vel alterum proinde solum laudabimus. Nota sunt verba S. Leonis M.: *Juste enim nobis instat præcepto, qui præcurrit auxilio* [1]. S. Augustinus vero hæc præclare scribit: *Cum ubique sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem aversum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem: non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras. Neque illud; quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis* [2]. Huic accedit ejus discipulus S. Prosper scribens: *Nemini Deus correctionis adimit viam, nec quemquam boni possibilitate dispoliat* [3].

392. Demum, cæteris omissis, Concilium Tridentinum adversus Lutherum et Calvinum negantes, posse quemlibet pœnitentiam agere, hæc habet: *Qui accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum, excitante Deo, per pœnitentiæ sacramentum, merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint* [4]. Pro certo igitur habet Concilium, peccatoribus omnibus præsto esse divinæ gratiæ subsidium, quo ipsi possint a peccato resipiscere.

DIFFICULTATES.

393. I. *Obj.* S. Augustinus ut exploratum assumit, gratiam non omnibus a Deo conferri, 1° ait enim: *Scimus gratiam non omnibus hominibus dari. Scimus eis, quibus datur,*

1) *Serm.* XVI, *De pass. Domini*, cap. 6, edit. Baller.

2) Lib. *De nat. et grat.* cap. 67, n. 80. Quæ refert ac repetit ex iis, quæ scripserat S. Doctor in lib. 3, *De lib. arbit.* cap. 19.

3) In *Resp. ad* XV, *Object. Vincent.* In App. ad tom. X, opp. S. August.

4) Sess. VI, cap. 14. Qui plura cupit, adeat Tricassin. op. cit. *De necessaria*, etc. sect. 5, §. 1 et seqq.; nec non De Champs op. cit. lib. 3, disp. VIII, cap. 6.

misericordia gratuita dari. Scimus eis, quibus non datur, justo judicio Dei non dari [1]. 2° Loqui autem S. Doctorem de gratia sufficienti, patet ex iis, quæ scribit in lib. *De corrept. et grat.*, ubi agens de gratia Adamo collata, ideoque de gratia sufficienti, ait: *Nunc quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est* [2]. 3° Ergo juxta ipsum culpa originalis, et a fortiori culpa personalis, ratio est, quare Deus interdum peccatori gratias sufficientes non tribuat. 4° Sane peccatores indigni sunt quavis gratia. Ergo.

394. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1m autem *prob. Dist.* Adstruit S. Augustinus non omnibus dari gratias in sensu Semipelagianorum quos illic impugnat, *conc.* in sensu catholico, *Subd.* Non omnibus semper dari gratias efficaces, aut etiam gratias proxime sufficientes, *conc.* gratias remote sufficientes, *neg.* Semipelagiani enim contendebant Deum gratia sua semper omnibus præsto esse, neque expectare nisi naturales conatus nostræ voluntatis ad eam conferendam.

395. *Ad* 2m, *Dist.* Quibus deest tale auxilium, nempe proxime sufficiens, jam pœna peccati est, *conc.* remote sufficiens, *neg.*

396. *Ad* 3m, *Dist. sequel.* In infidelibus ratio hujus subtractionis est utraque culpa, originalis videlicet et actualis, *conc.* in fidelibus culpa originalis, *neg.* Hoc enim est principium Jansenistarum, qui, etsi Concilium Tridentinum declaraverit, in renatis nihil esse quod Deus odio habeat, ac nihil damnationis esse in iis, qui sunt in Christo Jesu, tamen autumant peccatum originale semper influere in ipsos baptizatos; quod aliud non est, nisi doctrinam Novatorum profiteri, de qua postea agemus. Itaque in fidelibus sola culpa personalis efficere potest, quominus Deus aut gratias efficaces, aut saltem proxime sufficientes interdum subtrahat; non autem gratiam remote sufficientem, quam nemini unquam denegat juxta dicta.

397. *Ad* 4m, *Dist.* Si Deus gratias tribueret juxta dignitatem nostram, *conc.* si juxta benignitatem ac misericordiam suam, *neg.* Nonne Deus *est præstabilis super malitia?* ut loquitur Joël II, 13. Quid fieret de iis, qui talia obtrudunt, si Deus pro dignitate nostra gratias suas largiretur?

398. II. *Obj.* Ideo statuitur, Deum peccatoribus gratia sufficienti adesse quoties urget præceptum, præsertim supernaturale, quia alioquin præcepta forent impossibilia, nec ad culpam imputari posset illorum transgressio. Atqui contrarium plane docet S. Augustinus; 1° siquidem in lib. *De perfect. justitiæ: Cum videmus*, inquit, *claudum, qui sanari potest,*

1) *Epist.* CCXVII, *ad Vitalem*, cap. 5, n. 4, 5 et 6.
2) Cap. 11, n. 32.

recte utique dicimus, debet homo iste esse sine claudicatione, et si debet, potest. Nec tamen cum vult, continuo potest, sed cum fuerit adhibita curatione sanatus, et medicina adjuverit voluntatem [1]; 2° et paulo post: ***Peccatum est***, subdit, *cum vel non est charitas quæ esse debet, vel minor est quam debet; sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit: quia si potest, præsens voluntas hoc facit: si autem non potest, præterita voluntas hoc fecit* [2]; ac demum generatim 3° pronunciat lib. III, *De lib. arb.*: *Sunt etiam necessitate facta improbanda, ubi vult homo recte facere, et non potest* [3]. 4° Cum vero ab hac doctrina recesserit Pelagius, ejus articulus damnatus est in Concilio Diospolitano: *Oblivionem et ignorantiam non subjacere peccato, quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem* [4]. Ergo.

399. ***Resp. Neg. min. Ad*** 1^m^ ***prob. Dist.*** Docet S. Augustinus in adductis verbis non semper habere peccatores vires ad surgendum a peccatis aut ab iis se abstinendum per gratias immediate et proxime sufficientes, *conc.* mediate per orationem, *neg.*

400. ***Ad*** 2^m^, ***Dist.*** Peccatum est, cum non est charitas, aut minor est, etc. hypothetice seu dominante cupiditate actuali consequente, seu voluntaria, *conc.* dominante cupiditate, quæ mediante saltem oratione vinci nequeat, aut haberi major charitas non possit, *neg.*

401. ***Ad*** 3^m^, ***Dist.*** Quin tamen imputentur ad culpam, *conc.* ut ad culpam imputentur, *neg.* Loquitur enim S. Pater in adducto textu de motibus inordinatis et involuntariis concupiscentiæ, qui eatenus improbantur in se, quatenus et ex peccato sunt, et ad peccatum inclinant [5].

402. ***Ad*** 4^m^, ***Dist.*** Quatenus Pelagius affirmabat secundum necessitatem evenire, quæ ex oblivione et ignorantia per gratiam vincibili patrantur, *conc.* secundum necessitatem absolutam ex oblivione et ignorantia invincibili provenientem,

1) Cap. 3, n. 5.
2) Cap. 6, n. 15.
3) Cap. 18, n. 51.
4) Apud S. August. lib. *De gestis Pelag.* cap. 18, n. 42.
5) Id patet ex scopo S. Doctoris, atque ex contextu. Scopus enim in eo est ut ostendat, concupiscentiæ rebellionem pœnam esse peccati originalis, quod omnes contraximus. Contextus porro hic est: in hoc ipso cap. 18, n. 50, jam dixerat: „*Quæcumque* ista causa est voluntatis, si non potest ei resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, et non peccabitur.” Deinde n. 51, ponit verba nobis objecta, atque immediate prosequitur: „Nam unde sunt illæ voces: *Non enim quod volo facio bonum! sed quod nolo malum hoc ago.* Et illud, *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio.* Et illud: *Caro concupiscit*, etc. Sed hæc omnia hominum sunt, ex illa mortis damnatione venientium: nam si non est ista pœna hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt . . . . Nunc autem quia ita est, non est bonus *(homo)* nec habet in potestate ut bonus sit . . . pœnam istam esse quis dubitet?” Exinde patet mala adversariorum fides, dum talia obtrudunt.

neg. Cum enim ille heresiarcha gratiam proprie dictam ejusque necessitatem inficiaretur, inferebat, hominem absque gratiæ subsidio totam legem servare posse; quod si in nonnullis casibus id reipsa præstare non posset, potius, quam admitteret gratiæ necessitatem sive ad ignorantiæ tenebras dispellendas sive ad robur addendum, negabat hominem in illis peccare. Quid porro hoc commune habeat cum doctrina quam tuemur, non video [1]).

PROPOSITIO III.

Deus peccatoribus etiam obduratis et obcæcatis gratias vere sufficientes confert pro loco et tempore, quibus possint et peccata cavere et a peccatis resipiscere.

403. Priusquam propositionem vindicemus, juverit exponere quinam in numero istorum peccatorum sint ponendi; id vero præstabimus verbis ipsis S. Bernardi, qui sic cor durum describit: *Ipsum est*, inquit, *quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus, minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad judicia sævum, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium in divina, præteritorum obliviscens, præsentia negligens, futura non providens* [2]).

404. Sic porro expositam propositionem, ut *certam* propugnamus, Sacrarum Scripturarum, Patrum ac Conciliorum auctoritati innixi, et gravissimis rationum momentis ex ratione theologica depromptis.

405. Scriptura in primis obduratos ejusmodi peccatores et obcæcatos arguit ob resistentiam, quam ex propria sua malitia divinæ gratiæ opponunt: minatur ipsis iræ thesauros ob eorum impœnitentiam atque duritiem: testatur ita Deum temperare punitionem, aut patienter cum ipsis agere, ut possint mutari a propria malitia, et omnes, sine exceptione ulla, ad pœnitentiam reverti. Supponit igitur non omni eos prorsus gratia destitui.

406. Etenim S. Stephanus, Act. VII, 51, sic obduratos Judæos alloquitur: *Dura cervice et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis.* Et Apostolus ejusmodi pariter peccatores arguens Rom. II, 4 scribit: *An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem* DURITIEM TUAM *et impœnitens cor thesau-*

1) Cf. Auctores locis citt.

2) Lib. 1, *De consid.* cap. 2, n. 3, edit. Maur.

rizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, Rom. II, 4; Auctor libri Sapientiæ præterquam quod cap. XI, generatim dicit Deum alloquens: *Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam. Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.* cap. XII, 20, de Chananæis scelestissimis et obduratis hominibus subdit: *Si inimicos servorum tuorum et debitos morti cum tanta cruciasti attentione, dans tempus et locum, per quæ possent mutari a malitia, cum quanta diligentia judicasti filios tuos?* Demum II Petr. III, 9, scribit Apostolorum princeps: *Patienter agit* (Deus) *propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti.* Ergo.

407. Eadem ratione loquuntur Patres. Nam S. Augustinus *Enarr. in Ps. VI*, verba Apostoli explanans: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum*, hæc habet: *Ea est cæcitas mentis. In ea quisquis datus fuerit, ab interiori Dei luce secluditur, sed nondum penitus, cum in hac vita est... Penitus enim esse extra Deum quid est, nisi esse in summa cæcitate?* 1). Ergo nemini omnis prorsus gratia subducitur in hac vita degenti, nec quispiam perfecta et absoluta obduratione ac cæcitate punitur. Quod quidem sæpius repetit, ut *Tract. XII, in Joan.* ad illa Christi verba: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum; ergo*, inquit, *quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici observare non vult. Venit Salvator ad mundum: quare Salvator dictus est mundi, nisi ut salvat mundum, non ut judicet mundum? Salvari non vis ab ipso, ex te judicaberis* 2); et alibi passim 3).

408. Nec aliud docent Concilia. Etenim præter Arausicanum II, cujus can. XXII, superius retulimus, et qui huc etiam refertur, cum ejus verba generalia sint, Concil. Valentin. III, declarat can. II: *Malos non ideo perire, quia boni esse non potuerunt, sed quia boni esse noluerunt* 4), et Concilium Lateran. IV, cap. *Firmiter*, quin ullam exceptionem apponat, definit quod: *Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram pœnitentiam semper potest reparari* 5). Ast in adversariorum sententia hoc falsum esset, deficiente enim omni gratia, impossibile est quempiam reparari posse per veram pœniten-

1) N. 8.
2) N. 12.
3) Cf. apud. Tricassin. *De necessaria gratia*, etc. sect. IV, et apud De Champs op. cit. lib. 3, disp. VIII, cap. 15 et seqq.
4) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. V, col. 89.
5) Ibid. tom. VII, col. 17 et 18.

tiam; supponit igitur Concilium, hanc nunquam homini quamdiu vivit, penitus deesse.

409. Ratio denique theologica eaque multiplex et gravissima huic doctrinæ adstipulatur, imo aperte eam demonstrat. Ex iis enim, quæ suo loco ostendimus, Deus sincere vult istorum etiam salutem, et Christus pro istorum salute mortuus est; Deus jubet ipsos sperare, ac ita jubet, ut rei gravissimi delicti efficiantur salutem desperando, urgente præsertim præcepto conversionis in articulo mortis, ut omnes docent. Jam vero quomodo veram poterunt habere spem tanquam *anchoram firmam*, quorum semel imbuerit animum sententia adversariorum, quod nempe ipsi destituti sint omni gratia? Quomodo poterunt sine gratia actum supernaturalem spei theologicæ elicere? Hoc adeo receptum est in Ecclesia, ut quoties casus contingat, in quo aliquis ex ejusmodi perditis hominibus et effusis in omne vitium, imo et in incredulitatem, graviter decumbat, toties accurrant ejus ministri, ut eum hortentur ad resipiscentiam salutarem, ac fideles pro eo preces ad Deum fundant. Ergo pro certo habet Ecclesia, neminem, quamdiu in vivis est, omni prorsus gratia destitui; alioquin ridicula et absurda esset ejusmodi sollicitudo. Quod si quovis tempore abjicienda procul fuit dura ejusmodi sentiendi ratio, luctuosa hac nostra ætate cavendum maxime ab ea est, in qua tot cernimus in omne malum et incredulitatem prolapsos: siquidem de his omnibus actum esset, omnesque ut reprobi pro quibus nulla spes superest, relinquendi essent. Quis Catholicorum hoc ferat? Talia sensa concipere potuisse Jansenistas, qui, ut alias animadvertimus, non sunt nisi deistæ larvati, mirum non est; verum quod ita sentiant catholici theologi, indignationem et impetum movet, ac incredulis religionem christianam invisam reddit [1]).

1) Apposite Cl. Manzoni *Sulla morale cattolica.* Roma 1826, cap. 9, *Sul ritardo della conversione.* „Ci s' insegni, *inquit*, questa dottrina *(de impotentia) conversionis)*, e si dica quali ne saranno le conseguenze applicabili alla condotta morale. L'uomo non può convertirsi a Dio, dunque al peccatore non rimane che la disperazione: stato incompatibile con ogni sentimento pio, umano, dignitoso; stato orribile, in cui l'uomo, se potesse durarvi ed esser tranquillo, non potrebbe farsi altra legge che procurarsi il più di piaceri, fin che può, a qualunque costo. L'uomo non può convertirsi a Dio: dunque non più pentimento, non più mutazione di vita, non più preghiera, nè speranza, nè redenzione, nè Vangelo, dunque il dire ad un peccatore diventar buono per motivi soprannaturali sarebbe fargli una propositione assurda. L'uomo non è giudicato nello stato in cui si trova all'uscir da questa vita: dunque non vi è stato di giustizia e d'ingiustizia: poichè che sarebbe una giustizia che non rimettesse l'uomo nell' amicizia di Dio? e che sarebbe una amicizia di Dio che lasciasse l' uomo nella pena eterna? Dunque non sarà vero che vi sieno premi e pene per le azioni di questa vita, perchè non si suppone in questa vita uno stato in cui l'uomo possa esser degno degli uni e delle altre: dunque non vi sarà una ragione certa e preponderante di operar bene in tutti i momenti della vita. Queste ed altre simili sarebbero le conseguenze di una tale dottrina .... Sotto il regime della dottrina cattolica è la passione che con-

410. Rursum, quoties homines peccant, libere peccant; ergo nunquam omni gratia destituuntur. *Quis enim*, interrogat S. Augustinus, ***peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem, caveri igitur potest*** [1]). Atqui juxta adversarios ipsos caveri non potest peccatum absque gratia. Merito igitur concludit Doctor Angelicus: ***Dicere, quod aliquod peccatum est in hac vita, de quo quis pœnitere non possit, erroneum est; primo quidem, quia per hoc tolleretur libertas arbitrii. Secundo, quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moveri potest cor cujuscumque peccatoris ad pœnitendum*** [2]).

DIFFICULTATES.

411. I. *Obj.* 1° Deus peccatores excæcat et indurat, ut dicitur Exod. IX; Is. VI; Joan. XII, et alibi passim. Atqui Deus non indurat et excæcat impertiendo malitiam, juxta notum Augustini effatum [3]), ergo saltem subtrahendo gratiam. 2° Totalem porro esse ejusmodi subtractionem ex citt. locis facile evincitur; nam Joan. XII, 39, legitur: ***Propterea non poterant credere, quia Isaias dixit: excæcavit oculos eorum et induravit cor eorum.*** His cohærent, quæ leguntur Ecclesiast. VII, 14: ***Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit.*** Hinc Isaiæ V, Deus patefacto Judæorum ad collata ipsis beneficia ingrato animo sub vineæ figura sic vv. 5 et 6 concludit: ***Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, et erit in direptionem; diruam maceriem ejus, et erit in conculcationem; et ponam eam desertam: non putabitur, et non fodietur; et ascendent vepres et spinæ; et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.*** Quæ quidem verba de spirituali derelictione Patres intellexerunt: etenim S. Hieronymus: ***Tollitur,*** inquit, ***Dei auxilium ab his, qui indigni sunt; ut quia non senserant Deum per beneficia, sentiant per supplicia*** [4]). S. Cyrillus Alex.: ***Dimittam vineam***, scribit, ***non putabitur, non fodietur*** [5]). Id est, nulla ei cura impen-

duce l'uomo al traviamento; in questa supposta dottrina più l'uomo sarebbe ragionatore, più dovrebbe pervertirsi. Nella dottrina cattolica il mezzo di prevenire le conseguenze immorali è di richiamare gli uomini alla dottrina: qui è nella dottrina che starebbe l'immoralità. Ma una tal dottrina è così contraria alle nozioni della ragione e ad ogni sentimento religioso, che non è stata proposta, nè potrebbe mai essere ricevuta."

1) Lib. 3, *De lib. arbit.* cap. 18.

2) Part. III, q. 86, art. 1. Cf. S. Joan. Damasc. lib. 2, *De fide*, cap. 29. Vid. etiam *Commentarium historicum* cit. Caroli Du Plessis d'Argentré, cap. 3, assert. XII.

3) Ita passim S. August. lib. 2, *Quæst. in Exodum*, præsertim Quæst. XXIII et seqq. Expresse vero cap. 194, n. 14, ubi scribit: „Nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam."

4) Lib. 2, *In Isai.* in v. 5 et 6 capitis 5, ed. Vall.

5) *Ὅτι ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῇ οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ*: *Comm. in Is.* lib. 1, Orat. III, pag. 84, ed. cit.

detur, quæ eam possit corrigere, et in melius reducere. Demum S. Thomas: *Auferam sepem ejus, id est, auxilia Angelorum, quibus contra hostes protegebatur . . . Non putabitur admonitionis, aut correptionis vomere, quando peccat*, etc. 1). Ergo.

412. *Resp. ad* 1m, *Dist. maj.* Deus negative peccatores excæcat et indurat, cæcitate ac induratione omnimoda ac perfecta, seu omnem eis penitus denegando gratiam, *neg.* imperfecta, uberiora subtrahendo auxilia, *conc.* Responsio patet ex S. Augustini textu superius citato, alioquin si penitus essent extra Deum, invenirentur in cæcitate summa, quæ propria tantum est damnatorum, eorum scilicet qui *viatores* esse desierunt. Quamdiu autem homines viatores sunt, possunt finem seu metam attingere; non possent autem sine omni prorsus gratia, ergo aliquam semper habeant necesse est, per quam possint converti.

413. *Ad* 2m, *Neg. Ad primam* autem *prob.* seu ad textum Joan. XII, *Dist.* Non poterant credere impossibilitate consequenti ac voluntaria, *conc.* antecedenti ac necessaria, *neg.* Apposite idem S. Augustinus in hæc verba: *Non poterant*, inquit, *credere, quia hoc Isaias propheta prædixit: hoc autem propheta prædixit, quia Deus hoc futurum esse præscivit; quare autem non poterant, si a me quæratur, cito respondeo, quia nolebant; malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus, et per prophetam prænuntiavit* 2).

414. *Ad alteram* autem *probat.* deductam ex Ecclesiast. *Dist.* Quem Deus despexerit despectione perfecta et absoluta, eademque despectione manente, *conc.* imperfecta, *Subd.* Difficilius præ cæteris corrigi potest, *conc.* nullo modo, *neg.* Eodem enim sensu id affirmavit Ecclesiastes, ac dixerat superius cap. I, 15: *Perversi difficile corriguntur.*

415. Isaias vero de punitione temporali judaicæ reipublicæ loquitur, *conc.* de spirituali derelictione, *neg.* prout contextus ostendit, in quo prædicitur Judææ vastatio, et futura captivitas. Quod si Patres etiam in sensu spirituali et mystico citata verba intellexerunt, exponi debent de derelictione imperfecta; loquuntur enim de gratia conversionis, nempe efficaci, aut de gratia proxime sufficienti, qua interdum peccatores

1) In *Expos. in Isaiam*, cap. 5, ed. cit. Rom. 1570, tom. XIII, fol. 8, a tergo.

2) *Tract.* LIII, *in Joan.* n. 6. Mens S. Doctoris melius cognoscitur ex toto contextu; numero siquidem 4 jam dixerat: „Fecerunt ergo peccatum Judæi, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet; sed facturos esse prævidit, quem nihil latet. Et ideo, si non malum, sed bonum facere voluissent, non prohiberentur." Deinde n. 5, subdit: „Si non potuerunt credere; quod peccatum est hominis non facientis, quod non potest facere? Si autem non credendo peccaverunt, potuerunt ergo credere, et non fecerunt." Demum solvit quæstionem n. 6, verbis a nobis relatis.

destitui possunt, quod et nos fatemur, non autem de privatione orationis, qua cæteras gratias obtinere valeant [1]).

416. *Inst.* Frustra saltem obdurati ad Deum oratione confugiunt, a quo exaudiendi non sunt, ut videre est in Antiocho, de quo II Machab. IX, 13, dicitur: *Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus.* Ergo.

417. *Resp. Dist. ant.* Si non ut par est confugiant, *conc.* si debita ratione, *neg.* Ad exemplum porro Antiochi reponimus, ipsum oravisse quidem ad impetrandam salutem corporis, non autem animæ. Extra rem propterea tum istud, tum similia ejusmodi exempla proferuntur.

418. II. *Obj.* 1° S. Augustinus lib. V, *Cont. Julian. Cæcitas cordis*, inquit, *quam solum removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur, et pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur, et causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur* [2]). 2° Et *Epist. in Ps.* CLXVII: *Ecce* (Deus) *deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non infundit gratiam* [3]). 3° Denique lib. *De nat. et grat.* ait: *Nec cogitat prævaricatorem legis, quam digne lux deserat veritatis, qua desertus utique fit cæcus, et plus necesse est ut offendat, et cadendo vexetur, vexatusque non surgat* [4]). 4° Et alibi passim inculcat: *Desertum omni lumine veritatis velle non posse* [5]). 5° tum: *Cogimur fateri, aliis quibusdam peccatis ita eos excæcari meruisse: qua tamen excæcatione non potuerunt credere* [6]). Exploratum est igitur ex toto Augustini systemate, omni prorsus gratia induratos peccatores destitui et omni lumine, in eoque statu constitutos surgere non posse, sed necessario in graviora impingere.

419. *Resp. Neg. cons.* Sed potius nihil magis inde exploratum esse colligitur, quam abusum perpetuum doctrinæ S. Augustini ex parte adversariorum, quos impugnamus, qui-

1) Cf. Sanctium in hunc loc. n. 23, 24. Quod suadet integrum istius capitis argumentum et nexus. Primum enim israëliticus populus sistitur sub imagine vineæ a vinitore in fertili solo plantatæ et cultæ, providaque et liberali cura educatæ, sed in edendis fructibus Domini sui expectationem deludentis: eamque ob causam omni influxu cœlesti, et cura atque custodia vinitoris privandæ, ac penitus diruendæ. a v. I ad 6. Deinde propheta hujus parabolæ v. 7, significationem exponit. Tum singula populi scelera perstringit: nempe avaritiam et rapacitatem, v. 8—10, intemperantiam, luxuriam, temeritatem et inconsiderationem, v. 11—14, ratiocinia improba, quæ suadent peccandi licentiam, v. 18—19, eversionem omnium veri et justi legum etc. Denique horum scelerum et criminum pœnas denuntiat a v. 24, ad finem, nempe direptionem Judææ a longinquis populis. Cf. etiam Rosenmüller in hoc caput.

2) Cap. 3, n. 8.

3) N. 26.

4) Cap. 22.

5) Lib. *De perfect. justit.* cap. 19, n. 41.

6) Lib. *Septemdecim quæst. in Matth.* quæst. XIV, n. 3.

quae non verentur contra apertam ejus mentem ejusmodi urgere testimonia.

420. Quandoquidem in isti stextibus S. Augustinus vel loquitur hypothetice, ostendendo quid foret de homine omni prorsus gratia destituto, cæco et obdurato, ut evincat ejusdem gratiæ necessitatem adversus Pelagianos; vel agit de eo, quod contingit illi, qui destitutus est gratia efficaci, aut proxime sufficienti in pœnam superbiæ ac jactantiæ. Ast nunquam asserit, dari hominem omni prorsus gratia a Deo privatum, imo contrarium semper docuit.

421. Igitur *ad* 1m, ***Dist.*** Si daretur ejusmodi cæcitas, illa sequerentur quæ enumerat S. Doctor, ***conc.*** reipsa datur ex mente S. Augustini, ***neg.*** Disputans enim adversus Julianum pelagianum qui gratiæ necessitatem negabat, S. Augustinus patefacit quid esset homo sine gratia, aut illam respuens, ut patet ex verbis illis: ***Cæcitas cordis quam solum removet illuminator Deus.*** Nusquam vero asserit Deum illam cæcitatem non removere; quod tamen deberent ostendere adversarii, ut aliquid proficerent.

422. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Explicans effectus desertionis, si daretur, ***conc.*** quæ tamen revera detur, ***neg.*** Imo prosequitur S. Augustinus ibid.: ***Quis seipsum liberabit, si ille deseruerit? et quis liberat? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum Nostrum.*** Deinde hujus gratiæ effectus commendans erga vel durissimos peccatores subdit, quod etsi ***congelaverint, et crystallum facti fuerint, non erunt duri misericordiæ Dei, emittet verbum suum et tabefaciet ea,*** etc. [1]); et addit: ***Duri sunt enim per superbiam*** quæ scilicet contemnit omnem gratiam.

423. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Qui superbia intumescens gratiam respuit aut ei resistit, ***conc.*** qui gratiæ quam ei Deus largitur, obsequitur, ***neg.*** Responsio patet ex dictis, et ex contextu; subdit enim S. Doctor cap. seq.: ***Deserti luce justitiæ et per hoc contenebrati, quid pariant aliud, quam hæc omnia, quæ commemoravi opera tenebrarum, donec dicatur eis, si dicto obaudiant: Surge qui dormis,*** etc. [2]).

424. ***Ad*** 4m, ***Neg.*** Sed solum dicit, quod qui desertus esset omni lumine veritatis, præcepta servare non posset; quod quidem verissimum est, ast longe alienum ab adversariorum assertione, qui ea objiciunt tanquam absolute dicta ab Augustino.

425. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** Non potuerunt impotentia culpabili et voluntaria, ***conc.*** absoluta, ***neg.*** Adjicit enim S. Pater post adducta verba, istos sic fuisse excæcatos, ut tamen illa excæcatio eis ***ad humilem confessionem, et sollicitam inquisi-***

1) Loc. cit. 2) Cap. 23, n. 25.

tionem, et obedientem conversionem, et ferventem dilectionem valeret [1]).

426. III. ***Obj.*** 1° Si obdurati acciperent gratias sufficientes ad salutem, nullum jam intercederet discrimen inter ipsos et peccatores reliquos, quod tamen admitti nequit. 2° Deinde quis nesciat, determinatum esse peccatorum numerum, ultra quem Deus nullum aliud dimittere decrevit, juxta illud Amos. I, 3 et seqq.: ***Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum?*** 3° Hinc fit, ut obdurati et obcæcati interdum repentina morte abripiantur, aut in subitam incidant amentiam post peccatum admissum. His profecto nulla suppetit gratia ad salutem. 4° Accedit, ejusmodi theologorum doctrinam qui liberaliter ac indiscriminatim omnibus gratias diffundunt, perniciosam in praxi esse; etenim hac doctrina semel constituta, virtus non amplius esset regula constans ac norma totius vitæ, sed potius ei substitueretur ratio componendi pessimam vitam cum optima morte [2]). Ergo.

427. ***Resp. ad*** 1m, ***Neg.*** Nam peccatores reliqui uberiores et frequentiores gratias consequuntur præ obduratis et obcæcatis.

428. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Determinatus est peccatorum numerus quoad eos, qui post patratum aliquod peccatum aut moriuntur, aut in amentiam perpetuam incidunt, *conc.* quoad eos, qui in vivis supersunt et mentis compotes in ordine ad gratias efficaces, *trans.* in ordine ad gratias proxime aut remote sufficientes, quibus semper resipiscere valeant, *neg.* Eo ipso enim, quod peccatores semper teneantur præcepto conversionis et spei, nunquam omni gratia, quamdiu vivunt, privantur juxta dicta. Testimonium vero Amos est tantum de pœna temporali nec proinde ad rem præsentem facit [3]).

1) Cf. ibid. S. Doctorem. Vid. Tricassin. op. cit. *De necessaria ad salutem gratia*, sect. 4, §. 1 et seqq. ubi caperquam luculenter patefacit malam adversariorum fidem in his testimoniis aliisque similibus afferendis. Cf. etiam De Champs, *Hæres. Jansen.* lib. 3, disp. xv et seqq. Mirum propterea est nonnullos theologos catholicos ausos esse hæc ipsa S. Augustini testimonia proferre, quæ Calvinus et Jansenius urgent, ut evincant Deum excæcatis et obduratis nullam gratiam tribuere.

2) Ita Sismondi *Hist. des républ. ital.* tom. xvi, pag. 415 et 416, ubi scribit: „La vertu au lieu d'être la tâche constante de toute la vie, ne fut plus qu'un compte à régler à l'article de la mort. Il n'y eut plus aucun pécheur si aveuglé par ses passions, qu'il ne projetât de donner, avant de mourir, quelques jours au soin de son salut, et dans cette confiance il abandonait la bride à ses penchans déréglés. Les casuistes avaient dépassé leur but en nourrissant une telle confiance: ce fut en vain qu'ils prêchèrent alors contre *le retard de la conversion*, ils étaient eux-mêmes les créateurs de ce déréglement d'esprit, inconnu aux anciens moralistes; l'habitude était prise de ne considérer que la mort du pécheur, et non sa vie, et elle devint universelle." Magis mirari subest, hunc Auctorem potuisse exprobrare Catholicis morum corruptionem provenientem ex principio de possibilitate conversionis, qui sectam profitetur, in qua prædicatur inutilitas bonorum operum ad salutem; quique præterea idololatriæ apologiam texuit.

3) Cf. Sanctium in hunc loc. qui in

429. *Ad* 3m, *Dist.* Qui tamen usque ad id temporis gratias necessarias ad salutem obtinuerint, *conc.* secus, *neg.* Justo proinde Dei judicio plectuntur post tot gratiarum abusum. Addo ejusmodi difficultatem perinde ac præcedentem æque premere eos, qui saltem peccatoribus communibus gratias dari contendunt.

430. *Ad* 4m, *Neg.* Imo opposita doctrina, quæ omnem spem adimit conversionis in extrema vitæ periodo constitutis, viam facilem aperit ad quævis scelera, cum nullo freno coërceantur illi, quorum animos hæc sententia imbuerit. Quo enim se vertent, quorum desperata salus declaratur? Qui autem abutuntur catholica doctrina, quæ docet spem semper superesse salutis, sibi ipsis perniciem consciscunt. Spes enim eo difficilior evadit, quo major præcessit gratiarum abusus. Committunt ipsi negotium omnium maximum incerto eventui, cujus omnia adjuncta prorsus ignorant. Itaque deterrendi sunt peccatores quamdiu vivunt, sed non deneganda ipsis consolationis ac spei jucunditas est, dum in extremis versantur, cum scilicet nullum aliud remedium præteritis malis amplius suppetit, nullusque illinc datur regressus 1).

primis adnotat ibi ternarium numerum pro indefinita multitudine scelerum a propheta usurpari; deinde illam conversionem longe verisimilius vim habere sensus negativi, ita ut hæc sententia ex Dei nomine exurgat: Si populus illam solum communem peccatorum multitudinem admisisset, non converterem illum, seu ei non parcerem ac punirem, nunc multo minus parcam, postquam quarto peccato, seu novo scelerum genere cumulum cæteris peccatis addidit? Demum ostendit agi de supplicio temporali, quod vv. seqq. propheta designat, siquidem nihil aliud præter bellum, fugam et incendium comminatur, quæ omnia longe absunt a spirituali supplicio.

1) Præstat huc quoque afferre, quæ in hanc rem scribit cit. Manzoni: „Ma se la Chiesa, *ait ipse,* ha tanto poca fiducia nelle conversioni della morte, perchè si mostra così sollecita nell'assistere il peccatore moribondo? Appunto perchè la sua fiducia è poca, ella riunisce tutti i suoi sforzi; appunto perchè l'impresa è difficile, ella impiega tutta la carità del suo cuore e delle sue parole. Un filo di speranza di salvare un suo figlio basta alla Chiesa per non abbandonarlo: ma con questo insegna ella forse agli uomini a ridursi ad un filo di speranza? Quegli uomini benemeriti che amministrano i soccorsi a colui che è tratto da un fiume con poca o nessuna apparenza di vita, ponno forse essere tacciati di incoraggiar gli uomini ad affogarsi?"

„Si osservi a questo proposito che la Chiesa sembra avere due linguaggi su questa materia; essa cerca d'ispirare terrore ai peccatori che nel vigore della salute veggono e si promettono confusamente nell'avvenire il tempo di peccare e di convertirsi; e cerca d'ispirare fiducia ai moribondi. Nel che non v'è contradizione, ma prudenza e verità. I peccatori nell' uno e nell' altro stato non sono disposti che a guardare fissamente una parte della quæstione; la Chiesa fa loro presente la parte che essi dimenticano."

„I primi sono pieni dell' idea della possibilità, ed è utile rappresentar lor la difficoltà; gli altri sono portati a veder questa sola così vivamente, che per essi uno dei più grandi ostacoli al convertirsi è appunto il diffidare della misericordia di Dio."

Respondens demum expostulationi quam Sismondi proponit his verbis: „Aucun incendiaire *(en Italie)*, aucun brigand, aucun empoisonneur ne monte sur l'échaffaud sans avoir fait, avec une componction profonde, une bonne confession, une bonne communion, sans faire ensuite une bonne mort; son confesseur déclare sa ferme confiance que l'âme du pénitent a déjà pris son chemin vers le ciel, etc." hæc subdit: „Essa *(la Chiesa)* accoglie, è vero, il reo cacciato dalla Società e

PROPOSITIO IV.

Infidelibus omnibus etiam negativis datur pro loco ac tempore gratia sufficiens ad salutem.

431. Infideles *negativi* illi nuncupantur, qui nihil unquam de fide audierunt. ***Positivi***, qui cum fidei notitiam habuerint eam amplecti noluerunt, aut eam respuerunt. De istis nulla quæstio esse potest. De primis proinde fere tota lis est. Omni penitus gratia sive proxime sive remote sufficienti ad salutem eos destitutos esse contendunt non solum Jansenistæ omnes, sed nonnulli etiam theologi catholici, adversus quos enuntiatam propositionem tanquam *certam* pariter propugnamus.

432. Sane ab Alexandro VIII proscripta est hæc propositio, quæ est n. V: ***Pagani, Judæi, hæretici, aliique hujus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem, sine omni gratia sufficienti*** [1]. Proscriptæ pariter sunt a Clemente XI sequentes Quesnelli propositiones, nempe XXVI: ***Nullæ dantur gratiæ nisi per fidem;*** XXVII: ***Fides est prima gratia et fons omnium aliarum;*** XXIX: ***Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia.*** Doctrina igitur catholica docet, Paganis, Judæis, etc. dari gratiam sufficientem, dari gratias ante fidem, ideoque et iis qui sive ejus notitiam habuerint, sive non; præsertim cum damnatæ fuerint hæ propositiones Quesnelli in sensu Auctoris [2].

433. Inniti autem hanc doctrinam Scripturarum auctoritati, patet ex testimonio Apostoli I Timoth. II, 1 et seqq. qui vult a fidelibus orationes fieri *pro omnibus hominibus* . . . *hoc enim bonum est*, ait, *et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad*

dalla vita; il suo ministro si pone fra il giudice ed il carnefice; sì fra il giudice ed il carnefice, perchè ogni posto dove si possa santificare un' anima e consolarla, dove vi sia una ripugnanza da sormontare, una serie di sentimenti penosi che non termini ad una ricompensa temporale, ivi è per un ministro della Chiesa il posto d'onore; ... Chi può dire quale sia l'angoscia di un uomo che ha il patibolo dinanzi agli occhi, e rifuggendosi alla sua coscienza vi trova la memoria del delitto? Di colui che aspetta la morte non per una causa santa, ma per le sue passioni? E la Chiesa trascurerebbe di render utile un tanto dolore all' infelice, che è costretto a gustarlo! E vi sarebbe un caso in cui essa non avesse misericordia da promettere! In cui essa pure abbandonasse un uomo! Essa gli apre le braccia, non dimentica che il Sangue di Gesù Cristo è stato versato anche per lui, e si adopera perchè non sia stato per lui versato invano. Ma la certezza non la dà, nè a lui nè agli altri, e chi la piglia, va direttamente contro il suo insegnamento."

1) Cf. Viva, op. cit. in Prop. IV et V damnatas ab Alex. VIII, n. 5.

2) Cf. Fontaine in *Const.* UNIGENITUS *theol. propugn.* ad has propositiones, quarum verum sensum prius aperit, quod nempe, actus fidei theologicæ sit prima gratia; deinde late tum ex Scriptura, tum ex Patribus, Conciliis ac theologis confutat.

agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Jam vero nisi Deus gratias saltem sufficientes ad salutem tribueret infidelibus, dici non posset, eum habere sinceram voluntatem ipsos salvandi, nec Christum pro iis mortuum esse; nam ut optime loquens de hac Dei voluntate Angelicus Doctor ait: *Hujus voluntatis effectus est ipse ordo naturæ in finem salutis, et præmoventia in finem, omnibus communiter proposita tam naturalia, quam gratuita* [1]).

434. Rursum Joan. I, de Verbo divino dicitur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ quidem verba expendens S. Joan. Chrysostomus, quærit: *Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto homines sine lumine permanent?* respondet autem: *Quantum in ipso est. Si qui autem sponte sua mentis oculos claudentes hujus lucis radios percipere nolint, non ex natura lucis evenit, quod in tenebris maneant; sed ex nequitia eorum, qui sponte se hoc privant munere. Gratia quippe in omnes effusa est ... Qui vero nolunt hoc frui dono, hanc sibi ipsis cæcitatem imputent oportet* [2]). Eidem reliqui Patres græci omnino consentiunt.

435. Græcis Patribus latini item consonant. S. Ambrosius *In Psalm.* CXVIII: *Mysticus sol ille justitiæ*, inquit, *omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit ... Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat* [3]). S. Augustinus *In Psalm.* XVIII: *Et non est, qui se abscondat a calore ejus. Cum autem verbum*, inquit, *etiam caro factum est et habitavit in nobis ... non permisit* ULLUM MORTALIUM *excusare se de umbra mortis; et ipsam enim penetravit Verbi calor* [4]). Antiquus Auctor librorum *De vocatione gentium*, lib. II, cap. XXVI, inter cætera scribit: *Opitulatio* (divina) *per innumeros modos, sive occultos, sive manifestos, omnibus adhibetur: et quod a multis refutatur, ipsorum est nequitiæ; quod autem a multis suscipitur et gratiæ est divinæ, et voluntatis humanæ:* et cap. XXXI concludit: *Elaboratum est, quantum Dominus adjuvit, ut non solum in novissimis diebus, sed etiam in cunctis retro sæculis pro-*

1) *In* I *Sent.* dist. XLVI, quæst. I, art. 1.

2) *Τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον. Εἰ δέ τινες ἑχόντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς μύσαντες, μὴ βούλοιντο παραδέξασθαι τοῦ φωτὸς τούτου τὰς ἀκτῖνας· οὐ παρὰ τὴν τοῦ φωτὸς φύσιν ἡ σκότωσις ἐκείνοις, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακουργίαν τῶν ἑκοντὶ ἀποστερούντων ἑαυτοὺς τῆς δωρεᾶς· Ἡ μὲν γὰρ χάρις εἰς πάντας ἐκκέχυται.... Οἱ δὲ οὐκ ἐθέλοντες ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἑαυτοῖς δίκαιοι ταύτην ἂν εἶεν λογίσασθαι τὴν πήρωσιν.* *Hom.* VIII, al. VII, *in Joan.*

3) *Serm.* VIII, n. 57, ed. Maur.

4) *Enarr.* I, n. 7.

baretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, providentia quidem pari et bonitate generali, sed multimodo opere, diversaque mensura, quoniam sive occulte, sive manifeste, ipse est (ut Apostolus ait) Salvator omnium hominum, maxime fidelium 1).

436. Constat igitur tum ex Scriptura, tum ex Patrum græcorum et latinorum unanimi consensu, qui innititur et voluntati Dei sincere salvandi omnes homines, et Christi morti pro omnibus, nemini prorsus a Deo negari auxilia necessaria, quibus ad salutem pervenire quilibet possit; ideoque et infidelibus tum positivis tum negativis gratias sufficientes a Deo concedi.

437. Ne tamen videamur ludere in ambiguo, ad præcavendas difficultates animadvertendum est: si proprie sit sermo de infidelibus negativis, non eo sensu a nobis affirmari ipsis gratias sufficientes præsto esse, quasi illæ supernaturales sint tum ratione substantiæ, tum ratione finis. Exploratum enim est, ut superius adnotavimus, nullas dari gratias supernaturales proprie dictas, seu etiam *ratione finis* ante vocationem ad fidem, undecumque hæc ad fidem vocatio proveniat, sive ex medio externo prædicationis, sive ex medio interno illustrationis supernaturalis. Quare gratiæ de quibus agimus, et quas ostendimus dari infidelibus, sunt gratiæ medicinales, quibus adjuti infideles possunt adimplere legem naturalem, ac vincere difficultates, quæ eidem observantiæ adversantur; opera autem horum adjumentorum ope parta intra ordinem moralis honestatis continentur. His autem gratiis si infideles obsequantur majora eis subsidia adjiciuntur, donec Deus ex gratuita sua misericordia vocet eos ad finem supernaturalem per initium fidei, sive per homines ad hoc missos, sive per Angelum, sive interius per se, sive quavis alia ratione, prout ei bonum visum fuerit. Quo spectant verba quæ superius retulimus ex S. Thomæ quæst. XIV, *De verit.* art. XI, ad 1m: *Si aliquis taliter nutritus*, etc. 2).

1) Inter opp. S. Leonis, edit. Baller. tom. II.

2) Eadem habet lib. 3, *Contr. gent.* cap. 159, ubi scribit: „Licet aliquis per motum liberi arbitrii divinam gratiam nec promereri nec acquirere possit: potest tamen se ipsum impedire ne eam recipiat . . . Cum hoc sit in potestate liberi arbitrii, impedire divinæ gratiæ receptionem, vel non impedire: non immerito in culpam imputatur ei, qui impedimentum præstat gratiæ receptioni." Jam vero qua ratione posset homo nisi gratia medicinali adjutus hæc impedimenta tollere? Similia habet *In* II *sent.* dist. XXVIII, art. 4; neque unquam contrarium docuit, ut nonnulli autumant, eo quod 1a 2æ, q. 109, art. 6, ad 2m, ejusmodi effatum theologicum exponat de faciente quod in se est ex viribus gratiæ: „Et ideo cum dicitur, *inquit*, homo facere quod in se est, dicitur, hoc est in potestate hominis secundum quod est motus a Deo;" ibi enim loquitur S. Doctor de præparatione ad gratiam sanctificantem seu ad justificationem. En statum quæstionis, quem ipse declarat in corpore articuli: „Duplex est, *inquit*, præparatio voluntatis humanæ ad bonum. Una quidem ad bene operandum et ad Deum fruendum: et tamen præparatio volun-

Atque hinc rectius verus sensus intelligitur effati theologici, de quo superius egimus: ***Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam.***

DIFFICULTATES.

438. I. ***Obj.*** 1° Apostolus Act. XIV, 15: ***Deus***, inquit, ***in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas;*** et XVII, 30: ***Tempora hujus ignorantiæ despiciens Deus.*** Gentes igitur omni penitus gratia caruerunt. 2° Quænam enim fuerit istarum gentium conditio declarat idem Apostolus ad Ephesios scribens cap. II, 12: ***Eratis illo in tempore sine Christo .... promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.*** 3° Tantum vero abest, quod Deus velit omnes gentes ad fidem vocare, ut Paulus et Barnabas, prout legitur Act. XVI, 6, vetiti fuerint ***a Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia.*** Ergo.

439. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Dimisit Deus gentes ingredi vias suas, ac illa ignorantiæ tempora despexit, non eis tribuendo immediate gratiam fidei, prout tribuerat Judæis, *conc.* omnem absolute gratiam denegando, qua potuissent ad fidem ac salutem pervenire, *neg.* In utroque enim loco testatur Apostolus, non sine testimonio Deum se reliquisse, quo gentes potuissent ipsum quærere et invenire, quod sine gratia saltem sufficienti fieri nequit.

440. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Respectu Judæorum in quorum comparatione Apostolus Ephesios olim gentiles alloquitur, *conc.* in se et absolute, *neg.* ut patet ex contextu; dicit enim eos alienatos fuisse a conversatione Israël, et hospites testamentorum.

441. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Id est, dilata est in aliud tempus prædicatio Evangelii in Asia, *conc.* negata est in perpetuum, *neg.* Non multo enim post iidem Apostoli Evangelium ibidem annunciarunt, ut referunt ipsa Acta Apostolica. Interim non omni gratia destituti Asiatici fuerunt, ut ex dictis colligitur.

442. II. ***Obj.*** Fides ex Concilio Trid. sess. VI, cap. VIII, ***est initium et radix omnis justificationis.*** Fides igitur in

tatis non potest fieri sine habitualis gratiæ dono, quod sit principium operis meritorii; alio modo potest intelligi *præparatio voluntatis humanæ ad consequendum ipsum gratiæ habitualis donum,* ad hoc autem, quod præparet se homo ad susceptionem hujus doni, non oportet præsupponere aliquod aliud donum habituale in anima; quia sic procederetur in infinitum; sed oportet præsupponi aliquod auxilium gratuitum Dei interius animam moventis, sive inspirantis bonum propositum. His enim duobus modis indigemus auxilio Dei." Hæc interpretatio communis fere est pluribus antiquis Scholasticis illius ætatis. Cf. apud Du Plessis d'Argentré, op. cit. *De multiplici genere divinæ gratiæ*, etc. Imo addo, hoc effatum quod vix in terminis non habetur penes Isidorum Pelus. lib. 5, ep. 459, Scholasticos juxta sensum a nobis expositum hausisse ex antiquis Patribus, ut ostendit Cl. Isaacus Habert, op. cit. *theol. græc. Patrum*, lib. I, cap. 24, §§. præsertim 3 et 4.

Christum est prima gratia; quod plane cohæret cum doctrina S. Augustini, qui lib. *De prædest. Sanctorum*, cap. VII, loquens de fide 2° ait: *Ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus juste vivitur;* et lib. *De grat. et lib. arb.* cap. XIII: *Gratia*, inquit, *per fidem Jesu Christi eorum tantummodo est, quorum est ipsa fides;* et *Tract.* III, *in Joan.* n. 8, sciscitatur: *Quam gratiam primo accepimus? Fidem*, respondet; *quia*, ut ibidem subdit n. 9, *ipsa fides gratia est;* quam doctrinam iterum inculcans S. Doctor in lib. *De gestis Pelagii*, cap. XIV, n. 34: *Ipsa* (fides), scribit, *initium est, unde bona opera incipiunt.* Constat proinde fidem omnium gratiarum primam omnino esse, cum vero eadem fide careant infideles negativi, plane consequitur nullam ipsis gratiam tribui.

443. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Fides est prima gratia proxime influens in dispositiones ad justificationem, *conc.* est prima gratia, quæ infidelibus conferatur, *neg.* Multi enim vocantur ad fidem per gratias remote sufficientes, quibus si bene utantur, Deus gratuito et ex sua liberalitate, ut diximus, eis tribuit fidei donum, ut ex facto Cornelii patet, aliisque passim.

444. *Ad* 2m, *Dist.* Est prima gratia Salvatoris, proxime disponens ad justificationem, *conc.* simpliciter et absolute, *neg.* ut contextus ipse ostendit; disserit enim S. Doctor de operibus salutaribus ad quæ requiritur gratia supernaturalis ac proprie dicta. Atque ita responsio extenditur ad reliquos textus, qui eundem sensum præ se ferunt, nec aliud evincunt, nisi vocationem ad fidem esse primam gratiam supernaturalem proprie dictam, quæ proxime disponit ad justificationem per opera salutaria.

445. III. *Obj.* Si gratiæ saltem remote sufficientes ad salutem darentur infidelibus omnibus etiam negativis, quibus ipsi instructi per mandatorum observantiam possent pervenire ad fidem, plura consequerentur absurda non minus a S. Augustini, quam a totius Ecclesiæ doctrina prorsus aliena. Ac 1° sequeretur opera naturaliter honesta homines disponere ad fidem; 2° vocationem ad fidem non amplius esse gratuitam, sed dari juxta merita naturalia; 3° gratiam esse omnibus communem, 4° qui sunt totidem errores Pelagianorum et Semipelagianorum; atque ut postremo huic errori insistamus, 5° præterquam quod gratia communis omnibus non esset amplius gratia; et 6° quemadmodum loquitur S. Thomas: *Si* (gratia) *omnibus datur non videtur aliud esse quam aliquod naturale donum; nam in nullo inveniuntur omnes homines convenire nisi in aliquo naturali* [1]). 7° S. Augustinus ex-

1) Quæst. 24, *De verit.* art. 15.

presse pronunciat de gratia: *Scimus non omnibus hominibus dari* [1]); et S. Prosper fidenter lacessit Semipelagianos in *Carmine de ingratis*, cap. XI, v. 273 et seqq.:

. . . . Dic, unde probes quod gratia Christi
Nullum omnino hominem de cunctis, qui generantur,
Prætereat, cui non regnum vitamque beatam
Impertire velit [2])?

Ergo.

446. ***Resp. Neg. ant. Ad primam prob. Dist.*** Sequeretur ejusmodi opera disponere homines ad fidem negative, *conc.* positive, *neg.* ut patet ex iis, quæ disseruimus agendo de gratiæ necessitate et gratuitate; fidelis enim mandatorum observantia, quæ per auxilium divinæ gratiæ obtinetur, removet tantum obstacula ad ulteriora et uberiora auxilia excipienda [3]), ac minus indignos homines efficit divina et gratuita vocatione. Si sermo vero sit de iis, qui in Deum creatorem et remuneratorem credunt, dici posset hos non omni penitus fide destitui supernaturali, quamvis ea sit adhuc imperfecta, et quodammodo inchoata per supernaturale aliquod lumen ipsis a Deo inditum, cujusmodi fuit in Cornelio, de quo scribit S. Augustinus quod: *Non sine aliqua fide donabat et orabat* [4]), et qua per gradus usque ad perfectam perveniri potest mediante cooperatione ad ulteriores gratias: *Fiunt ergo*, inquit idem S. Doctor, *inchoationes quædam conceptionibus similes; non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam* [5]).

447. *Ad* 2^m^, *Neg.* juxta modo dicta, his enim dispositionibus non obstantibus, posset Deus vocationis gratiam non concedere.

448. *Ad* 3^m^, *Dist.* Qualem adstruimus, *conc.* gratiam supernaturalem proprie dictam tum ratione sui, tum ratione finis, nempe fidei, *neg. Non enim omnium est fides* [6]) inquit Apostolus.

449. *Ad* 4^m^, *Neg.* Siquidem error Pelagianorum in eo erat, quod inficiarentur gratiæ necessitatem, cum sine illa, ex istorum systemate homines propriis viribus possent totam legem servare, tum gratiam promereri. Error vero Semipelagianorum versabatur pariter circa gratuitatem gratiæ, cui aliud adnectebant veluti corollarium, gratiam nempe æquali ratione omnibus propositam esse, neque expectare ad sese communicandam, nisi prævium liberæ voluntatis motum, ut suo

1) *Epist.* CCXVII, *ad Vital.* n. 16.
2) Opp. S. Prosperi, edit. D. Joan. Salinas. Romæ 1732.
3) S. Th. vocat *Removens prohibens.*
4) Lib. *De prædest. Sanct.* cap. 7.
5) *Lib.* I, *ad Simplic.* quæst. II, n. 2, in hoc ipso numero scribit: „Incipit homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa admonitione motus ad fidem."
6) II Thes. III, 2: *Οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις.*

loco exposuimus. Nihil porro commune habet cum his erroribus doctrina catholica, quæ tradit ex sola Dei libertate dari hominibus infidelibus gratias sufficientes, quibus sanetur infirmitas per peccatum originale contracta ad legem servandam.

450. *Ad* 5m, *Neg.* Ut enim aliquid gratia dicatur et sit, satis est ut non sit debitum; jam vero Deus ex sola misericordia sua ac intuitu meritorum Christi gratiam confert. Sane creatio omnibus rebus existentibus communis est, numquid propterea non erit amplius gratuita? Nonne gratia omnibus Angelis communis fuit, fatentibus Jansenianis, et communis fuisset omnibus hominibus, si Adam non peccasset?

451. *Ad* 6m, *Dist.* Et loquitur S. Thomas de gratia sanctificante in præsenti statu, *conc.* loquitur de gratia actuali, *neg.* Quid enim senserit de istius distributione, patet tum ex iis, quæ, paulo ante ex ipso retulimus; tum ex iis, quæ lib. III, *Cont. gentes*, cap. CLIX, scribit: *Deus quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare; vult enim omnes homines salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire . . . sed illi soli gratia privantur, qui in se ipsis gratiæ impedimentum præstant: sicut sole mundum illuminante, in culpam imputatur ei qui oculos claudit, si ex hoc aliquod malum sequatur: licet videre non possit, nisi lumine solis præveniente.*

452. *Ad* 7m, *Dist.* Et S. Augustinus, S. Prosper aliique, quorum similia testimonia adduci possent, negant gratiam fidei omnibus dari, præsertim ad sensum Semipelagianorum adversus quos agebant, *conc.* in sensu catholico a nobis exposito, *neg.* Gratia actualis fidei perfectæ et justificationis profecto non omnibus datur, et hoc sensu recte illi Patres id inficiati sunt adversus Semipelagianos, contendentes hanc pariter omnibus dari præsertim si per conatus, per desiderium, per naturalem humanam voluntatem, aut merita naturalia sibi comparata propria virtute eam promeruerint. Mentem Semipelagianorum exponit idem S. Prosper *Carm.* cit. cap. I, vers. 29 et seqq.

> NULLUM *autem* EX CUNCTIS *exortem muneris hujus,*
> *Judicio genitum esse Dei; sed* QUEMQUE MERERI
> LIBERTATE SUA, *ut capiat promissa vocantis,*
> *Quæ sint aversis indebita*, DEBITA RECTIS.

Nos vero adstruimus nemini deesse gratiam sufficientem ad servanda divina mandata.

453. IV. *Obj.* 1° Si infidelibus tribuerentur gratiæ sufficientes ad servandam legem naturalem, possent in illo statu diligere Deum super omnia, quod tamen dici nequit, alioquin possent justificari et salvari sine fide in Christum. 2° Præterea si infideles iisdem gratiis bene utentes possent ad fidem pervenire, nulla amplius in ipsis daretur ignorantia invincibilis et inculpabilis mysteriorum fidei: atqui hæc propositio in Bajo da-

mnata est. Veram porro fore hanc Baji propositionem in hypothesi, quod omnibus darentur gratiæ sufficientes, ita conficitur: Illud saltem indirecte vincibile et culpabile censendum est, quod est voluntarium in causa: atqui illa mysteriorum fidei ignorantia esset voluntaria in causa, ob voluntariam nempe legis naturalis transgressionem. 3° Quanquam ex facto ipso ejusmodi hypothesis destruitur; si enim gratia fidei iis concederetur, qui gratiis saltem remote sufficientibus bene obsequerentur, debuisset profecto dari Tyriis et Sidoniis, qui credituri fuissent in Christum, visis ejus miraculis quæ patravit apud Corozaitas et Bethzaiditas, quin tamen iis data fuerit. Patet proinde, nullam infidelibus gratiam conferri, quæ non nisi noxia ipsis foret; imputarentur enim ad culpam propter hanc gratiam eorum transgressiones legis naturalis, quæ sine illa, utpote involuntariæ seu necessario factæ, non imputarentur, saltem in doctrina Catholicorum. Ergo.

454. ***Resp. ad*** 1m, ***Neg. min.*** nempe dici non posse cum hujusmodi gratiis, infideles Deum diligere super omnia, cum nihil obstet. Nec tamen inde inferri potest eos justificari, cum ejusmodi amor non esset nisi naturalis ordinis, sine fide autem, ac propterea sine actu supernaturali nemo potest justificationem adipisci, cujus illa radix, initium et fundamentum est [1]).

455. ***Ad*** 2m, ***Neg. Ad prob. Neg.*** iterum. Ad hoc enim, ut aliquid voluntarium in causa censeri debeat, duo requiruntur, tum nempe ut effectus ex ea necessario profluat, tum ut, saltem in confuso, ut præfertur, idem effectus secuturus prævideatur. Cum autem infideles nullam neque levem notitiam aut suspicionem habeant mysteriorum fidei, nulla ratione dum naturalem legem transgrediuntur illorum ignorantiam aut volunt aut intendunt. Falso præterea, qui hæc opponunt, pro certo sumunt, his operibus deberi gratiam fidei. Hoc porro sublato fundamento, corruit difficultas.

456. ***Ad*** 3m, ***Neg. Ad prob. Dist.*** Tyriis et Sydoniis collata gratia fidei fuisset, si hæc pro meritis vel ex præviso bono ipsius usu conferretur, *conc.* si gratuito ac independenter ab

1) Nonnulli theologi contendunt in infideiibus negativis ad hoc, ut actum supernaturalem cum gratia eliciant, sufficere fidem implicitam in Christum. Quo referunt verba Apostoli, Hebr. XI, 6: *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Hanc sententiam tenuerunt Scotus, Soto, Suarez, aliique non pauci. Card. Gotti in *Theol. scholastico - dogmatica*, tom. x, seu tom. I, in 2a 2æ, S. Thomæ *Tract. De fide*, quæst. II, dub. IV, §. I, de hac sententia scribit: „Sententia negans, fidem explicitam Christi et Trinitatis esse ita necessariam, ut sine ea nemo justificari, aut salvari queat, *valde probabilis est.* Eam enim videtur docere S. Thomas tum hac 2a 2æ, q. 10, art. 4, ad 3m, tum p. 3, q. 69, art. 4, ad 2m, ubi de Cornelio Centurione ait: „Ante baptismum Cornelius et alii similes consequuntur gratiam, et virtutes per fidem Christi et desiderium baptismi *implicite* vel explicite.” Cardinalis tamen adhæret sententiæ affirmanti tanquam *probabiliori* et *tutiori.*

ejusmodi prævisione, *neg.* Deus enim dominus est donorum suorum, nec quidpiam alicui debet.

457. *Ad* 4^m, *Neg.* Ut ex dictis constat. Negamus præterea ejusmodi gratias, quæ conferuntur infidelibus negativis ad mandatorum observantiam, ipsis noxias fore. Cum enim facultatem expeditam tribuant ad præcepta implenda, si infideles iis resistant vel non obsequantur, sibi debent imputare si ea non impleant, maxime quod iis etiam gratiis absentibus legis naturalis transgressiones ipsis imputari deberent ad culpam, cum physica saltem potentia polleant ad eam servandam; necessitas proinde, in qua versarentur sine gratia, non esset nisi moralis, minime vero absoluta.

PROPOSITIO V.

Deus quantum ex se est media sufficientia etiam infantibus decedentibus absque baptismo præparavit, quibus ad salutem pervenire possent.

458. Tota quæstio in eo versatur, utrum Deus quantum ex se est, sufficienter providerit media salutis obtinendæ infantibus, qui ex solo naturali rerum, seu naturæ cursu ex vita excidunt, quin ulla ratione potuerit ipsis baptismi remedium applicari. Alii negant, alii affirmant. Nos istis subscribimus sequentibus rationum momentis ducti.

459. I. Deus sincere vult etiam istorum parvulorum salutem; ergo quantum ex se est debuit ipsis salutis media sufficienter providere, quibus ad eam pervenire possint.

460. II. Christus pro his quoque infantibus mortuus est, et Sanguinem suum fudit ex vero ac sincero desiderio eos salvandi; ergo iis etiam media vere sufficientia, quibus æternam vitam consequi possint, meritus est ac præparavit.

461. Hæc autem nonnullis exemplis confirmari ac declarari possunt. Eadem ratione ac censerentur vere ac sufficienter medicus vel dominus providisse saluti infirmi aut libertati captivi, qui remedium vel summam pecuniariam ad eos per famulum miserint, etsi hic famulus vel subita morte correptus vel alio modo detentus fuerit, vel ex propria oscitantia alio divertens pharmacum aut pecuniam non attulerit; sic Deus censendus est, quantum est ex se, sufficienter istorum infantium saluti prospexisse per baptismi sacramentum, licet administrari illud ipsis minime potuerit ex aliquo impedimento vel a naturali naturæ cursu exorto, vel ex negligentia aut culpa hominum.

DIFFICULTATES.

462. *Obj.* 1° Deus sufficienter iis remedium salutare non providit, si, *ipso nolente*, nullo pacto remedium istud applicari potest; id porro sæpe testatur S. Augustinus, qui præsertim in lib. *De dono persev.* cap. XII. et *Epist. CXCIV*, aperte docet, plerumque parvulo non conferri baptisma *Deo nolente.* 2° Loquens præterea loc. cit. *De dono persev.* de infantibus, quorum aliqui baptizantur, alii vero baptizari non possunt: *Quare*, interrogat, *illos potius*, *quam illos liberat?* Respondet autem: *O homo, quis es qui respondeas Deo? Inscrutabilia sunt judicia Dei.* Pro certo igitur sumit, ex sola Dei voluntate fieri, ut alius baptizetur, alius vero baptizari nequiverit; non igitur ex naturæ cursu aut alia causa id repeti debet. 3° Sane qui eum naturæ ordinem instituit, in quo prævidit futurum, ut infans prius moriatur, quam ei baptisma administrari possit, non censetur istius saluti sufficienter prospexisse: *Insanum omnino, et contra rationem est*, dicere, *voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri*, ut recte arguebat adversus Semipelagianos S. Prosper [1]). Ex Dei autem voluntate hic naturæ ordo constitutus est, et cum tali prævisione. 4° Accedit, quod omnis provisor teneatur malum avertere ab eo, cui providet, ut vere dici possit sufficienter ejus bono prospicere. Cum igitur Deus ab infantibus ejusmodi impedimentum non averterit, evidens est, remedium salutare iis minime providisse. Ergo.

463. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Si administrari non possit baptisma Deo nolente *positive*, *conc.* Deo nolente *negative* seu permissive, ut ajunt, *Subd.* Antecedenter ad prævisionem causarum impedientium, *conc.* consequenter tantum, *neg.* Voluntas enim Dei antecedens salvandi homines semper conditionata est, dummodo nempe nihil obstet vel ex mala hominis voluntate, si sermo sit de adultis; vel ex generali naturæ cursu, si sermo sit de infantibus. *Non est ex defectu divinæ misericordiæ*, inquit S. Thomas, *quod in maternis uteris existentibus remedium non exhibetur, sed quia non sunt capaces illius remedii .... Quia non possunt subjici operationi ministrorum Ecclesiæ* [2]). Nec alio sensu intelligi debet S. Augustinus, qui pluries ostendit adversus Julianum, etiam pro his infantibus Christum mortuum esse [3]).

1) In *Resp. ad* VI *Object. Vincentian.* In App. ad tom. X, opp. S. Aug.

2) In IV, *Sent.* dist. VI, q. I, art. I, ad 1.

3) Sic lib. 6, *Cont. Jul.* cap. 4. Cum Julianus negaret parvulos mortuos esse per peccatum, S. Augustinus ostendit illos reipsa per peccatum mortuos esse, *quia Christus mortuus est pro illis* perinde ac pro cæteris, ait enim: „Si abs te quæram: si non sunt inter peccatores, quomodo pro eis *(parvulis)* mor-

464. *Ad* 2m, *Dist.* Interrogat Augustinus, quare unus infans præ altero in talibus adjunctis constituatur ut baptizari possit, alter vero non possit, seu comparative, *conc.* absolute, *neg.* Talem vero esse mentem S. Augustini ostendunt quæ ipsemet scribit *Epist.* CXCIV, n. 32 et seqq. in qua quærit: *Cur providentia Dei non consulit omnibus parvulis filiorum suorum, et nonnullis consulit filiis impiorum;* et exclamandum docet cum Apostolo: *O altitudo!* Quandoquidem ab inscrutabilibus Dei judiciis pendet, cur alter in ea rerum dispositione collocetur, in qua vivat et sanctum lavacrum percipiat, alter vero non item.

465. *Ad* 3m, *Dist.* Si ille, qui talem naturæ ordinem instituit, directe et in eum finem eum instituisset, ut non possit applicari remedium salutis ejusmodi infanti, *conc.* si hunc finem non intendat, *neg.* Natura enim in præsenti casu est subjectum gratiæ, cui scilicet gratia supervenit, quæ proinde per accidens omnibus vicissitudinibus subjacet, cui subjacet ipsa natura, quam gratia, ut ita loquar, complet et informat. Cum propterea Deus prius sit auctor naturæ, quam gratiæ (logice saltem, seu ratione et ordine), hinc voluit hanc naturæ vicissitudines sequi, quas ut provisor universalis nullo modo impedire aut evertere tenetur, etsi aliquis per accidens pereat.

466. Constat itaque S. Prosperi effatum accipiendum esse cum cætera paria sunt, minime vero cum agitur de collisione duorum ordinum, quorum alter ab altero pendet, eique subordinatus est, nec est nisi conditionatus.

467. *Ad* 4m, *Dist.* Si sermo sit de provisore particulari, *conc.* si de universali, *neg.* Etenim *provisor universalis*, ut bene animadvertit S. Thomas, *permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius. Unde corruptiones et defectus in rebus naturalibus dicuntur esse contra naturam particularem; sed tamen sunt de intentione naturæ universalis, in quantum defectus unius cedit in bonum alterius, vel etiam totius universi* [1]).

tuus est, qui pro peccatoribus mortuus est?" Eadem habet S. Doctor lib. 2, *Op. imperf.* cap. 134, et alibi passim. Cf. Tricassin. *De necessaria ad salutem gratia*, sect. 5.

1) Part. I, q. 22, art. 2, ad 2m. Cf. Suarez, *In part.* III, S. Th. tom. III, q. 69, art. 7, disp. XXVII, sect. 3, circa finem.

Cf. præterea quæ de hoc ipso argumento scripsimus in Tract. *De Deo,* n. 534 et seqq.

TRACTATUS

DE GRATIA.

PARS SECUNDA.

DE GRATIA SANCTIFICANTE.

CAPUT I.

PRAELIMINARE.

468. GRATIA sanctificans, quæ et habitualis nuncupari solet, vulgo definitur: *Supernaturale Dei donum permanenter inhærens animæ, quo homo immediate et formaliter sanctus redditur, justus, Deo gratus, filius Dei adoptivus, capax eliciendi opera meritoria vitæ æternæ, ejusdemque hæres.*

469. Ex hac definitione totum catholicæ doctrinæ systema colligitur circa hujus gratiæ naturam ejusque effectus; ac 1° eam esse animæ nostræ intrinsecam, seu ei intime inhærentem; 2° illam esse, quæ animam a sordibus abluit, ac divino quodam decore fulgentem efficit; 3° inseparabilem propterea esse hanc sanctificantem gratiam a justificatione, quæ ab illa pendet, cum uno eodemque actu homo peccator justus sanctusque efficiatur; 4° eam donum Dei esse, ad quod homo actuali Dei auxilio præventus se quidem disponere, nunquam tamen illud proprie mereri potest, neque fide neque aliis operibus, cum a Deo gratis communicetur, præviis tamen necessariis dispositionibus in iis, qui ad eas sunt idonei ita ut in hoc dono recipiendo activus simul et passivus homo sit; 5° non ea tamen ratione inhærentem esse ejusmodi gratiam homini, ut ipse eam amittere amplius non possit; sed sicut libere per gratiam actualem se disposuit ad eam recipiendam, ita libere rursum eandem per peccatum amittere potest; 6° quod consequens est, cum nunquam sciat homo certitudine fidei, num omnes dispositiones attulerit, quæ ad formalem sanctitatem seu justificationem adipiscendam prærequiruntur, patet neminem credere posse, multo minus debere fide divina se gratiam justificantem esse consecutum; 7° pariter colligitur, quod si reipsa quispiam justificatus sit per ejusmodi donum ac sanctificatus, nihil in eo esse, quod Deo displiceat; cum peccatum, quod separat a Dei amicitia sit prorsus ab eo depulsum, neque ei amplius

noceat concupiscentia quæ justo relinquitur ad agonem, qui dum pro viribus ei resistit, meritorum fit ipsi uberrima seges, suppeditando jugem humilitatis ac vigilantiæ materiem. 8° Demum infertur, opera meritoria esse fructum gratiæ sanctificantis, quæ per hæc ipsa opera augeri potest; et si quis in ea perseveret usque in finem, hæredem fieri vitæ æternæ cujus gloria major aut minor erit pro meritis quæ sibi quispiam comparaverit.

470. Talis est doctrina catholica circa gratiam sanctificantem, justificationem ac meritum, quam Tridentina Synodus totidem canonibus definivit, quos inferius dabimus. Interea, ut pateat nexus hujus doctrinæ cum reliquis veritatibus et cum toto systemate, animadvertendum est catholicam hanc gratiæ sanctificantis doctrinam profluere et necessario conjungi cum Ecclesiæ doctrina circa statum primi hominis ejusque lapsum.

471. Etenim cum gratia originalis, prout toties inculcavimus, gratuitum donum fuerit, quo Deus in primo parente naturam humanam cumulavit, eique addidit, spectari debet ea gratia velut *accidentalis* respectu ejusdem naturæ. Hinc tali gratia per peccatum amissa, humana natura expoliata pariter fuit omnibus donis gratuitis, quæ gratiam seu justitiam originalem comitabantur. Attamen hæc ipsa natura etiam post lapsum ob amissionem hujus doni accidentalis, cujusmodi justitiam originalem esse diximus, nihil amisit de suis essentialibus. Cum igitur intelligendi ac libere eligendi facultates ad naturæ humanæ essentiam spectent, patet hasce facultates activitate ipsis propria pollere, quamvis attenuatæ et infirmæ evaserint post lapsum, relate ad integritatem primævæ conditionis a Deo elevatæ ac tot donis auctæ. Reparata propterea per Christum humana natura, atque in pristinam dignitatem restituta, per gratias medicinales valida efficitur ad vincendam concupiscentiam obluctantem, atque ad præcepta servanda; per gratias præterea supernaturales illuminatur intellectus et excitatur hominis voluntas ad detestanda peccata, atque ad se disponendum ad justificationem et gratiam sanctificantem adipiscendam. Posita autem ultima seu proxima dispositione, Deus gratiam sanctificantem in animam infundit, qua prorsus ab ea omne peccatum expellitur et destruitur, fitque propterea homo Deo gratus et amicus ac jus acquirit ad æternam beatitudinem ob adoptionem quam recipit in filium Dei. Exinde homo gratia adjutus elicit opera meritoria, aliaque præstat superius commemorata. Talis est nexus harum veritatum in doctrina catholica.

472. Longe diversum imo vero contrarium est systema Novatorum sæc. XVI. Nam ipsi, uti sæpius pariter exposuimus, ex falso principio, quod gratia sive justitia originalis fuerit pars

essentialis humanæ naturæ ex lapsu hominis paradisiaci, intulerunt ipsam humanam naturam fuisse *essentialiter* ac *substantialiter* labefactatam atque corruptam. Peccatum originale in horum doctrina est *qualitas positiva*, imo *substantia* quædam *mala*, quæ homine lapso necessario inhæret [1]). Per hoc peccatum intelligentia et voluntas, etiam prout facultates naturales sunt, omnem suam activitatem amiserunt, nec inserviunt nisi ad peccandum [2]) Peccata actualia non sunt nisi totidem manifestationes peccati originalis perpetuo subsistentis [3]). Impossibile proinde est in hoc systemate hominem posse se disponere ad justificationem, quam Novatores sejungunt a gratia sanctificante; seu a sanctificatione [4]); cum juxta ipsos non justificatio a sanctificatione, sed sanctitas a justificatione pendeat. Impossibilia sunt in ejusmodi systemate præterea opera bona ante justificationem, quæ formaliter ex fide producitur, independenter a quavis hominis cooperatione. Hæc porro justificatio imo et sanctitas tota exterior est in horum hypothesi, et tota consistit in remissione seu absolutione pœnæ peccatis debitæ, prout contingit in justificatione forensi, culpa autem sive originalis sive actualis remanet etiam post baptismum et justificationem. Etenim si peccatum originale constituit partem *essen-*

1) Lutherus in *Ps.* L: „Lutum illud, *inquit*, ex quo vasculum hoc fingi cœpit, damnabile est . . . fœtus in utero, antequam nascimur et homines esse incipimus, peccatum est." Sic etiam Melanch. *Loc. theol.* pag. 19: „Sicut in igne est genuina vis, qua sursum fertur, sicut in magnete est genuina vis, qua ad se ferrum trahit; ita est in homine nativa vis ad peccandum." Ex Luthero paradoxum suum hausit Matthias Flaccius Illyricus, quod peccatum originale sit *Substantia*. Cf. Bellarm. lib. 5, *De statu peccati*, cap. I et cap. 15. Cf. etiam Mœhler *Symbolique*, tom. I, pag. 56 et seqq.

2) *Solid. declar.* 1, §. 10, pag. 614: „Præterea affirmatur: quod peccatum originale in humana natura non tantummodo sit talis, qualem diximus, horribilis defectus *omnium bonarum virium* in rebus spiritualibus ad Deum pertinentibus: sed quod etiam in locum imaginis Dei amissæ successerit intima, pessima, profundissima (instar cujusdam abyssi) inscrutabilis et ineffabilis corruptio *totius naturæ et omnium virium*, in primis vero superiorum et principalium animæ facultatum, quæ infixa sit penitus intellectui, cordi, et voluntati hominis. Itaque jam post lapsum homo hæreditario a parentibus accipit congenitam pravam vim, immunditiem cordis, pravas concupiscentias, et pravas inclinationes." Hinc passim primi Novatores adversus *συνέργειαν synergismum* seu *cooperationem* insurrexerunt, eumque penitus rejecerunt, ut *ἀδυναμίαν* seu absolutam *impotentiam* statuerent. Postea vero aliquantulum ab hac doctrina deflexerunt. Ita Wegscheider, §. 149, in not.

3) Melanch. *Loc. theol.* pag. 19.: „Scriptura, *inquit*, non vocat hoc originale, illud actuale peccatum: est enim et originale peccatum plane *actualis quædam prava cupiditas*." Cf. Mœhler *Symbol.* tom. I, pag. 62, ubi scribit: „Après cela, nous devons comprendre le dogme selon lequel tous les péchés délibérés, c'est-à-dire, tous les péchés actuels ne sont qu'autant de manifestations, de formes particulières du péché originel; que les branches, les fleurs, et les fruits de cet arbre mauvais." Atque in nota 3): *Luther dit*, (*Luth. Werk.* Wittemb. 1551, part. II, pag. 335): „On peut fort bien l'appeler un péché-père (*Erzsünde*); car il n'est point un péché que l'on commette comme les autres: mais il est le péché *unique* qui fait et produit tout péché, et tous les autres ne sont rien que les fruits de ce péché-père.

4) Cf Mœhler, op. cit. pag. 104 et seqq. qui plura tum antiqua tum recentia documenta affert hujus Novatorum doctrinæ.

tialem ipsius naturæ corruptæ, si peccata actualia non sunt nisi manifestationes peccati originalis, evidens est nec illud nec ista tolli posse per justificationem aut gratiam sanctificantem, quæ juxta Novatores exterior est, et solum efficit ut Deus has culpas non consideret, perinde ac si tectæ essent oculis suis, quas propterea non imputat. Hæc sanctitas et justitia non est hominis justificati *propria*, sed est ipsa sanctitas et justitia formalis Christi ab homine apprehensa, et ea est, quæ bona opera profert tanquam fructus vel signa apprehensæ hujus Dei vel Christi sanctitatis et justitiæ, eodem tempore ac natura humana manifestat per actualia peccata jugem subsistentis peccati originalis existentiam [1]). Ejusmodi est monstrosum systema protestantismi circa justificationem, sanctitatem, opera bona; quod per partes explanabimus in hujus tractatus decursu.

473. Et hæ sunt quæ inter se pugnant doctrinæ, et de quibus viget controversia inter Catholicos et Protestantes. Reliqua libere in scholis agitantur. Disceptant enim theologi catholici inter se: 1° Utrum gratia sanctificans sit qualitas physica vel moralis, creata vel increata, et an sit ipsa Spiritus Sancti persona, quæ substantialiter animæ justi communicetur eamque vivificet [2]). 2° Utrum gratia per modum habitus inhæreat animæ justi vel potius sit ipsa gratia actualis quæ jugiter influat in animam justi eamque fecundam efficiat [3]). 3° Utrum gratia hæc sancti-

1) Suis locis apposita documenta afferemus.

2) Cf. Petav. lib. 8, *De Trinit.* cap. 4 et seqq. quem præiverat Magister Sent. lib. 1, dist. 17.

3) Cf. Joan. Morinum in *Commentario historico de disciplina in administratione Sacr. Pœnitentiæ.* Antwerp. 1682, lib. 8, cap. 2 et seqq. præsertim cap. 7, ubi plurimos et celeberrimos refert Scholasticos, qui affirmant per mille supra centum annos totam habituum infusorum doctrinam in Ecclesia latuisse. Profert præterea Patres, qui ante illud tempus sacramentorum effectum, hominis impii justificationem, fidei operumque nostrorum meritum sine gratiæ habitualis mentione explicarunt, nec commemorarunt nisi actualia auxilia gratiæ, et opera hinc profecta. Ostendit nondum esse definitum, gratiam habitualem ad hos effectus esse necessariam; et nonnullos Doctores etiam nunc istos effectus sine ea explicare. Unius nobis satis sit, ex tot Scholasticis quos Morinus adducit, verba proferre, nempe Barthol. Medinæ Ord. Præd., qui in 1ª 2ᵃᵉ, q. 110, art. 2, de tota doctrina ista sic scribit: „*Secunda conclusio.* Non est certum secundum doctrinam fidei, quod gratia sit habitus infusus in anima inhærens. Nam hoc non colligitur ex Sacris Literis, neque ex traditione ecclesiastica, neque ex definitionibus Conciliorum. Et Concilium Trident. locis supra commemoratis, ut recte admonet doctissimus Pater Soto, lib. 2, *De nat. et grat.* cap. 18, consulto abstinuit a nomine habitus, sed tantum definivit hominem justificari per justitiam diffusam in cordibus nostris, quæ illi inhæreat.” Et paulo post in solutione objectionis: „Illud etiam advertendum, quod illa justitia interior et inhærens, et illa mutatio voluntatis, qua peccator ex pravo fit rectus, potest fieri duobus modis. Uno modo per infusionem alicujus qualitatis supernaturalis in animam: alio modo potest fieri a Deo sine infusione alicujus qualitatis permanentis, sed *per solam actualem motionem* divini auxilii, quod auxilium sua efficacia convertit animum hominis a pravitate ad rectitudinem. Utrum vero Deus efficiat hanc interiorem renovationem per aliquam qualitatem permanentem et infusam, vel potius per solam motionem actualis auxilii divini, Concilium Tridentinum non definit. Non enim illa quæstio pertinebat ad id, quod erat propositum in Concilio.” Cf. etiam Vasquez, *In* 1ª 2ᵃᵉ, dist. 187, cap. 2, totam et longam disput. 203; disp. 210, cap. 8; disp. 196, cap. 3,

ficans a virtute charitatis realiter distinguatur, nec ne. 4° Utrum præter virtutes theologicas infundantur præterea una cum gratia sanctificante etiam virtutum moralium habitus, qui in facilitate quadam et propensione ad recte operandum consistunt [1]). Hoc verisimilius esse censuit Concilium Viennense, ut patet ex Clementina, *De summa Trin.* ubi legitur: *Opinionem, quæ dicit, tam parvulis, quam adultis conferri in baptismo gratiam informantem, et virtutes, tanquam probabiliorem, et dictis Sanctorum et Doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam* [2]). 5° Utrum dispositiones, quæ in adultis ad gratiam sanctificantem assequendam requiruntur, veram meriti saltem *de congruo* rationem habeant, eoque nomine designari possint, nec ne. 6° Utrum ad actum salutarem *constituendum* et eliciendum præter gratiam sanctificantem, etiam in facilioribus opus sit gratia actuali, ut supernaturalis dici possit.

474. Has vero aliasque non paucas quæstiones, si primam excipias, de qua quid nobis verisimilius videatur aperiemus, utpote minus necessarias prætermittimus, ut dogmatibus catholicis tuendis insistamus. Cum proinde ex dictis gratia sanctificans illa sit, qua homo justificatur, et capax efficitur eliciendi opera meritoria vitæ æternæ, prius hic de justificatione agemus, acturi in tertia hujus tractatus parte de merito.

n. 11 et seqq. n. 15; disp. 211, cap. 3, n. 17; disp. 218, cap. 3, n. 15; disp. 219, cap. 1, n. 3, 4. *In tert. part.* art. 2, dub. 3, n. 17.

Hæc adnotare volui ne minus periti in rebus theologicis decipiantur permiscentes cum articulis fidei quæstiones mere scholasticas, atque ita traducant tanquam hæreticam aut erroneam eorum doctrinam, qui nullam agnoscunt distinctionem inter gratiam habitualem et actualem. Quod sane de fide non est. Cæterum cum doctrina, quæ ponit distinctionem inter utramque gratiam, communis sit ac ab omnibus nunc recepta, nos ab ea non discedimus; imo certa nobis videtur ac magis conformis Scripturis et sensui Ecclesiæ ut postea ostendemus. Cf. Suarez, lib. 6, *De essentia gratiæ seu justitiæ habitualis*, capp. 8 et 9. Quamvis ipse ulterius progredi videatur, dum censet de fide esse infundi habitus virtutum theologicarum per baptismum, et verba Concilii Viennensis exponit de habitibus virtutum moralium. Cæterum et ipse Bellarminus, lib. 2, *De justif.* cap. 15, utrum justitia inhærens, per quam formaliter justi sumus, sit justitia habitualis, an actualis, an utraque, inter disputationes catholicorum theologorum recenset.

1) Cf. Suarez, loc. cit.

2) Cf. *Act. Concil.* Harduin. tom. VII, col. 1359. Placet integrum decretum referre, ut melius pateat Concilii mens. Exposita doctrina de necessitate baptismi ad salutem, ita pergit: „Verum quantum ad effectum *(baptismi)*, cum theologi varias opiniones habeant; videlicet dicentibus quibusdam, parvulis culpam remitti, sed *gratiam non conferri;* aliis e contra asserentibus, quod et culpa eisdem in baptismo remittitur, et virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore, quoad usum: nos attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quæ per baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis, *opinionem secundam*, quæ dicit, etc." Ex quibus patet minus conformem videri menti Concilii interpretationem modo allatam a Suarezio.

CAPUT II.

DE JUSTIFICATIONE IMPII.

475. Quæcumque ad impii justificationem spectant, revocari possunt vel ad ejusdem justificationis naturam, vel ad dispositiones quæ ad eam adipiscendam requiruntur, vel demum ad ejus proprietates. Per partes rem totam expendemus.

ARTICULUS I.

De justificationis essentia seu natura.

476. Justificatio, quæ a *justitia*, seu *justum faciendo* dicitur, si nomen spectes, quatuor modis in Scripturis usurpatur; interdum enim pro lege sumitur, ut Ps. CXVIII, passim legitur: *Justificationes tuas custodiam; Doce me facere justificationes tuas;* interdum vero pro acquisitione justitiæ, ut I Cor. VI, 11: *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis;* aliquando pro incremento justitiæ, ut Apocal. XXII, 11: *Qui justus est, justificetur adhuc.* Demum pro declaratione externa justitiæ modo forensi, cum judex ex. gr. quempiam justum declarat ac insontem illius criminis, de quo accusatus fuerat, quo sensu Prov. XVII, 15, dicitur: *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum* 1).

477. Jam vero Lutherus et Calvinus cum suis asseclis contendunt, hunc postremum tantum sensum hujus vocis esse, cum sermo est in Scripturis de justificatione peccatoris, juxta eorum systema nuper expositum; ex quo inferunt 1° per justificationem vere peccata non remitti, sed tantum non imputari; 2° nullam fieri in justificatione interiorem renovationem per gratiam animæ inhærentem, sed solam externam imputationem justitiæ Christi, vel etiam, ut autumavit Osiander, per inhabitationem in nobis essentialis justitiæ Dei, qua nempe Deus essentialiter justus est 2). Alii autem alia ratione eandem doctrinam exponunt, verum in eo omnes conveniunt, quod velint justitiam seu causam formalem justificationis esse nobis extrinsecam, non autem animæ inhærentem, qua homo vere intrinsece justus sit 3).

1) Cf. Bellarm., lib. 1, *De justificat.* cap. 1.

2) Osiander in sua *Harmonia Evangelica* autumavit gratiam sanctificantem esse *substantiam*, quia, inquit, gratia nil aliud est, quam justitia et sanctitas ipsius Dei constituens hominem justum et sanctum: sicut lux solaris nihil est aliud, quam præsentia solis super totum hemisphærium. Cf. Gotti, tom. III. in 1ª 2æ, q. 3, dub. 2.

3) Cf. Bellarm., lib. 2. *De justif.* cap. 1.

478. In sententia Catholicorum justificatio definitur: *Translatio ab eo statu in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam, Jesum Christum, Salvatorem nostrum.* Ex qua definitione, quæ est ipsius Concilii Tridentini [1]), patet justificationem in sensu catholico consistere in interiori animi renovatione per inhærentem ipsi gratiam ob Christi Salvatoris nostri merita. Exponens propterea Concilium causam formalem nostræ justificationis pergit: *Unica formalis causa est justitia Dei; non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ; et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus* [2]); et iterum paulo post: *Id*, inquit, *in hac impii justificatione fit, dum ejusdem* (Christi) *sanctissimæ passionis merito, per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur, atque ipsis inhæret. Unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum, hæc simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et charitatem* [3]). Quibus verbis tum vera doctrina de justitia intrinseca et inhærente adstruitur, tum rejicitur error fundamentalis adversariorum de justitia extrinseca; ex quo cæteri errores dimanant, de ipsa formali justitia Dei in nobis habitante, aut de justitia Christi nobis imputata, aut de sola remissione peccatorum quoad pœnam modo forensi, aliique ejusmodi [4]).

479. Cum igitur totius quæstionis nodus in eo sit, quod, juxta hæreticos, maneat culpa originalis in homine ejusque propagine, colluvies scilicet peccatorum actualium quæ sunt ejus manifestatio, et quorum pœna tantum remittitur ac culpa tegitur, ex quo sequitur justitiam seu causam formalem justificationis esse extrinsecam; juxta Catholicos vero quod tum peccatum originale, tum peccata actualia, quæ ex libera hominis voluntate unice prodeunt, vere dimittantur non solum quoad pœnam, verum etiam quoad culpam per interiorem hominis renovationem, quam efficit gratia sanctificans homini infusa; plane consequitur duo a nobis esse præstanda. Ostendendum scilicet in primis est peccata vere remitti, deinde gratiam qua justificamur intrinsecam prorsus ac nobis inhærentem esse. Sit igitur

PROPOSITIO I.

In justificatione impii peccata vere remittuntur, ac prorsus delentur.

480. De fide est, can. V, sess. VI, Conc. Tridentini his verbis sancita: *Si quis per Jesu Christi gratiam, quæ in bapti-*

1) Sess. VI, cap. 4.
2) Ibid. cap. 7.
3) Ibid.
4) Cf. Bellarm., *De justif.* lib. 2, cap. 2.

smate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari; anath. sit. Quod vero hic dicitur de peccato originali, id ipsum dicendum de peccatis actualibus, cum eadem sit ratio: solum vero memorat Tridentina Synodus peccatum originale ad mentem Novatorum.

481. Sic autem veritas propositionis ex Scripturis ostenditur: Scriptura docet, Deum ita peccata remittere, ut ea tollantur, auferantur, deleantur, et homines ab iis prorsus mundentur; atque ea ratione tolli, auferri, deleri, hominesque a peccatis mundari, ut non amplius ea remaneant, et justificati dicantur abluti, mundi, purgati, ac veluti ipsa lux effecti non habentes maculam. Ergo juxta Scripturam non solum quoad reatum pœnæ peccata remittuntur, verum etiam quoad reatum culpæ; ita ut hæc penitus evanescat. Etenim Joan. I, 29, de Christo dicitur: *Ecce Agnus Dei, ecce qui* TOLLIT *peccatum mundi;* Act. III, 19: *Convertimini, ut* DELEANTUR *peccata vestra;* II Reg. XII, 13: *Dominus* TRANSTULIT *peccatum tuum;* rursum Is. XLIV, 22: DELEVI UT NUBEM *iniquitates tuas, et* QUASI NEBULAM *peccata tua;* hinc David, Ps. L: *Lavabis me et super nivem* DEALBABOR . . . *Cor* MUMDUM *crea in me Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis;* I Cor. VI, 11: ABLUTI ESTIS, *sanctificati estis, justificati estis;* Hebr. I, 3, de Christo scribit idem Apostolus: PURGATIONEM *peccatorum faciens;* et ib. IX, 28: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata;* ad Ephesios vero V, 8: *Eratis aliquando tenebræ: nunc autem* LUX *in Domino;* ac ibid. 26 et seq. testatur Christum passum esse, ut Ecclesiam *sanctificaret,* MUNDANS *lavacro aquæ . . . ut exhiberet ipsi sibi gloriosam Ecclesiam,* NON HABENTEM MACULAM, *aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.* Aptioribus profecto verbis significari non poterat perfecta culpæ ablatio ac munditie et puritas inde secuta [1]).

482. Non minus aperte hæc eadem veritas ex sensu traditionali evincitur. Ex innumeris porro Patrum testimoniis quæ adduci possent, ut brevitati consulamus, unum vel alterum seligimus. S. Joan. Chrysostomus: *Corporis lepram,* inquit, *purgare; imo potius nullatenus purgare, sed purgatos probare tantum Judæorum sacerdotibus licebat... his vero* (nostris) *non corporis lepram, sed animæ sordes, non dico purga-*

1) Cf. Bellarm. loc cit. cap. 7, ubi n. 6, illud præclare observat, quod „Scriptura utitur omni genere vocabulorum, quæ excogitari poterant ad veram peccati remissionem significandam, ut si quis de industria quærat vocabula, quibus perspicue declaret, peccatum aliquod vere tolli et aboleri, non possit aliquod reperire, quod ipsa Scriptura divina ante non occupaverit."

tas probare, *sed* PURGARE PRORSUS *concessum est* [1]); S. Augustinus: *Dicimus baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum*, *et* AUFERRE CRIMINA, *non radere* [2]). Quod sæpius alias repetit.

483. Ratio denique theologica id ipsum ostendit. Si enim peccata post justificationem adhuc existerent nulla facta hominis renovatione, de peccatoribus dici non posset, eos per gratiam translatos esse de morte ad vitam, aut resurrexisse cum Christo, aliaque ejusmodi. Atqui talia affirmant S. Joan. I Epist. III, 14, et Apostolus Rom. VI, 1. Ergo.

484. Hæc adeo luculenta sunt, ut sequiores sectarii conati fuerint sic magistrorum suorum sententias temperare et emollire, perinde ac si nihil aliud sibi voluerint, nisi significare quod peccata remaneant adhuc *materialiter*, quatenus semper verum sit, talem hominem legem aliquando violasse, non autem *formaliter* quantum ad culpæ aut pœnæ reatum [3]). Verum enim vero, qui sic exponunt veterum Novatorum sententiam, totum eorum systema ejusque nexum aut assecuti non sunt, aut se non assequi finxerunt.

DIFFICULTATES.

485. I. *Obj.* 1° Peccata in justificatione impii teguntur tantummodo, seu ad pœnam non imputantur. 2° Etenim Ps. XXXI, dicitur: *Beati*, *quorum remissæ sunt iniquitates*, *et quorum tecta sunt peccata; Beatus vir*, *cui non imputavit Dominus peccatum.* Perinde igitur est, iniquitates remitti et tegi, ac non imputari. 3° Prout etiam Prov. X, 12, legitur: *Universa delicta operit charitas.* 4° Quæ confirmantur ab Apostolo, qui non modo Rom. IV, 6, refert verba Ps. XXXI nuper adducta, sed præterea exponit II Cor. V, 19, qua ratione Deus peccata dimittat dicens: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*, NON REPUTANS *illis delicta ipsorum.* Ergo non *delendo*,

1) *Λέπραν σώματος ἀπαλλάττειν μᾶλλον δὲ ἀπαλλάττειν μὲν οὐδαμῶς τοὺς δὲ ἀπαλλαγέντας δοκιμάζειν μόνον, εἶχον ἐξουσίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἱερεῖς . . . οὗτοι δὲ οὐ λέπραν σώματος, ἀλλ᾽ ἀκαθαρσίαν ψυχῆς οὐκ ἀπαλλαγεῖσαν δοκιμάζειν, ἀλλ᾽ ἀπαλλάττειν παντελῶς ἔλαβον ἐξουσίαν.* *De Sacerdot.* lib. 3. n. 6.

2) *Lib.* 1. *ad Bonifac.* cap. 13, n. 26.

3) Ita rem explicat Abbas Molanus in *Cogitationibus privatis*, apud Bossuetum tom. prem. des *Oeuvres posthum.* edit. de Liège 1767, pap. 56, et seqq. ubi exposita distinctione inter actum materialem qui præteriit, et id quod dicitur *formale* peccati, concludit: „Statuimus peccata tam actualia quam habitualia, quoad formale, sive reatum culpæ et pœnæ, tolli in justificatione vere et totaliter per remissionem, condonationem, non imputationem ... Quod autem *nonnulli* protestantium theologorum dixerunt, peccatum in justificatione non tolli, sed manere, id intelligunt de peccato originis, et specialiter de prava concupiscentia, quam in renatis manere contendunt, non quoad formale, sed quoad materiale; nempe quoad habitualem in malum propensionem absque tamen dominio." At hæc non est doctrina Protestantium, ut patet ex adductis, aliisque non paucis, quæ afferri possent.

sed *non reputando* Deus peccata dimittit. 5° Sane hanc esse Apostoli mentem magis constat ex iis, quæ scribit Rom. VII, 17: *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Ergo adhuc in justificatis peccatum permanet, ac propterea non deletur.

486. ***Resp.*** *ad* 1m, ***Dist.*** Teguntur a Deo peccata ita ut non amplius subsistant, ***conc.*** ita ut permaneant, ***neg.*** Sic etiam: Non imputantur per condonationem, ***conc.*** per non imputationem, ***neg.*** Figuratæ enim ejusmodi locutiones cum ad Deum referuntur, non alium sensum habere possunt; quia si peccata quoad culpæ reatum reipsa in peccatoris anima permanerent, nec tegi coram Deo, neque non imputari dici possent.

487. ***Ad*** 2m, ***seu ad*** 1m ***prob. Neg.*** Sic enim eum textum exponit S. Augustinus: ***Cooperta sunt peccata, abolita sunt, tecta sunt... Non sic intelligatis, quod dixit cooperta sunt, quasi ibi sint et vivant*** [1]. Ejusmodi porro esse sensum germanum horum verborum tum contextus declarat, tum evincunt testimonia cætera a nobis prolata; imo postulat ipsa natura rei de qua agitur, si enim adhuc peccata reipsa subsisterent, quomodo tegerentur coram Deo; cui ***omnia nuda sunt et aperta oculis ejus*** [2]*?*

488. ***Ad*** 3m, ***seu*** 2m ***prob. Dist.*** Charitas ***operit***, id est, ***extinguit*** universa delicta, ut rursum interpretatur hunc Proverbiorum locum S. Augustinus, ***conc.*** operit tanquam velum ac tegumentum, ***neg.*** [3].

489. ***Ad*** 4m, ***Neg.*** Etenim ad Rom. loc. cit. Apostolus in eum tantum finem adducit verba Psalmi XXXI, ut ostendat gratuitam prorsus esse justificationem: non vero ut absolutam sive adæquatam justificationis notionem exhibeat, multo minus ut doceat, prout autumant adversarii, remissionem peccatorum in non imputatione consistere, non autem in vera ablatione. Hæc siquidem nihil ad ejus scopum conferebant, et præterea ejus doctrinæ alibi traditæ adversantur.

490. Sensus verborum quæ ex Epist. ad Corinth. adducta sunt juxta S. Joan. Chrysostomum aliosque græcos Patres, et interpretem syrum, hic est: Deus erat in Christo reconcilians mundum sibi, gratis remittens et condonans delicta ipsorum

1) *Enarr.* II, *in Ps.* XXXI, n. 9.

2) Cf. Bellarm., lib. 2, *De just.* cap. 9. Vix quisquam superest inter Protestantes, qui adhuc contendat, alium esse sensum verborum, quæ nobis objiciuntur. Satis sit adducere interpretationem Georgii Rosenmülleri, qui cap. 4, Epist. ad Rom. vers. 6, hæc scribit: „*Δικαιοσύνην λογίζεσθαι τινι* est nova loquendi formula quæ posita esse videtur pro *δικαιοῦν τινὰ absolvere aliquem:* nam in Psalmo (XXXI.), *de remissione peccatorum* sermo est.'' Et in v. 7, prosequitur: „*Felices eos* (inquit David) *quorum scelera condonata, quorum peccata deleta sunt*, proprie *tecta*, id est, omnino remissa et oblivioni tradita. Indicatur totalis *ἀμνηστεία ἁμαρτιῶν*, Hebr. VIII, 12, X, 17. Sic apud Ciceronem pro Cœlio cap. 18, *vitia multis virtutibus objecta* commemorantur.''

3) *Tract.* I *in Epist.* I *Joan.* n. 6.

per Christi merita, seu intuitu ejus passionis. Nec alia est expositio Patrum latinorum 1).

491. *Ad* 5m, *Dist.* Peccatum improprie dictum seu concupiscentia, *conc.* formale ac proprie dictum, *neg.* Ideo autem concupiscentiam vocavit Apostolus peccatum, quia ut declarat Concilium Tridentinum, *a peccato est et ad peccatum inclinat;* alioquin non dixisset paulo post idem Apostolus: *Nihil nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu.*

492. II. *Obj.* 1° Verbum *justificare* in Sacris Literis modo forensi accipitur, ita ut idem significet, ac *justum pronunciare*, minime vero *justum efficere;*. 2° Sic Rom. VIII, 33: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat, quis est qui condemnet?* et alibi passim. 3° Quod et ex usu profanorum Scriptorum confirmari posset, qui nunquam nisi in hac significatione vocem justificandi usurparunt 2). Verum necesse non est, ut voci insistamus, cum rem ipsam Scripturæ exhibeant; 4° ad plenum siquidem justificationis opus significandum Scripturæ non adhibent nisi voces ex formis judiciariis depromptas; ita videmus, *judicium*, Ps. CXLV, 7; *judices*, Joan. V, 27; *tribunal*, Rom. XIV, 10; *accusatum*, Rom. III, 19; *accusatorem*, Joan. V, 45; *testes*, Rom. II, 15; *acta processus*, Col. II, 14; *advocatum*, I Joan. II, 1; *sententiam*, Ps. XXXI, 1; *executionem*, Luc. XVI, 22, etc. Cum igitur omnes occurrant formæ forenses seu legales in toto justificationis negotio, quidni etiam in justificatione ipsa? 5° Nil mirum propterea, si inveniamus Rom. V, 13: *Usque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur;* 6° Sap. XI, 24: *Misereris omnium . . . et dissimulas peccata hominum;* 7° Nil mirum si de hominibus etiam justificatis Scriptura pronunciet, neminem *arbitrari* posse se esse justum, ex. gr. Ps. CXLII, 2: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens;* Joan. IX, 2: *Vere scio... quod non justificetur homo compositus Deo;* et Matth. VI, 12, omnes peccatores et justi indiscriminatim jubeantur dicere: *Dimitte nobis debita nostra*, et alibi passim. Quæ quidem omnia in systemate Protestantium de peccatis perseverantibus etiam post justificationem optime intelliguntur, ast componi nulla ratione possunt in systemate catholico cum absoluta peccatorum abolitione. Ergo.

493. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Verbum *justificare* accipitur interdum in Sacris Literis modo forensi, *conc.* semper et præcise in casu nostro, *neg.* Testimonia enim, quæ in probationibus adduximus contrarium prorsus evincunt. Quod si interdum vox *justificare* etiam in subjecta materia, de qua agimus in sensu *declarationis* usurpatur, tropice intelligenda est,

1) Cf. Bellarm., loc. cit. et Bernard. a Piconio in hunc loc.

2) Ita Kemnitzius apud Bellarm., loc. cit.

quatenus per eam significetur, Deum reipsa efficere interius, quod exterius in foro judiciali fit. Nam cum judices reum præsumptum absolvunt, declarant hoc ipso eum immunem esse iis delictis, quæ ipsi affingebantur, cum non aliud præstare possint; Deus vero, qui præterea potest reum justum efficere, dum eum justum declarat, hoc ipso per interiorem immutationem talem constituit, ut veritas interna cum externa declaratione simul cohæreant. Quod evidentius fiet ex dicendis.

494. ***Ad*** 2^m^, ***Dist. Deus qui justificat*** et interiori peccatorum abolitione, et exteriori declaratione, ***conc.*** sola exteriori declaratione, ***neg.***

495. ***Ad*** 3^m^, ***Resp.*** nil mirum esse, si Scriptores profani non alio sensu vocem hanc aliasve ejusmodi usurpaverint, quia inter homines nulla alia datur justificatio præter declaratoriam sive forensem, ac omni prorsus idea sublimioris ac interioris justificationis destituti fuerunt. Ast insolens non est in Scripturis easdem voces longe excellentiori significatione ac diversa adhiberi ab ea qua iis utuntur Scriptores profani ob rationem quam attulimus [1]).

496. ***Ad*** 4^m^, ***Dist.*** Non adhibent Scripturæ nisi voces ex formis judiciariis depromptas ad plenum justificationis opus significandum, ut symbolorum et emblematum exteriorum ope quodammodo referant quod invisibiliter ac spiritualiter Deus in anima operatur, ***conc.*** ut consistant in symbolorum et emblematum cortice, ***neg.*** Cum enim mundus spiritualis et invisibilis in lucem prodire nequeat, nisi quodam, ut ita dicam, exteriori ac sensibili indumento vestiatur, hinc fit, ut quoties invisibilis et spiritualis aliqua veritas aut operatio hominibus proponitur, toties ad horum captum per sensibilem aliquam formam significetur: quod pluribus exemplis ostendi facile potest: ex. gr. æterna beatitudo sub symbolis domus, civitatis, convivii, esus et potus, aliisque similibus exhibetur in Sacris Literis; status corporum gloriosus sub emblemate aquilæ, vituli subsilientis, etc. Frustra autem, imo et absurde quispiam contenderet, et contra omnes sacræ exegeseos leges, non in alio consistere æternam beatitudinem, quam in domo, convivio, etc. id ipsum de conditione corporum gloriosorum dicatur. Jam vero idem contingit circa justificationem, ad quam adumbrandam et ob oculos nostros quodammodo subjiciendam Scriptura figuras et symbola petit ex iis, quæ in humanis judiciis in usu sunt; quin propterea aliquis inferre possit, Deum exterius homines justificare ut humani judices solent. Hæc magis confirmantur ex indole orientalis philologiæ, quæ passim symbolicis ac figuratis locutionibus redundat [2]). Ergo quo plures ejusmodi phrases con-

1) Cf. Bellarm., lib. 2, *De justif.* cap. 9, n. 18 et seqq. cum vindiciis Viti Erbermanni.

2) Cl. Glassii *Philologiam sacram* ex edit Dathii. et Baveri, Lips. 1797, tom. II, part. post. Partis primæ cap. 3,

gerunt adversarii, eo melius evincunt, nonnisi figurate ea accipienda esse, quæ de justificatione ex Sacris Literis ipsi exhibent. Cæterum eædem Sacræ Literæ omnem ambiguitatem circa hujus vocis vim amovent, cum tradunt Deum peccata *delere*, *abluere*, *auferre*, *tollere*, etc. ut superius ostendimus [1]).

497. *Ad* 5m, *Dist.* Peccatum non imputabatur ad legis scriptæ normam definitis seu statutis pœnis, *conc.* non imputabatur omnino, *neg.* Contrarium ostendit ipsa Genesis, in qua transgressores legis naturalis gravissimis pœnis multati exhibentur, uti ex. gr. cum homines universi præter Noë familiam aquis diluvii, Sodomitæ autem igne consumpti sunt, etc.

498. *Ad* 6m, *Dist. Dissimulat* dilatione punitionis promeritæ, ut sontes resipiscant, *conc.* dissimulat non imputatione, *neg.* Sensus obvius est.

499. *Ad* 7m, *Dist.* Nisi Deus gratuita miseratione culpis hominum ignoscat eas remittendo, *conc.* si remiserit, *neg.* In his porro aliisque similibus textibus hoc solum Scriptura significat, neminem posse de propria justitia gloriari, sive quia homines, siquam habent interiorem justitiam et sanctitatem, a Deo habent; sive quia plerumque in ipsis pietatis operibus ac recte factis aliquid admiscent imperfectionis ex propria infirmitate, socordia, aut malitia; sive quia peccatis saltem levibus se commaculant, propter quæ divinam clementiam exorare debent; sive demum per comparationem ad justitiam Dei incommutabilem atque essentialem, in cujus conspectu quævis justitia nostra penitus evanescit, ut lux lucernæ ad solis adventum. Qua ratione exponi pariter debent nonnulla Patrum dicta, quin diutius in iis singillatim expendendis tempus teramus; adeo enim constat de ipsorum mente, ut adversarii ultro non semel id fassi sint, atque ab iis se recedere palam profiteantur [2]).

§. 49 et seqq. et lib. 2, tract. I, cap. 7, pag. 957 et seqq. Cæterum Winer in suo *Lexico manuali hebraico* ad vocem צָדַק fatetur, apud veteres Hebræos vocem *justificare* usurpatam passim fuisse de justitia interna, quod adductis exemplis ostendit. Winero præiverant Grotius in *Prolegom. ad epist. ad Roman.* Geor. Bullus in *Harmonia Apostolica*, diss. I, cap. 1, §. 1, ubi solum contendit verbi *δικαιοῦν* significationem *forensem* non perpetuam prorsus, sed tantummodo *maxime obviam et familiarem* esse. Ernestus Grabe in *Annotatis* ad cap. 1, et præcise ad §. 2, dissertationis Bulli colligit præterea non pauca loca ex V. T. in quibus ipsi rigidiores Protestantes vocem *justificandi* in sensu *justum faciendi* usurpari agnoverunt ut Dan. XII, 3; Eccl. XVIII, 22; Ps. LXXII, 13, tum Isa. LIII, 11. Ex N. autem T. præter Apoc. XXII, 11, ostendit idem Auctor eandem vocem usurpari præterea Rom. VI, 7, in eadem significatione. Demum Rom. item IV, 25, verba illa *Resurrexit propter justificationem nostram δικαίωσιν ἡμῶν* infusionem justitiæ nobis inhærentis significare ex Protestantibus docuerunt Martinus Borræus, in Genes. XV, pag 161; Petrus Martyr, in Epist. ad Rom. IV; ac Martinus Bucerus, ad eundem locum. His locis addere potuisset Grabe quod legitur Rom. V, 17, ubi vocem *δικαιοσύνης*, *justitiæ*, poni in sensu morali ipse contextus manifeste ostendit; instituit enim ibi Apostolus comparationem inter injustitiam quam per Adæ inobedientiam contraximus, et justitiam quam per obedientiam Christi consecuti sumus; ut de reliquis taceam.

1) Cf. etiam Mœhler, *Symbolique*, tom. I, pag. 124 et seqq.

2) Cf. Bellarm., loc. cit.

500. Ex dictis patet quid sentiendum sit de adversariorum conclusione, utrum nempe Scripturarum effata melius concilientur cum doctrina catholica an cum systemate Novatorum. Nulla enim difficultas ex doctrina catholica oritur, contra vero in systemate Novatorum, præterquam quod ex falso principio hæc doctrina dimanat, Deus declaret justum esse eum qui actu impius est; non cerneret peccata in eo, qui illis est undique pollutus, nec posset omnipotenti virtute sua ea radicitus evellere, aliaque ejusmodi profluerent non minus a sana fide quam a recta ratione abhorrentia [1]).

PROPOSITIO II.

Impii formaliter non justificantur vel sola imputatione justitiæ Christi vel sola peccatorum remissione, sed justificantur per gratiam et charitatem, quæ in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffunditur, atque illis inhæret, neque gratia qua justificamur est tantum favor Dei.

501. De fide est. Totidem enim verbis Concilium Tridentinum sess. VI, eam definivit; Can. X: *Si quis dixerit homines per eam ipsam* (justitiam Christi) *formaliter justos esse*; *anath. sit.* Can. XI.: *Si quis dixerit, homines justificari vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffundatur, atque illis inhæreat, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei; anath. sit.*

502. Hanc porro fidei veritatem adversus recensitos Novatorum errores ita in primis adstruimus: Justificatio juxta Scripturas non in sola peccatorum remissione forensi consistit, vel externa justitiæ Christi imputatione, sed in interiori renovatione, si ipsæ conceptis verbis testentur in justificatione charitatem seu gratiam diffundi in cordibus nostris, ac ita diffundi, ut abundantiam ipsius gratiæ in nobis accipientes regeneremur et renovemur, ac Deus in nobis mansionem per gratiam suam faciat. Jam vero hæc omnia luculentissime Sacræ Literæ affirmant. Etenim Rom. V, 5, scribit Apostolus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis;* et v. 17, de justis prosequitur: *Abundantiam gratiæ et donationis et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Rursum in Epist. ad Tit. III, X, 5: *Salvos*, inquit, *nos fecit per lavacrum* REGENERATIONIS *et* RENOVATIONIS *Spiritus Sancti, quem effudit in nos*

1) Cf. Mœhler, loc. cit.

abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Christus ipse jam dixerat, Joan. III, 5: *Nisi quis* RENATUS *fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; quod* NATUM EST EX SPIRITU, *Spiritus est.* Et ibid. XIV, 23, de homine justo affirmaverat: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*, utique per gratiam saltem inhærentem. Ergo.

503. Ex Patribus unum appellamus Augustinum, qui in lib. *De spir. et lit.* cap. IX, loquens de justificatione, quam adipiscimur per fidem, qua creditur in Christum, ait: *Sicut autem ista fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic et illa justitia Dei, non qua justus est Deus; utrumque enim nostrum est; sed ideo Dei et Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur.* Et cap. XXXII, n. 56: *Charitas quippe Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos; sicut justitia Dei, qua justi ejus munere efficimur; et Domini salus, qua nos salvos facit; et fides Jesu Christi, qua nos fideles facit.* Hæc ipsa vero adeo frequenter inculcat S. Doctor, ut Calvinus plane fateatur se ab Augustino discedere, quia: *Gratiam*, inquit, *ad sanctificationem refert, qua in vitæ novitatem per Spiritum regeneramur* [1]).

504 Hanc demum theologicam rationem ex intima rei, de qua agimus, natura petitam urget Angelicus Doctor: In præsenti statu nullum datur medium inter dilectionem Dei et ejus odium, quod generat peccatum impediendo effectum dilectionis divinæ, hinc, sublato peccato, necessario reviviscit effectus istius dilectionis, quæ dilectio seu amor Dei non supponit bonitatem in objecto, quod diligit, sed efficit et producit; non potest proinde concipi remissio peccati, quin concipiatur infusio gratiæ, per quam homo interius renovetur, et ex objecto odii fiat objectum amoris et dilectionis [2]). Hinc non solum constanter docet, justificationem esse quemdam motum et transitum de statu in statum; sed præterea docet, qua ratione id fiat, scribens: *Justificatio impii non est successiva, sed ordine naturæ unum eorum est prius altero: et inter ea naturali ordine primum est gratiæ infusio; secundum motus liberi arbitrii in Deum; tertium est motus liberi arbitrii in peccatum; quartum est remissio culpæ* [3]).

1) Lib. 3, *Institut.* cap. 11, §. 15. Chemnitzius pariter fatetur, Patres saltem ratione loquendi cum Catholicis consentire; nam in *Examine Conc. Trid.* part. I, scribit: „Non movemus litem, quo modo justificationem accipiant Patres." Et paulo post: „Non ignoro, *inquit*, aliter loqui Patres; sed de proprietate linguarum quæstio est."

2) 1ª 2æ, q. 113, art. 2.

3) Ibid. art. 8.

505. Et hæc circa dogma. Si quis vero quærat, cujusmodi sit gratia hæc inhærens, qua formaliter justificamur, utrum habitualis, ut vocant, an vero actualis? Reponimus cum communi theologorum doctrina, nos pro certo habere, eam habitualem esse, non autem actualem. His porro rationum momentis cum Suarezio ducimur ad hanc sententiam tenendam. Tunc homo efficitur formaliter justus, quando ex Deo nascitur, et filius Dei constituitur; ergo per eandem gratiam justificatur, per quam ex Deo generatur et constituitur filius Dei. Jam vero gratia, per quam homo ex Deo generatur, est habitualis et permanens. Etenim I Joan. III, 9, dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam* SEMEN IPSIUS IN EO MANET. Ac iterum Joan. XIV, 23: *Ad eum veniemus* (per gratiam), *et mansionem apud eum faciemus.* Hæc præterea doctrina confirmatur ex Conc. Viennensi, cujus verba superius retulimus, atque ex Concilio Trid., quod sess. VI utitur passim voce *inhæret*, loquendo de gratia sanctificante, qua justificamur, et præterea cap. VII docet, justificationem esse renovationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum; cap. XI addit, gratiam justificationis non amitti per venialia peccata, et cap. XVI acceptam gratiam aliquos justificatos perpetuo conservare; sensit igitur, gratiam justificantem esse aliquid permanens. Sane parvuli et perpetuo amentes dum baptizantur accipiunt gratiam et virtutes: atqui eam non recipiunt per modum motionis ad operationem, cujus incapaces sunt, ergo per modum habitus. Quæ quidem postrema ratio ineluctabilis prorsus est [1]).

1) Cf. Suarez, loc. cit. Ad ea vero, quæ profert Morinus ex Patribus, reponimus, utique Patres non meminisse gratiæ *habitualis* vel etiam *sanctificantis*, cum hæc nomina serius inducta sint; damus præterea ipsi, Patres minime locutos fuisse de infusione habituum, aut de qualitatibus, cum hæ pariter loquendi formæ nonnisi sequiori ævo obtinuerint in scholis, postquam scilicet Aristotelis philosophia invalescere cœpit. Verum aliud est de vocibus ac nominibus, aut etiam de ratione exponendi aliquam doctrinam disserere, aliud vero de ipsa re. Porro falsum est, Patres non agnovisse statum permanentis justitiæ et sanctificationis in hominibus justis. Satis sit oculos conjicere in innumera pene Patrum testimonia, quæ refert ac illustrat Petavius lib. 8, *De Trinit.* cap. 4, 5, 6, 7, ex quibus apertissime constat, Patres sensisse Deum *inhabitare* in anima justi, eam *implere*, *efficere divinæ naturæ participem*, in ea *perpetuo manere*, etc., animam justi eum *percipere*, fieri templum Spiritus Sancti, etc., imo nec a voce *qualitatis* Patres abhorrent. Id enim aperte constat ex verbis S. Cyrilli Alex. lib. 9 *in Joan.*, ubi: „Quomodo, *inquit*, divinæ naturæ participes secundum dicta Sanctorum erunt ii, quibus communicatur Spiritus, si hic conditis rebus annumeratur, et non potius ex ipsa nobis divina natura procedit; non ita, ut per ipsam in nos tanquam alienus transeat: sed, ut sic loquar, uti *velut qualitas quædam* divinitatis *in nobis insit*, et in *Sanctis habitet*, ac *perpetuo maneat*; si mentis suæ oculum omni probitate purgantes, et virtutum omnium indefesso studio gratiam sibi conservent?" Sed consulatur cit. eruditissimus vir. Abjectis igitur, si placet, vocibus *habitualis*, *habituum*, *qualitatis* in sensu peripateticorum, sine insignis temeritatis nota vix fieri posse existimo, doctrinam de permanente jugiter in hominibus justis gratia sanctificante in dubium revocari posse. Stultum porro est de vocibus litem serere, quum de re ipsa constat. Quando Scholastici, quos refert Morinus, in-

DIFFICULTATES.

506. I. *Obj.* 1° Scriptura sæpe testatur nos justos esse ex sola justitia Christi. 2° Nam Apostolus Philipp. III, 9: ***Et inveniar***, inquit, ***in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu; quæ ex Deo est justitia in fide.*** 3° Et I Cor. I, 30, de Christo scribit: ***Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.*** Loqui porro Apostolum de justitia extrinseca Christi nobis imputata patet 4° ex antithesi, quam II Cor. V, 21, instituit, dum de Christo ait: ***Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.*** Atqui nonnisi extrinsece peccatum factus est Christus, ergo pariter nonnisi extrinsece nos efficimur justitia Dei in Christo.

507. ***Resp. ad*** 1^{m}, ***Dist. ant.*** Tanquam causa ***meritoria, conc.*** tanquam causa ***formali, neg.*** Quæ ut intelligantur, juverit afferre doctrinam Concilii Tridentini circa causas justificationis, quæ ita se habet: ***Hujus sanctificationis causæ sunt; finalis quidem, gloria Dei et Christi, et vita æterna; efficiens vero misericors Deus, qui gratuito abluit et sanctificat, signans et unguens Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ; meritoria autem, dilectissimus Unigenitus suus D. N. J. C., qui, cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima Passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Patri satisfecit; instrumentalis item, sacramentum baptismi, quod est sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio. Demum unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo instructi renovamur spiritu mentis nostræ***, etc. [1]). Sublata hoc modo omni ambiguitate, pronum erit objecta Scripturarum testimonia aliaque ejusmodi explanare, eorumque veram ac germanam significationem assequi.

508. ***Ad*** 2^{m}, ***seu*** 1^{m} ***prob. Dist.*** Ut inveniar in illo non habens ***meam*** justitiam, id est, ***propriam*** independenter a meritis Christi, ***conc.*** propriam, id est, intrinsecam seu inhærentem per Christi merita ejusque gratiam, ***neg.;*** ut patet ex contextu, in quo Apostolus opponit justitiam legalem propriis meritis partam, justitiæ, quam per fidem in Christum consequimur ob ejus merita.

cognitam exhibent antiquitati doctrinam de gratia *habituali*, loquuntur relate ad doctrinam de *infusione habituum*, non autem de permanentia gratiæ sanctificantis in homine justificato. Cf. etiam Bellarm., lib. 2, *De justif.* cap. 15 et seqq.

1) Sess. VI, cap. 7.

509. *Ad* 3m, *Dist.* Christus factus est nobis justificatio *efficienter* et *meritorie*, *conc. formaliter*, *neg.* Metonymice hic siquidem, ut alibi passim, effectus pro causa ponitur, ut Ps. XXVI, 1, inquit David: *Dominus illuminatio mea, et salus mea;* id est, causa illuminationis et salutis.

510. *Ad* 4m, *Dist.* Id est, Pater fecit Christum peccatum improprie, nempe eum fecit hostiam pro peccato, *conc.* peccatum in sensu proprio et formali, *neg.* Hoc enim absurdum est; hinc negamus Christum in sensu exposito nonnisi extrinsece peccatum factum esse, nam vere hostia pro peccato factus est Christus. Constat propterea sensum antithesis in eo esse, ut quemadmodum causa meritoria mortis Christi fuere peccata nostra, ita causa meritoria justificationis nostræ fuerunt Christi cruciatus.

511. II. *Obj.* 1° Pluries Scriptura docet justos nos *reputari*, *constitui*, *denominari.* 2° Sic Rom. IV, 5: *Credenti in eum, qui justificat impium,* REPUTATUR *fides ejus ad justitiam;* et alibi passim. 3° Rursum idem Apostolus ibid. V, 19, scribit: *Per unius obeditionem justi* CONSTITUENTUR *multi.* 4° Item Jacobus in Epistola sua, II, 23, cum retulisset verba Geneseos: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*, subdidit: *Et amicus Dei appellatus est.* Ergo non per inhærentem justitiam homines justi sunt; sed tales reputantur per externam imputationem ac denominationem.

512. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Scriptura pluries docet justos nos *reputari*, etc., quia tales reipsa efficimur ob inhærentem justitiam, *conc.* sine rei veritate, et per solam extrinsecam imputationem, *neg.*

513. *Ad* 2m, *Dist. Fides* reputatur ad justitiam, *conc. justitia Christi* nobis reputatur ad justitiam, *neg.* Hæc enim duo permisceri non debent, cum aliud prorsus sit fidem reputari ad justitiam, id est, Deum gratuito acceptare et reputare tanquam dispositionem actualem ad justitiam conferendam [1]), aliud

1) Sic enarrat verba Apostoli Bernardinus a Picon. in *Paraphrasi*, ac sensum totius orationis exponit: v. 3: „Declarat Scriptura Genes. 15: *Credidit Abraham Deo;* et hæc Abrahæ fides a Deo fuit illi imputata ad justitiam. v. 4: Juxta quæ verba sic ratiocinor: homini, qui opus exercet, merces rependitur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum. v. 5: E contra vero homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum, qui peccatores justificat, huic, inquam homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placet hujus hominis fidem acceptare ad justitiam: atqui constat ex jam citata Scriptura, quod justitia Abrahæ fuit data ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et *reputatum est:* ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem: ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur." Deinde ostendit ibi agi non de prima justificatione, sed de ejusdem justificationis augmento. Nam cum illa verba adducta ex Genesi prolata sunt, Abraham jam justus erat. Conciliat denique hunc textum Apostoli Pauli cum textu Jac. II, 21, ex eo, quod Paulus loquatur de fide per charitatem operante ac viva; S. Jacobus de bonis operibus, quæ profluant ex fide; cum fides bonorum operum sit principium, mater et altrix.

vero justitiam Christi nobis formaliter imputari ad justitiam. Primum affirmat Apostolus, alterum de suo addunt seu obtrudunt Novatores.

514. *Ad* 3m, *Dist.* Per unius obeditionem justi constituentur multi *meritorie*, *conc. formaliter*, *neg.* Opponit enim Apostolus effectus inobedientiæ Adam effectibus obedientiæ Christi.

515. *Ad* 4m, *Dist.* Amicus Dei appellatus est eo, quod talis vere factus esset, *conc.* per solam denominationem, *neg.* Judith enim VIII, 22, dicitur: *Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus Dei amicus effectus est.* Quo autem sensu dicatur in libro Geneseos : *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam*, patet ex responsione ad 2m.

516. III. *Obj.* Sæpe monemur induere justitiam, seu gratiam, qua justi efficimur, ut Ephes. IV, 24: *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis;* et Ps. CXXXI, 9: *Sacerdotes tui induantur justitiam;* et iterum Apostolus Rom. XIII, 14, scribebat : *Induimini Dominum Nostrum Jesum Christum;* et ad Galatas III, 27: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Porro indumentum est quid extrinsecum. Ergo.

517. *Resp. Dist. min.* Indumentum materiale extrinsecum est, *conc.* spirituale, *neg.* Eadem quippe ratione, qua excitamur ad *induendum novum*, provocamur pariter ad *deponendum* seu exuendum *veterem hominem*, id est, ad interiores peccati maculas eluendas, malasque consuetudines abjiciendas. Ideo autem juxta S. Augustinum David et Apostolus indumenti similitudine utuntur, ut innuant justitiam nostram non ex nobis esse, sed ex Dei dono. *Justitia sit*, scribit, *sed ex gratia sit; a Deo tibi sit; non tua sit. Sacerdotes tui*, inquit, *induantur justitiam; vestis accipitur, non cum capillis nascitur; pecora de suo vestiuntur* 1). Revocari præterea in mentem debent, quæ de orientali philologiæ indole superius adnotavimus. Nec obest, quod hæc justitia, quam induere dicimur, vocetur *justitia Dei;* Dei siquidem justitia nuncupatur ratione causæ efficientis, minime vero ratione causæ formalis.

518. IV. *Obj.* Saltem in sola peccatorum remissione collocanda est formalis causa justificationis, 1° juxta id, quod Apostolus docet Rom. IV, 25, scribens de Christo: *Qui traditus est propter delicta nostra.* Ideoque ad solam peccatorum remissionem obtinendam. Et confirmatur ex I Joan. III, 8, ubi

1) *Serm.* XV, *de Verb. Apost.* in ord. Maur. CLXIX, cap. 9.

dicitur: *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli;* non alia porro diaboli opera sunt nisi peccata.. Hinc II Cor. V, 19, Deus dicitur in Christo reconcilians mundum sibi: *Non reputans illis delicta ipsorum;* nempe dimittendo peccata. In Actibus vero Apost. XIII, 38, sic Apostolus Judæos alloquebatur: *Per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari.* Sane non aliud petentem præter remissionem peccatorum Publicanum inducit Christus, Luc. XVIII, illis verbis: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Sola proinde peccatorum remissione justificatus exhibetur præ Phariseo justitiam suam jactante. 2° Concludendum igitur doctrinam de justitia inhærente et justificante esse Christo injuriosam, et humilitati adversantem.

519. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Ad peccatorum remissionem obtinendam per culpæ abolitionem ac mediante interiori gratia sanctificante, *conc.* ad gratiæ sanctificantis exclusionem, *neg.* Eadem porro ratione cætera quæ adducuntur testimonia explicanda sunt, quæ semper supponunt dari remissionem peccatorum juxta modum, quo Deus eam conferre statuit et quem alibi Scripturæ tradunt. Cæteris enim omissis, exponens Apostolus ad Coloss. II, 13, quomodo Deus peccata remittat, scribit: *Et vos cum mortui essetis in delictis . . .* CONVIVIFICAVIT *cum illo, donans vobis omnia delicta*, et alibi passim. Ideoque ex eo, quod non semper expresse tradat Scriptura totam justificationis seriem, concludi nequit Sacras Literas gratiam interiorem et inhærentem non complecti, multo minus excludere. Et sic responsio patet ad id, quod subditur de Publicano, quem præterea docet Christus fuisse justificatum ob suam humilitatem, rejectum vero Pharisæum ob superbiæ tumorem [1]).

520. *Ad* 2m, *Neg.* Cum potius major gloria Christo proveniat ex eo, quod magis in hac doctrina patefiat efficacia meritorum suorum, quibus factum est, ut non solum pœnæ absolutionem forensem, uti adversarii autumant, sed totalem culpæ destructionem obtinuerit, nos vivificando ac renovando gratiæ suæ dono. Magna e contra Christus injuria afficitur in Novatorum hypothesi, juxta quam ejus meritorum efficacia seu virtus adeo extenuatur, quasi non potuerit reipsa diaboli opera dissolvere per culpæ destructionem ac plenam hominis interioris renovationem. Falsa præterea est illa humilitas, quæ mendacio nititur, cum humilitas non aliud sit, ut ita loquar, quam *expressio veritatis* [2]).

1) Cf. S. Th. 1a 2æ, q. 113, art. 6.

2) Cf. Bellarm., lib. 2, *De justific.*, cap. 12 et seqq.

ARTICULUS II.

De dispositionibus ad justificationem.

521. In Novatorum systemate justificationis processus est hujusmodi. Homo, qui essentialiter peccator est, omnique activitate destitutus in peccatis jacet, donec perterrefactus per legis prædicationem, quæ ei præbet cognitionem peccatorum, ab Evangelio, quod ei præsto est, subveniatur ne in desperationem incidat; ejus cor terrore perculsum apprehendit per fidem, quæ sola justificat, merita Salvatoris. Propter hæc merita Deus hunc fidelem declarat justum, etsi in se minime justus reipsa sit. Quamvis porro hac ratione innocens reputetur et immunis a pœna peccatis debita, peccatum originale cum suis manifestationibus jugiter perseverat in homine sic extrinsece justificato. Etsi vero fides sola justificet, sola tamen non permanet, sed justificationi accedit sanctificatio, ac fides se manifestat per bona opera, quæ fidei fructus sunt. Confundi tamen simul in hoc systemate nequeunt justificatio et sanctificatio; alioquin non posset ulla amplius haberi certitudo nec adeptæ remissionis peccatorum, nec salutis æternæ, quæ tamen certitudo est proprietas essentialis fidei christianæ, id est, *fiduciæ*. Hinc opus regenerationis ad Deum solum spectat, homo nullam activam partem in ea habet, quia solus Spiritus Sanctus, qui producit actum hominis, est exclusive activus. Hac ratione tota gloria in Deum unice redundat, quin ullam ejus particulam in justificationis opere homo sibi arrogare possit. Ita Lutherani [1]. Calvinistæ quoad rei substantiam cum illis conveniunt, nec differunt nisi in accidentalibus, in eo ex. gr. quod Calvinus contendat non sola fide hominem expergefieri a peccatis suis, sed quod hunc effectum tribuat præterea Evangelio; quod

1) Ita ipsi in *Solid. declar.* v, *De Lege et Evangel.* §. 6, pag. 678: „Peccatorum cognitio ex lege est. Ad salutarem vero conversionem illa pœnitentia, quæ tantum contritionem habet, non sufficit: sed necesse est, ut fides in Christum accedat, cujus meritum, per dulcissimam et consolationis plenam Evangelii doctrinam, omnibus resipiscentibus peccatoribus offertur: qui per legis doctrinam perterriti et prostrati sunt. Evangelion enim remissionem peccatorum non securis mentibus, sed perturbatis et vere pœnitentibus annuntiat. Et ne contritio et terrores legis in desperationem vertantur, opus est prædicatione Evangelii: ut sit pœnitentia ad salutem.” Et iterum *Apolog.* vi, §. 45, pag. 87: „Fides illa, de qua loquimur, existit in pœnitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientiæ, quæ sentit iram Dei adversus nostra peccata, et quærit remissionem peccatorum, et liberari a peccato.” *Apolog.* iv, *De justif.* §. 26, pag. 76: „Igitur sola fide justificamur, intelligendo justificationem, ex injusto justum effici, seu regenerari.” §. 19, pag. 72: „Nec possunt acquiescere perterrefacta corda, si sentire debent se propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut legis impletionem placere, quia *hæret in carne peccatum, quod semper accusat nos.*” §. 25, pag. 75: „Dilectio etiam et opera *sequi fidem debent*, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti dilectionis aut operum in justificatione excluditur.” Cf, Mœhler, op. cit. pag. 96 et seqq.

ex fide ingenerari censeat pœnitentiam ac deinceps sanctificationem; justificationem demum velit esse propriam tantummodo electorum, aliaque ejusmodi propria habeat, quæ deinceps exponemus [1]).

522. In doctrina catholica aliter omnino ex contrariis principiis instituitur justificationis processus, quem sic exponit Synodus Tridentina: *Declarat præterea, ipsius justificationis exordium in adultis a Dei per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse, hoc est, ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur; ut qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ libere assentiendo et cooperando, disponantur, ita ut, tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens;* QUIPPE QUI ILLAM ET ABJICERE POTEST; *neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo libera sua voluntate possit* [2]) . . . *Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata et promissa sunt; atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu; et dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque, tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem* [3]) . . . *Hanc dispositionem seu præparationem justificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum. Unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ*, etc. [4]).

523. Ex quibus intelligimus hæc intercedere discrimina inter Novatorum doctrinam, et doctrinam catholicam in quæ-

1) Ita Calvinus *Instit.* lib. 3, cap. 3, §. 1, pag. 152, edit. cit.: „Proximus autem a fide ad Pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probe cognito melius patebit, quomodo sola fide et mera venia justificetur homo, neque tamen a gratuita justitiæ imputatione separetur realis (ut ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam vero non modo fidem continuo subsequi, *sed ex ea nasci*, extra controversiam esse debet . . . Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia, quam ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis ejus fuit cognita, et nimium levi argumento ad id sentiendum moventur."

2) Sess. VI, cap. 5.

3) Ib. cap. 6.

4) Ib. cap. 7.

stione, de qua agimus: 1° Quod Novatores, nullam admittentes activitatem in homine ante justificationem et regenerationem, inferant nullam requiri dispositionem ad eam consequendam: Catholici ex adverso, libero arbitrio præditum agnoscentes hominem lapsum, inferant aliquas dispositiones prærequiri, ut se Dei gratia præventum disponat ad justificationem; 2° Quod in systemate Novatorum fides sola sit, quæ justificat, sive instrumentum sit, quo homo apprehendit merita vel justitiam Christi [1]); in doctrina catholica præter fidem requirantur aliæ dispositiones, cujusmodi sunt spes, contritio, pœnitentia, etc. 3° Quod fides, quæ in hypothesi adversariorum justificat, sit *fiducia* illa, qua quis pro certo habet sibi imputari justitiam Christi, dimitti peccata, id est, peccatorum pœnam, et se in Christo spectari ut innocentem et sanctum a Deo, etsi peccata omnia intus quoad culpam permaneant; in doctrina vero catholica fides, quæ est initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sit firmus assensus ad ea omnia, quæ divinitus revelata sunt. Nostrum igitur est tres enumeratas veritates adstruere, ac refellere totidem eisdem adversantes errores.

PROPOSITIO I.

In adultis ad justificationem consequendam aliquæ præter fidem dispositiones prærequiruntur; seu sola fides non justificat.

524. Est de fide, quam Concilium Trid. definivit sess. VI, can. IX, his verbis concepto: *Si quis dixerit sola fide im-*

1) In *Apolog.* III, II, 70, dicitur: „Fides non ideo justificat aut salvat, quia ipsa sit opus per sese dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam." Et in *Form. Conc. solid. decl.* pag. 684 et seqq. et 688 et seqq.: „Ad justificationem . . . necessaria sunt: gratia Dei, meritum Christi, et fides, quæ hæc ipsa Dei beneficia in promissione Evangelii amplectitur; qua ratione nobis Christi justitia imputatur, unde remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, adoptionem in filios Dei, et hæreditatem vitæ æternæ consequimur."

Cæterum optime Cl. Mœhler, op. cit. exponit nexum doctrinæ Novatorum de justificatione cum eorundem doctrina circa peccatum originale, sic enim scribit tom. I, pag. 102: „Il n'est pas moins clair, que les Luthériens ne peuvent admettre la libre coopération; car, selon leur doctrine, le péché originel consiste dans la destruction de l'image de Dieu, c'est-à-dire, dans l'extinction des facultés, qui seules peuvent agir avec l'Esprit-Saint. Aussi enseignent-ils que la régénération est exclusivement l'ouvrage de Dieu, que l'homme n'y a pas la moindre part. Déjà dans la célèbre dispute de Leipsic, Luther soutint cette erreur contre le docteur Eck; il compara l'homme à une scie, qui purement passive sous la main de l'ouvrier se laisse mouvoir dans toutes les directions. Plus tard il se plut á l'assimiler à un *tronc*, à une *pierre*, à une *statue*, qui n'a ni *cœur*, ni *yeux*, ni *oreille*." Sane Lutherus *In Genes.* cap. 19: „In spiritualibus, *inquit*, et divinis rebus, quæ ad animæ salutem spectant, homo est instar statuæ salis, in quam uxor Patriarchæ Loth est conversa, imo est similis trunco et lapidi, statuæ vita carenti, quæ neque oculorum, oris, aut ullorum sensuum, cordisque usum habet."

pium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi; anath. sit. Duo, ut patet, hoc canone Concilium definivit: primo scilicet, nonnullas dispositiones in homine requiri, ut perveniat ad justificationem; secundo, fidem non esse solam dispositionem, sed præter fidem alias insuper necessarias esse. Duo hæc propterea ostendenda assumpsimus in hac propositione, quæ duas has veritates simul complectitur.

525. Verum antequam hæc ostendamus, præmittendum est ad majorem rei de qua agimus perspicuitatem: 1° has dispositiones exposci ad impedimentum gratiæ seu justificationis removendum, non autem, quod illæ habeant rationem meriti *proprie dicti;* siquidem gratis a Deo gratia sanctificans infunditur intuitu meritorum Christi, ac proinde illæ dispositiones sunt tanquam conditio, *sine qua non* infunditur gratia, aut solum habent rationem meriti, ut vocant, de congruo seu *impetrationis.* Prænotamus 2° has dispositiones præter fidem quæ omnium consensu ad justificationem requiritur, esse timorem, spem, charitatem saltem inchoatam, pœnitentiam, et propositum servandi in posterum divina mandata, ut exponit Tridentina Synodus loc. cit.

526. His positis sic accedimus ad priorem propositionis partem ostendendam: Scripturæ exigunt ad justificationem assequendam ab hominibus adultis conversionem et pœnitentiam. Ergo aliquas dispositiones velut necessariam conditionem ad eamdem assequendam requirunt. Nam Ezech. XVIII, 22, dicitur: *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam: vita vivet et non morietur.* Zach. I, 3: *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.* De absoluta autem necessitate talem pœnitentiam requiri, constat ex Christi verbis, Luc. XIII, 3: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Quare Apostolus Petrus, Act. II, 38, sic Judæos compunctos ad ejus prædicationem alloquebatur: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum.* Luculenter igitur ex Scripturis evincitur, dispositiones aliquas requiri, ut quispiam justificationem consequatur.

527. Frustra post hæc adeo luculenta Scripturarum oracula Patrum testimonia congereremus ad hanc veritatem, unanimi illorum consensu firmatam, adstruendam. Sed unus præ cæteris audiatur Augustinus, cujus notum effatum est ex *Serm. XV, de verbis Apostoli: Qui fecit te sine te, non te justificat sine te . . . . . Fecit nescientem, justificat volen-*

tem [1]). Quibus verbis complexus est S. Doctor rationem, quæ ex intima natura exurgit. Quemadmodum nempe impius voluntarie peccando recessit a Deo, ejusque obstitit gratiæ; sic congruum est, ut non accipiat reconciliationem, nisi per suam voluntariam conversionem ad Deum.

528. Ad alteram autem propositionis partem quod attinet, eam pariter Sacris Literis inniti sic demonstramus: Sacræ Literæ præter fidem ad justificationem requirunt opera. Ergo. Jacobus enim Epist. suæ cap. II, 24: ***Ex operibus***, inquit, ***justificatur homo, et non ex fide tantum***, et suæ assertionis hanc rationem affert v. 26, quia nempe ***fides sine operibus mortua est.*** Et Apostolus Paulus Rom. II, 13: ***Non enim***, scribit, ***auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.*** Ac iterum I Cor. XIII, 2: ***Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*** Demum Galat. V, 6, exponens cujusmodi debeat esse fides, quæ ad justificationem requiritur, hæc habet: ***In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides, quæ per charitatem operatur*** [2]). Ergo ex Apostolo non sola fides, quæ sterilis sit ac sejuncta a charitate et operibus, confert ad justificationem, sed quæ cum ipsa charitate et per ipsam operetur seu vivificetur. Proinde non solam Jacobi epistolam, veluti ***stramineam*** [3]) rejicere debuisset Lutherus ad portentosum dogma suum stabiliendum de sola fide justificante, sed præ-

1) Cap. 11, n. 13.

2) *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τὶ ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία· ἀλλα πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.* Ubi notanda est vis hujus vocis *ἐνεργουμένη operatur* in sensu passivo, non autem activo usurpatæ, quæ tantundem valet ac *mota* atque *acta* a charitate. Cf. Bellarm., lib. 2, *De justif.* cap. 4, n. 11.

3) Ita Lutherus in *Præf.* antiquissima edita Wittembergæ ante an. 1525, quamquam in recentioribus edit. opp. Lutheri, verba, quibus ille hanc Jacobi epistolam vocabat stramineam, si compararetur cum epistolis Petri et Pauli, atque indignam esse affirmabat indole evangelica, omissa sunt. Quare Whitakerus aliique judices, qui Edmundum Campianum S. J. tanquam calumniatorem traduxerunt, quod illa Luthero affinxerit, ea dein in antiquioribus editionibus repererunt. Rem totam fuse refert Bayle in suo *Diction. critico*, art. *Luther.* Rem. O. P. Lutherum secuti sunt A. Althamerus et Centuriatores Magdeburgenses. Wetstenius cum retulisset hæc verba Lutheri: „Meam sententiam nemini obtrudam, tantum dicam, me epistolam Jacobi non existimare esse scriptum Apostolicum, ob hanc rationem, primo quia directe contra Paulum et omnem Scripturam operibus justificationem tribuit; denique Jacobus iste ita confundit omnia ac permiscet, ut mihi vir bonus aliquis ac simplex fuisse videatur, qui arreptis quibusdam dictis discipulorum Apostolicorum ea in chartam conjecerit," etc. — his, inquam, adductis, sic scribit Wetstenius: „Si enim Jacobus Paulo contradiceret, utique non Jacobus, qui id aperte docet, quod lex naturæ, quod Scriptura ubique, quod Paulus alibi inculcat, sed illæ Pauli Epistolæ, in quibus dogma a reliquis dissidens contineretur, fuissent abjiciendæ. At si rem recte consideremus, nulla inter Jacobum et Paulum est pugna; quum Jacobus loquatur de lege naturæ et de lege Christi, Paulus vero de lege et œconomia Mosis." Cf. Rosenmüller, *Schol. in Epist. Jacobi.* Cf. etiam J. D. Michaelis *Introduct. au Nouveau Testament*, Genéve 1822, tom. IV, cap. 25, sect. 2 et 6. Frustra proinde nonnulli Rationalistæ autumant, Jacobo hoc propositum fuisse, ut Pauli sententiam refutaret.

terea omnes Paulinas epistolas, quæ ejusmodi errorem pariter evertunt.

529. Rursum: quemadmodum alicubi Scriptura justificationem fidei tribuit, ita alibi aliis eam tribuit dispositionibus. Si dicitur Rom. III, 28: *Arbitramur hominem justificari per fidem;* etiam Eccl. I, 28, legitur: *Qui sine timore est, non poterit justificari;* et Prov. XXVIII, 25: *Qui sperat in Domino, sanabitur;* ac I Joan. III, 14: *Qui non diligit, manet in morte;* ut alia prætercam paulo ante commemorata loca, in quibus eadem justificatio pœnitentiæ adscribitur. Ergo sicut non excluditur fides in iis Scripturæ testimoniis, in quibus solius timoris, spei, charitatis, pœnitentiæ, etc., fit mentio, cum sermo occurrit de justificatione, ita neque excluduntur timor, spes, etc., ubi solius fidei mentio fit.

530. Sancti Ecclesiæ Patres videntur data opera scripsisse ad hos Novatores refellendos; nam S. Joan. Chrysostomus *Hom.* LXIV, *in Matth.* ait: *Nisi vitam fide nostra dignam ducamus, extremas dabimus pœnas* 1); et S. Augustinus *Serm.* XVI, cap. VI, *de verbis Apostoli: A fide*, inquit, *incipit homo; sed et dæmones credunt et contremiscunt . . . Adde ergo fidei spem . . . speique ipsi adde charitatem* 2), et *Serm.* XXVII, cap. I: *Domus Dei*, scribit, *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.*

531. Denique Novatorum systema falsitatis arguitur 1° in eo, quod perperam supponat fidem, quæ velut organum et instrumentum spectatur ad apprehendendam justitiam Christi, non aliud esse nisi *fiduciam*, quod tamen mox ostendemus falsum esse 3). 2° In eo, quod assumant adversarii, fidem hanc justificantem esse toto cœlo distinctam a virtute qualibet, et præsertim a charitate, quod pariter falsum est; cum ex ea cæteræ virtutes profluant, præsertim charitas, quæ ex fide germinat, ut perveniatur ad justificationem. In quo prætcrea adversarii sibi non cohærent, qui deinceps fatentur, ut mox videbimus, charitatem ex fide gigni, evolvi, et crescere veluti plantam ex germine 4). 3° Denique, cæteris omissis, ex eo falsum ejusmodi systema deprehenditur, quod præcidat omnia virtutum germina, omniumque operum bonorum necessitatem excludat, hominem velut truncum spectet omni libero

1) N. 4: *Ἂν μὴ καὶ βίον προσθῶμεν τῆς πίστεως ἄξιον, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην.*

2) Totum hoc caput est de hoc argumento, ut evincat, juxta Apostolum, vivam fidem, quæ discernitur a fide dæmonum, esse fidem, quæ per dilectionem operatur. Eadem fere habet *Serm.* LIII, cap. 10, n. 11, ubi inter cætera scribit S. Doctor: „Discernenda est fides nostra a fide dæmonum. Fides enim nostra mundat cor; fides autem illorum reos facit . . . Non est talis fides, quæ mundat cor. *Fide*, inquit, *mundans cor eorum.* Sed qua fide, quali fide, nisi quam definit Apostolus, ubi ait: *Fides, quæ per dilectionem operatur*?"

3) Cf. Bellarm., lib. 1, *De justific.* cap. 18.

4) Cf. Mœhler, op. cit. tom. I, pag. 178 et seqq., tum pag. 184.

motu et activitate carentem ante justificationem, et sub gratiæ vel concupiscentiæ motione; quæ exitiosa sunt omnia et absurda, ut tum ex iis quæ superius diximus, tum ex inferius dicendis planum fit.

DIFFICULTATES.

532. I. *Obj.* Scriptura constanter fidei tribuit justificationem, ac ita fidei soli tribuit, ut quælibet opera excludat. Nam Rom. III, 28, scribit Apostolus: ***Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis;*** et ib. IV, 2: ***Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.*** Ex quo concludit ib. vers. 5: ***Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei*** [1]; et cap. V, 1: ***Justificati ergo ex fide*** [2]. Hæc eadem repetit Galat. II, 16: ***Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis;*** et Ephes. II, 8: ***Gratia estis salvati per fidem;*** et alibi passim eadem inculcat. Imo recte dixeris, hanc esse thesim, quam ostendendam assumpsit Apostolus in Epistola ad Romanos, quamque statuit cap. III, 24, illis verbis: ***Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu,*** et evolvit sequentibus capitibus. Ergo.

533. ***Resp. Dist. ant.*** Scriptura constanter tribuit justificationem fidei vivæ, quæ scilicet per charitatem operatur, ***conc.*** fidei mortuæ ac sine operibus, ***neg.*** Sic etiam: Fidei soli tribuit ad exclusionem eorum operum, quæ præcedunt fidem seu vocationem ad fidem, ***conc.*** quæ fidem sequuntur et in fide fundantur, imo et ex ea oriuntur, ***neg.*** Scopus enim Apostoli in adductis locis est ostendere, justificationem esse donum Dei gratuitum, quod per opera solum naturaliter honesta, qualia Gentes jactabant; aut per opera ex sola legis cognitione sine gratia ac fide in Christum facta, in quibus gloriam suam imo et justitiam collocabant Judæi, promereri nullatenus potuerit. Ex quo infert Apostolus, tam Judæos quam Gentiles non fuisse consecutos vocationem et justificationem, nisi per solam fidem in Christum, ipsis gratuito concessam; quia si quispiam potuisset justificari ex operibus sine gratia factis, ac propterea sine fide in Christum, Christus gratis mortuus esset [3]). Opera autem, quæ fidem consequuntur et ex ipsa proveniunt, non rejecisse Apostolum, omnes ejus Epistolæ testantur, in quibus exhortatur fideles, ut eis strenue sese dedant.

1) *Τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην* (in var. *κατὰ πρόθεσιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ*).

2) *Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως κ. τ. λ.*

3) Cf. Bellarm., lib. 1, *De justif.* cap. 19.

534. II. *Obj.* Scriptura solius fidei meminit, quoties loquitur de justificatione et remissione peccatorum. Sic Matth. IX, 22, et Luc. VII, 50: *Fides tua te salvam fecit;* ac iterum Luc. VIII, 50: *Crede tantum, et salva erit,* Joan. I, 12: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri; his qui credunt in nomine ejus*, et ibid. III, 36: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Quare Philippus Act. VIII, 37, ab Eunucho baptismum petente solam fidem petiit: *Si credis ex toto corde, licet.* Ergo.

535. *Resp.* I. *Neg. ant.* Quia etsi *interdum* Scriptura solius fidei mentionem injiciat, cum loquitur de justificatione sæpe tamen etiam alias virtutes, aut sacramenta commemorat disserens de eadem justificatione; ut Luc. VII, 47, *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum;* Tob. XII, 9: *Eleemosyna a morte liberat;* Rom. VIII, 24: *Spe salvi facti sumus.* Eccl. I, 27: *Timor Domini expellit peccatum,* Ad Tit. III, 5: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis;* Ephes. V, 26; loquens de Ecclesia, ait: *Mundans* (eam) *lavacro aquæ in verbo vitæ* [1]). Quin tamen quispiam jure aut soli dilectioni aut soli spei, timori, etc. justificationem adscribere possit. Cum igitur plures causæ ad eundem effectum producendum concurrunt, consuevit Scriptura modo uni, modo alteri causæ illum tribuere, quin cæteras excludat. Hinc cum ejusmodi causæ ordine quodam inter se conjunctæ sint, ac fides reliquas omnes præcedat ac producat, restat ut concludamus, Scripturam reliquas includere, dum solius fidei meminit; seu loqui de fide viva, activa et operatrice, dum ei tribuit justificationem.

536. *Resp.* II. *Ad primos duos textus Dist.* Et in his sermo est de miraculo seu sanatione corporali, *conc.* de justificatione, *neg.*

537. Quoad reliqua testimonia, *Dist.* Loquuntur de fide tanquam de prima dispositione, ex qua cæteræ profluunt, ut dictum est, *conc.* tanquam de dispositione unica et adæquata, *neg.* Hinc optime S. Augustinus ad factum Philippi quod opponitur: *Scriptura*, inquit, *tacuit*, *atque intelligenda dimisit cætera*, *quæ cum illo Spadone baptizando Philippus egit; atque in eo, quod ait: baptizavit eum Philippus*, *intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in Scripturis gratia brevitatis*, *tamen serie traditionis scimus implenda* [2]).

538. *Inst.* Atqui Scripturæ loquuntur de fide sola tanquam unica et adæquata causa justificationis, ac præterea de ea loquuntur tanquam *instrumento* et *organo* ejusdem justificationis, non autem tanquam de *dispositione*, quæ cæteras includat. Atque ad primum quod attinet 1° nota sunt Apostoli verba Rom. I, 16: *Evangelium virtus Dei est in salutem*

1) *Καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι.* In textu græco deest *vitæ.*

2) Lib. *De fide et oper.* cap. 9.

omni credenti; justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem; ergo non ex *fide in opera*, quæ nempe fides inchoët. 2° Eodem sensu dicitur Habacuc II, 4: ***Justus ex fide vivit;*** ergo fides et quidem sola vitam, quam inchoavit, continuat. 3° Sane Abraham, cum dictum est de eo Gen. XV, 6: ***Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam***, novitius non erat, sed sanctitatis omniumque virtutum exemplar; ergo non ei aditum ad justitiam patefecit fides, ut aliunde postea justificatio compleretur. 4° Quin potius opera, quæ fidei superveniunt a justificatione exclusit Apostolus, qui loquens de Abraham jam credente, Rom. IV, 2, ait: ***Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.*** Sed ubi analysis justificationis instituatur, id magis patefiet: 5° Siquidem prius est in nobis justificatio, quam charitas, quæ est bonorum operum initium, dicente Joan. I Epist. IV, 10: ***Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.*** Porro Deus nos diligendo justificat. Ad alterum vero quod spectat, facile evincitur; quia, si fides ac virtutes reliquæ tanquam dispositiones in homine requirerentur ad justificationem, 6° his dispositionibus tribuenda esset justificatio; attamen Concilium Arausicanum definivit: ***Ut a peccato purgemur, Deus voluntatem nostram non expectat*** 1). 7° Plures reipsa quotidie justificantur absque ulla suæ voluntatis cooperatione, ut amentes, lethali morbo correpti omnique rationis usu destituti, quibus sacramenta administrantur. Ergo.

539. ***Resp. Neg. ant. Ad*** 1^m ***prob. Dist.*** Revelatur justitia Dei ex fide inchoata et imperfecta in fidem perfectam et charitate formatam, ***conc.*** ex fide in fidem sine charitate ac bonis operibus, ***neg.*** Hic enim posterior sensus excluditur per ea omnia, quæ superius adduximus 2).

1) Cap. 4.

2) Cf. Bellarm., lib. 1, *De justif.* cap. 20. Postremis hisce temporibus Protestantes passim accesserunt ad catholicam explicationem fidei vivæ seu formatæ, ut conferat ad justificationem, atque ita recesserunt a primis Protestantium placitis. Sane Knappius in Commentatione XIII, quæ est *De dispari formula docendi, qua Christus, Paulus atque Jacobus de fide et factis disserentes usi sunt, item de discrimine* ἔργων νόμου et ἔργων ἀγαθῶν. Effata S. Pauli et S. Jacobi exponit de fide, quæ sit principium bonorum operum: „Ipsius Christi auctoritate, *inquit*, dici sine ulla hæsitatione potest, etiam *factis* (ἐξ ἔργων) homines impunitatem et salutem consequi. At qualibus? Num iis, quæ a fide sejuncta sunt, aut fidem excludunt? Minime vero. Sed his, quæ a fide, Deo et Jesu Christo habita nascuntur, velut e bona arbore boni fructus; ut, si quis professus fuerit, salutem se ob pie facta (ἐξ ἔργων ἀγαθῶν) sperare, perinde id habendum sit, ac si dixisset: *e fidei effectis et documentis.* Nam omnes sacri Scriptores, inde usque a Mose, in hoc una mente consentiunt, omnium recte factorum, quæ quidem Deo probentur, principia a fide duci; summaque eorum, quæ illi præceperunt, hæc est: χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, *sine fide impossibile est placere Deo*: item τὸ τέλος τῆς πίστεως, σωτηρία ψυχῶν *finis fidei, salus animarum.*" Hebr. XI, 6; I Petr. I, 9, cf. vss. 5 et 21. Quæ deinde late prosequitur. Cf. *G. Christiani Knappii scripta varii argumenti.* Halis Saxonum 1823, tom. II, pag. 419 et seqq. Hac ratione recentiores Protestantes apolo-

540. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Justus ex fide vivit, ex fide viva quæ per charitatem operatur, *conc.* ex fide mortua, nempe sine operibus, *neg.* Fides enim, quævis sit, sine operibus mortua est, ut declarat Apostolus Jacobus loc. cit. Quod autem mortuum est, alteri vitam præbere non potest. Hinc bene intelligitur, quare dixerit Apostolus Paulus, justitiam Dei esse de fide in fidem, quia scriptum est: ***Justus ex fide vivit***: quatenus justitia Dei, quæ ex fide imperfecta inchoatur, in fidem perfectam, hoc est vivam, desinit sive adducit.

541. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Ideoque novum accepit justificatio Abrahæ incrementum, quia ex fide in fidem progressus est juxta dicta, *conc.* secus, *neg.* Hinc Jacobus quoque hoc retulit Geneseos testimonium ad ostendendum, fidem sine operibus non justificare; et quoniam fides per opera justificat, ideo per opera ex fide peracta in dies augetur et crescit hæc ipsa justificatio, robustior ac fecundior fit, juxta illud Prov. IV, 18: ***Justorum semita quasi lux splendens, quæ procedit et crescit usque ad perfectum diem.***

542. ***Ad*** 4m, ***Dist.*** Secrevit Apostolus a justificatione opera in quæ fides vim suam non indiderit, *conc.* opera ex fide elicita, *neg.* Placuit igitur Deo Patriarcha Abraham et per primam fidem qua justificatus est, ac deinceps semper magis placuit, quatenus hac fide instructus nova semper opera edidit, quæ meritum suum ex fide influente in ea consequebantur [1]).

543. ***Ad*** 5m, ***Dist.*** Prius est justificatio quam charitas habitualis, quam Deus nos diligendo per Spiritum Sanctum diffundit in cordibus nostris, *conc.* prius est quam charitas actualis, cujusmodi ad justificationem una cum fide requiritur, *neg.* Utraque porro charitas gratuita est, procedens ex divina erga nos dilectione.

544. ***Ad*** 6m, ***Dist.*** Tanquam conditionibus, sine quibus non tribuitur a Deo justificatio, *conc.* tanquam meritoriis, *neg.* Concilium autem Arausicanum, ut superius ostendimus, loquitur adversus Semipelagianos, qui ad exclusionem gratiæ prævenientis docebant, Deum nostram expectare voluntatem.

545. ***Ad*** 7m, ***Dist.*** Perpetuo amentes, qui infantibus æquiparantur, *conc.* cæteri, ***Subd.*** Absque ulla ipsorum cooperatione actuali, *conc.* præcedente, quæ virtualiter perseveret, *neg.* Hæc enim sufficit ad justificationem præsertim in enuntiatis casibus.

giam texunt illius catholicæ doctrinæ, cujus causa eorum majores ab Ecclesia discesserunt.

1) Cf. Bernard. a Picon. in hunc loc. Cf. etiam Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, lib. 8, cap. 4, n. 18 et seq. ubi refert diversas rationes, quibus theologi in Concilio Trid. Apostoli verba juxta doctrinam catholicam exposuerunt.

546. III. *Obj.* Patres unanimi consensu soli fidei justificationem adscribunt. S. Hilarius: ***Fides***, inquit, ***sola justificat*** [1]). S. Ambrosius, seu Auctor ***comment. in Epist. ad Rom.*** in cap. III: ***Sola fide justificati sunt dono Dei*** [2]). S. Joan. Chrysostomus: ***Fidelem***, ait, ***sine operibus possum ostendere et vixisse, et in regnum cœlorum ivisse .... Latro tantum credidit, et vitam habuit*** [3]). S. Augustinus: ***Quantælibet***, scribit, ***fuisse virtutis antiquos prædices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris*** [4]), et alibi passim. S. Leo: ***Fides vera justificans impios et creans justos*** [5]). Denique juxta S. Bernardum ideo Christus tantum dixit: ***Qui non crediderit, condemnabitur***, ut per hoc innueret, ***solam interdum fidem sufficere ad salutem*** [6]). Ergo.

547. ***Resp. Dist. ant.*** Per oppositionem ad legem, seu ad opera tantum naturaliter honesta, *conc.* per oppositionem ad reliquas dispositiones et ad opera ex fide elicita, *neg.*

548. Sane S. Hilarius fidem opponit legi; ait enim ibid. hominem fuisse ab illo peccato liberatum, *quod lex lavare non poterat; fides enim sola justificat.*

549. Eodem sensu loquitur Ambrosiaster, spectans opera elicita absque fide.

550. S. Joan. Chrysostomus, seu potius Auctor illius homiliæ de fide, loquitur de operibus externis, quæ non sunt ejusdem necessitatis ac fides, ut patet ex subjecta materia. Latro enim credidit, speravit et dilexit. Cæterum hæc homilia spuria est.

551. S. Augustinus per citata verba, ut alibi semper, docet, veteres Sanctos non fuisse justificatos per opera legis, sed per fidem in Christum et gratiam ejus, non secus ac nos; ut constat ex ejus scopo adversus Pelagianos.

552. S. Leo loquitur de fide catholica per oppositionem ad falsas sectas hæreticorum, in quibus salus haberi nequit.

553. S. Bernardus disserit de actuali susceptione baptismi, quæ absolute interdum necessaria non est, ut liquet ex contextu, ubi ostendit, fidem cum voto baptismi, in casu necessitatis actualem ejusdem perceptionem supplere posse; alibi enim aperte docet, quod: *Nec fides sine operibus, nec opera sine fide sufficiunt ad animi rectitudinem* [7]).

1) Cap. 8, in Matth. n. 6.
2) In v. 24.
3) *Homil. de fide*, n. 1.
4) Lib. 1, *Cont. duas epist. Pelag.* cap. 21, n. 39.
5) *Epist.* CXXIV, cap. 4, ed. Baller. alias LXXXIII.
6) *Epist.* seu *Tract. ad Hugonem de S. Victore*, *de baptismo*, cap. 2, n. 8, ed. Maur.
7) *Serm.* XXIV, *in Cantica*, n. 8. Et hic observo, neminem ex Patribus inveniri, qui constanter non doceat, necessarias esse cum fide reliquas dispositiones ad justificationem et salutem, ut patet ex iis ipsis locis in suo contextu spectatis, quæ nobis objiciuntur a Protestantibus. Hi enim verba detraxerunt a contextu, ut aliqua ratione evincerent, ipsos primos non fuisse ad paradoxum istud excogitandum de fide sine operibus justificante.

PROPOSITIO II.

Fides, quæ ad justificationem requiritur, non est fiducia in divinis promissionibus, sed firmus assensus ad omnia quæ Deus revelavit.

554. Est de fide, ut patet ex can. XII, sess. VI, Conc. Tridentini: *Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum; vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur; anath. sit.*

555. Ut autem melius intelligatur status quæstionis, animadvertendum est: 1° Protestantes triplicem distinguere fidem: *historicam*, qua credimus vera esse quæ Deus revelavit; *miraculorum*, qua illi intelligunt facultatem miraculorum edendorum; *promissionum*, qua quis credit veras esse promissiones, quas Deus fecit de remittendis peccatis tum in genere quoad omnes homines, qui credunt in Christum, tum in specie quoad singulos homines credentes sibi remitti peccata, seu potius sibi esse remissa per Christum. Hanc porro fidem specialem, qua quis certo credit sibi esse dimissa peccata quamque fiduciam appellant, eam esse contendunt quæ sola justificet [1]).

556. Animadvertendum est 2° in systemate Novatorum, fidem hanc seu fiduciam, quæ apprehendit misericordiam, vel promissiones divinas tanquam organum et instrumentum, non esse *subjectivam*, seu intrinsecam homini, nec ullam intrinsecam, seu intimam relationem afferre inter hominem et Christum; sed esse solum *objectivam* et extrinsecam, alioquin esset *debilis* et *imperfecta*; quod explicat Calvinus per similitudinem *ollæ fictilis, quæ in se recondit aurum* [2]). Porro nulla est intrinseca relatio inter aurum et vas fictile;

1) Cf. Bellarm., lib. I, *De justif.* cap. 4.

2) Ita Calvinus *Instit.* lib. 3, cap. 11, in quo confutat Osiandrum; qui, ut ipse loquitur, monstrum nescio quod essentialis justitiæ invexit. Respondens itaque §. 7, pag. 192, ad septimum Osiandri argumentum, ita scribit: „Quod objicit, vim justificandi non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto. Nam si per se, vel intrinseca, ut loquuntur, virtute justificaret fides, ut est semper debilis et imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte: sic manca esset justitia, quæ frustulum salutis nobis conferret . . . Neque tamen interea tortuosas hujus Sophistæ figuras admitto, quum dicit fidem esse Christum: quasi vero olla fictilis sit thesaurus, quod in ea reconditum sit aurum. Neque enim diversa ratio est, quin fides, etiamsi nullius per se dignitatis sit vel pretii, nos justificet, Christum afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat ... Jam expeditus est quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, ubi de justificatione agitur."

Neque alia ratione sentiunt aut loquuntur Lutherani. Etenim in *Apolog.* IV, *de justif.* §. 18, pag. 71, dicitur: „Et rursus quoties nos de fide loquimur, intelligi volumus objectum, scilicet misericordiam promissam. Nam fides non ideo justificat, aut salvat, quia ipsa sit opus per se dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam." Sic etiam Chemnitzius *Exam. Conc. Trid.* part. I, pag. 294.

illud enim semper pretiosum est, istud semper vile. Sic Christus Jesus apprehensus per fidem est ipsa puritas, homo autem fidelis est impurus in mente et corde suo [1]). Ex hoc patet ingens discrimen, quod intercedit inter fiduciam, qualem concipiunt Novatores ut necessariam ad justificationem, et inter spem seu fiduciam, quam præter fidem etiam Catholici necessariam agnoscunt inter cæteras dispositiones ad justificationem assequendam.

557. His ita constitutis, consonam esse Sacris Literis veritatem catholicam quam enunciavimus, sic ostendimus: Sacræ Literæ ad justificationem requirunt firmum assensum ad ea omnia, quæ Deus revelavit. Ergo. Nam Marci ult. 15, ait Christus: ***Prædicate Evangelium omni creaturæ, qui crediderit . . . salvus erit;*** Joan. XX, 31: ***Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus;*** Rom. X, 9: ***Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.*** Demum, aliis omissis, Act. VIII, 37, Eunucho baptisma petenti respondit Philippus: ***Si credis ex toto corde licet.*** Et respondens (Eunuchus) ait: ***Credo Filium Dei esse Jesum Christum*** [2]). Jam vero in his omnibus ne verbum quidem occurrit de Novatorum fiducia.

558. Consonam quoque esse eandem doctrinam universæ traditioni, constat ex antiquissima consuetudine, quæ jam a primis Ecclesiæ sæculis in Ecclesia universa obtinuit, exigendi a catechumenis ante baptisma professionem præcipuorum fidei nostræ articulorum, qui in Symbolo Apostolico continentur [3]), in quibus nullum vestigium occurrit de speciali fiducia sibi dimissorum peccatorum. Argumentum quod ex hac constanti et universali consuetudine exurgit, nunquam non vehementer torsit hæreticorum ingenia.

1) Cf. Mœhler, op. cit. pag. 165, ubi apposite ait: „Nous l'avons entendu, la foi n'est point un écoulement de l'Esprit du Christ; elle n'est point une puissance affranchissante, un principe de vie régénérant le fidèle; mais elle est à Jésus-Christ ce que le vase d'argille est au trésor. Comme le vase et le trésor ne deviennent pas une seule et même chose, comme l'un reste de l'argille et l'autre de l'or, de même la foi n'unit pas l'homme intimement à Jésus-Christ; de même entre le Christ et le fidèle, il n'existe que des rapports purement extérieurs. Jésus-Christ est la pureté même, le chrétien est impur dans son esprit et dans son coeur; le Christ est offert à Dieu par son disciple, et son disciple ne devient pas un sacrifice agréable à Dieu." Deinde ostendit hic idem Auctor, hanc rationem exponendi proprium suum systema, ex ipsa natura ejusdem systematis necessario descendere. Semel enim constituto principio, quod justitia sit extra nos, pronum erat inferre nonnisi extrinsece posse hominibus applicari obedientiam seu merita Salvatoris.

2) *Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης καρδίας, ἔξεστιν. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.* Cf. Bellarm. loc. cit. cap. 6 et seqq.

3) Cf. quæ scripsimus in Tract. *De Trinit.* n. 104, cum notis appositis. Cf. etiam Binghami, *Origines, sive antiquitates*, etc. Halæ 1727, vol. IV, lib. 11, cap. 7, §. 8 et seqq.

559. Hinc supervacaneum putamus Patrum testimonia singillatim appellare, quæ longo agmine adducit Bellarminus [1]). Certe S. Basilius docet, fidem illam ad salutem et justificationem necessariam esse, qua creduntur, quæ Deus revelavit [2]); S. Cyrillus Hierosol. fidem justificantem vocat fidem dogmaticam, qua credimus Jesum esse Christum, atque a mortuis resurrexisse [3]); nec alia insedit sententia Gregorio Nazianzeno [4]), S. Joan. Chrysostomo [5]), S. Augustino [6]), S. Fulgentio [7]), aliisque omnibus, qui hanc fidei notionem ex verbis Apostoli hauserunt, cap. XI, Epist. ad Hebr. quibus describit fidem justificantem, seu illam, qua justus vivit: ***Est autem***, inquit, ***fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium;*** id est, persuasio et convictio illa intellectus, qua quis assentitur iis, quæ non assequitur, eo quod mentis ipsius angustæ captum excedunt [8]); quæ profecto non est illa, quam Protestantes prædicant, fiducia specialis.

560. Ratio demum commentum hoc Novatorum excludit. Specialis enim fiducia de dimissis sibi peccatis per Christum supponit et sequitur justificationem, quæ in ipsa peccatorum dimissione consistit, ergo eam nec præcedit nec producit; nisi velint adversarii effectum præcedere causam [9]). In hac præterea hypothesi omnis intercluditur aditus orationi, siquidem frustra quis diceret: ***Dimitte nobis debita nostra***, si fide credere deberet sibi jam dimissa esse peccata; quod si hanc fidem non habet, frustra petit sibi dimitti peccata, cum nemini sine fide peccata dimitti possint. Addo hoc commentum esse contra systema ipsorum Protestantium, juxta quod ante justificationem homo omni libertate destitutus est. Ergo.

1) Lib. I, *De justif.* cap. 9.

2) *Hom. de fide*, n. 1, opp. edit. Maur. tom. II, pag. 224.

3) *Catech.* V, *De fide et symbolo*, n. 10.

4) *Orat.* XL, *in Sanctum Baptisma*, n. 51, edit. Paris. 1630, tom. I, pag. 671 et seq.

5) In duabus *Homiliis de symbolo*, edit. Chevallon, Paris. 1536, tom. V, fol. 205 et seqq.

6) In *Enchirid.* capp. 2, 5, 7, 8, etc. tum in lib. *De fide et symbolo*, qui totus est de hoc argumento; cf. ejusdem libri conclusionem n. 24.

7) Lib. *De fide ad Petrum*, qui totus pariter de eodem argumento est.

8) Cf. Bellarm., loc. cit. cap. 8, cum vindiciis Erbermanni adversus Amesium.

9) Hoc ipsum plures Protestantes animadverterunt; hinc confugerunt ad distinguendos duos modos, quibus peccata dimissa esse credant. Primo quoad decretum Dei, et mortem Christi ex decreto illo jam obitam: secundo vero quoad efficacem applicationem, tum ex parte Christi donantis remissionem peccatorum, tum ex parte credentium fide eam accipientium. Istorum itaque mens est, nobis donari atque applicari remissionem peccatorum, quia certa fiducia Christum amplectimur, et persuasi sumus Christum, juxta Dei decretum, peccata nostra morte sua delevisse, atque expiasse. Alii simpliciter concedunt, peccata nobis esse dimissa antequam credamus, et fidem justificatione posteriorem esse. Adeo strenue se implicant! Cf. Ludov. Le Blanc, verbi divini ministrum, in op. *Theses theologicæ*, Londoni 1675, Thes. *de fidei justificantis natura*, n. 58 et seqq.

DIFFICULTATES.

561. Obj. Soli fiduciæ adscribit Christus remissionem peccatorum; Matth. IX, 2: *Videns fidem illorum dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua;* et v. 22, ait hemorrhoissæ; *Confide filia, fides tua te salvam fecit;* Luc. XVII, 19, *Fides tua te salvum fecit.* Quam fiduciam ut magis inculcaret, Marc. XI, 24, dicebat discipulis suis: *Omnia, quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis.* Quod si cætera per fiduciam obtinentur, multo magis peccatorum remissio. Hinc Paulus Act. XIII, 38, sic Judæos alloquitur: *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ... in hoc omnis, qui credit, justificabitur;* et conceptis verbis passim fidem vocat fiduciam, ut cum Ephes. III, 12, de Christo scribit: *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus;* et Hebr. XI, 1: *Fides est sperandarum substantia rerum*, seu ut græce legitur ὑπόστασις (hypostasis) nempe *expectatio*; ex quo patet, non aliud fidem esse præter expectationem misericordiæ divinæ, nec proinde consistere nisi in fiducia. Sane quoties aliquid nobis vel promissum vel oblatum est, nihil aliud requiritur ex parte nostra, quam acceptatio; porro justificatio nobis a Christo promissa et oblata est. Ergo.

562. *Resp. Dist. ant.* Adscribit Christus remissionem peccatorum fiduciæ, quæ oriatur ex firmo assensu iis omnibus, quæ Deus revelavit, *conc.* fiduciæ de dimissis sibi peccatis, ut Novatores autumant, *neg.* Nisi enim quispiam pro certo habeat quidquid Deus revelavit, impossibile est ut concipiat fiduciam de remissione peccatorum, quam Deus pollicitus est iis omnibus, qui in se credunt et conditiones adimplent ad veniam peccatorum obtinendam necessarias. Fides enim reliquas omnes dispositiones sustentat tanquam initium, radix et fundamentum. Hæc propterea fiducia, quam Christus requirit, habet pro objecto veritatem divinarum promissionum, ast hoc non sufficit, sed necesse præterea est ex parte subjecti, ut ab eo ponantur conditiones omnes, seu dispositiones, quas Deus requirit, ut sibi in specie hæ promissiones applicentur. Deberet proinde hæc fiducia in sententia Novatorum complecti actum fidei de præstitis a se conditionibus, ut posset quis sibi blandiri de dimissis peccatis per Christum; quod absurdum est, et totum Protestantium systema evertit. Hac de causa ipsi rejecerunt omnes dispositiones velut non necessarias imo ut prorsus inutiles ad consequendam justificationem, docentes hanc fieri per solam apprehensionem extrinsecam meritorum Christi. Quo posito, jam facile est singulis objectis testimoniis occurrere.

563. Itaque Christus ait paralytico: *Confide*, id est: Pro certo tene, quod possim et velim peccata tua remittere. Ad hæmorrhoissam: ***Fides tua te salvam fecit***, id est: Sanitatem obtinuisti per fidem, qua credidisti me id potuisse præstare. Id ipsum dicatur de leproso illo, de quo Luc. XVII, sermo est; Marci XI commendat Christus efficaciam orationis, quæ ex fiducia in Christi omnipotentia et bonitate oritur. Apostolus Act. XIII annunciat remissionem peccatorum credentibus in Christum, et firmum assensum præbentibus iis omnibus quæ ipse docuit; hinc qui in Christum credit, et præstat ea, quæ ipse facienda præscripsit ad veniam peccatorum obtinendam, profecto justificatur. Ad Ephesios vero scribit, omnem spem nostram et fiduciam in Christi meritis esse collocandam, quod nemo ambigit. Ideo vero ad Hebr. XI, fides dicitur, ***sperandarum substantia rerum***, quia fides, qua in Deum credimus, est spei fundamentum; subdit enim: ***Argumentum non apparentium;*** hinc prosequitur: ***Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei... Credere enim oportet accedentem ad Deum***, *quia est*, ***et inquirentibus se remunerator sit;*** et alia quæ sequuntur, in quibus commendatur fides Patriarcharum et reliquorum justorum, qua firmo assensu credebant Dei omnipotentiæ, fidelitati, veracitati, nuspiam vero commendatur fiducia de dimissis sibi peccatis per apprehensam justitiam [1]). Sic eodem sensu cætera, quæ objici solent testimonia, exponi debent, cum non aliam patiantur interpretationem.

564. Ex dictis pariter responsio patet ad illud, quod postremo loco inferebatur de promissione et acceptione. Si enim promissio absoluta sit, nihil aliud certe requiritur præter acceptationem; ast si sit conditionata, acceptatio non sufficit, sed præterea requiritur conditionis positio. In casu autem nostro, conditiones sunt dispositiones quæ a nobis prærequiruntur. ***Invenies eum, si tamen toto corde quæsieris***, dicitur Deut. IV, 29, et Act. II, 38: ***Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum***, et alibi passim [2]).

ARTICULUS III.

De proprietatibus justificationis.

565. Novatores ex principio, quod fides instrumentalis, ut ipsi loquuntur, non sit nisi objectiva et exterior, nullamque interiorem relationem producat inter hominem lapsum et Dei misericordiam, ejusque promissiones, quas fidelis apprehendit, tria inferunt corollaria, quæ constituunt tres pro-

1) Cf. Bellarm., loc. cit. cap. 11, n. 4 et seqq.

2) Cf. Becanum, *Manuale controvers.* lib. 1, cap. 16, quæst. IV.

prietates illius justificationis quam fides operata est. Ac primo quidem hanc justificationem ajunt esse certam certitudine fidei, adeo ut quisque credere teneatur, se Deo esse charum et acceptum per justitiam imputativam Christi vel Dei [1]). Secundo hanc justificationem æqualem esse in omnibus, cum sit ipsa justitia Christi vel Dei per fidem apprehensa et imputata. Tertio hanc justificationem esse inamissibilem, nisi fides ipsa amittatur, juxta Lutheranos parum sibi cohærentes, vel inamissibilem absolute, juxta Reformatos seu Calvinistas.

566. Quo vero melius cognoscatur nexus harum proprietatum justificationis cum reliquis totius eorum systematis partibus, revocandum in mentem est, totum negotium justificationis a Deo solo active peragi in homine, qui passivus est. Eadem porro ratione, qua Deus solus cœpit justificationem injiciendo in hominem fidem, qua apprehenditur misericordia, aut justitia Christi imputativa, pergit Deus ipse in homine justificato credere, sperare, etc. quasi principium extrinsecum [2]). Cum vero hæc justitia Christi apprehensa et imputativa non tollat ab homine nec destruat peccatum originale cum suis manifestationibus seu peccatis actualibus, pergit peccatum originale se manifestare; prout se pariter signis externis manifestat justitia imputativa homini communicata per fidem, spem, dilectionem, opera bona. Hinc duæ istæ manifestationes simul in uno eodemque homine lapso et justificato consistunt, summa nempe flagitia cum summa sanctitate: flagitia, quæ hominis sunt, nec tamen imputantur ad pœnam per fidem quæ permanet; et sanctitas, quæ ex fide nascitur in homine justificato. Pronum propterea inde fuit inferre excellentiam, æqualitatem, inamissibilitatem justitiæ; quia justitia et sanctitas ipsius Christi est, quæ est ratio, ob quam Protestantes interdum se comparent non solum Sanctis quibuslibet, sed et Beatæ Virgini et Christo ipsi [3]); pronum præterea ipsis fuit inferre, summa flagitia nullo modo officere sanctitati [4]), cum non possint offi-

1) Ita passim Calvinus toto cap. 2, libri 3, *Instit.* ubi inter cætera §. 16, pag. 145, scribit: „In summa, vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium benevolumque Patrem esse persuasus, de ejus benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui divinæ erga se benevolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expositionem præsumit." Et iterum ibid.: „Fidelis non est, nisi qui suæ salutis securitati innixus, diabolo et morti confidenter insultet."

2) Cf. Mœhler, op. cit. tom. I, pag. 171 et seqq.

3) Lutherus *Serm. de Nativ. B. V. M.*: „Omnes Christiani, *inquit*, æque magni sumus atque Mater Dei, et æque sancti ac ipsa."

4) Lutherus sæpe hæc inculcat; nam in lib. *De captivit. Babylon.* tom. II, fol. 284: „Ita vides, *inquit*, quam dives sit homo christianus, *etiam volens non potest perdere salutem quantiscumque peccatis, nisi nolit credere.* Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. Cætera omnia, si redeat vel stet fides in promissionem divinam baptizato factam, in momento absorbentur per eandem fidem." Ex hoc principio profluit, quod scribebat idem Lutherus an. 1521, ad Melanchthonem:

cere sanctitati aut justitiæ Christi. Inde rursum originem habet illa securitas, illa jucunditas, qua inter fornicationes, adulteria, homicidia, aliaque ejusmodi peccata lætantur Protestantes; dummodo firmi in fide persistant juxta Lutherum, vel dummodo sint electi juxta Calvinum.

Ad has igitur perniciosas justificationis proprietates evellendas, quæ omnia moralis honestatis principia subruunt, has opponimus propositiones.

PROPOSITIO I.

Nemo absque speciali revelatione certus esse potest certitudine fidei de propria justificatione, nec fide proinde tenetur credere se esse justificatum.

567. Duplex est propositionis pars, quarum prior est *certa* adversus Ambrosium Catharinum docentem, posse quempiam certum esse certitudine fidei *divinæ*, non autem *catholicæ* 1) se esse justificatum; negat tamen hic Auctor hominem per ejusmodi fidem justificari, in quo distat ab hæresi Novatorum. Posterior pars est dogmatica, seu de fide adversus recensitos Lutheri et Calvini errores.

568. Diximus priorem partem propositionis esse certam, non solum quia communi consensu a theologis traditur, sed præterea quia aperte declaratur ab ipso Concilic Tridentino, sess. VI, cap. IX, his verbis: *Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum se ipsum suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest, cum nullus scire valeat, cer-*

„Si gratiæ prædicator es, gratiam non fictam, sed veram prædica; si vera gratia est, verum non fictum peccatum ferto, Deus non facit salvos ficte peccatores."

„Esto peccator et pecca fortiter; sed fortius fide et gaude in Christo, qui victor est peccati, mortis et mundi: peccandum est, quamdiu hic sumus. Vita hæc non est habitatio justitiæ; sed expectamus, ait Petrus, cœlos novos et terram novam, in quibus justitia habitat."

„Sufficit quod agnovimus per divitias gloriæ Dei agnum, qui tollit peccata mundi: ab hoc non evellet nos peccatum, *etiamsi millies, millies uno die fornicemur aut occidamus.* Putas tam parvum esse pretium et redemptionem pro peccatis nostris factam in tanto ac tali agno?"

Hac ratione quærebat Lutherus conscientiæ suæ stimulos angoresque temperare. Diu enim noctuque omnibus indulgebat vitiis. Hinc receptum illud proverbium apud primos Protestantes, qui vellent diem flagitiose transigere: *Hodie lutheranice vivamus.* Cf. Mœhler, op. cit. pag. 165 et seqq.

Attamen hi ipsi audebant non solum se Christo in sanctitate comparare, verum etiam se eidem æquare!

1) Ambrosius Catharinus hoc posuit discrimen inter fidem catholicam et fidem divinam, quod illa proposita sit universæ Ecclesiæ, hæc vero non item, cum sit propria cujusque in particulari. Verum in eo deceptus est, quod putarit posse fidei divinæ subesse falsum, non autem fidei catholicæ. Ast quænam fides divina ejusmodi esset, cui posset falsum subesse? Cf. quæ adversus hanc distinctionem scribit Bellarminus, lib. 3, *De justif.* cap. 3, §. 11 et seqq.

titudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Eadem ferme repetit cap. XVI [1]).

569. Diximus alteram partem esse de fide, his siquidem canonibus contrarius Novatorum error profligatus fuit ab eadem Synodo ibid. can. nempe XIII: *Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo, et absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa; anath. sit.* Et can. XIV: *Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari ex eo quod se absolvi ac justificari certo credat; aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum; et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici; anath. sit.*

570. Dum vero excludimus certitudinem fidei sive divinæ sive catholicæ de adepta justificatione, non removemus tamen eam, quam vocant certitudinem *moralem,* vel si accuratius loqui velimus, *conjecturalem*, quæ innixa sit in bono conscientiæ testimonio, ex quo pax et conscientiæ tranquillitas oritur, qua justi passim fruuntur.

571. Sed ut jam accedamus ad assertæ propositionis veritatem adstruendam, quoniam posterior ejus pars a priori tanquam a suo principio ac fundamento pendet, utramque propterea simul sequenti argumento perstringimus: Nemo tenetur fide divina credere se esse justificatum, si nemo fide divina absque speciali revelatione certus esse potest se justificatum esse. Jam vero neminem, excepto casu specialis revelationis, certum esse posse de propria justificatione, sic in primis ex Sacris Literis ostendimus:

572. Eccl. IX, 1, dicitur: *Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurum servantur incerta.* Prov. XX, 9, interrogat Sapiens: *Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Hinc de se aperte profitetur Apostolus I Cor. IV, 4: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est.* Ergo.

573. Eandem veritatem Patres unanimiter confirmant, quorum testimonia collegit Bellarminus [2]). Nos ne nimii simus unum ex his proferimus Augustinum, quem unice æstimare videntur adversarii. Porro ita scribit S. Doctor ad verba illa Psalmi quadragesimi primi: *Ad me ipsum anima mea turbata est. Novi*, inquit, *quia justitia Dei mei manet; utrum mea maneat, nescio* [3]). Et in libro: *De perfect. justit.: Quantalibet*, inquit, *justitia sit præditus homo, cogitare debet, ne*

1) Cf. Bellarm., ibid. cap. 4.
2) Ibid. cap. 7.
3) N. 12.

aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniatur esse culpandum [1]). Sæpius alibi hæc ipsa ingeminat. Talis præterea est sensus Sanctorum omnium, qui quo ulterius in perfectione ac sanctitate progrediuntur, eo magis timent, ac humiliores ex conscientia propriæ imperfectionis fiunt, quod in ipsorum historiis nullibi non est videre.

574. Ratio in promptu est; etenim nemo fide divina credere potest, multoque minus tenetur, nisi quod a Deo revelatum est: atqui nuspiam revelatum est talem vel talem in specie præ se tulisse dispositiones necessarias ad justificationem assequendam, vel eam fuisse assecutum. Ergo. Error autem hæreticorum inde oritur, quod perperam doceant, opus justificationis solius Dei esse absque hominis cooperatione; quam doctrinam superius confutavimus. Verum in hac quoque erronea hypothesi, quis, seclusa revelatione, certo nosse poterit, sibi collatam esse fidem instrumentalem ad percipiendam justitiam Christi aut Dei? Nonne et ipsi Protestantes requirunt opera, ut signa adeptæ justificationis? Nihil porro his incertius est, cum sæpe aut illusioni homines sint obnoxii, aut ex principio naturali operentur. Ergo.

DIFFICULTATES.

575. I. *Obj.* Textus Eccl. non evincit incertam esse justitiam nostram; 1° Si enim ad verbum reddatur, ita se habet: *Et amorem et odium non sciens homo, omnia ante eos* [2]); 2° Quæ quidem evincunt hominem agnoscere non posse, acceptum se Deo esse ex eventis externis, *eo quod universa æque eveniant justo et impio*, ut immediate prosequitur Ecclesiastes, 3° alioquin nec peccator certo scire posset, se dignum odio esse. Ergo.

576. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Resp.* Textum hebraicum sententiæ nostræ non obesse, cum sermo sit de amore et odio coram Deo. Cæterum versio vulgata, quæ est S. Hieronymi, ac proinde antiquissima, refert eleganter simul ac fideliter sensum Ecclesiastæ [3]). Nec pariter 2° obstant verba immediate sequentia; nam si de notitia loqueretur Salomon, quæ haberi tantum potest ex eventis externis non autem absolute, non adjecisset *omnia ante eos*, seu *omnia in futurum servantur incerta*, cum hanc cognitionem homo sibi posset comparare etiam in præsentiarum ex internis suis affe-

1) Cap. 15, n. 33.

2) גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם.

3) Omnes antiquæ versiones, græca, syriaca, arabica, etc. eundem sensum referunt, ut videre est in *Bibliis polyglottis Walton.*

ctionibus. 3° Nec demum officit, quod postremo loco additur, cum de *solis justis* loquatur Ecclesiastes [1]).

577. II. *Obj.* Assertam certitudinem aperte adstruit non uno in loco Apostolus Paulus, imo instar principii sumit. Nam Rom. VIII, 38: *Certus sum*, inquit, *quia neque mors, neque vita . . . neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* 2° Cujus rei rationem tradit ib. v. 16, dicens: *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei;* jam vero testimonium Spiritus Sancti certum est ac infallibile. 3° Quapropter huic principio innixus sic II Cor. ult. 5, provocabat fideles: *Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis;* 4° ac rursum I Cor. II, 12: *Accepimus*, inquit, *Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis.* Quorsum vero hæc nisi exploratam habuisset ejusmodi certitudinem? 5° Fidenter propterea de semetipso II Cor. I, 12, affirmat: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Neque 6° ab Apostolo Paulo dissentit S. Joannes, qui I Epist. V, 13, hæc habet: *Hæc scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis æternam; qui creditis in nomine Filii Dei.* Eadem igitur certitudine cognoscere possumus Christum esse in nobis, ac certi sumus de fide nostra: atqui omnimodam certitudinem fidei nostræ habere possumus; quare ibid. 19, prosequitur: *Scimus quoniam ex Deo sumus;* et cap. III, 14: *Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*, et Apoc. II, 17: *Vincenti dabo manna absconditum . . . quod nemo scit nisi qui accipit.* Ergo.

578. *Resp. Neg. ant. Ad* 1^m^ *prob. Dist.* Certus sum, id est, Dei charitate et beneficiis auctus, ejusque ope innixus *confido* nulla sive prospera sive adversa, nullamque creaturam sive in cœlis sive in terra me separaturam a Deo, *conc.* certus sum ex assecuta justificatione, *neg.* Hic sensus prorsus alienus est a mente Apostoli, et contrarius omni exegeseos regulæ. Hic enim S. Paulus, commemoratis tum immensa charitate Dei erga homines tum beneficiis, quibus a Christo iidem cumulati sunt, divino quodam impetu abreptus exclamat, se divina ope fretum, certum seu persuasum habere, nihil esse tam potens quod valeat ipsum evellere a Dei dilectione; eo ferme sensu, quo jam in ea verba Psalmista prorumperat: *Ego dixi in abundantia mea: non movebor in æternum* [2]). Ex quo patet, hic magnificari in Deum fiduciam in

1) Cf. Bellarm., loc. cit. 2) Ps. XXIX, 7.

posterum, arguendo ex præteritis [1]). Unde igitur certitudo, et securitas Protestantium de assecuta justificatione?

579. *Ad* 2m, *Dist.* Certum est et infallibile Spiritus Sancti testimonium in se, *conc.* respectu nostri, *neg.* Quatenus enim nobis exhibetur, non est nisi conjecturaliter et moraliter certum, eo quod certi non simus, an affectus quos experimur a Spiritu Sancto procedant, an a malo spiritu transfigurante interdum se in Angelum lucis [2]).

580. *Ad* 3m, *Dist.* Ita ut hæc tentatio ac probatio habeat pro objecto fidem miraculorum operatricem, *conc.* fidem theologicam, vel *neg.* vel *Subd.* Charitate formatam et quidem in cœtu ipso fidelium, *conc.* solam fidem in singulis fidelibus seorsim sumptis, *neg.* Ut enim patet ex contextu, Apostolus vult ostendere ex dono miraculorum, quod tunc temporis commune erat in Ecclesiis, Christum esse cum ipsis, quibus prædicaverat; ex quo infert, se verum fuisse Jesu Christi Apostolum. Et hæc est etiam expositio S. Joannis Chrysostomi [3]). Nihil propterea hic locus commune habet cum fide Protestantium.

581. *Ad* 4m, *Dist.* Ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis, id est, beneficia, quæ per Christi mysteria toti humano generi, totique Ecclesiæ collata sunt, *conc.* quæ collata sunt singulis individuis per fidem illam specialem, quam adstruunt adversarii, *neg.* Hunc sensum pariter series orationis postulat [4]).

1) Cf. Bernard. a Piconio in hunc loc. Sed juverit hanc interpretationem confirmare auctoritate hominis protestantis et rationalistæ. Sic igitur in v. 35 hujus capitis scribit Georg. Rosenmüller: „*Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ*, potest significare eum amorem, quo Christus nos complectitur; vel etiam amorem eum, quem nos erga Christum habemus. Plurimi interpretes priorem significationem præferunt; quia de beneficiis Dei in fideles collatis, atque de eorum felicitate fit sermo. Tum sensus igitur erit: *Quis nobis possit eripere amorem, quo Christus nos complectitur?* vel privare nos benevolentia et amore Christi? Quidquid adversi nobis eveniat, nos nihilominus firmiter erimus persuasi, nos a Christo amari. Si *ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ* est *pietas in Christum*, tum sensus est: *Quis infringat, tollat nostrum amorem in Christum? Quis nos permoveat, ut deserenda religione rursus excidamus hoc tanto Dei Christique amore?* Hæc interpretatio præferenda esse videtur. Non enim dicit Apostolus: Quis Christum abstrahat ab amore erga nos? Sed: quis *nos* abstrahat ab amore erga Christum? Post tot ac tanta beneficia debemus eum constanter amare." Demum concludit v. 39, juxta sensum Apostoli: „Nihil igitur in rerum natura *δυνήσεται ...κυρίῳ ἡμῶν* nos poterit abstrahere ab illo amore erga Deum, qui in nobis inest, propter Christum Jesum Dominum nostrum, qui oritur e beneficiis, quæ Deus nobis propter et per Christum ejusque doctrinam tribuit ac destinavit."

2) Idem Auctor ita refert sensum Apostoli ad hunc v. 16: „*Ipse ille sensus et animus animum nostrum convincit nos esse Dei filios. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα* scilicet *υἱοθεσίας* animus ille et sentiendi agendique ratio liberalior, qua non amplius timore servili regimur, sed ex amore Dei et plena fiducia recte agimus, nobis est *quasi* testimonii loco, nos esse filios Dei." Qua posita interpretatione concidit omnis difficultas.

3) Cf. Bernard. a Picon. in hunc loc.

4) Cf. pro his etiam textibus hunc ipsum expositorem in appositis locis.

582. *Ad* 5m, *Dist.* Quod sincere in ministerio suo se gesserit, *conc.* quod certitudinem habeat suæ justificationis, de qua hic non loquitur, *neg.*

583. *Ad* 6m, *Dist. min.* Omnimodam certitudinem habere possumus fidei nostræ theoreticæ seu speculativæ, *conc.* practicæ seu ejus, quæ per charitatem vivit et operatur, *neg.*

584. Reliqua duo testimonia respiciunt universum fidelium cœtum, non autem singula individua, nec sine dilectionis apposita conditione.

585. Textus denique Apocalypseos est de interna quadam animi suavitate, de qua supra in resp. ad 2.

586. III. *Obj.* Patres tam græci quam latini in eo conveniunt, quod affirment, 1° animam certam esse de dimissis sibi peccatis, ut S. Basilius et S. Gregorius Nazianz. 2° Testimonium Spiritus Sancti omnem tollere a nobis ambiguitatem, quod simus filii Dei, ut S. Joan. Chrysostomus et S. Cyrillus Alex. 3° Nullum in nobis locum esse anxietatibus et sollicitudinibus, ut S. Cyprianus et S. Hilarius. 4° Certum esse qui Christo adhærescit et spiritualis est, de sua salute, ut S. Ambrosius et S. Hieronymus [1]. 5° Adhortantur nos, Deo gratias agere ob acceptam justificationem, ut S. Augustinus passim, qui præterea docet, nos dicere: ***Dimitte nobis peccata nostra, quæ remissa credimus in baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus*** [2]. Quibus verbis et illud insinuat S. Doctor, nos certitudinem adipisci de propria justificatione ex efficacia Sacramentorum, quæ sunt totidem ejusdem pignora et sigilla. 6° Demum ratio id ipsum suadet, alioquin in perpetua fluctuatione et anxietate versari deberemus, cum tamen dicat Apostolus: ***Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum*** [3].

587. ***Resp. Neg.*** Cum nemo sit inter Patres adductos, qui loquatur de certitudine fidei quam adstruunt Novatores et Catharinus cum illis; sed de certitudine tantum conjecturali aut morali disserunt, qualis ex testimonio propriæ conscientiæ habere potest, aut ex virtute spei christianæ, quæ certum ac immobile habet fundamentum in Dei promissis, dummodo nihil desit ex parte nostra. Itaque singillatim.

588. ***Resp.*** II. ***Ad*** 1m, ***Dist.*** Ex parte Dei, *conc.* ex parte nostra, ***Subd.*** Est anima certa certitudine conjecturali ac morali, *conc.* certitudine fidei, *neg.* De hac enim nec verbum habent, sed de ea, quæ oritur ex affectu in Deum et ex

1) S. Ambros. lib. 5, *De Sacrament.* cap. 2, et *Serm.* v, S. Hieronym. in *Comment. in cap.* VI, *Epist. ad Galat.*

2) In *Tract. in Ps.* LXXXVIII, tum *Serm.* XXVIII, *de verbis Domini*; *Tract.* XXII, *in Joan.* etc. Hæc porro tum S. Augustini, tum cæterorum Patrum testimonia cf. apud Bellarm., lib. 3, *De justif.* cap. 10.

3) Rom. v, 1: *Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν.*

odio peccati, nempe supposita conditione ex parte nostra hi Patres loquuntur.

589. *Ad* 2m, *Dist.* Generatim, *conc.* in particulari, *Subd.* Adimpleta conditione, quam requirunt ac supponunt, *conc.* absolute, *neg.*

590. *Ad* 3m, *Dist.* Quæ se teneat ex parte divinarum promissionum, *conc.* quæ se teneat ex parte nostra; *Subd.* Ex quadam certitudine experimentali et conjecturali, *conc.* omnimoda et absoluta, *neg.* Vult enim S. Cyprianus pares atque idoneos reddere fideles ad fortiter quævis pro Deo superanda, atque ad contemnendum nimium mortis metum. S. Hilarius loquitur de fide in resurrectionem corporum, quæ utique certa esse debet.

591. *Ad* 4m, *Dist.* Si certi sint certitudine fidei se vera charitate Christo adhærescere ac spirituales esse, *conc.* secus *neg.* Ut per se constat.

592. *Ad* 5m, *Dist.* Quam, adhibita morali diligentia in dispositionibus necessario afferendis, confidimus nos esse assecutos, *conc.* quam certitudine fidei novimus obtinuisse, *neg.* Etenim S. Augustinus alloquitur loc. cit. neophytos, et ex præsumptione, ut præfertur, quod ii omnes necessarias attulerint dispositiones ad baptismum cum fructu suscipiendum, certiores eos facit de obtenta justificatione; prout et nos præstamus quoad pœnitentes, quos apte dispositos judicamus, cum ad pœnitentiæ sacramentum accedunt. Hinc sacramenta nos etiam efficacia per se esse credimus, ita ut gratiam ex *opere operato* producant, attamen, si sermo sit de adultis, in rite tantum dispositis ea gratiam conferre dicimus [1]).

593. *Ad* 6m, *Neg.* Ad hoc enim, ut optatam pacem habeamus, satis est, ut bono conscientiæ utamur testimonio, quod ex recte factis exurgit juxta illud Joannis III, 12: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum* [2]). Quævis alia pax quæratur, falsa erit ac perniciosa. Nunc addo, longe melius conscientiæ securitati ac tranquillitati prospicere doctrinam catholicam, quam systema Lutheranorum aut Calvinistarum. Cum enim in systemate Lutheranorum fides imminui ac amitti possit, hoc ipso statim fidelis laceratur atrocibus conscientiæ morsibus; in hypothesi autem Calvinistarum, cum fides propria tantum electorum sit, illico homines dubitationum fluctibus agitantur, cum quispiam jure anceps esse debeat, num ipse in electorum numero sit, an in censu reproborum [3]). Quare vel ipsi reformationis auctores seu *emen-*

1) Cf. Bellarm., loc. cit. ubi singulorum Patrum testimonia accurate discutit.

2) I Joan. III, 21: *Ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παῤῥησίαν ἔχομεν προς τὸν Θεόν.*

3) Calvinus, qui lib. 3. *Instit.* cap. 2, §. 16, pronunciaverat iterum atque iterum non esse fidelem eum, qui non sit persuasus, Deum sibi propitium, eum qui securitati salutis suæ non sit innixus,

datores Sacrorum, ut vocant, teterrimis angustiis vexati fuere [1]), etsi mendacem jucunditatem cæteris polliciti sint.

PROPOSITIO II.

Accepta justitia conservatur et augetur coram Deo per bona opera, non est propterea in omnibus æqualis.

594. Est de fide, ut constat ex can. XXIV, Conc. Trid. *De justific.* his verbis concepto: *Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendi causam, anath. sit.*

595. Permisceri nequit Novatorum error, quem impugnamus, cum errore Joviniani contendentis, virtutes omnes pares esse perinde ac vitia, juxta Stoicorum placita [2]). Novatores enim nec pares virtutes faciunt, nec paria vitia; imo sentiunt

§. 17, turpiter sibi contradicit. Sic enim sibi proponit objectionem: „Atqui (dicet quispiam), longe aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia, non modo inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit), sed gravissimis etiam terroribus quatefiunt, tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia." Respondet autem: „Nos certe, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur, *quæ nulla tangatur dubitatione;* nec securitatem, quæ nulla sollicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia." Hoc vero prosequitur in toto capite; ac modo certitudinem, modo fluctuationem commemorat. Id est, fluctuat ipsemet inter hæreticum dogma suum et dictamen practicum conscientiæ, quod idem dogma evertit.

1) Quid in se expertus sit Calvinus vel ex ipsis, quæ modo attulimus, verbis satis constat. Quid in se senserit Lutherus inter alia ostendunt quæ in suis *Colloquiis familiaribus* ipse scribit, ex quibus aliqua hic subjicimus juxta versionem gallicam in op. cit. Cl. Mœhler: „J'ai tout cru, *inquit,* sur la foi du Pape et des moines; mais à présent ce que dit Jésus-Christ, qui certes ne ment point, *je ne le crois, je ne puis le croire assez fermement.* C'est là une chose fâcheuse; n'en parlons plus jusqu'à l'autre vie.... l'esprit est prompt et la chair est faible, dit J. C. en parlant de lui-même. S. Paul dit aussi: l'esprit voudrait se donner entièrement à Dieu, aller à lui dans la foi et l'obéissance: mais la *raison,* la chair et les sens résistent; ils ne veulent, ni ne peuvent obéir. Aussi Dieu, Notre-Seigneur, a-t-il patience avec nous, il n'éteint pas la mèche encore fumante, car les fidèles ont seulement les prémices de l'esprit, mais non la dîme et la perfection. — Comme quelqu'un demandait pourquoi Dieu ne nous donne pas une connaissance parfaite? Le docteur Martin Luther répondit: Si un mortel pouvait croire véritablement, il ne pourrait de joie ni boire, ni manger, ni faire quoi que ce soit. — Un jour on chantait à la table du Dr. Martin Luther ces paroles du Prophète Osée: *Hæc dicit Dominus.* Alors le docteur Luther dit au docteur Jonas: Aussi peu que vous croyez que ce chant soit beau, aussi peu je crois assez fermement que la théologie soit vraie. J'aime tendrement ma femme, je l'aime plus que moi-même; oui, n'en doutez pas, je mourrais volontiers pour elle, et pour ma pauvre petite enfant. J'aime tendrement Jésus-Christ qui, par son Sang, m'a délivré de la puissance et de la tyrannie du démon; mais ma foi devrait être beaucoup plus grande et beaucoup plus vive. Ah! Seigneur, n'entrez pas en jugement avec votre serviteur, etc." (*Symbol.* tom. I, pag. 172 et seqq.) Talis erat securitas et tranquillitas, qua isti fruebantur!

2) Cf. S. Hieronym. lib. 2, *Cont. Jovin.*

quempiam posse majori aut minori virtute pollere, aut vitiis plus minusve sordescere. In eo igitur versatur hæretica Novatorum, quam impugnamus, doctrina, quod ipsi asserant justitiam formalem, qua justificamur, esse ipsam justitiam Christi nobis extrinsece imputatam; cum igitur hæc justitia Christi sit prorsus immutabilis, incrementi ullius aut decrementi incapax, fit ut eadem in omnibus prorsus æquali ratione seu mensura inveniatur. Præterea cum doceant nullas dispositiones ad eam apprehendendam, præter fidem, requiri; consequitur, bona opera, quæ inter dispositiones a nobis recensentur, nullam vim in justificationem exercere, sive ut illam adipiscamur, sive ut illam jam adeptam conservemus aut augeamus. Demum, cum in hoc systemate bona opera non sint nisi signa et fructus adeptæ justificationis, nec quidpiam conferant ad salutem, opera vero mala propter fidem non imputentur ad pœnam, inferunt, hæc saluti minime nocere. Atque hæc animadvertenda hic erant tum ad intelligentiam canonis Tridentini, tum ad certiorem systematis Novatorum cognitionem. Perspicue enim ex dictis colligitur, hunc errorem esse merum corollarium constituti principii de justitia externa imputativa, adeoque præoccupatum ac eversum esse in propositione, qua ostendimus, justitiam seu gratiam sanctificantem, per quam formaliter justificamur, internam esse seu nobis inhærentem. Ea proinde, quæ hic adducemus, dum directe probant veritatem assertæ propositionis, indirecte confirmant magis ac magis principium catholicum de causa formali justificationis.

596. Sic igitur breviter evincimus, quod proposuimus: Sacræ Literæ 1° exhibent nobis justos proficientes in sanctitate. Etenim Prov. IV, 18, legitur: ***Justorum semita quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem.*** II autem Corinth. IX, 10: Deus *augebit*, inquit Paulus, ***incrementa frugum justitiæ vestræ;*** demum Apocal. XXII, 11: ***Qui justus est, justificetur adhuc: et sanctus, sanctificetur adhuc.*** Ergo si justorum sanctitas et justitia augetur et crescit ita, ut justi in adepta justitia ulterius semper progredi possint, evidens est, eam non esse in omnibus æqualem. 2° Huc pariter referuntur, quæ de charitate eædem Sacræ Literæ testantur; charitas siquidem aut identificatur cum justitia, aut saltem ab ea inseparabilis est; porro Scripturæ constanter docent, charitatem in diverso gradu in hominibus justis reperiri: sic Joan. XXI, 15, Christus Petrum interrogat: ***Diligis me plus his?*** ac rursum ib. XV, 13: ***Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis;*** et I Joan. IV, 18: ***Perfecta charitas foras mittit timorem*** et alibi passim 1).

1) Cf. Bellarm., *De justif.* lib. 3, cap. 16.

597. Huc accedunt omnia illa Scripturarum loca, quæ ostendunt varietatem dari præmiorum et coronarum; quæ quidem præmiorum diversa distributio varium meritorum gradum supponit, ideoque inæqualitatem justitiæ; hæc autem suo loco adduximus 1).

598. Nec alia est Sanctorum Patrum doctrina. Cæteris omissis, S. Augustinus *Serm.* XVI, n. 5, *de verbis Apostoli: Justificati*, inquit, *sumus; sed ipsa justitia, cum proficimus, crescit;* ac in *Epist.* CLXVII, n. 13, *ad Hieronymum*: *Induti sunt Sancti justitia*; *alius magis, alius minus* 2). Demum *Tract.* VI, *in Joan.* n. 8: *Ipsi*, scribit, *Sancti in Ecclesia . . . sunt alii aliis sanctiores*, *alii aliis meliores*.

599. His postremis Augustini verbis congruit ratio theologica, quam adducit S. Thomas scribens: *Prima causa hujus diversitatis accipienda est ex parte ipsius Dei*, *qui diversimode suæ gratiæ dona dispensat ad hoc*, *quod ex diversis gradibus pulchritudo et perfectio Ecclesiæ consurgat; sicut etiam diversos gradus rerum instituit*, *ut esset universum perfectum* 3).

Difficultates, quæ hic urgeri possent, jam præoccupatæ sunt in propositione, qua adstruximus causam formalem justificationis esse nobis intrinsecam et inhærentem.

PROPOSITIO III.

Justificatio est amissibilis, *et amittitur per subsequens peccatum lethale.*

600. Est de fide; dogma enim hoc catholicum sanxit eadem Tridentina Synodus sess. VI, can. XXIII: *Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere; atque ideo eum, qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum . . . anath. sit.*

601. Ferit hic canon peculiarem errorem Calvinistarum, qui cum statuerint impios justificari per solam fidem, quæ tanquam causa instrumentalis apprehendit Christi justitiam absque ulla præcedenti dispositione, intulerunt, nullo peccato posse eandem justitiam amitti. Peccata enim quæ justificationem subsequuntur, in istorum hypothesi non amplius ad pœnam imputantur; hinc semel justus, quamvis enormia quæque scelera patret, non ideo tamen macula aliqua se inquinat. Hoc tamen privilegium non est proprium nisi electorum, qui soli justi esse possunt 4). Dixi esse *peculiarem*

1) Tract. *De Deo Creat.* n. 620 et seqq.
2) Cf. in eadem epist. n. 15.
3) 1a 2ae, q. 112, art. 4.

4) Nam juxta Calvinum soli electi gratiæ divinæ fiunt compotes, et vere credunt, Deumque soli timent. Hinc isti

errorem Calvinistarum, nam Lutherani, ut alias animadvertimus, parum sibi constiterunt, cum ex una parte statuerent fidem justificantem independentem esse a dispositionibus impii, ac proinde a solo Deo sine humana cooperatione produci, seu in hominem immitti, ex altera vero docerent fidem amitti posse per infidelitatem, qua amissa, ipsa amittitur justificatio, et his fere ex improviso statim peccata denuo imputari ad pœnam [1]), ac propterea subjici æternæ damnationi, nisi iterum per fidem justitiam amissam apprehendant [2]). Quare Lutherani dimidiato impeccabilitatis seu potius immunitatis privilegio fruuntur.

602. Absurdam porro ac impiam hanc Novatorum theoriam plane evellunt Sacræ Literæ. Hæ siquidem perpetuo admonent justos, ne a justitia excidant; declarant illico reos se constituere eos omnes, qui post adeptam justitiam novo se polluunt peccato; ac demum plures justos exhibent sive reprobos sive prædestinatos gravissimis sceleribus coinquinatos ac Dei inimicos effectos.

603. Primum patet ex Christi verbis Matth. XXVI, 41: ***Vigilate et orate, ne intretis in tentationem.*** Ex verbis Apostoli I Cor. X, 12: ***Qui se existimat stare, videat ne cadat;*** et Rom. XI, 20: ***Tu fide stas: noli altum sapere, sed time;*** et alibi passim.

604. Alterum habetur apud Ezech. XXXIII, 12: ***Justus non poterit vivere in justitia sua, in quacumque die peccaverit;*** et v. 13: ***Etiamsi dixero justo, quod vita vivat, et confisus in justitia sua fecerit iniquitatem: omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua, quam operatus est, in ipsa morietur.***

605. Tertium denique constat ex Angelis malis, Adam, Saule, Davide, Salomone, Petro, Juda aliisque, qui omnes,

perire nequeunt nec a fide deficere. Sic enim inter cætera scribit lib. 3, *Instit.* cap. 24, §. 6: „Quos nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quoscumque autem recipit, ei a Patre commissi esse dicuntur ac concrediti ut in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? Clamat alta voce Christus quotquot Pater salvos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse;" et §. 7: „Nec inficior quin *(reprobi)* habeant vocationis similia cum electis signa: sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles a verbo Evangelii petere jubeo, illis minime concedo." Quod et prosequitur §. 8, ubi addit: „Hoc membrum, fateor, intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur: sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta et velut *καρκινώματα* non sustinebit perpetuo Deus; sed prout meretur eorum turpitudo, extra projiciet."

1) Cf. Mœhler, *Symbolique*, §. 20.

2) Lutherus propterea *Disput.* tom. I, pag. 523, ajebat: „Si in fide fieri posset adulterium, peccatum non esset." Melanchthon eidem principio innixus docebat, *Loc. theol.* pag. 92, nihil homini fideli nocere posse: dummodo firmas teneat promissiones quas fide apprehendit: „Qualiacumque sint opera, comedere, bibere, laborare manu, docere, addo etiam, ut sint palam peccata, etc." Attamen his ducibus tot miseri homines negotium omnium maximum, cujusmodi est æterna salus commiserunt!

cum prius essent justi, graviter deliquerunt, Scriptura teste; quorum alii in peccatis mortui sunt, alii autem jugibus lacrymis proprias culpas eluerunt [1]).

606. Ex Patribus unum afferimus Augustinum, qui veritatem catholicam, quam adstruimus, adinstar principii ab omnibus admissi supponit, ut cum in lib. *De corrept. et gratia*, totus in eo est, ut evincat hominem, *si jam regeneratus et justificatus in malam vitam sua voluntate relabitur, esse corripiendum, quia acceptam gratiam suo in malum libero amisit arbitrio* [2]): et alibi sæpe. Confirmatur vero ex SS. Cypriano, Ambrosio, Paciano, Augustino cæterisque omnibus, qui operam navarunt in defendenda catholica doctrina, circa facultatem Ecclesiæ a Christo datam remittendi quævis peccata post baptismum patrata adversus Montanistas et Novatianos. Perperam siquidem propugnassent adversus ejusmodi sectarios illam facultatem, si in Ecclesia tunc temporis obtinuisset error, quem impugnamus, de inamissibilitate justificationis.

607. Denique veritas doctrinæ catholicæ evincitur ab absurdis, quæ ex adversariorum hypothesi profluunt, quæque expendit Grotius in *Discussione apologiæ Riveti: Christiani pectoris*, inquit, *est horrescere ea dogmata, quæ pietati nocent, quale illud est a nonnullis defensum: Pecca fortiter, sed crede fortius, et nihil nocebunt tibi centum homicidia et mille stupra. Hi sunt genuini fructus illius dogmatis, credere quempiam debere justitiam Christi sibi imputari, quasi ipse eam præstitisset: certo se esse perseveraturum: certe et absolute salutem sibi destinatam: peccata fidelium, utut magna et gravia esse possint, non imputari ipsis propter fidem in Jesum Christum: posse eos cadere in crimen majestatis, in homicidium, adulterium, etc. et nihilominus eos pro certo habere, se nunquam totaliter ac finaliter excidere posse ex paterna Dei charitate erga se* [3]).

1) Cf. Bellarm., *De justif.* lib. 3, cap. 14.

2) Cf. præsertim cap. 6 et seqq.

3) Pag. 217. Huc etiam spectant quæ scribit Leibnitzius in *System. theologico* pag. 48: „Non tamen putandum est divinam salvandi homines voluntatem et meritum Christi, vel saltem efficacem gratiam pertinere ad solos electos, quibus scilicet summa illa datur gratia finalis beatæ perseverationis. Nam Christus quidem pro omnibus mortuus est; efficax autem gratia, et vera conversio ac regeneratio per Spiritum Dei, qua in filiorum numerum recipimur, multis concedi potest, qui non sunt perseveraturi; nec video quid viros quosdam doctos ad grandia illa paradoxa defendenda impulerit, a quorum interiore sensu et consequentiis ipsi abhorrebant, ut scilicet Deo leges præfigentes et divinæ gratiæ œconomiam pro arbitrio circumscribentes, putarent eum qui perseveraturus non est, gratiam et Spiritum Sanctum revera non accipere, quidquid agat, aut utcumque pius ac bene animatus sibi aliisque videatur; contra vero qui electus et finalem pœnitentiam vere acturus est, eum acceptam a Deo gratiam et Spiritus Sancti inhabitationem non amittere, utcumque inter adulteria et homicidia vitam agat. Quæ quidem dogmata nova et offensionis plena etiamsi excusari possent, non video tamen quo fundamento nitantur, aut quem usum ha-

Hanc eandem pseudo-reformatorum doctrinam non minus valide alii non pauci ex ipsis sectariis aggressi sunt [1]). Talia profecto neque Christus, neque Apostoli docuerunt.

DIFFICULTATES.

608. I. *Obj.* Scriptura passim testatur, charitatem, seu gratiam sanctificantem inextinguibilem esse, insuperabilem ac nunquam amittendam; ideoque nec fidem, cum sine fide charitas esse non possit. Sic Cant. VIII, 7: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam.* Et Christus Joan. IV, 13: *Qui biberit*, inquit, *ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed . . . fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Quare Apostolus Rom. VIII, 38: *Certus sum*, scribit, *quia neque mors, neque vita . . . poterit nos separare a charitate Dei;* et I Cor. XIII, 8: *Charitas nunquam excidit.* Ergo.

609. *Resp. Dist. ant.* In se, *conc.* in nobis, *Subd.* Nisi velimus, *conc.* secus, *neg.* et hinc sensus patet eorum testimoniorum, quæ adducta sunt. Alioquin non diceretur in Apocal. II, 4: *Habeo adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque unde excideris*; et Gal. V, 4: *A gratia excidistis.* Itaque manente charitate, nec aquæ tribulationum, nec adversa quæque poterunt obesse; manente charitate, non sitiet, qui ea est instructus, cum habeat in se fontem aquæ vivæ; manente charitate, nihil nos poterit a charitate

beant ad ædificationem. Siquæ enim alicubi locutiones occurrunt, quæ sententiæ tam crudæ favere videntur, præstat eas aliarum multo plurium comparatione mollire, quam rigorosa interpretatione exasperare, et Deo dignius videtur gratiam dare temporalem et revocabilem, sed conspicuam; quam perpetuam et inamissibilem, sed plane obrutam et cum pessimo animæ habitu summisque sceleribus consistentem." Sed hi auctores non animadverterunt doctrinam hanc, quam ipsi maxime execrantur, necessario fluere ex principio fundamentali ipsius doctrinæ Reformatorum circa justificationem extrinsecam et objectivam.

1) Anabaptistæ vehementer insurrexerunt adversus doctrinam lutheranam de justificatione; eam pariter respuerunt Quackeri, Methodistæ, etc. Rationalistæ vero per quandam, ut ita loquar, reactionem adversus doctrinam primitivam Protestantium in oppositum errorem delapsi sunt. Rejecta siquidem omnis fidei et gratiæ necessitate totum salutis æternæ negotium a *solis operibus honeste factis*, id est, sine fide et sine gratia unice repetunt. Sic enim scribit Wegscheider, §. 155: „Prodiit (*dogma de justificatione*) e notionibus ævi incultioris *antropopathicis*, et e studio impugnandi atque refutandi opiniones certas, quæ antiquandæ videbantur. Quamobrem nonnulla continet quæ tempori quidem, quo primum exortum, et illi, quo a *Sacrorum emendatoribus* contra Pontificiorum decreta denuo defensum atque sancitum est, bene accommodata sunt, minime vero cum purioribus Evangelii præceptis, etc." Schwedenborg in op. *Les merveilles du ciel et de l'enfer*, trad. du latin. Berlin 1782, hac de causa exhibet Lutherum et Melanchthonem in inferorum carcerem detrusos, et pag. 481, introducit Lutherum ita loquentem: „Quapropter non miror, quod ego erraverim, sed miror, quod unus delirans tot deliros potuerit producere."

Dei separare; charitas ex se nunquam excidet; at nos possumus a charitate excidere, eamque amittere [1]).

610. II. *Obj.* Saltem electi non poterunt a charitate excidere, 1° dicente Apostolo Rom. VIII, 30: *Quos justificavit, hos et glorificavit;* 2° et David Ps. XXXVI, 24, de justo electo pariter affirmante: *Cum ceciderit, non collidetur.* 3° Hinc Joan. III, 9, dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, nec peccare potest, quia ex Deo natus est.* Quod confirmatur cap. V, 18: *Scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.* 4° De reprobis propterea disserens idem Apostolus ibid. II, 19, scribit: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Ergo qui peccant, reprobi fuerunt, nec unquam proinde justificati.

611. *Resp. Neg. ant. Ad* 1^m^ *prob. Dist.* Id est, *magnificavit*, seu gloriosos effecit in hac vita, *conc. glorificavit* in altera vita, *Subd.* Ex prævisa perseverantia usque in finem, *conc.* absolute in sensu Novatorum, *neg.* Duplex est Patrum expositio in hunc locum; nam Patres græci, nonnullique ex latinis eum intelligunt de glorificatione in hac vita per adoptionem vocatorum in filios Dei, et per cætera dona, quibus ipse nos cumulat, prout innuit græca vox ἐδόξασε *(edoxase)*, *celebres, magnos et gloriosos* efficit, seu, ut vertit S. Ambrosius, *magnificavit;* quo sensu admisso, nulla jam remanet difficultas. Plerique tamen Patres latini post S. Augustinum intelligunt hunc Apostoli locum de prædestinatione ad gloriam in altera vita, et juxta hanc interpretationem reponimus, quod Deus illos *glorificavit;* vel supposita præscientia perseverantiæ finalis in ea gratia, a qua vocati potuerunt excidere, vel supposita præscientia resipiscentiæ a lapsu, a quo infallibiliter revocandi sunt electi ex divina misericordia [2]); ac iterum cessat difficultas.

612. *Ad* 2^m^, *Neg.* Ibi enim sermo est de tribulationibus justorum, quibus licet in hac vita ipsi vexentur, non tamen colliduntur, quia *Deus supponit manum suam* [3]).

613. *Ad* 3^m^, *Dist.* Qui natus est ex Deo, non peccat, quamdiu semen ac generatio Dei in ipso manet, *conc.* si ejusmodi Dei semen ac generationem per peccatum justus abjiciat, *neg.* Alioquin non scripsisset Joannes in hac ipsa Epistola, III, 7: *Filioli, nemo vos seducat*, et: *Hæc scribo vobis, ut non peccetis.* Hinc apposite Hieronymus lib. II, *Adversus Jovinianum*, eodem errore infectum, interrogat: *Si omnis, qui*

1) Cf. Bellarm., loc. cit. cap. 15.
2) Cf. Bernard. a Picon. in hunc loc.
3) Cf. Lorin. in hunc loc., imo ipsum Rosenmüller.

natus est ex Deo, non peccat, nec a diabolo tentari potest, quomodo præcipit, ut caveant, ne tententur [1])? Et S. Augustinus *In Epist. I Joannis*, de justo ait: *In quantum in ipso* (Christo) *manet, in tantum non peccat* [2]). Itaque tum hæc tum alia ejusmodi testimonia in sensu, ut præfertur, reduplicativo accipienda sunt, minime vero absoluto [3]).

614. *Ad* 4m, *Dist. Non erant ex nobis* secundum æternam prædestinationem, *conc.* non erant ex nobis secundum temporalem sanctificationem, *neg.* Ita S. Augustinus, qui in lib. *De dono persev.* hæc habet: *Quid est, quæso, non erant ex nobis? Nonne utrique a Deo vocati fuerant, et vocantem secuti, utrique ex impiis justificati, et per lavacrum regenerationis utrique renovati? Sed si hoc audiret ille, qui sciebat procul dubio quod dicebat, respondere posset et dicere: Vera sunt hæc; secundum hæc omnia ex nobis erant; vèrumtamen secundum aliam quandam discretionem non erant ex nobis* [4]).

615. III. *Obj.* Patres docent nec reprobos unquam justificatos fuisse, nec justos unquam excidere a justitia. 1° Nam S. Gregorius M. *Moral.* lib. XXXIV, cap. XV, scribit, quod reprobi *ante oculos Dei nunquam veram sanctitatem habuerunt;* 2° et S. Leo M. B. Petrum alloquens: *Vidit*, inquit, *in te Dominus non fidem victam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam* [5]); 3° In quem sensum pariter de eodem Apostolo S. Bernardus lib. II, *De amore Dei*, cap. IV, scripsit: *Petrus cum peccavit, charitatem non amisit . . . sic et David cum peccavit, charitatem non perdidit.* Quod et ratio ipsa suadet; 4° etenim si electi aliquando a justitia exciderent, essent objectum odii simul et amoris Dei, quod repugnat. Ergo.

616. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Reprobi, id est, falsi justi, de quibus hic loquitur S. Gregorius, *conc.* reprobi simpliciter, *neg.* Subdit enim: *Sæpe namque homo multis occulte peccatis involvitur, et in una aliqua virtute magnus videtur* [6]).

1) N. 2.

2) Tract. IV, n. 8.

3) Placet hanc responsionem confirmare etiam auctoritate S. Hieronymi, qui loc. cit. ita exponit sensum verborum S. Joannis, quæ nobis nunc objiciuntur a Novatoribus recentioribus, et olim objiciebantur a Joviniano: „Propterea, *inquit*, scribo vobis, filioli mei: *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat*, ut non peccetis, et tamdiu sciatis vos in generatione Domini permanere, quamdiu non peccaveritis. Imo qui in generatione Domini perseverant, peccare non possunt." Cf. Bellarm., loc. cit. cap. 15.

4) Cap. IX, n. 21.

5) *Serm.* XL, ac *De Passione* IX, edit. Ballerin.

6) Ibid. n. 29, ubi prosequitur: „Quæ ipsa quoque virtus inanescens deficit; quia dum innotescit hominibus, procul dubio laudatur, ejusque laus inhianter appetitur. Unde fit, ut et ipsa virtus ante oculos Dei virtus non sit, dum abscondit quod displicet, prodit quod placet." Cæterum hic S. Doctor nec verbum habet de reprobis.

617. *Ad* 2^m^, *Dist.* Quatenus S. Petrus directe non peccaverit contra fidem aut contra charitatem, *conc.* quatenus indirecte saltem non peccaverit contra has virtutes ex timore hominum, *neg.* Talem esse mentem S. Leonis in adductis verbis, constat ex ejus scopo atque ex toto contextu [1]).

618. *Ad* 3^m^, *Neg.* Siquidem hoc opus, quod sub S. Bernardi nomine circumferebatur, supposititium esse critici norunt [2]). Auctor autem hujus operis loc. cit. eodem sensu exponi debet, ac S. Leo.

619. *Ad* 4^m^, *Dist.* Essent electi illi, qui a justitia exciderunt, objectum odii et amoris Dei sub diverso respectu, *conc.* sub eodem respectu, *neg.* Etenim electi prout actu peccatores existunt, Deo odibiles sunt juxta illud, Sap. XIV, 9: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus;* prout vero sunt electi, diliguntur a Deo in ordine ad collationem illius gratiæ, quam Deus constituit illis dare, ut a statu peccati aliquando revocentur, et in adipiscenda per eam gratiam justitia usque in finem perseverent.

1) Nam evidenter S. Leo supponit Petri lapsum; immediate enim ante objecta verba ait: „Felices, sancte Apostole, lacrymæ tuæ, quæ *ad diluendam culpam negationis* virtutem sacri habuere baptismatis. Affuit enim dextera Domini Jesu Christi, quæ labentem te, priusquam dejicereris, exciperet."

2) Cf. opp. S. Bernardi edit. Mabillonii, vol. II, pag. 244 et seqq. Ostendit Cl. Editor, hunc librum seu tractatum *De natura et dignitate amoris,* fuisse conscriptum a Guillelmo Abbate. Cæterum hic Auctor eodem sensu locutus est ac S. Leo.

TRACTATUS

DE GRATIA.

PARS TERTIA.

DE MERITO.

620. Justus, per interiorem gratiam habitualem sibi inhærentem sanctificatus, non solum fit hæres vitæ æternæ, cujus et jus et pignus in se certissimum habet, sed in Christo Jesu *complantatus*, ut loquitur Apostolus [1]), atque, ut ita dicam, inoculatus fructificat Deo per opera sancta; quæ sunt fructus Spiritus. Hos fructus enumerat Apostolus dicens: ***Fructus autem Spiritus est: charitas*, *gaudium*, *pax*, *patientia*, *benignitas*, *bonitas*, *longanimitas*, *mansuetudo*, *fides*, *modestia*, *continentia*, *castitas*** [2]). Est enim gratia sanctificans velut semen ac germen vitæ æternæ, quod evolvitur in corde justi, et erumpit in sanctas operationes, quibus et crescit in adepta sanctificatione, et justitiæ coronam sibi promissam magis ac magis perficit, et novis ornamentis cumulat, ac prætiosiorem reddit. In his porro actibus in justitia factis meriti ratio consistit, quod incipit a gratuita collatione gratiæ tum actualis tum sanctificantis per Christi merita, ac desinit in vitam æternam, mediante fideli cooperatione ad ulteriores gratias, quas justus in tali statu acquirit. Et hæc quidem in doctrina catholica.

621. Contra vero in Novatorum systemate res accidit. Cum enim in istorum hypothesi justitia Christi per fidem apprehensa tota exterior sit ac imputata, nec intimos cordis recessus penetret, hinc nec justum sanctificat ipsum transferendo ex statu peccati in statum sanctitatis, sed eum relinquit interius in suis sordibus, quæ solum ad pœnam modo forensi non imputantur: inde fit, ut peccatum originale velut substantia quædam jugiter in justo permaneat, quod eum inficit una cum suis operationibus. Quemadmodum vero peccatum hoc originale se manifestabat in homine ante justificationem per peccata actualia, sic pergit se manifestare per eadem peccata post justificationem. Manifestat autem se tum in operationibus perversis, tum in motibus concupiscentiæ, quæ totidem peccata sunt

1) Rom. VI, 5. 2) Galat. V, 22 et 23.

in horum sententia, tum denique in operationibus bonis, quas coinquinat. Nam licet opera bona efficiantur virtute gratiæ et Spiritus Sancti, qui, gratia necessitatem inferente, justos impellit ad eas eliciendas; cum tamen prodeant ab homine peccato infecto, atque, ut ita dicam, a substantia mala, consequitur eadem opera pariter mala fieri et *peccaminosa* [1]). Evidens porro est in hoc systemate, 1° nullum dari opus meritorium vitæ æternæ ejusque augmenti per augmentum gratiæ sanctificantis, quam nunquam justus intus adipiscitur. 2° Evidens pariter est, opera bona nihil conferre ad vitam æternam, ac propterea sub hoc respectu fieri inutilia [2]). Dixi *sub hoc respectu*, nam Novatores ea saltem admittunt veluti signa fidei ac justitiæ justis, aut electis imputatæ. 3° Evidens est, impossibilem fieri etiam justis observantiam divinorum mandatorum, quia cum semper in ipsis permaneat peccatum originale se jugiter manifestans in actualibus peccatis et in concupiscentiæ motibus, licet indeliberatis, ac necessario impellens in nova semper peccata, fit, ut justus nequeat se abstinere a peccatis, nec proinde possit mandata servare [3]).

1) Ita Lutherus *Assert. omn. artic.* opp. tom. II, fol. 335, *b)*: „Opus bonum optime factum est *veniale peccatum.* Hic *(articulus)* manifeste sequitur ex priori, nisi quod addendum sit, quod alibi copiose dixi: hoc veniale peccatum non natura sua, sed misericordia Dei tale esse . . . Omne opus justi damnabile est et *peccatum mortale*, si judicio Dei judicetur." Cf. *Antilatom.* (Conf. Luth. rat. Lat. Doct. Lov.) loc. cit. fol. 406, *b)*, 407 et seqq. Nec aliter loquitur Melanchthon, *Loc. theol.* pag. 168: „Quæ vero, *inquit*, opera justificationem consequuntur, ea tametsi a Spiritu Dei, qui occupavit corda justificatorum, proficiscuntur, tamen quia fiunt in carne adhuc impura, sunt et ipsa immunda;" et pag. 158: „Nos docuimus justificari sola fide . . . *opera nostra*, *conatus nostros nihil nisi peccatum esse.*"

2) *Solid. Declar.* IV, §. 15, pag. 672, dicitur: „Interim tamen diligenter in hoc negotio cavendum est, ne bona opera articulo justificationis et salutis nostræ immisceantur. Propterea hæ propositiones rejiciuntur: bona opera piorum esse necessaria ad salutem," etc. Imo eo progressi interdum sunt Novatores, ut bona opera declaraverint perniciosa et saluti contraria; nam Amsdorf, Lutheri amicus, opus edidit, cui titulum præfixit: *Niklas von Amsdorf*: „Quod propositio: Bona opera noxia sunt saluti, *est propositio justa*, *vera*, *christiana*, *prædicata a S. Paulo et S. Luthero;*" an. 1559. Sane Lutherus hanc thesim proposuit: „Fides nisi sine ullis, etiam minimis operibus non justificat, imo non est fides." (Opp. tom. I, pag. 523.) Cf. Mœhler, *Symbolique*, tom. I, pag. 222 et seqq. In colloquio Altenburgensi rigidi quidam Lutherani dixerunt: „Opera bona et novam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere . . . Ad Satanam spectare Christianos cum operibus bonis . . . Adeo non esse necessaria opera bona, ut etiam ad salutem incommodent, sintque perniciosa . . . Precari oportere, ut in fide sine omnibus operibus usque in finem perseveremus." Cf. Bellarm., lib. 4, *De justif.* cap. 1. Tales fuerunt *Sacrorum emendatores*, queis curæ erat propria vivendi ratione has theorias confirmare!

3) Melanchthon, *Loc. theol.* pag. 127: „Maledixit lex eos, qui non universam legem semel absolverint. At universa lex nonne summum amorem erga Deum, vehementissimum metum Dei exigit? A quibus cum tota natura sit alienissima, ut maxime pulcherrimum pharisæismum præstes, maledictionis tamen rei sumus." Sic cæteri primi Novatores passim. Quare cum Catholici Luthero objicerent, si mandata sunt impossibilia, quare Deus ea hominibus servare præcepit? Ipse ab hac difficultate festive se expedit respondendo: Præcipere et obtemperare duo sunt longe inter se diversa: *præcipere* cito dicitur; ast obsequi longe diffici-

4° Exinde ortus est ille horror, quem vel ad ipsum *meriti* nomen Novatores professi sunt, cum in horum doctrina nullum aliud meritum detur, nisi meritum Christi Jesu : alia vero merita admittere, juxta ipsos non sapit nisi superbiam et jactantiam, quæ adversantur humilitati christianæ, nihil aliud est quam evacuare crucem Christi. Quare ipsi sese conspiciunt ut inquinatos et immundos in conspectu Dei, apprehendentes autem per fidem Christi merita, securi fiunt de non imputatione peccatorum suorum. Inde originem denique habet illa fiducia, imo securitas vitæ æternæ, quam sibi certo ac de fide pollicentur; non obstantibus quibuscumque sceleribus [1]).

622. Tale est systema Lutheranorum, Calvinistarum, Zwinglianorum, aliarumque sectarum, quæ ab illis profluxerunt, si excipias accidentales nonnullas modificationes, quas in eo exponendo tenuerunt. Nonnulli quidem visi sunt systema istud temperare [2]), ast frustra; etenim præterquam quod expulsum est non absque stomacho et indignatione ejusmodi temperamentum a cæteris sectariis, emolliri ac corrigi doctrina Novatorum circa bonorum operum meritum nequit, quin totum labefactetur systema a suis fundamentis; ita siquidem partes omnes inter se copulatæ atque invicem sunt connexæ, ut nulla detrahi possit absque manifesta incohærentia [3]).

623. Nos igitur ad vindicandam catholicam doctrinam de merito, præmissis ejus notionibus, progrediemur ad ejusdem meriti existentiam adstruendam adversus Novatores; deinde conditiones, quæ ad meritum requiruntur, exponemus; postremo expendemus ea, quæ meriti objectum constituunt.

CAPUT I.

PRÆLIMINARE.

DOCTRINA ECCLESIÆ CATHOLICÆ, ET THEOLOGORUM OPINIONES CIRCA MERITUM.

624. Doctrinam catholicam de bonorum operum merito his verbis proponit Concilium Trident. sess. VI, cap. XVI: ***Bene***

lius. Ita ipse in *Comment. in Epist. ad Galat.* pag. 233; sed si ita est, divina mandata erunt potius idealia quam realia.

1) Cf. Becan., op. cit. cap. 16, quæst. III, n. 3.

2) Plures causæ effecerunt, ut Protestantes paullatim ab absurda ac perniciosa ejusmodi doctrina recederent, impossibilitas nempe eam conciliandi cum Scriptura, pessimus influxus, quem in sectarios exercebat, objectiones demum Catholicorum. Hinc in *Apol.* IV, *De dilect. et implet. legis*, §. 50, pag. 91, tantum dicitur: „Hæc ipsa legis impletio, quæ sequitur renovationem, est *exigua et immunda.*" §. 46, pag. 88: „In hac vita *non possumus* legi satisfacere." Atque ita conciliantur diversæ formulæ, quibus Protestantes hunc articulum proponere solent.

3) Cf. Mœhler, op. cit. tom. I, pag. 244 et seqq.

operantibus, usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda . . . Cum enim ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, et comitatur, et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur . . . Ita neque propria nostra justitia, tanquam ex nobis propria statuitur: neque ignoratur, aut repudiatur justitia Dei. Quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhærentem justificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in Sacris Literis usque adeo tribuatur, ut etiam, qui uni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum: et Apostolus testetur, id, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis, absit tamen, ut christianus homo in se ipso vel confidat, vel glorietur, et non in Domino: cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Hanc porro eandem doctrinam sanxit can. XXVI et XXXII, quos inferius dabimus.

625. Interea ex ejusmodi expositione et definitionibus constat: 1° Justos vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et augmentum gloriæ.

626. 2° Hanc merendi virtutem inniti Dei misericordiæ, qui nostris bonis operibus æternam retributionem promittere dignatus est, cum potuisset illa a nobis exigere absque ulla retributionis spe. Quare optime S. Thomas adnotat, *Deum non esse factum simpliciter debitorem nobis, sed sibi ipsi, in quantum debitum est, ut sua ordinatio impleatur* [1]).

627. 3° Hanc insuper promerendi virtutem inniti meritis Christi, a quibus justorum opera totum suum meritum trahunt.

628. 4° Denique merita omnia nostra esse dona Dei, quia a gratia tum actuali tum sanctificante seu habituali promanant. Hinc optime S. Augustinus: *Cum Deus*, inquit, *coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera*

1) 1ª 2ᵃᵉ, quæst. 114, art. 1, ad 3ᵐ.

sua [1]. Ex quibus etiam liquet, in doctrina catholica valde commendari humilitatem christianam; minime vero excludi, ut clamant Protestantes.

629. His fidei dogmatibus majoris claritatis gratia addunt theologi, meritum distingui in illud, quod vocant *de condigno*, et in illud, quod *de congruo* appellant. Prius est meritum proprie dictum, seu vere et stricte tale, cui scilicet præmium vel merces ex justitia aut fidelitate debetur: posterius autem est improprie dictum, cui cum nulla facta fuerit promissio, hinc ex stricto jure nihil debetur, spectata nihilominus ipsius operis bonitate congruum ac decens videtur, ut aliqua tribuatur remuneratio.

630. Hæc distinctio fundatur in doctrina Patrum, præsertim vero S. Augustini, qui docet, impios per fidem mereri remissionem peccatorum, ait enim: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori, et descendit justificatus, merito fidelis humilitatis* [2]. Non est autem meritum istud stricte sumptum, seu *de condigno*, ut enim ibidem prosequitur S. Doctor: *Nullane sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt* [3]. Est igitur meritum *de congruo* et improprie dictum illud, quod præcedit justificationem. Hanc eandem distinctionem expressis verbis tradidit Angelicus Doctor [4].

631. Quamvis porro, quæ de hac meriti distinctione ejusque specie ac natura traduntur, explorata sint apud omnes fere catholicos theologos, ad fidem tamen minime spectant, cum nulla habeatur circa hæc Ecclesiæ definitio, et in controversiam a nonnullis vocentur. Quapropter scribit Bellarminus circa meriti qualitatem: *Sunt tres de hac re quæstiones; una: sitne meritum justorum dicendum ex condigno, an ex congruo; altera: sitne condignum ratione promissionis tantum, an ratione operis; tertia: num Deus remuneret opera justorum supra condignum, et impiorum citra condignum* [5].

632. Circa postremam hanc quæstionem, etsi nulla aperta habeatur Ecclesiæ definitio, Deum nempe opera justorum ex sua liberalitate supra condignum remunerari, nunc jam hæc doctrina in dubium revocari nequit post proscriptam Baji prop. XIV, quæ ita se habet: *Opera bona justorum non accipient in die judicii extremi ampliorem mercedem, quam justo Dei judicio mereantur accipere.*

1) *Epist.* CXCIV, cap. 5, n. 19.
2) *Epist.* cit. cap. 3, n. 9.
3) Ibid. n. 6.
4) 1ª 2æ, quæst. 114, art. 3, et *In* II *Sent.* dist. 27, art. 3.
5) Lib. 5, *De justif.* cap. 16.

633. De fide pariter non est, omnia bona opera justorum esse æternæ vitæ meritoria, seu quænam in specie opera mereantur gloriam ejusque incrementum, an opera temperantiæ, spei, fidei, et alia præter charitatem, quia Tridentinum non definivit talia opera in specie mereri. Bellarminus censet: ***Bonum opus non esse meritorium vitæ æternæ nisi ex charitate procedat*** [1]. Eandem sententiam tenuere Scotus, Gabriel, Durandus aliique. Vasquezius e converso contendit: ***Quodlibet opus hominis justi bonum et secundum virtutem moralem meritorium esse vitæ æternæ*** [2]; et hanc sententiam adscribit S. Bonaventuræ, Capreolo et Soto.

634. Constat denique de fide non esse, justum posse mereri pro aliis quocumque merito, ne quidem de congruo, vel conversionem peccatoris, vel aliam gratiam; sibi autem sive perseverantiam, sive resipiscentiam post lapsum; quia nulla extat de his definitio, et in varias sententias abeunt theologi. De his porro controversiis consuli possunt Auctores citati [3]. Nos interea ad dogma catholicum de meriti existentia adstruendum adversus Novatores accedimus.

CAPUT II.

DE EXISTENTIA MERITI.

635. De hac meriti existentia præcipua, imo unica est controversia, quæ inter Catholicos et Protestantes agitatur. Si concordes circa eam essent, facile in cæteris Protestantes convenirent. Ex dictis porro superius constat, hanc meriti existentiam aut negationem non esse nisi corollaria invicem oppositæ doctrinæ Catholicorum et Protestantium circa justificationem. Nos igitur ex vindicatis principiis de justificatione sic progredimur:

PROPOSITIO.

Justi per bona opera ex gratia facta vere merentur gloriam æternam ejusque augmentum.

636. Est de fide; Concilium enim Trid. sess. VI, eam definivit, tum can. XXVI: *Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare et sperare æternam retributionem a Deo per ejus miseri-*

1) Lib. 5, *De justif.* cap. 15.

2) Cf. *In 1ª 2æ S. Th.* tom. II, disp. 217, cap. 2 et seqq.

3) Cf. etiam Veronium in *Regula fidei catholicæ*, quæ extat ad calcem, vol. II, *Controvers. Fratrum de Walemburg*, cap. 2, §. 1, *De meritis gratiæ et gloriæ.*

cordiam et Jesu Christi meritum, si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint; anath. sit; tum can. XXXII: *Si quis dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita; aut ipsum justificatum, bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam et J. C. meritum, cujus vivum membrum est fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum; anath. sit.*

637. Scripturæ hanc fidei veritatem apertissime ostendunt; vitam enim æternam vocant *coronam justitiæ*, *bravium*, *mercedem* reddendam homini justo pro laboris ratione magis minusve copiosam. Ergo justi per bona ipsorum opera ex gratia facta vere merentur coram Deo. Et sane Apostolus II Timoth. IV, 7, de se scribit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Et I Cor. IX, 24: *Nescitis*, inquit, *quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis;* et iterum in eadem Epist. III, 8: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem;* et cap. XV, ut ostendat diversam fore retributionem pro diversitate meritorum ait v. 41: *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate; sic resurrectio mortuorum.* Consequentia est evidens : merces enim, corona, bravium non datur nisi veris meritis.

638. Non minus luculenter hæc eadem veritas ex Patribus ostenditur; S. Irenæus: *Pretiosam*, inquit, *arbitremur coronam, videlicet quæ per agonem nobis acquiritur* 1). S. Basilius: *Homo ex operibus justitiæ salvatur* 2). S. Joan. Chrysostomus: *Ambo* (improbus et justus) *pro dignitate recipient illic, hic quidem coronas patientiæ tolerantiæque, ille vero supplicia pœnasque improbitatis* 3). Tertullianus: *Ordo*, inquit, *non aliud, quam meritorum dispositor. Merita autem quum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritorum* 4). S. Cyprianus: *Justitia opus est, ut promereri quis possit Deum judicem; præceptis ejus et monitis obtemperandum*

1) Lib. 4, *Cont. Hæres.* cap. 37, n. 7, ed. Massueti. Integrum caput est de hoc argumento, ita ut videatur S. Irenæus voluisse Novatorum systema evertere.

2) Lib. *De Spir. Sancto*, cap. 24, n. 55: *Ὁ σωζόμενος ἐκ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων ανθρωπος.*

3) *Hom.* IV, *De Lazaro*, n. 2 : *Ἀμφότεροι κατ᾽ ἀξίαν ἀπολήψονται ἐκεῖ, ὁ μὲν τοὺς στεφάνους τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, ὁ δὲ τὰς κολάσεις καὶ τὰς τιμωρίας τῆς πονηρίας.*

4) Lib. *De resurr. carn.* cap. 48, edit. Rigalt.

est, ut accipiant merita nostra mercedem [1]). Denique, cæteris prætermissis, S. Augustinus: *Nullane*, interrogat, *sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt* [2]). Ac iterum: *Vita*, inquit, *æterna est totum præmium, cujus promissione gaudemus. Nec præmium potest præcedere merita, priusque homini dari, quam dignus est. Quid enim hoc est injustius, et quid justius Deo? Non ergo debemus poscere præmium, antequam mereamur accipere* [3]). Quibus verbis, ut animadvertit Bellarminus, plane evertitur Novatorum systema [4]). Huc accedit Concilium Arausic. II, quod cap. XVIII ita decrevit: *Debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant.*

639. Ratio id ipsum aperte suadet. Ideo enim Protestantes inficiantur opera bona meriti rationem habere, quia in ipsorum hypothesi nulli vere justi existunt, qui possint bene ac juste operari, cum omnia ipsorum opera totidem peccata sint, utpote a mala substantia elicita; porro ejusmodi paradoxa falsa sunt et absurda, ut ex dictis constat. Deinde si vera esset Novatorum doctrina, nullus jam locus esset judicio a Deo de hominibus instituendo. *Non quia nullum est meritum*, inquit S. Augustinus, *vel bonum piorum, vel malum impiorum; alioquin quomodo judicabit Deus mundum* [5]). Attamen Apostolus scribit: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.* II Cor. V, 10. Ergo.

DIFFICULTATES.

640. I. *Obj.* 1° Vita æterna in Scripturis passim vocatur hæreditas; porro hæreditas filiis debetur non ex merito et labore, sed ex solo jure *filiationis*, seu adoptionis. 2° Sane vita æterna est corona misericordiæ, ut dicitur Ps. CI, 4: *Qui coronat te in misericordia et miserationibus;* et Matth. V, 7: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur;* 3° est præterea ex omni parte gratia Dei, Apostolo, Rom. VI, 23, dicente: *Stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna.* Nisi enim tota gratia esset, dixisset Apostolus, prout poscebat antithesis: *Stipendium bonorum operum vita æterna*, prout jam dixerat: *Stipendium peccati mors.* 4° Hinc gratis, non pro meritis Deus eam concedere

1) Lib. *De unitate Eccles.* pag. 199, edit. Maur.

2) *Epist.* cit. CXCIV, cap. 3, n. 6.

3) Lib. 1, *De morib. Eccles.* cap. 25, n. 55.

4) *De justif.* lib. 5, cap. 4, apud quem alia cf. testimonia.

5) *Epist.* CCXIV, *ad Valentinum*, n. 4

perhibetur juxta illud Isaiæ LV, 1: *Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac.* Ergo.

641. ***Resp. I. Ad* 1m, *Dist. maj.*** Vocatur hæreditas *etiam*, ***conc.*** solum, ***neg.*** Etenim vocatur præterea *merces;* ex duplici proinde titulo confertur vita æterna, hæreditatis scilicet et mercedis, posterior autem hic titulus in priori fundatur.

642. ***Resp. II. Dist. min.*** Hæreditas debetur filiis naturalibus, ***conc.*** adoptivis, ***Subd.*** Si absque ulla apposita conditione adoptati sint, ut in hæreditatem patris succedant, ***conc.*** si sub aliqua conditione, ***neg.*** Nam tunc et titulo adoptionis et adimplendæ conditionis succedunt. Jam vero Deus homines in filios adoptavit, ut consequantur hæreditatem sub iis tantum conditionibus, quas ipsemet proposuit, quibus *digni habeantur regno Dei*, ut inquit Apostolus [1]), si sermo sit de adultis [2]); infantes enim ex solo titulo hæreditatis eam percipiunt.

643. ***Ad* 2m, *Dist.*** Vita æterna est corona misericordiæ simul ac justitiæ, ***conc.*** solius misericordiæ, ***neg.*** Responsio patet ex dictis.

644. ***Ad* 3m, *Dist.*** Quatenus ex gratia Dei omne meritum nostrum initium habet, ***conc.*** Quatenus ex sola gratia absque nostra cooperatione tribuatur, ideoque ad exclusionem meritorum nostrorum, ***neg.*** Ita fere S. Augustinus lib. *De gratia et lib. arbit.* capp. VIII et IX, ubi animadvertit, Apostolum recte potuisse dicere: *Stipendium justitiæ vita æterna*, prout dixit: *Stipendium peccati mors* [3]). Sane æquivalenter sensum hunc expressit Apostolus, Rom. II, 6, illis verbis: *Reddet* (Deus) *unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam; iis autem, qui sunt ex contentione . . . ira et indignatio.*

645. ***Ad* 4m, *Neg.*** Textus autem Isaiæ non refertur ad vitam æternam, sed ad gratiam, quæ in hac vita a Deo tribuitur, quæque sub vini ac lactis symbolis significatur. Nemo

1) II Thessal. I, 5.

2) Cf. quæ diximus tract. *De Incarnat.* n. 645.

3) Quo magis pateat, Novatores abludere a sensu et mente S. Augustini, dum eum suum esse jactant in systemate justificationis, libet ipsius S. Doctoris verba afferre. Sic porro scribit cap. 8, n. 20: „Apostolus cum dixisset: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur;* vidit utique, putare posse homines hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat; et rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi ipsi sufficiant; mox itaque addidit: *Ipsius enim sumus figmentum,* etc." Et cap. 9, n. 21: „Cum prius dixisset *(Apostolus): Stipendium peccati mors . . .* Ubi cum posset dicere, et recte dicere: Stipendium autem justitiæ vita æterna, maluit dicere: *Gratia autem Dei vita æterna;* ut hinc intelligeremus, non pro meritis nostris Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione, perducere."

porro inficiatur gratiam gratis conferri, sed hæc exigit laborem et cooperationem nostram.

646. II. *Obj.* 1° Luc. XVII, 10, ait Christus: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Quia servi inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus.* Nihil igitur merentur opera nostra, utpote inutilia. 2° Verum non solum inutilia, sed et immunda præterea sunt, ut testatur Isaias LXIV, 6, dicens: *Facti sumus ut immundus omnes nos; et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Ergo per se potius quam præmium indignationem merentur.

647. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Ad excludendam jactantiam, *conc.* ad excludendum meritum bonorum operum, quæ in Deo sint facta, *neg.* Talis est communis Patrum expositio in locum qui objicitur [1]). Inde enim discimus, nihil nobis adscribere posse ex bonis, quæ facimus; quia nisi Dei gratia nos prævenisset et adjuvisset, nihil præstare potuissemus; totum præterea emolumentum non Deo, qui operibus nostris non indiget, sed nobis provenire, et quidem ex gratuita ac liberali promissione Dei de æterna mercede ipsis bonis operibus retribuenda. Cæterum Apostolus II Timoth. II, 21, scribit: *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et* UTILE *Domino;* et Christus ipse Matth. XXV, 23, dixerat: *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* [2]).

1) Cf. Bellarm. lib. 5, *De justif.* cap. 5.

2) *Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.*

Cf. Maldonatum in objectum textum ex Luc. XVII, 10, ubi contendit hunc esse sensum illorum verborum: *Cum feceritis omnia*, etc. non quidem nihil præceptorum observatione meruisse; sed nihil meruisse præter mercedem, quæ præceptorum observationi respondet. Vult igitur Christus non gloriari nos, cum præcepta servavimus, quia etsi mercedem nostram meriti sumus, tamen nihil singulare, nihil egregium et eximium fecimus, nihil quod non quilibet servus facere debuerit. Nec tam est laudabile, quod id fecerimus, quam vituperabile esset, si non fecissemus. Non solent laude gloriaque videri digna, nisi quæ egregia et singularia sunt. Quæ quidem fuse ibidem prosequitur, et omnes Calvinianorum technas dissolvit. Ostendit præterea adversus Calvinum, ibi non agi de mancipio, sed de servo mercenario seu conducto, qui operatur pro pacta mercede.

Cum tamen Kuinœlius Calvini vestigiis insistens contendat, in parabola sermonem non esse de mercenario, de aratore, aut bubulco conductitio, sed de mancipio, cæteris omissis, juverit ipsum refellere ex ipsa voce *δοῦλος* prout a Græcis usurpabatur. Si enim *δοῦλος* esset servus emptitius, aut mancipium, non dixisset Sophocles in *Oedip.* T. 1123: *ἦ δοῦλος οὐκ ὠνητός, ἀλλ' οἴκοι τραφεὶς κ. τ. λ. Sane servus non emptus sed domi educatus*, etc. neque Thucidides, 8. aperte distinxisset *τὰ ἀνδράποδα πάντα, καὶ δοῦλα, καὶ ἐλεύτερα, omnia mancipia et servi et liberi;* imo vero Scholiastes Theocriti v. 5, ex Crysippo docet etiam *ἀπελευθέρους*, seu *libertos* vocari *δούλους servos.* Igitur *δοῦλος* nihil aliud est quam *servus*, ita ut ejus correlativus sit *δεσπότης herus*, et opponatur quidem plerumque voci *ἐλεύθερος* (I Cor. XII, 13), sed *mancipium* minime unquam sit; hoc enim græce dicitur *ἀνδράποδον*, unde derivatur *ἀνδραποδιστης plagiarius*, seu *mancipii venditor* I Timoth. I, 10, et apud alios Scriptores græcos *ἀνδραποδώνης mancipiorum emptor.* Hæc ideo adnotavimus, quia hæretici inde 1° colligebant, nullam nos mereri mercedem ob bona opera cum gratia patrata, prout nulla rependitur merces mancipio; 2° colligebant, nullum opus ut dicitur *supererogationis* a nobis

648. *Ad* 2m, *Neg. Ad prob. Dist.* Et loquitur propheta de peccatis ac fictitiis Judæorum justitiis ob quas puniebantur, *conc.* loquitur de bonis justorum operibus, *neg.* Antea enim dixerat: ***Occurristi lætanti et facienti justitiam;*** deinde immediate post objecta verba subdit: ***Et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos*** 1).

649. III. *Obj.* 1° Christus meruit nobis vitam æternam. 2° Ergo vel Christi merita per se sufficiunt, vel non sufficiunt; si ea dicamus sufficere, frustra igitur requiruntur opera nostra; si dicamus non sufficere, injuriam irrogamus Christo. 3° Vel saltem inde sequeretur nos gloriam dividere inter Christum et homines, si præter ejus merita nostra etiam requireremus ad vitam æternam obtinendam.

650. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Christus meruit nobis vitam æternam, concedendam tamen nostræ cooperationi per opera meritoria, *conc.* absolute absque nostra cooperatione, *neg.* Nam Christus non eo sensu meruit nobis vitam æternam, ut nos nihil præstare deberemus; sed eo sensu meruit, ut nobis compararet gratias, quibus cooperantes applicaremus nobis merita ipsius, et hac ratione opera nostra efficerentur meritoria, ut suo loco ostendimus, disserendo de ipsius Christi satisfactione.

651. *Ad* 2m, *Resp.* sufficere Christi merita et non sufficere sub diverso respectu. Sufficiunt quoad se, cum Christus superabundanter et cumulatissime pro nobis meruerit ac satisfecerit; non sufficiunt quoad nos ex positiva Dei voluntate, qui noluit, ut Christi merita nobis prodessent, nisi accederet cooperatio nostra. Tantum vero abest, ut inde detrahatur meritis Christi, quin potius maxime commendetur eorum efficacia, qua non solum obtinuit nobis jus vitæ æternæ, sed etiam vim et virtutem merendi. Hinc quemadmodum nihil detrahitur de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum afferant; imo quo uberiores fructus palmites ferunt, eo magis laudanda est vitis, quia quidquid vivi succi et humoris habent palmites, totum ex ea habent; ita nihil detrahitur de gloria meritorum Christi per merita nostra, quæ ab ipsis procedunt, sed potius merita Christi per merita nostra etiam atque etiam commendantur 2).

elici posse, cum nullum sit prorsus opus bonum, quod Deo non debeatur, qualia sunt opera mancipiorum respectu dominorum suorum.

1) Cf. Sanctium in hunc loc. qui censet nihil aliud significari hoc dicendi genere proverbiali, quam fœtere Judæorum sacrificia, quæ *justitiæ* vocantur, apud Deum, et ipsum ad illam fucatam sanctitatis speciem nauseare non aliter, quam ad ea quæ propter fœditatem avertantur oculi, aut propter amaritiem et cruditatem fastidit stomachus. Cf. etiam Rosenmüller.

2) Cf. Bellarm., loc. cit.

652. *Ad* 3ᵐ, *Neg.* Nam nulla prorsus essent merita nostra, nisi gratia Dei nos præveniret et adjuvaret. Merita enim nostra dona sunt Christi, ut superius exposuimus juxta doctrinam Concilii Tridentini [1]).

653. IV. *Obj.* Patres passim docent vitam æternam gratis nobis a Deo donari, ut S. Basilius; nulla item esse merita nostra, ut S. Hilarius, et S. Augustinus, aliique cum ipsis [2]). Ergo.

654. *Resp. Neg. ant.* Nam Patres vel loquuntur de gratuito principio meritorum nostrorum, nempe de gratia et gratuita Dei promissione; vel de meritis naturalibus adversus Pelagianos, vel de nulla proportione durationis, ut mox dicemus.

655. V. *Obj.* 1° Ad verum meritum requiritur proportio inter opus et mercedem: atqui inter opera justorum et vitam æternam nulla est proportio, dicente Apostolo Rom. VIII, 18: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* 2° Nemo præterea potest Deum super omnia et perfecte diligere. Ergo nemo potest mereri.

656. *Resp. ad* 1ᵐ, *Dist. min.* Nulla est inter opera justorum et gloriam æternam proportio durationis et æqualitatis rei ad rem, qualem exigit justitia commutativa, *conc.* nulla est proportio dignitatis et meriti, supposita promissione, qualem exigit justitia distributiva, *neg.* Etenim inter opera ex gratia sanctificante facta et gloriam ea intercedit proportio, quæ adest inter semen et arborem, præsertim si attendatur ad gratuitam Dei promissionem [3]). Quare S. Augustinus asserit: ***Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti: et hoc tu fecisti, qui laborantes juvisti*** [4]).

657. *Ad* 2ᵐ, *Neg.* Siquidem per Dei gratiam tria illa præstare possumus, quæ ad accuratam præcepti dilectionis divinæ observantiam requiruntur; nempe 1° ut Deum omnibus præferamus; 2° ut nihil nisi in ordine ad Deum diligamus; 3° ut ad majorem semper in Dei amore perfectionem eluctemur [5]).

1) Hinc patet stulte prorsus Calvinum debacchatum esse in Magistrum Sententiarum eo quod bonorum operum meritum commendaverit; sic enim *Inst.* lib. 3, cap. 3, §. 43, scribit: „Quis non merito tales bestias execretur? . . . O magistrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum scholis nactus est!"

2) Apud Bellarm., loc. cit. cap. 6.

3) Cf. S. Th. 1ª 2ᵆ, quæst. 114, art. 1, 2, 3 et 4, ubi totum hoc argumentum egregie evolvit, ac omnes difficultates Novatorum præoccupavit ac solvit.

4) *Serm.* CLVIII, al. XVI, *De verbis Apost.* cap. 2, n. 2.

5) Cf. Maldon., in cap. XVII, 10, S. Luc.

CAPUT III.

DE CONDITIONIBUS AD MERITUM REQUISITIS.

658. Alias statuunt conditiones ad meritum requisitas Novatores, alias Catholici. Novatores, ut sibi viam sternant ad omne meritum nostrum eliminandum, has quatuor ad meritum constituendum conditiones effingunt et exposcunt: 1° ut opus debeat esse perfectum, seu omnibus numeris absolutum, purum propterea a qualicumque imperfectionis nævo; 2° ut nullo titulo sit debitum; 3° ut nostrum sit et non alienum, seu gratia partum; 4° ut proportionem habeat æqualitatis cum mercede. Catholici e converso, rejectis his conditionibus, quibus positis, omnis meriti ratio ab operibus nostris tolleretur, alias enumerant conditiones ad opus meritorium constituendum, quarum aliæ certæ sunt et ab omnibus admissæ; aliæ in controversiam vocantur.

659. Ac primo quidem, supposita distinctione inter meritum proprie dictum seu de condigno, ac meritum improprie dictum seu de congruo, alias assignant conditiones ad meritum de condigno, alias ad meritum de congruo, sive ex parte operantis, sive ex parte operis, sive ex parte retribuentis, quas breviter referemus.

660. Ad meritum de condigno ex parte *operantis* duæ conditiones essentialiter requiruntur; 1° ut sit viator; 2° ut sit justus seu in statu gratiæ.

661. Quod qui meretur debeat esse viator, nullum dubium esse potest, dicente Christo Joan. IX, 4: *Venit nox quando nemo potest operari;* et Apostolo Gal. VI, 10: *Dum tempus habemus, operemur bonum.* Hinc monebat Ecclesiastes IX, 10: *Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.*

662. De statu gratiæ quæ requiritur ad meritum, constat ex verbis Christi Joan. XV, 4: *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis;* et ex verbis Apostoli I Cor. XIII, 3: *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Hinc merito confixæ fuerunt a S. Pio V et Greg. XIII, sequentes Baji propositiones, XII: *Pelagii sententia est: opus bonum citra gratiam adoptionis factum non est regni cœlestis meritorium.* XIII: *Opera bona a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiunt per Spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei; sed tantum ex eo, quod sunt confor-*

mia legi, quodque per ea præstatur obedientia legi. XVII: *Sentire cum Pelagio; qui dicunt esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificum* [1]).

663. Ex parte operis tres conditiones necessario requiruntur ad verum meritum: 1° ut sit liberum a necessitate; 2° ut sit bonum et honestum; 3° ut sit supernaturale et quoad entitatem seu essentiam, et quoad motivum seu finem.

Quod attinet ad primam conditionem est de fide, ut patet ex damnata ut hæretica propositione Jansenii: *Ad merendum*, etc. ut suo loco ostendimus [2]).

Circa secundam ratio aperta est, quia nihil potest esse præmio ac mercede dignum apud Deum qui sanctus est, nisi sit rectum, bonum, ac ipsi gratum. Opus porro bonum ac honestum illud censetur quod tale est ex parte objecti, finis ac circumstantiarum omnium, juxta tritum illud axioma a theologis omnibus adoptatum: ***Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.***

Necessitas tertiæ conditionis eruitur ex disceptatis adversus Pelagianos, contra quos ostendimus, opus supernaturale constitui ex parte principii, gratiæ nempe actualis, atque ex parte finis, seu motivi, quod referatur scilicet in Deum tanquam auctorem supernaturalis ordinis, ut habeat æqualitatem proportionis cum gloria [3]).

664. Hæc certa sunt apud omnes. Sed his conditionibus plures theologi addunt et aliam, ut scilicet opus eliciatur ex imperio charitatis, juxta verba Jac. I, 12: ***Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*** Talis est etiam sententia S. Thomæ 1a 2æ, q. 114, art. 4 [4]). Alii tamen, ut innuimus, refragantur [5]).

665. Demum ex parte Dei retribuentis requiritur repromissio: Hinc est, quod in Sacris Literis vita æterna sub generico promissionis nomine passim designetur. Apostolus enim

1) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. x, col. 1207. Origo harum propositionum repeti debet ex Baji principio, quod justitia originalis fuerit primo homini naturalis eique debita.

2) In Tract. *De Deo Creat.* n. 496 et seqq.

3) Cf. S. Th., loc. cit. art. 1, tum art. 2, ubi inter cætera ita scribit: „Vita æterna est quoddam bonum excedens proportionem naturæ creatæ, quia etiam excedit cognitionem, et desiderium ejus secundum illud I Cor. 2: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Et inde est, quod nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorii vitæ æternæ, nisi superaddatur aliquid supernaturale donum, quod gratia dicitur."

4) „Meritum, *inquit*, vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem: ad alias autem virtutes secundario, secundum quod earum actus a charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est, quod id, quod ex amore facimus, maxime voluntarie facimus: unde etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur, quod sit voluntarium, principaliter meritum charitati attribuitur."

5) Vasquez loc. cit.

Hebr. VI, 12, ait: *Fide et patientia hæreditabunt promissiones;* et ib. X, 36: *Patientia vobis necessaria est: ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* Atque id declaravit Tridentina Synodus sess. VI, cap. XVI; et sane hanc conditionem exposcit ipsa natura mercedis, quæ non redditur nisi ex pacto.

666. Ad meritum de congruo fallibili omnes recensitæ conditiones requiruntur præter statum gratiæ, et promissionem ex parte Dei [1]).

CAPUT IV.

DE OBJECTO MERITI

667. Duo sunt, quæ cadunt sub meritum, gratia et gloria. De gloria jam ostendimus, eam una cum ejus augmento cadere sub meritum de condigno in homine justo per opera in Deo facta.

668. Ad gratiam quod spectat, hæc certa sunt:

I. Primam gratiam, actualem nempe, nullo modo cadere sub meritum, ut ex dictis constat adversus Pelagianos ac Semipelagianos [2]).

II. Gratiam sanctificantem pariter non cadere sub meritum de condigno, ut superius diximus, cum ex Apostolo Rom. III, 24, nos simus *justificati gratis per gratiam ipsius*, et aperte id ipsum declaret Tridentinum sess. VI, cap. VIII.

III. Hominem justum posse promereri de condigno augmentum gratiæ sanctificantis, ut definivit Synodus Tridentina ead. sess. can. XXXII. Quod si justus potest mereri augmentum gratiæ sanctificantis, hoc ipso per justificationem acquirit jus ad gratias actuales, quæ necessariæ sunt ad opera bona perficienda, ex quibus illud augmentum pendet.

IV. Posse hominem peccatorum promereri de congruo infallibili, stante divina promissione [3]), primam gratiam sanctificantem per contritionem perfectam, et actum dilectionis Dei super omnia, tanquam per ultimam dispositionem ad eandem infallibiliter consequendam, juxta illud quod sæpe retulimus S. Augustini dictum: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine*

1) Cf. Bellarm., *De justific.* lib. 5, cap. 12 et cap. 14. Cf. etiam Vasquez *in* III *part.* q. 94, art. 1, dub. 4: „Idem dicimus, *scribit*, meritum de congruo, quod impetratorium opus, impetratorium meritum, quod de congruo dici solet; meritum de congruo illud est, quod impetrat illud, cujus est meritum: meritum congruum in sola impetratione consistit."

2) Cf. præterea S. Th. 1ª 2ᵉ, q. 114, art. 5.

3) Cum superius diximus a theologis excludi a notione meriti de congruo divinam promissionem, ut patet, id intelligi debet de merito congruo in genere, seu fallibili.

aliquo merito est, si fides hanc impetrat; neque enim nullum est meritum fidei [1].

669. Disputatur autem inter theologos: 1° Utrum justus possit mereri sibi veniam post culpam; 2° Utrum sibi præterea possit mereri perseverantiam finalem; 3° Utrum demum justus possit alteri mereri primam gratiam.

670. Jam vero ad primum quod attinet, certum est, de condigno non posse quempiam sibi id promereri, neque etiam quempiam id posse de congruo infallibili, cum nulla habeatur divina promissio, et per peccatum amittatur omne jus ad recuperandam gratiam; an vero id possit justus per meritum de congruo fallibili, communior sententia affirmat cum Bellarmino [2]. Videtur certum, posse saltem justum sibi hanc reparationem precibus impetrare ad instar Davidis, qui Ps. LXX, 9, orabat: *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me* [3].

671. Ad alterum eadem fere ratione respondemus, quia nuspiam promittitur justis perseverantia concedenda tanquam merces; quinimo Scripturæ exhortantur fideles, ut cum timore et tremore salutem suam operentur, ut videant ne cadant, et satagant, ut per bona opera certam suam vocationem et electionem faciant. Id ipsum sancivit Synodus Tridentina sess. VI, can. XVI, quem superius retulimus. Communis tamen theologorum doctrina est, posse justum perseverantiam de congruo fallibili mereri juxta tritum illud Augustini effatum: *Hoc Dei donum suppliciter emereri potest: amitti contumaciter non potest* [4].

672. Quoad tertium denique inter theologos catholicos convenit, neminem, excepto Christo, posse alteri de condigno promereri primam gratiam, cum hoc munus proprium sit Salvatoris ac Redemptoris nostri, qui semetipsum tradidit pro peccatis nostris; communis nihilominus sententia Catholicorum est post S. Thomam [5], posse justos alteri obtinere merito de congruo fallibili primam gratiam. Quare S. Jacobus cap. V, 16, sic fideles hortatur: *Orate pro invicem ut salvemini.* Nec desunt exempla conversionum, quæ factæ fuerint ad aliorum preces, qualis perhibetur S. Pauli, quem Stephani precibus Patres conversum tradunt, et S. Augustini, quem piis lacrymis S. Monicæ ad meliorem frugem revocatum Ecclesia pro certo sumit.

Hactenus de gratia, de eo nempe cœlesti munere, quo Deus per Christi merita gratis nos prævenit, quo operatur

1) *Epist.* CLXIV. loc. cit.
2) *De justif.* lib. 5, cap. 21, n. 3.
3) Cf. S. Th. 2ª 2æ, q. 186, art. 10.
4) *De dono persev.* cap. 6, n. 10.
5) 1ª 2æ, q. 114, art. 6.

in nobis velle et perficere pro bona voluntate, cui nos libere assentiendo consortes efficimur divinæ ipsius naturæ, ut fructus uberiores in dies emittendo ad futuram gloriam pervenire contendamus, quæ revelabitur in nobis. Quam ut assequamur, a Deo enixe efflagitandum est, ut hac gratia sua semper nos præveniat et sequatur, ac bonis operibus præstet jugiter esse intentos.

TRACTATUS
DE SACRAMENTIS
IN GENERE.

PROOEMIUM.

1. Homo, utpote non sola mente, sed et sensibus præditus, sensibilibus ritibus indiget, quibus ad pietatem excitetur et ad divinum cultum instituatur. Quævis propterea religio, quod jam monuerat S. Augustinus [1]), peculiares habuit ritus symbolicos ad hunc finem obtinendum institutos. In vera autem religione instituti a Deo externi ritus sunt et ad alium finem, ut scilicet tanquam vehicula quædam, ad gratiam sive sanctitatem conferendam seu communicandam animis nostris, inserviant. Variis nominibus hi symbolici ritus appellantur. Interdum enim *signa*, *signacula*, interdum *mysteria*, *symbola* fuerunt vocati [2]); communior demum facta est denominatio *Sacramenti* apud Latinos, *μυστήριον* apud Græcos. Hæc autem mysterii aut Sacramenti vox rem arcanam, quæcumque demum sit, sive latentem significat [3]). Varius extitit ejusdem vocis usus tum apud profanos, tum apud Scriptores sacros et ecclesiasticos. Nunc jam sumitur, primo pro re sacra; secundo pro re sacra ac latente; tertio pro signo sensibili rei sacræ.

2. Cum Sacramenta, ut innuimus, sint veluti quædam vehicula, seu instrumenta, quibus Deus imbecillitati nostræ consulens, gratiam sanctificantem et proinde justificationem con-

1) Lib. 19, *Cont. Faustum Manich.* cap. 11: „In nullum nomen religionis, seu verum seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur, etc." quod ibid. pluribus prosequitur.

2) Tertullian. *Apolog.* cap. 47, *De præscript. hæret.*, cap. 40; *De anima*, cap. 9.

Sacramenti nomen in sensu, quo nunc usurpatur Tertullianum adhibuisse omnium primum loquendo de Baptismo et sacra Cœna autumat Wegscheider §. 166, n. 2. Ast hic Auctor aut Tertullianum non legit, aut se non satis ingenuum prodit. Siquidem in *Apologetico* loquitur Tertullianus generatim de Sacramentis, in lib. *De anima*, in alio plane sensu accipit Sacramenti vocem; in lib. *De præscript.* loc. cit. tria expresse commemorat Sacramenta, Baptismum, Confirmationem et Eucharistiam.

3) Hæc autem res arcana tam potest consistere in verbis, quam in actione. Si in verbis, quodcumque dictum obscurum aut allegoricum *mysterium* seu *Sacramentum* nuncupatur; si in actione, ita vocatur actio certo modo consecrata et cum promissione quadam solemni conjuncta.

fert; patet intimam intercedere necessitudinem ac relationem inter ea, quæ de gratia sanctificante et justificatione disseruimus, et Sacramenta, de quibus in præsentiarum disputare aggredimur. Sane ex contraria via quam Ecclesia Catholica avitæ fidei insistens tenuit, et quam Novatores, qui cuncta perturbarunt circa justificationis notionem ac naturam, inivērunt, oritur doctrinæ oppositio inter dogmata catholica et Novatorum placita, in re sacramentaria.

3. Etenim Ecclesia Catholica ex principio de identitate justificationis et gratiæ sanctificantis infert, Sacramenta esse signa practica gratiæ, signa nempe, quæ continent ac conferunt gratiam, quam significant. Hinc recepta apud Catholicos Sacramenti definitio, quam tradidit Catechismus Romanus: *Sacramentum est res sensibus subjecta, quæ ex Dei institutione sanctitatis et justitiæ, tum significandæ, tum efficiendæ vim habet* [1]). Dicitur porro *res sensibus subjecta*, seu *signum*, quia hominum mentem adducit in cognitionem alterius rei, et quidem *sensibile*, quia sui ipsius speciem sensibus ingerit; *ex Dei institutione*, ut sciamus solum Deum, sive Jesum Christum, Auctorem esse Sacramentorum, cum ipse solus possit signis sensibilibus seu symbolicis producendæ gratiæ virtutem indere; dicitur demum: *sanctitatis et justitiæ, tum significandæ, tum efficiendæ vim habet*, ut edoceamur, Sacramenta non posse nisi rem sacram exprimere, et quod exprimunt efficere. Si verborum autem discrepantiam tollas, quoad rem ipsam, omnes quæ a catholicis doctoribus traduntur Sacramenti definitiones in hanc conveniunt.

4. Contra vero Novatores, qui gratiam sanctificantem a justificatione separarunt, ita ut hæc non consistat nisi in sola forensi peccatorum remissione, seu potius in sola pœnæ peccatis debitæ non imputatione, vi fidei apprehendentis instrumentaliter justitiam Dei vel Christi extrinsece imputatam, contrariam plane Sacramenti notionem invehere debuerunt. Sacramenta in hac hypothesi nuda signa evadunt, quæ vel fidem excitent ad apprehendendam Christi justitiam, vel pignora justitiæ per fidem jam imputatæ, vel signa in ordine ad societatem, ad quam quis pertinet. Nec sane aliam Sacramentorum ideam præbent variæ, quas dederunt Novatores Sacramenti definitiones. Juxta Lutherum, Sacramenta sunt nuda *signa* vel *sigilla* divinarum promissionum ad excitandam fidem, qua credatur per Christum peccata dimitti [2]).

1) Part. II, cap. 1, n. 9.

2) Lutherus opp. ed. Jen. tom. III, fol. 266, *b)*: „Omnia Sacramenta, *inquit*, ad fidem alendam sunt instituta;" Melanchthon in *Loc. theolog.* pag. 46: „Apparet, *scribit*, quam nihil Sacramenta sint, nisi fidei exercendæ μνημόσυνα," et ib. pag. 141 et seq. subdit: „Nostra imbecillitas signis erigitur, ne de misericordia Dei inter tot insultus peccati desperet. Non aliter atque pro signo favoris divini haberes, si ipse tecum coram col-

Juxta Zwinglium et Calvinum, Sacramenta sunt *signa divinæ gratiæ;* nempe juxta Zwinglium, quibus *se homo Ecclesiæ probat aut candidatum, aut militem esse Christi, redduntque Ecclesiam totam potius certiorem de tua fide, ut ipse loquitur, quam te* [1]); juxta Calvinum autem quatenus electum certiorem faciunt de adepta fide ac divinis promissis [2]). Anabaptistæ decernunt, Sacramenta esse *signa allegorica* vitæ spiritualis [3]). Arminianis, Mennonitis, Socinianis Sacramenta sunt ceremoniæ seu nudi ritus exteriores, quibus Christiani ab aliarum religionum cultoribus distinguuntur [4]). Quackeris Sacramenta sunt *actus spirituales* et interni *effectus cœlestis luminis* [5]). Schwedenborgianis Sacramenta sunt symbola, quibus Deus et homo invicem conjunguntur [6]). Rationalistis denique Sacramenta sunt ritus longe præstantiores ritibus paganorum tum significatione symbolica, tum fine morali [7]).

5. Ex his definitionibus aut notionibus Sacramentorum constat: 1° Eas omnes fluere ex principio fundamentali protestantismi primitivi, prout illum Lutherus et Melanchthon excogitarunt circa justificationem. 2° Constat sectas ex lutheranismo progenitas, proprias edidisse Sacramentorum notiones, evolvendo germen primitivi protestantismi. 3° Ejusmodi definitiones magis ac magis abscedere a vera Sacramenti notione, donec amiserint omnem relationem ad gratiam et justificationem, ac vix umbram et vestigium Sacramenti retinuerint.

loqueretur, si peculiare aliquod pignus misericordiæ, qualecumque miraculum tibi exhiberet: decet de his te signis sentire, ut tam certo credas, tui misertum esse Deum, cum beneficium accipis, cum participas mensæ Domini . . . Fidei excitandæ gratia signa sunt proposita . . . Probabilis et illi voluntatis sunt, qui symbolis seu tesseris militaribus hæc signa comparaverunt, quod essent *notæ tantum*, quibus cognosceretur, ad quos pertinerent promissiones divinæ."

1) In *Confess. ad Carol. Imp.* opp. tom. II, pag. 477, qui ib. pag. 541, addidit: „Credo, imo scio, omnia Sacramenta tam abesse ut gratiam conferant, ut ne afferant quidem et dispensent. Nam gratia ut a Spiritu divino datur, ita donum istud ad illum solum pervenit. Dux autem vel vehiculum Spiritui non est necessarium . . . Hoc libens admitto, Sacramenta dari in testimonium publicum ejus gratiæ, quæ cuique privato prius adest."

2) Non unam exhibet Calvinus Sacramenti notionem. *Inst.* lib. 4, cap. 14. Etenim §. 1, definit Sacramentum: „Externum symbolum, quo benevolentiæ erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem, et nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo et Angelis, quam apud homines testamur." §. 17, scribit hoc munus tantum Sacramentis esse divinitus inditum „testificari nobis ac sancire Dei in nos benevolentiam," §. 18, affirmat esse signa quæ hominibus Deus mandavit: „Ut certiores securosque de promissionum suarum veritate redderet." Et hæc quidem quoad solos electos; etenim, juxta ipsius systema, reprobi præter externum symbolum, nihil recipiunt.

3) Nam juxta Munsterum Sacramenta non sunt nisi actiones symbolicæ, et emblemata quæ significent patiendi necessitatem. Cf. Mœhler, *Symbolique,* tom. II, pag. 185 et seqq.

4) Ita Sociniani in *Catech. Racov.* VI. 3; Arminiani *Confess. Remonst.* XXII. 3. De Mennonitis cf. Beck. *Comment.* pag. 772.

5) Cf. Mœhler, op. cit. tom. II, pag. 235.

6) Ibid. pag. 330 et seqq.

7) Wegsch. §. 165.

6. Quomodo hoc idem Novatorum principium circa justificationem influxerit in numerum Sacramentorum, in eorum ministrum ac ritus, evolvemus agentes de singulis his articulis. Interea ex iis, quæ exposuimus, tum circa doctrinam Ecclesiæ Catholicæ, tum circa systemata hæreticorum in ordine ad Sacramenta, patet ad quatuor præcipua capita controversiam hanc, quam inimus, revocari posse: ad eorum scilicet numerum, efficaciam, ministrum, ac ritus seu ceremonias, quæ usurpantur in solemni eorum administratione. Ut propterea brevitati ac perspicuitati consulamus, in totidem capita totam hanc tractationem distribuemus; ex his enim singillatim constitutis ac vindicatis, ceu totidem corollaria facile reliqua deducemus, quæ sive definita sunt, sive communi Ecclesiæ et theologorum sensu tenentur, atque probantur. His adjiciemus nonnulla scholia, ad controversias theologicas exponendas et elucidandas.

CAPUT I.

DE SACRAMENTORUM NUMERO.

7. Cum in doctrina catholica justificatio et sanctificatio ita identificentur, ut prior ex posteriori pendeat, sequitur, Sacramenta, quæ ejusdem sanctificationis et justificationis signa practica sunt atque instrumenta et per quæ gratia et justitia nobis communicantur, plura esse debere, quibus non solum amissa justitia reparetur, sed et conservetur et augeatur. Hinc septem recensentur Sacramenta, quæ in vita spirituali analogiam præ se ferunt ac quandam veluti necessitudinem cum iis, quæ contingunt in vita naturali, ut præclare exponit S. Thomas [1]). Quemadmodum enim homo nascitur in vita naturali, roboratur, alitur, ac si in morbum incidit a medicina valetudinem recuperat, deletisque omnibus morbi reliquiis, incolumitatem pristinam nanciscitur, propagatur, ac sub magistratibus cum cæteris civibus communem vitam ducit, hæc ipsa in vita spirituali ope Sacramentorum homini contingunt. Hæc proinde hominem semel in vitam spiritualem editum nunquam deserunt, jugiter comitantur in omnibus vitæ vicibus ac variis conditionibus, in quibus reperitur, eum e mundo inferiori abducentes evehunt ad mundum superiorem et invisibilem, ad quem ordinatus est.

8. In hypothesi vero Novatorum, cum justificatio nonnisi immunitatem a pœna peccatis debita per fidem in divinas promissiones significet, pronum erat minuere Sacramentorum numerum eaque tollere quæ nullam relationem dicunt ad ejus-

1) Part. III, q. 65, art. 1, Cf. etiam Bellarm., *De Sacrament.* lib. 2, cap. 26.

modi peccatorum remissionem. Quamvis porro in numero Sacramentorum, quem retinere Protestantes constituerunt, magnam ab initio mobilitatem ostenderint, ac modo plura, modo pauciora admiserint 1), demum tamen acquieverunt in numero binario, in Baptismo scilicet ac sacra Cœna. Omnes sectæ, seu potius frustula ac fragmenta, quæ ex primitivo protestantismo prodierunt, licet idem principium circa justificationem non admiserint, in binarium tamen Sacramentorum numerum concesserunt, aut omnia potius rejecerunt, magis sibi cohærentes 2).

Nos igitur, avitam fidem de septenario Sacramentorum numero hic primum adstruendam suscipimus adversus sectarios omnes, qui ab ea recesserunt. Sit igitur

1) Lutherus lib. *De capt. Babyl.* fol. 276, *b)*, edit. Jen. 1680, et Melanchthon *Apol.* v, 167; vii, 200, scribit: „Vere igitur sunt Sacramenta, Baptismus, Cœna Domini, *absolutio*, quæ est Sacramentum Pœnitentiæ. Nam hi ritus habent mandatum Dei et promissionem gratiæ." Zwinglius Matrimonium, Calvinus Ordinationem interdum Sacramentis, quæ latius dicuntur, adnumerarunt. Duo tamen primaria nominat Calvinus *Inst.* lib. iv, 18. Iterum Melanchthon *Apol.* vii, 200: „Nec multum, *inquit*, referre putamus, etiamsi docendi causa alii numerant aliter, si tamen recte conservent res in Scriptura traditas. Nec veteres eodem modo numeraverunt, etc." Ex quibus patet, quot quantisque dubitationibus Novatores laborarent in recensendis Sacramentis! Circa horum Novatorum, Lutheri præsertim instabilitatem in numero Sacramentorum constituendo cf. præter Bellarm. loc. cit. cap. 22, Starkium in *Convivio Theoduli*, seu *Entretiens philosophiques*, Paris, 1818, pag. 16 et seqq. nec non Doctoris Christophori Besold *Motiva sui reditus ad Rom. Cath. Ecclesiam elaborata, translata et edita* per P. W. K. Augustæ Vindel. 1828, *Appendix secunda*, pag. 319 et seqq.

2) Apposite observat Mœhler, op. cit. tom i, pag. 303 et seqq. juxta principia Novatorum Sacramenta prorsus inutilia evadere; quod et ipsi primi emendatores Sacrorum viderunt. „Aussi dès le commencement de la réforme, *scribit cit. Auctor*, remarquons-nous une indifférence commune pour les Sacrements; et plusieurs, tels que Carlostad et Schwenkfeld allèrent même jusqu' à les nier d'une manière formelle. Déjà plus d'une fois Luther et Mélanchthon avaient dit que l'homme ferme dans la foi aux promesses divines n'a pas besoin de ces moyens de salut. Les Sacrements, d'après cela, ne sont nécessaires qu' autant qu'ils sont le gage du pardon des péchés. Mais bientôt Carlostad fit cette observation: Celui qui a la mémoire du Sauveur a la paix avec Dieu par le Sauveur, si le Christ est notre paix et notre assurance, comment des choses créées et sans âme pourraient-elles nous donner la paix et l'assurance?" Sane Melanchthon *Loc. theol.* pag. 142: „Sine signo, *inquit*, restitui Ezechias potuit, si nudæ promissioni credere voluisset: vel sine signo Gedeon victurus erat, si credidisset. Ita sine signo justificari potes, modo credas." Lutherus *De captiv. Babyl.* fol. 280. „Neque enim, *inquit*, Deus aliter cum hominibus egit aut agit, quam verbo promissionis. Rursus nec nos cum Deo unquam aliter agere possumus, quam fide in verbum promissionis ejus. Opera ille nihil curat, nec eis indiget, quibus potius erga homines et cum hominibus et nobis ipsis agimus." Ibid. fol. 280, *b)*: „Qui eis credit, is implet ea, etiamsi nihil operetur."

Multo minus debuisset Calvinus admittere Sacramenta, cum in ejus hypothesi fides sit prorsus inamissibilis. Quid opus est confirmare, aut excitare fidem, quæ nec minui, nec amitti potest?

Hinc etiam intelligimus, quare Zwinglius docuerit, Sacramenta instituta esse ad certiorem potius faciendam Ecclesiam de fide, quam quispiam habet, quam semetipsum: „Si enim (*ait ipse de vera et falsa relig. comm.* tom. ii, fol. 197-199.) fides tua non aliter fuerit absoluta, quam ut signo ceremoniali ad confirmationem egeat, fides tua non est." Alia cf. apud Mœhler, loc. cit.

PROPOSITIO.

Sacramenta Novæ Legis a J. C. D. N. instituta nec plura sunt nec pauciora quam septem, Baptismus videlicet, etc.

9. De fide est; his verbis a Concilio Trid. sess. VII, can. I, definita: *Si quis dixerit Sacramenta Novæ Legis non fuisse omnia a J. C. D. N. instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anath. sit.* Duo, ut patet, complectitur hic canon, septenarium videlicet Sacramentorum numerum, et eorum institutionem a Christo Domino; probationes, quas in medium afferemus ad propositionem evincendam, utrumque conficiunt.

10. Argumenta, quæ veritatem cujusque Sacramenti seorsim sumpti ostendunt, idoneo loco cum de singulis disceptandum erit, producemus; hic interim, quæ septenarium numerum propius attingunt, eumque evincunt protulisse sufficiat.

11. Jam vero vetustissima Latinorum sacramentalia apud Martenium [1]), Græcorum euchologia apud Allatium [2]), Armenorum apud Serpos [3]), aliarumque orientalium nationum apud Assemanum [4]), etsi a Romana Ecclesia pluribus ab hinc sæculis fuerint separatæ, septem signa ad gratiam conferendam divinitus instituta recensent. Miræ vero hujus consensionis non alia ratio afferri potest, nisi apostolica traditio, juxta tritam Augustini regulam: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur* [5]). Augustino præiverat Tertullianus scribens: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum* [6]). Præsertim cum agatur de re usu quotidiano recepta, cujusmodi est collatio Sacramentorum [7]).

12. Eadem est fides Patrum tum græcorum, tum latinorum, qui oblata sibi occasione, modo unum modo alterum Sacramentum recensent. De Baptismo et sacra Cœna eos pas-

1) *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, libri quatuor.

2) *De perpetua occident. et orient. Ecclesiæ consensione*, libri tres; tum in *Græcia orthodoxa*, et alibi.

3) *Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della natione Armena*, vol. III, Venez. 1736.

4) In *Biblioth. Orientali.*

5) Lib. 4. *De Bapt. contr. Donat.* cap. 24, n. 31.

6) Lib. *De præscript.* cap. 28, ed. Rig.

7) Cf. Renaudot: *La perpetuité de la foi de l'Église Cathol. sur les Sacrements.* tom. V, liv. 1, chap. 1, ubi hoc argumentum egregie evolvit.

sim mentionem facere adversarii ultro fatentur; sed non minus aperte de Confirmatione loquuntur, tanquam de peculiari Sacramento a Baptismo distincto, inter cæteros Tertullianus, Cornelius Papa, Cyprianus; de Pœnitentia disserunt Origenes, Tertullianus, et quotquot deinceps sive adversus Montanistas, sive adversus Novatianos collatam a Christo Domino Ecclesiæ suæ potestatem omnia dimittendi peccata vindicarunt; Sacramentum Ordinis Joan. Chrysostomus, Epiphanius, Hieronymus, Optatus Milevitanus, Augustinus præcipue, et quotquot præterea adversus Donatistas et Aërium scripserunt, commemorant. Extremæ Unctionis Origenes meminit, Victor Antiochenus, Chrysostomus, aliique passim. Demum de Matrimonio veluti de re sacra et Sacramento Ignatius M., Tertullianus, Justinus, Athenagoras, ac subsequentes scriptores loquuntur. Singulorum testimonia proferemus ac vindicabimus cum de singulis sermonem instituemus.

13. Accedit argumentum ineluctabile præscriptionis, cum nulla epocha ab adversariis proferri possit, in qua aliquod ex recensitis Sacramentis primum obtinuerit in Ecclesia; cum Patres et monumenta ecclesiastica omnia de iis loquantur tanquam de re communiter recepta et in usu posita, ut ex dicendis luculenter constabit.

14. Cum igitur Romana Ecclesia nullo non tempore septem agnoverit Sacramenta; Ecclesiæ omnes per orbem dispersæ septem administraverint; sectæ omnes licet antiquissimæ septem admiserint, et singulorum tradendorum ritus et ceremonias diligentissime recensuerint, cum Patres et monumenta omnia sacræ antiquitatis, totidem a Christo instituta præbuerint, concludendum est, septem omnino esse ejusmodi Sacramenta a Christo D. N. instituta, neque plura neque pauciora, prout demonstrandum assumpsimus.

15. Si quis quærat, utrum omnia N. L. Sacramenta fuerint immediate a Christo instituta, an vero quædam solum mediate, respondemus esse longe verisimilius omnia fuisse immediate a Christo instituta. Nam de solo Sacramento Extremæ Unctionis esset dubitandi locus; ast Concilium Tridentinum sess. XIV, can. I, satis aperte adstruit, ipsum a Christo Domino nostro institutum esse; et a B. Jacobo Apostolo promulgatum; licet tamen hoc definitum non sit.

DIFFICULTATES.

16. I. *Obj.* 1° Nuspiam Scripturæ; 2° nuspiam Patres septem Sacramenta a Christo instituta commemorant. Ergo.

17. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Id est, nuspiam notis arithmeticis Scripturæ *septem* Sacramenta commemorant, ea plane ratione, qua nec *duo* nec *tria* enumerant, *conc.* id est, non

tradunt unumquodque ex septem Sacramentis, *neg.* Protestantes prius privato sensu exponunt Scripturas, et alia omnino ratione sumunt, quæ de Sacramentis in Scripturis occurrunt, deinde negant septem Sacramenta in Scripturis contineri. Verum enim vero cum hic agatur de re practica, quamque Ecclesia in usu quotidiano habuit etiam antequam Scripturæ ederentur, ex sensu et usu Ecclesiæ germana interpretatio locorum Sacræ Scripturæ, in quibus de Sacramentis mentionem occurrere dicimus, eruenda est. Cum igitur Ecclesia septem semper administraverit Sacramenta, ac ætates ætatibus ea per manus tradiderint, loca illa Scripturarum, quæ Catholici proferunt, de Sacramentis in usu receptis mentionem injicere nulla subesse potest dubitatio [1]).

18. *Ad* 2m, Eadem esto distinctio. Nam nonnisi data opportunitate Patres de uno aut altero, quandoque etiam de pluribus Sacramentis disseruerunt. Si simul conferantur Patrum testimonia, in quibus aut alicujus Sacramenti virtutem exponunt, aut aliquod eorum vindicant ab hæreticorum impugnatione, luculenter septenarius eorum numerus adstruitur, ut ex dicendis planum fiet.

19. *Inst.* Atqui septenarium numerum Patres excludunt. Etenim 1° si alicubi de Sacramentis ex instituto loquuntur, bina aut terna a Christo instituta affirmant: sic S. Justinus in *Apologia* I, solum meminit Baptismatis atque Eucharistiæ [2]). Idem præstitit S. Cyrillus Hierosolym. in *Catechesibus mystagogicis*, nec non S. Ambrosius, quamvis sex de Sacramentis libros ediderit, ac in lib. VI, professus sit, se nihil de hoc argumento prætermisisse, dicens: ***Ergo accepisti de Sacramentis, plenissime cognovisti omnia*** [3]); S Gregorius M. in suo *Sacramentario* tria tantum recenset ***Baptisma, Chrisma, Corpus et Sanguinem Domini*** [4]); S. Augustinus vero duo Sacramenta constanter adstruit tum ***Enarr.*** I, ***in Ps.*** CIII, 14, ubi referens Sacramenta ob ***disciplinam arcani*** profanis abscondita, duo tantum profert, dicens: ***Quid est quod occultum est, et non publicum in Ecclesia? Sacramentum Baptismi, Sacramentum Eucharistiæ. Opera enim nostra bona vident et pagani, Sacramenta vero occultantur illis;*** tum lib.

1) Profecto, quum oboritur dubium circa sensum alicujus loci aut Demosthenis, aut Ciceronis, alteriusve antiqui Scriptoris, in quo sermo sit de re practica, quid præstandum docent canones critices? Attendendum scilicet esse ad usus, qui in republica aut regno invalescebant, ad quos ea dicta referuntur; ex his enim usibus, præsertim si constantes sint ac universales, determinatur sensus eorumdem Scriptorum. Non alios canones sequuntur adversarii in interpretatione veterum Scriptorum; at anticipatis judiciis abrepti in re nostra viam illam deserunt. Malunt nempe hæretici potius esse, quam critici.

2) Num. LXV et LXVI.

3) Cap. 2, n. 5.

4) Apud Gratian. in cap. *Multi sæcularium*. Cf. apud Petrum Pithœum, *Corpus juris canonici*, etc. Paris 1687, tom. I, pag. 135.

III, *De doctrina christiana*, cap. IX, ubi Sacramenta N. L. cum Sacramentis V. L. comparans: *Quædam pauca*, inquit, *pro multis eademque factu facillima, et intellectu augustissima, et observatione castissima, ipse Dominus et apostolica tradidit disciplina, sicuti est Baptismi Sacramentum, et celebratio Corporis et Sanguinis Domini.* 2° Quod si interdum videtur plura commemorare Sacramenta, latiori quodam sensu ac improprio Sacramenti nomen usurpat S. Doctor, ut patet ex lib. II, *De peccat. merit.* cap. XXVI, scribens: *Catechumenos secundum quemdam modum suum, per signum Christi et orationem manus impositionis, puto sanctificari; et quod accipiunt, quamvis non sit Corpus Christi, sanctum est tamen, et sanctius quam cibi quibus alimur, quoniam Sacramentum est.* 3° Hinc receptum passim apud Patres, ut verba Joan. XIX, 34: *Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit Sanguis et aqua*, exponant mystice de duobus Sacramentis, Baptismate videlicet et Eucharistia, quæ ex Christi latere fluxerunt, ut Chrysostomus, Cyrillus Alex., Augustinus. 4° Unde ergo acceperunt Pontificii septem esse Sacramenta, nisi ex visione mulieris fornicariæ sedentis super bestiam habentem capita septem et cornua decem, prout hujus mysterii explicationem dedit Angelus Apocalyps. XVII, 7 et seqq. [1]) vel a septem morbis mulieris a Christo sanatæ [2])? Ergo.

20. *Resp. Neg, min. subsumptam. Ad* 1m *prob. Dist.* Juxta scopum sibi propositum duo aut tria Sacramenta interdum Patres commemorant, *conc.* in sensu, ut ajunt, exclusivo, *neg.* Cum enim Patres nunquam ex instituto egerint de Novæ Legis Sacramentis, factum proinde est, ut nonnisi quando sese præbebat occasio de uno vel altero scripserint, quin cætera excluserint, ut jam innuimus, eo magis quod ita ferret recepta tunc temporis arcani disciplina [3]).

21. Sane S. Justinus ideo quadam necessitate compulsus meminit Baptismatis et Eucharistiæ, quia Ethnici ex occasione nostrorum rituum calumniam struxerant in Christianos; quod cædes thiesteas frequentarent, ac fœda quæque in clancularis cœtibus suis patrarent. His calumniis Judæorum malitia, et flagitiosa Gnosticorum videndi ratio ansam præbuerunt [4]).

1) Ita Chemnitz. II part. *Exam. Conc. Tridentin.*

2) Wegsch. §. 166, n. (e).

3) Cf. Emman. a Schelstrate in *Diss. Apolog. de disciplina arcani.* Romæ 1685, cap. 2 et 3, ubi ostendit, Veteres consuevisse occultare infidelibus et catechumenis non solum Sacramenta Baptismi et Eucharistiæ, verum etiam Sacramenta reliqua; quod in specie ostendit de Sacramentis Confirmationis, Ordinis, Olei Sancti, in medium productis Patrum et ecclesiasticorum Scriptorum testimoniis. Hanc obtinuisse disciplinam ex hæreticis fatentur Tentzelius, Albertinius, Casaubonus apud eundem.

4) De præcipuis Christiano nomini affictis criminibus, eorumque origine cf. Maran., *Præf. in opera S. Justini M.* part. III, cap. 4, §. 1 et seqq.

22. S. Cyrillus Hierosolym. et S. Ambrosius sibi non proposuerunt in laudatis operibus plenam fidelibus instructionem de omnibus Sacramentis suppeditare; volebant tantum ea docere catechumenos, quæ spectabant ad tria illa Sacramenta, quæ simul ipsis tradebantur, nempe ad Baptismum, Confirmationem et Eucharistiam. Sane S. Ambrosius, ut refert ejus biographus Paulinus, assiduus erat in excipiendis Confessionibus, et potestatem clavium acriter defendit adversus Novatianos [1]).

23. S. Gregorius in Sacramentario ea potissimum complexus est, quæ pertinent ad sacram liturgiam in celebratione Missæ solemnis; attamen vel in hoc ipso Sacramentario ritum exponit administrationis olei infirmorum. Verba autem, quæ a Gratiano referuntur, spuria sunt [2]).

24. S. Augustinus in eadem *Enarrat.* jam dixerat: ***Respice ad munera ipsius Ecclesiæ. Munus Sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia, in cæteris sanctis Sacramentis*** [3]); ergo alia innuit esse Sacramenta proprie dicta præter duo recensita. Quod si plura affirmat fuisse Sacramenta in Veteri Lege, quam in Nova, non idcirco consequitur eum duo tantum agnovisse Sacramenta in Lege Nova; ideo vero hic Baptisma tantum et Eucharistiam in exemplum adducit, quia hæc satis erant ad ostendendam majorem facilitatem Sacramentorum nostrorum præ Sacramentis Veteris Testamenti, prout sibi proposuerat.

25. ***Ad*** 2ᵐ, ***Dist.*** Interdum latiori sensu S. Doctor Sacramenti nomen usurpat, ***conc.*** semper, loquens præsertim de iis, quæ nos vere et proprie Sacramenta esse contendimus, ***neg.*** Etenim lib. II, ***Contra Epist. Parmeniani***, ita loquitur de Baptismo et Ordine: ***Utrumque Sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur; ideoque in Catholica*** (Ecclesia) ***utrumque non licet iterari*** [4]); et lib. II, ***Contra Liter. Petiliani: Sacramentum Chrismatis***, inquit, ***in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus, sed potest esse in hominibus pessimis*** [5]), scilicet propter characterem. En duo alia Sacramenta proprie dicta præter Baptismum, juxta S. Augustinum; de Pœnitentia vero lib. I, ***De adulterinis conjugiis***, scribit: ***Quæ Baptismatis, eadem reconciliationis est causa*** [6]). Matrimonium pariter Sacramentum passim vocat sensu proprio in libro, ***De bono con-***

1) Cf. *Vitam S. Ambrosii*, a Paulino ad B. Augustinum conscriptam n. 39; ad calcem opp. S. Ambros. edit. Maur. Cf. etiam *Admonitionem* eorumdem editorum Maur. in libros *De Pœnitentia* ejusdem S. Doctoris. Opp. tom. II.

2) Scilicet recitata verba non sunt S. Gregorii, sed S. Isidori Hispal. *Originum*, seu *Etymol.* lib. 6, cap. 19, qui certe non loquitur in sensu, ut præfertur, exclusivo; alibi enim de aliis Sacramentis disserit.

3) N. 9.

4) Cap. 13, n. 98.

5) Cap. 104, n. 239.

6) Cap. 328, n. 35.

jugali, atque ita concludit: ***In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti, quam fecunditas uteri*** 1). Denique Extremam Unctionem lib. V, ***De Baptismo***, cap. XX, inter Sacramenta recenset, quæ a malis ministris valide conficiuntur, vocatque ***benedictionem olei*** 2). Quibus si addas Eucharistiam, habes septem Sacramenta vere et proprie dicta in S. Augustino.

26. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Nonnulli Patres, mysticam illam iterpretationem ediderunt quin reliqua Sacramenta excluderent, ***conc.*** omnes, et in sensu exclusivo aliorum Sacramentorum, ***neg.*** Aliqui Patres mysticam significationem sectantes adumbrata dixerunt duo illa Sacramenta sive ob analogiam Baptismi ad aquam et Eucharistiæ ad Sanguinem manantes ex Christi latere, sive quia præcipua hæc Sacramenta sunt, Baptisma quidem propter summam suam necessitatem; Eucharistia autem ob summam suam excellentiam ac dignitatem. Reliqua Sacramenta Patres citatos noluisse excludere vel ex eo abunde liquet, quod iidem cætera alibi commemoraverint a Christo Domino instituta. Cæterum alii Patres alias mysticas significationes in aqua et Sanguine agnoverunt, nec ii ipsi in illa expositione constantes fuerunt 3).

27. ***Ad*** 4m, ***Resp.*** ejusmodi sannas et scurrilitates dedecere gravitatem controversiæ summi momenti, qualis est ea, quam agitamus. Qui hæc obtrudunt, non advertunt, se inter capita bestiæ connumerare Baptismum et Eucharistiam. Quo non impellit hæreticus furor?

28. II. ***Obj.*** Frustra Catholici jactant orientalium Ecclesiarum consensionem. Etenim 1° notum est nonnisi post sæculum XII, cœpisse Latinos septenarium Sacramentorum numerum propugnare. 2° Porro ea ipsa ætate institutæ sunt a Latinis expeditiones ad orientalis orbis plagas, Constantinopolim, Palæstinam, imo et Syriam occuparunt; a Latinis proinde tum Græci, tum orientales populi illam doctrinam mutuati sunt. 3° Cæterum neque omnes constantes in hac professione fuerunt, siquidem plures missionarii, quos vocant, Græcos accusarunt, quod

1) Cap. 18, n. 21.

2) N. 27 et 28.

3) Ita S. Ambrosius, qui lib. 10, *In Luc.* n. 135, scribit: „Aqua et Sanguis exivit: illa quæ diluat; iste qui redimat." S. Augustinus ipse *Tract.* cxx, *in Joan.* n. 2, exponit etiam de commixtione aquæ cum vino in celebratione Eucharistiæ dicens: „Aqua illa salutare temperat poculum." Tertull. lib. *De Baptismo*, cap. 16, interpretatur de duplici Baptismo aquæ et sanguinis seu martyrii: „Hos duos Baptismos, *inquit*, de vulnere perfossi lateris emisit;" ubi cf. not. Rigalt. De duplici pariter Baptismo eundem locum exponit S. Cyrill. Hierosolym. *Catech.* III, n. 10, dicens: „Qui orbem per Crucem redemit Salvator, latus transfixus Sanguinem et aquam emisit: ut alii quidem pacis tempore *per aquam*, alii vero persecutionum temporibus propriis sanguinibus baptizarentur. Nam et martyrium Baptismi nomine significare suevit Servator, etc." Alii alias expositiones secuti sunt. Cf. Cornel. a Lap., in cap. 20, Joan. v. 34.

Cf. etiam Bellarm., lib. cit. cap. 27, n. 3.

non omnia Sacramenta admittant; Thomas a Jesu et Guido Carmelitæ, et Jobus Ludolfus eamdem accusationem intentarunt adversus Æthiopes et Abyssinos [1]; Maturinus autem Veyssierius Lacrozius adversus Armenos ac Nestorianos Malabaricos [2]. Mirum porro non est, ejusmodi gentes unum aut alterum Sacramentum non agnoscere, siquidem ea ætate, qua Latini appulerunt ad oras asiaticas, nondum satis firmiter constitutus erat septenarius Sacramentorum numerus. 4° Nam Magister Sententiarum, Hugo a S. Victore, B. Bonaventura autumarunt Confirmationis et Extremæ Unctionis Sacramenta ab Apostolis instituta fuisse, vel etiam a Concilio Meldensi sæc. Ecclesiæ IX, ut de Confirmatione affirmat Alexander Alensis; Jacobus autem de Vitriaco, Durandus, aliique ab ipso adducti Matrimonium a Sacramentorum albo excludunt. 5° Quæ cum ita se habeant, merito Cyrillus Lucaris Patriarcha Constantinopolitanus in fidei professione art. XV, testatur: ***Græcorum perpetuam et constantem esse doctrinam, duo tantum Sacramenta, Baptismum et Eucharistiam, a supremo Legislatore Christo sancita.*** Ergo.

29. ***Resp. ad*** 1^m^, ***Dist.*** Id est, post sæculum XII cœperunt Scholastici conceptis verbis septenarium numerum Sacramentorum propugnare, *trans.* in Ecclesiam tum primum illum Sacramentorum numerum intulerunt, *neg.* Quemadmodum in reliquis fidei nostræ articulis factum est, ut per scholasticam methodum, in certas classes redigerentur ac propugnarentur, id ipsum contigit in fidei articulis de re sacramentaria; at aliud est novam methodum adoptare in tradenda ac propugnanda doctrina catholica, aliud vero novam doctrinam obtrudere. Quomodo enim Scholastici potuerunt primi invehere septem Sacramenta, si extant libri rituales Latinorum, et Euchologia Græcorum et Orientalium, quæ longe superant ætatem Scholasticorum, et in quibus septem Sacramenta recensentur, et cujusque administrandi ritus describitur?

30. ***Ad*** 2^m^, ***Neg.*** Quia 1° Euchologia Græcorum pluribus sæculis Latinorum expeditionem antecedunt [3]; 2° quia summa viget rituum diversitas in administratione Sacramentorum, ob quam frequentes inter Ecclesias orientales et occi-

1) Jobus Ludolfus *Historia æthiopica*, Francof. ad Mœnum 1681, vol. I, fol. lib. 3, cap. 5, n. 44, ubi scribit: „Pergimus ad Sacramenta, quorum *(Abyssini)* neque commune nomen, neque numerum habent. Confirmationem et Extremam Unctionem plane ignorant." Ac rursum in op. *Commentarius ad Hist. æthiop.* ed. ibid. an. 1691, lib. 3, cap. 1, eadem confirmare nititur auctoritate Godigni et Tellezii S. J.

2) *Hist. Christianismi Indor.* Hagæ Comitum, 1724.

3) Satis est oculos conjicere in syllabum Ritualium præmissum a Martenio operi suo *De antiquis Eccles. ritibus*, ut pateat plures Mss. cod. longe excedere ætatem, qua expeditiones in Palestinam sub Urbano II cœperunt post an. 1088. Cf. etiam Renaudotium, *De perpet. fid.* tom. V, lib. 1, cap. 7.

dentales extiterunt quærelæ; 3° quia spectata Orientalium indole, æmulatione, simultate adversus Latinos, impossibile id ipsis vel tentare fuisset 1).

31. *Ad* 3m, *Neg.* Nam plerumque missionarii aut incertis testimoniis, aut rituum diversitate decepti sunt; Ludolphus vero ac Lacrozius, utpote hæretica labe infecti, decipere voluerunt. Cæterum adversus eos omnes prostant publica documenta, quæ omnem dubitationem amoliuntur 2).

32. *Ad* 4m, *Dist.* Id est, censuerunt illi Scholastici duo recensita Sacramenta non fuisse instituta a Christo immediate, sed solum mediate, nempe per Apostolos, *trans.* fuisse instituta ab Apostolis auctoritate propria, *neg.* Nihil porro officit fidei illa sententia, quam adhuc tenent quidam theologi, nec detrahit numero Sacramentorum. Alex. Alensis cum cæteris convenit Confirmationem esse Sacramentum, quod nobis satis est. Quod vero institutam ipsam censuerit in Concilio Meldensi, peculiaris ejus fuit sententia, in qua graviter hallucinatus est, nec quempiam habuit sectatorem 3).

33. Jacobus de Vitriaco et Durandus nunquam inficiati sunt Matrimonium vere et proprie esse Sacramentum, ut suo loco ostendemus, sed tantum voluerunt, Matrimonium in remedium concupiscentiæ præsertim fuisse institutum 4). Durandus præterea suam sententiam emolivit, eo quod in aliorum reprehensionem incurrerit, ut pariter agendo de hoc Sacramento ostendemus.

34. *Ad* 5m, *Resp.* Cyrillum Lucarim qui sese auro hollandico devoverat, aperte mentitum fuisse, dum hæreticam suam professionem pro confessione Ecclesiæ græcæ obtrusit. Hinc jure merito in Synodo Hierosolymitana an. 1672 celebrata dicitur: *Anathema Cyrillo nova dogmata fabricanti*, *et credenti non esse ex institutione Jesu Christi*, *neque ex apostolica traditione*, *praxique perpetua*, *septem Ecclesiæ Sa-*

1) Si unquam alias viguerunt simultates inter Græcos et Latinos, maxime istæ exarserunt hoc ipso tempore, quo Latini Constantinopolim occupabant, eo quod Græci ob eam quam præ se ferebant indolem fraudulentam nimium ac versipellem duriuscule a Latinis tractarentur. Cf. Renaud., loc. cit.

2) Cf. Leon. Allatium *De Eccles. Orient. et Occident. perpetua consens.* lib. 3, disputantem advers. Anton. Caucum Archiep. Corcyrensem; necnon Renaudotium op. cit. cap. 1 et seqq. Certe Ludolfus plura conatur Abyssinis et Æthiopibus affingere dogmata Lutheranorum propria. Ex quo patefit nimia ejusdem Scriptoris propensio in suam sectam.

3) Nonnulli quærunt emollire, aut alio vertere mentem Alexandri Alensis: ast irrito labore. Ejus verba in *Summa Theol.* part. IV, q. IX, memb. I, *resol.* hæc sunt: „Institutum fuit hoc Sacramentum *(Confirmationis)* Spiritus Sancti instinctu, in Conc. Meldensi, quantum ad formam verborum et materiam elementarem: cui etiam Spiritus Sanctus contulit virtutem sanctificandi." Cf. edit. Venet. 1575. Digni aliqua venia sunt Scholastici illi, quia ea ætate scripserunt, quæ laborabat inopia monumentorum, quibus nos abundamus.

4) Cf. Estium, in lib. IV, *Sent.* dist. 26, §. 9.

cramenta, *Baptismum scilicet*, etc. *sed mentiendi duo tantum a Christo in Evangelio fuisse tradita*, *Baptismum scilicet et Eucharistiam*. Eidem Synodo jam præiverat Jeremias Patriarcha Constantinopolitanus [1]). Nunc fraude detecta, ac veritate compulsi Protestantes ejusmodi patrocinatorem deseruerunt.

35. III. *Obj.* Si Patribus et Scholasticis standum esset, plura quam septem deberent admitti Sacramenta. 1° Etenim alii monasticam professionem, et preces pro defunctis oblatas Sacramentis adnumerant, ut Græci passim; alii virginitatem et martyrium, ut Tertullianus, et Hieronymus saltem quoad martyrium; alii aquam lustralem, cineres in capite jejunii benedictos, paschales cereos aliaque ejusmodi, ut Hugo Victorinus. 2° Alii potissimum pedum lotionem, ut SS. Ambrosius et Bernardus. 3° Et sane huic neque divina deest institutio, nec ritus sensibilis, neque divinæ gratiæ promissio, ut colligitur ex illis Christi verbis ad Petrum Joan. XIII, 8: *Si non lavero te*, *non habebis partem mecum*. 4° Hinc recepta olim ejusmodi lotio in Ecclesia ante Baptismi collationem. 5° Theologi insuper tria passim Baptismata distinguere consueverunt fluminis, flaminis et sanguinis; septem etiam ordines tanquam totidem habent Sacramenta. Ergo.

36. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.* Analogice, seu quoad effectum collatum cum effectu Baptismatis et Pœnitentiæ, ex dispositionibus eorum qui aut vota religiosa nuncupant, aut virginitatem profitentur, aut martyrium subeunt, *conc.* vere et proprie dictis Sacramentis adnumerant, *neg.* [2]). Quod præsertim attinet ad Hugonem Victorinum, quæ recensita sunt vocat Sacramenta latiori sensu pro *sacramentalibus*, quatenus *salus ex eo augetur in quantum devotio exercetur*, ut semet fusius explicat [3]).

1) De hoc Cyrillo Lucari simoniaco, intruso et hæretico Patriarcha Constantinopolitano cf. Leon. Allat. op. cit. lib. 3, cap. 11, qui fuse de eo scribit, et Calvinistarum fraudes omnes detegit, ac refert præterea ingentes pecuniæ summas ab iis erogatas tum ipsi Cyrillo Lucari ad extorquendam ab eo hæreticam confessionem, tum etiam aliis ad ejus revocationem obtinendam ab exilio, in quod fuerat conjectus ob tumultus ac turbas in eundem excitatas a contribulibus suis, ob hæreticam quam profitebatur doctrinam. Cf. etiam Renaudotium, op. cit. lib. 1, cap. 5, 6 et 7.

2) Cf. Renaudotium ibid. cap. 8, ubi etiam solvit difficultatem petitam ex Dionysio, vulgo Areopagita, nuncupato, qui visus est aliquibus nonnulla alia numerare Sacramenta; ac ostendit hunc Auctorem tantum agere de ministeriis, quæ ab Episcopis cum solemnitate celebrantur, et solvit quod sibi objecerat Allatius loc. cit.

3) Cf. ipsum Hugonem de S. Victore, opp. tom. III, Venet. 1588, tum in opere *De ceremoniis*, *Sacramentis*, *officiis* etc. lib. 1, cap. 12, ubi expresse *septem* esse docet Sacramenta, quæ in Ecclesia ministrantur, de quibus etiam singillatim agit: tum in *Dialogo* de Sacramentis legis naturalis et scriptæ, ubi fol. 184, *b)*, distinguit inter Sacramenta, quæ improprie dicuntur, ab iis, quæ proprie talia sunt. Priora affirmat in sola significatione consistere, posteriora in significatione et efficacia. Cum porro docuisset Sacramenta in tribus consistere, *rebus*, *verbis*, *factis*, enumerans res in quibus potest haberi ratio signi, affirmat esse: „in aqua, in pane, in vino, in sale, in cinere, in oleo, in igne et in cæteris hujusmodi.“ Ex his patet, qua ratione hæc dixerit

37. *Ad* 2m, *Dist.* Significatione, *conc.* efficacia, *neg.* Ita exponendi sunt SS. Ambrosius et Bernardus; quando lotionem pedum vocant *Sacramentum*, quatenus scilicet significat remissionem peccatorum venialium, superbiæ et concupiscentiæ coërcitionem per opus humilitatis, quod per illam ablutionem exercetur; neuter enim affirmavit, remissionem peccatorum per se conferri ab ejusmodi lotione. Profecto si ad hoc instituta fuisset pedum lotio, quotidie frequentaretur in Ecclesia; jam vero nonnisi semel in anno, nec ubique usurpatur.

38. Ita explicantur, quæ scribit S. Ambrosius lib. *De Mysteriis: Ideo planta ejus abluitur, ut hæreditaria peccata tollantur* 1), id est, superbia, concupiscentia, etc. ut exponunt Maurini editores. Item quæ scribit lib. III, *De Sacramentis*, cap. I, n. 5: *Mysterium est et sanctificatio* 2). Nempe *dispositive.*

39. Sic cum S. Bernardus in *Serm. de Cœna Domini*, n. 2, ait: *In hunc itaque modum appropinquans passioni Dominus, de gratia sua investire curavit suos, ut invisibilis gratia signo aliquo visibili præstaretur. Ad hoc pedum ablutio, ad hoc denique ipse Baptismus initium Sacramentorum omnium;* et n. 4: *Nam ut de remissione quotidianorum minime dubitemus, habemus ejus Sacramentum, pedum ablutionem.* Cum, inquam, hæc hisque similia ibidem protulit S. Pater, nonnisi improprie, ac sola significatione Sacramenta esse intendit, prout animadvertit Mabillonius; quod pariter intelligi debet, cum hanc pedum ablutionem confert cum Baptismate et Eucharistia, quibus longe diversam efficaciam tribuit in hoc ipso sermone, quam tribuerit pedum ablutioni 3).

Sacramenta, nempe ratione signi et significationis rei sacræ, ad quam adhibentur. Eadem tradit in Tract. IV, *De Sacramentis in generali*, ib. cap. 1, fol. 205.

1) Cap. 6, n. 32, in quem locum adnotant Maurini editores, citatis S. Ambrosii verbis non significari ipsum originale peccatum, sed concupiscentiam, quæ quatenus a peccato est et ad peccatum inclinat, ab Apostolo peccatum vocatur. Putavit igitur S. Antistes per pedum lotionem peculiarem gratiam conferri ad resistendum huic *lubrico delinquendi, lubrico calcanei, lubrico hæreditatis*, ut ipse alibi loquitur, et quidem quatenus *majus subsidium sanctificationis* suppeditat ejusmodi fidei ac devotionis exercitium.

2) In hunc locum cf. pariter eorumdem editt. notas. Cæterum S. Ambrosius, seu quisquis est auctor horum librorum *De Sacramentis*, de quo vid. præfat. Maurin. fatetur hoc ipso in loco, hanc consuetudinem pedes lavandi in administratione Baptismatis penes Ecclesiam Romanam non obtinuisse. Insuper ibidem n. 7, subdit hic Auctor: „Respondit illi Dominus . . . . *qui lavit*, etc. Quare hoc? *quia in Baptismate omnis culpa diluitur.* Recedit ergo culpa: sed quia Adam supplantatus a diabolo est, et venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes; ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, majus subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod dedignamur in obsequio." Ex his magis mens ejus dignoscitur.

3) Hoc pro certo tenendum est, S. Bernardum noluisse alia Sacramenta admittere, quam quæ in Ecclesia Romana agnoscebantur et administrabantur, ac propterea *materialem* pedum ablutionem minime pro vero ac proprie dicto Sacramento habuisse. In quæstionem proinde criticam et exegeticam re-

Eodem sensu exponendus Arnoldus Abbas Bonæ Vallis Auctor Sermonis de Ablutione pedum, qui sub S. Cypriani nomine olim proferebatur 1).

40. *Ad* 3m, *Dist.* *Non habebis partem mecum*, ob inobedientiam, *conc.* ex defectu pedum ablutionis in se spectatæ, *neg.*

41. *Ad* 4m, *Dist.* Recepta erat in aliqua particulari Ecclesia, *conc.* in Ecclesia universali, *neg.* Etenim hunc ritum, fatente ipso S. Ambrosio, non servabat Ecclesia Romana; imo nec servabant Ecclesiæ Africanæ, aliæque permultæ. Verum hoc ipso, quod in nonnullis Ecclesiis ante Baptismi collationem hic ritus in usu esset, liquet eum in Sacramentorum album minime fuisse susceptum. Nam Baptismus velut Sacramentorum janua semper habitus est.

42. *Ad* 5m, *Dist.* Improprie dicta, *conc.* proprie dicta, *neg.* Baptismata enim flaminis et sanguinis nonnisi analogice Baptismata dicta sunt; septem vero Ordines Sacramenta interdum fuerunt vocati tanquam *partes totius potentialis*, ut loquitur S. Thomas 2), non autem quod habiti fuerint veluti totidem Sacramenta distincta.

cidit controversia, quid nempe sibi voluerit mellifluus Doctor, dum talia de lotione pedum scripsit. Alii in alias sententias dilabuntur, cum illius verba explanant. Carol. Du Plessis d'Argentré in peculiari opusculo, quod exaravit de hoc argumento, censet S. Bernardum sub materiali lotione pedum spiritualem ablutionem quotidianorum peccatorum per confessionem obtinendam designasse. Quod quidem ostendit, 1º ex scopo S. Patris, inducendi fratres suos ad harum levium noxarum confessionem; 2º ex disciplina, quæ vigebat adhuc ætate S. Bernardi in Ecclesia, ut fideles graviora peccata confiterentur in capite quadragesimæ, leviora quæ contrahi poterant toto quadragesimæ tempore feria v, in Cœna Domini; 3º ex contextu ipso, ex quo patet, S. Doctorem per caput et manus seu brachia intellexisse peccata lethalia, per pedes autem venialia; 4º ex adhortatione ad frequentandam quotidianam hanc pedum ablutionem, quæ certo de materiali ipsa pedum lotione intelligi nequit. Ex his concludit cit. Auctor, S. Bernardum spectasse *materialem* lotionem pedum, in ultima Cœna a Christo institutam, ut figuram spiritalis ablutionis quotidianorum peccatorum per confessionem. Quod si de sacramentali confessione locutus est S. Doctor, patet nullam amplius ex ejus verbis peti posse difficultatem. Sed cf. Auctorem ipsum in op.: *Variæ disputationes Theologicæ ad opera Martini Grandin.* Paris. 1712, pag. 208.

1) Pamelius ad hæc Arnoldi Abbatis verba: *Ultima lavacri species quotidianis expiationibus commodata*, scribit: „Pœnitentiam haud dubie intelligit; nempe qua (ut paulo post inquit) adhærentes animæ sordes quotidiana satisfactione lavantur."

2) In *Suppl.* q. 37, art. 1, ad 2m: „Divisio ordinis, *inquit*, non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis: sed totius potentialis, cujus hæc est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius: et ita est hic; tota enim plenitudo Sacramenti hujus est in uno Ordine, scilicet Sacerdotio, sed in aliis est quædam participatio Ordinis . . . et ideo omnes Ordines sunt unum Sacramentum." Ad hæc si attendisset Calvinus, minime scripsisset, ex mente Catholicorum hoc Sacramentum esse „adeo fœcundum, ut *septem ex se Sacramentula pariat (Instit.* lib. 4, cap. 19, §. 22)." Verum de hoc, suo loco.

CAPUT II.

DE SACRAMENTORUM N. L. EFFICACIA SIVE EFFECTIBUS.

43. Duo recensentur Sacramentorum N. L. effectus, gratia sanctificans et character. Prior competit omnibus Sacramentis, posterior tribus tantum, Baptismo scilicet, Confirmationi et Ordini. Rursum: gratia in duobus Sacramentis, Baptismo nempe et Pœnitentia, primo *confertur*, exitialis culpæ labe profligata; eadem mirum in modum per Sacramenta reliqua *augetur*. Invaluit porro usus, ut gratia illa, qua primum justificatio per duo illa Sacramenta confertur, dicatur *gratia prima;* altera vero, qua adepta justificatio per Sacramenta reliqua augetur, appelletur *gratia secunda;* vel etiam ut Sacramenta, quibus primum justificatio tribuitur, nuncupentur Sacramenta *mortuorum*, cætera, quibus ejusdem justificationis incrementum confertur, dicantur Sacramenta *vivorum*. Præter gratiam Sacramentis omnibus communem alia quædam singulorum propria distinguitur, quæ *gratia sacramentalis* vocari consuevit, ad peculiarem cujusque Sacramenti effectum exprimendum. Hæc vero gratia sacramentalis ratione sui non distinguitur a gratia sanctificante seu habituali; ratione effectus adjicit gratiæ sanctificanti opportunam opem ad *Sacramenti finem* obtinendum.

44. *Character* vulgo definitur: *Signum quoddam spirituale et indelebile in anima impressum*, quo qui insigniti sunt, deputantur ad recipiendum vel tradendum aliis ea, quæ pertinent ad cultum Dei, ut loquitur S. Thomas [1]).

45. Utrumque effectum Novatores Sacramentis denegant. Nam primo juxta systema superius expositum, gratiæ conferendæ vim fidei soli adscribunt, quæ per Sacramenta excitatur, vel nutritur, ad hunc finem unice instituta esse Sacramenta autumant. Secundo nullum propterea intrinsecum discrimen agnoscunt inter Veteris et Novæ Legis Sacramenta. Tertio contendunt, verba, quibus Sacramenta conficiuntur, esse concionatoria, non autem consecratoria. Quarto invehuntur proinde in illam dicendi formulam a Tridentinis Patribus adscitam, quod scilicet Sacramenta Novæ Legis gratiam conferant *ex opere operato*, tanquam in verborum monstrum, calumnianturque Catholicos, quasi docerent, Sacramenta gratiam adultis tribuere *absque bono ipsorum motu*, seu absque dispositionibus. Quinto denique, characterem rident utpote *vete-*

1) Part. III, q. 63, art. 3.

ribus ignotum, et magis consentaneum incantationibus magicis, quam sanæ Evangelii doctrinæ, ut loquitur Calvinus [1]).

46. Catholici contra, ex opposito principio de fide dispositive tantum justificante, docent primo Sacramentis Novæ Legis inesse propriam quamdam efficientiam vereque suam, seu Sacramenta gratiam continere quam significant, eamque non ponentibus obicem conferre ex vi ipsis a Deo indita, atque, ut ajunt, *ex opere operato* [2]). Quapropter docent secundo, dari intrinsecum discrimen inter Veteris ac Novæ Legis Sacramenta. Tertio, quod consequens est, affirmant, verba, quibus conficiuntur Sacramenta, esse consecratoria, non autem concionatoria, quin tamen ex parte suscipientis, si adultus sit, necessarias dispositiones excludant, imo plane eas requirunt, cum ex Ecclesiæ doctrina sine ipsis, seu sine *bono motu*, fructus nullatenus percipi possit. Quarto demum docent, in tribus, quæ recensuimus, Sacramentis imprimi characterem, quo fit, ut ea absque piaculo iterari non possint.

47. Cum igitur totius controversiæ caput, ex quo cætera pendent, quæ spectant ad hanc gratiæ producendæ vim, consistat, quoad priorem effectum, in efficacia, quam Sacramentis inesse diximus gratiæ conferendæ, in hoc præcipuo capite vindicando operam nostram impendemus.

Hoc enim semel constituto, reliqua, in quibus a catholica doctrina dissident Novatores, sponte veluti sua concidunt. Quare, ad temporis compendium faciendum, ex vindicata Sacramentorum N. L. efficacia, reliqua ceu totidem corollaria, quæ ex eo dimanant, colligemus.

48. Permisceri autem non debet dogmatica hæc controversia cum domestica concertatione, quæ in scholis agitatur circa modum, quo Sacramenta gratiam producant; num scilicet, ut passim Thomistæ contendunt, per efficientiam *physicam*, an vero, ut plerique alii theologi cum Scotistis existimant, per solam efficientiam *moralem*. Nostrum non est hanc attingere quæstionem. Posterior tamen sententia nobis longe clarior videtur, juxta quam applicatio ritus, quo Sacramentum constat, Deum movet infallibiliter, ut vi datæ a se fidei et factæ institutionis, gratiam et characterem recipientibus con-

1) In *Antidoto Conc. Trid.* sess. VII, can. 9, et alibi passim; ipsi præiverant Wicleffus lib. 4, *Trialogi*, cap. 15; Lutherus *De captiv. babyl.*, quos cæteri hæretici secuti sunt; quorum dicteria non vacat proferre.

2) Circa vim hujus locutionis seu dicendi rationis : *ex opere operato*, cf. Bellarm., lib. 2, *De Sacram.* cap. 1, ubi malam adversariorum fidem detegit in hujus dicti interpretatione, ut absurda affingant catholicæ doctrinæ. Hac enim perpetua fraude hæretici omnes usi sunt. Deinde clare ac nitide exponit sensum hujus formulæ, dicens perinde esse dicere: „Sacramentum conferre gratiam *ex opere operato*, ac: conferre gratiam *ex vi ipsius actionis sacramentalis a Deo ad hoc institutæ*, non ex merito agentis, vel suscipientis." Id ipsum cæteri theologi toties declararunt, præsertim Estius, *In* IV *Sent.*, Dist. I, §. 7. Sed hæretici aures habent et non audiunt.

ferat. Scholastici de hac Sacramentorum efficientiæ ratione fuse disserunt. Qui eam propterea intimius cognoscere appetit, eos adeat [1]). Nos interim adversus fidei catholicæ osores sequentes propositiones statuimus.

PROPOSITIO I.

Sacramenta N. L. non sunt instituta ad solam fidem nutriendam, sed continent gratiam, quam significant, eamque non ponentibus obicem conferunt ex opere operato.

49. Est de fide quoad omnes suas partes, ut constat ex quatuor canonibus Conc. Tridentini sess. VII, qui ita se habent: Can. V: *Si quis dixerit hæc Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse; anath. sit.* Can. VI: *Si quis dixerit Sacramenta N. L. non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint, acceptæ per fidem gratiæ vel justitiæ, et notæ quædam christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus; anath. sit.* Can. VII: *Si quis dixerit non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus; anath. sit.* Can. VIII: *Si quis dixerit per ipsa N. L. Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere; anath. sit.*

50. Sic porro veritatem nostræ propositionis adstruimus: Sacramenta N. L. non sunt instituta ad solam fidem nutriendam, sed continent gratiam, quam significant, eamque conferunt non ponentibus obicem et quidem ex opere operato, seu ex virtute sibi insita et propria, si Scripturæ, Patres, ac perpetuus denique et constans Ecclesiæ sensus ritibus ipsis officiisque exterioribus, quibus Sacramenta conferuntur, gratiam tribuunt, hominisque sanctificationem: atqui.

51. Etenim Christus, Joan. III, 5, de Baptismo loquens ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* Paulus Ephes. V, 25: *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut il-*

1) De statu quæstionis cf. Bellarm., *De Sacram.* lib. 1, cap. 1, circa controversiam scholasticam pro sentent. *De causa physica* cf. inter cæteros Drouenium, *De re Sacramentaria*, lib. 1, cap. 2; Suarez *In* III *part. S. Th.* q. 62, disp. 9, sect. 1 et 2, qui tuetur sententiam Thomistarum. Pro sententia contraria cf. Vasquez, *In* I *part. S. Th.* disp. 176; Card. Lugo S. J. *De Sacram.* disp. 4, sect. 5; Frassen O. M. *Scotus academicus*, tom. III, disp. procemiali, art 1, q. 2, concl. 2.

lam sanctificaret mundans lavacro aquæ in verbo vitæ [1]; atque ad Tit. III, 5: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti.* Hinc etiam Petrus, Act. II, 38, dicebat compunctis Judæis: *Baptizetur unusquisque vestrum . . . in remissionem peccatorum;* et ibid. XXII, 16, Ananias Saulo: *Exurge, et baptizare, et ablue peccata tua.* Si igitur per Baptisma *renascimur*, *mundamur*, *salvamur*, *renovamur*, *remittuntur nobis peccata*, imo et *abluuntur*, dicendum profecto est, hanc ex Scripturis Baptismo inesse virtutem, non vero quod per ipsum fides tantum excitetur ad ejusmodi effectus obtinendos, quod nuspiam Scripturæ docent: id ipsum de cæteris Sacramentis dicatur, ut cum *per manuum impositionem dari Spiritum Sanctum* perhibetur, nempe per Confirmationem, Act. VIII, 17 et 18; tum *remissionem peccatorum* per Pœnitentiam, Joan. XX, 23, aut per Eucharistiam *vitam æternam*, ibid. VI, 55 et seqq. Quibus sane nihil luculentius in rem nostram dici potest.

52. Quare Patres constanter tradiderunt Sacramenta vigere sanctitate propria et ex sese parere gratiam, ubi suscipiens impedimenta non opponat. Unus vel alter audiatur sive ex Græcis, sive ex Latinis. S. Basilius, *Homil.* XIII, affirmat per Baptisma *renovari animam*, et paulo post: *Baptismus ergo*, inquit, *est peccati mors*, *animæ regeneratio*, *adoptionis gratia* [2]; sed præstat audire Gregorium Nyssenum, qui in *Orat. in Christi Baptisma*, non solum ipsum vocat *expiationem peccatorum*, *remissionem delictorum*, *renovationis ac regenerationis causam*, sed præterea subdit: *Aqua cum nihil aliud sit quam aqua, superna gratia benedicente ei, in eam, quæ mente percipitur, hominem renovat regenerationem. Quod si quis mihi rursum dubitando et ambigendo negotium exhibeat, continenter interrogans et sciscitans, qua ratione aqua regeneret? Dicam optimo jure ad eum: Ostende mihi modum nativitatis, quæ fit secundum carnem, et ego tibi vim regenerationis, quæ secundum animam fit, exponam* [3]. Cyrillus Hierosolym. *Catech.* III, adhortatur catechumenos, ut spectent *ad gratiam Sancti Spiritus, quæ una cum aqua datur* [4]. Græcis Patribus assen-

1) Ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς· ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Vox *vitæ* deest in Gr.

2) N. 5. βάπτισμα θάνατος ἁμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς ... υἱοθεσίας χάρισμα.

3) Τὸ ὕδωρ οὐδὲν ἄλλο τυγχανὸν ἢ ὕδωρ, ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν νοητὴν ἀναγέννησιν, τῆς ἄνωθεν χάριτος εὐλογούσης αὐτό· ἐὰν δέ μοι πάλιν διστάζων τις καὶ ἀμφιβάλλων πράγματα παρέχῃ, συνεχῶς ἐρωτῶν καὶ διαπυνθανόμενος, πῶς ὕδωρ ἀναγεννᾷ, καὶ ἡ ἐπ' ἐκείνῳ τελουμένη μυσταγωγία ... λέξω πρὸς αὐτον δικαιότατα· στῆσόν μοι τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τῆς κατὰ σάρκα· κἀγώ σοι διηγήσομαι τῆς κατὰ ψυχὴν παλιγγενεσίας τὴν δυνάμιν. Editio Paris. 1615, tom. II, pag. 803.

4) Μετὰ τοῦ ὕδατος δεδομένη πνευματικῇ χάριτι. Edit. Maur. n. 3. Plura alia in eundem sensum cf. in hac ipsa Catechesi.

tiuntur latini. Nam Tertullianus, lib. *De resurr. carnis: Caro*, inquit, *abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima consecretur. Caro signatur, ut et anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur, ut et anima Spiritu illuminetur. Caro Corpore et Sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur* [1]). S. Augustinus, *Tract.* LXXX, *in Joan.: Unde*, interrogat, *ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat et cor abluat* [2]). Demum S. Leo M. *Serm.* IV, *De Nativ. Domini: Omni homini*, inquit, *renascenti aqua Baptismatis instar est uteri virginalis, eodem Spiritu Sancto replente fontem, qui replevit et Virginem: ut peccatum, quod ibi vacuavit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio* [3]). Et ista sufficiant, quæ adeo aperta sunt, ut ea Calvinus nulla alia ratione eludere potuerit, quam affirmando ea *paulo magnificentius a veteribus scripta fuisse, ac figuras esse hyperbolicas* [4]). Quod tamen non est nisi vanum hæretici hominis effugium.

53. Quod demum spectat ad perpetuum et constantem Ecclesiæ sensum, præter verba Symboli Nicæno-Constantinopolitani: *Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum*, ipse liquet ex infantium Baptismo, qui efficax semper habitus fuit, etsi in infantibus fidem excitare nequeat. Hoc exemplum, et praxis Ecclesiæ, semper torsit Novatorum ingenium, qui nihil unquam invenire potuerunt ad ejus vim infringendam, cum luculentissimum ac evidens sit testimonium de veritate doctrinæ catholicæ.

54. Jam vero si ex dictis talis est vis Sacramentorum N. L., ut gratiam contineant, eamque conferant ex opere operato non ponentibus obicem, jam consequitur: 1° Hæc ipsa Sacramenta intrinsece et quoad efficaciam a Sacramentis Antiquæ Legis differre, non solum autem extrinsece, ut Novatores contendunt. Hinc jure can. II sanxit Concilium Trident.: *Si quis dixerit ea ipsa Novæ Legis Sacramenta a Sacramentis Antiquæ Legis non differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ, et alii ritus externi; anath. sit* [5]). Consequitur 2° verba, quibus conficiuntur Sacramenta, consecratoria, non autem concionatoria esse, ut adversarii assumunt cohærenter ad pro-

1) Cap. 8, ubi adnotat Rigaltius: „Strictim hoc loco recensuit, sed appositissime declaravit, Baptismum, Unctionem, Signaculum crucis, manuum impositionem *(Confirmationem)*, Eucharistiam." Cf. etiam Pamelium in hunc loc.

2) N. 3.

3) Cap. 3, ed. Baller.

4) *Instit.* lib. 4, cap. 14, §. 26. En integra ejus verba: „Forte miseros istos Sophistas *(Catholicos)* deceperunt immodica etiam illa Sacramentorum encomia, quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, quod *veteris legis Sacramenta Salvatorem tantum promittebant, nostra vero dant salutem.* Has et similes dicendi figuras quum non animadverterent *hyperbolicas* esse, et ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt."

5) Circa sensum hujus canonis sess. VII, vid. quæ postremo cap. in schol. dicemus.

prium systema de fide, quæ per Sacramenta excitatur ac nutritur. Consequitur 3° non omnia N. L. Sacramenta esse inter se paria, nec esse ad salutem superflua, prout ex eodem principio deducunt Novatores, secus ac definierit eadem Tridentina Synodus can. III: *Si quis dixerit, hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius; anath. sit;* et can. IV: *Si quis dixerit, Sacramenta Novæ Legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis, aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci; licet omnia singulis necessaria non sint; anath. sit.* Ex uno enim eodemque principio hæ consecutiones a Conc. Tridentino proscriptæ profluunt; quod si subvertitur, et istæ evanescant necesse est, quin opus sit diutius in his refellendis operam impendere.

DIFFICULTATES.

55. I. *Obj.* 1° Scripturæ soli fidei justificandi virtutem tribuunt, non autem aut Baptismati, aut aliis Sacramentis; ita Act. XV, 9, Petrus loquitur: *Nihil* (Deus) *discrevit inter nos et illos* (gentiles) *fide purificans corda eorum*, qui præterea I Epist. I, 23 et seqq. de fidelibus scribit: *Renati . . . per Verbum Dei vivi et permanentis in æternum . . . Hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos;* et iterum ibid. III, 21: *Salvos facit Baptismus*, inquit, *non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per Resurrectionem Jesu Christi.* Quare et Jacobus Epist. sua, I, 18, scribit: *Genuit vos verbo veritatis.* Neque ab his discrepat Paulus, qui non solum, Hebr. X, 38, universim pronunciat: *Justus ex fide vivit*, sed præterea, Rom. X, salutem et justitiam adscribit verbo fidei, quod prædicatur; sic etiam, Ephes. V, 26, mundandi virtutem, quæ lavacro inest, tribuit *verbo vitæ*, id est, verbo doctrinæ, ut exponit Hieronymus. 2° Neque id diffiteri possunt Catholici, si sibi constare velint, cum et ipsi admittant, solum Deum esse Auctorem gratiæ; 3° et effectus Sacramentorum a dispositionibus suscipientium pendere. Ergo.

56. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Scripturæ justificandi virtutem tribuunt soli fidei tanquam primæ dispositioni, a qua dispositiones reliquæ, atque ipsa justificatio pendet, *conc.* tanquam causæ formali ipsius justificationis, *neg.* Etenim fides, ut loquitur Tridentinum, *est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire* [1]).

1) Sess. VI, cap. 8.

Exinde responsio patet ad omnes adductos textus aliosque ejusmodi, qui proferri possent; nisi enim præcessisset prædicatio doctrinæ evangelicæ, eique per divinæ gratiæ adjumentum illi, quibus nunciata est, pronas aures præbuissent assentiendo pio credulitatis affectu, neque tingi potuissent, neque ad salutem pervenire. Huic proinde fidei, tum Baptismatis, tum aliorum Sacramentorum effectum, tanquam necessariæ dispositioni, adscribunt Apostoli citatis verbis [1]).

57. *Ad* 2m, *Dist.* Admittunt Catholici Deum esse Auctorem gratiæ, ejusque causam efficientem, qui eam conferat per Sacramenta tanquam per causam instrumentalem et secundariam, *conc.* ad horum exclusionem, *neg.* Deus enim gratiam et sanctificationem communicat per Sacramenta, velut per signa practica aut instrumenta.

58. *Ad* 3m, *Dist.* Effectus Sacramentorum in doctrina catholica pendet a dispositionibus tanquam conditionibus, quibus indiget quælibet creata causa utut actuosa ad agendum, *conc.* pendet a dispositionibus tanquam vim ipsam causæ conferentibus, *neg.* Quid enim actuosius est igne? Nisi tamen ad ipsum ligna arida admoveantur, non exerit ignis activitatem suam; nec tamen dici potest, ligna vim urendi igni conferre [2]).

59. I. *Inst.* S. Augustinus, *Tract.* LXXX, *in Joan.* n. 3, allata Scripturarum eloquia ita exponit, ut a sola fide vim justificandi in Sacramentis repetat. Sane expendens S. Doctor Christi dictum Joan. XV: *Jam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis*, scribit: *1° Quare non ait: Mundi estis propter Baptismum, quo loti estis, sed ait: Propter verbum, quod locutus sum vobis; nisi quia et in aqua verbum mundat? Detrahe verbum, et quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum . . . Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo ; non quia dicitur, sed quia creditur? Nam et in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, ait Apostolus, quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Jesus, et credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Unde in Actibus Apostolorum legitur: Fide mundans corda eorum;*

1) In eo decipiuntur adversarii, quod simul permiscent conditionem necessariam, sine qua non obtinetur ab adultis effectus Sacramentorum, cum causa formali ejusdem effectus. Hæc conditio consistit in prærequisitis dispositionibus, quarum prima fides est, a qua cæteræ gignuntur ac proveniunt. Hac sublata verborum ambage omnis difficultas evanescit, et omnia Scripturarum testimonia facile intelliguntur.

2) Cf. Bellarm., *De Sacram.* lib. 2, cap. 9.

et in Epistola sua B. Petrus: Sic et vos, inquit, Baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus; quo sine dubio, ut mundare possit, consecratur et Baptismus. Christus quippe nobiscum vitis, cum Patre agricola dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum et vide quid adjungat: Ut eam sanctificaret, inquit, mundans eam lavacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo et labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo. Ergo ex S. Augustino Scripturæ verba de sola fide justificante accipi debent; ergo verba sacramentalia non consecratoria, sed concionatoria sunt ad excitandam fidem.

60. ***Resp. Dist. ant.*** In adultis a fide tanquam dispositione seu conditione, *sine qua* Sacramenta vim justificandi *non* habent, *conc.* a fide tanquam causa formali justificationis, *neg.* Non aliud est propositum S. Augustini in hoc loco, nisi ut necessitatem fidei ex parte adultorum suscipientium Baptismum commendet. Quoad parvulos autem fidem Ecclesiæ, cujus auctoritate baptizantur, satis esse docet; quod paulo infra videbimus.

61. Quo melius mens S. Augustini in objecto sermone dignoscatur, juverit per partes ipsius verba explanare, ut superstructis adversariorum argumentis planior responsio fiat.

62. Ideo a S. Doctore adducuntur Christi verba: *Jam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis*, ut inde conficiat, sine effectu percipi Sacramentum Baptismi ab adultis, si non præcedat in eis, vel saltem comitetur fides in Christi doctrinam, quæ complectitur ipsa verba, quibus Christus Sacramenta Ecclesiæ instituit, ut patet ex Joan. III, ubi Nicodemum sic allocutus est: *Nisi quis renatus fuerit*, etc., atque ex Matth. ult., ubi deinde Baptismi legem promulgavit, Apostolis præcipiens: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris*, etc.

63. Subdit porro: *Detrahe verbum, et quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum;* id est, accedente formula a Christo præscripta in collatione Baptismi, Sacramentum conficitur. Sane hoc verbum, quod accedit ad elementum, ex mente S. Augustini esse formulam Baptismi: *Ego te baptizo*, etc., conceptis verbis tradit S. Doctor, lib. III, *De Baptismo contra Donatistas*, cap. XV, et alibi [1]. Neque ulla ratione concio seu prædicatio evangelicæ doctrinæ dici potest verbum, quod *accedat* ad elementum: 1° quia concio præcedit Baptismum, non vero ad ipsum

1) N. 20, ubi ita scribit: „Quamobrem si evangelicis verbis: *In nomine Patris*, etc., *Marcion Baptismum consecrabat*, integrum erat Sacramentum." Cf. etiam ibid. cap. 14.

accedit; 2° quia in infantium Baptismo prorsus omittitur; 3° quia, detracto verbo concionis, adhuc aqua Baptismi collati in *nomine Patris*, etc., non est tantum aqua, sed sacra aqua et sacramentalis, ut recte observat Bellarminus [1]); 4° denique quia alioquin hæreticorum concio, in qua ipsi veram Christi doctrinam blasphemant, esset verbum, quod accedens ad elementum faceret Sacramentum, quod est absurdum.

64. Sed ne quis sibi in animum induceret, Baptismi verba per se mundare, etiam si nulla adsit fides ex parte suscipientium, addit S. Augustinus: *Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* ac si diceret: Ne tamen putetis, prolationem verborum, quibus Ecclesiæ ministri in baptizando utuntur, ad mundationem animæ sufficere. Nisi enim is, qui Baptismum suscipit, credat in Christum juxta verbum fidei, quod Apostoli prædicarunt, atque adeo firma fide persuasus sit in materiali sono verborum, quibus aqua consecratur, divinam virtutem inesse (*nam et in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens*, ut ibidem ait), spiritalis mundationis effectum non recipiet. Ex fide igitur, quam verbo Dei habemus, mundatio animæ pendet.

65. Quod si parvulos baptizatos objicias, respectu eorum fides Ecclesiæ sufficit, cujus auctoritate baptizantur. *Hoc verbum fidei*, inquit, *tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsam* (seu, ut alii legunt [2]), *per ipsum) credentem, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam tantillum, mundet infantem;* quæ verba omittuntur ab adversariis. Quibus ita explanatis, sic jam juxta scholasticas formulas respondemus argumentis inde confectis ab adversariis.

66. Primo ajunt: S. Augustinus cit. loc. asserit a se mentionem fieri ejusdem verbi, de quo Dominus ait: *Jam vos mundi estis propter verbum*, etc. Atqui his dictis verbum evangelicum significatur; hæc enim genuina est sententia verborum Christi: *Jam vero mundi estis, quia sermonibus meis fidem adhibuistis.* Ergo. 2° S. Augustinus præterea de illo verbo, quod mundat, *non quia dicitur, sed quia creditur*, ait: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, ait Apostolus*, etc. Atqui verbum fidei, quod Apostoli prædicabant, in sermoni-

1) Lib. 1, *De Sacram.* cap. 20, n. 3.

2) In edit. theologorum Lovaniens. Antwerp. 1576, legitur *per ipsam;* Maurini legunt *per ipsum.* Utraque lectio veram sententiam exprimit. Notandum tamen est, hic a S. Augustino fidem, quam necessariam esse dicit in ministris ad baptizandum, non aliam intelligi, nisi eam, qua pro certo habeant, eum ritum, quem ut Ecclesiæ ministri conferre intendunt, ab Ecclesia Catholica, cujus auctoritate agunt, ut sacrum et divinitus institutum haberi; nisi enim id crederent aut parentes aut ministri, nemo esset, qui aut traderet infantes baptizandos, aut qui Baptisma conferret; seu requirit, uti nos dicimus, ut conferant cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia.

bus Christi seu evangelica prædicatione versabatur. Ergo S. Augustinus ibi non agit de singularibus verbis, quæ sint forma Sacramenti.

67. *Ad* 1m, *Dist. min.* Verbum evangelicum significatur, quatenus complectitur et formam a Christo præscriptam, et efficaciam Sacramentorum, *conc.* secus, *neg.*

68. *Ad* 2m, *Dist. maj.* Verbum, quod mundat, quia creditur, appellatur a S. Augustino verbum fidei, quod Apostoli prædicabant, *ratione objecti*, et quia partem constituit verborum Christi, quibus suscipientes Baptismum fidem adhibere debent, *conc.* aliter, *neg.* Sic corruunt etiam cæteræ conclusiones adversariorum [1]).

69. II. ***Inst.*** Attamen S. Augustinus 1° ***De Trin.*** lib. XV, cap. XXVI, n. 46, negat ab Apostolis datum esse Spiritum Sanctum, licet Sacramenta administrarent. 2° Quod si infantes non credunt ex se, credunt tamen fide Ecclesiæ, ut rursum idem S. Doctor affirmat, lib. VI, ***Cont. Julian.*** 3° Quare Apostolus nullum agnovit discrimen inter Sacramenta Veteris et Novæ Legis: I enim Cor. X, 1 et seqq.: ***Patres nostri***, inquit, . . . ***eandem*** (nobiscum) ***escam spiritalem manducaverunt.*** Cum vero comparationem eo loci instituat inter Christianorum et Judæorum scelera, quibus spiritalis esca subsidio non fuit, ne a Deo punirentur, ut apta esset comparatio, oportuit ostendere, nihil esse inæqualitatis inter nos et ipsos in iis bonis, quibus falso gloriari nos vetabat. Ergo in Sacramentis pares nobis eos facit S. Paulus [2]). 4° Quod probe novit S. Augustinus, qui in ***Tract.*** I, ***in Joan.*** paria esse docet Veteris et Novi Fœderis Sacramenta. 5° Nec alia est cæterorum Patrum sententia, qui Sacramenta vocant ***signa, sigilla, symbola, pignora***, etc., gratiæ nempe per fidem adeptæ. Ergo.

70. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Negat S. Augustinus ab Apostolis datum esse Spiritum Sanctum virtute propria, eo modo, quo datur a Patre et Filio, ***conc.*** negat datum esse ab ipsis ut causa ministeriali, ***neg.*** Mens S. Augustini patet ex contextu [3]).

71. *Ad* 2m, ***Dist.*** Ut baptizentur, ***conc.*** ut justificentur ea fide sine Baptismo, ***neg.*** Infantibus enim ex eodem S. Augu-

1) Cf. de hoc S. Augustini textu Bellarm. loc. cit.; nec non Carol. Du Plessis d'Argentré in opusc. *Genuina S. Augustini de verbo fidei*, etc., op. cit. pag. 205 et seqq.

2) Ita Calvin., *Instit.* lib. 4, cap. 14, §. 23.

3) En integrum textum: „Quomodo ergo Deus non est, qui dat Spiritum Sanctum? Imo quantus Deus est, qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum ejus dedit Spiritum Sanctum. Orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis præpositis etiam nunc servat Ecclesia." Ubi aperte loquitur S. Doctor de Sacramento Confirmationis, quod per orationem et manus impositionem confertur. Ex eo autem, quod Christus miserit seu dederit Spiritum Sanctum die Pentecostes, colligit S. Doctor ipsius Christi divinitatem.

stino: ***Credere est baptizari, non credere autem est non baptizari*** [1]).

72. ***Ad*** 3^{m}, ***Neg. Ad prob. Dist.*** Si a simili argumentatus ibi esset Apostolus, ***conc.*** si a minori ad majus, ***neg.*** Eo enim redit Apostoli sententia: Si, qui male ***signis*** et ***figuris*** usi sunt, perierunt, quanto magis peribunt, qui male utuntur ***re*** et ***figurato?*** Nam ibidem subdit S. Paulus: ***Omnia in figuris contingebant illis*** [2]).

73. ***Ad*** 4^{m}, ***Dist.*** Quoad significationem, ***conc.*** quoad rem significatam, ***neg.*** Hinc in Ps. LXXIII, n. 2, scribit: ***Sacramenta Novi Testamenti dant salutem, Sacramenta Veteris Testamenti promiserunt Salvatorem.***

74. ***Ad*** 5^{m}, ***Dist.*** Patres vocarunt Sacramenta ***signa*** practica, ***conc.*** speculativa, ***neg.*** Vel etiam appellarunt ***sigilla, symbola, pignora***, etc. ***Dist.*** Gratiæ adeptæ, vel adipiscendæ per hæc eadem Sacramenta, ***conc.*** adipiscendæ per fidem, ***neg.***

75. III. ***Inst.*** 1° Saltem hæc formula ***ex opere operato*** barbara est et contra grammaticæ leges [3]). 2° Eo magis ea est a Sacramentis removenda, quod pium motum omnemque dispositionem a suscipiente excludat. Ergo.

76. ***Resp. ad*** 1^{m}, ***Dist.*** Quæ tamen aptissima est ad omne effugium hæreticorum præcludendum, ***conc.*** in se, ***trans. Non requirenda aurea vel argentea clavis*** (uti apposite in simili casu reponebat Vincentius Lupoli [4])), ***quæ aperiendo sit impar; desideranda ferrea vel etiam lignea, modo ad aperiendum claudendumque idonea videatur.*** Cum itaque formula hæc puram fidem exprimat, satis est, etsi ad puram phrasim non sit exacta [5]).

1) Lib. 1, *De peccat. mer. et remiss.* cap. 27, n. 40: „Quis autem nesciat, *inquit*, credere esse infantibus baptizari, non credere autem, non baptizari? Cf. Bellarm., op. cit. lib. 1, cap. 20, n. 23 et seqq., qui nitide exponit, qua ratione intelligi debeat, quod vulgo dicitur necesse est, ut infans baptizetur *in fide Ecclesiæ*, vel *in fide parentum*; non quatenus requiratur fides actualis, ita ut sine illa Baptismus infructuosus sit, sed quatenus de facto si nullus esset fidelis, nullus moveretur ad baptizandum infantes.

2) Cf. Bernard. a Picon. in hunc loc.

3) Ita Calvin. in *Antid. Conc. Trid.* sess. VII; Kemnitzius vero in II part. *Examin.* pag. 115, addit, Concilium, cum hoc verbum protulit, non servasse inviolatam verborum formam, quam teneri jubet Apost. II Timoth. I, 13, eo quod sit contra grammaticæ leges assumere *operatum* in sensu passivo. Ita illi nugantur!

4) Tom. III, *Juris Eccl.* cap. 1, §. 3.

5) Cf. Bellarm., *De Sacram.* lib. 2, cap. 1, n. 9, ubi observat, in *Epist. ad Hebr.* XIII, 16, contra grammaticæ legem accipi passive *promeretur*; „Talibus enim hostiis promeretur Deus;" et S. Augustinum maluisse dicere *ossum, ossi*, quam *os, ossis*, ut facilius intelligeretur, dicens: „Melius est, ut nos reprehendant Grammatici, quam ut non intelligant populi *(Enarr. in Ps.* CXXXVIII)." Mirum est Oberthur in *Idea biblica Ecclesiæ Dei*, Salisbaci 1822, part. I, ubi agit de Sacramentis, nuspiam docere Sacramenta gratiam conferre ex *opere operato*. Ast plura habet hic Auctor, quæ potius Protestantium quam Catholicorum doctrinam præ se ferre videntur.

77. *Ad* 2m, *Neg.* Hæc enim est mera calumnia, a Tridentinis Patribus, sess. VI, de justificatione et alibi passim depulsa, et a qua nos liberant doctiores ipsi Protestantes, Fabricius [1]), Grotius [2]), Leibnitzius aliique. Nobis satis sit hic subjicere verba Leibnitzii: *Interim*, inquit, *ut gratia Sacramenti suscipiatur, animam suscipientis bene constitutam esse necesse est, ne obex ponatur; et ita aliquod opus operantis (hoc est, status suscipientis) est requisitum operis operati* [3]).

PROPOSITIO II.

In tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, imprimitur character in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt.

78. De fide est, ut constat ex can. IX Conc. Tridentini his verbis expresso: *Si quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt; anath. sit.*

79. Licet vero hæc veritas satis aperte significetur in Scripturis, omnem tamen firmitatem suam mutuatur potissimum ex constanti traditione et Ecclesiæ sensu.

80. Ac primo quidem significatur in Scripturis; etenim II Cor. I, 22, scribit Apostolus: *Qui unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris;* seu juxta græcum textum: *Unxit nos, qui et obsignans nos dedit pignus*, etc.; tum Ephes. I, 13: *In quo* (verbo veritatis) *et credentes signati estis Spiritu promissionis Sancto;* tum ibid. IV, 30, ubi eos hortatur, ne velint *contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo* (inquit) *signati estis in diem redemptionis.* Quibus verbis Paulus, cum *unctionem* ab *obsignatione* distinguat, et asserat fideles post auditum veritatis verbum, conceptamque fidem *signatos fuisse*, non obscure

1) Joan. Fabricius in *Consideratione controversiar., quæ Evangelicos inter et Romano-Catholicos Reformatosque agitantur*, Helmstadii 1705, in art. *De Sacrament. N. L. efficientia ex opere operato*, relata accusatione Confess. August. art. 13, Kemnitzii et Gerhardi, quod Pontificii asserant: „Sacramenta valere, et efficacia esse sine bono motu utentis, adeoque sine fide;" profert plures Scriptores protestantes, qui Catholicos ab hac criminatione purgant, inter cæteros ipsum Kemnitzium, qui tradit hanc sententiam esse *quorumdam* dumtaxat *Scholasticorum*, Callixtum, Fabricium, Dannhaver, Carpzovium, Forbesium, etc., ac ingenue fatetur, post datam declarationem Alphonsi et Bellarmini illam phrasim admitti posse, nec ullam amplius superesse controversiam.

2) In *Adnotat. ad consult. Cassandri*, art. 13.

3) In *System. theolog.* pag. 212 et seqq.

Baptismi illic et Confirmationis *sigillum* et *characterem* denotat [1]).

81. Deinde ex constanti traditione firmissime hæc veritas constat. Hujus testes sunt Patres quorum auctoritates diligenter collegit Trombellius [2]). Etenim ex Patribus alii docent per Baptismum imprimi *sigillum sanctum*, *indelebile*, ut Chrysostomus [3]), Cyrillus Hieros. [4]), Basilius [5]), Epiphanius [6]), Gregorius Nazianz. [7]); atque hujus exempla petunt vel a nota sanguinis, qua Hebræorum domus in Ægypto fuerunt insignitæ, vel a circumcisione, qua Abrahami soboles a reliquis gentibus secernebatur, vel denique a militari tessera. Alii vocant *signaculum spirituale*, ut S. Ambrosius [8]); alii demum conceptis verbis *characteris* nomen prædicant, ut Augustinus passim, præsertim vero *Tract.* VI, *in Joan.* n. 16, scribens: *Tene ergo quod accepisti; non mutatur, sed agnoscitur: character est Regis mei, non ero sacrilegus; corrigo desertorem, non immuto characterem* [9]).

82. Pro certo demum semper habitum est apud omnes, characterem imprimi peccatoribus ad ejusmodi Sacramenta accedentibus, cum sit gratia gratis data; ideoque Augustinus affirmat manere etiam in apostatis et schismaticis: *Sed unde damnentur, non unde coronentur.* Atque hinc factum est, ut hæc tria Sacramenta nunquam iterari potuerint, aut pos-

1) Hoc magis constabit ex eo, quod Patres omnes, qui commemorant characterem, in ejus confirmationem proferant hæc Apostoli dicta.

2) Tom. v, *De Bapt.* diss. xv, part. III, q. III, cap. 1, et tom. I, *De Confirm.* diss. IV, sect. II, cap. 1.

3) *Homil.* II, *in Epist. Ephes.* n. 2, ubi scribit: „Signati fuerunt etiam Israëlitæ, sed circumcisione sicut pecora et bruta. Nos quoque sumus signati, sed sicut filii, Spiritu." Ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ καὶ τὰ βοσκήματα καὶ τὰ ἄλογα. Similia scribit *Hom.* III, *in Epist. ad Cor.*

4) *Catech.* III, n. 3: „Multis, *inquit*, angelicorum exercituum myriadibus præsentibus Spiritus Sanctus animas vestras obsignaturus est." Ἐνώπιον μυριάδων στρατιῶν ἀγγέλλων· μέλλει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίζειν ὑμῶν τὰς ψυχάς. In quem locum cf. not. Touttei, qui ostendit tum hic, tum aliis in locis, quæ citat, S. Doctorem loqui de charactere proprie dicto, atque confirmat ex doctrina aliorum SS. Patrum.

5) *Hom.* III, *in S. Bapt.* n. 5, vocat Baptismum „Sigillum, quod conatu nullo frangi potest." Σφραγὶς ἀνεπιχείρητος vid. etiam ibid. n. 4.

6) *Hæres.* v, ed. Petav. n. 6: „Nam illic corporis præscripta circumcisio... quoad ingens est illa circumcisio subsecuta, Baptismus videlicet, quo ... in Dei nomine signamur." Ἐκεῖ γὰρ ἡ περιτομὴ σαρκικὴ ... ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τουτέστι τοῦ βαπτίσματος τοῦ ... σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα Θεοῦ.

7) *Orat.* XL, n. 4. Huic adde S. Greg. Nyss. tom. II, *Orat. de pœnit.* pag. 168.

8) Lib. 1, *De Spir. S.* cap. 6, n. 78 et 79, sub quo posteriori numero hæc præclare scribit in rem nostram: „Signati ergo Spiritu a Deo sumus ... Spiritu signamur, ut splendorem atque imaginem ejus et gratiam tenere possimus, quod est utique *Spirituale signaculum.* Nam etsi specie signamur in corpore, veritate tamen in corde signamur; ut Spiritus Sanctus exprimat in nobis imaginis cœlestis effigiem." Hoc autem testimonio refellitur Bingham, qui vol. IV, *Origin. Eccles.* lib. 11, cap. I, §. 7, negat a veteribus characteris nomine fuisse significatam internam qualitatem ceu spiritualem virtutem a Baptismo distinctam, et animæ impressam.

9) Plura alia ejusdem S. Doctoris testimonia cf. apud Trombellium, *De Bapt.* loc. cit. Cf. præterea Joan. Morinum, *De sacris Ordination.* part. II, sect. III, cap. 2, §. 1 et seqq.

sint, prout constanter Ecclesia docuit, neque id diffitebantur ipsi Donatistæ [1]).

DIFFICULTATES.

83. I. *Obj.* 1° Ex Scriptura characteris doctrina evinci nequit, cum adducta loca alio omnino sensu exponi possint, de interiori nempe Spiritus Sancti gratia. 2° Patres eandem doctrinam penitus ignorarunt; quod si eorum aliqui characterem nominant, vel eo nomine significant *signaculum visibile;* seu ipsam Sacramenti collationem, vel *fidei professionem*, ut S. Augustinus, qui in *Serm. ad plebem Ecclesiæ Cæsariensis: Ego,* inquit, *attendo fidem in nomine Patris et Filii et Spiritus S. Iste est character imperatoris mei. De isto charactere militibus suis, vel potius commilitibus suis, ut hunc imprimerent eis, quos congregabant castris ejus, præcepit dicens: Ite baptizate gentes in nomine*, etc. [2]). Ergo ex S. Doctore ipse Baptismus collatus in nomine Trinitatis est character, quin alium quæramus. Pergit præterea ibidem S. Augustinus: *Si Donatus, quando schisma fecit, in nomine Donati baptizaret, desertoris characterem infigeret: ego quando vocarem ad unitatem, si invenirem desertoris characterem, exterminarem, delerem, abolerem, abjicerem, non approbarem, respuerem, anathematizarem, damnarem.* Porro quod exterminari, deleri aut aboleri potest, externum ac visibile est; atqui talis est character ex mente S. Augustini. 3° Quod si res deducatur ad Scholasticos, clarius adhuc patebit ejusdem doctrinæ novitas. Alii enim de charactere penitus siluerunt, ut Magister Sententiarum, alii contenderunt characterem non esse, nisi *ens rationis*, ut Durandus: alii inficiati sunt, ex Scriptura et Patribus characterem ostendi posse, ut Scotus, qui professus est ejus existentiam solum admittere ex auctoritate Ecclesiæ, et quidem non valde antiqua, subdit Cajetanus. 4° Et recte id quidem, cum ipsum omnium primus in Ecclesiam invexerit Innocentius III. 5° Plures proinde theologi in Concilio Tridentino, ut refert Card. Pallavicinus [3]), volebant, ut articulus de charactere tanquam *probabilior* adstrueretur, nec nisi opera Seripandi factum est, ut articulus de fide declaratus fuerit. Ergo.

1) Nam Donatistæ, perinde ac S. Cyprianus aliique, qui contendebant rebaptizandos aut ab hæreticis aut a peccatoribus ablutos, non ex amissione Baptismi semel rite collati id faciendum autumabant, sed ex eo, quod nullum omnino ac irritum et inane censuerint Baptisma, sive ab hæreticis sive a publicis peccatoribus collatum. Hinc valde abhorrebant hi omnes a *rebaptizantium* nomine.

2) N. 2.

3) Lib. 4, cap. 5.

84. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Characteris doctrina ex sola Scriptura evinci nequit, *trans.* per sensum traditionalem exposita, *neg.* Jam vero nullus est ex Patribus, qui adstruunt characterem imprimi, qui in uno vel altero ex adductis Scripturarum testimoniis non innitatur, vel saltem iis eam doctrinam non communiat.

85. ***Ad*** 2m, ***Neg.*** Etenim nos contrarium productis eorum testimoniis ostendimus. Falsum præterea est Patres characteris nomine designasse ***signaculum visibile***, ut constat 1° ex antithesi ab iis instituta inter circumcisionem, quæ in corpore, et characterem Baptismi, qui in anima imprimitur; 2° ex eo, quod aperte dicant, hoc signaculum esse *spiritale* et *invisibile;* ex quo versutia Binghami deprehenditur, qui hæc obtrudit [1]).

86. Quare ad primum testimonium S. Augustini qui collationem Baptismi in nomine SS. Trinitatis vocat characterem, ***Dist.*** sumpta causa pro effectu, *conc.* ipsum formalem characterem, *neg.* Cum invocatio SS. Trinitatis sit ratio, quare imprimatur character, ideo S. Doctor, causam pro effectu sumendo, scribit illam invocationem esse characterem imperatoris sui; non quod illam invocationem aut fidem characterem ipsum esse censuerit. Invocatio enim illa transit et fides etiam interdum amittitur; character autem indelebilis juxta S. Augustinum perseverat etiam in iis, qui foras exeunt, veramque fidem amittunt. Hinc ibid. præmiserat: ***In errante et deserente milite crimen est desertoris, character autem non est desertoris sed imperatoris.***

87. Ad alterum vero, quod ex Augustino objicitur, ***Dist.*** Id est, pro nullo haberet S. Doctor Baptismum in hypothesi impossibili, quod collatus esset in nomine et auctoritate Donati, *conc.* secus, *neg.* Omnes enim locutiones quas hic in sensu figurato congessit S. Augustinus, eo tendunt, ut significet nullum fore Baptisma, quod conferretur in nomine et auctoritate Donati, cum unius Dei sit tum gratiam infundere, tum characterem imprimere.

88. ***Ad*** 3m, ***Neg.*** Etenim Petrus Lombardus, seu Magister Sententiarum prius implicite meminit characteris, dum negavit tria illa Sacramenta iterari posse, quia juxta Augustinum ***quadam consecratione dantur*** [2]). Deinde etiam explicite, dum nominat ***Characterem spiritualem Ordinis*** [3]). Cæteri

1) *Origines*, etc. loc. cit.

2) IV part., dist. VIII, ubi agens de Confirm. scribit: „Nec debet iterari, sicut nec Baptismus, vel Ordo: nulli enim Sacramento facienda est injuria, quando non iterandum iteratur . . . Nam de Baptismo et Ordine, quod non debeant iterari, aperte Augustinus dicit. Utrumque Sacramentum est, et quadam consecratione datur, illud quidem cum baptizatur, illud vero cum ordinatur . . . Quod indubitanter etiam de Confirmatione tenendum est." Cf. Estium, *In* IV *Sent.* dist. I, §§. 20, 21.

3) Ibid. dist. XXIII.

autem Scholastici prolixas disputationes de ejusdem characteris natura instituunt.

89. Durandus solum ostendit characterem nihil reale præ se ferre, sed tantum relationem rationis, seu denominationem externam, qua homo deputatur ad aliquid agendum vel recipiendum [1]). Pro certo igitur habebat existentiam characteris, alioquin in ejus essentiam minime inquisivisset.

90. Scotus pariter, admissa characteris existentia, vult ipsum consistere in quadam relatione reali extrinsecus in animam adveniente, velut effectu Sacramenti [2]). Dum igitur affirmat se characterem admittere ob Ecclesiæ auctoritatem, hoc ipso innuit ex divina revelatione ejusdem existentiam constare, cum Ecclesia non aliam doctrinam tradat præter eam, quam a Christo et Apostolis didicit.

91. Cajetanus in eam venit sententiam, quod falso putaverit, quæstionem Rebaptizantium ortam esse ex nondum satis constituta in Ecclesia doctrina de charactere. At non leviter in hoc deceptus est. Omnes enim, non exceptis ipsis Donatistis, unitatem Baptismi agnoscebant. Controversia igitur tantum agitabatur de valore Baptismi aut extra Ecclesiam collati, aut administrati a pravo ministro. Hinc non sine stomacho a se repellebant veluti calumniosam ***Rebaptizantium*** denominationem. Cæterum hæc etiam verba, inter cætera in ejusdem Cardinalis operum editione, quæ Romæ adornata est, jussu Sancti Pii V expuncta sunt [3]).

92. *Ad* 4m, *Neg.* Profecto dum Kemnitzius Innocentio III doctrinam characteris tribuit, ostendit se parum admodum critices peritum. Innocentius enim an. 1215 floruit: porro ante Innocentium de characteris indelebilis impressione, tanquam de re omnibus explorata locutus jam fuerat Petrus Pictaviensis [4]). Ante hunc ejusdem characteris meminerat Gratianus [5]). Ante Gratianum Petrus Lombardus. Ante hos Scho-

1) Ejus sententiam cf. apud Vasquez, *In* III *part. S. Th.* d. 134, cap. 2, ubi eam refellit.

2) Cf. Vasq. ibid. qui præterea observat cap. 1, n. 20: „Testimonia, quæ adduci solebant ab Scholasticis tempore Scoti, nullius esse momenti." Eadem porro ratione exponendus Albertus M. dum *In* IV *Sent.* dist. 6, art. 4, scripsit: „De charactere, in sensu quo Magistri disputant, de eo parum invenitur in dictis Sanctorum."

3) Verba expuncta ex vetustioribus editionibus Venet. 1525 et 1567, ita se habebant: „Adverte hic duo: primum, quod Sacramenta imprimere characterem ex Sacra Scriptura non habetur; sed ab Ecclesiæ auctoritate, et non multum antiqua, ut patet ex sacris canonibus, et *priscis quæstionibus Patrum de reiteratione Baptismi*, quæ locum non haberent, si Ecclesia jam determinasset imprimi in anima characterem per Baptismum, etc."

4) Ad dist. 24, lib. 4, obiit porro Petrus Pictav. an. 1205. Cf. Præfat. Domni Hugon. Mathoud. Ord. S. Bened. in lib. 5, *Sentent.* Paris. 1655.

5) *De consecrat.* dist. IV, cap. 41, cujus verba hæc sunt: „Ovem, quæ foris errabat, et Dominicum characterem foris accipiebat, venientem ad christianæ unitatis salutem, ab errore corrigi (*debere*), characterem tamen Dominicum in ea agnosci potius, quam improbari." Edit. Pithœi, tom. I, pag. 473.

lasticos S. Joan. Damascenus [1]), qui antiquiorum Patrum doctrinam in unum collegit.

93. *Ad* 5m, *Dist.* Id est, *nonnulli* in privatis ac præparatoriis congregationibus, nec re satis discussa, *conc. plures*, et in ipso Concilio, *neg.* Ex hoc enim facto, uti et ex aliis non paucis ostenditur, liberum in congregationibus fuisse Patribus propriam promere sententiam. Imo, quo majori fervore articuli hinc inde discussi sunt, eo melius patet, nonnisi cum magno delectu et singulari maturitate edita esse decreta. Quod evenit in Concilio Tridentino, jam evenerat in omnibus superioribus Conciliis, atque in ipso Concilio ab Apostolis Hierosolymis celebrato, in quo antequam ederetur decretum, *magna conquisitio* facta est [2]).

94. II. *Obj.* Rationum momenta, quæ adduci solent ad constabiliendum articulum de charactere, satis ejus futilitatem produnt; 1° ideo quippe Scholastici contendunt imprimi characterem, quia tria illa Sacramenta iterari non possunt, at neque iteratur prima tonsura, nec matrimonium utroque vivente conjuge. 2° Si quis porro ab iis quærat, quare tria hæc Sacramenta iterari nequeant, illico reponunt: quia imprimunt characterem; quod si quis iterum e converso ab iisdem sciscitetur, quare hæc Sacramenta imprimant characterem, respondent: quia iterari non possunt; in quo quidem latet *circulus vitiosus.* 3° Sed nec validior est ratio, quæ a quibusdam affertur, petita a *consecrationis* natura, quæ postulat indelebilem notam, per omnia siquidem Sacramenta nos Deo mancipamur et consecramur. 4° Natura ejusmodi characteris ænigma ædipodeum redolet, nil mirum proinde, si tot fere sint circa eam sententiæ, quot capita. 5° Nemo profecto mente concipere potest, quî demum fiat, ut signum et quidem spirituale et invisibile in anima item spirituali et invisibili imprimi possit. 6° Demum cui bono ejusmodi character imprimeretur? Homines enim illum videre nequeunt; Deus eo non indiget, ut agnoscat homines sibi speciali ratione consecratos. Ergo.

95. *Resp. Neg. ant.* Non enim in rationum momentis, quas comminiscuntur Protestantes, hic fidei articulus innititur, sed in revelatione divinitus facta, quæ nobis innotescit per Scripturam et sensum Ecclesiæ traditionalem, prout ostendimus. Reliqua, quæ adduci solent, non sunt nisi rationes conje-

1) Lib. 4, *De fide orthod.* cap. 9, ubi: „Et nunc quidem, *inquit*, Spiritus S. primitias per Baptismum accipimus, et regeneratio, alterius nobis vitæ initium, et *signaculum* (σφραγὶς) et præsidium, et illuminatio efficitur;" ed. Lequien, tom. I, pag. 261.

2) Cf. Pallav., *Stor. del Conc. di Trento* lib. 9, cap. 5, ubi ostendit a theologis disputatum esse in congregationibus privatis de *natura*, non de existentia characteris, et concludit: „In tali materie, il *se è* appartiene a certezza di fede: il *che è*, ad esercizio d'ingegno;" ac valide confutat Paulum Sarpium.

cturales, ut vocant, ac rem ipsam probabiliorem tantum efficiunt.

96. *Ad* 1m *prob. Dist.* Suppositis probationibus ex Scriptura et traditione deductis, *conc.* ad illarum exclusionem, *neg.* Quod vero hæc Sacramenta iterari nequeant, est illius doctrinæ consecutio.

97. *Ad* 2m, *Dist.* Si hæc esset unica ratio, qua veritas characteris ostenderetur, *trans.* si præterea, imo præcipue, ex divina revelatione eadem constaret, ut vidimus, *neg.* Cæterum circulus vitiosus non cadit in argumentationem, qua probatur effectus per causam, et vicissim causa per effectum, cum de utroque constat.

98. *Ad* 3m, *Dist.* Per omnia Sacramenta Deo consecramur; at diversa ratione ab ea, qua consecramur per tria illa, de quibus disserimus, *conc.* eadem ratione, *neg.* Etenim per tria illa tantum fideles vel Christi familiæ, vel militiæ, vel ministerio speciali modo addicuntur; confertur præterea iisdem fidelibus potestas aliquid recipiendi vel tradendi aliis quod pertinet ad divinum cultum, secus ac fiat in Sacramentis reliquis [1]).

99. *Ad* 4m, *Dist.* Prout in cæteris omnibus, quæ spiritualia sunt, contingit, quorum adæquatam ideam nobis efformare non possumus, *conc.* quod peculiare sit hujus characteris, *neg.* Cum agatur propterea de re in se obscura, nil mirum, si Scholastici, qui subtilius in ejus essentiam inquisierunt, in diversas sententias distracti sint. Porro controversia nostra est de existentia, non autem de natura. Quamdiu illa in tuto est, sufficit.

100. *Ad* 5m, *Dist.* Si signum istud per modum cujusdam rei materialis ac sensibilis concipiatur, *conc.* secus, *neg.* Jam vero juxta S. Thomam: *Character habet* RATIONEM SIGNI *per comparationem ad Sacramentum sensibile, a quo imprimitur, sed secundum se habet* RATIONEM PRINCIPII. Vidimus præterea aliquot Scholasticos contendere, characterem non habere nisi *rationem relationis.* Cæterum nihil vetat, quominus eum concipiamus per modum cujusdam permanentis animæ modificationis, in quo nihil est quod repugnet [2]).

1) Cf. S. Th. III part. q. 63, art. 1, et Estium loc. cit.

2) Cf. de hoc argumento Vasquez loc. cit. ubi diversa Scholasticorum placita expendit.

Sed placet adversus Novatores hic proferre, quæ scribit Leibnitzius in *Syst. theol.* pag. 210: „De charactere, *inquit*, seu signo indelebili, quod imprimitur in anima ejus, qui Sacramenta Baptismi, Confirmationis, aut Ordinis suscipit, multa nonnulli disputant ex Scholasticis: sed res plana est, si tantum cogitetur, hominem, suscepto hoc Sacramento, aliquam qualitatem permanentem nactum esse, quæ et invalide et illegitime iteratur. Et tales qualitates reperiuntur et in jure civili. Nam nemo rem suam acquirere potest, seu qui in solidum dominus rei est, dominus ejus amplius fieri non potest; quod si eam non posset ex toto vel parte ulla ratione alienare, lege forte aliqua id impediatur, quemadmodum jus regni, vel etiam alicubi dominium constat esse inalienabile, jam habemus aliquod characteri simile, quod scilicet invalide iteratur: eo ipso autem, dum actus (iteratus scilicet) administrandi Sacramentum, est irritus sive nullus,

101. *Ad* 6m, *Dist.* Si daretur character ad solam distinctionem, *trans.* si ad aliquam præterea datur potestatem, seu *habilitatem*, ut vocant, obtinendam, prout dictum est, *neg.* Addo perennem hærere hanc notam, ut et Beatis in gloriam, et damnatis in pœnam cedat.

CAPUT III.

DE MINISTRO SACRAMENTORUM.

102. Si Sacramenta nullam aliam vim habent, nisi excitandi fidem juxta Protestantium systema, ex eodem plane profluit, valide ea posse administrari seu conferri a quovis sive clerico sive laico, sive masculo sive fœmina, imo et a diabolo ipso, prout colligit Lutherus [1]). Hic enim articulus est corollarium, quod necessario sequitur ex illo principio. Ejusdem pariter principii est corollarium alterum, quod inde pariter colligit Lutherus, valere scilicet Sacramenta utcumque administrata etiam absque ulla intentione, imo irrisorie aut mimice.

103. Contrariam semitam tenuerunt veteres Donatistæ, quibus subscripserunt sæc. XII Waldenses et Albigenses; sæc. XIV Wicleffitæ et Hussitæ. Hi omnes autumarunt, nulla ac irrita esse Sacramenta ab improbis ministris collata [2]). Donatistæ tamen eo se receperunt, ut irrita assererent Sacramenta a publicis peccatoribus ac scelestis, a fortiori vero ab hæreticis [3]) administrata.

104. Quamvis porro cum errore Donatistarum permisceri nequeat error, quem non pauci Episcopi Orientales et Africani professi sunt sæc. Ecclesiæ III, contendentes irritum ac nullum

etiam fit illegitimus sive prohibitus. Sacrilegium enim est, vel certe grave crimen, Sacramentum inaniter celebrare scientem: per Baptismum autem homines christiani redduntur, per Confirmationem novo auctiore quasi Sacramento (*scilicet jurejurando*) christianæ militiæ adstringuntur: per Ordinem susceptum Ecclesiæ ministri fiunt: quæ sane qualitates sunt permanentes."

1) In lib. *De Missa privata*, aqud Bellarm., lib. 1, *De Sacram.* cap. 24, n. 2.

2) Cf. Nat. Alex. *Histor. Eccles.* sæc. XI et XII, cap. 4, art. 13, §. 2, *De erroribus Waldensium*; tum sæc. XIII et XIV, cap. 3, art. 1, *De Albigensibus*, §. 2, *De Albigensium erroribus*, et art. 22, §. 4, *De erroribus Wicleffit.*; item sæc. XV et XVI, cap. 2, art. 1, §. 2. Ex his si excipias Wicleffitas, cæteri nonnisi indirecte hunc errorem professi sunt.

3) Hic adnoto a pluribus theologis una simul vindicari validitatem Sacramentorum, quæ fuerint collata tum ab *hæretico*, tum ab *impio* ministro. At quamvis pleraque argumenta quibus valor Sacramentorum sive ab *hæretico* sive a *pravo* catholico ministro confectorum aut adstruitur aut impugnatur, communia sint, nec possunt tamen nec debent ambæ hæ theses permisceri, cum inter se differant, nec par utriusque sit ratio. Cæteris enim omissis, valere Sacramenta omnia a pravo ministro catholico confecta, de fide est, cum sit expresse definitum; sic pariter de fide est, ratum esse Baptisma ab hæretico administratum; at de fide non est valida esse cætera Sacramenta ab hæretico collata; sane ut suo loco dicemus, non desunt auctores catholici qui, licet immerito, id negent.

esse Baptisma ab hæreticis collatum, vix tamen ob argumenti affinitatem ac necessitudinem alter ab altero sejungi potest. Hi qui denuo tingebant ab hæreticis baptizatos communi jam *Rebaptizantium* nomine nuncupari solent, quamvis ipsi summopere ab ejusmodi appellatione tanquam sibi injuriosa, ut diximus, valde abhorrerent.

105. Priorem Novatorum errorem commodius refellemus agendo de Sacramentis singillatim, præsertim vero in Tractatu ***De Ordine***. Posteriorem vero, qui est de intentione, nec non errorem Rebaptizantium, uti et Donatistarum cæterorumque hæreticorum, qui eos secuti sunt, hic perstringimus. Tribus propterea propositionibus rem totam complectimur, quarum prima erit de valore Sacramenti, ac præcipue Baptismi absque fide a ministro collati, altera de probitate ministri Sacramentorum, tertia demum de necessitate intentionis ad validam eorumdem administrationem.

PROPOSITIO I.

In Sacramentorum ministro ad valide conferenda Sacramenta non est necessaria fides, adeoque validus est Baptismus ab hæreticis rite collatus.

106. Hæc propositio quod spectat ad Baptismum de fide est, ut constat ex can. IV, ***De Bapt.*** Concilii Tridentini: ***Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum; anath. sit.*** Quod vero attinet ad Sacramenta reliqua (si Pœnitentiam excipias, non quidem ex defectu fidei, sed ex defectu jurisdictionis, qua carent hæretici) certa est ac fidei proxima. Licet enim nulla expressa habeatur de illis Ecclesiæ definitio, jam ex communi consensu probatur, atque ex ejusdem Ecclesiæ praxi pluribus saltem ab hinc sæculis confirmata, ut suo loco ostendemus. Eadem sane ratio, quæ suffragatur valori Baptismi collati ab hæreticis, suffragatur pariter valori cæterorum Sacramentorum, quæ omnia Christi sunt. Quare quæ de Baptismo dicuntur ob intimam analogiam de reliquis Sacramentis dicta etiam intelligi debent. De solo autem Baptismo hic agimus, quia major de ejus valore extitit contentio; eo vel magis, quod disceptationes excitatæ circa valorem aliorum Sacramentorum, quæ ab hæreticis conficiuntur, magna ex parte a priori illa quæstione pendeant. Propterea valore Baptismi ab hæreticis collati in tuto posito, de valore reliquorum Sacramentorum pariter constabit. Cæterum de his peculiariter agemus, cum in tractatibus ***De Sacramentis in specie***, quæstio hæc iterum recurret.

107. Vehemens igitur, ut innuimus, olim agitata est circa valorem Sacramenti Baptismi controversia; postquam scilicet Agrippinus Carthaginiensis Episcopus sæculo circiter Ecclesiæ tertio omnium primus usum invexit iterum tingendi ab hæreticis tinctos [1]). S. Cyprianus Agrippini successor eandem consuetudinem retinuit, ratus, nullum esse Baptisma, quod extra Ecclesiam administraretur. Coacto Carthagine Concilio hanc sententiam seu potius praxim adstruxit [2]), misitque de more Romam ejusdem Concilii acta, ut a Rom. Pontifice confirmarentur. Asperius Synodi legatos excepit S. Stephanus, qui tunc Rom. Ecclesiæ præerat; ac novitati restitit, rescribens: ***Nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus imponatur in pœnitentiam*** [3]). Judicio Rom. Pontificis non acquievit S. Cyprianus, sed numerosiori ex Africa pene universa accito Concilio, sententiam suam confirmare conatus est [4]). Vicit demum, ut par erat, Stephani decretum, quod, defervescentibus studiis, tum in Africa, tum in Oriente paulatim prævaluit [5]), donec omnis contentio sublata est.

1) Censent nonnulli, Tertullianum omnium primum invexisse hanc doctrinam de invaliditate Baptismi ab hæreticis administrati, ob ejus verba, quæ leguntur lib. *De Baptismo,* cap. 15, ubi de hæreticis: „Non idem, *inquit,* Deus est nobis et illis, nec unus Christus, id est, idem, ideoque nec Baptismus unus, quia non idem; quem quum rite non habeant, sine dubio non habent." Alii tamen refragantur. Cf. Rigalt. in hunc loc. et De la Cerda tom. II, not. 175.

2) Et est Carthagin. II, ex Cyprianicis de Baptismo. Cf. tum in opp. S. Cypr. *Epist.* LXXII, tum apud Hard. *Acta Conc.* tom. I, col. 158 et seqq.

3) In *Epist.* LXXIV, S. Cypr. *ad Pompejum.*

4) Est autem Carthag. III, de Baptismo, collectum ex tribus provinciis Africæ, cui interfuerunt Episcopi 87, in opp. S. Cypr. edit. Maur. pag. 329, et apud Hard. loc. cit.

5) Ut enim videbimus, non pauci Episcopi non solum post Stephani decretum, sed etiam post Concilia Arelatense et Nicænum I, perrexerunt hanc tenere consuetudinem baptizandi ab hæreticis ablutos.

Atque hic animadverto, totam hanc controversiam a recentioribus quibusdam aut negari, aut in dubium revocari; alii enim, admissa controversiæ veritate, inter scripta apocrypha aut saltem dubia rejiciunt Concilia Carthaginiensia commemorata, Epistolam Firmiliani, Epistolas omnes S. Cypriani de hoc argumento ad Magnum, Pompejum, Jubajanum, etc. Hoc primum tentavit Tourneminius in suis *Conjectures sur la supposition de quelques ouvrages de saint Cyprien, et de la lettre de Firmilien*, quæ insertæ sunt documentis Trevoltiensibus mens. Decemb. an. 1734, art. 118, pag. 2246 et seqq. Ast P. Raym. Missorius Ord. Conv. hic non stetit, sed in *Dissert. critica,* quam vulgavit Venet. 1733, *In Epist. ad Pompejum* inter Cyprianicas LXXIV, totam controversiam Anabaptismi, quæ inter Orientales Africanosque et S. Stephanum viguit, veluti confictam ab Eusebio traduxit, et citata monumenta conficta esse contendit a Donatistis. Cl. Morcelli S. J. in erudita et eleganti, quam Brixiæ 1817, edidit, *Africa Christiana*, vol. II, admissa controversiæ hujus veritate, ad an. 255, n. 2, anceps hærere videtur circa Epistolam S. Martyris ad Pompejum, non tamen audet tanquam confictam omnino respuere.

Nobis in animo haud est, criticam hic instituere quæstionem. Animadvertimus tamen, 1° nonnisi perpaucos, eosque non magnæ auctoritatis, controversiam universam de Anabaptismo veluti fabulosam rejicere; 2° nullis positivis momentis duci eos, qui vel tanquam dubia, vel tanquam apocrypha rejiciunt scripta Cypriani et Firmiliani, quæ ad rem præsentem referuntur, contra quæ nec levia nec pauca stant argumenta positiva; 3° eosdem permoveri solis conjecturis parvi, ut nobis videntur, momenti; 4° hanc eorum agendi rationem, si reciperetur, inducere quemdam

108. Veritatem porro assertæ propositionis quoad Baptisma ostendimus ex verbo Dei tradito, constantique Ecclesiæ praxi, prius quam hæc qualemcumque immutationem subiisset. Hujus siquidem traditionis ac praxis testis est S. Stephanus, ut patet ex verbis seu decreto, quod opposuit S. Cypriano, ex quo constat hæreticos non iterato Baptismate, sed sola manuum impositione, in Ecclesiæ gremium admissos fuisse; testis est antiquissimus anonymus Auctor sæculi III, qui librum edidit ad rebaptizantium confutandum errorem [1]); testis est S. Augustinus, qui affirmat, avitam consuetudinem recipiendi hæreticos sola manuum impositione *ex Apostolorum traditione* derivatam esse; qui præterea id ipsum conficit ex confessione ipsius S. Cypriani asserentis: ***Hanc saluberrimam consuetudinem per Agrippinum prædecessorem suum quasi cœpisse corrigi, sed verius corrumpi*** [2]); testis est Vincentius Lirinensis, qui publicis factis innixus *Commonit.* cap. VI, scribit: ***Agrippinus Carthaginiensis Episcopus, primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiæ regulam, contra sensum omnium sacerdotum, contra morem atque instituta majorum, rebaptizandum esse censebat.*** Similia occurrunt apud Hieronymum [3]); atque Pontifices Siricium ac Innocentium I [4]). Hinc decretum Stephani confirmatum est a plenario illo Concilio, de quo loquitur S. Augustinus [5]), quodque alii censent esse Arelatense, alii autem œcumenicum Nicænum I [6]), quod reipsa can. VIII decrevit sola manuum impositione recipiendos esse Novatianos ab schismate ad Ecclesiam revertentes [7]).

109. Sed, quod sedulo notandum est, ipsimet Episcopi Asiatici et Africani rebaptizantes, totidem testes locupletissimi sunt hujus traditionis et praxis, quam propugnamus. Quod ut intelligatur, animadvertere debemus, Ecclesiæ Patres interdum esse traditionis testes, interdum simplices disputatores aut philosophos. Dum Patres assertiones quasdam historice proponunt, ut ita loquar, tanquam a Deo revelatas, et

pyrrhonismum in universam fere historiam ecclesiasticam.

Cæterum cf. *Vitam S. Cypriani* a Maurinis editt. conscriptam cap. 29 et seqq. *Acta Bollandiana*, tom. IV, mens. Sept. ad diem XIV, pag. 295, a §. 38 ad 56; nec non Joan. H. Sbaralea Ord. Conv. in op. *Germana S. Cypriani et Afrorum, nec non Firmiliani et Orientalium opinio,* etc. Bonon. 1741; præter Tillemont *Memoires*, etc. ad. an. 256, Natalem Alex. etc.

1) Cf. ad calcem opp. S. Cypriani ita inscript. *Anonymi liber de Rebaptismate.*

2) Lib. 2, *De Baptismo,* cap, 7, n. 12.

3) In *Dial. advers. Lucifer.* n. 8, 9.

4) Siricius *Epist.* I, *ad Himerium Epist. Tarrac.* apud Coustant *Epistolæ Rom. Pontif.* tom. I, col. 624, et seq. Innocentius *Epist.* XVII, *ad Rufum et soc.* ibid. col. 836.

5) Lib. 1, *De Bapt.* cap. 7, n. 9.

6) De hac quæstione cf. inter cæteros Card. Norisium *Hist. Donatist.* part. I, cap. 10, pag. 175 et seqq. edit. Veron. cum appositis adnotationibus Fratrum Balleriniorum.

7) Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. I, col. 326.

in communi totius Ecclesiæ doctrina inclusas, tunc Patres sunt universæ traditionis testes, eamque obtinent auctoritatem, qua Patres et Ecclesiæ Doctores præstant. Nam christiana fides revelatione divina fulcitur; revelatio autem, quum in *facto* consistat, evinci unice per testimonia potest, nequaquam vero per solas doctrinales discussiones et ratiocinia. Dum Patres solum ratiocinantur, tunc vix aut ne vix quidem a philosophis differunt; qui ea tantum auctoritate gaudent, quam sibi vindicat vis intrinseca rationum, quæ ab ipsis proferuntur. Quo posito, Africani et Orientales Episcopi, confitentes consuetudinem ab Stephano assertam, se præbebant velut testes traditionis, eo nimirum præditos charactere, per quem solum possunt et debent haberi sicut Ecclesiæ Patres; ideoque, quin Baptismi ab hæreticis collati valorem oppugnent suis testimoniis luculenter confirmant. Contra vero cum istius Baptismi validitatem ratiociniis et cavillationibus evertere nituntur, tunc ii nobis sunt veluti disputatores, quibus obsequium illud minime debetur, quo Ecclesiæ Patres semper Catholici prosequuti sunt [1]).

DIFFICULTATES.

110. I. *Obj.* Scriptura ea passim docet; quæ cum valore Baptismi ab hæreticis administrati componi nequeunt, 1° Etenim Apostolus Eph. IV, 5, clamat: *Unus Dominus*, *una fides*, *unum Baptisma* [2]). Sed hæretici carent fide, ergo et Baptismo. 2° Hinc Ecclesia Cantic. IV, 12, dicitur *hortus conclusus*, *fons signatus*, *puteus aquarum viventium;* nequeunt proinde hæretici extra Ecclesiam constituti hortum illum ingredi, ut fructus ac de fonte illo aut puteo aquas hauriant. 3° Adde ex Apostolo Galat. III, 27, Christum induere, quicumque in Christo baptizantur; jam vero quomodo poterunt Christum induere, qui in hæresi tinguntur? 4° Nonne præterea filii Dei gigni tantum possunt a vera Christi sponsa,

1) Cf. in hanc rem egregium opus cui tit.: *De optima legendorum Patrum methodo*. August. Taurin. 1742, præsertim part. III, cap. 11.

Adversus Launojum, *ferocis ingenii hominem*, ut eum vocat Norisius, contendentem antiquam traditionem potius S. Cypriano, quam S. Stephano favere, cf. eundem Norisium op. et loc. cit. ac Gottefridum Lumper Mon. Bened. in *Historia theologico-critica de vita*, *scriptis atque doctrina SS. Patrum*. Augustæ Vindelicorum 1795. Hic enim Auctor part. XI, sect. III, in peculiari dissert. cap. 5, *De doctrina S. Cypriani*, art. 2, §. 4 et seqq. enucleavit quantum erat necesse universam hanc controversiam, ostenditque Stephani sententiam ortam ab Apostolis esse. Qui præterea et illud efficit, prout doctissimi Scriptores jam ante ipsum præstiterant, S. Stephanum non probasse Baptismum hæreticorum indiscriminatim, sed illorum tantum, qui rite illum contulissent, id est, juxta legitimam materiam et formam.

2) *Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.*

quæ est Ecclesia? 5° Merito proinde I Petr. III, 20, Ecclesia arcæ comparatur *in qua pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Quod et vos nunc similis formæ salvos facit Baptisma.* Ergo extra hanc arcam baptizati diluvio peribunt.

111. ***Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Dist.*** Unum Baptisma a Christo institutum, quod idem est, a quovis administretur sive in Ecclesia Catholica sive extra Ecclesiam, ***conc.*** unum eo sensu quod nullum sit extra Ecclesiam collatum, ***neg.*** Sic etiam: una est fides objectiva, ***conc.*** subjectiva, ***neg.*** Nec enim fides prout complectitur veritates a Deo revelatas pro uniuscujusque credentium arbitrio multiplex evadit [1]). Hinc ex eo, quod quispiam veram fidem amiserit, non consequitur amisisse verum Baptisma, utpote quod independens omnino sit ab hominum vitio aut voluntate.

112. ***Ad* 2m, *Dist.*** Ecclesia est hortus conclusus, fons signatus, etc. quoad effectum, seu regenerationis gratiam idque respectu adultorum, ***conc.*** quoad ipsa Sacramenta in se spectata, seu quatenus Christi sunt, ***neg.*** Neque enim, si fur ex horto, fonte, aut puteo quidpiam surripiat, illud quod furtive sublatum est, desinit in se esse aut bonus fructus, aut aqua vivens [2]).

113. ***Ad* 3m, *Dist.*** Quantum ad perfectionem Sacramenti, ut loquitur Augustinus [3]), ***conc.*** quantum ad vitæ santificationem, ***neg.*** Illud enim et bonis et malis potest esse commune, alterum proprium bonorum est atque piorum.

114. ***Ad* 4m, *Dist.*** Si Ecclesia filios gignere non posset nisi utero suo, ***conc.*** si præterea eosdem gignere potest utero ancillarum, ***neg.*** Ita rursum S. Augustinus [4]).

115. ***Ad* 5m, *Dist.*** Ecclesia arcæ comparatur ratione Baptismi, quo cooptantur in Ecclesiam, si infantes sint, ***conc.*** si adulti, ***Subd.*** Si bona fide ab hæreticis Baptismum sus-

1) Bernard. a Pic. in hunc loc.

2) Apposite observat citat. Lumper §.5, Cyprianum et Firmilianum sic semper adversarios refellere, quasi isti peccata ab hæreticis baptizantibus dimitti contenderent; ac proinde in hac hypothesi difficile iis non fuisse manifestam pugnam in suis adversariis demonstrare. Ast talis non fuit mens S. Stephani, qui id unum docuit, per Baptismum ab hæreticis rite collatum tunc solum peccata dimitti, cum abjurata hæresi ad Ecclesiam reverterentur, cum soli Ecclesiæ datum sit peccata dimittere per Baptismum et reconciliationem, si sermo sit, ut supponitur, de adultis. Paulo aliter Coustant mentem S. Stephani exponit, sed res eodem recidit. Cf. op. cit. ***Epist. Rom. Pontif.*** tom. I, pag. 227, ***Dissertatio, qua vera Stephani circa receptionem hæreticorum sententia explicatur.*** §. 4. Sane, si bene perpendantur, quæ tum a S. Cypriano et Firmiliano, tum a Rebaptizantibus reliquis objiciebantur, patebit eos semper in eo errasse, quod non distinguerent inter Sacramentum et usum, seu effectum Sacramenti, qui est gratiæ collatio, et per eam peccatorum remissio, et quod hunc posteriorem sensum affingerent Stephano aliisque catholicæ veritatis assertoribus.

3) Lib. ***De unico Baptismo***, cap. 8, et alibi passim.

4) Lib. 1, ***De Bapt.*** cap. 10, n. 14.

cipiant, iterum *conc.* si mala fide, *neg.* In hoc enim casu, si respectu istorum Baptismus arca non est, provenire id unice debet ex prava suscipientium dispositione, non autem ex defectu rei susceptæ.

116. II. *Obj.* Perperam Catholici ad traditionem appellant. Etenim tinctos ab hæreticis rebaptizandos præcipiunt 1° Canones Apostolici XLVI et XLVII, nec non *Constitutiones Apostolicæ*, lib. VI, cap. XV. 2° Anabaptismus viguit Tertulliani ætate, et S. Dionysius Alex. testatur *a superiorum Episcoporum temporibus in Ecclesiis populosissimis et in Conciliis fratrum apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos idem* (institutum baptizandi) *sancitum fuisse* [1]. Huic consonat Firmilianus Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, qui in *Epist. ad Cyprianum* affirmat: *Ab initio hoc tenentes, quod a Christo et ab Apostolis traditum est. Nec meminimus, hoc apud nos aliquando cœpisse, cum semper istic observatum sit ut nonnisi unam Dei Ecclesiam nossemus, et sanctum Baptisma nonnisi sanctæ Ecclesiæ computaremus* [2]. Verum quod rem hanc conficit est 3° auctoritas sanctorum Optati Milevitani, Athanasii, Basilii, Gregorii Nazianzeni et Cyrilli Hierosol., qui non obstantibus decretis Stephani, et Conciliorum Arelatensis ac Nicæni I, unanimiter tenuerunt hæreticos rebaptizandos esse, quod 4° et constituit S. Gregorius M. [3] relate ad Bonosiacos, licet in *Trinitate* eos baptizatos esse declaraverit Concilium Arelatense II, can. XVII. Ergo.

117. *Resp. Neg. ant. Ad* 1m *prob. Neg.* Ejusmodi enim constitutiones et canones utpote ab auctoribus Rebaptizantium errore infectis exarati nullius sunt auctoritatis, si tamen in iis de nova collatione Baptismi rite administrati sermo sit [4].

1) Apud Euseb. *Hist. Eccles.* lib. 7, cap. 7. *Κατὰ πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπους, ἐν ταῖς πολυανθρωποτάταις ἐκκλησίαις, καὶ ταῖς συνόδοις τῶν ἀδελφῶν, ἐν Ἰκονίῳ καὶ Συνάδοις, καὶ παρὰ πολλοῖς τοῦτο ἔδοξεν.* In quem locum cf. adnot. Valesii.

2) Inter Cyprianicas *Epist.* LXXV, ed. Maur., pag. 149.

3) Lib. 11, *Epist.* LXVII.

4) Circa originem Canonum Apostolicorum cf. *Judicium Cotelerii* in hos canones tom. 1, pag. 424 et seqq. nec non Guilielmi Beveregii *De Canonibus Apostolicis judicium*, ibid. pag. 427. Nunc exploratum ac fere certum est apud eruditos, ejusmodi collectionem confectam esse sæc. circiter Ecclesiæ III, ex canonibus seu decretis Synodorum particularium, quæ per id temporis celebratæ fuerunt. Hæc potissima ratio est, quare Firmilianus et Cyprianus, licet alludant ad canonem antiquum (Synodi fortasse Iconiensis), nunquam tamen provocent ad aliquem Canonem Apostolicum. Sed nec illud omittendum est, quod Beveregius observat tum lib. 2, *Codicis canonum primitivæ Ecclesiæ vindicati ac illustrati* cap. 12 *De Baptismo hæreticorum* §. 4, tum in annot. ad can. XLVII, in hoc Canone irritum pronunciari Baptismum, qui ab hæreticis collatus sit formam vitiantibus, cujusmodi fere omnes erant hæretici duorum aut trium priorum sæculorum, Hermogeniani, Praxeani, Cataphrygæ, Valentiniani, Marcionitæ, Quintilianistæ, Gnostici, etc. Siquidem in can. seq. constituitur, ut Baptismus rite collatus denuo non administretur. Huic observationi congruit titulus antiquus can. XLVII, vulgatus a Cotelerio, sic inscriptus: *De iis, qui iterum baptizant baptizatos ab hæreti-*

118. *Ad* 2m, *Dist.* In particularibus nonnullis Ecclesiis *trans.* in Ecclesia universali, *neg.* Etenim Firmilianus in hac ipsa, quæ objicitur, epistola admittit, diversam in Ecclesia Romana consuetudinem viguisse [1]). S. Cyprianus id pariter non diffitetur; *Consuetudo*, inquiens, *sine veritate vetustas erroris est. Propter quod relicto errore sequamur veritatem* [2]); et in Conc. Carthag. III, ea vox erupit: *In Evangelio Dominus, ego sum*, inquit, *veritas*, non dixit, *ego sum consuetudo* [3]). Dionysium Alex. S. Hieronymus inter Rebaptizantes recenset [4]); attamen ex S. Basilio contrarium constat [5]). Quin etiam ipsemet de se testatur, se ad Heraclæ prædecessoris sui exemplum singulos ad Ecclesiam venientes, nullo illorum Baptismo iterato, suscepisse [6]).

119. Ad 3m, *Trans.* Mirum enim esse non debet, si non obstantibus editis decretis illorum Conciliorum, in hac sententia nonnulli perstitisse visi sunt. Etenim: *Nisi prorsus fallimur*, inquit Trombellius, *horum Conciliorum decreta illis non innotuerunt; quæ si innotuissent, aut, ut equidem puto, iisdem decretis paruissent, aut saltem ea sibi objecissent, et aliqua explicatione eludere studuissent; quod minime fecerunt: neque enim locum aliquem afferre poteris, in quo ab iis fiat mentio canonum aut Arelatensis, aut Nicæni, in quibus de hac quæstione actum sit. Neque mirum id est; Arelatense enim celebratum est, ut Donatistarum Ecclesiæ se jungere recusantium evasiones tollerentur . . . Canones porro hujus Concilii ab antiquis citatos minime inveni . . . Quod vero attinet ad Nicænos canones, indubitatum est per universam Ecclesiam non fuisse admodum notos* [7]).

120. Nec illud omittendum est, quod scite adnotavit Ballerinius, nullum scilicet Nicænum canonem exhibere expressum atque generale decretum de hæreticorum Baptismo, sed ex duobus canonibus VIII videlicet ac XIX, legitima tantum deductione colligi; quippe can. VIII, Catharos ad Ecclesiam

cis. Caput vero xv, libri vi, *Constit. Apost.* nil aliud constituit, nisi quod a Can. Apostolico sancitum jam fuerat. Atque hinc eos deceptos existimo, qui prætendebant sibi favere antiquam consuetudinem alicubi receptam iterum baptizandi tinctos ab hæreticis.

1) Cf. cit. epist. pag. 144.

2) *Epist.* LXXIV, *ad Pompejan.* pag. 141.

3) Inter opp. Cypriani cit. ed. pag. 333.

4) *De viris illustribus*, cap. 69.

5) *Epist. Canon.* CLXXXVIII, *ad Amphiloch.* cap. 5, ubi mirari se ait, quod hæreticorum Baptismum Dionysius susciperet, et nec illum quidem Pepuzenorum rejiceret, *qui in Patrem, et Filium, Montanum, Priscillamque baptizabant.* Cf. not. Maurin. edit. opp. S. Basilii in hunc loc.

6) Cf. Vallarsium, tom. II, opp. S. Hieron. ad loc. cit. *De viris illustribus.* Inde concludit Vallarsius S. Hieronymum memoriæ lapsu deceptum esse. Interim ex his patet, duas Ecclesias metropolitas, matrices et Apostolicas, Romanam et Alexandrinam, consentientes fuisse in admittendo juxta traditionem apostolicam Baptismo hæreticorum.

7) *De Baptismo*, tom. IV, diss. VIII, part. II, art. 3, q. 1, cap. 8, §. 3, qui fuse adversus Launojum de hoc argumento disserit.

venientes impositione manuum recipi; can. vero XIX, Paulinianistas omnino baptizari jubet. Discrimen, si quis attente inquirat, in eo situm deprehendet, quod, ut notavit Innocentius I [1]), Cathari sive Novatiani in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizabant; Paulinianistæ vero non item. Hanc discriminis rationem quicumque observavit, quæstionem de Baptismo Nicænis canonibus definitam deprehendit. Cum vero hæc discriminis ratio ex ipsorum canonum verbis non incurrat statim in oculos, nil mirum, si non omnes, qui legerunt ipsos canones, eandem quæstionem ipsis canonibus definitam cognovere: nihilque pariter mirandum, si ob ejusdem animadversionis defectum, S. Basilius ad eam quæstionem definiendam aliquod Concilium desiderans, et a Nicænis Patribus definitam non animadvertens, causam varietatis ea in materia diversæ disciplinæ et œconomiæ vindicavit. Eadem animadversio pariter fugit S. Cyrillum Hierosolym. Episcopum, qui etiam post Nicænum Concilium scripsit in ***Prologo*** ad suas Catecheses: ***Soli hæretici rebaptizantur, siquidem prius illud non fuit Baptisma*** [2]).

121. His adjiciendum, Catharos sive Novatianos spectatos potius fuisse ut schismaticos quam ut hæreticos; porro Rebaptizantes, Baptisma schismaticorum ratum habebant. Hinc hac fortasse de causa quidam putarunt, Nicænos Patres illorum Baptisma validum declarasse [3]). Adde plerosque ex objectis Patribus, non exclusis Cypriano et Firmiliano, spectasse hanc quæstionem veluti disciplinarem, minime vero ut dogmaticam; ac proinde satius esse duxerunt, propriæ Ecclesiæ, ad quam spectabant, consuetudinem sequi, quin contrariam praxim, quam in aliis Ecclesiis, præsertim vero Romana, vigentem noverant, impugnarent aut reprehenderent [4]).

122. *Ad* 4[m], *Dist.* Vel errore facti deceptus, vel quia Bonosiaci post Arelatense Concilium Baptismi formam vitia-

1) In *Epist. ad Macedones*, n. 10, apud Coustant.

2) Petri Ballerinii, *De vi ac ratione primatus Rom. Pontif.* Veronæ 1766, cap. 13, §. 9, pag. 166, not. 1.

3) Cf. Sbaralea, op. cit. *Germana S. Cypriani*, etc. diss. I, cap. 1, §. 32; nec non edit. Maur. opp. S. Basilii in nota ad citat. *Epist.* CLXXXVIII, tom. III, pag. 268; Cart. Noris *Hist. Donat.* ed. cit. pag. 188 et seq.; Toutteum, opp. S. Cyrilli Hierosol. diss. III, *De doctrina S. Cyrilli*, cap. 8, n. 67; *De Baptismo ab hæreticis collato.*

4) Cf. Norisium, Ballerinium, Coustant locis citt. Hic distingui debet quæstio in sua, ut ita loquar, natura spectata, a ratione qua veteres plerique eam considerarunt. In se certe dogmatica est, secus ac Launojus contendit; ast veteres plerique consueverunt veluti disciplinarem controversiam hanc habere, ut ex certissimis documentis constat, quæ apud citatos Auctores videri possunt, quæque hic prætermittimus, ne longiores simus.

Huic sententiæ etiam adstipulatus est doctissimus D. Maurus Cappellari, qui virtute ac sapientia ad Summi Pontificatus verticem sibi viam paravit appellaturque GREGORIUS XVI. in opere Venetiis 1832, iterum edito sub titulo: *Il Trionfo della Santa Sede*, cap. 20, ubi non solum naviter ac erudite confecit quod sibi proposuit, verum etiam solvit difficultates quæ obstare videntur.

runt, *conc.* quasi censuerit nullum esse hæreticorum Baptisma, *neg.* Certum enim est Bonosiacos interdum baptizasse in nomine SS. Trinitatis, interdum vero non item [1]).

PROPOSITIO II.

Minister in peccato mortali existens, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, vere conficit aut confert Sacramentum.

123. Est de fide; totidem siquidem verbis eam definivit Tridentina Synodus sess. VII, can. XII: *Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre Sacramentum; anath. sit.*

124. Est autem adversus Donatistas, qui sæc. IV, Ecclesiam diro schismate laceraverunt. Hi nomen et errores hauserunt a duobus Donatis, altero in Numidia Episcopo veluti eorum auctore, altero antistite Carthaginiensi veluti promotore. Privata quorumdam seniorum et Lucillæ factiosæ fœminæ vindicta factum est, ut pulso Cœciliano legitimo præsule, sub obtentu quod ipse a proditore Sacrorum Codicum ordinatus fuerat, in ejus sedem Carthaginiensem intruderetur Majorinus. Hinc ortum schisma, quod brevi in hæresim declinavit [2]). Donatistæ igitur, ut proprium schisma cohonestarent, docuerunt, Sacramenta a proditoribus, ac deinde etiam a peccatoribus quibuscumque, saltem manifestis, collata, nulla ac irrita esse. Hunc errorem proscripsit Melchiades Papa in Conc. Romano, ac denuo proscripsit Concilium Arelatense [3]). Cum eundem errorem renovaverint, ut diximus, Waldenses, Albigenses, Wicleffitæ et Hussitæ, iterum eum proscripsit Concilium Constantiense, a quo damnatus est IV articulus Wicleffi: ***Si Episcopus vel Sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat*** [4]). Cum denique Anabaptistæ hanc doctrinam suam fecerint, Concilium Tridentinum tulit adversus eam canonem citatum.

1) Cf. Christ. Lupum opp. edit. Venet. 1725, tom. IV, dissert. secunda procem. pag. 106 et seqq. et notam edit. Maur. ad cit. Epist. S. Gregorii Magni, qui in objecto loco diserte scribit, Bonosiacos perinde ac Cataphrygas minime baptizasse in SS. Trinitate.

2) Præter Nat. Alex. *Hist. Eccl.*, sæc. IV, cap. 3, art. 1, et Tillemont, *Mémoires pour servir à l'Hist. Eccles.* tom. VI, pag. 1 et seqq. et 697 et seqq.; cf. *Historiam Donatistarum* Card. Norisii editam a FF. Balleriniis Veron. 1732, opp. Auct. vol. IV. Hæc siquidem historia longe copiosior et accuratior est.

3) Norisium op. cit. part. I, cap. 7, et cap. 10.

4) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. VIII, col. 909.

125. Hac porro ratione assertam fidei veritatem adstruimus: Sacramenta vim suam a Christo institutore et causa meritoria totam habent; ergo valida sunt, a quovis ministro conficiantur et conferantur. Jam vero Sacramenta totam vim ac virtutem suam a Christo ipsorum Auctore et causa meritoria haurire, patet ex iis, quæ Joannes Baptista testatus de Christo est Joan. I, 33, dicens: ***Hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.*** Quamvis Christus per se minime contulerit Baptisma, sed per discipulos suos, ut legitur Joan. IV, 2, attamen ipse dicitur baptizasse. Hinc optime S. Augustinus *Tract.* VI, n. 7 et 8, *in Joan.* recitata verba commentatur: ***Petrus baptizet, hic est qui baptizat; Paulus baptizet, hic est qui baptizat; Judas baptizet, hic est qui baptizat . . . . Illud, quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros; sed par et æquale, propter,*** HIC EST QUI BAPTIZAT [1]) Hæc confirmantur ex iis, quæ scribit Apostolus I Cor. III, 7: ***Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.*** Tota igitur in Sacramento potestas Christi est, sacerdotis vero seu ministri tantummodo administratio. Malus autem sacerdos seu minister cum Christi vi ac potestati impedimentum afferre nequeat, rata ac valida esse debent Sacramenta illa, quæ mali sacerdotes confecerint, quorumque administratores fuerint.

126. Eadem veritas hoc altero ejusdem S. Augustini argumento mirifice illustratur. ***Dedit Judas Baptisma, nec baptizatum est post Judam, dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem,*** Act. XIX, 5; quia qui datus est a Juda Baptismus, Christi erat; qui autem a Joanne datus est, Joannis erat. At qui abluti fuerunt a Juda, tingendi iterum fuissent, si ministri improbitas officeret valori Sacramentorum, nec Joannis Baptismati Baptisma a Juda collatum præponendum esset [2]).

127. Argumentatur deinde S. Augustinus in hunc modum: Semina sive puris sive impuris agricolarum manibus terræ mandentur fructuosa sunt; ergo etiam Sacramenta sive a justis sive a peccatoribus fuerint administrata [3]). Nam si non

1) Cf. etiam in lib. *De unitat. Eccles.* cap. 21, n. 58.

2) Lib. *De unit. Eccles.* loc. cit. et *Tract.* V, *in Joan.* n. 18, et alibi passim.

3) Lib. 3, *Contr. Crescon.* cap. 8, qui præterea *Tract.* cit. *in Joan.* n. 15, hac pulchra utitur similitudine: „Per lapideum canalem transit aqua ad areolas; in canali lapideo nihil generat, sed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritualis enim virtus Sacramenti ita est ut lux: et ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat, non inquinatur." Nec omittenda hic est elegans similitudo, qua ad hoc ipsum declarandum utitur S. Gregor. Nazianz. *Orat.* XL, n. 25: „Sint, *inquit*, duo annuli, alter aureus, alter ferreus: atque ambo eandem Imperatoris imaginem insculptam habeant, ac deinde ceram imprimant. Quid tandem hoc signum ab illo signo differet? Nihil. Materiam in cera internosce . . . Dic utrum e duobus signis aureo annulo, utrum ferreo expressum sit, quoque modo unum idemque signum existat. Discrimen enim in

essent fructuosa, id maxime esset, quia peccatorum fæce contaminata spoliarentur omni virtute, quo nihil absurdius fingi potest. In hac præterea hypothesi salus nostra non levi parte a ministrorum probitate aut improbitate penderet, ac sortes nostræ in istorum manibus quodammodo repositæ essent [1].

128. Hanc eandem veritatem demum perpetuus ac constans sensus Ecclesiæ traditionalis luculentissime evincit. Nunquam enim in Ecclesia excitatum dubium est de valore Sacramentorum, quæ ab impiis fuerint administrata. Vix Donatistæ cœperunt innovare adversus receptam hanc Ecclesiæ doctrinam, dum statim impugnati sunt et condemnati [2]. Ergo.

DIFFICULTATES.

129. I. *Obj.* Scriptura pravos ministros ineptos esse ad Sacramenta administranda aperte docet. Nam 1° Exod. XIX, 22, dicitur: ***Sacerdotes, qui ascendunt ad Dominum, sanctificentur;*** item Levit. XXI, 17: ***Homo . . . qui habuerit maculam, non offerat panes Deo suo.*** Prov. XV, 8: ***Victimæ impiorum abominabiles Deo*** declarantur. Quare Jerem. III, 15, promittit Deus se posthac daturum ***pastores juxta cor suum.*** Deus enim, ut dicitur Joan. IX, 31, ***peccatores non audit:*** et Christus Matth. VII, 18, ait: ***Non potest arbor mala bonos fructus facere;*** largiturus propterea Apostolis suis potestatem dimittendi peccata, prius illis Spiritum Sanctum tribuit iis verbis, quæ leguntur Joan. XX, 22: ***Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.*** Cum igitur improbi ministri Spiritum Sanctum non habeant, nec potestate proinde fruuntur dimittendi peccata, aliaque Sacramenta conficiendi, aut administrandi. 2° Accedit absurdum esse, ut ii, qui sunt contra Christum, imo et ***ex patre diabolo,*** ut dicitur Joan. VIII, 44, possint esse ejusdem Christi ministri. 3° Sane aliquod debet intercedere discrimen inter bonum pravumque ministrum, jam vero si uterque æque

materia est, non in signo. Sic tibi quoque omnes, qui baptizandi munere funguntur, idonei habeantur. *Quamvis enim alius alium vitæ probitate antecellat, eadem tamen Baptismi vis est.*" Οὕτως ἔστω σοι πᾶς βαπτιστὴς, κἂν τῇ πολιτείᾳ προέχῃ, ἀλλ' ἥ γε τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἴση. Opp. ed. Paris 1630, tom. I, pag. 656.

1) Hoc pariter argumentum urget S. Augustinus lib. 3, *Cont. Cresc.* capp. 9, 10, 11, ostenditque innumera prope incommoda, quæ ex hypothesi Donatistarum orirentur, et schismata, quæ necessario exinde deberent efformari.

Cf. S. Th. part. III, q. 64, art. 5, et lib. 4, *Cont. Gent.* cap. 77, ubi hoc argumentum, ut solet, egregie evolvit.

2) Cf. Auctores citt. qui scripserunt historiam Donatist. quibus addi potest inter cæteros Henric. Valesius, qui ad calcem versionis a se adornatæ opp. hist. Eusebii satis prolixam adjecit et accuratam dissert. *De schismate Donatistarum.*

valide administret Sacramenta, par esset utriusque conditio. 4° Hinc Ecclesia ipsa a Sacris tractandis arcet pravos ejusmodi ministros. Ergo.

130. ***Resp. Dist. ant.*** Docet Scriptura pravos ministros ineptos esse ad licite et honeste administranda Sacramenta, *conc.* ad valide ea conficienda et conferenda, *neg.* Omnes porro adductæ probationes ex Sacris Literis præsens argumentum non attingunt, cum vel de honestate et sanctitate loquantur, qua sacrum ministrum ornatum esse decet, ut licite ac sancte fungatur officio suo; vel disserant de materia omnino diversa ab ea, de qua hic agimus. Etenim,

131. Exodi XIX, sermo est de purificatione legali præmittenda a sacerdotibus, antequam ad Sacra accederent, ut licite et honeste ea attingerent. Levitici XXI, agitur de dotibus exterioribus, quibus instructus esse debebat summus Sacerdos.

132. Prov. XV, victimæ impiorum dicuntur abominabiles ex prava offerentium dispositione, non vero ex parte rei oblatæ.

133. Jeremiæ III, promittit Deus se posthac daturum moderatores sibi gratos et acceptos, non quales reges Israëlis et Judæ fuerunt, qui populum ad idolorum cultum detorserunt.

134. Joannis IX, dicitur, Deum peccatores non audire ad patranda scilicet miracula, quæ confirment falsam doctrinam.

135. Matth. VII, ait Christus arborem malam non posse fructus bonos facere, cum arbor mala, id est, homo, fructus producit ex propria virtute, non autem cum producit ex virtute aliena, nec prout arbor mala est.

136. Joan. XX, dedit Christus potestatem remittendi peccata; hinc si pravi ministri non habent in se Spiritum Sanctum inhabitantem per gratiam, habent tamen operantem per Sacramenta ad aliorum salutem.

137. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Pravi ministri sunt contra Christum, et ex patre diabolo, prout peccatores et mali sunt, *conc.* prout operantes ex virtute Christi, *neg.*

138. ***Ad*** 3m, ***Dist.*** Quoad vitæ meritum, *conc.* quoad facultatem in Sacramentis administrandis, *neg.* Alioquin innumera prope incommoda sequerentur.

139. ***Ad*** 4m, ***Dist.*** Ne illicite Sacra pertractent, *conc.* quasi invalide Sacramenta administrarent, *neg.*

140. II. ***Obj.*** 1° Patres aperte professi sunt, nullum esse Sacramentum ab impiis collatum; etenim S. Ambrosius in lib. ***De mysteriis***, cap. IV: ***Non sanat***, inquit, ***Baptisma perfidorum, non mundat, sed polluit;*** et S. Hieronymus ***In cap.*** III ***Sophoniæ*** testatur, quod Sacerdotes ***qui Eucharistiæ serviunt, et Sanguinem Domini populis ejus dividunt impie, agant in legem Christi, putantes Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam; et necessariam esse tantum solemnem orationem, et non Sacerdotum merita.*** Hinc S. Leo M.

Epist. CLVI, pro certo sumens, irrita esse Sacramenta a nefariis hominibus confecta, deflet miserum Ecclesiæ Alexandrinæ statum: *Manifestum*, inquiens, *quippe est, per crudelissimam insanissimamque sævitiam, omne illic cælestium Sacramentorum lumen extinctum.* Quare vel ipse S. Augustinus lib. III, *De Baptismo*, id demum agnovit scribens: *Quomodo ergo baptizabant, qui fundos insidiosis fraudibus rapiebant . . . Si sola illa columba* (Ecclesia) *simplex et casta et perfecta baptizat* [1])? et infra: *Tales* (avari et raptores) *ipsius Cypriani temporibus baptizabant, quos Coëpiscopos suos fuisse cum magno gemitu confitetur . . . Remissionem tamen peccatorum non dabant . . . Non enim raptoribus et fœneratoribus diceret Dominus: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur illis* [2]). 2° Atque hæc procul dubio causa extitit, cur fuerit constans, ut affirmat Morinus [3]), atque universalis sensus et praxis reiterandi saltem Sacramentum Confirmationis in iis, qui fuerint ab hæreticis vel schismaticis Chrismate consignati, in quam sententiam concessit quoque Maldonatus [4]). Adde auctoritatem Romani Pontificis Eusebii, in *Epist. ad Tusciæ et Campaniæ Episcopos;* Nicolai I jubentis iterum confirmari Bulgaros a Photianis Chrismate inunctos; ac Patrum asserentium, Baptismum datum ab hæreticis non esse repetendum, sed solam iterandam esse Confirmationem, quia effectus proprius Confirmationis est conferre Spiritum Sanctum; quod omnes antiqui contenderunt fieri non posse apud hæreticos, qui eo carent; hæc porro ratio pariter valet quoad peccatores. Ergo.

141. *Resp. ad* 1m, *Dist.* Patres professi sunt nullum esse Sacramentum ab impiis collatum, quoad effectum seu fructum in iis, qui scienter de illorum impietate participant, *conc.* nullum, id est, irritum in se ob improbitatem ministri, *neg.*

142. Sane S. Ambrosius loc. cit. loquitur de Baptismatibus Judæorum et infidelium, et quidem superstitiosis, non autem de Ecclesiæ Baptismate, ut ostendit contextus, prosequitur enim; *Judæus urceos baptizat et lavat* [5]).

143. S. Hieronymus reprehendit improbos illos sacerdotes, qui putabant se *digne* posse Eucharistiam consecrare ex hoc solo, quod fuerint sacerdotes, quamvis essent sceleribus in-

1) Cap. 17.
2) Cap. 18.
3) Lib. 9, *De Pœnit.* cap. 11, n. 7.
4) Tom. I, *De Sacram. De Confirmat.* quæst. II, edit. Paris. 1677, col. 79.
5) Cf. not. editt. Maur. in hunc loc. qui, expenso quaquaversus hoc S. Ambrosii dicto, concludunt: „Utcumque porro res se habeat, certum est perperam in hac controversia citari hunc Ambrosii locum; non enim in eo de hæreticorum (multo minus impiorum catholicorum), sed de Judæorum aut etiam de infidelium, quæ tertia acceptio est, Baptismo agi, tum ipsa orationis series, tum Auctor operis *De Sacrament.* lib. 2, cap. 1, n. 2, testatum reddunt."

quinati [1]; nec alia mens potuit esse S. Doctoris, qui in *Dialogo adversus Luciferianos*, Donatistarum errorem data opera confutat [2].

144. S. Leo M. conqueritur de extincto cœlestium Sacramentorum lumine, non eo sensu quod putaverit, nulla aut irrita esse Sacramenta ab impiis administrata, de quo nec suspicari critica permittit; sed quod cessaverit eorumdem Sacramentorum administratio ob Dioscori sævitiem, nam ut ibidem subdit S. Pontifex: *Intercepta est Sacrificii oblatio, defecit Chrismatis sanctificatio, et parricidialibus manibus impiorum omnia se subtraxere mysteria* [3].

145. S. Augustinus negat prodesse Sacramenta suscipientibus ea a ministris improbis et schismaticis, ut constat ex tota orationis serie. Tria enim ibi affirmat S. Doctor quæ ejus mentem luculenter declarant, ac 1° ubique inveniri *Sacramenti integritatem*, non autem peccatorum remissionem; 2° Non posse quempiam juvari precibus Sanctorum, dum pessime vivere perseverat, non obstante *pio columbæ ministerio;* 3° Si convertantur, *non rebaptizantur*, et tamen incipiunt *ad columbam pertinere* [4].

146. *Ad* 2m, *Neg.* Ostendit enim eruditissimus Christianus Lupus deceptos illos Scriptores fuisse, cum in monumentis quæ illi adducunt, non agatur, nisi de Pœnitentiæ Sacramento, quod juxta diversos effectus quos producit in illis quibus confertur, interdum a veteribus dicebatur dari in aliis *in pœnitentiam*, in aliis *in Spiritum Sanctum* [5]. Animadvertit præterea Eusebii Pontificis Decretalem nullius ponderis esse, utpote supposititiam.

1) Ita S. Th. III. part., q. 82, art. 5, ad 1m. Cf. not. Vallars. in hunc loc. Id unum enim hic cavet S. Doctor, ne dum de sola sibi sacerdotes potestate blandiuntur, rectam vivendi deserant normam, et quod potestate construunt, exemplo destruant. Clarius etiam constat hic sensus ex iis, quæ paulo post (col. 721, ed. cit.) subdit, ubi hoc ipsum inculcat.

2) Cf. lib. *Cont. Lucifer.* n. 5 et seqq. ubi hæc ipsa argumenta a Luciferianis objecta solvit.

3) Cap. 5. Ut autem magis pateat, eandem semper hæreticos indolem patefecisse, placet verba exscribere, quibus Eutychianorum sævitiem et audaciam sacrilegam ibid. describit: „Nec ullo modo, *inquit*, ambigi potest, quid de his decernendum sit, qui post nefanda sacrilegia, post sanguinem probatissimi sacerdotis effusum et concremati corporis cinerem in contumeliam aëris cœlique dispersum, audent sibi jus perversæ dignitatis expetere, et apostolicæ doctrinæ inviolabilem fidem ad Concilia provocare." Ed. Baller.

4) En ejus verba ex cap. 17, lib. cit.: „Sacramenti autem integritas ubique cognoscitur, sed ad peccatorum illam irrevocabilem remissionem extra unitatem Ecclesiæ non valebit. Nec in hæresi aut schismate constitutum Sanctorum orationes, id est, illius unicæ columbæ gemitus, poterunt adjuvare, sicut nec intus positum possunt, si adversum se ipse per vitam pessimam teneat debita peccatorum, non solum si per accipitrem, sed etiam si per ipsius columbæ pium ministerium baptizetur."

5) *Diss. de octava Synod.* edit. Venet. 1724, tom. III, *Calumn.* IV, pag. 341 et seqq. ubi hoc argumentum pluribus evolvit confutans Morinum et Maldonatum.

147. Ad responsum vero, a Nicolao I Bulgaris datum idem Auctor concedit, sanctum Pontificem in hac parte secutum esse opinionem satis suo tempore communem, qua irrita habebatur, ac proinde iteranda Chrismatio ab hæreticis facta. Idemque sensisse autumat eundem Pontificem circa Ordinationem, re nondum tunc temporis eliquata, prout postea factum est [1]). Ast perperam. Hac siquidem sententia minime permotus fuisse videtur Nicolaus I, dum jussit iterari Confirmationem a Photianis collatam, sed quia Bulgaria spectabat ad Patriarchatum Occidentis, in quem nullam poterat Photius exercere auctoritatem; quare a Romanis Pontificibus Bulgariæ presbyteris delegatio et jus conferri debebat administrandi Sacramentum Confirmationis, ex hujus propterea delegationis defectu irritam declaravit Nicolaus Chrismatis consignationem factam a græcis presbyteris [2]). Quod vero spectat ad Ordinationem, destruitur per ea ipsa quæ idem Auctor alibi scripsit [3]). Ast de hoc alias iterum.

PROPOSITIO III.

In ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, requiritur intentio saltem faciendi quod facit Ecclesia.

148. Est de fide juxta definitionem datam a Tridentino sess. VII, can. XI: *Si quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia; anath. sit.* Tridentinis Patribus præiverat Martinus V, in Conc. Constantiensi, et Eugenius IV, in Conc. Florentino. Est autem adversus Protestantes, qui cum in Sacramentis non aliam agnoscant virtutem

Cæterum Morinus ipse in altera sui operis, *De Pœnitent.* edit. nempe data Antwerp. 1682, hanc opinionem retractavit. Cf. edit. cit. *Auctoris de recognitione operis sui ad lectorem admonitio.* Hic enim expositis rationum momentis quæ favere videbantur sententiæ a se assertæ, quæ tamen reperit eidem adversari, concludit: „Puram puto fuisse ceremoniam, quam in hæreticorum reconciliatione et Ecclesiæ incorporatione adhibebant (*veteres*)."

Quod attinet ad Maldonatum, P. Alegambe in *Bibliotheca Scriptorum Soc. Jesu.* Antwerp. 1643, pag. 257, scribit: „*Disputationum ac controversiarum decisarum circa* VII *Ecclesiæ Romanæ Sacramenta*, tom. II in 4. Lugduni sine Typographi nomine 1614 vulgati, sub Maldonati nomine, nec illius, nec ullius de societate sunt, et suos etiam errores continent." Attamen eidem Maldonato hoc opus vindicat editor opp. theologic. ejusdem Auctoris adversus P. Alegambe. Cf. Joan. Maldonati, *Opera varia theologica tribus tomis comprehensa.* Lutet. Paris. 1677, vid. Præf. *De vita et scriptis Maldonati.* Certe in hoc opere non videntur reperiri illi errores, quos autumat in eo esse P. Alegambe.

1) Cf. ibid. pag. 343. Cf. de hoc argumento Bellarm. lib. I, *De Sacram.* cap. 25; Estium *In* IV *Sent.* d. 1, §. 25 et seqq. Vasq. *In* III *part. S. Th.* disp. 137.

2) Cf. eundem Auctor. *Schol. in Can.* IV *Synod.* VIII, pag. 268.

3) Cf. In Dissert. secunda proœmiali *De simoniæ crimine*, etc. cap. 17, edit. cit. tom. IV, pag. 104 et seqq.

nisi fidei excitandæ, ea proinde valere inferunt, quamvis mimice ac irrisorie conferantur.

149. Intentionis nomine hic venit illa animi deliberatio, qua quis intendit facere rem sacram, quam Christus instituit, aut quæ in Ecclesia fieri consuevit [1]). Si hæc intentio habeat tantum pro objecto rem illam sacram materialem, ut præfertur, seu externam actionem, *intentio externa* nuncupari consuevit; si præterea habeat pro objecto intimam rei sacræ naturam seu actionem, ita ut quis intendat efficere reipsa actionem sacramentalem, vocatur *intentio interna*. Controversia, quæ inter Catholicos et Protestantes agitatur, est de intentione externa. Quid porro sentiendum verisimilius sit de intentione interna, de cujus necessitate disceptant inter se theologi catholici, aperiemus in Scholiis, quæ ad calcem tractatus apponemus. Intentio potest esse aut actualis, aut virtualis, quæ nempe perseverat virtute deliberationis, quæ præcessit: prior est optima, sed non necessaria in Sacramentorum collatione; posterior, quæ sufficit ad actum humanum constituendum omitti nequit, ac ea est de qua disceptatur.

150. Ejusmodi porro intentionem, saltem externam et virtualem, necessario requiri in Sacramento conficiendo et conferendo, ea omnia Scripturarum testimonia evincunt, in quibus Sacramentorum administratores vel exhibentur tanquam *Ministri Christi*, *et dispensatores mysteriorum Dei*, ut I Cor. IV, 1; vel jubentur a Christo Eucharistiam conficere in suam commemorationem, ut Luc. XXII, 19; vel demum judiciaria potestate donantur; illis ejusdem Christi verbis Joan. XX, 23: *Quorum remiseritis peccata*, etc. Jam vero nec tales esse possunt, nec talia peragere, qui indeliberate ac temere delirantium more operantur.

151. Accedit, quod ad Sacramenti valorem requiratur, ut actio quæ fit, juxta dicta, sit actio humana ac deliberata; talis vero actio esse nequit, nisi ex intentione procedat, præsertim cum de aliqua actione agatur, quæ ad varios fines referri possit, neque ad unum possit determinari, nisi ex operantis voluntate et intentione [2]); alioquin pater ad balneum ducens

1) Diligenter animadvertendum est, non semper opus esse, ut conferens Baptisma sciat illud esse a Christo institutum, aut intendat facere quod Christus instituit; sed satis est, ut intendat facere, quod novit in Ecclesia seu in cœtu Christianorum fieri; alioquin, si paganus ignoraret Christi institutionem, invalide conferret Baptisma, dum intendit ponere id, quod in Ecclesia novit fieri. Hinc addidimus: *Aut in Ecclesia fieri consuevit.*

2) Apposite S. Th. III part., q. 64, art. 8: „Quando, *inquit*, aliquid se habet ad multa, oportet, quod per aliquid determinetur ad unum, si illud effici debeat. Ea vero, quæ in Sacramentis aguntur, possunt diversimode agi; sicut ablutio aquæ, quæ fit in Baptismo, potest ordinari et ad munditiem corporalem, et ad sanitatem corporalem, et ad ludum, et ad multa alia hujusmodi. Et ideo oportet, quod determinetur ad unum, id est, ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis."

puerum suum ob solam munditiem et sanitatem, si dum illum immergit, more christiano, invocet nomen SS. Trinitatis, puer revera baptizatus censeri deberet, quo nihil absurdius. Talia porro sunt pleraque Sacramenta.

152. Demum omne dubium removet Ecclesiæ praxis, ex qua edocemur Ordinationem Novatiani pseudopontificis ab Episcopis temulentis factam, *adumbratam et inanem manuum impositionem* appellari a Cornelio in *Epistola ad Fabium Antiochenum* 1). Baptismus item a fœmina præstigiatrice collatus sub finem sæc. II, incunctanter ab omnibus irritus est declaratus 2); quia nempe et in illis Episcopis et in hac fœmina non credebatur esse præsens rationis usus, unde necessaria intentio posset haberi. Alioquin, si psittacus ita edoctus aquam profunderet ac verba pronunciaret, Baptisma conferret, quod nec Protestantes admittunt, et nihilosecius ex eorum principiis actio ista apta esset ad fidem excitandam. At psittacus, dices, non est homo. Repono, quare ergo ab homine conferendum est Sacramentum, nisi ut humano modo conferatur, ac propterea cum intentione, voluntarie et libere?

DIFFICULTATES.

153. *Obj.* 1° Ado Viennensis, cui adstipulatur Martyrologium romanum VIII kal. Sept. refert Genesium mimice in theatro baptizatum. 2° Rufinus, Socrates, atque Sozomenus tradunt, a puerulo Athanasio alios pueros ludicre baptizatos, atque ab Alexandro Episcopo Alexandrino rata habita esse ejusmodi Baptismata 3). 3° Idem sensit S. Augustinus de Baptismo a Nicephoro archiatro *nugaciter* suscepto, qui, abjecta nugacitate, reiteratus non est 4). Hinc 4° *Tract.* V, *in Joan.* n. 14, loquens idem S. Doctor de ministro Baptismi: *Non timeo*, inquit, *adulterum*, *non timeo ebrium* . . . *quia columbam attendo, per quam mihi dicitur:* HIC EST QUI BAPTIZAT. 5° Et lib. VII, *De Baptismo,* propositis sibi quæstionibus, an valeat Baptismus *in mimo cum fide*, *si quispiam inter agendum*, *repentina pietate moveatur;* tum, an valeat illud *quod in mimo datur*, *si quis existat*, *qui fideliter subito commotus accipiat;* anceps hæsit, *et divinum judicium* per alicujus revelationis oraculum implorandum dicit, ad decernendum an valeat, quod *totum ludicre et mimice et joculariter agere-*

1) Apud Euseb. *Hist. Eccles.* lib. 4, cap. 43.

2) Hoc factum refert Firmilianus in *Epist. ad Cyprian.* quæ inter Cyprianicas ed. Maur. est. n. 75, cf. pag. 146.

3) Rufin *Hist. Eccles.* lib. 10, cap. 14; Socrat. *Hist. Eccles.* lib. 1, cap. 15; Sozomen. lib. 2, cap. 17, atque ex iis Nicephorus lib. 8, cap. 44.

4) *Epist.* CCXXVII, *ad Alipium.*

tur [1]). Quomodo igitur, post XII ferme sæcula, Ecclesia illud minime valere potuit decernere? 6° Rursum idem Augustinus lib. III, *Contra Cresconium*, cap. VIII, Sacramenta semini comparat, quod operarium quidem exposcit, sed *qua mente operetur*, *qua laboret intentione* non curatur. 7° Augustino consonat Chrysostomus dicens: ***Pater et Filius et Spiritus Sanctus omnia facit: neque enim justum est, propter alterius malitiam ad salutis nostræ symbola fideles accedentes offendi*** [2]); 8° Consonat Isidorus Pelusiota, qui nefarios Sacramentorum ministros comparat ***Balaami asinæ*** [3]), quæ pariter Chrysostomi similitudo est. Ergo.

154. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Quin tamen validum dicatur ejusmodi Baptisma, ***conc.*** secus, ***trans.*** Addo Genesium in sanguine suo baptizatum fuisse [4]).

155. ***Ad*** 2m, ***Dist.*** Illud tradunt laudati Scriptores ex dubia fama, quæque falsa ex chronologia deprehenditur non solum a Tillemontio, sed et ab ipso Basnagio [5]), ***conc.*** vere, ***Subd.*** Rata habita sunt ab Alexandro ejusmodi Baptismata, postquam deprehendit in Athanasio animum imitandi, adeoque et faciendi quod in Ecclesia fieri vidit, prout subdunt iidem historici, ***conc.*** alias, ***neg.*** Id ipsum dicendum de puero hebræo, in

1) Cap. 53.

2) *Hom.* LXXXVII, *in Joan.* n. 4, ed. Maur.

3) *Epist.* XXXVII, lib. 2, edit. Billii. Paris. 1638.

4) De hoc Genesio diversi diverse sentiunt. Nonnulli in dubium revocant ejus historiæ veritatem; sed perperam. Cf. *Acta SS.* Bolland. tom. V, mens. August. pag. 119 et seqq.; Ruinart. *Acta MM. sincera*, edit. Veron. pag. 236. Alii saltem dubia movent circa collationem ejus Baptismi in scena, quia, inquiunt, nemo de hoc Baptismo in scena collato mentionem injecit usque ad Adonem Vienn. qui est sæc. IX Scriptor, defunctus siquidem est Ado an. 880. Ast vero Ado non proprio marte hæc scripsit, sed refert Acta antiqua, quæ simplicitate sua se commendant, ac propterea a Tillemontio, aliisque recensitis Scriptoribus præferuntur actis Surianis. Cf. Tillemont, *Memoires pour servir à l'Hist. ecclesiastique*, tom. IV, pag. 694 et seqq. Cæterum duobus modis exterior Ecclesiæ ritus per jocum exerceri potest: altero quidem, ut ritus simulate tantum repræsentetur; et hic modus, utpote ille, in quo sistit tota agentis ratio, Sacramenti veritatem impedit; altero vero, cum quis intendit facere, quod facit Ecclesia, etsi ad jocum, lucrum, aliumve malum finem; hac porro posteriori ratione administratum Baptisma valet, cum hic modus extrinsecus sit ipsi Baptismo, aut alii cuilibet Sacramento. Cf. S. Th. III part., q. 74, art. 2, ad 2m. Potuit propterea hoc posteriori modo Baptisma administrari Genesio, in hypothesi illorum, qui pugnan pro ejus validitate.

5) Diversa pariter imo contraria sunt eruditorum judicia circa hoc Baptisma, quod perhibetur a S. Athanasio adhuc puero collatum. Hanc Rufini historiam, ex qua postea eandem hauserunt Socrates et Sozomenus, rejiciunt Tillemontius *Mémoires*, etc. tom. VIII, pag. 651, not. II. *Sur l'histoire du Baptême de S. Athan.* Maurini editt. in *Vita S. Athan.* opp. tom. I, pag. 3, n. 2, quibus assentitur ex heterodoxis Basnagius *in Annal. politico-eccles.* tom. II, ad an. 326, n. 14. Eam vero recipiunt, præter Baronium ad an. 311, n. 61; Pagius in Critica an. 311, n. 20; Papebrochius ad diem 2 Maj. pag. 288, §. 20; Henschenius autem ad diem 26 Febr. pag. 636, *c*) hæret dubius. Quidquid porro sit, saltem valde suspecta ea est, ac difficile omnino cum chronologia conciliatur.

ora maritima a pueris ludentibus baptizato, testante Nicephoro Callixto [1]).

156. *Ad* 3[m], *Dist.* Id est, deposita, quam prius ostenderat animi levitate et inconstantia, ob eam quam Nicephorus expertus est Dei punitionem, *conc.* id est, mimice seu ficte, *neg.* [2]).

157. *Ad* 4[m], *Dist.* Scilicet *ebriosum* seu *malum* juxta S. Augustini scopum, et emendatiores editiones [3]), *conc.* vere *ebrium*, *neg.*

158. *Ad* 5[m], *Dist.* Hæsit S. Doctor si quispiam *repentina pietate moveatur*, vel *subito fideliter commotus accipiat*, *conc.* hæsit circa hæc Baptismata in se spectata, *neg.* In priori igitur tantum casu præcise anceps fuit S. Augustinus, ut ejus verba declarant, ac in tali casu implorandum censuit divinæ revelationis oraculum, quod postea editum est ab Ecclesia, cui divina assistentia præsto erat utpote legitimæ Scripturarum et traditionis interpreti. Quod si in hypothesi adversariorum Ecclesia post XII sæcula non potuit definire quæstionem, circa quam hæsit dubius S. Augustinus, quare ipsi affirmant, valida esse hæc ipsa Baptismata, post XII sæcula?

159. *Ad* 6[m], *Dist.* Non attenditur juxta S. Augustinum in ministro, an ejus intentio fuerit bona vel mala, ad sensum Cresconii Donatistæ, *conc.* an *nulla* omnino fuerit, *neg.* [4]).

160. *Ad* 7[m], *Dist.* Non obstante bona vel mala sacerdotum vita, de qua loquitur S. Joan. Chrysostomus, *conc.* deficiente intentione, *neg.* De hac enim ibi non disserit S. Doctor.

161. *Ad* 8[m], *Dist.* Similitudine utens inadæquata, *conc.* adæquata, *neg.* Alioquin etiam bruta animantia possent Sacramenta administrare. Cæterum sensus S. Isidori colligitur ex iis, quæ ibidem scribit: *Is, qui initiatur, quantum ad salutaria symbola spectat, ex improba Sacerdotum vita nullo damno afficitur* [5]). De sola proinde ministrorum improbitate loquitur.

162. *Inst.* I. Innocentius IV, scribit in III *Decret.* minime requiri, *quod baptizans sciat, quid sit Ecclesia . . . . nec*

1) *Hist. Eccles.* lib. 3, cap. 37. Refert tamen idem historicus ibid. puerum illum a ludentibus infantibus prius in mari tinctum, jussu Constantinopolitani Episcopi denuo fuisse baptizatum, saltem, ut innuit, sub conditione.

2) Ut patet ex toto contextu. Cf. ib. S. Doctorem.

3) Ita legunt Lovanienses, Maurini, Clericus ipse; et exigit orationis series; scribit enim loc. cit. S. August.: „Non timeo adulterum, non ebriosum, non homicidam."

4) Nempe ibi agitur de intentione mala extrinseca ipsi actioni Baptismatis, ut paulo ante declaravimus.

5) *Ὁ Τελούμενος οὐδὲν παραβλάπτεται εἰς τὰ σωτηριώδη σύμβολα, εἰ ὁ ἱερεὺς μὴ εὖ βιοὺς εἴη.* pag. 137. Idem prorsus est sensus S. Joan. Chrysostomi qui loc. cit. quærit reverentiam conciliare sacerdotibus, etsi isti interdum non ea, qua ipsos decet, morum sanctitate viverent.

quod gerat in mente facere quod facit Ecclesia; imo, si contrarium gereret in mente, scilicet non facere quod facit Ecclesia, sed tamen facit, quia formam servat nihilominus valere Baptismum. 2° Ratio est, quia minister est instrumentum, in instrumento autem nulla requiritur intentio; 3° Præterea, uti Sacramentorum, ita divini verbi dispensatores sunt sacerdotes; porro divini verbi efficientia non pendet ab intentione ministri, ita neque efficientia Sacramentorum, ut luculenter patet in Eucharistia, quæ sine ulla intentione vere distribuitur; sic etiam oratori regio satis est, si mandati literas ostendat, quidquid demum animo verset. 4° Demum, si vera esset Catholicorum doctrina, illinc perpetuus metus et graves ambages exurgerent in animis Sacramenta suscipientium, nunquam satis tuti essent, num ea legitime susceperint necne. Ergo.

163. ***Resp. ad*** 1m, *Dist.* ***Dummodo baptizare*** (minister) ***intendat***, ut ibidem declarat Innocentius, *conc.* si non intendat baptizare, *neg.* Non debuit propterea Turretinus, qui nobis Innocentii auctoritatem objicit, hæc verba omittere; Rom. Pontifex exemplo Saraceni baptizantis, qui tamen ignorat quid sit Ecclesia [1]), quod superius dixerat, declarat.

164. *Ad* 2m, *Dist.* Ast vivum, animatum et liberum, *conc.* inanimatum, *neg.* [2]).

165. *Ad* 3m, *Neg.* has paritates, quia verbum divinum est speculativum, non autem practicum, cujusmodi sunt Sacramenta; cum Eucharistia porrigitur, jam confecta est; oratoris regii exemplum pariter non est ad rem, cum non agatur de actione practica.

166. *Ad* 4m, *Dist.* Quæ exoriri æque possent ex defectu aliquo vel materiæ vel formæ, *conc.* ex sola intentione, quin adsit externum aliquod indicium, *neg.* Censet etiam S. Thomas, ministrum agere ex nomine Ecclesiæ, ac proinde in verbis, quæ profert, exprimi intentionem Ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionem Sacramenti [3]).

1) Cf. *Innoc. IV. In quinque libros Decretalium Commentaria.* Venet. 1588, fol. 187, ubi inter cætera scribit: „Et ipse (*Saracenus*) baptizans tanquam minister conferat, *quod alii baptizantes conferunt*, licet non credat ipsum posse aliquid operari, vere baptizatus est, *sed si hoc non intenderet, non baptizaret*, nec est necesse, quod aliquis sciat, quid in his Ecclesia intelligat, vel etiam quod sciat, vel credat Ecclesiam esse." Non poterat profecto hic Pontifex clarius mentem suam aperire. Adde hæc commentaria juris canonici non præ se ferre auctoritatem, utpote ab ipso exarata cum adhuc in minoribus esset.

2) Cf. S. Th. III part., q. 65, artt. 8 et 9, ad 1.

3) Cf. S. Th. loc. cit.

CAPUT IV.

DE SACRAMENTORUM RITIBUS SEU CEREMONIIS.

167. Relicta philologis cura investigandi originem et etymologiam vocis *ceremoniæ* 1), nos per eam intelligimus *Ritum externum ac religiosum institutum ut majori pompa atque splendore peragantur sacra;* nam: *Mentes fidelium*, ut inquit Tridentinum, *per hæc visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum contemplationem excitantur* 2).

168. Variæ sunt ceremoniarum species. Aliæ consistunt in verbis, ut exorcismi; aliæ in actionibus et corporis motibus, ut crucis signa, genuum flexus; aliæ in externarum rerum usu, ut aqua lustralis, lumina, vestes. Quædam Christum ipsum auctorem habent, quædam Apostolos, quædam Ecclesiam. Ex his aliæ in universa Ecclesia usurpantur, aliæ vero in peculiaribus Ecclesiis tantum obtinent. Nos de his, quæ universim receptæ sunt, hic agimus. Hunc ceremoniarum apparatum in solemni Sacramentorum administratione plerique Protestantium, præsertim ex Calviniana secta, rident et aspernantur. Adversus quos sit

PROPOSITIO.

Recepti et approbati Ecclesiæ Catholicæ ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consueti, nec contemni, nec sine peccato a ministris pro libito omitti, neque in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari possunt.

169. Est de fide; Concilium enim Trident. sess. VII, can. XIII, tulit his verbis expressum: *Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse; anath. sit.*

1) Cf. præter S. Isidorum *Originum* lib. 6, tit. *De Officiis;* Magri Domin. et Carol. FF. *Hierolexicon*; Jos. Vicecomitis *Observationes Eccles. de antiquis Baptismi ritibus*, Paris. 1618, cap. 2; Ger. Joan. Vossii *Etymologicon*, ad vocem *ceremonia*. opp. ed. Amstel. 1695, tom. I. Cæterum accurate Domin. Magri observat. in op. *Notizia de' vocabuli Ecclesiastici*, illud intercedere discrimen inter *Ritum* et *Ceremoniam*, quod habetur inter aquam et lotionem; etenim ceremonia juxta mentem Conc. Trid. est *ipsa actio*, ritus est *modus præscriptus*, quo fit ipsa actio. Promiscue tamen usurpari hæ voces consueverunt.

2) Sess. XXII, cap. 5.

170. Hæc porro definitio directe afficit potestatem, qua Ecclesia a Christo instructa est ea instituendi, quæ spectant ad Sacramentorum administrationem, salva eorum substantia, prout declaravit eadem Synodus sess. XXI, cap. II, dicens, *hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire judicaret.* Quare perinde est receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus contemnere atque pro libito omittere, aut in novos privata auctoritate mutare, ac denegare potestatem Ecclesiæ a Christo collatam, quod, salva fide, fieri omnino nequit [1]).

171. Hac autem potestate Ecclesiam a Christo instructam esse, constat 1° ex Apostolo, qui I Cor. XI, cum plura de Eucharistiæ Sacramento scripsisset, concludit v. 34: *Cætera cum venero disponam.* Quibus verbis nonnulla, quæ ad majorem conciliandam huic Sacramento venerationem, et ad uberiorem fructum ex eo percipiendum spectant, se constituturum pollicetur Apostolus, prout probe animadvertit S. Augustinus, hæc ipsa verba expendens: *Unde intelligi datur*, inquit, *(quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia) hoc ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur* [2]).

172. Constat 2° ex horum rituum institutione, quæ cœpit ab ipso christianæ religionis exordio. Illorum enim meminerunt Justinus [3]), Tertullianus [4]) aliique secundi ac tertii sæculi Scriptores, qui de iis loquuntur tanquam ab immemorabili ubique receptis, ac repetunt ab apostolica traditione. Horum testimonia ac monumenta reliqua, quæ id ipsum confirmant summo studio collegerunt et expenderunt præter Bellarminum, Bona, Casalius, Vicecomes, Robertus Sala, Pellicia, aliique [5]).

1) Hic notandum tum quoad hanc, tum quoad alias ejusmodi theses, eatenus eas de fide esse, quatenus continent factum cum jure conjunctum. *Factum* in præsenti propositione sunt ritus ipsi seu ceremoniæ, quæ usurpantur in solemni Sacramentorum administratione; hæ profecto neque sunt divinitus institutæ, neque in divina revelatione continentur. *Jus* est potestas a Christo Ecclesiæ collata ejusmodi ritus seu ceremonias instituendi; porro de hoc jure ex divina revelatione constat. Negare propterea, contemnere aut docere, posse hosce ritus sine peccato omitti, est indirecte saltem impetere jus ipsum, quod ex divina institutione Ecclesiæ competit; hoc siquidem contra fidem est.

2) *Epist.* LIV, *ad Januar.* cap. 6, n. 8. Tum hæc, tum sequens altera Epistola ad Januarium datæ, sunt de hoc argumento ac legi merentur.

3) *Apolog.* I, n. 61, ubi meminit jejunii, orationis, immersionis in collatione Baptismi; et n. 65, ubi memorat osculum, acclamationem, preces, gratiarum actiones, distributionem in celebratione Eucharistiæ.

4) *De Corona*, cap. 3 et 4.

5) Casalius *De veteribus sacris Christianorum ritibus*, vol. I, fol. Romæ 1647, præsertim lib. 2. Jos. Vicecomes op. cit.

173. Constat 3° ex antiquissimis Constitutionibus, quæ Apostolicæ dictæ sunt, et Clementis Romani; ex liturgiis omnibus orientalibus et occidentalibus, quæ in iis, quæ ad substantiam spectant, omnes mire consentiunt; ac produnt propterea hoc ipso consensu communem originem, quod vel ipsi doctiores Protestantes animadverterunt [1]).

174. Quare vel ipsi Pseudo-reformati, qui prius Ecclesiæ Catholicæ succensuerant, eo quod tali potestate uteretur, postea eandem sibi arrogarunt; nam in præfatione *Confessionis Helveticæ* fatentur: *Semper in ritibus et ceremoniis Christi Ecclesias usas esse libertate;* idque ex historia innotescere; eandemque potestatem sibi vindicarunt ac in praxim deduxerunt non ita pridem Lutherani in regno Borussiæ [2]).

175. Non posse autem sine peccato ejusmodi ritus in universa Ecclesia receptos, a quolibet Ecclesiæ pastore privata auctoritate aut omitti aut mutari, vel inde patet, quod hi ritus valde conferant ad instructionem fidelium, utpote arctissime conjuncti cum doctrinis dogmaticis et moralibus; quarum, ut ita loquar, expressio sunt [3]). Hinc est, quod quicumque novitates in Ecclesia machinati sunt, semper cœperint a receptis his ritibus immutandis ac innovandis non sine ingenti pacis et tranquillitatis jactura, et populi offensione [4]). Hoc pariter demum fassi sunt iidem Protestantes, qui in *Confessione Augustana atque Saxonica* aperte affirmant, *peccare illos, qui ceremonias cum scandalo violant, atque superbe contemnunt, quippe ordinem disciplinæ ac regiminis intervertentes, et turbantes tranquillitatem.* His consonant Melanchthon, Oecolampadius, Hoffmeisterus, Grotius [5]).

De antiquis Baptismi ritibus; Rob. Sala in notis et illustrat. *Rerum liturgicar.* Card. Bona vol. IV, fol. Augustæ Taurin. 1747; Pellicia *De Christianæ Ecclesiæ primæ, mediæ, et novissimæ politia libri sex.* vol. II, Venet. 1782. Sed cf. etiam Gab. Albaspinæi *De veteribus Ecclesiæ ritibus observationum* lib. 2, Paris. 1623.

1) Cf. apud Rob. Sala op. cit. tom. I, lib. I, cap. 6, pag. 90 et seqq. tum apud Coteler. *PP. Apostol.* tom. I, ubi etiam cf. Guil. Beveregii *De canon. Apost. judicium.*

2) Paucis ab hinc annis Borussiæ rex proposuit *liturgiam cultus Evangelici* ecclesiis protestantibus Lutherano-Calvinianis, quæ numerantur 7782. Ex his regis jussioni statim 5343 obtemperarunt, et in praxim eam deduxerunt. Argumenta siquidem illius regis multum valent ad persuadendum. Cf. *L'Ami de la Relig.* n. 1143.

3) Sane S. Augustinus ex ritibus exsufflationis, exorcismorum, etc. adhiberi solitis in Ecclesia, argumentum instruit adversus Pelagianos ad constabiliendam fidem in eadem Ecclesia receptam de peccato originali.

4) Hæc non ita pridem in Jansenistarum molitionibus tum ad antiquas ac ubique receptas consuetudines abrogandas, tum ad novas inducendas contigisse comperimus tam in Galliis quam in Italia.

5) Grotius in *Annotat. ad Cassandrum* tom. IV, pag. 622; Hoffmeisterus in *Harmon. confess. August.*, pag. 325; Oecolampadius in *Epist. ad Erasmum Ritterium;* Melanchthon in cap. 4, *Epist. ad Rom.* cujus tantum verba, ne longior sim, hic adducam: „Non probo, *inquit,* petulantiam illorum, qui ritus et traditiones sine probabili causa ubique violant, seu studio novitatis, seu quadam contumacia. In his enim non solum

176. Sive igitur hujus potestatis originem spectemus, sive perpetuam Ecclesiæ praxim et sensum traditionalem, sive ipsorum adversariorum confessionem et praxim ac intimam ipsius rei naturam, luculenter patet, quod proposuimus, receptos nempe, etc.

DIFFICULTATES.

177. *Obj.* 1° Ceremonias suas ac ritus Ecclesia ab usibus Hebræorum et ethnicorum derivavit, ut pluribus ostendit Spencerus [1]). 2° Aliquæ præterea ex illis ridiculæ sunt, 3° et omnes inutiles, cum nihil conferant ad Sacramentorum fructum, qui juxta Catholicos ex opere operato producitur. 4° Sed et improbatæ fuerunt ab Apostolo, qui Coloss. II, 8, docet, non esse ab hominibus petendam doctrinam de vero Dei cultu, ne per inanem fallaciam abducamur a grege Christi *secundum traditionem hominum.* 5° Eadem habet S. Augustinus monito Apostoli obtemperans [2]). 6° Sane primitiva Ecclesia cultu admodum simplici mysteria celebrabat in spiritu et veritate; 7° præsertim cum semper instet periculum, ne ejusmodi rituum apparatu ac multitudine fidelium mens obruatur, et quæ ceremonialia sunt cum essentialibus commisceantur, prout contigit Cornelio Pontifici, qui dubitavit de validitate Baptismatis Novatiani, eo quod absque his ritibus ei fuerit administratum; 8° imo et contigit theologis ipsis, qui propterea nunc disputant de materia essentiali et integrali Sacramentorum. Ergo.

178. ***Resp. ad*** 1m, ***Dist.*** Omnes ceremonias Ecclesia ab usibus Hebræorum et ethnicorum derivavit, ***neg.*** nonnullas, ***trans.*** vel ***Subd.*** Mutato objecto et fine, ***conc.*** secus, ***neg.*** Cum ritus ipsi per se indifferentes sint, ac totam suam bonitatem vel malitiam ex objecto et fine mutuentur, mirum esse non debet, si nonnullos ritus Ecclesia ab Hebræis aut ethnicis adoptaverit, purificatos tamen ac mundatos ab omni superstitionis specie, ut faciliorem iisdem viam sterneret ad veri Numinis cultum amplectendum, ut observat Benedictus XIV [3]).

pietas, sed etiam humanitas desiderari potest. Quid enim est inhumanius, quam aspernari publicos mores, præsertim si videantur disciplinæ causa instituti?" Hinc Alphons. Virvesius Philippica XIV. Catholicos a suorum dicteriis liberat, quod in his ceremoniis vim agnoscant: „Nemo est, *inquit,* inter Catholicos tam stupidus et superstitiosus, qui credat vestium colorem aut formam, et ceremonias alias hujusmodi justificare."

1) *De legibus Hebræorum ritualibus* libri tres. Præsertim lib. 3, diss. I, cap. 2, sect. 4, et cap. 8.

2) *Epist.* LV ad Jan. cap. 19.

3) Cf. In op. *De Sacrif. Missæ* lib. 1, tum in op. *De beat. et canon. Sanct.* lib. 1, cap. 1. Cf. etiam eruditam epist. Emman. de Azevedo S. J. *ad Liturgicæ Academ. Conimbrinc. auditores* præmissam opp. Bened. XIV, ed. Rom. 1747. Recolantur quæ diximus Tract. *De Cultu SS.* n. 101.

Non desunt eruditi viri, qui negent Ecclesiam nonnullos ritus ab ethnicis desumpsisse, sed contendant eos vel ex naturæ lege et instinctu, vel ex Hebræorum institutis divinitus præscriptis, vel ex quibusdam divinorum librorum effatis, vel ex catholicis dogmatibus originem habuisse. Verum, hoc omisso, si ex eo, quod ritus quidam nostri hebræicis ethnicisque ritibus communes sunt, illi abrogandi essent, ergo et templa et altaria essent destruenda, siquidem et ea tum apud Hebræos tum apud ethnicos in usu fuere; quod nemo profecto contendet [1]).

179. ***Ad*** 2m, *Dist.* Si pravis aspiciantur oculis, neque attendatur ad eorum significationem, *conc.* si debito pietatis sensu et ratione habita significationis, *neg.*

180. ***Ad*** 3m, *Neg.* Apposite multiplicem sacrorum rituum utilitatem sic exponit Card. Bona: ***Licet ipsæ ceremoniæ nullam secundum se perfectionem, nullam contineant sanctitatem: sunt tamen actus externi religionis, quibus quasi signis excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna elevatur, nutritur pietas, fovetur charitas, crescit fides, devotio roboratur, instruuntur simpliciores, Dei cultus ornatur, conservatur religio, et veri fideles a pseudo-christianis et heterodoxis discernuntur*** [2]). Ad illud vero, quod additur de fructu Sacramentorum ex opere operato, reponimus, nihil obesse hanc doctrinam fructui accidentali, qui ex rituum apparatu colligi potest, pro majori vel minori pietatis ac fervoris sensu, ut præfertur, qui in animis nostris excitari potest, et *opus operantis* vocari consuevit.

181. ***Ad*** 4m, *Neg.* Loquitur enim Apostolus in adducto textu de sublimitate fidei, non autem de ritibus aut ceremo-

1) Profecto idem Spencerus hunc veluti scopum sibi proposuit in op. cit. Deum scilicet voluisse, ut Moyses plures ex Ægyptiis et Zabienis ritus adoptaret, ut hac ratione populum sibi commissum ab idololatria, atque a superstitione averteret, commutando eisdem objectum. Certum est lotionem, seu baptismum, in usu fuisse tum apud Hebræos, præsertim post captivitatem, tum apud ethnicos in mysteriis Isidis et Mithræ. Numquid propterea abjicere debemus Baptismum, quem constat a Christo fuisse institutum et præceptum? Huc porro adducunt principia adversariorum. Ad hæc profecto non advertit Ant. Thysius, dum *Exercit.* VI, contendit ex Gentilibus Pontificios aspersionem suam accepisse. Cf. apud Th. Crenium fascic. IV, *Opusculorum.* Rotterod. 1694, pag, 477. Hæc omnia præoccupata fuerant a nostris. Satis est oculos conjicere in opus mox citandum Card. Bona, qui ejusmodi nugas non minus docte, quam pie disjicit.

2) *Divin. Psalmod.* cap. 19, §. 3, Benedict. XIV, lib. 1 *De Sacrif. Missæ*, et Trombellius *De Baptismo*, inter cæteros rituum sacrorum usum et dignitatem late exponunt. Nec defuerunt ex ipsis Protestantibus, qui apologiam texuerint nostrorum rituum, inter quos non infimum locum tenet Claudius Harmes Kiel, Archidiaconus protestans, qui pluribus editis operibus sese opposuit pseudoreformatorum semper novis pullulantibus opinionibus, et Catholicorum vindicias suscepit an. 1824 et 1825 qui propterea calumniis ac dicteriis a suis lacessitus fuit.

niis. Merito autem asserit S. Paulus fidem nostram non esse petendam abs doctrinis hominum, qui Christo contraria docent, agit enim hic de superstitioso pharisaismo, et de hebraizantibus [1]).

182. *Ad* 5m, vel *Neg.* vel *Dist.* Loquitur Augustinus de iis ceremoniis, quæ a privatis hominibus inductæ fuerant, quæque nullum in Scriptura, traditione, aut publico Ecclesiæ universalis usu habebant fundamentum, *conc.* loquitur de iis, quas nos propugnamus, *neg.* ut patet ex orationis serie [2]).

183. *Ad* 6m, *Dist.* Ea scilicet ætate, qua fideles metu persecutionum compulsi in cryptis plerumque ac cœmeteriis delitescentes, sacra peragere cogebantur absque illo magnifico rituum apparatu, quo postea pace reddita, illico ab iisdem celebrata sunt, *conc.* absque ullis prorsus ceremoniis, *neg.* Contrarium enim constat ex iis, quæ retulimus.

184. *Ad* 7m, *Neg.* Ex dictis enim patet, fidelium mentem mirifice ad pietatem adjuvari; neque timendum est periculum quod jactant adversarii ex ceremoniarum usu, dummodo accedat opportuna instructio. Sane nemo est qui nesciat, validum esse Baptisma in casu necessitatis absque ceremoniis collatum, id ipsum de cæteris dicatur. Nunquam porro dubitavit Cornelius de Baptismi fructu ex defectu ceremoniarum Novatiano dati, sed dubitavit de ejusdem dispositione, prout suspectum Ecclesiæ semper fuit hac ipsa de causa Baptisma clinicorum, eorum scilicet, qui nonnisi in extremo vitæ exitu Baptismum suscipiebant [3]).

185. *Ad* 8m, *Dist.* Quoad omnia Sacramenta, *neg.* quoad aliqua, *Subd.* Quia adhuc reipsa incerta est essentialis materia ob traditionis obscuritatem, et quia Ecclesia nihil circa eam decrevit, *conc.* ob rituum inductionem, *neg.* Addo ejusmodi

1) Cf. Bern. a Picon. in hunc loc. Etiam Georg. Rosenmüller id fatetur, qui explanans hunc locum inter cætera scribit: „Verba: *Secundum decreta et doctrinas hominum* conjungenda sunt verbo *δογματίζεσθε* v. 20 et sensus totius loci v. 20, 21, 22 est: quid suscipitis aut fertis, si quis vobis ingerit, ista decreta (qualia sunt noli tangere; neve gustare, neve contrectare hujus rei aliquid, quod est vetitum lege Mosaica, veterumque præceptis, cibos in primis interdictos, *quod omne perit tamen*, scilicet *conficitur ipso usu;*) quæ certe decreta proficiscuntur a præceptis doctrinisque humanis."

2) Nam in hac ipsa epist. LV probavit, quæ ab universa Ecclesia instituta sunt et ubique servantur; demum cap. 19, n. 35, invehitur in illos, qui nova semper obtrudunt; quique „Servilibus, *ut ipse loquitur*, oneribus (Ecclesiam) premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur." Existimat proinde, ubi facultas tribueretur, hæc esse resecanda; sed hæc nihil commune habent cum ritibus de quibus nos disserimus.

3) Adeo semper Ecclesia abhorruit ab ejusmodi Baptismi dilatione, ut irregulares declaraverit eos, qui in mortis periculo susceperint Baptisma. Causas vero, quibus plures inducebantur ad differendum Baptismum, suo loco recensebimus.

theologorum disceptationes speculativas esse, nec quidpiam praxi officere.

CAPUT V.

IN SUPERIUS DISPUTATA

SCHOLIA.

186. Ne cogeremur disputationis seriem abrumpere, quam adversus hæreticos instituimus, intexendo peculiares controversias, quæ in scholis catholicis agitantur; præstituimus nonnulla adjicere scholia, quæ simul et quæstiones istas complectantur, et lucem affundant iis, quæ disputata sunt.

187. I. Circa Sacramenta Veteris Legis inquiri solet a theologis, in primis num in statu innocentiæ Sacramenta fuerint, aut saltem forent, si diu status ille permansisset. Porro nulla fuisse, aut etiam futura fuisse Sacramenta in illo innocentiæ statu si diutius ejusmodi status permansisset, censet S. Thomas; cum neque ut homines per ea sanctificarentur, neque ut depellerentur sensuum illecebræ, quæ nullæ in eo erant, Sacramenta essent instituenda 1). Alii tamen contrariam sententiam tuentur 2). Res incerta est, nec nos quidpiam affirmabimus aut negabimus.

188. Inquiri præterea solet, num in statu legis naturæ tam pueris quam adultis aliquo sensibili signo fuerit applicata fides, qua illi ab originali peccato, isti præterea a peccatis actualibus ablui ac sanctificari potuerint. Quoad adultos fere omnes conveniunt, aut per preces aut per sacrificia una cum interioribus dispositionibus eos consequi potuisse remissionem peccatorum 3). Verum quoad pueros res valde incerta est, cum Scripturæ de hoc remedio, ad delendam in ipsis originariam labem, penitus sileant, Patres vero in diversas abeant senten-

1) Cf. III part., q. 61, art. 2.

2) Ut Suarez *in III part. S. Th.*, q. 61, art. 2, disp. 3, sect. 3; Isambertus *De Sacram. in genere*, ad quæst. 61, disp. 1, art. 2, aliique, quos non vacat enumerare. Quod tamen magis mireris est, nonnullos Protestantes, qui vix duo Sacramenta a Christo instituta agnoscunt, contendere tamen Sacramenta fuisse in statu innocentiæ. Jos. Wolf. Jægerus lutheranus in *Jure Dei fœderato cum hominibus*, q. V, autumat, arborem vitæ Sacramentum fuisse; Joan. Braunius in *Doctrina fœderis*, vol. I, III part., cap. 2, agnoscit *duo* Sacramenta *Paradisum* scilicet, et *arborem vitæ;* Herman. Wistius in lib. 1 *De œconomia Dei cum hominibus*, censet fuisse *quatuor*, *Paradisum*, *arborem vitæ*, *sabbatum*, *et arborem scientiæ boni et mali.*

Si quis cupiat ulterius inquirere, utrum forent Sacramenta quoad posteros Adæ, si ipse non peccasset, consulat Vasquez *in III part. S. Th.* tom. II, disp. CXXX, cap. 2 et seqq.

3) Dixi *fere omnes conveniunt;* nam non desunt ex Theologis Scholasticis, qui inficiati fuerint, extitisse Sacramenta in statu legis naturæ, ut Dom. Soto, Ledesma, Durandus apud Vasquez loc. cit. art. 3, quibus accessit Vasquez ipse.

tias. Certe Tertullianus [1], S. Gregorius M. [2] et S. Bernardus [3], censuerunt per *solam parentum fidem*, absque sensibili peculiari signo, parvulos fuisse justificatos; alii autem docuerunt, etiam infantibus opus fuisse ad justificationem aliquo externo Sacramento, ut S. Augustinus. S. Thomas priorem sententiam probabiliorem arbitratur [4]. Nihil proinde certi constitui posse videtur.

189. In statu legis scriptæ, ad quam refertur circumcisio, licet jampridem hæc fuerit Abrahæ a Deo præscripta, certum est plura in eo Sacramenta fuisse, agnum paschalem, Sacerdotum ac Pontificum consecrationem, ac diversi generis sacrificia.

190. Doctrina Conciliorum Florentini ac Tridentini est, plurimum differre Sacramenta Antiquæ a Sacramentis Novæ Legis. In quo autem discrimen istud ponendum sit, theologis investigandum reliquerunt. Igitur differunt ab invicem quoad ceremonias, facilitatem, numerum, et quia vetera ad tempus, nova usque ad consummationem sæculi instituta sunt. Atque ista penes omnes rata sunt.

191. Controversia autem viget circa gratiæ conferendæ vim. Communiter theologi, Angelico præceptore duce, existimant, Sacramenta Mosaica omnem conferendæ gratiæ virtutem *ex opere operantis* habuisse, seu ex merito fidei vel ministri vel suscipientis. Etenim Apostolus Galat. IV, 9, Sacramenta illa vocat, *infirma et egena elementa;* et Hebr. IX, 9, scribit: *Munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem;* et ib. 13: *Sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis;* id est, tribuunt sanctitatem legalem, quia addit ib. X, 4: *Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.* Communem hanc sententiam adoptavit Eugenius IV [5], et insinuat Tridentinum.

1) Lib. *De Bapt.* cap. 13 ubi respondens difficultati sibi propositæ contra necessitatem Baptismi, eo quod prius *satis* fuerit fides: „Fuerit, *inquit*, salus retro per fidem nudam ante Domini passionem et resurrectionem."

2) Lib. 4, *Moral.* cap. 3, cujus verba hæc sunt: „Quod apud nos valet aqua Baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii."

3) Tract. *De Baptis.* cap. 1, n. 4: „In nationibus, *inquit,* quotquot inventi sunt fideles, adultos quidem fide et sacrificiis credimus expiatos, parvulis autem *solam* profuisse, imo et suffecisse parentum fidem."

4) Nam *In* IV *Sent.* d. I, q. 2, art. 6, scribit: „Quidam dicunt, quod non sufficiebat fides sine protestatione fidei facta per aliquod exterius signum ... sed quia hoc non videtur consonare cum verbis Gregorii . . . ideo alii *probabilius* dicunt, quod parvulis sufficiebat sola fides sine omni exteriori signo." Hugo Victorinus in *Summa,* Tract. III, cap. 1, censuit etiam pro parvulis necessaria fuisse Sacramenta. Cf. tom. III, fol. 205.

5) In *Instruct. Armen.* Recensitis enim septem N. L. Sacramentis prosequitur Summus Pont.: „Quæ multum a Sacramentis differunt Antiquæ Legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam

192. Alii autem, nec pauci nec ignobiles theologi, sentiunt Veteris Testamenti Sacramenta, utpote signa protestativa fidei, vim habuisse remittendi peccata *ex opere operato*, non quidem *per se*, sed ut ajunt, *per accidens*, quatenus Deus his signis fidei protestativis alligaverit gratiam suam. Nam, ajunt hi theologi, Sacramenta Veteris Legis *per se* instituta sunt ad significandum Christum, ratione autem hujus significationis gratiam producebant. Ita Hugo a S. Victore, S. Bonaventura, Estius aliique [1]). Hi propterea hoc agnoscunt discrimen inter utriusque legis Sacramenta, quod Mosaica primo et per se ordinata fuerint ad significationem futurorum, non autem ad efficiendum aliquid, nisi exterius circa carnem. Sed tamen quia significabant id, quod fides credit, in eorum susceptione fuerunt fidei protestatio, atque idcirco per accidens et secundario illa Sacramenta justificabant; Sacramenta vero N. L. cum primo et per se ordinata sint ad gratiam conferendam et non tantum ad significandum aliquid, justificant per se; ita fere S. Bonaventura, qui concludit, quod Sacramenta N. L. justificent per se, Sacramenta autem V. L. non justificarent nisi per accidens [2]).

193. Hæc sententia his theologis commodior videtur ad componenda Scripturarum et Patrum testimonia, quæ videntur vim aliquam tribuisse V. T. Sacramentis; sic Levit. I, VI et XVII, et Num. XV, sacrificiis leviticis, quæ pro peccato offerebantur, effectus remissionis peccatorum tribuitur his atque similibus verbis: ***Orabitque pro eo sacerdos, et dimittetur ei; et propitius erit ei Dominus ... Sanguis pro animæ piaculo est.*** Hæc confirmantur ex iis, quæ scribit Apostolus Hebr. V, 1, de sacrificiis V. T.: ***Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.*** Quibus consonant, quæ de Sacramentis V. T. habent S. Augustinus et S. Ambrosius, quorum prior dicit ea ***inenarrabiliter plurimum valere*** [3]), alter vero: ***Circumcisio***, inquit, ***purificavit, sanctificavit lex, vivificavit gratia*** [4]).

esse figurabant: hæc vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt." Apud Hard. *Acta Concil.* tom. IX, col. 439. Prolixam porro hanc doctrinam, quam ibi tradit Eugenius, descripsit ex opusculo v, S. Thomæ *De Sacramentis*.

1) Cf. Estium *In* IV, dist. I, §. 28.

2) *In* IV d. I, q. V: „Multo probabilius est, *inquit*, quod Magister Hugo posuit, quod cum in illo opere operato esset professio fidei facta, quod ratione fidei conjunctæ erat in illis primo, et per illa (per accidens tamen) justificatio." Opp. ed. Rom. fol. tom. V, pag. 13.

3) Lib. 19, *Cont. Faust.* cap. 11.

4) Lib. 7, *In Luc.* n. 166. Cf. Estium loc. cit. qui præterea solvit difficultatem petitam ex S. Th. *a causa efficiente* Sacramentorum, passione scilicet Christi, quæ non potuit esse prior suo effectu; respondit enim Christi passionem esse *causam meritoriam* justificationis, ut declaravit Tridentinum, hinc eadem ratione poterat operari per Sacramenta V. L. qua operatur in Sacramentis N. L.

194. Quidquid porro de hac controversia sit, quam diutius non vacat expendere, illud commodi ex ea habemus, quod tuto possit affirmari sententiam asserentem Sacramenta V. L. produxisse gratiam ex opere operato, saltem per accidens, fidei non adversari; ut enim scite observat Bellarminus, hæc Scholasticorum doctrina, quæ talem tribuit efficaciam Sacramentis V. L. præsertim vero circumcisioni, confundi nequit cum erroribus hæreticorum. Isti enim Sacramentorum omnium tam Novæ quam Veteris Legis vim exæquant detrahendo Novæ Legis Sacramentis, dum negant ab istis produci gratiam *ex opere operato;* contrà vero Scholastici illi Sacramentis a Christo institutis nihil detrahunt, sed vetera tantum extollunt nec sine aliqua restrictione [1]).

195. In istorum theologorum sententia facilius etiam componuntur, quæ de vi et efficacia circumcisionis contraria prædicari videntur sive a Sacris Literis sive a sanctis Patribus. Etenim Genes. XVII, 14, legitur: ***Masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo; quia pactum meum irritum fecit.*** Quibus verbis potissimum innixus S. Augustinus contendit circumcisionem institutam fuisse ad delendam originalem labem. Eum plures theologi sequuntur. Contra vero Apostolus I Cor. VII, 19: ***Circumcisio***, inquit, ***nihil est.*** Et Genes. XVII, 11, instituta circumcisio perhibetur, ***ut sit in signum fœderis***, initi scilicet cum Abraham ejusque posteritate. Hinc S. Justinus scribit: ***Circumcisionem*** (Abraham) ***accepit in signum, non ad justitiam*** [2]). Similia habent Irenæus, Tertullianus, Chrysostomus aliique Patres græci ac latini [3]). Bellarminus hos secu-

Observat insuper per contrariam sententiam plus efficaciæ tribui fidei in V. T. quam in Novo; etenim sine Sacramentis et Sacrificiis potuisset justificare, quod amplius nunc non potest; deinde videntur in ea enervari probationes Catholicorum, qui ex similibus N. T. testimoniis probant Sacramenta Novæ Legis gratiam conferre.

1) Lib. 2, *De Sacram.* cap. 13, n. 6. Qui tamen censuit, tum a Conc. Florentino, tum a Conc. Tridentino definitum fuisse, Mosaica Sacramenta non producere gratiam ex opere operato. Sic enim initio hujus capitis, scilicet n. 1, scripserat: „Catholici omnes conveniunt, Sacramenta V. L. quæ proprie Mosaica dicuntur, non contulisse gratiam ex opere operato. Id enim docent omnes theologi in IV dist. 1, et idem definivit Concilium Florentinum in *Instruct. Armenorum;* et Conc. Tridentinum, quamvis brevius et obscurius, quia non erat necesse, cum jam res esset definita, sess. 7, can. 2." Ast si id jam fuisset definitum, nemo Catholicorum ausus fuisset docere, aut circumcisionem aut Sacramenta Mosaica reliqua vim habuisse producendi gratiam ex opere operato, saltem *per accidens*, seu quatenus saltem erant signa protestativa fidei; attamen non pauci hanc sententiam, ut vidimus, tenuerunt. Adde Instructionem Armen. non posse, si accurate loqui velimus, vocari definitionem Concilii Florentini, nam, cæteris omissis, sequeretur de fide esse, porrectionem instrumentorum in collatione Ordinum majorum esse materiam essentialem horum Ordinum, quod tamen nec ipse Cardinalis contendit, imo contrarium adstruit, ut suo loco dicemus. Concilium denique Tridentinum loc. cit. hoc non definivit, uti exposuimus.

2) *Τὴν περιτομὴν εἰς σημεῖον, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοσύνην ἔλαβεν.* In *Dial. cum Tryph.* n. 23.

3) Cf. apud Bellarm., lib. 2, *De Sacram.* cap. 15.

tus, nihil in circumcisione præter merum signum agnovit, nullam habens tollendi peccata efficaciam. Hi proinde theologi spectant circumcisionem in se; alii, qui S. Augustino adstipulantur, spectant circumcisionem velut fidei protestativam. Nihil porro vetat, quominus sub hoc posteriori respectu, in circumcisione etiam agnoscatur remedium ad delendum peccatum originale, dummodo tamen id non intelligatur in sensu, ut ajunt, exclusivo; cum plura alia media ad hunc effectum producendum esse potuerint, præsertim pro infantibus, qui ante octavum a nativitate diem decessissent, et pro fœminis [1]).

196. II. Et hæc de Sacramentis V. L. adnotanda erant. Nunc vero, quod attinet ad Sacramenta N. L. atque ad ea, quibus ea constituuntur et constant. Duabus ipsa præsertim conflantur partibus. Has veteres Patres et ecclesiastici Scriptores appellarunt *res*, *signa*, *elementa*, et *verba*, *orationem;* instar omnium sit Augustinus, qui scribit: *Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.* Postquam vero Aristotelica philosophia in christianis scholis adoptari cœpit, *materiæ* et *formæ* vocabula in theologiam translata sunt, atque adscita a Concilio Tridentino, et Eugenio IV, qui in celebri suo Decreto: *Omnia Sacramenta*, inquit, *tribus perficiuntur; rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi id, quod facit Ecclesia* [2]). Idque factum est ob quandam analogiam, quæ intercedit inter partes physici compositi, et partes Sacramenta constituentes. Jam vero per *materiam* Sacramenti intelligitur id, quod ante verba a ministro proferenda præexistere concipitur; per *formam* verba, quæ a ministro proferuntur in collatione Sacramenti. Cæterum non semper aliquid materiale in ea re, quæ *materia* nuncupatur, requirendum est.

197. De forma conditionata ita scribit Benedictus XIV, lib. VII, *De Synodo Diœces.* cap. VI: Formam conditionatam a Scholasticis esse adinventam, nonnulli viri eruditi existimant, sed eos toto cœlo aberrasse ait Martene [3]): licet porro ante sæc. VIII, prædictæ conditionatæ formulæ expressam mentionem in Conciliis et Patribus non inveniamus, non recte tamen inde intulit Natalis Alex. illam non fuisse in usu; quinimo ex antiqua et

1) Hic obiter notanta est singularis Bedæ sententia, quam refert Hugo Victorinus tom. III, Tract. III, *De Sacr.* fol. 205, ubi scribit: „De mulieribus autem quæritur, quod remedium contra originale peccatum haberent. Respondetur: fidem, oblationes, et sacrificia. Solet quæri etiam de parvulis, qui moriebantur ante octavum diem, quod remedium haberent, vel utrum damnarentur; Beda videtur dicere, quod damnarentur, dicens, etc." Prudenter tamen concludit Hugo: „Sed melius videtur hoc Dei relinquendum judicio, quam temere aliquid definire."

2) Apud Hard. loc. cit.

3) *De Antiq. Eccles. ritibus,* tom. I, lib. 1, cap. 1, art. 16, n. 9.

constanti Ecclesiæ praxi oppositum colligi putamus; quod hac argumentatione ostendimus. Perpetuum catholicæ fidei dogma fuit, unicum esse Baptisma, quod propterea rite collatum sine gravi piaculo iterari posse, semper Ecclesia negavit. At eadem Ecclesia, quæ ita docuit, eos nihilominus, de quibus disputabatur, an essent in Christo regenerati, incunctanter baptizandos præcepit. Jam vero, ne dicamus Ecclesiam incidisse in errorem Rebaptizantium, quem toties detestata est, necesse est existimare, eam non aliter in ea dubietate Baptismum conferri voluisse, quam sub tacita et mente concepta conditione, *si nondum es baptizatus*. Hæc autem conditio, quæ prius mente tantum concipiebatur, cœpit sæc. VIII cum ipsa Baptismi forma exprimi et pronunciari; quam quidem disciplinam Alexander III, ubique servandam edixit, eandemque sanctionem confirmavit Joannes XXII [1]). Ita Bened. XIV. Porro illis Rom. Pontificibus accessit Pius VI, a quo ***Deliberatio synodi*** (Pistoriensis), ***qua prætextu adhæsionis ad antiquos canones in casu dubii Baptismatis propositum suum declarat de omittenda formæ conditionalis mentione*** et est Prop. XXVIII, proscribitur in Constit. *Auctorem fidei*, tanquam ***temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiæ contraria.***

198. Illa tamen conditio passim ac temere non est adhibenda, sed tunc solum ea uti licebit, cum prudens et probabilis subest dubitatio, an quis rite fuerit baptizatus et ordinatus, nec potuit post diligentem præmissam indagationem rei veritas innotescere [2]). Atque hæc quoad Sacramenta characterem imprimentia. Quoad Sacramenta reliqua consuli possunt theologiæ moralis tractatores.

199. III. Ex dictis circa formam, quæ tacite ac mente conceptam conditionem includebat, quæque obtinuit septem prioribus Ecclesiæ sæculis, non modica lux affulget ad enucleandam controversiam circa objectum intentionis, quæ ad Sacramentum conficiendum in ministro requiritur. Juxta Ambrosium Catharinum, stat omnino ac valet Sacramentum, si minister dumtaxat intendat celebrare ritum illum, quem Ecclesia celebrat, et illum reipsa libere, serio, omnique semoto joco exterius usurpat, materiam adhibens formamque pronuncians in iis maxime circumstantiis, ex quibus determinatur ad agendum tanquam Ecclesiæ minister. Hinc nihil juxta ipsum obest valori Sacramenti, si minister intra mentis latebras contrariam intentionem gerat, qua nolit actionem suam esse talem Sacramenti actionem qualem Christus instituit [3]).

1) Apud Raynaldum ad an. 1333, n. 42.

2) Ita rursum Bened. XIV, loc. cit. n. 3, apud quem cf. quando *probabilius* dubitatio adesse præsumi possit, ita ut licite sub conditione Baptisma conferri queat.

3) Cf. Ambros. Catharini *De necessa-*

200. Catharini sententiæ subscribunt plerique Galli theologi, his potissimum rationum momentis permoti: 1° Si Sacramenti valor ab interiori ministri intentione penderet, jam pravitas ministri officeret Sacramenti valori, secus ac Ecclesia doceat adversus Donatistas; 2° S. Augustinus, Innocentius IV et S. Thomas internam intentionem minime requirunt ad valorem Sacramenti, ut constat ex eorum testimoniis, suo loco adductis [1]). 3° Hæretici ad unitatem redeuntes interrogantur ab Ecclesia de materia et forma, qua susceperunt Sacramenta, nihil vero de intentione ministri. Cur? Nisi quia ritum exteriorem satis esse putat. 4° Male animarum bono ac tranquillitati prospexisset Christus, si Sacramentorum vim a ministri intentione pendere voluisset. 5° Sacramenta operantur ex *opere operato*. Itaque sunt ut ignis quem si stupæ admoveas, utut vehementer nolis, eam accendit.

201. Contrariæ sententiæ de necessitate interioris intentionis adstipulantur plerique theologi Itali, cæterarumque nationum, qui his ferme argumentis pugnant: 1° Ministri Sacramentorum sunt ministri Christi et dipensatores mysteriorum Dei, ergo eos oportet habere proprie dictam intentionem faciendi illud, quod Christus instituit. Id vero non præstat qui simulat ministrare, imo positive intendit nolle facere quod Christus instituit. 2° Eugenius IV et Concilia exigunt in ministro intentionem faciendi, quod facit Ecclesia; sed Ecclesia non simulat sed intendit facere rem sacram. 3° Alexander VIII hanc propositionem quæ est n. XXVIII, proscripsit: ***Valet Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: non intendo facere, quod facit Ecclesia*** [2]). 4° In rubricis Missalis Romani a Clemente VIII probatis, irrita declaratur consecratio ejus, qui habens coram se undecim hostias ***intendat consecrare solum decem, non determinans quas decem intendit***, cujus declarationis hæc affertur ratio: ***Quia requiritur intentio*** utique interna, ut patet. 5° Ad hæc accedit praxis universæ Ecclesiæ circa formam conditionatam, de qua nuper disseruimus, conditione tantum mente concepta, quæ quidem praxis per septem integra sæcula viguit; cum igitur hæc conditio mente retenta ideo apponeretur, ne iterum administraretur Sacramentum jam rite collatum, patet interiorem intentionem ex sensu Ecclesiæ influere in valorem Sacramenti, alioquin perperam apposita fuisset.

ria intentione in perficiendis Sacramentis opera Jac. Hyac. Serry. Patavii 1727, qui postea edidit aliud opus cui tit. fecit: *Vindiciæ vindiciarum Ambrosii Catharini*, ubi nitidius adhuc Catharini sententiam exponit.

1) Cf. sup. n. 153 et seqq.

2) Cf. Viva op. cit. in hanc prop.

202. Horum ope difficile non est istis theologis sese ab adversariorum extricare argumentis. Hinc reponunt, longe diversam fuisse causam Donatistarum, quin permisceri eam liceat cum præsenti controversia; illi enim ex pravitate morum inferebant invaliditatem Sacramentorum, hic vero agitur de intentione requisita ad conficiendum Sacramentum. De vera sancti Augustini mente, nec non Innocentii ac B. Thomæ constat ex iis, quæ disputata sunt adversus Novatores. Ideo autem Ecclesia ab hæreticis ad unitatem redeuntibus nihil quærit de intentione ministri, quia hujus rationem nullam reddere possunt revertentes, atque in ipsis ministris hæreticis fuisse præsumitur, nisi contrarium probetur. Incommoda, quæ urgent, nullius momenti sunt, cum hæc non minus ab intentionis defectu, quam a vitiata materia vel forma oriri possint. Deus præterea supplere potest per interiores dispositiones in adultis. Cætera ejus providentiæ relinquenda sunt. Argumentum denique ex ignis comparatione deductum supponit quod in quæstione est positum, num scilicet Sacramenta sine intentione administrata velut ignis, an velut glacies spectari debeant.

203. Cæterum Benedictus XIV etsi fateatur longe distare sententiam Chatarini ab errore Lutheri, affirmat tamen negari haud posse, *grave vulnus* Catharini opinioni fuisse inflictum ab Alexandro VIII. Hinc sapienter edixit: *Si constet quempiam, aut Baptismum contulisse, aut aliud Sacramentum ex iis, quæ iterari nequeunt, administrasse, omni adhibito externo ritu, sed intentione retenta, aut cum deliberata voluntate non faciendi, quod facit Ecclesia; urgente quidem necessitate erit Sacramentum iterum sub conditione perficiendum. Si tamen res moram patiatur, Sedis Apostolicæ oraculum erit exquirendum* 1).

1) *De Synodo diœc.* lib. 8, cap. 4, n. 9. Ex his constat nihil in praxi valere illorum theologorum sententiam, qui negant necessitatem interioris intentionis.

FINIS.

INDEX.

TRACTATUS DE GRATIA.

PARS PRIOR.

DE GRATIA ACTUALI.

INDEX.

PARS SECUNDA.

DE GRATIA SANCTIFICANTE.

INDEX.

Pag.

PARS TERTIA.

TRACTATUS DE SACRAMENTIS IN GENERE.

3 1197 21064 8082